İRCA AKİDESİ BUGÜN SADECE DİLDE DEĞİL AMELDE DE ALABİLDİĞİNE YAYGIN DURUMDADIR NEREDEYSE TÜM İSLAM COGRAFYASINI HÜKMÜALTINA ALMIŞ DURUMDADIR.
TÜM KAFİR, MÜLHİD VE MÜNAFIKLAR MÜCAHİD, İSLAM ALİMİ, KILIĞINA GİRMİŞ TÜM TAĞUTLAR İSE İSLAMIN VE MÜSLÜMANLARIN TEMSİLCİSİ DURUMUNA GELMİŞTİR

MÜRCİE İNANCI VE İSLAM ÜMMETİ ÜZERİNDEKİ KÖTÜ TESİRLERİ

BU BÖLÜM MUHAMMED ALİ FERRAC'IN İSLAM HUKUKUNDA CEHALET İSİMLİ KİTABINDAN ALINMIŞTIR

ÖNSÖZ

Hamd Allah'a mahsustur, O'na hamd eder, ondan yardım dileriz. O'na istiğfar eder, nefsimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden O'na sığınırız. Allah kime hidayet vermişse onu saptıracak kimi de saptırmışsa ona da hidayet edecek kimse yoktur. Allah'tan başka ilahın olmadığına şehadet ederim. O tektir; ortağı yoktur. Muhammed'in de O'nun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim.

"***Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.***" **(Al-i Imran 3/102)**

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir." **(Nisa 4/1.)**

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin. Çünkü böyle davranırsanız, Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resulüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur. **(Ahzab 33/70-71.)**

Şüphesiz sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. Yolların (hidayet) en hayırlısı Muhammed'in (s) yoludur. Muhakkak ki (dini) işlerinkötüsü sonradan icat edilenidir. Ve sonradan ortaya konulan ise bidattır Her bid'at da dalalettir. Nitekim her dalalet ise cehennemliktir Şüphesiz günümüzde küfür, fisk ve bid'at ile birini bunlarla niteleme ahkamı ifrat ve tefrit arasında çok bulanık bir durum arzmektedir. Aslında bu, iman realitesinin çok iyi tesbit edilememis olmasındandır. Oysa hükümlerin yegâne değer ölçüsü sadece budur Bugün Mürcie düşüncesi İslâm dünyasına hákim durumdadır Bu bağlamda irca' fikri birçok alim, davetçi ve ilim talibinin aklına egemen olmuştur. Bu yüzden de küfür, tuğyan ve laiklik davetçileri, ken. disini bir takım paravanaların arkasında saklayarak gizleyebilmiştir. Öyleki bunların bayrak ve flamaları İslâm diyarı üzerinde rahatlıkla dalgalanır olmuştur. Buna ilaveten her evde onlara dair birtakım hususlar bulunmakta, çocuklar bu mantıkla büyümekte, büyükler böyle bir hayatla yaşlanmaktadırlar. İslâm'ın garipliğine paralel fitne ortaliği kaplamış durumdadır. Kişi tevhidin özüne sarılmakla tekfir edilir; Sünnete tabi olmakla bid'atçı kabul edilmektedir. Maruf, münker ve münker de maruf görülür olmuştur. Tağutlar müminlerin öncüleri kıhğına, zındıklar ise salih ve zahit insanların görünümüne bürünmüştür. Artık bid'atçılar sünnet ehli olarak görülür olmuş dahası fasık ve mücrim kişiler de adalet ve takva ehli konumunda anılmaya başlanılmıştır.

"Insanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat belirdi.(Rum 30/41.)

Ne var ki İslâm ümmetinden bir grup hak üzere kaim olmaya devam etmiş, fisk ve dalalet ehline karşı mücahedeyi devam ettirmiştir. Zaten ne karşı çıkanlar onlara bir zarar verebilir ne de onlara ihanet edenler. Ta ki Allah'ın emri gelinceye kadar. Onlar bugün de böyledirler. Allah'tan dilediğimiz bizi onlardan kılmasıdır. Bugün biz artık aleni küfür ve ilhadın envai türlüsünü müşahede etmekteyiz. Bununla birlikte İslami hareket ise eli kolu bağlı bir halde bu pis ilhadi akımı durdurmaya muktedir olamamaktadır. Çünkü bu pisliğin davetçileri bizim kılığımızda ve bizim ifadelerimizi kullanmaktadırlar. Esasen bu durum sözüm ona Islâm davetçilerinin şu yanlış kanaatlerinden dolayıdır: Sanki indirilmiş kitaplar, gönderilmiş peygamberler ile çekilmiş kılınçlar, vurulmuş boyunlar ve Müslümanlarla kâfirler arasında henüz sönmemiş olan harp ateşi evet sanki bütün bunlar, sırf La ilahe illallah Muhammed Resulullah sözünün sadece telaffuz edilmesi içindi. Hem de şirkten soyutlanmadan, tağutları reddetmeden ve Allah'a (c) şirk koşmaksızın O'nu kabul etme, yönelme ve itaat etme mercii olarak birlemeden. Artık öyle bir hale geldi ki; onlara göre

Müslüman, manasını bilmezse, gereğiyle amel etmese de, şirkten soyutlanıp teberri (terk) etmese bile kelime-i şehadeti sadece telaffuz eden kişidir. İşte bu kısır düşünceden dolayı bugün yeryüzünü şirk ve müşrik fırtınası kaplamıştır. Doğal olarak cehalet de her tarafı istila etmiştir. İlim, özellikle her şeyin özü olan tevhit ilmi neredeyse ortadan kalkmış gibidir. Bu yanlış düşünceden şu kanaat hâsıl olmaktadır: Sanki cehalet ilimden daha hayırlıdır. Çünkü buna göre şehadeteyni telaffuz eden kişi bunu söyledikten itibaren onu fiil ve ameliyle yalanlasa da kabirlere tapınsa da, bolluk ve sıkıntıda ölülere sığınsa da, onları Allah'ı sever gibi sevse de, tağutların hükmünü tek ve kahhar olan Allah'ın hükmüne tercih etse de bunlarla sorumlu değildir. Çünkü o cahildir. Bu cehaletiyle de mazurdur. Şayet o, bu şirk ve cehalet hali üzere ölürse, artık er veya geç, cennet ehli olacak bir Müslüman'dır. Fakat bu kişiye delil (hüccet) sunulursa, ilim sahibi olarak cehaleti ortadan kalkarsa

işte bu kişi sözgelimi yukardaki pisliklerden arınmaz ise o kâfirlerden olur. Şayet bu hal üzere ölürse cennete girmesi haram olur. Bilindiği gibi, insanların çoğu kötülüklerden arınmamakta emir ve yasaklara icabet etmemektedirler. İşte bu yanlış kanaate göre cehalet, sahibini kesinlikle cennete Cehalet cennete götürür ilim ise ebedi olarak cehennemde kalmaya sebep olur diye kabul edilir olmuştur. Bu ise şuna sebep olmuştur: Islâm davetçilerinin çoğu tevhide davet etmeyi gereksiz görmüşlerdir. Öyleki isanlara hüccet ikame etmemekte böylece de onları helak olmaya terketmektedirler. Eğer bu hatalı düşüncenin özünde sadece bu yanlışlıklar bulunsaydı, bu durumda sadece onların hatalarını belirtip bua sırat-i müstakimden uzaklaştıklarını göstermek yeterli olurdu. Oysa durum pek de öyle görünmüyor. Bu sebepten dolayı Allah'ın, O tek ve ortağı olmayandır yardım ve lutfuyla bir kitap yazdım. Bunun konusu şudur: Müşrik cehaletiyle mazur olur mu olmaz mı?

Bunda ondan başkası için hiçbir şey yoktur. Muhammed'e âline, ashabına ve din gününe kadar güzellikle O'na tabi olanlara salât olsun. Davamın sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

Kütüb-i Sitte, 2/330.

Kitapta geçen kavramlanı izah etmek yerine okuyucunun ilgili kaynaklara bakmasının daha uygun olduğunu düşündüğümüzden dolayı açıklama yap madık.

Sözgelimi Mürciye ve Irca için bkz, es- Suphi, Salih, İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri, Çev: L.S., Bir yay., İst. 1983, 111 vd.; Muhammed, Ebu Zehra, Islám'da Siyasi ve Itikadi Mezhepler Tarihi, Çev: H.K.- K.A, Hisil Yay, Ist. 1983, 148 vd.

Yazar : Prof. Sefer Bin Abdurrahman El-Havali
Dizgi ve Tahsis : Muhammed Selim bin Abdullah
Editör : Selim Karataş
Tercüme : Ebu Abdurrahman Azadi

Yayıncı Sertifka No : 41960
Baskı Tarih : Haziran - 2019
Baskı ve Cilt : Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No.11
Mahmutbey-Bağcılar-İSTANBUL
Telefon: 0212 446 88 46
Sertifika No: 12266

İlmi Eserler

Adres : Anafartalar cad. Ulus Şehir Çarşısı
Kat:4 No:169
Ulus/Ankara
İletişim : 0507 395 57 59
Email : ilmieserler@gmail.com

Prof. Sefer Bin Abdurrahman El-Havali

MÜRCİE İNANCI VE İSLAM ÜMMETİ ÜZERİNDEKİ KÖTÜ TESİRLERİ

Doktorayı Denetleme Heyeti Başkanı
MUHAMMED KUTUB

İÇİNDEKİLER

Takdim 11
Yazarın Önsözü 15

Birinci Bölüm

İmanın Hakikati Ve Amelin İmanla Olan Bağlantısı 25
Rasulullah'ın Daveti,
Amelin Din Hakikatı ve Davet İle Olan İlişkisi 35
Bedir'den Uhud'a Geçiyoruz: 54
Konunun Sonu 76
İnsan Psikolojisinin Hakikatı 84
1-Amaç ve İradeler 106
2-Sebep ve Gayeler (Vasıtalar) 129
3-Her Halde ve Her Durumda
Allah'a Olan Muhtaçlığı İtiraf Etmek 132
Konunun Sonu 136
Şer'i İmanın Hakikati 140
Seleften Bazılarının Aktardıklarımıza
Ters Düşen Görüşleri ve Bunların Cevapları: 153
Selef Bilginlerinin "İman, Söz ve Fiildir"
Sözlerinin Anlamı 156
Selefin Sözündeki İkrar ve Tasdikin Anlamı: 162

İkinci Bölüm

Mürcie'nin Doğuşu 167
İlk Fitne 168
Sahabelerin Kişi ve Konu Olarak Mürcie
Fikrinden Temiz Oldukları: 176

Müsteşriklerin ve Taklitçilerinin Konuyla İlgili Görüşleri: 187
İkinci Fitne 196
1-"Karşıt Bir Hareket" Olan Hariciler 199
Tarihi Olay İle Akaidsel Gerçek Arasındaki Haricilik 204
Hariciler ve Mürcie (Erteleme Hareketi) Nin Doğuşu 211
Özet ve Sonuç 218
İlk Mürcie 221
Mürcie Hariciye Mezheplerinin Dışında Kalır. 237
Psikolojik Bir Tavırdan Bir İnanç ve İlkeye: 237

Üçüncü Bölüm

Mürcie Gerçeği 251
Giriş: 252
1-Fakih ve Vatandaşların Ertelemesi: 252
2-Kelâmcıların ve Mantıkçıların Ertelemeleri: 252
A-Başlangıçlar ve Temeller 254
A-Mürcietu'l-Fukaha 254
1-İbrahim E'n-Nahaî: 258
2-Said İbn Cübeyr: 259
3-Zühri: 260
4-Şihab İbn Hırâş: 260
5-Yahya ve Katâde: 260
Mürcie'nin Kurucusu Kimdir ? 262
1-Zer İbn Abdillah E'l-Hemedâni'dir: 262
2- Kays E'l-Mâsır'dır: 263
3- Hammad İbn Ebî Süleyman'dır: 264
Cehm İbn Safvân: 269
B-Mürcie Mezheplerinin Temelleri 275
İlk Olarak; Şüphenin Çıkış Noktası ve Temeli: 275
İkinci Olarak; Bu Esasın Şer'an Yıkılması: 277
Üçüncü Olarak; Fırkaların İman
Konusundaki Esaslarını Tanıma Kuralı: 278
A-İman Kalp, Dil ve Organlarladır, Diyenler İki Gruptur: 279
B-İman, Yalnızca Kalp ve Dilledir, Diyenler De İki Gruptur: 279
C-İman Yalnızca Kalple Olur Diyenler. Bunlar Üç Gruptur: 279
1-Kerramiye: 280

2-Cehmiye ve-Yunusiye ve Şümmeriye Gibi-Söylem Sahipleri: 281
3-Fukaha Mürciesi 282
Selef Mezhebiyle Hanefi Mezhebi Arasındanki İhtilafın Gerçek Yönü Nedir ? 284
Mürcie Hadisesinin Gelişiminde Kelâmın Etkisi: 287
1-İslâm Düşmanlarının Entrikaya Yönelik Plânları: 288
2-Uzlaştırma Yöntemi: 289
Mürcie Hadisesinin Gelişiminde Mantığın Etkisi: 301
Tariften Maksat, Hakikat ve Mahiyeti Düşünmektir..... 303
Zihnin Dışında Türlerin Varlığı: 314
Türün Bireylerinin Hakikat ve Mahiyette Sembolleşmesi: 318
Hadisenin Son Aşamasında Ameli Terkin Hükmü..... 331
1-Ebû Mansûr E'l-Bağdâdi Şöyle Diyor: 332
2-Taftâzânî Diyor Ki: 334
3-Senûsi Şöyle Der: 335
4- "E'l-Müsayere Ale'l-Müsamere" Adlı Eserin Yazarı, ... 337
5-Şa'rânî, ... 338
6-Beycûrî 339
7-Molla Aliyyü'l-Kâri..... 341
8-Şârih Lakkâni Şöyle Diyor: 341

Dördüncü Bölüm

İmanın Amelle ve Zahirin Batılla İlişkisi..... 351
Kalbin İmanıyla Organların İmanı Arasındaki İlişki: 352
A-Söz (Kavl)..... 352
B-Fiil (Amel) 352
1-Namaz: 355
Dilin Sözüyle Kalbin Sözü ve Ameli Arasındaki İlişki 358
Kalbin Amelinin Önemi..... 365
Kalbin Amelinin İsbatı..... 368
Kalplerin Amellerinden Bazı Örnekler 372
1-Kelâmcılar: 372
2-Tasavvufçular: 375
3-Mürcie'nin Fakihleri:..... 376
4-Dördüncü Grup, Bu Bid'at Fırkalarından Herhangi Biri Gibi Değildir: 377
1-Rıza:..... 379
2-Sevgi:..... 386

3-Yakin:..... 400
4-Sıdk (Doğruluk) ve İhlas (İçtenlik): 405
Bir Faydalı Açıklama Daha: Munafıklık; 413
Organların Amellerinin, Kalplerin Amelleri Üzerindeki Etkileri 415

Beşinci Bölüm

İman Bileşik Bir Hakikattir ve Amelin
Cinsini Terketmenin Küfür Oluşu..... 423
Giriş: 424
İman, Bileşik Bir Gerçektir..... 428
1- İlk Kuşak Gerçeği Işığında Ameli Terk ve İnsan Nefsi Gerçeği: 431
2-Ameli Terkin Hükmüyle İlgili Bazı Âyet ve Hadisler:..... 435
3-Selefin Delil Getirdiği Şeylerden Biri De Dinin Buyruklarına
Baş Eğmekten Kaçınmanın Hükmüyle İlgili Olarak Gelen Âyetlerdir: 453
4-Amelin İmanla Beraber Zikredilmesine İlişkin Âyetler: 454
5-Ameli Terkin Hükmüyle İlgili Hadisler:..... 457
1- Dinden Çıkmanın Esasları: 482
2-Haramı Helâl Kabul Etmek,Helali De
Haram Kabul Etmek Başlıbaşına Bir Küfürdür. 483
3-Şüphesiz Ki Küfür, Kayıtsız Şartsız Günahların En Büyüğüdür. 483
4-Küfür Türlerinden Herhangi Birini Diğeri İçin Şart Koşarak Haramı Helal Görenin
Dini Yalanlaması Gerektiğini Söylemek Doğru Değildir, Tıpkı Dini Yalanlayanın,
Yalanlamayı Helal Görmesi Gerektiğini Söylemek Doğru Olmadığı Gibi. 484
5-Haramı Helal Görmek, İnanç, Söz ve Davranışla Olur. 484
Mürcie'nin (Amelin İmana Dahil Olmadığı Konusundaki)
Nakli Ve İctihadi Şüphelerinin Çürütülmesi..... 495
1-Cariye Hadisi ve Azad Etme Hadisi 499
2-Cehennemiyyin Hadisi Ya Da Şefaat Hadisi 506
3-Atıf:..... 515
Şeyh Elbani'ye Önemli Bir Uyarı..... 517
Yayın Editörünün Son Sözü..... 524
Şehadet Aşığı Bir Müslüman'ın..... 528
Rabbi Olan Allah-U Teala'ya Dualarla Yönelişi..! 528

Ehl-i Sünnetin gerçek âlimlerine, mücahidlerine… Dağ gibi ilimleriyle ve sarsılmaz metot ve sabırlarıyla şirke, küfre, zülme, fıska ve her türlü bid'âta set çekenlere ve o mukaddes emanetleri (Tevhidi Sancağı Kur'ân ve Sünnet Işığında) her ne pahasına olursa olsun, taşıyan ve taşıyacak olan dünün, bugünün ve yarının salih ve saliha, mücahid ve mücahide Mümin kullarına İthaf olunur..!

TAKDİM

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'IN ADIYLA

Yarattıklarının sayısınca, kendisinin razı olacağı kadar, arşının ağırlığı ve kelimelerinin çokluğunca hamdederek Allahu Teala'yı tüm noksanlıklardan tenzih ederim. Allah'a hamdeder yalnızca ona ibadet eder ve yalnızca Allah'tan yardım ve bağışlanma dilerim. Allahu Teala'dan başka ibadet edilecek, kulluk edilecek ilah olmadığına şehadet ederim. Mülk O'nundur. O, tektir ve ortağı kesinlikle yoktur. O her şeye kadirdir. Nefsimin ve şeytanın şer ve şirkinden, nefsime günah işlemekten, amellerimin kötülüğünden Allahu Teala'ya sığınırım ve O'ndan bağışlanma dilerim. Allah kimi hidayete erdirirse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa onu hidayete erdirecek yoktur.

Şehadet ederim ki, iman edenlerin, salih amellerle kulluk edenlerin, sabredenlerin, hicret edenlerin ve ilimleriyle, mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerin en güzel örneği ve rehberi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Allahu Teala'nın kulu ve son resulü ve nebisidir.

Muhakkak ki, sözlerin en doğrusu Allah'ın Kelâm'ı olan Kuran-ı Kerim, yolların en hayırlısı Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in yolu olan nebevi sahih sünnetlerdir. Amellerin en kötüsü ise sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulup dine sokulan her amel bid'at, her bid'at sapıklık ve her sapıklık da ateştedir.

Bilindiği gibi tarihin hassas sayfalarında cehaletin, hurafelerin, taassubun, kibrin yaygın olduğu bir mekan ve dönemde Allahu Teala kutsal mekan olan Kabe'yi içinde barındıran Mekke'de insanlığı bu batılı temsil eden karanlıklardan hakkı temsil eden aydınlığa kavuşturmak için Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i son nebi ve resul olarak tüm insanlığa rehber ve örnek olsun diye görevlendirdi.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in görevlendirildiği dinin adı İslam, İslam dinine mensup bireylere de Müslüman adı Allahu Teala tarafından verilmiştir.İslam dininin vahyi temsil eden kutsal kitabı ise Cebrail aleyhisselam tarafından indirilen Kuran-ı Kerim'dir.

İşte peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem İslam dininin tüm ince esaslarını ve bütün emir ve yasaklarını ashabı olan sahabesine yaşıyarak en güzel örnek olacakları şekilde öğretmiştir. Veda hutbesinde bu peygamberlik

görevini hakkıyla bozulmamış bir şekilde yerine getirdiğine yüzbin sahabesini şahid tutmuştur.Bu hal üzere de ilahi ölümle karşılaşıp ahiret hayatına göç etmiştir.

Sahabeler de tabiine, tabiinde kendi dönemlerindeki insanlara en güzel şekilde İslam dinini yaşıyarak öğretmeye çalışmışlardır.Allahu Teala hepsinden razı olsun.

Ama önceki ümmetlerin dininde gerçekleşen bozulmalar İslam dininde de kendini göstermeye başlıyacak ve peygamber efendimizin bildirmiş olduğu yetmiş üç fırkaya bölünüp ihtilafların çoğalması meydana gelecekti.Bozulmalar baş göstermiş ve artık her grup ve görüş kendini hak olarak isimlendirmeye çalışmıştı.

Bu grup ve görüşlerin en bozulmuşları şüphesiz şu isimlerdi; Cehmiyye, Hariciye, Mürcie, Rafizi, Mutezile,...ve benzeri görüşleri temsil eden gruplardı.

Bu grup sahiplerinin görüşlerinin islamın bozulmasında o kadar çok etkisi olmuştur ki, günümüze kadar yaşam sistemimize yansımıştır bunların amelleri ve düşünceleri.Günümüzde sadece bunların isimlerini halk tabakası bilmez ama amelleri ise yaşamlarından nedense hiç eksik olmaz.Ama bunun farkında değiller o başka konudur.

Tarih boyunca Allahu Teala bu batıl toplulukların batıllıklarını, delillerinin çürüklüğünü ortaya çıkarıp, hak olan İslam dinini hakkıyla insanlara öğretip, yaşayacak ehli sünnet alimlerini İslam ümmetine nasip etmiştir.Bu değişmez olan ilahi buyruğun tecellisidir.O ise kıyamet gününe kadar kınayıcının kınamasından çekinmeksizin hakkı hak olarak yaşayacak olan bir cemaatin var olmasıdır.Ha unutmadan şunu da belirtmek isterim ki, bu Cehmiyye, Hariciye, Mürcie, Rafizi, Mutezile,... ve benzeri gruplar tamamen etki- tepki, sebep-sonuç,batıl-hak üçgeninin söylemleri çerçevesinde meydana çıkmışlardır.Tamamen amellerinin ve düşüncelerinin yansımaları sonucunda bu isimlerle adlandırılmışlardır.

İşte bu kitabımızın konusu da bu grupların içinde ehli sünnetin iman ; kalple tastik, dille ikrar ve azalarla ameldir söyleminin bütünlüğünü bozan mürcie inancı ve İslam ümmeti üzerindeki kötü etkileridir.Mürcie inancı imanı amelden beri kılmış ve sadece inanma ve inkar etmeme kuramıyla amellerini ve düşüncelerini yaşamlarına yansıtmışlardır.Kalbin amellerinin bedenlere yansımış olan amellerini hiç ama hiç göz önüne almamışlardır.Bedenlerde olan amellerinde kalpteki takvayı ne kadar etkilediğini hiç düşünmemişlerdir.İmanın bu amellere göre artıp, azaldığını inkar etmiş ve bu hak söylemi batıl bir şekilde yaşamlarından uzaklaştırmışlardır.

İşte günümüze kadar bu mürcie inancının amelleri ve düşünceleri toplumlara üzülerek belirtmeliyimki yansımıştır.Özellikle içinde yaşadığımız Anadolu topraklarının vatandaşlarının çoğunluğunun yaşamlarına mürcie inancı ve amelleri yansımıştır.Ama halktan birine mürcie ismini ve inancının ne olduğunu sorsak inanın ki

bu ismi belki ilk defa duyacaktır. Ne yazık ki cennet yollarını tıkayan ve cehennem yollarını açan bu batıl mürcie inancını ve amellerini yeryüzünde anlatan çok az bir İslam alimleri topluluğu kalmıştır.Allahu Teala bunların sayısını çoğaltsın İslam ümmeti adına inşallah.

İşte bu alimlerden biri olan prof. Sefer bin Abdurrahman el-Havali kardeşimizde İslam ümmetine bu mürcie inancını tanıtmaya çalışmak üzere bu doktora tezini kazandırmıştır.Allahu Teala kendisinden razı olsun onu ve bizleri tevhid üzere Müslüman olarak kendi katına alsın.Bu kitaptan hakkıyla nasiplenmeyi bizlere ve okuyucularımıza nasip etsin.

Okuyucularımızdan ricamız kitabı ele aldıklarında sadece bir bölümüne bakarak konuları ele almamaları ve bir bütün içerisinde tüm kitabı okuduktan sonra düşüncelerinin şekillenmesine çalışmalarıdır.Tabi taklidçi, taassupçu, birbirini çekemeyen kibirli anlayışların ve grupların etkisinden uzak kalmakta bundaki ince ve dikkat edilmesi gereken başka bir noktadır. İnanınki böyle bir ilmi metod takip etmek bir çok hataların çıkış kapısını baştan tıkayan en güzel yoldur.Furkani anlayışa ne kadar muhtaç olduğumuzu bir anlasak ne kadar güzel olur.Bu kitaptaki hatalarımızı bulup bize email yoluyla bildiren kardeşlerimize şimdiden duacı olduğumuzu belirtir ve Allahu Teala bu görevi yerine getirenlerden razı olsun söylemimizi tüm okuyucularımıza duyuruyoruz.Hak kendisine ulaştıktan sonra batıl olan amellerinde ve düşüncelerinde ısrar etmeyip hakka yönelen kulların üzerinden Allahu teala'nın selamı, affı ve rahmeti hiç eksik olmasın.

Yüce Allah'tan bu kitapçığı kendi zatı için ihlasla yapılmış bir amel kılmasını, bu kitapçığın müellifini,tercümanlarını, okuyucusunu, onu basanı ve yayanı naîm cennetlerine yakınlaştırıcı bir vesile kılmasını, hayatımda ve ölümümden sonra bu kitaptan beni faydalandırmasını, bu kitabın eline ulaştığı herkesi de aynı şekilde yararlandırmasını niyaz ederim. Çünkü O kendisinden dileklerde bulunulanların en hayırlıları, kendisinden birşeyler umulanların en cömerdidir. O bize yeter, O ne güzel vekildir (dost ve yardımcıdır).Allah-u Teala amellerimizi isabetli, halis ve samimi amellerden kılsın. Rızasına uygun kılsın. Kitabına ve Peygamberinin sünnetine uygun kılsın. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun, Peygamberimiz Muhammed'e o'nun aile halkına, ashabına ve kıyamet gününe kadar onların izinden en güzel bir şekilde gidecek olanlara da Allah'ın salât ve selâmı olsun.

“Düşmanlarım bana ne yapabilir ki?

Ben cennetimi yüreğimde taşıyorum,

nereye gitsem o benimle gelir.

Hapsedilmem halvet,

sürgün edilmem hicret,

öldürülmem şehadettir.

Değil mi ki

göğsümde Allah’ın Kitabı

ve Rasulü’nün sünneti vardır!”

TEVHİDİ SANCAK VE NEBEVİ SÜNNET HİZMETKARI

MUHAMMED SELİM BİN ABDULLAH

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Hamd, gökleri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allahu Teala'ya mahsustur. Böyleyken, kâfirler hala Rablerine başkalarını eşit tutup şirk koşuyorlar. [1] Allahu Teala'nın salât ve selâmı âlemlere rahmet olarak gönderilen, kanıtı açıklayan, metodu belirleyen, ümmetini, ancak helak olmuş bir kimsenin sapabileceği, gecesi de gündüzü gibi aydınlık olan bir konumda bırakan Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in üzerine olsun.

Bundan sonra: Dindeki fırkalaşmalar, âlemlerin Rabbine karşı düşmanca davranışlar, bizden önceki ümmetlerin bir adeti olduğu gibi daha sonra gelen günümüz insanlarının da bir gerçeğidir. Dinden ayrılan ve müslümanların saflarını parçalayan ilk fırka "Havâric" fırkasıdır. Bu fırkanın o sırada sapıklığı iman konusundaydı. Zira günahlarından ötürü müslümanları kâfir, can ve mallarını da helal saymışlardı. Sonra fitneler birbirini izledi, fırkalar ortaya çıktı. Bid'atlerin her ortaya çıkışında, ibadetlerin her eksilişinde ve yasakların her çiğnenişinde ayrılık, zillet ve dalâlet açısından ümmetin durumu günden güne daha da ileri gitti.

İşte Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem! Ashabını tam teslimiyet, kendisine tabi olmak, sözlerine kulak vermek ve buyruklarına baş eğmek üzere eğitmiştir. Buna göre Allah ve Rasûlünün önüne geçmek, buyruklarına itiraz etmek, itaatinden yüz çevirmek yoktur. Böyle olunca O'nun ashabı ashab ve havarilerin, peygamberleri de Rasul ve Nebi'lerin en hayırlısı olmuşlardır.

Allah ve Rasûlüne, Yüce Allah'ın kutsal kitabında kendilerini övdüğii doğru ve canlı bir imanla inandılar. İmanı bir felsefe, bir teori ve bir tartışma olarak tanımadılar. Onlara göre iman, yalnızca hoşa gidene de gitmeyene de itaat, varlığa da darlığa da katlanma ve bütün anlamlarıyla **Tevhidi Cihad**'dan ibarettir.

Bu iman Mekke'deki kuşatma, baskı ve boykot olaylarından Medine'deki Uhud, Hendek, Mut'e, Huneyn ve Tebük savaşlarına kadar sürekli artmış ve olgunlaşmıştır. Sonunda gönülleri doğrulmuş, kalpleri temizlenmiş, davranışları düzelmiştir. Allahu Teala Rasûlünü, ashabı emaneti taşımaya, mesajı duyurmaya ve bu dinin bütün işlerini yürütmeye ehil hale gelmedikçe halkı arasından çekip almamıştır.

En'am Suresi ; 1

Bu olgunluğa erişen müslümanlar, mürtedlerin pisliklerinin kökünü kazıdılar, sonra iki büyük devleti dize getirdiler. Bu amaçla çorak topraklar ve yeşil denizler katettiler. Yalnızca sayılı yıllar geçmişti ki, Kisra ve Kayser'in hazineleri Allah yolunda harcanır oldu. Mahfe içindeki kadın, Horasan'dan Endülüs'e yolculuk yapıyor, yolculuk esnasında Allahu teala'dan başka hiç kimseden korkmuyordu. Hint ve Çin kralları peygamberlerin sonuncusu olan Allah Rasûlünün tâbiîlerine vergi gönderiyorlardı. Ateş perestlerin ateşleri sönmüş, hristiyanların çanları susmuş, ehl-i salip barbar Avrupanın karanlıklarına çekilmiş, Allahu Teala'nın düşmanları hoşlanmasalar da O'nun emri üstün gelmişti.

Bu şanlı yükseliş ve büyük ilerleyiş, Yüce Allah'ın sürmesini istediği kadar sürdü. Sonra duraklama ve gerileme dönemleri başladı. Çünkü ortaya, yapmayacakları şeyleri söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan kişiler çıktılar. Bu ümmetten nice kitleler yürürlükten kaldırılmış dinlerin kalıntıları ve silinip gitmiş felsefelerin küçük savunucuları gibi kötü niyetli ve yıkıcı topluluklara uyum sağladılar. Böylece önceki toplumlara işleyen ilâhi yasa müslüman toplumu da yakaladı. Bazılarının heva ve arzuları süs köpeklerinin sahibelerine eşlik ettiği gibi kendilerine eşlik etti. Haricilerin dinden ayrılmalarını fırsat bilen şia, derhal azgınlık etti, mürcie günahkâr oldu ve kaderiye dinden çıktı. İşte sapık fırkaların anası bu dört fırkadır. Sonra fitneler birbirini izledi, felaketler gittikçe arttı, öyle ki, bu din Allahu Teala'nın katından olmasaydı ve O'nun samimi orduları bulunmasaydı, ondan geriye hiçbir iz kalmazdı.

Ne var ki, Allahu Teala hikmetini gösterdi, bu ümmetten bir topluluğun sürekli hak üzere bulunmasını, daima muzaffer olmasını ve kendilerine karşı çıkanların Allahu Teala'dan izin çıkmadıkça onlara zarar vermemelerini kararlaştırdı. Peygamberlerden boş kalan bütün fetret dönemlerinde ilim sahiplerinden geriye kalan bir grup bulundurdu. Bunlar, şaşıranları hidayete çağırıyor, onlardan gelen eziyetlere katlanıyor, Allahu Teala'nın yürürlükten kalkan kitabını yürürlüğe koyuyor ve görmeyenlere Allahu Teala'nın nurunu gösteriyordu. Bu sayede iblis'in (Allahu Teala'nın laneti ve cezası üzerine olsun) hayatlarına son verdiği nice kurbanları hayata döndürdüler. Yolunu şaşıran nice sapıkları hidayete erdirdiler. Onların insanlar üzerindeki en güzel etkileri, sapıkların Allahu Teala'nın kitabını tahriflerini, Allahu Teala'nın dinini bozmak gibi kötü niyet taşıyanların, bu kitaptan alıntı yapmalarını, bid'at sancaklarını birbirine destek yapan, fitne düğümlerinin çözülmesini sağlayan bilgisizlerin, bu kitabı yoruma kalkışmalarını önlemeleridir. Bu kötü niyetli bozguncular, Allahu Teala'nın kitabı hakkında farklı düşüncelere sahiptirler ve O'nun karşısındadırlar. Allahu Teala'nın kitabından ayrılma konusunda ittifak halindedirler. Gerek Allahu Teala hakkında, gerekse zât-ı ilâhisi ve kitabıyla ilgili bilgisizce sözler söylerler, karmaşık laflar ederler, söyledikleri bu karmaşık laflarla cahil insanları kandırırlar. [2]

2 İmam Ahmed'in "Cehmiye ve Zındıklara Reddiye" adlı eserinin giriş kısmından.

İman konusundaki ihtilaf, -dindeki ilk ihtilaf olmakla birlikte- bu ümmetin tüm çağlarında aralarındaki en büyük ihtilaf davası olmuş, modern çağın başlarında ise bu ümmetin kafasını meşgul eden en büyük davalardan biri haline gelmiştir. Tevhid ehli alimlerin (Allahu Teala onlara rahmet eylesin) hanifliği temiz bir eksene geri döndüren çağrısı gündeme geldi geleli bu durum söz konusudur.

Sünnet düşmanları bu çağrının haricilerin davası ve harûri'lerın düşüncesi olduğunda fikir birliğine varmışlardı. Çünkü onlara göre bu alimler müslümanları tekfir ediyor (kâfirlikle suçluyor) du. Oysa aksine tek bir müslümanı dahi aslâ tekfir etmemiş, yalnızca müşrikleri tekfir etmiş ve dinden çıkanlara savaş açmıştı. Ne olursa olsun bu mübarek çağrı, evrensel bir büyük yankı uyandırdı ki, kendisine karşı çıkanları iman, küfür, şirk ve tevhid konularına yeniden göz atmak zorunda bıraktı.

Daha sonra hristiyanların sömürüleştirmeye yönelik son saldırı dalgaları gerçekleşti ve cahiliyye kökenli batı kültürü fitnesi yaygınlaştı, sonuçta müslüman topluluk yetiştiği ortam ve şartları unutarak dininden uzaklaştı. Bu durum Allahu Teala'nın tevhid ehli alimlerin davetinin kalıntılarını ya da onların yankılarından islâmı yeniden haykıran davet ve hareketleri ortaya çıkarmasına kadar devam etti. Özellikle yakın tarihte, kâmil anlamda islâma samimi bir dönüşün, yabancı kültürle savaşın etkilerinden tam bir kurtuluşun belirtileri ortaya çıktı. Bu durum, gözlerini her köşe ve bucakta kronikleşen bir çok hastalıkla boğuşan yıpranmış ve harap olmuş bir müslüman topluluğa açan bir gençlikte simgeleşti. Bu topluluk din olarak amelsiz, ibadetsiz, cihadsız, davetsiz, sadece isimden ibaret bir dine mensub olmayı içine sindirmiş, bütün acizlik, beceriksizlik, eksiklik, aksaklık, geri kalmışlık ve rezilliklerin sorumluluğunu dış güçlerin plânlarına ve sömürüleştirme düzenlerine yüklemeye alışmış bir topluluktu.

Daha sonra son yıllarda islâm ülkelerinde müslüman topluma hakim olan korkutucu inanç boşluğunu, gençliğin düşünce ve yaşayışta kendisiyle boğuştuğu ürkütücü başıboşluğu buralara yerleştiren çok büyük olaylar gerçekleşti.

Müslüman gençlik olarak bizler, batının kayıtsız şartsız egemenliğini kırmaya ve onun sahte kültürünü etkisiz duruma getirmeye muvaffak olduk. Düşmanlarımızdan bir çoğunu plân ve projeleriyle, gizli toplantı ve komplolarıyla birlikte tanıdık. Fakat şu ana kadar gerçekte kendimizin kim olduğumuzu ve hangi yolda yürüyeceğimizi bilemedik.

Sürekli tekrarlıyoruz; biz müslümanız ve islâmın yolunda yürüyoruz da acaba ayaklarımız uzun sapıklık, döneklik ve bozukluk asırlarından kaynaklanan sarp kayalara ve sert kümelere mi çarpıyor?

Oysa üzerimizde kendimizi ve müslüman topluluğu içlerinden yalnızca biri kurtarıcı, diğerlerinin tamamı helak edici olan yetmiş üç yolun karşımıza çıkardığı dikenli bir patikadan geçirme görevimiz bulunmaktadır. İşte söz konusu olan bu dikenli patika ve bir daha eşi bulunmayan bu kurtarıcı yol, kendisinin kurtarıcı fırkanın yolu olduğunu ve Allah Teala'nın kendisinden başkasını kabul etmeyeceğini dinen ve yakınen bildiğimiz ehli sünnet velcemâat yolu ve metodudur.

Eğer merak edecek ve şaşacaksan islâmi davaya gönül veren gençliğin çoğunun asıl dikkatlerinin bu gün, ehli sünnet velcemaat inancının gayb alemine yönelik teorik doğru düşünceler ve inanç meseleleri olmaktan öteye geçmediği, bununla birlikte davet, ıslah ve değiştirme yöntemi ile alakasının olmadığına şaş!!

İtiraf etmek gerekir ki, bu kusurlu anlayışın nedeni, her şeyden önce ilke ve özelliklerini açıklamayan, gerçekte bizzat islâmın mükemmelliği olan mükemmellikleri ortaya koyamayan inanç taşıyıcılarıdır.

Bu nedenle ilmi hayatımı -Allah Teala'nın bu inanç üzerine eğitilmeyi, ilmi gerçeklerini bilmeyi, Allah Rasulünün yaşantısından ve sünnete uygun yenileme daveti olaylarından esinlenen pratik metodunu örnek almayı nasip ettiği- bu muazzam davanın uğruna adamayı bir görev bildim.

Bu işe konusu "Laiklik" olan ve doğuşunu, gelişmesini ve islâmi hayata etkilerini ele alan "Asistanlık" tezimle başladım. Daha sonra "Doktora" payesi alabilmek için bu kitabı hazırladım. Birincisi "Dinin hayattan ayrılmasının rehabilitesini", diğeri ise "İnancın davranıştan ayrılmasının rehabilitesini" konu alıyordu. İkisi de bu inancın ışığında işleniyor, dolayısıyla konuları birbirinden uzak gibi görünse de aslında ikisi de tek bir konudan söz ediyordu.

Kuşkusuz birincisi, ikincisine götüren bir yol oluşturuyordu. Bu münasebetle çağdaş islâmi hayat üzerinde baskı kuran laikliğin nedenlerini araştırırken, bizzat yakından gördüm ve anladım ki, bütün sapıklıkların, yenilgilerin, sürünmelerin, rezilliklerin ve hayatımıza damgasını vuran ayrılıkların temelinde yatan tek bir faktörden fazla bir şey değildir. O da, inançta, yaşayışta ve düzeltme yönteminde ehli sünnet velcemaat metodundan uzaklaşmadır.

Bu noktadan hareketle bu tezdeki metodum, üç temel üzerine oturur:

1-Mürcie hareketinin düşünsel bir hareket olduğunun, tarihi bir fırka olmadığının altını çizmek.

Araştırmanın karakteristik yapısı, etkileri ve sonuçları açısından bu ikisi arasındaki fark çok büyüktür.

Mürcie hareketini tarihin üzerine sünger çektiği fırkalardan biri olarak araştırırsak, bu noktada gözden kaçırdığımız en önemli şeylerden biri, üzerine mürcie düşüncesinin musallat olduğu günümüz olayının gerçek yönünü bilmemek olur. Bu takdirde bu araştırma, fırkaların tarihlerini ve görüşlerini işleyen eserler topluluğuna eklenmiş akademik bir çalışmadan öteye geçemez.

Ama olayı doğup gelişen, bütün yenilenme çağrılarına yön veren muazzam bir gerçeklik noktasına ulaşan fikri bir olgu olarak ele alır da genelde bütün islâm toplumunun özelde de bu davetin karşı karşıya kaldığı düşüklük ve sürünmenin nedenlerinden bir çoğunu onunla açıklamaya çalışırsak, her yönden karşımıza çıkan pozitif sonuçları bizi ürkütecektir. Davaya hakkını veremesek de hiç olmazsa yeniden ayağa kaldırarak harekete geçirmek ve gücümüz oranında yolunda adım atmak bizim için yeterlidir. Daha sonra Yüce Allah ortam ve şartları dilediği ölçüde o yönde hazırlayacaktır.

Bu noktada imanın gereğine göre davranış "Amel" öğesine ve bunun iman ve davet için zorunlu oluşuna dikkatleri çekiyor, islâm toplumunun iman adına sırf isim ve ikrarla yetinerek amelden nasıl vazgeçtiğini vurguluyorum.

Burada araştırma yönteminde derin etkisi bulunan önemli bir gerçeğe mutlaka parmak basmam gerekir ki, o da; mürcie hareketinin aslında inanç doğrultusunda davranmaktan vazgeçme ve ibadetlerden kaçma amacına yönelik maksatlı ve bilinçli bir davet olmayışıdır. O yalnızca iman gerçeğinin yeri geldikçe açıklayacağımız tarihi nedenlerin doğurduğu sapık bir yorumudur.

Fakat müslüman toplum iman gereği davranışta aşamalar halinde gevşeklik gösterirken, vaciplerden kurtulmaya, dorukları örnek edinmekten azar azar uzaklaşmaya devam ederken, mürcienin yaklaşımında bu gevşeklik ve uyuşukluğa, bu aldırmazlık ve umursamazlığa övgü düzen rahatlatıcı açıklamalar bulur hale geldi. Bu durum tanınan ve bilinen ruhsal bir gerçektir. Buna göre pratikte eylemin giderek azaldığı her alanda, teoride **İrca'** elbisesi onu örter.

Bundan dolayı mürcie yaklaşımında olan eski mürcienin, teorik şüphelerini ortaya koyma ve açık bilimsel kanıtlarla onları çürütme yeterli oluyordu.

Fakat hareketin yayılmasından ve ortama hakim olmasından sonra durum değişti. Çünkü son asırlarda müslüman toplum mürcienin yaklaşımını bir inanç ve yöntem olarak kabul eder, bu harekete karşı çıkanı harici olarak sayar, dinini ve inanç hükümlerini o yaklaşımın yöntem ve kurallarına göre belirler oldu.

Dille ikrardan ve organlarla yaşamaktan soyutlanmış sırf kalple tasdikin, Yüce Allah'ın kitaplarıyla indirdiği, peygamberleriyle bildirdiği, âhirette azabından kurtuluş güvencesi kıldığı gerçek iman olduğunu benimser ve bunun üzerine bir takım

neticeler ve hükümler bina ettiler. Bunların en basiti, selefin, imanın söz ve amel olduğu yönündeki icmalarını reddetmeleri ve bazı mürted gruplarını dinden çıkmakla itham etmemeleridir.

Buna göre namaz, oruç, hac ve zekâtın islâmın rükunlarından oluşunun anlamı, bunların hiç biri yerine getirilmese de vacip olduklarına inanmak ve bunu dille ikrar etmekten ibaret hale geldi.

Bunlara benzer ilk bakışta insanın tuhafına giden, daha sonra üzerinde düşününce onlara göre canlı bir gerçek olduğu anlaşılan daha başka şeyler de vardır.

Daha acısı, aslında bütün çaba ve gayesi insanları inanç ve davranış yönünden iman gerçeğine geri döndürmek olan islâmi davetin bazı yönlendirmelerini o kısır fikrin üzerine oturtmaları, onu temel almaları ve daha sonraki bölümde açıklayacağımız gibi ona çağrıda bulunmalarıdır.

Tam bu noktada iman davasını ve davranışla olan ilgisini sunuş ve tartışma metodunu mutlaka değiştirmek, teorik bilimsel kanıtları Kur'an nasları ve selefin sözleriyle birleştiren, Allah Rasûlünün yaşantısından algılanan vakıadan ve doğrudan insan psikolojisi ile birlikte ele alan bir yöntemle çağrıda bulunmak gerekir.

Buna açıklık getirmek üzere mürcie hareketinin ileri gelenlerinden birinin kuruluş aşamasında sarfettiği sözlerle kimi çağdaş davetçilerin yazdıkları arasında bir karşılaştırma yapalım:

Mürcie'nin ileri gelenlerinden Ömer ibn Zer el Hemedani ve İmam Ahmed'in hakkında: "Bu alanda ilk konuşan insan" dediği ibn Zer ibn Abdillah el Hemedani diyor ki: âbidler, gecenin üzerlerine hücum ettiğini, bıkkınlık ve gaflet içindekilere, yataklarına girmiş, yatmak ve uyumak üzere sığınaklarına çekilmiş olanlara göz attığını görünce, Yüce Allah'ın kendilerine bahşettiği seherde ibadet ve teheccüdü uzatma güzelliğinin doğurduğu sevinç ve neşe içinde kalkarak Allah'a yönelir, bedenleriyle geceyi karşılar, yüzlerinin parlaklığı karanlıklara dokunur.

Gece geçip gittiği halde tilavetten kaynaklanan zevkleri geçip gitmez, ibadetin uzunluğundan bedenleri bitkin düşmez. Her ikisinin de üzerinden gece geçer, her iki kesim de sabaha çıkar, ama biri kârlı diğeri aldanmıştır. Bir kesim uzun süre uyumuş ve dinlenmiştir. Diğeri ise gecenin ibadet için geldiğinin bilincine ermiştir. İki kesim birbirinden ne kadar uzaktır?!

Bu gece ve karanlığında kendinize gelin ki, Allah size rahmet eylesin. Aldanmış olan gecenin ve gündüzün iyiliğini fırsat bilmeyen, yoksun kalan da her ikisinin iyiliğinden yoksun kalandır. Gece ve gündüz mü'minler için Rablerine itaat vesilesi,

diğer kesim için de kendilerinden habersiz yaşadıkları için vebal süresi kılınmıştır. Öyleyse Allah için kendinize zikirle hayat verin. Zira kalpler Allah'ı zikirle hayat bulur. Bu gecede nice ayakta olanlar vardır ki, ayakta oluşundan dolayı Allah katında mutlu kılınmıştır. Yine bu gecede nice uyuyanlar vardır ki, öbür dünyada Allah Teala'nın âbidlere göstereceği cömertliği gördüğünde uzun süre uyumasından dolayı pişman olacaktır. Öyleyse saatlerin, gece ve gündüzün geçişlerini fırsat biliniz. Allah size rahmet eylesin."

Bu adam diyor ki; iman yalnızca inanmak ve ikrar etmektir. Fakat onun; söylemeden ve yapmadan sırf kalben tasdik, Allah katında kurtuluş için kâfidir, demesi düşünülebilir mi? Yoksa onun bu iddiası haricilerin içine düştükleri günah işleyeni dinden çıkmakla itham gibi bir hatadan kaçınmaktan ibaret, gerçek hayattan hiç bir kanıtı olmayan sırf teorik bir şüphe midir?

Kaldı ki bu sözün aynısını mürcie hareketini desteklemek amacıyla kimi çağdaş davetçiler de söylemişlerdir. Arasıra yeri geldikçe onların sözlerini de açıklayacağız.

2-Tezimdeki metodumun üzerine oturduğu temellerden ikincisi, çağdaş islâm daveti vakıasının rehabilitasyonudur. Bu günkü gözlenen şey, daveti üslenen kimselerin genellikle iki gruba ayrılmalarıdır. Gruplardan her birisi yine kendi içinde gruplara, görüşlere ve ictihadlara ayrılıyor.

a) Gruplardan birisi olayın temeline inmeye ve çözümün gizlendiği noktaya ulaşmaya çalıştı. Bu amaçla dinin usul ve kaidelerini geçerli hale getirmeye, hakikatlerine dikkat çekmeye, inancın amellerle bağlantısını ortaya koymaya ve amelin zorunluluğunu vurgulamaya uğraştı. Ne var ki bu yolda çaba harcarken aşırılığa batıran bir işarete uyarak anlayış ve kavrayışta aşırılığa düştü. Bunu yaparken bunun, azimet ve doğruluk metodu olduğunu zannediyordu. Böylece insanları dinden çıkmakla suçlama gibi bir âfet ve belâya düştü. İnsanlardan kastım, karşıt düşüncede olan sıradan müslümanlardır.

Görüldüğü gibi daha fenasına düşmek üzere bir bid'atten kaçarak insanlara ulaşma ve kalplerine hakkı ulaştırma yollarını kendisine kapattı, daveti durmadan yeni bid'atler üreten ve günden güne kendisini yiyip bitiren kısır bir teoriye dönüştü. Bunu, algılama ve hüccet getirme metodunda tehlikeli bir sapma izledi. Öyle ki şeri bakımdan, tağutların beşeri yasalarından daha az tehlikeli olmayan usûl ve ölçüler koydu.

b) Diğer grup ise; davetinde belirgin bir metod ve eksiksiz bir itikadi düşünce bulunmadan yol almaya çalıştı. Konu, bilimsel temele değil de duygusal tahrike dayandı.

Birinci grub, bu ikinci gruba, bu ikinci gurubun sahip olmadıkları, reddine de güç yetiremedikleri usûl ve kaideler ile karşı koydu. Böylece bu ikinci grub küfürle

ithamdan kaçarak tebrire (meşrulaştırma) yöneldiler. Bu sapmış vakıayı, bid'atten kaynaklanan teorilere dayandırarak yerleştirmeye başladılar. Daha önce genel bir fikri gelişme olduğunu açıkladığımız mürcie mezhebinde bir destek buldular. Böylece kendilerini ve asıl hedeflerini unuttular. Böylece, vakıayı meşrulaştırmaya başladılar.

Birinci grup temelde Haruriye mezhebini geri getirdi.

Diğer grup da kasten Mürcie mezhebini canlandırdı ve onu töresel akademik alanlardan alarak uygulama ve değiştirme metodluğuna taşıdı.

Görüldüğü gibi bu konu, yani imanın hakikatine ilişkin yazı yazmak, azgınların inatlarını kırmak ve dar görüşlü insanların ileri gitmelerini engellemek amacıyla zorunlu olarak ehli sünnet velcemaat inancının ışığı altında gerçekleşmiştir.

3-Tezimdeki metodumun üzerine oturduğu temellerden üçüncüsü ise; -bu sanki öncekilerin bir sonucu gibidir- Araştırmanın metodunu ortaya koymaktır. Konunun sırf teorik ve bilimsel araştırılması -yani kanıtların sunulması ve çürütülmesi- yönüne bir takım yeni unsurlar ekleyerek insanların sezgilerine, vicdanlarına ve akıllarına birlikte hitap eder. Metodun en can alıcı noktası ise bizzat Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in eğittiği doruk nesil gerçeğini gözler önüne getirmek ve imanı kâmile ulaşma, imana davet ve imanı terkedenlere hükmetmede onları örnek almaktır. Bunun yanında hiç bir zaman irade ve davranıştan boş kalmayan insan psikolojisi gerçeği açıklanmış, böylece iradelerin ıslahı ve amellerin temizlenmesinden ibaret olan dinin hikmet ve gâyesi, inanmak ve aynı zamanda dine, gerçeklere ve insan ruhuna uygun davranmak şeklinde açıklanan imana bağlanmıştır.

Bu tezin konuları-aşağı yukarı-bu çerçeve içinde dönüp dolaşacaktır. Yüce Rabbimden kendisiyle beni ve müslüman kardeşlerimi faydalandırmasını, bu yolda harcanan tüm emek ve çabaları sırf kendi rızası için kılmasını dilerim.

Bunun ardından tezimi beş bölüm halinde ele aldım.

Birinci bölüm: İman gerçeğinden ve amelle olan bağlantısından bahseder. Bunu yaparken:

a) Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in daveti ve yaşantısı,

b) İnsan ruhunun gerçek yönü ve

c) Şer'i iman gerçeği gibi konular ele alınır.

İkinci bölüm: Mürcie hareketinin doğuşundan bir çok fırka haline gelişine, sonra da baskın bir gerçek şeklinde genel fikri hareket oluşuna kadar düşünce tarihinden bahseder.

Bunu yaparken "ameli bırakma" konusuna, bu tutumun mürcie gözündeki hükmüne ve bunun yapılmasındaki fikri nedenlere özel önem verir.

Üçüncü bölüm: İrca'nın yayılmış bir düşünce olduğu, fakihler ve genel insanlarda var olan irca çeşidi ile kelâm ve mantıkçıların benimsediği irca üzerinde ayrıntılı açıklamada bulunur ve bu yayılmış olan görüşe göre ameli terkin hükmünün ne olduğu üzerinde durur.

Dördüncü bölüm: Bu bölümde imanın amel ile olan ilişkisi, zahir ve batın arasındaki ilişki ayrıntılı olarak işlenir. Bu arada kalplerin amellerine özel önem verilir. Çünkü bu hareketin yayılmasındaki en büyük nedenlerden biri, kalplerdeki eğilme ve sapmadır. Ayrıca bu bölümde konuya ilişkin bazı örnekler de işlenmiştir. Bunlar da genelde tevhid kelimesinin şartlarından ibarettir.

Beşinci bölüm: Bu bölümde imanın söz ve davranış gibi iki rüknün bileşiminden oluşan bir hakikat olduğu gerçeği açıklanır. Böylece mürcie mezhebinin ameli terkeden kimse hakkındaki hükmünün kesinlikte asılsız olduğu bilgisine ulaşmak amaçlanır. Büyük günah işleyenin hükmü ve fırkaların bu konudaki sapmalarının nedeni de bu açıklama ışığında ele alınır. Sonra mürcienin amel imana dahil değildir konusundaki nakli şüphelerinden önemlileri çürütülür.

Bu noktada benim için değerli vakitlerini harcamaktan ve isabetli görüşlerini açıklamaktan çekinmeyen saygı değer Muhammed Kutup hocama en içten teşekkürlerimi sunmadan geçemeyeceğim.

Önce de sonra da her zaman hamd Allahu Teala'ya mahsustur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMANIN HAKİKATİ VE AMELİN İMANLA OLAN BAĞLANTISI

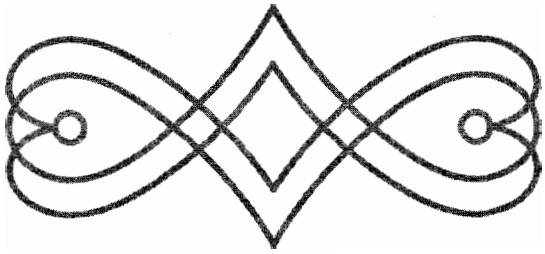

Yüce Allah buyuruyor ki: **"Ben, cinleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım."** (Zâriyât; 56) Yine bir başka âyette şöyle buyuruyor: **"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah onlara müjdeleyen ve uyaran peygamberler gönderdi. İnsanların ihtilafa düştükleri hususlarda, aralarında hüküm vermeleri için o peygamberlerle beraber hak kitaplar indirdi. Bu kitap hakkında apaçık deliller geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ancak kendilerine kitap verilenler ihtilaf etmişlerdir. Allah, onların ihtilafa düştükleri gerçekler hakkında iman edenlere izniyle doğru olanı gösterdi. Allah, dilediğini doğru yola iletir."** (Bakara; 213) Diğer bir âyette de şöyle buyuruyor: **"Muhakkak ki Biz, peygamberlerimizi apaçık mucizelerle gönderdik. İnsanlar, aralarında adâleti hakim kılsınlar diye o peygamberlere, kitap ve ölçü indirdik. Ayrıca kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlar için bir çok menfaatler bulunan demiri verdik. Bu, göremediği halde Allah'ın dinine ve peygamberlerine yardım eden kimseyi, Allah'ın ortaya çıkarması içindir. Şüphesiz Allah, her şeyden kuvvetlidir ve her şeye galiptir."** (Hadid; 25)

Bu âyet-i kerimeler, dinin temel hedeflerini ve büyük hakikatlarını düzenlemişlerdir. Bunlar da:

* İnsan ve cinlerin yaratılmasındaki amaç ve asıl görevleri.

* Peygamberlerin gönderilmesindeki gaye ve davetlerinin hakikati.

* Bu hedeflere varabilmek için hakkı güçle birleştirme sünnetinin hakikati.

Allahu Teala Âdem aleyhisselam ve neslini, iman ve tevhid fıtratı üzere yarattı. İlk insan topluluğu da Yüce Allah'ın dilediği sürece bu fıtrat üzere yaşamaya devam etti. [3] Sonra bu topluluğa kevni yasa isabet etti. **"Onlar da durmadan ihtilaf etmektedirler. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Allah, insanları bunun için yaratmıştır."** (Hûd: 118, 119) İşte bir takım hikmetler faydalar gerektiren, Yüce Allah'ın sıfatlarının, anlatılması mümkün olmayan etkilerinin ortaya çıkmasına sebep olan kevni yasalar.

İnsanoğlu arasında ilk şirkin ortaya çıkmasından bu yana savaş ve mücadele dinmeden devam etmektedir. Hak ve batıl, iman ve küfür arasındaki kavga ve dövüş sönmeden sürüp gitmektedir.

İlk şirk, ibadet anlayışındaki iki temel ögede ortaya çıkmıştır. Bunlar:

1-Allah'a yaklaşma, yönelme ve ibadet yapma.

3 Sözkonusu âyetin yorumunda tercih edilen görüş budur. Bkz. Taberi: C. 2, S. 336-337, İbn Kesir: C.1, S. 314-365, İğâsetü'l-Lehefân: C. 2, S. 203

2-İtaat, yasama ve tabi olmadır.

Bunlar iç içe iki ögedir.

Bizce doğru olan ilk şirk yolunu tutan toplulukla (Nuh kavmiyle) ilgili haberler bunu kanıtlamaktadır.

1-Allah Teala bu kavimle ilgili olarak şöyle buyurur: "**Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. "Ved", "Suvâ", "Yağus", "Yeûk" ve "Nesr" gibi putlarınızdan vazgeçmeyin dediler.**" (Nûh: 23)

Cahiliye dönemi insanlarının kendilerine ibadet ettikleri, önlerinde eğildikleri ve uğrunda kurbanlar verdikleri bu putlar, aslında Nuh kavminden salih insanların isimlerini taşırlar. Bu insanların vefatından sonra şeytan (aleyhillane) kavimlerine toplandıkları yerlere putlar dikerek onlara bu insanların isimlerini vermelerini telkin etti. Onlar da öyle yaptılar. Önceleri onlara ibadet edilmedi, heykelleri dikilenlerin ölümünden ve onlarla ilgili bilgilerin unutulmasından sonra ibadet edilmeye başlandı.[4]

İmam Müslim, Iyaz ibn Hımar radıyallahu anh dan şöyle rivayet eder: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün hutbede şöyle buyurdular: "Dikkat edin! Rabbim, bu gün bana öğrettiklerinden sizin bilmediğiniz bir şeyi size öğretmemi istedi. Benim bir kula verdiğim ve kendisiyle rızıklandırdığım bütün mallar helaldir. Ben kullarımın hepsini hanif olarak, yani hak din üzere yarattım. Daha sonra şeytanlar onlara gelerek dinlerinden saptırdılar. Benim kendilerine helal kıldıklarımı onlara haram kıldılar. Benim kendilerine hükümranlık vermediğim şeyleri bana ortak koşmalarını emretti."[5]

Yaklaşma ve ibadette şirkleri ile birlikte, yasama ve itaat noktasındaki sapmaları işte böyle olmuştur.

İnsanlığın var oluşundan bu yana önceden de sonradan da savaşın tek olduğunu isbat eden kevni yasalarından biri de, Allah Teala'nın Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i peygamber olarak görevlendirdiğinde araplar, aynen bu iki noktada, yaklaşma ve ibadet noktalarında şirke düşmüşlerdi. Nuh kavminin ibadet ettiği aynı putlara ibadet ediyorlardı.Bir zamanlar Nuh kavminde olan putların aynısı, o sırada araplarda da vardı. Bunlardan Vüd, Dûmetü'l-Cendel'deki Kelp kabilesinin, Süva, Hüzeyl kabilesinin, Yağûs, Merad kabilesinindi. Daha sonra Sebe yakınlarındaki Ceref'te yaşayan Ğatif oğullarının olmuştu. Yeûk, Hemedân'ın, Nesr, Zü'l-Kila halkının

4 Buhâri, Tefsir; C. 8, S. 667

5 A.g.e., Hadis no: 2865 Bu hadis geniş ve kapsamlı bir hadistir ve devamı inşaallah ileride gelecektir. Şeytanın kendilerine gelerek dinlerinden saptırmasına kadar insanlığın asırlar boyu-bir rivayete göre on asır-tevhid üzere yaşadıklarına delalet yönü ise insan cinsi için geçerlidir. Yoksa fert olarak insan, islâm fıtratı üzerine doğar, ancak onu bu fıtrattan çeviren ebeveyninden ve çevresinden başkası değildir.

yaşadığı Himyer beldesinindi.[6] Ayrıca Amr ibn Luhay el-Huzaî'nin buna ekledikleri de vardı. Daha sonra Tağutların ekledikleri Lât, Uzza, Menât, Hübel gibi putları ve İbrahim dininden değiştirdikleri yasa ve uygulamaları da burada anmak gerekir.

Arap toplumu aynı şekilde itaat ve tabi olma noktasında da şirke düşmüştü. Allah Teala bunun için Kur'an-ı Kerim'de: "**Allah, Bahîre, Sâibe, Vasîle ve Hâm diye bir şey yapmamıştır. Fakat kâfirler Allah'a yalan ve iftira etmektedir. Çokları da akıllarını kullanmazlar.**" (Mâide: 103) [7] bu âyette olduğu gibi bazı örnekler verir. Buna En'am sûresinde çocukların öldürülmesi, leşin helal görülmesi, Allah Teala ile birlikte ortakları için ürün ve meyvelerinden pay ayırmaları, ürünlerine taşlar koyarak-iddialarına göre-taşların diledikleri kimselerden başkalarının yemelerini önlemek gibi bazı saçma uygulamalar da eklenir. Bütün bunlar Allah Teala'ya iftira, O'nun dini aleyhine yakıştırma ve şeytanların ardına düşmedir. Bunu Yüce Allah şöyle seslendirmektedir: "**Şüphesiz ki, şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için dostlarına vesvese verirler. Eğer onlara uyarsanız, muhakkak ki, Allah'a ortak koşanlar olursunuz.**" (En'am: 121)

İşte Rasûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem'in daha önceki hadiste ilk şirk koşanlarla ilgili anlattığı da budur.

Nuh aleyhisselam dan Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem 'e kadar savaşın tek, dâvâsının bir olması dolayısıyla bu konuyu işleyen âyetlerde bütün peygamberliklerle ilgili tabir de tek "Kitap" olarak gelmiştir. Nitekim bunlardan bazıları şöyledir: "**İnsanların ihtilafa düştükleri hususlarda, aralarında hüküm vermeleri için o peygamberlerle beraber kitap indirdi.**" (Bakara: 213) "**İnsanlar, aralarında adâleti hakim kılsınlar diye o peygamberlere, kitap ve ölçü indirdik.**" (Hadid: 25) "**Kitabı ve ölçüyü bir gerçek olarak indiren Allah'tır.**" (Şûrâ: 25)

Nitekim -nesiller hak dinden uzaklaştıkça ve ibadet edinilenlerin çeşitleri arttıkça- peygamber davetini terk ve Allah'tan başkasına kulluk da aynı şekilde "şeytana kulluk" olarak ifade edilmiştir. Yüce Allah bu hususu da şöyle dile getirmektedir: "**Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte doğru yol budur, diye emretmedim mi?**" (Yâsîn: 60, 61)

Aynı şekilde insanoğlundan peygamber düşmanlarının vasıfları da tek kelimeyle ifade edilmiştir. O da saltanat ve mal sahibi mütekebbirleri anlatan ve elit tabaka anlamına gelen "İleri gelenler" kelimesidir ve bir çok âyette görülmektedir.

---

6 Bu kısım daha önce Nuh kıssasında geçen hadisin (8/667) baş kısmıdır.

7 Bâhire, beşinci defa doğurmasından dolayı cahiliye döneminde serbest bırakılan ve kendisinden yararlanılmayan devedir. Sâibe, putlara adanan devedir. Vasîle, dişiyle ikiz doğan ve kesilmeyen erkek deve. Hâm, soyundan on döl alınan ve taşımada kullanılmayan deve.

Bütün peygamberlerin davetlerinin özeti, insanları tek bir yola, tüm ayrıntıları, türleri ve ehlinin aralarında yardımlaşmalarıyla **"Tevhid"** yoluna davettir. Bunun yanında tevhidin gereği olarak bütün çeşit ve renkleriyle şirki fırlatıp atmaya ve şirk ehline düşmanlık beslemeye davettir.

Davetlerinin amacı, her iki dünyada da bizzat kendilerinin faydalarıdır. Böylece hayatları dünyada adaletin ayakta kalmasını sağlar, âhirette Allahu Teala'nın rızası ve cennetle nimetlenirler. Yüce Allah bu noktaya şöyle işaret ediyor: "**Ey Muhammed! Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.**" (Enbiya: 107)

Bu noktada peygemberlerin davetleri amele, kitapları kılınç ve demire bağlanmaktadır.

Peygamberlerin ümmetlerini teşvik ettikleri savaşın ve davetlerinde değişmeyen yasanın içyüzü, yalnızca iki önemli gerçeği bilene kendini gösterir ki, konuya adapte olmak, ilgi ve eğilimlerini bilmek ve kurtarıcı kafilelerine katılmak isteyen kimse için bunlar, mutlaka gereklidir. Bu gerçekleri bilerek onları davetinde bir hareket noktası ve metodunda bir ilke edinecektir. Sözünü ettiğimiz iki önemli gerçek de şunlardır:

1-Yüce Allah'ın indirip murad ettiği gibi dünya çapında gerçekleşmeyi hedefleyen dinin karakteri.

2-Dinin kendisiyle savaşmak ve ortadan kaldırmak için indiği cahiliyye'nin yapısı.

Günümüzde zaman üçüncü evresine ulaşmış, neredeyse Yüce Allah'ın Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i gönderdiği günlere yeniden dönülmüştür. Çağdaş insan öyle alçalmış ki, onlardan pek azı dışında, Nuh kavminin ve arap toplumunun düştüğü şirk koşma, puta kulluk ve onlara adaklarda bulunma, Allah'a itaat ve dine uygun yaşama noktasından tamamen uzaklaşma gibi yanlışların aynısına düşmüştür. Ayrıntılara veya gerçeklere ters düşen ya da bu yeni şirk çeşidine bir şekilde bulaşan fırkalarla tartışmaları konu alan tafsilata geçmeden önce, yeryüzünde bozgun çıkarmayı engellemekle görevli taifeye, dinle ilgili bu gerçekleri anlatmak, artık zorunluluk kazanmıştır. Öyleyse bir kulun ilk görevi ancak "TEVHİD" olduğu gibi davetin ilk konusu da yalnızca "TEVHİD" dir.! [8]

Görüldüğü gibi bozulma yalnızca amel ve yaşayışta kalmamış, aksine bunları aşarak inancın kendisine varıp dayanmıştır. Kavramları kaybolmuş, anlamları kısıtlanmış, dinin gerçekleştirmek üzere geldiği ana hedefleri ve üzerine oturduğu asıl temelleri

8 Kur'an âyetlerinin ve peygamber hadislerinin gösterdiği tartışmasız gerçek işte budur. Önceki kelâmcıların, insanın ilk görevi araştırmaktır, araştırmaya yönelmektir veya şüphe etmektir iddialarına, kimi çağdaş kelâmcıların da, temelde tevhidle olan ilişkisini açıklamadan daveti ekonomik ve toplumsal yönden islâmın uygulamaya konulmasıyla kısıtlamalarına cevap verme konusuna gelince, en yakın zamanda çıkarmayı bize nasip etmesi için Allah'a dua ettiğimiz bir konudur.

unutulmuş, insanlara islâm sanki elbise giydirir gibi giydirilmiş, çoğu bölgelerde ve çoğu insanlar katında islâmın yalnızca ismi, Kur'an'ın da yalnızca resmi kalmıştır.

İnsanları hakka yönelterek peygamberlerin görevlerini yürütmek isteyen ve yardıma mazhar olan kesimi-ki, kurtuluşa erenlerdir ve Allahu Teala sürekli hak üzere olmalarını ve kendilerine karşı gelenlerin onlara zarar veremeyeceğini belirtmiştir-temsil eden gariplerin önünde inancı düzeltmeye, bu iki gerçek arasında inancın anlam ve kavramlarını ortaya çıkarmaya başlama, sonra da dinin temellerini ve gerçeklerini açık ve bilimsel bir biçimde izah etme noktasında önlerinde seçim serbestliği yoktur.

Kur'an ve sünnet metinlerinin taranması, bu dinin iki temele dayandığı sonucunu gösterir. Bunlar da:

1-İbadetin şer'i ve mükemmel anlamıyla yalnızca Allahu Teala'ya yapılması.

2-Yalnızca Allahu Teala'ya ibadetin de sadece Allah'ın indirdiği şeri kurallarla kulluk yapmaktır.

Bu dinin gerçek yönü ve kendisidir. Ama ilmi uslûbu ve davetle ilgili yöntemi ki-bizim asıl önem verdiğimiz yönü de budur-daha önce geçen hadid sûresindeki âyette gizlidir. Bu âyeti Şeyhü'l-İslâm ibn Teymiyye rahmetullahi aleyh, "Dini Yönetim"adlı değerli eserine temel konu seçmiştir. Bu eserinin giriş kısmında şunları söyler:

"Peygamberlerini apaçık gerçekler ve inkârı mümkün olmayan belgelerle gönderen, insanlar adâleti yürürlükte tutsunlar diye peygamberlerle birlikte kutsal kitapları ve ölçüleri indiren, kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlar için bir çok faydalarla demiri yaratan Allah'a hamdolsun. Yüce Allah kendisine ve Rasûlüne insanlardan kimlerin destek olacaklarını elbette bilir. Şüphesiz ki O, güçlüdür ve her şeye galiptir. Bütün dinlere üstün gelsin diye hak dinle ve hidayetle gönderdiği.Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'le peygamberleri sona erdirdi. İnsanlara doğru yolu göstermesi, bu uğurda belge olarak kullanması için ilim ve kalemin, güç ve silahın, zafer ve üstünlüğün anlamlarını kendisinde toplayan karşı konulmaz saltanatla destekledi."

İbn Teymiyye giriş bölümünün son kısmını şöyle bitirir: "Dinin devamı ve ayakta kalması yol gösteren kitapla ve zafer kazandıran demirledir. Nitekim Yüce Allah daha önce geçen demirle ilgili âyette bu noktaya işaret etmiştir. Buna göre Allah için ve Allah'ın katındakini kazanmak için herkese, Kur'an'la demirin ittifakına yönelik çaba harcamak düşer."

Demirin Kur'anla zikredilmesi, Allah'ın dinini yeryüzünde hakim kılmak, bu dinin azameti ile bunun karşısında yer alan câhiliyye karakterine yönelik, Rabbaniyetin yasasını ortaya koymaktadır. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem 'in

getirdiği şekliyle İslâm'da somutlaşan ilahi hayat metodu, sırf Allah tarafından indirilmiş olması yahut yalnızca insanlara tebliğ edilip açıklanması ile yeryüzünde insanların dünyasında gerçekleşmiş olmaz. Yüce Allah'ın zamanın dolaşımında, yıldızların akışında ve sonuçları tabii sebeplerinden sonraya bırakmasındaki kanununu yürüttüğü kahredici gücüyle de gerçekleşmez. Ancak, ona tam anlamıyla inanan bir topluluğun yüklenmesi, güçleri oranında ona uygun hareket etmeleri, onu hayatlarının ödevi ve en büyük gayeleri edinmeleri ile mümkündür. Ayrıca diğer insanların da kalplerinde ve pratik hayatlarında gerçekleşmesi için çaba sarf etmeleri ve bu gaye için hiçbir çabadan ve hiçbir enerjiden kaçınmamaları ile mümkün olur. Bu topluluk hem kendilerinin hem de bàşkalarının ruhlarındaki beşerî eksiklikler, heva ve bilgisizliklerle mücadele eder. Bu metoda karşı koymak için beşeri eksiklik, heva ve bilgisizliği kışkırtanlara karşı mücadele eder. Bütün bunlardan sonra bu metodu, beşer fıtratının gücü oranında gerçekleştirmiş olur. (Seyyid Kutub, Fi Zilali'l-Kur'an)

Bu topluluk insanlarla mücadelede Kur'an'ı: "**Kur'an'la onlara karşı büyük bir cihada giriş.**" (Furkan: 52) ve demiri: "**Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmeseydi yeryüzü fesada uğrardı. Fakat Allah, âlemlere karşı lûtuf sahibidir.**" (Bakara: 251) kullanır. Mucadele, insanlar Allah'a yönelinceye ve Allah'ın dinine dönünceye kadar sürer. İşte Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in: "Ben kıyamete yakın bir zaman diliminde kılınçla gönderildim. Şeriki ve ortağı olmayan tek bir Allah'a ibadet edilinceye kadar bu savaş sürecektir. Allah Teala benim rızkımı mızrağımın gölgesinde kılmıştır. Küçüklük ve sürünmeyi buyruğuma karşı gelenlere layık görmüştür. Bir kimse hangi topluluğa benzemeye özen gösterirse kendisi de onlardandır." ve "Ben, 'Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehadet ederim ki, Muhammed onun kulu ve elçisidir demelerine, namazlarını kılmalarına, zekâtlarını vermelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaparlarsa, canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak islâm uğruna ve Yüce Allah'tan bir beklenti uğruna mallarına ve canlarına mudahale yetkisine sahibim." buyruğuyla ilân ettiği de budur.

Bu konuda sayılamayacak kadar çok âyet ve hadis mevcuttur. Bu nokta sırf Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e ait değil, aksine imtihan ve denenme biçimleri değişse de O'ndan önceki diğer peygamberlerde de yürürlükte olan ilâhi bir yasadır. Bu durumda peygamberlere düşen sabır ve davetten başka bir şey değildir. Ama zafer ve imkân yalnızca Allahu Teala'nın katındandır.

Bilgiden birazcık nasibi olan kimseler, Allah'ın kitabında okumadan, daha doğrusu Allah'ın kitabı indirilmeden önce bu gerçeği biliyorlardı.

İşte Varaka ibn Nevfel, Peygambere vahiy geldiğini ilk defa duyduğunda şöyle der:

-Keşke ben o esnada genç olsaydım ve keşke kavmin seni yurdundan çıkarırken hayatta bulunsaydım.

Bunu işiten Peygamber Efendimiz:

-"Onlar beni yurdumdan çıkaracaklar mı?" diye sordu.

Varaka da:

-Hiç bir kimse yoktur ki, sana gelen vahiy ona da gelsin de kendisine düşmanca davranılmasın, cevabını verdi.[9]

Ve işte Roma Kayseri. Ebû Süfyan'la konuşmasında şöyle der:

-Sana peygamberle mucadeleniz nasıl oluyor? diye sordum, sen:

-Şüphe yok ki, savaş dönüşümlü olarak bir kazanmak bir kaybetmektir, dedin. Peygamberler de öyledir, sınanırlar ve sonuçta zafer onların olur.[10]

Ve bu da şu âyet-i kerime'de tasdik edilen şeydir: "Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki, peygamber ve onunla beraber iman edenler:'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' demişlerdi. Blilin ki, Allah'ın yardımı çok yakındır." (Bakara: 214)

Bu âyette imanı, hiç bir belâ ile karşılaşmadan ve hiç bir zorlukla sarsılmadan doğrudan cennete gitmesini icabettiren fikri bir teori zannedenlere bir red, hem de büyük bir red vardır. [11] Ki böyle bir şeyi ne Allah'ın bu sabit yasaları kabul eder, ne bizzat imanın yapısı kabul eder. Hatta cahiliyyenin yapısı dahi bunu kabul etmez.

Buna göre ne iman soyut bir teori, ne cahiliyye soyut bir teoriydi ve ne de hiç bir zaman böyle olacaktı. Aksine burada duyularla algılanan gerçeklerin ve yazılmış olan tarihin tanıklık ettiği sosyal yasalardan biri vardı. Bütün peygamberlerin tek ve ortaksız Allah'a teslim olma davasıyla karşıladıkları, yine Peygamberimizin sallallahu aleyhi ve sellem Allah'dan getirdiği mesajla karşı koyduğu cahiliyye.. Evet, bu cahiliyye hiçbir zaman, sadece bir "teori" olarak belirmez. Hatta çoğu zaman cahiliyyenin kesin anlamda bir "teorisi" de olmaz. O her zaman organik bir yapıda somutlaşır. Bir toplumun varlığında somutlaşır cahiliyye, o toplumun rejimine, düşüncelerine; değer yargılarına, kavramlarına, duygularına, gelenek ve göreneklerine uyma şeklinde belirir. Cahiliyye,

9 Fethü'l-Bari; C.1, S.23 olayın devamı ileride anlatılacaktır.
10 A.g.e. ; C.1, S.20
11 Nitekim geçmişte mürcienin azgınları böyle düşünürlerdi. Böyle olunca bunlar; şüphesiz ki, iman, sırf tanımak ve sırf tasdik etmektir, derlerdi. Konunun ayrıntıları ileride gelecektir. Bu gün de bazı çağdaş kimselerin düşünceleri böyledir. Onlara göre iman, soyut felsefi bir teori olmaktan öte geçemez.

bireyleri arasında bu denli bir ilişki, bir dayanışma, uyum, dostluk ve organik yardımlaşma bulunan örgütlü bir toplumdur. Bu özellikler o toplumu bilinçli ya da bilinçsiz olarak varlığını korumaya, rejimini savunmaya, herhangi bir şekilde bir varlığı ve rejimi tehdit eden tehlikeli unsurları ortadan kaldırmaya yöneltir. [12]

Cahiliyyede kökleşmiş olan bu yapı hakkında, Kur'an-ı Kerim'de bir çok yerde söz edilir ve konuyla ilgili bir çok örnekler verilir. Bunlardan bazıları şöyledir.

"Kâfirler peygamberlerine şöyle dediler: 'Sizi ya memleketimizden sürgün edeceğiz, ya dinimize tekrar gireceksiniz' Bunun üzerine Rableri, peygamberlerine şöyle vahyetti:'Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz. Onları yok ettikten sonra, yerlerine sizleri yerleştireceğiz. Bu da, makamımdan ve azap vaadimden korkanlar içindir. "(İbrahim: 13, 14) **"Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri şöyle dediler: 'Ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman edenleri ülkemizden mutlaka çıkaracağız. Yahut da bizim dinimize döneceksiniz.' Şuayb da şöyle dedi: 'Dininize dönmek istemesek de mi?' Eğer, Allah bizi dininizden kurtardıktan sonra tekrar ona dönecek olursak, Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi dışında sizin dininize dönmemiz mümkün değildir. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz, sadece Allah'a dayanırız. Ey Rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda hak ile hükmünü ver. Sen, hüküm verenlerin en hayırlısısın.**" (A'raf: 88, 89) **"Lut'u da peygamber olarak gönderdik. O zaman kavmine şöyle demişti: 'Siz, göz göre göre hâlâ o iğrenç fiili işleyecek misiniz? Siz hâlâ kadınları bırakıp şehvete kapılarak erkeklerle mi, temas ediyorsunuz! Doğrusu siz cahil bir kavimsiniz. Kavminin cevabı sadece: 'Lût ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, temiz kalmak isteyen kimselermiş' demek oldu.**" (Neml: 54, 56) **"Firavun kavmine şöyle dedi: 'Bırakın beni, Mûsa'yı öldüreyim! O, Rabbine yalvaradursun! O'nun dininizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum.'"** (Ğâfir: 26) **"Biz her peygamberin karşısına, böylece mücrimlerden bir düşman çıkarmışızdır. Yol gösterici ve yardımcı olarak sana Rabbin yeter.**" (Fürkan: 31) **"Her peygamber için insan ve cin şeytanlarından düşmanlar yarattık. Bunlar birbirini aldatmak için süslü sözlerle vesvese verirler. Eğer Rabbin dilemiş olsaydı, bunu yapamazlardı. Onları iftiraları ile başbaşa bırak.**" (En'am: 112) **"Böylece Biz, her ülkenin ileri gelenlerini suçlular yaptık ki, orada tuzaklar kursunlar. Halbuki onlar, sadece kendi aleyhlerine tuzak kurarlar. Fakat bunun farkında değildirler.**" (En'am: 123) **"Ey Muhammed! Hatırla, bir zamanlar kâfirler seni, yerinden kımıldatmamak veya öldürmek yahut sürüp çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken, Allah da onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.**" (Enfâl: 30)

12 Kur'an'ın gölgesinde davet yolu ; C. 1, S.137

Bu özetleri açıklamayı ve bu gerçeklerin ayrıntılarını vermeyi hedefleyen "Amelin hakikatini ve imanla olan ilişkisini" sunulabilmesini şu çalışmalara bağlı gördüm.

1-Hareket ve davranışlarında bu dinin karakter ve yapısı, ayağa kalkışının ve yeryüzü çapında gerçekleşmesinin ideal sembolü kendisiyle ortaya çıkan peygamber sallallahu aleyhi ve sellem davetinin tarihi yörüngesini araştırmak. Ayrıca bu sayede gerek bireylerin iç dünyalarında gerekse toplum arasında yerleşmiş bulunan cahiliyye gerçeğini de ortaya çıkarmak.

2-İnsan ruhunu araştırmak, çaba ve gayesini, buna iten nedenleri ve şartları tanımak, elde edilen bu sonuçlarla ilk nesil ve saf tevhid gerçeği arasında bağlantı kurmak. Çünkü Allah Teala ruhunu temizlesin ve ona yön versin diye indirdiği, ruhuna uygun, yaratılışına münasip ve bütün hareketlerine şamil kıldığı iman gerçeği, ancak onunla anlaşılır.

Bundan sonra uyumun, örtüşmenin ve kaynaşmanın boyutlarını görmemiz için kitap ve sünnette olduğu gibi teorik ve pratik iman gerçeğine ve ehli sünnet velcemmaat inancına geçiyoruz.

RASULULLAH'IN DAVETİ, AMELİN DİN HAKİKATI VE DAVET İLE OLAN İLİŞKİSİ

Peygamber aleyhisselam gönderilmesi için arada geçen kesinti süresi, insanoğlunun sosyal tarihindeki en karanlık, en sapık ve en verimsiz dönemi kabul edilir. Bu yüzden Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in sahih bir hadiste haber verdiği gibi bu dönemdeki insanların çoğu Yüce Allah'ın gazabını haketmiştir. O, şöyle buyurur: "Allahu Teala yeryüzü halkına nazar etti, hristiyan ve yahudilerden geriye kalanlar dışında arap halkına da acem halkına da buğzetti." [13]

Böyle olunca bütün yeryüzü halkı bozulmuş dinlerin, korkunç putperestliklerin ve tağuti düzenlerinin karanlıkları içinde kaybolmuştu. Bu açıdan dünya, geri kalmışlar ve gelişmişler olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Birinci grup, Avrupanın batı kesimlerini, Asyanın orta ve doğu kesimlerini, Afrikanın ise büyük bir kesimini yurt edinmiş bulunan ilkel toplulukları bünyesinde topluyordu. Bu grubun durumu, açıklamaya gerek duyulmayacak kadar ortadaydı. Bu bölgelerde hayat, insanlardan daha çok hayvanların hayatına yakındı.

Bu bölgelerden günümüze kalan örnekler, o günkü durum hakkında bizlere küçük bir fikir vermektedir.

İkinci gurubu alırsak, bunları temsil eden en yaygın örnekler, iki büyük devletti ve bunlar Pers ve Bizans imparatorluklarıydı. İkisi de tâğûti düzene ve baskı rejimine boyun eğiyorlar, batıl ve bozuk dinleri benimsiyorlardı.

Pers imparatorluğu ateşperestliği, Roma imparatorluğu da Papaz Pavlos'un kurup kral Kostantin'in ilân edip desteklediği karma bir din olan mesihliği, kendilerine din olarak seçmişlerdi.

Her iki devlette de toplumsal düzen, etnik ayrılıklar ve sınıfsal farklılıklar bakımından tarihteki sistemlerin en iğrenciydi.

Bu topluluklardaki çöküş belirtilerinin en büyüğü, belki de bütün bozulmaların temel faktörü, insanın insana kulluk etmesiydi. Bu kulluğu insanlığın kurtarıcısı Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in Kayzer'e yazdığı mektubunda kendilerine teşhir etmiş,[14] Kisra'nın Genel Kurmay Başkanı Rab'a ibn Âmir bununla yüzyüze gelmişti.[15] Kulluğun hurafe ve din uydurma uzmanlarına

13 Bu, İyaz ibn Humar'ın rivayet ettiği hadisin bir bölümüdür ve devamı yakında gelecektir.
14 Mektubun metni için bkz.Buhari; Sahih: C.1, S.32
15 Bkz. e'l-Bidaye ve'n-Nihaye: S.392 Daha doğrusu Muğira ibn Şu'be'nin yüzyüze geldiği aynı sayfada kayıtlıdır.

yapılmasıyla hükmetme ve yönetme elemanlarına yapılması arasında hiç bir fark yoktu. O gün için yeryüzündeki devletlerin en iyisinin hristiyan devleti olduğu gerçeğinde, durumu açıklayan bir faktör bulunmaktaydı. Buna göre aşağı sınıflar yukarıdakilere kulluk ediyor, daha sonra hep birlikte imparatora kulluk ediyorlardı. Dini zangoçlar, papazlar ve hahamlar belirliyor, yasaları imparator ve soylular ortaya koyuyorlar,[16] yürürlükteki bu rejimleri ve zalim yönetimleri bütün tehlikelere karşı görkemli ordular sıkı sıkıya koruyorlardı. İnanç ve yaşayışında din adamlarının ortaya koyduğu kural ve kaidelere boyun eğdiği gibi adına "İmparator ve vatanın şeref ve onuru için" dedikleri mevcut sistem uğruna isteyerek ya da istemeyerek kanını akıtmak üzere şartlandırılmamış hiç bir vatandaş bulunmuyordu.

Bu iki büyük devletin egemenlikleri altında yaşayan Irak, Şam ve Mısır halkları gibi diğer toplumları ele alırsak, bunlar da zalim, zorba ve baskıcı yönetimlerin boyunduruğu altında inliyordu. Kısaca onlar, imparatorun kullarına kul oluyorlardı.

Dini hayatları Roma ve Bizans kilise meclislerinin belirledikleri kural ve kaidelere uymak zorundaydı. Aksi halde yok edilmek ve kökü kazınmak, lanetlenmek, afaroz edilmek ve cennetten yoksun bırakılmak gibi sonuçlara katlanmak durumunda kalabilirlerdi.

Bu iki devletin durumuna Hindistan'ın durumu biraz daha yakındı. Ancak onun dini daha çok saçmalık ve bayağılıklar, kast sistemi daha fazla çirkinlik ve iğrençliklerle doluydu.

Arap Yarımadasının arapları, Allahu Teala yeryüzündeki diğer tüm toplumlara ulaştırılmak üzere ilâhi mesajı yüklenmeleri için kendilerini seçip bir takım üstünlüklerle donatmasaydı, özellikle kabilesel hayatlarında ve yaygın geleneklerinde, daha çok birinci bölümde bahsi geçen ilkel toplumlara benziyorlardı.

Özetlemeye çalışırsak, uygarlığı, kültürü ve felsefesiyle tüm insanlık, [17]hiç bir şekilde içinden düzeltilmesi düşünülemeyecek derecede korkunç bir gerçeği yaşıyordu.

Özellikle uygar kesim yalnızca bu açıdan iflâs etmemişti, aksine kendilerinin bir takım felsefeleri, kültürleri ve deneyimleri bulunuyordu. Bu kesimi oluşturan toplumların önlerinde, Buda, Beydeba, Eflâtun, Aristo, Ürdüşir, Bezrcemher ve benzerlerinden kalma bir çok şey vardı. [18]

Araplar arasında bilgi ve hikmet birikimleri, ünlü darbı meseller, bol miktarda saklı olan ibret ve dersler bulunması yanında Züheyr benzeri haykıran barış davetçileri,

16 Peygamber Efendimizin doğumu, kendi adıyla ünlü Roma yasalarını koyan imparator Jüstinyen'in dönemine raslamıştır. O dönem, inanç ve yasaların değiştiği başlıbaşına bir dönemdir.
17 Cin sûresinde açıklandığı gibi cinler âlemi de böyleydi.
18 Bu kimseler sırasıyla ünlü Hind, Avrupa ve Fars filozoflarından bazılarıdır.

Eksem misali deneyimli hikmet âbideleri, gidişatın kötülüğünü haber vererek toplumu uyaran Kus ibn Sâide akrânı vaizler de vardı.

Ancak bu büyük ve karanlık gerçek, ne teoriler ve ne de soyut felsefelerle değişecek değildi. Daha doğrusu özellikle felsefi nazariyeler, inanç ve fikir alanındaki bu gerçeğin üzerine oturduğu, tâğuti dayanaklardan mutlaka biriydi.

Ahlâki felsefeler ve yaldızlı metinlere bakarsak, filozoflar ne kadar süsleseler, hatipler ne denli vurgulasalar da onların şu rüzgârlı atmosferde uçuşan birer balondan öteye geçemediklerini görürüz.

Bunların bu iğrenç âlemlerinde Nebevi kalıntılara sarılan ehli kitap artıklarına gelirsek, onlar ortalıkta pek görülmeyen ve kendilerine oldukça az rastlanan kimselerdi. Unutulma ve ihmal köşelerine süzülerek ortadan kaybolurlar, büyük bir sabırsızlıkla âhir zaman peygamberinin gelmesini ya da kaderin cilvesinin bu acı gerçeklerden kendilerini kurtarmasını bekliyorlardı.

Dikkatlerimizi hak dini araştıranlara yöneltirsek,-az da olsalar-içlerinde ümitsizlik ve kederin öldürdükleri, başkalarını bulamadıkları için bu dinlerden bazılarına inananlar, [19] kaderlerinde kurtuluş olup da araştırma labirentlerinde kaybolmuşken Rabbani merhametle kendilerine ilâhi bir nur ulaşarak kurtulanlar vardı.

Anlatmaya çalıştığımız şey şudur ki, karanlıklar ve sapıklıklarla çalkalanan şu dünyada bu kimseler, bir şeyleri düzeltebilme yönünde en aciz ve en az düşünebilen insanlardı.

İnsanlık, kendisini kesin çöküşün yırtıcı pençelerinden kurtaracak ilâhi bir rahmete şiddetle ihtiyaç duyuyordu.

Bu rahmet, okuma yazma bilmeyen peygamber Muhammed ibni Abdullah'a inen Nur-u Mübin-Kur'an-ı Kerim-de geldi. **"Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."** (Enbiya: 107)

Bu ilâhi nur, bu kâbus gerçeğini gidererek insan ve cinlerin üzerinden ağır sıkıntısını kaldırmak, yerine Yüce Allah'ın razi olacağı, fıtratın doyuma ulaşacağı, akılların kendisine yatacağı, bir başka şekilde değil de yaratıklara kulluğu içinden söküp atarak yalnızca âlemlerin Rabbına halis kullukla gerçekleşen insanın saygınlığını toplumda yerleştiren bir sistemi oturtmak için inmişti.

19 Bunlardan birisi Varaka ibn Nevfel'di ve hristiyan olmuştu. Bkz.Buhari: C.1, S.23 Diğeri Amr ibn Zeyd ibn Nüfeyl idi. İbrahim dini üzerine kalmıştı. Bkz.Buhari: C.7, S.142 Allah'ın rahmeti kendisine ulaşanlardan biri, Selman e'l-Farisi idi. Bkz. Fethü'l-Kadir: C.7, S.92

Bunun anlam ve gereği şudur ki, bu imparatorluklar, bu inanılanlar, bu töre ve gelenekler, bu rejim ve yasalar, bu felsefe ve kültürler, ister dış âlemde olsunlar, isterse iç âlemde olsunlar, yakında köklerinden sökülecek ve damarlarından kesilecekti.Yüce Allah'ın sevgili peygamberi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem için dürdüğü yeryüzü, [20] yakında bu dinlerden ve bu pisliklerden temizlenerek Huda ve Furkan'ın nuruyla aydınlanacaktı.

Bunun anlamı, biribirini yenemeyen bu muhteşem imparator ordularının karşısına, bir gün mutlaka imanlı bir ordu çıkarak hepsini dize getirecek demekti.

Bir başka anlamı da, bu hurafe ve sapıklıkları geçmişlerinden miras alarak yok edici etkilerini içlerine dolduran milyarlarca insanın gönüllerine, mutlaka şüpheleri yakıp kül eden, şehvetleri darmadağın hale getiren, derinliklerine nüfuz eden hastalıkları silip yok eden, içlerine işleyen kin ve düşmanlıkları kökünden kazıyan, engin ruhsal sapıklıkların izini bırakmayan Rabbani bir temizlik gerekecek demekti.

Bu iş, muazzam derecede korkunç bir işti. Bu işin azamet ve korkunçluğunu ancak, koskoca yeryüzü insanlarının tek bir adam karşısında yer alışını idrak eden ve bunu, geçmişteki peygamberlerin aleyhisselam ümmetleriyle yaşadıklarına mukayese eden kimseler kavrayabilirdi.

İşte Nuh peygamberin, kavmini dokuzyüz elli yıl dine davet ettiği Kur'an âyetiyle sabit. Sonra kendisine çok az kişi dışında iman eden olmadığı yine Kur'an âyetiyle sabit. Bu kişilerin sayısının-hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte-yüzü geçtiği hiç kimse tarafından aktarılmamıştı.[21]

Ondan sonraki peygamberlerin çoğu da öyleydiler. Hatta içlerinden kendilerine bir veya iki kişi inananlar olduğu gibi kendilerine hiç kimsenin inanmadığı da vardı.[22]

Nuh aleyhisselam da diğerleri de özel olarak kendi toplumlarına gönderilmişlerdi. Oysa İyaz ibn Himar'ın rivayet ettiği muhteşem ve muazzam hadisi şerifte bildirildiği gibi insan ve cinlerin tamamına gönderilen ve bütün dünya ile cihadda bulunması emredilen peygamberin durumu nasıl olmalıydı? Daha önce baş kısmı geçen hadisin devamında şöyle der: "Allahu Teala yeryüzü halkına nazar etti, ehli kitabın kalanları dışındaki arap halkına da acem halkına da öfke duydu ve şöyle buyurdu: 'Ben seni ancak hem seni, hem de kendisine gönderilenleri denemek için gönderdim. Sana suyun yıkamayacağı, uyurken de uyanıkken de okuyacağın bir

20 Bir hadis-i şerifte şöyle der: "Şüphesiz ki Allah, yeryüzünün bir bölümünü benim için büzmüştür. Böylece bu bölümünün doğularını ve batılarını görmüşümdür. Ümmetim de yakında bu bölümünün mülkiyetini elde edecektir." Müslim; no: 2889

21 Bkz.ibn Kesir; C.4, S.255

22 Nitekim bir hadisi şerifte şöyle der: "Bana ümmetler gösterildi, kendisiyle yanında bir grup inananı olan peygamberi gördüğüm gibi kendisiyle yanında bir veya iki adam olan veya yanında hiç kimse olmayan peygamberi de gördüm." Müslim, no: 374

kitap indirdim. Yüce Allah bana; Kureyş'i yakmamı emretti, ben de: 'Rabbim! O zaman başımı yararlar ve ekmek parçalar gibi parçalayıp öylece bırakırlar dedim.' Yüce Allah : 'Seni sürgün ettikleri gibi sen de onları sürgün et. Seninle savaştıkları gibi sen de onlarla savaş ki, Biz de sana yardım edelim. İnfakta bulun ki, Biz de sana infakta bulunalım. Bir ordu gönder, Biz de onun beş katını gönderelim. Sana itaat edenlerle birlikte başkaldıranlara karşı savaş."[23]

Bu hadis, bu muhteşem olay hakkında vereceği ipuçlarını vermiştir. Bunları şöylece özetlemek mümkündür:

* Bu muhteşem olay üzerinde gözlemde bulunarak ders almanın gereğini vurgular,

* Teklifin büyüklüğüne ve yükün ağırlığına dikkat çeker,

* Rabbani yasaların nasıl karşılanacağı hakkında açıklamada bulunur, bu yasalardan biri de insani çabanın gereği ve insanların biribiriyle denenmeleridir. Yüce Allah'ın dostlarına yardım edeceğine dair Rabbani sözü vardır. Deneme ne kadar uzasa da onlar birbirine yakındır, yardımlaşmaya devam ederler, sonunda tek bir işi birlikte yaparlar.

Bu gerçekçi dinin tarihi gelişmesini ve yeryüzündeki maddi varlığını incelerken imanın amelle, inancın davranışla olan ilişkisini ortaya koymak için uzunca bir süre durmaya ihtiyacımız vardır.

İşaret edilen bu muhteşem göreve hazırlık, davet aşamalarının her basamağında açık ve belirgin bir biçimde kendini gösterir. Daha doğrusu, adımlardan her birinde iş, bütünüyle ciddiyet ve yorgunluk, bütünüyle sınanma ve katlanmadır.

1-Bu dinin inişinin ilk aşamasından itibaren vahyi telakki etme yaşanırken, sıkıntı ve bitkinlik geliyor, korkular ve ağır belirtiler başlıyor.

Mü'minlerin annesi Âişe radıyallahu anhum'un rivayet ettiğine göre Peygamber Efendimize vahyin ilk gelişi, uykuda görülen salih rüya şeklinde olmuştu. Peygamber Efendimiz bir rüya gördüğünde mutlaka sabahın aydınlığı gibi meydana çıkardı. Sonra kendisine yalnızlık sevdirildi. Hira mağarasında inzivaya çekilir -bu, bir çeşit ibadet etmekti- orada bir kaç gece yalnız kalır, bu sırada ailesiyle görüşmez ve bunun için yanına azık alırdı. Sonra Hatice radıyallahu anhum'a döner, aynı şekilde yeniden azık alır, Hira mağarasındayken kendisine hak din gelinceye kadar buna devam ederdi. Sonunda ona Cebrail isimli melek geldi ve oku dedi O:

23 Hadisi Müslim rivayet etmiştir. Hadis no: 2865 hadisin baş tarafı 20. sayfada geçmişti.

-Ben okuma bilmem, dedi. Bunun üzerine melek onu tutup takati kesilinceye kadar sıktı, sonra bıraktı ve ikinci kez:

-Oku, dedi. O yine:

-Ben okuma bilmem, dedi. Tutup üçüncü kez sıktı bu sefer:

-"**Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir.**" (Alak: 1-3) dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, heyecandan kalbi çarparak döndü ve Huveylid kızı Hatice radıyallahu anhumun yanına girdi. İçeride "Beni örtün! Beni örtün!" diyordu. Korkusu gidinceye kadar O'nu örttüler. Daha sonra Haticeyle konuşarak olanları ona anlattı ve bu arada: "Başıma bir şey gelmesinden korkmuştum" dedi. Hatice O'nu teselli ederek; hayır, korkman için bir sebep yok, Allah'a yemin ederim ki, O seni hiç bir zaman utandırmayacaktır. Çünkü sen, akrabalarını ziyaret edersin, yorgunluğa tahammül edersin, ihtiyacı olana yardım edersin, misafire ikram edersin, haktan yana olanları desteklersin, dedi. Ardından da Peygamber Efendimizi alarak amcasının oğlu olan Varaka ibn Nevfel ibn Esed ibn Abdiluzza'ya götürdü. Bu kimse cahiliye döneminde hristiyan olmuş biriydi. İbraniceyi okur yazardı. Yüce Allah'ın dilediği sürece İncilden de yazmıştı. Gözleri görmez olan bir piri faniydi. Hatice Varaka'ya şöyle dedi:

-Ey amca oğlu! Kardeşinin oğluna kulak ver, bak neler söylüyor. Varaka da ona:

-Ey kardeşimin oğlu! Ne söyleyeceksin? diye sordu.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz yaşadıklarını aktardı. Olanları dinleyen Varaka Peygamber Efendimize:

-Senin bahsettiğin, Allahu Teala'nın Musa aleyhisselama gönderdiği melektir. Keşke o sırada bir kütük olsaydım (da benim üzerime çıksaydın). Keşke kavmin seni memleketinden çıkardıkları zaman hayatta bulunsaydım. Bunu işiten Peygamber Efendimiz:

-Onlar beni memleketimden çıkaracaklar mı? diye sordu. Varaka:

-Evet, cevabını verdi ve ekledi:

-Senin gibi kendisine vahiy gelen hiç kimse yoktur ki, ona düşmanlık edilmesin. Eğer o günlere kalırsam, seni desteklemek için yardımda bulunurum.

Sonra çok geçmedi Varaka vefat etti ve vahiy kesildi." [24]

24 Bkz. Fethü'l-Kadir; C.1, S.23

Buna göre vahyi telakki etme yaşanırken, sıkıntı ve bitkinlik geliyor, korkular ve ağır belirtilerden sonra Rabbani sünnete geçiş başladı. "Senin gibi kendisine vahiy gelen hiç kimse yoktur ki, ona düşmanlık edilmesin." Böylece beklenen büyük emrin ilânı gelmişti.

2-Bu ani ve şaşırtıcı büyük olayı takiben gerçekleşen vahiy kesintisinden sonra -ki, sanki Peygamberin korkusunun yatışması için ara verilmiş gibi- Peygamber Efendimizin kendisinden şöyle bahsettiği başka bir adım veya hareket daha geliyor: "Yürüdüğüm sırada birden, gökyüzünden bir ses işittim. Başımı kaldırdığımda bir de ne göreyim Hira'da bana gelen melek. Gökle yer arasında bir kürsüye oturmuş, ondan ürperdim ve geri döndüm, beni örtün, dedim. Bunun ardından Yüce Allah : **"Ey sarınıp bürünen peygamber! Kalk, İnsanları uyar! Rabbini yücelt. Elbiselerini temizle. Azaba götürecek şeylerden sakın."** (Müddessir: 1-5)[25]

Görüldüğü gibi bu âyetlerin hepsi de aralıksız gelen emirler dizisidir. Girişimi, ilişkiyi kesmeyi ve katlanmayı emreder. Görev sahibini bu psikolojik korkudan alarak büyük ilân alanında tüm dünyayı uyarmaya taşır.

"Kalk ve uyar." emri geldiğinden beri Peygamber Efendimiz azimle ve aralıksız cihad etmek üzere kalkarak, kavmiyle ve tüm arap toplumuyla, yahudilerle ve daha sonra Roma imparatorluğuyla olmak üzere bu emir doğrultusunda mücadele etmiştir. Sonunda Peygamber Efendimizin buyurduğu gerçekler olmuştur. O şöyle buyurur: "Kıyamete çok yakın bir zamanda kılınçla gönderildim. Tek bir Allah'a ibadet edilinceye kadar bu durum devam edecektir. Allahu Teala benim rızkımı mızrağımın gölgesi altında yaratmıştır. Sürünmeyi ve küçülmeyi bana karşı gelenlere (kaderlerine) yazmıştır."

3-Bundan sonra-çok geçmeden-kalkma emri ikinci kez geldi. Beraberinde yeni görevler vardı. Müzzemmil sûresinin baş tarafı inmişti:

"Ey elbisesine bürünen peygamber! Gecenin birazı hariç olmak üzere kalk namaz kıl. Gecenin yarısını kalk. Yahut yarısından biraz eksilt. Veya yarısından biraz fazla kıl. Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku. Doğrusu Biz sana, mes'uliyeti ağır bir kelâm vahyedeceğiz. Şüphesiz gece ibadete kalkmak daha tesirli ve okumak daha elverişlidir. Çünkü gündüz, senin uzun bir mes'uliyetin var. Rabbinin adını an ve her şeyi kalbinden çıkarıp, sadece O'na yönel. O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilah yoktur. O halde sen, sadece O'nu vekil edin. Kâfirlerin sözlerine sabret ve onlardan güzellikle uzaklaş. Sen, Ben'imle o varlık sahibi olan yalanlayanları başbaşa bırak ve onlara biraz mühlet ver. Şüphesiz onlar için nezdimizde ağır zincirler, yakıcı bir ateş, yutulması zor bir yiyecek ve can yakıcı bir azap vardır." (Müzzemmil: 1-12)

25 Fethü'l-Kadir; C.1, S.23

Bu sûre de vereceği mesajları apaçık bir şekilde veriyor. Buna göre bu mesajlar şunlardır:

Bu davet görevini üslenmek ve onun doğrultusunda dünya ile mücadele etmek isteyen kimseye kesinlikle gerekli olan asıl azık, Yüce Allah'la güçlü bir bağ kurma azığıdır. O'na yaklaşarak ruhsal temizlik azığıdır. Kabulü umulan en saf ve en temiz saatlerde Yüce Allah'a yakarışta bulunma azığıdır.

Peygamber Efendimiz-geleneksel olarak-buna örnek olmuş, bu seçkin azığı kendisine edinmiş ve bu konuda ashabı kiram kendisine iştirak etmiştir.

İmam Ahmed ve Müslim'in Cüdeyre kıssasını anlatırken-Sa'd ibn Hişam'ın rivayet ettiği hadisler arasında-aktardıklarına göre Cüdeyre, mü'minlerin annesi Âişe'ye Peygamber Efendimizin gece namazını sordu. Âişe de Cüdeyr'e:

-Sen: "Ya eyyühel müzzemmil" sûresini okumadın mı? diye sordu. Cüdeyr:

-Evet okudum, dedim diyor. Bunun üzerine Âişe:

-Allahu Teala bu sûrenin başlarındaki âyetlerde gece namazını Peygamber'e farz kıldı. O ve ashabı bu namazı bir yıl süreyle kıldılar. Yüce Allah sûrenin sonunu on iki ay gökyüzünde tutarak göndermedi. En nihayet sûrenin sonlarında bu farzı hafifleten âyetler geldi. Bir farzdan sonra gece namazı kılmak nafile hale getirildi. [26]

Bu ikisi dışındaki diğer bazı rivayetlerde, Peygamber Efendimiz ve ashabının tabanları ve dizleri şişinceye kadar namaz kıldıkları, daha sonra Peygamber Efendimizin kendiliğinden devam ettiği, tabanları yarılıncaya kadar bu işi sürdürdüğü, [27] Âişe'nin:

-Ey Allah'ın elçisi! Geçmiş ve gelecekteki günahlarınızın affedildiği şimdiden bildirildiği halde bunu neden yapıyorsunuz? diye sorduğu, O'nun da:

-Ben Yüce Allah'ın şükreden bir kulu olmaktan hoşlanmayayım mı? [28]cevabını verdiği aktarılır.

4-Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem daveti açıkladı, müşriklerin akılsızca iş yaptığını belirtti, ilahlarını hafife aldı. Buna karşılık Kureyş kabilesi yekvucud halinde ona karşı durdu. Tüm arap kabilelerini de kendileriyle birlikte ona karşı durmak için kışkırttı. Bunun sonucunda Rasulullah eza ve belanın bir çok renk ve çeşitleriyle karşılaştı. Bunlardan birisi, Urve ibn Zübeyr'in şöyle derken rivayet ettiği bir olaydı:

26 Müslim, no: 746, Müsned; C.6, S.53, 54
27 Bütün bu rivayetleri ibn Kesir, bu sûrenin tefsirinde toplamıştır. C.8, S.280-288
28 Buhari; C.8, S. 584

Amr ibn Âs'a:

-Müşriklerin Peygamber'e yaptıkları en şiddetli işkencenin ne olduğunu bana haber verir misin? diye sordum. Bu soruma karşılık dedi ki:

-Bir ara Rasulullah Ka'be'nin kenarında idi. Bir de ne göreyim Ukbe ibn Ebi Muayt ansızın Rasulullah'a doğru giderek elbisesini onun boğazına doladı ve boğazını şiddetle sıktı. Bunu gören Ebû Bekir radıyallahu anh derhal Rasulullah 'ın yanına koşarak Ukbe'yi omuzundan yakaladı ve Rasulullah'ı ondan kurtardı. Ardından da:

-Bir adam Rabbim Allah dediği için onu öldürecek misiniz? dedi. [29]

5-Alçak ve azgın ruhların bile kendisinden sakındıkları bir başka işkence sahnesi de Abdullah ibn Mes'ûd radıyallahu anhun rivayet ettiği şu olaydır:

Rasulullah Ka'be'nin yanında namaz kılmaktaydı, Ebû Cehil ve arkadaşları da o civarlarda oturuyorlardı. O esnada biribirine:

-Hanginiz falanoğullarının develerinin işkembesini getirir de secde ettiği sırada Muhammed'in sırtına koyar? dediler. Gurubun en gözükarası birden fırladı ve işkembeyi getirdi. Rasulullah'ın secdeye varmasını bekledi ve O secdeye varınca işkembeyi sırtına ve iki omuzunun arasına koydu. Ben de olayı gözlüyor fakat hiç bir yapamıyordum. Keşke engel olabilseydim!

Abdullah ibn Mes'ûd sözüne şöyle devam etti:

-Gülüyorlar ve gülmekten biribiri üzerine yıkılıyorlardı. [30]

6-Bu, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem güvenilir bir öğütçü iken O'nu yalanlamak şeklinde bir işkenceydi. Bu, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şiddetli azap karşısında apaçık bir uyarıcı iken O'ndan yüz çevirmek biçiminde bir eziyet idi. Bu, kavminin O'na yaptığı yakıştırmalar ve O'na taktığı uydurma lakaplardı. Onlar Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem hakkında; O bir şairdir, O bir sihirbazdır, O bir mecnundur, vahyi bazı yabancılardan almaktadır, Kur'an'ı öncekilerin efsanelerinden alıntı şeklinde yazdırmıştır, başka bir topluluk kendisine yardım etmiştir, gibi Yüce Allah'ın kutsal kitabında müşriklerin ağızlarından aktardığı bir çok iftira ve yakıştırmaları yapıyorlardı. Kavminin bu tutumu, temiz ruhlar üzerinde kılınç darbesinden ve ok saplanmasından daha acı bir etki yaratıyordu.

Böyle olunca gönlünü almak, yatıştırmak ve katlanmasını sağlamak amacıyla Rabbi O'na şu buyruklarını gönderdi:

29 Buhari: C.7, S. 165
30 Bkz.Fethü'l-Kadir: C.1, S.349

"Ey Muhammed! Demek onların sana indirdiğimiz bu Kur'an'a inanmayıp davetinden yüz çevirmelerine üzülerek, arkalarından kendini âdeta mahvedeceksin!" (Kehf: 6) **"Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de, onu güzel gören kimse, güzeli güzel, çirkini çirkin gören kimse gibi midir? Şüphesiz Allah, dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir. O halde ey Muhammed! Sakın hidayete gelmeyenlere üzülüp de kendini mahvetme. Şüphesiz ki Allah, onların ne yaptıklarını çok iyi bilir."** (Fâtır: 8) **"Ey Muhammed! Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar. Fakat o zalimler, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."** (En'am: 33)

7-Sınır, insanın kendisini sıkıntı ve üzüntünün derinliklerinde unuttuğu bir noktaya ulaştığında Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem

öldürücü hüzün ve helâk edici keder sahnelerinden birini şöyle anlatır. Âişe radıyallahu anhum :

-Ey Allah'ın elçisi! Sen, Uhud gününde yaşadığından daha sıkıntılı bir gün yaşadın mı? diye sordu. Bu soruya Peygamber Efendimiz şu cevabı verdi:

-"Ben, ne gördüysem senin kavminden gördüm. Gördüğüm şeylerin en şiddetlisi ise Akabe günü yaşadığım olaydı. İbn Abdi Ya leyl ibn Abdi Kelal'e sığınmak istedim. Ancak bu isteğime olumlu cevap vermedi. Üzüntülü bir halde yürümeye başladım. Kendime geldiğimde Seâlib deresinde idim. Başımı kaldırdığımda ne göreyim, bir bulut beni gölgeliyordu. Dikkatle baktığımda bulutta Cebrail'in olduğunu farkettim. [31] Bana sesleniyor ve şöyle diyordu:

-Allah kavminin sana söylediklerini ve verdikleri cevabı işitti. Dağlardan sorumlu meleği kendisine ne istersen emretmen için sana gönderdi.

Dağlardan sorumlu melek bana sesleniyor ve selam veriyordu. Selamdan sonra şöyle dedi:

Ey Muhammed! İşte ben senin emrindeyim. Dilersen şu iki dağı onların başına geçireyim. Peygamber efendimiz sözünü ettiğimiz meleğe şu cevabı verdi:

31 Bu hadis, meleklerin bulutlara indiklerini gösterir. Bu durum, Âişe' nin rivayet ettiği bir hadiste açıkça bildirilmiştir ve hadis şöyledir: "Şüphesiz ki, melekler bulutların içinde inerler, gökte karar verilen işleri aralarında konuşurlar. Bunun üzerine şeytanlar kulak hırsızlığı yaparlar, konuşulanları dinler, falcılara giderler,işittiklerinin yanına kendilerinden yüz de yalan katarak onlara aktarırlar." C. 6, S. 304 Bu hadis gösteriyor ki, şeytanların dinlemeleri onların gökyüzünün doruklarına bizzat yükselmelerini gerektirmiyor.

-Umarım ki, Allahu Teala onların soylarından tek Allah'a ibadet edecek ve O'na şirk koşmayacak nesiller gönderir. [32]

8- Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in seçkin arkadaşları radıyallahu anhum sıkıntıların en ağırını yaşadılar. Bilal ve Yasir âilesinin gördükleri işkenceler bunlara ancak birer örnek olabilir. Aslında işkencenin boyutları Ebû Bekir gibi toplumun en şereflilerine dek uzanmıştı.

Yine de Peygamber Efendimiz ashabının ruhlarına ümit aşılıyor, dağlarla görevli meleğe verdiği cevapta gördüğümüz gibi ashabına, Allah'ın peygemberleri ve kendisine davet edenler hakkındaki değişmez yasalarını hatırlatıyordu.

İmam Buhari Habbab'tan, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ve ashabının radıyallahu anhum müşriklerden gördükleri kötü davranışlarla ilgili olarak şunları rivayet eder. Habbab der ki; Peygamber efendimizin yanına geldim o esnada Ka'be'nin gölgesinde örtüye başını koymuş duruyordu. O sırada müşriklerin kötü davranışlarına muhatap oluyorduk. Dedim ki:

-Ey Allah'ın elçisi! Bizim için Allah'a dua etmez misin? Peygamber efendimiz bunu işitince, derhal yüzü kızardı [33] ve:

-"Sizden öncekilerin kemikleri dışında kalan et ve sinirleri demir taraklarla tarandı da bu onları yine de dinlerinden döndüremedi. Yüce Allah bu işi aracına binen bir yolcu San'a'dan Hadramavt'a kadar Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın yoluna devam edinceye kadar mutlaka tamamlayacaktır. Bu hadise, "koyunları için kurttan korkmaksızın" ifadesi de eklenmiştir.[34]

9-İşkence ve eza, Kureyş'in zulmetmek ve düşmanlık yapmak amacıyla Peygamber Efendimiz'e, ashabına ve yakınlarından onlara acıyanlara uyguladığı maddi ve manevi ambargoyla doruk noktasına ulaştı. Bu konuda Zühri şöyle der; müşrikler giderek müslümanlara uyguladıkları baskı ve işkenceleri ağırlaştırdılar. Sonunda müslümanlar bitkin düştüler. Yapılan bu acımasızca muameleler müslümanlar için dayanılmaz bir hal aldı. Müşrikler Peygamber Efendimiz'i öldürme plânlarında açıktan açığa birleştiler.

Ebû Talip onların bu tutumlarını görünce, Abdulmuttalip oğullarını topladı, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i aralarına almala-

32 Tuhaftır ki, bu sıkıntılı durumda bile Peygamber Efendimiz kendine geldiği anda O'nun yüce ruhu hoşgörü, af ve ümit derecelerinin doruklarına yükseliyor.Allah için ne şerefli bir ruh ve ne muazzam bir ahlâk! Hadis, Fethü'l-Kadir'de zikredilir. C.7, S.313

33 Açıklama yapanlar Peygamberin yüzünün neden kızardığı konusunda farklı görüşler belirtirler. Ağırbasan görüşe göre bunun nedeni, sabır ve güvenle emrolundukları halde Allah'ın vadini yavaş bularak, kendilerine işaret edilen zafer için sahabenin acele etmeleridir.

34 Fethü'l-Kadir: C.7, S.165

rını ve onu öldürmek isteyenlerden korumalarını emretti. Müslümanıyla kâfiriyle Abdülmuttalip oğulları bu amaçla toplandılar. İçlerinden iman ve yakinleriyle bu işi yapanlar olduğu gibi acıma ve koruma duygularıyla bu görevi üslenenler de vardı. Kureyş, Abdulmuttalip oğullarının aralarında birlik olarak kendilerini engelleyeceklerini öğrenince, müşrik Kureyşliler bir araya gelerek Abdülmuttalip oğullarıyla oturup kalkmamaya, alışveriş yapmamaya ve öldürmeleri için Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i kendilerine teslim etmelerine kadar evlerine girmemeye karar verdiler. Plânlarını gerçekleştireceklerine dair belgeler, sözleşmeler ve tutanaklar düzenlediler. Buna göre Haşimoğullarının barış tekliflerini ebediyen kabul etmeyecekler, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i teslim etmelerine kadar onlara asla acımayacaklardı.

Haşimoğulları mahallelerinde üç yıl kaldılar. İçinde bulundukları işkence ve bela çekilmez hale geldi. Çünkü Kureyş ve işbirlikçileri pazarları tutmuşlar, Mekke'ye gelen erzak kervanlarını bırakmayıp satın alıyorlar, Haşimoğullarının satın almalarına fırsat tanımıyorlardı. Böylece Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in kanını akıtmayı başarmak istiyorlardı.

Sonra Ebû Talib'in Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e süikast düzenlenmesinden korkması ve bunu önlemek için tedbir alması, müslümanların bu yönde çaba harcamaları anlatılır.

İbn İshak bu konuda şunları anlatır; müşrikler, müslümanlara düşmanca davrandılar. Müslümanları yakalayıp onlara işkence ettiler. Müslümanların üzerlerindeki bela şiddetlendi, fitne büyüdü ve ağır bir şekilde sarsıldılar. Onlardaki bu bitkinlik ve tükenmişlik o dereceye ulaştı ki, mahallenin ötelerinden açlıktan çığrışan çocukların sesleri işitilir oldu.

Süheyli de konuyla ilgili olarak şunları söyler; gerçekten de müslümanlar o kadar bitkin ve çaresizdiler ki, ağaç yaprağı, deve dikeni ve artık giyecekleri bile yemek zorunda kaldılar. Hatta içlerinden bazıları koyunlar gibi başlarını yere salıvermişlerdi. [35]

10-Durum, müslümanların halkı islâma davet edemeyecekleri İslâma girenlerin de bunu, açıkça konuşamayacakları bir noktaya ulaştı. Bu gerçek, Abdullah ibn Abbas'ın (radıyallahu anh) rivayet ettiği Ebû Zer'in (radıyallahu anh) müslüman oluşunda kendini göstermişti. İbn Abbas der ki; Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in peygamber olarak görevlendirildiği söylentisi Ebû Zer'in kulağına geldiğinde kardeşine, falan yere git, benim için kendisine gökten haber geldiğini iddia eden şu adamla ilgili bilgi edin. Sözlerini dinle ve bana aktar.

35 Behhaki; Delâilü'n-Nübüvve: C.2, S.80-85, İbn-i kesir siret-i nebeviyye, 2/43-72, Ravdu'l-Enf, 2/101-129, Bu kitaplarda şi'ab kıssasının ayrıntıları ve içinde geçen olaylar vardır. Kıssanın aslı sahihtedir. Şu sözünde: "Küfre yeminleştikleri yer" 7/192, 8/14. Süheyle'nin Sa'd'dan belirtmiş olduğu son cümle, sahihtedir. 7/83, 11/182, ancak orada Şi'ab zikredilmemektedir. Bilakis bu gazvda olduğu belirtilmiştir.

Kardeşi gider, sonunda oraya varır, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in sözlerini dinler, sonra Ebû Zer'e döner ve ona:

-Ben O'nu, ahlakın üstünlüklerini emrederken gördüm. Bir söz söyledi ki, şiir değildi, der. Ebû Zer :

-Benim istediklerimi getiremedin,der.

Ardından da azığını alır, içinde su bulunan zenbilini yüklenir, Mekke yoluna koyulur. Oraya vardığında doğruca Mescidi Nebi'ye iner, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e rastlar, fakat O'nu tanımaz, ancak sormayı da uygun bulmaz, gecenin bir bölümü geçince kendisine Ali (radıyallahu anh) rastlar ve onun yabancı olduğunu anlar, Ebû Zer Ali'yi görünce onu izlemeye başlar, ikisi de birbirine bir şey sormazlar, sonunda sabah olur, Ebû Zer kırbasını ve azığını mescide götürür, neredeyse o gün de akşam olur fakat Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve selem Ebû Zer'i görmez. Bunun üzerine yerine döner ve kendisine Ali uğrar ve bir adamın yerini bilmesi gerekmez mi? diye sorar. Bu sözü işiten Ebû Zer, kendine gelir Ali ile birlikte giderler ve yolda hiç kimse diğerine bir şey sormaz.

Üçüncü gün olduğunda yine aynı şekilde Ebû Zer, Ali'ye döner, onunla birlikte kalmaya başlar. Daha sonra Ali şöyle der:

-Seni buraya getiren nedir, anlatmayacak mısın? Ebû Zer:

-Bana yol göstereceğine ve beni aydınlatacağına söz verirsen açıklarım, der. Ali söz verir ve o da niçin geldiğini anlatır. Bunun üzerine Ali :

-O haktır ve O Yüce Allah'ın elçisidir. Sabah olduğunda beni izle, eğer senin için bir tehlike görürsem, sanki su dökecekmiş gibi ayağa kalkarım, eğer yola devam edersem evime girinceye kadar beni izlersin, der. [36] Ebû Zer de Ali' nin dediğini yapar, Ali sonunda Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in huzuruna girer ve arkasından da Ebû Zer girer. Girince Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in söylediklerini işitir ve oracıkta müslüman olur.

Bunun üzerine Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem kendisine:

-"Kavmine dön ve emrim gelinceye kadar onlara anlat." buyurur. Ebû Zer der ki:

-Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman ettiğimi (ve islâmın yüceliğini) aranızda mutlaka haykıracağım. Oradan çıkar ve mescide gelir, bağırabildiği en yüksek sesiyle bağırarak:

36 Anlaşıldığına göre peygamberimiz o sırada damadı Ali'nin evinde bulunmaktadır.

-Tanıklık ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine tanıklık ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir, der. Bunu işiten halk, onu döverler ve ona işkence ederler. İbni Abbas gelerek üzerine kapanır ve:

-Size yazıklar olsun onun Gıfar kabilesinden olduğunu, bizim ticaret yolumuzun da Şam üzerinden onlara uğradığını siz bilmiyor musunuz? der. Böylece Ebû Zer 'i onlardan kurtarır. Ertesi gün Ebû Zer aynı şeyi yapar, yine Ebû Zer'i döver ve ona karşı çıkarlar. Bunun üzerine İbni Abbas yine üzerine kapanarak onu korur."[37]

İşte cihad emri gelmeden ve belki de farzlar bildirilmeden önce yaşanan mucadele böyleydi. Hakkında açıklamada bulunacağımız bu nokta üzerinde mutlaka bir süre durmamız gerekmektedir.

Önceki bazı bilginler Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in : "Kim 'Lâ ilâhe illallah' derse cennete girer." şeklindeki sözünü ve benzeri hadis ve genel anlamdaki rivayetleri farzlar emredilmeden önce söylenmiş olarak yorumluyorlar. Bunu da mürcienin bu ve benzeri metinleri delil göstererek: "Ameller iman olarak anılan inanç kapsamına dahil değildir." şeklindeki sözlerini çürütmek için yapıyorlar. Bu, mürcienin iddiasını çürütme yollarından biridir. Ancak buradan, önceki bilginlerin farzlar gelmeden önce imanın sırf dille söyleyip kalple tasdikle kısıtlı bulunduğunu ve amelden soyut olduğunu zannettikleri anlamı çıkarılamaz. Kendileri "Lâ ilâhe illallah" ın anlamını en iyi bilen, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem başta gelmek üzere ilk müslümanların yaşadıkları bu büyük mucadeleyi ve ağır görevleri en iyi tanıyan kimseler oldukları halde haklarında böyle düşünmek doğru olamaz. Mekke'de inen Kur'an âyetleri yerleştirme, yatıştırma, yönlendirme ve hatırlatma açısından buna izin vermez.

Allah'tan başka ilah olmadığına tanıklık, şüphesiz dille söylenen soyut bir kelimeden ibaret değildir. En sıkıntılı ve en önemli aşamalardan biri olan kuruluş aşaması bir tarafa, davetin hiç bir aşamasında şehadet kelimesi böyle anlaşılamaz. Böyle değilse yaşanılan bunca işkence ve meşakkatlerin anlam ve gereği ne olabilir?

Bu tanıklık ancak çok yönlü bir değişme ve iki hayat arasını kesin çizgilerle ayıran önemli bir gelişmedir. Aralarında hiç bir bağlantı yoktur. Birisi küfür ve inkâr hayatı, diğeri iman ve onun gerekleri olan farzlar ve diğer kulluk görevlerini yaşamak, namaz, zekât ve benzeri farzlardan daha zor olan meşakkatlere katlanmaktır.

İmanın gereği olan bu farzlardan birincisi; Allah ve Rasûlünden tam bir telakki içinde bulunmak, buna karşılık islâm öncesi değer ve ölçüleri, ahlâk ve gelenekleri, yasa ve kuralları fırlatıp atmaktır.

37 Buhari: C.7, S.173 Müslim, hadis no: 2474 Müslimde bundan önce tamamı aktarılan başka bir rivayet daha vardır. Onda faydalı eklemeler bulunmaktadır.

İkincisi; Allah ve Rasûlüne tam bir dostluk bağıyla bağlanmak, buna karşılık babaları, kardeşleri, eşleri ve aşiretleri de olsa kâfirlere koyu bir düşmanlık ve kin beslemektir.

Üçüncüsü ise; Allah yolunda zorluk, güçlük ve işkencelere göğüs germektir. Zaten farz ve vaciplere tahammül zirvesine ulaşan canlardan başkası buna güç yetiremez. Hatta islâma giren bir fert, küfre dönmeyi ateşe atılmak kadar iğrenç karşılar.

Bunlar ve benzerleri de müslümanların katlandıkları işkenceler; Mekke'nin çöl sıcağında Bilal' (radıyallahu anh) in üzerine yüklenen ağırlıklar, annesini açlıktan iki büklüm gören ve yüz tane canı olsa da ölünceye kadar nefes nefes çıksa, yine de dininden dönmeyeceğine dair annesine yemin eden Sa'd'ın o esnada yaşadığı yoğun duygular, Yaser ailesinin yaşadıkları da böyledir. Baskı altındaki aileye işkence seyrettirilerek büyük bir belaya tanık edilirler. O da Ebû Zer'in tevhid kelimesini haykırdığı zaman başına gelenlerdir. Farzlar indirilmeden önce yaşananlardan bunlara benzer daha nice olaylar vardır.[38]

Yüce Allah'ın dilediği kadar namaz kılmak, fazla bir enerji harcamadan Yüce Allah'ın verdiklerinden infakta bulunmak, insanın yapabileceği şeyler arasındadır. Fakat toplumun ve akrabaların nesiller boyu benimseyip sürdürdüğü sosyal bir geleneğe karşı çıkmaya hangi insan güç yetirebilir? Onlara ters düşerek kafa tutmaya hangi insan cesaret edebilir? İnanç derecesine ulaşmış olan kendi alışkanlıklarından hangisini söküp atabilir?

Ya iş sadece bir âdet ve töreye karşı çıkmaktan ibaret olmayıp da cahiliyye döneminin bütün âdet ve ibadetlerinden, töre ve geleneklerinden, ölçü ve tartılarından, değer yargılarından, tümüyle sıyrılmak ve onları tamamen fırlatıp atmak olursa, o zaman durum ne olur? Aynı zamanda bu, nefsi şehvet ve lezzetlerinden kesin bir alıkoyma ve sıkı bir kontrol altına almadır. Bundan dolayı ilk nesilde biz, şehadet getirenlerden sürekli ibadet ettiği putları kırmak, sürekli kendilerine bağlandığı ilgileri tamamen koparmak için derhal evine dönen bir çok örnekler görürüz.

Cahiliyye mantığına göre bile yükümlülükleri olmayan bir iman ve gerçek hayatta izleri görülmeyen bir şehadet düşünmemiz sahih olmaz. Yoksa cahiliye dönemi insanları sırf dille söylenen bir kelime ya da zihinsel tasarımdan öte geçmeyen

38 Ebû Ubeyd; e'l-İman: S. 54 Mürcie'nin iman, namaz ve diğer farzlar gelmeden önce de tam bir şekilde vardı, dolayısıyla farzlar imandan değildir iddiaları, bir şüphedir. Bu iddianın çürütülmesi yeri geldiğinde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

-----Şunun da bilinmesi gerekir ki, farzların bizzat kendileri matlubtur. Gece namazına kalkmak farzdı, maldan bir şeyi infak etmek farzdı, bu bilinen namaz ve zekat farz olmadan önceydi. Aynen haramlardan kaçınmanın aslının ve iyilikle emretmenin aslının ve diğerlerinin var olması gibi. Amacımız mürcie üzerine bu yönden reddetmeyi tercih etmek değildir. Ancak bu tür cevaplamayı tercih edenin sözünü veya selefin söylemiş olduğu sözlerin anlaşılmasında mürcienin ve diğerlerinin hatasını beyan etmektir.

bir teori için mi kölelerini öldürüyorlar, çocuklarına ve kardeşlerine işkence ediyorlar ve akrabalarıyla ilişkilerini kesiyorlardı?

11-Görüldüğü gibi davetin her adımı acı ve işkence üzerinde ilerliyordu. Hatta Medineye hicretle gerçekleşen ayırıcı adımla, davetin çevresini anlatmaya gerek olmayan meşhur musibet ve şiddetler sardı. Kureyş'in gözleri sürekli onu izliyor ve aralıksız onu gözlüyordu. Hatta dağları ve mağaraları arayıp taradılar, sonunda gelip O'nun ve arkadaşının bulunduğu mağaranın ta kendisinin önünde durdular. Avlarının üzerine atılmaları için iki kulaç veya daha az bir mesafe kalmıştı.

Ebû Bekr e's-Sıddik diyor ki: Ben, Peygamberle birlikte mağarada idim, müşriklerin yaklaştıklarını görünce:

-Ey Allah'ın elçisi! İçlerinden birisi ayağını kaldırsa ya da yere doğru eğilse, bizi görebilir, dedim. Bunu işiten Peygamber Ebû Bekr'e sordu:

-"Üçüncüsü Allah olan iki kişi hakkında düşüncen nedir?" [39]

Allah Teala'nın koruma ve temkin va'dini kesin bildiği halde Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve selem, şer'i sünneti unutmadı. Burada mağaranın seçiminden düşmana yön kaybettirmeye kadar sağlam ve eşsiz bir strateji görülür. Daha sonra müminlerin annesi Âişe radıyallahu anhum konuyu şu sözleriyle aktarır: Daha sonra Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Sevr dağındaki mağaraya gizlendi, Ebû Bekir'le birlikte orada üç gün kaldılar. Yanlarında Ebû Bekr'in oğlu Abdullah da geceliyordu. O, genç, güvenilir, anlayışlı, kültürlü, seçkin bir delikanlı idi. Seher vakti mağaradakilerin yanlarına giriyor, sanki Mekke'de gecelemiş gibi sabahları Kureyşlilerin arasında oluyordu. Mağaradakilere kurulan bir tuzak veya aleyhlerine çevrilen dolap işittiği zaman bilgi toplayıp onlara haber veriyordu.

Ebû Bekr'in kölesi ve aynı zamanda sürüsünün çobanı Âmir ibn Füheyre koyun sürüsünün bir kısmını yatsıdan bir süre sonra onlara götürür, ihtiyaçları kadar süt alırlar, daha sonra sürüyü geri çevirerek diğer sürülere yetişirdi. Âmir ibn Füheyre bu işi yolcuların mağarada kaldıkları üç gece boyunca devam ettirdi.

Peygamber Efendimiz Deyl oğullarından bir adam kiraladı, ona iyice güvendikten sonra develerini yolculuğa çıkıncaya kadar bakması için ona gönderdiler. Onlarla birlikte Âmir ibn Füheyre ve kılavuz da yürüdüler. Kılavuzla onlara sahil yolunu takip ettirdi." (Buhari)

39 Fethü'l-Kadir; C.8, S.325 Müsned; C.1, S.4

Medine'ye hicret, davetin kurtuluşu için islâm devletinin tohumunu atarak daveti Mekke'de uygulanan kuşatma ve donukluk dar boğazından çıkarmak olması kadar, görünüşte durum değişse de yeni ve güçlü bir başka kuşatmayı başlatmak, düşmanlık ve zorluklar bakımından daha aşağı olmayan bir çevrede çalışmak da olmuştu.

Davet üzerinde yalnız Kureyşin değil, tümüyle müşrik arapların, Yüce Allah'ın yaratıklarının en hilekârı ve en kindarı olan yahudilerin ve bir gizli düşman olan münafıkların sarmal ve kuşatmaları bulunuyordu. İki büyük devlet olan Fars ve Roma imparatorluklarının karşılarına çıkmayı da göze almak gerekiyordu. Bu durum ağır ve pahalı hazırlıklar istiyor, saflara yeni katılımlar gerektiriyordu.

Bütün bunlar asıl hedefin yanında yer alıyordu, asıl hedef; bu inanmış topluluğu temizlemek, aralarında aranan inanç bağını kurmak ve büyük görevi üstlenmek üzere onları hazırlamaktı.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, mescidi inşa etmek üzere mübarek eliyle ilk kerpici kaldırdığından beri, yeryüzü âleminin benzerine tanık olmadığı muhteşem sarayı inşa etmeye Rabbine kavuşuncaya kadar devam etmişti. Rabbinin emri ve izniyle emsalsiz bir toplum ve benzersiz bir devlet inşa etmişti. Bilginlerin rüyaları ve şairlerin hayalleri, onun karşısında aciz kalmıştı.

İlk müslüman cemaat, bileşiminde, gelişiminde, strateji ve davranışında, eşsiz ve benzersizdi. Bütün bunlar, Yüce Allah'ın denetim ve gözetiminin üzerlerinde olmasından, vahyinin de terbiye edip temizlemesinden kaynaklanıyordu.

Fakat temizleme nasıl oldu? O, yalnızca buyruk ve yasaklar mı? Yoksa sırf itikadi düşünceler mi? Hayır! Aksine olaylar, deneyimler, tuzaklar, hileler ve sınavlarla mucadele ve eğitimle geçen sıkıntılı devrelerdi.

12-Mescidin inşasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra, Bedir savaşı meydana geldi. Bu merhaledeki olayların en muhteşemi ve en anlamlısı buydu. Hatta çoğu kez Tâlût ve Davud'un (aleyhisselam), Câlût ve ordularını dize getirdiği o savaştan beri, imanlı taburcuklarla muazzam şirk ordularının ilk savaş karşılaşması kabul edilir. İşte bu özellik bu savaşa, kainat çapında bir değer kazandırır.

Bu alan, Bedir savaşının ve ona katılanların faziletlerinden ve değerlerinin büyüklüğünden sözetmeye uygun bir alan değildir. "Bu savaşın azamet ve ihtişamı büyük olmakla birlikte mutlaka değeri, gerçek boyutlarını açklayamaz. Ancak karakter ve yapısını tanıdığımız, onu da "İslâmda cihad" aşamalarından birisi olarak gördüğümüz, bu cihadın sebep ve gayelerini kavradığımız zaman durum değişir. Bunun gibi bizler, **"İslâmda cihad"** ın özellik ve amaçlarını, bu dinin bizzat kendisini ve özelliklerini tanımadan kavrayamayız.

Bu savaş, cihad aşamalarından en ulvi olanına bir başlangıçtır. Bu da: **"Yeryüzünde hiç bir fitne kalmayıp din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."** (Enfal: 39) aşamasıdır. Dinin bu hareketli metodunda yer alan tedrici cihad aşamalarından-özellikle bu aşamadan- bir takım asli ve derin özellikler kendini gösterir.[40]

Prof Seyyid Kutub (Allah rahmet eylesin) bu özelliklerden şu dört tanesini ortaya koymuştur:

"Birinci özellik: Bu dinin hareket metodundaki ciddilik ve realistliktir. Çünkü bu din, insanlığın realitesini karşılayan bir harekettir. Fiili varlığına denk araçlarla karşılar bu realiteyi. Bu din, maddi güç sahibi iktidarların dayandığı pratik ve otoriter düzenlerin temelini oluşturan cahili inanç ve düşüncelerini karşılar. Bu nedenle İslami hareket bu realiteye denk düşecek bir güçle karşı koyar. İnanç ve düşünceleri düzeltmek için davet ve etkin açıklamalarla karşılar cahiliyyeyi. Bu inanç ve düşüncelere dayanan düzen ve iktidarları ortadan kaldırmak için de güç kullanır, cihad eder. Çünkü bu düzende iktidarlar, halk kitleleri ile inanç ve düşüncelere yönelik düzeltme ve açıklamalar arasında engel oluşturmakta, zorlama ve saptırma sonucu insanlara Ulu Rablerinin dışındaki sahte ilahlara kul yapmaktadır."

Bu hareket, fiziksel hükümdarın karşısında açıklama yapmakla yetinmediğine göre nasıl olurda onun, sahiplerinin akıllarında hapsedilen bir teori olması ve bunların yine de hakkıyla mü'min olmaları, bir şekilde düşünülebilir?!

"Bu dinin hareket metodunda yer eden ikinci özellik, hareketlilik ve pratikliktir. Bu din aşamalı bir harekettir. Her aşamanın gereklerine ve pratik ihtiyaçlarına cevap verecek kendi özgü yöntemleri vardır. Her aşama da, bir sonraki aşamayı gerekli kılmaktadır. Çünkü İslam, pratik hayatı soyut teorilerle karşılamaz. Aynı şekilde bu pratik hayatın aşamalarına karşı donuk yöntemlere başvurmaz."

Öyleyse bu hareket yalnızca hareket ve çalışma değil, aksine kararlı bir hareket ve sürekli olan bir çalışmadır.

"Üçüncü özellik: İslamın hareket metodunda yer eden sürekli hareket halinde olma özelliği ile devamlı yenilenen yöntemler bu dini belirlenmiş kuralların ve çizilmiş hedeflerinin dışına çıkarmaz. İslam daha ilk günden itibaren yakın akrabalara hitap ederken ya da kureyşe hitap ederken yahut tüm araplara hitap ederken veya bütün dünyaya hitap ederken tek bir kural ile hitap ediyordu. Bir tek hedefe yönelmelerini istiyordu. O da, yalnız ve yalnız Allah'a kul olmak. Kullara kul olmaktan kurtulmaktı. Bu kuralı pazarlık konusu yapmak ya da yumuşatmak söz konusu de-

40 iki savaş arasındaki benzerlik, müminlerin sayısının bu savaşta üçyüz on küsur olmasıdır. Buharide olduğu gibi. 7/190

Bu ayet gazve ayetleri ile ilgili inmiştir. Surenin başında da gerçek müminlerin sıfatı geçmiştir.

ğildir. Geçen paragrafta değindiğimiz gibi İslam bu hedefine ulaşmak için belirli bir plan dahilinde hareket eder. Bu planın önceden belirlenmiş aşamaları vardır. Bu aşamalar için de sürekli yenilenen yöntemlere başvurur."[41]

İslâmda çalışmanın zirvesi ve yükselişin doruğu olması bakımından cihad, bizlere bu dinin karakter ve özelliklerini, yeryüzündeki hedef ve gayesini, Allahu Teala'nın insanlar ve cinler âleminde gerçekleşmesini murad ettiği yüce hedeflerini, içtenlik ve gerçeklikle açması içindir. İslâmın doğuşu sırasındaki insanlık âleminin durumuna daha önce kısaca işaret ettiğimiz gibi insanlığın tağut ve putlara, arzu ve heveslere, haham ve papazlara ibadet faliyetleri yaptıklarına da işaret etmiştik. İşte bu gerçek, bu dinin amaç ve hedeflerini ve bunları gerçekleştirme yollarını -ki, bunların tek ve en belirgin olanı cihaddır- bizlere gösteriyor.

"Kuşkusuz bu din, yeryüzünde insanı kulların kulluğundan -aynı zamanda kendi arzusunun da kulluğundan, çünkü bu da kula kulluğun bir türüdür- kurtarma bildirisidir. Bunu da tek başına yüce Allah'ın ilahlığını, onun alemler üzerine Rablığını ilan etmekle sağlamaktadır. Yüce Allah'ın alemler üzerindeki tek ve ortaksız Rablığının ilanı bütün şekilleri ve görünümleri ile tüm düzen ve rejimleri ile insanın egemenliğine karşı evrensel bir devrim anlamına gelmektedir. Her ne şekilde olursa hakimiyetin insanlara ait olduğu ya da benzer bir ifade ile her ne şekilde olursa olsun ilahlığın insanlara ait olduğu, yeryüzünün her köşesindeki rejimlere karşı imha hareketine girişmek demektir. Çünkü emretme yetkisini insanlara vermek iktidar mercii olarak insanları öngörmek, insanları ilahlaştırmak demektir. Allah'ı bir yana bırakıp, bazısını bazısına kul yapmaktır. Allah'ın alemler üzerindeki Rablığının ilanı, Allah'ın gasbedilmiş olan otoritesini tekrar Allah'a vermek, insanların hayatına kendi kafalarından uydurdukları yasalarla hükmeden böylece insanlara karşı kendilerini Rab konumuna getiren, insanları da kendilerine karşı kul pozisyonuna getiren gaspçıları kovmak anlamına gelmektedir. Bu ilanın anlamı, yeryüzünde Allah'ın devletini kurmak için insanın krallığını yerle bir etmektir. Ya da Kur'an'ı kerimin deyimiyle: "**Gökte de ilâh, yerde de ilâh sadece O'dur.**" (Zuhruf: 43), "**Hüküm ancak Allah'ındır. O, ancak kendisine ibadet etmenizi emretti. Dosdoğru din, işte budur.**" (Yusuf: 40), "**De ki: 'Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda eşit olan bir söze gelin. Yalnız Allah'a kulluk edelim. Ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız Allah'ı bırakıp diğer bir kısmımızı Rabler edinmesin.' Eğer yüz çevirirlerse deyin ki: 'Şahit olun, bizler müslümanlarız.**" (Âl-i İmran: 64)

Yeryüzünde Yüce Allah'ın hakimiyetini kurmak, insanın hakimiyetini yok etmek, gasbeden kulların ellerinden otoriteyi almak, tek bir Allah'a geri vermek, yalnızca ilâhi yasaları hakim kılmak, beşeri yasaları yürürlükten kaldırmak, evet, bütün bunlar yalnızca tebliğ ve açıklamayla tamamlanmaz, çünkü kulların boyunlarına binen baskı-

41 e'z-Zılâl, e'l-Enfâl, S. 1432-1433 Gözlenebildiğine göre yazar (Allah ona rahmet eylesin) bu özellikleri İbn Kayyım (Allah ona da rahmet eylesin) den cihadın aşamalarını naklettikten sonra nakletmiştir.

cılar, Yüce Allah'ın yeryüzündeki hakimiyetini gasbedenler, sırf tebliğ ve açıklamayla yetki ve hakimiyetlerini teslim etmezler. Yoksa Allah'ın dinini yeryüzüne yerleştirmek hususunda peygamberlerin görevleri son derece olurdu. Halbuki peygamber tarihi ile bu dinin nesiller boyu süregelen tarihi bunun aksine tanıklık etmektedir."

Hatta Allah'ın dışındaki putlara ve çeşitli tağutlara ibadet eden fertlerin çoğu da yalnızca tebliğ ve açıklamayla alışkanlıklarını terketme, atalarının ve dedelerinin yaşayış ve davranışlarını bırakma, toplumun sürdürdüğü bilinen hayat tarzından vazgeçme gibi bir yetenek yoktur. Daha doğrusu ruhlarındaki kibir, inat ve karşı koyma gibi engeller, köleleştirilmeye çalışılan milletlerinin önünde ilâhlaştırılan insanların koydukları o büyük engellerden daha geri değildir.

Bu ölçüler karşısında Yüce Allah'ın üzerindeki tek ve ortaksız ilahlığını ve Rablığını ilan etmek suretiyle insanları yeryüzünde Allah'ın otoritesinin dışındaki tüm otoritelerden kurtarmaya ilişkin bu evrensel özgürlük bildirisi, teorik felsefesi ve fonksiyonsuz bir bildiri değildir. Pratik, realist ve fonksiyonel bir bildiridir. Bununla Allah'ın şeriatı ile hükmedilen bir düzen şeklinde gerçekleşmesi, insanları pratik olarak kulların kulluğundan kurtarıp, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın tek başına Allah'a kul olmalarını sağlamasını istemektedir. Bu nedenle İslam'ın açıklama yönteminin yanında hareket yöntemine de başvurması kaçınılmazdır. İnsanların pratik hayatlarını her yönüne denk araçlarla bütünüyle karşılamak için başka seçenek yoktur.

Çünkü,İnsanların pratik hayatları –insanları yeryüzünde Allah'ın otoritesinin dışındaki tüm otoritelerden kurtaran evrensel özgürlük bildirisi olması bakımından- İslam'a, dün olduğu gibi bugün de, yarın da, inanç ve düşünce engelleriyle, maddi ve pratik engellerle, siyasi, toplumsal, ekonomik, ulusal ve sınıfsal engellerle, bunun yanında sapık inançlardan ve batıl düşüncelerden kaynaklanan engellerle karşı koyar. Bunları birbirine karıştırıp, bunlarla çok sıkı bir işbirliğine gider. İslam'da yeralan açıklama ilkesi inanç ve düşünceleri karşılama amacına yönelik olunca hareketlilik ilkesi de diğer maddi engelleri karşılama amacına yönelik oluyor. Bu engellerin başında da itikadi, düşünsel, ulusal, sınıfsal, toplumsal ve ekonomik gibi birbirine girmiş, kenetlenmiş etkenlere dayanan siyasi otorite yer almaktadır. Açıklama ve hareketlilik yöntemleri var oluşlarına denk araçlarla, bütün yönleriyle insanlığın pratik hayatını karşılamaktadır. Yeryüzünde insanın kurtuluş hareketi için.. Evet tüm yeryüzündeki bütün insanların kurtuluşu için her iki yönteme birden başvurmak kaçınılmazdır."

Bedir'den Uhud'a geçiyoruz:

Uhudda bu dinin karakteri ve imanın hakikati kendini gösterir. O iman ki, iki imani ameli de beraberinde getirmiştir. Bunlar: Kalbin ameli ve bedenin amelidir. Savaş faaliyetleri esnasında organların sergilediği çaba ve gayrete gelince sabır ve

mücadele uğrunda büyük kurbanlar verildiği ve eşsiz fedakârlıklar görüldüğü gibi, parlak kahramanlıklar ve derin yaralanmalar da gözleniyordu. Nitekim İslâm Tarihi alanındaki sağlam kaynaklar da bu olaylara yer veriyordu [42] Nesiller biribirini izleyecek, ümitsizlik bilmeyen cihad ve gevşeklik tanımayan sabır için alevlenme gücünü bu olaylardan alacaktı.

Fakat bu savaşın-özellikle konumuzla ilgili-verdiği derslerdeki en önemli yanı, kalbin amelini ön plana çıkarmasıdır. Bu dinin verdiği savaşın hakikatini ve Yüce Allah'ın değişmeyen yasasına uygun seyrini açığa çıkaran da işte bu yandır. Bu iâhi yasa hiç bir asırda ihmali ve hiç bir davette unutulması mümkün olmayan bir yasadır.

"Uhud savaşı, yalnızca meydanda yapılan bir savaş değildir. Aynı zamanda vicdanlarda da girişilen ve alanı bütün savaş meydanlarından daha kapsamlı olan bir savaştır. Çünkü fiilî savaş meydanı, onun görkemli hareket alanının sadece bir yönünü oluşturur. Onun alanı, her yönüyle insanların nefisleri, düşünceleri, duyguları, arzuları, şehvetleri, savunma ve dirençleridir. Orada Kur'an, savaşta savaşçıların yaralarını tedavi etmesinden daha etkili ve daha kapsamlı bir şekilde en yumuşak ve en derin tedaviyi, bu nefislerde gerçekleştiriyor.

Önce zafer, arkasından yenilgi, bunlardan sonra da büyük zafer geldi. Kur'an'ın açıkladığı gerçekleri açıkca bilmenin, bariz bir şekilde görmenin ve duyguları bu gerçekler üzerine mükemmel bir şekilde yerleştirmenin zaferiydi bu.. Aynı şekilde bu, nefislerin arındırılma işleminin iyice belirlenmesinin ve bundan sonra müslüman cemaatin müslüman saflardaki düşünce belirsizliklerinden, değerlerdeki cıvıklıklar ile duygulardaki karmaşıklıklardan uzak ve serbestçe hareket edebilmesinin zaferiydi bu durum. Zafer saflarındaki münafık unsurların büyük ölçüde belirlenmesi, sözlerde, davranışlarda, bilinç ve gidişatta nifak ve doğruluğun ayırıcı özelliklerinin tesbit edilmesi ile elde edilmiştir. Böylece imanın, imana çağırmanın ve onun doğrultusunda hareket etmenin yükümlülüklerinin açıklanması ve bütün bunların gereği olarak; bilgi, soyutlanma ve düzenlilik açısından hazırlıklı olunması, bunlardan sonra, yalnızca bir olan Allah'a itaat edip uyulması, yolda atılan her adımda yalnızca Allah'a dayanılması, zafer ve yenilgi, hayat ve ölüm, kısacası her iş ve yönelişte işin Allah'a döndürülmesi gerektiğinin açıklanması ile gerçekleşmiştir."

Allahu Teala bütün bunları açıklamak, çözüme kavuşturmak ve yerleştirmek için Âl-i İmran sûresinden altmış kadar âyet-i kerime indirerek imanın gerçek yönünü, gereklerini, zafer ve yenilginin imanın,-çoğu insanın hatta davetçilerin bile dikkate almadığı-detaylarıyla bağlantısını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur. [43]

42 Buhari; Kitabü'l-Megazi: C.3, S.354, 361, 372, 373
43 121. âyetten 179. âyete kadar Bkz.e'l-Feth, e'l-Meğazi, C.7, S.347

Bundan dolayı sözünü ettiğimiz âyet-i kerimeler savaşın çarpışmayla ilgili tanımlama, sınırlama ve canlı öğütleri üzerinde durmaz. Onun yerine imanla ilgili bir çok amelleri açık ve ayrıntılı olarak gözler önüne serer. Bunun nedeni, Kur'an müslüman cemaati, çatışmanın ışığında tedavi etmektedir. Ancak dediğimiz gibi çatışma, savaş anıyla sınırlı değildir. Aksine, çatışma alanı bundan çok daha büyüktür. Beşer nefsini ve pratik hayatını içine almaktadır bu alan.. Bu yüzden ayeti kerime faize yönelmekte ve onu yasaklamakta, gizli açık infak etmeyi ele almakta, teşvik etmektedir. Allah'a ve Resulüne itaat konusuna geçmekte ve bunları rahmete bir neden kılmaktadır. Ardından öfkeyi yenmeye ve insanların kusurlarını bağışlamaya değinmekte, iyilik yapmaya, tevbe ve istiğfar ile hatalardan arınmaya ve hatalarda ısrar etmemeye geçmekte ve bunların tümünü Allah'ın hoşnutluğunun nedeni kılmaktadır. Ayrıca, Resulullah'ın (salât ve selâm üzerine olsun) merhametli oluşunu ve bunun ilahî rahmetin bir numûnesi olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca şûranın kaynağına ve onun en zor zamanlarda bile uygulanmasına değinmektedir. Aynı şekilde ihanet edilmemesi gereken emanete değindiği gibi savaştan sonra nazil olan ayetlerin bitiminde cömertliğe ve cimrilikten sakındırmaya geçmektedir."

Evet bütün bunlara değinmektedir. Çünkü bunlar, müslüman cemaati bütün genişliğiyle fiilî savaşı da kapsamakla beraber, sadece onunla sınırlı kalmayan, daha kapsamlı ve büyük zafer elde edebilmek için son derece yorulmayı gerektiren savaşa hazırlamaktadır. Bu savaşta nefislere, şehvetlere, arzulara ve isteklere karşı galibiyet gerekmektedir. Bunlar kitlenin hayatını üzerine kuracağı evrensel sistem ve değerleri yerleştirmekte zafere götüren unsurlardır.

Bütün bunlara beşeri varlık ve çabaları karşısında bu akidenin tekliğine işaret etmek ve bunları bir tek eksene, yalnızca Allah'a ibadet ve kullukta bulunma eksenine döndürmek ve bu konularda hassasiyet ve takva ile Allah'a yönelmek için değinmektedir. Aynı zamanda, bunlara her halukârda beşer varlığına hükmeden Allah'ın metodunun tekliğine değinmek ve bu metodun ışığında bu durumların birbiriyle olan ilişkisine işaret etmek için değinilmektedir. Nitekim bunlar, insanî faaliyetlerin tümünün sonucunun birliğine, nefis hareketlerinden her birisinin ve sosyal düzenin herbir parçasının bu sonuç üzerindeki etkisine değinmek için de serdedilmektedir..

O halde, bu kapsamlı direktifler, çatışmadan ayrı değerlendirilemezler. Çünkü nefis; bilinçlenme, ahlâk ve sosyal sistem alanında girişilen savaşta zafer elde etmedikçe, fiili savaş alanında da zafer kazanamaz. "Uhud"da iki topluluğun karşılaştığı gün geri dönenler bazı günahları yüzünden şeytanın mağlup ettiği kimselerdi. Peygamberlerinin arkasında akide savaşlarında zafer elde edenler ise, savaşa, günahlardan tevbe edip Allah'a sığınarak ve O'nun sağlam desteğine yapışarak başlayanlardır. O halde, günahlardan arınmak, Allah'a yapışmak ve O'nun rahmetine dönmek zafere hazırlıklı olup savaş alanından ayrı bir konumda değerlendirilemezler. Aynı şekilde faiz düzenini atıp sosyal yardımlaşmaya dayalı düzene dönmek zafer hazır-

lığı olduğu gibi, yardımlaşma esasına dayalı toplumlar, faiz toplumundan daha çok zafere yakındır. Ayrıca, öfkeyi yenmek ve insanları bağışlamak zafere hazırlıktır. Nefse hakim olmak, savaş için bir güç olduğu gibi, dayanışma ve sevgi, hoşgörülü bir toplumda yaptırım gücü olan önemli bir unsurdur." [44]

Bunların her biri, imanın şubelerinden bir şubedir. Mü'min topluluk Allah'ın (cc.) yardım ve desteğine layık olabilmek için bunları tamamlaması gerekir. Savaştan söz ederken bu şubelerden söz etmek ve bunları savaş dersleri ve direktifleri kapsamında değerlendirmek, bu dinin ve bu imanın hakikatı hakkında en önemli ipuçlarını vermektedir. Buna göre bu hükümleri öğretmek ve yerleştirmek, savaş, çarpışma ve kan atmosferinde gerçekleşmiştir. Öyleyse iç ve dış dünyada bunlara sarılmak ve bunları yerine getirmek açısından senin durumun nedir?!

İşte bunun için Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Uğrumuzda cihad edenlere, Biz mutlaka yollarımızı göstereriz." (Ankebut: 69)

Şüphesiz ki insan, Kur'an-ı Kerim'in açıkladığı, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ve ilk müslüman topluluğun yaşantısıyla gösterdiği bu iman zirvesiyle, sırf kelami teoriler bataklığı arasında ezici bir üstünlük hisseder. Bu teoriler imandan, soyutluklar, kapalılıklar, kuruntular ve karışıklıklar içinde söz eder. İnancını bu sakat teorilerden almak uğruna Rabbinin kitabından, peygamberinin sünnetinden ve günlük hayattaki davranışlarından amel etmeyi terkeden topluluk, islâm toplumunun bu gün içinde bulunduğu durumda olmayı çoktan haketmiştir. Bunu anlamak için durumu görmek yeterlidir.

Uhud savaşındaki okçular, bazı kimselerin maddi ganimetler elde etmeye çalışmaları, bazı kimselerin de savaş kızıştığında geri durmaları gibi savaş plânına en küçük bir ters düşme, felâket habercilerindendir, yenilgi ve kaybetme sebeplerindendir. Rabbinin kitabına sırt çeviren, paraya pula kulluk eden, hiç bir zaman kesinlikle aklına cihadı getirmeyen, faiz ve aldatmayı helal gören,.. bu âyetin değindiği veya değinmediği daha başka nice şeyleri yapan, sonra da Yüce Allah'ın mü'minlere vadettiği zaferin geciktiğini düşünen, ilm-i kelâm kendilerine öyle öğrettiği için imanı, dilleriyle ikrar, kalpleriyle tasdik bilen sonra da kendilerini hakkıyla mü'min sayan bir topluluk hakkında ne dersin?!

Gerçekten canlı, hareketli, atılgan, girişken, yanlış yapıp yanlışının cezasını, doğru yapıp doğruluğunun bereketini gören bu imanla, kelâmcıların vehmettikleri bu suskun, soğuk, zihinsel teoremler ve sûfilerin uydurdukları kapalı, karışık duygular arasında ciddi derecede büyük bir üstünlük farkı vardır. [45]

44 e'z-Zılal: S.457,459

45 Felsefe ve tasavvufa sevkeden asıl etkenleri gözden kaçıran işte budur.

Bu üstünlük farkının en güzel örneği, islâmın ilk asırlarında yaşayan altın nesil gerçeğiyle, son asırların-mürcie asırlarının-gerçeği arasındaki üstünlük farkıdır.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in Uhud günü dişi kırık, yanağı yaralı, bir çukura düşmüş olarak örnek verdikten sonra, şimdi de başka bir gün açlıktan karnına taş bağlamış bir yandan kazma sallıyor, yer süpürüyor, sepet taşıyor ve bir yandan da arkadaşlarıyla birlikte:

Eğer Allah olmasaydı ne doğru yolu bulabilir, ne sadaka verebilir, ne de namaz kılabilirdik.

şiirini söylüyürdu. Arkasından ümmeti için:

"Allahım! Asıl hayat, âhiret hayatıdır. Ensar'ı ve muhacirleri affet!" diye dua ediyordu. Arkadaşları da kendisine:

Hayatta kaldıkça ebediyyen cihad edeceğimize dair Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e söz verenler bizleriz. [46]

İşte bu, Hendek günü, Hendek gününün anlamını bilirmisin?!

İşte bu gün, Uhud derslerine yeni dersler, iman belirtilerine yeni belirtiler ekleyen, içinde hayat mücadelesi ve olayları göğüslemede müslüman kişiliğin nasıl oluştuğunu ve nasıl şekillendiğini okuyacağımız başka bir sayfa veriyor. Günden güne ve olaydan olaya bu kişilik gelişip olgunlaşıyor ve özellikleri ortaya çıkıyordu. Bu kişiliklerden oluşan müslüman topluluk, kendine has değerleri, temel unsurları ve diğer topluluklardan ayıran karakteristik yapısıyla varlık sahnesinde yerini alıyordu.

Yeni doğmakta olan müslüman cemaate, olaylar korkunç gözüküyordu. Hatta zaman zaman ayrıştırma derecesine ulaşıyordu. Altın madeninin asıl cevheriyle atık ve posasını birbirinden ayıran saflaştırma işlemi gibi oluyordu. Ruhların hakikat ve cevherlerini ortaya koyuyordu. Böyle olunca oranları belirsiz bir karışıma dönmüyordu. [47]

Bütün bunlar, imanın yeni gereklilikleri ve arttığını belgeleyen gerçek bir olay. Bu olayda bu altın nesil, kendisi gibi hiç bir neslin (bu güne kadar) kesinlikle ulaşamadığı bir olgunluğa ulaşıncaya kadar derece derece gelişiyor, bu sayede âlemlere hükmetmeye ve âlemlerin Rabbinden çok büyük bir övgü almaya hak kazanıyor.

Onların imanı o zorlu yolda herhangi bir engele takılıp kalsaydı ya da keskin saflaştırma sınavlarından bir sınavla sarsılsaydı. Elbette onlar adına gerçekleşenlerden hiç birisi gerçekleşmezdi. Belki de çoğu zarar edecekti ve tüm insanlık kaybedecekti.

46 Bkz: e'l-Fetih, Megazi, C. 7, S. 392-399 Müslim e'l-Cihad, no: 1803-1805
47 e'z-Zılâl, e'l-A.âb: S. 2831

Hendek savaşı kendisindeki yeni iman artışları ve yeni kuruluş dersleri ile birlikte şüphesiz ki, bu dinin gidişatında ve insanlığın nefsini temizlemede-daha önce de işaret ettiğimiz gibi-ilâhi yasanın doğal bir uzantısıdır.

Böyledir, zira Allahu Teala öğüt ve temizlemesiyle Kur'an-ı Kerim'i evlerde, kiliselerde, havralarda ve hayatın kıyılarında, köşelerinde hapsedilen toplumlar üzerine indirmedi. O'nun hikmeti, öğüt ve temizlenmenin tekrar tekrar yaşanan sınanma ve denenmelerin arasında olmasını gerektirdi. Çünkü yüce Allah, kalplere kazınan, sinirlere işlenen, ruhları tutup hayatın içindeki mücadele meydanına, olayların içine atan bu tür pratik ve uygulamalı bir eğitimden geçmedikleri sürece kendi halifesi olarak seçtiği insanların kişiliklerinin olumlu yönde istenen şekilde biçimlenemeyeceğini, sağlıklı olarak olgunlaşamayacağını, bir inanç sistemi üzerinde dengeli bir hayat sürdüremeyeceğini biliyordu. İşte Kur'an bu ruhlara olup bitenlerin gerçek mahiyetini, ne anlama geldiklerini göstermek için iniyordu. Fitne ateşi ile eriyen, imtihanın sıcaklığı ile kızgınlaşan, dövülmeye ve biçim verilmeye müsait durumda olan bu kalplere direktifler vermek, onları yönlendirmek için iniyordu.

Kendimiz ile ilgili olan vakıadan hareketle bu gerçeği belgelendirebiliriz. Öyleyse A.âb sûresindekiler ve benzeri savaş âyetlerini okuyoruz: **"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir zaman size düşman orduları saldırmıştı da, Biz onların üzerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görür. O vakit onlar size yukarı ve aşağı tarafınızdan gelmişlerdi. O zaman gözler, ümitsizlikten kaymış, yürekler korkudan ağızlara gelmişti. Sizler, Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyorsunuz. İşte orada mü'minler, imtihan edilmişler ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı."** (A.ab: 9-11)

Evet, okuyor ve yüzeysel bir şekilde geçiyoruz. Onları müfessirler bize tefsir ettiklerinde: "O vakit onlar size yukarı ve aşağı tarafınızdan gelmişlerdi." âyetine, "Medine'nin iki yönünden" ifadesinden,"O zaman gözler, ümitsizlikten kaymış" âyetine "Korkudan" ifadesinden, "yürekler korkudan ağızlara gelmişti." âyetine de "Korkunun şiddetinden" ifadesinden başka bir şey eklemiyorlardı. [48]

Ancak Allahu Teala'nın düşmanlarının karşısında yer almak ve bu altın nesli örnek alarak Allah kelimesini yüceltmek için şiddetli güçlüklerin ve sarsıcı korkuların olduğu böyle ürkütücü bir konumda -hiç olmazsa zihnen- bu durumları durup düşünmek gerekir.Bu gerçek çoğu zaman başta dini ilimleri araştırma alimleri olarak bizler de dahil olmak üzere bu gün bir çok müslümanın aklına gelmeyen bir husustur. Kendisinden yardım dilenmeye layık olan yalnızca Yüce Allah'tır.

Şüphesiz ki, mü'minlerin karşılaştıkları bitkinlikten, sıkıntıdan, açlıktan, soğuktan ve korkudan söz etmek, mutlaka işi uzatacaktır. Zira bu alandaki geçerli kaynaklar,

48 Bkz.e'l-Feth: C.7, S.392, 204

konuyu uzun uzadıya ele almışlardır. Bu ise, anlatmaya çalıştığımız iman ve gerekleri konusuna büyük bir işarette bulunmaktadır. Burada konunun derinliklerine asla dalmayacak, büyük ibret yönlerinden sadece bir tanesini ele almakla sınırlı kalacağız.

O da, bu altın neslin (sahabe) ruhsal yapı bakımından şüphesiz ki, bizler ve diğer insanlar gibi birer insan olduklarıdır. Onların da duygu ve düşünceleri vardır. İnsan olmaları hasebiyle kusurları, sabırsızlıkları ve olaylardan etkilenmeleri söz konusudur.

Biz onları farklı sandığımız takdirde önemli bir yanlış yapar, onları örnek alıp kendileriyle yarışma ümidimizi yitiririz.

Kuşkusuz onlar da insandılar. İnsanın gücü ise sınırlıdır. Bu yüzden yüce Allah insanlara güçlerini aşan sorumluluklar yüklemez. Yüce Allah'ın en sonunda kendilerine yardım edeceğine ilişkin derin güvenlerine rağmen; yine Peygamber efendimizin, içinde bulundukları bu sıkıntılı atmosferin boyutlarını aşan Yemen'in, Şam'ın, Mağrib'in ve Maşrik'in fethedileceğini ima eden müjdesine rağmen. Bütün bunlara rağmen karşı karşıya kaldıkları korku, onları sarsıyor, huzursuz ediyor, canlarını sıkıyordu.

Bu durumu en güzel Huzeyfe'nin sözleri tasvir etmektedir. Peygamber efendimiz arkadaşlarının durumunun farkındadır. Ruhsal durumlarını görüyor. Bu yüzden: "Kim gidip düşmanın ne yaptığını görecek, sonra da gelip bize haber verecek -Peygamberimiz burada o kişinin geri döneceğini garantiliyor-. Onun cennette benim arkadaşım olmasını Allah'tan dileyeceğim" diyor Dönüş garantisine rağmen, cennette Peygamber Efendimizle arkadaş olmaları yönünden yapılan duaya rağmen kimse Peygamberimize cevap vermiyor. Huzeyfe'ye bizzat ismi ile hitap edildiği zaman da şöyle diyor: Peygamber Efendimiz beni çağırınca kalkmaktan başka çarem yoktu! Dikkat edin, böyle bir şey ancak sarsıntının son noktaya vardığı durumlarda olur.. [49]

Ne varki, sarsılmanın, gözlerin korkudan kaymasının, yüreklerin ağızlara gelmesinin yanı sıra, Allah'la aralarında kopmayan bir bağlantı vardı. Yüce Allah'ın olaylara egemen olan yasalarına ilişkin şaşmaz bir anlayışları vardı. Bu yasaların değişmezliğine, başlangıçları gerçekleştirdiğine göre sonuçlarının da gerçekleşeceğine ilişkin sonsuz güvenleri vardı. Bunun için mü'minler meydana gelen sarsıntıyı yardımı beklemenin nedeni olarak algılıyorlardı. Çünkü onlar, daha önce yüce Allah'ın şu sözünü doğrulamışlardı: "Acaba sizden öncekilerin başlarına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeksizin, cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlar öylesine ağır sıkıntılara ve zorluklara uğradılar, öylesine sarsıldılar ki, Peygamberleri ile çevresindeki inanmışlar "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır" (Bakara Suresi, 214)

49 Senetleri için bkz. e'l-Fetih: C. 7, S. 397 bu olay bütün yönleriyle gerçektir.

Şu anda onlar da sarsılıyorlar, şu halde Allah'ın yardımı onlara da yakındır! Bu yüzden şöyle demişlerdi: "Bu Allah'ın ve Resulü'nün bize vaad ettiği zaferdir." "Allah ve Resulü doğru söylemiştir.." "Bu, onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı." "Bu, Allah'ın ve Resulü'nün, bize vaad ettiği zaferdir."

Allah ve Resulü, bu korku, bu zorluk, bu sarsıntı ve bu sıkıntı karşısında bize zafer vaad ettiler. Şu halde Allah'ın yardımının gelmesi kaçınılmazdır: "Allah ve Resulü doğru söylemiştir." Allah ve Resulü zaferin belirtileri hususunda doğru söylemiştir. Bu belirtilerin ifade ettikleri anlam hususunda doğru söylemiştir. Bu yüzden kalpleri Allah'ın yardımı ve vaadine yönelik sarsılmaz bir güvenle doludur: "**Bu, onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı.**" (A.ab: 22)

Tehlikelerin çevrelerini kuşattığını, grupların aleyhlerinde birleştiklerini görmeleri, onları iman bakımından güçlendirdi ve sınanmadan, temizlenmeden yardımın erişmeyeceğini yakından gösterdi. Çünkü gerçekte, imanda kesinlik söylenemez. Zira iman, iddia edebilen herkesin bir iddiasıdır. Buna göre mü'min, sınavı geçtiğinde iman gerçekleşir. İman gerçekleşince de yardım gerçekleşir. Bunlar değişmez yasalar ve açık gerçeklerdir.

Bundan sonra yaşanan sıkıntılı olaylara hiç değinmeden Hudeybiye gününe ve Bey'atü'r-Rıdvan'a geçiyoruz. Bunlar da öncekiler gibi zorlu birer iman sınavıydılar. Fakat bunlar başka bir türden birer sınavdılar. Bu sınavlar, imani hamiyetle ve Allah, Rasûlü ve dini için gayretle coşan, derinliklerinde Rasûlullah'ın vadinde doğruluğu ve uykuda görülen bir rüya bile olsa-peygamberlerin rüyaları vahiydir-Yüce Allah'ın Rasûlune vadinde samimiyet ve sadakati istikrar bulan mü'min kalplerin sınavlarıdır. Bu kalpler, imanın istilâsı ve itaatin şerefiyle dopdolu, Allah düşmanlarının kendilerine zarar vereceklerinden veya onların baskısıyla düşmanlarına boyun eğmek zorunda kalmayı sindiremeyecek mü'min kalplerdir.

O gün için bütün bunlara ters düşen işler de görmeniz mümkündü. Öyle korku ve sıkıntılar vardı ki, Allah ve Rasûlune itaat ve teslimiyette-Allah için öfke, Allah'ın dinini koruma duygusu ve Allah'a imanla güçlenme gibi sebeplerle de olsa-Allah ve Rasûlune itaat ve teslimiyete ters düşen davranışlardan soyutlanmada en yüksek noktaya ulaşan kalplerden başkası, onların karşısında duramaz ve onlara katlanamazdı. [50]

Kâfirlerin iştahlarını kabartan şartları artırdıkları, müslümanları bu şartları kabule zorladıkları, sonra peygamberlerinin bu şartları tereddütsüz kabul ettiğinin görüldüğü, tehlikeli bir dönemece girmek, sürekli ileri gitmeye alışık olan bu rehber topluluğa ağır bir saldırı olmuştu.

50 Bu durumda bu noktaya Ebû Bekr e's-Sıddik'in kalbinden başkası erişememiştir.

Kuşkusuz imanın kemale ermesi, bundan daha ileri aşamada bir eğitimi, zor da görülse her işin vahye uyarlanması ve her hareketin vahye ayarlanması için teşvik, uyarı, hedefi yükseltme ve ideali büyütme aşamalarını geçerek hamaset duygularını törpüleme ve imani heyecanları yatıştırma aşamasına ulaşmayı gerektirir. Bu aşamaya ulaşmak nefsin hoşuna giderek değil,-çünkü hamleci bir eğitimle bunun kökü kazınmıştır-hakka teşvik eden kalbin imanıyla mümkündür.

Bu kalplerin içinde bulunduğu hamaset, imanı yüceltme, bu idealle yanıp tutuşma ve benzeri duyguları kafamızda canlandıralım. Sonra da Muhammed adının yanından rasûl kelimesinin silinmesinde ısrar eden kâfir delegeyi karşılarında görmeye nasıl tahammül edip olumlu yaklaştıklarını şöyle bir düşünelim.

Müslümanlar Mekke yamaçlarına gelmişken bu yıl umre yapmadan dönerek gelecek yıl yapmak, Medineye gelecek müslüman muhacirlerin-kendilerine baskı ve işkence uygulanmak üzere-Mekke'ye geri gönderilmeleri, fakat muhacirlerden dinden çıkarak Mekke'ye dönmek isteyenlerin güven içinde dönebilmeleri ve benzeri andlaşmaya rastgele konulan adaletsiz şartların kabulüne nasıl katlandıklarını bir gözden geçirelim.

Ebû Cendel gibi Allah yolunda işkence görenleri seyretmeye nasıl dayandıklarını bir tasavvur edelim. Adamları zincire vuruyorlar, imandan kaynaklanan hamiyet duygularını tahrik ediyorlar, andlaşmaya konulan şartlara uymak üzere Peygamber Efendimiz gelenleri kendilerine işkence eden kimselere geri gönderiyordu.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in başları traş olmuş müslümanlarla birlikte korkmadan, güvence içinde Ka'be'ye girişini gözleriyle göreceklerinden emin ve bu konuda rahat olarak Medine'den çıkan müslümanlar, buracıkta bulundukları bu sahrada başların traş olunmasına ve kurbanların kesilmesine nasıl katlanıyorlar?!

Bu seçkin topluluğun ikinci adamı Rasûlullah efendimizin huzuruna geliyor, yanıp tutuşarak şu soruyu soruyor:

-Siz gerçekten Allah'ın Rasulu değilmisiniz? Rasûlullah efendimiz cevap veriyor:

-"Evet" o tekrar soruyor:

-Biz hak yolda düşmanlarımız batıl yolda değilmidir? Rasûlullah efendimiz yine cevap veriyor:

-"Evet" ikinci adam yine soruyor:

-Öyleyse dinimizden niçin taviz veriyor ve böylece aşağılanıyoruz? Rasûlullah efendimiz yine cevap veriyor:

-"Şüphesiz ki ben Allah'ın Rasûluyum ve O benim yardımcımken ben O'na isyan edecek değilim." İkinci adam yine soruyor:

-Peki siz bize "Ka'be'ye varacağız ve onu tavaf edeceğiz" dememiş miydiniz? Rasûlullah efendimiz yine cevap veriyor:

-"Evet, Ben size önümüzdeki yıl Ka'be'ye gideceğimizi ve onu tavaf edeceğimizi haber vermiştim" İkinci adam itiraz ediyor:

-Hayır, siz öyle dememiştiniz, diyor. Rasûlullah efendimiz yine cevap veriyor:

-"Sen Ka'be'ye geleceksin ve onu tavaf edeceksin." [51]

"Daha sonra bu zorlu durum, kalplerin yatışmasından ve fırtınanın dinmesinden sonra Yüce Allah'ın Medine'ye dönmekte olan Rasûlune şu âyet-i kerimeleri indirmesiyle sonuçlanır:

"**Ey Muhammed! Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Allah bu fethi sana, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak, üzerine olan nimetini tamamlamak, seni dosdoğru bir yola iletmek ve seni şanlı bir zaferle muzaffer kılmak için ihsan etti. İmanlarına iman katmak için mü'minlerin kalplerine huzur ve sükûnet indiren O'dur. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah, "Alîm'dir. Hakîm'dir." her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.**" (Feth: 1-4)

Rasûlullah efendimiz bu durumu ashabına müjdelerken şunları söylüyürdu:

"Bana bu gece bir âyet indi ki, benim için o, dünyadan ve içindekilerden daha sevimlidir." ya da şöyle diyordu:

"Benim için o, kesinlikle üzerine güneş doğan her şeyden daha sevimlidir."[52]

Bu âyette Rasûlullah efendimiz fetihle, kapsamlı bir afla, muazzam bir nimetle, sağlam bir hidayetle, mü'minler de huzur ve sükûnetle, imanlarına iman katmakla ve cennet va'diyle müjdelenirken nasıl olur da "Hayır!" denilebilir?

Huzur ve sükûnun inmesi ve böylece imanların artması, durum ne kadar korkunç olsa da her şeye rağmen Allah'a güvenmede ve emrine teslim olmada sembolleşen daha önceki iman üzerine kuşkusuz büyük bir kazançtır.

51 Bkz.Buhari: Şartlar; 331

52 Birinci rivayet, İmam Ahmed'e aittir. Müsned, C. 1, S. 31, ikinci rivayet ise Buhari'dedir. Tefsir bölümü: C.8, S. 582

Böylece iman yükseliyor, ilerliyor ve güçleniyor, bu arada büyük bir kural, bir fıkıh kuralı, iman yönünden temizlenme, netleşme ve berraklaşma kuralı devreye giriyor. O da: "Daha üstün bir imana sahip olmak, imanın kazancıdır. Sonraki günahla imanın eksilmesi, önceki günahın cezasıdır." şeklindedir. Bu kural, ne bir camideki vaaz esnasında, ne de bir üniversitedeki konferans sırasında konulan bir kuraldır. Bu kural, ancak burada olduğu gibi bir korku atmosferinde ortaya çıkan bir kuraldır!..

Sonra çok büyük olayları ve tanıklık edecek gerçekleri atlayarak hızla Tebük savaşı'na geçiyoruz. [53]

Bu savaş, insanlık tarihinde ansızın ortaya çıkan büyük bir badiredir. Arap kabilelerinden oluşan bir ordunun yola çıkarak Roma imparatorluğu topraklarında konuşlanması olayıdır. Roma imparatorluğu o gün için güç ve teknoloji bakımından yeryüzünün en üstün, nüfus bakımından en kalabalık ülkesidir. Bu olay o güne kadar arap milletinin hiç yaşamadığı, Roma devletinin hayalen de olsa hiç ummadığı bir olaydır!..

Bu olayda bu dinin cihad açısından taşıdığı özelliklere ve mensuplarının kalplerinde inşa ettiği iman gerçeğine işaret eden büyük bir önemli konu vardır.

Fakat bu olaydaki daha büyük ve daha muazzam bir işareti de gözden kaçırmamak lazımdır. Şöyle ki, bu büyük badire, içerdeki inanılmaz çabanın bir göstergesi ve sonucudur. Son derece ürpertici yolda atılan büyük bir adımdır. Şehitler zemininden ve bizans surlarından başka hiç bir yerde bir kez olsun duraklamaz.

Mü'min topluluk-tüm anlamlarıyla-inanç temizliğinin ufuklarında, cihad gayretinin doruklarında kendilerinden önce hiç bir topluluğun asla ulaşamadıkları bir hedefe ulaştı. Bu savaş ayrışmanın ve saflaşmanın son noktası, topluluğun gelişmesinin son zirvesi, aralarında yer alan ve kendilerinden olmayan parazitlerin kesin bir biçimde etkisiz bırakılmasıdır. [54]

Bir ordu ki mevcudu üç bin, bu yorucu ve sıkıntılı savaştan geri kalan, içlerinden yalnızca üç kişi!

Sonra bu üç kişi korkunç bir sıkıntıyla karşılaşıyorlar ki, Allahu Teala bu sıkıntıyı: **"Bütün genişliğine rağmen yeryüzünün kendilerine dar geldiği, ruhlarının son derece sıkıldığı"** (Tevbe: 118) bir dereceye ulaşmakla niteliyor.

53 Yer darlığından ve önemli bir metod nedeniyle Fetih ve Huneyn'i atladık. Bu metod; bu iki savaşın yeni yeni kitleleri islâma sokmasıdır. Bunlarda Uhud, Hendek ve daha sonra Tebük'te olduğu gibi insanların yerlerinin netleşmesi ve safların birbirinden ayrılması yoktur. Aynı zamanda biz burada mü'min topluluktaki imanın kuruluş aşamalarına önem verdik ve onu esas aldık.

54 Daha önce gerçekleşmeyen ve buna delelat eden bazı olaylar şöyledir; bu savaşta bulunmayanlar cezalandırılmış, münafıklar rezil edilmiştir.

Yüce Allah'ın sonsuz hikmeti, bu üç kişinin ilk geri kalanlar olmalarını gerektiriyordu. Böylece bu olay, kafilenin sonlarında yer alan ve çoğu kez nefisleri kendilerine geri kalmalarını söyleyen bir gurubun ruhlarında daha ağır ve daha şiddetli bir etki bırakacaktı. Bunlardan ikisi; Mirara ve Hilal Bedir savaşına şahit oldular, üçüncüleri Ka'b ise Akabe'de şahit oldu.

Bunların dışında geri kalanlar ise ya nifak damgasını yemiş adamlar veya yüce Allah'ın özrünü kabul ettiği gariplerdendi.[55]

Araştıran, ortaya çıkaran, başa kakan, küçük düşüren ve rezil eden, eleştiren, sarsan, vazgeçiren ve caydıran âyet-i kerime geliyor, önceki bölümleri dışında savaş konusunu ele alıyor, çoğu kısmında bütün yönleriyle münafıklar konusunu işliyor, Yüce Allah'ın bu üç kişinin tevbesinin kabulünü, tümüyle mü'min topluluğun tevbesini kabulünün sonlarına erteliyor.

Şimdi bizim amacımız -yapamayız belki ama- durumun ders ve ibretlerini saymak değil fakat iki ibretle yetinmektir. Bunlardan birinciyi çok kısa açıklayacak, ikinciye de kısmen değineceğiz.

Birincisi; imanın cihad, yükümlülükler, sıkıntılar, görevler, mal ve canla, beden ve gönülle yerine getirilen farzlar olduğu munafıklara gizli değildi. Bu yüzden müslüman topluluğun son zamanlarındaki düşünce tarzları münafıkların aklına gelip, savaşa hazırlanmalarını emredildiğinde, Rasulullah efendimize şöyle dememişlerdi: Biz seninle hiç bir zaman savaşmayacağız ve bu davranışımız da asla imanımıza zarar vermeyecektir, biz senin peygamberliğini kalplerimizle tasdik dilimizle de ikrar ediyoruz, bizi kendi halimize bırak, hayvanlarımıza bakalım, ağaçlarımızı dikelim ve çoluk çocuğumuzun hizmetlerini görelim.

Böyle bir şey söylemeyi asla düşünmediler. Çünkü Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ve arkadaşlarının yaşamış oldukları, önlerindeki canlı iman örneği bu şekilde davranmalarına izin vermiyordu. Böyle bir toplulukta böyle bir söz, boş ve saçma sayılırdı. Bunu veya buna yakın bir söz söyleselerdi, sûre bunu açığa vurur ve böyle bir şüpheyi ortadan kaldırırdı. Ne var ki, düşüncelerinde şüphe derecesine ulaşmamışlardı. Bundan dolayı özür dilemeye ve uygun sebepler göstererek davranışlarını yasallaştırmaya sığınmışlardı. İleri sürdükleri nedenler şöyleydi:

1-Mükellef olmadıklarını ileri sürdüler. Onlara göre mükellef olmak güçlü olmayı geretirirdi, oysa onlar güçlü değildiler: "**Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle birlikte savaşa giderdik.**" (Tevbe: 42)

55 Yukardaki hadiste Ka'bın bizzat kendisi bunu ifade etmiştir.

2-Sıcağın şiddetli olduğunu öne sürdüler. Yüce Allah da sıcağı, Ruhsat ve hafifletmede bir sebep kabul etmiştir. Öğle namazını kılmak için havanın serinlemesini beklemek gibi. "**Bu sıcakta savaşa çıkmayın, dediler.**" (Tevbe: 81)

3-Bir mefsedetin ortaya çıktığını ve savaşın esprisini kaybettiğini, savaştan sağlanacak faydanın bu şartlarda sağlanamayacağını öne sürdüler. Bu da rum kızlarının askerleri yoldan çıkaracağı bahanesiydi. "**Bana izin ver, beni fitneye düşürme**" (Tevbe: 49) Kötülüklerin önlenmesi, faydaların sağlanmasından önce gelir.

4-Kıyas yaparak kendilerinin affedilmesini istediler.Peygamber efendimiz den Allahu Teala'ya dua etmesini ve Allah'tan kendilerinden zorluğu kaldırdığı zayıf ve hastaların özürlerini kabul ettiği gibi onların da özürlerini kabul edip suçlarını affetmesini dilemesini istediler. "**Bırak bizi cihaddan geri kalanlarla birlikte oturalım.**" (Tevbe: 86)

Bunların dışında daha başka yapay özürler de münafıklara göre yasaldır ve onların gerek fıkıh gerekse usûlü fıkıh kitaplarında vardır. Onların fıkıh kitapları dipnotları kalabalık ve eklemeleri uzun olan bir kitaptır. Hiç bir asır ve hiç bir çağrı onsuz değldir. Fakat münafıkların usulü fıkıhlarında ne özür ne de şüphe sayılabilen o söz (Biz seninle hiç bir zaman savaşmayacağız ve bu davranışımız da asla imanımıza zarar vermeyecektir, biz senin peygamberliğini kalplerimizle tasdik dilimizle de ikrar ediyoruz, bizi kendi halimize bırak, hayvanlarımıza bakalım, ağaçlarımızı dikelim ve çoluk çocuğumuzun hizmetlerini görelim.) yukarda söylenen, kelâm ilmini benimseyip ilkelerine uyan müslüman grupların usûlüddin kitaplarında bir kanıt ve bir kural kabul edilir. Kelâm ilminin otorite ve duayenleri cihadın-daha doğrusu büyüğüyle küçüğüyle bütün işlerin-imandan bir parça olmadığını isbat için bir çok sayfalar karaladılar ve bir çok hokkabazlıklar üretip tükettiler. Hatta onların önde gelenlerinden bazıları, şehadet kelimesini söylemenin-sırf söylemenin-imandan bir parça olmadığını açıkça söylediler.[56]

Önceki kuşakların münafıklarıyla son zaman kuşaklarının münafıkları arasındaki farkı konuşan seleften şu sözlerin sahibine Allahu Teala merhamet etsin:

"Münafıklar önceleri yaptıklarını gösteriş için yaparlardı, daha sonra gösteriş için yapmadıklarını yapmış görünmeye başladılar."

Gerçekten mürcie için kolay olan şeylerden biri de, karşılarında İslâm'ın canlı bir gerçeğinin, sapma dönemlerinde olmamasıydı. Böyle olunca dinlerinin gereklerini yerine getirmeyen bir toplumu amelin imandan bir cüz olmadığına ikna etmek, onlar için mutlaka kolay olmuştu. Çünkü bu kimse tembelliğini tebrir edecek birini bulmaya, tembelliğe istekli olduğu kadar istekli değildi. Fakat tek ve eşsiz ölçü, ilk kuşaktan

56 Bunun ayrıntısı ileride gelecektir.

başkası olamazdı. Bu kuşak ki, münafıklarla savaşıyorlar, haccediyorlar ve infakta bulunuyorlardı. Bu ölçünün şekli mürcienin akıllarından -belki de onları örnek alan bazı ehli sünnet mensuplarının da akıllarından- silinip, durum şüphe ve yorumlarla teorik tartışmalara dönüşünde, tehlike büyüdü ve bu mürcie bid'atı yaygınlaştı.

Dolayısıyla mümkün oldukça aynı olayı sürekli canlı ve ayakta tutmaları, yaparak ve tartışarak şeklini daima göz önünde bulundurmaları ehli sünnet velcemaat üzerine bir görev olmuştur.

Derslerden ikincisini -yani cüz'i olayı- ele alırsak ki, bu da kendileri hakkında şu âyet inen münafıklar hakkındadır:

"Onlara niçin alay ettiklerini sorsan, 'yemin olsun ki biz, lâfa dalmış eğleniyorduk' derler. Onlara de ki, 'Allah ile âyetleri ve peygamberleriyle mi alay ediyordunuz?' Özür beyan etmeyin. Çünkü iman ettikten sonra inkâr ettiniz." (Tevbe: 65, 66)

Bu âyetin iniş sebebi, tümüyle sahih olduğu tesbit edilen bir kaç yoldan rivayet edilmiştir. Bunların en yaygını münafıkların söyledikleri şu sözdür: Bizim kurralar (Kur'an okuyanlar) kadar midesine düşkün, aşırı yalan söyleyen ve düşmanla karşılaştığında korkan başka kimse görmedik.

Bu münafıklar ölüm ve esaret riskini göze alarak Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'le birlikte sözünü ettiğimiz sıkıntılı savaşa çıktılar, yolculuğun sıkıntıları onları bitkin düşürdü. Tenha bir yere oturdular sahabelerden bazılarıyla alay ederek kendi aralarında eğleniyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah inandıktan sonra dinden çıktıklarına ve mü'minler cemaatinden çıkarılmalarına hükmettiği muhkem âyetlerini indirdi.[57] Bu hüküm aynı zamanda tevbe etmedikleri sürece ebedi cehennemlik olduklarına da hüküm demekti!

Bu grup âyetler inmeden önce korkuya kapılarak derhal Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e geldiler. Özürler dileyerek, dinden çıkmak istemediklerine ve böyle bir maksatlarının bulunmadığına, yaptıklarının sadece dalgınlıktan ve hoş vakit geçirmek amacıyla eğlenmekten ibaret olduğuna yeminler ederek, pişmanlıklarını belirttiler. Gerçekten de dalgınlık ve eğlenme konusunda Yüce Allah onları yalanlamadı. Daha doğrusu bu dalgınlık ve eğlenmelerinin doğrudan küfrün kendisi olduğunu açıkladı. Zaten özürleri de küfürlerini itiraftan başka bir şey değildi!

Her ne kadar satış, boşama ve azad etme gibi başka konularda islâm fakihleri arasında görüş farklılığı varsa da küfürle eğlenmenin küfür olduğunda bir tartışma yoktur.

57 Âyette inandıkları belirtiliyor, ancak bu iman zayıf ve tereddütlü bir imandır. Bundan dolayı kimi rivayetlerde olduğu gbi bazıları derhal pişman olup tevbe ettiler.

Bu âyet-i kerime bunun en güçlü kanıtıdır. Fakihlerin bu görüş birliği, fıkıh kitaplarında devam edegelmiştir. Ama gündelik pratik hayatta mürcie'nin görüşünü sürdürmek, iman kavramının sınırlı kalması, küfür kavramının kapalı olması, küfrün bir çok tür ve çeşitlerinden habersiz bulunmak, ehli sünnet velcemaat yolu üzere bulunanlar dışında müslüman topluluğu, dinle eğlenen ve alay edenler şöyle dursun kasten ve açıktan dinden çıkanları bile kâfir saymayacak kadar duyarsız ve habersiz hale getirdi. Ancak son zamanlarda ehli sünnet yolu üzere bulunanların sayıları oldukça azalmış durumdadır.[58]

Bu sayıları az olanlar imanı düzeltmeye ve anlamlarını günyüzüne çıkarmaya çağırıyorlar, küfrün tür ve çeşitlerini, insanın başına getireceği tehlikeleri topluma açıklamaları ile tekfir töhmeti ile karşı karşıya kalıyorlar. Şeyhü'l-İslâm ibn Teymiye, Şeyhü'l-İslâm Muhammed ibn Abdülvahhab, Şehit Seyyid Kutub (Allah onlara rahmet eylesin) ve benzeri islâm âlimleri bunlar arasındadır. Bu âlimlerin, ayni olarak tekfir etmek istemediklerini ama aksine kalplerdeki ve zihinlerdeki din gerçeğini düzeltmeyi amaçladıklarını görmüyorlar.[59]

Fakat mürcie mezhebinden olan ya da onlardan etkilenen ortaçağ islâm alimleri, vahdet-i vücud görüşünü benimseyen mürtedlerin ve benzeri zındıkların ya da islâmla alay eden şair ve yazarların kâfir olduklarını söylemekten çekiniyor, onlar için yorumlara girişiyor ve böylece onları temize çıkarmaya çalışıyorlar. [60] Çağımızdaki mevcut irca bilginleri ise, böyle yorumlara girmeye gerek bile duymuyorlar. Çünkü onların geleneğindeki islâm, kalıtsal bir yaşantıdır. Tıpkı hüviyet cüzdanlarındaki soyadları ve ünvanlar gibi miras yoluyla ona sahip olunur. Soyadların ve ünvanların nüfus cüzdanından silinmediği gibi onu bir kez alan kimse ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin, artık ondan İslam dini ve müslüman adı silinmez. Bundan dolayı mürted yönetici ve yazarlar, Allahu Teala'nın diniyle alay etmeye ve onunla eğlenmeye cesaret buldular. Bu konu yönetici ve düşünürler için bir meydan, şair ve yazarlar için bir eğlence alanı oldu. Alay sözcükleri halkın ağzında dolaştı. Bazı zaman ve beldelerde selam haline geldi. Felâket öyle yayıldı ki, alay sınırlarını aşarak -gelenek ve görenek şeklinde de olsa- sakıncalı bir durum olan açık ve ciddi küfür sınırlarına ulaştı. Böyle olunca insanlar, Batınileri, Karamatileri, Dürzileri, Nusayrileri ve benzerlerini kâfir saymayı unuttu. Hatta bazıları neredeyse yahudi,

58 Bkz. e'l-Camiu liahkâmi'l-Kur'an; C. 8, S. 197

-----Bunlarla Hülulculeri, sofilerin aşırılarını, batıniyye fırkasını, ölülere ibadet edenleri, her çeşidiyle şirke dua edenleri ve zındık ve münafıkları kastediyor. O kimseler ki, asrımızda onların yeni isimleri ve şekilleri ortaya çıkmıştır. Koministler, milleyitçiler, laikler ve diğer mürted partilere küfür ideolijelirine bağlı olan ve inanan kimseler. Ve aynen mutlak özgürlüğe çağıran sosyal edebiyat psikoloji, eğitimci ve bunlara benzer teorilere müntesib olan kimseler.

59 İnancı düzeltmek asıldır, zorunludur ve kesinlikle vaciptir. O konuda susmak helal değildir. Ancak belli kimseler üzerinde karar vermek, şartları ve kuralları uygulamak tatbik edebilmek ince ve hassas bir durumdur. Bunun şart ve kuralları vardır. İctihada dayalı bir konu olarak devam ettiği sürece üzerinde tartışma caizdir.

60 Hallac-ı Mansur, ibn Arabi ve ibn Fariz gibi kimseler için çevirdikleri entrikalar gibi

hristiyan ve benzerlerini bile kâfir saymayı unuttular.[61] Düzenbazlık, hurafecilik ve sihirbazlık uzmanlarını kâfir saymak, tamamen hafızalarından silindi. Aksine onlara evliya ve salihler adını verdiler.

Yargı ve yönetici tağutlara gelirsek, onlar da gece gündüz durmadan Allah' Tea-la'nın yasalarını yürürlükten kaldırdılar, canlarda, mallarda ve ırzlarda tağutların yasalarını egemen kıldılar.[62] Yönetim metodları ve eğitim teknikleriyle halkı kâfirlerle dost olmaya, Filozof, Komutan ve Yargıçlardan meydana gelen büyük kâfirleri kutsallaştırmaya zorladılar. Dinen yasaklanan ve insanı küfre götüren çeşitli renk ve tondaki davranışları helal görmeyi yaygınlaştırdılar. Hadleri, örtünmeyi, çok evliliği, miras hükümlerini, ibadetleri, ahlâk kurallarını ve diğerlerini alaya aldılar. Bütün bunlar ve çoğu rezillikler karşısında ne bir baş kalkıyor, ne de bunda herhangi bir sakınca görülüyordu. Onların cüretkârları, böyle bir kalkışmayı yanlış buluyor ya da suç sayıyordu.[63] Sarık sahibi münafıklar, içlerinden birinin dediği gibi: Eğer bir yetkim olsaydı, yaptığından sorulmayan kimsenin makamına otururdum, diyorlardı.[64]

Kültürlü kesimin büyük çoğunluğu küfürden yana olan partilere, inkarcı organizasyonlara, küfür ve inkârı şiirle örtmeye çalışan edebi ekollere üye oldular. Hatta islâmın tarihi kaleleri sayılan bazı memleket ve okullardan her biri, inkarcı partinin bir şubesi haline geldi.

Dinden dönmenin cezası, miras olarak alınan fıkıh kitapları dışında yürürlükten kalktı. Hatta islâmi çağrı mensuplarının saflarında bile, islâmın koyduğu ceza ve usulleri inkâr bağlamında dinden dönmenin cezasını inkâr eden yeni bir anlayış ortaya çıktı.[65]

61 Nasıl olur da onları küfürle suçlar ya da onlara düşmanlık beslerler. Bu durum yasaların öngördüğü milli birlik ilkesine kesinlikle ters düşer. Bunu ihlal büyük bir hiyanettir. Yayın organları bu kesimlerin çocuklarını kahraman ilân ediyor, bağımsızlık lideri, araştırma ve geliştirme metodlarının mucidi kabul ediyor.

62 En büyük milli bayramları, bu yasa ve kanunları anarak, partiler kurarak ve ihtilaller düzenleyerek yaptıkları bayramlardır

63 Vaiz vazettiği ve hatip hutbe okuduğu zaman bu konulardan bazılarını ele alıyor ve onları günahkârlık, isyankârlık şeklinde niteliyor. Bu işleri yapanlara karşı insanları kışkırtıyor. Onları bilgi eksikliği ve gösteriş yapmak, halkı yöneticilere karşı baş kaldırmakla itham etmekle suçluyor.

64 Tebük münafıklarının Kur'an'la alay etmeleri nerde?! Günümüz münafıklarının alay etmeleri nerde. Ebû Reyye adındaki kahrolası yazar, Ebû Hüreyre' nin bir yemeğe düşkün olduğunu, Muaviye'nin de onun için bu yemeği yaptırdığını, buna karşılık Ebû Hüreyre' nin Muaviyeyi öven hadisler uydurmasını istediğini yazmıştır. Ne yazık ki, bu kimse günümüz âlim ve yazarlarından sayılmaktadır.Bunun yaptığını Ezher ve diğer üniversitelerdeki mürcie taraftarı görevliler bile yapmamışlardır. Şarku'l-Evsat gazetesi bu kişiyi savunmuştur.

65 Bu, adına Modernizm denilen bir yöneliştir. Bunlar çağdaş sapıklardır. Bir grup hristiyan ve yahudi yenilik adı altında bu görüşü gündeme getirmişler, böylece sıradan insanlar için ictihat yolunu açmışlardır. Bunların yazdıkları, islâm'ı ve hareketini izleyen batı dairelerinde dolaşanların yansımalarıdır. Çoğunlukla zaman, kendileriyle (hepsi ya da bir kısmı) batı dairelerinde dolaşanlar arasındaki bağlantıyı açıklığa kavuşturacaktır. Düşüncelerinin kökeni, mutezile, rafizi ve bazı harici görüşlerine dayanmaktadır. Beraberinde müsteşrikleri ve genel olarak avrupalı düşünürlerin kitaplarına dayanmaktadırlar. Onlar

Binlerce canlı siyasi nedenler ya da kişisel ters düşmeler nedeniyle yok olup gittiği halde, müslüman toplum üzerinden kuşaklar, belki de asırlar geçtiği halde açıktan sapıklık yapan hiç bir zındıka ya da dik kafalılık yapan hiç bir mürtede dinden çıkma cezasının infaz edildiği neredeyse işitilmedi. İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslimlerle ilgili cizye, küçük görme ve benzeri hükümlere bakarsak, bütün sistemler bunları bozma, unutturma, yürürlükten kaldırma, bütün beldelerde kâfirleri güçlendirme, kendilerini Allahu Teala'nın hükmüyle muameleye çağıran kimseleri rezil etme ve küçümsemede görüş birliğine vardılar. Kitap ehli –hatta ineğe tapanlar- islâm ülkesinin merkezinde müslümanları dinlerinden çıkarmayı plânlar oldular.

Bu nasıl bir gurbettir ki, ağırlığını, ancak her yerde esmeye başlayan, Allahu Teala'nın dostlarını güçlendirip düşmanlarını rüsvay edeceği, tevhid kelimesini ve sünnet-i Rasûlü yüceltip, şirk ve bid'atin başlarını ezeceği parlak geleceğin müjdelerini taşıyan şafak meltemleri hafifletir. Bunu yapmak Allahu Teala'ya asla zor değildir.

Tebük savaşı olayları ile ilgili iki konu üzerinde durmakla yetindikten sonra aynı şekilde Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in hayatından buraya kadar anlatılan büyük uygulamalarla da yetiniyoruz. Bunlar dinin, Yüce Allah'ın dilediği şekilde bir uygulanması ve bir tahkiki idi. İndirilmesinin hikmeti ve seyrinin uygulamalı bir beyanıydı. Kendisiyle insanların temizlenmesinde ve buna çaba harcamalarında Yüce Allah'ın bir yasasıydı.

---

bir çok yönden Türkiye, Hindistan ve Mısır'da Cemaleddin Afgani, Mithat paşa, Ziya Gökalp ve Ahmet Bahadırhan eliyle ortaya çıkan "Reform" hareketinin uzantısıdır. Hareketleri şöye özetlenebilir:

1-İslâmın bütün tahrif, yorum ve safsata vasıtalarına boyun eğdirilmesi, böylece batı medeniyetinin fikir ve uygulama sahasına girmesinin kolaylaştırılması.

2-Sünneti tamamen ya da tamama yakın bir şekilde inkâr etmek.

3-Dinler ve mezhepler arasında, daha doğrusu islâmla mosunluk ilkeleri arasında yakınlık kurmak.

4-Ölçü özelliği taşıyan bilim dallarını (Fıkıh usulü, Tefsir Usulü, Hadis Usulü v.b.) tamamen değiştirmek. Daha sonra buna İcma, Istıshab ve Mesalihi Mürsele'yi de eklediler. Nitekim hüküm çıkarmada buna zamanın gelişmelerini dikkate alma adını vermişlerdir.

5-İslâmda tanımlanmış bir siyasi fıkıh olmadığı, bunun toplumun görüşüne terkedildiği fikrinde ısrar etmek. Daha sonra bu görüşlerini genişleterek bütün muamelât hükümlerini de içine koydular. Bu hükümleri çağın gelişmelerine uydurdular. Kaynağını da İstihsan ve geniş maslahatlar olarak gösterdiler.

6-Kuraldışı görüşleri, zayıf sözleri, özel durumlarda verilen izinleri araştırarak bunları temel uygulamalar olarak almak. Onlar bu usuller üzerinde genelde ittifak etmiş olmakla birlikte, uygulamada görüşleri birbirinden farklıdır. Kimileri araştırma ve amaç olarak bazen konuların bir kısmıyla sınırlı kalırlar. Ne şekilde olursa olsun bu şekilde davranmanın ne bir kuralı, ne de bir metodu vardır. Hedefi; yeni bir şeyler koymaktan çok eskiyi yıkmaktır. Bu görüşün fikri sonucuna Müslim e'l-Muasır ve Arabi'nin mecellelerinde, Hasan e't-Türabi, Muhammed Ammâra, Muhammed Fethi Osman, Abdullah e'l-Alâyili, Fehmi Hüveydi, Abdülhamit Mütevelli, Abdülaziz Kâmil, Kemal Ebü'l-Mecd, Hasan Hanefi, Mahiri Hadhüd, Vahiduddin Han ve benzeri kişilerin kitaplarında bulmak mümkündür. Bunlarla ilgili uyarıda bulunmayı zorunlu gördüm. Zira arzettikleri tehlikeler ve savunmalarının içyüzü bir çok samimi müslümana gizli kalmıştır.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in sayıları yüze ulaşan savaşlarından her bir savaşta, seriyelerinden her bir seriyede, davet ve cihaddaki pozisyonlarından her bir pozisyonda, Rabbine kulluk ve yönelme makamlarından her bir makamda, mutlaka Allah'ın dininin, bu dine çağrının, bu dine inanması ve ona göre düzelmesi gereken insan pisikolojisinin hakikatini anlatan, bunun yanında yolunda durmaması için kendisiyle savaşılıp kovulması gereken cahiliyyenin iç yüzünü de ortaya koyan açık bir hüccet ve en güzel örnek bir öğretici buluruz.

İlk nesil (sahabeler) -insanlık neslinin en temizi ve en muazzamı- bu gerçekleri onları yaşayan, onları tadan, onlara göre eğitilen, onlar uğrunda savaşan, önünde Rasûlullah'ı onları yaşar ve onlara davet eder gören kimsenin kavradığı gibi kavrar. Bu kavrayış bu neslin ruhlarını öyle sardı ki, onları kendisi karşısında aşırı duyarlılık ve ince düşünme sınırına ulaştırdı. Böyle olunca kusuru farketme, kendisi hakkında kötü düşünme ve basit hataları büyütme gibi özelliklere sahip oldular. Hatta bazılarında durum zaman zaman ümidi kesme ve ümitsizliğe düşme gibi bir hal aldı. Öyle ki, günah olmayan bir şeyi günah gibi görmeye, Allahu Teala'nın kendilerine fazlından ve kereminden verdiği nimetleri bir ceza ve aşamalı bir cezalandırma olarak değerlendirmeye başladılar. Bu yönde tesbit edilen örnekler, önemli derecede fazladır. Enes (radıyallahu anh) den rivayet edildiğine göre o şöyle der: Bi'r-i Maûne savaşında Haram ibn Milhan vurulunca -ki, Enes'in dayısı idi- avucuna kanları alarak başına ve vücuduna sürdü, sonra: Allahu Ekber! Ka'be'nin Rabbine yemin olsun ki, başardım (şehitliğe kavuştum), dedi. [66]

Sa'd ibn Ebî Vakkas (radıyallahu anh) dan rivayet edildiğine göre o da şöyle der: Ben, Allah yolunda ok atan ilk arabım. Biz savaşırken yanımızda asma yapraklarından ve şu deve dikenlerinden başka yiyeceğimizin olmadığını gördüm. Her birimiz kendisininkini koyunun bıraktığı gibi bırakıyordu. [67]

Cabir (radıyallahu anh) in de şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah efendimiz'in beraberinde yol alıyorduk, her birimizin azığı, günlük bir hurma idi. Kişi o hurmayı sora sora, yavaş yavaş emer, sonra da onu bezi içine sarar bağlardı. Yaylarımızda yaprakları dökülsün diye ağaçlara vurur, dökülen yaprakları yerdik. Hatta yediğimiz bu yaprakların sertliği ve acılığından dolayı avurtlarımız yara oldu. Bir gün bizden bir kimseye hurma verilmesi unutulurdu da ben (onun için) yemin ederdim. Bundan sonrada zayıflığı takatsizliğinden dolayı onu kaldırıp dikilterek götürürdük ve hurma dağıtanın yanında ona hurma verilmediğine tanıklık ederdik. Bu şekilde ona hurma verilirdi de o da kalkar hurmayı alırdı. [68]

66 Buhari: C. 7, S. 386
67 Buhari: C. 11, S. 282
68 Müslim: 3011

Utbe ibn Ğazvan (radıyallahu anh) dan rivayet edilen uzun bir hadiste o şöyle der: Allah'a yemin ederim ki, ben kendimin Rasûlullah efendimizle birlikteki yedi kişinin yedincisi olduğumu çok iyi biliyorum. Yanımızda ağaç yapraklarından başka yiyecek hiç bir şey yoktu. Hatta (yediğimiz yaprakların sertliğinden ve acılığından dolayı) avurtlarımız yara oldu. Ben ansızın bir örtüye rastlayıp onu aldım, ikiye bölerek yarısını Sa'd ibn Ebî Vakkas'a verdim. Yarısını ben, yarısını da o kendimize gömlek yapmıştık. Bu gün her birimiz bir şehre vali olduk. Ben, kendimce büyük olup da Allahu Teala katında küçük olmaktan Allah'a sığınırım.[69]

Abdurrahman ibn Avf (radıyallahu anh) den rivayet edildiğine göre o şöyle anlatır: Bir yemek getirildi ve oruçlu idi. Bunun üzerine şöyle dedi: Mus'ab ibn Umeyr katledildi oysa o benden daha hayırlı idi. Bir örtüye sarıldı ki, eğer başı örtülse ayakları dışarda kalıyor, ayakları örtülse başı dışarda kalıyordu. Onu şöyle derken gördüm: Hamza katledildi, o benden daha hayırlı idi. Sonra bizim ayaklarımıza dünyadan serilenler serildi. Ya da şöyle demişti: Dünyadan bize verilenler verildi. Hatta iyiliklerimizin karşılığının dünyada verildiğinden korktuk. Sonra ağlamaya başlayarak yemeği terketti.[70]

Habbab ibn Urt (radıyallahu anh) şöyle der: Rasûlullah efendimizle birlikte Allahu Teala'nın rızasını talep ederek hicret ettik, Bizi ödüllendirmek Allahu Teala'nın üzerine bir borç oldu. Aramızdan ödülünü hiç eksiltmeden ayrılanlar olmuştu. Mus'ab ibn Umeyr (radıyallahu anh) bunlardan biriydi. Uhud savaşında şehid edildi. Arkasında nokta kadar bezden başka bir şey bırakmadı. Onu başına örttüğümüzde ayakları, ayaklarına örttüğümüzde de başı açıkta kalıyordu.. içimizden meyvelerini elbisesine asarak olgunlaştıranlar vardı. [71]

Ebû Bürde ibn Ebî Musa'l-Eş'ari'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre o şöyle der: Bana Abdullan ibn Ömer (radıyallahu anh) şöyle dedi:

-Babam babana ne dedi biliyor musun? Ben de dedim ki:

-Hayır. Bunun üzerine Ebû Bürde şöyle dedi:

-Babam (Ebû Musa'l-Eş'ari) babana (Ömer) şöyle dedi

-Ey Ebâ Musa! Rasûlullah efendimizle birlikte müslüman oluşumuz, O'nunla birlikte hicret edişimiz ve O'nunla birlikte savaş yapışımız seni sevindiriyor mu? Yaptıklarımızın hepsi de lehimize kayıt ve tesbit edildi. Rasûlullah efendimizden sonraki yaptıklarımızın hepsi de ucu ucuna kurtulduğumuz başa baş şeylerdi değil mi? Baban (Ömer) da şöyle cevap verdi:

69 Müslim: 2967
70 Buhari: C. 7, S. 353
71 Buhari: C. 7, S. 354

-Hayır, vallahi Rasûlullah efendimizden sonra da cihad ettik, namaz kıldık, oruç tuttuk, bir çok iyilikler yaptık, elimizde bir çok insan müslüman oldu ve bunların hepsinin de karşılığını umuyoruz.

Babam (Ebû Musa'l-Eş'ari) yine şöyle dedi:

-Fakat Ömer'in (radıyallahu anh) nefsi elinde olan Allahu Teala'ya yemin ederim ki, elbette bunun bize geri dönmesini isterdim. Rasûlullah efendimizden sonra yaptığımız her şeyden ucu ucuna ya da başa baş kurtulurduk. Ben de şöyle dedim:

-Allahu Teala'ya yemin ederim ki, senin baban benimkinden daha hayırlıdır. [72]

Ömer (radıyallahu anh) bıçaklandığında ibn Abbas (radıyallahu anh) gelerek Ömer'in vücudunu eliyle okşadı ve şöyle dedi: Bir ten ki, ona cehennem ateşi asla dokunmayacaktır. Böylece Ömer'e Peygamber efendimizin -daha hayattayken kendisini-cennetle müjdelediğini hatırlatıyor,Ömer'i teselli ediyor, Peygamber'le ve Ebû Bekir'le arkadaşlık yaptığından, yaşantısı ve adaletiyle bütün müslümanları hoşnut ettiğinden dolayı kendisini tebrik ediyordu.

Ömer (radıyallahu anh) ise şöyle diyordu:

Peygamber efendimizle arkadaşlık ve O'nun benden hoşnutluğu, ancak Allahu Teala'nın bana ihsan ettiği iyiliklerinden biridir. Bahsettiğin Ebû Bekir (radıyallahu anh) le arkadaşlık ve onun benden hoşnutluğu ise, bu da yine Allahu Teala'nın bana ihsan ettiği iyiliklerinden biridir. Ama gördüğün benim aceleciliğim, senden ve arkadaşlarından kaynaklanıyor. Allahu Teala'ya yemin ederim ki, yeryüzü dolusu altınım olsa, Allahu Teala'nın azabından kurtulmak için (hepsini) feda ederdim. [73]

Bir başka genç gelerek Ömer'i (radıyallahu anh) sahabe olmanın, adaletin ve şehitliğin sevabıyla müjdeliyordu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi:

-Dilerim ki, bu bana yeter. Ne eksik ne de fazla gelir. [74]

Ebû Zer (radıyallahu anh) halka Peygamber Efendimizin şu sözünden bahsetti:

-Benim bildiğimi sizler bilseydiniz, mutlaka az güler çok ağlardınız, yataklarda kadınlardan zevk almazdınız.." Bunun üzerine Ömer :

-Keşke kendisine yaslanılan bir ağaç olsaydım, dedi. [75]

72 Buhari: C. 7, S. 254
73 Buhari: C. 7, S. 43, 52
74 Buhari: C. 7, S. 60
75 Müsned: C. 5, S. 173

Mesruk, İbn Mes'ûd (radıyallahu anh) dan onun şöyle dediğını aktarır:

-Adamın biri Abdullah ibn Mes'ud'un yanında şöyle dedi: 'Bana, ashâb-ı yemin'den olmak, pek sevimli gelmiyor, gözdelerden uzak olmak daha sevimli geliyor. Mesruk der ki: Bunun üzerine Abdullah ibn Mesud (kendisini kastederek) şöyle dedi:

-Fakat burada öldükten sonra hiç dirilmek istemeyen biri var. [76]

Evet! Bütün bu ürperişler ve kendisini sıkı sıkıya hesaba çekmeler, Yüce Allah'ın kitabında onları bağışladığını, onlara ihsanda bulunduğunu ve onlara yüksek dereceler verdiğini bildirmesine rağmen olmaktadır!..

Sahabenin hayatı-bütün çeşitleriyle-cihadda, Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in hayatının uzantısı şeklinde devam etti. Uzak ve yakın bir çok toprakların yanında kalpleri ve akılları da fethettiler. Peygamberlerinin rehberliğini halka canlı bir örnek olarak sundular. Kendi asırları geçmeden Kisra ve Kayser'in hazineleri Allahu Teala yolunda harcanılmaya başlandı. Yeryüzünün kral ve diktatörleri Hanif dinine boyun eğdi. Allahu Teala dinini âlemlere üstün kıldı. Hatta denizlerin dalgalarına sığınanlar, tepelerin ve çöllerin kendilerini uzaklaştırdıkları veya orman ve çalılıklarda yabani hayvanlarla birlikte yaşayanlar dışında dünyanın bütün milletleri O'nun dinine ya da dinin hükmü altına girdi. Konuyla ilgili daha geniş açıklama inşaallah ileride gelecektir.

Napolyon bu müthiş dönemi: "Müslümanlar yarım asır içinde dünyanın yarısını fethettiler" sözüyle nitelerken aslında az söylemişti. Çünkü dünyanın diğer yarısı, kesinlikle müslümanların fethetmedikleri bölgeler değildi. Zira islâm ordularının ulaşamadığı dünyanın diğer bölgeleri de islâm kültür ve medeniyetiyle fethedilmişti.

Ne var ki, avrupalılar Roma İmparatorluğu dönemlerinden bu güne kadar Avrupa'yı dünyanın yarısı sayıyorlar. Onları gurur ne kadar azdırmış? Avrupa'yı dünyanın ekseni, diğer toplumları kenar ve varoş kabul ediyorlar.

Kendilerinden sonra gelenler, nesiller boyu sahabenin yolunda ilerledi. O yolu tamamladı. O yol, bütün tür ve çeşitleriyle tevhidi cihad yoludur. Toplumları düzen ve baskının putlarına kulluktan kurtarıp hürriyetlerine kavuşturmak ve Yüce Allah'ın dinine girmelerini sağlamak için tevhidi cihaddır. Allahu Teala'ya basiret üzere kulluk etmeleri ve insanları hak ve hakikate davet etmeleri için bilgi öğrenmek ve öğretmek uğrunda tevhidi cihaddır. Bid'at ve münkerlere karşı direnmek, toplumu azgınların tahrifinden ve asılsız konuşan çenesi düşüklerin te'vilinden korumak için tevhidi cihaddır. Zorbaların, deccallerin, insan ve cin şeytanlarının ve

76 İmam Ahmed, Zühd, S. 158, Ümmü'l-Kura Matbaası, Mekke. Hilye, C. 1, S. 133, Minahcü's-Sünne, C. 3, S. 121

onların şehvet düşkünü askerlerinin, her çağıranın ardına düşen ayak takımının işkence ve kötülüklerine tahammül için tevhidi cihaddır.

Bu nesiller bir takım kurbanlar verdiler, tarihin kaydettiği ve etmediği bir takım sıkıntılara katlandılar. Bazılarına kısaca değinmek mümkün değildir ve etkileri de sayılamaz.

Bütün bunları yaptılar ve yapmak için tevhidi cihad ettiler. Ancak bunları birer nafile veya gönüllü olarak fazladan yapılan işler şeklinde görmediler. Diğer işlerden fırsat buldukça yapılan tali görevlerden saymadılar. Kendilerini cennette mutlaka yüksek derecelere ulaştıran kesin bir araç olarak kabul etmediler. Aksine bütün bunları islâm gerçeği, iman şubesi, şehadet kelimesinin dişleri ve anahtarı sayarak yapıyorlardı. İşte âfet ve arızalardan salim olursa zaten cennete giden yol da budur. Bunları yaparlarken, kuşkusuz kalpleri, Allahu Teala'ya dönme konusunda korku içerisindeydi. Korku, eksiklik endişesindendi. Korku, yaptıklarının kabul olmayıp geri çevrilme ihtimaliydi. Korku, iyiliklerinin karşılığının dünyada verilmesi ihtimalini daima kalplerinde taşıyorlar ve göz önünde bulunduruyorlardı. Nitekim bu durum, kimi yazarların derledikleri yaşayış biçimlerinde ve kaleme almadıkları daha çok sayıdaki daha büyük kısmını oluşturan kalp amellerinde gözlenir.

Hiç birinden kendi imanının Cebrâil'in (aleyhisselam) imanı gibi ya da iman-ı kâmil olduğu nakledilmedi ve zaten böyleleri buna önem de vermezlerdi.

KONUNUN SONU

Bu dinin hakikatini, pratik uygulamasını, seyir yapısını, hareket metodunu ve ıslah yöntemini sunmaya bu şekilde çalıştıktan sonra, yazımı sırasında hatırıma gelen bir çok soru ve cevaplarla ortaya koyacağım önemli meseleleri açıklayarak bu bölüme son vermeyi düşündüm. Öyle sanıyorum ki, aynı sorular mutlaka bütün okuyucuların hatırına da gelecektir.

Bu soruları ortaya koyup onlara cevap vermenin amacı, bu dinin hakikatinin ve açıklaması daha önce geçen bu metodunun böyle olmasındaki Rabbani hikmetlerin bir kısmını ardından gelecek pratik ya da teorik ibadet ve kullukları öğrenmek amacı dışında Yüce Allah'ın yasalarından herhangi birinin-biz kullar-niçin böyle olduğunu sorma hakkına sahip değilken, öğrenmeye çalışmaktır.

Umulur ki bu soruların cevaplanması, İslâm toplumunun miras yoluyla aldığı, nefislerin uzun vadede insanların kendisine alıştığı, gönüllerde geriye kalan gizli irca (mürcie) düşüncesinin izlerini dağıtır. Yüce Allah'ın, yolunda giden mü'minlere ihsan ettiği rahmet ve faziletinin boyutları ortaya çıkar. Yolunda gidenin karşılaştığı her türlü olumsuzluklar, belâlar ve sıkıntılara rağmen Yüce Allah'ın, dini yaşamakta bizlere hiç bir zaman zorluk çıkarmadığı anlaşılır. Hatta bu yolun bizzat kendisi, dünya ve âhirette en büyük mutluluk ve muaazzam bir başarıdır. Fakat ne yazık ki, insanların çoğu bundan habersizdir.

Sorular şöyledir:

* Bütün bu çabalar, bu gayretler, çekilen bu sıkıntılar, bu meşakkatler ve verilen bu kurbanlar niye? Uğrunda Peygamberlerin aleyhisselam, şehitlerin ve salihlerin cihad ettiği asıl mesele nedir? Bu mesele, uğrunda harcanılan tüm bu büyük çaba ve gayretlere, bu korkunç sıkıntı ve meşakkatlere değer mi?

Özellikle sahih hadiste bildirildiği gibi bazı peygamberlere -ki onlar, Yüce Allah'a davet edenlerin en hayırlılarıdır- hiç kimse tabi olmamış, bazılarına bir veya iki kişi tabi olmuş, çoğuna da Kur'an âyetlerinin açıkladığına göre çok az kimse dışında inanan olmamıştı.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in kendisine çağırdığı bu mesele, bizzat Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ve tüm ashabının, uğrunda canlarını fedâ etmelerini gerektiriyor muydu? Bununla beraber başkalarının iman etmelerine ve günahlardan kaçınmaya insanlar arasında en düşkün olmalarını gerektiriyor mu?

Yine önemli bir soru da: Bu ağır sıkıntı ve meşakkatler sırf iman yolunda gitmeye mi özgüdür? Eğer böyleyse bu, insanların rahat ve huzur aramaya meyilli oldukları gözönüne alındığında, onların küfre sapmalarına yol açmaz mı?

Müslümanlara bu dinin yapısı işte böyledir, dediğimizde bu yolun sarplığı, yüksekliği, uzunluğu ve sonuçlarının geç elde edilmesi, bu tür olumsuzluk ve fedakârlıklardan kaçıp kişisel farzları yerine getirmekle yetinerek çağdaş cahiliyyenin gölgesinde yaşanabileceğini düşünenlere onay vermek ve onları tebrir etmek olmayacak mı?

Özellikle davetçiler!.. Bunun bu sıkıntılı ve meşakkatli yollardan uzak, ulaşılması kolay ve zahmetsiz olduğunu düşündükleri başka yolları kullanarak sonuç elde etme girişiminde bulunan kesimi tebrik ve onay sayılmasından korkmayacak mıyız? Zaten çağdaş çağrıların çoğunda fiilen meydana gelen de budur.

Bu metoda ilk bakanın farkına varamadığı büyük gerçekleri açıklayarak sorulara verilecek doyurucu cevaplar, daha önce geçen açıklamardan-yani Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ve ashabının hayatları gerçeğinden-bizzat çıkarılıp okunabilir. Zaten ehli sünnet vel cemaat âlimleri hal ya da söz dilleriyle veya işaretle bu soruları cevaplamışlardı. [77] Ben, çağdaş davetçiler arasında bu soruları cevaplayanların en üstünleri olarak merhum Prof. Seyyid Kutub'u gördüm. Soruların cevaplarını içeren bazı sözlerini, yer yer açıklamada bulunarak buraya aktarıyorum: [78]

"Daha önce bu cüzde şunları söylemiştik. Şurası bir gerçektir ki, şayet ibadet/kulluk kavramının gerçek anlamı sadece sembolik tapınma davranışları olsaydı uğruna bunca peygamberin gelmesini, bunca risaletlerin gönderilmesini hak etmezdi. Gelmiş geçmiş peygamberlerin -selâm üzerlerine olsun- büyük çabalar sarfetmesini hak etmezdi. Tarih boyunca davetçilerin, mü'minlerin karşı karşıya kaldığı bunca işkenceyi, bunca acıyı gerektirmezdi. Tersine insanları topyekün kullara boyun eğmekten kurtarıp, her işte ve her durumda, dünya ve ahiretteki hayat sistemlerinde sadece Allah'a boyun eğmelerini, O'na itaat etmelerini gerçekleştirme olgusu hak etmiştir bu ağır bedeli.

İlahlığın birliği, Rablığın birliği, otoritenin birliği, egemenliğin birliği, yasama kaynağının birliği, hayat sisteminin birliği, insanların kapsamlı bir şekilde boyun eğdikleri, emirlerine uydukları merciin birliği.. Evet, bunca peygamberin gönderilmesini, uğrunda bunca emeğin harcanmasını, tevhid gerçeği hak etmiştir. Bunca işkenceler, tarih boyunca katlanılan bunca méşakkatler tevhidin gerçekleşmesi uğruna olmuştur. Yüce Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı olduğundan değil elbette. Çünkü yüce Allah alemlerin hiçbir şeyine muhtaç değildir. insanlık hayatı, tevhidin

77 Bu konuyla ilgili en çok konuşanlardan biri, Şeyhülislâm ibn Teymiye ve öğrencisi ibn Kayyim'dir. İkinci bölümde onlardan nakiller yapılacaktır.

78 Açıklamalardan bir kısmı benim, bir kısmı da Seyyid Kutup merhumun daha ileri sayfalardaki sözlerindendir.

egemenliği olmaksızın ıslah olamadığı, doğru bir çizgiyi izleyemediği, yücelemediği, insana yaraşır bir hayat niteliğini kazanamadığı için bunca çaba sarfedilmiştir. Hiç kuşkusuz tevhidin egemenliği her yönüyle insanlık hayatı üzerinde sınırsız bir etkinliğe sahiptir."

"Bu gerçeğin önemi sırf imanı düşünceyi doğrultmasından gelmez. Gerçi bu doğrultma bile, tüm hayat binasının dayanağı olan büyük bir hedeftir. Bu gerçeğin önemi, hayattan iyi zevk almayı sağlamasından ve bu zevki yeterlilik ve ahenkliliğin en üst noktalarına ulaştırmasından kaynaklanır. Çünkü insan hayatının değeri artar, bütünüyle Allah'a ibadet haline geldiği zaman, insan hayatındaki -büyük küçük- tüm hareketler, ibadetin bir parçası ya da -ibadette gizli olan anlamı gözönünde bulundurursak- ibadetin tümü olarak algılandığı zaman.. İbadetin özünde yer eden büyük anlam; ilah olarak yüce Allah'ın bir ve ortaksız kabul edilmesi, kulluğun sadece O'na yöneltilmesidir. İnsan, bundan daha yüksek bir makama yükselecek değildir. Bu makam gerçekleşmediği sürece, insan olgunluk düzeyine ulaşamaz.

Bu da Peygamberimizin yükselebildiği en yüce makamdır. İlahtan vahiy alma makamıdır. İsra-mescidi haramdan mescidi aksaya bir gecede gerçekleşen mucizevi yolculuk makamıdır.

"Tüm alemlere bir uyarı olsun diye Furkan'ı kuluna indiren Allah eksikliklerden uzaktır." (Furkan 1)

"Kulu Muhammed'i, bir gece, Mescid'i Haram'dan (Kâbe'den) yola çıkararak kendisine bazı mucizelerimizi, olağan üstü özelliklerimizi gösterelim diye, çevresini kutsal kıldığımız Mescid'i Aksaya (Kudüs'e) ulaştıran Allah, her türlü noksanlıktan uzaktır. O her şeyi işiten ve her şeyi görendir." (İsra-1)

Tek başına Allah'a boyun eğme, sadece O'na itaat etme anlamında ibadette/kullukta tevhidin değerlerinden bir diğerine ve bunun insan hayatındaki etkilerine geçiyoruz.

Hiç kuşkusuz Allah'a boyun eğmek, O'ndan başkasına boyun eğmekten kurtuluştur. Kula kulluktan çıkıp, sadece Allah'a kul olma onuruna ermektir. İnsan ancak bu şekilde gerçek onurunu kazanabilir. Ancak bu şekilde gerçekten özgür olabilir.

İnsanın onuru ve özgürlüğü İslâm nizamının dışındaki hiçbir düzende garanti altına alınamaz. Yani insanlardan bazısının bazısına çeşitli şekilleri ile kulluk etmek suretiyle boyun eğdiği tüm düzenlerde insanın onuru ve özgürlüğü ayaklar altına alınır. İnsanların birbirlerine kulluk etmesi, inanç sistemine uymak, sembolik ibadetleri de sunmak ya da konulan yasalara boyun eğmek şeklinde olması durumu değiştirmez. Hepsi de kulluktur, hepsi de birbirinin aynısıdır. Bütün durumlarda

boyunlar Allah'dan başkasının önünde eğilir. Hayatı ilgilendiren herhangi bir meselede Allah'dan başkasının ilkelerine göre hareket edilir. O'na boyun eğilir.

İnsanlar birine boyun eğmeden, birine itaat etmeden yaşayamazlar. Bu yüzden birinin otoritesine boyun eğip itaat etmeleri kaçınılmazdır. Sadece Allah'a boyun eğip itaat etmeyenler, hayatın her alanında derhal Allah'dan başkasına kul olmanın çeşitli kötülüklerinin girdabına düşerler.

Hiçbir sınır, hiçbir kural tanımayan arzularının, ihtiraslarının kurbanı olurlar. Bu yüzden insan olma özelliklerini kaybedip hayvanlar alemine yuvarlanırlar.

"**Kâfirler hayanlar gibi yerler, eğlenirler. Durakları cehennemdir onların.** (Muhammed-12)

İnsanın insanlığını yitirmesi, hayvanlar alemine yuvalanıp gitmesi, kadar büyük kaybı olamaz. İnsan sırf Allah'a kulluk etmenin sadece O'na boyun eğmenin sınırlarını aşar aşmaz, arzu ve ihtiraslarına boyun eğer eğmez insanlığını. yitirip hayvanlar alemine yuvarlanır. Çeşitli şekilleri bulunan kula kulluğun kurbanı olurlar. Çeşitli şekilleri ile egemenlerin başkanların kulu olmanın neden olduğu türlü kötülüklerin girdabına düşerler. Bu egemenler ve başkanlar kendi kafalarına göre uydurdukları yasalar doğrultusunda onları yönetirler. Bu kanunların da kanun koyucuların çıkarlarını korumaktan başka bir hedefi, bağlayıcı bir amacı olmaz. Bu kanun koyucuların, her şeyin. egemenliğini elinde bulunduran bir fert, bir sınıf ya da bir ırk olması durumu değiştirmez. İnsanlığın genel düzeyine bakıldığında, sadece Allah'dan kaynaklanmayan, O'nun şeriatı ile sınırlı olmayan, onun şeriatını bağlayıcı kabul etmeyen insanların koyduğu tüm hükümlerde bu gerçeği görmek mümkündür.

Ne var ki kula kulluk, egemenlere, başkanlara, kanun koyuculara kul olmakla sınırlı kalmaz. Bu kula kulluğun en belirgin şekillerinden biridir, ama her şey bundan ibaret değildir. Kula kulluğun diğer bazı gizli şekilleri de vardır. Ve kula kulluğun bu şekli ötekisinden daha köklü, daha katı olur. Buna örnek olarak modacılara yönelik kulluğu gösterebiliriz. Bu modacıların, kendilerini uygar kimseler olarak adlandıran insanların büyük bir kısmı üzerindeki bu egemenlikleri nereden gelir? Hiç kuşkusuz -ister giyim-kuşamla, ister otomobillerle, ister ev-barkla, ister dekorasyonla, ister kutlama partileriyle ilgili olsun, moda ilahlarının uygun gördüğü kıyafetler, stiller, tartışmasız, kesin bir kulluğu temsil etmektedir. Cahiliyye mensubu bir kadının veya erkeğin bu kulluktan kaçınması imkânsızdır. Bunun dışına çıkmayı bile düşünemez. Eğer, bu uygar cahiliyyeyi yaşayan insanlar moda ilahlarına olduğu gibi, Allah'a boyun eğmiş olsalardı, hiç kuşkusuz, her şeyi ile kendilerini Allah'a adamış birer salih kul olacaklardı. Bu da değilse, peki nedir kulluk? Moda ilahlarının bu yaptıkları Rablik değilse, hakimiyet değilse, nedir Rablik, nedir hakimiyet?

Zavallı, düşkün kadınlara rastlar zaman zaman insan.. Ayıp yerlerini ortaya koyan kıyafetlere bürünmüşler. Ama bu kıyafetler boylarına, poslarına, yakışmıyor aslında. Gittikçe çirkinleştiren ya da komik hale getiren boyalar sürünmüşler. Ne var ki moda, Rablerinin elindeki bu karşı konulmaz ilahlık, o zavallı kadınları bu çirkefi işlemeye zorluyor. Karşı koyacak güçleri, iradeleri yoktur çünkü. Moda ilahlarının buyruklarına boyun eğmeme, itaat etmeme gücüne sahip değildirler. Çünkü çevrelerindeki toplum, topyekün bu ilahlara boyun eğmektedir. Nedir boyun eğmek, nedir itaat etmek, bu da değilse? Şayet bu değilse, nasıl oluyor hakimiyet, nasıl oluyor Rablik?

İnsanlar sadece Allah'a boyun eğmedikleri; O'nun dışında birtakım kullara boyun eğdikleri zaman yaşayacakları aşağılayıcı kulluğun yalnızca insanın insana egemenliğinin, insanın insana kulluğunun aşağılayıcı iğrenç şekli sadece başkanların, egemenlerin hakimiyetinde somutlaşmaz.

Bu da, insanların canlarının, ırzlarının, mallarının korunması bakımından ibadet ve boyun eğmede tevhidin sahip olduğu değeri göstermektedir. Ne şekilde olursa olsun, ister kanun egemenliği şeklinde olsun, ister gelenek ve göreneklerin egemenliği şeklinde olsun, ister inanç ve düşüncelerin egemenliği şeklinde olsun, kulların kullara boyun eğdiği bir ortamda, kulların kullara kulluk ettiği bir toplumda insanların ruhları, ırzları vé malları korumasız kalır.

İnanç ve düşüncede Allah'dan başkasına itaat etmenin O'ndan başkasına boyun eğmenin anlamı bitmez tükenmez kuruntuların, efsanelerin ve hurafelerin pençesine düşmektir. Putperest cahiliyye toplumları bunun değişik şekillerini temsil etmektedir. Halk tabakalarının asılsız kuruntuları da buna örnektir. Halk tabakaları, bozuk inançlarının, sapık düşüncelerinin baskısı sonucu mallarından, -kimi zaman evlâtlarından- kurbanlar, adaklar adarlar ve hurafeler uğruna. İnsanlar hep korku duyarlar. Bu farklı ve mevhum rabblerden ve bu rabblerle ilişki halinde olan tapınak bekçilerinden, kâhinlerden.. Cinler ve ifritlerle ilişki kuran büyücülerden.. Gizli sırların sahibi şeyhlerden, tarikatlardan.. Ve daha nelerden, nelerden.. İnsanların ürperdikleri, korktukları, sürekli yakınlaşmak istedikleri, ümit bağladıkları bir sürü hurafelerden.. Boyunlarını büken, emeklerini çarçur eden, enerjilerini bir hiç uğruna tüketen asılsız kuruntulardan..

Gelenek ve görenekler açısından Allah'dan başkasına boyun eğmenin ondan başkasına itaat etmenin getirdiği zorluklara örnek olarak kılık kıyafet ve moda ilahlarının buyruklarını göstermiştik. Bunun yanında bu ilahların uğruna perişan olan ırz ve ahlâkın yanında nice malların, nice emeklerin harcandığını da bilmemiz gerekir.

Orta gelirli bir aile, çeşitli kremlere, parfümlere, ruj ve boyalara saç yaptırmalar ve ettirmeler, her yıl değişen kıyafetlerin yapımında kullanılan kumaşlara, ardından uygun ayakkabılara, ayakkabılar kıyafet ve saç modeli ile uyuşacak takılara.. Bu

uğursuz ilahların emrettiği daha bir sürü şeye.. Evet orta gelirli bir aile, gelirinin, emeğinin yarısını bu ilahların değişen ve hiçbir durumda karar kılmayan arzularına cevap vermek için harcar. Hiç kuşkusuz bunun arkasında kapital sahibi yahudiler yer almaktadır. Bu ilahların dünyasına özgü sanayide en büyük görevi onlar üstlenmiştir çünkü. Bu yorucu çabanın, bu kışkırtmanın içinde yeralan hiçbir kadın, hiçbir erkek, bir an bile bu uğursuz boyun eğmenin gereklerini yerine getirmekten geri kalamaz. Bu uğurda emeğini, malını, ırzını, ahlâkını feda etmekten kaçınamaz.

Son olarak insanın uydurduğu yasaların egemenliğine kul olmanın getirdiği zorluklara değinelim.. Allah'a kulluk yapan birinin Allah'a sunduğu kurbanların kat kat fazlasını Allah'dan başkasına kulluk edenler egemen Rabblere sunarlar. Mallarını, canlarını ve ırzlarını bu uğurda harcarlar.

"Vatan"dan "millet"ten, "ırk"tan, "sınıf"tan, 'sanatçı' dan, 'türbe' den ve "üretim"den putlar dikilir.. Bunların dışında daha bir sürü putlar ve Rabbler..

Bunlar için davullar çalınır, bayraklar dikilir. Putlara kulluk edenler, canlarını ve mallarını bu ilahlar uğruna tereddütsüz feda etmeye çağırılırlar. Yoksa tereddüt geçirmek ihanettir, ayıptır. Hatta ırzlar bile, bu putların istekleri ile çakışacak olursa, feda edilecek olan ırzlarıdır. Bu durum, uğruna kan dökülecek kadar büyük bir şereftir onlarca. Çünkü bu putların çevresine yerleştirilen borazanlar, onların ötesinde yeralan ilahlar ve egemenler böyle söylemektedir.

Yeryüzünde sadece Allah'a kulluk edilsin, insanlar tağutlara ve putlara kulluk etmekten kurtulsun ve insanlık hayatı yüce Allah'ın insanlar için dilediği yüce ufuklara ulaşsın diye Allah yolunda yapılan cihadın gerektirdiği tüm fedakârlıklar.. Evet Allah yolunda cihadın gerektirdiği tüm fedakârlıkların aynısını hatta fazlasını Allah'dan başkasına boyun eğenler feda etmektedirler. Allah yolunda cihad ettiklerinde, çekecekleri azap ve meşakkatlerden şehit olmaktan, can, mal ve evlât kaybından korkanlar, Allah'dan başkasına kul olmanın, ondan başkasına boyun eğmenin, cana, mala ve evlâda getirdiği yükümlülükleri bir düşünsünler. Bu uğurda perişan olan ırzlar ve ahlâk da çabası.. Yeryüzüne egemen olmuş tağutlara karşı Allah yolunda girişilen cihadın gerektirdiği yükümlülükler, Allah'dan başkasına boyun eğdiklerinde, yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülükler kadar değildir. Bütün bunların dışında bir de zillet için çirkefler ile dolu utanç verici bir hayat..

Öte yandan, ibadette tevhid, sadece Allah'a boyun eğme, O'nun dışında bir takım yaratıklara kulluk etmeyi reddetmek, insan enerjisini sahte ilahların ilahlaşması uğruna harcanmaktan koruması ve bu enerjiyi topyekün yeryüzünün imarına, kalkınmasına, yeryüzündeki hayat düzeyinin yükselmesine yöneltmesi bakımından büyük değere sahiptir.

Bu cüzde daha önce de işaret ettiğimiz gibi ortada inkâr götürmez apaçık bir gerçek vardır.. Her ne zaman Allah'ın kullarından bir kul, kendisini bir tağut haline getirip insanların Allah'ı bırakıp kendisine kulluk yapmalarını istemişse, bu tağut öncelikle, kendisine kulluk yapılması (yani itaat edilmesi, emirlerine uyulması) için tüm kuvvet ve enerjilerin şahsının korunması sonra da kendisinin ilahlaşması uğruna harcanmasına ihtiyaç duyacaktır. Kendisini övgüyle tesbih eden, adını zikreden yüce `ilahlık' makamını doldurması için basit `kulluk' görüntüsüne üfleyip şişiren kuklalara, dalkavuklara, borazanlara ihtiyaç duyacaktır. Bu "kulluk" görüntüsüne üflemekten, çevresinde müzikler, ilahiler ve dualar mırıldanmaktan bir an bile geri kalmamaları gerekecektir. İsminin yücelmesi, kendisine kulluk edilen bir atmosferin oluşması için -çeşitli yöntemlerle gösteriler, toplantılar düzenlenmesine ihtiyaç duyacaktır.

Ne var ki bu, hiçbir zaman durmayacak, son derece yorucu bir çabadır. Çünkü basit "kulluk" görüntüsü, çevresindeki üflemeler, davullar, çalgılar, tütsüler, tesbih sesleri ve mırıldanmalar kesilir kesilmez, büzülür, basitleşir, küçülür ve kısılır kalır. Bunun için yeniden bu yorucu çabaya ihtiyaç duyacaktır.

Bu yorucu çaba esnasında enerjiler; mallar -kimi zaman canlar kimi zaman da ırzlar- harcanır. Eğer bunların bir kısmı yeryüzünün imarı ve bol üretimi için harcanacak olsaydı, insanlık hayatının yükselmesi ve refah düzeyinin artması için harcansaydı, insanlığa sonsuz iyilikler sağlayacaktı. Ne var ki, bu enerjiler ve mallar -kimi zaman canlar ve ırzlar- insanların iyiliği ve refahı için harcanmaz. İnsanlar tek başına Allah'a boyun eğmeyip, O'nun dışında tağutlara boyun eğdikçe..

Bu değinmelerde insanların tek başına Allah'a boyun eğmeyip, O'ndan başkasına kul olmaları durumunda enerji, mal, imar ve üretim alanında uğrayacakları zararın boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu can ve ırz, konusunda uğradığı zararla birliktedir. Değer ve ahlâk kaybına ek zararlardan başka bunlarda bir de zillet, baskı, çirkef ve utanç verici bir hayat vardır. Bu durum yeryüzü menşeli düzenlerin sadece biri için geçerli değildir. Hepsi de birdir bu noktada. Sadece rejimler ve fedakârlıkların türü değişiktir."

"Bu mesele hakkında söyleneceklerin özü şudur: Bir bütün olarak bu Kur'an'ın direktiflerinden bu sure de ona örnektir- açıkça anlaşılıyor ki, bu surede "ibadet" olarak ifade edilen boyun eğme, itaat etme ve hakimiyet meselesi, inanç, iman ve İslâm meselesidir. Fıkıh, siyaset ya da düzen meselesi değildir.

Bu bir inanç meselesidir, inancın varlığı ya da yokluğu meselesidir. Bu bir iman meselesidir. İmanın geçerliliği ya da geçersizliği meselesidir. Bu İslâm meselesidir; İslâmın gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi meselesidir.

Sonra bu -önce değil sonra- kanun, nizam ve hükümlerde, rejimlerde kanun ve nizamı gerçekleştiren, hükümleri uygulayan toplumlarda somutlaşan pratik hayatın sistemi meselesidir.

Ayrıca "ibadet/kulluk" meselesi sembolik kulluklar meselesi değildir. Pratik hayatın içinde, boyun eğme, uyma, düzen, yasa, fıkıh, hüküm ve rejim meselesidir. Böyle olduğu için bu mesele, bu dinde somutlaşan ilahi sistem de bu kadar önem kazanmıştır. Peygamberlerin ve dinlerin gönderilmesini bu yüzden gerektirmiştir. Bunca işkencenin, meşakkatin çekilmesini bunca fedakârlığa katlanılmasını böyle olduğu için haketmiştir." [79]

79 Davet metodu, Fi zılâli'l-Kur'an: S. 154-162 derlemeler.

İNSAN PSİKOLOJİSİNİN HAKİKATI

GİRİŞ: Bu yüce dinin özelliklerinden birisi, göklerin ve yerlerin üzerinde durduğu hak ve adalet ile inmiş olmasıdır: "Onu, göklerdeki ve yerdeki sırları bilen Allah indirdi." (Furkan: 6) İnsanlar evrendeki, ruhtaki ve Kur'an'daki âyetlere bakışlarını her artırışlarında, bu din haktır, kâinat sistemini yaratan ve dini vahyi gönderen tektir, eşi ve ortağı yoktur, diye konuşan görülmemiş bir uyum ve ince bir âhengin tanıklarını farkederler.

Sağlıklı bir bakış, Rahman'ın yaratmasında bir uyuşmazlık ve vahyinde bir farklılık göremez. Yer ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı yer ve gök elbette bozulurdu. Kur'an-ı Kerim Allah'tan başkasının katından olsaydı, elbette onda bir çok farklılıklar bulurlardı.

İnsan psikolojisi, "Kitap ve Sünnet olarak" vahye konu ve vahye muhataptır. Kitaplar yalnız yoktan var edilmiş olan şu insana indirilmiş, peygamberler de yalnız yoktan var edilmiş olan şu insana gönderilmiştir. Bununla yaratılış gayesini bildirmek, varlığının hikmetini açıklamak, ruhunu temizlemek, hak yolunu göstermek, düzelmesini sağlamak, sapıklık ve bozulma yolundan uzaklaştırmak, kendisine Mabudu olan Allahu Teala'nın sıfatlarını tanıtmak-ki, O'nu tanımak bilgi ve marifet türlerinin en şereflisi, insanın düzelmesinde en büyük etki sahibidir-ve O'na itaat ederse nereye, isyan ederse nereye gideceğini haber vermek amacı güdülmüştür. Buna göre din Allah'ın dini, ruh da Allah'ın yarattığıdır. Allahu Teala hakimler hakimidir. Zengin olan O'dur, övgüye layık olan O'dur. Bu nedenle Yüce Allah ortaya yalnızca onun yapısına uygun, hakikatine münasip, bütün boşluklarını dolduran, bütün açlıklarını doyuran, fakat insanın mutluluğunu sürdürmek ve düzelmesini garanti etmek üzere plânlanan sınırlarda ve belirlenen kurallarda duran, sınırları geçmesi halinde durum yalnız kendi aleyhine dönen bir din koymuştur: "**Ey Muhammed! Başka şeylerden yüzünü çevirerek kendini tamamen dine ver. Allah insanları yaratılıştan, bu din üzere kılmıştır. Allah'ın yaratışında hiç bir değişiklik yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.**" (Rum: 30)

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyururlar: "Hiç bir doğan yoktur ki,-islâm-fıtratı üzerine doğmasın, daha sonra ebeveyni onu yahudileştirirler, hristiyanlaştırırlar ve mecusileştirirler." [80]

Bundan dolayı Kur'an ve Sünnet'te bildirildiği gibi insanın psikolojisini tanıması, şer'i anlamdaki iman hakikatini keşfetmede en açık delillerden sayılır. Bunu destekleyen şeylerden biri de insan psikolojisinin delil getirme ve tartışmada "Vahiy

80 Bu hadisi imam Ahmed, Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir. Bu metin Müslim'in metnidir. Hadis no: 2658

metodu"yla uyum içinde olmasıdır. İşte karmaşık zihni meselelere dalmaktan uzak, açıklık ve kolaylıkla sezgiye seslenen yaratılışa uygun metod budur.

Buna göre insan nefsine ait gerçeği tanımak, kavramak ve kanıtlamak için fazla uğraşmayı gerektirmez. Aksine-mü'min kâfir-her insanın kendi nefsinden hissettiği, herkesçe kabul edilen ve tartışılmayan sezgiler üzerine oturur. Onları yalnızca büyüklenenler ve yanılgı içinde bulunanlar inkâr ederler. Bu noktadan hareketle insan gerçeğinde bulunan acizlik, bilgisizlik, zayıflık, düşkünlük, muhtaçlık ve fakirlik gibi sıfatlarla tevhidin delillerini çoğaltmak mümkündür. Bu metod, kanıtlama yollarının en güçlülerinden ve akıl sahipleri için en açıklarındandır.

Bu kanıtlamayı, insan nefsinde yer alan zulüm, bilgisizlik, tamah, cimrilik, endişe, kaygı, kibir, tartışma ve kavgayı sevmek, rahatlık sırasında inkâr ettiğini şiddet vaktinde ikrar etmek gibi sıfatlarla Allah'ın dinine yönelmenin ve şeriatine tabi olmanın zorunluluğunu isbat eden diğer bir kanıtlama izler.

Genelde İslâm düşüncesinde kabul gören bir gerçekten hareketle o da, vahyin düşünce ve iradelerden başlayıp davranış ve hareketlerde son bulmak üzere yalnızca insan nefsini temizlemek ve davranışlarını düzeltmek amacıyla indirildiği gerçeğidir. Bu nefsin gerçek yönünü ve davranışlarının karakterini sunmayı düşündüm. Böylece şer'i iman gerçeğini bir tartışma konusu olmaktan çıkarıp kabul gören açık bir konu haline getirmek istedim. Yani yakında-Yüce Allah bana güç verdiği sürece-insan nefsinin açık gerçeğiyle ibadetin doğru anlamı arasındaki uyumlu ilgiyi açıklamaya yöneleceğim. Böylece iki düşünceden, yani selefi düşünceden veya -mürcie mezhebini doğuran- irca düşüncesinden doğru ve isabetli olanı ortaya koymaya çalışacağım.

İnsan nefsi gerçeğini ve davranışının karakterini kitap ve sünnette, kitap ve sünnetten destek alan rabbani bilginlerin sözlerinde araştıran kimse, bu konunun biri birini izleyen bir takım açık önermelere dayandığını görür.

* Birinci Önerme: Şüphesiz "Her insan bir amel edendir."

Allahu Teala : **"Ey insan! Sen Rabbine varıncaya kadar çalışıp çırpınmaktasın. Ve mutlaka O'na kavuşacaksın."** buyurmaktadır. (İnşikak: 6)

Yani ey insan! Sen Rabbine karşı bir davranış sergiliyorsun, öyleyse O'na, ister iyi ister kötü olsun o davranışınla kavuşacaksın. Böylece Yüce Allah demek istiyor ki; davranışın seni, Benim öfkemden kurtaran ve rızamı kazandıran davranışlardan olsun, öfkemi kabartan davranışlardan olmasın, yoksa helak olursun.[81] Katâde der ki: "Ey Âdemoğlu! Senin çaban elbette zayıftır. Öyleyse çabasının Allah'a itaatte

81 Bu yorum İmamTabari'ye aittir. C. 30, S. 115 ibn Kesir de bu yorumu benimsemiştir.

olmasına güç yetiren, derhal bunu yapsın. Güç yalnızca Allah'ın yardımıyla olur."[82] Buna, tefsirindeki tercih edilen açık anlama göre [83] Yüce Allah'ın şu buyruğu delalet etmektedir: "**Biz insanı güçlüklere katlanacak şekilde yarattık.**" (Beled: 4) Aynı paralelde sahih hadisler de vardır. Bir hadis-i şerifte: "Çalışan her insan nefsini satmaktadır. Onu ya hürriyetine kavuşturmakta ya da helak etmektedir." [84] buyrulmaktadır. Başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulur: "İsimlerin en doğrusu, Haris ve Hemmam'dır." [85] İşe koyulmak ve nefsi satmak, her canlının ortak bir işidir. Aradaki tek fark mutî olanın kurtulup, âsi olanın helak olmasıdır. Her insan mutlaka hars ve hem'den, yani amel ve iradeden boş değildir. Böyle olunca insanı, amel ve murad eden anlamlarına gelen bu kelimelerle isimlendirmek, isim sahibini övmeye de yermeye de gerek bırakmadan insanın yapısını olduğu gibi nitelemektir. Dolayısıyla bu ikisi en doğru isim olmaktadır. Ayrıca açıktır ki amel, niyet ve iradenin sonucudur. O halde herkes, inandığına ve görüşüne uygun olanı yapar. Allahu Teala: "**Ey peygamber! Şöyle de: 'Herkes kendi yolunda yürür. Kimin yolunun daha iyi olduğunu, Rabbiniz daha iyi bilir.**' " (İsra: 84) Bu, her insanın kendi yaratılışına göre davranacağını haber vermektir. İbn Abbas (radıyallahu anh), kendi görüş açısına göre, Mücahid, kendi karakterine göre, Katâde, kendi niyetine göre, ibn Zeyd, kendi dinine göre biçiminde yorumlamışlardır. Bütün yorumları tek bir şeyi ifade etmektedir.

Anlatmak istediğimiz şey, imanla amel arasındaki bağ, amelle hayat arasındaki bağ gibidir. Buna göre insan, canlı ve duyarlı olması gereği, mücadeleci ve olumsuzluklara göğüs gerecek bir yapıya sahiptir. Yani çalışandır ve çalışmayı sürekli yapandır. Çalışmanın temeli ise düşünce ve iradedir. Bilindiği gibi insan, kesinlikle düşünce ve iradeden ayrı kalmaz. İrade için de mutlaka kalp ve organlarda bir ilgi odağı ve bir etki alanı olmalıdır. İşte amelin hakikati de bundan başka değildir.

Eğer düşünce, irade ve gaye için kendilerine uygun bir etki, kendilerine paralel bir sonuç veya kendilerini doğrulayan bir belirti yoksa, bunlar gerçekte birer düşünce, birer irade ve birer gaye olmaktan çıkar. Yalnızca akla geçici olarak gelen şeylerden biri olmaktan öteye geçemez. Böyle olunca bunlara iman veya inanç adını vermek doğru olmaz.

Düşüncenin doğruluk ve iradenin güçlülük oranında, iyilik veya kötülük niteliği taşıyan amel, dışa yansıyacaktır. Buna göre işin, âzâlar üzerinde açığa çıkan kısmı, bileşik insanlık gerçeğinin, yani; kalp ve âzâların işlerinin tam bir kaynaşma ile oluşturduğu organik bileşimin dışarda kalan kısmıdır. Bu, tabanı su yüzeyinin

82 Katade'nin sözünü aynı yerde Tabari rivayet etmiştir.
83 Yani sıkıntı, mücadele ve zorluk anlamlarına göre, bunlar imam Ahmed (rahmetullahi aleyh) in tercih ettiği anlamlardır ve bunların daha açık olduklarını söylemiştir. Bkz. Bedâiu'l-Fevâid: C. 3, S. 113,
84 Hadisi Müslim rivayet etmiştir. Taharet: 223
85 Bu hadisi İmam Ahmed (4/345) ve Ebû Davud (4950) rivayet etmişler, şeyhü'l-İslâm da sahih olduğunu açıklamıştır

altında, üst kısmı su yüzeyinin üstünde bulunan gemiye benzer. İşte bileşik insan gerçeğini şer'i anlamdaki imana tamamen uygun düşüren de budur.[86]

Bu tezi Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in şu mübarek sözü doğrulamaktadır: "Vücutta bir çiğnem et parçası vardır, o sağlıklı olursa, vücut tamamen sağlıklı olur. Eğer o bozulursa vücut da tamamen bozulur. Dikkat! O et parçası kalpdir." [87] Bu hadis, irade ve davranış arasında organik bir bağın bulunduğunu anlatması yanında, dinin amacını da pekiştirmektedir. O da ürün ve eseri düzeltmek için kökeni düzeltmek gerektiğidir.

Bu peygamber sözü, Ebû Hüreyre'nin (radıyallahu anh) söylediği şu sözden daha engindir: "Kalp bir hükümdar, organlar da ordularıdır. Hükümdar iyi olduğunda orduları da iyi olur, hükümdar kötü olduğunda orduları da kötü olur!.." Çünkü kalple organlar arasındaki ilişki, hükümdarla ordular arasındaki ilişkiden daha güçlüdür. Özellikle söz imandan açılmışken ve imanın asıl yeri de kalp iken. Âletteki gücün ekipmanlarına âletin gücü oranında nüfuz ettiği gibi kalpteki iman da organlara kalpteki gücü oranında nüfuz etmektedir. Bazen hükümdar bozulur da ordularından bir kısmı düzgün kalabilir, ya da aksi olabilir. Ama kalp öyle değildir. Çünkü vücut tamamen onun komutası altındadır, onsun hareket edemez.

Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in sözü gerçeğin ta kendisini ortaya koymuştur. Sahabe'nin (radıyallahu anhum) sözü ise temsili bir anlatımdır.[88]

İşte Allahu Teala aktif yapısıyla-hayatı gereği-mücadeleci olan bu insana, mücadelesinin Allah'ın kendisi için çizdiği yörüngede seyretmesi, yani uğrunda yaratıldığı hedefi doğrultusunda ilerlemesi için çağrıda bulunmak üzere kitaplar indirmiş ve peygamberler göndermiştir. Bu hedef şu kelâm-ı ilâhi'de ortaya konulmuştur: "**Ben, cinleri ve insanları sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım.**" (Zariyat: 56)

Eğer insan Allahu Teala'nın davetçisine olumlu cevap vermez, mesajlarına iman etmezse, davranışı kesinlikle davete ters düşer. Yani insan Allahu Teala'ya kulluk eden biri olmazsa, şeytana kulluk eden biri olur. Bunun başka alternatifi yoktur: "**Ey Âdemoğulları! Ben size, şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır, Bana kulluk edin, işte doğru yol budur, diye emretmedim mi?**" (Yasin: 60, 61)

İşte bu, iki insan topluluğu arasındaki yol ayrımıdır. Mü'minler ve kâfirler.

86 Son bölümde bu konuya özel bir bahis ayıracağız.
87 Hadis, Numan ibn Beşirin rivayet ettiği sıhhatinde ittifak edilen hadislerdendir. Bkz. Fethü'l-Bari: C. 1, S. 126
88 Bkz. Mecmûu'l-Fetava: C. 7, S. 187

Görüldüğü gibi Allahu Teala'nın insanı yaratmasındaki hikmeti, insanın önünde iki farklı yol olmasını gerektirdi. Küfür ve iman yolu. Denenmesi ve sınanması için de bu yollardan dilediği birinde yürümesi gerekti: "**Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: 'Benim size getirdiklerim Rabbiniz nezdinden indirilmiş bir hak ve gerçektir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.'**"(Kehf: 29)

Beşer ruhunun yaratılıştan gelen daimi hareketinde şimdi ve daha sonrası arasında güç ve hareketle kendisini destekleyen birbirine zıt iki kaynak yaratılmış olması da yine insanın yaratılışı gereğidir. Bu kaynaklar:

1-Allahu Teala'yı, zikrin içerdiği geniş anlamıyla zikretmektir. Kur'an üzerinde düşünmek, yaratıklar, nimetler ve faydalı bilgiler üzerinde kafa yormak, insan nefsini temizleme, uyarma, heyecan, vehim, kuruntu ve streslerini giderme özelliğine sahip her şey, meleğin insan nefsine telkin ettiği hakkı tasdik ve hayrı va'd etme, zikrin içerdiği geniş anlamda yer alır.

2-Şeytanın vesvesesi. Onunla insan nefsini aylaklaştırır, teşvik eder, oyalar, yaptıklarını süsler, gözüne güzel gösterir, hile yapar, aldatır, hakkı yalanlama ve kötülükle tehdit bombardımanına tabi tutar. [89]

İnsan nefsinde meleğin bir yaklaşımı ve şeytanın da bir yaklaşımı vardır. Nefs, dönen değirmen gibidir. Harekete geçmesi ve öğünmesi ya melekten destek alır ya da şeytandan (aleyhilla'ne). Kesinlikle aktivitesini yitirmez, sürekli hareket halindedir.

Bu ve buna dayalı önermeler, Rabbani bilginlerin sözünü ettiği, kalplerin Allahu Teala ile olan ilişkisinde ve Allahu Teala'nın onları temizleme yönteminde yer alan büyük gerçekleri açıklamada hareket noktası olarak aldıkları önermelerdir.

Şeyhülislâm ibn Teymiye (rahmetullahi aleyh), ibn Mesud'un (radıyallahu anh): "Meleğin bir yaklaşımı ve şeytanın da bir yaklaşımı vardır" sözünü açıklamak için diyor ki: "İbn Mes'ud'un söylediği bu sözler, ondan nakledilmiştir. Hatta bazıları bu sözleri bizzat peygambere de nisbet etmişlerdir ki, bunlar, kulda bulunan ilim, amel, şuur ve iradenin temel esaslarını kapsayıcı sözlerdir.

89 İbn Mes'ud hadisi şöyledir: "İnsanoğlunda şeytanın (aleyhilla"ne) bir payı, meleğin de bir payı vardır. Şeytanın payı kötülükle tehdit, hakkı tekziptir, kim kendinde bunların varlığını hissederse bilmeli ki bunlar şeytandandır ve derhal kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmalıdır. Kim de kendinde diğerlerini hissederse, bilmeli ki bunlar Allah'tandır ve derhal Allah'a hamd etmelidir. Sonra Rasûlullah : "**Şeytan sizi fakirlikle korkutarak cimriliği ve hayasızlığı emreder.**" (Bakara: 268) âyet-i kerimesini okudu. Hadisi Tirmizi rivayet etmiştir. Tefsir bölümü Hadis no: 2988 ibn Hibban, Mevâridü'z-Zam'ân da zayıf bir senetle rivayet etmiştir. S. 40 Süyûtî, e'd-Dürrü'l-Mensûr'da rivayet etmiştir. C. 1, S. 347 İbn-i kesir, ayetin tefsirinde başka bir şey zikretmiş, onun üzerine hüküm vermedi. Ancak ibn-i Mesud'dan mevkuf olarak rivayeti taberi onun için, birkaç rivayet aktarmıştır ve bir kısmı hasendir 3/88-89 Şeyhul-islam şöyle dedi: Bu ondan sahihtir. Bazen bunu rasulullah'tan da rivayet etmişlerdir. Feteva, 4/31. Göründüğü gibi hadis hasendir. Çünkü ayetin zahiri buna delalet etmektedir. Ki bu konuda görüşe yer yoktur.

Bu hususu şöylece açıklayabiliriz: Kulun bir şuur, duygu ve idrak kuvveti; bir de irade ve hareket kuvveti vardır. Bu iki kuvvetten birincisi, ikisinin temelidir ve onu gerektirir. İkinci de birinciyi kaçınılmaz kılıp, onu ikmal edici durumdadır. Kul birinci kuvvet ile hakkı tasdik, batılı tekzib eder. İkinci kuvvet ile de, kendisine yaraşan faydalı şeyleri sever, kendisine ters düşen zararlı şeylere karşı da kin duyar. Allahu Teala kullarını, kendisinde hakkı bilip onu tasdik, batılı bilip onu tekzib etme, insanlara yaraşır faydalıyı tanıyım ona muhabbet, onlara ters düşen zararlıyı bilip ona kin duyma hasleti bulunan fıtrat üzere yaratmıştır. Fıtrat hak olan ve mevcud bulunan şeyi tasdik eder. Hak olan faydası bulunan şeyi tanır, ona karşı sevgi duyar ve ona bağlanıp huzur bulur. İşte bu iyiliktir; güzelliktir. Batıl olan ve hakikati bulunmayan şeyi ise tekzib eder, ona kin duyar ve kötü görüp reddeder. Allahu Teala şöyle buyurur "**Onlara marufu (iyiliği) emreder ve onları münkerden (kötülükten) sakındırırlar.**" (A'raf: 157)[90]

Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem, "İsimlerin en doğrusu "Haris" (çalışıp çabalayan) ve "Hemmam" (Bir şey ile meşgul olan, enerjik kişi) dır" sözlerinde belirttiği gibi, insanoğlu devamlı olarak birşeyler ile meşgul olur ve birşeyler yapar, çalışır. Elbette bu meşguliyetiyle ya bir fayda kazanmayı ya da bir zararı uzaklaştırma amacını güder. Fakat bazen bu ümit, batıl bir inanca dayalı olabilir. Bu batıl inanç ya bizzat yapılmak istenen şeyin kendisiyle doğrudan doğruya alakalıdır. Ve o şey aslında herhangi bir fayda sağlayıcı veya zararı engelleyici durumda değildir veya bu itikad başvurulan vesilede mevcud olup, kişiyi hedefine götürmekten uzaktır. Elbette bu durum, bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Bazen şu durumla da karşılaşabiliriz: Kişi bir şeyin aslında kendisi için zararlı olduğunu bilir, ama onu yapar yada aksine birşeyin, kendisi için faydalı olduğunu bildiği halde terkeder. Çünkü onun bu tür bilgileri, nefsinde mevcud bulunan başka bir lezzeti isteme veya başka bir elemi uzaklaştırma gibi şeylerle çatışmaktadır. Ve kişi içindeki bu duyguları, bilgilerinin önüne geçirmek suretiyle, cahil ve zalim bir şekilde nefsinin istekleri doğrultusunda yerine getirir.[91]

İnsanoğlu bir takım ümitler taşıyarak hareket ettiğine ve bir şeyden korkup çekindiği zaman ondan kurtulmak için kaçtığına göre, onun taşıdığı umut, bizzat nefsindeki sevilen şeyi istemekten ibaret olan hayra kavuşma ya da istenmeyen şeyden uzaklaşma arzusudur. Her insanın bir inancı, bir düşüncesi vardır. Bu inanç ona bazı şeyleri tasdik, bazı şeyleri de tekzib ettirir. Yine her insanda ümit taşıdığı kendi nezdinde sevilen ve ulaşılması mümkün olan şeyler için veya kendi yanında

90 İticilerden söz ederken yakında bunun ayrıntısı gelecektir.

91 Mecmûatü'l-Fetâvâ: C. 4, S. 31, 32 35. sayfada açıklandığına göre; "Nefsin düşünce ve hareketinde başlangıç noktası melekler ya da şeytanlardır. Melek, hakkı tasdik ve iyiliği tavsiye telkininde bulunur, şeytan (aleyhilla'ne) ise hakkı tekzib ve kötülüğü tavsiye telkininde bulunur. Tasdik de tekzib de insan davranışına yakın şeylerdir. Tıpkı özendirme ve vazgeçirmenin insan iradesine yakın şeyler olduğu gibi." Bu sözlerle insanın algılama ve örnek edinmedeki rolüne bir açıklama getirildiği gibi, Cebriye ve Kaderiye'nin görüşlerine de bir çürütme getirilmiştir.

sevilen şeylerin mevcud olması için ya da sevilmeyen şeyleri bertaraf etmek için bir niyet ve irade vardır.

Allahu Teala kullarını hayra istekli ve bu isteğini de ameliyle gerçekleştirecek bir fırsatta yaratmıştır. Ama kul gerçeği yalanladığı, onu tasdik etmediği ve hayra yönelerek onun için çalışmadığı ve fiilleriyle de ona ulaşmaya gayret etmediği zaman hüsrana uğramış olur. Bir de bu kul hakkı yalanlamış ve hayrı arzulamayı kötü görmüşse durum nasıl olacaktır? Acaba batılı tasdik etmiş ve şerri arzulamışsa hali ne olacaktır? Abdullah bin Mes'ud'un (radıyallahu anh) belirttiğine göre Ademoğlunun kalbine, bir meleğin yaklaşımı, bir de şeytanın yaklaşımı vardır. Meleğin yaklaşımı hakkı tasdik ettirmektir ve bu yaklaşım bozuk itikad cinsinden olmayan şeylerdir. Şeytanın yaklaşımı ise hakkı yalanlatmak ve kötülüğe döndürmektir. Bu da kötülüğü istemek cinsinden olan şeylerdir. Kötülüğün istenmesi, ya nefsin hevasına bağlı olarak onun umut ile arzulanmasına, ya da nefis tarafından istenmiyorsa ondan korkulmasına dayalıdır. Aslında umut da, korku da karşılıklı olarak birbirlerini gerekli kılıcı durumundadırlar.

Gerçek ilim ve salih isteğin temeli, meleğin yaklaşımındandır. Batıl inanç ve bozuk isteğin temeli ise şeytanın yaklaşımındandır." Bundan veya ondan -iyisiyle kötüsüyle- beşerin asla hali kalmayacağı davranışlar çıkıyor.

Değerli istinbatlardan biri de, Şeyhü'l-islâm ibn Teymiyye ve öğrencisi Şeyhülislâm ibn Kayyim'in, Fatiha sûresinden bu gerçeği bulup çıkarmalarıdır. Kaleme aldıkları faydalı eserlerinde bu gerçeği bir çok kez tekrarlamışlar. Böylece namazların her rekatında Fatiha sûresinin okunuşundaki Rabbani hikmetin sırrını kısmen keşfetmişlerdir. Öyleyse her müslümanın günde en az on yedi kez fatiha sûresini okuması mutlaka gereklidir.

İbn Kayyim (Allah rahmet eylesin) der ki: "Kalpteki iki güç; bilme ve ayırdetme, hoşlanma ve isteme güçleri olunca, kalbin olgunluğu ve düzelmesi bu iki gücü faydalanacağı, düzelmiş ve mutlu olarak kendisine geri döneceği yerde kullanmasıyla olur. Öyleyse bilme ve ayırdetme gücünü kullanarak elde ettiği olgunluk, hakkı kavramakla, tanımakla ve batılla arasını ayırmakla belli olur. Hoşlanma ve isteme gücünü kullanarak elde ettiği olgunluk, haktan hoşlanmak, onu istemek ve onu batıla tercih etmekle belli olur. Bu durumda hakkı tanımayan sapıtmış, hakkı tanıyıp batılı tercih eden ilâhi gazabı, hakkı tanıyıp ona tabi olan da ilâhi nimeti hak etmiş demektir.

Yüce Allah bizlere namazımızda kendisinden bizi gazaba uğrayanların ya da sapıtanların yoluna değil de nimete erdirdiği kimselerin yoluna eriştirmesini istememizi emretmiştir. Böyle olunca hristiyanlar bilgisizlik toplumu olmalarından dolayı sapıklığa, yahudiler de inat toplumu olmalarından dolayı ilâhi gazaba nitelenmişlerdir. Bu Müslüman ümmeti ise, nimete erdirilenlerdir. Bu nedenle Süfyan

ibn Uyeyne: "Bizim abidlerimizden kim bozulursa mutlaka onda hristiyanlarla bir benzerlik vardır. Bizim bilginlerimizden kim bozulursa mutlaka onda da yahudilerle bir benzerlik vardır." demiştir. [92]

Sonra kimi nakli tanıklar zikrederek şöyle der: "Bu anlam Kur'an'da bir çok yerde mevcuttur. Yüce Allah mutluluğa layık olanların yalnızca hakkı tanıyıp ona tabi olanlar olduğunu, şekaveti hak edenlerin de yalnızca hakkı bilmeyip ondan sapanlar ya da hakka karşı gelip başkasına tabi olanlar olduğunu haber vermektedir."

Konuyu şu sözlerle noktalar: "Bilinmesi gerekir ki bu güçler, kalpte pasif durmazlar. Aksine eğer bilme ve ayırdetme gücünü insan, hakkı tanıma ve kavramada kullanırsa ne âlâ, yoksa onu kendisine uygun ve layık olan batılı tanımada kullanır. Bunun gibi eğer dileme ve yapma gücünü hakla amel etmede kullanırsa ne âlâ, yoksa onu tam tersi bir konumda -batılla amel etmede- kullanır. Dolayısıyla insan, Peygamber fendimizin: "İsimlerin en doğrusu Hâris ve Hemmam'dır" buyurdukları gibi yapı olarak sürekli aktif ve isteklidir."

Öyleyse Haris; amel eden ve kazanan, Hemmam da; dileyen ve isteyen, demektir. Şüphesiz ki nefis, iradeyle hareket eder. İradeye dayalı hareket, nefsin kendi ayrılmazlarındandır. İrade, nefis için tasarlanmış ve nefisce belirlenmiş bir isteği gerektirir. Eğer hakkı tasarlamaz ve onu talep ve murat etmezse batılı tasarlar ve onu talep ve murat eder ve mutlaka yerine getirir.." [93]

İnsan nefsinin bu yönü ve canlı kaldığı sürece daima hırslı ve hareketli olduğu bizce anlaşıldığına göre hareketinin ayrıntısından ve hareketin dış görünümüyle, yani davranışla, sürekli olan kaynağıyla, yani melek ve şeytanla, harekete iten neden ve amaçla, yani faydalı ve uygun olanı elde etme, zararlı ve tiksindirici olanı engelleme ile ilişkisinden bazı ayrıntıları tanımak zorunlu hale gelmiştir.

Bütün bunlar âyet-i kerimelerden çıkarılarak Şeyhülislâm ibn Teymiyye ve Şeyhülislâm ibn Kayyim'in (Allahu Teala bunlara rahmet etsin ve mukafatların en güzeli olan Firdevs cennetlerini nasip etsin) sözlerinde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Bu gerçeği açıklarken-teori demiyoruz-sürekli ibn Kayyim'le birlikte olacağız. Daha sonra önemli bir açıklama arasında bu gerçeği defalarca dile getiren hocası ibn Teymiyye'ye döneceğiz.

Bu önemli açıklama; kulluğun tüm canlıları kapsadığı ve tüm canlılar için zorunlu olduğu, ayrıca şu iki gerçek arasında bir bağlantının bulunduğudur:

92 İğasetü'l-Lehefân: C. 1, S. 32 Bu iki gücün "ilmi ve ameli" açıklaması için bkz. e'l-Fevâid: S. 16-17 Zekeriya Ali Yusuf baskısı.
93 a.g.e. S. 33-34

1-İnsan ruhunun sürekli hareket halinde olduğu gerçeği.

2-Kulluğun bu hareketten sayılan bütün hayalleri, hatıraları, istekleri, azimleri, gönülden geçirmeleri ve fiilleri kapsadığı gerçeği.

Ibn Kayyim (rahmetullahi aleyh) der ki:

Bütün teorik bilgilerin ve seçime bağlı davranışların temelinde, hayaller ve düşünceler yatar. Hayal ve düşünceler tasarılara yol açar, tasarılar iradeleri davet eder, iradeler de fiilin gerçekleşmesini gerektirir. Fiilerin çokça tekrarlanması ise alışkanlıkları oluşturur.."

"Biliniz ki hayal ve vesveselerin taalluk ettikleri şeyler, insanı düşünmeye sevkeder. Düşünce onları alır hatırlamaya götürür, hatırlama onları alır iradeye götürür ve alışkanlık haline gelir. Bu alışkanlıkların en başından engellenmesi, güçlenip tamamlandıktan sonra vazgeçmeye çalışılmasından çok daha kolaydır.

Bilindiği gibi insana hayalleri yok etme ve hatıraları engelleme özelliği verilmemiştir. Dolayısıyla onlar da üzerine nefsin saldırdığı gibi saldırmaktalar. Şu kadar ki iman ve akıl gücü en güzelini kabul etme, ona razi olma ve onunla huzur bulma, en kötüsünü, en çirkinini ve en tiksindiricisini etkisiz bırakma ve ondan uzak durma noktasında insana yardım etmektedir. Nitekim sahabe:

-Ey Allah'ın elçisi! Bizden birimiz gönlünde öyle bir şey bulur ki kömürleşinceye kadar yanmak, onun hakkında konuşmaktan daha sevimlidir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

-"Siz onu hissettiniz mi?" diye sordu. Sahabe ise:

-Evet, cevabını verdiler. Peygamber Efendimiz de:

-"İşte apaçık iman budur." Buyurdular. Başka bir rivayette de:

-"Hilesini vesveseye döndüren Allah'a hamdolsun." [94] buyurduğu nakledilmiştir.

İbn Kayyim açıklamalarına devam eder ve der ki: "Allahu Teala nefsi, hiç durmadan dönen bir değirmen gibi yaratmıştır. Dolayısıyla ona, mutlaka öğüteceği bir şeyler lazımdır. İçine buğday tanesi de konsa öğütür, taş veya toprak da konsa öğütür.

94 Sonra ibn Kayyim hadisin anlamını açıklamaya geçti ve bu konuda iki görüş vardır:

1-Kötüyü ve çirkini reddetmesi ve ondan tiksinmesi, apaçık bir imandır.

2-Kötünün varlığı ve şeytanın onu gönle telkin etmesi, imanın varlığını apaçık gösterir. Şüphesiz ki şeytan, insanın kalbine kötülüğü yalnızca kalbindeki imana karşı çıkmak ve kalbinden imanı silmek arzusuyla yapar. Hadisi Müslim Rivayet etmiştir. Hadis no: 209

Gönle gelen fikir ve hatıralar, değirmene konan buğday tanelerine benzer. Bu değirmen asla boş kalmaz. Mutlaka içine konacak bir şeyler lazımdır. İnsanlardan değirmene buğday tanesi koyup un olarak çıkaran ve ondan hem kendisi yararlanan hem de başkalarını yararlandıran kimseler olduğu gibi çoğu da taş, kum, sap, saman, çer, çöp ve benzeri.şeyler öğütürler. Hamur yoğurma ve ekmek yapma zamanı gelince de gerçekte ne öğüttüklerini anlarlar."

İbn Kayyim yukardaki açıklamalara dayanarak bunlar karşısında bir mü'minin yapması gerekenleri şöyle dile getirir:

'Gönlüne gelen düşünceyi bir kere kovduğun zaman, ardından gelen düşünceler kendiliğinden kovulur. Bir kere kabullenirsen de artık o, aktif bir fikir olur..

"Bilindiği gibi arzu ve eğilimleri düzeltmek, fikirleri düzeltmekten, fikirleri düzeltmek, iradeleri düzeltmekten, iradeleri düzeltmek yanlış yapılan işleri telâfi etmekten, yanlış yapılan işleri telâfi etmek de alışkanlıkları bırakmaktan daha kolaydır.

Bu durumda en yararlı ilaç, seni ilgilendiren şeylerle gönlünü meşgul edip ilgilendirmeyen şeyleri bırakmandır. Seni ilgilendirmeyen şeyler üzerinde kafa yorman, bütün kötülüklerin kapısıdır. Kendisini ilgilendirmeyen şeyler üzerinde kafa yoran, ilgilendiren şeyleri düşünmeye fırsat bulamaz, en yararlı şeylerle meşgul olmayı, en yararsız şeylerle meşgul olmaya değişir. Düşünce ve eğilimler, irade ve gayenin düzeltilmeleri senin nefsinden daha öncelikli şeylerdir. Zira bunlar, kendileriyle mabuduna, yani yüce Allah'ına yaklaşacağın ve O'ndan uzaklaşacağın özellik ve gerçeklerin ta kendisidir. Bütün mutluluğun yalnızca O'na yaklaşman ve O'nu razi etmende, bütün bedbahtlığın da yalnızca O'ndan uzaklaşman ve O'nun öfkesini kazanman gerçeğinde yattığını unutma sakın. Hayal ve düşünce alanlarında bayağı ve âdi olan, diğer işlerinde de ondan farklı olamaz. Düşünce ve irade alanlarında sakın şeytanın yerleşmesine izin verme. Zira o bu alanları bozar ve onarması oldukça güç olur. Sana türlü çeşitli vesveseler ve zararlı düşünceler telkin eder. Faydalı şeyler düşünmenle senin arana girer. Daha önce gönlüne ve hayallerine yerleşmesine izin verdiğin fikir ve düşüncelerin üzerinde senden daha üstün bir hakimiyyet kurar. Seninle onun durumu, değirmeninde en iyi buğdayları öğütüp dururken değirmenine yanında toprak, hayvan gübresi, kömür ve çer çöple çıkıp gelen ve onları değirmeninde öğütmek isteyen yabancı bir şahsın durumu gibidir. Değirmen sahibi adamı kovar ve beraberinde getirdiği şeyleri değirmene dökmesine izin vermezse, değirmeninde faydalı şeyler öğütmeye devam eder. Yok eğer o şeyleri değirmene dökmesine izin verirse, o şeyler değirmendeki buğdayların arasına karışır ve sonuçta bütün unların bozuk çıkmasına neden olur.

Şeytanın gönle bıraktığı, ya geçmişte olan bir şeyi düşünmek ile ilgilidir "eğer olmasaydı nasıl olurdu acaba", ya da olmamış bir şeyi düşünüyordur "eğer olsaydı

nasıl olurdu acaba". Veya düşüncesinde haramlara yönelir ya da tamamen gerçeği olmayan vehmi hayallere dalar.

Batılda ya da bilgisinin kısır kaldığı ve kavramaya yol bulamadığı şeylerde ise şeytan, kişiyi bir gayeye ulaşamadığı ve bir sonuç çıkaramadığı hayallere salar. Bu hayalleri onun, düşünce alanı ve kuruntu sahnesi olur.

Bunların düzelmesi tamamen sana lazım olan tevhid ve gereklerini tanıyarak bilimler ve tasavvurlar alanında, cennet ya da cehenneme girinceye kadar ölüm ve ötesinde, ibadetleri boşa götüren davranışları tanıyarak bunlardan kaçınma yollarında düşünceni yoğunlaştırmana, azim ve iradeni istenmesi kendin için faydalı olanı istemekle ve istenmesi kendin için zararlı olanı istemekten vazgeçmekle zihnini ve nefsini meşgul etmene bağlıdır.'[95]

İrade ve düşüncenin önemini, bunların kalp ve organların çalışmalarının kaynağını oluşturduğunu açıklamak amacıyla ibn Kayyim'in: "Her insan bir düşünendir ve her düşünen bir amel edendir" cümlesiyle özetlenebilen önemli bir gerçeği ele alarak geniş bir biçimde işlediği sözünün bir başka kısmına geçiyoruz. Böylece birbirini izleyen ve birbiriyle çarpışan, insanı kendisine bir kelime kazıldığında ondan izi kalan bir örnek olmaktan çıkaran, fikirleri açıklamak istiyoruz.

Sonra söz dönüp dolaşıyor ve kalanı şu noktada yoğunlaşıyor. İbn Kayyim diyor ki:

(İyilik ve kötülüğün temeli düşünce tarafından atılır. Öyle olunca düşünce, ilgilenmek ve bırakmakta, hoşlanmak ve öfke duymakta arzu ve iradenin çıkış noktasıdır.

En yararlı düşünce;

a) Diriliş ile ilgili (âhirete) yararlar ve

b) Onları elde etme yolları

c) Diriliş ile ilgili (âhirete) zararlar ve

d) Onları önleme yolları üzerinde düşünmektir.

Bunlar dört büyük düşüncedir ve bunları dört büyük düşünce daha izler:

a) Dünya yararları ve

b) Onları elde etme yolları.

95 e'l-Fevâid, S. 173-176, ikinci baskı

c) Dünya zararları ve

d) Onlardan kaçınma yolları üzerinde düşünmek.

Akıllı insanların düşünceleri bu sekiz ana temel üzerinde döner.

Birinci bölümün başında Allahu Teala'nın ihsan ve nimetleri, buyruk ve yasakları üzerinde kafa yormak, bunları ve Allahu Teala'nın isim ve sıfatlarını O'nun kitabından ve peygamberinin sünnetinden öğrenmenin yollarını araştırmak gelir.

Bu düşünme ve araştırma sahibine, Allah'ı sevmek ve O'nu tanımak gibi bir üstünlük, âhireti ve onun şeref ve devamını, dünyayı ve onun hasislik ve fâniliğini düşünmek de sahibine ciddiyet ve çalışkanlıktan yana olma ve içinde bulunduğu zamanı iyi kullanmak için çaba harcama gibi bir üstünlük sağlar. Bu düşünceler sahibinin hedefini yükseltir, ölümünden ve toprağa düşmesinden sonra da hedefini canlı tutar, onu bir yana, insanları bir yana koyar.

Bu düşüncelerin karşısında; şu halkın çoğunun kalbine hücum eden bayağı düşünceler yer alır. Yükümlü olmadığı şeyler ve insana kavrama yeteneği verilmeyen gereksiz ve faydasız bilgiler üzerinde düşünmek, bunlardan biridir. Akılların kavramasına yol verilmeyen Yüce Allah'ın zât ve sıfatları üzerinde düşünmek gibi. Faydaları bulunmayan ve hattâ zararları olan bazı oyunlar ve güzel sanatların [96] incelikleri üzerinde düşünmek de bir diğeridir. Satranç, Mûsiki, şekil ve resimlerin çeşit ve türleri üzerinde düşünmek gibi. [97] Bunlardan biri de; doğru ve geçerli olsalar bile üzerlerinde düşünmek, insana bir olgunluk ve şeref vermeyen bazı ilim dalları üzerinde düşünmektir. Mantığın, matematik ve tabiat bilgisinin incelikleri (İbn-i Kayyım döneminde bu ilimler genelde zanna ve felsefeye dayanıyordu. Bu nedenle ibni kayyım bu ilimleri gereksiz diye nitelemiştir) ve yine felsefe bilimlerinin -ki, insan onun doruğuna erişse bile bir olgunluk kazanamaz ve nefsinde bir temizlenme olamaz [98] - üzerinde düşünmek gibi.

Bunlardan biri de; arzu ve zevkler ve bunları elde etmenin yolları üzerinde düşünmektir. Bunda nefse lezzet olsa da bir sonu yoktur. Daha âhiretten önce, dünya hayatının sonlarında vereceği zarar, sağladığı neşenin bir kaç katıdır.

96 Sanat kelimesi öteden beri maharet ve zekaya ihtiyaç duyuran iş ve meslekler için kullanılır. Yazı, şiir, resim ve günümüzde edebiyat dalları olarak anılan diğer güzel sanatlar gibi.

97 Allahu Teala ibn Kayyim'e rahmet eylesin. Şu dünyada kendinden sonra eğlenceler ve boş şeyler üzerinde nice öldürücü fikirler üretmekte çaba gösterenler olduysa da hakkında söylenenler önemsiz kalır. Akıllı bir insan işsiz kalemlerin, spor karşılaşmalarının ve uygunsuz eğlencelerin insanların ömür ve mallarını ne kadar tükettiklerini, onları Allah ve âhiret düşüncesinden ne kadar uzaklaştırdıklarını bir düşünse, mutlaka aklını kaybederdi.

98 Çağdaş hayatımızda çoğu psikoloji ve sosyoloji teorileri, siyaset ve davranış bilimi, geçmiş tarihlerin ve çökmüş uygarlıkların-Allah'ın hidayetinden uzak olarak-araştırılmaları gibi uğurlarında üniversiteler ve araştırma merkezleri kurulan, zihin ve malları tüketen, daha büyüğü yıkıcı teoriler vardır.

Bir diğeri de olmayan bir şey üzerinde olsaydı nasıl olurdu diye düşünmektir. Meselâ melek olsa nasıl olurdu, bir define bulsa ne yapardı, bir arsası olsa ne yapar ve nasıl kullanırdı, alır, verir, intikam peşinde koşar, daha bunların benzeri bir çok basit düşünceler.

Bir diğer düşünce de insanların durumlarının ayrıntıları, içleri, dışları ve bunların uzantıları olan Allah, peygamber ve âhiret inancından boş gönüllerin asılsız ve lüzumsuz düşünceleri üzerinde kafa yormaktır.

Bir başkası da haram veya mübah olan maksat ve isteklerine araç olarak kullandığı hile ve desiselerin incelikleri üzerinde düşünmektir.

Bir diğeri de şiirler, şiirin kalıpları, teknikleri, çeşitleri, türleri, farklı yönleri, gazeller, mersiyeler ve benzeri üzerinde düşünmektir. [99] Bunlar insanı mutluluğu kendisine bağlı olan şeyleri ve âhiret yurdunu düşünmekten alıkoyar.

Diğer bir düşünce de; dışarıda gerçeği olmayan ve insanların kesinlikle kendisine ihtiyaç duymadıkları zihni plânlar üzerinde kafa yormaktır. Bu durum bütün ilimlerde, hatta Fıkıh, Usul ve Tıp ilminde bile vardır. [100]

Bütün bu düşüncelerin zararları faydalarından daha çoktur. Zararlı yönü olarak sırf en önemsiz şeylerle meşgul olduğunu söylemek bile yeterlidir.) [101]

Farklı konulara aydınlatıcı ve yol gösterici kısa açıklamalardan sonra konuyu tamamlamak üzere bu büyük gerçekle ilgili İbn-i Kayyım'ın sözlerini tamamlıyoruz:

(Özetle kalb, kesinlikle düşünceden hali değildir. Ama âhiretiyle ilgili görevleri ve yararlarıyla ama dünyasıyla ilgili yarar ve kazançlarıyla, ama vesveseler, ama asılsız temenniler, ama varsayımlar üzerine kurulan plânlar.. üzerinde düşünür. Daha önce de geçtiği gibi nefi, içine atılanla dönen değirmene benzer. Eğer buğday tanesi atılırsa onunla, eğer cam, taş, hayvan gübresi ve benzeri atılırsa da onunla dönmeye devam eder. Bu değirmenin tek sahibi ve sözü geçen yöneticisi Yüce Allah'tır. Bunun için bir melek görevlendirmiş, içine faydasına olanları atar onunla döner, bir şeytan görevlendirmiş, içine zararına olanları atar onunla döner, onunla bir keresinde melek ilgilenir, bir keresinde şeytan ilgilenir, meleğin attığı tane; iyilik va'dinde bulunmak ve âhireti tasdik etmek, şeytanın attığı tane; kötülük

99 Bunlardan bazıları da son zamanlarda yaygın olan şiiri ikiye bölmek, beşli kıtalar yazmak, bilmeceler düzenlemek, zoraki makamlar oluşturmak, günümüzde gördüğümüz tiyatrolar, hikayeler, eleştiri çalışmaları, romanlar ve makale yazarlığı gibi şeylerdir.

100 Öncekilere göre günümüzde bu, kat kat fazlasıyla vardır. Şairlerin bahsettikleri konular üzerinde araştırma yaparak ömür geçirmek, hayvanların ve diğer canlıların soylarını tanımaya çalışarak zaman harcamak bunların örneklerindendir. Bazı insanlar bu işlerle ömürlerini tüketiyorlar, oysa Yüce Allah ömrünü nerede harcadığını kıyamet günü insana soracaktır.

101 e'l-Fevaid: S. 197-199

tehdidinde bulunmak ve âhireti tekzib etmektir. Öğünen un, atılan tane kadardır. Zararlı tane sahibi ancak faydalı taneden boş bulduğu zamanlarda değirmenden faydalanma imkânına sahiptir.")[102]

İbn Kayyim'in şeyhi olan şeyhülislâm, aynı önermeden ve işaret ettiğimiz açıdan yola çıkarak şöyle der: "Allah'a ibadetten kibirlenen, Ona karşı büyüklük taslayan ve küstahlıkta bulunan herkes, mutlaka O'nun dışında başka birine ibadet eder."

Şu da selefi düşüncelerin temelinde yatan ana temalardan biridir ve yukardaki sözü insan psikolojisi ile ilgili olarak şu sözlerle açıklar: "Çünkü insan irade ile hareket eden hassas bir varlıktır. Bir sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: "İsimlerin en doğrusu Hâris ve Hemmam'dır."

Hâris; çalışan ve kazanan demektir. Hemmam ise Hemme kelimesinden gelmektedir. Hemme ilk raddedir; yani iradenin başlangıcı. İnsanın devamlı iradesi vardır. Her iradenin de mutlaka bir muradı (irade edileni) vardır. Böylece her kulun sevgi ve iradesinin mutlaka nihayetlendiği bir mahbubu ve muradı vardır. Her kimin sevgi ve iradesinin nihayeti demek olan muradı Allahu Teala olmazsa, kibrinden dolayı Allah'tan yüz çevirirse; elbetteki böyle bir kimsenin başka bir muradı ve mahbubu vardır. Ya malı ya makamı ya suretleri; veya peygamberlerden salihlerden ve meleklerden bir kısmını ilah edinmiştir kendine. Bazı kimseler peygamber ve evliyaları rabler ediniyorlar. Daha başka şeyleri de ibadetlerine hedef ittihaz ediyorlar."[103]

Bir kimse küfür veya imandan hali olamadığı gibi imanın ayrıntı ve bölümlerinde de durum aynıdır. Allahu Teala nefis için kulluğu, bütün hareket ve iradelerini kapsayacak şekilde koymuştur. Böyle olunca irade ve hareketlerinden her hangi birinde kulluk gayesi olmadığı takdirde başka alternatifi yoktur, kesinlikle kulluğun aksi olan bid'at ve masiyete düşecek demektir. İçine düştüğü en basit günah da öncelikli olanı terketmek ve daha hayırlı olanı daha aşağısı ile değiştirmek, Allahu Teala'yı zikirden gafil bulunmak olacaktır.

"Bid'at ehlinin durumu da böyledir. Tasdik edilmesi ve gereğince amel edilmesi gereken sünnetin bir kısmını terkeden bir kimse, mutlaka bir bid'atin içine düşer. Ne kadar bid'at sahibi varsa, mutlaka sünnetten bir şeyler terketmiştir. Nitekim hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Herhangi bir topululuk bir bid'at ortaya atarsa, mutlaka sünnetten de onun benzerini terkederler." Bu hadisi İmam Ahmed rivayet etmiştir. Allahu Teala da şöyle buyurmaktadır: **"Onlar da kendilerine verilen öğüdün bir kısmını unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kini ve düşmanlığı yerleştirdik."** (Maide/14)

102 e'l-Fevaid: S. 176-177
103 e'l-Ubudiyet; S. 111-112 Abdurrahman e'l-Bani'nin incelemesiyle

Kendilerine verilen öğütlerin bir kısmını terkedince onun yerine başkasını koydular. Bundan dolayı da aralarında kin ve düşmanlık baş gösterdi. Nitekim Allahu Teala başka âyetinde de şöyle buyurmuştur: "Kim Rahman (olan Allah'ın) zikrinden yüz çevirirse, Biz de ona bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan onun ayrılmaz bir arkadaşı olur." (Zuhruf/36) Yani her kim Rahman olan Allah'ın indirmiş olduğu öğütten yüz çevirirse, manasındadır. Allahu Teala başka bir yerde şöyle buyuruyor: "Benim yoluma uyan ne sapar ve ne de bedbaht olur. Benim Kitabımdan yüz çeviren bilsin ki onun dar bir geçimi olur ve kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz." (Tâhâ: 123-125)

Yine bir âyetinde şöyle buyurmuştur: "Rabbinizden size indirilen Kitaba uyun, O'ndan başka dostlar edinerek onlara uymayın. Pek az öğüt dinliyorsunuz."(A'raf: 3)

Böylelikle indirdiği buyruklarına uymayı emrederken, bunun zıddı olan şeylere uymayı da yasaklamaktadır. Bu ise onun dışında kalan bir takım dostların yoluna uymaktır. Bunlardan birisine uymayan diğerine uyar. İşte bundan dolayı, **"Peygamberden ayrılıp inananların yolundan başkasına uyan kimseyi, döndüğü yöne döndürür ve onu cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir dönüş yeridir"** (Nisa: 115) buyurmaktadır.

Alimler şöyle demişlerdir: "Herkim onların yoluna uymazsa, yollarının dışında kalan bir başka yola uymuş olur. İşte bunu müminlerin izledikleri yola uymanın vacib (farz) olduğuna delil göstermişlerdir. Hiçbir kimse, müminlerin üzerinde icma ettiklerinin dışına çıkma yetkisine sahip değildir.

Emredilenleri yapmayan bir kimse de, aynı şekilde yasaklanan bir takım şeyler yapar. Yasaklanan bazı şeyleri yapan da, emredilenin tümünü yapmamış olur. Bir insanın yasaklanan bazı şeyleri yapmakla birlikte kendisine emredilenlerin tümünü yapması mümkün değildir. Kendisine emrolunanların bir kısmını terketmekle birlikte yasaklananların tümünü terketmesi de mümkün değildir. Çünkü yasaklanan şeylerin terkedilmesi, ona verilen emirler arasındadır. Bunlara da dikkat etmekle emrolunmuştur. Emrolunan şeyleri terketmek de yasaklanan şeyler arasında yer alır. Dolayısıyla kişiyi vacip olan bir şeyi yerine getirmekten alıkoyan herşey haram kılınmıştır. Ancak vacibin ancak kendisi ile yerine getirildiği şey de yine vaciptir."[104]

Sanki yukardaki sözleri açıklayan ibn Kayyim, kendi edebi uslubuyla konuşarak şöyle diyor:

104 e'l-İman: S. 161-165

(Bir yerin kendisine konanı kabulu, o şeyin zıttından boş olması şartına bağlanmıştır. Bu durum insan ve eşyada geçerli olması yanında inanç ve iradelerde de geçerli kılınmıştır.

Buna göre kalp, batılı temsil eden inanç ve sevgi ile dolu olursa, hakkı temsil eden inanç ve sevgiye yer kalmaz. Bunun gibi dil de faydasız şeyleri konuşmakla meşgul ise, boşalmadıkça faydalı şeyleri konuşmaya sahibi fırsat bulamaz.

Diğer organlar da böyledir. İbadet dışındaki bir şeyle meşgul iseler, sahipleri onları ancak zıddıyla meşgul olmaktan boşaldıklarında ibadetle meşgul edebilirler. Allah'tan başkasını sevmekle, onu dileyip istemekle, ona özlem duymakla ve yakınlık hissetmekle meşgul olan kalp de tıpkı diğer organlar gibi başka şeylerle ilgisini kesmedikçe Allah sevgisi, Allah arzusu, Allah'a kavuşma özlemi ve benzeri şeylerle meşgul olamaz. Dilin hareketi Allah'ı zikirle, organlar Allah'a hizmetle ancak başkasını anmaktan ve başkasına hizmetten fırsat buldukları zaman meşgul olurlar. Kalp, yaratıkların ve faydasız bilgilerin meşguliyetiyle dolu olursa, onda Allah'la, Allah'ın isimlerini, sıfatlarını ve hükümlerini tanımakla meşguliyete yer kalmaz. Bunun sırrı, kalbin de kulağa benzemesindedir. Nasıl ki kulak, Allahu Teala'dan başkasının sözünü dinlerken Allahu Teala'nın sözünü dinleyip anlamasına imkân yoksa, Allahu Teala'dan başkasının sevgisine eğilim duyan kalpte de, Allahu Teala'yı sevme eğilimine artık yer kalmaz.

Buna göre kalp, başka varlıkların zikrini konuşuyorsa, aynen dil gibi onda da Allahu Teala'nın zikrini konuşacak yer kalmaz. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz sahih bir hadiste şöyle buyururlar: "Sizden birinizin karnının-dışardan görülecek kadar-irinle dolması, kendisi için şiirle dolmasından daha hayırlıdır." Anlaşıldığına göre karın şiirle dolduğu sırada, şüpheler, kuşkular, hayaller, gerçekte olmayan plânlar, faydası olmayan bilgiler, fıkralar, hikayeler ve benzerleriyle de doluyor.

Böyle olunca kalp, bunların dışındaki şeylerle, yani Allah'la, Allah'ın isimlerini, sıfatlarını ve hükümlerini tanımakla dolu olursa, Kur'an'ın gerçekleri ve insanı olgunlaştıran ve mutlu eden bilgiler kalbe gelir. Kalpte bir boşluk kalmaz. Başka şeyleri kabul etmez. Bu durum kalbi Allahu Teala'ya yöneltir, olgunlaşmaya hazırlar ve doğru bir yerde olmasını sağlar..") [105]

Bunun nedenini anlamak pek fazla zor değil, hatta düşünen için biraz da açıktır. Böylece kulluk yolunun gayri ilâhi bir yasası olan, yani niyet ve fiili Allah'ın çizdiği yoldan başkasının çizdiği yola saptıran bid'atin tehlikesi de açığa çıkmış olacaktır.

Bizim üzerinde durduğumuz nokta, kendilerinden dinin hiç bir zaman hali olmadığı bid'atlerin meydana gelişi bile, kulluğun insandan ayrılmadığının bizzat ka-

105 e'l-Fevâid: S. 29-30

nıtlarıdır. Bu durumda insan, Peygambere ve Kur'an'a tabi olarak kulluk etmezse, bidatlere tabi olarak kulluk etmeye mahkumdur.

İbn Kayyim'in buna açıklık getiren sözlerinden biri de şöyledir: "Kalplerin gıda ve enerjisi yalnızca şeriatlardır. İbn Mes'ud (radıyallahu anh) un merfu olarak rivayet edilen şu sözü de bunu anlatmaktadır: "Her ziyafet verenin ziyafetine gitmek vaciptir, Allahu Teala'nın ziyafeti de Kur'an'dan başkası değildir."

Vücudun âdeti açlığında ihtiyacı kadar yemek almak, başka bir yemeğe gerek duymamak ve hatta onu yememektir. Yese bile istemeden ve hoşlanmadan yer. Böyle yenen yemek vücuda fayda vermez ve bazen de zarar verir. İnsanın vücudunu besleyen ve onu ayakta tutan böyle yenen yemekler değildir. Bu temelden hareketle denilebilir ki; insan ihtiyaçlarını gayri meşru davranışlarla karşıladığında, gayri meşru yola saptığı oranda meşru davranışlara olan ilgisi azalır. Buna karşılık himmet ve gayretini meşru yolda harcayan insan, muhabbetini bu yönde geliştirir, menfaatini bu yönde elde eder, dinini bu yönde tamamlar ve islâmını bu yönde olgunlaştırır.

Bu nedenle kalbini ıslah için çokça kaside ve ilahi dinleyen kimseyi, Kur'an dinlemeye rağbeti eksilmiş bulursun. Hatta bazen Kur'an dinlemekten hoşlanmayabilir de. Türbe ve tekkeleri ziyaret için çokça seyahat yapan kimseyi de kalbini sünnet kaplamış kimseye göre Ka'be'yi haccetmeye karşı sevgi ve saygısı kalmamış bulursun. Fars ve Rum filozoflarının sözlerinden hikmet ve edep almaya dadanan ve onun tiryakisi olan kimse de islâm hikmet ve âdâbına kalbinde aynı yeri bırakmaz. Hükümdar kıssa ve siyerlerini dinlemeye alışan ve onların tiryakisi olan kimse ise, kalbinde onlara verdiği önemli yeri peygamber kıssa ve siyerlerine vermez. Bunların daha bir çok örnekleri vardır.

Bu yüzden Peygamber efendimizden rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: "Bir topluluk bir bid'ati benimsemesin, yoksa Allahu Teala onlardan eşdeğer bir sünneti söker çıkarır." [106]

Bu husus âlimlerden, âmirlerden, âbidlerden ve bilumum halktan haline bakanların kendisinde bulabileceği bir realitedir. Bunun için islâm dini bid'at uyduran kimseye karşı kesin bir tavır alır ve ondan sakındırır. Çünkü bid'atler öyle zararlı davranışlardır ki, adam onlardan kılpayı kurtulsa bile-ne lehine ne de aleyhine olacak şekilde-işi hafif atlatmış sayılır. Belki de dinin kendisine verdiği faydanın eksikliğinden dolayı, kalbinde ve dini hayatında mutlaka bir bozulma meydana gelir. Çünkü kalp aynı anda bir şeyin hem kendisini hem de yerine kullanılanı bir araya getirmeye yetecek kapasiteye sahip değildir." [107]

106 Hadisi imam Ahmed rivayet etmiştir.
107 İktizaü's-Sırâti'l-Müstakim, S. 217

Konu böyle bir noktaya gelince, kapsamlı bir ibadet kavramı imanın artma ve eksilmesiyle buluşur. Daha önce de anlatıldığı gibi burada insan nefsi gerçeğiyle tamamen kaynaşan selefi düşüncenin temellerinden iki tanesi mevcuttur.

Bu gerçekler anlaşılınca artık daha önce geçen: "Her insan düşünmektedir, her düşünen çalışmaktadır." önermesine üçüncü bir öğe daha ekleyebiliriz, o da: "Her çalışan ibadet etmektedir." şeklinde olacaktır. Bunun nedeni, beşeriyet gerçeğiyle bağlantısı açık olan selefi kavramı, din gerçeğine ulaştırmaktır. Beşeriyet gerçeği Allahu Teala'nın yarattığı gibi insan nefsinin karakterinde (insanın tüm psikolojik yönleri ve ameli yönleri ile birlikte yalnız olarak Allaha ubudiyette, insanın boyun eğişinde gerşekleşen şeri hakikatle irtibatındaki açık selefi anlayışa ulaşmamız için) temsil edilir. Din gerçeği ise insanın bütün ruhsal ve pratik yönleriyle tek Allah'a kulluk için boyun eğmesiyle temsil edilir.

Her çalışanın ibadet ediyor sayılması, yani: : "Her insan ibadet etmektedir." önermesi, açık ve anlaşılır olmakla birlikte gerçeği bilmeyen veya ondan yüz çeviren mürcie anlayışında kabulü mümkün görülen bir konu değildir.

Daha doğrusu tanınmayan bir önermedir. Tanınması da daha çok günümüzde ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki çağımız, dinden çıkma, sapıklık, ilhadi bir şekilde bütün dinlere karşı çıkma ve bütün kulluklardan kaçınma çağıdır. Bu noktada bir çok devlet, açıkça yasalarını "Lâik devlet" biçiminde düzenlemiştir. Bazı devletler de vatandaşlarının hüviyet cüzdanlarından "Dini" hanesini kaldırmıştır. Bu vatandaşların çoğuna -sosyalist devletler şöyle dursun Avrupa ve Amerika'da bile- rastgele birine neye ibadet ediyorsun? diye sorsanız, size mutlaka açıkça; hiç bir şeye ibadet etmiyorum, çünkü lâik bir insanım, cevabını verecektir. Evrensel çapta gelişen bu büyük fikir akımı, aslında müslümanlar arasında şayi ve yaygın olan erteleme (mürcie) düşüncesinin güçlenmesi ve yaygınlaşmasını sağladı. Ve sanki bu durum, herkes tarafından açıkça kabul gördü.

Bu düşünce, insanların ibadet eden ve etmeyen diye iki bölüme ayrıldıklarını varsayan bir düşüncedir.

Birinci bölümdekiler, yani ibadet edenler, din mensuplarını, özellikle islâm dini mensuplarını içine alıyor.

Diğerleri ise, lâik devlet veya bireyleri içine alıyor.

Sonra bu düşünceye göre ibadet edenler de iki bölüme ayrılıyor:

1-Kalbiyle inanan ve organlarıyla ibadet edenler.

2-Kalbiyle inanan ve organlarıyla ibadet etmeyenler.

Onların hayallerine göre bu taksim, iman gerçeğine en uygun olanıdır. Zira onlara göre iman, sahibinin kalbine hapsedilen donuk bir maddedir. Ne artar, ne eksilir, ne bir iz bırakır ne de bir ilişki gerektirir. İnsanların bir çoğunun katında bu iman kaybolmuştur. Bunlar, ibadet etmeyen gruptur. Diğer grup katında iman, her iki halde de, yani amelin varlığı halinde de yokluğu halinde de mevcuttur.

Daha önce geçen külli hakikati tamamlamak ve bu yanlış iddiayı -ibadet etmeyen insanların bulunduğu iddiasını- çürütmek için, insan nefsi gerçeğine daha fazla ışık tutmamız, insan nefsini ibadete tahrik eden ve hiç bir nefsin onsuz olamadığı itici güçler açısından bu gerçeği daha fazla aydınlatmamız gerekmektedir. Bu hareketin kendisine koştuğu zorunlu bir hedefi varken ve bunu gayeye giden yolun ancak kalplerin ameli olan korku, ümit, sevgi ve nefret ve buna benzer duygular üzerinden geçmesi gerektiği, o şekildeki nihai neticede insanların bir çoğu kabul etmese de ibadet haline sokmaktadır. Evet insanların tümü gerçekten ibadet edicidirler. İsterlerse ibadeti kavram olarak kabul etmeseler de bu gerçek her zaman olacaktır. Yolu yalnızca abartılı veya gerçek sonucunda ameli ibadet yapan korku, ümit, sevgi ve nefret gibi kalplere ait duygusal işlevler köprüsünden geçerken bu nasıl olur? Bazı insan oğulları ne kadar büyüklenseler de, söz ve terim olarak ne kadar inkâr etseler de özde ve gerçekte onlar, ibadet etmektedirler.

Sonra Allah'ın izniyle harici amellerle nefisteki itici güçlerin ve hedeflerin ilişkisini açıklamaya çalışacağız. Böylece mürcienin varlığını hayal ettiği zihinsel varsayımın, yani "amel etmeyen mü'min'in olabileceği" varsayımının, mümkün olmadığı ortaya çıkacak. Bunun yanında itici güçler ve fıtri olan ayrılmazı olan zorlayıcı güçler önermesi, insan nefsinin daha önce açıklanan amel ve irade şeklindeki sürekli hareket özelliği dışında başka bir özelliğine daha varacak. O da, faydalı ve uygun olanı elde etmeye, zararlı ve tiksindirici olanı defetmeye bizzat ihtiyaç duymasıdır.

Bunu biraz daha açmak istersek; her insan, hatta her canlı, amel ve iradesini, yani "Hars ve hemmini" şüphesiz ki yalnızca faydalı ve lezzetli gördüğü şeyi elde etmek, zararlı ve elem verici gördüğü şeyden uzaklaşmak uğrunda harcar. Akıllı varlıkların davranışlarında bu çizgiden uzaklaşma görülmez. Hatta kâinatta bu maksadın tersine koşan hiç bir varlık bulunmaz. [108]

108 Tuhaftır ki, bu gerçek açıkça ortada olduğu ve herkes bunu kendi nefsinde hissettiği halde, adına "Modern Psikoloji" denilen bilim dalı, sürekli bundan sözeder. Daha doğrusu bundan, inkârcı bir tutum içinde sözeder.

Bu gerçek yunan düşüncesinde bilinmekteydi. Sonra yirminci asırda "Horm school" maksatçı akım denilen psikoloji ekolü kendisine bunu temel edindi. O günlerde bu ekol revaçta idi. Özellikle: "İnsan davranışlarının tümünün arkasında yaratılıştan gelen itici bir dürtü yer alır." diyen Mekdol (1871-1938) ün liderliğinde bulunuyordu. Fakat bu ekol, insan davranışını hayvan ve hatta âlet davranışlarıyla açıklayan modern psilolojinin yayılma tufanına kapılarak battı ve silinip gitti. En çelişkili ekollerden biri de Pavlov'un liderliğindeki "Bihevyorizm" yani davranış psikolojisi idi ki, bu tezi

Canlılar dünyasında aşağı tabakada bulunan bitkiler, köklerini yere, suyun bulunduğu yöne, dallarını da yukarıya, ışığın geldiği açıya uzatarak yaşarlar.

Ormanda yürüyen hayvan ise, yiyecek olarak-Aziz ve Celil olan Allahu Teala'nın yol göstermesiyle-kendisine fayda veren ve uygun olan besinleri seçer. Kendisine zarar veren ve iğrenç gelen besinlerden uzak durur. Evet bazen yanılır, zarar veren şeyleri yiyebilir. Fakat onun yemesi, sonucunu bilmeden yapılan bir davranıştır. Çünkü hayvan o besini, sırf onda bulduğu lezzetten dolayı tercih etmiştir.

Allahu Teala'nın yeryüzündeki varlıklar üzerinde kerem ve fazileti yalnızca kendisine tahsis ettiği insanda bu eğilim, onun istisnai özelliklerine yaraşır bir biçimde kendini gösterir. O, biribirini izleyen medeniyetler kurar, türlü çeşitli zevk ve lezzetler tadar, sayısız faydalanma biçimleri geliştirir. Bunların hepsi olurken itici güç bıkmaz usanmaz, tahrik eden güç durmak dinlenmek bilmez. Daha fazlasına özlem, hiç bir zaman zayıflamaz. Hatta o nefsini öldürmek için-bu bile bile nefsini katletmektir-çoğu işleri yaparken bile, bununla yalnızca rahatını ve kendince kurtuluşunu amaçlar.

Özetlemeye çalışırsak, bütün canlılara göre hayatın amacı, canlının faydalanacağı ve kendisinden zevk alacağı şeyleri elde edebilmektir. Canlıya mutlaka bir zevk veya acı gerekir. Bir lezzet almayan canlı için, hayatın amacı gerçekleşmemiş demektir.[109]

Böyle olunca lezzet ve menfaati gerçekleştirmek için koşmak, insanın yeryüzündeki mücadelesinin ateşleyicisidir. Bu özellik bütün nefislerde yaratılıştan var

tamamen tersine çevirmişti. Bu ekol, insan davranışlarını insanın iç duygularının kaynağı kabul etti. Günümüz deneysel psikolojisi de aynı yolu izlemektedir.

Bunlar, bu bilim dalına şüphe ve kuşkunun gölgesinde atılan fikirlerdir. Bu fikirlerin arkasında yıkıcı güçler vardır..

Bkz: Modern psikoloji bilgisi; Hasan Melihi, 2. Baskı, 1972, Beyrut. İnsan davranışları; İbrahim e'l-Ğamri, 1979, Mısır. S. 47 Materyalizm ve İslâm arasındaki İnsan; Muhammed Kutub, Dâru'ş-Şurûk, Deneyciler bölümü.

109 Mecmûu'l-Fetâva; C. 14, S. 298 Bu gaye-anlatılamayacak bir çok hikmetlerden dolayı-Allahu Teala'nın insanı yarattığı fıtratın gereklerinden olunca ve insanın sergilediği bütün irade ve davranışlarının altında bu gaye yatınca, selefi düşünce lezzete-eski ve yeni-bozuk görüşlerden farklı bir bakışla bakıyor. Bozuk görüşler; lezzeti kutsallaştıran Hipokratik görüşle lezzeti gizli gizli seven tasavvufi görüştür. Selefi görüş ise fıtrata uygunluğu ve açıklığıyla lezzeti insanın ve hatta bütün canlıların arzusu sayar, dolayısıyla lezzet olması bakımından yermez. Ancak ona kavuşmak daha büyük ve daha mükemmel bir lezzeti kaçırma pahasına gerçekleşiyor ya da kavuşmak, kaçırmaktan daha acı bir sonla bitiyorsa terkini kavuşmaktan daha hayırlı ve daha faydalı sayar. İşte bilgili ve zeki olanla, cahil ve ahmak olanın farkı buradadır. Akıl, iki lezzetle iki elem arasındaki farklılığı tanıdığı ve oransızlığı farkettiği zaman iki lezzetten daha üstün olanı elde etmek için daha aşağı olanı terketmek, iki elemden daha kötüsünden kurtulmak için daha aşağısına katlanmak, kendisine daha kolay gelecektir. Bkz. El-fevaid, 193 Eğer daha geniş bilgi istiyorsan Şeyhulislamın **el-istikamet** kitabına bak. Bunun içindir ki insan, Allahın kendisine ikramda bulunması nedeniyle ilerde olacak olanı şimdikine tercih etme konusunda tek başına olan varlıktır. Ve daha almadan önce lezzetin sonucuna bakmak. Bunu annesi, babasının cennette şeytan vehmi olan daha büyük bir lezzeti elde edebileceklerini söyleyerek annesinin, babasının cennette sert olan dersinden ibret aldığı için. (Araf/20) Önce masiyet sonra musibet, öyleki meydana gelen lezzeti ve zannedilen lezzeti beraberinde kaybetmiştir.

olunca, fıtratla kaynaşmış olarak gelen Rabbani metodun bu özelliği söküp atmak veya silip yok etmek gibi bir durumu söz konusu olamaz. Rabbani metoda yaraşan, ancak bu özelliğe yön vermek ve onu düzeltmektir. Buna göre harekete geçiren enerji, enerji olmasından dolayı kusurlu sayılmaz. Kusur yalnızca onu kötüye kullanmakta, şer ve hüsran için enerji olarak almaktadır.

Bu nokta açıklığa kavuştuğuna göre, artık mutlaka sorulması gereken soruya cevap verirken bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir. Soru şöyledir: "İnsan kendi başına faydalıyı ve lezzetliyi bilebilir ve onu-şimdi ya da gelecekte-zararlıdan ve hoş olmayandan ayırabilir mi?

İnsan bunları bildiği takdirde, faydalıyı elde etmeye gücü yeter mi? Sırf özlem duymak ve arzu etmekle kavuşmayı engelleyen faktörleri etkisiz kılabilir mi?

Şüphesiz ki, insanın ruhsal ve bedensel bileşimi, tarih boyunca gözlenen gerçeği, Allahu Teala'nın yarattığı gibi yaşama özelliği, içinde yaratıldığı zorluklara katlanma durumu, insandan hiç bir zaman ayrılmayan mücadeleci ruhu.. Evet, bütün bunlar, soruların hepsini "Hayır" la cevaplamak içindir.[110]

Buna göre insan, yaratılıştan gelen inatçı hırsı, sürekli koşuşturması ve aralıksız soluk soluğa hareketiyle zati bileşiminde yer alan ve bağımsız davranmasıyla kendisi arasına giren bir takım engeller taşır. Bunları temsilen: "Zaaf, cehalet, zulüm, acelecilik ve unutkanlık" gibi bir kaç tanesi sayılabilir. Yüce Allah (cc.) bunları şu âyetlerde dile getirir: "**Şüphesiz ki o, pek zalim ve çok cahildir.**" (A.ab: 72) "**İnsan zayıf yaratılmıştır**" (Nisa: 28) "**İnsan aceleci olarak yaratılmıştır.**" (Enbiya: 37) "**And olsun ki daha önce Adem'e ahd vermiştik, fakat unuttu.**" (Tâhâ:115)[111]

Allahu Teala bir şeyi murad ettiği takdirde isteği derhal gerçekleşen tek varlıktır: "**Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye 'Ol' demektir hemen olur.**" (Yasin: 82)

İnsanı ele alırsak, bir şeyi murad etmesiyle onun gerçekleşmesi arasındaki mesafe bazen çok uzun olmaktadır. Öyle ki, yerine göre bütün ömrü tükeniyor, bütün mücadele gücü yok oluyor, zorlukların son noktasına geliyor, belki de arzusu ne kadar mücadele etse de ne kadar zorluklara katlansa da asla gerçekleşmiyor.

110 İmam ahmed rivayet etmiş olduğu, şu hadiste şöyle geçmektedir: "Nebi sallallahu aleyhi ve sellem, Zeyd ibn-i Sabit'e uzun bir dua ile dua etmesini öğretmiştir. Ondan bir kısmı şudur: Şehadet ederim ki eğer beni bana bırakırsa ziyan olmaya eksikliğe günaha ve hataya bırakmış olursun.

111 İbn-i kayyım bazılarının şu sözünü şerhetmek için şöyle dedi: "Kim kendini bilirse, rabbini bilmiş olur, yani kim kendisinin cahil olduğunu zalim olduğunu, eksik, kusurlu, ihtiyaç sahibi, zelil zavallılık yoklukta olduğunu bilirse, rabbini ehil olduğu bazı şeylerle bilmiş olur. Sevgisinin, korkusunun, ümidinin inabesinin ve tevekkülü ona doğru yönelmiş olur. Allah ona en sevimli en korkulanı, en ümid edileni olur. Bu, ubudiyetin hakikatidir.

Bu süre tıpkı çaba ve gayretlerin, güçlük ve zorlukların, çalışma ve faaliyetlerin savaş alanı olduğu gibi düşünce ve iradelerin, tepki ve üzüntülerin de bir savaş alanıdır.

Böyle olunca teşvikler ara vermiyor, tamahlar bir sınırda durmak bilmiyor. Bununla birlikte ansızın ortaya çıkan anormallikler ve engelleyen barikatlar, doğrultulan kılınç gibidirler. Hatta arzuların gerçekleşmesi bile bazen, yalnızca kaybetme ya da faydalanamadan ömrün geçmesi ihtimali gibi bir çok korkulara başlangıç olabilir. Dolayısıyla (gerçekleşen ideallerin) devamı yönündeki çaba ve mücadele, güçlüklere ve olumsuzluklara göğüs germe, onları elde etmek için gösterilen gayretten daha aşağı kalmaz.

Bu ise insan kalbini uçar uçmaz duran kuşun kanadına, ömrün tamamını ise korku ve ümit, sevgi ve nefret, büyüklenme ve kırılma, dalgınlık ve hatırlama, şüphe ve kesin bilgi, sevinç ve üzüntü gibi biter bitmez başlayan çelişkiler ve bitmek tükenmek bilmeyen zıtlıklar için bir meydana dönüştürür.

İşte bunlar, insan kalbinin asla ayrı kalamadığı "kalplerin amelleri" nin ta kendisidir.

Ayrılmazlığın kaynağı, zati eksiklik hissinin insan vücudunun ayrılmaz parçası oluşundan ve tüm hayatı kapsayışındandır. Öyle ki, doğum ânından ve belki de doğum öncesinden ölüm ânına kadar süren bir uzunluğa, iradeler, tamahlar ve amellerin genişlediği oranda da bir genişliğe sahiptir.

İnsanın hareket ve mesaisinde kalplerin amelleri esas olunca, beşerin Allahu Teala'ya asıl kulluk yeri ve mabudun kullardan asıl nazargâhı da kalpler olmuştur. Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve selem : "Takva buradadır." [112] buyurmuş ve bunu söylerken üç kez göğsüne işaret etmişti. Yine bir başka sözünde: "Şüphesiz ki Allah, sizin vücutlarınıza ve çehrelerinize bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar."[113] buyurmuştu.

Daha önce açıklanan, Allahu Teala'nın hikmeti ve lütfuyla dini, insan nefsi gerçeğinin düzgün fıtratıyla eşit ve kaynaşmış bir biçimde indirdiğini hatırlarsak, anlarız ki, kalplerin amellerinden hiç bir durumda kulluk alanının dışına çıkan hiç bir şey yoktur.

Bu açıdan insanlar temelde iki guruba ayrılırlar:

1-Tek Allah'a ibadet eden mü'minler.

2-Allah'la birlikte O'ndan başkasına ibadet eden müşrikler.

112 Hadisi Müslim rivayet etmiştir. Hadis no: 2564

113 A.g.e. bir başka rivayet. Bunu destekleyen bir başka hadis daha vardır ve şöyledir: "Şüphesiz ki Allah, sizin sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz, fakat O, sizin kalplerinize bakar."

İşte-görüldüğü gibi-birinci gurubun kalplerindeki imanın değişik derecelerde olmasının sırrı, bundan başkası değildir. Bu özetleme bundan sonraki bölüme ışık tutuyor, böylece "İnsan Nefsi Gerçeği"nden "Şer'i Hakikate" geçiyoruz.

Daha önce geçen zati ihtiyaç durumu ve kalplerin amellerinin ondan türediği açıklaması, içinde bulunduğu durumdan dolayı insanlık gerçeğinin mü'min veya kâfir olarak nitelendirilmesidir. Bundan dolayı insanlığın her iki gurubunu da bu zati ihtiyaçta ortak buluruz. Diliyle söylese de söylemese de, her insan kendi nefsinde bunu hisseder.

Fakat kavşak noktası, tamamen biribirinden farklı iki yol, işte buradan ayrılır. İman yolu ve inkâr yolu!

Bunun örneği, aynı yakıtı kullanan iki otomobil gibidir. Onları bilgi ve beceride, azim ve kararlılıkta otorite sayılan iki şoför kullanır. Ancak biri sağ tarafa, diğeri sol tarafa doğru ilerler. Her ikisinin de çalışkanlık ve azimliliğine, mücadeleci ve zorluklara karşı dayanıklılığına, her ikisinin de biribirine ihtiyaç duymasına bakarak farklılıklarını gösteren en açık belirtiler şöyle sıralanabilir:

1-Her birinin amacının, arzusunun ve mabudunun değişik olması. [114]

2-Kalbin amaç ve arzularını gerçekleştirmek için kendilerine bağlı olduğu sebep ve vasıtaların değişik olması.[115]

3-İhtiyaç gerçeğini itirafın durumdan duruma değişmesi.

Bütün bunların açıklamaları Kur'an ve Sünnet'te en mükemmel şekliyle yapılmıştır. Fatiha sûresi bu açıklamaları her yönüyle bünyesinde toplar ve açıklamaların bütün anlamlarını kapsar.

Şimdi bu farklılıkların ayrıntısına giriyoruz:

1-AMAÇ VE İRADELER

Amaç ve iradelerin farklılığı ele alırsak:

Şüphesiz ki, mü'minin en yüksek muradı ve en önde gelen sevgilisi Yüce Allah'tan başkası değildir. Kâfirin amaç ve arzusu ve önde gelen sevgilisi ise, kulluk edilen bir ortak (şirk) ve ilâhlaştırılan bir heva cinsinden edindiği şeylerdir.

114 Kalbin bağlı olduğu sebep ve vasıtalar, faydalı ve uygun olanla zararlı ve uygunsuz olan arasını ayırma ölçüsünün farklılığına bağlı olarak değişir. Allahu Teala mü'mini bunu bilmeye muvaffak kılar dolayısıyla mü'min, yalnızca Yüce Allah'ın kuludur. Kâfirse sapıklıkta tepinir durur ve kendisini bir şey yapıyor sanır.

115 Bu Tevhid, şu ayette toplanmıştır : iyya kenabudu, sebeb, vesilelerin tevhidi ise şu ayette toplanmıştır: ve iyya kenestain.

Bu, amel ve iradesinde Allah'ı ve âhiret yurdunu hedeflerken, öteki, nefsin zevklerini ve dünyanın şu anki faydalarını hedeflemektedir.

İşte bu -bazı çalışma görüntülerinde şeklen ortak da olsalar- birey ve toplum olarak her birinin şu yeryüzündeki gerçeği arasındaki açık çelişkiyi yorumlamada yeterlidir.

Yüce Allah bu hususları şöyle açıklıyor:

"İnsanlar arasında, Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri ilah olarak benimseyenler ve onları, Allah'ı severcesine sevenler vardır. Müminlerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir." (Bakara: 165)

"Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini o kimselerden ayırma. Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye uyma."(Kehf: 28)

Tek Allah'a inanların önderi İbrahim (aleyhisselam) Peygamberin kavmine karşı çıkması sırasında söylediklerinden şöyle aktarıyor:

"Allah'ı bırakıp uydurma ilahlar mı istiyorsunuz?"(Saffat: 86)

Bir başka âyette şöyle buyuruyor: **"Bizi anmaktan yüz çevirenlere ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlere aldırma. Bu onların ulaştıkları bilginin seviyesini gösterir."**(Necm: 29-30)

Bir diğer âyette ise şöyle buyuruyor: **"Dünyayı isteyene istediğimiz kimseye dilediğimiz kadar hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız; yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer.Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları şükre değer."**(İsra:18-19)

Bu konudaki âyetler çoktur ve bilinmektedir.

Müşrik toplumların en büyük hataları; vasıtaları ve yaratılmış sebepleri kendilerine ibadet edilen muradlar ve amaçlar haline getirmeleridir. -Bu da, Kur'an'da kendisinden çokça sözedilen bir konudur- İster sebeplerin kendilerini ibadet etmek ve ilâh kabul etmek üzere Allah'a ulaştırdığına inansınlar, isterse yalnızca Allah'ın kudretinde olan rızık veya herhangi bir üstünlük ya da nimete ulaştırdığına inansınlar durum değişmez.[116]

Bu yüzden şöyle derler: **"Onlara, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz."**(Zümer: 3) Ve şöyle derler. **"Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır"** (Yunus: 18)

116 Sebep ve vasıtalar konusu ileride ayrıca gelecektir.

Allahu Teala kitabının bir çok yerinde -ister amaçta, ister araçta olsun farketmez- şirki tümüyle iptal etmiştir. Gerçek şirk -şekli ve yolları değişik olsa da- iradeleri Allahu Teala'nın dışında bir amaç uğrunda durdurmaktır. Ya da Allahu Teala'nın yaratıklarından veya sanat eserlerinden bir sebebe tamamen yönelmektir.

Anlaşıldı ki müşriklerin bu davranışı, bir kuruntu içinde tepinmek ve bir seraba takılmaktır.

Bu hususu Yüce Allah Kur'an'da şöyle dile getirir: **"Allah'ı bırakıp kulluk ettiğiniz, sizin ve babalarınızın adlandırdığı putlardan başka bir şey değildir."**(-Yusuf: 40) bir başka yerde de şöyle açıklar: **"Doğrusu Allah, Kendini bırakıp da yalvardıkları şeyi bilir."**(Ankebut: 42) Bir diğer âyette de şöyle açıklar: **"Allah'ı bırakıp putlara kulluk edenler sadece zanna uyanlardır."** (Yunus: 66)

Bu, selefe ait önermelerin en açık ve en parlak olanlarından biridir. Aslında insanlar Allahu Teala'nın kelâmı üzerinde düşünseler, birer ikişer Allah için harekete geçseler, sonra olaylar üzerinde kafa yorsalar, kendisinin amaç ve gaye olduğunu kurdukları hiç bir şey veya arzulara ulaştırdığını ve amaçlara götürdüğünü düşündükleri hiç bir sebep yoktur ki, kendisinin ötesindeki bir başka sebebe bağlı bulunmasın. Sebepler ve amaçlar zinciri kesintisiz sürer gider. En sonunda ötesinde bir arzunun kalmadığı bir amaçta ve ötesinde bir sebebin bulunmadığı bir kaynakta sona erer. İşte O, Allahu Teala'dan başkası değildir.

İşte selef-i salihin'in kendisiyle mutasavvıfların teorik ve mecazi iddialarına üstünlük sağladıkları kesin bilgileri ve tevhid hazineleri bunlardır.[117] Bunlar mürcie'nin uydurduğu kuruntuya dayalı basit düşünceleri çürütürler. Bundan dolayı Allah yolunda cihad ederek toplumların yönetimlerini ele aldılar ve yeryüzünün çoğu bölgesine boyun eğdirdiler.

İbn Kayyim (Allah rahmet eylesin) şöyle der:

117 Mutasavvıflardan birinin: "**sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu.**" (Âl-i İmran: 152) âyet- i kerimesini işittiğinde söylediği: "Allah'ı isteyen nerede?" gibi sözleri, buna bir örnektir. Bunun gibi Mürcie de hiç bir şeye ibadet etmeyen insanın bulunabileceği kuruntusuna kapıldı. Gelen haberlere göre onlar, Allah'a ibadet ettiği ve âhireti istediği halde insanın, Allah'ı istemeyebileceği kuruntusuna kapıldılar. Sôfiyye'nin ve onların izlerinden gidenlerin temel yanılgıları, cennetin sırf duygusal nimetlerden ibaret olduğunu sanmalarıdır. Buna göre bir kimse irade ve ideallerini cennete bağlarsa Allah'ı unutabilir. Oysa ehli sünnet velcemaat; cennetteki nimetlerin en büyüğünün ve en muazzamının oradayken yüce Allah'ı görmek olduğuna inanırlardı. Nitekim hadisi şerifte de bu husus böylece bildirilmiştir. Cehennem ehlinin en büyük sıkıntı ve şikayetleri ise Allahu Teala ile kendileri arasındaki perde olacaktır. Allahu Teala'ya ibadetin asıl amacının ne cennet ümidi, ne de cehennem korkusu olduğu biçimindeki yorum da, kulun bizzat Allah'a olan muhtaçlığını inkârdır. Bid'at ve sapıklık olarak tek başı na bu yeter. Bu nedenle Selef'ten birisi: "Allah'a yalnızca O'nun sevgisiyle ibadet eden zındıktır." demiştir. Ancak yukarda da açıklandığı gibi ehli sünnet katında cennet nimetlerinin en büyüğü, Yüce Allah'ı görmektir.

(Allahu Teala'nın: **"Hazinesi Bizim katımızda olmayan hiçbir şey yoktur."** (Hicr: 21) buyruğu, hazinelerden birini içermektedir. O da: Her şeyin yalnızca yanında bol miktarda bulunandan, anahtarı kendi elinde ve yönetimi kendi yetkisinde olandan istenmesidir. Başkasından istenmesi kendisinde olmayandan ve gücü yetmeyenden istenmesi demektir.

Yine Allahu Teala'nın: **"Doğrusu son varış Rabbinedir."** (Necm: 42) buyruğu muazzam bir hazineyi içermektedir. O da: Arzulanan her şey O'nun için arzulanır ve O'na ulaşırsa ne âlâ! Aksi halde kesintiye uğrar ve yavaş yavaş yok olur gider. O takdirde işin sonu Allah'ta bitmez. Oysa varılacak son nokta, bütün işlerin kendisinde son bulduğu, sadece O'nun yaratmasına, dilemesine, hikmetine ve ilmine dayandığı yalnızca Yüce Allah'tır. Bütün arzulananların amacı yalnızca O'dur. O'nun için sevilmeyen her sevgilinin sevgisi bir işkence ve azaptır. O'nun için istenmeyen her davranış, bir kayıp ve bir boş iştir. O'na ulaşmayan her kalb, bedbahttır, mutluluk ve kurtuluşu engellenmiştir. Anlatılmak istenenin tamamı: **"Doğrusu son varış Rabbinedir."** (Necm: 42) buyruğunda toplanmıştır. Buna göre Allahu Teala'nın ötesinde arzulanacak bir gaye, O'nun dışında ulaşılacak bir hedef yoktur.

Bunun altında tevhid sırlarından büyük bir sır vardır. O da: Şüphesiz ki kalb, ne durur, ne doyuma ulaşır, ne de sükun bulur. Ancak Allah'a kavuşunca huzur bulur. O'nun dışında sevilen ve arzulanan her şey, başkası için sevilmiş ve arzulanmıştır. Kendisi için sevilen ve murad edilen yalnızca bir tek varlık vardır ve varış onadır. Yaratıkların iki varlıktan birden başlamasının muhal olduğu gibi varışın da iki varlığa birden olması muhaldir. Sevgisinin, özleminin, ilgisinin, iradesinin ve ibadetinin varış noktası Allah'tan başkası olanın, yaptıkları boşa gider, emekleri yok olur, en ihtiyacı olduğu zaman kendisinden ayrılır. Sevgi ve ilgisinin, korku ve çekintisinin, arzu ve ümitlerinin varış yeri Allahu Teala olursa, O'nun nimetlerini kazanır, manevi zevkini tadar, neşe ve mutluluğunu sonsuzluk boyutunda yaşar." [118]

"Kul, arzu ve sevgisi Allah'ın zatına ulaşıncaya kadar sürekli Allahu Teala ile ilgisi kesiktir. Bu ulaşmaktan maksat, sevginin Allahu Teala'ya ulaşması ve yalnızca O'na bağlanması, başka bir şeyin buna engel olmamasıdır. Allahu Teala'nın isimlerini, sıfatlarını ve fiillerini tanımaya ulaşması, sevgi nurunun şirk karanlığını söndürmediği gibi bu tanımanın da boşluk karanlığına nurunu salmamasıdır. Zikrinin Allahu Teala'ya ulaşmasıdır. Böylece zikredenle edilen arasındaki gaflet perdesi kalkar. Zikir halinde iken zikretmediğine olan ilgisi kopar. Bu takdirde Allahu Teala'yı zikir haline ulaşır. Emir ve yasaklarını yerine getirme aşamasına erişir. İbadetleri Allahu Teala emrettiği ve sevdirdiği için yapar. Yasakları Allahu Teala yasakladığı ve onlardan nefret ettirdiği için bırakır.

118 e'l-Fevâid: S. 181-182

İşte buyruk ve yasakları yerine getirmeye ulaşmanın anlamı budur. İşin gerçeği, yapma ve bırakmaya iten gayelerin ve dünya zevklerinin ortadan kalkmasıdır.

Allah'a güvenme ve O'nu sevmeye ulaşmaktır. Böylece Allah'a bağlanır, O'nunla doyuma ulaşır, kendisini güzel yönetmesinden memnun olur, hiç bir durumda O'nu suçlamaz. Muhtaçlık ve iyiliği başkasına değil de Yüce Allah'a ulaşır. Korku ve ümidi, ferah ve sevinci, neşe ve mutluluğu tek Allah'a erişir. Bu durumda başkasından korkmaz. Başkasından ummaz. Başkasıyla son derece sevinmez. Başkasıyla pek fazla neşelenmez. Mutluluk, nimet, gözün nuru ve kalbin yatışması yalnızca Allahu Teala iledir. Allah'ın dışındakiler amaca hizmet ediyorsa onlarla sevinç ve neşe duyar. Eğer amaca hizmet etmiyor ve hatta engelliyorsa bundan dolayı üzüntü duyar, ona yabancı kalır. Onu elde etmekle kalbin sarsılması, onunla sevinmekten daha üstündür. Sevinç de neşe de yalnızca O'nunla veya O'na ulaştıran ve rızasını kazanmaya yardımcı olan vesilelerledir.

Yüce Rabbimiz dünya ve dünyanın süsleriyle sevinenleri sevmediğini haber vermiş, fadlı ve rahmetiyle sevinmeyi emretmiştir. Bunlar da islâm, iman ve Kur'an'dır. Sahabe ve Tabiin de Yüce Rabbimizin fadlını ve rahmetini böyle yorumlamışlardır.

Burada anlatılmak istenen şey şudur: Bu işlerle kendisini Allah'a ulaştıran kimse, maksadına ermiş demektir. Aksi halde Rabbiyle bağlantısı kesik, zevk ve arzularına bağlı, bilgisinde, iradelerinde ve yaşayış biçimlerinde netlik ve berraklık yok demektir.) [119]

Şüphesiz ki çağdaş kâfir (özellikle Avrupalı olanlar), haksızlığı, bilgisizliği ve unutkanlığı ile kalbinin muhtaç olduğu en büyük gayeden habersiz olur. O da Yüce Allah'a imandır. Geçici dünya zevklerinden hiç bir türün, geçici dünya menfaatlerinden hiç bir çeşidin, bayağı dünya ideallerinden hiç bir idealin, iman açlığının boşluğunu doldurmadığını unutur. Kendi nefsinde bu durumu araştırırsa, nefsinin Allah'a teslim olmadığını, emrine boyun eğmediğini, kendisine kulluk nisbet edilmesine razi olmadığını, hatta en genel anlamıyla herhangi bir şeye kulluk ediyor olmayı inkâr ettiğini görür.

O bununla geçmişin kâfirlerinin kendiliklerinden benimsedikleri açıklık ve objektifliği kaybeder. Geçmişin kâfirleri ilahlarına kulluk ettiklerini itiraf ediyor, hatta kendilerine Lât'ın, Uzza'nın, Yeğus'un kulları ve aralarında geçerli olan bunlar gibi bir çok adlar veriyorlardı. Bu da hâlâ Asya, Afrika ve başka yerlerdeki çağdaş putperest toplumların sıradan vatandaşlarının itirafa devam ettikleri bir hususdur. Her

119 a.g.e. S. 182-183 saygıdeğer okuyucuya Selef-ı Salihin'in şu insanlara muhtaçlıktan uzaklaşmayı nasıl gerçekleştirdiklerini, insanların yerine Allahu Teala ile nasıl yetindiklerini, kendilerini Allahu Teala'dan başkasına muhtaçlıktan ve Allahu Teala'dan başkasının önünde rezil olmaktan nasıl koruduklarını görmesi için onların yaşayışlarını incelemesini öğütlerim. Eğer söz uzamasaydı bu alandaki en yararlı ve ulaşılması en kolay eserlerden biri olan ibn Cevzi'nin "Sıfatü's-Safve" adlı eserinden buraya onlarla ilgili bir çok örnek aktarabilirdim.

iki kâfir topluluk da Allah'tan başkasına ibadet etmekten dolayı sapıklık ve şiddetli azap yönünden ortak olmakla birlikte, çağdaş kâfirler içinde bulundukları başkasına kulluk gerçeğini kabule yanaşmayarak inkâr ve inatlarını gittikçe artırıyorlar.

Bu inkârın temelinde, Jülyen Haksly, Sartır ve buna benzer kimselerden oluşan sapıklık davetçisi olan ve putperest hristiyan kilisesinden çıkmış olan kişilerin yaydıkları yıkıcı iddiaları günümüz insanının tasdik etmesi olabilir. Bu iddialar; ilah fikrinin, ona duyduğu ihtiyaçtan dolayı insanın kendisinin yarattığı bir fikir olduğu, ama artık bu gün, insanın ona ihtiyacı kalmadığı ve kendisinin ilah olduğu iddialarıdır. Allah onların ettikleri iftiradan tamamen uzak ve tamamen yücedir.

Bu fikirlerin arkasındaki yıkıcı gayeyi görmezden gelirsek, bu fikirleri tebrire iten akli nedenlerden biri de, modern insanın elde ettiği bilgilerle-gerçi Allah'ın yaratma sırlarından çok düşük bir oranı geçemez ya-başka bir şey ya da özellikleri arasında inanmaya ihtiyaç da bulunan eski insan dışında yeni bir yaratık olup çıkmasıdır. Âdeta demek istiyorlar ki; insan yapısı ya da insan yaratılışı, geçmişte olduğu durum üzere kabul edilmemeli, aksine bir başka şekle dönüştüğü benimsenmelidir. Bu iddialar en büyük kibirlenme örneklerinden biridir. Bu iddialar, Avrupa fikir dünyasının, kiliseye ve donukluğuna karşı azgın ayaklanması sırasında benimsediği "Hür Gelişme" pisliğinin lekelerinden biridir.

Selefi düşünce bu fikri baştan beri şu açıklamayla çürütür: İhtiyaç, bütün insanlarda yaratılıştan gelen ve ona insan adı verildikçe ve canlı, duyarlı, aktif ve atılgan kaldıkça devam eden bir özelliktir. Allah'a kulluktan yüz çevirmek de, tamı tamına başkasına kulluğu itiraf etmektir.

İşte bu sabit bir gerçektir. Ondan kurtulmak isteyen ya da ona karşı böbürlenen kimse ona zarar veremez. Böyle biri ancak acı içinde kıvranan, bütün hastalık, fakirlik ve acizlik belirtileri üzerinde görülen, bitkin bir adama benzer ki, bu haline bakmaz diliyle insanların en zengini, en sağlıklısı ve en güçlüsü olduğunu söylemekte ısrar eder. Gerçeğe ulaşmak isteyen kimse, Avrupa edebiyatçı ve düşünürlerinin yazdıkları modern insanın bedbahtlığı, kaybettiği, yıprandığı, harap olduğu ve korktuğu gibi hususları, Şeyhü'l-İslâm ibn Teymiyye'nin şu sözlerine eklesin: "Kalb, yaratılışı gereği iki yönden Yüce Allah'a muhtaçtır. Kulluk yönünden muhtaçtır ki bu, amaca yönelik nedendir. Yardım dileme ve güvenip bağlanma yönünden muhtaçtır ki bu da, etken ve sonuca götüren nedendir.[120]

120 Şüphesiz ki, kulluğun sırrı ve beşerliğin özelliği olan muhtaçlık iki türlüdür.

1-Arzulanan, sevilen, mabud ve ilah edinilen, her insan nefsinde bileşik bir halde bulunan sevgi, ilah edinme ve yaklaşma açlığı, uğrunda harcanılan bir varlığa muhtaçlık.

2-Kendisinden yardım dilenilen, kendisine yakarılan, kendisinden umulan, faydayı elde etmek, zararın önüne geçmek için bütün nefislerde temsil edilen acizlik, zaaf ve cehalet acısı kendisinde yerleşen kulun kendisine sığındığı bir varlığa muhtaçlık.

İnsan yaratıklar cinsinden, zevk alınan her şeyi elde etse, yine de doyuma ulaşmaz ve yatışmaz. Çünkü insanda yaratılışı gereği ibadet ettiği, sevdiği ve arzuladığı, kendisiyle sevinç ve neşe duyduğu, lezzet ve nimet tattığı, sükunet ve tatmin elde ettiği varlık olması bakımından Rabbine muhtaçlık duygusu vardır.

Bütün bu nimetler insanın eline yalnızca Yüce Allah'ın insana yardımı sayesinde geçer. Bunların insanın eline geçmesini sağlamaya yalnızca Yüce Allah'ın gücü yeter. Öyleyse insan daima:"**Ancak Sana kulluk eder ve yalnız Sen'den yardım dileriz.**" (Fatiha: 5) gerçeğine muhtaçtır.

İnsan bütün sevdiklerini, arzuladıklarını, dilediklerini, istediklerini ve bütün canının çektiklerini elde etse ve onlara sahip olsa, fakat Allah'a kulluğu elde etmese ve ona sahip olmasa, yalnızca elem, hasret ve azap elde eder. Kendisi için Yüce Allah, arzularının hedefi, maksatlarının sonucu ve öncelikli sevgilisi olacak, Allah'ın dışındaki her şeyi Allah için sevecek, yalnızca Allah'ın bizzat kendisini, kendisi olduğu için sevecek şekilde Allah sevgisinde içtenlik ve samimiyete ulaşmadıkça, dünyanın acılarından ve dünya hayatının sıkıntı ve üzüntülerinden kurtulamaz.

Bu noktaya gelemediği ve bu dereceye ulaşamadığı sürece: **"Allah'tan başka ilah yoktur."** gerçeğine erememiş, Allah'ı bir sayma, Allah'a kul olma ve Allah'ı hakkıyla sevme gerçeğini kavrayamamış demektir. Bunda ise tevhid ve iman eksikliği, daha doğrusu bu eksiklik oranında elem, hasret ve azap vardır.

Bu arzuyu elde etmek uğrunda koşsa, amacına kavuşmak için Allah'a muhtaçlığın bilinciyle O'ndan yardım dilemese ve O'na güvenmese, amacına ulaşamaz. Zira Allahu Teala'nın dilediği gerçekleşir, dilemediği gerçekleşmez. Öyleyse insan, arzusu, sevgilisi, dilediği ve mabudu olması münasebetiyle Allahu Teala'ya muhtaç olduğu gibi, kendisinden istenen, kendisinden yardım talep edilen olması dolayısıyla da yine Allauh Teala'ya muhtaçtır.

O halde insanın Allah'ı, yalnızca kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah, Rabbı da yalnızca kendisinden başka Rab bulunmayan Rab'dır.

İnsanın Allah'a kulluğu sadece bu ikisiyle tamamlanır. Sırf o olduğu için Allah'tan başkasını sever ya da kendisine yardım eder diye başkasına yönelirse, sevdiğine sevdiği, umduğuna da umduğu oranda kul olur.

Öyleyse sırf o olduğu için insan, yalnızca Allah'ı sevmeli, hangi şeyi severse yalnızca O'nun için sevmeli, hangi şeyi umarsa yalnızca Allah'tan ummalıdır. Sebeplerden yaptıklarını yapıp elde ettiklerini elde edince, sebepleri plânlayanın, yaratanın ve kendisinin emrine verenin yalnızca Allah olduğuna bir gözlemci olacak, göklerdekilerin ve yerdekilerin tek sahibi ve hükümdarının Allahu Teala olduğunu

görecek, kendisinin O'na muhtaç olduğunu bilecek, O'na kulluğun tamamından elde ettiğinin, payına ayrılan kadar olduğunu farkedecektir.

Buna göre yaratıkların en kusursuz, en erdemli, en yüce olanı, Allah'a en yakın, en güçlü ve en doğru yolda olanı, bu yönden Allah'a kulluğu en eksiksiz olanıdır. İşte islâm dininin gerçek yönü budur. Allahu Teala peygamberleriyle aleyhisselam bunu göndermiş ve kitaplarıyla bunu indirmiştir. Bu, başkasına değil Allah'a teslim olmaktır. Hem O'na hem de başkasına teslim olan müşriktir. Teslim olmaktan kaçınan büyüklük taslayandır.

"Allah'a ibadetten (kulluktan) kibirlenen herkes, mutlaka başkasına kulluk ediyor ve boyun eğip zelilleşiyor. Çünkü insan irade ile hareket eden hassas bir varlıktır." [121]

Daha önce nakledilen bu sözden sonra ibn Teymiyye şöyle der: "Araştırmalar göstermiştir ki; bir kişi Allah'a ibadetten ne kadar çok kibirlenirse, Allah'a şirk koşmada o kadar ileri gider. Çünkü ne kadar Allah'a kulluktan kibirlenip yüz çevirilirse, kastı evvel ile kalbinin maksudu olan sevgili muradı olan fakr ve ihtiyacı o kadar artar. Böylece o, yönelip kul olduğu şeyi, Allah'a şirk koşmuş olur.

Kalp asla bütün mahlukattan müstağni olamaz. Ancak, Allah mevlası ki ; yalnız Allah'a kulluk etmekte, yalnız O'ndan yardım dilemekte, istiğfar etmekte; yalnız O'na güvenip tevekkül etmekte; yalnız O'nun sevdiği ve razı olduğu şey ile ferahlanmakta; yalnız Allah'ın kerih gördüğü şeyi kerih görüp, onu yapmaktan sıkılmakta; ancak dost olduğu kimselerle dostluk kurmakta; sadece Allah'ın düşman gördüğünü düşman tanımakta; yalnız Allah için sevmekte ve Allah için nefret etmekte, yalnız Allah için vermekte veya vermemektedir. Allah'a sevgisini ve dinini bağlılığını kuvvetlendirdikçe, kulluğu (Ubuduyeti) da kuvvetlenir ve mahlukata güvenmesi diye bir şey kalmaz. Allah'a kul olmanın kemal derecesine çıkmış olmanın verdiği kuvvetle şirkten ve kibirden kurtuluş da kemale erer." [122]

Seçime bağlı teslimiyetten sözettikten sonra zorunlu teslimiyetten sözeden ibn Teymiyye, hiç kimsenin fikri alınmadan oluşan muhtaçlığın gerçekte nasıl oluştuğunu şu âyetle açıklar: **"Alah'ın dininden başka bir din mi arzu ediyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez O'na teslim olmuştur, O'na döneceklerdir."** (Âl-I İmran: 83)

"Böylece Allahu Teala, bütün kainatın isteyerek veya istemeyerek "Allah'a teslim" olduğunu beyan etmiştir. Çünkü bütün mahlukat kulluk vasfı ile, Allah'a kul olarak yaratılmıştır. Bunu ister ikrar etsin, isterse red, farketmez. Bütün mahlukat ister istemez O'na yönelmekte, O'na borçlu ve muhtaç bulunmaktadır. Böylece bütün

121 e'l-Ubûdiyeh: S. 108-112
122 a.g.e. S. 113-114

kainat isteyerek veya istemeyerek Allah'a teslim "müslüman" olmuştur. Mahlukattan hiç kimsenin, Allah'ın dilediğini, takdir ve kazasının dışına çıkması mümkün değildir. Hayra da şerre de kuvvet ancak ondadır. O, alemlerin Rabbi ve melikidir. İstediği şekilde tasarruf eder. O, herşeyin yaratanı, mucidi ve şekil verenidir. Allah'tan başka her şey mahluk, yapılmış, yaratılmış ve tanzim edilmiştir. Fakir, muhtaç ve zelil bir kul kılınmıştır. Allah ise bütün noksanlıklardan münezzeh; bir ve kahredici, yaratıcı, icad edici ve şekil vericidir. O, her ne kadar sebepler için nedenler yaratmışsa da; O, sebeplerin de yaratanı ve takdir edicisidir. Kendisi için sebep kılınan şey gibi, sebepler de ona muhtaçtır. Mahlukatta, bir hayrı yapmak ve bir şerri defetmek için hiçbir mustakil sebep yoktur. Belki bütün sebepler, kendisine yardım edici, diğer bir sebebe ve kendisine karşı çıkan ve engel olan zararı def ediciye muhtaçtır. O son sebebi yaratan Allahu Teala'dır. (veya son sebep Allahu Teala'nın bizzat kendisidir.) O bir ve mahlukattan ganidir. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Onun kendisine yardım edecek bir ortağı ve karşı koyacak ve engel olacak bir zıddı da yoktur."[123]

Müslümanların çoğu -Allah'a hamdolsun- kâinatın Allahu Teala'ya zorunlu boyun eğişini kavramış durumdalar. Avrupa ve Amerikadaki kâfirlerin yaratanları, rızık verenleri ve işlerini düzenleyenleri olması münasebetiyle Allah'ın onların Rabbi olduğunda hiç bir şüpheleri yoktur.

Bununla birlikte yine de müslümanlar gerçeğin bir başka yönünü kavrayamamışlardır. Çünkü onlar Allah'ın dışındaki şeylere ubudiyet konusunda derine dalmışlardır.

Bunun, müslümanlara gizli olmasında bir tuhaflık yoktur. Çünkü müslümanlar farkına varmadan irade şirkine düşmüşlerdir. Hatta Allahu Teala'nın korumuş olduğu bölgeler, Allah'tan başkasına kurban verme ve uğrunda adaklarda bulunma şirkinden kurtuldular ama, şeytan onlara gizli irade şirkiyle savaş açtı. Allahu Teala'nın kendilerine açtığı yeryüzü hazineleri ile onlar fitneye uğratıldılar. Bu bölgelerin halkları dünyaya gafillerin kapandığı gibi yüzüstü kapandılar, paraya pula, daha doğrusu toprak ve akara ibadet ettiler. Sahih akide, sırf miras olunan zihinsel bir teoriye dönüştü. Hatta halk arasında teorik şeklinden bile geriye-Yüce Allah'ın koruyup kolladıkları dışında-yalnızca silik ve soluk bir kaç simge kaldı. Halbuki vacip olan ve asıl olan bu psikolojik gerçeğin bu kevni hakikatin açık olduğu gibi açık olmasıdır.

Allah Şeyh Muhammed Abdülvahhab'a rahmet eylesin. Değerli eseri "Kitabü't-Tevhid" de: "İnsanın ameliyle dünyayı murad etmesi şirkten sayılır" adı altında özel bir bölüm ayırarak orada şu âyet-i kerimeyi ele almış: **"Dünya hayatını ve güzelliklerini isteyenlere, orada işlediklerinin karşılığını tastamam, veririz; onlar orada bir eksikliğe de uğratılmazlar."** (Hud: 15) Diğer taraftan şu sahih hadis-i

123 a.g.e. S. 117-118

şerife de yer vermiştir: "Altına ve gümüşe, mideye ve verimli araziye ibadet edenler sürünsün. Onlara (yaptıklarının karşılığı) verilirse sevinir, verilmezse yerinirler.." [124]

Abdülvahhab'ın anlatmak istedikleri, torunu allâme Süleyman ibn Abdullah'ın şu sözlerindeki açıklamalarından daha geniş ve daha derindir: "İnsanın dünyayı murad ederek yaptığı iyi amel, altına,mideye,araziye ve benzeri uğruna yaptığı cihad gibidir." Bu açıklama her ne kadar maksada dahil ise de anlamı bununla sınırlamak, geniş bir anlamı daraltmak demektir. Sanırım yazar şeyh, âyet-i kerimeyi ve hadis-i şerifi açıklamak istemiştir. Bu açıklama ise şöyledir: Şüphesiz ki, müslüman halkın çoğu ve diğerleri, niyetlerini, gayretlerini, faaliyetlerini, mücadelelerini ve yorgunluklarını yalnızca dünyaya yönelttiler, onların kalpleri yalnızca dünya için ve dünya ile harekete geçer ve etkilenir. Hatta onlar Allah'a dua ve ibadet etseler bile, bu dua ve ibadetle iyiliğin artmasını, sağlık ve rızıkta bereketi murad ederler. Bu ise mü'min bir kulun yaptığı iyi amele rağmen niyet bozukluğunu gösteren bir başka konudur. Bu son konu salihlerin bulaştığı ve muhlislerin karşılaştığı bir konudur. Diğer taraftan hadisin zahiri anlamının da (rahmetli Süleyman ibn Abdullah olabilir) Abdülvahhab'ın sözlerini desteklediği söylenemez. Öyleyse hadiste anlatılmak istenen şey, iyi amele rağmen sırf niyet bozukluğu değil, kalbin Allah'tan başkasına kul olması ve onu dilemesidir. Dikkatinizi çekmedi mi? Peygamber Efendimiz: "Verilirse hoşlanır, verilmezse öfkelenir." Sözüyle dünyaya kullukla kalp işi arasında bağlantı kurmuştur. Bu ise Yüce Allah'ın münafıklarla ilgili olarak yaptığı şu açıklamaya tamamen uygundur: **"Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır. Onlara verilirse hoşnut olurlar, verilmezse, hemen öfkeleniverirler."** (Tevbe: 58) Bu âyet, büyük nifakla ilgili yapılacak açıklamaları kapsamında toplar. [125]

Buna göre yazar şeyhülislâmın dikkat çekmek istediği, kalbin dünyaya kulluk etmesi hususu var ya, işte müslüman toplumun sınandığı karşı konulmaz dert budur. Allahu Teala müslüman toplumun heybetini düşmanlarının kalbinden söküp çıkarmış, buna karşılık müslüman toplumun (gevşek) kalbine dünyayı sevmeyi ve ölümü kerih görmeyi yerleştirmiş, böylece müslüman toplumun hareket ve niyeti yalnızca dünya amacına yönelik bir hale gelmiştir.

Bu ise kendisinden tevbe edilebilen geçici birer günah olmaktan öteye geçmeyen kadife ve arazi uğruna cihaddan daha geniş ve daha tehlikeli bir beladır. Geçici

124 Tecrid tercemesi: C. 8, S. 324

125 Bunun en açık gerçeklerinden bir tanesi, dünyanın sihri müminlere dostluk ve müşriklerden beraat akidesini eritmiştir. Yaşlı şeyhi gençliğini müşriklerle savaşta tükettiğini görürsün, sonrada müşrik onun arkadaşı sofrada yiyeni, ticaretinde ortağı, sırdaşı, işlerinin vekili olduğunu görürsün. Müşrik kadınında evlatlarını terbiye ettiğini ve hanımlarıyla sohbet ettiğini hatta bazen evi birçok dinleri ve birçok tarikatları toplayan bir yer oluverir. Allahulmustean.

Tefsirulazizil hamid şeyhi taberinin bu ayetin tefsirinde mücahidden naklettiğine tabi olmuştur. Bu örnek ile tefsir kısmındandır. Selefin adeti olduğu gibi. Katade ve diğerleri ayetin anlamını genelleştirmişler, hadiste ise onu bu şekilde tefsir etmenin anlamını sınırlamak ve mutlakını kayıtlamak olduğu açıktır.

hastalık yerleşik dert gibi değildir. Adam bazen kadife veya arazi uğruna onlara sahip oluncaya kadar savaşır, ancak onlara sahip olduktan sonra sadece elinde olurlar fakat kalbinde olmazlar. Kalbinin sevgisine kul olduğu ve gönlünün mülkü altına girdiği kimseler bunun aksinedir. İşte Peygamber Efendimizin "Dirhemin kölesi" diye adlandırdığı asıl kimseler bunlardır. Allahu Teala'nın şu buyruğu da buna tamı tamına uygun düşmektedir:**"Bizi anmaktan yüz çevirenlere ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlere aldırma.Bu onların ulaştıkları bilginin seviyesini gösterir. Doğrusu Rabbin yolundan sapmış olanı pek iyi bilir, doğru yolda olanı da çok iyi bilir."** (Necm: 29-30)

Kalbin dünyayı istemesi, yakin, tevekkül, rıza ve benzeri kalp amellerinin ifsad olmasıdır. İbadetlerden birini dünya için yapmak bunun aksinedir. Zira onlarda cihad, sadaka ve benzeri organlarla ilgili aza amellerinin ifsad olması vardır. Kul, ibadetlerle malının artmasını ve benzeri şeyleri murad edebilir. Kalp amelleriyle beden amelleri birbirinden ayrılmazsa da, [126] kalp amelleri beden amellerinden daha önemlidir.

Buna açıklık getiren şeylerden biri de, riyanın küçük şirk oluşunun nedeni, kalp ameline arız olan bozukluktandır. Kendilerindeki bozukluk bedensel ibadetlerle sınırlı olan diğer günahlar bunun aksinedir. Şari' "Şirk" sözcüğünü, kalple ilgili amel-ler için kullandığı gibi bedenle ilgili ibadetler için kullanmamıştır.

Niyet ve amelde kalplerin amelleri Allah'tan başkasını murada yönelecek biçimde Allah'tan başkasını dilemek, hem bu amelleri, hem de daha fazlasını yok eder. Bir ya da daha çok ibadette riya ya da dünya dileğiyle şirkte bulunmak mümkündür. Fakat burası bir farklılık yeridir. Kim iradesini tamamen Allah'tan başkasına yöneltirse, onun için samimi bir kul olur. Kim de iradesini tek Allah için başkasından soyutlarsa, imanın doruğuna erişir. Bu ikisi arasında bir çok dereceler ve birbirinden farklı bir çok haller vardır.

Bizim burada çözüm üretmeye çalıştığımız durum, kalbin farkına varmadan Allah'tan başkasına kul olması durumudur. Çünkü insanların bundan gafleti, şu büyük kuruntuya düşmelerinin ardından gelir: "(Allah'tan başka bir şeye ibadet etmedikleri halde, imanı gerçekleştirmiş oldukları vehmi) Onlar, Allah'a ibadet etmeden imanlarını gizlerlermiş." Oysa çok az sayıda müslüman açık şirkten kurtulmuş olsalar da durumları bunun tam tersine.

Şeyhülislam der ki: "Mahlukun kemali Allah'a olan kulluğunu gerçekleştirmesindedir. İnsan Allah'a kulluğunu ne kadar arttırırsa, o nisbette kemali artar ve derecesi yükselir. Her kim, mahlukun her hangi bir vecihle kulluktan çıkacağını sanırsa veya kulluktan çıkmanın daha yüksek bir kemal olduğuna inanırsa, o kimse mahlukatın en cahili ve en sapığıdır." Sonra bu konuda deliller serdeder ve şöyle der:

126 Çünkü amel imandan ayrılmaz.

"Herkesin Allah'a kul olduğu anlaşıldıktan sonra malumdur ki, insanlar bu hususta birbirinden çok farklı derecelere ayrılırlar ve fazilet dereceleri birbirinden farklıdır. Birbirlerinden farklı faziletlere sahip olmaları bizzat imanları ile alakalıdır. Bu hususta, halk; sıradan ve seçkinler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bundan dolayıdır ki Rabbin uluhiyetinde onlar için genellik "âm" ve özellik "has" vardır. Yine bundan dolayıdır ki, bu ümmette şirk, karıncanın hareketinden daha gizlidir.

Sahih bir hadiste, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: "Paranın kulu yüz üstü düşsün, helak olsun. Dinarın kulu yüz üstü düşsün, helak olsun. Saçaklı ve şatafatlı elbiselerin kulu yüz üstü düşsün, helak olsun, yıkılsın başaşağı olsun. Bir şerre uğrarsa kurtulmasın ki o, kendisine verildiği zaman razı olur, verilmezse kızar ve gazablanır."

Buhari'de rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: "Altına kul olanlar sürünsün, gümüşe kul olanlar sürünsün. Kadifeye kul olanlar sürünsün. Mideye kul olanlar sürünsün. Sürünsün ve bir daha kalkamasın. Diken batsın da çıkaramasın." (Nebi, dirhemin dinarın kadifenin kulu olarak isimlendirmiştir. Ve hem dua hem haber içeren bir şey belirtmiştir. Ki şu sözü: "Sürünsün ve bir daha kalkamasın, Diken batsın da çıkaramasın" Hadisteki Nakş kelimesi adamın ayağından diken çıkarmaktır. Minkaş ise dikenin kendisi ile çıkarıldığı alettir. İşte bu, kendisine şer isabet ettiği zaman ondan çıkmayan ve kötülükten kurtulamayan kimsenin halidir. Ve mala kulluk yapan kimsenin halidir.) Bu durum, kendisine kötülük bulaşıp içinden çıkamayan ve hoşnutsuzluktan kurtulamayan kimsenin durumudur. Bu ise mala kul olanın içinde bulunduğu durumdur. Bu durumu Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Verilirse hoşlanır, verilmezse öfkelenir." diye nitelemiştir. Allahu Teala bu durumu şöyle dile getirir:"**Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır. Onlara verilirse hoşnut olurlar, verilmezse, hemen öfkeleni verirler.**" (Tevbe: 58) Onların razı olmaları da kızmaları da, Allah'tan başkası içindir. Nefsi hevasına, riyasete veya başka bir şekle bağlı olan kimsenin de hali böyledir. Eğer onun nefsi arzuları tatmin edilirse razı olur, edilmezse kızar. Bir kimse, bağlandığı nefsi istekleri ne ise onun kulu ve kölesidir. Çünkü, kulluk ve kölelik hakikatta kalbin kul ve köle olmasıdır. Kalp, neye aşırı tazim eder ve köleleşirse, işte insan o şeye kul olmuş olur.

Bunu insan bizzat kendi nefsinde bulur. Ondan ümit kestiği bir şeyi istemez. Buna karşı tamah göstermez. Kalbinde ona bir ihtiyaç duymaz. Ve ne de ondan meydana gelecek şeye ihtiyaç hissetmez. Amma, herhangi bir şeye tamah eder ve ondan ümitlenirse o zaman kalbi ona bağlanır ve onu elde etmeye uğraşır veya husulune sebep olacağına inandığı şeylere karşı hırs duymaya başlar; malda, makam hırsında ve çeşitli şekil ve suretlerde bu hal böyledir.

Halil İbrahim aleyhisselam şöyle buyurur: **"Artık rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin. O'na şükredin. Siz O'na döneceksiniz."** (Ankebut: 17) Kula mutlaka bir rızık lazımdır, çünkü kul buna muhtaçtır. Eğer rızkını Allah'tan isterse Allah'a kul ve muhtaç olmuş olur. Eğer bir mahluktan istemiş olursa ona kul ve köle olmuş olur. Bundan dolayıdır ki, aslında bir mahluktan herhangi bir şey istemek (dilenmek) haram kılınmış ve ancak zaruretlerden dolayı mubah kılınmıştır. Kuldan istemeyi "dilenmeyi ve istimdadı" yasaklayan hadisler, müsnedler, sünenler ve sahihler gibi muteber hadis kitaplarında pek çoktur."

Bu konuda bir grup hadis naklettikten sonra şeyhülislâm şöyle devam eder: "Rızık ve insanın muhtaç olduğu diğer şeylerin husule gelmesi ve kendisine zarar veren şeylerin bertaraf edilmesi elbette lazımdır. Ancak, bu her iki şeyin husulü için yalnız Allah'a dua edilmesi emredilmiştir. Kul, rızkını ancak Allah'tan isteyecek ve şikayetini ancak Allah'a yapacaktır. Kur'an-ı Kerim'de Yakub aleyhisselam'dan rivayet edildiği üzere: **"Ben üzüntü ve tasamı yalnız Allah'a açarım"** diyordu. (Yusuf: 86)

Kulun, Allah'ın rahmet ve nimetine olan tamah ve ihtiyaçlarının giderilmesine, sıkıntılarının def edilmesine olan ümidi ne kadar artar ve kuvvetlenirse, o nisbette Allah'a olan kulluğu ve başka varlıklardan yüz çevirme duygusu artar ve kuvvetlenir. Nasıl ki kulun mahluka ihtiyacı ona kulluk yapmasını icab ettirir ve mahluktan ümidini kestiği zaman kalbinin ondan gına getirmesini icab ettirir ve mahluktan ümidini kestiği zaman kalbinin ondan gına getirmesini icab ettirirse.. denilmiştir ki: "Dilediğine muhtaç olma dengi olursun, dilediğine iyilikte bulun âmiri olursun, dilediğine muhtaç ol esiri olursun." Yani ancak müstağni olduğun kimsenin naziri; daha faziletli olduğun kimsenin emiri ve muhtaç olduğun kimsenin esiri olabilirsin.

Yukardaki ölçülere uygun olarak; insanın Allah'ın rahmetine olan iştiyakı ve ümidi onun Allah'a kulluğunu icab ettirir. Ve yine, kalbinin Allah'tan istemekten ve O'ndan ümitlenmekten uzaklaşması, o insanın kalbinin Allah'a kulluktan yön çevirmesini icab ettirir. Mesela; kalbi bir mahlukun riyasetine, askerlerine, yaranlarına, mülklerine veya ehline, arkadaşlarına, mallarına, zahirlerine; veya maliki, meliki, şeyhi ve mahdumu gibi, ölmüş ve ölecek büyüklerine ve efendilerine itimat eder ve onlardan ümidlenirse, o zaman Allah'a değil o bağlandığı kimseye kul olmuş olur. Ölümsüz olan Allahu Teala'ya itimat edip güvenilmesini emretmek üzere ayette şöyle buyurulmuştur: **"Ölümsüz, diri olan Allah'a güven, O'nu överek tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak kendisi yeter."** (Furkan: 58)

Kalbini yaratılmış olanlara bağlayan kendisine yardım edeceklerini, rızık vereceklerini veya yol göstereceklerini uman herkes, onlara boyun eğer, umduğu ve beklediği kadar da kulluk içinde bulunur. Görünüşte onların âmiri, işlerinin idarecisi ve üzelerindeki yetkili konumunda olsa da bu böyledir.

Buna göre kalbi bir kadına bağlanan bir adam,-kadın kendisine mübah da olsa-kadına esir olur. Kadın ona hükmeder ve istediğini yaptırır. Oysa görünüşte erkek onun efendisidir, çünkü onun eşi veya sahibidir. Ama gerçekte erkek onun esiri ve kölesidir. Özellikle kadın, erkeğin kendisine âşık ve muhtaç olduğunu, kendisini başkasıyla değişmeyeceğini bilirse, o zaman gaddar bir efendinin kölesine uyguladığı acımasız tahakkümü o da kocasına uygular. Kocası bundan kurtulamaz. Hatta bundan daha fazlası da olur. Zira kalbin esirliği, bedenin esirliğinden, kalbin kulluğu da bedenin kulluğundan daha önemlidir. Bir kimsenin bedeni kul, bedeni köle ve bedeni esir olursa, kalbi müsterih ve mutmain ise buna aldırmaz. Hatta bu durumdan kurtulmayı bile hayal edebilir.

Ama bedenin hükümdarı olan kalp, Allah'tan başkasına kul, köle ve kulluk yapacak kadar bağlı olursa, kalp köleleştiği için bu durum sırf zilletir, esarettir ve aşağılık bir kulluktur. Kalbin kulluk ve esareti ise karşılığında sevap ve günah kazanılan bir husustur. Buna göre bir müslümanı haksız yere bir kâfir esir veya bir günahkâr köle yapsa, gücünün yettiği kadar görevlerini yerine getirdiği takdirde bu durum kendisine zarar vermez. Bir kimse de hakka kulluk etse, Allah'ın ve Allah dostlarının hakkını yerine getirse iki ecir birden alır. İnsanı dinden çıkaran sözleri söylemeye zorlansa ve de söylese, ama kalbi imanla mut'main olsa, bu durum kendisine zarar vermez.

Ama bir kimsenin kalbi köleleşir ve Allah'tan başkasına kul olursa, bu durum kendisine zarar verir. Görünüşte halkın hükümdarı olması da bir şey değiştirmez.

Tıpkı zenginlik gönül zenginliği olduğu gibi, hürriyet kalp hürriyeti ve kölelik de kalp köleliğidir. Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuşlardır:"Zenginlik mal çokluğu değil, gönül zenginliğidir." Bu durum, ömrü elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, (bu durum kalp, mübah bir surete karşı köleleştiğinde böyledir. Ama kalbi, haram olan birşeye köleleştirdiğinde bu ise hiçbir azabın yaklaşamayacağı bir azabtır) insanın kalbi mübah bir simaya kul olduğunda geçerlidir. Ama haram bir çehreye-kadın ve çocuk gibi-kul olursa, bu durum kendisini hiç bir azabın geride bırakamayacağı bir azaptır. [127]

Bu suret aşıkları insanların azabı en çok, sevabı en az olanlarıdır. Şüphesiz ki, bir suret aşığının kalbi o surete takılıp kalır da ona kul olursa, onun için ancak kulların Rabbinin sayabildiği şer ve fesat türleri bir araya gelir. Bunun gibi başkanlık ve yeryüzünde yükselme peşinde olan kimsenin kalbi de bu konuda kendisine yardımcı olana bir kuldur. Her ne kadar görünüşte onların lideri, onların önderi ve aralarında kendisine itaat edilenleri ise de gerçekte onlardan uman ve onlardan korkan biridir. Onlar uğruna mal ve dostlarını feda eder. Kendisine itaat etmeleri için suçlarını affeder ve

127 Bunun için şekil aşıkları itiraflarını: "Sevgi azaptır" sözüyle dile getirirler.

onlara yardım eder. Görünüşte o, kendisine baş eğilen bir liderdir ama, gerçekte onlara baş eğen bir köledir. [128]

Bu suret aşıklarının ve liderlik peşinde olanların her ikisinde de Allah'tan başkasına kulluk vardır. Her ikisi de gerçekte Allah'a kulluğu terketmektedir. Karşılıklı yardımlaşmaları yeryüzünde haksız yere yükselmek için olunca âdeta bir günah, ya da yol kesmek için yardımlaşmış gibi olmaktadırlar. Böyle olunca şahıslardan her biri uğrunda kul köle olduğu arzu ve hevası için diğerine kulluk yapmış olmaktadır. Mal peşinde koşan da aynen böyledir. Zira bu mal, onu kendisine kul ve köle yapmaktadır.

Daha sonra şeyhülislâm-Allah rahmet eylesin-şunları söyler:

Bu husus iki türlüdür:

1-Bunlardan kulun kendilerine ihtiyaç duyduğu yemek, içmek, barınak, eş ve benzeri şeyler vardır. Kul bunları Allah'tan ister, bu konuda Allah'a başvurur, o kulun katında mal, ihtiyaç duyduğunda kullandığı bir şeydir. Tıpkı üzerine oturduğu minderi, üzerine bindiği eşeği, belki de ihtiyacını giderdiği tuvaleti gibidir. Buna karşılık mala kulluk eden birisi değildir. [129] Böyle olunca insan, gerçekten pek huysuz yaratılmıştır; başına bir fenalık gelince feryat eder, bir iyiliğe uğrarsa onu herkesten meneder.

2-Bunlardan, kulun kendisine ihtiyaç hissetmediği şeyler de vardır. Böyle olunca kul, kalbini onlara bağlamamalı. Eğer bağlarsa onların kölesi olur, çoğunlukla da Allah'tan başkasına güvenip dayanır. Kendisinde gerçek anlamda Allah'a kulluk ve O'na güvenmek kalmaz, aksine kendisinde Allah'tan başkasına kulluğun ve Allah'tan başkasına güvenmenin bir çeşidi bulunur. İşte bu kimse Peygamber Efendimiz'in: "Altın ve gümüşe kul olan sürünsün. Kadifeye kul olan sürünsün. Midesine kul olan sürünsün." sözünü, insanlar arasında en çok hak edenlerdendir. İşte bu kimse bu işlerin bir kölesidir. Eğer bu kimse bunları Allah'tan isteseydi, Allah istediklerini ona verdiği zaman hoşnut, ondan sakındığı zaman öfkeli olacaktı. Allah'a yalnızca O'nun razi olduğundan razı olan, O'nun öfkelendiğinden öfkelenen, Allah ve Rasûlünün sevdiklerini seven, kızdıklarına kızanlar kulluk eder. Allah dostlarına dostluk, düşmanlarına düşmanlık besler. İşte imanı kemale erdiren budur. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Kim Allah için sever, Allah için kızar, Allah

128 Bu konudaki gerçeklere en büyük delillerden biri de demokratik ülkelerde başkanlık yarışına girenlerin odalar birliği, kooperatifler, sendikalar, dernekler, kurullar ve takımlar gibi halkın çeşitli kesimlerine karşı tutumları ve bu kesimlerin oylarını alabilmek için yaptıkları hakkında görüp duyduklarımızdır. Bunlar böyleyken akşamla yatsı arasında yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan diktatörlüklerdeki liderler hakkında ne düşünürsünüz?

129 Zamanımızın belalarından biri de wc'nin kalpleri köleleştirme araçlarından biri olmasıdır. Nasıl olmasın? Dünya kulları wc'yi altın'dan inşa ediyorlar.

için verir, Allah için vermez. İşte iman kemale ermiştir.", "İmanın en güvenilir göstergesi, Allah için sevmek ve Allah için kızmaktır." [130]

İmam ibn Kayyım (Allah rahmet eylesin) bütün günahların en büyük kökenlerinin kalbin Allah'tan başkasına bağlanmasında, insanların imandan sapmalarının sebebinin de doğru bilgi ve doğru iradeden sapmalarının olduğunu değişik yerlerde açıklamıştır.

O, şöyle der:

"Kul, niyeti yalnızca Allahu Teala olarak sabahlayıp akşamlarsa, Allahu Teala onun ihtiyaçlarını tamamen üstlenir. Önem verdiği her şeyi tamamen garantiler. Kendi sevgisi için kalbini diğer sevgilerden, dilini diğer zikirlerden ve organlarını başkalarına itaatten boşaltır.

Eğer niyeti dünya olarak akşamlayıp sabahlarsa, dünyanın sıkıntılarını, kederlerini ve üzüntülerini ona yükler, nefsine güvenip bağlanmasını sağlar, kalbini Allah sevgisini bırakıp yarattıklarının sevgileriyle, dilini Allah zikrini bırakıp yarattıklarının zikirleriyle, bedenini Allah'a boyun eğmeyi bırakıp yarattıklarına boyun eğmekle, onlara hizmetle ve onların işleriyle meşgul eder.

O, yabani hayvan saldırganlığı içinde başkasına hizmet için karnını körük gibi şişirip kaburgalarını sıkar. Bu demektir ki, Allah'a kulluk, boyun eğmek ve muhabbetten yüz çeviren herkes, yaratılmışlara kulluk, muhabbet ve hizmet belasına çarptırılır. Zaten Yüce Allah da şöyle buyurur: **"Rahman olan Allah'ı anmayı görmezlikten gelene, yanından ayrılmayacak bir şeytanı arkadaş veririz."** (Zuhruf: 36)"[131]

O, devam eder ve şöyle der: "Yakınlık, kalbin Allah'a bağlanması anlamına gelir. Tıpkı mescidde bulunup, bedenin ondan ayrı olmadan itikaf edip Allah'a bağlandığı gibi. Bunun hakikatı; kalbinin Allah'ın sevgisine bağlanması, zikrinin O'nun celalliğine ve yüce oluşuna bağlanması ve azalarının O'na samimiyetle itaat ederek ve rasulüne tabi olarak bağlanmasıdır. Herkim kalbini tek olan Allah'a bağlamazsa, o takdirde çeşitli timsallere, resimlere, heykellere bağlanır. Hanif dininin önderi olan İbrahim aleyhisselam'ın şu güzel hitabı misali, **"O, babasına ve kavmine: Şu karşısına geçip ibadet etmiş olduğunuz heykeller de ne oluyor? demişti."**Enbiya ;52

Böylece İbrahim aleyhisselam kendisinin bağlandığı ve kavminin bağlandığı şeyin gerçeğini taksim etmiş oluyor. Nitekim kavminin istediği heykellere bağlanmak olurken, İbrahim aleyhisselam'ın istediği de Celil olan Rab Teala'ya bağlanmak olmuştur.

130 e'l-Ubûdiyeh: S. 80-103 seçme bölümler.

131 El-Fevaid... ayetten sonra şöyle dedi: Sufyan ibn-i uyeyne şöyle dedi: Arapların arasında meşhur bir mesele getirin, ben size Kuran'dan onun karşılığında bir ayet getireyim, birisi ona şöyle dedi: "Kardeşine hurma ver, eğer kabul etmezse cemre ver" meseli Kuran'da nerede? O da şöyle söyledi şu ayette: "zuhruf 36"

Timsal kelimesinin çoğulu temâsîl'dir. O da temsil edilen şekil demektir. Buna göre kalbin Allah'tan başkasına bağlanması, onunla meşgul olması ve ona dayanması, insanın kalbine dikilen şekillere kendini vermesidir. Bu ise, kendini putların sekillerine adamanın bir benzeridir.

Bu nedenle puta ibadet edenlerin şirki, kalpleriyle, niyetleriyle ve iradeleriyle putların şekillerine ibadet etmeleriyle olmuştur. Kalpte şekiller olunca kalbe sahip olur ve kendilerine kulluk ettirecek biçimde onu kul edinirler. Bu ise putlara kulluk edenlerin onların uğrunda eğilmelerinin bir benzeridir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz onları, uğrunda eğildikleri şeylerin kulu olarak adlandırır, sürünmeleri ve perişan olmaları için bedduada bulunur: "Dünyaya kulluk edenler sürünsün. Paraya pula kulluk edenler sürünsün. Sürünsün ve perişan olsun. Diken battığında çıkaranı olmasın."[132]

Yine devam eder ve der ki: Böylece anlaşılıyor ki, insanların çoğunun imandan sapmaları, sağlıklı bilgi ve sağlıklı iradeden sapmaları yüzündendir. İman ancak marifetin nübüvvet nurundan alınması, iradenin arzulardan ve yaratılmışlara karşı duyulan isteklerden soyutlanmasıyla tamamlanır. O zaman mü'minin ilmi vahiy kaynağından alınmış, iradesi Allah'a ve âhiret yurduna yönelmiş olur.[133]

İradenin sağlıklı olması-selefi metoda göre-iman yolunda ilerlerken değinilmeden geçilmesi mümkün olmayan, aksine kesin bilgiye ulaşıncaya kadar üzerinde durulması zorunlu olan bir noktadır. Beden ve kalple yapılan amel ve ibadetlerin hepsini toplayıp ötesinde başka bir hedef bulunmayan bir tek hedefe yöneltmek, ancak böyle tamamlanır.

Sadece selef metodunun sahih oluşunun en büyük delili, baktığınızda görürsünüz ki bu metod, sağlam dokumanın ilmekleri ve birbirine kenetlenen zincir halkaları gibidir. Eleman ve önermelerinden her birisi düşünmeye gerek bırakmayan bu açık gerçeklere götürür ve bunları en güçlü bağlarla birbirine bağlar.

Eğer inanç ve bilgi yönünü konuşurlarsa, konuşmalarının eksenini daha önce geçen şeyler oluşturur. Tezkiye ve murakabeden bahsederlerse, söz döner dolaşır aynı konuya gelir.. Buna iki örnek alalım:

Birinci örnek: "Tezkiye ve murakabe" konusundadır. Bedeni amellerin tamamının ve enine boyuna hayatın tüm boyutlarının geniş anlamdaki kulluk kavramının sınırları içine girdiğini şöyle anlatır.

İşte selef-i salihin yolunda yürüyen kimsenin inandığı şeylerden biri: " Allah'ın kul üzerinde ; organlarından her biriyle ilgili bir buyruk, bir yasak, bir nimet ve

132 a.g.e. S. 76
133 a.g.e. S. 76

bu nimetten yararlanma ve ondan zevk alma hakkı vardır. Kalkar da Allah için bir organla bir buyruk yerine getirir ve bir yasaktan uzak durursa, Allah'ın kendisine verdiği organla ilgili nimetin şükrünü eda etmiş, ayrıca yararlanma ve zevkini tamamlamak için mesai harcamış olur. Ama Allah 'ın buyruk ve yasaklarına uymazsa, Allah'da onun bu organ yoluyla nimetlerinden yararlanmasını engeller. Ayrıca bu organı onun için en büyük zarar ve elem vasıtası haline getirir.

Bir diğeri de; Allah'ın kul üzerinde ; kulun bütün vakitlerine ayarlı, kendisini Allah yolunda ilerletecek ve Allah'a yaklaştıracak kulluk görevleri hakkı vardır. Kul vaktini vaktin ibadetiyle değerlendirirse Rabbına doğru ilerler. Heva ve hevesleriyle, rahatlık veya boşlukla geçirirse bu yolda geriler.

Buna göre kul, hiç kuşkusuz ya ilerleme veya gerileme içindedir. Elbette yolda duraklama sözkonusu değildir. Çünkü Allahu Teala: "İçinizden öne geçmek veya geri kalmak isteyen kimseye '..' andolsun." (Müddessir: 39)) [134]

Kul, hayatın biribirini izleyen nefeslerden ve biribiriyle yarışan dakikalardan başka bir şey olmadığını, aldığı zevkleri saysa, bazı gezegenlerin, bazı yıldızların, bütün kâinatin ömürleri, görünen ve görünmeyen boyutlarıyla âlemlerin ikisinin birden ömürleri şöyle dursun, bazı kuşların, sürüngenlerin ve ağaçların ömürlerinden daha kısa bulacağını bilirse..

Buna karşılık kendisinin açık bir hikmet ve belirli bir gaye için yaratıldığını, bunun da; yalnızca eşi ve benzeri olmayan Rabbine kulluk olduğunu bilirse, mutlaka ve kesinlikle vaktine sahip çıkar, ibadet ve taatle vücudu çalıştırır ve sahip olduğu zamanı bunlarla değerlendirmek için son derece istekli ve olabildiğince hırslı davranır. Ama işin farkına varmaz veya aldırmaz da ilkesiz ve prensipsiz davranmaya devam ederse, imanındaki eksiklik bu anlayışındaki eksikliği gittikçe açığa çıkarır.

Bu ise sırf eksiklik değil belki de bir geri kalma ve kesintiye uğramadır. Çünkü "eğer ileriye doğru gitmezse, mutlaka geri kalır. Kulun duru durağı yoktur. Daima hareket halindedir. Ya ileri gider ya da geri. Ya ileri gider veya daha ötesine. Ne tabiatta ne de şeriatta durağanlık yoktur. Burada ya cennete ya da cehenneme götüren aşamalar söz konusudur. Bu merhaleleri kimi hızlı kateder, kimi yavaş, kimi ileri gider, kimi geri kalır fakat her halukarda yolda duran kimse yoktur. Yolda giden ancak gidilen yönü, bir de sürat ve yavaşlıkta birbirlerinden ayrılırlar. Nitekim bir ayette **"İçinizden öne geçmek veya geri kalmak isteyen kimseye, insanoğlunu uyarıcı olarak anlatılan Cehennem, büyük olaylardan biridir."** (Müdessir: 35-37) buyurulmakta fakat duran bir kimseden bahsedilmemektedir. Çünkü cennetle cehennem arasında

134 e'l-Fevaid: S. 173-174

başka bir mevki yoktur. Yolcunun bu iki yurttan başka bir yere çıkan yolu yoktur. Salih amellerle cennet yoluna ilerlemeyen, kötü amellerle cehennem yoluna kalır."[135]

İmam Ahmed ibn Hanbel'in (Allah kendisinden razı olsun) sahih bir senetle rivayet ettiği hadiste Peygamber Efendimiz şöyle buyurur: "Bir topluluk bir meclise oturur da orada Allah'ı anmazlarsa, bu onlar için ancak bir eksiklik olur. Bir adam bir yol yürür de orada Allah'ı anmazsa bu onun için ancak bir eksiklik olur. Bir adam yatağına girer de yatağında Allah'ı anmazsa bu onun için ancak bir eksiklik olur." [136]

Bunlar da Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabı. Zamanı değerlendirme, hatta-iradeyi düzeltme ve niyeti birleştirme açısından-zamanın ihyası ve tezkiyesi konusunda ideal örneği gerçekleştiriyorlar. Bütün ömürleri itaat ve bütün vakitleri derece yükseltme uğrunda tükenmişti. Dine çağrıda, Allah yolunda savaşta, zikir, oruç ve Kur'an tilavetinde geçirdikleri ömürlerini bir kenara bırakın, fakat bir başka yöne, son zaman bilginlerinin beden ve kalple yapılan amellerin bir kısmından-yaratılıştan gelen nefis zevkini kastediyorum-ibadet kavramını soyutlamak amacıyla değerini ihmal etmelerine bakın.

İşte Muaz ibn Cebel radıyallahu anh, diyor ki: "Bana gelince, ben uyurum da gece kalkar namaz kılarım da, kalkmam gibi uyumamı da hesaba katarım." [137]

Bu da Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh, şöyle diyor: "Zeki insanların uykuları ve iftarları ne güzeldir! Ahmakların gece namazları ve oruçlarıyla bunu nasıl değişirler?" [138]

İbn Kayyim bununla ilgili yorumunda şöyle der:

Bu ince söz, sahabe'nin radıyallahu anhum anlayışındaki olgunluğu ve bütün iyiliklerde kendilerinden sonrakileri geçtiklerini gösteren özlü sözlerden biridir."

Bilinmesi gerekir ki insan, Allah'a olan yolculuğunda bedeniyle değil, kalbi ve niyetiyle ilerler. Gerçek takva organların takvası değil, [139] kalplerin takvasıdır. Allahu Teala şöyle buyurur: **"Bu böyledir; kişinin Allah'ın nişanelerine hürmet göstermesi, kalplerin Allah'a karşı gelmekten sakınmasındandır"** (Hacc: 32) Yine şöyle der:**Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvânız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davrananları müjdele**! (Hac: 37)

135 Medaricü's-Sâlikîn: C. 1, S. 267
136 Ahmed ibn Hanbel; Müsned: C. 2, S. 232
137 Buhari; Megazi, C. 8, S. 62
138 Hilyetü'l-Evliya, C. 1, S. 211
139 Çünkü kalbin takvası, mutlaka organların takvasıyla sonuçlanır. Aralarında zorunlu bir bağlantı olmalıdır. Fakat asılolan kalplerin amelleridir. Bununla ilgili açıklama ileride gelecektir.

Peygamber Efendimiz de mübarek göğsüne işaret ederek şöyle buyurur: "Takva buradadır."[140]

Buna göre zeki insan, sağlam irade, yüksek ideal, hedefi indirgeme ve sağlıklı niyet sayesinde az bir çabayla aptal bir insanın çokça yorularak ve sıkıntılı yolculuklar yaparak aldığı yoldan kat kat fazla yol alır. Sağlam irade ve Allah sevgisi şüphesiz sıkıntıyı giderir ve yolculuğu güzelleştirir. Allah'a doğru ilerleme ve bu yolda yarışma yalnızca sağlıklı niyetler, samimi istekler ve sağlam iradeler sayesinde gerçekleşir. Sağlıklı niyet sahibi sessiz kaldığı halde çok ibadet edeni fersah fersah geçer. Eğer niyette eşit olurlarsa o zaman ibadetler devreye girer.. herhalde mesele anlaşılmıştır.

İşte bu, kendilerinden sonra gelenler arasında onlardan daha çok ibadet eden, seherlerde uyanık kalan ve Yüce Allah'la bağlantı kuran kimseler olduğu halde sahabenin nasıl iman ve yakin yönünden insanların en ileri gidenleri olduklarını açıklayan durumlardan biridir. Daha doğrusu Ebû Bekir'den radıyallahu anh gece namazı ve oruç bakımından oldukça ileri olanlar ve bunları çok yapanlar olduğu halde onu geçen olamamıştır. Çünkü onun imanı bütün yeryüzü halkının imanıyla tartılsa, mutlaka onunki ağır gelirdi. [141]

Sahabenin yüksek idealdeki konumu; ensar akabe gecesi Peygamber efendimizle anlaştılar, Peygamber efendimiz şart koştu onlar da şart koştular, sonunda: "Bizim için ne var" diye sordular. Peygamber efendimiz: "Cennet var" cevabını verdiler. Bunu işitince: "O halde anlaşma sizindir" dediler.[142]

Topluluk daha yolun başındayken bile sahip oldukları şu yüksek ideale bakınız. Bundan sonra yetkinin kendilerinin olmasını şart koşan diğer kabilelerin kaba ve sapık ileri liderlerinin niyetleriyle karşılaştırınız.

İkinci örnek; "Bilgi ve irade" konusundadır. Tevhidin netliği ve yaptırımın şeffaflığı yönünden kulun uyanıklığını ve sürekli sakınmasını, ayrıca dalgınlık ve özür dileme vadilerinde çoğu helak olanları ele alır.

Zira tevhid, en ince, en temiz ve en saf bir şeydir. Öyle olunca en küçük bir leke onu zedeler ve kirletir. Üzerinde iz bırakır. Sanki beyaz bir giysi ya da temiz bir ayna gibidir. En küçük bir leke, üzerinde iz yapar. Bu nedenle gizli bakış, gizli söz ve gizli arzu onu batırır. Eğer sahibi derhal harekete geçer ve onu zıttıyla söküp temizlerse ne âlâ, yoksa o kir onda yerleşir, bir karakter haline gelir, sonra onu söküp temizlemek oldukça zorlaşır.

140 Müslim

141 Nitekim bu durumu Ömer radıyallahu anh haber vermiştir. Bunun için bkz. İmam Ahmed; Fedailü's-Sahabe, Vasiyyüllah ibn Muhammed Abbas tahkiki, S. 418-419

142 Bununla ilgili rivayetler için bkz. Fethü'l-Bari: C. 7, S. 220-222 İbn Kesir; Siretü'n-Nebeviye: C. 2, S. 155-208

Tevhid üzerinde oluşan bu izler ve karakterler arasında çabuk meydana gelen ve çabuk yok olanlar olduğu gibi çabuk meydana gelip geç yok olanlar da vardır.

Fakat insanlardan tevhidi çok ve muazzam olanlar vardır ki, bu kir ve lekelerden önemli miktarda içine karışır, (tevhid inancı güçlü olduğundan) onda değişime uğrar ve kaybolur gider. Bu, sanki çok miktarda suya az bir pislik veya kir karışmış (ve içinde kalbolmuş) gibidir. Fakat tevhid inancı daha aşağıda olan onu görüp aldanır, zayıf olan tevhidine tevhidi çok ve muazzam olanın karıştırdığı şeyleri karıştırır. Ancak karıştırdığı şeyler onun zayıf tevhidinde, tevhidi güçlü olanda göstermedikleri etkiyi gösterirler.

Bunun gibi normal temizlik derecesindeki bir yerde sahibini kirleten şey, ondan daha temiz bir yerde ortaya çıkar. Öyle olunca son derece temiz bir yerde yapacağı işlemden daha aşağı bir işlemle orada temizlenir.

Yine bunun gibi iman ve tevhidin gücü yeterli derecede ileri olursa, zayıf kuvvetin aksine bayağı maddeleri iyiye dönüştürür ve zorluklarını ortadan kaldırır.

Yine bunun gibi bir çok iyiliklere sahip, bir çok kötülüklerle dolu olan kimse, elbette bu kötülükleri işleyen, fakat böyle iyilikleri bulunmayan kimsenin göstermediği hoşgörüyü gösterecektir. Nitekim şöyle denilmiştir:

Sevgili tek bir günah işlediği zaman, iyilikleri bin kadar şefaatçiyle geliyor.

Yine ayni şekilde samimi istek, güçlü irade ve tam bir boyun eğme, bu arızaları ve tuhaf karışıkları kendi doğrultusunda değiştirir. Nitekim yalan, niyet bozukluğu ve zayıf bir boyun eğmenin övgüye değer söz ve fiilleri kendi doğrultusunda değiştirdiği gibi.

Bunun gerçek olduğunu gösteren tanıklardan biri, şüphesiz ki sahabeler-içlerinde tevhidi mükemmel bir şekilde sindirmeleriyle birlikte-en küçük bir arızanın onu bozmasından korkar ve buna yol açacak davranışlardan son derece kaçınırlardı. Bu leke ve kusur ister bilgi yönünden olsun ister boyun eğme, ister irade yönünden olsun isterse niyet, durum değişmezdi.

Şu sözü söyleyene Allah rahmet eylesin: "Toplumun günahı azdı ve nereden geleceklerini biliyorlardı." [143]

Bir diğeri de Hudeybiye gününde anlaşma şartlarının hikmet ve yararları kendisine gizlenen Ömerin radıyallahu anh Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e söyledikleridir. Bu şartların kabulünden ve Peygamber Efendimiz'in kendisini reddedişinden hoşnutsuzluğunu belirten Ömer -siret kitabında ayrıntılı olarak açıklandığına

143 Bu sözü imam Rabbani Ebû Süleyman e'd-Dârâni, ibn Sirin'in (Allah ikisine de rahmet eylesin) macerasına açıklama olarak söylemiştir. Bkz. ibn Sirin tercemesi. Safvetü's-Sıfat: C. 3, S. 246

göre- Peygamber Efendimiz'in bu davranışını peygamberlik bilgisinin ve Allah'a boyun eğme inancının saflığını bozacak bir leke ve bir şaibe saymıştı. Ancak çok geçmeden durumu farketti ve yaptığı yanlışlığın büyüklüğünü kavradı. Hatta o şöyle diyordu: "O gün söylediğim sözün korkusuyla-günahını affettirmek gayesiyle-sürekli namaz kılıyor, oruç tutuyor, sadaka veriyor ve köle azad ediyordum."[144]

İşte Peygamber Efendimiz'den sonra ümmetin en mükemmeli ve Peygamber Efendimiz'in dostu olan Ömer'in durumu! O, söylediklerini yalnızca dinini korumak, Allah ve Rasûlu için kızmak, Peygamber Efendimiz'in rüyasının kanıt olabileceği ictihadında bulunmak üzere söylemişti.

Niyet ve iradede bazı karışıklıklar kendilerine musallat olduğu için Tebük savaşından geri kalan üç kişi için de aynı şeyler olmuştu. Bu durumu Ebû Heyseme'nin kavradığı gibi hiç birisi kavrayamamıştı. O, gölgeyi ve eşini terketmiş, topluluk işi kavrayıncaya kadar hayatı durdurmuştu. Savaştan geri kalmanın sorumluluğunu yakından kavrar kavramaz yaptıkları hatanın büyüklüğünü farkederek derhal ürperti duydular. Sonra başlarına gelenle ve sonlarıyla ilgili bilinen olaylar gelişti. İkisi-Mirara ve Hilal-Bedir savaşına, üçüncüsü-Ka'b-Akabe bey'atine katıldıkları ve Tebük'te savaş gerçekleşmediği halde durumları bu!

Uyma ve teselli alanında sahabe'den radıyallahu anhum söz etmemiz münasebetiyle diyoruz ki; müslüman toplumun içine düştüğü çöküntü ve çözülmenin öğelerinden birinin bilgi ve yaşayışın bozulmasına yol açan irade ve amacın bozukluğu olduğuna dikkat çekmek, söz gelimi söylenmiş bir söz olmasa gerek.[145]

Diğer sapık gruplar gibi bid'atleri ve vahiy dışındaki kaynakları esas aldıkları için bilgi ve yaşayışları bozulanları bir kenara bırakın da sahabeye mirasçı olan ve onlardan sağlıklı bir eğitim alan son nesillere bakın. Ne varki bu problem, son nesli sağlıklı irade ve amaçtan soyutlamış, buna bağlı olarak da bilginin bizzat kendisi bozulmuş, böylece bu nesil, sünnet yerine bid'atlere, yol gösterenler yerine yollarını kesenlere sarılmaya başlamıştır. Günümüzde bunların canlı örnekleri vardır. Aslında bunlardan birini selefin ilmine varis,teorik olarak onların inancını benimsemiş görürsün. Fakat niyet ve iradesini dünyaya çevirmesi, günlük hayatında onu bilerek ya da bilmeyerek düşüncelerdeki sapıklığa ve yaşayıştaki bozukluğa sevkeder. Bir ara bid'at inançları benimseyenlerin durumlarına hayret ederken, bakarsın ki şeytan, başka türden bid'atler ağıyla onun da çevresini örmüştür. Sonuçta bid'atçiler için bir fitne, yetki sahipleri için bir destek, heva ve şehvet sahipleri için de bir basamak olup çıkmıştır.

144 Bunu ibn İshak rivayet etmiştir. C. 2, S. 366 Hadisin aktarılmasında kullanılan senet, Buhari'nin kullandığı senettir. Ancak bu senedin akışıyla Buhari, bazı yerlerde farklılık gösterir. C. 5, S. 322 Zühri der ki; Ömer: "Bu amaçla bir çok amel işledim" demişti.

145 Özellikle bu araştırmanın amaçlarından birinin, çağdaş islâmi davetlerde ibret ve öğüt almak olması gerektiğini zorunlu görüyoruz.

Bu ise büyük bir engel ve tehlikeli bir kapıdır. Bunu geçen ve belâsından kurtulan çok azdır. Böyle birini şeytan (aleyhilla'ne) mübahları genişletme ve yoksullara üstünlük taslama kapısından sokarak başlatır. İsterse yoksullar takva insanlarından olsun durum değişmez. Sonra adamı şehvetlere dalmaya ve nüfuzlu kimselerin dünyasında onlara komşu olmaya doğru ilerletir. Daha sonra o dünyada görülen ve yapılanları meşru gösterme, doğruluk ve dine uygunluğu yönünde görüş bildirme ve fetva verme, karşı çıkanlara düşmanlık besleme kapısından geçirir. Bu noktada adamın bilgi netliği bozulur, bilgi dağarcığı bulanıklaşır, bilgi silahı kendine doğru yönelir, Artık Allahu Teala hakkında sürekli bilgisizce konuşur, açık delilleri gizler, yorum teknikleriyle zoraki nedenler icad eder. Sonuçta ilim nurundan soyunur, onun durumu Allahu Teala 'nın A'raf sûresinde verdiği örneğe benzer. Örnek şöyledir: **"Durumu, üstüne varsan da, kendi haline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir"** (A'raf: 176)

Bununla ilgili olarak imam Hafız ibn Kayyım şöyle der: "İlim ehlinden olup da dünyayı talep eden ve dünyayı sevenlerin hepsinin, gerek fetvalarında gerekse hüküm ve haberlerinde Allah hakkında haksızca görüş vermesi beklenir. Çünkü Allahu Teala'nın hükümleri çoğu kez insanların isteklerinin tersine gelir. Özellikle makamlık ve başkanlık sevgisi bulunan kimselere.. Kuşkusuz şehvetlere uyanların, çoğunlukla maksatları ve istekleri ancak hakka karşı gelmek ve hakkı savmak yönünde olmuştur. Alim ve hakim olan kimseler, şayet makamlığı seviyorlarsa ve şehvetlerine uyuyorlarsa, o takdirde buna ek olarak bir de hakka zıt olan şeyleri müdafaa etmeye başlarlar ki, böylece istekleri gerçekleşmiş olur. Özellikle bir şüphe hakka girmişse, şüphe ve şehveti bir araya gelir ve o, hevasına uyar, doğruyu ve hakkı örtüp gizler. Eğer doğru olan bir şey zahiren açıkta olup da gizli kapaklı değilse ve bir şüphe barındırmıyorsa, buna muhalefet etmek konusunda adım atar ve "Nasıl olsa benim tevbe ederek, çıkış yolum var" der ve tevbeyi hafif görür. Nitekim bu ve benzerleri hakkında Allahu Teala şöyle buyurur: **"Onların ardından, namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi.** (Meryem: 59) Bir başka yerde de şöyle buyurur: **"Ardlarından yerlerine gelen bir takım kötüler, kitaba mirasçı oldular. 'Biz nasıl olsa affedileceğiz' diyerek kitabın hükümlerini değiştirme karşılığı bu değersiz dünyanın mallarını alırlar; yine ona benzer geçici bir şey kendilerine gelince onu da kabul ederlerdi. Onlardan, Allah'a karşı ancak gerçeği söyleyeceklerine dair kitap üzerine söz alınmamış mıydı? Kitapta olanları okumamışlar mıydı? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için, ahiret yurdu daha hayırlıdır. Kitaba sımsıkı sarılanlar ve namaz kılanlar için ecir vardır, düşünmüyor musunuz?"**(A'raf: 169)

Allahu Teala'nın haber verdiğine göre, onlar alınmasının kendilerine haram olduğunu bildikleri halde değersiz malı aldılar ve "Biz nasıl olsa ileride mağfiret olunacağız" diyorlardı. Kendilerine başka bir mal verilmiş olsa, bunu alırlar ve bu

konuda oldukça ısrarlıdırlar. İşte bu durumları onları Allah hakkında haksız konuşmalara kadar götürür. Nitekim "Bu Allah'ın hükmüdür, şeriatıdır ve dinidir" diyorlardı; üstelik O'nun dininin, şeriatının ve hükmünün de bu dediklerine ters olduğunu bildikleri halde.. Ya da bunun Allah'ın dini, şeriatı ve hükmü olduğunu bilmiyorlardı. Dolayısıyla bazen Allah hakkında bilmeden konuşuyorlardı; bazen de batıl olduğunu bildikleri şeyleri (kitaptanmış gibi göstererek) böylece Allah hakkında konuşuyorlardı. Nitekim dünyaya yönelmiş alimlerden amelde fucur işlemek ile beraber dinde bid'atler çıkarmaları bile beklenir. Böylelikle onlar da iki husus göze çarpar. Kuşkusuz hevaya uymak, kalp gözünü kör eder ve böylece de sünnetle bidatı ayıramaz. Ya da tersine çevirir. Şöyle ki, kendisi bidatı sünnet, sünneti de bidat olarak görür. Eğer dünyanın arkasından giderlerse makam ve şehvetlere tabi olurlarsa, işte bu durum alimlerin afetidir.İşte dünyayı tercih ettikleri, liderlik ve şehvet peşinde koştukları takdirde âlimlerin içine düşecekleri âfet budur. Şu âyet-i kerime'ler de bununla ilgilidir: **"Onlara, şeytanın peşine taktığı ve kendisine verdiğimiz ayetlerden sıyrılarak azgınlıklardan olan kişinin olayını anlat. Durumu, üstüne varsan da, kendi haline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir. İşte ayetlerimizi yalan sayan kimselerin hali böyledir. Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde düşünürler."** (A'raf: 175-176)[146]

2-SEBEP VE GAYELER (VASITALAR)

Sebep ve gayelerin farklılığı konusunda daha önce geçen açıklamanın yanında şöyle diyoruz: Daha önce de açıklandığı gibi kul,-bütün kullar-yaratılıştan Allah'a muhtaç olmaları dolayısıyla sonu gelmeyen arzu ve isteklerini ya gerçek ya da kuruntu sebep ve vasıtalara başvurmadan bütünüyle gerçekleştirmeyi başaramazlar.

Burada maksat, insanlık toplumunun iki yanınında-Mü'minler ve kâfirler-bu açıdan değiştiklerini, her iki tarafın da ibadetini, korkusunu, ümidini ve kalple ilgili diğer amellerini bu vasıta ve onun yoluna nasıl çevireceklerini açıklamaktır.[147]

Mümini alırsak, ibadeti tek Allah'a indirgemek gibi yardım istemeyi tek Allah'a indirgemek de imanının açık bir gereğidir. Allah'dan istenecek yardım ; ister hidayete ermek, ister kalbi düzeltmek ve düzgün yaşamak, isterse yaşamak ve yararlanmak açısından yaratılmışların kendisine ihtiyaç duydukları hususların kavranılması açısından olsun farketmez.

Daha önce de geçtiği gibi mümin biliyor ki ; Allahu Teala her şeyin hazinesi tek başına elinde olandır: **"Hazinesi bizim katımızda olmayan hiç bir şey yoktur."**

146 e'l-Fevaid: S. 100-101 Son âyetin tefsirinde, tefsir kitaplarında eşsiz bir ifadeyle yorum devam ediyor. Okunmaya layık buluyor ve salık veriyoruz.

147 Ama sırf sebeplere sarılıp sarılmama konusu şimdiki konumuza dahil değildir.

(Hicr: 21) Mü'min, şimdi de sonra da: "Allahım! Sen'in verdiğine engel olacak, Sen'in engellediğini verecek hiç kimse yoktur. Mevki ve servet sahibine bunlar hiç fayda vermez. Mevki ve servet yalnızca Sen'dendir." diyerek Rabbine münacâtta bulunur.[148]

Mümin cennet hazinelerinden olan bu hazineyi ister ve diler. "Güç ve kuvvet yalnızca Yüce ve çok büyük olan Allah'a aittir."[149]

Daha doğrusu mümin bir kul eğer mevcudat üzerinde düşünür ve kafa yorarsa, elbette bulacaktır ki:

Sonradan yaratılan varlıklar arasında bağımsız etkiye sahip tek bir sebep yoktur. Aksine bir sebep, mutlaka kendisine başka bir sebebin eklenmesi ve etkisini engelleyen bir faktörün ortadan kalkmasıyla etkili olabilir. Bu kural, açıkça gözlenen sebeplerde olduğu gibi gözlenemeyen ve maddi olmayan sebeplerde de geçerlidir. Bu demektir ki, kendilerinden korkulan ve umulan bütün yaratıkların en büyük gayeleri, etkisinde bağımsız olmayan sebebin bir parçası olmaktır. Etkisi bir başka şeyin etkisine bağlı olmadan etkili olabilen tek varlık vardır, o da tek ve kahhâr olan Yüce Allah'dan başkası değildir.

Böyle olunca O'nun dışındaki hiç bir varlık ne umulmaya, ne de korkulmaya layıktır. Bu da, korku ve umudu Allah'tan başkasına bağlamanın batıllığının en büyük delilidir. Eğer Allah'tan başkasının bağımsız etkiye sahip bir sebep olduğunu varsaysak bile, mutkala etkisi kendisinden değil başkasından olurdu. Öyleyse etkisini gerçekleştirecek bir güce sahip değildir. Zira güç ve kuvvet yalnızca Allahu Teala'ya mahsustur. Güç ve kuvvetin tamamı elinde olan yalnızca Yüce Allah'tır. Güç ve kuvvetinden dolayı kendisinden korkulan ve umulan varlık, yegane Allah'dır. Gerçekten de her şey O'nun yetkisindedir. O halde güç ve kuvvet sahibi olmayan birinden nasıl korkulur ve umulur?

Hatta yaratılmışlardan korkmak ve ummak, onlardan korkan ve umanın hoş olmayan şeylerle karşılaşmasının ve birşeylerden yoksun kalmasının nedenlerinden biridir. Allah'tan başkasından korktuğu oranda bu durum ona musallat olur. Allah'tan başkasından umduğu oranda mahrumiyeti sözkonusu olur. İşte-böyle görülmese ve böyle bilinmese de-bütün yaratılmışların durumu bundan ibarettir. Sonuçta Allah neyi diler ve neyi murad ederse mutlaka o gerçekleşecek, neyi dilemez ve murad etmezse de mutlaka o gerçekleşmeyecektir. İsterse karşısında bütün yaratılmışlar birleşsin mutlaka bu böyle olacaktır. [150]

148 Bu, rükû'dan kalkarken ve namazın sonunda okunan dualardandır. Bu hadisi İmam Ahmed: C. 4, S. 93, Buhari: C. 2, S. 325 ve Müslim: Hadis no: 477 rivayet etmişlerdir.

149 Bu hadisi İmam Ahmed: C. 2, S. 309, Buhari: C. 11 S. 187 ve Müslim: Hadis no: 2704 rivayet etmişlerdir.

150 e'l-Fevaid: S. 44 Daha geniş bilgi için bkz. ibn Recep, Camiu'l-Ulum ve'l-Hikem, ibn Abbas 'ın "Ey oğul! Sana bir kaç kelime öğreteyim de onları okumaya devam et." hadisinin açıklaması. Bu hadis, Nevevi'nin "Kırk hadis" kitabında 19 numaralı hadis olarak yer alır.

Allah'ın kitabı ve yaratılmışlar üzerinde kafa yoran kimse görecektir ki, şirkin en büyük sebeplerinden ve davetçilerinden birisi, müşriklerin Allah'tan başkasının kendileri için iyilik kaynağı olduğu, ona kulluk etmelerinin kendilerine faydalı olanı elde etme ve zararlı olanı önlemede bir sebep olduğu kuruntularıdır. Allah'tan başkasını ilah kabul eden, en azından onu gözünün nuru, kalbinin gayesi ve iradesinin bağlı olduğu varlık kabul etmiş demektir. Yani duadaki şirk, sevgideki şirkten daha fazladır. Bunun da nedeni, duadaki ihtiyaç gerçeğinin daha açık ve daha yaygın olmasıdır. Bu yüzden Kur'an'da bununla sesleniş daha çok gelmiştir. Allahu Teala faydanın, zararın, dostluğun, yardımcı olmanın, sahipliğin, sahipliğe ortaklığın başkasına ait olmasını ve rahmetin, rızkın, ihsanın, şifanın, ölümün, hayatın, yardımın, imdada yetişmenin, sıkıntıyı gidermenin ve benzeri bütün yaratılmışların muhtaç olduğu ve kalbe ait amellerin kendilerinde rol oynadığı diğer şeylerin kendinden başkasının yetkisinde bulunmasını iptal etti. Ancak bunlardan Allahu Teala'nın bir şeyin meydana gelmesinde kendisini sebep kıldığı şeyler bunun dışında kaldı. Bunlar, Kur'an'ın Mekke'de inen bölümünün üzerinde ayrıntılı olarak durduğu en büyük gerçeklerdir.Yüce Allah bunlarla şirkin bütün geçit ve yollarını kapattı, bütün çağrıştıranlarını ortadan kaldırdı.

Yüce Allah bu konuda şöyle buyurur:

"De ki: "Allah'ı bırakıp da göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip olmadığı, her ikisinde de bir ortaklığı bulunmadığı ve hiçbiri Allah'a yardımcı olmadığı halde ilah olduklarını ileri sürdüklerinizi yardıma çağırsanıza! Allah'ın katında, kendisine izin verilenden başka kimse şefaat edemez." (Sebe: 22-23)

Bir başka âyette şöyle buyurur:

"De ki: "Allah'ı bırakıp da ibadet ettiğiniz putlarınıza hiç baktınız mı? Yoksa onların Allah'la ortaklığı göklerde midir? Yoksa Biz onlara kitap verdik de ondaki delillere mi dayanırlar? Hayır; zalimler, birbirlerine sadece aldatıcı söz söylerler." (Fatır: 40)

Bir diğer âyette şöyle buyurur:

"O'nu bırakıp ibadet ettikleriniz, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Onları çağırırsanız, çağrınızı işitmezler; işitmiş olsalar bile size cevap veremezler; ama kıyamet günü sizin ortak koşmanızı inkar ederler. Her şeyden haberdar olan Allah gibi, sana kimse haber vermez." (Fatır: 13-14)

Bir diğerinde de şöyle buyurur:

"Ey putperestler! Siz Allah'ı bırakıp sadece bir takım putlara ibadet ediyor, aslı olmayan sözler uyduruyorsunuz. Doğrusu, Allah'tan başka ibadet ettiklerinizin size rızık vermeye güçleri yetmez. Artık rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin. O'na şükredin. Siz O'na döneceksiniz." (Ankebut: 17)

3-HER HALDE VE HER DURUMDA ALLAH'A OLAN MUHTAÇLIĞI İTİRAF ETMEK

Muhtaçlığı itiraf üzerinde durmak gerekirse bu, Allah'ı bir bilmeye ve iman gerçeğine en açık delillerden biridir. Bu noktada müminle kâfir arasındaki farklılık, her birini diğerinden ayıran en büyük özelliklerden biridir. Sonra bu, zikreden ve sabreden mü'minlerle gaflet eden ve gevşek duran mü'minleri biribirinden ayıran bir başka özelliktir.

Buna göre mümin, Allah'a olan ihtiyacını her an itiraf etmektedir. Bir kimse bollukta da darlıkta da O'nun nimetlerini hatırlayan, ihsanlarına şükreden birisi olursa, yiyeceği yer O'na hamdeder, içeceği içer O'na hamdeder, en küçük ihtiyacında bile O'na dua etmekten asla bıkıp usanmaz.

Kısaca anlatmaya çalışırsak; mümin, mevlâsına muhtaçlığı gerçeğini gözlemektedir. Peygamber Efendimizin kızı Fatıma (radıyallahu anhum) ya tavsiye ettiği şu dua ile Akşam sabah O'na dua eder: "Ey diri ve her şeye hakim olan Allah'ım! Yalnız Sen'in merhametinden medet beklerim. Benim bütün durumlarımı düzelt. Bir göz açıp kapayıncaya kadar bile beni nefsimin eline bırakma." [151]

Daha doğrusu mümin, en zor ve en kritik anlarında bile bunun bilincindedir. Allahu Teala peygamberlerinin durumlarından açıklama ve örnek niteliği taşıyanları Kur'an-ı Kerim'de anlatmıştır.

İşte Yusuf'un (aleyhisselam), rüyasının gerçekleşmesi yönünde her şeyin tamamlandığı andaki durumu: **"Ana babasını tahtın üzerine oturttu, hepsi onun önünde (Allah'a secde edip) eğildiler. O zaman Yusuf: "Babacığım! İşte bu, vaktiyle gördüğüm rüyanın çıkışıdır; Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan, benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni hapisten çıkaran, sizi çölden getiren Rabbim bana pek çok iyilikte bulundu. Doğrusu Rabbim dilediğine lutufkardır, O şüphesiz bilendir, Hakim'dir" dedi."** (Yusuf: 100)

O anda Yusuf (aleyhisselam) nefsini ailesine kavuşmaktan, kardeşlerinden intikam almaktan, neşe ve sevinçte söküp almıştı. Amacı bütün dualarında zikreden ve

151 e't-Terğib ve't-Terhib, hadis no: 654 Yazar bu hadisi Nesâi ve Bezzar'ın sahih bir senetle ve ayrıca Hakimin rivayet ettiğini, ayrıca Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söyler.

şükreden bir kulun tesbihiyle Rabbına yönelmekti. Oysa o, saltanat makamında ve rüyalarının gerçekleştiği sevinç ortamındaydı. Rabbına şöyle sesleniyordu:

"Rabbim! Bana hükümranlık verdin, rüyaların yorumunu öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaradanı! Dünya ve ahirette işlerimi yoluna koyan sensin; benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat." (Yusuf:101)

Yüce Allah'ın peygamberi Süleyman'da (aleyhisselam) Sebe kraliçesinin tahtını binlerce mil uzaktan göz açıp kapayıncaya kadar gelip önünde hazır görünce şöyle demişti:**"Süleyman, tahtı yanına yerleşivermiş görünce: "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınayan Rabbimin lutfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; fakat nankörlük eden bilsin ki Rabbim müstağnidir, kerem sahibidir" dedi."** (Neml: 40) [152]

Aynı şekilde Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'de Mekke'ye muzaffer bir fatih olarak girdiği zaman öyle yapmıştı. Mekke'ye girerken dönüp dönüp Fetih suresini okuyordu.[153] Ümmühânî'nin (radıyallahu anhum) evine indi ve orada sekiz rekat namaz kıldı.[154] Çokça istiğfar ve tesbihte bulundu. Zira O: **"Allah'ın yardımı ve zafer günü gelip, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini överek tesbih et; O'ndan bağışlanma dile, çünkü O, tevbeleri daima kabul edendir."** (Nasr: 1-3) âyetlerini böyle yorumlamıştı.

Bu nedenle Bedir savaşının kahramanları Ömer'e (radıyallahu anh): "Zafere ulaştırıldığımız ve fetih nasip edildiği zaman, Rabbimize hamd etmekle ve istiğfar etmekle emrolunduk." [155] demişlerdi. Medayin'in fethedildiği gün, Sa'd ibn Ebî Vakkas da böyle yapmıştı. Bazı âlimler bunu sünnet haline getirerek şöyle dediler; ordu komutanı bir beldeyi fethettiği zaman ilk girdiği yerde sekiz rekat namaz kılması müstehaptır. [156] İşte nimete eriştikleri ve tatminin zirvesinde bulundukları zaman müminlerin durumu budur.

Kâfire gelirsek; o rahatlık ve bolluk zamanında Rabbine karşı kibirli ve inatçıdır. O'na karşı nankördür, şükretmez. Nimetlerini masiyetlerinde kullanır. İhtiyacı olmadığı zaman azar, bolluk içinde olduğu zaman günahkârlık yapar. Başına bir iş gelir, bir problemle karşılaşır ve kendisini bir musibet kaplarsa, ululuk kuruntusunun köşkünden düşer, gerçekler karşısında sahtelik çöker, bastırılan fıtrattan bulutlar dağılır, bunların sonunda hiç bir güç ve kuvvete sahip olmadığını kesin olarak bilir, daha önce kendilerine bağlandığı varlıkları iddia edilen Rab'ler (zihninden) silinir, duayı sırf Allah'a yapar. Sağlık ve güvenliği tehlikeye girmedikçe O'na muhtaçlığını

152 e'z-Zılal: S. 3698
153 Buhari: C. 8, S. 13
154 Buhari: C. 8, S. 19
155 Buhari: C. 8, S. 735
156 Bkz: İbn Kesir: C. 8, S. 532

ve boyun eğdiğini belli eder. **"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirerek yan çizer; başına bir kötülük gelince uzun uzun yalvarır."** (Fussilet: 51) **"İnsana bir darlık gelince, yan yatarken, oturur veya ayakta iken bize yalvarıp yakarır; biz darlığını giderince, başına gelen darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamışa döner. İşlerinde tutumsuz olanlara, yaptıkları böylece güzel görünür."** (Yunus: 12) 49. **"İnsanın başına bir sıkıntı gelince Bize yalvarır. Sonra katımızdan ona bir nimet verdiğimiz zaman: "Bu bana bilgimden dolayı verilmiştir" der. Hayır; o bir imtihandır, fakat çokları bilmezler."** (Zümer: 49)

Bu durumun açıkça ortaya çıktığı en sıkıntılı pozisyonlardan biri de, deniz yolculuğu yapmakta olan kimsenin ölümle burun buruna geldiği zamandır.

"Sizi karada ve denizde yürüten Allah'tır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri güzel bir rüzgarla götürürken yolcular neşelenirler; bir fırtına çıkıp da onları her taraftan dalgaların sardığı ve çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları anda ise Allah'ın dinine sarılarak, "Bizi bu tehlikeden kurtarırsan and olsun ki şükredenlerden oluruz" diye O'na yalvarırlar. Allah onları kurtarınca, hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar. Ey insanlar! Geçici Dünya hayatında yaptığınız taşkınlık aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz Bize'dir. Yaptıklarınızı size bildiririz." (Yunus: 22-23)

"De ki: "Kara ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır? Bundan bizi kurtarırsan şükredenlerden olacağız diye O'na gizli gizli yalvarır yakarırsınız. De ki: "Allah sizi ondan ve her sıkıntıdan kurtarır, sonra da O'na ortak koşarsınız." (En'am: 63-64)

"Gemilerin denizde Allah'ın lutfuyla yürüdüğünü görmez misin? Allah böylece size varlığının delillerini gösterir. Bunlarda, pek sabırlı ve çok şükreden kimselerin hepsine dersler vardır. Dağlar gibi dalgalar insanları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar; onları karaya çıkararak kurtardığında, içlerinden bir kısmı doğru yolda kalır. Zaten ayetlerimizi bilerek ancak hain nankörler inkar eder." (Lokman: 31-32)

Bunlar da, Kur'an'ın müşrikleri kendisiyle susturduğu en büyük şeylerdir:

a) İkrardan sonra inkâr en kötü şey,

b) Önünde küçülerek yakardıktan sonra kibirlenmek en çirkin şeydir.

Yüce Allah bütün nimetlerin yalnızca kendinden olduğunu açıkladığına göre O'na muhtaçlık yaratılıştan, O'nun hiç kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmayışı da mutlaktır.

"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise müstağnidir, övülmeğe layık olandır." (Fatır: 15) **"Size gelen her nimet Allah'tandır. Sonra, bir sıkıntıya uğradığınızda yalnız O'na sığınırsınız. Sıkıntılarınızı giderince de, içinizden bazıları kendilerine verdiğimize nankörlük ederek Rablerine eş koşarlar."** (Nahl: 53-54)

"Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini anın; sizi gökten ve yerden rızıklandıran Allah'tan başka bir yaratan var mıdır? O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl aldatılıp da döndürülürsünüz?" (Fatır: 3) **"Allah size verdiği rızkı kesiverirse, size rızık verecek başka kim vardır? Hayır; onlar, azgınlık ve nefrette direnmektedirler."** (Mülk: 21)

"De ki: "Suyunuz yere batarsa, söyleyin, size kim temiz bir su kaynağı getirebilir?"(Mülk: 30)

Yüce Allah özellikle bu durumdaki-deniz yolculuğu durumu-kısır görüşlerinin sapıklığını açıklıyor. Çünkü Allah'a muhtaçlıklarını sırf rüzgârın şiddetlendiği zamanlarla sınırlayarak sanki karaya ulaşmalarını O'na muhtaçlıktan kurtuluş ve sonlarının garantiye alınması gibi algılıyorlar. Oysa Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Denizde bir sıkıntıya düştüğünüz zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolup gider, fakat O sizi karaya çıkararak kurtarınca yüz çevirirsiniz. Zaten insan pek nankördür. Onun karada da, sizi yere batırmasından veya başınıza taş yağdırmasından güvende misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yoksa sizi tekrar denize döndürüp, üzerinize ortalığı yıkan bir fırtına gönderip, inkarlarınızdan ötürü sizi suda boğmasından güvende misiniz? O zaman bize soru soracak bir yardımcı da bulamazsınız." (İsra: 67-69)

Bu konuda Allahu Teala'nın aktardığı şeylerin en hayret vereni, Firavun ve avanelerinin başına gelendir. Allahu Teala onlara çeşit çeşit azap ve işkenceler musallat etti. Tufan, çekirge, haşarat, kurbağa ve kan. Azabın, üzerlerindeki baskısı şiddetlendikçe: **"Azap başlarına çökünce, "Ey Musa! Rabbine, sana verdiği ahde göre bizim için yalvar. Bizden azabı kaldırırsan sana, and olsun ki, inanacağız ve İsrailoğullarını seninle beraber göndereceğiz"dediler."** (A'raf: 134) Fakat ne zaman üzerlerinden azap kaldırıldıysa, derhal küfür ve inkâra dönüyorlar, delil olarak azabın bir başka çeşidi geliyor, bu şekilde dokuz kadar delil geldikten sonra olay, ebediyyen suya batmalarıyla sonuçlanıyor.!!

KONUNUN SONU

İnsan nefsi gerçeğiyle ilgili buraya kadar geçenlerden anlaşıldığına göre; her insan hemmam, yani düşünen ve dileyendir. Her hemmam aktif, yani çalışan ve mücadele edendir. Her çalışanın düşünerek ve murad ederek ulaşmak istediği bir gayesi, çalışarak ve mücadele ederek varmak istediği bir hedefi vardır. Öyleyse insan onun için çalışır, yani mutlaka ibadet ediyordur!

Bundan önce ve bununla birlikte yine anlaşıldı ki islâm, bozulmayan yaratılışın dinidir. Yüce Allah onu insan gerçeğiyle uyum içinde ve insanın-düşünme ve dileme, çalışma ve mücadele etme şeklindeki-bütün aktivitelerini kapsayacak biçimde indirmiştir. Bu yüzden insana ait bütün faaliyetleri düzeltmek üzere kusursuz bir metod olarak gelmiştir. Düşünce ve eğilimleri doğru inançlar, sağlıklı iradeler ve samimi niyetlerle, çalışma ve amelleri de itaat, iyilik ve hoşa giden türden davranışlarla değiştirmek ve düzeltmek üzere gelmiştir.

Diğer taraftan batıl inançlar, bozuk iradeler, kötü ameller ve onlardan sakındırmalar gibi bunların zıtlarını açıklamayı da taahhüt etmiştir. İnsanın hemmam olduğu halde haris olmaması mümkün olmadığı gibi, imanın da inanç olduğu gibi amel olmaması mümkün değildir.

Bu noktadan hareketle iman konusunda hangi mezhebin, ehli sünnet velcemaat mezhebinin mi yoksa mürcie mezhebinin mi hak olduğunu açıklayabiliriz.

Bu konuda hükmün ölçüsü, anlaşmazlığın temelinden başlar. Bu da telakki ve istimdad kaynaklarının her iki guruba göre değişik olmasıdır. Kim masum vahiy kaynağından sulanırsa Yüce Allah'ın dini ve vahyi yaratılış ve fıtratıyla bağdaştığı için o kimsenin mezhebinin insan gerçeğiyle bağdaşan hak mezhep olması zorunludur. Kim de başka bir kaynaktan-hangisi olursa olsun-sulanırsa, açık olan Kur'an naslarına muhalif olması ile insan hakikati ile çatışan bir çelişkinin içerisine düşmüş olur.

Yukardaki açıklamalara genel bir bakışla şu sonucu kolaylıkla çıkarabiliriz: Ehli sünnet velcemaat; imanın bir amel, amelin de bir iman olduğuna-açıklaması ileride gelecek-kesin inançlarında yalnızca masum vahiy pınarından-kuran ve sünnet olarak-sulanıyorlardı. Ehli sünnet velcemaatin bu inancı, insan nefsi gerçeğiyle kesin olarak bağdaşmaktadır.

Mürcie'nin benimsediği; iman ve amelin birbirinden ayrıldığı, organların ters davranışlar sergilemesine rağmen imanın kalpte tam ve sabit kaldığı inancı, [157] aslında bir bütün olan nefis gerçeği konusunda rastgele bir ayırımdır. Parçalarından birini

157 Bu, mürcienin üzerinde ittifak ettikleri bir görüştür. Bkz. Şeyhülislâm; e'l-iman, S. 347 Sözlerinin ayrıntısı inşaallah yeri geldiğinde açıklanacaktır. Burada maksat, amelin cinsidir, tek tek ameller değildir.

sağa doğru gönderirken diğerini sola doğru göndermektedir. Bu ise hiç olmayacak bir şeydir. Daha doğrusu bu ayrımı beden üzerinde uygularsak, tıpkı bedenden kalbi ve hareketten gücü ayırmaya benzer.

İşin gerçeği, mürcie imanı, soyut zihinsel bir önerme sayıyor –onu tasdik veya marifet olarak isimlendiriyor-, bu önermeyi artmayan ve eksilmeyen bağımsız ve donuk bir madde gibi kalbe bağlıyor. Buna göre iman, kalpte ya hep oluyor ya da hiç bulunmuyor. Vicdan ve şuurda hiç bir etkisi olmuyor, hiç bir hareket ya da mücadeleye etki etmiyor. Daha doğrusu kalpteki iman, sanki herhangi bir matematik bilgisi veya felsefi bir söylem gibi oluyor.

Mürcie böyle inandığı zaman son derece önemli bir gerçeği gözden kaçırıyor. Bu da, sürekli devam eden ve yalnızca ölüm ânında duran insan faaliyetinin o takdirde nasıl açıklanacağı konusudur. Kaynağı nedir? Gücünü ve enerjisini nereden alır? İman değilse-bu iman hangi iman olursa olsun-itici güçleri neler olabilir?!!

Bu büyük önermeye bakış açılarının hallerinin, diliyle değil de hallerinin diliyle olması için topluluğu yönlendirmeye gerçekten çok uğraştım.Gerçekte de bu büyük meseledeki bu mürcienin, görüş açılarını bulabilmek için, lisanı hallerine bakmaksızın sözlerinde bakarak araştırdım ve çok çaba sarfettim. Ve kendi kendime şöyle sordum, bu kimseler kendi sözlerinin bir gereği olarak müminin şahsiyetinden ayrılması mümkün olabileceğini söylemeye güç yetirebilirler mi? Yani yapmadığı şeye inanıyor ve inanmadığı şeyi de yapıyor.İddialarınca mü'minin, kişilik çözülmesine yakalandığını söylemeyi üslenebilecekler mi, diye araştırdım. Bu hastalığa yakalanan mü'min, yaptığından başkasına inanır ve inandığından başkasını yapar.

Açık olarak ard arda gelen ve bulundukları konumda kendilerini bir çok soruya ilmi tartışmanın ayrıntılarına dalmadan ve çatışma atmosferinin stresine girmeden nasıl cevap vereceklerini merak ediyorum. Sorulardan bazı örnekler şöyledir:

=> * Organlar tamamen kin ve intikamdan ibaret işler yaparken kalp nasıl sevgiyle dolar?

=>* Organlar tamamen şiddet ve kabalıktan ibaret işler yaparken kalp nasıl merhametle dolar?

* Organlar tamamen yalanlama ve yüz çevirmeden ibaret işler yaparken kalp nasıl tasdikle dolar?

* Organlar tamamen suç ve günahtan ibaret işler yaparken kalp nasıl takva ile dolar? [158]

158 Mürcienin mezhebi bu ise, çok tuhaftır ki-sanırım tuhaf karşılamak gibi bir hakkımız da vardır-ilmiye sınıfına mensup gruplar mürcienin görüşlerini teoride ikrar etmiyorlar, fakat Allah ve Rasûlüyle savaş-

Döküman, belge ve tartışmalarında bu konulardan bahseden bir bölüme rastlamayınca, ilk ortaya koyduğum sonucu çıkardım. O da, mürcienin fikirlerinin bir varsayımdan ibaret olduğu tesbiti idi. Tarihi belgelere dayanan daha sonraki araştırmalarım da bunu doğruladı. Bu tesbite göre mürcie'nin sahip olduğu inanç, genelde şer'î belgeler üzerinde yapılan araştırmanın bir meyvesi ve sağlam aklın yürüttüğü bir ictihadın ürünü değildi. Onların inancı sadece bid'at grupları arasında öğütülen söz düellosunun ortaya koyduğu duygusal mücadele pozisyonlarının bir sonucundan ibaretti. Bu gruplar, dini bilmemeleri ve ondan yüz çevirmeleri, hasımlarını bertaraf etmek için kişisel kuruntulara ve putperest kaynaklardan aktarılan tuhaf düşüncelere takılıp kalmalarına neden olan bir takım gruplardı. [159] Bu yüzden bu grupların-özellikle mürcienin-inanç temelleri dine, akla, fıtrata ve insan gerçeğine tamamen aykırı olarak atılmıştı.

Bu sırnaşık teoriyi kurarlarken mürcienin akıllarına şu iki hayalden hangisinin daha önce geldiğini bilemiyorum:

a) Acaba önce insanın bilgisi, iradesi ve duygusu bulunmayan sabit bir simge olduğunu mu hayal etti?

b) Yoksa önce, imanın duygu, irade ve amel yönünden bir sonuç doğurmayan donuk, durgun bir parça olduğunu mu hayal etti? bilemiyorum.

Birinci hayale göre sağlam akıllara aykırılığına rağmen sembol bir bedene ekilmiş bir beşer kalbi düşünmek istiyorlar.

İkinci hayale göre ise, yine sağlam akıllara aykırılığına rağmen insanı, odundan ya da sessiz balçıktan kalple yaşayan bir canlı olarak düşünmek istiyorlar.

Önemli olan, her iki halde de mürcienin zihinleri dışında-inanç bakımından-bu nitelikte bir insan bulamayız. Ama Allahu Teala'nın yarattığı karakteri gereği düşünen ve dileyen, çalışan ve mücadele eden, canlı ve duyarlı olan bu insanın, normalde yapmadığı halde bir şeye inanması veya inanmadığı halde bir şeyi yapması

---

maya, dine ve dindarlara düşmanlık yapmaya, hak ve hidayet ölçülerini silip yok etmeye, dinin hükümleriyle çarpışmaya, Allah düşmanlarıyla dost olmaya kendilerini adamış insanları savunuyorlar. Bunu, kendilerini meşgul eden uğraşları, âdet edindikleri davranışları ve en büyük hedefleri haline getiriyorlar. Yalnızca göz boyayan davranışları ve kamufle eden kıyafetleri bunun dışında kalıyor. İlk cahiliye halkı da bunlarla ya da daha fazlasıyla ibadette bulunuyorlardı: **"Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitabı sana hak olarak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf olma. Allah'tan mağfiret dile. Allah bağışlar ve merhamet eder. Kendilerine hainlik edenlerden yana uğraşmaya kalkma. Allah, hainlikte direnen suçluyu sevmez."** (Nisa: 105-107)

159 Son olarak-teorinin yerleşmesinden sonra-onun için belgelerden rastgele bir dayanak aramaya başladılar. Hatta mürcie'nin ve bağlılarının üstünlüğüne, karşı çıkanların kötülenmesine yönelik hadisler bile uydurdular. En meşhur uydurucularından biri de; e'l-Cüveybârî adında biriydi. Bkz. e'l-Mecrûhin: C. 1, S. 142 Der'ü Taâruzu'l-Akli ve'n-Nakli: C. 7, S. 92

mümkün değildir. Öyleyse imanla-hangisi olursa olsun-amel arasındaki bağ, amelle hayat arasındaki bağ gibidir.

Mürcienin bütün bu susturucu soru ve açıklamaların altından, ancak iman adıyla bahsettiği o şeyin, şer'i anlamda iman olmadığını itirafla kalkması mümkündür. Artık bundan sonra o şeye varsın dilediği adı versinler.

ŞER'İ İMANIN HAKİKATİ

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in eğittiği altın nesilden daha önce bahsedilmişti. Günlük hayatları eğitildikleri ve anladıkları imanın canlı bir gerçeği olan, bu nesildi. Onları herhangi bir alanda soyut teorilerden oldukça uzak tutan da bu iman anlayışları idi. Öyleyse gerçeğini yaşadıkları, onunla ve onun için hareket ettikleri din ve inançlarında bu soyut teorilerden uzak durmalarıyla kendi durumunuzu karşılaştırınız. Bakalım nasıl bir sonuca ulaşacaksınız?

Hatta dini bilgilerin kendisini de daha sonraki nesillerin yaptıkları gibi toplu bilgiler halinde almamışlardı. Daha doğrusu bazılarının söyledikleri gibi: "Bizler yeni yetme oğlanlar iken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in katında bulunur, Kur'an'ı öğrenmeden önce imanı öğrenirdik, ve Kur'an ile de imanımız artardı." [160]

Onların öğrendikleri bu iman, genelde "Akaid dersi" olarak adlandırılan bir ders değildi. Ayrıca iman gerçeklerinden bir çoğunu ihmal ederken şekil ve sözcüğünü muhafaza eden son zaman ehli sünnet insanlarının çoğunun yaptıkları gibi onda: "iman söz ve fiildir, bütün ibadetler imana dahildir" de demiyordu. Kaldı ki, kendisinde: "İman bir tasdiktir, tasdik ise haber veren kimseye mucizenin delaletiyle doğruluk nisbet etmektir. Mucize de meydan okuma eşliğinde gerçekleşen olağanüstü bir iştir.." denilen Kelâm ve Felsefe alanındaki bir ders de değildi. Nitekim günümüzde ve geçen son asırlarda islâm dünyasının çoğu bölgelerinde okunan Akaid derslerinde de durum böyledir.

İlk neslin ve Peygamber Efendimiz'in arkadaşlarının Yüce Allah'ın kendilerine verdiği sağlam yaratılış, doğru anlayış ve kıvrak zekâ eşliğinde vahyi yaşayışları, onları insanların en doğru değerlendirmede bulunanları, en az formalite arayanları ve en güzel rehberlik yapanları haline getirmiştir.

Kendilerine bir konu sorulduğunda cevapları en veciz en faydalı ve en anlaşılır bir açıklama şeklinde olurdu. Vahiy nurunun kendisi değilse bile onun nurundan bir meş'ale olurdu.

Şüphesiz ki iman konusunda -bu konu görüşlerin ayrıldığı, grupların birbirinden uzaklaştığı, ümmetin birbiriyle çarpıştığı konudur- buna en doğru delil vardır.

Sapık fırkalar istedikleri iman tanımını elde edebilmek için her yolu denediler. Kimileri vahiy naslarını tümüyle görmezlikten gelirken, kimileri bir kısmını alarak onlarda sınırı aştılar, geriye kalanların yorum veya inkârında da rastgele davrandılar. Diğer bir kısmı da sürekli hayret, çelişki ve kararsızlık içinde kaldılar.

160 Bu sözü ibn Mâce, Cündüb ibn Abdullah'tan rivayet etmiştir. No: 61 Diğer taraftan bu sözü sahih bir senetle Abdullah bin Ahmed de rivayet etmiştir. e's-Sünneh, C. 1, S. 97

Ama sahabe ve tabiinden oluşan topluluk, onlar en iyileriydiler. Güvenli yollarından asla ayrılmadılar. Kendilerine imanla ilgili bir şey sorulduğunda Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem'in yaptığı gibi arzularına göre değil de vahye göre cevap verirler, cevaplarında soranın durumu yanında sorunun yerini de dikkate alırlardı.

Soru sorana kimi zaman bazılarının yaptığı gibi: "Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekat veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır." (Bakara: 177) âyetinin benzeri Kitabullah'dan kapsamlı bir âyetle cevap verirler [161], kimi zaman Peygamber Efendimiz'in Cebrâil'e veya Abdi Kays temsilcilerine yaptığı gibi bir hadisle [162] cevap verirler, kimi zaman da bazılarının: "Sabır imanın yarısıdır, yakin de imanın bütünüdür." [163] ve benzeri sözlerle imanı tanımladıkları gibi kitap ve sünnetten kendi anladıkları doğrultuda imanı tanımlarlardı.

Açıkça görüldüğü gibi zorlama bir mantık metoduyla iman için soyut bir tanımlama yapılmamıştır. Fırkalar arasında anlaşmazlık genişleyip müslümanlar layıkıyla yerine getirebilmek için imanın yükümlülük ve görevlerini iyice öğrenip araştırmaktan vazgeçerek üzerinde tartışabilmek için imanın soyut niceliğini ve mantıksal tanımını araştırmaya koyulunca, Allah'ın kitabındaki ve Peygamber Efendimiz'in sünnetindeki bu kavramı insanların kendisiyle tanıyacakları son bir söze ve kapsamlı bir temele ihtiyaç duyuldu. Bunun sonucunda-içlerinde Hicazlısı, Iraklısı, Şamlısı, Horasanlısı, Mısırlısı ve Libyalısı olduğu gibi Mâverâünnehir ötesinde veya Endülüste bulunanlarıda olan-ehli sünnet âlimlerinin özlü, doyurucu, yeterli, tanımlar arasında kendisinden daha açığı ve daha kolayı bulunmayan, kuran ve sünnetten alınan, akla ve fıtrata uyan, ilk nesil gerçeğini günümüze yansıtan bir anlam üzerinde zihinleri ittifak etti, görüşleri birleşti ve haberleri biribirini destekledi. O da: "İman söz ve fiildir, artar ve eksilir." şeklindeydi.

Âlimlerin çoğu bunu-böylece kabul etti-ne artırdı ne de eksiltti. İçlerinde bu tanımı birazcık da olsun değiştiren ya da bir küçük açıklama ekleyen az sayıda kişi olduysa da hepsinin murad ettiği mana tekti. Onların lafızdaki ihtilafları, ancak son

161 Ebû Zer ve Hasen ibn Ali'den rivayet edildiği gibi. Bazı yollardan Peygamber Efendimiz'e kadar ulaştırıldığı da olur. Senetleri hakkında ayrıntılı açıklama sözü uzatır. Fakat bunun için bkz. Tabari, C. 2, S. 94 Musannef, C. 11, S. 128 e'd-Dürrü'l-Mensûr, C. 1, S. 166 Fethü'l-Kadir, C. 1, S. 173 ibn Kesir, C. 1, S. 296 Fethü'l-Bari, C.1, S. 50

162 Abdi Kays temsilcilerine ilişkin hadis, müttefekun aleyh'tir. Bkz.Buhari, C.1, S. 129 Müslim, no: 17, 18 "İmanın ne olduğunu bilir misiniz?.... ve zekâtı vermektir." Hadisi buradadır.

163 Buhari son cümleyi dipnot şeklinde açıkladı. Hafız ise tahricini tümüyle açıkladı. Feth, C.1, S. 48 Abdullah ibn Ahmed, e's-Sünneh, C.1, S. 98

derece samimi ve dürüst insanların yaptıkları gibi açık ve hissedilen bir şeyin nasıl ifade edilebileceği noktasındaydı.

Basiretli kimse için tek başına bu bile sahabe ve tabiinin gerçek anlamda cemaat ruhu taşıdıklarına yeterli bir delildir. Onlara düşmanlık yapanlar bozuk ve sapık gruplardır.Onlara baş kaldıranlar, müminlerin yollarından başka bir yola düşmüşlerdir. Allah bu kötü yola girenleri kendi aralarında dost kılmış, onları cehenneme fırlatmış ve onlara kötü bir varış yeri hazırlamıştır.

Bu icmayı güvenilir yazarlardan bir çoğu naklederler. İşte onlardan bazı örnekler:

1-Başlıbaşına bir delil sayılan, hadis alanında müminlerin lideri Ebû Abdullah ibn Muhammed ibn İsmâil e'l-Buhari (Allah ona rahmet eylesin) şöyle der: "İlim sahibi olan bin kişiden fazlasıyla karşılaştım. Aralarında Hicazlılar, Mekkeliler, Medineliler, Kûfeliler, Basralılar, Vasıtlılar, Bağdatlılar, Şamlılar ve Mısırlılar bulunuyordu. Onlarla birbirinden farklı dönemler ve kuşaklarda defalarca karşılaştım. Görüştüğümde kırk altı ve daha ileri yaşlara ulaşmışlardı. Şam, Mısır ve yarımada halklarıyla iki kez, Basralılarla bir kaç yıl içinde dört kez görüştüm. Hicaza altı yıl gidip geldim. Kûfe ve Bağdat'a Horasan hadisçileriyle birlikte kaç kez girdiğimi saymadım. Mekki ibn İbrahim, Yahya ibn Yahya, Ali ibn Hasan ibn Şakik, Kuteybe ibn Said ve Şihab ibn Ma'mer bu hadiscilerden bazılarıdır.

Şam'da; Muhammed ibn Yusuf e'l-Firyâbi, Ebû Müzhir Abdü'l-A'lâ ibn Müzhir, Ebü'l-Muğira Abdü'l-Kuddus ibn Haccac, Ebü'l-Yeman e'l-Hakem ibn Nâfi ve bunlardan sonra daha niceleri.

Mısır'da; Yahya ibn Kesir, Leys ibn Said'in katibi Ebû Salih, Said ibn Ebî Meryem, Esbağ ibn e'l-Ferah ve Nuaym ibn Hammad.

Mekke'de; Abdullah ibn Yezid e'l-Mukri, Humeydi, Mekke kadısı Süleyman ibn Harb ve Ahmed ibn Muhammed e'l-Erzaki.

Medine'de; İsmail ibn Ebi Üveys, Mutarrif ibn Abdillah, Abdullah ibn Nafi e'z-Zübeyri, Ahmed ibn-i Ebi Bekr Ebu Musab ez-Zehri, İbrahim İbn-i Hamza ez-Zübeyri, İbrahim ibn e'l-Münzir e'l-Hazâmi.

Basra'da; Ebû Âsım e'd-Dahhâk ibn Muhled e'ş-Şeybani, Ebü'l-Velid Hişam ibn Abdilmelik, Haccac ibn e'l-Minhal ve Ali ibn Abdillah ibn Ca'fer e'l-Medini.

Kûfe'de; Ebû Nuaym e'l-Fadl ibn Dükeyn, Ubeyd ibn Musa, Ahmed ibn Yunus, Kubeyse ibn Ukbe, ibn Nümeyr, Abdullah ve Osman ibney Ebî Şeybe.

Bağdatta; Ahmed ibn Hanbel, Yahya ibn Main, Ebû Ma'mer, Ebû Heyseme, Ebû Ubeyd e'l-Kasım ibn Selam,

Cezirelilerden; Ömer ibn Halid e'l-Harrani.

Vasıtta; Amr İbn-i Avm, Asım ibni Ali ibni Asım.

Merv'de; Sadaka ibn Fadl ve İshak bin İbrahim e'l-Hanzali.

Konuyu uzatmak istemedik ve kısa kesmek için bu isimlerle yetindik.[164]Bunlardan hiç birinin bu konuların hiç birinde farklı düşündüğüne rastlamadım. Hepsinin de ortak görüşleri: "Din, söz ve fiildir" noktasında birleşiyordu. Bunun da nedeni Yüce Allah'ın şu buyruğu [165] idi: **"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5) [166]

Sonra-yine-sağlam bir akide zikreder ki, onda konumuzu ilgilendiren hususlar bulunmaktadır. "Onlar ehli kıbleden hiç kimseyi günahından dolayı dinden çıkmakla suçlamamışlardı. Çünkü Yüce Allah'ın şu buyruğu vardı: **"Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğini bağışlar."** (Nisa: 48)[167]

2-Kişilikli ve güvenilir iki büyük imam Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim, İmam Abdurrahman ibn Ebî Hatim kendilerinden rivayet ettiği bir sözde şöyle der: "Babamdan ve Ebû Zur'a'dan Usulüddin konusunda ehli sünnetin izlediği yolu ve bütün şehirlerdeki din bilginlerinin ulaştıkları seviyeyi ve ayrıca ikisinin bu konuda neye inandıklarını sordum. Dediler ki: Bizler-Hicaz, Irak, Şam ve Yemen gibi- bütün şehirlerdeki bilginlere ulaştık, onların mezhebleri: "İman söz ve fiildir, artar ve eksilir." şeklindeydi. Sonra büyük bir inanç ilkesi söyledi ki, onda şu esas vardı: Büyük günah işleyenler Yüce Allah'ın yetkisindedir. Kıble ehlini dinden çıkmakla suçlayamayız. Sırlarını Allah'a havale ederiz." "İnsanlar hükümlerinde ve (kültür) miraslarında mümindirler, Allah katında durumlarının ne olduğunu bilemeyiz. Bir kimse kendisinin hakkıyla mümin olduğunu söylerse o bid'atçidir. Allah katında mümin olduğunu söylerse o yalancıdır. Allah'a inandığını söylerse o doğru söylemiştir. Mürcie ise bid'atçi ve sapıktır." "Mürcie'nin belirtisi, ehli sünneti muhaliflik ve eksiklikle itham etmesidir."

164 Bunların hepsi de kendi çağlarında bölgelerinin ilim otoriteleri olarak düşünülebilir.
165 Bilindiği gibi her icma'ın bir dayanağı olmalıdır. Bu konudaki icma'ın dayanağı bir çok âyet-i kerimedir ve bunlardan biri de bu âyet-i kerimedir.
166 Bu aktarılan metin İmam Buhari'nin ilk inancıdır. Bunu kendisinden senediyle Lalekâi rivayet etmiştir. Bkz. C.1, S.172, ondan da Hafız, Fetih'te nakletmiştir. Senedini Buhari'ye onaylatmıştır. Bkz. C.1, S.47
167 a.g.e. C.1, S.175

3-Ebû Amr e't-Talmenki, bilinen isnadıyla Musa ibn Harun e'l-Hammal'dan rivayet edildiğine göre o şöyle der: İshah ibn Rahaveyh'in bize yazdırdığına göre; iman söz ve fiildir, artar ve eksilir. Şüphesiz bu konu, bizim anlattığımız gibidir.

Sahih rivayetleri, yaygın ve sağlam hadisleri, Rasûlüullah sallallahu aleyhi ve sellem'in arkadaşlarının ve Tabiin'in tek tek sözlerini ve böyle böyle daha nicelerini araştırdık, onların da aynı görüşü paylaştıkları kanaatine vardık. Bunun gibi Tabiin'den sonraki ilim sahibi insanların da aynı görüş üzerinde bulunduklarını, hiç birinin bu görüşe karşı çıkmadığını tesbit ettik. Ne Şam'da Evzâi zamanında, ne Irak'ta Süfyan e's-Sevri zamanında, ne Hicaz'da Mâlik ibn Enes zamanında, ne de Yemen'de Ma'mer zamanında bu görüşe karşı gelindi. Açıkladığımız ve yorumladığımız gibi: "İman söz ve fiildir, artar ve eksilir." görüşü daima benimsendi.

İshak der ki: Anlattığımız gibi onları kendilerinden sonra gelen günümüz ilim sahipleri izler. Ancak cemaate karşı gelen ve değişik arzulara uyanlar bunun dışında kalır. Bunlar, cemaate ters düştükleri için Yüce Allah'ın kendilerine değer vermediği bir gruptur. [168]

4-İman konusunda yazılmış bir eseri bulunan İmam Ebû Ubeyd e'l-Kasım da şöyle der: Bu, "İman söz ve fiildir, artar ve eksilir." diyen kimselerin bir listesidir:

Mekkelilerden: Ubeyd ibn Umeyr e'l-Leysi, Atâ ibn Ebî Rebah, Mücahid bin Cebr, ibn Ebî Müleyke, Amr ibn Dinar, ibn Ebî Neciyh, Ubeydullah ibn Ömer, Abdullah ibn Amr ibn Osman, Abdülmelik ibn Cüreyc, Nâfi ibn Cübeyr, Davud ibn Abdirrahman e'l-Attar ve Abdullah ibn Reca.

Medinelilerden: Muhammed ibn Şihab e'z-Zühri, Rabia ibn Ebî Abdirrahman, Ebû Hâzim e'l-A'rac, Sa'd ibn İbrahim ibn Abdirrahman ibn Avf, Yahya ibn Said e'l-Ansari, Hişam ibn Urve ibn Zübeyr, Abdullah ibn Ömer e'l-Ömeri, Mâlik ibn Enes, Muhammed ibn Ebi Zi'b, Süleyman ibn Bilal, Abdülaziz ibn Abdillah, Abdülaziz ibn Ebî Hârim.

Yemenlilerden: Tavus e'l-Yemani, Vehb ibn Münebbih, Ma'mer ibn Raşid, Abdürrezzak ibn Hemmam.

Mısır ve Şamlılardan: Mekhûl, Evzâî, Said ibn Abdilaziz, Velid ibn Müslim, Yunus ibn Yezid e'l-Eyli, Yezid ibn Ebi Habib, Yezid ibn Şüreyh, Said ibn Ebi Eyyüb, Leys ibn Sa'd, Abdullah ibn Ebi Ca'fer, Muaviye ibn Ebi Salih, Hayve ibn Şüreyh, Abdullah ibn Vehb,

168 Şeyhülislâm'ın İman adlı eserinden. S. 292-293

Yarımadanın başşehirleri ve diğer şehirlerinde oturanlar: Meymun ibn Mehran, Yahya ibn Abdilkerim, Ma'kil ibn Ubeydillah, Ubeydullah ibn Amr e'r-Rıkki, Abdulmelik ibn Mâlik (veya Abdulkerim ibn Mâlik) Muâfa ibn İmran, Muhammed ibn Seleme e'l-Harrani, Ebû İshak e'l-Fizari, Muhalled ibn e'l-Hüseyn, Ali ibn Bekkâr, Yusuf ibn Esbat, Atâ ibn Müslim, Muhammed ibn Kesir ve Heysem ibn Cemil.

Kûfelilerden: Alkame, Esved ibn Yezid, Ebû Vâil, Said ibn Cübeyr, Rabi ibn Huseym, Âmir e'ş-Şa'bi, İbrahim e'n-Nahai, Hakem ibn Uteybe, Talha ibn Musarrıf, Mansur ibn Mu'temir, Seleme ibn Küheyl, Muğira e'd-Dabbi, Atâ ibn Sâib, İsmâil ibn Ebî Hâlid, Ebû Hayyân, Yahya ibn Said, Süleyman ibn Mehran e'l-A'meş, Yezid ibn Ebi Ziyad, Süfyan ibn Said e's-Sevri, Süfyan ibn Uyeyne, Fudayl ibn İyaz, Ebü'l-Mikdam, Sabit ibn Aclan, ibn Şübrüme, ibn Ebi leylâ, Züheyr, Şeriyk ibn Abdillah, Hasen ibn Salih, Hafs ibn Ğıyas, Ebü Bekr ibn Ayyaş, Ebü'l-Ahvas, Veki ibn Cerrah, Abdullah ibn Nümeyr, Ebu Üsame, Abdullah ibn İdris, Zeyd ibn Habbab, Hasen ibn Ali e'l-Cuafi, Muhammed ibn Bişr e'l-Abdi, Yahya ibn Âdem, Muhammed, Ya'la, Ömer ve Amr Benû Ubeyd.

Basralılardan: Hasan ibn Ebi'l-Hasan, Muhammed ibn Sirin, Katade ibn Diame, Bekr ibn Abdillah e'l-Müzeni, Eyyüb e's-Sahtiyani, Yunus ibn Ubeyd, Ubeydullah ibn Avn, Süleyman e't-Teymi, Hişam ibn Hassan e'd-Destevai, Şu'be ibn Haccac, Hammad ibn Seleme, Hammad ibn Zeyd, Ebü'l-Eşheb, Yezid ibn İbrahim, Ebû Avâne, Vüheyb ibn Hâlid, Abdülvaris ibn Said, Mu'temer ibn Süleyman e't-Teymi, Yahya ibn Said e'l-Kattan, Abdurrahman ibn Mehdi, Bişr ibn Mufaddal, Yezid ibn Zürey', Müemmel ibn İsmail, Halid ibn Haris, Muaz ibn Muaz ve Ebû Abdirrahman e'l-Mukri.

Vasıtlılardan: Huşeym ibn Beşir, Hâlid ibn Abdillah, Ali ibn Âsım, Yezid ibn Harun, Salih ibn Ömer ve Âsım ibn Ali.

Meşriklılardan: Dahhak ibn Müzahim, Ebû Cemre, Nasr ibn İmran, Abdullah ibn Mübarek, Nadr ibn Şümeyl ve Cerir ibn Abdilhamid e'd-Dabbi.

Ebu Ubeyd şöyle der: Bunlar hep birlikte diyorlar ki: "İman söz ve fiildir, artar ve eksilir." Bize göre bu söz, onunla yoğrulmuş olan ehli sünnetin sözüdür.[169]

5-İmam Bağavi "Şerhü's-Sünne" adlı eserinde şöyle der: Sahabe ve Tabii'ler ve onlardan sonra gelen ehli sünnet âlimleri, amellerin imandan olduğunda ittifak ettiler. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "İnananlar ancak, o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer ayetleri okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır. Ve Rablerine güvenirler; namaz kılarlar; kendilerine verdiğimiz rızıktan yerli yerince sarf ederler." (Enfal: 2-3) Buna göre Yüce Allah bütün amelleri iman saymıştır.

169 Şeyhülislâm, e'l-İman, S. 293-295

Nitekim bunu Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) nin rivayet ettiği ve adına iman hadisi denilen: "İman yetmiş küsür şubedir." Hadisi de ifade etmektedir.

Daha sonra İmam Bağavi şöyle devam eder: Ehli sünnet âlimleri derler ki, iman; söz, amel ve itikaddır. Tâatlarla artar, isyanlarla eksilir. Nitekim âyet-i kerimelerde imanın arttığı ve kadınlarla ilgili hadis-i şerifte de (yani akıl ve dinleri eksiktir ifadesinde) eksildiği kaydedilmiştir.

Daha sonra şunları söyler: İman sahiplerinin biribirine üstünlüklerinde ve derecelerinin biribinden farklılığında ehli sünnet velcemaat ittifak ettiler. [170]

6-İmam Hafız Ebû Ömer ibn Abdilber şöyle der: "Fıkıh ve hadis bilginleri imanın söz ve fiil olduğunda birleşmişlerdir. Fiilse mutlaka niyetle olur. Onlara göre iman, tâatlar artar, isyanlarla eksilir. Onlarca tâatler tümüyle imandır."

Sonra Ebû Hanife ve arkadaşlarının buna karşı çıktıklarından sözeder ve şöyle der: "Ama Hicaz, Irak, Şam ve Mısırdaki görüş ve eser sahibi diğer fıkıh bilginleri,-Mâlik ibn Enes, Leys ibn Sa'd, Süfyan e's-Sevri, Evzâî, Şâfii, Ahmed ibn Hanbel, İshak ibn Rahavey, Ebû Ubeyd e'l-Kasım ibn Selam, Davud ibn Ali (e'z-Câhiri), Ebû Ca'fer e'l-Basri ve bunların yolunda gidenleri bunlar arasında sayabiliriz-derler ki: "İman söz ve fiildir. Söz, dil ile söylemek ki ikrardır ve kalbin ile itikadıdır. Fiil, sadık niyet ve ihlas ile birlikte organların yaptığı işlerdir. Farz ve nafile cinsinden kendisiyle Allah'a itaat edilen her şey imandandır. İman ibadetlerle artar, isyan ve günahlarla azalır. Onlara göre günah işleyenler de mümindir. Ancak günahlarından dolayı imanları tamam değildir." [171]

7-İmam Hafız ibn Kesir şu açıklamada bulunur: "İman" sözcüğü genel anlamda kullanıldığında şer'i anlamda kastedilen, inanç, söz ve fiilden ibarettir. Din alanındaki otoritelerin çoğu, bu tanımı benimsemişlerdir. Hatta bazen Şafii, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Ubeyd ve diğerleri de görüş birliği içinde bu anlayışı yansıtarak derler ki: 'Şüphesiz iman, söz ve fiildir, artar ve eksilir.' "[172]

8-İmam Hafız ibn Receb e'l-Hanbeli de şöyle der: Selefin ve hadis ilmine sahip kimselerin meşhur olan görüşleri şöyledir: İman, söz, fiil ve niyettir. Amellerin tamamı, iman sözcüğünün kapsamına dahildir. İmam Şafii, Sahabe ve Tabiinin ve onlardan sonraki Tabiine ulaşanların bu noktada görüş birliği içinde olduklarını, amelleri imandan ayrı sayanlara şiddetle karşı çıktıklarını aktarır.

170 a.g.e. C.1, S. 38-39
171 Temhid, C.9, S. 238-243
172 Tefsir, C.1, 62-63 Araştırmacılar buradaki icma sözünün fıkıh ve hadis bilginlerinin icmaından ibaret olduğunu kelam bilginlerinin bu görüşe katılmadıklarını açıklamışlardır.

Bunu söyleyene karşı çıkan ve bunu yeni çıkan (uydurma) bir söz sayanlardan bazıları şöyledir: Said ibn Cübeyr, Meymun ibn Mehran, Katâde, Eyyube's-Sahtiyani, Nahai, Zühri, İbrahim, Yahya ibn Ebi Kesir ve diğerleri.

Sevri der ki: Bu sonradan çıkmış olan bir sözdür, biz kendi dönemimizde bunu duymadık.

Evzâi de derki: Seleften geçmişte yaşayanlar, imanla amel arasını ayırmazlardı."

9-Hafız ibn Kesir ve Hafız ibn Receb, Şâfii (rahmetullahi aleyh)'den naklen; İcma bu görüş üzerindedir, bunu Şeyhulislâm ibnTeymiyye nakletmiştir ve şöyle demiştir: Biz de Şafii'nin, icma'ın bu görüş üzerinde olduğunu açıklayan şu sözlerini "um" adlı eserinden naklettik: "Sahabe ve onlardan sonra gelenTabiiler ve bizim kendilerine ulaştıklarımız: 'İman, söz, fiil ve niyettir. Bu üçünden her birisi tek başına yeterli olmaz. ' der." [173]

10-Şeyhulmüfessirin Muhammed ibn Cerir e't-Taberi der ki: "Bizim katımızda en doğru söz; iman, söz ve fiildir, artar ve eksilir. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabından bir topluluktan alınan haberler de bu yöndedir. Dindar ve fazilet sahibi insanlar da bu görüş üzere gelip geçmişlerdir.[174]

11-İmam Ahmed "iman", oğlu Abdullah ibn Ahmed de "sünnet" isimli kitabında anılan görüşü benimseyen, mürcie'nin görüşlerini zemmedip kınayan, ilim sahibi bir çok topluluktan rivayetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Mücahid, Said ibn Cübeyr, Hasen e'l-Basri, Ebû Vâil, İbrahim e'n-Nahai, Alkame, Atâ ibn Ebî Rebah, Katâde, ibn Ebî Müleyke, Hişam ibn Urve, Ömer ibn Abdilaziz, Süfyan e's-Sevri, Süfyan ibn Uyeyne, Veki, Fudayl ibn İyâd, Mâlik, Şafii, Hammad ibn Zeyd, Hammad ibn Seleme, Evzâi, Şeriyk, Ebû Bekr ibn Ayyaş, Ebü'l-Bahteri, Meysere, Ebû Salih, Dahhak e'l-Maşrıki, Bükeyr e't-Tâi, Yahya ibn Said, Abdülaziz ibn Ebî Seleme, Mansur ibn Mu'temir, Umeyr ibn Habib, Cerir ibn Abdilhamid, Abdülmelik ibn Cerir, Yahya ibn Süleym, Ebû İshak e'l-Fizari, Abdullah ibn Mübarek, Halil ibn Ahmed e'l-Ferâhidi, Meymun ibn Mehran, Halid ibn Hâris, Muhammed ibn Müslim e't-Tâifi, Ma'mer ibn Râşid, Kâsım ibn Muhaymere, Sadaka el-Mervezi, Muhammed ibn Abdullah ibn Amr, Osman ibn Affan, Said ibn Abdilaziz, Abdulkerim e'l-Cezeri, Huseyf ibn Abdurrahman."[175]

173 e'l-İman, S. 292 Bu metinlere matbu "um" adlı eserde ulaşamadım, ancak ibn Kayyim'in "e'l-Mebsut" adlı eserinde okuyabildim. C.3, S. 607

174 e'l-Lalekâi, C.1, 85 Tabari'nin akidesini kapsar.

175 Bu isimleri e'l-İman adlı eserdeki 94 nolu ve daha sonraki listelerden özetleyerek hazırladım. Ayrıca "e's-Sünne" adlı eserden de yararlandım. C.1, S. 72-106

12-Ebû Bekr e'n-Nakkaş senediyle Abdurrazzak'tan onun şöyle dediğini rivayet eder: "Yetmiş iki tane şeyhle görüştüm (bu arada büyük imamlardan bir cümle açıkladı), hepsi de şöyle diyordu: İman söz ve fiildir, artar ve eksilir."[176]

Bu otoritelerden bazıları, mürcie gurubunun görüşlerinin bid'at ve uydurma, kendilerinin de (mürcienin) ehli kıblenin yahudileri veya bu ümmetin sabileri olduklarını açıkça belirtmişlerdir. Sahabe ve Tabiin'e ulaşan ilim sahipleri de ehli sünnetin çizgisinde idiler. Açıkça veya lüzum ve iktizası gereği zımnen (üstü kapalı olarak) icmaya delalet eden daha bir çok nakiller bulunmakla birlikte, söz uzar korkusuyla buraya aktarmadık. [177]

Bilindiği gibi her icmaa âyet ve hadislerden dayanaklar gerekir. Bu icma da gerçekten önemli sayıda âyet ve hadise dayanır. Hatta çoğu kez bu mesele, konuyla ilgili nassların tevatür olması ve bu konudaki sözlerin mütavatir olması bakımından, ümmetin arasında ihtilaf olunan meselelerin baştan beri hakkında en büyük icmanın bulunduğu meseledir.

Kısa tutmak açısından sünnet otoritelerinin kendilerinde icmayın dayanağı açıklanan sözlerinden iki ayrıntılı belgeyle yetinmeyi uygun buldum:

1-Kendi çağında Şam'ın kurrasından ve hadis nakledeni olan ve H.254'te vefat eden İmam Hişam ibn Ammar'ın sözü.[178]

Hişam (Allah rahmet eylesin) der ki: Akıl sahiplerine imanın söz ve fiil olduğunu, arttığını ve eksildiğini açıklayan delillerden biri de Peygamber Efendimizden rivayet edilen bazı hadis-i şeriflerdir. Mesela:

"Hayâ, imanın şubelerindendir." "Verilen sözü yerine getirmek imandandır." "İman bir kaç kulplardan oluşur, bunların en güvenilir olanı; Allah için sevmek ve Allah için kızmaktır."

"İmanın rükunları, destekleri, zirvesi, gerçeği, katkısızı, açığı, samimisi, iyisi, tadı, süsü, giysisi ve yarısı vardır."

Daha sonra Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bu hadisinin ayrıntılarını şöyle açıklamıştır:

176 Ebû Ya'la, e'l-İman, Liste no: 73 Burada Halimi'nin derlediği bir çok isimler vardır. Bkz. e'l-Minhac fi Şuabi'l-İman, C.1, S. 84 İcmaı nakledenlerden biri de, Hafız ibn Asâkir'dir. Bkz. Te.ibü Tarihi Dımaşk, C.3, S. 134

177 Bunun için İmam Ahmed'in "e'l-İman" adlı eserinden mürcie'yi zemmeden özel bölümlere, oğlu Abdullah'ın "Sünnet"adlı eserine, Âcurri'nin "Şeriat" adlı eserine, ibn Batta'nın "e'l-İbane" sine ve benzeri konuyla ilgili diğer ayrıntılı bölümlere ve ayrıca Feth, C.1, S. 47 ye bakınız.

178 Bu, şeyhülislâm e'l-Buhari'dir. İmam Malik'in öğrencisi olmuştur. İmam Ahmed'in çağdaşıdır. Bkz. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, C.11, S. 420-435

Rükunlarından bazıları; Allah'ın (dini) emirlerine boyun eğmek ve O'na teslim olmak, (kâinatla ilgili) takdirine razi olmak, her şeyi O'na bırakmak ve O'na güvenmektir.

Desteklerinden bazıları; sabır, yakin, adalet ve cihad'dır.

İmanın açığı; ilgisini kesenle ilgilenmek, mahrum bırakana ihsanda bulunmak, haksızlık edeni bağışlamak, söveni affetmek ve kötülük edene iyilik etmektir.

İmanın zirvesi; insana fakirliğin zenginlikten, alçak gönüllülüğün şereften daha sevimli, kendisini övenle yerenin hak açısından katında eşit olmasıdır.

İmanın gerçeği; rivayet edilen: "Üç şey vardır ki, bunlar kendinde olan, imanın gerçeğini haketmiştir. Bunlar: Kişinin Allah için sevmesi.."

İmanın tamamlanması; rivayet edilen: "Kul, kendisi için sevdiğini kardeşi için sevmedikçe, karanlık günde namaza öncelik vermedikçe, şakasında yalandan kaçınmadıkça, imanın hepsini tamamlamış olmaz." Yine rivayet edilen "Kul, dilini korumadıkça iman gerçeğini tamamlamış olmaz." şeklindedir.

İmanın tadını almak: Kendisine isabet edecek olanın isabetsizlik yapmayacağı, ona isabet etmeyecek olan şeyin de isabet etmeyeceğini bilmesi ve keşke, şöyle şöyle olsa dememesi, haklı olsa da cedelleşmeyi bırakmak ve şakada yalanı terketmesidir. Bu ibn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir.

İmanın katkısızı; rivayet edildiğine göre sahabeler Peygamber Efendimiz'e:

-Ey Allah'ın elçisi! Bizden birimiz konuşmaktan hoşlanmadığı şeyi nefsine söylerdi, dediler. Peygamber Efendimiz de onlara:

-"İşte katkısız iman budur." buyurdular.

İmanın doğrusu ve hayırlısı: Ubeyd ibn Umayr'dan rivayet edilen şu sözdür. O der ki: İmanın doğrusu ve hayırlısı, olumsuz şartlar arasında abdesti eksiksiz almaktır. İmanın doğrusu ve hayırlısı, adamın güzel bir kadınla yalnız kalıp, onu yalnızca Allah rızası için terketmesidir.

İmanın giysisi ise: takvadır. Bu, Vehb ibn Munebbih'ten rivayet edilmiştir.

İmanın tadına gelince: Peygamber Efendimiz'den rivayet edildiğine göre O şöyle buyurmuştur: "Üç şey vardır ki, kendisinde onlar bulunan kimse imanın tadını alır. Onlar da: Allah ve Rasûlü'nün kendisine diğer her şeyden daha sevimli olması, kişi sevdiğini yalnızca Allah için sevmesi, Allah kendisini küfür ve inkârdan kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmek kendisine ateşe atılmak kadar iğrenç gelmesidir."

İmanın yarısı; Ebû Mâlik e'l-Eş'arî (radıyallahu anh) kanalıyla Nebi sallallahu aleyhi ve sellem' den riyavet edildiğine göre O' şöyle buyurmuştur: "Abdest imanın yarısıdır." Bir başka rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Abdesti eksiksiz almak, imanın yarısıdır. 'Elhamdu lillah' mizanı, tesbih ve tekbir ise gökleri ve yeri doldurur. Namaz bir nurdur. Sadaka bir delildir. Sabır bir ışıktır. Kur'an, senin lehinde veya aleyhinde bir belgedir. Çalışan herkes, nefsini satmıştır. Onu ya serbest bıraktırır, ya da helak ettirir.

İmanın yarısı ifadesine bakarsak; Abdullah ibn Mes'ud (radıyallahu anh) dan şöyle rivayet edilmiştir: "Sabır imanın yarısıdır, yakin ise imanın tamamıdır." [179]

Diyorum ki, Hişam ibn Ammar'ın naklettiği hadisler ve diğer sözler doğruluk ve geçerlilik bakımından aynı değere sahip değildir. Fakat tamamından çıkan sonuç, ehli sünnet velcemaat katında iman kavramının doğruluğunun belgelenmesidir ve bu da gerçekleşmiştir. Hadis bilgisine sahip olan, sahabe ve tabiinin sözlerini bilen kimse, anlatılanlar üzerine çok şey ekleyebilir.

Onun anlattıklarından bazıları sözler, bazıları da amellerdir. Kimisi kalbin sözleri sözleri ve amelleri. Kimisi de dilin sözleri ve organların amelleridir. Bazıları farzlar ve vaciplerdir, bazıları da nâfileler ve tamamlayıcılardır.

Bunlar ve benzeri diğer metinler üzerinde düşünen, sonra bunları mürcienin sözleriyle karşılaştıran kimse, bu görüşün kuraldışı ve inanılmaması gereken asılsız bid'atler olduğunu, sergilenen bu deliller karşısında çürütüldüğünü görecektir. Ne var ki bu gün, islâm âlemindeki inançla ilgili kitapların çoğu bu doğrultuda yazılmıştır. Savundukları ortak düşünce; mürcieye ait: "İman, diğer kalp ve organ fiillerinden soyutlanmış biçimde sırf kalple tastikdir." fikridir. Ancak bu fikir, kelime-i şehadete aykırı düşmektedir.

2- İmam Ahmed'in açıklamaları eşliğinde Fudayl ibn İyad'ın sözüdür.[180]

İmam Ahmed'in oğlu Abdullah "Sünnet" adlı eserde şu açıklamada bulunur: "Babamın eserinde şöyle bir ifadeye rastladım; öğrendiğime göre Fudayl ibn İyad, Enfal sûresinin başlarından okumaya başladı, şu âyete kadar okudu: **"İşte gerçekten inanmış olanlar bunlardır. Onlara Rablerinin katında mertebeler, mağfiret ve cömertçe verilmiş rızıklar vardır."** (Enfal: 4) âyeti okuyup bitirince şöyle dedi: "Şüphesiz bu âyet, imanın söz ve fiil olduğunu, mümin hakkıyla mümin olduğu takdirde cennetliklerden olduğunu size haber vermektedir. Hakkıyla mümin olanın cennetlik olduğuna tanıklık etmeyen kimse, Allah'ın kitabından şüphe etmiş ve onu

179 Bu metin, Kıvamü's-Sünne Ebû Kâsım e'l-Isbahâni'nin "e'l-Hücce fi beyâni'l-Mahacceti" adlı eserinden nakledilmiştir. Bkz. Liste b/160, a/161 Hekimoğlu kütüphanesi nüshası, 559 yılı nüshası. Aslında Ebu'ş-Şehy e'l-Isbahani'den nakledildiğini umuyorum. Çünkü onun hadisle ilgili bir eseri mevcuttur. Bkz. Siyer-i A'lâmi'n-Nübelâ, C. 16, S. 278

180 İkisinin sözlerini birbirinden ayırmak zor olduğundan ikisini birlikte verdim.

yalanlamış ya da bilgisiz bir cahil demektir. Ama imanın söz ve fiil olduğunu kabul eden imanını tamamlar ve hakkıyla mümin olur. İman ancak gerekleri yerine getirilerek taamamlanır. Kul, dinini şehvetine tercih etmedikçe hakkıyla iman etmiş olmaz. Şehvetini dinine tercih etmedikçe helak olmuş olmaz.

Ey beyinsiz! Ne kadar cahilsin ki, ben hakkıyla müminim ve imanımda eksiklik yoktur, deyinceye kadar, ben müminim, demeye razi olmazsın. Oysa Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın farz kıldıklarını yerine getirmeden, haram kıldıklarından uzak durmadan, payına ayırdıklarına razı olmadan ve bütün bunlarla birlikte Yüce Allah'ın, yaptıklarını kabul etmemesi korkusu taşımadan imanı tam ve hakkıyla mümin olamazsın.

Fudayl imanı söz ve fiil olarak niteledi ve: **"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5) âyetini okudu.

Allahu Teala dinini söz ve fiille dosdoğru din olarak isimlendirdi. Buna göre söz; tevhidi ikrar ve Peygamber Efendimiz'in ulaştırdıklarına tanıklıktır. Fiil ise; farzları yerine getirmek ve haramlardan uzak durmaktır. Bu açıklamayı müteakiben şu âyetleri okudu: **"Kitapta İsmail'e dair anlattıklarımızı da an. Çünkü o sözünde doğru bir kimse idi, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi.Çevresinde bulunanlara namaz kılmalarını, zekat vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti."** (Meryem: 54-55) **"Allah Nuh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da buyurduk ki: "Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin." Putperestleri çağırdığın şey onların gözünde büyümektedir."** (Şûrâ: 13)

Buna göre din, amel ile doğrulamaktır. Nitekim Yüce Allah da dini böyle nitelemiş ve Nebi ve Rasullerine bunu uygulamalarını emretmiştir. Dinde ayrılık ise, dinin gereklerini yerine getirmeyi bırakmak, sözle fiil arasını ayırmaktır. Yüce Allah bunu şöyle açıklar: **"Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse, sizin din kardeşiniz olurlar."** (Tevbe:11)

Buna göre şirkten tevbeye Cenâb-ı Hak, namaz kılmak ve zekât vermek şeklinde söz ve fiil ile nitelemiştir.

Rey ehli Yüce Allah'a iftira ederek, O'nun kitap ve sünnetine ters düşerek şöyle derler; ne namaz, ne zekât, ne de farzlardan herhangi biri, imandan değildir. Onların söyledikleri doğru olaydı, Ebû Bekr (radıyallahu anh) dinden çıkanlarla savaşmazdı.

Fudayl şöyle der: Bid'atciler derler ki, iman, amelsiz ikrardır ve iman tektir. İnsanlar birbirinden sadece amel bakımından üstün olurlar, fakat iman bakımından üstün olmazlar. Oysa böyle diyen kimse hadise karşı çıkmış ve Rasûlullah'ın sözünü

reddetmiş olur. Çünkü Rasûlullah sallallahu aleyhi ve selem şöyle buyurmuştur: "İman, yetmiş küsür şubedir, en üstünü:'Lâ ilâhe illah' tır, en aşağısı da: 'Zararlı şeyleri yoldan kaldırmaktır' utanmak da imandan bir şubedir."

"İman bakımından üstün olmazlar" diyenin yorumu; Allah'ın koyduğu farzlar, imandan değildir şeklindedir. Oysa bunu söyleyen kimse, korkarım Allah'ın buyruklarına karşı çıkarak farzları inkâr etmiş olur.

Ehli sünnetin görüşü şöyledir: Allahu Teala ameli imana yakın tuttu. Öyleyse şüphesiz Allahu Teala'nın farzları imandandır. Çünkü Allahu Teala: "**İman eden ve salih amel işleyenler.**" buyurarak ameli imana eklemiştir. Fakat mürcie buna itiraz ederek amelle iman birbirine eklenmiş değildir, çünkü bu âyette ekleme değil kesme edatı vardır, derler.

Bu defa ehli sünnet: "**Erkek ve kadınlardan iman edip iyi işler yapanlar, mümin'in ta kendisidir.**" Âyetini ileri sürerek amelle imanın birbirine eklendiğini savunurlar. Mürcie buna da itiraz eder ve hayır, amelle iman onda da ayrıdır, derler.

Ehli sünnet: **"Kim âhireti hedefler ve enerjisini o yönde harcarsa, o mümindir."** Âyetini esas alarak amelle imanın birbirine ekli olduğunu savunur.

Kur'an-ı Kerim'deki bunlara benzer bütün âyetleri öne süren ehli sünnet amelle imanın birbirinden ayrılmaz olduğunu savunurlarken, mürcie karşı çıkarak ayrı olduğunu ileri sürer. Eğer konu onların söyledikleri gibi olsaydı, isyan eden, günahları ve haramları işleyen, çıkış yolu bulamaz ve ikrarı amel yerine geçerdi. Bu söz, ne kadar kötü ve ne kadar çirkin bir sözdür? Oysa Allah'tan geldik ve yine Allah'a döneceğiz.

Bunda sözlerinin değil, sözlerinin gereğinin bu olduğuna bir delil vardır. Öyleyse başka bir delil araştırılmalıdır.

Fudayl şöyle der: Bize göre imanın aslı ve ayrıntısı-şehadet ve tevhitten, Peygamber'in ulaştırdıklarına şehadetten ve farzları yerine getirdikten sonra-sözü doğru söylemek, emaneti korumak, hiyaneti bırakmak, sözünün eri olmak, akrabalık ilişkisini sürdürmek, bütün müslümanlara öğütte bulunmak ve bütün insanlara merhamet etmektir.

Fudayl'a denildi ki: bu sizin kendi görüşünüz mü, yoksa birinden işittiniz mi? Dedi ki, işittim ve öğrendim, eğer fakihlerden ve fazilet sahiplerinden almasaydım zaten onu konuşmazdım.

Fudayl sözünü şöyle sürdürdü: mürcie mensupları derler ki, iman, amelsiz bir sözden ibarettir. Cehmiye mensupları da derler ki, iman, bilmek ve tanımaktan ibarettir, söz ve fiil yoktur. Ehl-i sünnet de der ki, hem bilmek ve tanımak, hem söz ve hem de fiildir. Kim iman söz ve fiildir, derse delile dayanmış olur. Kim de iman

sözdür, fiil değildir, derse, kendisini riske atmış demektir. Çünkü o, ikrarının kabul mü edildiğini, yoksa günahlarıyla birlikte geri mi çevrildiğini bilemez.

Fudayl devam etti ve dedi ki, ben sana yeterince açıklamada bulundum, ama sen körsen ona da bir şey diyemem. Bir adam, sen mümin misin? dese, yaşadığın sürece ona cevap vermemelisin. Eğer Allah'a inandım dersen, ben müminim demek yerine geçer. Ama ben müminim dersen, Allah'a inandım demek yerine geçmez. Çünkü Allah'a inandım demek bir emirdir, zira Allahu Teala: **"Allah'a inandık deyin."** buyurmuştur. Ama ben mü'minim sözünüz, söylememeniz halinde size zarar vermeyecek bir yükümlülüktür. İkrar yönünden söylemenizde herhangi bir sakınca yoktur. En kötüsü tezkiye yönünden söylemenizdir. Süfyan e's-Sevri'yi şöyle derken işittim: kim bu kıbleye dönerek namaz kılarsa, bize göre mümindir. İnsanlar da bize göre ikrarla, miraslarla, evlenmelerle, dini cezalarla, kurbanlarla ve adaklarla mümindirler. Günahları ve hataları vardır. Yalnız Allahu Teala hesaplarını görecektir. Dilerse affeder ve dilerse azap eder. Allahu Teala katında ne gibi amellerinin bulunduğunu bilemeyiz. Muğira e'd-Dabbi'nin şöyle dediğini işittim: Kim dininde şüpheye düşerse o kâfirdir. İnşaallah ben müminimdir. Fudayl der ki, istisna şüphe değildir. Ve devam eder; mürcie kendisinde korkutma olan her hadisi işittikçe, bu tehdittir, der. Oysa mümin şüphesiz Yüce Allah'ın tehdidinden, sakındırmasından, korkutmasından ve azab va'dinden korkar, ödül va'dini umar. Munafık ise Yüce Allah'ın tehdidinden, sakındırmasından, korkutmasından ve azab va'dinden korkmaz ve ödül va'dini de ummaz. Ameller amelleri yok eder. Ameller diğer amellerin önüne geçer. [181]

Bu konuya ilişkin önemli bahisler vardır.

Bunlardan birincisi :

SELEFTEN BAZILARININ AKTARDIKLARIMIZA TERS DÜŞEN GÖRÜŞLERİ VE BUNLARIN CEVAPLARI:

Seleften bazılarının, üzerinde icma edilen tek manayı farklı ifadelerle anlattıklarına daha önce işaret edilmişti. Bu ifadelerden bir kısmının çoğunluk tarafından tercih edilen ve aktarılan anlamlara-bu da, iman söz ve fiildir, artar ve eksilir, ifadesidir-bazen ters düştüğü görünümü yaratabilme ihtimali olunca, konuyu izah ederek bu ihtimali ortadan kaldırmak bizim için iyi olacaktı. Böyle olunca söze başlıyor ve diyoruz ki:

Biraz önce anılan hadis kitapları -ki, bunlar arasında İmam Ahmed, Lâlekâi, Âcurrî, ibn Batta, Hallal ve Tabari'nin "sünnet" ismindeki kitapları vardır- Süfyan, Evzâi ve Fudayl gibi seleften, bazıları da daha önceki sahabe ve tabiinden olmak üzere bu kabil sözler nakletmişlerdir.

181 Kitabü's-Sünne, S. 374-377 Kardeş Dr. Muhammed ibn Said e'l-Kahtâni'nin incelemesiyle.

Bu sözlerin üzerinde durduğu konular bir kaç yönden ele alınabilir:

1-İmanı bazı özellikleriyle tanımlayan kimseler. Bunlara örnek; iman sabır ve yakin'dir ya da iman, sabır ve şükürdür ve benzeri diyenlerdir. Bilindiği gibi bunlar, gerçekten imanın terim anlamını kastetmemişler, yalnızca o özelliğin önemini vurgulamak istemişlerdir. Bunlara örnek bazı sözler, bir kısmı kalplerin amelleri bölümünde gelecek olan merfu hadisler arasında zikredilmiştir.

2-Tanıma ilk bakanın bazen onun bir öğesi veya mutlaka kendisiyle tamamlandığı bir açıklaması zannettiği bir eklemede bulunan kimseler. Bunun tipik örneğini daha çok, niyet sözcüğünü ekleyerek; iman söz, fiil ve niyettir, diyen bazı kimseler oluşturur. Aralarında bu tanıma; sünnete uygunluk, ifadesini ekleyenler de vardır. Açıktır ki bu eklemelerle, imanın yaygın tanımı olan "söz ve fiildir" ifadesinin eksikliğini ve bu eklemelerle tanımı yapana bu eksikliği hissettirmek istediklerini söylemek mümkün değildir. Onların maksatları yalnızca niyetin geçerliliğine ve sünnete uygunluğuna dikkat çekmektir. Bununla birlikte; iman söz ve fiildir, cümlesinin tamamını bünyesinde topladığı kalb ve organların fiilleri içinde niyetin de bulunduğunu vurgulamışlardır. Nitekim bir sonraki bölümde bunun, ayrıntılı açıklaması gelecektir. İmanın tanımında niyeti, çoğunluk zikretmemiştir. Çünkü zaten istisnasız tüm şer'i davranışlarda niyet, geçerlilik şartıdır. Dolayısıyla her tanımda, niyetin söylenmesine ihtiyaç yoktur. Bunun yanında ifade, aklî tanıma en yakın ifadedir. Tanımlarda şartlar anılmaz, yalnızca rükunlar anılır. Bunu açıklayan şeylerden biri de, yine İmam Ahmed (Allah rahmet eylesin)'in şöyle demiş olmasıdır: İman, söz, fiil ve doğru niyettir. Fakat kendisine öğrencilerinden bazıları: Mutlaka niyet gerekli midir? diye sorduklarında-ki bu soru, insanın niyeti söylemediğinde maksadı yerine getirmediğini bildiren bir sorudur-imam dedi ki, "Niyet önceliklidir" [182] yani, bir kimse niyeti söylemediği takdirde yaptığı iş söylemeye gerek bırakmayacak kadar açıktır ve onun için söylememiştir, söylediği takdirde ise, önemine binaen söylemiştir. İmamın bu sözünde selefin çoğunun niyeti neden terkettiklerine dair bir işaret vardır. Aynı işaret çoğu sözlerinde de mevcuttur. [183]

3-Bazen kendilerinden bu tanıma ters bir anlam çıkabileceği izlenimi veren ya da bunu hatırlatan başka sözcükler kullanan kimseler. Bu sözcüklerin en meşhurları söyleyenin şu sözüdür: İman, kalple inanmak, dille söylemek ve organlarla ameldir." Bu tanım, son zaman ehli sünnet âlimleri arasında yaygındır. Bu tanımı selefin, "İman, söz ve fiildir" şeklindeki tanımlarından bid'atçilerin ve başkalarının yanlış anlam çıkarmalarını önlemek için tercih ettikleri açıktır. Öyle ki bu tanımı sözün dile, fiilin de organlara özgü olduğu şeklinde yorumlayarak sanki selefin kalbî imandan gafil oldukları izlenimini yaratmışlardır. Bu ise en kötü anlayış ve yorum

182 e'l-Hallal, liste no: 98/b
183 99 nolu listede ve diğerlerinde olduğu gibi.

şekillerinden biridir. Bu yüzden durum, selefin sözünün anlamını, ikinci araştırma konusunda görüleceği şekilde açmayı gerektirmiştir.

Şeyhülislâm ibn Teymiyye der ki: "İmanın açıklanması konusunda selefin ve sünnet imamlarının söyledikleri sözler de bu türdendir. Onlar kimi zaman iman hem söz hem ameldir, kimi zaman söz, amel ve niyettir, kimi zaman iman söz, amel, niyet ve sünnete uymaktır, kimi zaman da iman dil ile söylemek, kalp ile itikad, organlarla amel etmektir derler. Bütün bunların hepsi doğrudur. Eğer: İman söz ve ameldir derlerse, sözün kapsamına kalbin de dilin de sözleri girer. İşte arapçada "kavl ve kelam" sözlerinden ve benzerlerinden, mutlak olarak kullanıldıkları takdirde, anlaşılan budur.

Aynı konuşmada şeyhülislâm kelamın müsamması konusundaki farklılıklara değindikten sonra şöyle der: "Burada maksadımız şudur: Seleften, iman hem söz, hem de ameldir diyen kimse, kalbin ve dilin kavlini, kalbin ve organların amelini kasteder. İtikadı kasteden kimse ise, kavl kelimesinden ancak açık olan kavlin anlaşıldığı görüşündedir. Veya bundan korktuğu için kalp ile itikadı da ayrıca zikretmişlerdir. İman kavl ve niyettir, diyen kimse ise şöyle demektedir: Kavl, itikadı ve dilin söz söylemesini kapsar. Amelden ise bazen niyet anlaşılmayabilir. O bakımdan ayrıca niyeti de zikretmiştir. Buna ek olarak sünnette uymayı söz konusu eden kişinin bunu söylemesinin sebebi, bütün bunların Allah tarafından sevilebilmesi için, ancak sünnette uyulması ile mümkün olması dolayısıyladır. Bütün bunlar ise, her türlü söz ve ameli anlatmak istememişlerdir. Ancak şeriate uygun olan söz ve amelleri kastetmişlerdir. Fakat onların amaçları imanı sadece sözden ibaret kabul eden mürcieyi reddetmektir. Bunun için onların "hayır, iman hem kavl, hem de ameldir" derler. İmanı dört kısım olarak kabul edenler ise, maksatlarının ne olduğunu da açıklamışlardır. Nitekim Sehl bin Abdullah et-Tüsderi'ye imanın ne olduğu hakkında soru sorulduğunda, o şu cevabı vermiştir: "İman kavl, amel, niyet ve sünnettir. Çünkü iman eğer amelsiz bir söz olursa, küfür olur. Niyetsiz söz ve amel olursa, nifak olur, eğer sünnetsiz söz, amel ve niyet olursa o zaman da bid'at olur."

İmanın tanımına "söz" yerine "İkrar" veya "Tasdik ve amel" ve benzeri kelimeleri koyan kimse de mürcienin yanlış anlamasına ve mezheplerine göre yorumlamasına zemin hazırlamış olur. Oysa selef âlimleri sözle ikrar ya da sözle tasdik arasında bir karşıtlık kastetmemişlerdir. Nitekim onların katında ikrarla tasdikin anlamı da sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi mürcienin anlattıklarından farklıdır. Selef âlimlerinin kullandıkları terimlerin anlamlarını onların sözlerinden ya da asıl kaynaklarından almamaları nedeniyle bid'atçiler ne çok sapıtmışlardır![184]

Araştırma alanlarından ikincisi:

184 Bu bölümler Evzai gibi Sehl'den daha önce ve daha üstün olanlardan nakledilmiştir. Bkz. İman, 270 Şafii, iman, 198

SELEF BİLGİNLERİNİN "İMAN, SÖZ VE FİİLDİR" SÖZLERİNİN ANLAMI

Bütün aklı selim sahipleri için açıktır ki, selefin "İman, söz ve fiildir" tanımlarının anlamı, iman; kalp, dil ve organlarla yerine getirilen bir bağlılık, bir tenfiz, ikrar, itikad ve bir tâattir. Yunan mantığını ve yabancı felsefeleri ağır bir şekilde kullanan mürcie, bu ifadeyi efradını cami, ağyarına mani olmayan mantıki bir tanım olarak algıladılar. Çünkü ondan yalnızca sözün, dilin söyledikleri, fiilin de organların hareketleri olduğunu çıkarıyordu. Böyle olunca selefin sözlerini bu açıdan değerlendiriyor ve kalbin imanını ihmal ettikleri gerekçesiyle selefe itiraz ediyorlardı. Ayrıca mürcienin bu mantığından ve düşünce yönteminden etkilenen müteahhir bilginlerinden bir kısmı da onlara uydular.

Bazılarını kötü niyet, aynı ifade üzerinde hile yapmaya itti. Bunun sonucu olarak: "Doğrudur, şüphesiz iman, söz ve fiildir, fakat diliyle "Lâilahe illah" diyen kimse, aynı zamanda amel de etmiş olur, [185] organlarla yapılan davranışlar ise imandan değildir." dediler. Böylece selefin ifadelerini açık ve fıtrata uygun anlamından çıkararak yerine bu düşük ve çürük anlamı koydular.

Bu yüzden durum, selefin sözlerinin anlamını biraz daha ayrıntılı açıklamayı gerektirdi. Böyle olunca biz de diyoruz ki:

Şüphesiz iman, selefin katında son derece açık olan şer'i bir hakikattir. Din kelimesiyle aynı veya eş anlamlıdır. Hatta selefin çoğu, iman yerine din kelimesini kullanır ve imanı; din, söz ve fiildir, şeklinde tanımlardı. Dinin anlamında herhangi bir müslüman için mantıki zorlamalara ve kelâmi safsatalara ihtiyaç duyulacak bir gizlilik yoktu. Hatta burada dini tanımlamaya ve anlamını açıklamaya asla ihtiyaç yoktu. Yaşadıkları, amel ettikleri ve sürekli gerçeklerini okudukları bir şeyi nasıl tarif etsinler ki?

Mürcie, islama, fıtrata ve dile yabancı mantıktan etkilenerek "iman yalnızca sözdür" tanımını uydurunca, onları selef yalanladı ve bu iddialarını: "Doğrusu iman, söz ve fiildir" diyerek çürüttü. İşte burada bu tanım ortaya çıktı. Ancak ne bu tanımı -ilk defa- ortaya koyan mürcie, kalbin imanından ayrı dilin söylediklerini, ne de onları çürüten selef, kalbin imanından ayrı dilin söylediklerini ve organların hareketlerini kastetmişlerdi.

Ne var ki devamlı olan tartışma savaşı, arzu ve şüphe faktörü, fıtrat ve duygu mantığını bırakıp yerine yunan mantığını geçirme, bütün bunlar mürcie'yi teorilerini doğrulamak adına sözcükler üzerinde hile yapar ve anlamlar üzerinde tartışma yapar hale getirdi.

185 Bkz. e'l-Hallal, liste no: 106

Özetle kalplerin amelleri selefle önceki mürcie sınıfları arasında kavga konusu olmadı. Ancak Cehm ibn Safvan'ın fırkası ve Salihi gibi kendisine uyanlar bunun dışında kalır. Zaten Cehmiye ve onlara uyanlar bu yüzden ve Allah'ın sıfatları ve kader konularındaki sözlerinden dolayı selefin tekfir ettiği bir fırkadır. Nitekim yakında mürcie fırkaları başlığı altında bu fırka ile ilgili geniş açıklama yapılacaktır.

Eş'ariler iman alanında Cehmiye mezhebini kurduktan ve imanı tasdikten ibaret bir tek kalbi amele indirgedikten sonra, kalbi ameller büyük bir tartışma alanı olup çıktı. Mezheplerinin kökeni önceki mürcie ye dayanan Mâtürîdiye de onlara meyletti, Bu takdirde yol uzadı, tehlike büyüdü,[186] sonuçta iş dönüp dolaştı, Cehmiye'nin irca inancı, son dönemlerde bütün islâm ümmetinin inancı olup çıktı. İşte yakında bu gerçek (irca gerçeği) ve yayılması üzerinde genişçe duracağımız konu budur.

İşte Ehli Sünnet bilginlerini irca gerçeğinin yaygınlaşması dönemlerinde selefin sözünün anlamını açıklamaya, kalplerin amelleri ve önemi hakkında genişçe söz etmeye iten faktör budur. Onların sözlerini aktararak ve söylediklerini açıklayarak bizim burada yapmaya çalıştığımız da budur.

Şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: "Selef, imanın söz ve amel olup; artıp eksildiği hususunda icma etmişlerdir. Bunun anlamı ise, kalbin sözü, kalbin amelidir. Daha sonra da dilin söyleyeceği söz ile azaların amelidir.

Kalbin sözü Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini, ahiret gününü kesin olarak tasdik etmektir. Rasulullah'ın getirdiği herşeye iman da bunun kapsamına girer.

Diğer taraftan, bu bakımdan da insanlar kısım kısımdır. Kimisi bunları toplu olarak tasdik etmiş, bunların tafsilatını bilmez, kimisi toplu olarak da, tafsilatlı olarak da bunları ayrı ayrı tasdik etmiştir. Kimisi bu tasdiki sürekli olarak kalbinde, hafızasında canlı ve devamlı tutar. Kimisi gaflete düşer ve unutur. Kimisi Allah'ın kalbine bıraktığı nurla imanın sayesinde bu konuda basiret sahibidir. Kimisi hakkında bir şüphenin söz konusu olabileceği bir delil sebebiyle, yahud kesin bir taklid dolayısıyla bu konuda kesin olarak inanmıştır. İşte böyle bir tasdikin peşinden kalbin ameli gelir. Bu da Allah'ı ve rasulünü sevmek, Allah'ı ve rasulünü tazim etmek, Allah'ın Rasulüne destek olmak, ona gereken saygıyı göstermek, Allah'tan korkmak, Allah'a yönelmek, ona ihlaslı olarak ibadet etmek, yalnız ona tevekkül etmek ve buna benzer hallerdir. Bu kalbi amellerin tümü imandan kaynaklanır. Ve bunlar tasdik ve itikadın tıpkı sebebin sonucu gerektirmesi gibi gerekli kılarlar.

İtikadın peşinden dilin sözü gelir. Kalbin amelinin arkasından da namaz, zekat, oruç, hac ve buna benzer azalar ile yapılan ameller gelir."[187]

186 Bkz. e'l-İman e'l-Evsat, 543-550 e'l-Fetava, C. 7, S. 582
187 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 672

İbn Teymiye selefin, geçen bölümde anılan ifadelerini aktardıktan sonra şöyle devam eder: "Aslında imanın tanımı ile ilgili bu ifadeler arasında mana bakımından farklılık yoktur. Fakat selefin sözlerinde mutlak söz ve mutlak amel kalbin, dilin sözüyle kalbin ve organların amelini kapsar. Kalbin itikadı olmaksızın, dil ile söylenen bir söz münafıkların sözüdür. Böylesine ise ancak bir kayıt getirmek halinde "söz" adı verilebilir. Allahu Teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **" Dilleriyle, gönüllerinde bulunmayanı söylerler."** (Fetih: 11)[188]

Kalplerin amelleri olmaksızın, vücudun organlarının ameli de aynı şekilde Allah'ın kabul etmediği türden olan münafıkların amellerindendir. Buna göre selefin bu konudaki sözleri hem batılın, hem de zahirin söz ve amellerini içerir."

İbn Teymiye şöyle sürdürür: "Aynı şekilde kalp ile itikad, dil ile söz ve organlarla ameldir diyenler de sözü ve ameli zahir olana ad olarak kullanılmıştır. O bakımdan bununla birlikte kalbin itikadını da eklemeye gerek görmüştür. Bundan dolayı onun, "kalp ile itikad" sözlerinin kapsamına, kalbin tasdikinden ayrılmayan kalbin amellerini de sokmak kaçınılmaz bir şeydir. Allah'ı sevmek, Allah'tan korkmak, Allah'a tevekkül etmek ve buna benzer işler.. Çünkü kalbi amellerin imanın kapsamına girmesi, organların amellerinin imanın kapsamına girmesine kıyasen – bütün mezheplerin ittifakı ile- öncelikle söz konusudur."[189]

Önceki bölümde de onun şu sözü geçmişti: "Seleften; iman söz ve fiildir diyen, kalb ve dilin sözünü ve yine kalb ve azaların fiilini murat etmiştir."

İbn Teymiye'nin: "Selef-i Salihin: İman, söz ve fiildir, dediklerinde, söze kalbin ve dilin sözü birlikte girer" sözü hakkında Muhakkik şöyle der: "Hintçe nüshasının dipnotunda şöyle yazmaktadır: "Kalbin sözü; ikrarı, bilmesi ve tasdikidir. Kalbin fiili de; tasdik ettiğine itaati ve baş eğmesidir."

İmam ibn Kayyim diyor ki: "Şüphesiz iman; söz ve fiildir. Söz; kalbin ve dilin sözü, fiil de; kalbin ve organların fiilidir. Bunun açıklamasi ise şöyledir; bir kimse kalbiyle Allah'ı tanır, fakat diliyle itiraf etmezse mü'min olmaz. Nitekim AllahU Teala Firavun'un kavminden söz ederken şöyle buyurur: **"Gönülleri kesin olarak kabul ettiği halde, haksızlık ve büyüklenmelerinden ötürü onları bile bile inkar ettiler."** (Neml: 14) Aynı şekilde Âd ve Semud kavimlerinden söz ederken de şöyle buyurur: **"Ad ve Semud milletlerini de yok ettik. Bunu, oturdukları yerler göstermektedir. Şeytan kendilerine, işlediklerini güzel gösterdi; onları doğru yoldan alıkoydu. Oysa kendileri bunu anlıyacak durumda idiler."** (Ankebut: 38) Yine Musa aleyhisselam'ın Firavun'a söylediğini şöyle dile getirir: **"Musa da:**

188 Çünkü aslında diliyle bir şey söyleyenin kalbindekini yansıtmakta doğru olduğu varsayılır. Burada cehmiye ve keramiye mezheplerinden sakındırmak vardır. Önceki mezhep, dile ters düşse de imanın kalpte olduğunu, diğeri ise kalbe ters düşse de imanın dilde olduğunu kabul etmiştir.

189 e'l-İman e'l-Evsat, C.7, S.506

"And olsun ki, bunları göklerin ve yerin Rabbinin açık belgeler olarak indirdiğini biliyorsun. Ey Firavun! " demişti." (İsra: 102)

Görüldüğü gibi bunlar, kalp sözünü elde etmişlerdi. O da; Yüce Allah'ı tanımak ve bilmekti. Ancak buna iman etmemişlerdi. Kalbinde olmayanı diliyle söyleyen de böyledir. Bununla mü'min olmaz. Belki olsa olsa münafıklardan olur. Bunun gibi bir kimse kalbiyle Yüce Allah'ı tanısa, diliyle de bunu ikrar etse, sırf böyle yaparak mü'min olmaz. Meğer ki, Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, Allah için dostluk ve Allah için düşmanlık gibi kalb fiillerini uygular, bunun sonucu olarak Allah ve Rasûlünü sever, Allah dostlarını dost, düşmanlarını düşman edinir, kalbini tek Allah'a teslim eder, Rasûlullah'a tabi olmaya ve O'na boyun eğmeye razı olur, içiyle ve dışıyla O'nun getirdiği dine uyarsa.. Bütün bunları yapması, emrolunduklarını tamamen yerine getirinceye kadar imanının kemalı için yeterli değildir.[190] Bu dört rükun, iman binasının üzerine kurulduğu temelin rükunlarıdır. [191]

Özetlemeye çalışırsak; Selef-i Salihin ve bütün asırlardaki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat âlimleri, fıtri düşünme metodunu kullanarak insanın fiillerini bu açıdan "Zahir ve batın" diye ikiye ayırmışlardır. Buna göre batın; kalbin söz ve fiilleri, zahir de; dilin sözü ve organların fiilleri olmaktadır. [192]

Bu bağlamda derler ki; iman, söz ve fiildir, yani içi de dışı da kapsar, özellikle buna fıtraten bilinen, kalp ve azalar olarak insan hakikatinin iki kısım olduğu ve yine söz ve ameller olarak insanın fiillerinin de iki kısım olduğu ilave edilirse; o zaman imanın tanımında en kapsamlı ifade şu olur: "iman, kalb ve organlarla yerine getirilen söz ve amellerdir." İşte selefin maksadı da kesinlikle budur. Yalnızca cümlenin başı ve sonu ile yetinmişlerdir. Çünkü onların fıtri ve açık olan menhecleri, amacı belirtmekle yetinip, herkesin anlayabildiği şeyi belirtmemektir.

Böylece anlaşılıyor ki, "iman, söz ve fiildir" ifadesi, kısalığına rağmen efradını cami, ağyarına manidir. Mantıki tanım, yani nicelik tanımı yönüyle değil, gerçeği ortaya çıkarması ve açıklığa kavuşturması yönüyle yeterlidir.

190 Yani imanın gerçekleşmesi için mutlaka gerekli olan olgunluk veya imanın hakikatine ermek onsuz mümkün değil demektir. Bunun kanıtı da kalbi ameli rükun saymasıdır. Rükun ise kendisi olmadan bütün tamamlanmayan öğe demektir.

191 Uddetü's-Sabirin, S. 129

192 İbn Kayyim şöyle der: "İmanın bir zahiri, dış görünümü, bir de batını, içyüzü vardır. İmanın dış görünümü, dilin sözü ve organların fiilleridir. İç yüzü ise; kalbin tasdiki, başeğmesi ve sevgisidir. İç yüzü olmayan dış görünüm fayda vermez. Eğer dışa kanlar pompalansa, kendisiyle mal ve soy korunsa yine değişen bir şey olmaz. İmanın içi, dışının yerine geçmez. Ancak güçsüzlük, zorlanma ya da yok olma korkusu olursa durum değişir. Bir engel yokken dış organlarla yapılan bir fiili geriye bırakmak, iç'in bozukluğuna ve imandan boşluğuna delildir. Organlarla yapılan bir fiilin eksikliği iç'in de eksikliğini, bu fiillerin güçlülüğü ise iç'in de güçlülüğünü gösterir." e'l- Fevâid, S. 85

Bundan dolayı ben,-uzun bir düşünmeden sonra-"iman, söz ve fiildir" ifadesini az önce yaptığımız açıklama doğrultusunda "iman, kalple inanmak, dille söylemek ve organlarla yapmaktır." ve benzeri ifadelere üstün görüyor ve onu tercih ediyorum.

Tercih nedenlerinden biri de; kısalığı ve kapsamlılığı yanında selefin ilk dönemlerinden beri nakledilegelmiş olmasıdır. Bunun yanında bir de diğer ifadenin, yanlış anlamalara oldukça elverişli bulunmasıdır.

İnsanlardan bir kısmının-mürcie ve diğerleri-"iman, söz ve fiildir" ifadesini, kalbin söz ve fiili olmaksızın dil ve organların söz ve fillerini kastediyor şeklinde anlamaları, sezgilerin reddettiği ve karşı çıktığı bir durumdur. Ne var ki diğer ifade, şüphe ve karmaşıklık doğuruyor. Anlayabilen çok az çıkıyor ve herkes de bunu manasını cevaplayamıyor. Bu üçü -inanç, söz ve fiil- bir kısmı bir kısmından ayrıdır. Yani, imanın şubeleri olan taatlar üç kısım üzeredir. Bir kısmı kalbe, bir kısmı dile ve bir kısmı da amelidir demektir. [193] Buna göre bir insanda bu üç rükundan ikisi gerçekleşebilir, yani insanda inanç ve söz veya ikrar olabilir, ama fiil tamamen olmayabilir manası çıkarılabilir. İşte selefin gerçekleşmesini muhal gördükleri durum da bunun ta kendisidir!

Bu yanlış anlaşılma, inceleme ve araştırma yapan ehli sünnet âlimlerinden birinin sözlerini düşünürken kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu âlim de Hafız ibn Hacer (Allah ona rahmet eylesin) dir. Selefin sözlerini bilme, anlama ve değerlendirme kapasitesine sahip biri olarak Buhari (rahmetullahi aleyh)'nin (İman, söz ve fiildir, artar ve eksilir.) cümlesine açıklık getirmek için söylediği şu sözlere bakınız: "Sözü alırsak, bundan maksat, şehadet kelimelerini söylemektir. Fiili alırsak, bundan maksat daha kapsamlıdır, çünkü içine sırf kalb ve organların fiileri değil, aynı zamanda inanç ve ibadetler de girer. İmanın tanımına fiili dahil edenin de buna karşı çıkanın da maksatları, konuyu yalnızca Allah katındaki değeri açısından ele almaktır.

Bu bakımdan selef der ki: İman, kalple inanmak, dille söylemek ve rükunlarla yapmaktır. Bununla anlatmak istedikleri şey; imanın kemalinde amellerin şart olduğudur. İmanın artıp eksildiği sözü de buradan çıkmıştır. İleride bununla ilgili açıklama yapılacaktır.

Mürcie imanı, yalnızca inanmak ve söylemek olarak tanımlar.

Kerramiye, yalnızca söylemek diye tanımlar.

Mutezile inanç, amel ve söylemek diye tanımlar.

193 Bu noktada aralarında kesin bir ayrılmazlık yoktur. İnşaallah yakında imanın gerçekte bunların hepsinin bileşiminden oluştuğunu, risalenin sonunda gelen başka bağımsız bir bölümde açıklayacağız. Bu ayrılmayı yalnızca mürcie'den bazıları söylemiştir. İmanın, farzların ve nafilelerin ayrı ayrı parçalar olduğunu iddia etmişlerdir. Nitekim bunu Ebû Ubeyd de nakletmiştir. Bkz. ibn Teymiye, iman, S.196

Mutezile ile selef arasındaki fark, mutezile amelleri imanın sıhhati için şart olarak sayarken, selef amelleri imanın kemalinde şart olarak saymıştır.

Bunların hepsi de daha önce söylediğimiz gibi Allah katındaki duruma göre yapılan değerlendirmelerdir. Biz insanların katındaki duruma bakarsak, buna göre iman, yalnızca dil ile ikrardan ibarettir. Böyle olunca imanı ikrar edene dünyada islâm hükümleri uygulanır, kâfir olduğuna hükmedilmez, ancak putlara secde etmek ve benzeri kâfir olduğuna delalet eden her hangi bir fiili işlerse, o zaman küfrüne hükmedilir."

İbn Hacerin sözünü okuyan ondan, selefin amel konusundaki iki tanımı arasında çelişki bulunduğunu anlar. Birinci tanımda, yani: "İman, söz ve ameldir" tanımında amel, rükun veya unsur sayılırken, ikinci tanımda, yani: "İman, inanç, söz ve ameldir." tanımında amel, yalnızca imanın kemal şartı sayılmaktadır.

Aynı şekilde bundan anlaşılıyor ki, mürcie ile selef arasındaki fark; selefin, mürcienin tanımına "amel"i ekleyip onu imanın kemal şartı olarak saymalarıdır. Buna göre ameli tamamen terkeden kimse, mürcie'ye göre kâmil bir mü'mindir, selefe göre yalnızca kemal şartını terkeden bir mü'mindir.

Bundan şunu da anlamamız mümkündür; mürcie ve mu'tezilenin tanımları, selefin tanımından daha kapsamlıdır. Çünkü mürcie imanı iki öğeyle, mu'tezile üç öğeyle tanımlarken, selef onu kendi anlayışına göre iki öğe, bir de kemal şartıyla tanımlar. Tanımlar yalnızca öğelerden söz eder, kemal şartları şöyle dursun şartlardan bile söz etmezler.

Bundan da önemlisi, daha önce de kendisine işaret edilen; fiil tamamen terkedildiği halde diğer iki öğenin, yani söz ve inancın gerçekleşeceği şeklinde bu üç parçanın birbirinden ayrılabileceği kuruntusudur. Böyle bir durumda sahibi, imanı eksik olmaktan öte gidemez. Zira selef, fiili tamamen terkeden kimsenin, imanın rükunlarından birini terkettiğini belirtmişlerdir. Çünkü organların fiillerinin tamamen terkedilmesi, ancak ve yalnız kalbin fiillerinin tamamen terkedilmesiyle birlikte olur. Buna göre biz; bu kimse kalbin inancını gerçekleştirdi fakat organların fiillerini terketti, diyemeyiz. Bununla ilgili geniş açıklama, tezin sonlarında gelecek olan "Bileşik Gerçek" bölümünde görülecektir. Burada anlatılmak istenen; imanın tanımı olarak anılan ifadenin üstünlüğünü belirtmek ve diğer ifadedeki seleften onu söyleyenlerin asla kastetmedikleri bir kuruntuyu açıklamaktır. Fakat son zaman bilginlerinden bazılarının tanımlarında bu kuruntunun yer alması, çoğunluğun tanımlarını esas alınmaya ve uyulmaya daha elverişli kılmıştır.

SELEFİN SÖZÜNDEKİ İKRAR VE TASDİKİN ANLAMI:

Selef âlimlerinden bazılarının imanı tasdik olarak tanımladığı veya imanı tasdik ve amel ya da ikrar ve tasdik ve benzeri şekillerde nitelediği varid olmuştur.[194] Mürcie ve özellikle de Eş'ari'ler imanı-yeri gelince açıklanacak olan-kalbi tasdik olarak yorumlayıp bununla sırf zihinsel yönden haberi tasdik anlamını kastedince, selef âlimlerinden bazılarının sözlerinde-dış görünüş itibariyle-bu anlamı bulmaları, onu benimsedikleri ve ona inandıkları için onları sevindirdi ve onu kendi mezheplerine uyarladılar.

Onlar bu kalbi tasdikten sırf zihinsel yönden haberi tasdiği kastediyorlar, yani red veya kabul etmeksizin habere veya haber verene doğruluğu nisbet etmekten ibarettir. Örneğin size; denizin ötesinde adına pislik ve hain Amerika denilen bir ada vardır, diyene, doğru söylediniz demeniz ya da size, karenin alanı bir kenarının kendisiyle çarpımıdır, diyene, doğru söylediniz, demeniz gibi.

Bu yüzden bu iki sözün selefin kullanımındaki anlamlarını açıklamak bir görev olmuştur. Böyle olunca diyoruz ki: Bu iki sözü kullanan selef, bunların Kuran ve sünnetteki anlamlarının dışına çıkmamışlardır. Bu anlamlara bazı örnekler vermek gerekirse:

1-Kuran ve sünnette ve hatta Arap dilinde tasdik, şüphesiz ki, haberi doğrulama ile kısıtlı değildir. Aynı şekilde ameli tasdik türü de vardır. Bu da haberi ona uyarak ve gereğini fiilen yerine getirerek tasdiktir. Bu tasdik, haberi gerçekleştirmek anlamındadır. Yüce Allah'ın şu buyruğu bu kabildendir: **"Ey İbrahim! Rüyayı gerçek yaptın; diye seslendik."** (Saffat: 104-5) Yani: Sen emre boyun eğdin ve oğlunu bağlayıp teslimiyet ve bağlılıkla kurban etmeye teşebbüs etmekle onu gerçekleştirdin demektir. Evet, İbrahim aleyhisselam sanki oğlunu fiilen kesmiş gibi oldu. Çünkü amaç, kalbin fiili ve Allah'a teslim olmaktır. Yoksa Allah'ın buna ihtiyacı yoktur. Yüce Allah: **"Bu hayvanların ne etleri ve ne de kanları Allah'a ulaşacaktır. Allah'a ulaşacak olan ancak sizin O'nun için yaptığınız gösterişten uzak amel ve ibadettir."** (Hac: 37) Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna yakındır: **"Allah'a karşı yalan uydurandan, kendisine gelmiş gerçeği yalan sayandan daha zalim kimdir? İnkarcılar için cehennemde dur durak olmaz olur mu? Gerçeği getiren ve onu doğrulayanlar, işte onlar, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır."** (Zümer: 32-33)

Anlamlarından birisi de -ki, en açık olanıdır- sıdktır. Sıdk; Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık etmektir, yani iman etmektir. Kâfirlerin yalanladıkları da bundan başkası değildir. Mü'minlerden kim bunu samimiyetle veya Rasûlullah'ı tasdik ederek söyler ya da yaşarsa, işte o müttaki'dir.

194 Bunlardan bazıları Said ibn Müseyyeb ve İmam Ahmed'dir. Ebû Zer (radıyallahu anh) in rivayet ettiği ve içinde: **"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir."** (Bakara:177)

Nitekim Mücahid de; sıdk'ı Kur'an, Kur'an'ı tasdik edenleri de Mü'minler olarak yorumlar ve şöyle der: Kur'an ehli mü'minler kıyamet günü gelerek şöyle derler:

"İşte budur bize verdikleriniz, bizler de emrettiğinizle amel edenleriz."

İbn Kesir şöyle der: Mücahid'in bu sözü bütün mü'minleri kapsar, böyle olunca mü'minler hakkı söyler ve hakkı yaparlar.[195] Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu anlamdadır: **"And olsun ki, size söz verilen kıyametin kopması şüphesiz gerçektir."** (Zâriyat: 5) Yani kesin gerçekleşecektir, bunun aksi düşünülemez demektir. Yüce Allah'ın şu buyruğu da benzer anlamdadır: **" İnananlardan, Allah'a verdiği ahdi yerine getiren adamlar vardır."** (A.ab: 23) Yani sözlerine bağlı kaldılar ve fiilen gerçekleştirdiler, demektir. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu doğrultudadır: **"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir."** (Bakara:177) Daha önce de geçtiği gibi Resulullah'ın imanı, bu âyet-i kerimeyle tefsir ettiği varid olmuştur. Nitekim Yüce Allah âyet-i kerimenin sonunda şöyle buyurur: **"Sözlerinde sadık olanlar onlardır."**

ibn Cerir bu âyetin tefsirinde şöyle der: Allahu Teala: **"Sözlerinde sadık olanlar onlardır."** buyruğuyla Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri kasteder, bu insanları bu âyette gerektiği gibi över ve şöyle der: Allah'a imanlarında sadık olanlar bu sayılan şeyleri yapanlardan ve fiilleriyle sözlerini yerine getirenlerden başkaları değildir. Sonra Rebi ibn Enes (radıyallahu anh)'ten onun şöyle dediğini rivayet eder: Sözlerinde sadık olanlar onlardır. İman sözcüğünü söylediler, gerçekte bu amel idi ve Allah'a verdikleri sözlerinde sadık oldular.

ibn Cerir devam eder ve şöyde der: Hasan şöyle diyordu: bu, imanın sözüdür, gerçeği ise fiildir. Eğer sözle birlikte fiil olmazsa bunun bir değeri yoktur. [196]

ibn Kesir şöyle der: Yani bu niteliklere sahip olanlar var ya, imanlarında sadık olanlar işte onlardır. Çünkü onlar kalbî imanı sözleri ve fiilleriyle gerçekleştirdiler. Böyle yapınca sadık olanlar da onlar oldular.[197]

Sünnete gelirsek: Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu sahih rivayetler arasındadır: "İnsanın cinsel organı bunu doğrular ya da yalanlar." [198] Hadisin maksada delaleti açıktır.

195 Daha sonra ibn Kesir şöyle devam eder: Bu yoruma göre bu âyetin kapsamına bütün insanlardan önce giren, Rasûlullah'dır. Bununla "Sıdk'ı getiren yalnızca Muhammed'dir. O'nu tasdik edenler de mü'minlerdir." diyenin bu sözü arasında hiç bir çelişki yoktur. Fakat önceki söz daha kapsamlı ve daha açıktır. Bkz. a.g.e.

196 Taberi tefsiri, C. 2, S. 101-102

197 e't-Tefsir, C. 1, S. 299

198 Buhari, C.11, S. 26, 503

Arabın sözüne bakarsak, sıdk'ın bu anlamda kullanımı çoktur. İzzet'in sözlerinden bir çoğu bunlardandır. Bu kimse, arap dilinde kendisinin sözleriyle delil getirilen kimselerden biridir. O şöyle der:

Söyledin, yaptığınla söylediğini doğruladın, bütün müslümanlar bundan razı oldu.

Böylece seleften: "İman, tasdik ve ameldir" diyenin, kabullenme ve boyun eğmeyi gerektiren haberî tasdik'i kasdettiği açıklığa kavuşmaktadır. Bu âdetâ : "İman, söz ve fiildir" demekle eşittir. "İman, amel ve ikrardır" diyenlerin sözleri de bu anlamdadır.

Seleften: "İman, tasdiktir." diyenin muradı, ilmî ve haberî tasdiki de içeren amelî tasdiktir. Bu da diliyle iddia ettiğini davranışıyla inkâr eden kimseyi tanım dışı bırakmaktır. [199]

Bundan böyle bir kimsenin, onların maksatlarının doğruluğu, bilgiyi veya marifeti sırf haber verene nisbet etmek olduğunu sanması artık bir yanılgı olur.

İkrarı alırsak o da böyledir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle gelmiştir: **"Allah peygamberlerden ahid almıştı: "And olsun ki size Kitap, hikmet verdim; sizde olanı tasdik eden bir peygamber gelecek, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz, ikrar edip bu ahdi kabul ettiniz mi?" demişti. "İkrar ettik" demişlerdi de: "Şahid olun, Ben de sizinle beraber şahitlerdenim" demişti."** (Âl-i İmran: 81)

Daha önce de sözü edildiği gibi mürcienin-ve diğer fırkaların-sapıklığa düşme nedenlerinden birisi, şer'i gerçeklerin yorumlarında insanların-delil sayılabilecek ve sayılamayacak-sözlerine başvurmalarıdır. Nitekim imanın tasdik anlamına geldiğini, insanlar: "Falan, öldükten sonra dirilmeye iman etmiştir" diyerek, tasdik ettiğini söylemek istiyorlar şeklinde kanıtlamaya çalışmak gibi.[200]

Onların ikrar konusundaki sözleri de böyledir. Öyle ki, önceki bilginlerin sözlerindeki ikar'ın anlamını fıkıh kitaplarının "İkrar ve husumetler" bölümünden bilinen ve hasmın davasını itiraf ve tasdik anlamına gelen ikrar'la karıştırıp bu anlama geldiğini sandılar. Oysa kitap ve sünnete başvursalardı, durumun tam aksine olduğunu elbette görürlerdi. Bu âyetteki ikrar, bağlayıcılık, sorumluluk, yükümlülük ve itaat zorunluluğunu getirmektedir. Bundan dolayı şeyhülislâm ibn Teymiye ikrar'ın iki anlamından söz eder ve şöyle der; "ikrar, iki türlü olur:

199 Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de Tevbe, Ankebut ve A.âb gibi bir kaç yerde iman ehlinin münafıklar ve sadıklar diye iki kısma ayrıldığı doğrudur.

200 Bu kanıtlama biçimi, Eş'ariye imamlarından Bâkillâni'ye aittir. Bkz. e'l-İnsaf, S.23 sözlerinin ayrıntıları ve çürütülmesi ileride gelecektir.

Birincisi: Haber vermek: Bu açıdan ikrar, tasdik, şehadet ve benzeri sözcükler gibidir. Bu fukahanın ikrar bahislerinde sözkonusu ettiği ikrar kelimesinin de anlamıdır.

İkincisi ise: Bağlamayı ve uymayı kabul etmek: Allahu Teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Şahid olun, Ben de sizinle beraber şahitlerdenim" demişti."** (Âl-i İmran: 81) Burada ikrar sadece haber vermek anlamında değildir. Çünkü bundan önce Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: **"Allah peygamberlerden ahid almıştı: "And olsun ki size Kitap, hikmet verdim; sizde olanı tasdik eden bir peygamber gelecek, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz, ikrar edip bu ahdi kabul ettiniz mi?" "** (Âl-i İmran: 81) İşte imana bu şekilde bağlanmak Rasûlüne yardımcı olmak budur.[201]

Birinci anlamdaki ikrar'ın karşıtı, inkâr ve cuhddur (yani kalben tasdik ettiği halde dili ile inkar etmesidir.) İkinci anlamdaki ikrarın karşıtı ise, yüz çevirme ve kaçınmadır. Nasıl ki küfrün, inkar ve cuhd küfrü olup ve yine iblisin küfrü gibi yüz çevirme ve kaçınma küfrü olduğu gibi..

Böylece mürcie'nin âyet ve hadislerin metinlerini ve selefin kullandığı terimleri anlamada saptıkları açıklığa kavuşuyor. Yoksa Kuran ve sünnete başvursalardı onlardaki ikrar ve tasdikin anlamlarını öğrenir sonra Kuran ve sünnete dayanarak imanı doğru biçimde yorumlarlardı. Sonuçta ehli sünnetle aralarındaki farklılık yalnızca kullanılan sözcüklerde kalırdı. Oysa sözcük farklılığı, daha önce de geçtiği gibi selefte de eksik değildi. Fakat gerçekte mürcienin sözcükleri yalnızca düşüncede, istinbat ve istidlalde kullandıkları bid'ate dayalı yöntemlerinin bir sonucudur.

201 Fetava, C.7, S. 530-531 daha geniş bilgi için bkz. İman, S. 379-380

İKİNCİ BÖLÜM

MÜRCİE'NİN DOĞUŞU

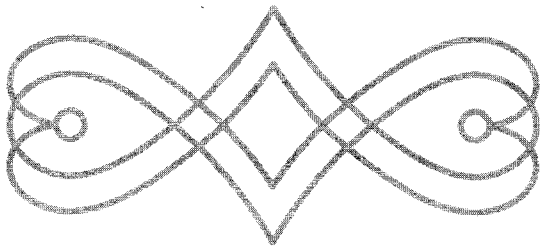

BU BÖLÜM :

* Sahabenin kişi ve konu bakımından irca düşüncesinden temiz olduklarını ve

* Mürcie'nin hariciye mezhebinin dışında kaldıklarını kapsar.

İLK FİTNE

İmam Müslim (rahmetullahi aleyh) Sahih'inde Huzeyfe ibn Yeman (radıyallahu anh)'dan şöyle dediğini rivayet eder: Bizler Ömer(radıyallahu anh) in yanında idik, bizlere:

-Fitne baş gösterdiğinde Rasûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem'in hadisini hanginiz ezberleyeceksiniz? diye sordu. Huzeyfe der ki; bu soruya:

-Ben ezberleyeceğim, diye cevap verdim. Ömer dedi ki:

-Sen çok cesursun. Peki nasıl? diye sordu. Ben de sorusuna:

-Ben Peygamber'in: "Kişinin fitnesi (sınavı) ailesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bütün bunları oruç, namaz, sadaka, iyiliği özendirme ve kötülüğü engelleme kapatır." buyurduğunu işittim, diye cevap verdim. Bunu işiten Ömer, şöyle dedi:

-Benim maksadım bu değildir. Ben, denizin dalgalanması gibi dalgalananı kastediyorum. Ben de dedim ki:

-Size ne oluyor, ey mü'minlerin emiri?! Sizinle onun arasında kilitli bir kapı var. Ömer:

-Kapı kırılır mı yoksa açılır mı? diye sordu. Ben de:

-Hayır, açılmaz, belki kırılır, dedim. Ömer :

-Bir daha asla kilitlenmemesi için bu daha yerinde olur, dedi. Ravi (Şakik) der ki, biz Huzeyfe'ye:

-Ömer kapıyı biliyor muydu? diye sorduk. O da:

-Evet, yarının önünde gece olduğunu bildiği gibi biliyordu. Ben onunla yanıltıcı olmayan bir konuşma yaptım, dedi.

Huzeyfe'den rivayette bulunan ravi-ki, o Şakik'tir-der ki: Biz kapının kim olduğunu Huzeyfe'den sormaya çekindik ve bu işi yapmasını Mesruk'tan rica ettik. O da kapının kim olduğunu Huzeyfe'den sordu. Huzeyfe :

-O kapı Ömer'dir, cevabını verdi. [202]

Ama kapı nasıl kırıldı? Tarih kitaplarında bu konu işlendi ve birbirini destekleyen senetler zinciriyle rivayet edildi ki, İranlı ateşperest Hürmüzan ve hristiyan haçlı Cüfeyne, Ömer e'l-Fârûk'un hayatına son vermek üzere gizli bir görüşme yaptılar, [203] bu talihsiz kararı Ebû Lü'lüe-Allah müstehakını versin-infaz etti ve kapı kırıldı.

Ne yazık ki, haçlıların ve ateşperestlerin entrikaları bu noktada durmadı. Bunlara bir de şer üçgeninin üçüncü bacağı olan Yahudi tuzağı eklendi. Bunu da Abdullah ibn Sebe ve onun gizli adamları temsil ediyorlardı. Fitne ateşini olanca hızıyla tutuşturdular. Sonuçta kurban olarak mazlum halife Osman Zü'n-Nûreyn (radıyallahu anh) gitti. Sonra ardı ardına gelen fitneler karanlık gece parçaları gibi sürekli biribirini izledi.[204]

Osman Zü'n-Nûreyn'in öldürülmesi en büyük facia idi. Ama facianın büyüklüğü yalnızca ümmetin halifesini ve Peygamber efendimiz'den ve sahalerden sonra en faziletlisini kaybetmesinden ileri gelmiyordu. Fakat bunun yanında bu mübarek ve bu seçkin ümmet (insanlar için ortaya çıkarılan en hayırlı ümmet), kendisinden önce hiç bir toplumun ulaşmadığı en yüksek doruklarından sarsılmaya başladı.

Bu olay, tarihin benzerini düşleyemediği, filozofların hayallerinin ulaşamadığı dönemin sona erdiğini haber veriyordu. Bu asır ki, yeryüzünde mutmain melekler gibi yaşayan bu eşsiz insan topluluğunun asrıydı.

Şüphesiz ki, Yüce Allah'ın, kendi takdirine göre cereyan eden son derece eşsiz hikmetleri vardır.-Biz bu hikmetleri bilsek de bilmesek de bunun için hamd yalnızca Yüce Allah'a mahsustur-Bu topluluk bu hikmetler gereği küfür devletlerini sağa sola savuran iman volkanlığından çıkarak dahili bir fitnede körü körüne yer alan taraflara dönüştü.

202 Müslim Nevevi Şerhi; Kitabü'l-Fiten ve aşrâtü's-Sâa, C. 2, S. 17 Mısriye matbaası

203 Abdullah ibn Ömer ibn Hattab (radıyallah u anh) ın "e'l-İsabe" ve "Tabakat" da yer alan özgeçmişine bakınız. Sened, Tabiilerin seyyidi Said ibn Müseyyeb'e ulaşır. Onunla ilgili olarak Hafız, Kerâbisi onu "Edebü'l-Kada" adlı eserde iyi bir senedle, yani Said'den rivayet etti, demiştir.

204 Burada şer odaklarının çevirdikleri entrikaların islâm üzerindeki rolünü değerlendirmede abartma olmadığı, islâm ümmetine bütün musibetleri onların bulaştırdığı noktasında uyarıda bulunmak bir görev olmuştur. Fakat özellikle Allah'ın ikramı olarak sahabe bu hususta masumdur. Fitnenin aslı ne onlardan ne de onlar sebebiyle çıkmıştır. Onlar, nebevi terbiyeden kazandıkları engin üstünlüklerden hiç bir şey kaybetmeden fitnenin en karanlık ve en zorlu aşamalarını göğüslemeyi başardılar. Topluluk, deliklerinde gizlenen entrika engereklerinin komplo ve plânlarından kurtularak islâmı yayma yolunda ilim ve cihad bakımından eski görkemli seyrine kavuşur kavuşmaz, entrikacılar için başka bir fırsat daha doğdu. Bu esnada sahabe'nin tamamı veya büyük çoğunluğu rahmet-i Rahman'a kavuşmuşlardı. Bununla birlikte islâmın şanlı yolculuğu devam etti. Evet, zaman zaman sarsıntılara maruz kaldı ama bu, ancak asırlar sonra ve sırf entrikalara mahsus sebeplerden ve entrikaları plânlayıp uygulayan kimselerden kaynaklanan bir sonuç değildi. Asırlar sonra olsa da va'd-i ilâhi eninde sonunda mutlaka gerçekleşecekti.

Bu ümmetin (sahabeler) Rabbâni seçilmişliği bu karanlık konumda bile ortaya çıkarak onun mücadele açısından da -adına uygun olarak- en üstün ümmet olduğunu isbat etti. Zira kindarların desiseleri, bölücü ve yıkıcıların darbeleri problemi büyütmüş, yarayı kaşımış, facianın ortaya çıkardığı sıkıntı ve kargaşayı kullanarak ondan yararlanmaya çalışmış ve insanların duygularıyla oynamışlardı.

Böylece bu büyük cemaat, farklı görüşler ve bakış açıları sonucunda büyük bir ayrılığa düştü. Şöyle ki:

1-Bir grup ümmete düşen ilk görevin şehit halifelerinin intikamını almak ve bunun için de alçak katilleri bir an önce yakalayıp onlara kısas uygulamak olduğu düşüncesindedir.

2-Diğer bir grup ise yapılması gereken ilk şeyin söz birliği içinde işleri düzene koyarak bölücü örgütlerin uzantıları ortaya çıkıncaya kadar mücadele etmek olduğu, böylece köklerinin kazınmasının ve etken faktörlerin tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olacağı görüşündedir.

3-Üçüncü grup, haksızlığa maruz kalan halife bu günahkâr kuşatmanın sorumluluğunu üslenmedi ve kendisine tabi olan mü'minleri normal yaşantılarını sürdürmekten men etmedi. Bunun yalnızca bir tek nedeni vardı o da; tek bir damla kanın dahi akmamasına veya islâm toplumu arasında en küçük bir fitnenin doğmamasına özen göstermesi ve buna son derece dikkat etmesiydi. Öyle olunca halifeden sonrakilerin hepsine düşen, öncelikle uyumakta olan fitneyi uyandırmamak-haklılığı ne kadar açık da olsa-herhangi bir kavgada taraf olmamaktı. Hattâ bu görüşü benimseyenlerden bir kısmı, fitnenin başgöstermesinden itibaren şehri terkettiler ve ortalık yatışıncaya kadar başkentten uzak durmayı tercih ettiler. [205]

Cihadın sürdürüldüğü sınır kalelerinde ve yerleşim birimlerinin banliyölerinde olayların gidişatından hiç haberi olmayan yüzlerce insan vardı. Facia bu kesimi sarsınca, üzüntüleri onlara sağlıklı düşünmeyi unutturdu. Mesafenin uzaklığı ise onları, fitneye dalmanın kötülüğünden korudu.

4-Bedevilerden olan, çöl hayatında yetişen, kırsal koşullarda gelişen, yeni yetmelerden bir kesim türedi. Bunlar dediler ki: Osman radıyallahu anh'ın derece bakımından Ebû Bekir ve Ömer radıyallahu anhum'dan aşağıda olması, onun katlini meşru saydırmaya yeterli bir nedendir. Kıyamete kadar onların (Ömer ve Ebu Bekir) izinden gitmeyen hiç bir lider gelmesin, yoksa azledilmesi veya öldürülmesi bir görev olur.[206]

205 Bu görüş sahipleri daha sonra her biri bir başkanı temsil ettiler. Sırayla Muaviye ve taraftarları, Ali radıyallahu anh ve taraftarları, fitneden uzak durmaya çalışanlar-Allah hepsinden de razı olsun-az sonra bu konuda yeterli açıklama gelecektir.

206 Bunlar, haricilerin çekirdeğini oluşturan ilk üyeleriydiler. İleride de geleceği gibi bunlar daha sonra: "Bize gelecekseniz Ömer gibi gelin, yoksa hiç gelmeyin" diyecek olanlardı.

Ama entrikacı ve suçlu grup, yuvalarına dönmüş, ümmetin arasına sızmıştı. Gücünü topluyor, ümmetin yeniden bir araya gelmesinin suçlu elebaşları yok edeceğine kesin olarak inanarak, bir sonraki aşama için yakından ilgilendiği projeler üretiyordu. [207]

Entrikacıların kışkırtmalarına kapılarak fitneye katılanlardan bir kısmı, daha sonradan: "Cemaattan ayrılmayınız, cemaatte hoşlanmadığınız durumlar, gruplaşmada hoşunuza giden durumlardan daha hayırlıdır" hadisinde aktarılanın doğruluğunu kavradılar.[208]

Mü'minlerin emiri olan Osman'dan intikam almak isteyişlerinin amacı, Hima'yı (Halifenin İslam topraklarından belli bazı bölgeleri, müslümanların maslahatı için koruma altına alması) hima etti, Mekke'de olduğu halde sefer namazını tam kılması, devlet görevlerinde yakınlarına öncelik tanıması, beytü'l-mal'den ve fey'den harcamaları geniş tutması idi. [209]

Fitnenin sonucu ve yakın ve uzak gelecekte ümmetin vardığı nokta ne oldu?

İslâm'ın kalesinde gedik açıldı, mescit ve kaleler yıkıldı, devlet görevleri bu yakınlara -halifenin yakınlarına- göre seviyesiz kimselere verildi. Devlet bütçesi hükümdar ve sultanların özel bütçeleri haline geldi. Öyle şeyler oldu ki, onlar karşısında Allah'ın takdir ettiği ve dilediği olur demekten başka elimizden bir şey gelmedi.

Bu fitnenin şu an için bizi ilgilendiren yanı, mürcie fikrinin doğuşuyla ilgilili yönü olunca, irca fikrinin doğuşunda gerçekten etkili olan ya da etkili oldukları iddia edilen grupların durumlarını gözler önüne sermeye çalışacağız.

Şüphesiz mürcie düşüncesi sübjektif bir durum olması dolayısıyla bu kör fitnede ve onu izleyen olaylarda bulunabileceği gibi benzeri herhangi bir olayda da ortaya çıkabilir. Böyle olunca sosyolojik kurallardan birisi, iki grup arasında meydana gelen kavganın bazen üçüncü bir tarafsız gurubu -herhangi bir tarafsızlık nedeniyle- ortaya çıkarabileceği kuralıdır. İlk fitne ve onu izleyen dönemde genelde bu konumu -tarafsızlık- benimseyen insanlar bulunmuştu. Fakat tarafsız görünenler, görünüşte bir olsa da, tamamı aynı durumda değildir.

---

207 Bunun etkileri Cemel olayında barış girişimini engellenmesi ve kötü Şia fikrinin tesisinde görüldü. Daha sonra Sakif kabilesinin yalancı peygamberi Muhtar ibn Ebî Ubeyd olayında açıklıkla kendini gösterdi.

208 Bu hadisin senedi zayıftır. Fakat başka kanıtları vardır. Şüphesiz ki, anlamı sahihtir. Bkz. Mecmau'z-Zevâid, C. 5, 222

209 Bu işleri ya hakkın açıkça kendinden yana olmasından dolayı, ya bu konuların ictihada dayalı oluşundan ve onun ictihadından daha üstün bir ictihad olmayışından dolayı -özellikle o, ümmetin halifesidir ve ona itaat ihtilafı ortadan kaldırır-ya da kendisinden-Allah affetsin-bu fer'î işlerde küçük çapta sınırı aşmalar olduğundan dolayı yapmıştır. Hangi şey bunu Allah katındaki ileriliği, üstünlüğü ve değerinin büyüklüğü ile eşitler? Hâtıp ibn Beltea bundan daha çoğunu işlediği halde özür dilediği ve ceza görmediği, hatta bizzat cennet'e girdiği belgelenmiştir. Çünkü o, Bedir savaşına katılanlardandır. Hâtıp ibn Beltea nerede, Osman nerede?! Bu konuda bkz. e'l-Avasım mine'l-Kavasım ve Minhacü's-Sünne, C.3, S. 173-207

Buradan anlaşıldığına göre tarafsız grup bir kaç kısma ayrılmaktadır. Kimisi doğrunun ta kendisini yakalarken kimisi de ana caddeden saparak ayağını, başı tarafsızlık sonu sapıklık olan bazı yollara atmıştır. Bu durum, gruplardan her birini içinde bulunduğu konuma iten itikadi faktörlere göre gerçekleşmiştir.

Bu farklılığın aslı, genel konumun kendisinin tarihte eşine rastlanmayan bir durum sayılmasından kaynaklanır. Dolayısıyla tercih edilen bu seçkin neslin dışındaki hiç bir neslin dini ve siyasi anlaşmazlıklarını bu genel konuma benzetmek mümkün olamaz.

Böyledir. Bunun gibi anlaşmazlıklarda âdet olan, tarafsızlığın, maslahatlar dengesinin ya da tereddüt ve şüphenin ortaya koyduğu olumsuz bir tavır olmasıdır. Fakat biz burada, eşsiz bir tablo karşısındayız. Bu tabloda tarafsızlık-eğer böyle adlandıracaksak-kavgalı iki tarafın üstünlükte geçen ve geçilen merkezlerini paylaşması sırasında nasların hükmüyle üstünlük merkezine nüfuz eden olumlu bir duruştur.

Kavganın iki tarafı Şam ve Irak halkı olunca-her ikisine de Yüce Allah fazilet ihsan etmiştir- şüphesiz ki üstün taraf, fitneden kaçınan ve müslümanlar arasında asla kılıcı-çarpışmayı-uygun bulmayan büyük sahabelerin oluşturduğu bir topluluktur. [210]

Onların fitneden kaçınmaları, olumsuz bir tarafsızlık değil, (Bu, mürcie'nin ileride-ki durumunu yansıtan bir tutumdur) aksine sabit naslara dayanan ve şeriate uygun bulunan olumlu bir tutumdu. Allah'ın izniyle yakında bu konuda açıklamada bulunacağız.

Bu gerçek bazı din bilginlerinin -özellikle Irak fakihlerinin ve onlara tabi olanların, onların yanında arzularının peşinden giden eskilerin- zihinlerinden kayboldu. [211] Sonra onları kindarlardan ve sahabeyi mürcie'ye, mürcie'yi sahabeye nisbet ederek artan uydurmacı araştırmacılardan izleyenler izledi.

Fakat -insaf gereği- bu bilginlerin yanılgı nedenlerinden mutlaka söz etmemiz uygun olacaktır. Bu, araştırmacıların çoğu kez içine düştükleri bir yanılgıdır. Dikkat, o da genellemedir!.. Eğer mantiki terimleri kullansaydık, bunlar konuyu yüklem, yüklemi konu yaptılar, derdik. Böyle olunca da önerme tersine döner ve cümle yalan olurdu.

---

210 Fitneden kaçınanların ve üstün olanların durumu konusunda bizim tercihimiz, her iki tarafın askerleri arasında yer alan her ferdin, diğer tarafın askerleri arasında yer alan her ferde üstünlüğü anlamında değildir. –Özellikle o zaman ümmetin en efdali olan Ali olduğu halde-. Fakat-topluca-konumları en üstün konum anlamındadır. Bazen belirli konularda üstünlükte geride kalanın durumu, ileri gidenin durumundan daha üstün kabul edilir. O günkü şartlarda ümmet arasında.Ali radıyallahu anh'den sonra Sa'd ibn Ebî Vakkas radıyallahu anh'tan daha üstünü bulunmuyordu ve o da fitneden kaçınanlar arasında yer alıyordu.

211 Bu fakihlerin görüşü, âdil olan gurubun Ali ve beraberindekilerin olmaları, onunla savaştan kaçınanların hatalı ve günahkâr olmalarını gerektirir, çünkü Allahu Teala isyankârlarla savaşmayı emretmiştir, şeklindedir. Bu görüşü Şeyhülislâm ibn Teymiye reddetmiştir. Bunun için bkz. Mecmûu'l-Fetâva, C.4, S. 449 birinci ciltte sahabe ile ilgili fetvaları yer alır. S.35

Böyle olunca "Mürcie fitneden kaçınmıştır." önermesi doğrudur. Ama önerme "Bütün fitneden kaçınanlar mürcie'dir" şekline dönüştüğünde yalan olmaktadır.

Bu nedenle tarafsızların kısımlarını detaylı olarak anlatmak, bizlere bir görev olmuştur. Böylece bu hükmün yalnızca tarafsızlardan bir kısmı için geçerli, diğer bir kısmı için geçerli olmadığını göstermiş olacağız.

1-İlk grup: Sa'd ibn Ebî Vakkas, Abdullan ibn Ömer, Ebû Hüreyre, Zeyd ibn Sabit, Üsame ibn Zeyd, Muhammed ibn Mesleme ve diğerleri (radıyallahu anhum) gibi ileri gelen saygıdeğer sahabeler, Peygember Efendimizin arkadaşlarına tazim ve hürmetimizden dolayı kendilerini savunma düşüncesiyle onlara özel bağımsız bir bölüm ayırmayı uygun bulduk.

2-İkinci grup: Bazı taşra sakinleri ve stratejik noktalarda nöbet tutanlar. Bunlar düşmanla vuruşuyor ve şehirler fethediyorlardı. Olayların farkında değillerdi. Yalnız Mü'minlerin emiri Osman radıyallahu anh'ın öldürüldüğü haberi yıldırım gibi üzerlerine düşmüştü. Daha sonra ansızın onu izleyen olaylarla karşı karşıya kaldılar. Bu yüzden görüş almak ve ona uymak veya bir tarafı tercih edip onları vekil kılmak için bir fırsat bulamadılar. Böyle olunca tarafsız olmayı ve çarpışmakta olan iki müslüman gurubun ikisiyle de barışık kalmayı tercih ettiler. Zaten bunu kabul edip etmeme noktasında onlar için başka hiç bir alternatif söz konusu değildi.

Hafız ibn Asâkir onlarla ilgili olarak şu açıklamada bulunur: Hiç kuşkusuz onlar, hangi yolu izleyecekleri konusunda şüphe içinde bulunan şüphecilerdi. Savaşlarda bulunmuşlardı.Osman'ın öldürülmesinden sonra Medine'ye döndüklerinde-ki, kendileri gitmeden insanlar birlik ve beraberlik içindeydiler, aralarında anlaşmazlıklar bulunmuyordu-halka dediler ki:

-Biz sizlerden ayrılırken sizleri birlik ve beraberlik içinde bırakıp gitmiştik, aranızda herhangi bir anlaşmazlık yoktu. Ama şimdi aranıza döndük ve sizleri anlaşmazlıklar içinde bulduk. Kiminiz: Osman radıyallahu anh'ı haksız yere öldürüldü, o ve arkadaşları adalete öncelikle layıktırlar, diyorsunuz. Kiminiz: Ali radıyallahu anh ve arkadaşları haklı idi ve onlar adalete layıktırlar, diyorsunuz. Hepsi de güvenilir ve hepsi de katımızda tasdik edilmiş insanlardır. Dolayısıyla bizler her iki gurubu da temize çıkaramadığımız gibi aleyhlerine tanıklıkta da bulunamayız. Böyle olunca aralarında hakemliği Yüce Alah'ın yapması için işlerini Allah'a bırakıyoruz.[212]

Bunlar, eğer pozisyonlarına irca denilmesi doğru olacaksa bu, belirsizlik ircasıdır, düşünce ircası değildir. Bu belirsizlik, özellikle doğru ya da yanlışıyla hüküm

212 Tarih-i Dımaşk, C. 20, S. 577

önermesine karşıdır. Ama dostlukları, üstünlüklerini itiraf ve manevi yönden ileride oluşları, kendilerine göre şüphe konusu değildir. [213]

3-Üçüncü grup: Bu da kavrayışı sınırlı, ufku dar veya farklılığı kavrayacak bilgi boyutlarına sahip olmayan bir insanlık kesimidir. Böyle olunca sebepleri analiz etmeden, karar üzerinde durup düşünmeden, öfke ve kızgınlıkla kendilerini kavganın tarafları üzerine attılar. Bunlardan bir grup, her iki tarafa da kızgınlığını ve her iki taraftan da intikam alacağını ilân etti. Büyük ihtimalle kin ve öfkelerinin temelinde şu düşünce yatıyordu; anlaşmazlığa düşenler şüphesiz ki Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in arkadaşları idiler, öyleyse onların sahabilikleri özürlerinin anlaşılmazlığını yok etmeye yetmiyor, aksine-öfkeli guruba göre-kendilerine düşmanlık beslenmesini haklı çıkarıyor ve bu tutum içinde olanların suçsuzluğunu kanıtlıyordu. Çünkü şöyle düşünüyorlardı; Peygamber efendimizin ashabı ve dini en iyi bilenler iken nasıl olur da anlaşmazlığa düşer ve çarpışmaya kalkışırlardı? Aslında onlar fitneden kaçınma, uzlaşma içinde bulunma, kutsal savaş ve dine çağrı bakımlarından müslüman toplumun en önde gelenleri olmalıydılar. Böyle bakınca hiç kuşkusuz, Peygamber efendimiz zamanında izledikleri çizgiden sapmış oluyorlar. Bu yüzden bulundukları konumdan geri adım atanlara saygı duymak gerekmez ve bu sonuç sürdükçe de islâma girişteki öncelikleri dikkate alınmaz!!!

Her iki tarafa olan öfke ve kinleri Ali, Muâviye ve Amr ibn Âs gibi liderlerini gafil avlamak üzere entrika düzenlemelerine neden olan **hariciye** takımının temel aldıkları ünlü düşünce işte budur.

Malti'nin (Allah kendisine rahmet eylesin) görüşüne göre bu fitne, işte **mutezile** mezhebinin kökeninde yatan nedendir. Özellikle büyük günah işleyenler hakkındaki hükümde mutezile ile hariciye arasındaki benzerlik gizlenemez. [214]

Aynı fitne, her iki gurubu hatalı, günahkâr veya kâfir sayan mezhebin de temelidir. Bu mezhep, daha çok arzularına yenik düşen mutezile ve haricilerin, bazı kelâmcı ve felsefecilerin mezhebidir.

Azgınlık ve taşkınlıkta bu gruptan daha aşağı bir grup vardı ve şöyle diyordu: Meydana gelenler, faziletin en üstün deresinde ve bilginin zirvesinde bulunan sahabeden beklenen şeyler değildir. Mutlaka bizim kavrayamadığımız ve hakkında hüküm vermekte zorlandığımız bir durum sözkonusudur. Konunun aslını kavramaktan ve taraflardan birini seçmekten aciz olduğumuza göre orta bir noktada durmalı, ne hak üzeredirler, ne da batıl üzeredirler demeliyiz. Hak üzeredirler dersek, meydana

213 Nevevi'nin Müslim şerhindeki sözleri bunlara yöneliktir. O rahmetlinin sandığı gibi bu, büyük sahabelerin durumları değildir. Bkz. Nevevi, a.g.e. C. 18, S. 10

214 Bkz. e't-tenbih ve'r-Red, S. 36

gelen ihtilaflara ve çarpışmalara, batıl üzeredirler dersek de faziletlerine ve islâmı ilk kabul edenler olmalarına ters düşer.

Bu pozisyon, onlara göre; taraflardan birinin yanında veya karşısında yer almaktan kendimizi kurtarmaktır. Buna göre hepsinin de işini Allah'a bırakırız. Onların hesaplarını görmeyi üslenen yalnızca O'dur. Bizler ise taraflardan birine ne dostluk ne düşmanlık besler, ne de herhangi birinin doğru ya da yanlış yolda olduğuna tanıklık ederiz.

Bu son grup daha önceki benzerinin yaptığı gibi sahabeyi kâfir saymaya cesaret edemiyor. Konumlarına uygun düşenin, sahabenin yaptıklarının Allah'a şirk koşmanın altında bir yanlış olduğuna inanmak olduğunu düşünüyorlar. Dolayısıyla sahabenin işinin Allah'a kaldığını, dilerse affedeceğini, dilerse azabedeceğini söylüyorlar.

İşte "mürcie'nin çekirdeğini oluşturan grup" nitelemesine uygun olan asıl grup bu gruptur. Bu fikir ister haricilerin kafalarında oluşsun-ki, genelde ağırlık bu yöndedir-isterse-Hasen ibn Muhammed ve benzerlerine nisbet edildiği gibi-kişisel görüşler ve sübjektif düşünceler halinde gelişsin aralarında hiç bir fark yoktur. İlerideki bölümlerde bu konunun ayrıntılarına inilecektir.

SAHABELERİN KİŞİ VE KONU OLARAK MÜRCİE FİKRİNDEN TEMİZ OLDUKLARI:

İrca fikrinin doğuşunu araştırmak, bizim için bazı insanların söyledikleri; mürcie'nin çekirdeğini Rasulullah sallallahu aleyhi ve selem efendimizin ashabından, başkalarının daldıkları fitnelere dalmayan, bu büyük kötülüklere bulaşmama ve onlardan uzak kalma faziletini gösteren bu gurubun oluşturduğu yolundaki sözlerini açık belgelerle çürütmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Bu iddiayı geçmişte sapık kelâmcıların elebaşılarından bazıları ve -Rafiziler ve Hariciler gibi- sahabe düşmanları temel almışlardı. Fakat bu iddia, müsteşrikler ya da oryantalistler ve onların uyduları olan batılı bilginler, üzerinde araştırma yapıncaya kadar özenle söylenmiş gizli kapaklı bir söz olarak kalmıştı. Zamanla tarihçilerin ve fırkaları araştıran uzmanların dillerine yayıldı. Bu iddiayı ortalarda sanki kabul edilmiş bir gerçek gibi dolaştırdılar. Açıklığa kavuşması yolundaki ağırlığı da müsteşriklerin kullandıkları "Bilimsel Metod" sloganına indirgediler!!!

Bize göre bu konu, zorunlu olarak dinden olduğu açıkça bilinen bir konudur. Öyleyse Muhammed'in ashabından sözetmek de "Din"dir. Din ise günahkâr bir müslümandan alınmaz. Böyle birinin din alanındaki görüşü de dikkate alınmaz. Hele hele Ka'bi [215] ve Cahız[216] gibi bid'atçi sapıkların ve bütün müsteşrikler gibi kindar kâfirlerin görüşleri hiç hesaba katılmaz.

Yüce Allah günahkârlar hakkında: **"Ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin."** buyurur (Nur, 4) Oysa Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabı hakkındaki hüküm, sırf şahitlikten de öte bir konudur. Çünkü o, dindir ve inançtır. Bizim dinimizde dünyevi hukuk davalarında günahkâr müslümanın tanıklığını red varsa, peygamberden sonra müslüman toplumun en hayırlıları ve insanlığın en faziletlileri hakkında cür'ette bulunan hristiyan ve yahudiler hakkında ne düşünürsünüz?!

Önceki müslümanlar Amr ibn Ubeyd'den nefret etmiş ve onu sapık ve bid'atçi saymışlardı. Bunun tek nedeni çarpışan sahabelerin aleyhinde konuşmasıydı. Ona duyulan bu nefret, zühdüyle, ibadetiyle ve yöneticilerden uzak durmasıyla meşhurluğuna rağmendi. Öyleyse bir müslüman kalplerinin bütün odacıkları islâma karşı kin ve öfke kaynayan, dilleri islâm aleyhinde öldürücü zehir akıtan, gönüllerinde islâma karşı ne büyük kötülükler plânladıkları bilinmeyen yahudi ve hristiyanların görüşlerine nasıl olur da itibar eder?!

215 Bkz. Matüridi, Tevhid, S. 318

216 Bkz. Abdüsselam Harun'un yayınladığı broşörler arasında yayınlanan "e'n-Nâbite" adlı broşör,

Yahudi Golziher'den ve onun selefi olan Abdullah bin Sebe'nin görüşlerinden ve daha fazlasından başka ne bekleyebiliriz? Van Voloten, Greymar, Vilhousen, Nikilsın ve benzerlerinin; haçlıların savaşı bir an bile durmadı, kıyamet kopmak üzere olsa da Rumlarla savaşmadıkça asla durmayacak, demelerinden başka ne zannedebiliriz? Zaten doğru olan ve doğrulanan Peygamber efendimizde bunu haber vermişti.

Bunların sözlerini kabul edenin, kabul etmek şöyle dursun ona saygı ve hürmet gösterenin, Abdullah ibn Sebe'nin, Hamdan Karmat'ın, ibn Râvendi'nin, Meymûne'l-Kadâh'ın ve ibn Nağrile'nin görüşlerini de kabul etmesi gerekir. Aksi halde çelişkiye düşer ya da sözkonusu müsteşriklerin iddia ettikleri sahte "Bilimsellik" ve "Objektiflik" sloganına aldanmış olur.

Bize düşen müsteşriklerin görüşlerine dikkatleri çekmek, yalnız bu ve bundan öte konularda değil tüm konularda onların görüşlerini çürütmekle meşgul olmaktır. Bizler onlardan yalnızca bu ve benzeri tutumları bekleyebiliriz. Onların kaynaklarından yeterince okuduktan sonra anladım ki, müsteşrikler aptal ve iftiracı bir güruhtur.-Nitekim Abdullah ibn Selâm da yahudi dedelerini böyle nitelemişti- Eğer islâma iftira gökte olsa merdiven dayar, yerde olsa tünel kazarlardı.

Ne, var ki, müslüman yazarlardan çoğunun onlara uymaları ve arkalarına düşmeleri, görüşlerini kabul edip kitaplarını kaynak olarak göstermeleri, iddialarını bu hatalı görüşlere ve bid'atçi sözlere dayandırmaları, bu konunun açıklanmasını zorunlu bir görev haline getirdi.

Ünlü din bilginleri, inanç alanında kendilerini gösteren kelâm uzmanları, toplumda önemli yerleri olan tarihçi ve edebiyatçılar,-bu sonunculara Muhammed Zehre, Dr. Ali Sami Neşşar, Dr.Mustafa Hilmi, Dr.Numan e'l-Kâdi örnek gösterilebilir. Dahası Ahmet Emin, Taha Hüseyin, Sühayr e'l-Kalmâvi, Şakir Mustafa ve benzerleri ve onlara uyanlardır-onların (Müsteşriklerin) görüşlerini aktardılar ve onlara uydular. [217]

Araştıranlar, müslüman arap bilginlerinin, proflarının, tarihçilerinin Fan Fulöten'ın "Arap Hakimiyeti" ya da "Arap Sömürgeciliği" başlığı altında yazdığı ve hafifleterek "Arap Egemenliği" başlığıyla terceme edilen zayıf, sakat, üstü kapalı ifadeler kullananan ve anlaşılması çok zor olan kitapçık ve makalelerine nasıl tam bir güvenle dayandıklarını görünce çok çok hayrete düşer ve hattâ bir tuhaf olurlar.

Kesinlikle ifade edeyim ki, isimlerini saydığımız bu öğretim üyelerinden birine bir Ezher öğrencisi, Fulöten'in yazdığını bir tez olarak sunmuş olsa, bu teze asla ilmi bir derece vermez. Ki onlar bu alanda yazılmış olan daha üstün derecedeki bir tezi dahi ilmi olarak kabul etmemektedirler. Peki o zaman sadece yazarının müsteşrik olması mı yazdığını geçerli kılıyor, hattâ alanında uzman öğretim üyelerinin kendisinden nakiller

217 İkinci araştırma konusunda onlardan nakiller gelecektir.

yaptığı bir kaynak saydırıyor?! Bundan da fenası, Hâris ibn Süreyc'in ölümünün tanımı gibi basit bir tarihi konuda dahi müslüman tarihçilerin sözlerine karşı çıkmaya yeterli oluyor. (yani bu yazılanların müsteşrikler tarafından yazılmış olması)

Bana öyle geliyor ki, Ahmed Emin ve meslektaşı Taha Hüseyin ve Abdülhamid e'l-Abbadi gibi bazı arap müsteşrikleri, bazen bu meseleden dolayı eleştiriye maruz kalacaklarını farkedince, istediklerini ifade edebilecek Nevevi'ye ait bir nas buluverip kitabın dipnotuna [218] eklediler. Böylece bu konu hakkındaki asıl dayanaklarının bu olduğunu göstermeye çalıştılar.

Müsteşriklerin dinsizliklerini ve taassuplarını görmezlikten gelsek bile yine deriz ki: Müsteşriklerin ve onlara uyanların bu konuda yöntemlerinin sapmasının nedeni, şüphesiz ki karşılaştırmalarındaki bozukluk(kıyas-ı fasid) tur. Onlara göre islâmi hilafet herhangi bir mezbepçi hükümetten farklı olmayınca, Rasûlullah'ın ashabı da sırf, hırs ve tamahlarda, siyasi entrikalarda diğer insanlardan farklı olmayan şahıslardan ibaret olur. Böyle olunca aralarında meydana gelen anlaşmazlık bu güruhun gözünde "Otoriteye karşı koyma krizi"inden öteye geçemez. Geleneksel hükümetlerin çöküş asrından beri Avrupalı hükümetlerin tanık oldukları da bu türdendir.

Ama imandan kaynaklanan arınma ve peygamber eğitimi, bu güruha göre bunların etkisi sınırlıdır veya hiç yoktur. İşte sana Fecrü'l-İslâm yazarlarının görüşleri!

-Araplar islâmla ne dereceye kadar etkilendiler?

-Arapların sırf islâma girmeleriyle cahiliye talimatları ve cahiliye eğilimleri tamamen silindi mi? sorularına muhatap olduklarında verdikleri cevap:

-Doğrusu hiç de öyle olmadı, Dinler ve Düşünceler Tarihi bundan son derece kaçınır. Kavga eskiyle yeni, atalardan kalan dinle yeni din arasındadır, uzun yıllardır sürmektedir, yavaş yavaş yenisi eskisinin yerini almaktadır, çok geçmeden eskisi kesinlikle silinecektir. [219]

Bu nedenle islami fırkaların tasnifi, Avrupa'nın siyasi ve dini gruplarının tasnifine uygun olarak düzenlendi. Bu tasnifi Peygamberin vefatından ve hatta daha hayatta iken başlattılar!!

İslâm toplumunda bir sağ, bir sol ve bir de tarafsız orta grup icad ettiler. Sağ ve solun her ikisinde de ılımlılar, aşırılar.. ve benzeri gruplar ortaya koydular. Yine islâm toplumunu Demokratlar, Teokratlar, Dikdatörler.. ve benzeri gruplara ayırdılar.

218 Fecrü'l-İslâm, C. 1, S. 335 Kitabın önsözünde yer aldığı gibi bu üçü silsilede müşterektirler.

219 a.g.e. S.94, 98. sayfada fetih günü islâmı kabul eden bütün müslümanların ve taşrada yaşayan müslümanların islâmiyetlerini kötülüyorlar. Eğer iş böyleyse ve Medine halkından seçkinlerin etkilenmesi anlattıkları gibiyse (s. 94) o zaman islâm ve Peygamber ne yapmıştı?

Burada bu fasid kıyasın uygulamasının yol açtığı birinin şiayı aşırı sol, diğerinin ılımlı sağ, haricileri aksine.. ve benzeri sayması gibi kepazelik ve maskaralıkları, hiç birinin objektif dayanağı olmayan ihtilaf ve anlaşmazlıklarını detaylarıyla ele alacak değiliz.

Ancak burada bizim için önemli olan, bu tasnifin Peygamberin ashabından fitneden kaçınan gurubu sırf tarafsız siyasi bir grup saymaya yol açması, konumları onlara benzeyen bütün grupları veya bir kısmını bu saçma kıyas yüzünden aynı statüye tabi tutmasıdır. Sonra onların mutezile ve Haris ibn Süreyc hareketi gibi asıl tasniflerinde tarafsız orta grupta yer verdikleri bu fırkalardan bazılarının siyaset ve fikir dünyasında olumlu etkilerinin olduğunu düşünmeleri, mutlaka onlar için bir düzensizlik ve zorlanma gerektiriyordu. Buna bağlı olarak şöyle dediler: Şüphesiz ki mürcie, fiiliyatta siyasi çelişkiler ortaya koymaları veya buna benzer nedenlerle orta grup çizgisinden sol grup çizgisine kaymıştır.

Bu da gösteriyor ki, onlar için tarihi gerçeklerin değişmesi hiç önemli değildir. Böyle olunca mutezile mürcie olabildiği gibi mürcie de sağcı bir başkaldırı hareketi olabilir. Önemli olan yalnızca onların aptal kriterleri işlemesidir, işte asıl değişmeyen ve bozulmayan da odur!!

İşte size müsteşriklerin düşüncelerinin özetini temsil eden ve daha sonra gelenlerden bir çoğunun kendisinden nakillerde bulunduğu "Fecrü'l-İslâm"dan bazı örnekler. Bunlardan biri de Ebû Zehre'dir ve şöyle der: "Şia ve hariciler önceleri şüphesiz ki, hilafet çevresinde oluşan siyasi birer grup idiler. [220] O dönemde haricilerin görüşleri demokratik ve şianın görüşleri teokratikti. Ama mürcie siyasi ve tarafsız bir gruptu.

Bu gurubun çekirdeği, ilk dönemde sahabe arasında mevcuttu. Rasûlullah 'ın ashabından Abdullah ibn Ömer ve İmran ibn Husayn (radıyallahu anhum) gibi bir gurubun, Osman'ın son zamanlarında meydana gelen kavgaya karışmadıklarını görürüz."

Sonra Ebû Bekre olayını ileri sürer ve şöyle der: "Müslümanlar arasındaki savaşlardan bir kısmına katılmama eğilimi ve benzeri düşünceler var ya, işte mürcie mezhebinin üzerine oturduğu asıl temel budur. Fakat-daha önce gördüğümüz gibi-başlangıçta bir mezhep olarak oluşmamış, ancak haricilerin ve şianın ortaya çıkmasından sonra kendini göstermiştir.

Siyasi bir mezhep olduktan sonra ulûhiyet konularında araştırmaya başladı. Araştırmalarının sonucuyla siyasi görüşleri birbiriyle örtüşüyordu.!!"

Dipnotta ise bu konuyu şu sözlerle açıklar: "Nevevi, Müslim şerhinde der ki; kuşkusuz konular biraz karışıktı. Hatta sahabeden bir cemaat olaylara hayret ettiler

220 Bkz. İleride gelecek olan Hariciler konusu, S. 239

ve iki gruptan da ayrılarak çarpışmalara katılmadılar. Doğrunun ne tarafta olduğunu kesin olarak bilemediler."[221]

Daha önce de olduğu gibi yine açıklıyoruz ki, fitneden kaçınanlar çeşitli kısımlara ayrılırlar. Bu noktada sahabenin gerçek konumunu ve onlara mürcie'lik -ister şüphe veya hayretten kaynaklansın, isterse inanç ve bid'atten kaynaklansın farketmez- isnad edenlerin yanılgılarını mutlaka açıklamak gerekir. Gerçekte iş, fıkhi bir konuya dayanır. O da, sahabeler arasında geçen fitnenin çarpışanları ve tüm müslümanlar arasındaki fitnenin çarpışanları hakkında verilecek hükümdür.

Sahabeler arasında meydana gelen olayda en uygun davranışın fitneden sakınmak olduğuna inancımızla birlikte, Allahu Teala'nın her anlaşmazlıkta başvurmayı emrettiği şer'i naslara dayandırarak konumlarını sergilemekte bir sakınca görmüyoruz. Allah'a hamdolsun bu naslar, özellikle ehli sünnet ve'l-Cemaat'in ve hassaten Ahmed ve Süfyan gibi hadis ehli kimselerin sahabiler hakkındaki inançlarının doğruluğuna delalet ediyor. Oysa Rey ehli ve müteahhir fakihlerinden çoğu, bunun aksini düşünmekteler. Bunun yanında Ehl-i Sünnet inancında ibret almak ve önce kısaca, daha sonra da ayrıntılı olarak çürütmekle suçlamayı yok etmek gibi bir takım faydalar da vardır. Bu amaçla diyoruz ki:

Kuşkusuz Nevevi (Allah rahmet eylesin) şafii mezhebindendi, son dönem şafii bilginlerinin çoğu da Ali radıyallahu anh'ın doğru, onunla savaşanların ya da savaşmakta tereddüt edenlerin yanlış yaptıklarını düşünüyorlardı, fakat Nevevi, hadisçi bir kimsedir, Ali'ye yardımdan geri duranların, yani fitneye dalmaktan kaçınanların yanlış yaptıklarını kesin olarak bilmedikçe fitnede çarpışmayı yasaklayan hadislerin geçerliliğini ve çokluğunu görünce, hadisleri yorumlayarak iki tarafı uzlaştırmak istedi, yardımdan kaçınanların Ali ile mi yoksa karşı tarafla mı olmanın doğruluğunu anlayamamak gibi bir mazeretlerinin olduğunu ileri sürdü ve ölçüsünü, kesin şekilde müslümanlarla çarpışmayı terketmek gerektiğini söylemek, bozguncuların cesaret kazanmasına ve suçluların artmasına yol açar yönünde koydu. Genelde son zaman fakihlerinden bir çoğunun ileri sürdükleri gerekçe de zaten buydu, [222] böyle olunca fitneden sakınmayı yalnızca tek bu duruma bağladı.

Hadislere göre amel etmeye şöyle diyerek mazeret gösterdi: "Hadisler haklı olanı anlayamamış veya iki taifeden ikisi de zalim olanı üzerine hamledilir. Ki o iki zalim taife hiç birinin haklı bir tevili bulunmamaktadır. " [223]

221 Fecrü'l-İslâm, S. 233-235 ve Ebû Zehre, C. 1, S. 133

222 Bkz.Feth, C. 13, S. 31 Tabari ve fakihlerin çoğundan benzeri görüşler nakledilmiştir.

223 Nevevi, Şerhü'l-Müslim, C. 18, S. 710 Bilindiği gibi son ihtimal, sahabeye uygun düşmez ve grupların ikisinin de günahkâr olduklarını söyleyenler bid'atçilerdir. Amr ibn Ubeyd gibi.

Nevevi'nin ve onun dışındaki bir çok fakihin konuyla ilgili görüşleri budur. Doğruluğu ve yanlışlığı fitneden kaçınanların durumlarını teker teker gözler önüne sererek ortaya çıkacaktır:

1-İşte Usâme bin Zeyd -Ali ile büyük bir bağlantısı var- ve kölesi Harmele onunla ilgili olarak şöyle der: Usâme beni Ali'ye gönderdi ve ona şöyle dedi: "Ali mutlaka sana şunu soracaktır: Sahibini bizden geri durmaya iten neden nedir?"

Ona şöyle söyle: "Aslanın ağzında da olsan, orada seninle birlikte olmaktan hoşlanırım. Ancak bu, benim uygun bulmadığım bir iş." [224] Buna göre Usame, dostça alâka ile şeriatta çıkış yolu bulamadığı bir işi birbirinden ayırıyor. Eğer bu işi şer'an caiz görseydi elbette tereddüt etmezdi.

Hafız İbn-i Hacer, ibn-i Battal'dan şunları aktarır: Usame'nin bu durumunun aslı, tevhid kelimesini söyleyen adamın öldürülmesinden sonra kendi kendine hiç bir müslümanla çarpışmayacağına söz vermesidir. [225]

2-Bunlar da Ebû Musa'l-Eş'ari ve arkadaşı Ebû Mes'ûd e''l-Ansâridir. Ammar'ın -Ali ile birliktedir- çarpışmaya katılmasını kınamaktadırlar. Şakik ibn Seleme şöyle der; Ben Ebû Mes'ûd, Ebû Mûsa ve Ammar'la birlikte oturuyordum. Ebû Mes'ûd dedi ki:

-Ben senden başka arkadaşlarından her birine, isteseydim muhakkak şöyle derdim. Bu senin Peygamber'e sahabe olduğundan beri benim nazarımda bu işe süratle girişinden daha ayıplı bir iş yaptığını görmedim, derdim dedi. Bunun üzerine Ammar da dedi ki:

-Ey Ebû Mes'ûd! Ben de senin ne de arkadaşlarının, Peygamber'e sahabe olduğunuzdan bu yana benim nazarımda bu işten geri durmanızdan daha ayıplı bir iş yaptığınızı görmedim dedi. [226]

Hafız der ki: Ebû Mes'ûd, savaştan kaçınma konusunda, ilgili hadislere dayanarak Ebû Musa'nın görüşünü benimsiyordu. [227] Bu noktada şüphe yoktu. Daha doğrusu konu, Ebû Musa ile Ebû Mes'ûd'un Ammar'ı kınamasıyla açıklığa kavuşmuştur!!

3-Abdullah ibn Ömer'e gelince, bu konuyu o, sıradan bir durum olarak değerlendirir. Ali zamanında da daha sonra da müslümanlar arasındaki çatışmalara asla katılmamıştır. Çünkü o, bu çatışmaları fitne çatışmaları olarak görmektedir.

224 Buhari, C. 13, S. 61
225 Fetih, C. 13, S. 68
226 Fetih, C. 13, S. 54
227 a.g.e. C. 3, S. 59

Buhari'nin rivayet ettiğine göre; adamın biri Abdullah ibn Ömer'e gelerek:

-Ey Ebû Abdurrahman! Yüce Allah'ın kutsal kitabında: **"Mü'minlerden iki grup çarpışırsa.."** buyurduğunu işitmedin mi? Öyleyse Allahu Teala'nın kutsal kitabında buyurduğu gibi çarpışmaktan seni alıkoyan nedir? diye sordu. Abdullah ibn Ömer de cevap olarak:

-Ey kardeşimin oğlu! Bu âyeti ölçü alıp çatışmaya katılmamam, benim açımdan çatışmaya katılıp da Yüce Allah'ın: **"Bir kimse bile bile bir mü'mini öldürürse.."** âyetiyle ayıplanmamdan daha sevimlidir, dedi. Bu sefer adam:

-Allahu Teala: **"Fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşınız."** buyuruyor dedi. Abdullah ibn Ömer de:

-Biz Rasûlullah zamanında yapardık. Çünkü müslümanların sayıları azdı, böyle olunca adam dininde bozgunculuk yaparsa ya onu öldürürler ya da onu bağlarlardı. Fakat müslümanların sayısı artınca bozgunculuk da olmadı. [228]

4-Ebû Bekre gelince, o sırf el çekmekle yetinmedi, aksine başkalarını da engelledi ve çarpışmaya katılmaya karşı çıktı, Buhari ve Müslim Hasan e'l-Basri'den, Ahnef ibn Kays'ın Hasan e'l-Basri'ye, Cemel Günü Ali ile birlikte fitnede çarpışmak üzere silahıyla çıktığını, yolda Ebû Bekre'ye rasladığını ve kendisini geri çevirdiğini, bunun için ona:

-Ey Ahnef! Dön, ben Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim: "İki müslüman silahlarıyla karşı karşıya geldikleri zaman öldüren de ölen de cehennemdedir." [229] dediğini haber verdiğini rivayet ederler.

Bu davranış, hayret ve şüphe içinde olan birinin davranışı değildir. Aksine, güvenen ve kesin olarak bilen birinin davranışıdır. Olayların devamı ileride gelecektir.

5-Burada fitneden kaçınanlardan kendi adına durumu açık olan biri daha vardır ki, sırf olayın patlak vermesiyle fitnenin kötülüğünden kendisini korumak için ihtiyatlı davranmıştır. O da Seleme ibn Ekva'dır.Osman öldürülünce Medine'yi terkederek Rebze'ye yerleşti, orada bir hanımla evlendi, o hanımdan bir kaç tane çocuğu oldu, ölümünden bir kaç gece öncesine kadar orada kaldı, bir kaç gece önce Medine'ye geldi. Seleme kırk yıl civarlarında gurbetlik çekti. (Osman'ın öldürülmesinden (H.35) kendi ölümüne (H.74) kadar) Sonra Yüce Allah'ın bir ikramı olarak hicret diyarında vefat etti.

228 Buhari, C. 8, S. 309
229 Bu metin Müslim'e aittir. C. 13, S. 31

6-Fitneden ürküp uzaklaşanlardan biri de Ebû Hureyre'dir. Peygamber Efendimiz'in fitneyi haber verdiğini insanlara söyleyen Ebû Hureyre'dir. Peygamber Efendimiz'den o ve Ebû Bekre şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Yakında bir takım kargaşalar çıkacaktır, o kargaşalarda oturan ayaktakinden, ayaktaki yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır. Olaya bulaşan, olayda hedef olur. Sığınacak bir yer bulan, derhal sığınsın, gidecek bir yer bulan da derhal ayrılsın."[230]

Bu, Buhari'nin Ebû Hureyre'den aktardığı metindir. Müslim'in Ebû Bekre den rivayet ettiği metinde ise daha açık bir eklenti vardır: "Dikkat! Kargaşa çıktığında devesi olan develerinin, koyunu olan da koyunlarının arasına karışsın.."[231] şeklindedir.

Bu nasslardan çıkarılan sonuçlar:

İlk olarak: Fitneden kaçınan sahabeler,Peygamberden rivayet edilen naslarla sabit açık bir dini temele dayanmaktadırlar. Bu naslardan bir kısmı-bir kısmını da burada anmadık-kendisine muhatap olanlar hakkında doğrudan emirdir.

İkinci olarak: Sahabenin anlayış derinliğini gösteren davranışlardan biri de, Ali'nin halifeliğinin hakkı oluşuyla, onun yanında çarpışmanın, hatta onun çarpışmasının doğru ve gerekli olup olmadığını birbirinden ayırmalarıdır. Çünkü halifeliğinde haklı olması-az sonra açıklayacağımız genel nedenlerle-cemel ve sıffin olayında rol alanlarla çarpışmakta haklı olmasını gerektirmez.

Bunlar, fitneden kaçınanların tamamı değildirler, hatta bunlardan daha üstün ve daha önemli kişiler de fitneden kaçınmışlardır. Mesela Sa'd ibn Ebî Vakkas, bunlardan biridir. Sıffin olayının patlak verdiği gün yeryüzünde,Ali ve Aşara-i Mübeşşere'den biri olan Said ibn Zeyd2den başka kendisinden daha üstün birisi yoktu. Daha burada Zeyd ibn Sabit, Muhammed ibn Mesleme ve Abdullah ibn Mağaffel ve onlar gibi olanlar da vardı.[232] Onlardan biri de Ebû Berze el-Eslemi idi ki, fitne günlerinde ibn Zübeyr, Emeviler ve Hariciler arasında şöyle haykırdı: "Ben Allah katındakini hesaba katarım, ben Kureyş kabilelerine öfke duyar oldum." Bunu söyledi, çünkü o, fitnede kenara çekilmeyi ve müslümanlar arasında meydana gelen çatışmalardan hiç birine katılmamayı yeğliyordu."[233]

Özetlemeye çalışırsak, işte hadisçilerin görüşleri genelde bu doğrultudadır. Üzerinde düşünen için belgelere dayanan kanıtlarının gücü ve gerçeklere uygun sonuçlarının doğruluğu ortaya çıkar. Bunu, Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin

230 a.g.e. C. 13, S. 30
231 Hadis no: 2887
232 Bu isimler benim fitne ile ilgili hadisleri araştırmam sonucu bir araya gelmiştir. Birisi bu isimleri sayıverse çok yerinde bir hizmet yapmış olacaktır.
233 Buhari, C. 13, S. 68 Söz Hafız'a aittir, S. 73

imamlarından Ahmed ibn Hanbel açıkça belirtmiş ve Abbasi devletine isyanı terketmesini de buna dayandırmıştır.

Ahmed ibn Hanbel'den Hallal, onun şöyle dediğini rivayet eder: "İbn Ömer, Sa'd ve bu fitneden sakınanlar, bazı insanların katında bu davranış övgüye layık değil miydi? İşte Ali, insanlara hakim olamadı, insanlar bu haldeyken o gün nasıl hakim olurdu.. kılınç benim ilgimi çekmiyor." [234]

Ebû Bekir e'l-Mervezi der ki: Ebû Abdullah'ın, yanında Abdullah ibn Mağaffel anıldığında şöyle dediğini: 'Fitnelerden hiç birine bulaşmadı.' " Yanında başka bir adam anıldığında da şöyle dediğini işittim: "Allah rahmet eylesin, kan akıtmakla denenmeden vefat etti." [235]

Kendisinden hadis nakli geçerli olan ravilerden biri de, Süfyan e's-Sevri (Allah rahmet eylesin) dir. Bu konuda kendisinin büyük bir sözü vardır. O der ki: Cemaat konusunda Ömer'in sözünü, fırka konusunda ise oğlunun sözünü alırız. [236]

Süfyan e's-Sevri (Allah rahmet eylesin) açıkça şöyle derdi: Eğer Ali'ye ulaşsaydım, onunla birlikte hareket etmezdim!!

Yahya ibn Âdem de şöyle der: Ona Hasen ibn Salih için söylediklerini hatırlattım, dedi ki, ona söyle ve de ki; bu seni anlatıyor, bunu işiten Süfyan şöyle dedi: Beni bununla aydınlığa çıkardı.[237]

Sahih yazarı İmam Buhari de aynı görüşü paylaşır. Zira Sahih'indeki fitne bölümlerinin tercemesi bunu dile getirir. Müslim'in bölümleri de böyledir. Bu gruptan olan diğer bilginler ise bu konuda iki kısma ayrılmışlardır.

Şeyhülislâm ibn Teymiye de bu görüşü tercih ederek eserinin bir çok bölümünde bu görüşü savunmuştur. Kanıtlarını özetlersek şöyle sıralamak mümkündür:

1-Fitneden kaçınanların dayanak saydıkları bir çok nas (âyet, hadis ve benzeri) ki, bunların üzerinde daha önce durulmuştu.

2- Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ; babasının Şam halkı ile çarpışmasını övmediği halde,Hasan (radıyallahu anhum)'ı övmesi, zira Allahu Teala müslümanların arasını onunla ıslah etti, kanlar korundu, daha doğrusu anlaşılabildiği kadarıyla Hasan, hakka en yakın olanlarıydı, ancak Ali radıyallahu anhum'un haricilerle çarpışması bunun dışında kalır, bunu nassa dayalı olarak

234 e'l-Hallal; Kitabü'l-İman li'l-İmam Ahmed, Liste no: 12 e'l-Müsned e'l-Cami'den
235 a.g.e. aynı liste.
236 a.g.e.
237 a.g.e.

övmüştür. Nitekim Ali bizzat kendisi haricilerle çarpışmaktan sevinmiş ve onunla neşe duymuş, Şam halkıyla çarpışmaktan üzülmüş ve onunla kederlenmişti.

3-Fitneden kaçınan sahabeler, en ileri gelen ve en faziletli sahabelerdir. Az önce bazılarından sözetmiştik.

4-Sonuç ve âkibetlerden ibret almak. Şüphe yok ki, fitneden kaçınmakta selamet varken, çarpışmanın sonucu oldukça üzücü olmaktadır. Bu yüzden olaya katılanlardan bir kısmı pişmanlık duymuştur. Nitekim Buhari'nin Şakik bin Seleme'den kendisine:

-Sıffin savaşına katıldınız mı? diye sorulduğunda:

-Evet, ama sıffin ne kötüydü! dediğini nakletmesi gibi.[238]

Hatta Şeyhülislâm bizzat Ali'nin kendisinden şöyle dediğini aktarır: Sa'd ibn Malik ve Abdullah ibn Ömer'in bulundukları makama Allah başarı nasip etsin. Eğer yaptıkları doğru ise sevabı büyüktür, yaptıkları yanlış ise günahı önemsizdir.[239]

5-İsyankâr grupla çatışmaya karşı olanların iddialarını kanıtlamada kullanabilecekleri delilleri yoktur. Evet, şüphesiz ki Allahu Teala yalnızca isyankâr grupla çarpışmayı emretmiş, barışa yanaşmadıkları zaman bu guruba isyankâr adını vermiş ve bu grupla savaşmayı en başından emretmemiştir. Bir kısım haklardan veya daha fazlasından vazgeçerek de olsa, barışın bir çok yolları vardır.

6-Durumu yatıştırmak ve anlaşmayı sağlamak için kılınçtan başka taktikler de kullanılabilirdi. Bunlardan birisi; ibn Abbas radıyallahu anh'ın Ali'ye önerdiği, kendisinin ve Şam halkının bey'atini alıncaya kadar Muaviye'yi Şam emirliğinden almamak, devletin çıkarı mutlaka görevden almayı gerektiriyorsa bunu yapınca almaktı. Eğer devlete itaate yanaşmazsa o takdirde zaten başı önünde bir isyankâr olacaktı.

Ama onlar başlangıçta Ali'ye itaate yanaşmadılar. Böyle olunca bu durum, onların pozisyonlarını doğru bulanların en güçlü kanıtlarından biri olmuştur. Özellik ve de sabit olan, şüphesiz ki Muaviye'nin Ali ile hilafeti değil, kendisine itaat etmesi için Osman'ın katillerinin teslim edilmesini tartışmasıdır.[240]

* Konunun ayrıntıları varsa da burada yerimiz müsait değildir. Yalnızca işaret ve tenbihle yetinmek durumundayız.

Geriye şöyle diyenin sözünü çürütmek kalıyor: Bu mantıktan gidilirse, bozguncuları ve yol kesenleri kutlamak gerekir. Buna karşılık biz de deriz ki: Sahabe arasında

238 a.g.e. C. 13, S. 282
239 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 4, S. 440
240 Bkz. Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 35, S. 55-56, 77-78, C. 4, S. 439-442 ve Minhâcü's-Sünne'den bazı konular.

meydana geldiği gibi fitne çatışması başka, yol kesenlerle ve terörislerle çarpışmak başka bir şeydir. Nehrevan'da haricilerden dört bine yakın kişi öldürüldü, onlar için hiç kimse üzülmedi. Cemel olayında Ka'b ibn Sevr öldürüldü, onun için her iki grup da hep birlikte üzüldüler. Teröristler haricilere en yakın konumda bulunurlarken, Talha, Zübeyr ve Ammar ne durumdaydılar? Çarpışmalarından hiç kimse ayrılmıyor, müslümanların saflarını hiç kimse parçalamıyor, aksine bunda birliklerinin korunması ve güvenlikleri sözkonusu olduğu gibi saldırganı etkisiz bırakmak da gerçekleşiyor.

Ama kişinin öldüren Abdullah değil de öldürülen Abdullah olması müslümanlar arasında çıkan fitnede gayet normaldir, çünkü burada müslümanlar, kamu yararını ilgilendiren ictihada dayalı bir tartışma sonucu anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Ancak yine de her şeyin en iyisini bilen, şüphesiz ki, Yüce Allah'tır.

Sözün özü: Bu mezhep mutlak doğrunun Ali ile çarpışmak olduğunu kabul eden kimsenin mezhebinde daha güçlüdür. Öncelikle de doğru olanın, Ali ile savaşanlarla çarpışmak olduğunu kabul eden kimsenin mezhebinden daha güçlüdür. Böylece bu mezhebin, mezheblerin en güçlüsü ve en tercih edileni olduğu ortaya çıkmaktadır.

Burada bizim için önemli olan, bu sahabeleri mürcieye mensup sayan kimselerin yanılgı ve sapıklık içinde olduklarını açıklamaktır. Bunun için bu sahabelerin, özellikle durumun karışıklığından dolayı her iki gruptan da ayrıldıklarını, her iki gurubun da-doğru ya da yanlış bir şekilde-Allah'a iman ettikleri ümidinde olduklarını, bunların konumlarıyla bazı haricilerin ve-daha önce sözü edilen-şüphecilerin konumlarını karıştırdıklarını ileri sürmüşlerdir.

Sahabenin bütün bid'atlerden temiz olduklarını şeyhülislâm ibn Teymiye şu sözleriyle ne güzel anlatmıştır: "Sahabeler, 'insanlar için çıkarılan en hayırlı ümmet' olan bu ümmetin en hayırlı kuşaklarıdır. Onlar, dini vasıtasız olarak doğrudan Peygamberden almışlar, Peygamberin maksadını anlamışlar, davranışlarını gözlemişler, kendilerinden sonrakilerde olmayan, konuyu bizzat Peygamberin ağzından işitme şerefine ermişlerdir.

Onlar, bütün yeryüzü halkını geçerek onlara fark attılar, bütün grupları ve dinlerini terkettiler, canlarıyla mallarıyla onlarla savaştışlar.. Bundan dolayı şeytan, kendilerinden sonrakileri saptırmada onlardan yararlanma ümidini yitirdi, Onlardan hiç birisi hariciye, rafizi, kaderiye, mürcie ve cehmiye gibi meşhur bid'at ehlinden olmadı. Daha doğrusu bu gruplar, kendilerinden sonra çıkan bid'atçi gruplardı."[241]

241 e'l-Cevabü'l-Bâhir, S. 56-57 Kusay Muhibbiddin Baskısı

Müsteşriklerin ve taklitçilerinin konuyla ilgili görüşleri:

Burada müşteşriklerin ve onlara tabi olan araştırmacı ve çağdaş bilginlerin (!) gerçekte bu taklitçilerden başkaları olmadıklarına daha önce işaret ettiğimiz kimselerin eserlerini ölçü alarak ileri sürdükleri mürcienin ve fikirlerinin doğuşuyla ilgili görüşlerine örnekler sergileyeceğiz. Eğer kafalarını kullansalar ve araştırmalarını kendileri yönlendirselerdi, hata yaptıkları takdirde kısmen veya tamamen mazur görülme imkânları doğardı. Ama onlar hem müşteşriklerden aktarmada bulunuyorlar, hem de bunu açıkça itiraf etmekten çekinmiyorlar. Ayrıca-görüşlerinde karalamada bulunmasalar bile en azından-güvenilir islâm âlimlerinin ve meşhur hadis imamlarının sözlerini tamamen görmezlikten geliyorlar. Böyle olunca hakkın yerini bulması, fırkalar ve inançlar üzerinde araştırma yapanlara ibret olması ve onların yaptıklarına aldanmamaları için mutlaka yöntemlerinin bozukluğunu açıklamak gerekiyor. Bunun için kelâm ilminde uzman Prof. olsalar da burada onların sözlerini tartışmaktan yana değilim. Onun yerine sırf müsteşriklerin sözlerini aktarmakla yetineceğim. Çünkü asıl olan onların sözleridir!!

Konuyu ele alan müsteşrikler çok olmakla birlikte biz sadece onların en önemlileriyle ve taklitçilerinin de bir kısmıyla yetineceğiz.

1-"Van Floten"

2-"Julius Vilhousen"

Bunlar müsteşriklerin en zararlıları ve taklitçiler üzerinde en etkili olanlarıdır. Onların sözlerinden açıklamayı gerektirmeyecek durumda olanları naklediyoruz.

"Floten"i alırsak, onun hastalıklı kitapçığı tek bir fikir üzerine kuruludur ve o da;-Avrupalı anlayışıyla-islâmi fetihler tek bir gayeye yönelikti ve bu da sömürüydü, fikridir. Bu fikirden hareketle islâmi fırkaları, sömürmek isteyen milletlere karşı sömürülenlerle birlik olan intikam grupları olarak yorumladı.

Diyor ki: İslâmi fetihlerden gaye bir milleti diğer bir milletle kaynaştırmak ya da belirli bir dinin çağrısını yaymaya çalışmak değildi. Bu gaye yalnızca ülkeleri silah zoruyla işgaldi. [242]

Sözlerine şöyle devam ediyor: Böylece bir arap işgali bize, genel çerçevesiyle başka bir milletin hesabını görerek yaşayan bir milleti tasvir ediyor.[243]

242 e's-Siyadetü'l-Arabiye ve'ş-Şia ve'l-İsrâiliyât. (Üç kitapçık ya da makale halinde) S. 15, Hasan İbrahim Hasan ve öğrencisinin tercemesi.

243 a.g.e. S. 18

Sonra "İslâmi fırkaların doğuşu" başlığı altında şöyle diyor: Araplar arasında fethettikleri bölgelerde doğan bu gruplar, dini bir görüntü altında çıkmalarına rağmen her şeyden önce sırf siyasi bir maksada yönelikti. [244]

Müsteşriklerin âdetlerine uygun olarak müslümanları fırkalara ve şubelere ayıran faktörün hilafet tartışması olduğunu anlattıktan sonra bu grupların detaylarına inmeye başlayarak grupları dörde ayırır:

1-Ümeyye oğulları gurubu: Bunların yerleşim merkezleri Şam yöreleridir. İnsanların hilafete en layık olanlarının, bu sülalenin liderleri oldukları görüşündeydiler..

2-Medineliler gurubu: Bunlar, Peygamber'in ashabıydılar. Yemenli araplarla bağlantıları bulunduğundan Ümeyye oğullarının yönetime ulaşmalarını Mekke müşriklerinden eski düşmanlarının üstün gelmeleri olarak değerlendiriyorlardı.

3-Şîa gurubu: Bunlar, ensarın Ehl-i Beyt'ten olanları idiler. Hilafetteki haklarını, özellikle de Ali'nin hakkını savunmada fanatik davranmışlardı.

4-Hariciler gurubu: Bunlar çoğunlukta idiler, halifeler hangi sınıfa ait iseler o sınıftan denk kimseler arasından seçilmeleri yönünde tavır takınmışlardı.[245]

Sözünü ettiğimiz müsteşrik-fethedilen ülke halklarının sömürgecilere karşı yürüttükleri ayaklanmalar hakkında konuşurken-özellikle mürcie'den bahsederek şunları söylüyor: "Ayaklananlardan bir kısmı, bundan-yani ona göre sosyal adalet isteğinden-öte geçerek tevhid akidesine derin ahlâki ve dini anlamlar yüklediler."

Peki, mürcie'den acem ihtilalcilerin kapsamı altına almalarına kadar tevhid akidesinin içermediği derin ahlâki anlam nedir?

Bunu şu sözlerle açıklıyor: Cehm ibn Safvan'a-ki, mürcienin ileri gelenlerinden ve Hâris ibn Süreyc'in sırrını saklayandır-şu sözler atfedilir: İman, kalple bağlanmaktır. Dolayısıyla bir kimse gizlenmeksizin diliyle küfrünü açıklasa da, putlara ibadet etsede yahut yahudilere veya hristiyanlara katılsa da, islâm ülkesinde teslis ilân etse ve bu inanç üzerine ölse de bu kimse Allah katında tam anlamıyla bir mü'mindir ve cennet ehlindendir."[246]

"Böyle bir inancın, sahiplerini islâmın amelî farzlarını küçümsemeye ve kişiyi, toplumsal görevlerini Kur'an'ın getirdiği farzların üzerine çıkarmaya sevketmesi

244 a.g.e. S. 69
245 a.g.e. S. 69
246 ibn Hazm'ın Cehm'e ya da Eş'arilere dayandırdığı bu söz, doğrudan söylenmiş bir söz değil de çıkarılan bir anlamdır, şeklinde alınabilir. Ayrıca bu sözünden yahudi ve hristiyanları mü'min saydığı ve cennetlik kabul ettiği de anlaşılmamalıdır. Fakat bunlar, müsteşrikin kendi dindaşlarını desteklemek için ortaya koyduğu kişisel arzularıdır. Bunun yanında Cehmiye'nin bakış açısıyla bunlar, birer suçluydular.

son derece doğaldır." Yani insanlar arasındaki adâlet ve eşitlik, dinin hükümlerini yerine getirmekten daha önemlidir!!

Sonra şunları söylüyor: "Bu açıdan Horasan'daki mürcie hareketi, daha çok o sırada iktidarda bulunan arap hükümetinin dini olan şekli islâma karşı ahlâki bir tepkinin sonucuna benzemektedir. Bu hükümet, tüm vatandaşları arasında dinde eşitsizlik üzerinde ısrar eden bir hükümettir. Bunu da, vergi koyma ve toplama alanında geçerli olan bir sisteme tabi olarak gerçekleştirmiştir." [247]

"Julius Wilhousen" e gelince, o da aynı noktadan başlıyor, fakat o daha vahimdir. [248] Çünkü Peygamber Efendimiz hakkında şu sözleri sarfetmektedir: "Muhammed adımlarına dinin özünde yahudi ve hristiyanlıkla aynı olduğuna ikna olmuş bir halde başladı, dinini Medine'de yahudilere anlatacağını ve yahudilerin kendisini karşılamak için kollarını açacaklarını bekliyordu, fakat onlar hakkındaki tahminlerinde bir kaç kez aldandı, ayrıca yahudiler dinlerini islâma düşman saymakla kalmadılar, aksine islâma karşı kabul ettiler. Bu açıdan bakıldığında Peygamber islâmı yahudilikten farklı kabul etti, hatta hristiyanlıktan da farklı saydı. Dinini diğer dinlerden ayıran terim ve özellikleri tanımladı. Dinini anlatırken islâmla diğer dinleri birleştiren ortak terimleri kullanmaktan uzak durdu. Böylece farklılıktan kaynaklanan sıkıntının genişlemesine yol açtı."

Sözkonusu müsteşrik bu terimlere cuma, ezan, aşure ve ramazan orucu gibi örnekler verdikten sonra şöyle der: "İslâm, yahudi ve hristiyan usulü törenlerle icra edilen bir uslüb üzere kurulurken, aynı zamanda kendisini arap milliyetçiliğine de yakın sayıyor, bizzat Peygamberi sürekli araplara özel gönderilmiş olarak niteliyordu. Bunun bir göstergesi olarak kıbleyi değiştirdi, kutsal bölge olarak Kudüs yerine Mekke'yi ilân etti, hac olarak Ka'be ziyaretini koydu, hatta kutsal taşı öpmeyi dinin bir gereği saydı, putperes ibadet merkezini islâmda da kabullendi, putperes milli bayramları dini bayramlar arasında saydı.."

Sözlerini şunları söylemeye kadar vardırır: "Böylece islâmı yahudilikten ayırdı, onun yerine araplara has milli bir din haline getirdi."Peygamberin uyguladığı yahudilik karşıtı yıldırma politikası olarak adlandırdığı ağza alınmayacak şeyleri söyler, buna neden olarak da siyah bir yahudinin kinini ortaya döken sözlerinde yer alan; yahudileri arap yarımadasından silmeye, emlâk ve arazilerini de Peygamberin özel korumaları oldukları için savaşa dayalı bir hayat sürdüklerini iddia ettiği muhacirlere vermeye yönelik bir takım ilginç bahaneler ileri sürer.

247 a.g.e. S. 66 Emevi valilerinden bazılarına zulüm isnad etmediği düşünülebilir. Ancak daha önce de geçtiği gibi onları tüm fetihlerin hedefi olarak göstermektedir.

248 Bundan daha acısı, islâm dinine mensup kimselerin onun görüşlerine güvenmeleri, kitabına önem vermeleri, biri Suriye'de Yusuf e'l-Iş, diğeri Mısırda Ebû Reyde tarafından olmak üzere iki kez terceme etmeleri, bu uydurma sözlerin daha önce ulaşamadığı yerlere ulaşmasını sağlamalarıdır.

Bu tarz sözlerine erteleme hareketinden ve mürcie'den sözederek devam eder. Mürcie'yi müslüman fatihlerin sömürgeleştirdiği milletler için adalet ve eşitlik isteyen insani bir grup olarak niteler.

İslâmın bu yüzden iki guruba ayrıldığından sözederek bunları muhafızlar ve ihtilalciler olarak adlandırır. Muafızları; cemaate saygı duyan ve mevcut durumu destekleyen grup olarak tanımlar. İhtilalciler olarak da; mürcie, hariciler ve şia'yı sayar.

Bununla ilgili olarak şunları söyler: "Mürcie, gerçekten büyük bir önem taşır. Haris ibn Süreyc'in liderliğindeki mürcie'nin tarihte önemli bir rolü vardır."[249]

Yine sözlerine devam eder ve şöyle der: "Eğer Haris ilk zamanlar kendini gizleyen bir ihtilalci olsaydı, o da bir harici sayılacaktı, oysa o, haricilerin inançlarını üzerine bina ettikleri karamsar şartlara kendisini zorlamadı, en başından mürcie olarak başladı, kâtibi Cehm ibn Safvan, bu gurubun en ünlü bilginlerindendi, bizzat kendisi mezheple ilgili olaylara ve tartışmalara katılmıştı.

Erteleme hareketi aslında, toparlanma amaçlı bir politikadır, üzerinde ihtilaf edilen konular amaçtan uzaklaştı ve durum, Yüce Allah'ın hükmüne bırakıldı. Özellikle çözüme ulaşmayan bu konuda ve gerçekte tek liderin kim olacağı konusunda hal böyle oldu. Sonra dindar karşıtların farklı eğilimleri korunarak üzerinde anlaşma sağlanabilecek yollar aranmaya başlandı. Bu da, mevcut isyana dinin hükmü, kötü adalete ve güç kullanımına kutsal şeriat adının verildiğine bir kanıt idi." [250]

Sözlerini özetlerken şöyle devam ediyor: "Mürcie, fatih sömürgeciler karşısında yer alan bir ayaklanma hareketidir. Bu nedenle iman terimini bütün ezilen grupları kapsayacak şekilde genişletmiştir. Böylece fatih sömürgeciler karşısında tek yumruk olmayı hedeflemiştir.

Böylece Van Floten ve Vilhousen'ın açıkladığı, Ahmed Emin ve çevresinin özetlediği, yaldızlı sözlerle süsleyerek objektif ve sağlıklı bir fikir olarak sundukları bir kısım sözlerini aktarmış olduk.

Ahmed Emin'den, Şeyh Ebû Zehra,[251] Numan el-Gadi,[252] Elbir Nasri Nadir,[253] nakilde bulunmuşlar. Ebû Zehre'den de kendisine güvenen bir çok araştırmacı nakilde bulunmuşlardır.

249 a.g.e. S. 394 bu abartmanın yalan olduğunu tarihi bilen herkes anlar.
250 a.g.e. S. 368
251 Bkz. e'l-Mezahibü'l-İslâmiye, C. 1, S. 133, aktarma neredeyse harfi harfine yapılmış, fakat kaynak gösterilmemiştir.
252 Ahmed Eminden açıkça naklettikleri dışında Bkz. Numan e'l-Gadi; e'l-Fıraku'l-İslâmiye, S. 272-282
253 e'l-Fıraku'l-Kelâmiye, "Mürcie" bölümü, Katolikiye baskısı, Beyrut.

Daha doğrusu neredeyse Haris ibn Süreyc'le ilgili yazı yazan herkes, Van Floten'den nakilde bulunmuş, hatta tarih profesörleri bile bunu yapmışlardır.[254]

3-Bunlardan biri de kindar yahudi müsteşrik Goldziher'dir.

Bu kimse hile, kurnazlık, sahtekârlık ve iftira konularında becerisiyle sivrilmiş biridir. Mürcie'nin Ehl-i sünnet ve'l-Cemâat'ten olduğunu kabul eder. Bir çok taklitçi de bu görüşünde ona uyar. Bu görüşü onun, bundan önceki iki arkadaşından daha uzak, daha derin, daha iğrenç daha tehlikeli bir hedefinin olduğunu ortaya koyar.

Açıklayarak ve destekleyerek ondan nakillerde bulunan Faruk Ömer de bu çizgide ilerledi. Naklettiği bölümde Goldziher şunları söylüyordu: "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mezhebi başlangıçta yalnızca cemaatlerden bir çoğunu kapsayan üstü kapalı, anlaşılması güç, esnek bir düşünce idi. İlk patlak veren iç savaş ve onu izleyen diğer çatışmalar esnasında müslüman topluluğun mücadele ettiği sıkıntıdan sonra, Ehl-i sünnet mezhebinin ilk özellikleri ortaya çıktı. Müslümanlar iki guruba ayrıldılar, birinci grup Osman'ın dinini, ikinci grup ise Mervan'ın dinini temsil ediyordu."..." [255]

Tuhaf olanı, bu arap tarihçisi bu fikrin ve Goldziher'in yaptığı bu ayrımın, gülünçlüğünü itiraf ettikten sonra müsteşriklerden her birinin konuya bakışının ve uzak hedeflerinin farklılığını unutarak Goldziheri desteklemek üzere bir başka yerde Floten'in konuya bakış açısını aktarmasıdır. Floten diyor ki: "Umulur ki, içinde ikamet edilen sabit sayıdaki evler, mürcie'nin işkence, düzensizlik ve bozgunla ilgili işlerdeki görüşlerini açıkça ortaya çıkaracaktır." Van Floten sözlerini şöyle pekiştiriyor: "Şüphesiz ki mürcie, bu tür mezalimi ikrar eden herhangi bir hükümetle çarpışmakta zorlanmayacaktı."[256]

Modern tarihçi Şakir Mustafa da bu çizgide devam etti. Bu da yine mürcie'yi, "Sünnet ve Cemâat" adı verilen gurubu oluşturan yönelimler kapsamında değerlendiriyordu. Mürcie ise onlara ilk ayrılanlar adını takıyor ve bu yönelimleri şu sözlerle nitelendiriyor: "Bunları bir araya getiren ve bir kısmını diğeriyle kaynaştıran şey, bir siyasi olarak krizlerde ya da andlaşmalarda Emevi halifelerinin yanlarında yer almak, dini görüşü başkaldırı hareketine yansıtmadan fikir plânında korumaktı." [257]

Diğerlerinin ortaya koydukları; mürcie tarihte önemli rolü olan bir devrimci hareketidir görüşüyle bunun çeliştiği açıktır.

254 Örneğin Dr. Cemaleddin Sürur, "Müslüman Arap Devletinde Siyasi Hayat" adlı eserinde, S. 166, ve Faruk Ömer bunlar arasındadır. Kendilerinden ileride daha geniş bahsedilecektir.
255 İlk Abbasiler, S. 60
256 a.g.e. S. 117
257 Ümeyye oğulları devleti, C. 2, S. 49

Dr. Numan el-Kâdi de aynı paralelde olan şu sözleri söyler: "Mürcie, Ümeyye oğullarının hakimiyetine olan müslüman kitleyi oluşturur. Bunlar, Ümeyye oğullarının hakimiyetine razi olma konusunda Şia ve Haricilere ters düşerler. Her ne kadar "Von Krymer"in dediği gibi "Müslüman cehennem'de ebedi kalmaz" [258] şeklindeki inançlarıyla sünnilerin inançlarını yumuşattılarsa da Ehl-i sünnet'ten muhafız grupla bir dereceye kadar bağdaşırlar.

Bunun uygulaması olarak Dr.Numan, aynı sayfada Said ibn Cübeyr 'in adını Hâris ibn Süreyc'in adıyla birlikte anar. Bunu da Ümeyye oğullarına başkaldıran mürcie'den sözederken yapar. Başkaldırmanın az önce bahsedilen rızaya ters düştüğünü görmezlikten gelsek bile bu, en hafif ifadeyle katmerli karıştırmadır.

Buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlardan en önemlisi; onların: "Abbas oğulları devletinin ortaya çıkmasıyla mürcie sona ermiştir" şeklindeki sözleridir. İsterse neden, Ahmed Emin ve Numan e'l-Gâdi'nin benimsedikleri gibi Abbasilerin, mürcie'yi emevilerin kölesi sayması olsun,-ki, mürcie bu yüzden emevileri darmadağın etmişti-isterse Şakir Mustafa ve Faruk Ömer'in benimsedikleri; Abbasi devleti resmen "Hadisçiler" temeli üzerine kurulmuş, böyle olunca bu fırka hadisçilerin arasına girmiştir, şeklindeki görüşleri olsun farketmez. Bu son görüşü savunanlar, görüşlerini isbat için hadis dalındaki eserlerin Abbasiler döneminde yazılmasını kanıt gösterirler. [259]

4-Bunlardan biri de müsteşrik Von Krymer'dir.

Az önce de geçtiği gibi Dr. e'l-Gâdi, mürcie'nin, "müslüman cehennem'de ebedi kalmaz" şeklindeki inancıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in inancını yumuşattığını kendisinden nakletmişti. Şimdi Dr.'a soruyoruz:

-Bu konuda Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in benimsediği görüş nedir?!

Krymer'in çok komik bir görüşü vardır, onu Baasli yazar bayan Zâhiye Kadrûre'den aktardım o da; Irak'ta Ümeyye oğullarına karşı gerçekleşen ayaklanmalar-bunlardan biri de mürcie ayaklanması idi-dini ayaklanmalar değildi, aksine bunların daha başka bir nedeni daha vardı, bunu tarihçiler düşünememiş de yalnızca dâhi müsteşrik (!) düşünebilmişti.

Sonra Dr. diyor ki: "Von Krymer'in bu ayaklanmaların Iraklıların Sûriyelilere karşı ayaklanmaları olduğu, bunun da cahiliye döneminden kalma Irak ve Şam arasındaki düşmanlıktan kaynaklandığı, çünkü bu devletlerden her birinin düşman devletlerin birer müttefiki olduğu yolundaki söylemlerini biz de destekliyoruz."[260]

258 e'l-Fırakü'l-İslâmiye fi'ş-Şi'ri'l-Emevi, S. 270
259 a.g.e. S. 304
260 Şuûbiye ve toplumsal ve siyasal etkileri, S. 60, Umulur ki bu görüş, Katrindeki Baas Partisi kanatları arasındaki yerleşik anlaşmazlığın açıklığa kavuşmasında yararlı olur.

5-Bunlardan biri de müsteşrik Nicholson'dır.

Bir çok kimsenin kaynak olarak kullandığı "Arap Tarihi Alanındaki Konferanslar" adlı eserin sahibidir. Konuyla ilgili görüşü tıpkı Van Floten'in görüşü gibidir. Mürcie'nin doğuş ve ayaklanmasına neden olarak Haris ibn Süreyc'in genel kanaate, yani; "fethedilen ülke halklarının islâm kardeşliğine yalnızca teorik olarak dahil olduğu, oysa arap soyu karşısında sürekli ezilip horlandığı" temel düşüncesine oturan ayaklanmasını gösterir. [261]

6-Bunlardan biri de Müsteşrik Brochelman'dır.

Bu, diğerlerine göre daha zeki ve kurnazdır. Çünkü mürcie'yi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına mensup saymak için "Metinler Fihrist"ini sırf bilimsel çalışma sloganıyla kamufle etmiştir. Brochelman diyor ki: "İslâmın ilk zamanlarında çatışma, esas olarak masiyet etrafında dönüp dolaşıyordu. günah inancı yok eder mi, yoksa-mürcie'nin benimsediği gibi-yok etmez mi? ekseni etrafında dönüyordu. İbn Asâkir'in "Dımeşk Tarihi"nde mürcie'nin bir inancından söz edilir. Bunu Basra'da araştıran Muhammed ibn Ukâşe e'l-Kirmânî'dir. Araştırmasını Süfyan ibn Uyeyne'den.. Veki ibn Cerrah'dan.. Abdürrazzak ibn Hemmam'dan.. Ümeyye ibn Osman'dan şeklinde rivayet zincirine bağlar."[262]

Brochelman ortalarda dolaşan ünlü bir kaynaktan kalan bir metne "Mürcie" kelimesini yerleştirerek bilimsel emanete hiyanet etmiş, ayrıca indeks hazırlama ve kopyalama amacından da sapmıştır. Bunu sırf kendi dinine mensup olmayan gruplar arasındaki anlaşmazlığı kendince inançla ilgili bir hükme bağlamak amacıyla yapmıştır.[263] Fakat gerçekten islâm aleyhinde komplo fırsatı düştüğü an, alanları ne olursa olsun bütün müsteşrikler birer uzman Profesör kesilmektedirler!!

Asıl acı olan şey;-işaret ettiğimiz gibi-Brochelman'a tabi olan Türk müsteşrik Fuat Sezgin'nin de yaptığı gibi islâma mensup taklitçilerin aynı hatada ona tabi olmalarıdır.[264]

Dımeşk Tarihi'ni araştırırsak, [265] okuyucu bu kelimeyi asla bulamayacaktır. Daha doğrusu iş, araştırmaya da gerek duyurmamaktadır. Çünkü adı geçen şahsiyetler selef âlimlerinin önde gelenleridir. İbn Asakir'in kendisi onları mürcie'den saysaydı, bu ibn Asakir'in onlara attığı bir iftira olurdu.

261 Bunu kendisinden daha önce adı geçen bayan yazar "Zâhiye Kadrûre"aktarmıştır. S. 62
262 Arap Edebiyatı Tarihi, C. 4, S. 22, Adı geçen kaynak ve ravileleri anmadan.
263 Örneğin bir yandan hicri altıncı asrın ortalarından önce Vehhabilik mezhebinin ortaya çıkmadığını söylerken (C. 1, S. 357) diğer yandan Abdullah ibn İbâd'ın inancıyla ilgili Vehhâbi olduğu açıklamasını yapması gibi. (İşin doğrusunun Vehhabilik değil Vehbilik olduğunu düşünüyoruz, umulur ki yanlışlık, mütercimden kaynaklanmıştır.)
264 Bkz. Arap Kültür Tarihi, "İnançlar" bölümü.
265 Bkz. Te.ibü Tarihi Dımaşk, C. 3, S. 134, Ümeyye ibn Osman tercemesi.

Brochelman, Irak Kur'an'ın asli talimatlarına bağlı kalırken Şam'da erteleme hareketinin başladığını açıkladığı zaman ciddi bir yanlışlığa düşüyor, bunu da Ümeyye oğullarının katında önemli yerleri olan hristiyanların etkisine bağlıyor![266]

Gerçekte Brochelman bu konuda yalnız değildi, aksine ona iştirak eden diğerleri de vardı. Örneğin Goldziher bunlardan biriydi. Arap taklitçiler de erteleme hareketini Ümeyye oğullarına nisbette onlara tabi olmuşlardı. Bunun aslı, Rafizi'lerin ve bazı mutezilenin kitaplarıydı. Burada yer alan bilgiler, mürcie'yle ilgili haberlerde ve mürcie'nin ileri gelen kişilerinin ıraklı olduğu yönünde yaygın olan bilgilere-ileride ayrıntısı gelecektir-ters düşüyordu. Hattâ imam Evzâî bu konuda şu sözlerle açıklamada bulunmuştu: "Şam halkı, bu bid'ate dahil olan bazı ıraklılar kendilerine sıçratıncaya kadar bu bid'atin farkında değillerdi."[267]

Bir şeyi gözden kaçırmamamız gerekir ki, o da; bazı emevi vatandaşlarının katında, hükümdar ve halifelere özgü bir erteleme inancının varlığıdır. Bunu şöyle ifade ederler: "Allahu Teala bir kimseyi müslümanların halifeliğiyle görevlendirdiği zaman, kötülüklerini iyilikleriyle kapatır."[268] Açıktır ki bu, şia'nın taşkınlığına bir karşı tepkidir.

7-Burada bir müsteşrik daha vardır ve o da Nallyno'dur.

Malti'den mutezilenin adlandırılmasına ilişkin bir metin bulmuş, bilinen mutezileyle fitneden kaçınarak bir yerlere ayrılan sahabe ve diğerlerini birbirine karıştırmış, fitneden kaçınarak tarafsız davranan herkesi mutezile saymış, bu bakımdan mürcie'yi de onlara dahil etmiştir. Fitneden kaçınanların bölümleriyle ilgili ayrıntı daha önce geçmişti.

Bu görüşü benimseyenler arasında Abdurrahman Bedevi [269] ve Ali Sami Neşşar[270] anılabilir.

Müsteşriklerden etkilenenler ve Dr. Neşşar'dan sözetmek, hakkında yaptığımız araştırmalar sonucu ulaştığımız görüşlerini şöyle özetlememizi gerektiriyor: Sözkonusu yazar, kitaplarının çokluğu, genişliği ve ifadelerinin canlılığı yanında modern araştırmacıların, eserlerinde çelişkilerin en çok bulunduğu kimsedir. Araştırmacıların, eserlerinde kendisine ait kesin bir görüş ya da değişmeyen bir metod bulması mümkün değildir.

266 a.g.e. C. 1, S. 37
267 e'l-Acurri, e'ş-Şeria, S. 142, e'l-Lâlkâî, C. 2, S. 154
268 Bkz. Minhâcü's-Sünneh, C. 3, S. 127
269 İslâmi Mezhepler, C. 1, S. 37
270 Bkz. A. S. Neşşar, Tahkiku Fırakı ve Tabakâti'l-Mutezile, S. 5-7 Bu da e'l-Minye ve'l-Emel kitabının birinci cildidir.

Bu kimseyi anmamın nedeni, bir çok insan katında eserlerinin önem arzetmesi, Mısır ve diğer ülkelerdeki bir çok uzmanın kelâm araştırmalarında hocası olmasıdır. En büyük suçu, Muaviye radıyallahu anh'ye ve atalarına küfretmesidir. Dört halife ve diğerlerinden yapılan aktarmalarda Rafizilerin kitaplarına dayanır. Selefin sıfatlardaki asıllarını, yahudiler ve dönmeler olarak bildirir!! Yeri geldikçe bir kısım görüşlerinden söz edeceğiz.

İKİNCİ FİTNE

İkinci fitne, ilk fitnenin doğal bir uzantısından başka bir şey değildir. Sadece ayrıldığı nokta, birinci fitnenin yönlendirdiği farklı bakış açılarının bu fitneden beri dikkat çeken inançlar ve farklı metodlar haline gelmesidir.

Bu fitnenin tarihi başlangıç noktası olarak "Sıffin" olayını almak mümkündür. Hattâ özellikle hakeme başvurma hadisesi, volkanını patlatan ilk kıvılcım sayılabilir.

Bu olay ve ardından gelen diğerleri, ortaya iki büyük grup çıkardı. Ya da daha doğru bir deyişle, her birisi bir çok fırkayı kapsayan iki büyük metod ortaya çıkardı. Fırkaların sürekli erişilebilir varlıkları, belirgin plânları ve uzak sapıklıkları vardı.

Bu metodlar: **"Şiileşme ve haricileşme"** idi. Her ikisi de tek bir nedenden doğmuştu ve o da "Taşkınlık"tı. Fakat o, birbirine karşıt şekilde bir taşkınlıktı.

Tabiidir ki biz, bu iki metodun ayrıntısından söz edecek değiliz. Fakat erteleme hareketinin doğuş ve gelişmesinde etkilerinin bulunduğu noktalarda onlardan mutlaka söz edeceğiz.

Görüldüğü gibi fikir ve inançların gelişmesi, çeşitli evrelere sahip canlı kâinatın gelişmesine en çok benzeyen bir olaydır. Hatta içerdiği iç içelik, uyum ve kaynaşma yüzünden daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunun yanında reaksiyonları, psikolojik etkileşimleri ve fikri dalgalanmaları da hesaba katmak gerekir. Buna göre fikri etkileşimler,-çoğu zaman-maddi etkileşimlerden daha büyük ve daha önemlidir. İlk fitne erteleme mikrobunun ilk bulunduğu bataklık olunca, daha sonra gelen olaylar, daha başka mikroplar doğurdu. Zamanla bu mikrop hücrelerinin geliştiği yeni olaylar gerçekleşti. Ancak bu hücreler şekil ve bünyede öncekilerden çok farklı idi.

Bu fikri olayların kökenleri ve gelişim aşamaları arasındaki ilişkinin gizliliği, tarihçiler ve olayların tasnifi, doğuşları ve gelişmeleri üzerinde araştırma yapanlar arasındaki anlaşmazlık nedenlerinden birini açıklığa kavuşturuyor. Bu durum, konunun incelenmesini ve düzeltilmesini gerektiren bir faktördür.

İnançla ilgili en büyük arzulardan birisi ve tarihi metodun en sağlıklı ve en önemli ilkesi; islâm toplumunun fırkalara ayrılmasındaki gerçek nedeni ve bu fırkaların gelişme ve bölünmede izledikleri güncel seyir çizgisini bilmemizdir. Bu ise, durumun elverdiği ölçüde yakında açıklamaya çalışacağımız bir konudur.

Şüphesiz ki Sıffin savaşı, islâm toplumunun tek bir inanç sistemini benimsedikleri ve savaşan taraflardan her ikisinin de bu inancı yaşadıkları sırada patlak verdi. Bu inanç, Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat inancıdır. Yani Peygamber'in ve topluca hidayet

üzerinde sebat eden, hiç bir zaman bunda değişiklik yapmayan ashabının inancıdır. Fakat bazı çürüklükler yalnızca onlardan sonra gelenlerde görülmüştür.

Nevar ki, bu tek bir inancı paylaşma durumu, bid'at sahibi sapık bir üçüncü askeri gücün ortaya çıkmasıyla sona erdi. Bu üçüncü sapık askeri güç ise, haricilerdi. Aynı zamanda bunlar, ilk fitneyi teşvik edenlerdi. İslâmı içten çökertmek için "Truva atı" yerini alacak yeni bir din kurma projesini özenle hazırladılar. Bu din, ortaya çıkışını ve gelişmesini haklı göstermede haricilerin meydana çıkışlarının payı olan "Şia"dini idi. Öyle ki, gruplardan birisinin taşkınlığı, aksi yöndeki bir başka gurubun taşkınlığını haklı göstermişti.

Çarpışan askeri güçlerin sayısı üç olunca ki, bunlar; Iraklılar, Şamlılar ve Haricilerdi, inanç sistemleri de; savaşan askeri güçlerin benimsedikleri Ehl-i sünnet, hariciler ve şia olmak üzere üçe çıkmış oldu.

Bu bölünmeler ve o sırada yaşanan mücadeleler, erteleme hareketinin ilk fitnede oluşan çekirdeğinin gelişmesine ve daha sonra dördüncü bir sistem olarak ortaya çıkmasına yol açtı. [271]

Bu iki sistemden "Haricilik ve şialık" ve erteleme hareketinin doğuş ve gelişmesindeki etkilerinden söz etmeden önce, mutlaka iki büyük soruna işaret etmek gerekir.

Birincisi: Fırkaları konu alan kitaplar ve yazarlarının örnek aldıkları müsteşrik ve araştırmacıların kitapları, Sakife günü cereyan eden olayı ayrılma ve parçalanmaların temeli sayarak, bu önemsiz ve geçici olaydan ürkerek ve olayı gözünde büyüterek onun etkisiyle şiayı, mürcie'yi ve hariciliği sahabe-i kiramın tamamına isnad etmekte bir sakınca görmeyince önemli bir yanılgıya düşmüştür. Bu davranış tamamen bir iftira ve sırf bir muhalefettir. Daha önce sözünü ettiğimiz gibi bunu bazı iyi niyetli kimseler de söylese durum değişmez.

Şüphesiz ki, konuyu bu tarzda algılamak ve böyle tasvir etmek, sahabenin yüksek değerini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda dinin gayesini ve islâmın hedefini temelden sarsar. Çünkü bu görüşü savunan: "Muhammed aleyhisselam yalnızca arap kabilelerini birleştiren deha bir liderdir, O ölür ölmez Kureyş ve diğer kabilelerin mahlelerı arasındaki kabile ihtilafı, din boyasıyla gizlenmiş olmaktan öte geçememiştir!!" diyen sosyalist söylemle bir noktada örtüşür.

Bu peygamber arkadaşlarından seçkin bir gurubun arınıp temizlenmelerine ve onların kindarlık, kişisel intikam ve politik mücadele seviyesinin üzerine çıkmalarına güç yetirememişse, o takdirde bu peygamber hayatı boyunca ne yapmıştır ve kimi eğitmiştir?!!

271 Erteleme hareketinin ortaya çıktığı sırada kaderle ilgili görüşler de ortaya atılmıştı. Bu da sahabe döneminin sonlarına doğruydu. Bu durum dört sapık fırkanın köklerini ortaya koymaktadır. Bunlar; **şia, hariciler, mürcie ve kaderiye**'dir. Bkz. Dür'ü't-Taâruz, C. 5, S. 224-302, Minhacü's-Sünne, C. 3, S. 184, Mecmûu'l-Fetâva, C. 13, S. 27 ve devamı.

Diğer taraftan bu görüşü savunan, dinin esaslarından önemli esası atlıyor demektir, o da; kusursuz ve ebedi olan dinde, önemli bir yeri bulunan islâmi yönetim kavrayışı, hüküm ve danışma esaslarıdır.

Bu din, sahabenin seçkinleri tarafından tanınan ve izlenen, daha sonra yönetim mevkiine mirasçı olunan peygamber tarafından getirilmediyse, bu dini bu cihana taşıyan ve tanıtan kimdir ve nedir öyleyse?!!

İşte sana-onlarca benzeri arasından-günümüz tarih Profesörlerinden birinin yazdıklarından bir örnek. Bu zat halihazırda Tarih Profesörlüğü yanında Kâhire Üniversitesi Rektör Yardımcılığını da yürütmektedir.[272] Bu Profesör Sakife günü olayından bahsediyor ve sanki onu çağdaş hükümetlerin tanık oldukları tarzda, belki de daha derin ve daha muazzam siyasi mücadeleler zincirinin önemli bir halkası gibi gösteriyor. Çünkü bu olay onun düşüncesine göre islâm tarihi boyunca sürüp gidecek olan fırkalar doğurmuştur!!

O, bu olayın parçalanmış[273] islâm toplumuna yönelen büyük ve oldukça tehlikeli bir proplem olduğunu belirtmekle yetinmiyor, aksine fırkaların doğuş temelini bu olaya dayandırıyor ve bunu şu sözlerle ifade ediyor: "Şia için siyasi tarih, Sâide oğulları çardağında yapılan toplantıda ve sonrasında Peygamber'in ailesine yakınlığı nedeniyle O'ndan sonra Ali ibn Ebi Talib'in halifeliğe en layık insan olduğu görüşünü savunan sahabenin ileri gelenlerinden bu insanlarla başlar. Bunların en ünlüleri Ebû Zer e'l-Gıfâri, Selmân e'l-Fârisî, Abbas ve oğulları dır. Ayrıca bunlar, Ali'nin halifelik makamına Ebû Bekir ve Ömer'den daha layık görüyorlardı."[274]

Bu söz tarihin temel doğruları ve sabit gerçekleriyle çelişmektedir. İster Ebû Bekir'in bey'atinde, isterse şia'nın doğuşunda olsun durum değişmez. Yalnız şii kaynaklarından sulanması bunun dışında kalır, çünkü yalan ve iftira olarak şiaya bu yeter.

Yine de bazı araştırmacıların eserlerinde bu yalan ve iftiralar yer almaktadır. Bunların başında da Ord. Prof. Ali Sami Neşşar gelmektedir. [275]

Büyük sorunlardan ikincisi: O sırada müslüman toplumun sünniler, şiiler ve hariciler olarak ayrıma tabi tutulması-daha önce açıkladığımız gibi-ne sayı ne de

272 Dr. İbrahim Ahmed e'l-Adevi, Tarihu'l-Âlemi'l-İslâm, 1984 baskısı
273 Bkz. S. 177 ve S. 178
274 S. 186
275 Sahih rivayetlerde sabit olan ve müslüman toplum katında yaygın olarak bilinen, Sakife gününde şia'nın da haricilerin de olmadıklarıdır. Hatta o gün bunların tasvir ettikleri derin ve ciddi bir muhalefet de yaşanmamıstır. Yaşanan şey yalnızca görüş alışverişinde bulunmaktan ve muhacirlerle ensar arasında hafif yollu tartışmadan ibarettir. Olay, Peygamber'in: "Allah ve müslümanlar çekimser kaldılar, ancak Ebû Bekir bunun dışındadır." buyruğunu doğrularcasına yönetimler tarihinin yeryüzünde benzerine tanık olmadığı bir hızla aynı yer ve zamanda ittifakta buluşmakla sonuçlanmıştır.

nitelik bakımından müsteşrikler ve yandaşlarının tasvir etmeye çalıştıkları şekil ve biçimde bu yöntem ve fırkaların denkliklerini hiç bir zaman hedeflemez.

Buna göre bu teorik taksim başka şey, gerçek ise başka şeydir. Ehl-i sünnet ve'l-Ceamaatten ayrılan haricilere bakarsak, dikkate alınmayacak kadar küçük grupar ve sayılı kişilerden ibarettirler. Özellikle işin başlarında aralarında, kesinlikle ne fazilet sahibi insanlar ne de ilk müslüman olan kimseler yer almıştır. Daha doğrusu tamamı araplar ve islâma yeni girmiş olanlardan ya da fethedilen toplumların münafık vatandaşları veya benzeri kimselerdendir.

Üç faziletli kuşak boyunca[276] bid'at sahipleri yalnızca islâmın muazzam gelişim sürecinin iki yanında yer alan bataklık kanalları olmuşlardır. Kendilerine uyulan islâm önderlerinden ve ileri gelen sayılı şahsiyetlerden hiç birisi asla bunlar arasında yer almamıştır. Hatta bid'at ne zaman gelişir ve kötü bir ağaç gibi dal budak salma yoluna girerse, çok geçmeden üzerinden sünnet rüzgârı eserek onu kökünden koparıp dipsiz bir kuyuya sürükler. Bunun en büyük kanıtlarından birisi, imam Ahmed ve ondan sonrakilerin fitnesinde cereyan eden devlet ve âlimlerin konumlarındaki köklü değişikliktir. Hattâ bid'atçiler ortaya çıktıktan ve yerleştikten sonra bile rezil oldu ve kovuldular.

Kimi dönemlerde bid'atlerin ortaya çıkması söz konusu olduysa da şüphesiz ki değişmez gerçek, selef yönteminin saflık ve berraklığının aslında hiç bulanmadığıdır. Selef yolu üzerinde yürüyen muzaffer grup, hiç bir zaman yok olmamış ve Allah'ın emri gelinceye kadar da varlığı devam edecektir.Bundan maksat, müsteşriklerin ve uydularının ya da islâma olan kinleri onlardan daha aşırı olanların, yahudilik ve hristiyanlığın ilk zamanlar başına gelenlerin, islâmın da başına geldiğini, böylece islâmın bir takım bölünmelere hedef olduğunu, bid'at ve uydurmaların işgaline uğradığını, hatta bid'atçi grupların azarak islâma hakimiyet sağladığını, saf hakkı temsil edenlerin yalnızca bir kaç kişi kalacak kadar azaldığını, neredeyse hiç kimsenin bunun farkında bile olmadığını zannettikleri takdirde büyük bir sapıklık içinde olduklarının altını çizmektir. Nitekim Peygamber Efendimiz de şu ihbarında bunu anlatmaktadır: "Allahu Teala yeryüzü halkının arabına ve acemine baktı, yahudi ve hristiyanlardan bir kaç kalıntı dışında hepsine öfke duydu." Selman e'l-Farisi'nin gerçeği araştırmak için daldığı canlı deneyim de buna tanıklık etmektedir.[277]

1-"Karşıt bir hareket" olan hariciler

Hariciler sözcüğü, Peygamber efendimizin dinden ayrılmakla nitelendirdikleri malum fırkanın meşhur simgesidir. Bu fırka diğerlerinden, aşırılığı, ifratıyla, taşkınlığı ve ölçüsüzlükleriyle ayrılır. Davranışlarındaki acelecilik, düşüncesizlik ve körü

276 Bunlar sahabe, tabiin ve tebei tabiin olsalar gerek (Ç)
277 Bkz. İslâm'da Felsefi düşüncenin doğuşu, C. 1, S. 228

körüne karşı çıkmalarla ayrıldığı gibi birden parlama ve parçalanmaya yatkınlığıyla da diğerlerinden ayrılır. Kabalık karakterleri ve ufuk darlığı simgeleridir. İki şey arasında mutlaka en zorunu, iki yol arasında muhakkak en sıkıntılısını ve iki ihtimal arasında kesinlikle en uzağını tercih ederler.

Tarihlerinin sayfaları inanç ve yöntemlerinin tuhaf örnekleriyle dolmuştur. Kargaşa yaratır, ortalığı telaşa verir, heyecanlanır ve bazen hiç önemi olmayan bir önermeyi isbat uğruna çekingen davranabilirler. Çünkü onlar, bu önermenin isbat edilememesini bir inkâr ve sapıklık olarak değerlendirirler. İstedikleri olunca da bundan vazgeçip başları önlerine eğik olarak: "Biz bunu yaptığımızda yanılgı içindeydik-hatta dinden çıkmıştık-derler. Daha önce isbat ettiklerini iptal ve kararlarından vazgeçmek için öncekinden daha heyecanlı ve daha taşkın bir şekilde davranır, bunun aksi bir tutumu inkâr olarak değerlendirirler!!

Sadece bu kadarla da kalmazlar. Aksine durumları, bu iki ayaklanma esnasında gruplarından bazıları ayrılarak asıl guruba saldıracak, tereddüd ve kararızlıklarından ya da önceki veya sonraki bir görüş nedeniyle onları inkârcı sayacak kadar taşkınlık içinde cereyan eder. Böyle olunca bu grup, cemaaten ayrılmaları veya kendilerince herhangi bir nedenle çekinmeden küfür isnadını karşı tarafa iade ederler.

Daha sonra çoğu kez bu ihtilafın hiddetinden iki fırkanın arasında yer alan ve ikisine de mesafeli yaklaşan üçüncü bir fırka doğar. Çok geçmeden öncekileri azarlar ve inkârcılıkla suçlarlar. Çünkü bunlardan her ikisi de diğeriyle olmak zorundadır. Aksi halde o inkârcıdır. Konumu önemseme, ictihatları büyütme ve grupları küfürle suçlama zinciri böylece sürer gider. Ayrıca bunlara kökten ayrılıklar ve temelden kopmalar zinciri de eşlik eder.

Onların kopuşu müminlerin emiri Ali radıyallahu anh'ye: "Allah'ın kitabını hakem kılmayı kabul etmelisin, aksi halde sen kâfirsin" dedikleri zaman başlamıştı.

Onlara uyup istemeden ve hoşlanmadan hakem tayinini kabul edince de: "Sen Allah'ın dininde insanları hakem saydın, öyleyse kâfirsin, çünkü hüküm yalnızca Allah'a aittir!!" demişlerdi.

Ben bir yaratığı hakem kabul etmedim, sadece Allah'ın kitabını hakem kabul ettim, Allah'ın kitabı ise satırlar halinde yazılmış bir yazıdır, insanlar onu konuşurlar, ben bunu yalnızca sizin görüşünüzle yaptım, dediğinde onlar derler ki: "Biz hakem kabulüne razi olduğumuzda kâfirdik, şu anda küfürden tevbe ediyoruz, sen de kendi küfrüne tanıklık eder, itaat edeceğine huzurumuzda söz verir ve tevbe edersen, sana itaat ederiz." Buna karşılık Ali radıyallahu anh : "Allah ve Rasûlune imanımdan, Rasûlullah'la

birlikte hicret ve cihadımdan sonra mı kendi küfrüme tanıklık edeceğim?" diye sordu ve: "O takdirde sapıklığa düşer, hidayette olanlardan olmam" diye ekledi.[278]

Andlaşma tutanağı yazıldığında Şamlılar kendi isminin önünden "Mü'minlerin Emiri" ifadesini silmesini isteyince barışın gerçekleşmesinden yana oluşu ve Peygamber'in daha önce geçen ihbarını doğrulamak isteyişi, O'na bunu sildirtti.[279]

Bu sefer de hariciler dediler ki: Sen adının önündeki "Mü'minlerin Emiri" ibaresini sildiğine göre o zaman "Kâfirlerin Emiri"sin. Haricilere: "Mü'minlerin Emiri"ne itaat edin, isyan bayrağını çekmeyin" denildiğinde, "Bize Ömer radıyallahu anh gibi birini getirin de itaat edelim" [280] dediler. Böyle biri getirilemeyince de mü'minlerin emirliğine Abdullah ibn Vehb'e'r-Rasibi'yi seçtiler!! Bu herif, afedersiniz işemesini bilmeyen biriydi. Ne ilk müslümanlardandı, ne Peygamber Efendimiz'le sohbeti ve ne de anlayışı olan biriydi. Allah onun herhangi bir iyiliğine asla tanıklık etmemişti.[281] Cür'etkâr davrandı,Mü'mınlerin Emiri Ali'ye isyan etti. Oysa Ali radıyallahu anh kendi zamanında yeryüzündeki insanların en üstünü idi. Pişman da olmadı endişe de etmedi. Kendisinin söylediği gibi ancak dilini meşgul edince, Allah'ın zikrine ara verdiği için üzüldü ve endişelendi.[282]

Haricilere Abdullah ibn Habbab radıyallahu anh uğradı ve ona şöyle dediler: Sen ibn Habbab Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'in sahabesi misin? O da: Evet, dedi. Bu sefer: Öyleyse bize babandan hadis aktar dediler. O da: "İleride bir fitne doğacak, eğer Allahu Teala'nın öldürülen kulu olabilirsen ol" hadisini aktardı. Bunun üzerine Abdullah ibn Habbab'ı öne çıkararak boynunu vurdular. Sonra odalığını çağırdılar, kadın hamile idi, karnını yarıp bebeğini çıkardılar. Bir dereye uğradılar, içlerinden birisi bir hurma alarak ağzına koydu, o hurma hatıra taşıyor, sen onu nasıl helal sayarsın? dediler. Bunu işiten Abdullah ibn Habbab, herhalde ben, bir hurmadan daha saygıdeğer olmalıyım, dedi. Fakat aldırmadılar ve bir hristiyan hurmasına verdikleri değeri vermeyerek kendisini katletmekte bir sakınca görmediler![283]

Bunun örneklerinden biri de uzun bir hikayedir. Aslı, bir ayrıntıyla ilgili fıkhi bir fetvadır. Ancak ondan tuhaflık derecesine ulaşan görüş ve fırkalar ayrılır.

278 Bkz. Tabari, C. 5, S. 83, Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim'in açıklamalarıyla. Fethü'l-Bari, C. 12, S. 284, İslâmi Makaleler, S. 4, Raytır'ın açıklamalarıyla.
279 Hudeybiye kıssasında yer alır.
280 Bkz. Tabari, C. 5, S. 84, Fethü'l-Bari, C. 12, S. 284,
281 e'l-Fasl, ibn Hazm, C. 4, S. 157
282 Telbisü iblis, S. 95
283 Bkz.Feth, C. 12, S. 297, Kâmil, C. 7, S. 241, Rağbetü'l-Emel adlı şerhiyle birlikte. Burada olaylar karıştırılmış ama, sanırım sonraki olay, Abdullah ibn Habbab'ın öldürülmesinden önce olsa gerek. (Ç)

Hikaye şöyledir: "İbadiye[284] fırkasına mensup bir adam vardı. Adına İbrahim denirdi. Karşıt görüşe sahip kimselere cariye satmanın uygun olacağına fetva verdi. Bu fetva ile adına Meymun denilen bir adam beraat etti. Bu adam bu işi helal görenlerdendi.

Aralarından-ibadiyeden-ne helal ne de haram görmeyen bir topluluk çıkarak âlimlere yazı yazıp konuyla ilgili fetvalar istediler. Gelen fetvalar şöyleydi:

a-Takiyye bölgesinde cariyelerin satış ve bağışı helaldır.

b-Tereddütlü davrananlar, İbrahim'in velayetinde tereddütlü davranmalarından dolayı tevbe etmeye çağrılır.

c- Meymun, sözünden dolayı tevbeye davet edilir.

d-Kendileriyle birlikte bulunan ve tereddüt eden, fakat fetva verilmeden önce vefat eden bir kadını suçsuz saymak.[285]

e-İbrahimin, müslüman iken ve müslümanlığını açıklarken, tereddütlü davrananları özürlü gördüğü için tevbeye çağırması.

f-Tereddütlü davrananların, kâfirken ve kâfirliğini açığa vururken Meymun'un suçsuzluğunu inkârlarından dolayı tevbeye davet edilmeleri.[286]

Makâlât yazarı şöyle der: "Tereddütlü davranan ve bu tutumlarından dolayı tevbe etmeyip tutumlarında ısrar edenleri alırsak, bunlara "Duranlar" adı verilmiştir. Hariciler onlardan uzaklaşmışlardır. İbrahim, karşıt görüşte olanlara cariye satılmasının helal olduğu düşüncesinde sabit kalmış, Meymun da tevbe etmiştir." [287]

Fakat iş burada durmadı, aksine ihtilaflar çeşitlendi ve gelişti, duranlardan bir grup daha ayrıldı, bunlar da "Dahhakiyye" adıyla anıldı. Bunlar, takiyye bölgelerinde müslüman hanımların kendi topluluklarının kâfir erkekleriyle evlenmelerini uygun buldukları gibi bunun aksini, yani takiyye bölgelerinde kâfire hanımların kendi topluluklarının erkekleriyle evlenmelerini de uygun bulurlar. Ama inançların açığa vurulduğu takiyye bölgeleri dışındaki bölgelerde, kendi kuralları geçerli olur, kâfirin mü'minle evlenmesi uygun oralarda görülmez.

"Dahhakiyye" den bir fırka ayrılarak bu tür evlenme ve evlendirmeleri yapanları suçsuz saymıyor ve şöyle diyorlar: "Kendi topluluğumuzun kâfir erkekleriyle

284 Abdullah ibn İbad'a nisbet edilen bir hariciye fırkasıdır. Her ne kadar azgın ve taşkın da olsa, haricilerin en hafif fırkalarından sayılır. Günümüze kadar Amman, batı bölgeleri ve Zengibar'da bulunmuşlardır.

285 Çünkü kadının ölümünden sonra kendisinin tevbeye davet edilmesi mümkün değildir. Böyle olunca ihtiyatla amel etmişlerdir. O da, kadını suçsuz saymaktır. Sapıklıktan Allah 'a sığınırız.

286 İslâmi makaleler, S. 110

287 a.g.e.

evlenen bu kadınlara, müslümana verilen haklardan hiç birini vermeyiz. Ölürlerse cenaze namazlarını kılmayız, haklarında tereddütlü davranırız." Ancak aralarında bunları suçsuz sayanlar da bulunmaktadır. [288]

Böylece "(Dahhakiye/Gülenler) fırkasından ayrılan (Vakıfe/duranlar) fırkası, iki fırka olmuştur. Bir fırka evlenen bayandan uzak durmuş, diğeri ise Abdulcebbar ibn Süleyman'a katılmışlardır.

Abdulcebbar ibn Süleyman'a katılanlar, topluluklarında bulunan kâfir erkeklerle evlenen bayanları suçsuz sayanlardır."[289]

İş yine bu kadarla kalmadı, aksine Abdulcebbar'ın fırkasının içinde başka ayrılmalar da meydana geldi. Bunlar Abdulcebbar'ın fırkasını bir çok fırkaya böldü, haricilerin ayrıldıkları ve ihtilafların uzadığı çözümü zor bir meseleyi gündeme getirdi. Bu mesele, çocukların hükmü meselesiydi. Yani dünya ve âhirette, takiyye ve kendini belli etme bölgelerinde müslüman ve müşriklerin çocukları meselesiydi!!"

Şöyle ki, Abdulcebbar arkadaşlarından birine kızını-adının Sa'lebe olduğu söylenir-nişanladı, Sa'lebe adamdan dörtbin dirhem mehir istedi, bunun üzerine Abdulcebbar nişanlanan kimseyi, adına Ümmü Said denilen bir kadınla birlikte cariyenin annesine gönderdi, kızlarının ergen olup olmadığını soruyor ve eğer ergen ise, islâmı da ikrar ediyorsa, mehir olarak verdiğim miktara aldırmam, diyordu.

Ümmü Said bunu kızın annesine iletince kızın annesi şöyle dedi: "Ergense de değilse de kızım müslümandır, ergenliğe eriştiğinde herhangi bir iddiada bulunmaya ihtiyacı yoktur. Bunu ona bir kez daha tekrarladı. Bu haldeyken Sa'lebe içeri girdi. Onların kavgalarını işitti ve onları bundan vazgeçirmeye çalıştı. Sonra Abdulkerim ibn Acred içeri girdi. Onlar kavga halindeydiler. Sa'lebe Acered'e durumu anlattı. Abdulkerim ergenliğe eriştiğinde kızın çağrılması gerektiğini iddia etti. İslâma çağrılıncaya kadar ondan beri olmak gerekir. Sa'lebe bunu reddetti ve şöyle dedi: Hayır, aksine biz onun velayeti üzere sabitiz.. böylece bir kısmı diğerinden beri olmuştur. [290]

Kadın konusunda Dahhakiye'nin parçalanması ve fetva'nın onun üzerine kurulmasıyla birlikte, adına Beyhesiye[291] denilen bir fırka daha ayrıldı. Onların görüşleri de şöyleydi:

A-Meymun, toplumumuzun kâfir diyarında cariye satışını yasak saydığında ve onu serbest sayandan ilişkiyi kestiğinde dinden çıkmıştır.

288 a.g.e. S. 111
289 a.g.e. S. 113
290 İslâmi makaleler, S. 113
291 Ebû Beyhes, Haysam ibn Câbir e's-Sanbağı'ye nisbettir. Bkz. Kamil şerhi Rağbetü'l-Emel, C. 7, S. 241

B-Sebat edenler-ki, bunlar duranlar grubudur-de Meymun'un dinden çıktığını ve ibrahim'in doğru yaptığını bilmedikleri zaman dinden çıkmışlardır.

C-İbrahim de duranlar işlerinde durdukları, İbrahim ve Meymun'dan velayeti inkâr ettikleri için onlardan ilişkiyi kesmemesi yüzünden dinden çıkmıştır. [292]

İşte haricilerin bu konudaki durumları bu noktaya dayandı. Bunun gibi bir çok mesele vardır. Bu örnekler topluluğun fikri metodu ve psikolojik karakteri hakkında açık gerçeği ortaya koymaktadır. Zaten aranan da budur. Biz yine bu parçalanmalara ve sonuçlarına dönelim.

Tarihi olay ile akaidsel gerçek arasındaki haricilik

Hariciler mezhebini araştırmak ve analizini yapmak için önemli olan, haricilerin herhangi bir dönemde dahili ve harici faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan tarihi bir fırka mı, yoksa asırların geçmesiyle yenilenen veya yenilenme yatkınlığı gösteren itikadi bir hareket mi olduğu noktasında gerçeği bilmektir. Bu olay daima belirli özellikler ve sınırlı karakterler taşır.

Bu gerçeği araştırmak bizi, haricilerin doğuşlarındaki temel faktörlere götürüyor. Çünkü bu araştırma bizlere, bir yönden ilk tarihi olayların temelinde yatan gerçekleri açıklarken, diğer yandan da özellik ve karakterlerin belirlenmesinde yardımcı olur.

Modern ve çağdaş araştırmacılar, harici hareketini inceleme ve analiz işini üslenenler bunlardır. Nevar ki, genelde modern kriterler ve ithal yöntemler kullanmışlar, böyle olunca da mutlaka tartışılması gereken görüşler ortaya atmışlardır. Görebildiğim kadarıyla bu görüşlerin en yaygını, harici hareketinin temel faktörü "Hilafet" konusudur. Kabile taassubu ve Kureyş'in tartışması, bu temele oturan ve haricilerin ayrılmalarını açıklığa kavuşturan bir sebeptir, diyen görüştür. Bunu izleyen görüşlerden biri de haricilerin ayrılma sebepleri, Ümeyye ve Abbas oğullarının zulüm ve işkenceleridir, diyen görüştür.

Gerçekte bu görüşe sahip olanlar-bazı tarihi belgelere dayansalar da-yalın tarihi gerçeklerden daha çok, çağın olaylarından ve atmosferinden etkilenmişlerdir.

Zira hilafet konusu, bunların açıkladıkları gibi bütün fırkaların doğmasında temel faktör değildir. Derinliğine araştıran insaflı bir araştırmacı için açıktır ki hilafet konusu, fırkaların çoğuna göre yalnızca cüz'î veya tatbiki bir konudur. Hattâ hilafeti dinin rükunlarından biri sayan şia'nın bile ortaya çıkış nedeni, ileride göreceğimiz gibi hilafet konusunun kendisi olmamıştır. Kabile taassubunun harici

292 İslâmi makaleler, S. 113

hareketine neden oluşu ise tarihi belgelerle, haricilerin çoğunun Rebia veya Yemen'den değil de Temim oğullarından, yani Mudar kabilesinden olduğunun ortaya çıkmasıyla reddedilmiştir. Bu da haricilerin taassuplarının Kureyş'e direnenler için değil de Kureyş için olmasını gerektirir. Zira Kureş, soy inceleme uzmanları katında yaygın olduğu ve hatta Rasûlullah'tan rivayet edilen sahih hadislerle sabit [293] olduğu gibi Mudar kabilesine mensuptur.

"Duha'l-İslâm" yazarlarının ve Şeyh Ebû Zehre gibi onlara uyanların Me'mun'un: "Rebia'yı alırsak, onlar peygamber'ini Mudar'dan gönderdiğinden beri Allahu Tea-la'ya kızgındırlar, Rebia'dan iki kişi çıkmasın ki, içlerinden birisi harici olmasın."[294] şeklindeki sözüne dayanmalarını alırsak bu, yerinde bir davranış değildir. Çünkü eğer bu metin doğruysa, Rebia kabilesinin özelliklerinden söz etmiştir, yoksa haricilerin tümünden söz etmiş değildir. Nehrevan'daki haricilerin yöneticilerinin ve liderlerinin isimlerini inceledim, aralarında Rebi kabilesinden olana raslamadım." [295]

Cümledeki Temim oğulları kabilesine gelirsek, bu kabilenin meşhur olduğu yön, peygamberliğin ve halifeliğin Mudarda olduğuyla övünmesidir. Asrın ünlü şairleri olan Farazdak ve Cerir, bununla övünürlerdi ve ikisi de Temim'den idiler. Her birisi kendi açısından kabilesi Rebia bu şereften yoksun diye Ahtal'ı ayıplıyordu.

Ünlü şair Cerir, Nuniye adlı eserde şöyle der:

Tağleb'i üstünlüklerden yoksun kılan, nübüvvet ve hilafeti bize bahşetmiştir.[296]

Memûn'un ifadesiyle bu şiir örtüşmektedir.

Bu gerçek, Rasûlullah'ın vefatından sonra kabile taassubunun dinden dönme nedeni-ya da nedenlerinden biri-olmasına ve dinden dönenlerle haricilerin zaman zaman soyda birleşmelerine zarar vermez. İnsaflı herhangi bir araştırmacının, Kureyş karşısında kabile taassubu güderek derin bilgiye sahip kurrâ (kur'an'ı iyi okuyanlar) ile dinden dönenleri aynı katagoride değerlendirmesi mümkün değildir.

293 Bunlardan birisi Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadislerden biri olan: Üç şeyden beri Temim oğullarını sürekli seviyorum:Peygamber'i onlar hakkında şöyle derken işittim: "Onlar, ümmetimin deccala karşı en sağlam duranlarıdır." Onların hediyeleri geldi, Peygamber Efendimiz: "Bu bizim kavmimizin hediyeleridir." buyurdu.Âişe radıyallahu anhum' nin yanında onlardan bir esir hanım bulunuyordu, Peygamber Efendimiz: "Onu âzâd et, zira o İsmail oğullarındandır." buyurdu. Buhari, C. 5, S. 172

294 Naklettikleri bu ifade, "Abbasi Hilafetinde Bağdat" adıyla incelenen "Bağdat Tarihi" adlı eserde ibn Tayfur'un kullandığı bir ifadedir.

295 Oysa aralarında Temim oğulları dışından Has'amlı ve Selemli olanlar bulunuyordu. Bkz. Tabari, C. 5, S. 76, 85

296 Divanü Cerir, Kerem Elbistani'nin açıklamasıyla, S. 476 Ahtal'ın mensup bulunduğu Tağleb, bilindiği gibi Rebia kabilesinin bir koludur.

Çünkü dinde şiddetten yana olan, yanılgıyı ve günahı dinden çıkmak sayacak kadar derinleşen bir düşünce ile peygamber olduğu ve bazı farzların düştüğü iddiasıyla ortaya çıkan açık çağrı arasında bir buluşma tasarlamak imkân dışıdır.

Doğrusu iki fırkanın soy ortaklıklarını kanıt göstererek sebep ve gayelerinin bir olduğunu söyleyen, adalet ve insafın engellediği bir spekülasyona kalkışmıştır. Hattâ Hurkus ibn Züheyr, Hurkus ibn Müseyleme de olsa durum değişmez. Fakat ben, bu araştırmacıların körü körüne müsteşrikleri taklit ederken daha insaflı olmalarını diliyorum.

Bunun dışındaki çağdaş görüşlerden biri de Marksist ve Baascilerden bir gurubun, genelde batının materyalis görüşünden etkilenenlerin ve müsteşriklerden bir belge nakledenlerin benimsedikleri; haricilerin ortaya çıkış nedenleri, kurak çöl ortamları ve sınıfsal ayrımlarla ezilen maddi gerçekleridir. Halifeler ve onlar gibi davrananlar, bu durumdan yararlanıyorlardı, şeklindeki görüştür. Bu görüşü çürüten yalnızca hariciler dünyada insanların en zahitleri idiler, kendilerine her şey sunuluyordu ve önlerine bol bol seriliyordu, şeklindeki görüş değil, aksine Peygamber'in fikirlerinin doğuşu konusundaki sahih hadisi de bu görüşü çürütür ve reddeder.

Buhari'nin Ebû Saîd (radıyallahu anh) den rivayet ettiğine göre o şöyle der; Rasûlullah ganimet taksim ederken bir ara Abdullah ibn Zü'l-Huvaysara e't-Temimi geldi ve:

-Âdil ol ey Allah'ın elçisi! dedi. Bunu işiten Peygamber Efendimiz:

-"Yazıklar olsun, ben âdil değilsem kim âdildir?" buyurdu. Ömer:

-Bırak boynunu vurayım, dedi. Peygamber Efendimiz:

-"Onu bırak, onun arkadaşları var, sizden biriniz namazını onun namazı yanında ve orucunu onun orucu yanında küçük görür. Okun avdan çıktığı gibi dinden çıkarlar, okun tüyüne bakar orada bir şey bulunmaz, ağacına bakar orada bir şey bulunmaz, demirine bakar orada bir şey bulunmaz, pislik kanı geçmiştir. Belirtileri ellerinden-ya da göğüslerinden-biri, kadın eli veya göğsü gibi olan adamdır." Ya da şöyle demiştir: "Gevşek bir eşya gibidir." "İnsanlardan bir fırka çıktığı sırada çıkarlar."

Ebû Saîd der ki: Tanıklık ederim ki, ben Peygamber'den işittim ve yine ben tanıklık ederim ki, Ali onları katletti, ben de beraberindeydim. Adam getirildi, Peygamber'in belirttiği niteliklere uygundu. [297]

Bunlar, zulmün ve hakim zümrenin fiilen işkencesinden önce meydana gelenlerdi. Dolayısıyla her ne kadar işkence, haricilerin fikirlerinin güçlenmesine ve böyle düşünmeyi körükleyen faktörlerden ise de haricilerin ortaya çıkış nedeni bu

297 Feth, C. 12, S. 290

değildir. Fakat bu delice ve boş bir örnektir. Hangi yönden bakılırsa bakılsın hiç bir şekilde yararlara da olayların akışına da uygun değildir. Havada takla atarak başlıyor, fakat hızla aşağı düşerek uzak ve derin bir yere düşüyor.

Peygamber'in tenkide uğradığı bir örnekleme,[298] peki bu adam Osman zamanında meydana gelen olaylar ve Emevi ve Abbasi yöneticileri zamanında yaşananlar hakkında ne düşünür acaba?!

Doğrudur, haricilerin fikir ve hareketlerinin temelini oluşturan hilafetin Kureyşte tekelleşmesini, Emevi ve Abbasi sülalesinin işkencelerini bir kenara bıraksak bile, bu durum haricilerin fikir ve hareketinin doğal gelişiminden doğan bir sonuçtur. Görüldüğü gibi onların ilk işleri kendilerinden bir halife istemek değil de yaşantı ve adaletinde Ömer'e benzeyen bir halife istemek olmuştu. Fakat Temim oğulları araplarından mü'minlere bir halife seçimi gibi yaptıklarına, topluluğun karşı çıktığını görünce, onlar da kendilerini Kureyşli olsun olmasın uygun olan her müslümanın halife olması caizdir, sonucuna götüren bir savunmayla yaptıklarını savunmak durumunda kaldılar.

Düşünce, olanları yasal gösteren bir felsefedir, olayların üzerine kurulduğu inançla ilgili bir temel değildir.

Haricilerin ortaya çıkışlarının gerçek nedeni, psikolojik ve yaratılıştan gelen bir nedendir. O da, nefislerin sürekli ortalama ve dengeli bir sistem üzerinde tutulamadığı, aksine sağa ve sola saptıkları, ya mahveden batışa ya da boşa gideren gevşeklik yöneldikleridir. Birincisine hariciler, ikincisine de mürcie ve diğerleri düşmüştür.

Nefisler yalnızca sürekli tezkiye ve alışkanlık haline gelen düzgün yaşayışla dengeli yaşam altına alınabilir. Nitekim bunun örneği ilk nesilde görülmüştür. O nedenledir ki, her alanda gerçek "orta ümmet" özelliği bu ilk nesilde[299] sembolleşmiştir.

* Bu dinin yaratılışa uygunluğu, kusursuzluğu ve dengeyi koruduğu her iki sapmayı da tedavi edişinde kendini gösterir.

İsyan, tabiatiyle bozuk bir düşünceden hareket eden çok az kişinin güç yetirebileceği bir olgu olup bu azınlık kendisine lazım olanı böbürlenme ve büyüklenmeyle ele geçirince, onları gözleyen kimse zanneder ki onlar, dinin gerçek yönünü ve yüceliğini temsil ediyorlar. Bu kimselerin kimler olduklarını ve bu düşüncenin şüphelerini

298 Görüldüğü gibi bu adam, arapların ileri gelenlerine ganimet verilmesini muhacir ve ansarın fakirlerinin ondan yoksun bırakılmasını adaletten ayrılma sayıyor. Ama.Peygamber (a) in hangi yararları ve hangi ölçüleri dikkate aldığını ve onlara göre hareket ettiğini görmüyor. Bu örnekliğin kanıtlarından biri de daha önce geçen haricilerin Ömer benzeri halife istemeleridir,

299 Nitekim Peygamber Efendimiz, birisi; bütün yılı oruç tutarım, asla iftar etmem, diğeri; kadınlarla evlenmem, üçüncüsü; et yemem, diyen üç kişinin aşırı gittiklerini kaydetmiştir.

açıklayan sahih hadisler gelmiştir. Buna göre farklı bir inanç sistemine sahip sapık bir fırka olması dolayısıyla haricilerden sakındırma açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Aşırılık tabiatiyle çoğu kimseye baskın çıkınca, ondan sakındırma genel olarak buyruk ve yasaklarda, hatırlatmalarda, iyiliği özendirme ve kötülüğü engellemelerde, topluluk arasında karşılıklı öğütleşmelerde ve aşırı gidenleri korkutmada temsil edilerek gelmiştir.

Amaç; haricilere belirli yerel yorumları olan tarihi bir olgu olarak bakmanın bir yanılgı olduğunu, onlara her yer ve zamanda tekerrür edebilecek itikadi düşünce olarak bakmanın zorunlu olduğunu açıklamaktır. Yani haricilik, "Bir din edinme hareketidir" her dinde ve her çağda bulunur. Haklarında mevcut belgeleri araştıran, hadis ve fıkıh kitaplarının onlarla ilgili bağımsız hükümlerini tarayan kimsenin karşılacağı da budur.

Buna göre haddi aşmak, bizden önceki dinler tarihinde kendi geniş alanında büyük bir harekettir. Hatta Peygamber Efendimiz: "Sizden öncekiler dinde taşkınlıkları yüzünden helâk oldular." buyurmuştur.[300]

İsa veya Üzeyir' (aleyhisselam) in ilâhlaştırılmaları ve hristiyanlıktaki ruhbanlık, bunun bir örneğinden başka bir şey değildir.

Ama bu dinin başında da ortasında da sonunda da hariciler çıkmıştır ve çıkışları ileride de sürecektir.

Bu yüzden öncelikle onlardan kaçınmak ve uzak durmak, ikinci olarak da reaksiyon olarak doğan karşı tepkinin-ki, o da erteleme hareketidir-yayılmasını önlemeyi garantilemek için haricileri araştırmak ve nasıl bir grup olduklarını tanımak gerekir.

İslâmi fırkalar ve doğuşları üzerinde çalışan çağdaş, modern araştırmacıların sistemlerini kabullendiğimiz takdirde bu belgesel gerçekler ve dini yararlar, elimizden uçup gider.

Sözkonusu araştırmacılar hakkında hüsnü zanda bulunsak da körükörüne taklitlerini veya bilerek tahriflerini görmezlikten gelsek bile, diyoruz ki: haricilerin sistemlerindeki yanlışlığın kaynağı, her asrın adına "Asrın ruhu" denilen kendine has apaçık özellikleri olduğu halde içinde bulundukları asrın gerçeklerini ve kavramlarını geçmiş asırlara da uygulamak istemeleridir.

Bizler siyasi mücadelelerin, yalın parti gruplaşmalarının, katıksız menfaat gayelerinin kendisine damgasını vurduğu bir asırda bulunduğumuz için, sözkonusu araştırmacılar bu olguları grup ve fırkaların tasarruflarında inanç ve ilkelerin rol

300 Hadisi İmam Ahmed rivayet etmiştir. Buhari; Sahih, S. 215, 347 Nesai, C. 5, S. 268

oynadığı o asra da aynen uygulamaya kalkıştılar. Sapık fırkaların herhangi bir yarar amacından soyutlanmış olarak takdim ettikleri önemli sayıdaki kurbanlar ve ortaya koydukları korkunç derecedeki çabalar, elbette grup ve fırkaların tasarruflarında inanç ve ilkelerin rol oynadığının kanıtlarından biridir.

Bu noktada çağdaş tarih yazarlığı-çok azı dışında-normal olarak içinde bulunduğu madde bataklığında yuvarlanan ve menfaat çatışmalarının acısını yaşayan, "Soyut değerler" kavramına inanmayan, bundan sonra da önce de islâma karşı kin ve taaasup duygusunun sonuna kadar hakim olduğu bir görüşe saplanan kendi ortamında batı kalıplarına büründü.

Bu konuda açıkça sosyalizmi temel alan Ahmed Emin ve öğrencisi, solcuların görüşlerini paylaşan Şakir Mustafa ve Zâhiye Kadrûra, herhangi bir görüş ve düşünceye sahip olmadan aktarımlarda bulunan Ebû Zehre ve Neşşâr eşit seviyededirler, aralarında herhangi bir farklılık yoktur.

Çağdaş yazarlar sahabe arasında cereyan eden olayları dünyevi ve siyasi bir anlaşmazlık olarak aktardıklarına göre haricilerin ve mürcienin ortaya çıkış nedenini taassup ve menfaat faktörleri olarak görmelerinde bir tuhaflık yoktur.

Çağın terimlerinden biri üzerinde durmak, bunu fırkalar ve doğuşları tarihine uygulamanın sonucunun ne olduğunu görmemiz açısından bize yeter. Dikkat! Bu terim "Siyaset" terimidir. Böyle oluşu, bu terimin çağdaş yazarların inandıkları fikri laiklikle açık bir bağlantısının oluşundandır.

Sözünü ettiğimiz yazarların eserlerini inceleyenler, din ve siyaset kavramları arasında var gösterilen sahte çelişki karşısında şaşırdıklarını gizlemiyorlar. İslâmi fırkaların doğuşu çevresindeki bakışlarını kararsız ve görüşlerini karmaşık hale getiren, hariciler, mürcie ve şia'nın, dini birer grup mu, yoksa siyasi birer grup mu, olduklarını birbirlerine sordurtan ve karşılıklı mücadele ettiren de işte bu çelişkidir.

Haricileri siyasi bir fırka sayanlar, kabile taassubunu ve hilafette "Diktatörlük" dedikleri yönetim biçimini haricilerin varlığına sebep ve hareketlerinde etken faktör kabul ettiler, buna karşı çıkan bütün görüşleri çürütmeye ve geçersiz saymaya yöneldiler. Haricileri dini bir fırka sayanlar ise dînî radikalliği ve aşırı âhiret düşkünlüğünü, haricilerin varlığına gerçek sebep ve hareketlerinde etken faktör olarak gördüler, başka görüşlere asla bir şans tanımadılar.

Her iki grup da siyasetin, islâmın önemli ve temel yönlerinden biri sayıldığını, dolayısıyla islâmi hayat içindeki itikadi yönelimlerin herhangi birinden tamamen ayrılmasının mümkün olmadığını unuttular. İşin özü ve hedefi, kimi gruplar kendilerince

olayın şu veya bu yönünü öne çıkarıyor, bunu en çok ortaya koyan da aktif uygulama çizgisi oluyor, temeli inanç ve ilke olan teorik kurallar olmuyor. [301]

Bununla birlikte teknik düzenleme amacıyla sözü edilen terimleri veya üstün gelen sıfatları kullanmaya bir engel yoktur. Ancak dinle siyaset arasında aptalca bir ayrım için bunu bir bahane olarak almaktan uzak durmak, asrın ölçü ve kriterlerini islâm'a ve onun mümtaz tarihine rasgele uygulama karışıklığına karşı uyanık olmak gerekir. [302]

Özellikle hariciler konusundaki görüşün her iki tarafını da insan, şöyle diyerek kolaylıkla çürütebilir:

Tarihi kaynaklar sıffın günü hariciler ortaya çıktı çıkalı-kendi iddialarına göre-insanları dinde hakem kabul ettiği için Ali'nin radıyallahu anh kâfir olduğuna inandıklarında, Abdullah ibn Vehb e'r-Rasibi'yi emir olarak başlarına diktiklerinde ve ona "Emiru'l-Mü'minin" adını verdiklerinde ittifak halindedirler.

Bu durumda haricileri sırf siyasi bir fırka olarak kabul edenlerin:

-Öyleyse bu fırka nasıl oldu da "Günah Sebebiyle Kâfir Sayma" ilkesi üzerine kuruldu? sorusunu açıklamaları gerekir.

Ayrıca onların çağdaş anlayışlarına göre:

-"Günah Sebebiyle Kâfir Sayma" ilkesini siyasetin bölümlerinden hangisi altında değerlendireceğiz? Kendi çağdaş din anlayışlarına göre haricileri sırf dini bir fırka olarak kabul edenlerin de o takdirde:-Öyleyse bunlar neden "Silahlı Bir İhtilal" de birleştiler ve kendilerinden bir adama "Mü'minlerin Emiri" olarak bey'at ettiler? sorusunu açıklamaları gerekir.Yine ayrıca kendi anlayışlarına göre:

Hareketle birlikte doğan bu uygulamayı dini törenlerden hangisi altında değerlendireceğiz?

301 Hatta şia'ya göre imamlık teorisi, bunların kavramlarıyla şia'yı siyasi bir fırka saymaya müsait değildir. Aksine bu, bizim; inanç esastır, sözümüzü pekiştirmektedir. Bu nedenle şia inancı, dinlerinin temellerinden biri saymıştır.

302 Bu uygulamaların en barizlerinden biri, haçlı seferlerinin dini savaşlar olmadığını, aksine ekonomik savaşlar olduğunu söylemektir. Oysa Avrupalı tarihçiler, ortaçağların iman çağları olduğunda ve bunu kiliseye uygulamada görüş birliğine varmışlardır. Çünkü o çağlarda kilise her şeye hakimdi. Savaşların yönetimi bir yana, imparatorların taç giymesi bile papanın uzmanlık alanına giriyordu. Bu nedenle bu görüşü savunanlar-müslüman veya hristiyan-bu savaşları dini savaş saydırmayan çağdaş tarihler vermekten aciz kaldılar.

Hariciler ve mürcie (erteleme hareketi) nin doğuşu

Ayrılmanın bir hareket olduğu ve bir hadise olmadığı açıklığa kavuştuktan ve gerçek nedeni bilindikten sonra, aşırılık karşısında gevşeklikte tefrit çizgisine oturan aykırı hareketi tanıma noktasına ulaşabiliriz.

Konunun püf noktası, şüphesiz ki karşıt hareket, aslında yalnızca ilk hareketin kendisinden kaynaklandı. Yani bu iki karşıt hareket, doğuştan beri birisi sağ tarafa diğeri sol tarafa aşırı biçimde çeken biribirine düşman iki sistem değildi. Aslında bunlar tek bir sistemdiler ve bu da bir"Çıkış" veya bir "Ayrılış" hareketi idi. Fakat azgınlıkta bir kısmı diğerinden daha aşırıydı. Bu grup arasındaki ihtilaf uygulama yönünde gelişti,Osman, Ali ve diğer sahabeler (radıyallahu anhum) fitne sebebi sayıldıktan sonra tartışma konusu toplumda gerçekten büyük günah işleyenlerin ele alınması oldu.

Çoğu araştırmacının boyutlarını kavrayamadığı bu gelişme, sonunda iki gerçek karşıt sisteme dönüştü. Aralarındaki ihtilaf, doğuş sırasındaki tarihi olaylar boyutunu aşarak, köklü bir genel teorik ihtilaf halini aldı. Bu gerçek-yani mürcie'nin aslı, taşkınlıkta çelişki yoluyla değil de doğrudan ve bizzat hariciler olduğu gerçeği-çoğu zaman benim dikkatimi çekmiştir. Dikkatimi çekmesi doğru olmaması veya tesbit edilememesi yönünden değil de, harici fırkalarınının inceden inceye araştırılmasından sonra ortaya çıkan nedenlerinin yeterince açıklığa kavuşmamasından kaynaklanmıştır.

Bu noktada diğerinin bilinebilmesi için harici hareketlerinden birinin genişliğine araştırılması zorunluluğu kendini göstermiştir. Gerçeğe ulaşmak istiyorsak, haricilerin tarihindeki bu açık hareketi tanımalıyız. Bu hareket genelde tartışmak ve yaklaşık her konuda birden fazla görüşe ayrılmaktır. Hakem olayından başlayarak mürcie gurubunun ortaya çıkıp kendi ayaklarının üzerinde durmasına kadar bu görüş ayrılıklarından harici fırkalarının konumunda toplam üç büyük yönelim ortaya çıkmıştır:

1-Azgınlıkta ve sürekli taşkınlıkta bulunan yönelim.

2-Kısmen kolaylık sınırına dönük olan yönelim.

3-Dikkat ve araştırmayı esas alarak orta yolu tutan tarafsız yönelim.

Daha önce bahsi geçen hikaye, fırkaların konumlardaki üç yönelimin bir tanığıdır. Ayrıca haricilerin tarihinde başka örnekler de vardır. Aslında bunların bizi ilgilendiren yönü, büyük günah işleyenlerin ve yaşadıkları bölgelerin onlara göre hükmü konusudur. Hariciler büyük günah işleyenler hakkında ileri gittiler ve onlara bakışlarında taşkınlıklar yaptılar. Böylece onlar hakkındaki hükümlerde ihtilaf dallanıp budaklandı, hatta bu konuda kimi fırkalar diğerlerinden daha ileri gitti.

Ancak bununla da kalmayıp rezalet dizboyunu aştı. Çünkü onlara göre büyük günah işleyen zina eden, hırsızlık yapan, yalan söyleyen ve benzeri toplumun isyankârları değildi, büyük günah işleyenler; Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Âişe, Ebû Musa, Amr ibn Âs, Muâviye ve Rasûlullah'ın sahabelerinden radıyallahu anhum benzerleriydi. Haricilerin inançlarının temeli, bunların dinden çıktıklarına hükmetmekti. Hakem tayini olayı da daha önce geçtiği gibi bunu körükleyen faktördü.

İşte bunlar, haricilerin tarihlerinde ve erteleme hareketinin doğarak köklerinden yayılmasında önemli başlangıçlardır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi mü'minlerin emiri Ali radıyallahu anh hakkında ilk mahkemenin kurulması, aynı zamanda onun dinden çıktığına hükmetmenin açığa vurulmasıdır. Bu konudaki ittifak aralarında sözbirliği şeklinde devam etti. Bu noktadan hareketle fitnede ihtilaf edenlerin ileri gelenlerinin taşkınlıkları yönündeki ittifak tamamlandı. Bu da ibn Mülcem'in yaptığı bir şeydir. Diğer iki arkadaşı başarısız olmuştur.

Fakat bu iğrenç bid'at gelişti ve büyüdü, daha sonra sırf ihtilaf eden sahabelerin dinden çıktıkları inancı olmaktan öte uygulanan ve ayrıntıya inilen bir alan tuttu. Bu noktada aralarında- açıklaması daha önce yapılmış olan-sistemlerine paralel bir anlaşmazlığın doğması doğal hale geldi.

Düşüncenin gelişmesinin ve alanının genişlemesinin en büyük nedenlerinden biri; ibn Zübeyr ile Emeviler arasındaki ihtilaf sırasında kimi bölgelere egemen olma başarısını göstermeleridir. Öyle ki, kendilerince onlar için "Darü'l-İslâm ve Hicret" bölgesi tesis ettiler. Buradan da-daha önce açıkladığımız gibi-kendilerince usul ve inançların hedefi kabul edilen ayrıntılarla ilgili pratiğe yönelik kararların faktörleri ortaya çıktı.

Bu nedenle yakında inanç ve ihtilaflara yol açan tarihi olayları arzederken inanç ve ihtilafların gelişmelerini de inceleyeceğiz. Böylece özellikle üç yönelim ve bilhassa "Ortada olan" tarafsız yönelim hakkında en derin ve en kapsamlı bilgisiye ulaşacağız.

Aralarındaki ihtilafın tarihi, haricilerden Ezârika kolunun lideri "Nâfi ibn Ezrak e'l-Hanefi"nin "Bölge"ye ve halkına uygulanacak işlemler hakkındaki hüküm çevresinde uydurduğu şeyle başlar. İşte zamanla eski ve yeni haricilerin sistematik temellerinden biri haline gelen teori de budur. Çünkü, onlara göre diğer hükümler buna göre düzenlenmiştir.

Nâfi'in ortaya attığı ihtilafın nedeni; arap asıllı harici bir kadının, kölelerden harici bir erkekle evlenmesidir. Kadının bu köle ile evlenmesine ailesi karşı çıkmış, kadın bu durumu eşine haber vererek müslüman bölgesine girmesi için Nâfi'in askerlerine katılmak, gizlenmek ve boşanmak arasında seçim yapmakta eşini serbes

bırakmış, eşi de kadına yol vermiş, ailesi kadını alarak kadınla aynı görüşte olmayan bir amca oğluyla evlendirmiştir.

Bu olayın sonunda hariciler, kadınla ilgili hükümde görüş ayrılığına düştüler. İnancını açığa vuramaması ve müşrikle evlenmeyi red edememesi nedeniyle bulunduğu yerin ona göre "Takiyye bölgesi" sayılması ve kendisinin evlenmeye zorlanması sonucu haricilerden bir kısmı kadını mazur görürken, Nâfi ve gurubu kadını da eşini de mazur görmezler ve şöyle derler: "Her ikisi de bize katılmalıydılar, çünkü bugün bizler, Medine'deki muhacirlerin konumundayız, hiç bir müslümanın o gün onlardan uzak durması uygun olmadığı gibi bu gün de bizlerden uzak durması uygun değildir." Ayrıca "Takiyye" fikrini savunanlardan da uzak dururlar.

Sonra konu genişledi, kendilerine katılmayan herkesi, görüşlerini paylaşsa da, ikametgâhı takiyye bölgesi olsa da mazur saymayarak dinden çıkmakla suçlamaya kadar vardı. Şöyle dediler: "Kendilerine muvafakatını belli etmeyen herkes dinden çıkmıştır, kestiği helal olmaz, nikahı geçerli sayılmaz." Bu hükmü büyüklere uygulamakla kalmayıp bu konuda çocukların da babalarına tabi olduğunu açıkladılar ve şöyle dediler: "Bizim bölgemize gelmek isteyenin mutlaka sınavdan geçirilmesi gerekir ki, müslümanlığının gerçek olup olmadığını bilelim."

İşte "Bölge" teorisi böyle ortaya çıktı. Zamanla özellikleri: "Bütün büyük günahlar dinden çıkarır, dinden çıkanların bölgesi ise-karşıtlarının bölgelerini kastediyorlar-küfür diyarıdır, öyleyse büyük günahları işleyen herkes ebedi olarak cehennemliktir." Ve "Küfür diyarında oturan kimse kâfirdir, oradan çıkması uygun değildir." tezlerini savunmak olan Ezârika'nın temel esaslarından biri haline geldi.

Bununla da kalmadılar, hatta bu tezlerini Rasûlullah'ın ashabına da uyguladılar, hakem tayini nedeniyle Ali'yi, hakemliği kabulleri nedeniyle de hakemleri -Ebû Musa ve Amr'ı- kâfir saymayı temel ilkelerinden biri haline getirdiler. [303]

Öncelikle Muaviye'yi ve Şam halkını-sahabe'nin hepsinden Allah razi olsun-dinden çıkmış sayıyorlar.

Bu görüşler Necdet ibn Âmire'l-Hanefi'nin, Nâfi'den bağımsız hareket ederek kendisine ve arkadaşlarına özgü bir müslüman diyarı kurmasını, bu taşkınlığın sınırlarında bir indirgeme yapmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda Necdet, bilgisiz kimselerin temel esaslar dışında mazur sayılabileceklerini açıklamış, hatta bunu bir takım kanıtlara dayandırmış, hata yapan müctehidin mazur sayıldığını, kanıt göstermeden önce müctehidin azap göreceğinden korkanın dinden çıkacağını savunmuştur.

303 Bkz. İslâmi Makaleler, S. 86, 87, 89 ve Rağbetü'l-Emel, C. 7, S. 232

Kendi bölgelerine taşınmayanlara munafık adını vermiş-Nâfi gibi kâfir dememiş-ve: "Had cezasına çarptırılanlar ve suçlular-kendi inançlarını paylaşanlar arasından-kendilerinden uzak durmayı gerektirmez, aksine onlarla dostluk kurarız. Ama Allahu Teala onları, ebediyyen cehennem'de tutar.

Necdet'in ortaya atıp yerleştirdiği şeylerden biri de, "Günahta ısrar" konusudur. Bu konuda o şöyle der: Küçük ya da büyük herhangi bir günahta ısar eden dinden çıkmıştır. Bu görüş zamanla eski ve yeni haricilerde sistematik bir temel ilke halini almıştır.

Geleneksel olarak Necdet'in gurubu arasında da görüş ayrılığı patlak verdi, bunun sonunda onlar da üç fırkaya ayrıldılar. Bunlar: Necdiye, Ataviye ve Fedîkiye fırkalarıdır.

Ataviye: Atiye ibn Esved e'l-Hanefi'ye bağlı olanlardır. Atiye ibn Esved, İran sınırları içindeki Sicistan'a taşınarak Nâfi ve Necdet'ten ayrılmıştır. Bu bölgede hariciler yayıldılar. Kesintili dönemlerde hakimiyet sağladılar. Burada da aynı şekilde çeşitli fırkalara ayrıldılar. Ataviye'de "Abdülkerim ibn Acred denilen biri çıktı, onun görüşlerinden topluca hepsine birden "Acâride" denilen on beş kadar fırka türedi.

A-Acâride'den bir fırka şöyle der: "Çocuk buluğ çağına erdiği zaman islâma çağrılmalı, islâma çağrılıp da müslüman olduğunu açıklamasından önce ondan uzak durulmalıdır." Bu fırka bu görüşüyle öne çıkmıştır.

B-Bir diğer fırka "Bölge ve Halkı"konusuna yeniden dikkatleri çekerek şöyle der: "Gerekli olan yalnızca yöneticiyle ve onun yönetimini benimseyenlerle savaşmaktır." Ancak buna karşı çıkanlar yöneticiyle savaşmayı yalnızca kendi aleyhlerine bir başkasına yardım etmesi veya dinlerinin aleyhinde bulunması halinde caiz görürler. Yöneticiye destek olan veya ona rehberlik yapanla savaşmayı da uygun bulurlar.

C-Üçüncü bir fırka daha vardır ki, çocukların geneli hakkında duraklayan tek fırkadır ve şöyle der: Kâfirlerin ve mü'minlerin çocuklarına ne dostluk, ne düşmanlık ve ne de onlardan uzak durmak vardır. Bu durum ergenlik çağına gelmelerine kadar böyle devam eder, ergenlik çağına geldiklerinde islâma çağrılırlar, kabul veya inkâr ederler."

D-Başka bir fırka duraklamayı geneller. Bunlar, takiyye bölgesindeki islâmı benimseyen ve kıbleye yönelen herkes hakkında duraklarlar, ancak kendisinin-değişik-bir inancı olduğunu bildikleri kimseler hakkında ileri geri konuşur, inançsız olduğunu bildiklerinden de uzak dururlar. [304]

Sicistan ve oranın haricilerini bir kenara bırakarak Yemame ve Irak'a dönersek, Necdet ve Nâfi'e ters düşenlerden iki adamla karşılaşır ki bunlar, iki büyük harici

304 Bkz. a.g.e. S. 91-98

fırkası daha kurmuşlardır. Daha sonra âdet olduğu üzere her iki fırka da başka fırkalara ayrılmışlardır.

Bu iki fırka "Sufriye" ve "İbâdiye" fırkalarıdır. Sufriye fırkası, Ziyad ibn Asfar'a tabi olanlar, İbâdiye fırkası ise, Abdullah ibn İbâd'a tabi olanlardır.

Aynı zamanda-açıklığa kavuştuğu gibi- bir fırka daha çıkmıştır. Eş'ari buna bir isim vermemiştir ama sözleri önemlidir. Onlar şöyle derler:

"Bir suç işleyip de cezaya çarptırılan kimseler, cezayı gerektiren suçla anılmaktan öte adlandırılamazlar. Zina ve iftira gibi dinden çıkarmayan bir eylemi yaptı diye onu yapan kimse dinden çıkmakla suçlanamaz, ama o zinakârdır, iftiracıdır. [305]

Namaz ve orucu terketmek gibi cezası olmayan eylemleri yapanlar dinden çıkmışlardır, her iki halde de iman adını tümüyle yok etmişlerdir." [306]

Şirk ve küfür dışında işlenenler yüzünden islâm'ı da küfrü de söylememesi dolayısıyla kendisine mürcie (ertelemeyi umanlar) denilmeye uyan fırka bu fırkadır. Allahu alem haricilerden mürcie olarak adlandırılan fırkalardan birisi de bu fırkadır.

* İbadiye'ye gelecek olursak; o da bu duraksama ve beklentiye girme anlayışına yakın bir mezhebe eğilim gösterdi. Nâfi'in azgınlık ve taşkınlığından, Necdet'in azgınlık ve taşkınlığından daha fazla uzaklaştı. Böylece İbadiye'nin ezici çoğunluğu, namaz kılanlardan kendileriyle ters düşenlerin dinden çıkanlar olduklarını ama şirk koşanlar olmadıklarını, [307] onlarla evlenilebileceğini ve onlara varis olunabileceğini, savaş sırasında silahları ve hayvanları gibi mallarının ganimet olarak alınabileceğini iddia ettiler. Bunların ötesindeki şeylerin, gizlice onları öldürmenin, onlara ağır sözler söylemenin yasak olduğunu savundular. Ama takiye bölgesinde şirke davet eden ve ona inanan kimseyi bunun dışında tuttular. Bölgenin-karşıtlarının bölgesini kastediyorlar-tevhid diyarı olduğunu, ancak devlet başkanının ordusunun bulunduğu bölgenin, küfür diyarı olduğunu ileri sürdüler."

Ve şöyle dediler: "Büyük günah işleyenler muvahhiddirler (tek Allah'a inanırlar), fakat mü'min değildirler."[308]

305 Yani bir kimse cezayı gerektiren bir suçu işleyip kendisine ceza uygulandığında bu grup onu yalnızca işlediği suçla adlandırarak, zinakâr, hırsız, iftiracı derler ama o kimseye mü'mın ve kâfir demezler.
306 e'l-Makâlât, S. 101-102
307 Şirkle küfrün arasını ayırma konusunda harici fırkaları bir çok görüş ayrılığı ortaya koymuşlardır. Bkz. Makâlât, S. 102-103, 118
308 a.g.e. S. 104-105

Ve şunu da dediler: "Allah'ın yarattıklarına farz kıldığı her şey, imandır. Bütün büyük günahlar şirk inkârı değil, nimet inkârıdır. Büyük günahları işleyenler cehennemde ebedi olarak kalıcıdırlar."[309]

"Çocuklar" konusuna gelirsek, İbadiye veya çoğu o konuda duraklar ve özetle şöyle derler: "Allahu Teala çocukları azap edebilir de etmeyebilir de." Bu konuda ayrıntılar da mevcuttur. [310]

İbadiye arasında tereddütlü davranma ve beklentiye girme düşüncesi daha önce aktardığımız karşıt görüşteki köle ve kadınların durumuyla ilgili olayın meydana gelmesinden sonra gelişerek içlerinden adına "Vakıfa: Duraklayanlar" denilen bir fırkanın çıkmasına yol açtı.

Adlarına "Duraklayanlar" denilen bu fırka-kendilerinden "Dahhâkiye"nin ayrılmasına ve onlardan da daha başka fırkaların ayrılmasına ek olarak cezalandırılmış kimseler hakkında bir görüşte birleşemeyip aksine görüş ayrılığına düştüler. İçlerinden onlarla ilişkiyi kesenler olduğu gibi onlarla dostluk kuranlar ve onlar hakkında tereddütlü davrananlar da vardı.

Aynı şekilde kendilerince küfür diyarı saydıkları bölge halkı hakkında da görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Aralarında: "Kesin imanını bildiklerimiz dışındakiler bize göre dinden çıkmışlardır." diyenler ve: "Onlar karışık bölge halkıdırlar, kendilerini müslüman bildiklerimizle dostluk kurmaz ve onlara güvenmeyiz, müslüman bilmediklerimiz hakkında görüş bildirmeyiz." diyenler bulunmaktaydı. [311]

Vakıfa fırkasıyla yarışan bir düşman çıktı. O da "Beyhesiye" fırkasıdır. Bunlar, daha önce bahsettiğimiz konudan dolayı Vakıfa fırkasını dinden çıkmakla suçlayan Ebû Beyhes'in arkadaşlarıdır. Ebû Beyhes buna neden olarak hükümde tereddütle işleyen hakkındaki tereddüt arasını ayırmayı gösterir ve bu görüşünü şöyle açıklar: "Şüphesiz ki tereddüt, bedenler üzerinde uygulanamaz, fakat müslümanlardan biri ona düşmediği sürece hükmün kendisi üzerinde uygulanabilir. Ancak müslümanlardan biri ona düşerse, tereddüde düşen kimsenin kimin gerçeği dışa vurup onu benimsediğini, kimin de yanlışı dışa vurup onu benimsediğini bilmeme gibi bir lüksü olamaz." [312]

Yani insan, dinden çıkarıp çıkarmadığını bilmediği bir iş, bir eylem hakkında karar vermekte bazen tereddüt eder. Böyle olunca birisi onu işlediği zaman mutlaka onun doğru mu yaptığını yanlış mı yaptığını bilmesi gerekir. Ama kendisi fikir yürüterek, ama kişiyi mazur kabul ederek ama daha başka yollarla, kişinin dinden çıkıp çıkmadığı hakkında bir karar vermesi gerekir.

309 a.g.e. S.110
310 a.g.e. S. 111
311 a.g.e. S. 111-112
312 a.g.e. S. 113

Beyhesiye bu noktada karşıtlarını yadırgamış ve onlara "Vakıfa" adını vermiştir. [313]

Daha sonra Beyhesiye'den adına "Avfiye" denilen bir fırka daha ayrıldı. Gerçekte bu fırka iki fırkaydı. Bir fırka: "Kim hicret diyarından ve cihaddan dönerek evinde otururşa, biz onlarla ilişkiyi keseriz." diyor, diğer bir fırka da: "Biz onlarla ilişkiyi kesmeyiz, çünkü onlar kendileri için bir sakıncası olmayan bir konuma geri dönmüşlerdir." diyor. [314] Avfiye'den olan her iki fırka da şöyle diyor: "Lider dinden çıktığı takdirde vatandaş da dinden çıkar, ister orada bulunsun, ister başka yerde olsun farketmez."[315]

Onlar bu son görüşleriyle daha önce Nafi'in söylediklerine geri dönmüş oldular. Her ne kadar dinden çıkmak, bunlarca ve onlarca farklı anlaşılda da bu düşüncenin sapıklığı açıktır. Hatta gerçekten dinden çıkaran bir eylemi işleyen kimse hakkında da durum değişmez.

Beyhesiye'den bu fırkayla öbürü arasında ne fark var, ben anlamış değilim. Beyhesiye hakkında Ebu'l-Hasen şöyle der: "Beyhesiye'den bir fırka şöyle demiştir: "Yönetici dinden çıkarsa, vatandaş da dinden çıkar." Yine şöyle demiştir: "Bir bölge şirk bölgesi ise oranın halkı tümüyle müşriktir." Beyhesiye tanıdığı adamdan başkasının arkasında namaz kılmayı terketmiş, kıble'ye yönelen müslümanların öldürülmelerine ve mallarına el konulmasına taraftar olmuş, her durumda öldürmeyi ve esir almayı helal görmüştür." [316] Ancak Ebü'l-Hasen'in buna eklediği daha başka şeyler bunun dışında kalır, çünkü Beyhesiye onları benimsemez. Yine de her şeyin en iyisini Yüce Allah bilir.

Sonra Beyhesiye'den başka bir fırkanın şöyle dediği nakledilir: "Bir kimse büyük günah işlerse, durum yönetici veya valiye intikal edip cezasını çekinceye kadar biz onun dinden çıktığına tanıklık etmeyiz." Onların bu görüşlerine Sufriye'den bir grup onay vermiş, fakat: "Haklarında tereddütlü davranırız, onları ne mü'min, ne de kâfir olarak adlandırırız." demeyi de ihmal etmemişlerdir. [317]

Sufriye'den konuşmaya geçtiğimizde bu yönelimi-duraksama ve beklentiye girmeyi kastediyorum- Sufriye'den bir başka fırkanın daha benimsediğini görürüz. Bu fırka, "Hüseyniye" diye anılan bir fırkadır.

313 a.g.e. S. 114
314 Çünkü İbadiye, takiyye bölgesinde ikamet etmeyi uygun bulur.
315 a.g.e. S. 115
316 a.g.e. S. 116
317 a.g.e. S. 116

Bu fırka bölgeyi savaş bölgesi olarak görür, sıkıntı olmadıkça orada bulunanların üzerine yürümeyi uygun bulmaz. Özellikle onların durumları hakkında-Necdet'ten de aktarıldığı gibi-beklentiye girmekten yanadırlar. [318]

Bunun dışındaki görüşler Sufriye'ye ait ayırıcı ve önemli görüşler değildir. Ama Salih ibn Müserrah'ın Sufriye'ye mensup olduğu doğru ise o zaman durum değişir. Bu Salih bu gurubun ileri gelenlerinden biridir. Ganimetler ve diğer konularda bazı kararlar vermiştir. Hariciler bu konuda kendisine karşı çıkmışlardır. Bu yüzden bir fırka Salih'le ilişkisini kesmiştir. Böyle olunca sözkonusu guruba "Racia" adı verilmiştir. Haricilerin çoğu Salih'in görüşünü doğru bulur. Ancak "Şübeyb", Salih ve Râcia hakkında tereddütlü davranır ve şöyle der: "Biz Salih'in bu konuda-doğru da olsa yanlış da olsa-ne karar verdiğini bilemeyiz.

Söylentiye göre: "Râcia'nın çoğu, Salih'in görüşüne dönmüştür." Ancak İbadiye'den bir kısmı: " Salih'ten ilişkisini kesenin de, Râcia'nın dinden çıktığında tereddüt edenin de dinden çıktığı görüşündedir."

Şübeyb'e gelirsek, kendisine "Şübeybiye" denilen bir fırka nisbet edilir. Görüldüğü gibi Şübeyb, Salih ve Râcia hakkında tereddüt etmiştir. Bunu görünce hakkında: "Bilemeyiz Salih'in verdiği karar doğru mu,yoksa yanlış mı, Racia'nın tanıklık ettiği şey gerçek mi, yoksa haksızlık mı?" dediler ve sonunda hariciler Şübeybiye'den ilişkilerini kestiler, bunlara da haricilerin mürcie'si adını verdiler. [319]

Özet ve Sonuç

Harici fırkalarını, ihtilaflarını ve ihtilaftaki üç yönelimlerini-daha önce işaret ettiğimiz gibi-özetlemek gerekirse, bunların temel esaslarını ve birleşim noktalarını büyük günah işleyen hakkında verilecek karar oluşturmaktadır. Birleşim noktaları bazen ittifak, bazen de ihtilaf konusu olabilir. Bir kimse hakkında verilen hüküm, mensubu bulunduğu bölge hakkında verilen hüküm demektir.

Haricilik fikrinin doğuş şartlarına ve nedenlerine dönersek-ki bu, hakem tayini olayıdır-büyük günah işleyen ifadesinden onlarca ilk anlaşılanın, başta Ali ve Osman radıyallahu anh olmak üzere Muaviye, Amr, Ebû Musa, Talha, Zübeyr radıyallahu anhum ve benzeri olduğunu, onlardan sonra büyük günah işleyenlerin hepsi hakkında verilen kararın-herhangi bir harici fırkası katında-mensubu bulunduğu grup hakkında verilmiş sayıldığını öğrendiğimize göre.

318 a.g.e. S. 119
319 a.g.e. S.122-123

Evet bütün bunları bildiğimize göre, bizim için önemli gerçek kendini göstermiştir. O da; bir takım haricilerin-grupların tamamını veya bazılarını kapsayabilir-fitnede rol alan ihtilafçı kimseler hakkında orta bir konumda durmalarıdır. Yani hakeme başvuran ve fitnecileri en başından kâfir sayan Ezarıka'nın görüşleriyle, fitnecileri nimete nankörlük etmiş sayan İbadiye ve benzerlerinin görüşleri arasında bir pozisyon almalarıdır.

İşte bu pozisyon, duraklama ve beklenti içine girmenin ta kendisidir. Yani onların dünyada müslüman ismini taşımalarını uygun bulmakla birlikte, haklarındaki kararı âhirette Allahu Teala'ya bırakmaktır. Çünkü tereddütlü davranan fırkaların çoğunluğu, inkârın altındaki günahların hiç birinin sahibine kâfir adını verdirtemediği ve kendisinden mü'min adını sildirtemediği görüşünü temel alırlar.

Buna göre bu takımın inancını şöyle özetleyebiliriz: "Allah'a ortak koşmanın altında büyük günah işleyen kimselerin hepsinin işi Allah'a kalmıştır. Dilerse onları cezalandırır, dilerse affeder. Ama biz dünyada yalnızca Allah'a şirk koşanları kesinlikle dinden çıkmış sayarız. Bunun dışındakilerde "mü'min" adını olduğu gibi bırakırız.

"Küfür ve iman" terimlerine haricilerin yükledikleri anlamları ve bu anlamların Ehl-i sünnet ve'l- Cemaat'in görüşlerine uygun olmadığını görmezlikten gelsek de, önemli olan onların genelde haricilerin yaptıkları gibi zina, iftira, hırsızlık ve benzeri büyük günahları işleyenlere dinden çıkmış gözüyle bakmamaları ve onları ebedi cehennemlik olarak görmemeleri, aksine haklarındaki kararı Allahu Teala'ya bırakmalarıdır. Ancak aralarında kararlaştırdıkları bu temel esası büyük günah işleyen ve fitnede rol alan sahabeye radıyallahu anhum uygulamak istediklerinde sonuç, Osman, Ali, Talha, Zübeyr ve Muaviye'nin radıyallahu anhum mü'min oldukları, çünkü onların Allah'a şirk koşmadıkları, dolayısıyla onlardan mü'minlik sıfatını silemeyecekleri, ama bunun yanında onlara dostluk ve sevgi de besleyemeyecekleri, çünkü işledikleri büyük günahın bunu gerektirdiği-parçalanmaları gerçeğinden bizim de çıkardığımız gibi-biçiminde ortaya çıkıyor. Yani diyorlar ki: Hariciler söz konusu sahabeleri dinden çıkmış saymakta hatalıdırlar!!..

Haricilerin karşıtlarından ilişkilerini kestikleri ve onlarla çatışmaya girdikleri, karşıtlarının da onların saldırı ve düşmanlıklarına direnmeleri gerektiği, doğal olarak çok geçmeden bunu gerçekleştirecekleri şeklindeki gözlem ve düşüncelerimiz buna eklenirse, aralarındaki düşmanlığın derinleşmesinin mümkün ve makul olduğunu kavrarız. Bu inancın, sahiplerinin ilk fitnedeki bakış açılarıyla değerlendirildiğinde her anlaşmazlıkta meydana gelebilecek psikolojik bir konumdan öteye geçmeyen "Mürcie"nin inancıyla bir noktada birleştiği hesaba katılırsa, biribirinden ayrı ve biribirine zıt bu iki grup arasındaki düşmanlığın gerçekleşmesi kaçınılmaz bir sonuçtur.

"Mürcie şairi"diye adlandırılan "Sabit Kutna"nın, "Mürcie'nin eşsiz kalıcı eseri" olarak nitelendirilen şiirinin dile getirdikleri de benimsediğimiz görüşümüzü desteklemektedir.[320]

Bu durum bizi kendiliğinden, tarihte "İlk Mürcie" olarak adlandırılan gurubu araştırmaya ve bu noktadan başlayarak hariciler konusundan ayrılmaya götürüyor.

320 Bkz. Numan e'l-Kadi; Emevi şiirinde islâmi fırkalar, S. 734

İLK MÜRCİE

Daha önceki bölümde, yani özellikle haricilerin sahabeye bakışlarında "Tereddüt Etme veya Ortada Durma Yönelimi" bölümünde doğuşuyla ilgili geniş açıklamada bulunduğumuz "İlk Mürcie" bir takımın sembolüdür.

Bu adlandırma doğrudur ve sabittir. Tarihin-az da olsa-bu takımla ilgili koruduğu bilgi, takım hakkında bizlere yeni bir düşünce vermeye yeterlidir.

Düşüncelerini desteklemekte Sabit Kutna'nın kasidesinden ve benzerlerinden hareket eden tarihçi ve araştırmacıların yöntemlerini asla izlemeyeceğiz, aksine hadisçilerin yolundan gideceğiz. Buna göre hadisi-bulunursa-sağlam kaynaklar aracılığıyla hadisçiden alıyor, sonra tarih, fırkalar ve edebiyat kitaplarında aktarılanların üzerine yükseliyoruz.

Hüccet imam Muhammed ibn Cerir e't-Taberi "Te.ibü'l-Âsâr" adlı kitabında şöyle der: "Birisi çıkıp da bize dese ki, mürcie kimdir ve nitelikleri nelerdir?

Bu kimseye denilir ki: Mürcie; ihtilaf edilen bir konuda işi ertelemekle nitelendirilen bir topluluktur. İrcâ'sına gelirsek bu, ertelemesi demektir. Bu da arabın: Falan bu işi ircâ (hemze ile) etti, o irca edendir, sözünden alınmadır. Aynı kelime bir de hemzesiz olarak kullanılır ve o da aynı anlama gelir. Bunun kanıtı Yüce Allah'ın: **"Savaştan geri kalanların bir kısmının işi de Allah'ın buyruğuna kalmıştır."** (Tevbe: 106) buyruğudur. Âyet-i Kerime'deki "Mürcevne kelimesi hemzeli ve hemzesiz olarak okunur, Allah'ın emrine bırakırlar, yani ertelerler demektir. Yine Yüce Allah'ın Firavun kavminin ileri gelenlerinden haber veren şu buyruğudur: **"Onu ve kardeşini eğle."** (A'râf: 111) Âyet-i Kerime'deki "Ercih" kelimesi hemzeli ve hemzesiz olarak okunur.[321]

Ertelenmesiyle mürcie'ye bu ismi verdirten konuya gelirsek, ibn Uyeyne Abdullah ibn Umeyr e'r-Râzi'nin bana anlattığı şey hakkında şöyle der: İbrahim ibn Musa (e'l-Ferrâ e'r-Râzi'yi kastediyor) dan şöyle dediğini işittim: ibn Uyeyne'ye ircâ (erteleme hadisesi) nedir? diye soruldu, cevabı şöyle oldu: Erteleme hadisesi iki şekildedir. Birincisi; bir topluluk, Ali ve Osman'ın radıyallahu anh durumlarını ertelemişlerdi. Onlar geldi geçti. Ama bugünkü erteleme yanlılarına gelirsek, onlar diyorlar ki: İman amelsiz bir sözdür. Sakın onlarla oturmayınız, yemeyiniz, içmeyiniz, birlikte namaz kılmayınız ve cenaze namazlarına katılmayınız." [322]

321 Bunlar, İrca kelimesinin sözlük anlamlarıdır. İmam Tabari dil ve okuma biçimleri konusunda uzmandır. Sözlüklerdeki uzun açıklamalarla sözü uzatmak istemiyorum. Bkz. Tacü'l-Arûs, C. 10, S. 145

322 C. 2, S. 181 Dr. Nâsır ibn Sa'd e'r-Reşid ve öğrencisinin incelemeleriyle.

Sahabeden bazı sözler naklettikten sonra Tabari şöyle der: Kendisinden dolayı mürcie'nin isim aldığı sözün doğrusunu söylemek gerekirse, ertelemenin anlamı henüz açıkladığımız şekilde bir şeyin geriye bırakılması, geciktirilmesi, eğlenmesi ve oyalanması demektir. Buna göre mürcie,Ali ve Osman'ın radıyallahu anh durumunu erteleyen, onlara dostluğu terkeden, onlardan uzak duran ve bir de ibadet ve taati imandan sonraya bırakma anlayışına sahip olan kimse demektir.

Nevar ki, günümüzde dini konularda anlaşmazlığa düşen mezhepleri tanıyanlar, mürcie sözcüğünü daha çok: "İman, amelsiz bir sözdür." ve "Dini görevler imandan değildir." ve "İman yalnızca sözle tasdikdir, vacip olduğu kabul edilen görevler imanın dışındadır." görüşünde olan kimseler için kullanmaktadırlar. [323]

İbn Uyeyne'nin ve onu açıklayan Tabari'nin sözlerinde, ilk mürcie'nin Osman ve Ali'nin durumlarını Allah'a havale eden bir grup insan olduklarını anlatan ifadeler yer alır. Ne onları dost edinir ne de onlardan ilişkiyi keserler. Bu durum, her ikisini de tekfir eden veya her ikisi-ya da birisi-hakkında ileri gidenlerle çelişmekte, diğer taraftan onları öne çıkarmaktan, onlara üstünlük tanımaktan ve onlarla dostluğu bir görev saymaktan yana olanlara da ters düşmektedir.

Burada varılmaya çalışılan hedef şudur: İlk mürcie'ye göre erteleme, genelde yalnızca iman ve küfür konusunda değil, özelde fitnede rol alan çeşitli sahabeler hakkındaki tutumda da geçerlidir. Öyle olunca mürcie, haricilerin çoğunluğunun benimsediği her ikisini de kâfir sayma, şia'nın çoğunluğunun benimsediği Ali radıyallahu anh hakkında ileri gitme ve Osman'ı radıyallahu anh yok veya kâfir sayma gibi görüşlere ters düşmektedir. Bunun gibi, Ali ve Osman'nın durumları hakkında topluluğun benimsediği genel görüşe de aykırıdırlar.

Bu noktada bu mürcie takımının bu grupların tamamını eleştirmek ve kusurlu saymak için girişimde bulunması çok doğaldı. Zira bütün gruplar mürcie'yi kusurlu buluyor, kendi görüşlerine ters düştüğü için ona karşı çıkıyorlardı. Böyle olunca ilk mürcie hakkındaki görüşler farklılaşıyor ve birbirinden ayrılıyordu.

Daha önce-harici fırkaları olayında-açıklama ve isbatı geçtiği gibi çoğunluk mürcie'yi haricilerden sayıyordu. Nitekim üzerlerinde düşünen için de onlar öyledir.

Şia ise mürcie'yi Nasıbi –Muaviye'yi haklı görenler- listesine alıyor ve bu yüzden ehli sünnet'in tamamını-ileride göreceğimiz gibi-mürcie adı altında topluyor, böyle olunca Ali radıyallahu anh hakkında ileri gitmeyen herkesi mürcie kabul ediyor, ancak Ali' yi kâfir sayanları harici sayıyordu.

323 C. 2, S. 185

Hariciler bu gurubu mürcie kabul ediyorlar, çünkü onlar öncelikle Ali ve Osman'ın radıyallahu anh kâfir olduklarını, ikinci olarak da büyük günah işleyenleri daha önce geçtiği şekliyle gelişen kavgadan sonra genelde kesin olarak tekfir etmiyorlardı.

İşte mürcie'yle ilgili görüşlerin çarpışmasındaki sır buydu. Yazar ve araştırmacıların çoğunu yoran ve çaresiz bırakan tartışma, aralarını uzlaştırmaktı. Zaten yalnızca selefe ait kaynaklara dayanan kimse, onlarda herhangi bir ihtilafa raslamaz. Biz de bunu kanıtlamaya çalışıyoruz:

İlk mürcie'den Muharib ibn Disar (veya Dessar) diye biri vardı. Kûfe gazisiydi. Hicri 116 yılları civarında vefat etmişti. Hakkında ibn Sa'd şöyle der: "Ali ve Osman hakkında duraklayan, onların imanına da küfrüne de tanıklık etmeyen, işlerini Allah'a havale eden ilk mürcie'dendi."[324]

Zehebi metni bir eklemeyle nakleder ve şöyle der: "İbn Sa'd der ki: Ali ve Osman'ın durumlarını erteleyen, haklarında mü'min veya kâfirdir diye tanıklık etmeyen ve işlerini Allah'a bırakan ilk mürcie'dendi."[325]

Ehl-i sünnet katında bu, bir bid'at ve cerh sayıldığı zaman, şia bunu Ali hakkında bir küfür sayar. Eğâni ve Zinet adlı eserlerin sahipleri-ikisi de rafizidir-şu beyitleri Muharib'in söylediğini kabul ederler:

Beyinsiz topluluklar beni, Hasan'ın babası Ali'nin işini erteliyor diye kınıyorlar.

Oysa benim Hasan'ın babasının işini ertelemem, iyi veya kötü iki ömürden daha doğrudur.

Bir topluluğun önüne çıkarsan, topluluk sana, kötü yaptın, âdi bir yalancı oldun, der.

Allah Rabbımdır, Muhammed'i hak peygamber olarak göndermiştir,

Peygamberler bir hak ile gönderilmiştir ve Allahu Teala onların birer dostudur,[326] diye kesin inanırsam,

Benim için ertelemekte bir sakınca yoktur, bir karışıklık da yoktur ve ben hiç bir şeyden korkmam.

Sonuncusu ise Zinet kitabında şu iki beyit fazlalıkla geçer:

---

324 Tabakât, C. 6, S. 307 Şaab baskısı. Bkz. Te.ibü't-Te.ib, C. 10, S. 49-50

325 Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, C. 5, S. 218 Bkz. İbn Asâkir, Tarihü'd-Dımaş, C. 5, S. 265, 267 Mektebetü'd-Dar baskısı, Medine-i Münevvere.

326 Ebü'l-Ferec e'l-Isfahâni; e'l-Eğani, C. 7, S. 275 Darü'l-Kütüb baskısı, Ahmed Zeki Safvet'in incelemesiyle.

Ve Osman, halk onun hakkında farklı görüşlere ayrıldı, bir fırka onun hakkında ağza alınmayacak sözler söyledi.

Diğerleri ise Osman doğrudur, onu haksız ve suçsuz yere öldürmüşlerdir, [327] derler.

Onlara şia şairlerinden birisi, azgınlık ve taşkınlıkta kendi yöntemlerini izleyerek şöyle cevap verdi:

Muharib isterdiki cehennemi görsün.

Onları cehennemin etrafında çömelmiş olarak görmek isterdi.

Dili zehirli bir dişten, Eba Hasen Ali'yi irca etmedi.

Onun yaşlısı bir köpek kurudu

Ve ayaklarının kanı aksaydı

Ne zaman Aliyi irca ettiğinde, ey ahmak Nebi'yi irca etmiş olursun

Seyyid lakaplı şairleri Humeyri'nin de aynı anlamda bir kasidesi vardır ve şöyle der:

Dostum, erteleme! Bil ki hidayet, senin ileri sürdüğünden başkadır.

Kesin bilgiden sonra şüphe körlüğü, açıkça gördükten sonra ileri görüş zayıflığı,

Sapıklıktır, onlar hakkında direnme, ömrünüz için iki haslet ne kötüdür.

Hidayet önderi Ali ve Osman hakkında ertelemede bulunulur mu? Onları erteleyenler adil davranmamışlardır.

İbn Harb ve taraftarları Nehrevan'daki haricilerin, olayları körüklemelerini istiyorlar.

Kuyruklar umuyor ki, en yüksek maaş ve eğlendiren kimselerle Na'sel'e (Osman'ı kastediyorlar) yardım etsinler.[328]

327 Ebû Hatim e'r-Rafizi'nin; Taşkınlık ve taşkınlık yapan fırkalar adlı eserinin kapsamında bulunan Zinet adlı eser, S. 265

328 Aslında uzun sakallı, ihtiyar yürüyüşlü ve benzeri anlamlara gelen Na'sel, şia'nın Osman'a taktıkları lakaptır. Böylece onu kötülemek istemişlerdir.

Sonunda onların önderi (Osman'ı kastediyorlar) kötü arzulu ve şeytanın ordusuna inanır hale gelecektir.[329]

Görüldüğü gibi Muharip ve beraberindekiler görüşlerinde iki yönden şia'nın saldırısına itiraz ediyorlar. Bunlar şöyledir:

e) Ali'nin durumunun ertelenmesi; önceki şiirde açıkça belirtildiği gibi onlara göre Ali bir peygamber ya da eşsiz bir önder olduğu halde bu nasıl olabilir?

b) Osman'ın durumunun ertelenmesi; o-ve Muâviye-birer sapıklık önderi iken durumları nasıl ertelenebilir? Yapılması gereken bunları kâfir saymaktır.

Muharib'in beyitlerinde beliren şüpheden ve karşıt grupların kötülemelerinden çekinmesinden hareket ederek diyoruz ki:

O, kötülenmeden kurtulamadı, aksine Humeyri bunu, kendisini sapıklıkla nitelendirerek belirtti. Kesin bilgiden sonra şüphe körlüğü, gerçekten de sapıklıktır. Fakat Humeyri'nin düşündüğü gibi de değildir.

Muharib'in Ali'yi geriye bırakması, bazılarının sandığı gibi Raşid Halifeler sıralamasında dördüncü sıraya yerleştirmesi değildir. Çünkü ehli sünnet velcemaatin görüşü ve icmaı ümmet zaten bu yöndedir. Öyleyse Muharib'in ertlemesi yalnızca daha önce açıklanan biçimde anlaşılmalıdır. Şia kaynaklarına gelince, onlar Ali'yi dördüncü sıraya koyarlar, fakat sözlerinin bir değeri yoktur. Bu görüş onların inanç ve dinlerinden bir ayrıntıdır. Yine Eğâni yazarının anlattığına göre, şia'dan birisi ölmek üzere iken, mürcie kendisiyle alay etti. Bunun üzerine Seyyid Humeyri şia'yı öven bir kaside söyledi. Bu da aralarında bir yarışma ve bir düşmanlığın olduğunu gösteren şeylerden biridir. [330]

Belki Süfyan ibn Uyeyne'nin bu takımı tanıdığını te'yid eden şeylerden bir de; Hocalarından biri olan Âsım ibn Küleyb e'l-Cirmi,-Muharib ibn Dessar'ın öğrencisidir-kendisi de mürcie'dendi. Nitekim Şüreyke ibn Abdillah da onu öyle nitelendirmektedir. Bunu anlatan şeylerden birisi, onlardan birine "Sen Haşebî'sin" demesidir. Haşebilik ise Rafiza fırkası veya onlardan bir gruptur. Yani böylece sanki kendisini savunarak, kendi konumunun Ali hakkında ileri gitmekten daha hayırlı olduğunu belirtmektedir. [331]

Başka bir fakih imam görüyoruz, o da İbrahim e'n-Nahaî'dir. Muharib ve düşmanlarının çağdaşlarıdır ve bu grup hakkında konuşur.

329 Açıktır ki, Allah kahredesi burada Osman'ı kastediyor. Beytler, Eğâni adlı eserde mevcuttur. C. 7, S. 280 Ayrıca Zinet adlı eserde de mevcuttur. S. 265-266

330 Bkz. Eğâni, C. 7, S. 275

331 Bu konunun açıklaması için bkz. Mizzi; Te.ibü'l-Kemal ve Te.ibü't-Te.ib, C. 5, S. 55

İbn Sa'd senediyle şöyle anlatırdı: Bir adam İbrahim e'n-Nahaî'ye gelir ve ondan ders alırdı. Bu arada bir topluluğun Ali ve Osman'dan radıyallahu anhum söz ettiklerini işitti. Onların bu konudan söz ettiklerini görünce kendi kendine dedi ki: Ben bu adamdan ders alıyorum ve insanların Ali ve Osman radıyallahu anhum hakkında görüş ayrılığına düştüklerini görüyorum. Bu düşüncesini hocası İbrahim e'n-Nahaî'ye açtı ve konuyu ona sordu. Bunun üzerine İbrahim e'n-Nahaî kendisine şu cevabı verdi: Ben bir Sebeî de değilim bir mürcie de değilim. [332]

Yani ben,-bilindiği gibi mezheplerini Abdullah ibn Sebe'nin kurduğu-şia'dan da değilim, şia'nın taşkınlıklarına tarafgirlik ve Ali'ye güvensizlikle karşılık veren mürcie'den de değilim demek istedi. Buna göre o, selefin izinden giden ehli sünnettendir. Böylece öğrencisine o esnada Kûfe'de bulunan bu iki fırkadan uzak durmayı öğretmek istemiştir.

Aynı asırda başka ünlü bir bilgin daha görüyoruz, o da Şa'bi'dir. Önceden Haşebi iken sonradan bu gurubu terkederek şia'nın temel kurallarında yer alan bir çok aksaklıkları ortaya döktü. Özellikle yahudilerle olan ilişkisini açığa vurdu.[333] Bir öğrencisine şu sözlerle öğüt veriyor: Mü'minlerin ve Haşim oğullarının salihlerini severim. Sakın şii olma, hakkında bilgi sahibi olmadığın kişilerle ilgili fikir beyanında bulunma ama mürcie de olma. Bil ki, iyilik mutlaka Allahu Teala'dan, kötülük de mutlaka senin kendindendir, kaderiye mezhebinden olma. Sindli bir gariban da olsa, iyilik yapar gördüğüne sevgi duy.[334]

Şa'bi, o günlerde revaçta olan dört fırkadan uzak durması için öğrencisini uyarıyor. Bunlar: Şia, mürcie, kaderiye ve şuûbiye'dir. Öğrencisine insanın bilmediği konuları Allahu Teala'ya bırakması gerektiğini açıklıyor. Ancak-şairleri Sabit Kutna'nın ileride gelecek olan şiirinde savunduklarının aksine Ali ve Osman 'ın durumlarının bilindiğini, bunun da mü'min ve cennetlik olduklarına tanıklık olduğunu, dost kabul edilebileceklerini ve kendilerinden kopmamak gerektiğini belirtiyor.

Kendisine bu anlamda erteleme nisbet edilen hadis ravilerinden biri de Halid ibn Seleme e'l-Fa'fa'dır. Bu zat Şa'bi'den ve Süfyan ibn Uyeyne'den hadis rivayet etmektedir. Hakkında mürcie olduğu ve Ali'ye öfke duyduğu söylenir. Zehebi'nin onun hakkındaki metni: "Ali'ye dil uzatan bir mürcie idi." şeklindedir.[335]

Şüphesiz ki, Ali'ye güvenmemek ve onu dost saymamak, ona öfke duymaktır.

332 Tabakât, C. 6, S. 192
333 Bkz. Minhâcü's-Sünne, C. 1, S. 6-8
334 Tabakât, C. 6, S. 173
335 Mizan, C. 1, S. 631 Bu kimse Müslim'in hadis ravilerindendir. Siyer, C. 5, S. 374

Şimdi-mürcie'nin ünlü şairleri-Sabit Kutna'nın, "mürcie'nin ölmez eseri" olarak nitelendirilen ve mürcie'nin inanç ve düşüncelerini [336] tasvir eden kasidesine geliyoruz. Şiir şöyledir:

Ey Hind! Sanıyorum ki, hayat tükenmiştir. Ben durumu ancak düzenlenmiş ve çetin görüyorum.

Bu günümüz çok acele ve hızlı bir gün olmasaydı, önüne geçemediğim günün tutsağı olacaktım.

Rabbime önemli bir söz verdim, eğer onu tutarsam, öldürülmem saygın kimselerin birine yaklaştıkları gibi yaklaşır.

Ey Hind! Bana kulak ver. Bizim yaşantımız, Allah'a kulluk etmektir, O'na hiç kimseyi ortak koşmayız.

İşler karmaşıksa, hakkında görüş bildirmeyiz, haksızlık veya inat edenle ilgili görüşü tasdik ederiz.

Müslümanlar tamamı islâm üzeredir, kâfirlerse dinlerindeki ayrılık bakımından eşittir.

Allah'ı bir kabul ettikçe bir günahın hiç bir insanı şirke götüreceği görüşünde değilim,

Kanımızı akıtmanın tek çıkar yol olarak düşünülmesi dışında biz kan akıtmayız.

Kim dünyadayken Allah'tan korkarsa, yarınki hesaba bağlı kaldığı için ona sevap vardır.

Allah bir konuda karar verdiyse, ona karşı durmak mümkün değildir. O'nun her konuda verdiği karar, mutlaka yerinde ve doğru olur.

Haricilerin hepsi de görüşlerinde hatalıdırlar. İsterse görüşlerine tapsın, isterse çaba göstersinler.

Ama Ali ve Osman, şüphesiz ki onlar, islâma gireli şirk koşmayan iki kuldurlar.

Aralarında bir ayrılık vardı, parçalanmaya tanık oldular ve gördüklerini hak gözüyle gördüler.

336 Dr. Numan e'l-Kâdi, Emevi Şiirinde İslâmi Fırkalar, S. 734

Ali ve Osman yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Ben onların cennetlik mi, cehennemlik mi olduklarını tam olarak bilemem.

Onların hazırladıklarını yalnızca Allah bilir. Her kul yakında Allah'a yalnız başına kavuşacaktır.[337]

Eğani yazarının aktardığı bu kaside, buluntudur. [338] Kasideyle birlikte bunun nedenini de anlatmıştır. Şöyle der: Sabit Kutna Şirat ve mürcie'den birer toplulukla oturmuştu. Horasan'da toplanıp tartışıyorlardı. Mürcie'nin görüşüne saptı ve ona sempati duydu. Daha sonraki toplantılarında ertelemeyi konu alan kasidesini okudu.[339]

Edebi açıdan kaside, çok orijinaldir ve sahibinin inancını açıkça yansıtmaktadır. Vermek istediği mesajları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

1-İhtilaflı ve şüpheli işleri Allah'a havale etmek. Bu, iki raşit halife [Ali ve Osman] hakkında yapacağı açıklamaya bir giriş niteliğindedir.

2-Müslüman olduğunu açıklayan herkesin müslümanlığını (şirk koşmadıkça ve dinden çıkmadıkça) sabit saymak.

3-Günah ve isyanlar dinden çıkarmaz. Dolayısıyla Allah'ın birliğine inanan bir müslüman, Allah'a şirk boyutunda bir günah işlemedikçe kâfirlikle suçlanamaz. Bu da, kendi gözünde yalnızca isyankâr olan iki halife hakkında vereceği karara bir giriş niteliği taşımaktadır.

4-Asıl olan müslümanların kanlarını akıtmaktan kaçınmaktır. Ancak nefsi müdafaa bunun dışında kalır.

5-Allah korkusuyla yaşayan kimseler, şüphesiz kıyamet gününde karşılıklarını eksiksiz alacaklardır.

6-Kaza ve kadere ve Allahu Teala'nın bundaki hikmetine iman.

7-Müslümanları (özellikle Osman ve Ali'yi) küfürle suçlamakta haricilerin hatalı olduklarını kabul etmek. Haricilerin dindarlıkları ve ibadetlerdeki gayretleri bu iki halifeyi kurtarmaz. Yani bu davranışlarını bir gayret ve bir ibadet olarak görmeleri onlara fayda vermez, demektir.

8-Osman ve Ali'nin radıyallahu anhum müslüman olalı beri şirk koştukları belgelenmemiştir, Dolayısıyla onları küfürle suçlayamazsınız. Ancak onların aralarında

337 Eğani, C. 13, S. 50 (Bulak), incelenmiş baskıda C. 14, S. 270 (Daru'l-Kütüb)
338 Yani aktarımı bir kitaptan senetsiz yapılmıştır.
339 Eğâni, C. 14, S. 269

bir fitne ve bir anlaşmazlık olmuştur. Sırlarını yalnızca Allahu Teala bilir. Yaptıklarının karşılığını Allah onlara verecektir. İkisi de Rablerine kavuşmuşlardır. Cennetlik mi, cehennemlik mi olduklarını bilemeyiz. Kıyamet günü herkesin tek başına hesaba çekildiği sırada onların ne getireceklerini yalnızca Allahu Teala bilir.

Bazı çağdaş araştırmacıların kasideden mürcie; büyük günah işleyenlerin durumları hakkında kararı geriye bırakıyor, yani erteliyor ve Allahu Teala'ya havale ediyorlar, ameli imandan sonraya bırakıyorlar, çünkü onların katında iman, insanların tek ve ihtiyaçsız olan Allah'a şirk koşmamalarından ibarettir. Zira Allahu Teala'nın ibadetlere ihtiyacı yoktur, anlamını çıkarmalarına gelince, gerçi bu anlayış iman ve ameli biri olmadan diğerinin değeri olmayan tek bir şey şeklinde gören haricilere ters düşer. Bu noktada haricilerin bu düşüncelerinde hatalı olduklarını belirtmekte yarar vardır. Zira Osman ve Ali radıyallahu anhum mü'mindirler. Hariciler onlardan hiç birinin hatalı olduğuna karar veremezler. Bütün müslümanlar aynıdır. Onlara bir kararla karşı durmak doğru değildir. Çünkü onların müslüman olmaları yeterlidir. İbadetlerine gelirsek, o iş Allah'a kalmıştır. İsterlerse oruç tutmasınlar, namaz kılmasınlar, hac etmesinler, onlar müslümandırlar. Onların islâm dairesinden dışarı atılmaları uygun değildir.[340]

Kuşkusuz yazar bu konuda abartmada bulunmuş, Sabit Kutna bu beyitlerle sırf sahahebeye özgü "İlk mürcie'nin ertelemesi" ni kastederken o, mürcie'nin akidesini genel erteleme kavramına sokmak istemiştir. Aslında ilk mürcie daha önce açıkladığımız gibi harici fikir akımının bir koludur. Nevar ki yazar, kitabının tamamında bu iki kavramı birbirinden ayırdedememiştir.

Sanırım kasideyi az önce açıkladığımız düşünce ışığında okumayan kimse, kasideden ibadetleri küçümsemeyi ve farzlardan kurtulmayı anlamayacak, aksine bunun tam karşıtı bir anlam çıkaracaktır. Nasıl olmasın? Kendince Osman ve Ali 'ye isnad edilen suçlamayı onlardan ilişkiyi kesme nedeni saymakta ve bunu sırf muhalefet için yapmaktadır. Çünkü müslüman toplum katında Osman ve Ali'nin üstünlükleri sabit ve meşhur, cennetlik olduklarına tanıklık da kesindir.

Nitekim Sabit'in tehlikeler içinde geçirdiği ve düşmanlarına karşı koymak yolunda harcadığı hayatı da diğer fırkalardan daha çok haricilerin hayatına yakındır. [341]

Aslında anlaşılmazlık, beyitlerin ifadesinde mevcuttur. Gerçekte beyitler, birbiriyle çelişkilidir. Bu çelişki ortaya, erteleme bid'atinin gelişmesi hakkında bir tanık daha koymaktadır. Nitekim bu noktayı daha önceki bölümde açıklamıştık. Şöyle ki, haricilerin aşırılarıyla mutedilleri, yani (Vakıfe) arasında meynada gelen sahabenin

340 Dr. Numan e'l-Kadi, S. 736
341 Bkz. Tabari, C. 7, S. 58

işledikleri günah ve masiyetlerle iligili tartışma, haricilerden Osman ve Ali'nin işlerinin Allah'a kaldığı görüşünü benimseyen mürcie'nin ortaya çıkmasına yol açtı.

Hariciler katında üzerinde genel bir görüş birliği bulunan "Osman ve Ali Büyük Günah İşleyen Kimselerdir" temelinden başlayarak şahıslar unutulmuş görünse de "Büyük Günah İşleyen'in Durumu" ile ilgili tartışmalar sürüp gitti. Zamanla bu konu genel bir anlam kazandı. Öyle ki, daha önce ayrıntılı olarak geçtiği gibi aşırı hariciler büyük günah işleyenin kâfir olacağı, diğerleri de durumunun Allah'a kalacağı noktasında ısrar ettiler. Sonuncular-ki, çoğunlukla bilinçsiz davranırlar-başlangıçtaki noktadan ciddi derecede uzak bir noktaya kaydılar. Böylece harici düşüncenin tam aksine döndüler. Ayrıldıkları gurubun bir çekirdeğini ve bir tohumunu taşıdıkları halde ayrılan gruplarda daima gözlendiği gibi bazıları haricilere şiddetli bir şekilde düşmanlık beslediler.

Bu durum dikkatle incelendiği takdirde Sabit Kutna'da da gözlenebilir. Nitekim haricilerin hatalı olduklarını açıkça belirtmekte ve Allah'ın birliğine inanan günahkârın dinden çıktığına hükmedilemeyeceğini anlatmaktadır. Bunun yanında Osman ve Ali 'nin radıyallahu anhum işlerinin Allah'a kaldığını açıklamakta ve onların cennete gireceklerinden kuşku duymaktadır. İşte bunlar, ilk harici mürcie'nin söylediklerinin aynısıdır.

Sabit'in durumu-daha önce geçenlerle birlikte-ilk mürcieyle şia arasında sürüp giden çelişkiyi açıklayan kimsenin durumundan farklı değildir. Ancak yaygın genel anlamıyla erteleme böyle değildir. Bazı azgın hariciler bu gurubun içinde yer alır. İleride bu konuda bir açıklama yapılacaktır. Çünkü şia'nın gözünde Sabit'in, bariz bir harici olduğu noktasında bir şüphe söz konusu değildir. Onlar ona ister harici desinler ister mürcie desinler durum değişmez.

Böyle olunca Sabit, büyük günah işleyene karşı ilk başta açıkladığı görüşünden soyutlanarak iki halifeye karşı tutumuna bakılırsa ehl-i sünnet gözünde açık bir harici olduğu gibi Şia'nın gözünde her halükârda aşırı bir Nasibidir. [342]

Ama kusursuz bir bakışla incelediğimiz zaman-ki, doğrusu da budur-şüphe yok ki Sabit, bir çelişki içindedir. Zaten bid'at sahiplerine de bundan başkası yakışmaz.

Reşit döneminde Mutezile'nin Bağdat gurubunun başkanı olan Bişr ibn Mu'temir'in beyitlerini, Erteleme'nin bu anlamında alabiliriz. Reşit kendisinin Rafizi olduğunu haber alınca şairi hapse attırır, şair de hapiste Recez türü uzun bir kaside kaleme alır. Söylendiğine göre kaside dört bin beyite ulaşmıştır. Onun bazı beyitleri şunlardır:

Biz, azgın Rafiza'dan değiliz.

342 Bkz. 6. Ve 7. Beyitler.

Güleryüzlü Mürcie'den de değiliz.

Aşırı gidenlerden de değiliz.

Belki (hilafette) önceliği Ebû Bekr e's-Sıddik'a,

sonra Aliyyü'l-Murtaza'ya ve Ömeru'l-Faruk'a veririz.

Amr ve Muaviye'den uzak durur, onlardan ilişkiyi keseriz.

Bilindiği gibi mu'tezile, büyük günah işleyenin hükmü konusunda haricilere en yakın görüşe sahip bir gruptur. Çünkü onlar şöyle derler: Büyük günah işleyen kendisine verilecek isim bakımından ne mü'mindir ne de fasıktır, belki ikisinin arasında bir yerdedir. Büyük günah işleyenin âkibeti ve sonu hakkında mutezile, kâfirler gibi cehennemde ebedi kalacağı görüşünde haricilerle birleşir.[343]

Mutezilenin bu konuda mürcie'ye ters düşmesi, çelişkiden kaynaklanan bir ters düşmedir. Dolayısıyla mutezile'yi iman konusunda ertelemede bulunmakla suçlamanın yeri yoktur.

Ancak fitnede rol alan sahabenin hükmü konusunda Amr ibn Ubeyd gibi mutezilenin bazı ileri gelenleri her iki gurubu da suçsuz sayar ve: Gruplardan biri günahkârdır ama hangisi olduğu belli değildir, [344] der. Bu görüş, haricilerin görüşlerine yakındır. Hatta aslında-daha önce geçtiği gibi-bazı harici grupların görüşüdür. Ancak bir düzeltme ve bir değişiklikle. Bilindiği gibi bu görüş rafizilerin-ya da bir kısmının-Amr, Muaviye ve özetle Ali ve gurubu dışındakiler hakkındaki görüşleridir.

Bu noktadan hareketle Şair Bişr ibn Mu'temir, sahabeden ilişkisini kesen bir rafizi,(veya onları büyük günah sahibi sayarak işlerini Allah'a bırakan ve cennetlik olduklarına tanıklığı itiraf etmeyen bir mürcie) olmakla suçlanabilir. Halife Reşit kendisini hapsettiğinde Şair Bişr, azgın rafizadan olmadığını söyleyerek kendisini savunmuştur. Burada azgınlık bir kavram değil, rafiza'nın bir sıfatıdır. Aynı şekilde şair, aralarından azanların bulunmasına karşılık sahabenin hakkını kısıtlayan güleryüzlü mürcie'den de değildir. Belki o, kendine göre ortadadır, aşırılığa kaçmamıştır. Kendisinin ve kendisine uyanların ortada oluşlarını iki kişiyi (Osman ve Ali'yi) öne çıkarmak, üstünlüklerini itirafta bulunmak, Ümeyye oğullarından, Şamlılardan ve Ali ile savaşanlardan ilişkiyi kesmek inancında olmakla açıklar. Bişr, Osman ve Ali hakkında susar, görüşünü belli etmez. Ya da ilgili beyitler bize ulaşmamıştır.[345]

343 Bkz. Kâdi Ma'zili Abdülcebbar; Şerhü'l-Usûlü'l-Hamse, S. 711-714 Abdülkerim Osman'ın incelemesi.
344 Bkz. Minhacü's-Sünne, C. 4, S. 145
345 Beyitleri ibn Murtaza e'l-Yemani söylemiştir. Beyitler, Muhammed Cevad Meşkur'un incelemesi sonucu "e'l-Minyetü ve'l-Emel" adıyla yayınlanan ciltte yer alır. S. 153 Ayrıca bkz. Cahız; e'l-Hayvan, C. 4, S. 455 Abdüsselam Hârun'un incelemesiyle. Beyitlerden bir kısmını "Hecâü'l-Havaric" de yer

Ancak Osman ve Ali radıyallahu anhum ile ilgili sözleri sayesinde Bişr, harici olmaktan kurtulamadıysa da rafizilik damgası vurulmaktan kurtulmuş ve böylece amacına ulaşmıştır. Buna göre hariciler Osman ve Ali'ye öncelik tanıyor ve onlardan hoşnut oluyor ve onlardan sonrakilerden ilişkilerini kesiyorlar demektir.

Burada anlatılmak istenen şey, o sıralarda mürcie denince ilk mürcienin, yani sahabeye ilişkin ertelemenin anlaşılmasıdır.

Burada genel olarak açıklanan erteleme anlayışı ile mutezile mezhebinden olan Kadi Abdülcebbar'ın dile getirdiği erteleme anlayışı arasında bir problem vardır. O da, Abdülcebbar'ın: "Bir grup diyorlar ki: Allahu Teala'nın bir günahkârı affetmesi de mümkün, cezalandırması da mümkündür. Bunun gerçek yönü bilinemez. Bu ise ilk mürcie'nin söyledikleridir."[346] şeklindeki sözleridir. Oysa bu anlayış, ilk mürcie'nin erteleme anlayışı olmayıp genel bir erteleme anlayışıdır.

Ancak problem, ilk mürcie'nin söylemlerinin sahabeye özgü olduğunu bildiğimiz zaman çözülür. Son dönem bilginleri bunu, genel olarak büyük günah işleyenler hakkında söylerler. Daha önce geçtiği gibi Osman ve Ali'yi eşit kabul ederler. Bu durumda Kâdi, sözü aslına nisbet etmiş veya ilk mürcie'nin sahabeye özgü görüşlerini genelleştirmiş, günahkârı kayıtsız şartsız Sabit'in kasidesinde hükümleri açıklanan Osman ve Ali'nin yerine koymuştur. O hüküm de affa mı, cezaya mı uğradıkları hakkında kesin konuşmamaktır.

Özetlemeye çalışırsak; ilk mürcie bir bakıma şia'ya bir karşılık idi. Özellikle Şam halkı-bilindiği gibi-Ali'nin dinden çıktığı görüşünü benimsemiyordu. Yalnızca aşırı gittikleri sırada ondan ilişkiyi kesme ve onunla savaşmanın olabilirliği görüşünü benimsiyorlardı. Bu da şia'nın gözünde kendilerinden olan mürcie'nin konumuna benzerlik arzediyordu. Bu noktadan hareketle onlara irca (erteleme) vasfını verdiler. Bunda pek bir tuhaflık gözükmemektedir. Çünkü bu vasfı sırf Ali 'yi Ömer ve Osman'a radıyallahu anhum üstün görmediler diye tüm Ehl-i sünnet'e de vermektedirler.

En doğal olaylardan biri de, şia ile Şam halkından ve diğerlerinden Ümeyye oğulları arasındaki husumetin yayılması ve mücadelenin toparlanmasıdır. "Eğâni"[347] ve "Beyan ve Tebyin"[348] gibi edebi eserlerde yer alan şia ve mürcie arasındaki olaylar da bununla açıklanır. Özellikle bu eserlerin yazarları rafiza ve mutezile mezhebine mensupturlar. Rafiza ve mutezile ise yaklaşık üçüncü nesilden beri bir

vermiştir. Şair Bişr'in özgeçmişi Lisanü'l-Mizan, C. 2, S. 33 ve Siyer-i A'lâmi'n-Nübelâ, C. 10, S. 203 da yer alır.

346 Şerhü'l-Usûlü'l-Hamse, S. 650

347 Bkz. C. 4, S. 63 Tahkikten geçmemiş baskı.

348 Bkz. C. 2, S. 230

noktada birleşmektedirler.[349] Artık Cahiz'ın şia'dan birine söylediği şiiri de buna göre anlamlandırabiliriz. Şiir şöyledir:

Mürcie'yi ölmeden önce derdiyle ölmüş görmek seni sevindiriyorsa,

Onun yanında Ali'yi anmayı yenile, ona ev halkına salatü selam getir.[350]

Bütün bunlarla anlatılmak istenen şey, sahabeye özgü erteleme anlayışıdır.

Şii kaynaklara başvurduğumuzda bunları ve daha fazlasını bulabiliriz. Zinet adlı eserin yazarı irca ve mürcie'nin anlamlarını açıklama noktasında şöyle der: Mürcie'yi ele alırsak, onunla ilgili olarak Peygamber efendimizin: "Mürcie bu ümmetin yahudileridir." [351] buyurduğu rivayet edilir. Muhammed ibn Ali'den de şöyle dediği rivayet edilir: "Mürcie, Allah'ın sünnetini içiyle dışıyla değiştirdi, onlar bu ümmetin yahudileridirler, onlar bize besledikleri düşmanlık yönünden yahudi ve hristiyanlardan daha şiddetlidirler."

İnsanlar bu lakapları bir çok şekilde yorumlarlar. Her fırka ondan kurtulma ve başkasına atma çabası içindedir. Bu psikoloji içinde lakabı kendisinden silmeye yönelik bir yoruma girmektedir.[352]

Zinet yazarı daha sonra-ibn Kuteybe'den naklen-ehl-i sünnet velcemaatin mürcie hakkındaki sözlerini ve mürcie'ye mensup fakihlerin de onlar hakkındaki sözlerini, yani iki tarafın birbirlerine cevaplarını açıklamak üzere şöyle der: "Mürcie Ebû Bekir ve Osman'ı Ali'ye üstün sayan herkese gerekli bir lakaptır. Tıpkı şia'nın, Ali'yi Ebû Bekir ve Osman'a üstün sayan herkese gerekli bir lakap olduğu gibi. İşte halkın kendi aralarında açıkça kullandıkları ve müslüman toplumun üzerinde anlaştıkları tanım budur.[353]

349 İmam Ahmed'in başkaldırısı ile Ehl-i sünnet'in gerçekleştirdiği büyük zafer, Abbasi devletinin mutezile ve bid'atçilerden uzak durmaya dönüşmesi, şia'nın gerçek yönünün ortaya çıkması, Karmatiler ve benzerlerinin şia'ya katılmaları, Sünnetin geri dönmesi ihtimaline karşı bid'atçilerin birbirine yaklaşmalarına ve birbiriyle kaynaşmalarına yol açtı. Mutezile, akıl ve görüşü olan fakat çoğunluk sağlayamayan bir fırkadır. Şia ise çoğunluk sağlayan fakat akıl ve görüşü olmayan bir fırkadır. Böyle olunca bu iki fırka ortak düşmanlarına (ehli sünnet) karşı birleşerek tek yumruk haline geldiler. Bu noktada mutezile, kurucularının Ali ile ilgili görüşünü terketti. Bunun gibi şia da kendilerinden önceki çoğu fırkanın inancı olan teşbih (yaratanı yaratılana benzetme) den vazgeçerek Allah'ın sıfatlarını yok saymakta mutezile mezhebine döndü. Bu birlik bu güne kadar ayakta durmaya devam etti. Böyle olunca imamiye ve zeydiyenin ikisi de mutezileyi benimsediler. Bu birleşmeyi açıklayan şeylerden biri de, bu iki mezhebin kurucularından bazılarının hiç bir dine inanmayan birir zındık (ateist) oluşlarıdır. Onların tek amacı islâmı yıkmak ve ondan öç almaktır.

350 e'l-Beyan ve't-Tebyin

351 Kendisinde mürcie adı geçen her merfu hadis sahih değildir. Bu konunun açıklanmasında en önemli kaynaklardan bazıları, ibn Hibban'ın "Cerh edilenler" ve ibn Cevzi'nin "e'l-İlelü'l-Mütenahiye" adlı eserleridir.

352 a.g.e. S. 262

353 Çelişkisine bakınız ki, ihtilafı aktardıktan sonra müslüman topluluğun anlaştığını iddia ediyor. Ancak ona göre müslüman topluluk yalnızca şia ise o zaman durum değişir.

Buna kanıt olarak isimlerin kullanımını gösterir ve şöyle der: Falan mürcie'den ve kaderiye'dendir, falan şia'dan ve kaderiye'dendir, denilir. Hiç kimsenin çıkıp da falan mürcie'den ve şiidendir ya da mürcieden ve rafiza'dandır dediğine raslamayız. Çünkü bu, kesin bir şekilde muhaldir. Bunun gibi: Bu, siyah beyaz elbisedir veya bu, acı tatlı yiyecektir, demek de muhaldir. Çünkü iki zıt sıfat tek bir şeyde toplanmaz. Bu, imamiye katında açık bir hükümdür. Mürcie'ye mensup birisi şii olmaz, şia'ya mensup birisi de mürcie'den olmaz.

Böyle olunca irca (erteleme),-bizim tanımımıza göre-Ebû Bekir ve Ömer'i Ali'ye radıyallahu anhum üstün sayan herkese gerekli bir sıfattır. Tıpkı şia'nın Ali'yi, Ebû Bekir ve Ömer'e radıyallahu anhum üstün sayan herkese gerekli bir sıfat olduğu gibi. Mürcie olarak adlandırılmalarının nedeni, Ali'nin durumunu ertelemelerinden, yani Ebû Bekir'e öncelik tanımalarındandır. Dolayısıyla bu ünvan, hangi fırkadan olursa olsun aynı yolu izleyen herkese gerekli bir ünvandır.[354]

Sonra "Zinet" yazarı, Muharib'in Ebû Bekir'e öncelik tanıdığını ve Ali'yi geriye bıraktığını, dolayısıyla onun bir mürcie olduğunu öne sürerek beyitlerini gündeme getirir.[355] Daha sonra da şöyle der: "Fırkalarının lakaplarından biri de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'tir. Bunlar, hadis taraftarları ve görüş (rey) taraftarları olmak üzere iki guruba ayrılırlar." [356]

Daha sonra yazar,-kendince-mürcie'nin fırkalarından Haşeviye, Müşebbihe, Şekkâk, Mâlikiye, Şafiiye, fırkalarını müsteşriklerin karıştırmalarını hatırlatan bir karıştırmayla gündeme getirir.[357]

Bu şii'nin açıklamaları bizim ilk mürcieyle yaygın anlamda kullanılan ve konusu iman ve küfür olan mürcie'nin birbirinden ayrıldığı yolundaki sözlerimizi doğrular niteliktedir. Ancak o, aralarındaki farkı farkedemediği için bu karışıklığı yapabilmiştir. Hatta o, mürcie'nin iman ve ibadet bağlantısı teziyle ilişkisinin olabileceğini de reddeder. O, ertelemeyi yalnızca Ali'nin Ebû Bekir ve Ömer'den radıyallahu anhum sonraya bırakılmasıyla sınırlar. Fakat dinini bilen oldu bittiye gelerek onun bu tezini kabul etmez.

Doğrudur, mürcie şii veya mürcie rafizi denilmez, fakat irca'nın anlamlarından hangisinde denilmez?!

Ama ilk mürcie'nin ertelemesi anlamı haktır ve gerçektir. Bizim açıklamaya çalıştığımız da budur. Fakat yaygın anlamdaki ircaya gelirsek, kelimenin bu anlamıyla şii mürcie denilebileceği gibi rafızi mürcie de denilebilir. Bir adamın Ali hakkı-

354 a.g.e. S. 264-265
355 a.g.e. S. 322-323
356 a.g.e. S. 266
357 a.g.e. S. 267-269

na haddi aşması ve Ebû Bekir ve Ömer'e radıyallahu anhum düşmanlık beslemesi mümkündür. Aklen buna hiç bir engel mevcut değildir. Bununla birlikte aynı adam amelin imandan olduğu ya da günahların sahibine zarar vereceği görüşünü benimsemeyebilir. İşte şia fırkalarından bir kısmının durumu bundan farklı değildir.

Malti, Haşiş ibn Asram'dan nakledilen kitabının "Rafizanın Tanımı, Bölümleri ve Tuttukları Yol." adlı bölümünde şöyle der: Onlardan adına Muğiriye denilen bir sınıf vardır ki, iddialarına göre; Ali'nin soyundan olana, kendisine işkence edene hesap yoktur, azap yoktur, kendisiyle uğraşmak yoktur, sorgulanmak yoktur, farzları terketse de, büyüklük taslasa da Allah'a şirk koşsa da durum değişmez. Hatta onlara göre Ebû Tâlip de cennettedir.[358]

Bunlar hakkında kuşkusuz şia mürcie denilebilir.

Şia'ya göre mü'min, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe inanan kimse değildir. Onlara göre cennete girmek, vacipleri yerine getirmeye ve haramlardan uzak durmaya bağlı değildir. Aksine onlara göre mü'min, Ali 'nin masum imam olduğuna inanan, dinin hükümlerini yalnızca ondan öğrenen, onun söz ve fiillerine tabi olan kimsedir. Onlara göre hataların dinden çıkarması, Alinin "Bağışlama Kapısı" olduğuna inanmaktır. Bu sonuca Yüce Allah'ın: **"Bağışla! deyin, biz de yanılmalarınızı bağışlarız."**(Bakara: 58) buyruğunu yorumlayarak varırlar.

Kitaplarında var olanların ayrıntıya yer bulunmayan özeti budur. Sürekli inançları bu olmuştur ve hatta bu asırda da bu olmaya devam etmektedir.

Şia'nın imanıyla ilgili olarak yazarlardan biri şöyle der: "Şüphesiz ki mü'min, Allah'ın emrettiği şekilde "Bağışlama Kapısı" na girendir. Bu kapıdan girmekten kaçınan veya Allah'ın emrine ters bir şekilde giren dinden çıkmıştır.

Bunu öğrenmenden sonra peygamber ne diyor kulak ver. Peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in tasdik eden müslüman, peygamberin sana ne diyor dinle! Bunu O'ndan güvenilir âlimler aktarıyor.."[359]

Sonra metni uydurma bir hadis zikrediyor. O da şöyledir: "Ali bağışlama kapısıdır, kim o kapıdan girerse mü'min, kim o kapıdan çıkarsa kâfir olur." [360]

Sözlerine devam ediyor: "Ey müslüman! Bağışlama kapısının anlamını öğrendin, peygamber'in sözünü de işittin, onun sözünden maksat: 'Kim peygamber'den sonra Ali'yi önder edinir ve sözlerine göre davranırsa, o kimse sanki bağışlama kapısından girmiş gibidir, Allah ve Rasûlü katında mü'min sayılır, Allah onun günah-

358 a.g.e. S. 160 "Uyarı ve Red" bölümünden.
359 Kâsım Şibr'in "e'l-Mü'minun fi'l-Kur'an" adlı eserinden. C.1, S. 296,1.baskı, H.1388, Necef
360 Bkz. "Zaifü'l-Câmiu's-Sağir" C. 4, S. 53

larını affeder. Kim de Ali'yi önder kabul etmez, sözlerine göre hareket etmez, dininin hükümlerini ondan almazsa, peygamberin açıkladığı gibi mü'minlerden olmaz. O, Allah katında kâfirlerdendir, günahları affolunmaz ve günahlarından dolayı Allah kendisini cezalandırır.' demektir."[361]

Yine sözüne devam ediyor ve şöyle diyor: "Peygamber ümmetinin tamamına bir şahsa yönelmeyi emretmez, dinlerinin hükümlerini ondan almaya teşvik etmez, ona bağlı kalanın imanına, ondan uzak duranın küfrüne hükmetmez.. Bütün bunlara teşvik etmez, ancak bizzat kendisinin o şahsı bütün güzel ahlâk ve sıfatlarla nitelendirmesi ve o şahsın bütün ilimleri kendisinde toplamasıyla peygambere benzemesi halinde bu durum değişir."[362]

Burada uzun uzadıya şia'dan ve onlara göre gerçek imandan bahsedecek değilim. Anlatmak istediğimiz; onların bütün Ehl-i sünnet'e-veya bir kısmına-mürcie damgasını vurmaları, kendilerince kabul ettikleri bu ilkeden kaynaklanıyor. Bu durumda her fırkanın ıstılahlarını tanımak gerekiyor. Böylece tarihçilerin ve çağdaş araştırmacıların sözleriyle karşılaşan kimse bir yanlışlığa düşmemiş olur.

Tuhaftır ki,-gerçi şia'nın bütün işleri tuhaftır ya-Ali hakkında reddedilen ve onlara göre arkadaşını küfre müstehak gören bu erteleme (irca), Ebû Bekir ve Ömer radıyallahu anhum hakkında meşru ve övgüye layıktır. Hatta onlara göre imanın dünya derecesidir. Onu, bir takım dereceler izler ki, onlara ancak bu dereceyi geçenler yükselebilir!!.

İbn Teymiye onlarla ilgili olan şu sözünü ne kadar doğru söylemiş: "Rafiziliği ortaya atan şüphesiz ki, iki yüzlülüğünden dolayı müslüman görünen bir yahudidir. Bilgisizlere imanı tahrif edecek ve esaslarıyla oynayacak tuzaklar kurmuştur.[363]

Bu nedenle Rafizilik, nifak ve dinsizliğin en büyük kapılarındandır. Zira o kapıdan giren önce kararsızlaşan, sonra üstün gören, sonra söğen, sonra azgınlaşan ve en sonunda da inkâr eden boşlukta bir adam olur çıkar.[364]

Bu dinsizce barış, içine aldığını Ebû Bekir ve Ömer radıyallahu anhum hakkında tereddütle başlatır, ne onların hilafete Ali'den ve ne de Ali'nin onlardan daha layık olduklarına tanıklık eder. Aksine hepsinin de işini Allah'a bırakır. Rafiza da buna devam eder, ta ki Ali'yi Ebû Bekir ve Ömer'e radıyallahu anhum üstün tutar hale gelinceye sürdürür. Nitekim Zeydiye mezhebi de bunu benimser,[365]-ya da vak-

361 -"e'l-Mü'minün fi'l-Kur'an", S. 297
362 -"e'l-Mü'minün fi'l-Kur'an", S. 298
363 Abdullah ibn Sebe'yi kastediyor.
364 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 4, S. 428-429 Sözünün devamı: "Bu nedenle İsmailiye, Nusayriye, Karâmita, Batıniye, Dürziye v.b. dinsiz ve münafıkların önderleri rafizayla birleştiler." şeklindedir.
365 Daha sonra bu gruba sapık ve azgınlar da girmişlerdir

tiyle benimserlerdi-sonra Ebû Bekir ve Ömer'e sövmeyi bir ibadet sayarak sövmeye ve küfretmeye terfi eder, onları kâfir sayan bir azgın haline gelir, onların birer şeytan, birer tanrı ve Kureyşin birer putu olduğuna inanır, sonra islâmdan tamamen çıkar, ibn Nusayr, Karmat ya da Ubeydiler ve benzerlerinin dinlerine girer, şeriat kurallarının tümünü inkâra inanır ve sonunda her fırkanın kendisine göre ortaya koyduğu felsefeyi bir din olarak benimser.

İşte durum bundan ibarettir. Hasen ibn Muhammed ibn Hanefiye'nin ilk mürcie konusuna neler eklediğine, mürcieyle şia ve diğer fırkalar arasındaki ilişkiye daha sonra geniş bir şekilde yer verilecektir.

MÜRCİE HARİCİYE MEZHEPLERİNİN DIŞINDA KALIR.

Psikolojik bir tavırdan bir inanç ve ilkeye:

İlk fitneden itibaren ortaya çıkan grup ve görüşlerle ilgili sözler daha önce geçti. Dedik ki, onlardan biri de Şekkâk (Aşırı şüpheci) gurubudur. Bunlar, özellikle kendilerinden uzak bir boşluk üzerinde bulunanlar, tartışmada kendilerine belirli bir yer seçemeyen gruptur. Bu gurubun içinde bulunduğu haleti ruhiye, birlik halindeki müslümanların dağılmaları için aralarına sızan olumsuzlukların verdiği derin acı ve feci ıstıraptır. Dolayısıyla bu grup, Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahu anh) zamanlarına ve.Osman (radıyallahu anh) zamanının ilk dönemlerine öfke duyuyorlar, o dönemlerde meydana gelen bir şeyi işitmek veya düşünmekten hoşlanmıyorlardı.

Müslüman toplumda bu tür yönelimlerin bulunması ne kadar doğalsa bastırılan bu acının kuşaktan kuşağa sürüp giderek bir çok nesle taşınması da o kadar doğaldır. Bu nedenle diğer grupların başına gelenler bu gurubun da başına gelmiştir. Diğerleri gibi bu grup da gelişmeler, siyasi ve fikri değişiklikler, mücadeleler, sürtüşmeler ve düşmanlıkların etkisinde kalmıştır. Bunlar hariciler olmadıkları gibi haricileri sevenler veya onları dost edinenler de değildiler. Aksine onların, haricilerden nefret eden, onlara karşı düşmanlık besleyen bir grup olduklarını kesinlikle söyleyebiliriz. Fakat onları haricilerle birleştiren nokta, Ebû Bekir ve Ömere saygı ve tümüyle fitneye duydukları öfkedir.

Şu var ki, ilk mürcie'nin haricilerden ayrılması, fitnede rol alanlar hakkında cennetliktir ya da cehennemliktir şeklinde kesin görüş belirtmeksizin olumsuz tavır almakla yetinmesi, kendi tezlerine yakın bir görüş ya da bir grup ortaya çıkardı. Ancak onlar bu noktaya inançla ilgili bir araştırma ya da teorik bir tartışma sonucu ulaşmadılar. Bunun gibi kendilerini asla insanlar üzerinde hüküm sorumluluğuna da sokmadılar.

Aralarındaki ortak görüş, konu hilafet ve onun durumu olduğu zaman, bize ne oluyor da müslüman toplumun üzerlerinde birleştikleri Ebû Bekir ve Ömerin liderliklerini söylemiyor ve daha sonrakilerin durumlarını bırakmıyoruz? O takdirde onların uğrunda anlaşmazlığa düşmediğimiz gibi çarpışmaya da girmeyiz, olmuştu.

Bu grup, hariciler Osman (radıyallahu anh) hakkında daha önce geçen malum hükmü verirken o noktada durur, fakat hariciler bu olumsuz erteleme düşüncesinde olmaya devam ederler. Bu erteleme şüpheden, hayretten ve meseleye dalmaktan nefret ertelemesidir, yoksa inanç ve fikirden kaynaklanan bir erteleme değildir.

Haricilerin kendilerinin yazmadıkları düşüncelerinin, daha doğrusu son dönem tarihçilerinin [366] ilgili kaynaklardan derledikleri bilgilerin aksine bu erteleme hadisesinin yazılması plânlanmıştı. Yazılması ise bu hadiseyi bir görüş olmaktan çıkarıp bir inanç haline dönüştürmüştü. Bu yazma işini peygamber ailesinden ve Ali (radıyallahu anh)'nin soyundan birinin gerçekleştirmesinde bir tuhaflık yoktu.

Görüldüğü gibi peygamber ailesi karşıt iki grup arasında sıkışmış kalmıştı. Birisi değerlerini düşürüyor, haklarını inkâr ediyor ve onlara saygınlık ve itibar tanımıyordu. Diğeri ise, ondan daha tehlikeli ve daha korkunçtu. Onlar hakkında aşırı gidiyor ve onları ilahlaştırıyordu. Hatta bu grup, kendilerine nisbet edilen, onların liderliklerine davet ve hilafetlerini destek amacı taşıyan sapık ihtilal projeleri geliştirmişti. Nitekim yalancı Muhtar ve benzerlerinin Muhammed bin Hanefiye'ye davet iddiaları bu kabil projelerden biridir.[367]

Ehli Beyt imamları bu yıkıcı iddiaları alenen inkâr ediyorlar, fakat yıkıcılar halkın ve vatandaşın bunu "Takiye" yoluyla yaptığını ileri sürüyorlardı. Bu durumda insanlar doğal olarak ehli beyt hakkında tereddüde düşüyor, açık veya gizli yazışarak onlardan işin gerçeğini soruyorlardı. Cevap tekrarlanıyor ve pekiştiriliyor fakat ne yazık ki bir fayda sağlamıyordu. Fitnelerle dolu bu gergin atmosferde Ali (radıyallahu anh) soyundan bazılarının şiddetli tepki eğilimi göstermeleri ve bunun sonucunda açıkça şu ifadelerde bulunmaları çok fazla yadırganmamalı: "Ali (radıyallahu anh)'nin imamlığının bizzat kendisi bir şüphe konusu idi. Çünkü toplum o konuda görüş birliğine (icma) varmamıştı. Bu ise suçlama için uzak bir savunma, yaşamakta oldukları problemlerden bir kurtuluş idi. Öyle ki, yıkıcı grupların haklarında iddialarda bulundukları bu sıralarda emevi valilerinin açık veya gizli şiddetli sansürlerine boyun eğiyorlardı. Hatta sırf bunun olumsuz etkisi, kendisini ilmi cephede göstermişti. Bu durumda bazı raviler, ehli beytten hadis rivayet etmekten, bazıları da senetlerde onların isimlerini anmaktan çekinir hale gelmişlerdi.

366 Bu tarihçilerin en ünlüleri Medâinî ve Müberred'dir.
367 Bkz. Siyer-i A'lâmi'n-Nübelâ, "ibn Hanefiye'nin özgeçmişi" bölümü, C. 4, S. 110-129

Bu son derece boğucu psikolojik atmosfer,-bizce-âlim ve fadıl imam Hasen ibn Muhammed ibn Hanefiye'yi mürcie hakkında yakında rivayetlerin anlatacağı tarzda yazmaya iten tek nedendir. Bu yazdıklarını bir fırka veya bir mezhep kurmak için yazmadığını, aksine bu görüşlerinden hızla döndüğünü ve böyle bir tezin kendisinden çıkmasından son derece pişman olduğunu ileride göreceğiz.

İmam Ahmed "İman" adlı eserinde şöyle der: "Bize Ebû Ömer anlattı ve dedi ki, bize Hammad ibn Seleme Atâ ibn Sâib'ten o da Zazan ve Meysere'den naklen anlattı. Bu ikisi şöyle dediler: 'Biz Hasen ibn Muhammed'e geldik ve ona:

-Bu yazdığın kitap nedir? diye sorduk. Mürcie kitabını çıkaran da oydu. Zazan der ki, Hasen ibn Muhammed bana şöyle dedi:

-Ey Ebâ Amr! Ne olurdu bu kitabı çıkarmadan ya da bu kitabı yazmadan önce ölmüş olsaydım.' "[368]

Hafız ibn Asakir ve Mizzi[369](metin ona ait) de kendi senetleriyle Osman ibn İbrahim ibn Hatıp'dan[370] onun şöyle dediğini naklederler: "İlk mürcie[371]hakkında en önce konuşan Hasen ibn Muhammed'dir. Konuştuğu gün ben oradaydım ve halkada amcamla beraberdim. Halkada Cahdep ve beraberinde bir grup vardı, Ali, Osman, Talha ve Zübeyr (radıyallahu anh) hakkında konuştular ve sözü çok uzattılar. Hasen susmakta idi, sonradan konuştu ve şöyle dedi: 'Söylediklerinizi işittim, onlar hakkında erteleme işleminden daha uygununu görmedim. Bu durumda ne onlara dost oluruz, ne de onlardan ilişkiyi keseriz.' daha sonra o kalktı, beraberinde biz de kalktık."

Bunun üzerine amcam bana şöyle dedi: "Oğlum! Bunları unutma, bunlar kulaklarına küpe olsun."

Osman der ki: "Bu sözü yedi kişi söyledi, başlarında Teym e'r-Rebab kabilesinden Cahdeb vardı. Onlardan biri de Harmale e't-Teymi idi, Teym e'r-Rebab kabilesindendi."

Osman şöyle devam eder: "Hasan'ın sözleri babası Muhammed ibn Hanefiye'ye ulaştığında Hasan'a sopayla vurdu ve başını yardı. Ardından da şöyle dedi: "Babanı Ali'ye dost yapmaz mısın?!"

368 Kitabü'l-İman, Varak (Liste) : 127 Aynı konu oğlu Abdullah'ın "Sünnet" adlı basılı eserinde, S. 79 da yer alır.
369 Bir eser adı.
370 ibn Asakir'in "Te.ibü Tarihi Dımaşk" adlı eserinde "ibn Hatıp" bölümünde, C. 4, S. 249 ve "Te.ibü't-Te.ib" de ondan rivayet eden Osman ibn İbrahim e'l-Hâtıbi yer alır.
371 Önemli bir eklemedir, ibn Asakir'in Te.ib adlı eserinde yer almamaktadır.

Osman yine devam eder ve şöyle der: "Artık Hasan, erteleme fikrinin bundan sonra kendisinde doğduğu broşürü yazmıştır."[372]

İbn Asâkir imam Ahmed'in, Hasan ibn Muhammed'in tevbesinden bahsettiğini anlatır. Oysa bu, daha önce Muhammed ibn Sa'd'ın anlattıklarıyla aynıdır. İbn Asâkir bu sözleri açıklamasında şöyle der: "İrca (erteleme) konusunda ilk konuşan odur."

Sonra rivayet olunur ki, Zazan ve Meysere Hasan ibn Muhammed'in huzuruna girerek onu,-yazmış olduğu-kitaptan dolayı kötülediler, o da imam Ahmed'in rivayet ettiklerinin benzerini anlattı. [373]

Hafız ibn Asâkir, Dârekutnî'den Hasan'la ilgili anlattıklarımızı pekiştiren sözler nakleder. O da Hasan'ın şöyle dediğidir: "Kûfe halkı! Allah'tan korkunuz! Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahu anh) hakkında layık olmadıkları şeyleri söylemeyiniz. Şüphe yok ki Ebû Bekir, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'le birlikte mağarada ikinin ikincisiydi. Ömer'se, Allah onunla dini güçlendirmişti."[374]

Kûfe ise özellikle o sıralarda-meşhur olduğu gibi-şiilerin vatanıdır!

İmam Hafız ibn Hacer Müza'nın sözünü sadeleştirdikten sonra şöyle diyerek devam eder: "Dedim ki, Hasan ibn Muhammed'in bahsettiği irca'dan maksat, ehli sünnetin ayıpladığı imanla ilgili irca değildir. Görüldüğü gibi ehli sünnet Hasan ibn Muhammed'in anılan kitabı üzerinde durmuştur. Bu bilgiyi ibn Ömer e'l-Adeni kendisinin bir kitabının sonunda şu sözlerle nakleder: Bize İbrahim ibn Uyeyne Abdülvahid ibn Eymen'den rivayetle onun şöyle dediğini nakleder: Hasan ibn Muhammed bana bu kitabı halka okumamı emrediyor ve kitapta şöyle diyordu: Şimdi sizlere Allah'tan korkmayı tavsiye ediyoruz -Allah'ın kitabında yer alan öğütlerden, içindekilere uymaya teşvikten ve kendisinin bunlara inancından uzun uzadıya bahsediyor- sözlerinin sonunda şöyle diyordu:.Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahu anh)'i dost bilir, onların yolunda cihad ederiz. Çünkü onlar zamanında müslümanlar birbiriyle savaşmamıştır. Onların geleceğinden kuşku duymayız, ama onlardan sonra gelenlerden fitneye karışanların işlerini sonraya bırakır, durumlarını Allah'a havale ederiz.." Ve söz devam edip gidiyor.

Buna göre Hasan'ın üzerinde konuştuğu şeyin anlamı, onun fitnede çarpışan iki gruptan hiç birisinin yanıldığı veya isabet ettiği yolunda kesin görüş belirtmemesidir. Buna göre her ikisi hakkında da o, işlerini sonraya bırakmadan yanadır.

372 Te.ibü'l-Kemal, C. 1, S. 279 yazmadan fotokopi.
373 Tabakât, C. 5, S. 241
374 Te.ibü't-Te.ib, C. 4, S. 249

İmanla ilgili irca'nın anlamına gelince, ondan sapan hiç kimse olmadığı gibi bir kusurla da muhatap olmadı. Yine de Allah, her şeyin en iyisini bilendir.[375]

Hafız'ın, irca'nın Hasan'ın yazdığı anlamındaki sözü doğrudur ve Mizzi'nın: "İlk irca hakkında en önce konuşan" şeklindeki metni de buna delalet eder. İbn Asakir'in imam Ahmed'den, imam Ahmed'in ibn Sa'd ve Eyyüp'ten Hasan ibn Muhammed'in irca'yı ilk ortaya atan veya irca konusunda ilk konuşan olduğu yolunda naklettikleri bu kayda dayandırılır. Ancak Mizzi'nın bu konuyu kendilerinden naklettiği kimseler bunun dışında kalır.

Fakat Hafızın (Allah rahmet eylesin) sözlerine bir düzeltme yapmamız gerekiyor: Hasan'ın söylediği sözün anlamı.."Kusurla da muhatap olmadı" kısmına kadar. Gerçekte Hasan'a, sözünden dolayı bir kusur ilişmiştir. O da Hafız'ın dar anlamda söylediği sözün Hasan tarafından genelleştirilmesidir. Daha doğrusu Adeni'nin rivayeti dışında kalan rivayetler,.Osman ve.Ali (radıyallahu anh) hakkında: "Onları dost edinmeyiz, ama ilgimizi de kesmeyiz." türünden açıklama getirilerek aktarılmıştır.

İki halifeye dostluğu reddetmek, şüphesiz sahibini ayıplattıran ve bid'atçi saydıran bir tutumdur. Babası sopayla vurmuş ve: "Babanı Ali'ye dost yapmaz mısın?!" demişken, o da buna pişman olmuşken bu nasıl olur? Halbuki pişmanlık yalnızca bir yanlış veya bir yanılgıdan duyulur.

Hafız ibn Kesir, Hafız ibn Hacer'in anlayışının tersliğini, bizzat Hasan'dan naklettiği şu sözlerle belgeler: "Osman, Ali, Talha ve Zübeyr (radıyallahu anh) hakkında duraklardı, ne onları dost edinir, ne de onları kötülerdi." [376]

Evet, pişman olduktan ve tevbe ettikten sonra Hasan'a bir kusur ilişmemiştir.

Ona fiilen kusur bulaştığını söyleyenler ise, bu ilmî belgeleri bir kenara bırakan, Hasan'ın-hatta daha önce babasının-filozof ya da kelâm uzmanı olduğunu, haricileri desteklemek üzere bir kelâm ekolü kurmak istediğini uyduran modern ya da çağdaş hadis uzmanlarıdır. Bunların en başında Dr.Ali Sami Neşşar gelir.

Dr.Neşşar fitne tarihini ve fırkaların ortaya çıkışlarını herhangi bir rafıza ya da mutezile mensubu yazardan hiç farklı sunmaz. Kaynakları da fiilen onların kaynaklarıdır.

Keşke Neşşar sırf kaynaklarla sınırlı kalsaydı, o zaman yazısı açıkça bir şii görüşünü yansıtır, şiilerin sözleriyle (kelimenin genel anlamıyla) ehli sünnetin sözlerini birbirine karıştırdığı zaman içine düştüğü tuhaf çelişkilerden kurtulmuş olurdu. Zira bir sayfada ya da bir bölümde bir sonraki sayfa ya da bölümle çelişen şeyler anlatmaktadır, hatta aynı sayfada bile birbirine ters düşen şeyler görmek mümkündür.

375 Te.ibü't-Te.ib, C. 2, S. 321
376 e'l-Bidaye ve'n-Nihaye, C. 9, S. 140

Dr.Neşşar, Ali ibn Ebî Talib'in oğlu büyük tâbii Muhammed'in (Muhammed ibn Hanefiye) medrese ve mezhep kurduğunu ve ondan mutezile ve mürcie'nin ortaya çıktığını söylerken Ehl-i Beyt'e kötülük etmiştir. Sıkı bir şii taraftarı görünmesine rağmen Ebû Süfyanı, oğlu Muâviye'yi ve Ümeyye oğullarını tamamen dinsiz ve cahiliye çizgisinde göstererek Ehli Beyt'e kötülükte bulunmasına hayret ediyorum. İslâm'a ve Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a duyulan gizli kin, sanki bir din gibidir.[377] Aynı kimse, Osman (radıyallahu anh)'ı işleri düzgün yapamayan, adaleti doğru dürüst yerine getiremeyen, işleri sapık Kureyş artıklarına bırakan, çökkün ve bitkin bir ihtiyar olarak niteler.[378] Daha nice iftiralar. Bütün bunlar şiice ve rafizice düşüncelere paralel tutumlardır. [379]

Ekonomik faktörün de fırkaların doğuş nedenlerinden biri olduğunu anlatırken, hangi çizgide yol aldığını bilemiyorum. Ama olsa olsa Marks ve Lenin çizgisinde olabilir!!

O şöyle der: ".Osman (radıyallahu anh) zamanında ekonomik durum son derece kötüydü. Yoksul ve yoksun sınıfların en önemli düşünceleri de buydu. Şii ayaklanmasına sürükleyen, büyük yoksul kitlelerin Ali (radıyallahu anh) çevresinde toplanmalarına yol açan en önemli faktör de ekonomik durumdu. Ali (radıyallahu anh) zengin sahabelerle fakir müslümanları eşitleyince, Zübeyr ibn Avvam ve Talha ibn Ubeydullah'ın Ali (radıyallahu anh)'ye karşı halkı ayaklanmaya çağırdı ve böylece olaylar patlak verdi." [380]

Bazı bölümlerle kısıtlı olarak Dr. Neşşar'ın irca (erteleme) konusuna özgü sözlerini izlemeye devam edelim. Fitnenin kopmasından ve buna bağlı olarak şia, hariciye ve mutezile fırkalarının doğuşundan bahsettikten sonra şöyle der:

"Halktan ayrılan bu grupla birlikte, islâm tarihinde ilk fikri ekol ortaya çıktı. Bu da Ali ibn Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'in üçüncü oğlu Muhammed ibn Hanefiye ekolüdür. Muhammed ibn Hanefiye Ali ibn Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'in evlatlarının bilgi, fazilet ve üstünlük bakımından en önde gelenleriydi. [381] Bu ekolden okul diye bahsetmektedir. Araştırmacılar bu ekolün önemini, islâm tarihinde ilk ekol olmasına, müslümanların fikirlerini etkileme açısından Hasan e'l-Basri'nin[382]ekolüne

377 Bkz. Felsefi düşüncenin doğuşu, C. 1, S. 198, 229
378 a.g.e.
379 Kitabında her fırsatta Şeyhü'l-islâm ibn Teymiye'ye yaptığı iftiralar da zihniyetiyle örtüşen tutumlardır. Hatta bu iftiralarını selefin yolundan gitmekle nitelediği herkese yayar ve onları Haşeviye, Mücesseme ve Keramiye gibi sıfatlarla vasıflandırır.
380 Felsefi düşüncenin doğuşu, C. 1, S. 225-226
381 Neşşar'ın falsolarından biri de budur. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anh) dururken bu nasıl en üstünleri olabilirmiş?
382 Hatta.Hasan'ın (Allah rahmet eylesin) kesinlikle böyle bir ekolü yoktu bile. Belki ibn Hanefiye gibi. Peygamber 'in ve ashabının yolunu izliyordu. Bkz. Minhâcü's-Sünne, C. 4, S. 155

üstünlük sağlamasına, bu ekolün parlaması dolayısıyla islâmda felsefi düşüncenin Basra'da değil de Medine'de doğmasına rağmen işin farkına varamadılar."[383]

Dr. Neşşar, hiçbir şekilde bu hayali ekole kaynak göstermemiştir. Sonra Muhammed'in fikri bir etkisinden bahseder. Oysa o sıralarda bütün fırkalar, hatta Keysani'ler ve Karmatiler bile bu iddiada idiler. Şöyle der: "Bizce şu anda önemli olan, bu işin Medine'de Ebû Haşim Abdillah ibn Muhammed ve Hasan ibn Muhammed'in kurdukları Muhammed ibn Hanefiye'nin ekolünde gerçekleşmiş olmasıdır."

Sonra mutezilenin kurucususun Ebû Haşim olduğu yolunda şia'nın ve mutezile'nin ağzına yakışan sözler eder ve şöyle der: "İtizal gurubunun kurucusu, bu rivayet gereğince Medine ekolüdür, Basra değildir."

.Hasan'dan söz etmeye geçer. Bizce burada önemli olan da budur. Şöyle der: "İkincisine gelince ki o, 101 yılında vefat eden Hasan ibn Muhammed ibn Hanefiye'dir. İlk islâmi fikir adamlarının en önemlilerinden biridir."

Abdülcebbar anlatıyor: Hasan ibn Muhammed ibn Hanefiye, babasına ve erkek kardeşine yalnızca irca'dan bir şeyde ters düşüyordu ve onu açıkladı. İslâmda inanç esaslarına dair ilk kitabı Muhammed ibn Hanefiye yazmıştır, o da irca konusunda yazılmış bir kitaptır.[384]

En büyük öğrencisi, Ğaylan ibn Müslim e'd-Dımaşkî'dir.[385] İrca fikrini ondan Şam'a taşımıştır. İmam Ebû Hanife e'n-Nu'man da ondan etkilenmiştir. Her ne kadar ona karşılık vermedi ve ondan öğrenim görmediyse de Hasan'ın irca fikri ona nüfuz etmiş fakat her zamanki gibi Ebû Hanife bu fikri reddetmiştir.

İrca konusundaki bir kitabın islâm dünyasında büyük etkisi olmuştu.[386]

İşte en büyük islâmi düşünce öncüleri kendisinden çıkan ilk islâmi düşünce ekolü! [387]

Zorunlu olmayan bir açıklamadan sonra, orada sözü Ümeyye oğullarının halifelerini cahiliyye, islâmı yıkıp yok etme ve benzeri ile nitelendirerek tekrarlar. Ekol konusuna dönerek şöyle der: Bu ekolde ve Medine'nin kendisinde Kaderiye olarak bilinen bir fikir belirdi. Muaviye Şam'da Cebriye fikrini ilân ediyordu. Muhammed

383 Felsefi düşüncenin doğuşu, S. 229 Medine'nin o sıralarda bid'atlere en uzak şehir olduğu Tarihte sabittir.

384 İslam akidesinde ilk kitap, Allah'ın kitabıdır.Bu batıl grupların akaid hakkında yazılan ilk kitap bizim yazdığımız kitaptır demeleri ise sapıklıktır.

385 Alim imamın talebesi olan şu sapık bidatçinin yaptığına bak, bu fikrini Ebu Hanife'ye isnad ediyor ve İslami fikir olarak sunuyor.

386 İrcada bu şekilde isimlendirilmektedir.

387 Felsefi düşüncenin doğuşu, S.230

ibn Hanefiye ve oğlu Ebû Haşim ki, bunlar hakları gasbedilen aile üyeleriydi, karşıt fikri yatıştırmada kaderi ve Allahu Teala'ya izafesini inkârdan yanaydılar. [388]

Abdülcebbar bu büyük suçlamayı Neşşar'ın Cehmi diye yazdığı Ma'bede'l-Cüheni hakkındaki şu sözlerle pekiştiriyor: "Mabed Muhammed ibn Hanefiye'nin bir öğrencisi ve eseri idi."[389]

Doktor Neşşar islâmi felsefe düşüncesi olarak adlandırdığı ekolü kurma üstünlüğünü Muhammed ibn Hanefiye ve onun iki oğluna verirken, Ehli Beyt'in değerini yükseltiğini zannederek ilk dönemde hariciler dışında ortaya çıkan tüm bid'at ve sapıklıkları kaynaklı kaynaksız Muhammed ibn Hanefiye ve onun iki oğluna isnada yöneliyor.

Oysa gerçekte bu tez, şia'nın benimsediği tezin tamamen aynısıdır. Onlar Ehli Beytin değerini neyin yükseltip neyin alçalttığı konusunda aşırı bilgisizliklerinden dolayı bunu yapmışlardır. Bu sapıklıkların tamamını oğlu Muhammed'e ve onun iki oğluna isnad yoluyla Ali (radıyallahu anh)'ye isnad etme inancında değildirler. Bu, Minhacü'l-Kerame yazarının daha önce yaptığı bir şeydir.

Şeyhülislâm bu saçmalığı, Ebû Haşim'in mutezile, Hasan'ın da mürcie mezheplerinin kurucusu olmalarının mümkün olamayacağını, bunların olsa olsa bu fikirleri babalarından almış olabileceklerini, çünkü bunların iki zıt mezhep olduklarını ve aynı zamanda Ebû Haşim ve Hasan'ın da bu düşüncelerinden döndüklerini söyleyerek reddetmiştir.[390]

Bundan daha tuhafı, Neşşar kendisi yalnızca yaklaşık on sayfa kadar sonra şöyle diyor: "O sırada Kaderiye ortaya çıktı, Ehl-i sünnet dışındaki bir çok müslüman, en başından onu boğduğu gibi Ehl-i sünnet de yine en başından ona karşı durdu."[391]

İbn Hanefiye ve çocukları acaba Ehl-i sünnet'in dışında mıydılar yoksa neydiler?!!

Şüphesiz ki bu, ayrım yapmaksızın birbirine zıt kaynaklardan yararlanmanın bir sonucudur.

Hariciler, Neşşar'ın ibn Hanefiye ekolüne nisbet etmediği tek fırkadır. Fakat ondan sözetmek, azgınlığı açık olan mürcie mezhebini bu ekole dayandırmaya götürür. Neşşar sözünün ardından şöyle der: "Müslüman topluluk haricilere ve onların fikirlerine gürültüyle karşı çıktılar. Bununla birlikte bir çok kimsenin aklında bu fikir yankı bulmuştu. Dolayısıyla bu fikre icabet ettiler. Hariciler şiiler gibi "Takiye"yi bilmezlerdi. Hızla yayılan çarpışma ve öldürmelerle muhaliflerine karşı durdular.

388 Felsefi düşüncenin doğuşu, S.232
389 Felsefi düşüncenin doğuşu, S.232
390 Minhâcü's-Sünne, 4 / 145
391 Neşetul fikir, 1 / 244

Muhaliflerini imansız sayma davetleri, en büyük yankıyı buldu. İmam Hasan ibn Hanefiye atasıyla çarpışanların dışı doğruluk, içi iftira olan bir temele dayandıklarını gördü. O da: "Hüküm Allah'ındır, Ali (radıyallahu anh)'nin değildir." şeklindeydi. Müslümanları katletmek için başka bir tehlikeli temel fikir daha yayıyorlardı, o da, amelsiz imanın olmayacağı fikriydi. Böyle olunca Ali (radıyallahu anh), onlarla mücadeleye kalkıştı ve imanla birlikte işlenen günahın imana zarar vermeyeceğini ilân etti. Şehirlere mektuplar gönderiyor ve fikri insanlara ilân ediyordu. Haricilerin mantığı büyük günah işleyen kâfirdir, öldürülmesi vaciptir, şeklinde iken Hasan, ibadetlerin ve kabahatlerden vazgeçmenin islâmi bir esas olmadığını dolayısıyla bunların yokluğuyla müslümanlığın yok olmayacağını ilân etmekle meşguldü. [392]

Hasan'a yapılan bu aşırı baskı yanında aynı zamanda kendisine azgın mürcie mezhebinden olma isnadında bulunuldu. Ayrıca mürcie'nin fakihlerine de hiç düşünülmeden "Hanefiye" yaftası yapıştırıldı. İmanla birlikte günah zarar vermez diyenler, selefin dinden çıkmış saydıkları azgınlardır. Ama ibadetler islâmın aslından değildir fakat kurallarıdır, günahları bırakmak arzulanan bir davranıştır, günahların cezalandırılacağı belgelenmiştir, diyenlere gelirsek, bunlar fakihlerin mürciesidir ve bunlar öncekilerden ilişkilerini kesmişlerdir.

Neşşar bunları yalnızca Ebû Hanife'den bahsetmek için fırsat kazanma amacıyla yapmıştır. Bu yüzden de konuşmasını şöyle diyerek sürdürür: "Burada Ehli sünnetten ilk fırka ortaya çıkmıştır. Bu fırkayı Hasan ibn Muhammed'den sonra, başlarında hicri 150 yılında vefat eden Ebû Hanife Numan'ın bulunduğu bir grup bilgin temsil etti. Büyük günah sahiplerini tekfir etmediler ve ateşte ebedi kalmıyacaklarına hükmettiler.[393]

Burada mutlaka sorulması gereken bir soru vardır. O da şöyledir: Bu fırka nasıl oluyor da ehli sünnetten büyük günah işleyeni dinden çıkmış saymayan ilk fırka oluyor? Bunun anlamı sahabe ve tabiin büyük günah işleyeni dinden çıkmış sayıyordu mu demektir? Yoksa öncelikle kayıtsız şartsız denmek istenen, ona göre sahabe ve tabiin ehli sünnetten sayılmış olmayacak mı?

Sonra bu, erteleme anlayışı da değildir. Hariciler dışında hiç kimse buna erteleme adını da vermemişlerdir. Ancak Neşşar'ın önceki satırlarda açıkladığı şey, bu değildir. İşte irca odur ve işte o, ehli sünnetin iman anlayışından bir parçadır.

Görüldüğü gibi Hasan'a hanefiye'nin mürcie mezhebinin isnadından daha çok o, bu mezhepten ilişkisini kesmiştir. Neşşar geri dönüp şu sözüyle bunu pekiştiriyor: "Ebû Hanife'ye gelirsek,-ileride göreceğimiz gibi-o bir mürcie (erteleyici) idi ve bu

392 Felsefi düşüncenin doğuşu,233
393 Felsefi düşüncenin doğuşu, 233

bir gerçektir. Ancak o, sünnetin erteleyicisi idi. Ertelemesiyle genelde islâmi topluluktan çıkmış değildi."[394]

Neşşar sözlerini şöyle sürdürüyor: "Ebû Hanife müslüman toplumu, 'iman inanç ve ibadettir' diye bağıran haricilerin inancından korumak için onları bu mezhebe çağırıyordu. Haricilere göre ibadet etmeyen, mü'min değildi. Böyle olunca Hasan ibn Hanifiyye davetini başlattı, Ebû Hanife de haricilere karşı ona tabi oldu." [395]

Sonra söylediklerini pekiştirmek üzere ekliyor: "Ehl-i sünnet'in mürcie'si, Ehli beyt'ten bir adamın elinde doğdu. O da, Hasan ibn Muhammed ibn Hanefiye'dir. Hasan,-ister fırka ister cemaat olsun-müslümanları haricilerin tuzağına düşmekten korumayı hedefliyordu. O sırada Ezarika hareketi de doruğunda bulunuyordu. Sonra aynı düşünceyi Ebû Hanife dile getirdi.." [396]

Ve şunları söylüyor: "Ehl-i sünnet mürciesinin, önceki mürcie kalıntılarından tamamen ayrıldıklarını gözlemeliyiz. Bu son grup mürcie şöyle diyorlar: 'Kim, içtenlikle bir şehadet getirirse o, cennete girer. Hangi davranışta bulunursa bulunsun bu değişmez. Şirk koşan birine nasıl yaptığı iyi bir iş fayda vermiyorsa, aynı şekilde tevhid inancında olan birine de yaptığı kötü bir iş zarar vermez.." [397]ve devam ediyor.

İşte gördüğünüz gibi şimdi anlattıkları az önce anlattıklarıyla çelişiyor. Az önce de: "Hasan, imanla birlikte işlenen bir günah zarar vermez, diye seslendi." diyordu. Bu durumda Hasan'ı son grup mürcie'den, yani ehli sünnet dışındaki mürcie'den sayması ya da suçlama niteliğinde söylediği sözleri ondan geri alması gerekirdi.

Gerçekte-önceden de açıkladığımız gibi-Hasan, her iki mürcieden de uzaktır. Onun ertelemesinin asla imanla bir ilgisi yoktur.

Ancak Hasan'ın sözlerini işiten ve kitabını okuyan bu gruplar, bunu bir din olarak aldılar. Ravi'nin amcasının da dediği gibi, bu bir gerçektir ve yaşanmıştır.[398] İşte durmadan yerilen ve kusurlu bulunan grup budur. Şüphe yok ki, onu da mürcie gruplarından saymak çok doğal ve çok kolaydır. Yani onun da daha önce açıkladığımız gelişme aşamalarından geçmiş olması normaldir. Bu noktada başka bir âlimden daha bahsetmemiz yerinde olacaktır. Hasan'ın yaşadıklarını o da yaşamış, bu erteleme görüşüne o da kapılmıştır. Ancak haricilerin görüşlerine tabi olmadan ve bir bid'at yerleştirmeyi amaçlamadan. Evet bu âlim, Avn ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dur.

394 Felsefi düşüncenin doğuşu, 241
395 İşte bu esas bu konuda ehli sünnet akidesidir.
396 Felsefi düşüncenin doğuşu, 242-243
397 Felsefi düşüncenin doğuşu, 244
398 Felsefi düşüncenin doğuşu, 346

Açıktır ki bu inanç, uzun süre devam etmemiştir. Mü'minlerin emiri Ömer ibn Abdilaziz bu inanca çağrıda bulunmuş ve bu konuda konuşmuştur. Ancak yanıldığı ortaya çıkıp sözünden dönmüştür. Bunu da şiir halinde şöyle ifade etmiştir:

Şüphesiz ki, bizim ayrılacağımız ilk şey, mürcie'nin dile getirdiği fikirlerdir.

Dediler ki bir mü'min, zalim ailesindendir, oysa mü'minler, zalim değildir.

Dediler ki mü'minin kanı helaldir, oysa mü'minlerin kanı haram kılınmıştır.[399]

Avn'in irca'sını önemli kılan yönlerden birisi, ilk mürcie'nin inandığı şeylerden birini beyitlerde yazmış olmasındandır. Bu da, bu ircanın ötekinden daha gerçek olduğunu bilmeyen ve farketmeyen için bu beyitleri kavrama ve yorumlamanın zor olacağıdır.

Sözkonusu gurubun inancına uygun yorum: Onlar Osman (radıyallahu anh) ve Ali (radıyallahu anh)'nin mü'min olduklarına inanıyorlar, onları dinden çıkmış kabul etmiyorlar, ancak Ali (radıyallahu anh)'nin halifeliğini kabul etmiyorlar ve-kan akıtmış olması dolayısıyla-yaşantısında haktan sapmakla niteliyorlar.

Aynı şekilde Osman (radıyallahu anh)'ın hem mü'min, hem de kanının helal olduğuna inanıyorlar. Çünkü o, Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahu anh)'in yolundan sapmış, onlara göre yapacağını da yapmıştır!!

İşte onların, Avn'in bozduğu ve ancak Ömer ibn Abdilaziz'le karşılaşınca bazı gerekleri kendisi tarafından anlaşılan inançları buydu. Avn, onların bu inançlarını şu mısralarla reddetmişti:

Dediler ki bir mü'min, zalim ailesindendir, oysa mü'minler, zalim değildir.

Burada kastedilen Ali (radıyallahu anh)'dir. Yani onun mü'min olduğu halde şehit edilmesi, sizlerin onu işkencecilikle nitelendirmemenizi gerektirir. Özellikle haricilerin kendisinden ayrıldığı kök, zulüm sebebiyle dinden çıkmış kabul etmeyi herhangi bir günah gibi görür. Buna göre onun mü'minliğini geçerli sayan kimse, ondan işkencecilik nitelemesini silmesi gerekir.

Osman (radıyallahu anh)'a gelince, nasıl olur da onun mü'minliğinin sürdüğünü kabul eder de, sonra kanı helaldir, diyebilirler? Oysa mü'minlerin kanı haram ve masumdur.

Allah daha iyisini bilir ama benim çıkardıklarım şunlardır:

399 Tehzibul kemal, 2 / 1066, tehzibut tehzib, 8 / 171-173

Bu konunun sonunda geriye açıklanması ve yorumlanması ancak ilk erteleme hareketine bağlı olan irca ile ilgili söz ve yazılara işaret etmemiz kaldı. Bunlardan birisi Abdullah ibn Ahmed'in babasından senediyle Evzâi'ye rivayet ettiği sözdür ve o da şöyledir: Ebû Saide'l-Hudri şöyle derdi: Şehadet bid'attir, temizlik bid'attir ve erteleme bid'attir. [400]

Bu, senedi kopuk bir rivayettir. Fakat onu daha sonraki konuda tabiilerin ileri gelenlerine ulaşan sağlam bir senetle rivayet eder ve şöyle der: "Bana babam aktardı, bize Veki' Süfyan'dan o da Seleme ibn Küheyl'den nakleder ve der ki: Biz Cemacim (çukur alan) denilen yerde toplanmıştık. Orada Ebü'l-Buhteri, Meysere, Ebû Salih, Dahhake'l-Meşriki ve Bükeyr'e't-Tâi bulunuyorlardı, irca'nın, velâyetin, berâetin ve şehadetin bid'at olduğunda fikir birliğine vardılar."[401]

Bunu Ebû Ubeyd, burada bulunanların bazılarından rivayet etmiştir. [402]

İmam Ahmed bunun aynısını "Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın ashabının İshak'tan bahsetmesi" bölümünde Hilal'in, kendisinden rivayet ettiği kısmı yorumlamış ve şöyle demiştir: Ben Abdullah'a sordum ve şöyle dedim: "Hariciler bir adamı yakalıyorlar, Ali (radıyallahu anh) ve Osman (radıyallahu anh)'dan ilişkini kes, yoksa seni öldüreceğiz, diyorlar, adamın bunu yapmasına ne dersiniz? " Abdullah dedi ki: "Dövüldüğü ve işkence edildiği takdirde varsın istediklerini yapsın, çünkü Allahu Teala onun aksine düşündüğünü ve inandığını zaten biliyor.

Ahmed ibn Muhammed bize haber verdi ve şöyle dedi: Ebû Talib bize anlattı ve şöyle dedi: Ebû Abdullah'tan: "İlişkiyi kesmek bid'attir, velayet bid'attir ve tanıklık etmek bid'attir." hadisi hakkında bilgi istedim, o da dedi ki:

İlişkiyi kesmek; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın ashabından herhangi birinden ilişkiyi kesmektir. Velayet[403]; bazısıyla dost olmak, kimiyle ilişkiyi koparmaktır. Tanıklık da; birisi aleyhinde onun cehennemlik olduğuna tanıklık etmektir. [404]

İmam bu sözcükleri açıkladı ama irca (erteleme) sözcüğünü açıklamadı. Çünkü Ebû Tâlip bu sözcüğü Ebû Abdullah'a sormamıştı. Fakat diğer üç sözcüğün hepsi de sahabeye ilişkin sözcüklerdir. Dolayısıyla irca sözcüğü de sahabeye ilişkin bir sözcüktür. Onun açıklaması da: "Ali (radıyallahu anh) ve Osman (radıyallahu anh)'ın işlerini ertelemek, ne onları dost bilmek, ne de onlardan ilişkiyi kesmektir." Nitekim bu husus daha önce de geçmişti.

400 Sünneh, 76
401 Sünneh, 80
402 Risalelerde iman tercih edilendir.Şeyh el-Bani'de bu şekilde beyan etmiştir,82
403 Elaslı bad'demevcut.
404 Levha, 78

İşte haricilerin-ya da bazılarının-üstün geldikleri kimseleri kabul etmeye zorladıkları şey budur. Ancak Ali (radıyallahu anh) ve Osman (radıyallahu anh)'a dostluk gösterenler ve onların faziletlerini itiraf edenler bunun aksinedir. Onların sonları bazen öldürülmek olmaktadır.Bunun gibi İmam Ahmed'e de "Dinsizlere reddiye" adlı kitapla birlikte basılmış olan "Sünnet" adlı eserde anlaşılması zor bir metin atfedilmektedir ve o da şöyledir: "Hariciler, mürcie'nin ta kendisidir." [405]

Bu metnin ancak sahabenin ircası (ertelemesi) ile yorumu mümkündür. Ama imanla ilgili olan genel erteleme-metin eksik veya bozulmuş olmadıkça-mümkün değildir. Bu da şöyle bir ifadeyle açıklanır: Hariciler ehli sünneti, mürcie olmakla suçluyorlar. Çünkü-onlara göre-ehli sünnet, büyük günah işleyen belirli bir kimse için ebediyen cehennemde kalacağına ilişkin kesin kanaat belirtmemiştir.

İmam Ahmed haricilerin bu düşüncelerini reddetmiş, zira kendilerinin de Ali (radıyallahu anh) ve Osman (radıyallahu anh) 'ın cennete gireceklerini kesin belirtmediklerini çünkü böyle yaparlarsa onların iyi olduklarının isbat edileceğini, aksine onları ya dinden çıkmakla suçladıklarını-azgınlarının yaptıkları gibi-ya da durumlarını ertelediklerini-mürcie gurubunun yaptığı gibi-söyleyerek tezlerini çürütmüştür.

Onlar böylece bu isme ehli sünnetten daha layık olduklarını göstermişlerdir. Çünkü açık ve sabit olan bir konuda kuşku duyan bir kimse, bu uygunsuz lakaba bilgisizliği yüzünden tereddüt eden birinden daha önce uygundur.

Benim anladıklarım bunlardır.Her şeyin en iyisini bilen Allahu Teala'dır.

405 Riasetil ifta baskısı, 74-78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜRCİE GERÇEĞİ

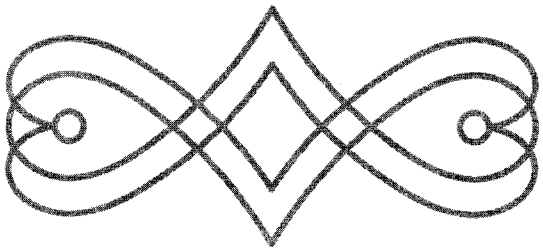

BU BÖLÜMDE YER ALAN KONULAR:

A) İlke ve esaslar.

B) Mürcie mezheplerinin teorik esasları.

C) Hadisenin gelişmesinde Kelâm'ın etkisi.

D) Hadisenin gelişmesinde Mantık'ın etkisi.

E) Sonuç: Hadisenin son aşamasında ibadeti terketmenin hükmü.

Üçüncü bölüm: İrca gerçeği, mürcieyi benimseyen fakihler ve vatandaşlar ile kelâm ve mantıkçılardan oluşan iki kesim üzerinde ayrıntılı açıklamada bulunur ve bu hareketin son safhalarında ibadeti terketmenin hükmü üzerinde durur.

Giriş:

İmana ilişkin olan ve başlangıçta sayılı kimselerin benimsediği teorik bir bid'at iken zamanla islâmi düşünceye-hatta bütün islâmi hayata- baskı yapan genel bir hadiseye dönüşen genel ertelemeden sözetmek, durumun elverdiği ölçüde olayı tarihi başlangıcından itibaren ele almamızı gerektirmiştir. Bu erteleme bilindiği ve yaygın olduğu şekliyle iki türlüdür:

1-Fakih ve vatandaşların ertelemesi:

Bu, özel bir tepki, açıklanmamış bir görüş, âyet ve hadisleri eksik anlama, düşünmeden ve araştırmadan tabi olma,-hele bu tutum, âlimin rezilliğinin resmidir-ya da herhangi bir teorik konuda müctehidin yanlış ictihadı gibi nedenlerle bazı bilginlerin yanılgıya düştükleri teorik bir şüphedir.

Bunun etkilerinin tehlikesi küçümsenemez, düzeltilme zorunluluğu da hafife alınamaz. Bu nedenle selef bilginleri insanları ona karşı sık sık uyarmış, bu tür kimseleri ve onlara uyanları terketmişlerdir.

2-Kelâmcıların ve mantıkçıların ertelemeleri:

Bu, aslında herhangi bir delili olmayan sırf felsefi bir şüphedir. Bu nedenle selef bilginleri sahiplerini dinden çıkmış saymakta ve onları teşhir etmekte tereddüt göstermediler.

Fakat doğal gelişme, iç içelik, fikri kaynaşma ve islâmi hayatın genelde gerilemesi, ilk gurubun ve daha fazlasının belgelerden şüphe ilkesine dayanarak, sonuçta bu erteleme hareketinin baskın çıkmasını sağladı.

Görüldüğü gibi daha önceki bölümlerde izlediğimiz tarihi düzene bağlı kalmaksızın bu fikri hadiseyi araştırmamızı gerektiren durum ortadadır. Ancak bunu yaparken bir kez bile olsa olayın tarihi yönü ihmal edilmemiştir. Evet, bu arada olayın her iki türünün temel ilkelerini de mutlaka okuyucuya sunmak gereklidir. İleride çalışmamızın da iskeletini oluşturacaktır. (Hedef çalışmanın ana ekseni, temel araştırmanın asıl konusu da budur. Ancak bağlı kaldığımız temel ilkeleri ihmal etmeden.)

A-BAŞLANGIÇLAR VE TEMELLER

A-Mürcietu'l-Fukaha

Şüphe yok ki, ertelemenin ilk tohumları ve başlangıç belirtileri Sıffin'den sonra görülür. Bunlar ya haricilere düşmanlık besleyenler ya da onlardan ayrılanlardır. Tepkilerdeki durum da böyledir. Fakat bu konudaki görüş ve mücadele tohumları Sıffin'den sonraya ertelendi. Ortaya çıkışı bölgelerde yayılan fitne ve büyük kargaşa vaktinde idi. O sırada Emevilerin bir devleti, ibn Zübeyr'in bir devleti ve Ebû Berzeti'l-Eslemî'nin aktardığı hadiste geçtiği gibi haricilerin de bir devletleri vardı.

Erteleme hareketi o sıralarda fırkalar arasında-özellikle hariciler ve diğerleri arasında-sürüp giden çatışma ve didişmelerin bir sonucudur. Fitne, karşı çıkma ve görüş çürütmeyi hızlandıran nedenlerden biridir. Zira o sıralarda soruşturma ve emin olmaya durum müsait değildi. İşler heyecan vericiydi ve o olaylar birbirini izliyordu.

Bu durum sahabe döneminin sonlarında idi. Eski mürcie mensuplarından bir kısmı, tabiilerin küçüklerinden idi. Nitekim ileride özgeçmişleri de görülecektir.

Bu terimin içinde geçtiği en güvenilir belge, İmam Buhari'nin "e'l-Camiu's-Sahih" adlı eseridir. İmam Buhari (Allah rahmet eylesin) bu eserin "İman" bölümünde şöyle der:

"Bu bölüm, mü'minin farkında olmadan ibadetlerinin boşa gitmesinden korkması hakkındadır."

İbrahim e't-Teymi de şöyle der:

Yalancı olma korkusunu yaşamadan sözümü davranışıma arzetmedim.

İbn Ebî Müleyke de şöyle der:

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın ashabından otuz kişiye ulaştım, hepsi de kendisinin munafık olmasından korkuyordu. İçlerinden hiç birisi, kendisinin Cebrâil ve Mikail (aleyhisselam)'in imanı üzere olduğunu söylememişti.

Hasan'ın şöyle dediği anlatılır: Allah'tan ancak mü'min korkar ve yine Allah'tan ancak munafık emin olur.

Munafıklık ve isyanda ısrardan ancak tevbe ederek kaçınılabilir. Çünkü Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **"Onlar, yaptıklarında bile bile direnmezler."** (Âl-i İmran: 135)

Bize Muhammed ibn Arara, onlara da Şu'be, Zebid'den aktardı. Zebid şöyle dedi: Ebû Vâil'e mürcie'den sordum, bunun üzerine o şöyle dedi: Bana Abdullah'ın anlattığına göre, Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümana sövmek günahkârlıktır ve müslümanla savaşmak dinden çıkmaktır." [406]

Buhari'nin tercemede andığı eserler, onun bu bölümü "İman ibadetsiz sözdür ve insanlar imanda eşittir" diyen mürcie'nin fikirlerini çürütmeye ayırdığını göstermektedir. İşte fakihlerin ircası (ertelemesi) budur. Bununla ilgili açıklama yakında gelecektir. Sonra bize bu fırkanın doğuşuyla ilgili en yakın tanımı veren hadisi anlattı. Kendilerine soru sorulan; Meşhur tabii Ebû Vail Şakik ibn Selma'dır. O, Abdullah ibn Mes'ud (radıyallahu anh)'un en iyi arkadaşlarıdır. Bu kişinin ölüm tarihinde ihtilaf olmakla birlikte, ilk asrın sonunda öldüğü kabul edilir. Muhammed ibn Osman ibn Ebî Şeybe Haccac'ın dönemin meydana gelen Cemacim olayları sırasında öldüğünü söylemiş, Halife ibn Hayyat, H.82 de öldüğünü söylemiş, Vakıdi, Ömer ibn Abdilaziz'in halifeliğinde öldüğünü söylemiş, Ebû Nuaym'den de aynısı rivayet edilmiştir. Mizzi ise doğrusu öncekidir demiştir.[407]

Hafız, Fethü'l-Bâri'de şöyle der: Zebid'in; Ebû Vâil'e mürcie'den sordum, sözü, yani mürcie'nin söyleminden sordum demektir. Ebû Dâvud e't-Tayâlisi de Şu'be kanalıyla Zebid'in: Mürcie ortaya çıkınca, Ebû Vâil'e gelerek bunu kendisine anlattım, dediğini aktarır. Bundan anlaşılıyor ki Zebid'in sorusu, mürcie'nin inancıyla ilgiliydi ve bu soru, mürcie'nin yeni ortaya çıktığı sıralarda soruldu. Ebû Vâil'in vefatı H. 99 yılında idi. 82 yılında olduğunu söyleyenler de vardır. Burada irca bid'atinin eski olduğuna dair bir delil vardır. [408]

Bu da Abdullah ibn Ahmed'in babasından senediyle Zebid'e dayandırarak naklettiği sözdür. Zebid: Mürcie konuşmaya başlayınca Ebû Vâil'e gelerek kendisinden bilgi istedim..demektedir. Şu'be'den aktarıldığına göre de Zebid şöyle demiştir: Bana A'meş ve Mansur'un aktardıklarına göre Ebû Vâil bu konuyu Abdullah'tan işitmiştir.[409]

Ebû Vâil uzun yıllar yaşadı, Peygamber'in zamanına ulaştı, görevli memuruyla zekât gönderdi, fakat Peygamber'i görme şerefine eremedi. Soruyu soran Zebid'e gelince o, H.122 yılında vefat eden Zebid ibn Hâris e'l-Yâmi'dir. Tabiilerin küçüklerindendir. Bir kaç sahabeyi görme şerefine ermiştir. Ebû Nuaym bunlardan ibn ömer ve Enes'i anar.[410] Soru ve cevaptan gerçekte öğrenilmek istenen şeyin ne olduğunu ve verilen cevabın neyi anlattığını çıkarabiliyoruz. Zira Ebû Vâil, anlatmış ve doyurmuş, Zebid de anlamış ve yetinmiştir.

406 Fethü'l-Bari, C. 1, S. 110
407 Te.ibü'l-Kemal, C. 1, S. 587
408 Fethü'l-Bari, C. 1, S. 112
409 e's-Sünneh, S. 77
410 Bkz. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, C. 15, S. 296, Tabakâtü ibn Sa'd, C. 6, S. 216

Buna göre o günlerde-iman alanında-zihinleri meşgul eden konu, büyük günah işleyenin hükmü ve haricilerle mürcie arasında birlikte müşterek bozuk temele inşa edilen; iman tek bir şeydir, artmaz ve eksilmez, mü'minler imanda biribirinden üstün olamazlar, konusuydu. Hariciler diyorlardı ki; büyük günah işleyenin imanı gitmiştir, dolayısıyla o artık kâfir olmuştur. Mürcie de diyordu ki; aksine büyük günah işleyen ne yaparsa yapsın imanı tamdır. Nitekim ibn Ebî Müleyke ve Hasan'ın aktardığı hadis ve İbrahim'in sözü ve ayrıca Buhari'nin bunları delil kabul etmesi de buna delalet eder.

Zebid bunu hocası Ebû Vâil'e anlattığında, hocası ona verilebilecek en güzel cevabı ve hatta daha ötesini bile vermiştir. Bu da müftünün, soruyu soran kimseye problemin bulunduğu konuyu işleyen bir nassa-kitap, sünnet, icma birine-[411] dayanarak cevap vermesidir.

Böyle olunca metin olarak hadis, imanın derecelerinin değiştiğini ve büyük günah işleyenin bunlardan hangisiyle isimlendirilmeye layık olduğunu anlatmaktadır.

Buna göre müslümanla çatışmaya giren kimsenin imanı, müslümana küfredenin imanı gibi değildir. Buradan anlaşılıyor ki, müslümanla çatışmaya girmekten ve müslümana küfretmekten uzak duran kimsenin imanı, böyle yapanların imanlarından daha fazladır. Müslümanla çatışmaya girmek ve müslümana küfretmek, bunu yapandan genel anlamda mü'min adını gideren bir günahtır. Böyle olunca müslümana küfrederse günahkâr, müslümanla çatışmaya girerse kâfir isimlerine lâyık olur. Diğer belgelerin de anlattıkları gibi kayıtsız şartsız mü'minlikle yalnızca, müslümanların elinden ve dilinden zarar görmedikleri, mal ve canlarını güvenmekte bir sakınca bulmadıkları kimseler adlandırılabilir.

Burada mürcie'nin durumlarını basite aldığı günahların tehlikesine bir delil vardır. Bu delil bazen nass, bazen de nassın gereği olabilir.

Bu konuya ve Ebû Vâil'in durumuna açıklık getiren şeylerden biri de Tabari'nin senediyle Ebû Vâil'den rivayet ettiği sözdür. Ebû Vâil şöyle der: Bir grup benden sünnet hakkında bilgi istiyorlar ve ben de onlara Beyyine sûresinin: **"Kitap ehlinden ve putperestlerden olan inkarcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sahifeleri okuyan, Allah katından bir peygamber gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi."** Âyetinden: **"Dosdoğru olan din de budur."** Âyetine kadar okuyorum, bu âyetler mürcie'yi anlatıyorlar. [412]

Bu âyetler bize bu kavramla ilgili bir fikir verirken, başka bir belge de konuya daha fazla açıklık getiren bir tarih sunmaktadır. Bu belge, ibn Batta'nın İmam Ahmed

411 Çevirenin notu
412 Te.ibü'l-Âsâr, C. 2, S. 182

ve Katâde kanalıyla naklettiği: Erteleme hareketi tamamen ibn Eş'as'ın yenilgisinden sonra ortaya çıkmıştır, sözüdür.[413]

Bu belgeler bize gerçekte daha kapsamlı ve genel bir sonuç vermektedir. O da: Erteleme hareketi yenilgi karşısında gösterilen psikolojik bir reaksiyondur.

İbnü'l-Eş'as, Abdurrahman ibn Muhammed ibn Eş'as e'l-Kindi'dir. Ümeyye oğullarının Haccac dönemi valilerinden biridir. Haccac onu, mezalimi bölgelerini doldururken kullanmıştır. Hariciler insanları bu yolla kışkırtıyor ve sapıklıklarını yaymak için bu yolu kullanıyorlardı. Âlim ve salihler haricilerin fitnesiyle Haccac'ın mezalimi arasında seçim yapmak durumundaydılar. Hatta bir kısmı haricileri teslim olmaya itaat etmeye davet ederken diğerleri-ümitlerini kesmiş durumda-buna karşı çıkıyor ve: Kime davette bulunuyorsunuz, Haccac'a mı?! diyorlardı. [414]

Bu gergin ve sıkıcı atmosferde ibn Eş'as Haccac'a karşı başkaldırdığını ilân etti. Adaleti işletmek, zulme son vermek ve kitap ve sünneti hakem yapmak için halkı da kendisiyle birlikte ayaklanmaya davet etti. Ve fiilen onunla birlikte âlim ve salihler de Allah için ayaklandılar. Çünkü Haccac, vakit namazında imamlık yapma kuralını çiğnemişti. Ayrıca zulüm ve zorbalıkta da bulunmuştu.[415]

Onun herhangi bir bid'at işlediği bilinmiyordu. O sadece siyasi bir isyancı idi. Bu âlim ve kurrâlar onu iki ateş arasından bir çıkış yolu olarak gördüler. İşi aceleye getirdiler. Hasan ve diğerlerinin işaret ettikleri sabır, iyilikle savma ve mümkün olduğunca-bu gibi durumlarda ehli sünnet velcemaatin izlediği yol olan-kan akıtmaktan kaçınma ilkelerini terkettiler. Fakat bu savunma ve kahramanlık hızla parçalanıp dağıldı, yani durum aleyhlerine döndü. Haccac, Eş'as'ın isyanını bastırıp cezasını infaz edince doğabilecek en kötü sonuç doğdu. Âlimlerin teker teker yakalanmaları birbirini izledi, Onların en meşhurları ölümü çok acı olan Said ibn Cübeyr'di.

Bu ortamda emri vakilere teslim olan bu ümitsizlerin safları arasında erteleme kuşağı kendini gösterdi. Bunun gibi önceden mürcie olup da kendilerini açığa vurma cesaretini bulamayanlar mezheplerini ilân ettiler. Mezheplerini yaymak için yenilginin etkilerini abarttılar. Aynı şekilde hariciler de atağa kalkarak önceden boş kalan meydanı kendi lehlerine kullandılar. Geriye kalan isyancı kurra, Hasan ve benzerlerinin görüşlerini terkettikleri için pişman oldular.

Kûfe Haccac'ın başkanlık merkezi ve zulmünün menbaı idi. Haricilerin saldırı hedefleri olduğu gibi komutanlarının da idealleriydi. Bundan dolayı o sırada Kûfe'nin, mürcie'nin yatağı ve irca'nın otağı olması çok doğaldı. Özellikle şiileşmek,

413 e'l-İbâne, elyazısı Varak no: 169
414 Tabakât, C. 6, S. 195, Haricilere İbrahim e't-Teymi adam gönderdi, İbrahim e'n-Nahai ise buna karşı çıktı.
415 Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, C. 4, S. 183

kufe'nin genel bir karakteri idi. Kuşkusuz ehli sünnet velcemaat ve ilim önderleri övgüye layık bir çabayla bu fikir akımının kuşatmasına karşı direnmeye çalıştılar. Bu fikir akımı gerçek anlamda ancak Abbasoğulları zamanında genel bir yayılma fırsatı buldu. Bu da,-ileride göreceğimiz gibi-fakihleri bu inancı benimseyen rey sahiplerinin mezhebini devlet resmen kabul ettiği zaman gerçekleşti. [416] Bununla birlikte ehli sünnet âlimleri buna karşı çıktılar. Özellikle İmam Ahmed ve öğrencisi Ebû Davud bu konuda başı çekiyorlardı. Sonra hadis eleştirmenleri ve diğer bilginler aynı yolu izlediler.

Bize bu fırkanın tarihi ve yayılması ve aynı zamanda ehli sünnet velcemaatin bu fırka karşısındaki tutumu hakkında çok ince bir sınırlama getiren şeylerden biri de, burada bazı çağdaş önderlerin fırkanın doğuşuyla ilgili açıklamalarını sunmamız olacaktır.

1-İbrahim e'n-Nahaî:

Ünlü bir tabiidir. Kendi çağında Kûfe'nin en büyük Fakihidir. Öğrencileri arasında Hammad mürcie'yi benimseyen fakihler vardır. Bu olaylarla aynı asırda yaşamıştır. Haccac'tan bir kaç ay sonra H.96 yılında vefat etmiştir. Ölüm yılı hakkında görüş birliği vardır. [417]

Mürcie ile ilgili sözlerinden bazıları şöyledir:

"İrca(erteleme) bid'attir.", "Sakın ha bu uydurma görüş sahiplerine-yani mürcie'ye-yaklaşmayınız." İbrahim'in (ilim) meclisine katılan bir adam vardı. Kendisinin mürcie'yle ilgili bir şeyler söylediği kulağına gitti. Derhal ona: "Bir daha bizim meclisimize katılma" dedi. Huzuruna mürcie'den bir grup insan girdi. Onunla konuştular, öfkelendi ve şöyle dedi: Eğer bu sözler size aitse bir daha huzuruma girmeyin. Bir başka sözünde de şöyle dedi: "Bu dini ince kumaştan dikilmiş bir elbiseden daha ince bir şekilde terkettiler.

Bazı öğrencileri onun hakkında şunları söylerler: Onlar bize siz mü'min misiniz? diyorlar, hocamız bize onlar size böyle bir soru yöneltirlerse şöyle cevap verin dedi: **"Allah'a, bize gönderilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına gönderilene, Musa ve İsa'ya verilene, Rableri tarafından peygamberlere verilene, onları birbirinden ayırt etmeyerek inandık, biz O'na teslim olanlarız"** deyin." (Bakara: 136) [418]

Mürcie'yle ilgili olarak yine şöyle demiştir: Bana göre mürcie'nin bu ümmete açacağı fitne, Ezaraki'lerin açacağı fitneden daha korkunçtur.

416 Hatta zamanla irca'nın bu türüne "Gizli irca" denilir oldu.
417 Bkz. Tabakât, C. 6, S. 199
418 Bkz. Tabakât, C. 6, S. 191

Ya da şöyle demiştir: Bir söz uydurdular. Ben ümmet hakkında korkuyorum. Onların işleri daha çok kötülüktür. Sakın ha onlardan uzak dur.[419]

2-Said ibn Cübeyr:

Haccac'a isyan eden büyük bir kurra'dır.

Şöyle demiştir: Mürcie, kıblesi yahudi kıblesi olan bir topluluktur.[420]

Yine şöyle demiştir: Mürcie, Sâbiîlere benzer. [421]

Bu sözünü bir başka rivayette onların-kendilerince-ehli sünnetle hariciler arasında ortada bir yerde durmaları şeklinde açıklayarak şerheder.

Bu amaçla şöyle der: Onların durumu Sabii'lerin durumlarına benzer. Yahudilere gelerek:

-Dininiz nedir? diye sordular. Onlar da:

-Yahudiliktir, cevabını verdiler.

-Peygamberiniz kimdir? diye sordular. Onlar:

-.Mûsa aleyhisselam'dır diye cevap verdiler.

-Size uyana ne vardır? diye sordular. Yahudiler:

-Cennet vardır, diye cevap verdiler.

Sonra Hristiyanlara gelerek:

-Dininiz nedir? diye sordular. Onlar da:

-Hristiyanlıktır, cevabını verdiler.

-Peygamberiniz kimdir? diye sordular. Onlar:

-.İsa aleyhisselam'dır diye cevap verdiler.

419 e'l-İbânetü'l-Kübra, ibn Batta, Varak no: 169/170 son metin yine Hilal'de, Varak no: 94

420 Yani yahudilerin söylemlerini kabul eden bir topluluktur. Onların söylemleri şöyledir: "Ateş bize sadece sayılı bir kaç gün değecektir", derler." (Bakara: 80) şeklindedir. Ve ayrıca: "Biz nasıl olsa affedileceğiz" diyerek Kitabın hükümlerini değiştirme karşılığı bu değersiz dünyanın mallarını alanlar." (A'raf: 169) olmalarıdır.

421 Sâbii, dinini terkedip başka dinlere giren demektir. Harran'da yerleşik yıldızlara tapan bir topluluk anlamına da gelir. (Ç)

-Kitabınız nedir? diye sordular. Onlar:

-İncil'dir, diye cevap verdiler.

-Size uyana ne vardır? diye sordular. Hristiyanlar:

-Cennet vardır, diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Sabiiler, biz bu ikisinin arasındayız, dediler.[422]

3-Zühri:

Mürcieyle çağdaş olan ünlü bir bilgindir. Mürcieyle ilgili olarak şöyle demiştir: İslâmda mürcie kadar müslümanlara son derece zararlı bid'at uyduran-irca'yı kastediyor-bir başka topluluk yoktur.[423]

4-Şihab ibn Hırâş:

Hişam şöyle der: 74 yılında bir gençken Şihab'a rasladım. Bana şöyle dedi: Eğer kaderiye veya mürcieden değilsen sana aktaracağım, onlardan isen aktarmayacağım. Ben de dedim ki: Ben onların ikisinden de değilim. [424]

5-Yahya ve Katâde:

Evzâî der ki: Yahya ve Katâde şöyle derlerdi: Bize göre arzularına uyanlardan müslüman topluma mürcie'den daha zararlı bir topluluk yoktur. [425]

Konunun devamı eski mürcie'nin özgeçmişlerini verirken işlenecektir. Anlatılmaya çalışılan nokta şudur: Bu fırka, bu zamanda ortaya çıkıp gelişmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat, onlara karşı direnmek adına olağanüstü bir çaba göstermişlerdir. Henüz ortada dikkatleri çeken bir belirti olmamakla birlikte, müslüman toplum üzerinde tahrip edici etkilerini endişeyle beklerken son derece uzak ve isabetli bir görüş sergilemişlerdir. Doğrusu bu görüşü ortaya koyanlar daha çok âbid ve zâhidlerdi.

Bu durumda ehli sünnetten Veki', ibn Mübarek, iki Süfyanlar, ibn Mehdî, ibn Main, İmam Ahmed, İmam Buhari, Ebû Dâvud ve benzeri bazı bilginlerin mürcie'nin görüşlerine şiddetle karşı çıkmalarında en küçük bir tuhaflık yoktur. Görüldüğü gibi belirtiler ortaya çıkmış ve beraberinde aşırı irca kendini göstermiştir.

422 İbn Batta, Varak no: 168, 169
423 İbn Batta, Varak no: 168
424 Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, C. 8, S. 285
425 İbn Batta, Varak no: 168

Gözden kaçırmamamız gereken bir nokta da bu bilginlerin kullanımlarında mürcie kelimesinin yalnızca bu irca-yani fakihlerin ircası-anlamına geldiği ve bu durumun-yakında göreceğimiz gibi-Cehmiye'nin ortaya çıkışından sonraya kadar sürdüğüdür. Böyle olunca mürcie hakkında söylenmiş ne kadar günah ve kusur varsa hepsi de yaklaşık ikinci asrın arkalarına kadar yalnızca bu görüşü benimseyen fakihlere mal edilir. Hatta üçüncü asır için de bu görüş ağır basar. Bu nedenle yazarlardan ertelemeci adını fakihlerin dışındakilere vermek istemeyenlere raslanmaktadır. Örneğin ibn Abdilber'in "Temhid"de yaptığı gibi. Bu eserde Cehmiye ve Eş'ariye'den olan mürcie'den bahsetmemiştir. Umulur ki o, bu konuda Ebû Ubeyd'i izlemiştir. [426]

Büyük hadis âlimleri arasında mürcie adlı grupla cehmiye adlı gurubu farklı sayanlar vardır. Çünkü onlara göre mürcie bid'atçi, cehmiye ise kâfirdir. [427]

Fudayl ibn İyaz şöyle diyor: Mürcie mensupları şöyle derler: İman, uygulamaksızın söylemektir. Cehmiye mensupları ise şöyle derler: İman, uygulamaksızın ve söylemeksizin bilmektir. Ehl-i sünnet de şöyle derler: İman, bilmek, söylemek ve uygulamaktır. [428]

Veki' ibn Cerrah şöyle der: Cehmiye ile mürcie'nin söylemleri arasında büyük bir fark yoktur. Cehmiye: İman, kalple bilmektir, mürcie ise iman, dil ile ikrardır, derler. [429]

Bunun gibi İmam Ahmed de şöyle der: Hamdan ibn Ali e'l-Varrak dedi ki: Ben Ahmed'e sordum ve yanında mürcie'den söz edildi. Ona dedim ki: Mürcie şöyle diyor: Adam Rabbini kalbiyle bildiği takdirde o mü'min'dir. Bunu işitince dedi ki: Onu mürcie değil cehmiye diyor. Mürcie ise, adam Rabbini bilince diliyle söyleyip organlarıyla gerçekleştirinceye kadar mü'min olmaz, diyor. Cehmiye ise; adam sadece kalbiyle Rabbini bildiği takdirde mü'mindir, organlarıyla uygulaması şart değildir, diyorlar. Oysa şeytan (Allah'ın la'neti üzerine olsun) Rabbini bildiği halde böyle kâfir olmuştu. O: **"Rabbim! Beni saptırdığın için"** (Hicr: 39) demişti. [430]

426 Bkz. Temhid, C. 9, S. 238-258 Ebû Ubeyd'in Cehmiye'den bahsettiği düşüncesiyle Şeyh e'l,Elbâni'nin tahkikten geçirdiği dört risale arasında bulunan Kitabü'l-İman adlı eserine de bakınız. Ancak Ebû Ubeyd, Cehmiye'nin sözlerinin kuraldışı olduğunu kaydadeğer bir özelliği bulunmadığını ve bu yüzden de eleştirmeye reddetmeye gerek olmadığını açıklamıştır. Daha doğrusu bu söz, Hanif dinlere sahip olanların sözlerinden soyutlanmıştır. Bkz. S. 79

427 İleride gelecek "Cehm ibn Safvan" bölümü.

428 Te.ibü'l-Âsâr, C. 2, S. 182

429 Yani imanla birlikte demektir. A.g.e. C. 2, S. 182, Bunun benzeri "Kulların fiileri mahluktur" bölümünde mevcuttur. İleride "Cehm ibn Safvan" bölümünde de gelecektir.

430 e'l-Hilal, Varak no: 96

MÜRCİE'NİN KURUCUSU KİMDİR?

Bilginler, tohumları çok önceden atılmış sayılan bu mezhebin ilk kurucusu-yani açıktan söyleyen, ilân eden ve ona çağrıda bulunan-hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Söylendiğine göre o:

1-Zer ibn Abdillah e'l-Hemedâni'dir:

O, ibadetine düşkün bir tâbiidir. İlk kuşağın sonundan önce vefat etmiştir. Kendisinden topluluk hadis nakletmiştir.

İshak ibn İbrahim şöyle der: Ebû Abdillah'a-İmam Ahmed'i kastediyor-dedim ki:

-İman konusunda ilk konuşan kimdir? O da dedi ki:

-Söylendiğine göre iman konusunda ilk konuşan Zer'dir.[431] Zehebi de "Mizan" da İmam Ahmed'den aynı şekilde nakletmiştir. [432]

Anlaşıldığına göre Zer, kendisine şüphe anlatılmış, önce bu konuda tereddüde düşmüş, sonra kesin kararını vermiş, yaygınlık derecesine ulaştığı için bu şüphede ısrar etmiştir. Bid'at sahiplerinin genel tutumları da böyledir.

Selem ibn Küheyl şöyle der: Zer, irca'yı anlattı ve o, bu konuda konuşan ilk kişidir. Daha sonra Seleme şöyle devam eder: Bunu din olarak benimsemesinden korkarım. Kendisine, uzaklardan bir takım kitaplar ulaştığında: Bundan başka bir emir var mıdır? demiştir. [433]

A'meş ilk defa Zer'in şöyle dediğini nakleder: Ben bir görüş ortaya attım, bunun din edinilmesinden korkuyorum. [434]

Hasan ibn Ubeydillah'tan şöyle dediği nakledilir: İbrahim e'n-Nahaî'nin Zer'e şöyle dediğini işittim:

-Yazıklar olsun sana Zer! Nedir bu senin getirdiğin din? Zer ise şöyle cevap verdi:

-O yalnızca benim bir görüşümdür! Sonra Zer'in şöyle dediğini işittim:

431 Bkz. İshak ibn İbrahim; İmam Ahmed'in meseleleri, C. 2, S. 162, aynı konu "Hilal"de 94 nolu varaktadır.
432 a.g.e. C. 2, S. 32
433 Abdullah bin Ahmed'in el-sünneh,83, ibni Battah, levha, 170
434 Abdullah bin Ahmed'in el-sünneh, 83

-O, elbette.Nuh (aleyhisselam)' un getirdiği bir dindir.[435]

Zer, kendiyle çağdaş bilginler tarafından tenkide uğramıştı. İbrahim e'n-Nahai onu daha önce geçtiği şekilde yermişti. Onu ayıplıyor, selam verdiğinde selamını almıyordu.[436]

Said ibn Cübeyr şiddetle Zer'e karşı çıkardı. Hatta bir gün Zer ona gelerek bir hacet istedi. Said ona: Bana bu gün hangi dinden-veya hangi görüşten-olduğunu haber verinceye kadar hayır, cevabını verdi ve sözüne şöyle devam etti: Sen dini sürekli anlaşılmaz yapıyor ve amacından saptırıyorsun. Kendinden büyük görüşler belirtmeye utanmıyor musun? [437]

Zer, Said ibn Cübeyr'i Ebü'l-Buhteri e't-Tâi'ye şikayet etti ve selamını almadığını söyledi. Bunun üzerine Said şöyle dedi: Bu, her gün bir din uyduruyor-veya yeni bir din icad ediyor-Allah 'a yemin ederim ki, onunla ebediyen konuşmam.[438]

Hafız, Eş'as'ın Haccac'la savaşında Zer'in de hazır olduğunu nakleder. Bu olay H.80 de gerçekleşmiştir. [439]

2- Kays e'l-Mâsır'dır:

Bunu Hafız Evzâi'den nakleder. Evzâi şöyle der: İrca konusunda ilk konuşan kimse, Kûfe halkından kendisine Kays e'l-Mâsır denilen bir adamdır. [440]

Hakkında bilgiye raslamadım, ancak daha önce geçen "Zinet" adlı eserin yazarı Ebû Hatim e'r-Rafizi, kendisince ehli sünnet saydığı mürcie'den bahsederken: Onlardan Mâdiriye[441] denilen bir grup vardır, der ve bu gurubu Kays ibn Amr e'l-Mâdırî'ye nisbet eder. Sözüne şöyle devam eder: Bunlara Irak halkının mürcie'si denilir ve bunlar; Ebû Hanife ve benzerleridir.[442]

435 Abdullah bin Ahmed'in el-sünneh, 84
436 ibni Battah, levha, 169, Mizan,2 / 32
437 ibni Battah, levha, 169
438 Mizan, 2/32, Tehzibul kemal, 1/396
439 Tehzibuttehzib, 3 /218
440 Tehzibuttehzib, 7 /490
441 Bu şekilde noktalı dad harfi ile kullanılması hatadır.
442 Sy, 269

3- Hammad ibn Ebî Süleyman'dır:

H.120 yılında vefat etmiştir. Ebû Hanife'nin hocası, İbrahim e'n-Nahaî'nin öğrencisidir. Daha sonra kendisine Kûfe halkı ve onların dışındakiler tabi olmuştur. Şeyhülislâm ibn Teymiye bunu belirtmiştir.[443]

Şüphe yok ki Hammad, Zer'in çağdaşı olan bir mürcie idi. Abdullah ibn Ahmed, Hammad'ın hocası olan İbrahim e'n-Nahai'nin-Hammad'ı kastederek-şöyle dediğini nakleder: Mürcie'yle ilgili olarak konuştuktan sonra bu mel'unun benim huzuruma girmesine izin vermeyin.[444]

Bununla birlikte Hammad, farklı bir iddiada bulundu. Ancak onun korkarak mürcie'ye katıldığını gizlediği ve daha sonra ortaya çıkarak bunu ilân ettiği söylenir.

Bu konuda Ebû Haşim şu açıklamada bulunur: Hammad ibn Ebî Süleyman'a gelerek:

-İbrahim e'n-Nahai zamanında olmadığı halde uydurduğun bu görüşün mahiyeti nedir? diye sordum. Verdiği cevapta şöyle dedi:

-Eğer o da sağ olsaydı-ircayı kastederek- bu konuda bana uyardı. [445]

Burada Hammad'ın önceliğine delalet eden şeyler vardır, ancak bundan sonra gelen belge, onun başka birine uyduğunu gösteriyor. Ama daha önce anlattığımız şekilde bu belgenin, eskilere öncelik tanındığına delalet ettiği söylenirse durum değişir. Zehebi'nin Ma'mer'den naklen anlattığı da budur. Zehebi şöyle anlatır: Biz Ebû İshak'ın-yani Sebii'nin-yanına gelmiştik, o şöyle diyordu:

-Mürcie'nin kardeşi size ne dedi? Ma'mer şöyle dedi:

-Hammad'a; arkadaşların arasında iken sen bir baş ve bir önder idin, onlara karşı çıktın, şimdi bir uydu oldun. Buna cevaben Hammad:

-Hak yolda uydu olmak, benim için batılda baş olmaktan daha hayırlıdır, dedi. Zehebi şöyle der: Dedim ki: Ma'mer Hammad'ın, irca'nın fakihler gurubuna döndüğüne işaret ediyor. Bu grup namaz ve zekâtı imandan saymıyor ve iman, dille ikrar ve kalple tasdikten ibarettir, diyorlar. İnşaallah bu anlaşmazlık sözcüklerdedir.

443 İman,281
444 Sünneh, 96
445 Seyru alamil nubela, 5/235

Mürcie'nin asıl sapıklığı, tevhidi kabul ettikten sonra farzların terki zarar vermez, sonucu Allah'tan bekleriz, demelerindedir. [446]

Bu sözler arasındaki farklılıkların fazla etkili olmadığı meydandadır. Çünkü bunları söyleyenler hepsi aynı asırda, aynı bölgede yaşayan ve mürcie hakkındaki görüşleri aynı olan insanlardır.

Bazı haberlerden bu düşüncenin gizli olmayan bir varlığının olduğu sonucu çıkarılabilir. İşte Salim ibn Ebî Ca'd! Tabii'dir, hadis bilginidir, H.100 civarlarında vefat etmiştir. Onun altı tane oğlu vardı, bunlardan ikisi şii, ikisi mürcie ve son ikisi de harici idiler. Babaları onlara: Allah aranızı ayırdı, derdi.[447] Bu haber, o dönemlerde özellikle Kûfe'de bid'atin geliştiğine bir delildir.

Burada kendisinin ilk davetçilerden olduğunda kuşku bulunmayan başka bir adam daha vardı. O da Salim ibn Aftas idi. Onunla ilgili anlatılmaya değer bir hikaye vardır. Özellikle bu hikayeyi iki eski kaynak iki farklı senetle anlatmışlardı. Bu kaynaklar; Abdullah ibn Ahmed'in yazdığı "e's-Sünneh" ile Tabari'nin kaleme aldığı "Te.îbü'l-Âsâr" dır. İkisi de Ma'kil ibn Ubeydillah e'l-Cezeri e'l-Abesi'den şöyle dediğini naklederler: Salim ibn Aftas mürcie mezhebini [448]bizlere anlattı, arkadaşlarımız ondan şiddetle nefret etti. En şiddetlileri Meymûn ibn Mihran ve Abdülkerim ibn Mâlik idi. Abdülkerim mescid dışında hiç bir evin çatısı altına onunla birlikte bulunmayacağına dair Allah'a yemin etti.

Ma'kıl derki: Ben haccettim, arkadaşlarımdan bir grup eşliğinde Atâ ibn Ebî Rebah'ın huzuruna girdim, o sırada Atâ, Yusuf sûresini okumaktaydı, onun bu sûrenin 110. âyetinde geçen "Kezzebû" kelimesini şeddesiz olarak "Kezebû" şeklinde okuduğunu işittim. Bunu işitince kendisine:

-Bizim senden soracaklarımız var, bizim için biraz ara verir misin? dedim. Bunun üzerine okumayı bıraktı, ben de ona:

-Bizden önce bir topluluk bir şeyler uydurmuş ve dinle ilgili ileri geri konuşmuşlar ve: Namaz ve zekât dinden değildir, demişler diye haber verdim. Bunu duyunca:

-Allahu Teala: **"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı.**

446 Geçen kaynak 5/233, Onun şu sözü "tartışma lafzidir", şöyle diyen kimsenin hakkında doğrudur "iman tüm kalbin amelini içerir. Ancak onu tasdikle sınırlayan ki bu onlarda meşhur olandır ve diğer amelleri çıkartan kimseler için doğru olmaz. Bunun tafsilatı ileride gelecektir.

447 Seyru alamil nubela, 5 /109, tabakat, 6/204

448 Bu sünnette geçtiği şekildir. Lafzın tümü ona aittir. Te.ib'te şöyle geçmektedir: "Bize ircayı ilk getiren kişi Salim el-aftas'tır." Herhalde cezireye ilk getiren kişiyi kastediyor. Ki bu, makil ve meymun ibn-i Mehran'ın yeridir. Onu kufeden getirdiler.

Dosdoğru olan din de budur."(Beyyine: 5) buyurmuyor mu? Buna göre namaz da zekât da dindendir, dedi.

-Onlar: İmanda artma ve eksilme yoktur diyorlar, buna ne dersiniz? dedim.

-Allahu Teala indirdiği Kur'an'da: **"Bu onların imanını artırdı"** (Âl-i İmran: 173) buyurmamış mı? Öyleyse onların artan bu imanı nedir ya?! diye cevap verdi.

-Size isnatta bulunuyorlar, bana ulaştığına göre Zer ve arkadaşları yanınıza gelerek size görüşlerini anlatmışlar, siz de kabul etmişsiniz, buna ne dersiniz? dedim. Bunu işitince:

-Hayır! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, böyle bir şey olmadı, dedi ve bunu üç kez tekrarladı.

Ma'kıl sözüne devam ediyor ve şunları anlatıyor: Sonra Medine'ye geçtim. Nâfi'in meclisine katıldım ve ona:

-Ebû Abdillah! Size soracaklarım var, dedim.

-Gizli mi, yoksa açık mı? diye sordu.

-Açık değil, gizli, diye cevapladım.

-Nice sır vardır ki, onda hayır yoktur! dedi.

-Bu onlardan değil, dedim.

İkindi namazını kılar kılmaz kalktı ve elimden tuttu, kapıdan çıktı, son cemaat mahallinden çıkmayı beklemeden:

-Soracağın neydi? dedi. Ben de yanımızdakini işaret ederek:

-Şunu göndermiyecek misiniz? dedim.

-Uzaklaşır mısın Amr?! diye seslendi. Ona mürcie'nin görüşlerini özetledim. Dedi ki: Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: "Lâilâhe illallah deyinceye kadar kılınçla kellelerini uçurmakla emrolundum, Lâilâhe illallah dedikleri zaman canlarını ve mallarını ancak onun hatırına benden korumuş olurlar, hesaplarını görmek-yani bundan ötesi-yalnızca Allahu Teala'nın yetkisindedir."

-Bizler namazın farz olduğunu itiraf eder ama kılmayız, şarabın haram olduğunu itiraf eder ama içeriz, analarla evlenmenin haram olduğunu kabul eder ama yaparız, diyorlar. Buna ne dersiniz? dedim. Elini elimden hızla çekti ve:

-Kim böyle yaparsa o kâfirdir, dedi.

Ma'kıl sözlerine devam ediyor ve şöyle diyor: Sonra Zühri'ye ulaştım ve kendisine mürcie'nin sözlerini haber verdim. Bunun üzerine:

-Subhanallah! İnsanları bu düşmanlıklar yakalamış mı? Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Zina eden mü'min olarak zina etmez, hırsızlık yapan mü'min olarak hırsızlık yapmaz, şarap içen mü'min olarak şarap içmez." dedi.

Ma'kıl anlatmaya devam ediyor: Sonra Hakem ibn Utaybe'ye kavuştum, Meymun ve Abdulkerim mürcie'den bir kısım insanların huzurunuza girerek görüşlerini anlattıklarını, sizin de onların bu görüşlerini kabul ettiğinizi haber almışlar, dedim.

Bunu işiten Hakem şöyle dedi: Benim huzuruma onlardan on iki kişi geldi, o sırada ben hasta idim, dediler ki: Ey Muhammed'in babası! Sen bir adamın, yanında siyah veya habeşli bir cariye ile Peygamber Efendimiz'in huzuruna gelerek: Ey Allah'ın elçisi! Benim imanlı bir cariye âzâd etme borcum var, bu câriyeyi iman etmiş olarak görüyor musunuz? dediğini, bunun üzerine Peygamber Efendimiz'in câriye'ye:

-Sen Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık eder misin? diye sorduğunu, câriyenin de:

-Evet, dediğini,

-Benim Allah'ın elçisi olduğuma tanıklık eder misin? diye sorduğunu, cariyenin:

-Evet, cevabını verdiğini,

-Cennet ve cehennemin gerçek ve var olduğunu kabul ediyor musun? sorusuna cariyenin yine:

-Evet, diyerek cevap verdiğini,

-Allahu Teala'nın öldükten sonra seni yeniden dirilteceğine tanıklık eder misin? sorusuna da:

-Evet, dediğini. Bu cevapları alan Peygamber Efendimiz adama:

-Şimdi git onu âzâd et, çünkü o müminedir, buyurduğunu haber almışsın, bu konuda ne dersin? Hakem bu soruya:

-Bana isnatta bulunarak evden çıkıp gittiler, cevabını verdi.[449]

449 Bunun detaylı açıklaması ileriki konularda verilmiştir.

Ma'kıl devam ediyor ve şöyle dıyor: Sonra Meymûn ibn Mihran'ın meclisine oturdum. Ona denildi ki:

-Ey Eyyüb'ün babası! Bize bir sûre okusan da onu tefsir etsek. Bunun üzerine o da: "İze'ş-Şemsü Küvvirat" ı okumaya başladı, "Mütâin semme emin" âyetine kadar okudu ve âyet-i kerimede geçen "Emin" in Cebrâil olduğu yorumunu yaptı ve ardından da âyet-i kerimeyi "Onun imanı Cebrâil'in imanı gibidir." şeklinde tefsir edenler kaybetmişlerdir" dedi. [450]

İbn Batta, Mübarek ibn Hassandan senediyle bir başka olay daha anlatır, o da şöyledir: Mübarek der ki, Sâlim e'l-Aftas'a şöyle dedim: Bir adam Allah'a itaat eder, O'na isyan etmez, diğeri de Allah'a isyan eder, O'na itaat etmez. İtaatkâr olan Allah'a kavuşur, onu cennete koyar, isyankâr olan Allah'a kavuşur, onu cehenneme koyar, bu ikisinin imanca birbirinden üstünlükleri var mıdır?" Sâlim cevabında hayır, dedi.

Mübarek der ki, bu hadise Atâ'ya anlatıldı, Atâ bunu işitince, sor bakalım onlara, iman temiz mi imiş yoksa habis mi imiş? Zira Allahu Teala: **"Ve böylece Allah, kötü ve bayağı olanı, iyi ve temiz olandan ayırsın da, kötü ve bayağı olanı kendi türünden olanla yanyana getirip [hükmü altında] hepsini bir araya toplasın ve (sonunda) onları topluca cehenneme yerleştirsin. İşte her bakımdan aldanmış olacak olanlar böyleleridir."** (Enfâl: 37) buyurmaktadır, dedi. [451]

Nahat isminde bir adam [452], iman sadece bir sözdür, beraberinde bir uygulama yoktur, dedi. Bu söz Atâ'ya anlatıldığında, subhanallah, o Bakara sûresindeki: **"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere inanandır."** (Bakara: 177) âyetini okumuyor mu? dedi.

Atâ daha sonra şöyle devam eder: Daha sonra Allahu Teala iman ismini nitelendirerek beraberinde amelin de bulunmasını şart koşuyor ve şöyle buyuruyor: **"O'nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekat veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır."**(Bakara: 177)

---

450 Sünnet 104-105, te.ibul-asar (muhtasar), 2/173. Burada şuna dikkat çekmemiz gerekir ki, bu senetteki imam Ahmed'in şerhi halid ibn-i hayyandır. Halef ibn-i hayyan değildir. İbn-i teymiyyenin iman kitabında olduğu gibi. sayfa: 192 Bu hadislerini tahric etmiş olan şeyh elbani'nin içine düşmüş olduğu işkali ortadan kaldırır.

451 Delil getirme yönü, iman bir olduğundan birbirine üstün gelmek olmaz. Dolayısıyla ateşe girdiği için onun pis olması gerekir. Ateşe temiz olan girmez. Ona ancak pis olan girer. Şöyle dese, oraya girdiğinde onun imanı yoktu, o zaman onu tekfir etmiş olur. Çünkü ona göre iman, bir şeydir. Dolayısıyla onun yok olması tümüyle olur. Bu, onun mezhebinin tam aksidir.

452 Bu tanıtıcı bir açıklamadır.

Ve diyor ki, sor bakalım onlara, bu davranış, bu isim kapsamına girmiş midir? Ve şöyle diyor: Allahu Teala: **"Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları şükre değer."** (İsra: 19) Böylece ismi amelin, ameli ismin lazımı kılmıştır. Yani imanın amelden, amelin de imandan ayrılmayacağını beyan etmiştir. [453]

İlk defa tabiiler arasında gerçekleşen bu amel tartışması bizlere, mürcienin fakih gurubunun bu konuda izledikleri yol ve doğuşundan bu güne ehli sünnetle aralarındaki tartışmanın gerçek yüzü hakkında açık bir fikir vermekte, aynı şekilde onlarla mücadelede selefin izlediği ilmi metod hakkında da bir yol göstermektedir. Buna göre meselenin en önemli yanı, selefin zihinlerini meşgul eden organların işlevleri, yani farzların yerine getirilmesi ve yasaklardan kaçınılması, işte gerçek imanın da, kalbin tasdikiyle birlikte ancak bu olduğu konusudur. Buna göre kalbin tasdikinden veya organların farzları yerine getirmesinden herhangi birisi silinirse, iman da silinmiş demektir.[454]

Cehm ibn Safvân:

Bu kimse sapıklıkların başı ve belâların anasıdır. Sanki onu Allah İsrailoğullarındaki Sâmirî gibi sırf insanlara fitne ve sapıtmaya sebep olarak yaratmıştır.

Bu kimsenin ikinci asrın başlarındaki yetmiş iki fırkanın hepsinde de kendisinden başkasının bırakmadığı bir etki bırakan sıradışı bidatcilerden olduğunu bilmemiz yeterlidir. [455]

Bununla birlikte kendisi, ne sözüyle delil getirilen bir önder, ne görüşüne karşı çıkılamayan bir bilgin, ne de hiç kimsenin bir iyiliğine tanık olduğu bir kimsedir.

Seleften bazı yazarlar yaşantısı ile ilgili bir çok bilgi topladılarsa da bunların tamamı, islâm imamları ve hadis uzmanlarının sözleri olup, bu sözlerde onlar, bu kişiyi kötülemekte, onu tekfir etmekte ve görüşlerini karalamaktadırlar. Hakkında bilgi toplayanlar başta İmam Ahmed ve oğlu Abdullah, Ebû Ubeyd, Buhari, Dârimî, İbn Huzeyme ve ibn Ebî Hâtim olmak üzere fırkalar, iman ve Allah'ın sıfatlarıyla ilgili eserler yazan Beyhakî, Eş'ari, Bağdâdi ve Lâlekâî gibi yazarlar, ayrıca bazı tarihçi ve biyograflardır.

453 Levha, 173

454 Son bölümde bu konuyla ilgili açıklama gelecektir.

455 Hatta şia, hariciler ve kaderiyyeler hepsi, ondan –az veya çok- etkilenmiştir. Bilhassa sıfatlar kısmında. Ama sünnete müntesib olanlar, en önemlileri eşariler ve maturidiler olmak üzere, itikad usullerinin çoğunda onun usulü üzerinedirler. Onlara sırf iman konusunda uymaları olsa bile –ki bunu ilerde anlatacağız- bu yeterli olur.

İşte bizim için burada önemli olan ve bir kısmını özetleyerek yakında vereceğimiz yazarlar bunlardır. Aslında bu noktada bilmemiz gereken, Cehm ibn Safvan'ın iman konusundaki görüşünü nakle dayanan bir şüphe veya bir bilgiden etkilenme sonucu uydurmadığı, yalnız konuşkan, mücadeleci, meydan okumaya, itiraz etmeye ve tartışmaya yaratılıştan yatkın bir adam olduğudur. Bununla birlikte bir bilginden ders almak veya bir fakihin meclisinde bulunmak, kendisine nasip olmamıştır. Aksine dini hükümleri-hatta en belirginleri bile-bilmekte son derece yetersiz ve yeteneksiz olduğu halde muasırlarından bir kısmı onun çevresinde toplanmışlardır. Söylendiğine göre Ka'be'yi de ziyaret etmemiş, kesinlikle hiç bir ulema meclisinde de bulunmamıştır. [456]

Cehm, yalnızca arzusunun peşinde koşanlarla [457] ve cahiliye toplumlarının terkedilmiş felsefelerini benimseyen bazı dinsizlerin meclislerinde bulunmuştur. Allahu Teala onun fitnesini murad edince kendisini "Semeniye" denilen Hintli bir dinsiz grupla karşılaştırdı. Onların kendilerine özgü bir felsefeleri ve köklü bir fikri ekolleri bulunuyordu. Kendileri dışındakilerin her türlü inançlarına bir şüphe geliştirmiş, her türlü sorularına bir cevap üretmiş ve her türlü sıkışmada bir çıkış yolu hazırlamışlardı.

Cehm, zorluğa katlandı, Semeniye ile mücadeleye girişti ve onlarla çeşitli meselelere daldı. Oysa bilgi bakımından sıfır, kanıt bakımından bomboştu. Fikirleri sırf kendi aklına ve kısır görüşüne dayanıyordu. Onlarla konulara dalması, kötülüğün ve iyilikle bitmeyecek bir sonun müjdecisiydi.

Semeniye kesin ve sağlıklı bilginin kaynağını konuşarak Cehm'le tartışmaya başladı, bu konu genellikle felsefi konuların en önemlilerinden biridir ve bütün araştırma ve görüşlerin temelidir. Semeniye'nin felsefesi, "Bilginin Kaynağı Beş Duyudur" savına dayanıyordu. Dinini bilmeyen ve gerçek bilgi kaynağından-ki o da vahiydir-yoksun olan Cehm, onlarla mücadeleye girişince bir soruyla onu ablukaya aldılar ve susturdular o da şöyleydi:

-Ey Cehm! Şu ibadet ettiğin Rabbini bize anlatır mısın ve hangi duyunla O'nu algıladığını açıklar mısın? Sen O'nu gördün mü, yoksa O'na dokundun mu? Yoksa... dediler.

Soruyu işiten bu miskin sapığın eli ayağı kesildi, ne diyeceğini şaşırdı, olduğu yerde donakaldı, ne bir kanıt ileri sürebildi ve ne de bilginlere sorup kendisine bir fikir vermelerini istemeyi düşünebildi. Epeyce bir zaman sonra aklı başına gelince onlardan sadece bu konu üzerinde düşünmek için süre isteyebildi.

456 Buhari'de kulun fiillerinin yaratılışı bölümüne bakılabilir.Abdurrahman Amira, velfeth tahkiki, 13/345

457 Başlarında şeyhi ca'd ibn-i dirhem gelmektedir. Ki onu emevi valisi halid ibn-i elkasari öldürmüştür. Çünkü sıfatları inkar etmişti.

Şaşkınlık kendisini inancında şüpheye sevketti. Bir süre namazı terketti, sonra düşünmeye ve kafa yormaya başladı, sonunda kafasında onlara verebileceği bir cevap belirdi: "Benim kendisine kulluk ettiğim Rabbım havadır, çünkü o her şeyle birlikte, her şeyin içinde ve her şey onun içinde" diyerek karşılarına çıktı. [458]

Allah'ın sıfatlarını silmenin temelini teşkil eden bu cevap, son zaman hintli dinsizlerden bir gurubun sözüdür. [459]

Doğru yoldan kayış bu kayıştı, artık onu diğer sapık arzu ve görüşler izledi.

Cehm'in hayatı Emevilerin son zamanlarına raslıyordu, bu dönemde bid'atler ortaya çıkmış, fırkaların kökenleri kollara ayrılmış, konuya dalmasının ve mücadelesinin gereği çevresindeki fırkaların üzerinde bir çok mücadelede bulunduğu iman konusuna dalmak ve kovasını bu meseleye daldırmak olmuştu. Bu şartlarda Cehm'in, o güne kadar hiç kimsenin söylemediği bir sözle ortaya çıkması gayet doğaldı. O da: "İman, iman Yüce Allah'ı sırf kalple tanımaktan ibarettir, kim Allah'ı kalbiyle tanırsa o mü'mindir, dille söylemeye ve organlarla amel etmeye gerek yoktur." şeklindeydi.

Adamın hayatını ve çağının olaylarını inceleyen kimsenin elde edeceği sonuç, onun bu görüşü zındıklardan olan felsefecilerin sözlerini, ki, onların katında iman, Allah'ın varlığını sırf teorik ikrardan öte geçmez, amelin imana girdiğini kabul etmemekte ısrar eden fakih mürcie'nin sözlerinin birleşimidir.

Cehm'in işindeki yenilik, o, islâmla asla alakası bulunmayan birinci gurubun sözlerini felsefe çevresinden nakletmesidir. Maksadı onların sözlerini ikinci gurubun asla kastetmedikleri fikir ve kavramlarıyla donatarak islâma sokmaktır. Böylece bu sıradışı felsefi söz, islâmi fırkaların söylemlerinden biri haline gelmiştir. Her ne kadar Cehmiye selef âlimlerinden bir grup hükmünde görünüyorsa da, aslında müslüman ve kıble ehli fırkalardan değildir. Hatta bu konuda İmam Buhari şöyle demiştir: "Yahudilerin, hristiyanların ve ateşperestlerin sözlerini inceledim, küfürlerinde Cehmiye'den daha ileri sapıklıkta olan bir başkasını göremedim. Onları tekfir etmeyeni cahil kabul ederim, küfürlerini bilmezse o zaman durum değişir."[460]

Bu noktada Ebû Ubeyd ve Tabari, Cehmiye mezhebinin tartışmasına hiç değinmemektedirler. Çünkü Cehmin görüşleri, müctehidlerin söylemlerinden değildir. Aksine mücadelecilerin, felsefecilerin ve kelamcıların benimsedikleri mezheplerden biridir. [461]

458 Bu munazara hakkında imam Ahmed'in cehmiyeye reddiye kitabı,36

459 Ebu Reyhan el-Beyruni'nin, sayfa: 20-24, kitabındaki hintliler ile ilgili akılda makbul ve rezil olan birçok makaleyi incelemesine bakabilirsin. Dikkat çeken bir şey de Beyruni'nin eski hint dinleri ile ilgili kitaplardaki sıfat ve kader ile ilgili nisbet etmiş olduğu şeylerdir. Tamamıyla sıfatların tümünü veya bir kısmını ve kesb hakkında söyleyen cehm varislerinin din edindekileri şeylere aynen benzemektedir.

460 Buhari'de kulun fiillerinin yaratılışı bölümüne bakılabilir, 36

461 Tehzibul asar, 2/199

Fakat-ileride açıklanacak olan-bir takım sebep ve faktörler vardır ki, hakiki olmaktan ve bazı gereklerini yok etmekten daha çok lafzi düzeltmeler eklediği halde sonuçta bu mezhebin, iman konusundaki mezhepler arasında en çok yayılan mezhep olmasını sağlamıştır.

Buna göre elde edilen sonuç şöyledir: Fakihlerin mürcie mezhebi, Cehm'in görüşlerine bir beşiktir. Sonra Eş'ari ve Mâturidi gibi kelâmcıların mürcie'si gelmiştir. Bunlar-daha önce işaret ettiğimiz düzeltmelerle birlikte-bu mezhebi, müslüman toplumun çoğunun inancı haline getirmişlerdir. Bu nedenle Vekî' ibn Cerrah-İmam Ahmed'in hocası ve büyük imam-şöyle demiştir: "Bu mürcie cehmiyeyi doğurdu, cehmiye de kâfirleri doğurdu, Meriysi bir cehmidir, cehmiye'nin nasıl dinden çıktığını biliyorsunuz, Allah'ı tanıman yeterlidir, dediler. Bu ise dinden çıkmaktır. Mürcie ise şöyle der: İman, eylemsiz bir sözdür. Bu ise bir bidattır.."[462]

Bilinmesi ve dikkate alınması gereken şeylerden biri de budur.

Bilinmesi gerekir, çünkü hadisenin tarihi gelişmelerini ve izlediği çizgiyi bilmemiz gerekir. Dikkate almamız gerekir, çünkü bid'atler bazen küçük gibi görünürler fakat zamanla büyümeye yön tutarlar. Böyle olunca küçüğünden de büyüğünden de kaçınmak vacip olur. Aksi halde müslümanlar ve fakihler mürciesinden olan vatandaşlar, hayatta kaldıkları sürece Cehm'in vardığı noktaya varamazlar, amelleri imandan yalnızca lafzen çıkarırlar. Amellerin vacip olması, amellerden sorumluluk ve yasakları terketmek gibi konular ise, müslümanların ve fakihler mürciesinin asla ters düşmedikleri konulardır.

Bu nedenle bir kısım bilginler, ihtilafların tümünün sırf sözde olduğunu kabul etme eğilimi gösterdilerse de genelde durum öyle değildir.

Onlarla ilgili olarak Şeyhulislâm ibn Teymiyye şöyle der: "Bilgilerine, ibadetine, İslam'a olan güzel bağlılığına ve güzel imanına rağmen, onları yanlışa düşüren işte bu şüphedir. Bundan dolayı fukahanın irca görüşünü, ümmet tarafından ilim ve din ehli kabul edilen bir topluluk bile benimsemiştir. İşte bundan dolayı seleften hiçbir kimse fukahanın mürciesinden kimseyi tekfir etmemiştir. Aksine böyle bir görüşü konuyla ilgili sözlü ve fiili bidatler olarak değerlendirmiş, itikadi bidatlerden saymamışlardır. Çünkü bu konudaki anlaşmazlıkların çoğu lafzidir. Fakat kitap ve sünnette uygun olan lafız, doğru olan lafızdır. Hiç kimsenin Allah ve Rasulü'nün sözüne aykırı bir şey söylemeye hakkı yoktur. Özellikle bu mürcie ve başkaların kelamcılarının bidatlerine ve fıskın ortaya çıkmasına götüren bir yol haline gelmiş bulunuyor. İşte lafızdaki bu önemsiz ve basit görülen hata, inanç ve amellerde büyük bir hataya sebep olmuştur. Bundan dolayı irca görüşünün yerilmesi ile ilgili olarak büyük sözler söylenmiştir. [463]

462 Buhari'de kulun fiillerinin yaratılışı bölümüne bakılabilir,34
463 İman, 377

İbn Teymiyye şöyle devam eder: "İmanın kalp ile tasdik ve dil ile ikrar olduğunu ve amellerin imana dahil olmadığını söyleyen mürcie mensuplarından bir gurub Kufe'nin fakihleri ve abidleri arasında yer alırlardı. Bunların bu söyledikleri Cehm'in söyledikleri türünden değildir. Bunlar, insanın gücü yetmekle birlikte imanı dil ile söylemediği takdirde mümin olmayacağını bildikleri gibi, İblis'in, Firavun'un ve başkalarının da kalplerindeki tasdik ile birlikte kafir olduklarını biliyorlardı. Fakat bunlar eğer kalbin amellerini imanın kapsamı içerisinde görmüyorlarsa, Cehm'in görüşünü kabul etmek zorunda kalırlar.[464] Eğer bunları imanın kapsamı içine sokuyorlarsa, o zaman organların amellerini de aynı şekilde onun kapsamına sokmaları gerekir, çünkü organların amelleri, kalplerin amellerinden ayrı değildir. Fakat bunların şer'i bir takım sebepleri vardır. Ve bu sebepten dolayı mesele onlar için şüpheli bir durum almıştır.[465]

Şeyhin bu söylediklerini ondan çok önce de söyleyenler olmuştu. Örneğin-ileride de sözlerini aktaracağımız gibi-İmam Ebû Ubeyd e'l-Kâsım ibn Selâm bunlardan biridir.[466]

Bu ve cehmiye mezhebiyle fakihler mürcie'sinin ve fakihler mürciesiyle ehli sünnet velcemaat mezheplerinin aralarındaki farkların açıklanması, gelecek bölümün içerdiği konular omakla birlikte yine de biz burada önemli bir uyarıda bulunmadan Cehm'den sözetmeyi bırakamayız. O da şöyledir: Cehm'in mezhebinin ne kurucusunun sağlığında ne de daha sonra bir süre günlük islâmi hayatta açık bir etkisi görülmemiştir. Etkilerinin kendini göstermesi ve yaygınlaşması ancak o mezhebi temel alan kelâmcıların ortaya çıkmalarıyla başlamıştır. Bunların başında Bişr e'l-Meriysi bulunmaktadır.[467]İftiracı ve mücadeleci bir hayat sürdü-fakat bu alanda Cehm'den daha aşağı durumdaydı-sonra ibn Küllab gelir, bu da aynı şekilde iftira atarak yaşadı-fakat bu da Bişr'den aşağı durumdaydı-sonra sırada Eş'ari ve Mâtüridi vardır. Müslüman toplumun düşünce ve hayatında yer tutan genel bir hadise halini alıncaya kadar Cehm'in mezhebini yayan bu ikisidir.

Daha önce de işaret edildiği gibi özellikle bu konu üzerinde durmamızın nedeni, hadisenin gelişmesinde konunun önemli yer tutması, Haris ibn Süreyc başkaldırısının mürcie inancına dayalı olduğu, sanki Cehm'in devlete karşı başkaldırarak kendi mezheplerini yürürlüğe koyuncaya kadar bu binlerce ihtilalcıyı kendi akidesi

464 Bu nefyetmiş oldukları şey, cehm'in bizatihi mezhebidir. Bu, bir çok eş'ari ve maturudinin mezhebidir. Onlardan konuşmayı şart koşanlar gücü yettiği halde dile getirmeyenin imanı olmayacağı ile ilgili hükmü sırf mercuh bir söz olarak kabul ediyorlar. Bunun ilgili –mürcie katında ameli terketmenin hükmünün son merhaledeki hükmü isimli başlıkta geçmektedir

465 Bu cehm mezhebinin gereklerindendir. Ki bunu ona tabi olan eşari ve maturidiler nefyetmiştir. Şöyle diyorlar, şari bir kimsenin küfrünü belirttiği zaman kalbindeki tasdikin yok oldugunu biliriz. Bu görüş kuranın sarihine apaçık bir başkaldırı ve ters düşmedir. Öyleki ibni teymiyye, bu görüş için şöyle söylemiştir "Bu tüm akıl sahiplerinin katında safsatadır." İman, sayfa 142 ve şu sayfalara da bak: 413-414.

466 İman, 183

467 Tarihu Bagdat, 7/61

üzerine eğittiği iddiasında bazı müsteşriklerin-ve onlara uyanların-düştükleri hatanın büyüklüğüne dikkat çekme gereği duymamızdır.

Gerçekler bunu yalanlamaktadır. Buna göre Cehm, bu ayaklanmada bir kâtipti. Cehm'in ircası (erteleme düşüncesi) özel bir görüş ve kişisel bir düşünceden ibaretti. Henüz dini bir inanç sistemi olarak şekillenmemiş olan ayaklanmayı yönlendirmede bir etkiye sahip değildi. Ne zaman ki, başkaldırma ve devlete isyan hareketi haline geldi, o zaman bütün gruplardan saflara katılanlar oldu. Hatta zimmiler ve müşrik türkler bile bu harekete katıldılar. Anladığım kadarıyla isyankârlara Cehm de katıldı. Çünkü o da başkaldıranlar arasında bulunuyor ve daha önce hocası Ca'd'ın da kellesini götüren Yüce Allah'ın sıfatlarındaki bid'atinden dolayı devlet tarafından takip ediliyordu. Devletin resmi tutanakları da buna tanıklık etmekteydi.

Lâlekâi senediyle isyankârların birinden şöyle rivayet eder: Hişam ibn Abdilmelik'in Horasan zekat memuru Nasr ibn Siyar'a gönderdiği bir hesap defterinde şöyle yazdırdığını okudum: Asıl konuya gelelim. Senden önce oralarda adına Cehm ibn Safvan denilen dinsiz ateistlerden bir adam çıktı, eğer ona üstün gelirsen derhal öldür, başaramazsan öldürmeleri için çevresine suikastçılar yerleştir, diyordu. [468]

Hafız, Ebû Hatim'den şöyle nakleder: Nasr ibn Siyar'ın Merv'de görevli zekat memuru Selem ibn Ahvez Cehm'i yakalayınca ona şöyle dedi: Ey Cehm! Ben seni benimle savaştığın için öldürmeyeceğim, sen benim katımda buna layık değilsin, fakat işittim ki sen asılsız ve saçma sapan şeyler söylüyormuşsun, bu yüzden elime geçirir geçirmez seni öldüreceğime Allah'a söz verdim, dedi ve derhal kafasını uçurdu. [469]

Bu, aynen Halid ibn Abdillah e'l-Kısri'nin, Cehm'in hocası Ca'd'a yaptığının bir benzeridir.

Ancak Tabari'nin zikrettiği Nasr bin Siyar'a ait, Haris'i ve ordusunu mürcie mensubu olmakla suçlayan bir şiire gelirsek, şüphe yok ki, Cehm'in Haris'in katibi olması, siyasi hasmının inancını kötülemesi ve müslümanlar arasında kötü şöhret kazanmasına yol açması için yeterli bir sebep sayılır. Nasr'dan aktarılan kendisinde fazilet ve iyilik bulunduğu yolundaki haberler, sanki onu tasvip edenin daha güçlü oduğu şeklinde bir imaj yaratmaktadır.

468 Akide ehli sunneh cemaa, 3/381
469 Feth, 13/346

B-MÜRCİE MEZHEPLERİNİN TEMELLERİ [470]

İlk olarak; şüphenin çıkış noktası ve temeli:

İman konusundaki bütün şüphelerin başlangıcı ve tüm fırkaların iman konusundaki sapıtma noktası, karşıt tarafların hepsinin de üzerinde ittifak ettikleri tek esastır. Bu tek esas üzerine kurulu olan inançları daha sonra çeşitlilik kazanmıştır. Hariciler, Mutezile ve-Cehmiyesiyle, fakihleriyle ve Keramiyesiyle- Mürcie, kendisinden hareket ettikleri tek esas üzerinde görüş birliğine varmışlardır. O da şöyledir:

a-İman tek bir şeydir, ne artar, ne de eksilir.

b-İmanla nifak, tek bir kalpte birleşmez.

c-Tek bir kulun davranışlarında bir parça iman ile bir parça şirk olmaz. [471]

Tuhaf olan, bu fırkaların bu esası anlaşma noktası sanmaları, bunu iddia etmeleri ve inançlarını bu esas üzerine kurmalarıdır. Aslında bu nokta, yalnızca aralarındaki bir birleşme noktasıdır. Çoğunlukla da böyle olur. Çünkü fırkalar konusunu ele alan ve bu alanda makaleler yazan çoğu yazarlar, ehli sünnetin dışından kalan ve ehli sünnet mezhebinden söz etmeyen yazarlardır. Onlar yalnızca kelâm ve tartışma alanındaki mezheplerin görüşlerini işlerler.

470 Tafsilata girmeksizin mürcieye ait temelleri ve teorik metodlarını zikretmekle yetindim. Tüm fırkalarının ileri gelenlerinin ve her fırkanın görüşünü zikretmedim. Bunu şu nedenlerden dolayı yaptım. Çünkü benim yapmış olduğum bu bizzat amaçlanmıştır. Bunlar ihtiyaç duyulan metodik ilmi kurallardır. Ancak bazı kaynaklarda dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Ama ayrıntılar ise, fırkalarla ve mezheplerle ilgili kitaplarda kolaylıkla bulanabilir. Bu birinci nedendir. İkinci neden bu tafsilata benim meslektaşım olan doktor hadi talibi ilgilenmiştir. Ki bu muhterem kardeş mürcie fırkaları ile ilgili doktora tezini bu alanda tescil etmiştir. Üçüncü neden ise, Fırkalar ve mezhepler ile ilgili yazarların kendilerine değinmiş olan müellifler, mesela eşari gibi, razi gibi, sekseki... gibi kişiler, çok değişik isimler ve birbirine girmiş ve tasrif olunmuş olarak zikretmişlerdir. Birçok fırkaya da görüş isnad ederken bu görüşü diğer bir fırkanın görüşünden ayırdetmek zor olmaktadır. Veya bu görüş ile Muhaliflerin mezhebine ait görüş arasını ayırdetmek zor olmaktadır. Bunu ayıklamak ve doğru olan sözü ortaya çıkarmak konuyu çok uzatır. Halbuki bunu bir olan teorik bir temel toplamaktadır. Ki o da şudur: kalp amellerini sokmaktır. Cehmiye meriysiye ve salihiyye hariç. Bunun için ibni teymiyye'yi konu ile ilgili çok yazmasına rağmen bu temeli belirtmekle yetinir ve tafsilatı bu kitaplara havale eder. İlerde bunun üzerinde duracağız inşaallah. İman, 210 Bu fetevada da mevcuttur, 7/222 Dördüncü neden: Bu fırkalar cehmiye fukaha ve hanifiye mürciesi dışında teorik olsun, vakıa olarak olsun dağılmışlardır. İlerde bunun üzerinde duracağız. Mürcie gerçeğini araştırırken, önemli olan vakıa da var olan veya teorikte var olan durumdur. Sırf tarihsel bir tahlil değildir ki bu yalnız bir vesiledir.

471 Bu felsefi ve mantıksal terimleri kullandıktan sonra, adına mahiyet dedikleri şeydir. Ve şöyle dediler: imanın, muayyen bir mahiyeti vardır. Çoğalmayı ve parçalanmayı kabul etmez. Yakın bir bölümde bu konuyu genişçe ele alacağız inşaallah.

Hariciler şu sözlerini bu temel üzerine oturtmuşlar: Büyük günah işleyen mü'min değildir. Çünkü imanı, büyük günah işlemekle yok olmuştur. Sonra içlerinden bazı fırkalar bu küfrün anlamı ve bazı gerekleri üzerinde anlaşmazlığa düşmüşlerdir. [472]

Bu noktada mutezile de haricilere uyum göstermiş, ancak kâfirle mürted'i, zinakârla hırsızı ve içkiciyi eşit saymanın akla uzak olduğunu görünce ki,-Allah da bunlardan her birinin dünyadaki ve âhiretteki hükümlerini ayırmıştır,-bu kimselerden yalnızca iman adını silmekle yetinmişler, küfür kapsamına sokmaya çalışmamışlar, bunun yerine onlar için ayrı bir yer icadetmiş ve adına da "e'l-Menzile beyne'l-Menzileteyn: İki yer arasındaki bir yer" demişlerdir.

Ancak son varılacak yer ve son sığınak konusunda-yani âhiretle ilgili hükümlerde-mutezile ve hariciler eşittir. Hükümde anlaşmaya varmışlardır ve o da cehennemde ebedi kalmaktır. Ancak isimlendirmede farklı düşünmüşler, hariciler kâfir derlerken, mutezile onları "iki yer arasında bir yer" dedikleri yere yerleştirmişlerdir.

Mürcie'ye gelirsek, anılan esasa inanmakla birlikte onlar, haricilerin ve onlarla birlikte mutezilenin söylemlerinin bozuk olduğuna işaret eden bir çok belgeler ve akli görüşler buldukları gibi yasakları işlemenin ve farzları terketmenin itikadlar cinsinden olmayıp ameller cinsinden olduğuna-mürienin asıl şüphe konusu da budur-dair bir çok belgeler ve akli görüşler bulmuşlardır. Mürcienin diğer fırkaları amelleri iman adının kapsamından çıkarmakta görüş birliğine varmışlardır. Böylece kendileri için anılan esas sağlam kalacaktır. Bu sayede farzı terkeden ya da haramı işleyen mü'min olarak kalacaktır. Hatta bazıları bu esasa dayanarak bunların imanıyla meleklerin ve peygamberlerin imanlarının eşit olduğunu açıklamaktan çekinmemiştir.

Sonra mürcie fırkaları iman noktasında görüş farklılığı sergiler. Bir kısmı imanın yerinin kalp olduğunu söylerken, diğerleri imanın dille ikrara bağlı olduğunu savunur. Yerinin kalp olduğunu söyleyenler, imanın adını koymakta anlaşamazlar. Kimisi ona marifet adını takarken diğerleri adına tasdik demişlerdir. İmanın itikad ve ikrarı birlikte içerdiğini söyleyenler, kendi aralarında ayrılarak bir kısmı itikadı tasdike tahsis ederken, diğerleri diğer kalp işlevlerini de ona dahil etmişlerdir. İtikadı tasdike tahsis edenler, ikrar ve nutuktaki görüşlerinin esasını, tasdikin yalnızca kalpte olana işaret ya da asıl bir öğe değil de fazladan bir öğe olduğu ve benzeri şekillerde yorumlamışlardır.

Kerramiye de-özellikle-aynı esas, yani imanın tek bir şey olduğu esası üzerinde kalmaya devam etti, ne var ki o, imanı yalnızca ikrar ve söylemekten ibaret saydı.

472 Muvahhidlerin cennete girmeleri ile ilgili nasslar gibi, istedikleri kadar isyan etsinler velev bir müddet sonrada olsa da. Ve islamı büyük günah işleyene sabit olması ile ilgili nasslar.

Bu kısa bilgi ve özet bizlere, belgelerden yoksun sırf soyut bir görüş olan bu "İman tek şeydir, artmaz, eksilmez ve bölünmez" esasını yıkmakla, iman konusundaki muhalif görüşlerin tamamını yıkmanın ve ayrıca imanın organlardaki yeri konusunda halkın görüşünü tanımak için bir kural koymanın da mümkün olacağını öğretmiş oldu.

İkinci olarak; bu esasın şer'an yıkılması:

Bu esasın geçersiz olduğunu açıklamak, en kolay ve en belirgin işlerden biridir. Bu nedenle sadece şu özlü kanıtları ortaya koymakla yetineceğiz:[473]

1-Bu konuda-daha önce geçtiği gibi-sahabe, tâbiîn ve tebei tâbiîn'den icma'ın gerçekleşmiş olmasıdır. Bu icma, imanın artıp eksileceğine, tek bir kalpte nifak ve imanın bir araya geleceğine, kişinin tek bir işinde iman ve şirkin birleşeceğine dair kitap ve sünnetten açık naslara (âyet ve hadislere) dayanan bir icmadır. [474]

2-Mü'minlerin açık davranışlarda, yani ibadet ve taatlerde kendilerini büyük görenlerden başkasının inkâr edemeyeceği şekilde birbirinden üstün oluşlarıdır. Aralarında itaat edenler ve boyun eğenler, günahtan vazgeçip tevbe edenler, Allah yolunda sürekli savaşanlar, sağa sola sapmadan doğru çizgide kalanlar, nefsine zulmeden günahkârlar ve kendilerini günahlara iyice kaptıranlar vardır.

3-Mü'minlerin duygu ve düşünce dünyalarının birbirinden değişik oluşudur. Örneğin sevgi, korku, umut, beklenti, anı, hatırlama, düşünme, Yüce Allah'ın nimetleri üzerinde kafa yorma, O'na saygı ve O'nu yakından bilme ve benzeri yalnızca inatçıların kasten inkâr edebilecekleri konularda mü'minler birbirinden farklıdırlar.

4- İmanın bir tasdik olduğu tartışma açısından kabul edilse bile, iman ettikleri şeyi bilme noktasında mü'minler birbirlerinden farklıdır. Kimisi Allah'ın sıfatlarını, âyetlerini, öfkelenme ve hoşlanma sebeplerinden bir çoğunu bilir, bunlara inanır ve ayrıntılı olarak itikad eder, kimisi de bu hususlarda çok az şey bilir ve onlara inanır. Tartışmasız önceki, sonrakinin bildiğinin ve tasdik ettiğinin kat kat fazlasını bilir ve tasdik eder. Böyle olunca tanımak, bilmek ve kesin bilmek, her birisi farklı birer derecedir. Ayrıca tek bir insanın bile bir şeye olan inancı diğer bir şeye olan inancından daha fazla veya daha kuvvetli olabildiği gibi bu gün bir şeye inancı dünkünden daha kuvvetli veya daha zayıf da olabilir.

473 Ama temelde yıkma bakımından, ki bunun üzerine mürcie gerçeği gelişmesi esnasında üzerine bina olunmuştu, yıkmaktır. Ki bu mantıktır.

474 Bundan kastedilen küçük nifak ve küçük şirktir.

5-İman, nedenine ve dayanağına göre de değişir. Gördüğü harika bir âyet veya mucize nedeniyle inanan kimse, başka bir insanın inancına uyarak ya da benzeri bir geçici nedene bağlı olarak inanan kimse gibi değildir. [475]

Üçüncü olarak; Fırkaların iman konusundaki esaslarını tanıma kuralı:

Fırkaların iman konusundaki esaslarını tanımak, söylemlerini mantıki olarak üç organa göre bölüştürmekle mümkündür. Bu organlar; kalp, dil ve diğer organlardır. Bu kuralı âlimlerden bazı yazarlar-belge veya işaret olarak-fırkalardan ve konuyla ilgili makalelerden söz eden kitapların fırkaları anlatmaları karşılığında koymuşlardır. Bu âlim yazarlardan bazıları; İmam Tabari, ibn Hazm[476], Şeyhülislâm ibn Teymiyye[477] ve ibn Ebî'l-İz'dir.[478] Hepsinin de bütün sözlerinden yararlanmayı uygun buldum. Sözlerini özetliyor, biraz ekleme ve açıklamayla sözlerini tanıma, kolayca ve zorlanmadan aralarındaki farkı ayırma noktasında bize yardımcı olacak sınırlayıcı bir kural ortaya koyuyorum. Sonuçta karşımıza şöyle bir taksim çıkıyor:

İman kalp, dil ve organlarladır.

İman yalnız kalp ve dilledir.

İman yalnızca dil ve organlarladır.

İman yalnızca kalpledir.

İman yalnızca dilledir.

1-Ehli sünnet

2-Hariciler

3-Mutezile

Fakihler mürciesi ve ibn Küllab

Gassaniye veya bilinmeyen bir fırka

475 İman, 219-224
476 Muhallah,13/9
477 İman, 184
478 Şerhul akadetittahaviyye, 309, tahkik arnavut, bunun bir benzerini hafız fetihte yapmıştır. Ancak sözüne giderilmesi gereken bir eksiklik vardı. Ki bunu burada yaptık. Zebidi, mürcienin temellerini ve diğerlerini selef mezhebi haric, ki bunu hiç belirtmemiştir tamamıyla kapsamıştır. İthaful sada elmuttakin kitabına bakınız, 2/243

Cehmiye, Meriysiye, Salihiye, Eş'ariye, Mâturidiye ve diğer söylemleri olan fırkalar

Kerramiye

Bu kısımlardan bazıları, ayrıntılı bir açıklamaya muhtaçtır ve o da şöyledir:

A-İman kalp, dil ve organlarladır, diyenler iki gruptur:

1-İman her farz olanı yerine getirmek ve her haram olanı terketmektir, farzın terki ya da büyük günahın işlenmesiyle bütün iman gider, diyenler. Bunlar da:

Hariciler: Bunlara göre büyük günah işleyen kâfirdir.

Mutezile: Bunlara göre büyük günah işleyenler iki yer arasındaki bir yerdedir.

2-İman söz ve davranıştır,[479] her ibadet imanın bir dalı veya ondan bir parçadır, iman, parçasının mükemmel oluşuyla mükemmel, eksik oluşuyla eksik olur, fakat gitmesiyle imanı tamamen götüren parçaları olduğu gibi gitmesiyle imanı eksilten parçaları vardır. İmanın parçalarından imanın yalnızca kendileriyle gerçekleşeceği esaslar vardır. İman ettiğini iddia eden kimse onlarsız mü'min adına layık olamaz. Yine bazı görevler vardır ki, mutlaka mü'min adına onların yapılmasıyla layık olunur. Ayrıca bazı olgunluklar da vardır ki, sahibini en yüksek derecelere eriştirirler. Bu açıklamaların tamamı belgeler doğrultusundadır. Bunlar ehli sünnet velcemaattir.

B-İman, yalnızca kalp ve dilledir, diyenler de iki gruptur:

1-Aralarında kalple yapılan ibadetleri imana dahil edenlerdir. Bunlar bazi eski fakih mürcieler ile müteahhir hanefi hadisçilerdir.

2-Kalp ile yapılan ibadetleri imana dahil etmeyenler. Bunlarda iş, dilin söylediklerini de imandan çıkarmaya kadar vardı. Dilin söylediklerini yalnızca imanın alâmeti saydılar. Bunlar genelde Mâturidi olan hanefilerdir.

C-İman yalnızca kalple olur diyenler. Bunlar üç gruptur:

1-Kalp amellerinin tümünü imana dahil edenler. Bunlar; Yunusiye, Şümmeriye ve Tumaniye gibi diğer mürcie fırkalarıdır.

2-İmanı sırf marifet olarak tanımlayanlar. Bunlar cehmiyyedir.

479 Muhallah, 13/9

3-İman yalnızca tasdiktir, diyenler. Bunlar da Eş'ariye ve Mâturidiye mezhepleridir.

Bunlar, genel teorik esaslardır. Ancak gerçek hayattaki fikri içiçelik ve gelişme aşamaları göz önünde bulundurulursa bu fırkalar daha da azalır ve sayıları düşer. Bu fikri içiçeliğin ve gelişme aşamalarının en önemlileri ve en belirgin olanları şunlardır:

1-Mantık kurallarını kullanmak ve mantığı genel teorik tartışma konularında karar veren ölçüye dahil etmek.

2-Akide, Tevhid ve iman konularının felsefi temellere oturan ve mantık kurallarını kullanan, özetle teorik akli konulardan ibaret olan, âyet ve hadislerin kendisinde-olsa bile-ancak ikinci sırada yeri olan, özellikle son zamanlarda bu hale gelen "Kelâm ilmi" ne dönüşmesi. Az ilerde bu konu üzerinde ayrıntılı olarak duracağız.

Bu noktada önemli olan, yalnızca bu ve başka tarihi sebeplerin, mürcie fırkalarından bir kısmının yıkılıp dağılmasına yol açmış olmasıdır. Bu fırkalar:

1-Kerramiye:

Bunların kendilerinin ve fikirlerinin varlıkları yalnızca muhaliflerin kitaplarında olandan ibarettir. Çıkış bakımından iman alanındaki bid'atçi mezheplerin en sonuncularıdır. [480]

Yıkılmaları nisbeten eskidir. Zehebi (sekizinci asırda) şöyle der: Horasan'da Kerramiye çoktu ve bir çok kitapları vardı, sonra azaldılar ve dağıldılar. Arzuların ardına düşmekten Allah'a sığınırız.[481]

Altıncı asrın sonu ve yedinci asrın başına kadar Kerramiyenin belirgin bir varlığı olmakla birlikte, Râzi'den bahseden tarihçiler-ki, başlarında ibn Sübki [482] yer alır-Razi'nin Kerramiye ile yaptığı tartışmaları anlatırlar. Razi'nin kitapları da bunları yansıtır. Razi, Eş'ariye'nin ikinci imamıdır. H.606 yılında vefat etmiştir.[483] Araştırmacılardan biri bu konuda ilmi bir risale yazmıştır. [484]

480 Mecmuatul fetava,13/56
481 Seyru alamul nubela,11/524
482 Tabakat, 8/81
483 Lisanul mizan, 4/429
484 Bu, doktor fethullah haliftir. Bu kişi, başlığı (fehruddin er-razi ve kerramiyeye karşı olan tutumu) başlıklı tezi ile ilgili risalesini yazmıştır. Onun maturidiye ait kitabut tevhid, 38 ile ilgili tahkikine bakınız. Kerramiye mezhebinin tafsilatı meslektaş abdulkadr ibn abdullah essomali risalesinin konusudur. (Etteslim inde elmüslimin) doktor buheyr muhtarın bu kitabına bakınız. Ancak şunun da bilinmesi gerekir ki, bu kitapta çok kısaltma ve karıştırma vardır.

Daha önce Eş'ariye mezhebinin ilk imamının ortaya çıktığı ve mezhebi yaydığı sırada önlerinde ibn Heysem vardı, son zamanlarda hem yazıyor hem de tartışıyordu.

Şeyhülislâm bu konuda şöyle der: ibn Heysemin iman konusunda imanın yalnızca dilin söylemesinden ibaret olduğuna dair tasnif edilmiş bir eserini gördüm. Bakillâni'nin de, iman konusunda imanın yalnızca kalple tasdikten ibaret olduğuna dair yazılmış bir eserini gördüm. Her ikisi de aynı asırda yaşamışlar ve her ikisi de mutezile ve rafizaya cevap vermişlerdi. [485]

2-Cehmiye ve-Yunusiye ve Şümmeriye gibi-söylem sahipleri:

İman yalnızca kalbî marifetten ibarettir, diyenler çöktüler. Ancak tuhaf olan, mürcienin en büyük iki mezhebinin ayakta kalmasıdır. Bunlar da Eş'ariye ve Mâturidiye mezhepleridir. Ki bunlar, genel hadiseyi mürcienin temelleri üzerine şekillendirirler ve derler ki iman, yalnızca kalpte olandır. Hatta mâturidiler, Ebû Hanife'den meşhur olan dille ikrar, imanın bir başka ruknüdür sözünü yorumladılar ve onu imanın yalnız bir belirtisi olarak kabul ettiler. İleride bu konuda açıklama yapılacaktır.

Görüldüğü gibi aynı Eş'ari, Cehm'in mezhebini açıkladı ve onu mürcie fırkalarının ilki olarak kabul etti. Eş'ariye mensupları onu bu güne kadar okuya gelmişlerdir. Hatta önceki imamları olan "Bâkillani"nin iman konusundaki sözü, müntesiplerine "Eş'ari"nin Cehm'le ilgili söylediklerini andırmaktadır. Bu ise Eş'ariye mezhebinin çelişkilerindendir.

Bu durumda Cehmiye mezhebinin tamamen çökmediğini, imanın yalnızca kalple olduğunda ittifak eden üç kısımdan ilk ikisinin-söylem sahibi iki mezhebi ve cehmiyeyi kastediyorum-çöktüğünü söylememiz yerinde olacaktır.

Üçüncü fırkaya gelince, onun tüm yaptığı cehm'in sözlerinde değişiklik veya düzeltmelerden ibarettir. Örneğin marifet yerine tasdiki koymuş, Cehm'in yaptığı gibi kalbin diğer işlevlerini iman kavramından çıkardığını açıklamış, küfre düşüren davranışları sırf gizli küfrün alâmeti kabul etmiş, dinin küfrüne hükmettiği her insanı kalbi tasdiki kaybetmiş saymış, bunlara benzer bir takım görüşler ve hiç birinde Cehm'e ters düşmeyen bu görüşlerin gereklerini dile getirmiştir. Ancak Cehm'in teslisi benimseyen ve islâm ülkesinde bunu açıklayan, gizlemeksizin haç taşıyan kimsenin, Allah'ı tanıdığı takdirde [486] mü'min olduğunu söylediği doğru kabul edilirse, ibn Hazm, aynı söylemi Cehm'le birlikte Eş'ariyeye de atfettiyse de Eş'ariye hakkında bu doğru değildir. Ancak Eş'ari batın da mümin olması mümkündür demiştir. Ancak Teslisi ilan edip, haçı taşıması onun küfrüne delildir ve alamettir. Dolayısıyla o zahiren kafirdir, tasdik ettiği müddetçe de batınen mümindir. Her halukarda kalp

485 Mecmeatul fetava, 13/58
486 El-fasıl,3/47

amellerinden olan sırf tasdik ile marifetin arasını ayırmak idrak edilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda şeyhul-İslam, yok oluşun Eş'ari mezhebinin eskilerine ait bazı görüşleri de kapsadığını belirtmiştir. İbn-i Küllab ekolü fukahanın mürciesi akidesi üzereydi.[487] Ancak Eş'arinin öğrenci olan Ebu Abdullah İbn-i Mücahid, Bakillani, Ebu el-Abbas el-Kalansi ve bunların benzerleri iman konusunda selef akidesi üzereydi. Bunu Şehristani'nin hocası Ebu elKasım elEnsari, Cüveyni'ye ait İrşad isimli kitabın şerhinde onlardan nakletmiştir.[488] İşte bunların hepsinin, Eş'ari mezhebi üzerinde hiçbir etkileri kalmamıştır.

3-Fukaha Mürciesi

Ümmet, dört mezhebten birisine bağlı kalmak üzere karar kılınca, Fukaha Mürciesi mezhebi Ebu Hanife rahimehullah mezhebinin kapsamına girmiştir.[489] Bunun için Hanefi mezhebi olarak isimlendirilmeye başlandı. Ebu Hanife rahimehullah'ın mezhebinin gerçeği konusundaki sözler çelişkilidir ve bilhassa kalp ile ilgili ameller konusundaki görüşü imana dahil midir, dahil değil midir konusunda çelişkili rivayetler var. Araştırdığıma göre bizzat İmamın sözünden katımda bir şey sabit olmamıştır. Ancak şunu uzak görmüyorum ki sözünden dönmüştür ve ameller imandandır yönündeki selefin görüşüne muvafık olmuştur.[490] Bu ona karşı olan hüsn-ü zannımızdır. Ama ondan meşhur olan görüş ki bu fukahanın mürciesinin görüşüdür, iman iki ruknü kapsar, kalbin tasdiki ve dilin ikrarı. Ve artıp, eksilmediği ve kendisinde istisna yapılmayacağı ve fasığın mümin olarak isimlendirilebileceği. Çünkü

487 Geçmiş kaynak, 114

488 Geçmiş kaynak, 138

489 Alim ve muallim risalesine gelince, kevserinin ebu hanifeye şiddetli bir şekilde taassub etmesine rağmen, bu kitabın senedini eleştirmiştir. "Fıkhul ekber" isimli kitabında böyle yapmıştır. Bu kitabı tahkik etmiş olan iki muhakkik de bu kitabın giriş bölümünde bunu isbat etmişlerdir. Ancak eşari makalat kitabında ise, Ebu Hanifeden bir takım sözler aktarmıştır. Ancak bunu isbat etme olanağımız yoktur. O şöyle diyor: Mürcienin dokuzuncu fırkası Ebu Hanife ve ashabıdır. İmanın Allah'ı bilmek Allah'ı ikrar etmek rasulü bilmek allah katından getirdiği şeyleri ikrar etmek, tafsilat olmaksızın geneli iledir. Ebu osman el-ademi Ebu Hanife ile ömer ibni osman eşşimmerinin Mekke'de biraraya geldiklerini söyler. Ömer ona şöyle sorar: şu kimse hakkında bana haber ver. Ki o şöyle söylüyor Allahu Teala domuzun yenmesini haram kıldı. Ancak bu kişi bu domuzun bizzat Allah'ın haram kıldığı domuz olup olmadığı konusunu bilmiyor. Ebu Hanife dedi ki, bu kişi mümindir. Ona ömer dedi ki, ya şöyle söylese: Allah haccı farzı kıldı ancak bu Mekke'deki kabeye olup olmadığını bilmediğini söylüyor, Ebu Hanife dedi ki, bu kişi mümindir. Şöyle dese (ömer): Allah'ın Muhammedi gönderdiğini biliyorum ancak onun zenci olup olmadığını bilmiyorum. Ebu Hanife dedi ki, bu kimse mümindir. Ebu Hanife dinden herhangi bir şeyi imandan çıkarıcı bir şey yapmamıştır. İmanın kısımlanmadığını artıp azalmadığını ve insanların iman konusunda birbirine üstün olduklarını söylemiştir. Almakalat, 139 Şuna dikkat çekilmesi gerekir ki Şehristani, bu sözleri gassaniye nisbet etmiştir. Ebu Hanife'nin böyle sözleri olduğunu yalanlamıştır. Ancak eşari eleştirmeye değinmemiştir. Halbuki çoğu zaman ondan nakletmektedir. Bak: elmilel vennihal, 1/141 keylaninin tahkikat.

490 iman ibn-i abdulber senediyle ammad ibn-i zeydden şunu nakleder. **Ammad ibn-i Zeyd Ebu Hanife ile iman konusunda tartışır. Ona hangi islam daha afdaldır. Cihadın ve hicretin imandan olduğu belirtilen hadisleri söyledi. Ebu Hanife sustu. Bazı ashabı şöyle dediler. Ona cevab vermeyecek misin. Hayır ne ile cevab vereyim ki Rasulullahtan anlattığı halde ben ona cevab mı vereyim.** Temhid, 9/247 Bunu İbn ebil iz tahaviye nisbet etmiştir, 331

iman bir şeydir. Ya hepsi yok olur veya hepsi kalır. Aynen önceden belirttiğimiz temele dayanarak.

Bu mezhebi temsil edenlerin en meşhuru, selef akidesine tutunmuş olan Hanefiyenin fukahasıdır. Başlarında ise, meşhur akide kitabının sahibi olan İmam Ebu Cafer et-Tahavi gelmektedir. Ve bu akidenin şarihi İmam ve kadı olan İbn-i Ebi'l-İzz ve müteahhirinden olan bazılarıdır.

İşin doğrusu bunların mezhepleri çapraşık ve kararsızdır. Bu nedenle şeyhülislâm ibn Teymiyye de, şöyle der: Onlar, kalbin işlevlerini imana dahil etmezlerse, kendilerine Cehm'in sözü gerekli olur. Kalbin işlevlerini imana dahil ederlerse de aynı şekilde diğer organların işlevlerinin imana dahil edilmesi gerekir. [491]

Tahavi'nin (Allah rahmet eylesin) metni de buna delalet eder. O şöyle der: İman, dille ikrar, kalple tasdiktir. Peygamber Efendimiz'den doğru olarak aktarılan din ve açıklamaların tamamı gerçektir, iman tektir, mü'minler imanın aslında eşittir, aralarındaki üstünlükler Allah korkusuna, takvaya, arzuları engellemeye ve daha iyisini yapma çabasından ayrılmamaya bağlıdır. [492]

Tahâvi'nin: "iman tektir" sözü, bizim söylediğimiz, şüphenin temeli ve başlangıcı budur, sözümüze tanıklık etmektedir.

"İmanın aslında mü'minler eşittir, aralarındaki üstünlük, Allah korkusu ve takvadadır" sözü ise yukardaki sözüne ters düşmektedir. Böyle olunca metni anlaşılmaz hale gelmektedir. Çünkü: "Mü'minler aslında eşittir" sözü, imanın bir aslı bir de dalı ya da dalları olduğu, bunların da kalbin ibadetleri ve organların ibadetleri olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Bu durumda denilebilir ki: Eğer asıl kavramı içine din, dil ve gelenek gibi unsurlar giriyorsa, o zaman iman tek değildir. Aksine birbirinden farklı ve birbirinden üstün imanlar vardır. Nitekim Allah korkusu ve takva'nın farklı oluşları da bunu isbat etmektedir. Yok eğer asıl kavramı içine söz konusu unsurlar girmiyorsa, Tahâvi'nin: "mü'minler, imanın aslında eşittir" sözü incelikle düşünülmüş ve söylenmiş bir söz değildir. Onun yerine: "mü'minler, imanın kendinde eşittir" denmesi daha uygun olurdu.

Tahâvi'nin ortaya koymaya çalıştığı şey, selef mezhebiyle Ebû Hanife mezhebi arasını uzlaştırma çabasıdır. Çünkü kendisi hem Hanefi, hem de selefi'dir. Tahâvi'nin akidesini şerheden de aynı şekilde bu girişimde bulunmuş ve bunu arzulamıştı. Bundan dolayı ibarenin şerhinde şöyle der: Bunun için-Allah daha iyisini bilir-şeyh (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) şöyle der: İman ehli imanın aslında eşittirler derken,

491 İman,183
492 El-akide, 307

eşitliğin yalnızca imanın aslında olacağına işaret ediyor, yoksa bu, her yönden eşit olacakları anlamını gerektirmiyor. [493]

Bu durumda kendisine, iman sahibi olanların hepsinin de kendisinde ortak oldukları ve onun üzerindekinin fazlası olduğu tasdikde esas nedir? ve onu koyan kimdir? denilebilir. Bu da bizleri felsefi ve mantiki bir önermeye götürmektedir ki, o da; (iman için) zihnin dışında ortak bir nicelik belirlenmesidir.[494] Bu ise Tahâvi'nin şarihinin ikrar etmediği bir husustur.

Burada önemli bir konu vardır ve o da, bazı insanların selef mezhebiyle Hanefi mezhebi arasındaki ihtilafın mutlak olarak söyleniş biçimiyle ilgili olduğunu tesbitleridir. Bunun için şeyhülislâmın sözlerinden bazılarının görünüşteki anlamlarını ve Tahâvi ve Şarihinin eseri olan örneklerini delil gösterdiler. Tahâvi ve Şarihinin eseri olan örnekler, selef ve hanefi mezhebleri arasındaki ihtilafın şeklî olduğunun bir belgesidir. Bizim burada maksadımız her ne kadar ayrıntıya inmek değil ise de, yalnızca hadisenin isbatı olabilir. Böyle olunca bu noktada olayın gerçek yönünü ve aynı şekilde hadisenin gelişimiyle alâkasını açıklıyoruz. Çünkü bazı insanlar iddia edildiği gibi Maturidiye'nin-ki, bu da fakihler mürciesine göre hadisenin son gelişim aşamasıdır- Ebû Hanife mezhebinden olduğunu ve aralarındaki ihtilafın şeklî olmaktan öte geçmediğini zannediyorlar.

Yakında Ebû Hanifeyle selef arasındaki ihtilafın gerçek yönüne açıklık getirerek bu düşünceyi çürütecek, daha sonra da maturidiye mezhebinin çıkışından sonra mürcie mezhebinin imamın gerçek mezhebi olmaktan çıkışını kaydedeceğiz. Belki de Hanefi mezhebinin ve fakihler mürciesinin genel bir açıklaması, mürcie mezhebinin yalnızca bu iki imam gibileri yüzünden yıkıldığına delalet eden kanıtlardan biridir.

Selef mezhebiyle hanefi mezhebi arasındanki ihtilafın gerçek yönü nedir?

Doğrudan bu soruya cevap vermeden önce, fakihler mürciesi bölümünde geçen, selef bilginlerinin mürcieyi kötülemelerinin bid'at ve dalalet içinde olduklarını açıklamalarının aktarıldığını hatırlatmamız gerekir. İşte o bilginler bu bilginlerdir. Seleften kalma akide kitaplarının genellikle öğütledikleri de budur. Acaba eserlerin tamamının böyle olduğu ve aradaki ihtilafın yalnızca ifadelerden ibaret olduğu düşünülebilir mi?

Araştırma ve inceleme esnasında elde edilen sonuca göre zaman zaman meydana gelen kapalılığın ve zor anlaşılmanın nedeni, konunun iki yönünün olmasıdır:

Birincisi: İmanın gerçek yönüyle ve deyim yerindeyse düşünsel mahiyetiyle ilgili olanlar:

493 Şerhu akidetul tahaviyye, 310
494 El- muntaka, 445

Bu konudaki görüş farklılığı kesinlikle gerçektir ve bunun açık sonuçları ve onlara göre düzenlenen hükümleri vardır. Bunların bazı örnekleri şöyledir:

1-Selef, imanın artıp eksildiğini söylerken, hanefiler imanın artma ve eksilme kabul etmediğini söylerler.

2-Günahkâra mü'min denilip denilmeyeceği konusunda selef şartlı söylerken hanefiler aksine günahkâra kayıtsız şartsız mü'min denilebileceğini savunurlar.

3-Amel olmadan iman kalpte tam olur mu, yoksa olmaz mı? Selefe göre amel olmadan iman kalpte tam olmaz, ama hanefilere göre tam olur.

4-Selefe göre kalple işlenen ameller imandandır, hanefilere göre Allah'a saygı ve Allah korkusu iman gerçeğine dahil değildir.

5-Selefe göre kişinin düzeyi doğrultusunda iman çeşitlenir, dolayısıyla herkesin bilgi ve kültür düzeyine göre başkasının inanması gerekmeyen şeylere inanması gerekebilir, oysa hanefilere göre iman çeşitlenmez.

6-Selef, inanılacak şeyler bir ölçüye göre bazen istisna edilebilir derken, hanefiler bunun yapılamayacağını böyle yapmanın şüphe sayılacağını söylerler.

7-İmanla ilgili âyet ve hadisleri ibadet anlamında almak, hakikat mıdır, yoksa mecaz mıdır? Selef hakikattır derken, hanefiler mecazdır, derler.

8-Selef, bir kimsenin benim imanım Cebrâil'in imanı gibidir, demesinin uygun olmadığını söylerken, hanefiler bunun uygun olduğunu söylerler.

İkincisi: Hükümlerle ve neticelerle ilgili olanlar. Bunların ön önemlileri şunlardır:

1-Büyük günah işleyenin hükmü Allah katındadır. Ona dünyada kâfir adı verilemez. Âhirette de cehennemde ebedi kalacağı söylenemez. Belki o Allahu Teala'nın iradesi altındadır.

2-Amellerin istenir olması. Ancak ameller imandan birer parça mıdırlar, yoksa sırf imanın gerekleri ve sonuçları mıdırlar? Konuya sadece bu açıdan yaklaşan kimse, anlaşmazlığın görünüşte olduğunu ya da tartışmanın ifade farkından kaynaklandığını söyler.

Ancak aynı sözde-birinci kısma ek olarak-bu mezhep sahiplerine verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

1-Amelleri iman kapsamından çıkarmak, selefin tanımadığı bir bid'attir.

2-Bu tutum, geçmişte olduğu gibi Cehmiye'nin erteleme anlayışına bir bahane ve hatta-şeyhülislâmın da açıkladığı gibi-günahların ortaya çıkmasına bir neden olmuştur.

3-Bu anlayış delillerin anlaşılmasında bir zorluk ve açık anlamlarını reddetmeye bir yöneliştir.

4-Hanefilerin iman konusundaki bütün şüpheleri, güçlü bir kanıtla çürütülmüştür.

Konudaki önemi yanında namazı terkedenin hükmünde ihtilafların -ve had cezası uygulanarak öldürülür demelerinin-üzerinde dönüp dolaştığı mesele, amel cinsinden ne varsa tamamen terkedilmesi meselesidir.

Böyle olunca onların, namazı terkedenin hükmü ve hadden öldürüleceği yönündeki sözlerinin dayanağı, tümüyle amelin cinsini terketme meselesidir. Hatta onlar namazı terkedeni, zikredilen esaslarına göre kâmil iman sahibi sayarlar.

Buna göre namazı terkeden hakkındaki ihtilaf, sadece adlandırma ve dünyadaki hükmü boyutuyla kalmaz, aksine namazı terkedenin âhirette gideceği yer boyutuna da uzanır. İşte şârih Tahâviye'nin: "Selef ve Hanefiler azalarla yapılan ameli terkedenin kalbiyle tasdik etmiş, diliyle ikrar etmiş, fakat organlarıyla uygulamaktan kaçınmış, böylece Allah ve Rasûlüne isyan etmiştir, dolayısıyla cehennemi hak etmiştir." [495] derken ve bununla ihtilafın şekli olduğunu kanıtlamaya çalışırken içine düştüğü yanılgı budur. Oysa sırf namazı terkedenin karşılaşacağı sonla ilgili anlaşma, ihtilafı şekli kılmaz.

Doğrusu selefin görüşü, tamamen ameli terkeden kâfirdir, yönündedir. Çünkü sahabenin (radıyallahu anh) icmaı, namazı terkeden kâfirdir, şeklinde gerçekleşmiştir. Mürcie ortaya çıkıncaya ve bazı son zaman fakihleri bu şüphenin kaynağında ve temelinde erteleme fikrinin yattığını bilmeksizin ondan etkileninceye kadar bu konuda aksine görüş belirten hiç kimse olmamıştır. [496]

Biz bu mezhebin yıkılması ve hadisenin gelişmesi konusuna dönüyor ve şöyle diyoruz: İkinci asrın ikinci yarısında bu mezhebin yıkılacağını hiç kimse beklemiyordu. Çünkü o, devletin resmi-ya da yarı resmi-mezhebini temsil ediyor, neredeyse Bağdat ve çevresindeki resmi ilim ve karar mevkilerini işgal edenlere bu mezhep dayatılıyordu.

Fakat çok geçmeden mezhebin bu imajı yıkıldı, dördüncü asırdan itibaren de bir felsefe ve kelâm mezhebine dönüştü. Bunun önemli nedenlerinden bazıları şöyledir:

1-Mezheple olan savaşında ehli sünnetin sergilediği amansız direniş. Başlarında-halka açık oturumlarda kendi eserlerinden iman ve içecekler adlı bölümleri

495 Şerhu tahaviye, 310
496 Mecmeatul fetava,7/616

işleyen-İmam Ahmed gelir. Hadis ve rical (hadis ravileri kritiği) uzmanları da onu örnek aldı ve ona uydular. Böyle olunca hanefi mezhebi ilmi yönden kaydadeğer herhangi bir başarı sağlayamadı.

İmam Ahmed bu fitnenin yol açtığı kökten değişiklikten ve bu değişikliğin halifeler, âlimler ve halk nezdinde sağladığı yüksek mevkiden ve başka mezheplerin-özellikle şâfii mezhebinin-ortaya çıkmasından sonra bu mezhebin ayrıntılardaki yeri zayıfladı, esaslardaki zayıflaması daha da fazla idi.

2-Mantık, felsefe ve kelâm ilminin yayılması. Bu mezhebin kelâmcıları, mezhebin uğradığı bilimsel ve belgesel (kitap ve sünnet) alandaki çöküş karşılığı ehli sünnetin-anlatılması burada uzun kaçacak bazı nedenlerden dolayı-layıkıyla karşı koyamadığı bu yayılmadan yararlanarak felsefi alana ağırlık verdiler. Dolayısıyla elit tabaka bu mezhebe ilgi gösterdi. Hanefi fakihlerinin-ve diğerlerinin-büyük bir bölümü inanç konularına müdahale etmekten geri durarak bu işi kelâm bilginlerine havale ettiler. Tam bu noktada ortaya hanefi kelâmcılarından bir adam çıktı. Cehm'in mezhebinin başarıya ulaşmasında ve hanefi mezhebinin o mezhebe dönüşmesinde bu adamın büyük bir etkisi oldu. Sözünü ettiğimiz adam, Ebû Mansûr Mâturidi idi.

Hanefiler bazı aşamalarda kelâm ilminde kendilerinden daha ileride olan Eş'ariye'ye ulaşmakta zorlandılar. Hatta Bâkıllâni ve Râzi'nin kelâmları en önemli kaynakları arasına girdi. Bu durum, iki mezhebi birbirine çok yakın kılan etkenlerden biriydi. Hatta aralarındaki anlaşmazlık, çoğu felsefi olan sayılı konularla sınırlı kalmıştı.

Özetlemeye çalışırsak, ertelemenin en son gelişimindeki yaygın gerçek, bu mezhebin yayılma alanları islâmi kıtaların büyük çoğunluğunu kapsayan ve doğu ve batıdaki ilâhiyat fakültelerinin çoğunun temel aldığı iki mezhepten oluştuğudur. Bunlar da Eş'ariye ve Mâturidiye mezhepleridir. Bu durum, islâmi fikirdeki ve genel olarak islâmi hayattaki bozulma asırlarının en büyük fikri belirtilerinden biridir.

Bizim öncelikli derecede önem verdiğimiz "amel" konusunu ve bozulma asırlarında islâmi düşünce alanında nasıl gündemden düştüğünü göz önüne alarak, buna yol açan en büyük sebep ve etkenleri çok yakında açıklayacağız. Böylece hadisenin son aşamasında ameli terkeden hakkındaki hükme ulaşacağız. En sonunda ehli sünnet velcemaat mezhebinin ışığı altında bunların hepsini ayrıntılı olarak çürüteceğiz.

Mürcie hadisesinin gelişiminde kelâmın etkisi:

Genel olarak islâm düşünce tarihini araştıran kimse, islâmı kuşatan, içine karışan ve onda-biçim ve içerik bakımından-derin etkiler bırakan İslamdan uzak en büyük gerçeğin, yunan felsefesinin ideolojik savaşı hadisesi olduğunu görür.

Gerçekten de islâmın üzerine çullanan en büyük fikri ve ruhi savaş, sömürgeleştirme adı verilen haçlı saldırılarıyla birlikte atağa kalkan modern fikirle savaştır.

Kaldı ki bu savaşın,-her ne kadar genelde kabulünü aklayacak bir sebep yoksa da-makul bir açıklaması bulunmaktadır ve o da iki karşıt toplumun uygarlık düzeylerinin gelişimi arasındaki büyük farklılıktır.

Bir tarafta hayatın her alanında amansız bir çöküş yaşayan bir toplumun, Yüce Allah'ın değişmez kâinat yasaları uyarınca daha önce insan hayalinin bile ulaşamadığı keşifler ve sanatlar gerçekleştiren ezici güce sahip diğer toplumun kendisine karşı açtığı savaşa boyun eğmesini pek tuhaf karşılamamak gerekir.

İnsanlık tarihine yabancı ve aklın kabul etmekte oldukça zorlandığı hadiseye gelirsek, o da; kendine özgü bağımsız bir bilgi ve kültür kaynağına sahip dinamik ve güçlü bir toplumun, çöken bir toplumun kendisine karşı açmış olduğu fikir savaşına teslim olmasıdır.

Kendisine açılan savaşta teslim olan toplum, eğer tertemiz bir vahiy ve katıksız bir tevhid toplumu olursa işte o zaman durum daha da garip ve kavranılması daha da güç hale geliyor. Çünkü aynı toplum, sahip olduğu tertemiz vahiy ve katıksız tevhid sayesinde toplumların gönüllerini fetheden, dünyanın putlarını paramparça eden, hakkı yüceltmede hiç bir toplumun ulaşamadığı doruklara erişen bir toplumdur. Sahip olduğu bütün bu değerlere rağmen yıkılmakta olan müşrik bir toplumun kültür istilâsına boyun eğmesi, doğrusu son derece garip ve kavranılması oldukça zor bir durumdur.

Burada bu yerlebir eden savaşta teslim olma sebeplerini arzedecek değilim. Fakat en başta gördüğüm iki sebebi-en başta gelen iki sebep olmasalar bile-mutlaka arzetmek durumundayım. Bunlar:

1-İslâm düşmanlarının entrikaya yönelik plânları:

Bunlar, en sinsi yöntemleri kullanırlar. Bunlardan birisi "İç savaş" yöntemidir. Dinsizlik hadisesi sadece, kin ve düşmanlığın kalplerini yiyip bitirerek görüşler, bid'atler ve yıkıcı felsefeler şeklinde içlerine zehirlerini akıttığı öldürücü engerek başlarından biridir.

Sapıklığın liderleri üzerinde düşünen, içlerinden islâmın un ufak ederek insanları baskısından kurtardığı din ve felsefelere mensup bir grupla karşılaşacaktır. Bunlara örnek olarak şu isimleri sayabiliriz:

Bişr e'l-Meriysi (Yahudi asıllıdır), Abdullah ibn Mukaffa' (Ateşperesttir), İbrahim e'n-Nazzam (Brahmanisttir),Abdül e's-Sûfi (Siyûsûfidir)[497] ve Câbir ibn Hayyan (?).

Yıkıcılar hileyle hakim otoriteye en geniş kapıdan nasıl ulaşacaklarını ve kendi fikirlerini kabul ettirmek için onu nasıl etkiliyeceklerini en iyi şekilde biliyorlar. Ondan sonra insanlar, onlar için köledir.

Emevilerden Halid ibn Yezid ve Abbasilerden Me'mun'un ve bu felsefelerin aldattığı diğerlerinin içine düştükleri durum böyleydi. Bu sebep, şekil bakımından en azından iki sebebi daha bünyesinde barındırıyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki, müslüman topluluk iman üzere dosdoğru olduğu sürece, hiç bir hilekârın hilesi ve hiç bir kindarın düşmanlığı kendisine zarar veremeyecektir. **"Sabreder ve sakınırsanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez."** (Âl-i İmran: 120)

2-Uzlaştırma yöntemi:

Allah ve Resûlüne iman, islâm toplumunun kesinlikle Allah'ın başka toplumlara değil de yalnızca kendilerine bahşettiği gerçek ve temiz kaynağa sarılmasını, kendisine yettiği sürece başkasından herhangi bir geçimlik almamasını emreder. Hatta bununla da kalmaz, islâm toplumunun alacağı ve bırakacağı her şeye hükmeder. Bu ise, âyet ve hadislerin kendisine delalat ettiği kesin ve temel bir genel kuraldır.

Bu hadislerden birisi şöyledir: Cabir ibn Abdillah'tan rivayet edildiğine göre Ömer ibn Hattab (radıyallahu anh) ehli kitaptan kendisine geçen bir kitabı.Peygamber'e getirerek huzurunda okudu. Bunu işiten.Peygamber öfkelenerek şöyle buyurdu: "Okuduklarına çok mu şaşırdın Hattab'ın oğlu?! Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben size bunları tertemiz ve bembeyaz olarak getirdim. Onlara benimle ilgili bir şey sormayınız, doğruyu haber verirler yalanlarsınız, yanlışı haber verirler doğrularsınız. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa hayatta olsaydı, bana tabi olmaktan başka yapacağı bir şey olmayacaktı." [498]

Bu tutum, nesholunan vahye karşı davranışı resmediyor. Allahu Teala'nın arzu, zan, hırs ve iftira olarak adlandırdığı sırf beşeri düşünce karşısındaki davranışın nasıl olacağını varın siz düşünün. Bu isimlerin tamamı metafizik felsefenin ve onun dallarının kapsamına öncelikle girer. Halbuki Allahu Teala'nın şu buyruğu sana yeterlidir: **"Oysa Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum. Saptıranları hiçbir işte asla yardımcı da edinmedim."**(Kehf: 51)

497 Suyusifiyye sofiyenin aslıdır. İlahiyatçı hükemanın anlamındadır. Bunu mati zındıklar içeriğinde belirtmiştir

498 Sahih hadis,Ahmed, 3/387

Bu âyet-i kerime, vahye aykırı düşen kâinat ve insanla ilgli tüm teori ve felsefeleri kökünden silip attı ve sahiplerini sapıklar şeklinde nitelendirdi. Gerçekten de her zaman ancak öyle olmuşlardı!..

Ömer ibn Hattab (radıyallahu anh)ın bizzat kendisi de bu dosdoğruyol üzere hareket etmişti. İran ülkesi fethedildiği zaman orada bir çok kitaplar buldular. Sa'd ibn Ebî Vakkas (radıyallahu anh) Ömer ibn Hattab (radıyallahu anh)'a yazarak kitaplarla ilgili bilgi sundu ve müslümanların kitapları (kendi ülkelerine) taşımaları için izin istedi..Ömer Sa'd ibn Ebî Vakkas'a cevap olarak kitapları suya dökmelerini yazdı ve eğer onlarda bir hidayet varsa, Allahu Teala bizleri daha fazlasına erdirdi, eğer onlarda bir dalalet varsa, Allah bize kâfidir, diye de ekledi. Bunun üzerine İrandakiler kitapların bir kısmını suya döktüler, bir kısmını da ateşte yaktılar. [499]

Dört halife gibi islâm önderlerinin, Veki', ibn Mübarek, iki Süfyanlar, Fudayl ve kendilerinden önceki ve sonraki diğer din bilginlerinin bu konudaki tutumları da aynı olmuştu.

Taifetu'l-Mansura, yani ehli sünnet velcemaat de bütün asırlarda aynı yolda sabit olmuşlardı. Daha sonraki asırlarda felsefe ve mantık kitapları,[500]yakılmaya ve musadereye maruz kalmıştı.[501] Onlara helak eden fetvalarla islâm bilginleri katıldı. Hatta fıkıh kitapları "Bir vakıf öğrenim görmek üzere vakfedilmişse, ona kelâmcılar girmez" diye yazdılar. [502]

Bu asil tutum en açık şekliyle hadis bilgini Ahmed ibn Hanbel'in (Allah rahmet eylesin) tutumunda görülür. Hapse atıldığı ve görevden alındığı halde kendisi islâm düşünce tarihine en büyük desteği vermiştir. Bunun nedeni yalnızca hırs, arzu, hevesler ve hurafe karşısında vahiy metodunu temsil ediyor olmasıdır. [503]

Fakat uzlaştırma yöntemi[504]-bu, eski ve yeni islâm toplumlarının bulaştığı bir yöntemdir-çizgileri kesin ve değişmez olan bu yöntem üzerinde uzlaştırma ve düzeltme yapmak isterken onu değiştirdi ve çokça bozdu.

499 ibn Haldun, Mukaddime, S. 480

500 Aynı şekilde bu eserlere "öncekilerin ilimleri" veya "Yunanlılara ait ilimler" adı da verilir.

501 Murabıtların ve Eyyübilerin asırlarında olduğu gibi.

502 Bkz.Şerh e't-Tahâviye. Hatta bazı fıkıh kitapları-ben arap harflerine saygısızlık olur diye pek uygun görmüyorum ama-felsefe ve mantık kitaplarıyla pislik bile silinebileceğini yazdı.

503 Eğer bu vasıfta mubalağanın olmadığını bilmek istiyorsan o zaman ister avam olsun ister has tabaka olsun Allah'ın ümmetin kalplerine atmış olduğu ileri derecedeki takdirlerine bak. Hatta halifeler bile ona işkence etmekle meşgul olduktan sonra mutasım'ın yaptığı gibi durum saygı göstermeye dönüşmüştür. Ve onun ziyaretiyle şeref bulmaya çaba sarfetmişlerdir. Onlardan yetişemeyenlerden bazıları ise kabrinin civarına defnolunmayı vasiyet etmişlerdir. Veya onun öğrencilerine karşı son derece saygı gösteriyorlardı. İmam Ahmed ibn-i Hanbelin hayatı ile ilgili siyeru alamun nubela, ve ibn-i cevziyye ye ait isimli eserlere bakabilirsiniz.

504 veya terkipçi metod. Şu bilinmesi gerekir ki terkipten veya uzlaştırmadan amaç toplamak değildir. Çünkü onun ashabı iki metodu da çoğu defa reddetmektedirler. Yani "ehli sünnet metodu ile felsefeciler metodu".

Eş'ariye ve mâturidiye'nin benimsediği bu yöntem, vahiyle felsefe,Kur'an'la Yunan yöntemleri arasında uzlaşmanın olabileceği[505], ikisinin ortası (!) veya ikisinin bileşimi (!!) bir tutumun ortaya çıkabileceği görüşündedir.

Bu durum, gerek kitap gerek sünnet olarak vahiy belgelerine karşı tutumunda net olarak ortaya çıkıyor. Bu metod, bir yandan âyet ve hadislerin bir kısmını selef katında bilinen ve üzerinde icma gerçekleşen zahiri anlamlarıyla anlamanın vacip olduğunu itiraf ederken, bir yandan da âyet ve hadislerin geriye kalan kısmının seleften nakledilmeyen, hatta icmaları aksine gerçekleşen bir şekilde yorumlanmasının aynı kesinlik ve gereklilik derecesinde lüzumunu kabul ediyor. Bu metodu benimseyenler önce icmaı ve belgesel dayanağı anlatmakta, sonra da bunun yunandan aktarma olduğunu bildikleri bir söyleme ters düştüğünü açıklamakta zorlanmıyorlar!!

Bu metod,-dinen hakkında saçmalık ve sapıklıkla hükmedilmiş olması bir yana-ilmi fıtratla ayırdedilen katıksız bir hatadır. Çünkü standartlık, ayırdedicilik ve değişmezlik özelliği taşımayan bir kriter üzerine oturur. Bu metodu benimseyenlerin sadece yorumun zanna dayandığını kabul etmeleri bile ona yeter. Bu nedenle metod üzerinde çetin ihtilaflar yaşamışlardır. Onları zaman zaman bir araya getiren şey, neredeyse belgenin zahiri diye adlandırdıkları-iman, kader ve Allahu Teala'nın sıfatlarına ilişkin âyetlerde olduğu gibi ihtimal kabul etmeyen bir belge de olsa-belgenin dış anlamına ters düşmektir.

Bu sebeple bu metodun açıklama plânı ciddi bir tereddüde tanık olmuş, en sonunda tam bir biçimde felsefi yönde karar kılmıştır. [506]

Bunun gibi bu metod-efradı yönünden-âlimlerini ve önderlerini araştıran herkesin dikkatini çeken tuhaf aktarımlara ve gelişimlere tanık olur. Onlardan birisi mutezili olarak başlar, sırf sünni veya sırf felsefeci olarak bitirir, aralarında gelir gider, bir kitapta söylediğini diğerinde çürütür. En hayırlıları ölüm yaklaştığında veya az daha önce selef mezhebine dönenleridir.[507]

505 Canlı bir örnek olarak Dr. Bûtî'nin "Kübra'l-Yakiniyat" adlı kitabının önsözüne bakınız.

506 Bkz. ibn Haldun, Mukaddime, S. 464 Bunun açıklayanlardan biri de ibn kulla muhasibi gibi bunu ilk kuranların onlar, kendilerinden sonra bakallani,... gibi kimselerden vahiy menhecine daha yakın idiler. Bunlar da yani bakıllani, bağdadi, ibn furak vahiy menhecini ebu meali elcuveyni ve gazaliden daha yakın idiler. Ve bunlar felseye şiddetle meyletmiş olan fahruddin er-razi gibi kimselerden daha yakın idiler. Sonra razi ve onun gibileri onun menhecinde yürüyenlerden daha efdal oldular. Hatta o şekildeki neredeyse vahiy ile ilişkileri tamamen kesilmiş idi. Bunlar amidi, ermevi, i'ci, muvafık kitabının sahibi gibi kimselerdir. Bunların arasında da bir takım tabakalar var ki, bir kısım konularda onlara muvafık olmuş, bir kısım konularda ise inkar etmişlerdir. Bu konu ile ilgili ibni haldunun mukaddimesine, 464 üncü sayfaya bakabilirsiniz.

507 Ebü'l-Meâli, Gazâli, Razi ve diğerlerinin durumu gibi. Bu, terkibi metodun kendisinden dolayı sıkıntıya girdiği metodsal sıkıntının kaynaklık eden temel esastır. Ki buna şu ismi verirler: aklın ve naklin çelişmesi ve bununla ilgili yöntem. Şeyhulislam bu temel esası, mükemmel kitabında bu temeli yıkmıştır. Kitabın adı şudur: muvafakutusarihil ma'kul, lissahihilmenkul. Bu kitabın başında bu tip düşünenlerin ileri gelenlerini ve çelişki durumundaki uygulamış oldukları metodları ile ilgilidir.

Bunun için-aralarında anlaşmaya vardıkları-usulleri, farklı yorumları sunmaktır. Tıpkı sıfatların anlamları, nefsi kelâm –içinden konuşma- ve kazanç meselelerinde olduğu gibi.

Şüphesiz ki bunun, inançla, siyasetle ve diğerleriyle ilgili anlaşmazlıklarda genel psikolojik hadise gibi bir yorumu vardır. Bu yorum hangi şekilde olursa olsun, sırf açık hakla sırf açık batıl arasını bulmaya çalışmaktır. Bu tutum ise açıkça batıldan yana olmak ve hakkı sindirmektir.

Hatta sırf masum bilgi kaynağı olan vahiyden ayrılmak bile, yerine hangi kaynak alınırsa alınsın sapıklığın ta kendisidir.

Toplum daha önce birbirinden nefret eden iki fırkaya ayrıldıktan sonra bu metod hangi durumu alırsa alsın, yine bu davranış sapıklıktan başka bir şey değildir. İki fırka şunlardır:

1-Ehli sünnet velcemaat: Bunlar, Allah'ın kitabı, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın sünneti ve sağlam aklı yanlarına almışlar, sağlam ve doğru yönteme davet noktasında birleşmişlerdir.

2-Cehmiye'den, kaderiye'den, ateistlerden ve felsefecilerden oluşan başlıca sapıklık önderleri. Bunlar da felsefeyi, tartışma tekniklerini, başkaldırı ve beğenmeme yöntemlerini yanlarına almışlar, şirk ve sapıklık toplumlarından bunları terceme etmişler, bunlar uğruna Allah'ın kitabının bir kısmını diğeriyle karşılaştırmışlar, bunu yaparken muhkem âyetleri tahrif ederek ve müteşâbih âyetleri de sakat bir anlayışla yorumlayarak birbirine karıştırmışlardır.

Zorlu bir düşmanın ve çetin bir savaşın baskısı altında uzlaştırma yöntemi ortaya çıktı ve boynuzu kendini gösterdi. Bu yöntemi benimseyenler ehli sünnetle sapıklar arasında orta bir fikre davet ettiler. Ehli sünneti nakle dayalı bilgilerin ilk akla gelen anlamlarını alarak akli delillere düşmanlık beslemekle, diğerlerini de-gerçektir-nakle dayalı bilgilere düşmanlık besleyerek aklı kutsallaştırmakla suçladılar. Yine bunlar doğru olanın ehli sünnetin bazı görüşlerini almak, diğer bazılarını da-kendilerince-akla aykırılığından dolayı yorumlamak, aynı şekilde diğerlerinin davet ettikleri bazı akli delilleri alarak diğerlerini reddetmek gerektiğini ileri sürdüler.

Aynı şekilde-farkında olmadan-yunan felsefesini, sâbiîlerin ve brahmanistlerin görüşlerini, ateşperestlerin ve hristiyanların hurafelerini Allahu Teala'nın indirdiği korunmuş ve muhafaza altına alınmış vahiyle yarışır bir konuma getirdiler.

Yüce Allah'ın hidayetinin akılları ikiye ayırması ve kalplerini bölmesi için bu çürümüş fikir saçmalıklarını yeniden dirilttiler.

Bu yöntemin tehlikesi yalnız bununla da kalmaz. En tehlikeli sonuçlarından biri, belki de diğer fırkaların aksine ehli sünnet velcemaatin yakaladığı muazzam birlikteliği yıkmış olmasıdır. Öyle ki, şia ve mutezile gibi diğer fırkalar, büyük ehli sünnet çağlayanının iki kenarında aralıklı şekilde yer alan küçük bataklıklardan başka bir şeyi temsil edemezler.

Fakat bu yöntem, bunun üzerine başka bir suç daha işledi. Özellikle liderleri sünnete ve başarısına intisab ediyorlardı. Dolayısıyla görüşler parçalandı, tutumlar birbirinden ayrıldı, davetçiler açıkça sünnet düşmanları iken müslüman topluluk bir yandan kendilerini gözlerinde büyütüp diğer yandan çağırdıkları şeylerin tehlikesini küçümsediler.

Hatta toplumun çeşitli kitleleri ve geneli için durum karışık geldi ve dostluklar parçalandı, Daha önce kitap ve sünnetle iranın dinsizleri, hindular ve sâbiîler (yıldızperestler) arasında bir yakınlık kurmazlardı. İbn Ebî Duâd, Bişr, Cehm, Ğaylan ve Nazzam gibilerin Allah'ın dinini en iyi bilenler, hakka en çok tabi olanlar, yolları İmam Mâlik, İmam Şafii, Ahmed ibn Hambel, Ebû Hanife, hasan, Süfyan ve Fudayl'dan daha düzgün olanlar olarak bilmezlerdi.

Sünnetle temas kuranlar, görünüşte bu selefe saygı gösterenler, esaslarının bir çoğunda bu bid'atçileri destekleyenler ortaya çıkınca, düşmanlıklar kesintiye uğradı veya ezildi, dostluklar parçalandı, aynı sünni tupluluk arasında görüşler harekete geçti.

Bu pozisyon bizim için burada önemli olan konuda açıkça kendini gösterdi. Bu da iman ve özellikle de amel konusudur.

Uzlaşmacı yöntem sahipleri konuyla ilgili ihtilafın iki fırka arasında dönüp dolaştığı sırada ortaya çıkmıştı:

1-Bunlardan birincisi: Yaklaşık müslüman topluluğun tamamı idi. Ne var ki, bu topluluk iki mezhebe ayrılıyordu:

A-Büyük çoğunluk: Bunlar faziletli kuşakların üzerinde birleştikleri ve kesin vahiy naslarının açıkça bildirdiği daha önce izah edilen "İman söz ve ameldir" ilkesine sarılanlardır.

B-Fakihlerden sayılan bir fırka. Amelin önemi ve gereklili yanında diliyle ikrar etmeyenin ve kalbinde (rıza, yakin, sıdk ve ihlâs gibi) kalbe ait amellerden bir şey bulunmayanın kâfir olduğu, onun imanının olamayacağı noktasında birincilerle ittifak halindedirler. Fakat amellerin-organların amellerinin-imanın kapsamı altına girip girmediği noktasında kendilerinde bir şüphe uyanmıştır. Ayrıca bir yanlış anlama sonucu imanın artması ve eksilmesi fikrinin haricilerin söylemlerine uygun olduğu görüşüne

kapılarak bu fikre bir takım yorumlar getirmeye ve nedenler bulmaya çalıştılar..İşte ehli sünnet mürciesi ya da fakihler mürciesi olarak adlandırılanlar bunlardır. [508]

2-Diğer fırka: Mürcie'nin taşkınlarıdır. Bunlar-o sırada mevcut olan-Cehmiye ve benzeri fırkalardır. Bunların imanla ilgili bir söylemleri vardı, müslüman topluluk bunların o söylemlerinin sıradışılığı, ona güvenilemeyeceği ve tartışmalarda dikkate alınamayacağı hususlarında görüş birliğine vardı.[509]Hatta büyük islâm bilginleri bunları yetmiş iki sapık fırkadan biri saydı ve bunların bazı konularda yahudilerden, hristiyanlardan ve ateşperestlerden alarak benimsedikleri görüşlerden dolayı islâma olan düşmanlıklarının onlardan kat kat fazla olduğu kanaatinde birleşti.

Bu mürcie'nin sapıklarının iman konusundaki görüşleri, imanın sırf kalple bilmek olduğu yönündedir. Buna göre Allah'ı kalbiyle bilen herkes, onlarca-amel etmese de-tam bir mü'mindir. [510]

Uzlaşmacı ve ortayolcu yöntemin davetçileri ortaya çıkıp da yöntemlerini bu mezheplerin arasını uzlaştırmada uygulayınca:

Cehmiye'den; imanın yeri yalnızca kalptir, iman kalpte tam olarak bulunur, imanın diğer rükunlarından fazla olarak şehadet kelimesini söylemek imana dahil değildir, o yalnızca dıştan görünen bir belirtisi olarak aranan şarttır, yani söyleyene islâmi hükümleri uygulamak için bulunması gereken bir şarttır, şeklindeki görüşünü aldılar.

Ehli sünnetten; dinden çıkanlar, dini tamamen veya bazı rükunlarını ya da vaciplerinden bir kısmını terkedenlerle ilgili hükümleri aldılar, bunları yapanlar cehennemle tehdit ve benzeri şeylerle karşı karşıya kaldılar. Hatta bu yöntemi savunanlardan birisi-kelamcı olarak yazması halinde-çoğu kez cehmiyeye uygun düşen şeyleri yazıyor, ama-bir fakih olarak-yazarsa hadis bilginlerinin görüşlerinden bahsediyor ve sanki onlardan biriymiş gibi onların sözlerini naklediyor!

Bu hükmü yalnızca bu konudaki aracılıkları sonucu çıkarmadılar, aksine bu hükmün tarihte çok meşhur olan bir konudaki aracılıklarıyla da yakınlık ve bağlantısı vardır. O konu; Kur'an'ın yaratılmış olup olmadığı konusudur.

Bu konunun açıklaması şöyledir: Kur'an'ın yaratılması konusu, ihtilaflı konuların en meşhuru ve en büyüğüdür.[511] Müslüman toplumun tamamı bununla imtihan olmuş,

508 Bunların mezhepleriyle ilgili ayrıntılı açıklama daha önce geçmişti.

509 Ebû Ubeyd, Tabari ve Malti'nin yaptıkları gibi. Ayrıntılı açıklaması daha önce geçmişti.

510 Bu nedenle ehli sünnet onları iblis'in, Firavun'un, ehli kitabın.. ve âyet ve hadislerin iman ettiğine ve Allahı kalbi ile bildiğine delalet eden nasslarla delil getirmişlerdir.

511 Bu fitnedeki tek ihtilaf edilen konu olmasa da hatta bu, birbiri ile çelişen iki metodun birbiri ile ihtilaf etmelerinin açık bir örneğidir. Yani vahiy metodu ile heva metodu. İmam ahmed ile bundan başka diğer meselelerde yönetimi destekleyen bidatçıların başları ile ilgili yapmış olduğu bir münazara meydana gelmiştir. İmam ahmed ibni hanbel meseleyi bir temele dayandırıyordu ki bu kitab ve sünneti

doğudan ve batıya islâm bilginleri işkenceye, hapse ve sürgüne maruz kalmış, halkın zihinlerini, vakitlerini, ilmi çalışmalarını işgal etmiş ve kitaplarını doldurmuştur. Bu konudaki tartışma kesin ve açık bir biçimde iki fırka arasında gerçekleşmiştir. Bunlar:

1-İslâm toplumunun tüm bilginleri; bunlar, bu bid'atten önce müslüman topluluğun benimsediği "Kur'an Allahu Teala'nın kelâmıdır ve yaratılmış değildir" görüşü üzerinde icma etmişlerdir.

2-Kuraldışı kelâmcı fırka ve beraberindeki "Kur'an yaratılmıştır" görüşünü savunan despot baskı.

Başlarına gelen belaya, fitneye ve sarsıntıya rağmen islâm toplumu sebat etti, sonunda İmam Ahmed (rahmetullahi aleyh)'in sebatına tabi olarak başarı elde etti. Böylece vahiy metodu kesin bir zafer kazandı. Bid'atin engerekleri bozguna uğradı. Entrikanın şeytanları alçakça gizlendiler. Ne var ki uzlaşmacı yöntem müslüman toplumun zafer sevincini tamamlamasına ve gerçek üzerinde kenetlenmesine fırsat tanımadı, yöntemin davetçileri-başlarında Abdullah ibn Said ibn Küllab [512] olduğu halde -o güne kadar iki hasım fırkadan hiç birinin dile getirmediği yeni icad uzlaşmacı görüşle ortaya çıktılar. O da şöyleydi:

A-İçten söylenen kısmı: Bu, ezeli, kadim ve nefiste kaim olan bir sıfattır. Bu, yaratılmış değildir. (Ehli sünnete uygun bir görüştür)

B-Dıştan söylenen söz kısmı: Bu da, satırlar halinde mushafta yazılı olan söz kısmıdır. Bu ise yaratılmıştır. [513] (Aralarından bid'atçilere uygun bir görüştür)

Müslüman toplum sıkıntıyla karşı karşıya kaldı, karışıklık ve karmaşa yaşandı, hadis bilginleriyle ve sözkonusu yeni görüşün ortaya çıkışına kadar kimi kelamcılar ve kelamla meşgul olanlarla birlikte tek bir saf halinde kenetlenen müslümanların birlikleri parçalandı, sonra bu görüş yaygınlaştı, hatta neredeyse son asırlardaki bilim kurumlarının çoğuna hakim oldu.

Böylece kelâmı nefsi ile söyleme (dilini kullanmadan kalben konuşma) hakkındaki görüş, o esnada bu büyük konu üzerinde dolaşan mücadelenin çetinliğine bağlı olarak uzlaşmacı mezhebin en temel esaslarından biri haline geldi. Bu durumun etkisinin diğer esaslar üzerinde görülmesi de doğaldı. Bunlardan biri de imandı. İman sahipleri sözün ne olduğu konusunda felsefi alanlara girdiler:

delil olarak getirmek ve selefin sözlerini delil olarak getirmek. Halbuki diğerleri akli önermelerle delil getiriyorlar. Ve müteşabihlerle tartışıyorlar.

512 Bu kişi Kattân olarak tanınır.

513 Bunların aralarında insan sözünün Allah'ın sözünün bir yansıması olduğunu, Allah'ın sözünden ibaret olduğunu, insan sözünün konuşanın ve düzenleyenin Cebrâil (aleyhisselam) olduğunu ve bu işi yapanın Peygamber Efendimiz olduğunu söyleyenler vardı. Bunun için örneğin Bakillâni'nin e'l-İnsaf adlı eserine bakabilirsiniz.

a-Acaba söz, dilin söylediği mi?

b-Yoksa yalnızca insanın (dilini kullanmadan) içinde dönüp dolaşan mı?

c-O zaman aralarında ne ilgi var?

d-Konuşan sözü söyleme işini yapan mı?

e-Yoksa söyleme işi kendisiyle olan mı?.. gibi bir takım felsefi tartışmalara girdiler. [514] İman ve yorumu konusuna geldiklerinde, iman yalnız dille ikrar mıdır veya yalnız kalple ikrar mıdır, yoksa ikisi de birlikte midir, ya da bunlara başka şeyler ekleyerek midir-bu esasa sahip çıktılar ve onu uyguladılar, onun uğruna gerçekleri reddettiler-bunların ilki, amelin imandan olduğu gerçeğini inkâr ve mezheplerini bu konudaki âyet ve hadisleri yorumlamada kullanmak oldu!

Ebü'l-Meâli e'l-Cüveyni, "İsimler ve Hükümler" bölümünde içten konuşma konusundaki görüşlerinin doğru olduğunu uzun uzun savunduktan sonra şunları söyler: Biliniz ki bu bölümde bizim maksadımız, iman gerçeğini anlatmaya öncelik vermemizi gerektiriyor. İslâm mezheplerinin anlaşmazlığa düştükleri konulardan biri de budur. Bu konudaki görüşleri şöyle sıralamak mümkündür:

1-Hariciler imanın, itaat olduğu görüşünü benimsediler. Mutezilenin bir çoğu da bu görüşe sempatiyle baktılar.

2-Hadis bilginleri imanın, kalple bilmek, lisanla ikrar etmek ve rükunlarla amel etmek olduğu görüşünü benimsediler.

3-Eskilerden bir kısmı [515] imanın, kalp ile bilmek ve dille ikrar etmek olduğu görüşündedirler.

4-Kerramiye ise imanın, yalnızca dille ikrar olduğu görüşündedir.

Bizce kabul edilebilecek görüş ise şöyledir: Gerçekte iman, Allahu Teala'yı tasdiktir. Böyle olunca Allah'a inanan, Allah'ı tasdik edendir. Gerçeği tasdik ise içten (kalpten) bir konuşmadır.[516] Fakat bu tasdik ancak (tasdik edilen şey hakkındaki) bilgiyle kalıcı olur. İçten konuşmanın inanç doğrultusunda yerleştiğini biz de zaten izah etmiştik.[517]

514 Bkz. Cüveyni, e'l-İrşad, (bu eser konuyu geniş alan en eski kitaplarındandır) S. 99 dan 137 ye kadar. Burada verilen bilgiler konuyla ilgili yazdıklarının en genişlerindendir. Son zamandakilere gelince, onların sözleri bilmecelerden ve kapalı felsefi ifadelerden ibarettir.

515 Bu, Cehm ibn Safvan'dır. Sanki muhalif oluşuna değer verilmediğini bildiği için bu fikrini açıklamaktan geri durmuş gibidir.

516 Sözleri değiştirmede Cehm'in mezhebine olan açık benzerliğe dikkat ediniz. Daha geniş açıklama yakında gelecektir.

517 e'l-İrşad, S. 396-397

Ebü'l-Meâli devam ediyor: İbadetlerden namazların ve benzerlerinin önceden imana muhtaç olmaları anlattıklarımıza tanıklık etmektedir. Eğer ibadetler imandan birer parça olsalardı, bunun söylenmesi mümkün olamazdı.[518]

Eğer ibadetlere iman adını veren, Allahu Teala'nın: **"Allah ibadetlerinizi boşa çıkaracak değildir. Doğrusu Allah insanlara şefkat gösterir, merhamet eder."** (Bakara:143) buyruğunu kanıt olarak gösterecek olursa, diyorlar ki: Âyet-i kerimedeki imandan maksat, Kudüse doğru eda edilen namazlardır.[519]

Çoğu kez de Peygamber Efendimizden rivayet edilen: "İman yetmiş kadar(ameli kapsayan) şubedir[520], ilki Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık etmektir, sonu, zarar verecek şeyleri yoldan kaldırmaktır." hadisini kanıt olarak ileri sürüyorlar. Buna karşı biz de diyoruz ki: Güvendiğiniz âyet-i kerimedeki "İman" sözcüğü, tasdik olarak alınmaktadır. Buna göre âyet-i kerimenin anlatmak istediği şey; Allah sizin iki kıbleye ulaştığınız namazdan yana peygamberinizi tasdikinizi boşa çıkartacak değildir, olur.[521] Hadis-i şerife gelince, bu hadis tek kişi tarafından rivayet edilen hadislerdendir[522] ve sonra o yorumlanmıştır. [523]Araplar bir şey bir şeyi anlattığı ya da herhangi bir nedenle o guruba girdiği zaman, ona anlattığı veya gurubuna girdiği şeyin adını verirler.[524]

Son dönem Hanefi bilginlerinden Kemal ibn Humam, Gazali'nin "e'r-Risaletü'l-Kudsiye" adlı eserine benzer tarzda kaleme aldığı eserinde şöyle der: İman kavramının parçası veya tamamı olan kalp ile tasdik konusunda onun bilgiler ve tanımalar kabilinden mi, yoksa içten (kalpten) konuşma türünden mi olduğu noktasında anlaşmazlığa düştüler, birinci görüş savunuldu ve ona; ehli kitaptan bir çoğunun Peygamber Efendimiz'in ve getirdiklerinin hak olduğunu bildikleri halde kesinlikle kâfir oldukları söylenerek reddedildi. Nitekim bu hususu Yüce Allah: **"Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onu (peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Onlardan**

518 Selef, organların amellerinin geçerli olması için kalbin imanını şart koşarlar. Oysa iman onlara göre kalbin imanı ve organların ibadetlerinin bileşiminden ibaret bir gerçektir.

519 Bu âyetle delil getirenlerin hariciler olduğu-mezheplerinde olduğu gibi bkz. no: 1-kuruntusuna kapılmaya yol açan bir söz. Gerçekte bu görüşü savunanlar selef bilginleridir. Daha önce bu bilgi aktarılmıştı.

520 şöyle geçmektedir: cüveyni'nin hadis ilmindeki az bilgisi ile beraber diğer nüshalar üzerine bu lafzı tercih etmiş olan muhakkakikin hatası olarak görüyorum. Dipnotuna bak.

521 Bu batıldır. Çünkü sahabe iki durumda da sabit olan tasdiklerinin yok olmasından korkmamışlardır. Onlar ancak ilk kıbleye olan namazlarının zayi olmasından korkmuşlardır.

522 Bu sünnetin çoğunun red olunmasını dayanıklık eden, sapık temellerden büyük bir temeldir. Cüveyni burada ve diğer kitaplarında cehm den cübbaiden felsefecilerden ve diğerlerinden nakilde bulunmuştur. Onların sözleri ona mutavatir olarak mı ulaşmıştır. Yoksa o, sırf rasuluhın sözünde tevatürü şart koşup diğer kişilerin sözlerinde tevetürü şart koşmayıp ahadını ve mütavatirini mi kabul ediyor.

523 Bu önceki gibi büyük bir temeldir. Biz cüveyniyi felsefecilere veya bidatçılara ait herhangi bir sözü tevil ettiğini veya zahiri anlamdan başka bir anlama çektiğini görmedik. Öyleyse neden sırf nassları tevil ediyor.

524 Bununla onun mecaz olduğunu kastediyor. Bu onların, bidat olan metodlarından üçüncü bir temeldir. Çünkü onların bundan amacı nassları tahrif ve zahiri anlamlarını iptaldir.

Yani bu konudaki iki söze göre konuşmayı yarısı veya bir şart olarak itibar edilmesine göre bu ileride gelecek..

bir takımı, doğrusu bile bile hakkı gizlerler." (Bakara: 146) buyurarak açıklamıştır. Bunun yanında birinci görüşe; iman, önerilen bir şeydir. Öneri ise sadece seçim serbesliği olan işlerde geçerlidir. Oysa ilim, seçimsiz gerçekleşen işlerdendir. Peygamberliğini ileri süren ve mucize gösteren kimseyi izleyen birinin ona tanıklığı, izlediği kimsenin doğruluğunu bilmeye kendisini zorlar, diyerek de itiraz edildi.

Harameyn imamı ve diğerleri imanın, insanın iç dünyasında konuşmasına benzediği görüşünü benimsediler.

Gunye yazarı şöyle der: Ebû Hasan-yani Eş'ari-nin tasdikin anlamında farklı açıklamaları vardır. Bir keresinde; tasdik, Allahu Teala'nın varlığını, ilâhlığını ve kıdemini bilmektir, derken, diğerinde; tasdik, insanın iç dünyasında konuşmasıdır. Ne var ki o, bilmeyi içerir ve bilgisiz geçerli olmaz. Gunye yazarına Gâdî-yani Bâkillâni-de katıldı. Ona göre doğrulama ve yalanlama, doğru ve yalan, sözlere daha uygundur, sonra kalbin doğrulaması dille söylenir.[525]

Gunye yazarı devam ediyor: Şeyh Ebû Hasan'ın sözlerinden ilk bakışta anlaşılan, iman, insanın iç dünyasında geçen bir konuşmadır, bilgi şartına bağlanmıştır, bir bilgi demeti olması da muhtemeldir, işte insanın iç dünyasında geçen konuşma budur.

Buna göre imanın gerçekleşmesinde mutlaka bilgi-bununla peygamberin iddiasının gerçeğe uygun olmasını kastediyorum-ve daha başka şeyler gereklidir. Onlar da; Yüce Allah'ı ululamayı ve küçümsememeyi gerektiren [526] buyruk ve yasakları benimsemek için teslimiyet ve boyun eğmektir. Çünkü sırf bilginin inkâr ve küfürle bir arada bulunabileceğini daha önce anlatmıştık.

Yazar yine devam ediyor: Sonra bazı ilim sahipleri islâmın anlamı olan teslimiyet ve boyun eğmeyi tasdikin anlamına dahil saydılar, bazıları da eş anlamlı kelimeleri islâm ve iman anlamında kullandılar. [527]

Daha açık bir ifadeyle anlatmak gerekirse, iman ve islâm birbirini çağrıştıran ve gerektiren iki kavramdır, dolayısıyla şer'an dış görünüş itibariyle ne iman islâmsız, ne de islâm imansız olur.[528]

Şüphe yok ki tasdik, insanın iç dünyasında geçen bir konuşmadır ve bilgiden başka bir şeydir. Çünkü sözlük anlamı olarak tasdikten anlaşılan, söyleyene doğruluğu atfetmektir. Bu ise bir fiildir. Oysa bilgi, fiilin anlatımına karşılık kullanılan bir nicelik kabilindendir.[529]

525 Allah kelâmı hakkında da söyledikleri gibi. Buna göre Kur'an, onların nezdinde içten konuşmanın bir hikâyesi ya da bir ifadesidir.

526 Onların nezdinde boyun eğmekten maksat budur. Amel ve organlarla temsil etmek değildir.

527 Yani islâmın, tasdikin anlamına girmesi dolayısıyla demektir. Buradan yazarın ehli sünnet velcemaatin görüşüne ters düştüğü ortaya çıkmaktadır. İster iman ve islâm kelimelerinden her birinin aslında olsun, isterse eş anlamlılarında ve gerektirdiklerinde olsun durum değişmez.

528 Yani içte demektir. Buna göre islâm, onlarca içten boyun eğmektir. Daha önce de geçtiği ve ileride de geleceği gibi.

529 Tasdik ve marifet yunan mantığındaki on ifadeden ikisidir.

Yazar sözlerini sürdürüyor: Buna göre boyun eğme-ki islâm budur-ve bilginin her ikisi de dinen tasdik kavramının kapsamından çıkarılıp iman kavramının kapsamında var sayılmalıdır. Bunu yaparken ya dinen imanın birer parçası oldukları ya da imanın iki şartı oldukları-ki daha doğru olanı budur-göz önüne alınmalıdır.[530]

Haşiye yazarı "Kasım ibn Kutluboğa" (Ö.878 H.) şu sözlerle yazarın eserinde söylediklerine bir açıklama getirdi: Ben derim ki: Yazar, Şeyh Ebû'l-Hasan'ın; tasdik, Allah'ın varlığını, ilâhlığını ve kıdemini bilmektir, sözü üzerinde konuşmadı. Açıktır ki Şeyh Ebû'l-Hasan, insanın iç dünyasındaki tercihle elde edilen bilgiyi kastetmiştir. Çünkü tasdik olan o bilgiden başkası değildir. Cehm'in ve bazı kaderiye bilginlerinin benimsedikleri bilgi değildir. Çünkü bizim ashabımızdan (hanefiler) olan alimlerinden bazılarının Ebû Hanife'den naklettikleri gibi, Ebû Hanife (Allah rahmet eylesin), onların benimsedikleri bilginin iman olduğu tezini çürütmüştür. Bu tezin geçersiz olduğu noktasında bilginler, Ebû Hanifeyle uyum içindedirler.

Yine Kutluboğa Şeyh Ebü'l-Hasan'ın sözlerinden kendisinin, teslimiyet ve boyun eğmeyi insanın iç dünyasındaki konuşmasına dahil ettiğinin açıkça anlaşılmadığını anlatıyor ve şöyle diyor: Ebü'l-Hasan'ın (Tasdik, insanın iç dünyasındaki konuşmasıdır, ne var ki o, bilgiyi de kapsar) sözlerinden çıkan anlam; tasdik, haber türünden bir bileşik cümledir, onsuz-yani itaat ve kabul olmaksızın-tasdik gerçekleşmez.

Özetlemeye çalışsak; Şeyh Ebû Hasan bir keresinde tasdiki, durumun dile getirilmesi diye tanımlarken diğerinde eylemin dile getirilmesi olarak tanımlamıştır. Gâdî ve Gınye yazarına ikincisi daha uygun gelmiştir.[531]

Bu, imanın hakikati ve genelde insanın iç dünyasındaki konuşmasında onların sözlerine uygun bir açıklamayla açıklanması konusunda onların görüşlerinden esinlenen, konuyla ilgili âyet ve hadislerden kaçınarak felsefi söylemlerle hareket eden birinin kinidir. Böyle olunca ameli iman kavramına bir kez olsun sokmamaları gayet doğaldır. Zaten aranan da budur.

530 e'l-müsâyere, S. 194-196 (dipnot)

531 a.g.e. S. 197-198 Gözlemler onu gösteriyor ki, Şeyh Ebû Hasan her iki yoruma göre de tasdiki kalpte olan bir şey olmaktan çıkarmıyor. Buradan da aslında Cehm'in sözlerine muvafakat ettiği anlaşılıyor. Kaynağa göre Şeyhülislâmın iman konusunda bunu belgelendirdiği gibi-S. 113-özellikle bu konuda Eş'ari'den naklin üstü kapalı olduğunu da belgelendirmiştir. Bu noktaya Şeyhülislam orta darecede iman konusunda işaret etmiştir. Fakat önceki sahabelerin çoğunun ve sonrakilerin tamamının sözlerinin, bizim naklettiklerimiz ve imanın en yüksek derecesi olduğunda tartışma yoktur. Öğrenci Hadi Talibi'nin "Ebü'l-Hasan e'l-Eş'ari" adlı risalesine bakınız. Hangi durumda olursa olsun, imanın kararlaştırdıkları anlamıyla itaati şart koşmalarında onları Cehm'in sözlerinden uzaklaştıran fazla bir şey yoktur. Belki bu şartın gayesi, onların Cehm'in, kulun seçimsiz ve emeksiz elde ettiği sırf gerçeğe uygun bilgiye hiç bir şart koşmadığını ve kendilerinin-bir görüşe göre-şart koştuklarını vurgulamak olabilir. Şimdiye kadar Cehm'in İblisin ve ehli kitabın imanına itikad ettiği ortaya çıkmamıştır. Belki anlaşılan mezhebinin gereğinin bu olduğudur. Bu noktadan hareket edilirse Cehm'le kendilerinin aralarında bir fark yoktur. Çünkü bu da aynı şekilde onların görüşlerinin gereğidir. Yani seçime ve emeğe bağlı bilginin meydana gelmesi halinde demektir. Allah, en iyisini bilendir.

Yakında onlara göre itaat ve boyun eğmenin anlamıyla ilgili bir uyarı geçmişti. Buna göre bazı insanlar onların itaat ve boyun eğmekten yapmayı ve yerine getirmeyi murad ettiklerini anlıyorlar, fakat onların bunu kastetmedikleri sözlerinde açıkça görülüyor. Onlar itaat ve boyun eğmekle farzları yerine getirmeyi değil de yalnızca farzların farz olduğuna inanmayı kastediyorlar.

Bu sadece bizim anladığımız değil, belki ibn Humam'ın sözlerini şerheden kimsenin şöyle derken anlattığı da budur: İman, sırf kalple tasdiktir. Yani kalbin kabul etmesi ve araştırma ve kanıtlamaya ihtiyaç göstermeksizin genel bir anlatımla öğretmesi yoluyla.Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) in dininden olduğunu zorunlu olarak bildiklerine-Allah'ın birliği, peygamberlik, namaz ve zekâtın farz oluşu, içkinin haram oluşu ve benzeri-itaat etmesi demektir.[532]

Hatta aynı yazar şöyle der: İman edilmesi gereken şeyler,.Muhammed'in getirdiği şeylerdir. Öyleyse ister inançla ister amelle ilgili olsun getirdiği her şeyin tasdik edilmesi gerekir. Yani ameli şeylerin inanca daha lâyık olduğu inancını kastediyorum.

Yazarın sözlerini açıklayan da şöyle der: İkinci tasdikle.Muhammed (aleyhisselam)'in getirdiklerinin haber verdiği şekliyle gerçek ve doğru olduğuna inanmayı kastediyorum.[533]

Aynı şekilde Cevhere şarihi şöyle der: İslâmın hakikatını mutlaka ameli salihle açıklıyorum. Bununla da buyrukların yerine getirilmesini ve yasaklardan uzak durulmasını kastediyorum. Aranan şey, yerine getirilse de getirilmese de bu hükümlere boyun eğmek ve reddetmemektir.

Cevhere şarihi yine devam ediyor: Maksat, dile getirilenlere (namaz, oruç..) boyun eğilmesi ve onlara teslim olunması, büyüklenerek ve reddederek karşılık verilmemesidir. [534]

Buna göre onların katında boyun eğmek, içsel eylemin ya da ruhsal durumun bir parçası veya ilgili olduğu şeylerden biridir, başka bir şey değildir.[535] Bu da yalanlamanın veya en iyi hallerde vücubu inkârın karşıtıdır. Her ne kadar bir çok âyet ve hadiste yer alan buyrukları yerine getirmek ve yasaklardan uzak durmak anlamına gelen dini boyun eğiş mutlaka gerekliyse de, onların niteledikleri gibi bir boyun eğişin, dinen aranan boyun eğiş olmadığı açıktır. Bu boyun eğişlerden biri de Cibril hadisindeki boyun eğmedir..Peygamber Efendimize:

532 e'l-Müsâyere, S. 174
533 S. 204-205
534 Tuhfetü'l-Mürid, S. 60
535 a.g.e. S. 195 İtaat ve boyun eğmenin içsel durumdan yani seçime ve isteğe bağlı eyleme ve ibadete gerek duyurmayan sırf bilgi ve idrakten ibaret olduğu tezi, Sadettin Taftâzâni'nin açıklamasında işaret ettiği noktadır.

-Bunları yaptığımda ben müslüman mıyım? diye sorduğunda Peygamber Efendimiz:

-"Evet" buyurdular.

-Bunları yaptığımda ben mü'min miyim? diye sorduğunda Peygamber Efendimiz yine:

-"Evet" buyurdular. [536]

Bunun üzerine İmam Ahmed (Allah rahmet eylesin) şöyle der: İnanan bir kimse amel etmese de mü'mindir diyen kimse, inatla hadise karşı çıkmış demektir. Allah'ın izniyle yakında-beşinci bölümde-bu şüphelerin tamamen giderilmesi gelecektir. Burada maksat, kitap, sünnet ve selefin icmaına ters düşen bu inanç üzerinde yalnızca kelamın etkisinin açıklanmasıdır.[537]

Mürcie hadisesinin gelişiminde mantığın etkisi:

Şu gerçeklere değinirken yakında mantığın etkisini de ele alacağız:

1-İlk defa mantık, safsataya karşı durmak üzere icad edildi. Yunan düşüncesine bu pislik, yunan cahiliyesi birbirine zıt felsefe çeşitleriyle dolup taştıktan sonra bulaştı. Böyle olunca safsata geldi ve hedefini, akla dayalı bilgiyi temelinden yıkmak olarak belirledi. Bunu da, eşyaların hakikatlerini ve açıkça bilinenleri inkâr ederek, bütün akli hükümlerin sırf kişisel düşünceden kaynaklandığı ve bunların objektifliğinin olmadığını veya en azından böyle olmasının mümkün olduğunu açıklayarak yapacaktı.

2-Mantık bu pisliğe karşı bir reaksiyon olunca, tüm dikkatini eşyanın hakikatini isbata yöneltmesi doğal bir durumdu. Böyle olunca zihnin dışındaki varlık ve cisimleri veya parça ve bütünleri isbata ulaşmak için soyut külli gerçekleri isbata başladı. Bunun gibi cüzler hakkında hüküm vermekte kullanılmak üzere özel akli kalıplar koydu. Bu da, genel hükümleri isbat edip daha sonra o hükümleri cüzlere uygulamanın yollarından biriydi.[538] Bu nedenle mantık konuları iki konuya indirgendi. Bunlar:

a-Kendileriyle eşyanın hakikati bilinen tanımlar "Tasavvurat"

536 Bu konuda geniş açıklama ileride "İmanın bileşik gerçeği" konusunda gelecektir.

537 Tuhaftır ki bunlar-Allah hidayet nasip etsin-Allah'ın sıfatlar konusunda kelamcıları dinden çıkma ve sapıtma ile suçluyorlar sonra da kalkıp iman konusunda-bazıları bunu kastetmiyorlarsa da-onlara uyuyorlar. Herhangi bir kişi istediği kadar küfre sokan işler yapsın mesela Allah'tan başka yasama koymak gibi, onlara göre küfre girmez. Ancak inkar ederse veya helal kılarsa. Bu kabullenişe riayet ederek ve bu iddia olunan tasdike riayet ederek.

538 İşte bu, kapsam karşılaştırmasıdır. Benzerlik karşılaştırmasını ihmal etmişlerdir. Bu hususu ikinci önermede açıklayacağız. S. 464

b-Kendileriyle eşyanın hükümlerini bilmeye ulaşılan karşılaştırma "Tasdikât" tır.

3-Tanımlar konusunda-ki burada bizim için önemli olan da budur-durum, eşyanın zati (mahiyete dahil olan) ve arazi (mahiyete dahil olmayan) sıfatlarını tanımak için unsurlarını ve isimlendirilenleri analiz etmeyi gerektirmiştir. Böylece zatı tanımlamaya ve eşyayı zatında-arazlardan soyutlanmış olarak-düşünmeye ulaşmak tamamlanmış olur. Bunun için tanımların kendilerinden oluşacağı[539]yaygın genel mantık ifadeleri konulmuştur. Bunlar beş tanedir ve şunlardır: Cins, Tür, Bölüm, Özellik ve sonradan eklenen Genel Sıfat. Bunların tanımları şöyledir:

Cins: Mahiyetin kendisiyle diğerleri arasındaki-zati ortaklıkla-ortak parçadır.

Tür: Mahiyetin tamamıdır.

Bölüm: Zati-kendinden olan-ayıraçtır.

Özellik: Sonradan eklenen ayıraçtır.

Sonradan eklenen genel sıfat (Araz-ı Âm) : Sonradan eklenen ortak genel sıfat.

Gerçekte tür: Kendisi tanınan (konu) şeydir. İnsan nedir, sorusundaki "İnsan" sözcüğü gibi. Bu sorunun cevabı olan o, "konuşan bir hayvandır" cümlesi, mantıkcılara göre insanın mahiyeti ve insan gerçeğinin kendisidir. Bu cevap bir cinsle "Hayvan" bir bölümün "Konuşan" bileşiminden oluşmaktadır.[540]

Buna göre mantıkçılar safsatacıya: İnsan gerçeğinin düşünülmesi bu tanımla elde edilir. Bu yüzden aşağıdaki önermelerin hepsi de doğru olur:

1-Her insan konuşan hayvandır.

2-Her konuşan hayvan insandır.

3-İnsan olmayan her şey, konuşan hayvan değildir.

4-Konuşan hayvan olmayan her şey, insan değildir.

Diğer önermelerin hepsi de konuşan hayvanlığın bulunduğu yerde insanın hakikat ve mahiyetinin bulunduğu, onun bulunmadığı yerde insanın bulunmadığı tezi üzerine kuruludur.

Safsatacı insanlardan Zeyd'in bir insan olduğunu inkâr ettiği ve bu Zeyd bazen bir dağ, bir ağaç veya bir yokluk olabilir dediği zaman onu bu külli hükümlerle

539 Önermelerde-yani tasdikat konularında-anlam yüklenen ifadeler bunlardır.
540 Burada gelecek olan üçüncü önermeye bakınız.

susturarak Zeyd'in bir insan olduğunu ikrara zorladılar. Safsatacıların ilimde ulaştıkları en son nokta, normal karşılanan şeyi reddetmekte ulaştıkları bu noktaydı. İslâm toplumuna akıl nimetini ve sağlam yaratılışı böylece ihsan ettiğinden dolayı Yüce Allah'a hamdolsun.

Gerçekleri inkâr edenlere verdikleri bu cevap nedeniyle yunan mantıkçıları diğer dünya felsefecilerine karşı büyüklendiler ve bazıları da onlara tabi oldular. Eğer mantıkçılar bu noktada dursalardı elbette ki iş, daha kolay olacaktı. Fakat onlar mantıklarına biçtikleri değerde aşırıya kaçtılar. Hatta bu aşırılıkları onları geçerli olmayan bazı hükümler vermeye itti. Bunlardan bizim için önemli olanlar şunlardır:

1-Soyut genel anlamların bulunduğunu söylemeleri. Yani onlara göre zihnin dışında veya gerçek hayatta bütün kayıt ve nisbetlerden bağımsız bir takım mahiyetler vardır.

2-Düşüncelere yalnızca tanımlarla ulaşılır, demeleri.

Biz burada mantık usullerini tenkid sadedinde değiliz.[541] Maksadımız kurallarına göre imanın tanımını ve onun üzerine düzenlenen sonuçları konuşmakla sınırlıdır. Bu nedenle hepsi de "Tür" konusunu ilgilendiren temel konuları konuşmakla yetineceğiz. Çünkü daha önce de geçtiği gibi tanınan şey odur.

Bu konular şunlardır:

* Tariften maksat, hakikat ve mahiyeti düşünmektir.

* Zihnin dışında türler mevcuttur.

* Türün bireyleri hakikat ve mahiyete benzerler.

Tariften maksat, hakikat ve mahiyeti düşünmektir.

Bütün bilim ve fenlerde bilinir ki, alanlarında çalışanlar, ilgili oldukları bilim ve fenlerde bireylerini mantık tanımları dışına çıkmadan araştırırlar. Hatta tanınmış isimle ya da dilin aslındaki konuyla yetinirler. Bu tutum çağın bilimlerinde en açık ve en yaygın şekilde görülür. Öyle ki, modern batı düşüncesi klâsik mantıktan tamamen uzaklaştı. Nitekim Aristo ve mantığı yokken de durum böyleydi.

541 Şeyhülislam ibn Teymiye "Mantıkçılara reddiye" adlı nefis eserinde ince bir ayrıntıyı işleyerek bunu çürütmüştür. Bu ise Hegel'in tenkidinden altı asır öncedir. Hegel'in tenkidi özel önermelerde sınırlı ve özetlenmiş biçimdeydi. Buna rağmen Avrupai düşünce bu konuda Hegel'e gereğinden fazla değer vererek onun ardına düşüyor. Çünkü klâsik mantığın yıkılmasında onun yaptığını tarihteki en büyük düşünce devrimlerinden biri olarak görüyor. Bkz. Silsiletü Türasi'l-insaniye, C. 2, S. 715-731, C. 5, S. 98-116, Galile ve Beykın gibi bütün batılı deneysel bilim araştırmacıları dolaylı yollardan da olsa Aristo'nun sûri mantığına karşıdır.

Sonra şüphesizdir ki-felsefe ve mantıkçılar dışındaki bütün bilim camiasında-tanımdan maksat, bir şeyi şüphe kalmayacak şekilde diğerinden ayırmaktır. Tanımın, kendi bireylerini bünyesinde toplayan ve başka bireylerin bu bünyeye sızmasını engelleyen bir özellikte olmasından maksat da budur. Fıkıhçılar, usülcüler, nahivciler, kimyacılar, matematikçiler ve benzeri diğerlerinin uygulamaları da bu yöndedir. Buna göre fertlerini bünyesinde toplayan ve diğerlerinin sızmasına engel olan bütün sıfatlar, tanım için yeterlidir. Bu sıfatlar mantıkçıların gözünde sonradan eklenen türden olsa da durum değişmez.[542]

Daha doğrusu kelâmcıların kendileri, bir kısmı islâma giren felsefecilerin sözlerine meyledip de pislikleri kendilerine bulaşıncaya kadar bu esas üzerinde bulunuyorlardı.[543]

Usulcülere gelince, onlar konuşmalarında mantığa asla girmezler, bu nedenle bilginler Ebu Hamid İmam e'l-Gazali "Mustasfa"[544]adlı eserinin başlarında: "Bu, ilimlerin tümünün girişidir, bunu bilmeyenin bilgisine asla güvenilmez" diyerek bunu yaptı ve böylece bunun yolunu açtı, sonra da kendisini izleyenler oldu diye onu ayıpladılar.

Maksat, eski nahiv ve usul bilginleri-her ikisi de âlet bilimlerinde en önemlilerdendir-bir şeyi diğerlerinden ayıran özellikleriyle bilirlerdi. Örnekle tanım gibi.

Nahivciler şöyle derlerdi. Fiil, Darabe gibi. İsim, Zeyd gibi. Harf, Fi gibi... ve böylece devam ederlerdi.

Usulcüler de şöyle derlerdi: Emir, Egimüssalah gibi Nehiy, Lâ takrabüzzina gibi. Genel, şöyle şöyle, özel, şöyle şöyle... ve böylece uzar giderdi.

Ne zaman ki İmam Şafii'nin: "İnsanlar bilgisiz kalmamış ve yanılmamışlardır, ancak arap dilini terkettikleri ve Aristo diline[545]meylettikleri zaman durum değişmiştir-dediği gibi fıtrat ve akıllar bozuldu, o zaman karışıklıklar ortaya çıktı, açık ve belirgin kelimelerin anlamları üzerinde ihtilaflar çoğaldı, nahivciler ismin tanımında

542 Bu nedenle insanoğlu arasındaki akıl sahipleri mutlak insanın mahiyetini bilmeye kesinlikle soyunmamıştır. Ancak bu sıradışı fırka bunun dışında kalır. Çünkü ormanlık ve dağlık arazilerde yaşayan ve kültürel yönden en aşağı seviyede bulunan kırsal kesim insanları bile en küçük bir zorlanmayla karşılaşmadan insanları birbirinden ayırdediyorlar. Ama kişilerin iç yüzünü tanımak, bu konu insan aklının hayretler içinde kaldığı konulardandır. Günümüzdeki müsbet bilimler bile, şu ana kadar maddenin gerçekte ne olduğunu bilmede yetersiz kalmışlardır. İnsanın gerçekte ne olduğuna gelince, kendilerini bilenler bu konudan kesinlikle uzak durmuşlardır. Eski kuraldışı insanların yolundan gidenler dışında bu konuya el atan olmamıştır.

543 Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkiyyin, S. 15-21

544 Bkz. e'l-Mustasfa, C. 1, S. 10, Emiriye baskısı. Ki o aynı sahada bunu yapanları eleştirmiştir. Kendisinden öncekiler için bir örnek vermemiştir. Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkiyyin. Gazaliyi bu konuda kınayanlardan birisi de ebu Amr ibn Salah'tır. Bkz. Siyer, Gazali'nin hayatı, C. 19, S. 329

545 Bkz. ibn Recep, Selef ilminin halef ilmine üstünlüğü, Yahya Gazâvi'nin incelemesi, S. 99 İmam Şafii'nin burada "Dil"den maksadı mantıktır. Arap mantığı onların bilimde kullandıkları yaratılıştan gelen yöntemleridir.

yetmişden fazla görüşe ayrıldı,[546]usulcülerin bir çoğu ilmin[547] tanımını belirlemenin zorluğunu itiraf etmek durumunda kaldı. Bütün bunlar yalnızca bir şeyin kendi açısından ne olduğunu ya da-onların dedikleri gibi-aslında ne olduğunu tanımlamaya yönelmenin bir sonucu olarak ortaya çıktı.

İslâm bilginlerinin de belgelendirdikleri gibi aslında bid'at dalına giren kelâm ilminde de durum aynıdır.[548]

Önceki kelâmcılar imanı, tasdik veya bilgi olarak tanımladılar. Bu ise-kendilerince-kelimenin dini anlamını dil açısından açıklamaktır. Bu nedenle konuyu dille kanıtlamaya çalışırlar. İsterlerse dini koyan anlamı nakletti desinler, isterlerse nakletmedi desinler durum değişmez. Çünkü onlar bu konuda anlaşmazlık içindedirler.

Kelâm ilmiyle ilgilenenler felsefi ve mantıki yöntemin etkisinde kalarak tanımın bütün bilimlerde alışılagelen amacını yunan felsefesinin amacına değiştirince, açık ve soyut bir biçimde sırf imanın mahiyetine ve dahili (zati) ve harici (arazi) ayrılmazlarına daldılar. Böylece seleflerinin yöntemlerini aştılar. Böyle olunca imanın tasdik şeklindeki tanımını yalnızca sözlük açısından tanımı haline getirdiler. Sonra bunu-dedikleri gibi bir şeyin kendisi olması yönünden-terim olarak tanımlamaları izledi. Sonuçta-iman için-mantık kurallarına uygun işleyen bir tanım getirdiler. Örneğin şöyle dediler: "İman, kanıta dayanarak gerçeğe uygun kesin bir itikattır." Ya da: "İman,.Peygamber'in getirdiğini ve O'ndan zorunlu olarak sabit olanı, kısaca veya ayrıntılı olarak tasdiktir." Bunlar veya benzeri çeşitli ifadelerle imanı tanımladılar.

Şu anda amaç bu tanımları tartışmak değil, yalnızca açıklandığında asılsız ve bozuk olduğunu söylemeye otomatik olarak gerek bıraktırmayan beslendiği kökeni açıklamaktır. Bundan da önemlisi, üzerine düzenlenen son derece tehlikeli bir sonuçtur. O da-yakında açıklanacağı gibi-iman gerçeğine ameli dahil etmemektir.

Buna göre bu tanımların kökeninde, mantıktan ve özellikle tanımlar bahsinden maksatları mahiyeti kendisi olması yönünden düşünerek ve soyut zatları isbat ederek düşmanları olan safsatacıların inkâr ettikleri eşyanın hakikatini isbata ulaşmak olan yunan mantıkçılarını körü körüne taklit yatıyor.

Yunan filozoflarıyla safsatacılar arasındaki savaş, sırf zihinsel çatışmalardır. Hayaller ve varsayımlar çerçevesini aşamaz. Sağlamlık ve bozukluk, iyilik ve kötülük, hidayet ve dalalet açısından insanların yaşadıkları hayatın gerçekleriyle uzaktan veya yakından alakası yoktur. Hatta kendi dinlerinden ve kendi vatandaşlarından bile bu işle uğrayanların dışındaki kimseler katında hiç bir etkisi yoktur. Tek başına bu bile

546 Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkiyyin, S. 8, Bunu, nahivci ibn Enbâri'den naklen anlatmıştır.
547 Bkz. e'l-Mustasfa, C. 1, S. 24-27 ve Fethü'l-Bari, C.1, S. 140-141
548 Bkz. Süyûti, Savnu'l-Mantık ve'l-Kelâm ve Câmiu beyani'l-ilmi ve fadlih

toplumlardan hiç birinin bu savaş ve sürtüşmelere ihtiyacının olmadığını anlatmak için yeterlidir. Bu durumda korunmuş vahiy toplumu hakkındaki düşünceniz nedir?!

Keşke islâma intisap edenler tanımlarını değiştirdiklerinde-ehlinin katında olduğu gibi-bunu sırf zihinsel önermelerde sınırlı tutsalardı. Ne var ki bununla onlar dinin özünü hedeflediler. Yalnızca tevhid ve sıfatlarda kalmayıp, aynı durumu iman konusunda da sürdürdüler.

Görüldüğü gibi sırf imanın mahiyetini araştırmak-kendilerince-ve kendinden olan ayrılmazlarıyla (levâzım-ı zâti) sonradan eklenen ayrılmazlarını (levâzım-ı arazi) birbirinden ayırmak, onları amelin imanın mahiyetine dahil olmadığı, yalnızca sonradan eklenen genel ayrılmazlar (araz-ı âm) kabilinden olduğu yönünde karar vermeye sevketti.[549]

Bunun mantık kurallarının zorunlu olarak gerektirmediği soyut bir tahakküm olduğunu kesin bilmemle birlikte, yalnızca mantık konularına dalmanın bunun gibi bir sonuca götüreceği noktasında hiç şüphe etmiyorum. Çünkü onun genel soyutluk karakteri, amelin imana dahil edilmesiyle ters düşer.

Temkinli bir mantıkçının zati olanlarla sonradan eklenenler arasını ayırmanın mümkün olmadığını veya zor olduğunu mutlaka itiraf ettiğini görürsün.[550] Eğer biraz daha insaflıysa, bu hükümlerin hepsinin de kişisel değerlendirmelere ve varsayımlara dayandığı gerçeğini itiraf edecektir. Bu nedenle-reailetede olduğu gibi-bir insanla diğeri arasında farklılığın olması normaldir.

İslâmi fırkalar arasındaki uzun mücadele süreçlerini ve nefislerin uzak şüpheleri ve rasgele kanıtları kullanarak da olsa kazanma hırslarını bir kenara bıraksak bile mantık ilmini kullanmaktaki tahakküm ve kabalığı kavramış bulunuyoruz. Belki de bu gizli psikolojik etken, toplumun mantıktaki çarpıklığı ve mutlak olarak mantığa ihtiyaç duyulmamasının mümkün olduğunu bilmesiyle birlikte mantığı kutsallaştırmasındaki sebeptir.

İmanın "Söz ve fiil" olarak tanımının, sonradan eklenen genel bir sıfatın tanımı kabilinden olduğunu açıklamak için diyoruz ki: Sonradan eklenen genel sıfat, onlara göre mahiyet dışındaki bir bütündür. Mahiyet ve başkaları hakkında kullanılır ve mahiyetten daha geneldir. Buradan anlaşılıyor ki o genel sıfat, tanımlara girmesi geçerli olmayan beş bütünden ayrı bir bütündür. Onu, yalnızca diğerlerinden ayırmak amacıyla beş bütünle birlikte anlatmışlardır. [551]

549 Bu durum, onların kendinden olanla sonradan eklenen arasını ayırırken kendilerince hepsi de imanda ortak olan değişik bireylerden çıkardıkları genel anlama dayanmalarından kaynaklanmaktadır. Bu konunun açıklaması üçüncü konuda gelecektir.

550 Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkiyyin; İbn Sina, Farabi ve diğerlerinin itirafları.

551 Bkz. e'l-Mürşidü's-Selim, S. 59, 74 ve Teshilü'l-Mantık, S. 24

Buna göre sonradan eklenen genel sıfat, mahiyetle ilgili bir soruya asla cevap olamaz. Nitekim bunun için "İnsan nedir?" sorusuna cevap olarak söylenen "Yürüyen" sözcüğünü örnek verirler. Bu durumda bir kimse insanı "Yürüyen" olarak tanımlasa, bu tanım elbette yanlış olur. Çünkü yürümek, insanın mahiyetinin dışında kalır. İnsana da -at, katır ve benzeri hayvanlarda-başkalarına da kullanılır.

Bu ise mantıkçıların, selefin tanımını eleştirme yönleridir.[552] Bazılarının selefe hücuma cesaret ederlerken tanımı, mutezile ve haricilerin tanımı olması yönüyle tenkit ettiklerini söylememiz insaftandır. Fakat hepsinin de selef mezhebiyle mutezile ve harici mezhepleri arasındaki farkı bilmemeleri mazur görülemez.

Araştıran bunun, kural dışı sözleri toplayan ve düşük mezhepleri anlatan, tahrif edici kelâmcılardan kaynaklandığına hayret eder. Bununla birlikte müslüman toplumun selefinin mezhebini ve kendilerine uyulan önderlerini, harici ve mutezile mezhepleriyle eşit tutuyorlar ya da selef mezhebi dışındaki bütün mezhepleri- hatta çöken ve dağılanları bile-bölme ve kısıtlama alanında onlarla eşit görüyorlar.

Bundan daha da tuhafı ve kötüsü bazılarının, kendi mezhep ve görüşüne uydurmak için selefin sözlerini tahrif etmeleridir. Nitekim Ebû Hamid İmam e'l-Gazali[553] ve onun sözünü açıklayan Zebidi böyle yapanlar arasındadır. Selefin ve onlara tabi olanların sözlerini açıklamak amacıyla şöyle demişlerdir: Şüphesiz ki iman, artar ve eksilir.[554] Bu sözde, [555] organlarla yapılan amelin, ne imanı oluşturan bölümlerinden ne de öğelik gereği mahiyeti onlarsız olamayan ve onlarsız gerçekleşemeyan öğelerinden olduğunun, aksine imanın kendisiyle birlikte bulunduğu takdirde arttığı, bulunmadığı takdirde eksildiği bir eklentisi olduğunun kanıtı mevcuttur. Artan da mevcuttur, eksilen de mevcuttur ve o da ameldir. Açıktır ki bir şey, kendi bünyesinden bir organla artmaz. Buna göre "insan başıyla artar" denilemez. Çünkü baş insanın insanlığının, kendisiyle tamamlandığı bir parçasıdır. Ama "insan sakalıyla, ağırbaşlılık ve vakarıyla artar" denilebilir.

Bunun gibi "Namaz, rüku ve secdesiyle artar" demek uygun değildir. Zira namazın -rüku ve secde sahibi bir ibadettir- şeklindeki dini tanımından da bilindiği

552 Bazen onların başka eleştirme yönleri de olabilir. Onlara göre yalnızca maksat ve sonuç, bu tanım mahiyetin tasavvurunu ifade etmez. Bu nedenle meselenin aslının tanım olduğunu, bundan maksadın hiç bir zaman mahiyetin tasavvuru olmadığını anlattık.

553 Asıl yanlış Gazali'nin yöntemindedir. O, Kur'an yöntemiyle Aristo yönteminin arasını uzlaştırmış, Kur'an'daki doğru ölçüden maksadın mantık olduğunu, mantıksal problemin kendi adlandırdığı şekliyle "beş ölçü" olduğunu ve bunların da Kur'an'daki tartışma uslupları olduğunu kabul etmiş, adına "Kıstasü'l-Müstakim" dediği eserinde son sözünü söylemiştir. Bu eseri "Yüksek saraylar" adını verdiği broşürler demetinden birinci bölüm olarak basılmıştır. Muhammed Mustafa Ebu'l-Alâ bunları derleyerek bir araya getirmiştir.

554 Gazali'nin sözleri metni parantez içine koyarak Zebidi'nin açıklamalarıyla birlikte parantez dışında zikredilmiştir.

555 Yani iman artar ve eksilir sözünde

gibi rüku ve secde, namazın ana unsurlarındandır. Ama onun yerine "Namaz, âdâb-la, sünnetteki sünnetlerle ve benzeri amellerle artar" demek daha uygundur.

Öyleyse bu, aslında imanın bir vücudunun varlığının ve daha sonra durumunun artıp eksilmeyle değiştiğinin açık bir ifadesidir. Buradan anlaşılıyor ki artma ve eksilme imanın doğrudan bünyesini ilgilendiren bir olay olmayıp başka yönlerden gerçekleşmektedir. [556]

Buna göre Gazali, imanın artma ve eksilme niteliğinden soyutlanan zati bir varlığının bulunduğunu tesbit eder. Bu durumda artma ve eksilme, bu zat üzerinde meydana gelen geçici olaylardır. Gazali bunu selefin ifadesinden çıkarmış ve sözünün başında en doğru anlayışın bu olduğunu iddia etmiştir.

Daha sonraki bölümde Zâti vücud konusu gelecektir. Ancak burada sözündeki yanlışlık ve tartışma noktasından sapmanın mutlaka açıklanması gerekir.

Gazali'nin sözündeki yanlışlığı ele alırsak, bir şeyin artan ve eksilen olmasını gerçekte artmayan ve eksilmeyen sabit bir miktarının bulunmasına, ancak bu sabit ve belirli miktarın bulunmasından sonra artıp eksilen bir özelliğe sahip olmasına bağlamasındadır. Bu aynen sana:

-İnsanlardan Ahmed'in ne kadar malı var? denildiğinde senin:

-Artar ve eksilir, demen gibidir.

Burada soruyu soran, Ahmed'in malının sabit bir miktarı olduğu, ancak bu miktar sabit kalmakla birlikte şartlara göre zaman zaman artıp zaman zaman eksildiği sonucunu çıkarmaz. Ancak miktarı belirtseydin o zaman şöyle derdin:

-Bine kadar artar, sıfıra kadar düşer.

Bu takdirde soruyu soran-ve başkaları-Ahmed'in malının örneğin; beşyüz bin gibi belirli bir miktarı vardır, bu beşyüz bin realitede mevcuttur ve yalnızca zihnin bir ürünüdür şeklinde anlamazlardı. Nitekim matematikteki ortalama hesabının zihinsel bir işlemden ibaret olduğu, anlamının gerçek hayatta bir karşılığının bulunmadığı gibi. Eğer ortalama hesabı gerçek rakamlardan çıkarılmış olsaydı, yapısı gereği manevi bir özellik taşıyan iman konusunun durumu ne olurdu?

Selefin ifadesini doğru anlamak: Şüphesiz ki her insanın imanı her zaman artmaya ve eksilmeye yatkındır. Buna göre artma ve eksilme herkes için sabit ve belirli bir oran düzeyinde değil, bunlardan herhangi birinin meydana gelişi sırasında imanın durumu ve oranı düzeyindedir.

556 Bkz. İthafü's-Sâdeti'l-Müttekin, bişerhi ihyai'l-Ulumi'd-Din, C. 5, S. 256-257

Bunu açıklayan şeylerden birisi şöyledir: Selef, sırf iman eksikliğini küfür kabul etmiyor. Eğer imanın belirli ve sabit bir miktarının olduğuna, bu miktarın bazen artıp bazen da eksildiğine inansalardı, iman eksikliği dinden çıkmaktır, diyen çoğu mürcieye olur vermiş olacaklardı. Bu tutum mürcienin kendisiyle delil getirdiği en büyük şüphedir. Bu da onların, tasdik sabit bir miktardır, ne zaman eksilirse o zaman bir şüphe olur, ne zaman artmayı kabul ederse o zaman bu yine bir şüphe olur, sözlerine binaendir. Bundan dolayı artma ve eksilmeyi inkâr etmişlerdir.

Böylece ortaya çıkıyor ki, bütün mürcie yanlışta-ki, bu da imanın belirli ve sabit bir miktarının olduğu düşüncesidir-ortak olmakla birlikte imandaki bu miktarın artmasıyla imanın artacağını söyleyenler münferit kalmaktadır. Bu da onların, selefin ilk sözünü, yani "İman, söz ve fiildir" sözünü inkârları ve sonrakine, yani "İman, artar ve eksilir" sözlerine kendi mezheplerine uygun şekilde yorumlayarak inanmaları demektir.[557]

Gazali'nin sözündeki konudan sapmaya gelince, o da: İman kendisi artmaz.. sözüdür. Bu noktada selef, imanın kendisi artar demediler, tartışma yalnızca bir şey kendisini artırır veya eksiltir mi, yoksa böyle bir şey olmaz mı, noktasındadır.

Bu noktada selef, imanın zatına ve gerçeğine imanı dahil ediyordu, ama mürcie'nin dediği gibi ameller imanın zatı üzerinde bir artış yapıyor, demiyordu. Mürcie'nin dile getirdiği örnekler bu tezin lehinde değil aksine aleyhindedir. Zira selef, insan başıyla, namaz da rükusuyla artar demiyor, onların sözlerinin anlamı yalnızca: İnsan da namaz da gerçekte artma ve eksilmeye yatkın birer bütündür, demektir. İnsanın dev gibi ve cüce olması mümkündür. Kendisinden küçük veya büyük bir organ kesilmiş olabilir. Bunun gibi namaz da tam veya eksik olabilir. Eksiklik rüknun terkinden müstehabın terkine kadar değişir.

Görüldüğü gibi dış dünyada var olan tüm varlık ve eşyalar-ağaç, kitap ve benzeri-zihin dışında belirginleştiği zaman artma ve eksilme kabul etmektedirler. Buna göre: Bu ağaç veya bu kitap ya da benzeri bir şey için büyüktür veya küçüktür dersiniz. Bu söz, konuşulan şeyin artma ve eksilmeyi kendisiyle karşılaştıracağımız belirli bir varlığının olduğuna delalet etmez.

Bu durumda Gazali ve Zebidi'nin: Bu, aslında imanın bir varlığının bulunduğunun ve daha sonra durumunun değiştiğinin bir açıklamasıdır.. şeklindeki sözleri, zihindeki soyut biçimde olanla dış dünyadaki muayyen şekilde olan arasını açıkça bir karıştırmasıdır. Bu aynen şunun gibidir; denilse ki: İnsanın aslında bir vücudu vardır ve daha sonra durumu, çocuklukla büyük adamlık arasında değişmektedir ya

557 Tıpkı Gazali'nin burada yaptığı, diğerlerinin de "Tasdikin kendisi artmaz ve eksilmez, artma ve eksilme yalnızca sonuçlarda-yani amellerde-ve olgunluklardadır" sözlerinde yaptıkları gibi. Bkz. Müslim şerhinde Nevevi'nin onlardan naklettikleri, C. 1, S. 148, ve Fethü'l-Bâri'de ibn Hacer, C. 1, S. 46

da ağaç veya kitabın aslında birer vücutları vardır ve daha sonra durumları büyüklük, küçüklük ve benzeri yönlerden değişmektedir.

Buna cevap olarak denilir ki: Bu varlıkların vücudları aslında birer zihinsel kabulden öteye geçemez. Dış dünyadaki varlıklar mutlaka belirgin ve bazı niteliklere sahip olarak bulunurlar. Buna göre bu dünyada hiç bir kayıt ve şarta bağlı olmayan gerçek bir varlık yoktur. Bu ancak yunan filozoflarının ve Gazali gibi onlara tabi olanların kuruntularında vardır. Nitekim daha sonraki bölümlerde bu durum açıklığa kavuşacaktır.

Bu gerçeklerin ışığında selefin imanı tanımlarına ve daha önemli bir konuya göz atabiliriz. O da, bizzat Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 'ın iman için ortaya koydukları tanımlamalardır.

Selef; iman söz ve fiildir, artar ve eksilir, derken asla bu felsefi labirentlere dalmayı kastetmediler. Bu ifadeyle doğrudan mantıki bir tanımı kastetmeleri şöyle dursun, aslında genel bir tanımlamayı bile murad etmediler.

Yani onlar mantık usulünde olduğu gibi bir şeyin kendi açısından ne olduğunu ortaya koyan özel bir tanım belirlemek bir yana, bütün bilimlerde âdet olan, bir şeyin kimliğini diğerinden ayırma çabasına bile girmediler.

Onların amacı yalnızca imanı ve niteliğini dini yönden gerçek bir şekilde açıklayarak iman sırf inançtır, amel ona girmez diyenin iddiasını çürütmekti. Bu açıklamayı sırf vahiy belgelerini kusursuz kavrayışlarından ve yaşadıkları ve onun üzerine toprak oldukları canlı gerçeklerden türettiler.

Yunan filozoflarının-ve onlara uyan kelâmcıların-imanı tanımdan maksatlarıyla diğer ilim ve fen sahiplerinin-önceki kelâmcılar da bunlardandır-imanı tanımdan maksatları arasındaki öz farkı açıkladığımıza göre, bunların hepsinin imanı tanımdan maksatlarıyla selef-i salihin'in imanı tanımdan maksatları arasındaki fark konusunda siz ne düşünürsünüz?

İmanı diğerlerinden ayırma konusuna gelince, hakka yemin ederim ki, müslümanlar katında imanı-ki dinleri odur-yeryüzünde Allah ve Rasûlünden (sallallahu aleyhi ve sellem) daha iyi tanımlayan ve daha üstün açıklayan bir başkası yoktur. Felsefe virüsü ortaya çıkmadan önce ve sonra sıradan müslümanlar akıl yönünden, imanı diğerinden ayıran şeyi sorma ve artıp eksilmesinden şüphe etme noktasından çok daha üst düzeylerde idiler. Allah'a hamdolsun çoğu müslümanlar halen de bu düzeylerini korumaktadırlar. Ancak felsefe ve mantığa meyilleri sonucu fıtratları bozulanlar bunun dışında kalabilir. Durum böyle olunca ilk müslümanlar, selef âlimleri ve ileri gelenler hakkında ne dersiniz?

Eğer böyle olmasaydı aralarında danışma olmaksızın veya tek bir ifade üzerinde durmaksızın aynı zamanda aynı şeyleri düşünmez ve aynı sözleri söylemezlerdi. Nitekim onları anlatan İmam Buhari bu konuyla ilgili olarak şöyle der: Bin veya daha fazla bilginin sözlerini aktardım. Yalnızca: İman, söz ve ameldir, diyenlerden hadis naklettim ama iman sözdür diyenlerden hadis nakletmedim. [558]

Ama eğer tanımdan maksat, mahiyetin tasviri ve-onların iddia ettikleri gibi-zihin dışındaki soyut temel kavramları isbat olursa, işte bu tamamen muhaldir ve Allahu Teala bu toplumu-yapılacak bir şey olmayan noktalarda zorlanmadan kaçınanlar dışında-ondan münezzeh kılmıştır.

Mantıkçılar en öncekilerinden en sonrakilere kadar insanın mahiyeti ve soyut hakikati için bir tanım koymaya çalıştılar. Beyinlerini zorladılar fakat aralarında hiç bir itirazın olmadığı bir tanım ortaya koyamadılar. En ünlü tanımları daha önce de bahsettiğimiz gibi "İnsan, konuşan hayvandır" tanımıdır. Bu tanıma çürütemedikleri bir çok itirazlar vardır.[559]

Bu konuda böyle olurlarsa, tamamen maneviyata ve gayb âlemine ilişkin dini gerçeklerde bunların hali nasıl olur? Bunun yanında Allahu Teala bizleri rahat ettirdi, hidayete erdirdi, bizden istenen imanı açıkladı, imanın ne olup ne olmadığı hakkında araştırma yapmamız için bizi zorlamadı. Böyle olunca nasıl olur da bunlar Allahu Teala'nın kitabında indirdiği ve peygamberinin diliyle tebliğ ettirdiği gerçeği, bu farklı mahiyetleri isbat üzerine düzenledikleri şeylerle reddetmelerinden hoşnut olacağını zannederler?[560]

Eğer mantıkçılarla bundan daha fazla anlaşmış olsaydık, elbette derdik ki: Mantıkçılar soru için iki edat olduğunu, bunların "Mâ" ve "Eyyü" edatları olduğunu, birinciyle mahiyet ve hakikatten, diğeriyle başka bir şeyle cinste ortak olan bir şeyi diğerinden ayıran özellikten sorulduğunu açıklıyorlar.

Peygamber Efendimiz'den sahih rivayetle sabittir ki O, iman konusundaki bu iki soruya cevap verdi. Abdülkays kabilesinin temsilcileri hakkındaki hadiste, bizzat Peygamber Efendimiz onlara:

-"İman nedir biliyor musunuz?" diye sordular, onlar da:

-Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

558 e'l-Lalekâi, yazma kısım, Levha (varak) no: 1165

559 Bunlardan birisi, bu tanım insan için geçerli olduğunu gibi melek ve cin için de geçerlidir, şeklindedir. Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkıyyin, S. 57-58

560 Yani mahiyetten sayılmaması düşüncesine dayanarak amelin imana dahil olduğunu inkâr etmeleri demektir.

-"İman, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek.." diye devam ettiler.

Yine (meşhur) Cibril hadisinde Cebrâil Peygamber Efendimize:

-İman nedir? diye sordu veya:

-İmanın ne olduğunu bana anlatır mısın? dedi.

Bunların ikisi de sahih rivayetlerdir, oysa verilmek istenen mesaj tektir. O da özellikle imanın islâmdan ayrılmasıdır. Amaç bu olunca Cebrâil Peygamber Efendimize ikisini birlikte sordu. Bunların ikisi de din adında müşterektirler. Nitekim hadisin sonunda Peygamber Efendimiz:

-"Bu Cebrail'dir, insanlara dinlerini-ya da sizlere dininizi-öğretmek amacıyla gelmiştir" buyurmuştur.

Buhari de konunun adını bu şekilde verdi ve şöyle dedi: "Bu bölüm Peygamber Efendimize imanın, islâmın ve ihsanın.. ne olduğunun sorulmasına aittir." hadisi naklettikten sonra Buharı şöyle der; daha sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular:

-"Cebrâil size dininizi öğretmek üzere gelmiştir ve bunların hepsini din saymıştır."

Hadisin bitiminden sonra Buhari şöyle der: Cebrâil bunların hepsini imandan saydı.[561] Yani dinin eş anlamlısı olan genel iman kavramından demek istiyor.

Burada anlatılmak istenen; Peygamber Efendimiz iman gerçeğinden zihni boşya da zihni boş konumunda-olan kimseye bilinen cevapla [562] cevap verdi. Bu cevabın, kendisiyle mahiyet düşüncesi elde edilen, cins ve bölümden ya da yalnızca bölümden veya yalnızca özellikten bahsedilen, mantıki cevapla kesinlikle bir ilgisi olmadığı halde onunla en kusursuz şekilde ve en açık bir biçimde anlatılmak istenilen anlatılmış ve en mükemmel şekilde amaca ulaşılmıştır.

Peygamber Efendimiz mantıki cevaptan kaçınmakla yetinmedi, aksine kendisiyle ilgili soru sorulan sözcüğü cevapta tekrarladı. Cebrâil, Peygamber Efendimize:

-İman nedir? diye sordu, Peygamber Efendimiz de:

561 Fethü'l-Bâri, C. 1, S. 114, Bkz. Müslim, Hadis no: 1

562 Şeyhülislâm ibn Teymiye Peygamber Efendimizin cevabının tanımlanmış bir şeyin tanımı gibi bir cevap olduğunu yazmıştır. Bkz. e'l-İman, S. 7, fakat o dini bir tanımdır.

-"İman, Allah'a inanmaktır.." diye cevapladı. Bu ise mantıkçıların kesinlikle yanaşmadıkları bir tutumdur. Çünkü onlara göre böyle bir tanım, bir şeyi kendisiyle tanımlamaktır ve bundan devir (kısır döngü) doğar.

Bu ise önemli bir konu ve tehlikeli bir tutumdur. Zira bu tanımlardan birisi şüphesiz ki, dinen yanlıştır. Bu da ya Peygamber Efendimizin tanımı ya da mantık kurallarına uygun hareket eden kelâmcıların tanımıdır!!

..Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine inanmayana bir sözümüz yoktur. Bizim sözümüz ve sorumuz yalnızca..Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine inanan kimseyedir. O'nun peygamberliğini inkâr eden kâfire gelince, biz onunla hiç bir şey konuşmayız. Çünkü o-en azından-mantıki tanımının dini tanım olduğunu iddia etmez. Dinini kâfirden öğrenen bir müslümana da sözümüz yoktur, çünkü onun kâfirliği kâfirinkinden daha ileridir.

Kelâmcıların tek çıkış yolları vardır ve o da; mantık yönteminin-her konuda olmasa bile en azından dini konularda-yanlışlığını itiraftır. Allahım! Yalnızca: Bizim sözümüz sırf felsefedir, onun dinle bir ilgisi yoktur, diyebiliyorlar. Bu takdirde onları bekleyen bir görev var ve o da; akide kitaplarını (inancı konu alan kitapları) bütün bu mantık ve felsefe ifadelerinden temizlemek ve kendilerini kendilerine verdikleri "Tevhid ilmiyle uğraşma" sıfatından arındırmaktır.

İş yalnızca kelâmcılarda bitmiyor, onları aşarak kelâmcılardan etkilenen ve onların iman bahislerine ilişkin sözlerini aktararak selefin icmaı ile ters düşen-geniş açıklaması ileride gelecek olan-bir takım hadis yorumcularına kadar uzanıyor.

Şüphesiz ki ibn Hacer, Tiybî ve Kirmâni, Peygamber Efendimizin Cebrâil 'e neden "İman tasdiktir" diye cevap vermediği problemini çözmeye çalışırken-genelde farkında olmadan-bundan etkilenmişler, işin içinden ancak; Cebrâil'in iman sözcüğünün anlamını değil de imanın ilgili olduğu şeyleri sorduğunu veya cevabın sözlük anlamını da kapsayan bir içeriğe sahip bulunduğunu ya da tanımlanandan maksadın, iman kavramının dini anlamı, tanımdan maksadın ise imanın sözlük anlamı olduğunu söyleyerek çıkabilmişlerdir.[563]

Kelâmcılardan mantık metodlarını benimseyenler-daha önce de geçtiği gibi bunlar son dönem kelâmcılarının çoğudur-Peygamber Efendimizi Aristonun ve Porphurios'un konumunda varsaymışlardır. Halbuki bunlar, safsatacılarla tartışmışlardır. Bunların karşısında yer alan kelâmcılar-ve bunlardan etkilenen yorumcular-ise, Peygamber Efendimizi Halil ibn Ahmed veya Asmaî'nin konumunda varsaymışlardır. Oysa bunlar, insanlara kelimelerin sözlük anlamlarını açıklayan kimselerdir.

563 Bkz. e'l-Fetih, C. 1, S. 117

Yüce Allah peygamberini gerek mutlak ifadelerde, gerek soyut mahiyet tanımlarında ve gerekse diğer konularda felsefi bahislere dalmaktan münezzeh kılmıştır. Hatta Cebrâil'in dinlerini öğretmek üzere geldiği ashabını da aralarında iman gerçeğini inkâr edenlerin bulunmasından münezzeh kılmıştır. Dahası var, kâfir Kureyşliler ve diğer araplar da safsatayı tanımadılar. Bunlar gibi yeryüzünde yerleşmiş olan hiç bir toplum da safsatayı tanımadı.

Sırf sözlük anlamını açıklamaya gelince, şüphe yok ki Peygamber Efendimizin amacı, bunun gibi konunun dinin temeline ve yüceliklerine ilişkin olduğu ulvi durumlarda sırf sözlük anlamını açıklamak olmaktan çok ötelerdedir. Ayrıca ashabının (radıyallahu anhum) da dillerini öğrenmeye ihtiyaçları yoktur. Böyle bir şey isteselerdi, bunu Peygamber Efendimizin dışında bir yoldan pekâlâ sağlayabilme imkânına da sahiplerdi. Diğer taraftan Cebrâil'in gelişi de önem bakımından sırf sözlük anlamını açıklamaktan daha ötelerdedir.

Sonuç olarak anlaşılıyor ki, Peygamber Efendimiz din eğitimi konumunda dini açıdan kendisinden sapılamayacak derecede kusursuz bir cevap vermiştir. Bu cevap, ister sözkonusu iki hadiste geçen cevap olsun isterse Şa'b hadisinde geçen cevap olsun farketmez. Bu durumda problemi büyütmeye hiç gerek yoktur. Selefin: İman, söz ve ameldir, artar ve eksilir, sözü, bu hadislerin ve aynı anlamdaki âyetlerin içeriklerinin en doğru anlatımıdır. Kelâmcılar konular üzerinde felsefe yaparak ne kadar sözü uzatsalar ve bunu çürütmek için bizleri de sözü uzatmaya ne kadar mecbur bıraksalar da selefin tanımlarının üzerine çıkılması uygun değildir. Bunlar da bizim bu konuyu aşağıdaki bölümlerle açıklamak amacıyla eklediğimiz şeylerdir.

Zihnin dışında türlerin varlığı:

Yunan gençliğinin çoğunun düşüncesine safsata hakim oldu, sanki Atina üzerinde baskı uygulayan bir fikir haline geldi. Sözkonusu modern yunan gençliğini fikrin zirvesine tırmandırmak, karşılıklı konuşmalarında ve tartışmalarında zafer kazanmış edasıyla hareket ettirmek, herkesçe bilinen değişmez esasları ve herkesçe kabul edilen açık gerçekleri inkâr derecesine varan şüpheden ibaret tek bir fikir üzerine kurulu mücadelelerinin önünde Yunan saraylarını çökertmek, başta Aristo olmak üzere felsefe ve tartışma otoritelerine büyük güç ve şeref kazandırıyordu.[564]

Mücadele yöntemi büyük filozoflara zor geldi. Kendi tezlerini silip süpüren ve mücadeleden vazgeçmeyen bu düşünceye karşı çıktılar. Bu virüsü kuşatmak ve bu gençliğin gururunu kırmak üzere akıllarını birleştirdiler. Gerçekte bu safsata, sahiplerinin bir icadı olarak ortaya çıkmadı. O, yalnızca vahyin nurundan kopup iftiracıların

564 Bkz. Ahmed Emin ve Öğrencisi; Yunan Felsefesinin Hikayesi, iki grup arasındaki mücadele, safsatacılar bölümü. Yusuf Kerem; Yunan Felsefe Tarihi, ikinci bölüm, birinci kısım.

peşine takıldıklarından dolayı sapıklığa müstehak olan putperest bir topluluğun salyalarındandır. Kökenleri doğrudan yunan düşüncesine uzanır. Bu düşünce teorik bir ilke üzerine kuruludur. O da: Cevher (öz) ve A'râz (sonradan eklenenler) ya da zâtlar (varlıkların kendileri) ve sıfatlar (varlıkların nitelikleri) ilkesidir. Çünkü onlar her varlığın bir cevherinin olduğunu, bunun da onun hakikat ve mahiyetini oluşturduğunu, bir de ârâzının olduğunu, bunun da onun sonradan ortaya çıkan sıfatlarını oluşturduğunu kabul ederler. Varlığın kendisini, bütün sıfatlardan soyut olarak düşünürler.[565]

Safsata, bütün mevcûdatı cevheri olmayan ârâzlar hükmünde kabul etmekten fazla bir şey yapmadı. Bu yüzden cevherle ilgili herhangi bir gerçeğin isbatının aklın kapasitesi dahilinde olabileceğini inkâr ya da şüphe ile karşıladı.

Karşıt felsefenin iftira ve kuruntularla ayakta durması, amansız çelişkiler içermesi ve çökmesi nedeniyle bu ahmakça felsefe yayıldı ve azıttı. Yaygın felsefe tasavvuri ve tasdiki gerçekleri aslında sabit, akılların bu gerçekleri idrakte farklı ve gerçekler üzerinde hüküm verirken birbirine karşıt oluşlarının doğrudan karakteristik insan düşüncesine dayandığını kabul ederken, safsata kendisinden şüphe edilenin-hakikaten ve aslen-bu gerçeklerin varlığından başka bir şey olmadığını, felsefenin yok saydığı her şeyin aynı zamanda var olma ihtimalinin daha öncelikli olabileceğini ve bunun tersinin de doğru olduğunu kabul ediyordu.

Bunun gibi felsefenin var saydığı aldanmaya mutlaka his va akıl düşerler. Her ne kadar kesin olmasa bile felsefenin kesin ve açık sandığı şeylere şüphesiz bunu uygulama ihtimali vardır.[566]

Safsata genellikle insan düşüncesindeki bir boşluktan nüfuz etmiştir. O da insan düşüncesinin ayrılmazı olan oranlama özelliğidir. Buna göre insanoğlunun-her zaman sınırlı olan-bilgisi, gaibteki gözlenemeyen bir şeyi, ancak gözlenebilen diğer bir şeyle oranlayarak düşünebilmektedir. Hatta denilebilir ki insanoğlunun bildiklerinin tamamı, o farkında olmadan bu esasa dayanmaktadır. Ancak varlık âlemindeki bütün varlıkların asıllarını, derinliklerini ve gerçek yönlerini mutlak ve soyut bir biçimde kavramak, sonsuza dek muhal değilse de bir çok şeyde ulaşılması zor bir hedeftir.

Bu noktada safsata, ne kadar açık olduğu söylense de bütün gerçeklerin kökten inkârını, özelliği gereği bilnmeyeni bilinenle kanıtlama, görülmeyeni görülenle karşılaştırma, herkesce kabul edilen girişlerden, üzerinde tartışılan sonuçlar elde etme

565 Bu esasa göre onlar, Allahu Teala'nın mutlak varlık olduğuna, bütün sübuti sıfatlardan soyut bulunduğuna inanırlar. İslâmi fırkalardan sıfatları inkâr edenler, bu noktadan hareketle kendilerine tabi olmuşlardır. Her fırkanın bir derecesi vardır. Sıfatların tamamını inkâr edenler olduğu gibi bir kısmını inkâr edenler de vardır.

566 Duyunun aldanmasına örnek, yarısı su içine konulan kalemin kırık gibi görülmesi. Aklın aldanmasına örnek de, yüksek bir burcun tepesinden iki demir kürenin yere düşmesi halinde ağır olanın daha önce düşeceğini düşünmesi gibi.

yöntemlerine dayanan tüm felsefe esaslarını tamamen çökertmek için bir garanti olarak görmüştür. Böylece bu zararlı tartışma savaşlarında tek başına zafer elde ederek meydanlarda rakipsiz kalmıştır.

Burada büyük filozoflar, bilgiyi çöküntüden korumak adına mutlak gerçeklerin ve cevherlerin varlığını kanıtlayan kanıtları asla ortaya koyamadılar. Eskimiş konuların girdabında Eflâtun'un aklına birden bire "Semboller âlemi" teorisi geldi. O, gerçek âlemdeki her şeyin semboller âleminde mutlaka bir benzerinin bulunduğunu ileri sürüyordu.

Sanki Eflâtun eşyanın hakikatlerini gerçekler dünyasından semboller dünyasına kaldırmanın, onları safsatacıların şüphelerinden uzak tutacağına inanıyor gibiydi. Ayrıca Eflâtun, her şeyin bağımsız bütünleri diyebileceğimiz "Mutlak külli"lerinin varlığını kabul etmişti. Örneğin "Külli akıl", "Külli nefs" ve "Külli ilim" ve benzerlerinin semboller dünyasında bulunan mahiyetler olduklarını, gerçekler dünyasında var olan tek tek akıl ve nefislerin ise onlardan birer parça olduklarını var sayıyordu.

Öğrencisi Aristo geldi safsatacılara cevap olacak bir fikir üretmek üzere akli bir metod koymak istedi. Gerçek âlemde mevcut olan insan ve eşyaların, mutlak külli varlıkları olan mahiyetlerinden ve hakiki cevherlerinden birer parça olduklarını söylerken düşüncesinin temellerini hocası Eflâtun'a dayandırıyordu. Onun gözünde safsatacıların somut varlıkların gerçekliğini inkârları, mutlak mahiyetlerin varlığını inkâra götürmez.

Buradan onun felsefesiyle mü'minler katında bu mahiyetlerin isbatına teşebbüs zorunluluğu kendini gösterdi. Böylece safsatacıların şüpheci saldırıları karşısında son kaleyi korumuş olacaklardı.

Daha önce de işaret edildiği gibi Aristo, adına "Mantık" denilen ve en önemlisi "Tür" olan ve aynı mahiyettekilerin tamamını içine alan beş bütün (külli) den bahseden bölümü, bu temel üzerine oturtmuştu. Bu bütün de, "İnsan nedir?" sorusuna verilen"Konuşan hayvandır" cevabında olduğu gibi, "O nedir?" sorusuna cevap olarak verilen ve özlerinde birleşen bir çok şeyi bünyesinde toplayan genel ifadeler ya da ortak isimlerdir.

Bu bütünlerin varlığını isbat, tasavurat bahsiyle sınırlı kalmayıp tasdikat bahsine de geçti. Öyle ki mantık, benzerlik karşılaştırmasına değil de kapsam karşılaştırmasına dayandı.[567] Hatta azgın mantıkçılar, benzerlik karşılaştırmasının değerini defalarca düşürdüler. Benzerlik yoluyla yapılan tanımları, yanlış tanımlar kategorisinde saydılar. [568]

567 Kapsam karşılaştırması, tümün hükmünü parçaya uygulamaktır. Benzerlik karşılaştırması ise, benzerin hükmünü benzere uygulamaktır. Usûlü fıkıh'ta bilinen budur. Bu iki karşılaştırma birbirinden ayrılmamakla birlikte akıl ve fıtrata sonuncusu daha yakındır. Hatta bunu genel anlamıyla Kur'an-ı Kerim getirmiştir. Bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkıyyin, S. 162, 211, ve Mecmûu'l-Fetâva, C. S. 13, 16, 17

568 Bu tutum safsatacılar karşısındaki reaksiyonlarının belirtilerinden biridir. Çünkü bu, zatın zatla kanıtlanması kabilinden bir tutumdur. Safsata ise zatların tümünün gerçekliğini inkâr eder. Böyle olunca benzetme karşılaştırmasını ve benzetme yoluyla tanımı da inkâr ettiler.

İşte zihnin dışında türlerin varlığı hikayesinin aslı budur. Çürüterek ve bozarak kısaca onu arzettik.[569] Bizim için-göreceli gerçekleri inkar eden-susturulmuş yunan felsefesinin herkesçe kabul edilen gerçekleri yalnızca olmayanları uydurmaktan ve imkânsızları zorlamaktan başka isbat yolu bulamayan mantık sapıklığıyla safsata çılgınlığını nasıl tedavi ettiğini görmek yeterlidir. Yunan felsefesinin en iyi hallerinden biri, açığı gizliyle tanımlamasıdır.[570]

Doğal durum, bu körükörüne suskunluğun, kendi ortamında rehin ve kendi çevresinde hapis olarak kalması ve bundan insanoğlunun diğer akıllarının bozulmamasıdır. Ne var ki-bu gerçekten üzücü bir konudur-vahiy nuruyla aydınlanan ve sağlıkla bu mikroplardan korunmuş bulunan akıllar ve fıtratlar bozulmuştur.

Ciddi derecede üzücü olan, islâma mensup bazı kimselerin bu felsefeyi aktarmaya ve ona taassup derecesinde bağlanarak islâmi düşüncenin berraklığını bulandırmaya boyun eğmeleridir. Eğer bu felsefe yunanlıların müslümanları köleleştirmeleri yoluyla gelseydi, belki bu bir mazeret olarak söylenebilirdi. Vahiy toplumunun sapıklıklara tabi olmak için hiç bir mazereti yokken nasıl olmuş da bu sapıklıkları seçerek, itaatle ve boyun eğerek onlara tabi olabilmiştir?

Bu felsefeyi ve mürcieyle ehli sünnet arasındaki en şiddetli savaşı naklettim. Bu savaşı iman konusunda asıl meselenin Allah'ın sıfatlarını yok saymak oluşundan sonra bu bid'atçiler kazandı. Ne var ki cehmiye, Allah'ın sıfatlarını yok saymakla erteleme'nin arasını birleştiriyorlardı. Zaman geçti devran döndü, bir de gördük ki, cehmiye'nin inancı dini ilimlerle uğraşan sayısız kitlelere mal olmuş. Aynı zamanda

569 Bunu çürütmek için bize bir kaç şey yeterlidir.

1-Şüphesiz ki bu, vahiy veya akıldan herhangi bir kanıta dayanmadan zanlarınca uydurdukları bir saçmalık ve bir dayatmadır.

2-Mahiyetleri tasavvur için getirdikleri tanımlara bir çok yönden itiraz edilmiştir. Eğer insanlığın bilgisi onlarca kabul edilen noktada dursaydı, sapıklığın son noktasında olurdu. Öyleyse insanlığın ne bilgisi ne de hüneri hiç bir noktada sabit değildir.

3-Mahiyet kavramına giren zatlarla ârazlar arasını ayırmak, (yunanlı ve islâma giren) mantıkçıların da itiraf ettikleri gibi zor veya imkansızdır. Bundan dolayı mantıkçıların çoğu, tanımlarının gerçekte birer şekilden ibaret olduğunu ikrar etmişlerdir.

4-Onların zihinleri-örn: insan gibi-herhangi bir şey için yalnızca gerçekler dünyasındaki bireyler için tanınmaları gerçeğinden soyut bir mahiyet tasarladı. Bu ise mahiyete dalmak için ileri bir bilgidir. Böyle olunca safsatacıların bunun kısır döngü olduğunu söylemeleri imkân dahilindedir. Zira üzerinde olduğumuz konu, fertler gerçeğidir. Nasıl olur da bundan iddianıza göre külli bir gerçeği düzenlersiniz, sonra da bizzat onunla fertlerin varlığını kanıtlarsınız? Daha geniş bilgi için bkz. e'r-Reddü ale'l-Mantıkıyyin, özellikle S. 14-15, 41-47, 76-84, 317-318, İman, S. 109, 387-390

570 Tıpkı mantık yöntemini kullanan fakihlerin namazı: Tekbirle başlayan ve selamla biten hususi söz ve fiillerdir. Zekâtı: Malın özel bir bölümünü özel bir zamanda özel bir grup için elden çıkarmaktır. Orucu: Özel bir zamanda özel fiillerden özel olarak uzak durmaktır. Kendisinde açıkça soyutluk görülen diğer şeyler de böyledir. Eğer bu adlandırılanların bilinmesi mantığın bilinmesine bağlı olsaydı, bu bilgi cehalete daha yakın olurdu.

akaid kitaplarının (Eşyanın hakikatleri sabittir, bundan kuşku duymak safsatadır)[571] ifadesiyle başlaması yaygın hale gelmiş. Sanki o,.Muhammed bin Abdullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a değil de Aristo'ya bağlı olan Atinalıların bir inancı olmuştu.

Mürcie gurubu, Eflâtun ve Aristo'nun uydurdukları bu mutlak mahiyetleri isbat ettiler ve bütün sonuçlarını iman konusu üzerinde uyguladılar. Böylece son öldürücü darbeyi vurdular. O da: "İslâmın tevhid kelimesinden başlayan ve nafilelerle sona eren tüm eylemleri imanın özünden ve cevherinden değildir. Onlar sadece imanın eklentilerinden ibarettir. Onlardan hiç birini asla yapmayan birisi, biraz geç de olsa selametle cennete girecektir." düşüncesidir.[572]

Türün bireylerinin hakikat ve mahiyette sembolleşmesi:

Yukarıda geçenlerden anladık ki mantık, yunanlı bir adamın belirli bir amaca yönelik-ki o da safsatayı çürütmektir-çabalarının ürünü olan bir takım teorik kurallardan ibarettir. Bu adam çalışmasında ister başarılı olsun ister olmasın, "Mantık yoluyla ortaya konan çaba ve görüşler kendilerine uyulduğu takdirde insan zihnini yanılgıdan koruyan ve insan bilgisini ölçen bir kriterdir[573], onsuz dinimizi savunmaya, dinsizlerin ve şüphecilerin saldırılarını önlemeye, bundan da önemlisi, dini gerçekleri bilmeye, daha da önemlisi Allahu Teala hakkında olması ve olmaması gerektiğini düşündüğümüz sıfatlarını tanımaya mantık kuralları olmadan gücümüz yetmez demek, mantık hakkında aşırı abartma ve gereksiz önemseme olur.

Kabul edilen gerçeklerden biri de; bütün beşeri ilimlerin geçemedikleri sınırlarının varlığıdır. Gayb âlemini insanoğlunun gözlenebilen âlemden-ki o, gayb âlimine göre gerçekten zayıf ve değersizdir-bilebildiklerine indirgemek, tamamen rasgele bir davranış ve büsbütün bir aldanıştır. Öyleyse tümüyle masum vahyi ve insan bilgisini sürekli ilmin en alt derecelerinde sürünen eski bir cahiliye topluluğunda yaşayan birinin fikrine indirgemek hakkında ne düşünürsünüz?[574]

Kaldı ki islâm tarihinde meydana gelen olaylar bu gerçeğin aksine idi. Bunda rolü olan bir çok nedenler sayılabilir:

---

571 Nesefi'nin akaid kitapları gibi.

572 Uyarı: Mürcieden her birey açıkça mahiyetin varlığını isbat etmiş değildir. Fakat bunu belgelemeyen bir kimse, sözünü mahiyetin isbatı esasına dayandırmış olur. Dolayısıyla sonuç tektir. Söz uzar kaygısıyla nakilleri terkettik. İleride bir kısmı mürcie'nin kelime-i şehadeti söylemeyi şart koşmamaları bölümünde gelecektir.

573 Mantıkçılar bunu böyle tarif ediyorlar.

574 Kesin ve bilinen hususlardan biri de, islâmdan önce kayıtsız şartsız tüm insanlığa yönelik herhangi bir insani çağrının ortaya çıkmamış olmasıdır. Zira o güne kadar peygamberlerin (aleyhisselam) çağrıları genellikle bölgeseldi. Öyleyse sapık filozofların fikirleri ve köhne bayağı inançlar hakkındaki düşünceniz nedir?

a-Komplolar ve kindar tuzaklar.

b-Yanlış ictihadlar.

c-İncelemeden ve ileriyi görmeden tabi olmalar.

d-Fikir bolluğu ve benzeri esaslar

Sonuçta, Yüce Allah'ın âlemlere büyük yardımı, ins ve cinne büyük nimeti olan vahiy, yalancı ve iftiracıların kişisel görüşlerine, sapık ve dinsizlerin boş kuruntularına boyun eğdi. Dinin gerçekleri yunan kriterlerinin egemenliğine girdi. Kendilerine kelâm bilgini denilen kimselerin savundukları, "Düşüncelere ancak Aristo ve Farfarious'un koydukları mantık formlarına uygun tanımlarla ulaşılabilir" tezi doğrulandı. Haricilerin ortaya çıkışından beri toplumu meşgul eden büyük meseleye deki, iman meselesidir-[575] bu formu uyguladılar ve ortaya bir soru attılar. O da "İman nedir?" sorusuydu. Daha sonra soruya-ilk konuda geçtiği gibi-tanımdan maksadı mahiyet düşüncesi olan mantık usullerine göre cevap arar oldular.

Tanım, tarif ya da açıklayıcı sözün-ki bunların hepsi de eş anlamlı sözcüklerdir-karakteristik özelliklerinden biri, bilinen sözcük denilebilen her kelimenin bünyesinde toplandığı genel bir kavram oluşudur. Beş genel kavramdan biri olan "Tür", onlara göre, mahiyetin tamamıdır. Buna göre "Cins" adını alan zat açısından ortak tam tanımla "Fasl" adını alan zat açısından ayırıcı özellik taşıyan tanım birlikte kullanılarak tanım yapılırsa, kendisine "Tür" denilen mahiyetin tamamı düşüncesi elde edilir.

Düşüncelere yalnızca tamımlarla ulaşılır iddiasıyla birlikte Aristo'nun ve tüm mantıkçıların içine düştükleri asıl yanlış, tanımı, bir önceki düşünceye dayandırarak ortaya koymaktır. İşte içinden çıkılamayacağını söyledikleri kısır döngü de budur. Görüldüğü gibi Aristo, Ahmet, Mehmet ve Ali gibi halkın bireylerini dikkate alarak onların mahiyete dahil olan zati sıfatlarıyla mahiyetin ayrılmazı olan arazi sıfatları ve mahiyetin ayrılmazı olmayan arazi sıfatları arasında bir ayıraç olarak değerlendirmiş,-kendince-mahiyete dahil olan zati sıfatlardan, insanın mahiyet ve hakikatini elde etmek istemiştir. Zati sıfatların ortak oldukları miktar da budur. Aristo'nun iddia ettiği gibi bu da, hayvanlık (canlılık) ve natıklığın (konuşma sıfatının) birlikte bulunmasıdır. Daha önce de geçtiği gibi birinci sıfat (canlılık) cins, ikinci sıfat (konuşma), fasıldır.

Sonra Aristo, bundan önceki konuda olduğu gibi bu mahiyetin dış dünyada da, yani gerçek dünyada da varlığını isbat etti. İşte bu mahiyet, Aristo'nun katında artmak, eksilmek ve daha başka niteliklerle nitelenmeyen mutlak varlıktır. Daha doğrusu kendisine "İnsan" adı uygun düşen her fert, kendisinde bu mahiyet ayrımsız

575 Bu konu, Allah'ın sıfatları konusu ortaya çıkıncaya kadar en büyük tartışma konusuydu.

gerçekleşmiş demektir. Öyle ki, türün fertlerinden biri mahiyetten daha güçlüdür ya da daha zayıftır desek, bu elbette başka bir türün isbatı olurdu.[576]

Bu nedenle Aristo, mahiyetin tamamını tarif veya tanım saydı, kendisinden sonra bir takım mantıkçılar geldi ve bunların başında Farfarious (Ö.303 M.) vardı, mahiyetin tamamına "Tür"adını verdiler, anlaşmazlık sözcüklerde idi.[577]

Bizim için önemli olan, onların türü; o nedir? sorusunun cevabında, özde birleşen bir çok şey için söylenen genel kavramdır, şeklinde tanımlamış olmalarıdır.[578] Böyle olunca özün değiştiğini söylemek, bu mahiyet tanımına ters düşer. [579]

Kelâmcılar, içindeki kısır döngüyle birlikte bu yanlışın kendisine, imani mantık metodunu izleyerek-yani dedikleri gibi bir şeyin kendisinin kendisi olduğu açısından-tanımlamaya çalışırken düştüler. Öncelikle değişiklerini de dikkate alarak kendilerine iman adını verdikleri fertleri göz önüne aldılar. Aralarındaki-mahiyete dahil olan sıfat ya da sıfatlar saydıkları-ortak noktayı buldular. Bu noktayı iman gerçeği ve imanın soyut mahiyeti saydılar.

Bu mahiyeti düşünmelerinden ve onu sözcük bakımından kül (genel kavram) kabul etmelerinden sonra, kendisinde bu mahiyetin bulunup bulunmamasına göre herhangi bir ferdin mü'min olup olmadığına karar vermeye başladılar. Daha sonra mantıkçıların nitelendirdikleri sıfatla nitelendirdirerek bu mahiyete "Tür" dediler. Buna göre mü'minlerin imanlarında eşit olduklarını, imanın artıp eksilmediğini, çünkü mahiyetin eksilmesinin bir yokluk olduğunu, artmayı kabul etmesinin de eksilmenin bir delili olacağını açıkladılar. Böyle bir iman bir şüphedir, imanın artmayı kabul etmesi onun eksikliğinin göstergesidir, bu ise bir şüphedir.

İşte özetlemeye çalıştığımız açıklamaların ayrıntısı:

1-Kendilerinden mahiyet (Ortak miktar) elde ettikleri fertler:

Mürcie aşağıdakilerden her birine "İman" adını vermektedir:

a-Cebrail ve Muhammed (aleyhisselam)'in imanı. İcmaın delâletiyle.

576 Çünkü onlara göre zati sıfat, artma ve eksilme kabul etmez. Bkz. Eflâtünculukta Akli Örnekler. Abdurrahman Bedevi'nin tahkiki, S. 136-139

577 Bkz. e'l-Mürşidü's-Selim, S. 61, Kenar notu, S. 31

578 a.g.e. S. 858, ve Teshilü'l-Mantık, S. 30

579 Bu doğrudur. Bundan dolayı bizim katımızda dinen iman gerçeğinin fertlere göre değiştiği sabittir. Fertler için mutlak bir mahiyet tesbit etmedik.

b-İmanı ikrar edip de hiç bir amel işlemeyenin imanı. Onlarca "Cariye hadisi" nin delâletiyle. [580]

c-Kalbiyle tasdik edip de diliyle ikrar etmeyenin imanı. Dil'in ve kendilerince asıl konuşmanın içten (kalpten) konuşma oluşunun delâletiyle. [581]

Doğaldır ki, imanın bu dereceleri arasında başka dereceleri de vardır. Sahabeden orta sınıfı oluşturanların imanı ve namaz kılanlardan günahkârların imanı gibi. Fakat sanki bu üç derece, teorik olarak imanın rükûnları gibidir.

2-İmanın mahiyet ve hakikatını arazî (sonradan eklenen) sıfatlarını silerek düşünmek için bu dereceler arasında genel bir mahiyet (ortak miktar) elde etmek isteyince, amelleri imana dahil etmemeleri gayet doğal hale geldi. Çünkü (c) şıkkına girenlere göre ameller tümüyle ortadan kalkmaktadır. Dille söylemeyi imana dahil edip etmeme noktasında fikir ayrılığına düştüler. (b) şıkkına girenlere göre dille söylemek imana dahildi, fakat (c) şıkkına girenlere göre bu, imanda yoktu. Ama dille söylemek mahiyete dahil zati bir sıfat mıydı, yoksa mahiyete sonradan eklenen ayrılmaz bir sıfat mıydı? [582]

3-Bu noktadan itibaren mürcienin imanı, organların amellerinden boşaltılmış, hatta sırf kalbi bir amelle-ki o da tasdik ya da itikattır-sınırlandırılmış olarak tanımlamaları-ya da tarifleri-geldi. Onlar imanı şöyle tanımlıyorlardı:

a-İman, bir kanıta dayanarak gerçeğe kesin ve kayıtsız şartsız inanmaktır.

b-İman, Peygamber Efendimiz'in getirdiği ve zorunlu olarak bilinen şeyi tasdiktir.

c-İman, Peygamber Efendimiz'in haber verdiklerinde doğruluğuna inanmaktır.

Dille söylemenin şart olup olmadığına dair belgelerini açıklarken ortaya çıkan bunlara benzer başka tanımları da vardı.

Üzerinde önemle durulması gereken nokta, mantıktan ödünç aldıkları ve burada uyguladıkları "Türün fertlerinin hakikat ve mahiyette eşitliği" kuralının, düşüncelerini bozmuş olmasıdır. Bu kural onları, imanın artıp eksilmesi, iman sahiplerinin biribirine üstünlüğü ve amellerin imana dahil olup olmadığı hakkındaki tüm belgeleri ortaya koyar ve rasgele yorumlar hale getirmiştir. Bunu da, bu kuralı kendilerine uygun hale getirmek uğruna gerçekleştirmişlerdir.

580 Peygamber Efendimiz cariye'nin efendisine imanı ikrarından sonra: "Onu âzâd et, zira o mümine'dir." buyurmuştur. Konuyla ilgili hadisin ayrıntısı ve tahrici ileride gelecektir.
581 Daha önce de geçtiği gibi. Konunun ayrıntısı bundan sonraki bölümde gelecektir.
582 Bkz. "Şehadetleri söylemek bir bölüm müdür, yoksa iki bölüm müdür, konusunda aralarındaki anlaşmazlık" konusu. Ameli terketmenin hükmü bölümünde. bölüm sonuna kadar.

Bunun üzerine düzenledikleri en tehlikeli sonuçlardan birisi, Cebrâil (aleyhisselam) gibi meleklerin ve Muhammed (aleyhisselam) gibi peygamberlerin imanlarının günahlara bulanmış bir günahkârın ve hatta diliyle tevhit kelimesini söylemeden yalnızca-kendilerince-kalbiyle tasdik eden kimsenin imanıyla eşit değerde olduğunu söylemeleridir.

Bu sonuç, müslüman halk arasındaki açık ve kesin bilgilere ters düştüğü halde onu övünç ve ısrarla ve ayrıntılarına inerek yazdılar ve anlattılar. Müslümanların itirazıyla karşılaşınca, peygamberlik makamını günaha dalmak düzeyinden yükseltmek yerine daha da alçaltan bir takım yersiz kayıt ve şartlara sarıldılar.

Önceki imamlarından sayılan iki büyük liderlerinin sözlerinden aktaracağımız iki belgeyle yetiniyoruz:

A-Ebû Bekir ibn Furek, 403 H.yılında ya da daha sonra vefat eden Eş'ari büyüklerinden biridir. Ebû Hanife'nin yazdığı söylenen "e'l-Âlim ve'l-Müteallim" adlı esere açıklama (şerh) yazmıştır. Bu kuralın açıklamasını uzun tutmuş, hatta sırf felsefi bir sözle on levha (Varak) dan daha fazla [583] yer işgal etmiştir. Ebû Bekir ibn Furek'in yazdığı şerhten, İmam Ebû Hanife'ye atfedilen metinden aktardığı bir bölümü açıklıyoruz. Ebu Hanife'nin metni şöyledir:

Öğrenci sordu ve dedi ki:

-Bizler meleklerin ve peygamberlerin Allah'a bizlerden daha itaatkâr olduklarını bildiğimiz halde neye dayanarak imanımızın meleklerin ve peygamberlerin imanları gibi olduğunu söylediğimizi bana açıklar mısın?

Bilgin şöyle cevap verdi:

-Onların bizlerden daha itaatkâr olduklarını biliyoruz. Ama, imanın amelden başka bir şey olduğunu söylemiştik. Böyle olunca bizim imanımız da onların imanı gibidir. Çünkü Allahu Teala'nın birliğini, Rablığını ve kudretini kendi katından gelenlere dayanarak bizler de melekler gibi ikrar, peygamberler (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi tasdik ediyoruz. İşte buradan hareketle imanımızın onların imanları gibi olduğunu ileri sürüyoruz. Zira meleklerin bizzat görüp inandıkları ilâhi hikmetlere onlar gibi görmeden bizler de iman ediyoruz.[584]

Sonra Ebû Bekir bu metni, tasdik tek bir cinstir, bir kısmı diğerine üstün gelmez, açıklamasını yaparak şerhediyor ve şu sözleriyle buna neden gösteriyor: Çünkü asıl iman, kalbin tasdikidir. Böyle olunca kalp, peygamberi tasdik ettiği zaman O'nun verdiği haberlerde Allah'ı tasdik eder. Biz de Allahu Teala'dan getirdiği haberlerde peygamberin doğruluğuna inandık. Bizim peygamberin doğruluğuna inancımızın

583 Bkz. Levhalar; 61-71, şerhten. (Yazma)
584 Varak, 61-62

cinsi, O'nun Allah'ın doğruluğuna inancının cinsindendir. Aralarında hiç bir farlılık yoktur.[585] (Bizim inancımızla peygamberin inancı aynı cinsten olunca, O'nun inancı bizimkinden üstün değildir.)

Sonra ayrıntıya girerek peygamberlerin imandaki diğer halka üstünlüklerinin, yalnızca sonları ve sebatları noktasından olduğunu açıklamaya koyulur. Ona göre peygamberlerin imanı dinden çıkmaya ve küfre karşı koruma altındadır. Halbuki diğer halkın imanı böyle değildir. Öyleyse dinden çıkma ve küfre sapma halk için (daima) geçerli ihtimallerdir.

Daha sonra da sorulması ihtimal dahilindeki bir soruyu cevaplamaya çalışır. Soru şöyledir:

Eğer diğer insanların imanı peygamberlerin imanı gibi ise, Allahu Teala ödül ve mükâfatta peygamberleri diğer insanlara neden üstün tutmuştur?

Bu konudaki metni naklediyor ve şöyle açıklıyor:

Öğrenci dedi ki:

Yaptığınız yorumlar oldukça yerinde, fakat bana şu noktayı da açıklarsanız memnun olurum:

İmanımız peygamberlerin imanı gibi olduğuna göre, imanımızın sevabı da peygamberlerin imanının sevabı gibi olması gerekmez mi? O zaman onların bize olan üstünlükleri niçin? Dünyadaki imanda eşitsek, âhiretteki sevabında da eşit olmamız gerekmez mi? Dünyadaki imanımızın sevabı, peygamberlerin dünyadaki imanlarının sevablarının altında ise, bizim imanımız da peygamberlerin imanları gibi olduğuna göre, onların imanlarına verilen sevabın bizlerin imanımıza verilmemesi bir haksızlık olmaz mı?

Buna karşılık bilgin de dedi ki:

Sen meseleyi büyüttün, ama bir karar vermek üzere araştırmada bulunalım; sen bilmez misin ki, bizler de peygamberlerin inandıkları her şeye inandığımız için bizim imanımız da onların imanları gibi olduğu halde, onların imanlarına ve bütün ibadetlerine karşı aldıkları sevap, bizimkilere üstün kılınmıştır. Çünkü Allahu Teala peygamberlik vererek kendilerini diğer insanlara üstün kıldığı gibi namazlarını, evlerini, ikâmetgâhlarını ve bütün işlerini de diğer insanların benzer işlerine ve benzer şeylerine üstün kılmıştır. Rabbimiz, peygamberlere verdiği sevabı vermemekle bizlere haksızlık etmemiştir. Fakat bizlere kızar da hakkımız olan sevabı eksiltirse

585 Varak, 62-63

yalnızca o zaman haksızlık etmiş olur. Ancak peygamberlerin sevablarını artırır ve bizim hakettiğimiz sevaplarımızı eksiltmeden rızamızı alıncaya dek vermeyi sürdürürse o zaman bu haksızlık değildir.[586]

B-Ebü'l-Meâlî e'l-Cüveyni: Asrındaki Eş'ariye bilginlerinin büyüğü ve Ebû Hâmid e'l-Gazâli'nin hocasıdır.[587]

Der ki: İmanın artması ve eksilmesi konusundaki görüşünüz nedir? denilirse, deriz ki:

İmanı tasdik olarak aldığımız takdirde, bilginin biri diğerine üstün olmadığı gibi [588] tasdikin de biri diğerine üstün olmaz. Bir kimse imanı gizli ve açık ibadet olarak alırsa-Galânisi buna eğilim göstermiştir [589]-bu takdirde imanın ibadetle artıp masiyetle eksileceğini söylemek akla uzak değildir. Şu kadar var ki, bu anlam bizim tercihimiz değildir.

Yine: Sizin temel ilkeniz günaha dalan kimsenin imanını.Peygamber'in imanı gibi görmenizi gerektiriyor, denilirse, deriz ki:

.Peygamber diğerlerinden tasdikinin sürekliliği, şüphelerin sersemliğinden ve kuşkuların karışmasından kendisini Allahu Teala'nın korumasıyla üstündür.

Tasdik, sonradan ortaya çıkan ve kalıcı olmayan bir sıfattır.[590]. Peygamber (aleyhisselam) hakkında süreklilik arzederken başkaları için bazen vardır, fakat kesintiye uğradığı dönemlerde yoktur.[591] Böyle olunca.Peygamber (aleyhisselam) için başkalarında ancak bir kısmı bulunan çok sayıda tasdik bulunur. Bunun sonucunda O'nun imanı, diğerlerinin imanından daha çok olur.

İman artma ve eksilmeyle nitelense ve bununla bizim açıkladığımız anlam kastedilseydi biliniz ki, mutlaka bu daha doğru olurdu.[592]

586 Varak no: 69

587 H. 487 de vefat etti. Ömrünün sonlarında kelâm ilmiyle uğraştığına pişman oldu. Ehli sünnet velcemaatin inancını açıkladığı "e'n-Nizamiye" adlı eserini kaleme aldı. Fakat Allah'ın sıfatları konusunda anlamı benimsemekle nasıllığı benimsemenin arasını farketmedi. Böyle olunca Ehli sünnetin birinci görüşü benimsediklerini zannetti.

588 Yani soyut mahiyette demek istiyor. Ama fertlerde ve belirli şeylerde Cüveyni ve diğerleri mezhep imamları olan "Şafii" nin kendilerinden daha bilgili olduğunu ve insanlardan bir kısmının da diğerlerinden daha bilgili olabileceklerini itiraf ederler.

589 Ebû Abbas e'l-Galânisi, Eşari'ye mezhebine mensup kelâmcılardan biridir. Ancak o iman konusunda ehli sünnetle uyum içindedir. Bkz. İbn Teymiye; e'l-İman, S. 114

590 Bu da yunan felsefesinin etkilerinden bir başkasıdır.

591 Kesintiye uğrama dönemlerine uyku, bayılma ve dalgınlık anlarını örnek verirler ki, kendi iddialarınca sonradan ortaya çıkan sıfat yok olsun.

592 e'l-İrşad, S. 399-400

Aktardığımız belgeler diğerlerine gerek bırakmamakta, sırf bunları öğrenmek, bu düşüncelerin bozuk olduklarını, bu güne kadar aktarılagelen doğru, makul ve açık bilgilere ters düştüklerini düşünmek için yeterli olmaktadır.

Bu tür korkunç şüpheler üzerine kendilerine tabi olanlar, ameli imana dahil edenler hakkında bunların felsefecilerin görüşleriyle tam bir uyum içinde olduklarını unutarak bunun haricilerin [593] mezheplerine uygun olduğu yönünde hüküm verdiler.

Görüldüğü gibi daha önce mantığın aslında zorunlu olarak amelin imandan çıkarılmasını ya da imanın artıp eksilmediğini söylemeyi gerektirmediğine işaret edilmişti. Bir açıklama olarak buna şöyle bir eklemede bulunabiliriz:

Mürcie mensupları tanım bahsini bir kez terketseler ve isimler (isimlerin anlamlara nisbet edilmesi) bahsinde mantıkçıların açıklamalarıyla yetinseler ki, o da şöyledir:

"Bütün, iki bölüme ayrılır"

Birinci bölüm, "Dengeli olan" dır. Bu da bütünün kendilerine isim olarak söylenmesinin doğruluğunda tüm fertleri eşit ve ortak olandır. İnsan, üçgen ve ağaç örneklerinde olduğu gibi.

İkinci bölüm, "Süpheli olan" Bu da, bütünün kendilerine isim olarak söylenmesinin doğruluğunda fertleri eşit olmayandır. Bu durumda bütünden kastedilen anlam, fertlerin bir kısmında diğerlerinden önce gelir, ileride bulunur ya da daha yoğun veya daha güçlü olur. Tıpkı ışık gibidir. Güneşteki ışık, lambadaki ışıktan daha güçlüdür.[594]

Derim ki: Mürcie mensupları bunu yapsalar ve imanı son bölümden saysalar, mutlaka hem kendileri rahat eder, hem de başkalarını rahat ettirirlerdi. Fakat olaylar bunun tam tersine gerçekleşmiştir. Sonradan gelenler bunu idrak ettikleri için mezhebe uygun düşmek amacıyla imanı bu bölümden rasgele çıkarmaya başladılar. Böylece şüpheli olanın mahiyetine boyun eğdiler. Dolayısıyla konu, bir türlü kurtulamadıkları mahiyet konusuna dönüştü.

Müsamere adlı eserin yazarı şöyle der: Hanefiler ve onlarla birlikte haremeyn imamı [595] ve diğerleri-ki onlar kimi Eş'ari'lerdir-zatın (yani tasdikin) kendisi olmayan bu yönleriyle artma ve eksilmeye karşı çıkmazlar. Fakat tasdikin kendisinin değişmesi nedeniyle değil de bu yönler bakımından imanın değişmesine bağlı olarak, hanefiler ve onlara uyanlar katında mü'minler değişirler.

593 ibn Hümam'ın Müsamere adlı eserde: "Şüphesiz ki, ibadeti tasdike eklemek, haricilerin görüşüdür. Bu nedenle mahiyetin parçasını silmek amacıyla günah işleyeni kâfir saydılar" derken anlattığı gibi. Bkz. e'l-Müsâyere, şerhü'l-Müsâmere, S. 14, Zebidi de ona tabi oldu.

594 e'l-Mürşidü's-Selim, S. 49-50

595 Bu, daha önce adı geçen Ebü'l-Meâlî e'l-Cüveyni'dir.

Ebû Hanife'den (Allah rahmet eylesin) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Benim imanım, Cebrâil (aleyhisselam)'in imanı gibidir. Benim imanım Cebrâil (aleyhisselam)'in imanının eşidir veya benzeridir demiyorum, çünkü benzerlik, bütün sıfatlarda eşitliği gerektirir, gibilik ise bunu-yani anlatılan bütün sıfatlardaki eşitliği-gerektirmez, aksine gibi denilebilmesi için bazı sıfatlarda eşitlik yeterlidir.

Buna göre toplum bireylerinin imanıyla meleklerin ve peygamberlerin imanlarını bütün yönleriyle eşitleyen hiç kimse yoktur. Aksine toplum bireylerinin imanlarıyla meleklerin ve peygamberlerin imanları değişir. Şu kadar varki bu değişiklik, kalpte yer eden [596] iz'an ve tasdikin kendisindeki artma ve eksilmeyle mi, yoksa iz'an ve tasdikin kendisindeki artma ve eksilmeyle değil de iz'an ve tasdike eklenen bir takım şeylerle mi? Bu durumda hanefiler ve onlara uyanlar önceki ihtimali, yani iz'an ve tasdikin bizzat kendisindeki değişikliği [597] uygun bulmazlar.

Diyorum ki; burada yazar, sözüne itirazın yakında ayırma zorunluluğu boyutundan geleceğini ve neden konuya şüpheli olan açısından bakarak tür konusunu bozmadığını hissettirmiş oldu. Bu noktaya açıklık getirmek amacıyla şöyle şöyle diyor:

Bizler-hanefiler topluluğu ve onlara uyanlar-şüpheli olanın mahiyetinin varlığını uygun bulmayız ve şöyle deriz:

Gerçek şudur ki, değişen şeylerdeki değişiklik, sonradan ortaya çıkma ve eşyanın özünün dışındadır. Değişikliğin ne bir mahiyeti vardır ve ne de mahiyetin bir parçasıdır. Çünkü mahiyetin de parçasının da değişmesi mümkün değildir.

Şüpheli olanın mahiyetinin varlığını kabul etsek bile, değişikliğin fertlerinde yoğun olması gerekmez. Olsa olsa öncelik ve sonralıkta ya da fertlerin sıralanmasında olabilir.

Şüpheli olanın fertlerinde değişikliğin olduğunu kabul etsek de bunu ancak-kardaki beyazlıkla fildişindeki beyazlık gibi-yoğunluk bakımından şeklinde yorumlar, kar gibi mahallin hususiyetine oranla beyazın mahiyetine alınmış olduğunu kabul eder, yakinin-kesin bilginin-mahiyetinin şüphelinin mahiyetinden olduğunu benimsemeyiz.

Kesin bilginin mahiyetinin değiştiğini kabul etsek de parçalarıyla değiştiğini kabul etmeyiz. Belki parçalarının dışında kalan ve onda-tekrar alışkanlığı gibi-sonradan meydana gelen bir takım şeylerde olabileceğini benimseyebiliriz. [598]

596 Hatta hanefilere göre iz'anın yeri kalptir. Bununla örnek almayı ve ameli kastetmezler.

597 İbn Fevrek'in sözünden aktardıklarımız, mezheplerini anlatma açısından bu tür felsefeleri yapmaktan daha açıktır.

598 S. 18-19, Gözlemlerimize göre kesin bilginin değişeceğine ilişkin son cümle: İman, yalnızca bir tasdiktir, diyen kimseyi reddetmektir. Bununla birlikte daha sonra şöyle demiştir: Şüphesiz ki kesin bilgi değişir. Nitekim Nevevi Müslim Şerhi'nde (C. 1, S. 146-148), böyle diyerek bir başka açıklamaya işarette bulunmuştur. Bkz. S. 219

Bu tür felsefi konuşmaları naklederek sözü uzatmak ve kendi sözü cinsinden cevapla fikrini çürütmek amacında değiliz. Topluluğun alıntı yerini ve sözlerinin temel dayanağını bilmek bize yeter. Sonra gerçekte benden önce İmam Ahmed'in, kendilerinden öncekileri susturduğu fikirlerin ayrıntı ve açıklamalarından ibaret olan temel fikirlerini ve şüphelerini çürütmekte şeyhülislâmın özetlediği sözlerle yetiniyoruz.

Şu kadar ki, şeyhüslislâmın sözünde burada sunduğumuz mantık kurallarına ilişkin bir fazlalık vardır.

Şeyhülislâm mürcienin genelde yaptıkları temel yanlışı açıklarken şöyle diyor:

"Bunlar ise çeşitli bakımdan hataya düşmüşlerdir. Bunlardan birisi, onların yüce Allah'ın kullarına farz kıldığı imanın kullar hakkında benzer olduğunu zannetmeleri ve bir kişi için farz olan imanın benzerini, bütün kişiler için farz olduğunu zannetmeleridir. Halbuki mesele böyle değildir. Çünkü Allahu Teala, geçmiş peygamberlerin tabilerine, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem ümmetine farz kılmadığı şeyleri farz kıldığı gibi, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem ümmetine de başkalarına farz kılmadığı şeyi farz kılmıştır. Kur'an'ı Kerim'in tümünün nuzulünden önce farz olan imanla Kur'an-ı Kerim'in nüzulundan sonra farz olan iman aynı değildir. Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem haber verdiklerini etraflı bir şekilde bilene farz olan iman, O'nun bildirdiklerini genel çerçevesi ile bilenlerin üzerlerine farz olan iman gibi değildir. O bakımdan imanda haber verdiği bütün hususlarda Rasulü tasdik etmek kaçınılmaz bir şeydir. Fakat Rasulü tasdik edip, bunun hemen arkasından ölen bir kimseye, bunun dışında iman olarak herhangi bir şeye inanması farz değildir. Kendisinde Kur'an-ı Kerim'in, hadis-i şeriflerin ve bunların içerdiği haberlerin ve ayrıntılı emirlerin ulaştığı kimselere ise, kendisine herhangi bir şey ulaşmadan önce öldüğü için, toplu imanın dışında hiçbir şeyin farz olmadığı kimseden farklı olarak haberleri, emirleri ayrı ayrı geniş bir şekilde tasdik etmek farz olur. Yine böyle bir kimsenin (yani başka bir şey kendisine ulaşmadan önce ölen kimsenin) yaşadığı kabul edilecek olsa, avamdan olan her kimseye Allah Rasulü'nün bütün emirlerini, bütün nehiylerini ve bütün haberlerini bilmesi farz değildir. Ona düşen, sadece üzerine farz ve kendisine haram olan şeyleri bilmesidir. Malı olmayan bir kimsenin, zekat konusunda ayrıntılı emirleri bilmesi farz değildir. Hacca gitmek için güç bulamayan bir kimsenin menasike dair etraflı hükümleri bilmesi farz değildir. Evlenmeyen bir kimsenin, hanımının lehine olan hükümleri bilmesi farz değildir. Dolayısıyla imandan tasdik ve amel olarak bir takım kimseler hakkında farz olan, başka kimseler hakkında farz olmayabilir.[599]

Şeyhülislâm bir başka yerde kalbin marifetlerinin ve aynı şekilde amellerinin de biribirinden üstün olabileceğini bildirerek açıklamayı genişletiyor ve şöyle diyor: "Aksine kalplerin imanı buna farz olan ve diğerine farz olan şeyler bakımından artış

599 e'l-İman, S. 184-185

gösterir. Dolayısıyla farz oluşta birbirlerine eşit olmazlar. Muhammed'in sallallahu aleyhi ve sellem ümmetinin üzerine şeriatın son şeklini almasından sonra iman hepsine farz olmakla birlikte muayyen bir şeye imanın farziyeti, eğer bu bir haber ise, bunun kula ulaşmasına ve eğer bir emir ise kulun o emir ile amel etme ihtiyacını duymasına, eğer bir bilgi ise, o bilgiyi bilmesine bağlıdır. Aksi takdirde her müslümanın bütün haberleri, kitap ve sünnetteki bütün emirleri bilmesi farz değildir. Onun manasını bilip öğrenmesi farz değildir. Çünkü böylesine hiçbir kimsenin gücü yetmez.

Buna göre farz oluş bu alandaki insanların çeşitliliğine göre, çeşitlilik gösterir. Bundan sonra onların farz olanı yerine getirmedeki güçleri de birbirinden farklıdır. Ayrıca marifetin kendisi de kuvvet ve zayıflık, huzurun yani bunlara dair bilgi ve kanaatın devamıyla gaflet açısından da farklı farklıdırlar. Allahu Teala'nın kişiyi kendisi sebebiyle dünyada da ahirette de sapasağlam sözle sebat verdiği tafsili, her zaman hatırda tutulan ve sabit bir marifet icmali ve kendisinden gafleti düşüren marifet gibi değildir. O marifet hakkında kendisini şüpheye düşürecek herhangi bir şey bu hususla gelip kalbinden bunu geçirecek olursa, bu şüpheyi gidermek için Allah'a yönelir. Diğer taraftan kalplerin amelleri ve halleri de Allah'tan korkmak, Allah'a tevekkül, şükrüne karşı sabır, O'na yönelmek, ameli O'na halis kılmakta da insanlar arasında üstünlük bakımından farklılık vardır. Bunun miktarını yüce Allah'tan başka kimse bilemez. Onların bu hususlardaki birbirlerine üstünlüklerini kabul etmeyen bir kimse, ya bunu tasavvur edemeyen bir cahildir ya da hakka karşı bile bile inat eden bir kimsedir.[600]

Diyorum ki: Kanıtı içinde olan bu açık sözde, mürcieden; kesin olarak iman değişmez ya da mahiyeti dışındaki ögelerde değişir, diyenlere bir cevap vardır. Bu cevap, tümüyle zihinsel bir kurgu olan bütün (mahiyet) kavramını kökünden silerek bütündeki ögelerin eşitliği kuralını tamamen çürütüyor. Sonra bu söz, mürcie mezhebinin temel esasları arasında yer alan büyük bir esası da gündeme getiriyor.. O da; mürcienin imanı mantık ölçülerine göre tanımlarken şart koşmayı gelenek haline getirdikleri hususlardır. Sözgelimi bir tanımlarında: İman, peygamberden sabit olan ve dinden olduğu zorunlu olarak bilineni tasdiktir, yahut peygamberden kesin olarak sabit olanı tasdiktir, ya da buna benzer şeyleri söylemeleri gibi. [601]

İman edilen şeyde kesin sabitliği ya da zorunlu olarak bilinmeyi şart koşuyorlar. Çünkü-iddialarına göre-eksildiği zaman tümü giden ve-daha önce de geçtiği gibi-mutlaka kendi bünyesindeki ögeleri eşit olması gereken imanı tanımlamak istiyorlar. [602]

600 e'l-İman, S. 319

601 Örneğin bkz. İthafü'l-Mürid olarak adlandırılan Cevhere Şerhi, S. 52, e'l-Müsayere Şerhü'l-Müsamere, S. 174, e'l-Bûti; Kübra'l-Yakiniyat, S. 32-35, Hasan Eyyüb;Tebsitu'l-Akâidi'l-İslâmiye, S. 9

602 Eğer onlar bunu inancın-kendi inançlarının-bir esası olarak tanımlasalardı, elbette çoğunlukla hoş görülebilirlerdi. Ama mezheplerini çürütürdü. Çünkü din, inançdan daha kapsamlıdır. Oysa onlar tek bir mahiyeti murad ediyorlar.

Biliyorlar ki, imanın tanımında amellerin hepsini imana dahil etselerdi, herkesin bilmediği nafile veya vaciplere iman etmeyenden imanı silmeleri gerekirdi. Dolayısıyla yaptıkları tanım da temelinden çökerdi. Bu yüzden tanımı fert olarak sabit olanla değil de kesin olarak sabit olanla ya da yalnızca öğrenme ve araştırma sonucu bilinenle değil de zorunlu olarak bilinenle sınırladılar.

Bu sınırlamalar ne onların görmezlikten gelinmelerini, ne de isbat veya savunmaya ihtiyaçlarının kalmadığını gösterir. Zira onlar zorunlu olarak bilinen ya da kesin olarak sabit olana, şarabın haram kılınmasını örnek veriyorlar. Öyleyse şarabın haram olduğuna inanmayan herkesin dinden çıktığını kabul ediyorlar mı?

Teorik olarak yazsalar (ve savunsalar) da gerçekte buna inandıklarını sanmıyorum. Yeryüzünün çeşitli bölgelerindeki-özellikle acem diyarlarındaki-bazı müslümanlara şarabın kesinlikle haram olduğu bilgisinin ulaşmamış olacağı akla yatkın ihtimallerden biridir. İşte bu müslüman, topluca iman ve farzların yerine getirilmesi gibi kendisine ulaşan esaslara iman etmektedir. Öyleyse bu gibi kimseleri tekfir edecekler midir?!

Eğer tekfir etmiyorlarsa-ki, benim zannım bu yöndedir-bu durumda kendi uydurdukları ve her mü'minde gerçekleşmesini şart koştukları tanımın geçersiz sayılması ve mantığın araştırmalarında bıraktığı etki ve esaslardan geri dönmeleri gerekir.

Şeyhülislâmdan nakledilen sözleri izleyelim.. Demiştir ki:

"Bunların nihai bakış açıları şudur: Bunlar kendi nefislerinde soyut ve mutlak bir hakikat görür ve şöyle derler, "İman, iman olması bakımından ve secde, secde olması bakımından aralarında farklılık ve üstünlük göstermezler. Bunların ve benzerlerinin birbirinden ayrı olması mümkün değildir. Eğer bunlar doğruyu bulmuş olsalardı, zihnin dışında var olan nesnelerin ve işlerin özellikleriyle birbirlerinden ayrıldıklarını ve mutlak ve mücerred bir hakikatın ancak zihinde var olabileceğini görürler. İnsanlar bu bakımdan üstünlük ve farklılık hakkında söz söylediklerinde, aslında var olan işlerin birbirlerinden üstün olması ve farklı olmasına dair söz söylüyorlar. Yoksa dış dünyada varlığı bulunmayan ve zihinde var olan mutlak ve soyut bir hususun üstünlük arzetmesi hakkında konuşmuyorlar. Bilindiği gibi siyahlık farklı farklıdır. Kimi siyah diğerinden ton itibari ile daha fazladır. Beyazlık ve diğer renklerde de durum böyledir. Eğer bizler zihnin tasavvur edebildiği mutlak ve soyut siyahın varlığından söz edecek olursak, bunda elbetteki farklılık ve üstünlük söz konusu olmaz. Fakat bu, zihinde olan soyut şeyler hakkındadır, dış dünyada var olan aynı şeyler hakkında düşünülemez."[603]

Şeyhülislâm "İman" adlı eserde şu sözlere yer vererek daha fazla açıklamada bulunuyor: "Bu gibi kimseler bütün insanlar için farz olan imanın tek tür olduğu

603 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 513

vehmine kapılınca, onların bir kısmı bu türün üstünlük kabul etmeyen bir şekilde olduğunu zannettiler. Bu bakımdan onlardan birisi, bir seferinde bana şöyle dedi: "İman, iman olma bakımından imandır, artmayı ve eksilmeyi kabul etmez." Ben ona: "O olması bakımından şeklindeki sözün şöyle demeye benzer: İnsan, insan olmak bakımından, hayvan, hayvan olmak bakımından, varlık, varlık olmak bakımından, siyahlık, siyah olmak bakımından ve benzer şeyler fazlalığı eksikliği ve sıfatlara kabil değildir. Sen bu varlıklara kayıtsız şartsız bütün kayıt ve niteliklerinden soyutlanmış bir varlığa sahip olduklarını söylüyorsun. Böyle bir şeyin ise dışta bir hakikati yoktur. Bu olsa olsa insanın zihninde tasavvur ettiği ve varsaydığı bir şeydir. Tıpkı var olmayan, kadim olmayan, hadis olmayan, kendisi ile de, başkası ile de kaim olmayan bir varlığı tasavvur etmek gibi. Yine var ya da yok olmayan bir insan düşünmek gibidir ve der ki: "Mahiyet olması bakımından var olmakla da, yok olmakla da nitelendirilemez. Yine mahiyet olması bakımından zihnin varsaydığı bir şeydir ve bu, dışta değil, zihinde vardır. Zihinde de, dışta da olmayan bir şeyi varsaymak ise imkansız bir şeydir. Böyle bir varsayım ancak diğer varlığı imkansız şeyleri varsaymak gibi zihinde düşünebiliriz. Alemin iki yaratıcıdan sadır olduğunu var saymak ve benzeri hususlar böyledir.

İşte bütün bu varsayımlar ancak zihinde söz konusu olabilirler. Hiçbir mümine sıfat olmayan, aksine bütün kayıtlardan soyutlanmış bir imanı varsaymak, var veya yok olmayan bir insanı varsaymak da aynen böyledir. Çünkü müminlerle birlikte olmayan bir iman söz konusu değildir. İnsanın niteliği olmayan bir insanlık yoktur. Her insanın kendisine has bir insanlığı ve her müminin de kendine has bir imanı vardır. Zeyd'in insanlığı, Amr'ın insanlığına benzer, fakat onunla diğeri aynı değildir. Her ikisinin de insanlık türünde ortak olmaları, onların hariçte bulunan bir hususta birbirlerine benzediklerini ve zihinde bulunan mutlak ve külli bir hususta da ortak olduklarını ifade eder. "Zeyd'in imanı Amr'ın imanı gibidir" denilmesi halinde de durum böyledir. Her birisinin imanı kendisine hastır. Eğer imanın birbirine benzediği kabul edilecek olursa, her müminin kendisine has bir imanı olur ve bu iman, özel ve muayyen bir iman olur. Bu ise, olması bakımından imanın kendisi olmayıp, muayyen bir imandır. Bu iman ise artışı kabul eder. Bu gibi hususlarda artışı reddedenler, kendi nefislerinde mutlak bir iman, yahud mutlak bir insan veya onun tayin edici bütün niteliklerinden soyutlanmış mutlak bir varlık tasarlar, sonra da bunun insanlarda bulunan iman olduğunu zannederler ve böyle bir iman artışı kabul etmez ve kendi zatında birden çok olmayı kabul etmez derler. Çünkü bu onu tasarlayanın zihninde bulunan muayyen bir tasarıdır. İşte bunlardan pek çok kişi, aynı şeyde ortak hususların şahıs ve zat itibari ile bir olduğunu zanneder. Durum onların ilim ve ibadet bakımından ileride olan bir kesiminin nihayette varlığı da bu şekilde düşünmeleri sonucuna kadar vardı. Bunlar bütün varlıkların, varlık diye adlandırılanda ortak olduğunu düşündüler. Bunu kendi kendilerine düşündüler, hariçte de içlerinde düşündükleri gibi olduğunu zannettiler. Sonra bunun Allah olduğunu zannettiler.

Böylece Rabbin ancak onu tasavvur edenin nefsinde bulunabilen ve hiçbir şekilde hariçte bulunmayan bu varlık diye kabul ettiler.

İşte bu şekilde birçok felsefeci mücerred bir takım sayılar ve mücerred bir takım hakikatlar tasarladılar. Onlar bu mücerred sayı ve hakikatlara "Eflatun'un İdealleri" adını verdiler. Yine hareketten ve müteharrikten soyutlanmış bir zaman, cisimlerden ve cisimlerin sıfatlarından soyutlanmış boyut tasarladılar ve daha sonra da bunların hariçte var olduklarını zannettiler. Bunların tümü, zihinlerde ve dış dünyada bulunan şeyleri birbirlerine karıştırdı. Bunlar kimi zaman biri iki, ikiyi de bir gibi değerlendirirler. Kimi zaman hariçte birbirinden üstün birçok meseleye bakar ve bunu aynı şey veya birbirinin misli kabul ederler. Kimi zaman hariçte bulunan hayvan, mekan ve zamanı ele alır, biri iki kabul ederler. Felsefeciler ve cehmiye bu hataya da diğerine de düştüler. Allahu Teala'nın "Alim ve Kadir" gibi sıfatlarını ele alıp, bu sıfatları diğerinin aynı kabul ettiler, sıfatları da mevsufun kendisi olarak değerlendirdiler. İmanı aynı şey, tek bir şey kabul edip, bütün ademoğullarında birbirinin misli diye değerlendirenler de aynı şekilde onu bir ve tek ve birbirinin misli diye değerlendirirken de hataya düştüler. Buna benzer tevhid, sıfat, Kur'an ve bu türden bir takım meselelerde de yanlışlığa düştüler. Böylelikle iman hususunda Cehm'in ve ona tabi olanların yanlışlıkları müminlerin iman ettikleri Rabbin sıfatları, kelamı ve onun sıfatları konusunda yanlışlık yaptılar. Allahu Teala zalimlerin söylediklerinden yüce ve münezzehtir.[604]

Bu nefis açıklama bilimsel yönden büyük bir önem arzetmektedir. Felsefeciler, mantıkçılar, vahdet-i vücutçular, Allah'ın sıfatlarını inkâr edenler ve mürcie mezhebi mensupları (eskisiyle yenisiyle, doğulusuyla batılısıyla) bu açıklamalar üzerinden kafa yorsalardı, kanıt gösterme yönünden hepsi için yeterli olurdu. Allah, şeyhülislâma gani gani rahmet eylesin.

HADİSENİN SON AŞAMASINDA AMELİ TERKİN HÜKMÜ

Önceki bölümlerde mürcieden temsil yoluyla aktardıklarımıza ek olarak burada mürcienin önderlerinden ve kelâmcılarından müteakip asırlarda mezheplerinin amelin terki ve imandan ayrılması noktasında üzerinde bulunduğu çizgiyi anlatan bir takım aktarmalarda bulunacağız.

Konuyu kısa tutmaya önem verdiğimizden bütün amellerin başında gelen şehadet kelimesinin imana girdiğine ilişikin açıklamalarla yetindik. Böyle olunca onların şehadet kelimesinin imana girmediğini açıklamaları ya da sırf şehadet kelimesinin söylenip söylenmeyeceği üzerindeki anlaşmazlıkları, ameli imandan saymamaktaki sıradışılıklarını açıklamaya gerek bırakmaz. Çünkü ameli imanın bünyesinden çıkarmak,

604 İman, S. 38-390

şüphesiz ki daha önceliklidir ve çünkü islâmın ilk rüknunu rukunları arasından çıkaran ya da çıkarılmasını uygun bulan, daha sonrasını daha fazla kaybetmiş demektir.

1-Ebû Mansûr e'l-Bağdâdi[605] şöyle diyor:

Bize göre ibadetler bir kaç kısma ayrılır:

En üstünüyle itaatkâr kimse Allah katında mü'min olur. Eğer iman üzere ölürse o sayede sonu cennet olur. O da; adalet, tevhid, cennet, cehennem, peygamberlik ve keramet konularında dinin esaslarını bilmek ve islâm dininin rükunlarını tanımaktır. Bu bilgi ve tanımayla insan, küfür çizgisinden çıkar.

İkinci kısım: Anlattıklarımızı bir kez dille açıklamaktır. Bu sayede cizyeden, savaşmaktan, esaret ve kölelikten kurtulur, müslümanlarla evlenir, kestikleri yenir, namaz kıldırabilir, miras alır verir, müslüman mezarlığına defnedilir ve cenaze namazı kılınır.

Üçüncü kısım: Farzları yerine getirmek ve büyük günahlardan kaçınmaktır. Bu sayede cehenneme girmekten kurtulur ve şahitlik yapması geçerli olur.

Dördüncü kısım: Nafileleri yerine getirmektir. Bu sayede Allah katındaki saygınlık ve şerefi artar, keramet ve velayet derecesine erişir.

Ebû Mansur şöyle devam ediyor:

Bize göre masiyetler de iki kısma ayrılır:

Birinci kısım: Sırf inkârdır. O da; birinci kısımda geçen ibadetlere ters düşen şeylere kalben bağlanmak veya onların tamamı ya da bir kısmı hakkında şüpheye düşmektir. Bu inanç üzere ölen kimse, cehennemde ebedi kalır.

İkinci kısım: Büyük günahları işlemek ya da farzları özürsüz terketmektir. Bu durum bir günahkârlıktır, bu durumda şahitlik ehliyeti düşer. Burada kınama, dayak ve öldürme cezalarını gerektiren durumlar vardır. Bununla birlikte kişi için ibadetlerin birinci kısmı geçerliyse yine de mü'min sayılır.[606]

Ebû Mansur'a göre ibadetler üç derecede incelenir:

---

605 Önceki eş'ariye imamlarından biridir. "e'l-Fark beyne'l-Fırak" ve "Usûlü'd-Din" adlı eserlerin yazarıdır. H. 421 yılında vefat etmiştir.

606 Kişiyi dinden çıkmış sayma konusundaki görüşleri için bkz. e'l-Mevâkıf, S. 392, S. 180, Tahkik, Kemal e'l-Hût. Bununla birlikte ehli sünnet velcemaat namaz kılan bid'atcileri te'vilde bulundukları takdirde dinden çıkmış saymazlar. Ancak sözünü tevilden soyutlayan, dine karşı çıkma ve inatlaşmada bulunanları dinden çıkmış sayarlar. Ne var ki, kendilerine dıştan dışa münafık muamesesinde bulunurlar. Ehli sünnetin doğru yolda olduklarını gösteren bir ayrıntı mevcuttur

1-Marifet (bilgi)

2-İkrar (benimseme)

3-Amel (uygulama)

Masiyetler ise iki derecede incelenir:

1-Marifeti terk (bilgiden vazgeçmek)

2-Ameli terk (uygulamadan vazgeçmek)

İkrarı terkten söz etmedi. Çünkü o, bizzat açıklamalarında yer verdiği gibi sırf dünyevi hükümleri uygulama ölçüsüdür. Bundan dolayı bir kez açıklanması yeterlidir.

Ebû Mansur'a göre gerçek iman, dinin esaslarını kalb bilgisiyle bilmektir. Gerçek küfür de yine kalb bilgisiyle, bu bilginin aksine inanmaktır.

İkrar-ki, kelime-i şehadeti söylemektir-ve amele-ki, buyrukların yerine getirilmesi ve yasaklardan uzak durulmasıdır-gelince, bunlar imandan değildir ve bunları terkeden dinden çıkmaz. Eğer ikrarı terkettiyse yalnızca Allah katında mü'mindir, ameli terkettiyse Allah katında ve aynı zamanda dünyevi hükümler açısından mü'mindir. İşte Ebû Mansûr'un sözlerinin özeti budur.

İşte bu, biraz daha tafsilatlı olarak Cehm ve Bişr'in mezhepleriyle bağdaştığının göstergesidir. Fakat pek bu da yadırganacak bir durum değildir. Zira Bişr'in mensuplarının Cehm'in mezhebine tabi oldukları meşhur ve bilinen bir husustur. Fakat asıl yadırganacak durum, Ebû Mansûr'un mezhebinin iman konusunda şuurlu veya şuursuz haricilerle uyum içinde olmasıdır. Bunu da şu sözünden anlıyoruz. "Bir kimse ibadetin bölümlerinden birincisinin-ki o da; adâlet, tevhid, cennet, cehennem, peygamberlik, kerâmet konularında dinin esaslarını bilmek ve islâm dininin rükunlarını tanımaktır- zıttına inanırsa, o kâfirdir."

Ebû Mansûr'u bu yanlışa düşüren şey, belgelerden hiç bir dayanağı bulunmayan akli bölümlemedir. Ebû Mansûr bu inanç esaslarından birinde Eş'ariyeye ters düşen ya da bunları bilmeyen birinin dinden çıktığına inanıyor mu? Gerçek şudur ki onlara göre anlaşmazlık, bid'at sahibinin dinden çıkmış sayılıp sayılmayacağı konusunda geçerlidir. Onlar bu konuda, burada izahına yer olmayan bir takım tereddütler içerisindedirler.

Çoğunluk, selef mezhebine karşıdır ki, o da; dinin rükunlarından herhangi birini bilmeyenin kesinlikle dinden çıktığına inanmaktır. Şüphesiz ki insan, bazen başkasının kesin olarak bildiği bir hükmü bilmeyebilir. Bununla birlikte-burada yeri olmayan ayrıntılı bir açıklamaya göre-mazereti de geçerli bulunabilir.

Bu durumda Ebû Mansûr, şüphesiz (Allah'ı) bilme ve tanıma konusunda taşkınlığa meyletmişti fakat o çok geçmeden çürütüldü, bu sefer de amel konusunda aşırılığa meyletti.

Dinin hükümlerini bilmeyenin dinden çıkacağına-ayrıntıya girmeden-hükmetmesi yanında, özürsüz olarak dinden hiç bir şey yapmayanın da bilgisi geçerliyse-daha önce de söylediği gibi-mü'min olduğuna hükmettiğini görürsün. Buradan anlıyoruz ki, iman için şart koşulan bu bilgi, sırf bir kavrayıştan ibarettir. Dolayısıyla uygulama ve yerine getirme noktasında bizzat bağlayıcı bir özelliği yoktur. Önemli olan bünyesindeki çelişki ve kararsızlıkla birlikte Ebû Mansûr'un yöntem olarak benimsediği bu açık uyumluluk veya bağımlılık, sürekli ve aralıksız-özellikle ameli terk konusunda-kendilerine uyulan topluluğun yöntemi olagelmiştir. İleride ele alacağımız belgeler, konuya açıklık getirecektir.

2-Taftâzânî [607] diyor ki:

Şehadet kelimesini söyleme ve bunun hükmü konusundaki uzun bir gelişme bölümünün içinde şu açıklamada bulunuyor:

Şüphesiz burada iki tane amaç vardır.

Birincisi: İkrar, imandan bir parça değildir.

İkincisi ise: İman yalnızca bir tasdiktir, başka bir şey değildir.

Birinciyi alırsak; belgelerin, imanın yerinin kalp olduğunu göstermesinden dolayıdır.[608] Çünkü bu durumda dilin eylemi olan ikrar, imana dahil olamaz.

İkinciye gelirsek: Bu da imanın tasdik oluşundan ve marifet, kudret, iffet, şecaat ve benzeri gibi kalpteki diğer şeyler olmayışındandır. Bunun da bir çok nedeni vardır:

1-İmanın tasdikten başka bir şey olmadığında iki ayrı fırkanın[609] görüş birliğine varması.

607 Adı Sa'deddin Mes'ud ibn Ömer'dir. Son dönemin ünlü kelâm bilginlerindendir. Vefatı H. 739 dur.

608 Bkz. ileride gelecek olan "Kalbin amelinin gerçek yönü" bölümü. Bu açıklama aslında onların lehine değil aleyhinedir. Kaldı ki, amelin imandan olduğuna dair belgeler de vardır.

609 Yani Eşariye ve Maturidiyeden şehadet kelimesini söylemenin imanın şartı mı, yoksa bir parçası mı noktasında ihtilaf eden fırkalar. İleride aktaracağımız pasajlarda bu konu gündeme gelecektir. Bu ifade aslında Taftâzâni'nin sözlerinde bir çarpıklık olduğunun resmidir. Çünkü, iki fırka ittifak etselerdi aralarında ihtilaf olmazdı.

2-İmanın sözlükte tasdik anlamında olması ve dinde kendisine başka bir anlam yüklenmemesidir.[610]

3-Aktarılan bilgi aslına uygun değildir ve bu sonuca kanıtsız ulaşılamaz.[611]

Taftâzâni bunu, şehadet kelimesini söylemenin yalnızca dünyevi hükümleri uygulamanın şartı olduğu yoksa imanın bir parçası olmadığı görüşünü tercih ettiğinin bir göstergesi olarak söylemiştir. Nitekim hanefilerin görüşleri de bu yöndedir. Bunun için: "Kalbinde zerre kadar iman olan kimse, cehennemden çıkar." hadisini delil getirmiştir. Oysa bu hadis doğru anlamadıkları belgelerden ve yerinde kullanmadıkları delillerden biridir. Anlatmak istediklerinin bir kısmını alıyor, diğer kısmını atıyorlar. Konuyla ilgili ayrıntı yakında gelecektir.[612]

Taftâzâni Mevakıf Şerhinden şunları aktarır: Putun önünde kendi isteğiyle secde etmek, görünüş olarak onu yapanın tasdik eden biri olmadığını anlatır. Biz de görünüşe göre karar veririz. Bu nedenle imanının olmadığına hükmederiz. Hatta onun puta saygı ve tanrılığına inanma kastıyla değil de kalbi imanla dolu olarak secde ettiği bilinse de durum değişmez..

Dış görünüş olarak kendisine kâfir muamelesi yapılsa da böyle bir kimse hakkında Allah'la kendisi arasındaki konularda dinden çıktığına hükmedilemez.[613]

3-Senûsi şöyle der[614]:

Kâfiri alırsak, bu kelimeyi-şehadet kelimesini-söylemek, gücü varsa kalben imanının geçerli olması için şart ve vaciptir. Ama kalben iman ettikten sonra ani olarak ölümünden ya da başka bir nedenden dolayı şehadet kelimesini söylemeye gücü yetmediyse, ondan bu vücub düşer ve mü'min olur. Ehli sünnet mezhebi [615] âlimlerinin en meşhur görüşleri budur.

Bunun yanında şu görüşler de vardır:

b-Kelime-i şehadeti söylemeden kesinlikle iman geçerli olmaz. Bu konuda tercih hakkına sahip olanla güçsüz olan arasında fark yoktur.

610 Bu ve bundan sonraki yönler, mürcienin kanıt olarak kullandıkları ve her zaman tereddüt ettikleri noktalardandır. Bu onların kanıtlamada en çok yaptıkları hatalardandır. Şeyhülislâm bu konuda geniş açıklamalara girişmiştir. Bkz. e'l-İman, S. 110, 116

611 Şerhü'n-Nesefiye, S. 48

612 Nakli şüphelerin tartışılması kapsamında.

613 S. 42, Bkz. e'l-Mevakıf, S. 387, bu açıklama dipnotlarında tekrarladıkları hususlardandır. Bu konuda ileride gelecek olan "Zahirin batınla ilgisi" konusuna başvurunuz. Bu varsayımların düşüş ve çöküşlerini mutlaka göreceksiniz.

614 Kelâmcıların son dönemdeki meşhur imamlarındandır. Ö. 885 H.

615 Yani Eş'ariye ve Mâtüridiye mezhepleri.

c- Kelime-i şehadeti söylemeden kesinlikle iman geçerli olur. İsterse onu terkeden seçim hakkına sahip bir isyankâr olsun. Kelime-i şehadeti söyleyip de onunla vücuba niyet etmeyen mü'min hakkında da durum böyledir.

Bu üç görüşün kaynağı, kelime-i şehadet konusundaki farklı düşüncelerdir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

a-Şehadet kelimesi imanın geçerlilik şartı mı?

b-İmanın bir parçası mı?

c-İmanın şartı da parçası da değil mi?

Tercih edilen görüş, birincisidir.

Burada Senüsi'nin sözünü açıklayan Düsûki şöyle diyor: Senüsi'nin sözlerini açıklayan kişinin söyledikleri özetle şunlardır: Bu konuda üç görüş vardır:

a-Kelime-i şehadeti söylemek, imanın geçerliliği için şarttır fakat bünyesinin dışındadır.

b-Kelime-i şehadeti söylemek, iman gerçeğinden bir parçadır. Buna göre iman, kalben tasdikle şehadet kelimelerinin söylenmesinin bir toplamıdır.

c- Kelime-i şehadeti söylemek, ne imanın geçerlilik şartı, ne de anlamının bir parçasıdır. Aksine o, yalnızca dünyevi hükümleri uygulamak için aranan bir şarttır. Güvenilen görüş de budur.

Buna göre bir kimse kalbiyle tasdik eder de ister gücü yetsin ister yetmesin şehadetleri diliyle söylemezse o, Allah katında mü'mindir ve cennete girer. Ancak kendisine yıkama, cenaze namazını kılma, müslüman mezarlığına defnetme ve müslüman mirasçılarının varis olmaları gibi dünyevi hükümler uygulanmayabilir. Bu durumda açıklama yapanın meşhur olan görüşü budur, yani şehadet kelimelerini söylemek vaciptir ve imanın geçerlilik şartıdır, sözü, kabul edilmiş bir görüş değildir. Hatta bu görüş zayıftır.

Yine açıklama yapanın, kelime-i şehadeti söylemeden kesinlikle iman geçerli olmaz, bu konuda gücü olanla güçsüz olan arasında fark yoktur, sözü münkerdir, şehadet kelimelerini söylemek imandan bir parçadır, sözüne binaen söylenmiş bir söz değildir Çünkü bu görüşü benimseyenler, gücünün yetmesini şart koşmuşlardır.

Ancak ahraslık veya benzeri bir nedenle buna gücü yetmeyenin Allah katında imanının geçerliliği için kalben tasdik yeterlidir.

4- "e'l-Müsayere ale'l-Müsamere" adlı eserin yazarı,

iman konusundaki farklı görüşleri anlatırken şunları söylüyor:

İnsanların sözleri ve ilgili değerlendirmeler şöyledir:

1-İman adını alan yalnızca tasdiktir, eş'arilerin çoğunluğu katında tercih edilen görüş budur, matüridiler de bunu benimser.

2-İman adını alan kalple tasdik, dille ikrar ve diğer organların eylemidir. Buna göre imanın bünyesi, üç şeyin bileşiminden oluşmaktadır. Onlar da; dille ikrar, kalple tasdik ve organlarla uygulamadır. Bunlardan birini ihlal eden kâfirdir. Bu da haricilerin görüşüdür. Bundan dolayı günah işleyeni dinden çıkmış sayarlar. Çünkü günah işlemek-onlara göre-imanın bünyesinden bir ögeyi yok etmektir.[616]

3-İman, yalnız dille tasdiktir. Yani kelime-i şehadeti söyleyerek Peygamber'in getirdiklerinin hak ve gerçek olduğunu ikrardır. Bu da kerramiye'nin görüşüdür. Derler ki: Eğer dilin tasdiki kalbin tasdikine uyarsa o kimse kurtulan mü'mindir, uymazsa o kimse ebedi cehennemde olan mü'mindir.

4-İman, kalp ve dille tasdiktir.. Bu da Ebû Hanife'den, arkadaşlarından ve eş'ari mezhebine mensup bazı araştırmacılardan nakledilmiştir.

Anlatıldığına göre bu grup, tasdikle ikrarın arasını; tasdik düşmesi asla muhtemel olmayan bir rükundur, ikrar ise bazen düşebilir, diyerek ayırdılar. Bu ayrım, söylemekten aciz ve zor karşısında bulunan kimseler hakkındadır.[617]

Sonra bunları destek amacıyla iki kanıt öne sürülür:

a-Bu görüş, şehadet kelimesini söylemeyi iman gerçeğinden hariç bir şart saymaya göre bir ihtiyattır.

b-Peygember Efendimizin: "Ben insanlarla 'lâilâhe illallah' demelerine kadar çarpışmakla emrolundum. Kim 'lâilâhe illallah' derse benden canını ve malını korur. Bunun dışında gizli hallerinin hesabı Allah üzerinedir." sözü gibi, şehadetin, imanın geçerlilik şartı olduğunu anlatan belgelerdir. Hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdi.

---

616 Görüldüğü gibi çoğu zaman haricilerin sözlerinin altında selef mezhebinden bahsetmek âdetindedirler. İkisini birbirinden ayırdetmemektedirler.

617 Ahras ve konuşmaktan aciz kimse için söylediklerini tekrarlıyorlar ve tekrarlamaya da devam edecekler. Bilindiği gibi bunların her ikisi de namaz gibi ibadetlerden aciz değildirler. Bu durumda namazı terketme konusunda bunları mazur mu sayıyor veya namazı kılar da şehadet kelimesini söylemez mi diyorlar? Bu noktada görüşlerinin sonradan ortaya çıkan istisna ile değişmez esasa karşı çıkma temeline oturduğu anlaşılmaktadır. Eğer bu doğru olsaydı, namazdaki kıyam, acizden düştüğü için rükun olmaktan çıkardı.

Müsayere yazarı der ki: Eş'arilerin çoğu tarafından hadisle ilgili şöyle bir cevap verilir; hadisin anlamı, "Lâilahe illallah" sözü, kişiye islâmın hükümlerini dünyada uygulamanın bir şartıdır. Çünkü o sözün söylenmesine göre düzenlenen, can ve malın dünyada korunmasıdır, yoksa asıl tartışma konusu olan âhirette kurtuluş değildir.[618]

Müsayere yazarı şöyle devam eder: Hanefi araştırmacılardan eş'arilere uyum gösterenler de vardır. Nitekim yazar da bunu "Umde yazarının sözü bunun dışındadır" sözüyle anlatmaktadır. Daha önce de geçtiği gibi bu kimse, Ebü'l-Berekât Abdullah ibn Muhammed ibn Mahmud e'n-Nesefi'dir ve hanefilerdendir. O şöyle der: İman, tasdiktir, kim Allah 'tan getirdiklerinde Peygamber Efendimizi tasdik ederse o, Allahu Teala ile kendisi arasında mü'mindir. İkrar, kişiye dünyada müslüman muamelesi yapmasının bir şartıdır. Umde yazarının bu sözü, eş'ariler katında seçilmiş olan görüşe tamamen uygundur. Umde yazarı bu konuda, Ebû Mansûr Mâtüridi'ye tabi olmuştur.[619]

Yani hanefiler "Mürcie mezhebine mensub fakihler" iki grupturlar:

1-Eş'arî'lere uyum gösteren grup. Bunlar, daha sonra gelen eş'arilerin kendilerine bağlandıkları matüridilerdir.

2-Şeklen de olsa eski mezhebe devam eden grup. Öyle ki bazıları bu mezhebi, eş'ari mezhebine uyum gösterecek şekilde yorumladılar. Birinci gurubun mezhebi, diğerine üstün gelen mezhebtir.

5-Şa'râni,

Bunlardan bir çoğunun sözlerini bir tek yerde topluyor:

Şöyle ki, "e'l-Yevâkit ve'l-Cevahir fi beyani akâidi'l-Ekâbir" adlı eserinde naklettiğine göre; Sübki, ortaya bir soru attı o da şöyledir: Şehadet kelimesinden ibaret olan imanı dille söylemek, imanın şartı mıdır, yoksa ondan bir parça mıdır? Bu konuda bilginlerin tereddüdü vardır.[620] Şa'râni der ki: Celâl e'l-Mahalli şöyle demiştir: Gazâli'nin sözü, şehadet kelimesini söylemenin imanın şartı da parçası da olmamasını, yalnızca imanın gereklerinden biri olmasını icab ettirir.[621]

Cem'u'l-Cevâmi adlı eserin dipnotunda Kemal şöyle der: Bunun açıklaması şöyle denilmesidir: Şehadet kelimesini söylemenin, mü'minlere uygulanan mirasçı

618 Hadis her iki fırkaya da delil ve selef mezhebinin geçerliliğine belge ise de aynı zamanda sırf kalple tasdikin âhirette kurtuluş için yeterli olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar dünyevi hükümler dille söylemeye göre düzenlense de bu gerçek değişmez.

619 S. 174-178

620 Bu, oğul Sübki'nin sözüdür. Tabakat'ta yer alan uzun bir sözden bir bölümdür. C. 1, S. 87-138, umulur ki, bunun bir kısmı daha sonra gelecektir.

621 . Gazali'nin sözü, yakında metin olarak gelecektir.

olma, evlenme ve benzeri konulardaki hükümleri dünyada uygulamanın şartı mıdır-ki, o takdirde iman kavramı içine girmez-yoksa imanın bir bölümü veya o kavramın bir parçası mıdır?

Kemal sözüne devam eder ve şöyle der: İlk araştırmacıların çoğunluğunun benimsediği görüş, ki buna göre bir kimse kalbiyle tasdik eder ve imkânı olduğu halde diliyle ikrar etmezse, Allah katında mü'min olur.

Yine şöyle devam eder: Bu açıklama hem sözlük hem de gelenek açısından en uygun olanıdır.

Hanefilerden Şemsü'l-Eimme e's-Serahsi, Fahru'l-İslâm e'l-Pezdevi ve fakihlerden bir çoğu ikinci görüşü benimsediler.

Birinci görüşü benimseyenler onları, bir kimse kalbiyle tasdik eder de diliyle ikrara fırsat bulamadan ölüm onu altederse bu kimse kâfir olur[622] diyerek susturdular. Ancak, İmam Razi ve diğerlerinin naklettiklerine göre bu görüş icmaa ters düşen bir görüştür.[623]

6-Beycûrî

"Cevhere Şerhi"nde bu sözü açıklamak amacıyla şunları söyler:

Şiir (mealen):

İman tasdikle yorumlandı.

Şehadetleri söylemede delillere dayanan ihtilaf vardır.

Bir kısmı şehadetleri amel gibi imanın bir şartı saydı.

Bir kısmı da imanın bir parçası kabul etti.

İslâmı ise amelle açıkladılar.

Şiirdeki: "Şehadetleri söylemede delillere dayanan ihtilaf vardır" sözü, şehadetleri söylemek, buna imkânı olan içindir, demektir. İmkânı olan için-yani gücü yeten-ifadesiyle ahras (dilsiz) istisna edilmiş oldu. Buna göre o, şehadetleri söylemekle yükümlü değildir. Tıpkı söylemeye fırsat bulamadan ölen kimse gibi. Böyle olunca

622 Bu, hayali şüphelerden biridir. Olduğu varsayılsa ve hükmü geçerli olsa bile bunun hükmü kuralı bozmaz. Belki sırf ondan müstesna olur. Öyleyse sırf hayalken bu nasıl düşünülebilir? Konuyla ilgili çok yakında "Nakli Şüphelerin Reddi" adı altında gelecektir.

623 İkinci bölüm, S. 107

bu kimse, Allah katında mü'mindir. Hatta şehadetleri söylemeyi imanın geçerliliğinin şartı veya imanın bir parçası sayan görüşe göre de mü'mindir. Ancak imkân bulup da ihmal eden kimse bunun dışında kalır.

Bu tartışmanın konusu aslen kâfir olup da islâma girmek isteyen kimsedir. Yoksa ebeveyni müslüman olan kimseler, otomatikmen ve kesin mü'mindirler. İsterlerse ömürlerinde bir kez bile şehadet kelimesini teleffuz etmesinler. Onlara islâmın dünyevi hükümleri mutlaka uygulanır.

Dedi ki (Beycuri): Şehadetleri söylemek imanın sıhhatinin şartıdır demek, yani imanın bünyesinin dışındadır demektir. Bu görüş, eş'arilerin, matüridilerin ve diğer mezheplerin araştırmacılarına aittir.

İslâm bilginlerinin ağırlıklı bir çoğunluğunun bundan anladıkları, şehadet kelimelerini teleffuz etmek, müslümanlara uygulanan miras, evlenme, arkasında namaz kılma, cenaze namazını kılma, müslüman mezarlığına defnedilme, namazlardan, zekâttan, oruçtan ve diğerlerinden sorumlu tutulma gibi hükümlerin kişiye uygulanabilmesi için gereklidir, şeklindedir. Çünkü kalben tasdik her ne kadar iman sayılsa da o gizli ve insanın iç dünyasında olan bir şeydir.[624] Dolayısıyla bu hükümlerin uygulanabilmesi için kişinin mü'min olduğunu gösteren açık bir belirti gerekir. Böyle olunca bir kimse kalbiyle tasdik ettiği halde kendisini alıkoyan veya kaçınmasını gerektiren bir mazereti bulunmadan diliyle ikrarı ihmal ederse, o kimse Allah katında mü'min ise de islâmi hükümlerin kendisine uygulanabilmesi açısından müslümanlar katında mü'min değildir.

Mü'min oluşunun yeri, puta tapmak gibi küfrünü gösteren bir davranışı gözlenmedikçe, hakkında dünyevi hükümlerin uygulanması noktasındadır. Aksi halde hakkında kâfir muamelesi yapılır.

Şöyle devam ediyor: Azınlıkta kalan bir gurubun, bilginlerin maksatlarının şehadet kelimesini söylemenin, imanın geçerlilik şartı olduğunu ifadedir, şeklinde anlamasını alırsak, bu söz tıpkı hükümde imanın bir parçası saymak gibidir. Aralarındaki farklılık sırf ifade biçimindedir. Birinci görüş tercih edilen görüştür. Belgeler de imanın parçası olduğunu değil de geçerlilik şartı olduğunu takviye eder niteliktedir.

Yine şöyle der: "Denildi ki, belki de şehadetleri teleffuz etmek, imanın bir parçasıdır." sözünü alırsak, bu, İmam Ebû Hanife ve Eş'arilerden bir topluluk gibi araştırmacı bir grup şöyle dedi demektir: Şehadetleri söylemek imanın geçerliliği için bir şart değil belki o, imanın bir parçasıdır. Buna göre iman, bunlar katında hem kalp hem de dilin eylemlerinin birlikte bir ismi olmaktadır. Bu eylemler de tasdik ve ikrardır.

624 aslolan şöyle demektir "eğer bu iman ise" eğer böyle söylemezse çelişkiye girmiş olur. Çünkü o şartlıkla ilgili sözü tercih etmiş oluyor. Yarası olması ile ilgili sözü tercih etmiyor.

Bu açıklamaya şöyle itiraz edildi:

-İman, dilsiz gibi mazereti olanlarda da bulunur, oysa bir şey, parçası olmadan bulunamaz.

Bu itiraza şöyle cevap verildi:

-İkrar, dilsizde olduğu gibi zaman zaman düşebilen bir rükundur. Tasdik ise hiç bir zaman düşmeyen bir rükundur.

Bu görüşe göre-imanın sıhhatinin şartıdır görüşünde olduğu gibi-bir kimse kalbiyle tasdik etse de yapabilecek gücü varken ömründe bir ya da daha fazla diliyle ikrar etmese, bizim katımızda da Allah katında da mü'min olmuş olmaz.

Devam ediyor: Açıklanan görüşlerin her ikisi de zayıftır. Güvenilen görüş, şehadetleri teleffuz etmenin yalnızca islâmi hükümlerin uygulanmasında şart olduğudur. Yoksa o, daha önce de geçtiği gibi Allah katında mü'mindir.[625]

7-Molla Aliyyü'l-Kâri

Hanefi mezhebinden olan Molla Aliyyü'l-Kâri şu açıklamayı yapıyor: Dille ikrar, islâmi hükümlerin uygulanması için şarttır. Eş'arilerin tercihleri bu yöndedir. Sonra devam ediyor: Araştırmacıların büyük çoğunluğu, imanın kalple tasdik olduğunu benimsediler, onlara göre ikrar, yalnızca dünyevi hükümlerin uygulanmasının şartıdır. Çünkü kalple tastik, insanın iç dünyasında olan gizli bir durumdur, dolayısıyla mutlaka onu dışa vuran bir belirti gerekir. Böyle olunca bir kimse kalbiyle tasdik ettiği halde diliyle ikrar etmezse o, dünyevi hükümler açısından mü'min sayılmasa da, Allah katında mü'mindir. Bir kimse de münafık gibi diliyle ikrar etse de kalbiyle tasdik etmese, bu da aksine insanlar katında mü'min olduğu halde Allah katında mü'min değildir. Bu görüş, Şeyh Ebû Mansur Mâtüridi'nin tercihidir.[626]

8-Şârih Lakkâni şöyle diyor:

Eş'ariler, Matüridiler ve diğerleri imanı, dinen âdet olan tasdik şeklinde tanımladılar. Bu da, din olarak getirdiği zorunlu olarak bilinen her şeyde Peygamberimiz. Muhammed'i halkın araştırma ve kanıtlamaya ihtiyaç duymaksızın bileceği şekilde tasdik etmektir.

625 S. 39-40
626 Fıkhı Ekber Şerhi, S. 86

Buna göre kendisine sorulduğu zaman namaz ve benzeri ibadetlerin vücubunu tasdik etmezse kâfir olur.

.Peygamber'i tasdikten maksat, büyüklenme ve inadı terkederek getirdiklerini kendi isteğiyle kabul etmek ve davranışları ona göre ayarlamaktır. Yoksa benimseyip kabul etmeksizin sırf doğruluğu peygambere nisbetin kalpte meydana gelmesi değildir. Aksi halde.Peygamber'in peygamberliğinin ve getirdiklerinin gerçekliğini bilen bir çok kâfirin iman ettiğine hükmetmek gerekir. Zira onlar peygamber'in peygamberliğini ve getirdiklerini kabul edip benimsemedikleri gibi iyi davranışları da ona göre ayarlamamışlardı.

Lakkani yine devam ediyor ve şöyle diyor: İslâm bilginleri şehadetleri söylemenin iman gerçeğine girip girmediği konusunda anlaşmazlığa düşünce, Beycûri bu noktaya: İmkân ve gücü olanın "Eşhedü ellâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden rasûlüllah" diyerek şehadet kelimelerini söylemesi, sözüyle işaret ediyor.. Tanımda sözünü ettiğimiz "imkân ve gücü olan" ifadesiyle dilsiz istisna edilmiş oluyor. Dolayısıyla şehadet kelimesi teleffuzdan sorumlu tutulmuyor. Tıpkı şehadet kelimesini söylemeye fırsat bulamadan vefat eden kimsenin mü'min sayıldığı gibi.

Şiirdeki (onda) ifadesi, şehadet kelimelerini teleffuzun imanın mahiyetine girip girmediğinde demektir. Şiirdeki (anlaşmazlık) ifadesi, kapalılıktan doğan anlaşmazlık demektir. Şiirdeki (gerçekten) demek, her iki gurubun iddiasına dayanan belgelerle, demektir.

İhtilâfları (denildi ki) sözüyle ayırdı. Yani eş'arilerin, matüridilerin ve diğerlerinin araştırmacıları derler ki, gücü yetenin şehadet kelimelerini teleffuz etmesi, mü'minlere dünyevi hükümleri uygulamada (şarttır), çünkü kalben tasdik iman olsa da iç dünyada ve gizlidir, böyle olunca bu hükümlerin uygulanması için onu gösterecek dışta bir belirti mutlaka gereklidir. İşte Cumhurun (ezici çoğunluğun) anlayışı budur.

Bu noktadan hareketle bir kimse kalbiyle tasdik eder de bir engeli veya küçümsemesi olmadan diliyle ikrar etmez hatta kalbiyle dili uyuşursa, o, Allah katında mü'min olduğu gibi dinin dünyaya ilişkin hükümlerinde de mü'min muamelesi görür.

Ama diliyle ikrar eder de-münafık gibi-kalbiyle tasdik etmezse, aksine muamele görür. İçinden neye inandığını anlamamıza kadar küfrüne hükmederiz. Fakat inkâr eden her iki dünyada da kâfirdir. Mazereti olan ise her iki dünyada da mü'mindir.

Denildi ki: "İkrar, imanın geçerliliği için şarttır."[627] Bu, azınlığın anlayışıdır. Belgeler bu görüşe ters düşmektedir. Nitekim Allahu Teala'nın: **"İşte Allah, imanı**

627 Yani sırf dünyevi hükümlerin uygulanması için değil, imanın geçerliliği için de şarttır.

bunların kalplerine yazdı." (Mücadele: 22) buyruğu ve.Peygamber 'in: "Allahım! Kalbimi dinin üzerine durdur." buyruğu bu kabildendir.

Sonra Lakkani şiiri açıklamaya şu sözlerle devam ediyor:

Şiirdeki (amel gibi) ifadesi, mutlak şartlık noktasında bir benzetmedir. Yani, ehli sünnetin salih ameller konusundaki muteber görüşüne göre salih ameller, iman için olgunluk şartıdır. Böyle olunca haramları helal saymaksızın, karşı çıkmaksızın ve dinin birer emri olduklarında şüphe etmeksizin amelleri terkeden, nefsini olgunlaştırma fırsatını kaçıran bir mü'mindir, amelleri yerine getiren ise sahip olduğu iyi hasletleri tamamlamak için çaba harcayan bir mü'mindir.

Daha sonra Lakkani, bu açıklamalarını bir kaç yönden kanıtlamaya çalışıyor:

1-Çünkü iman, yalnızca tasdiktir, aksine delalet eden bir kanıt mevcut değildir.

2-Çünkü buyruk ve yasaklara delalet eden naslar (âyet ve hadisler) iman yerleştikten sonra gelmektedir. Nitekim Yüce Allah: **"Ey iman edenler! Size oruç farz kılındı."** buyurmaktadır. Yine naslar, iman ve amellerin ayrıldıklarını anlatmaktadır. Nitekim Yüce Allah: **"İman eden ve iyi işler yapanlar."** buyurmaktadır. Aynı şekilde naslar, iman ve günahların bazen birleşebileceğini göstermektedir. Nitekim Yüce Allah: **"İman edip imanlarına zulüm karıştırmayanlar."** buyurmaktadır.

3-Çünkü imanın, ibadetlerin şartı olduğunda icma vardır. Şart ise şart koşulduğu şeye aykırıdır.[628]

Bundan sonra Lakkani, ikinci görüşün açıklamasına başlar:

(Denildi ki) yani Ebû Hanife ve eş'arilerden araştırmacı bir topluluk dediler ki: İkrar, iman gerçeğinden hariç bir şart değildir. (belki) ikrar (bir parçadır) imandan bir bölüm ve diğer salih amellerin aksine imana dahil bir ögedir.[629]Bu takdirde onlara göre iman, kalb ve dilin birlikte gerçekleştirdikleri iki eylemin birden adıdır. Bu eylemler ikrar ve kendisiyle birlikte bilfiil aksi bulunma ihtimali olmayan kesin tasdiktir.

Bu takdirde bir kimse kalbiyle tasdik etse ve ömründe bir kez dahi tasdikle birlikte ikrarda bulunmasa, buna da güç ve imkânı bulunsa, mü'min olamaz. [630] Ne dünya hükümlerinde ne de Allah katında mü'mindir. Dolayısıyla birinci görüştekinin aksine cennete girmeye hak kazanmayacağı gibi cehennemde ebedi kalmaktan da kurtulamaz.

628 Selefin görüşü imanla amel arasındaki ilişkinin bileşim ilişkisi olduğu, yoksa burada anlatıldığı gibi şartlık ilişkisi olmadığı yönündedir. Nitekim yakında "İman, bileşik bir gerçektir." bölümünde konunun açıklaması gelecektir.

629 Niçin?

630 Öyle sanıyorum ki, burada bir düşüklük var ve dünya hükümlerinde de" cümlesi eksik.

Lakkani devam ediyor: Şiirden iki husus öğrenilmiş oldu.

Birincisi: İman, tasdiktir. Şehadet kelimesini söylemek de sahibine dünyevi hükümleri uygulamak veya imanın geçerliliği için şarttır.

İkincisi ise: İman, tasdik ve ikrardır, böyle olunca ikrar, imanın parçasıdır.

Bu iki görüşten hareketle ikrar dışındaki amelin, imanın olgunluğunun bir parçası olduğunu söylemek mümkündür.

Bunun karşıtı (selefiye ve onlara tabi olanlar) ise ameli salih ve ikrarı, birlikte iman olarak kabul etmektedir.[631]

Lakkani, bu konudaki açıklamasını, şiirdeki "İslâmı ise amelle açıkladılar" cümlesine açıklık getirerek artırır ve bu amaçla şöyle der: İslâm ise, hakikatini ameli salihle açıkladılar. Bununla, buyrukların yerine getirilmesini ve yasaklardan uzak durulmasını kastediyorum. Maksat, bu hükümleri kabul etmek ve ister yerine getirsin, ister getirmesin onları reddetmemektir.[632]

İslâmın rükunlarıyla ilgili sözünü de şu şiirle açıklar:

Bunun örneği hac ve namazdır. Oruç da böyledir, (öyleyse idrak et) ve zekâttır.

Maksat, anılanları kabullenmek, onlara teslim olmak, reddederek ve kibirlenerek onlara karşı çıkmamaktır.[633]

Böylece okuyucu için Lakkani'nin sözlerinde burada ayrıntı ve açıklanmasına girilmesi uzayacak olan bir kaç çeşit çelişki belirmektedir.

Bu çelişkiyi ortaya koyan ve sözünün yanlış anlaşılma ihtimalini ortadan kaldıran hususlardan birisi, araştırmacı Muhammed Muhyiddin Abdülhamid'in getirdiği açıklamalardır. Kendi belgelerine dayalı olan bu açıklamalar şöyledir:

Sözünün başında içlerinden biri de selef mezhebi olan iman konusundaki mezheplerden bahsettikten sonra şöyle der:

Bunlar arasından insanın içine sineni, iman yalnızca bir tasdiktir, görüşünü benimseyenidir. Nitekim Eş'ariye ve Matüridiye mezhebinin araştırmacıları da bunu benimserler. Bu mezhebi destekleyen bir kaç yön mevcuttur:

631 Şerhü Cevheretü't-Tevhid, S. 47-57, Muhyiddin Abdülhamid'in incelemesiyle, "Karşıtı" sözünden maksat, Selef mezhebi ve ona uyanlardır.
632 a.g.e. S. 60
633 a.g.e. S. 61

Bunlardan birincisi:-Buna dinin koyucusu da işaret etmiştir- Kur'an-ı Kerim âyetlerinin ve hadisi şeriflerin, imanın yerinin kalb olduğuna ilişkin ifadeleridir. Nitekim Allahu Teala:"**İşte Allah, imanı bunların kalplerine yazdı.**" (Mücadele: 22), **"İnanç henüz gönüllerinize yerleşmedi."** (Hucurat: 16), **"Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna."**(Nahl: 106) buyurmaktadır.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuşlardır: "Allahım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl" bunlar ve benzeri belgeler, imanın kalbin eylemi (gönül işi) olduğunu anlatır. Kalbin eylemi de tasdikten başka bir şey değildir.[634]

Birinin çıkıp da şöyle demesi uygun değildir: Bu belgelerdeki imandan maksat, sözlük anlamındaki imandır, yalnızca bu anlamdaki imanın tasdik olduğu ve yerinin de kalb olduğu kabul edilebilir, bu durum şer'i anlamdaki imanın, ikrar ve diğerlerini hakikatinin birer parçası olarak kapsamasına ters düşmez, çünkü biz deriz ki iman, dinin geleneğinde bir anlama taşınmıştır, böyle olunca dinin seslenişinde iman sözcüğüne bu anlamı yüklemek bir görev haline gelmiştir.

Bunlardan ikincisi: Allahu Teala: **"Kim mü'min olduğu halde iyi işler işlerse"** gibi buyruklarında imanı, amellerin geçerliliği için bir şart saymıştır.

Biz kesin olarak biliyoruz ki şart, şart koşulduğu şeyden ayrı bir şeydir. Bu ise imanı, yalnızca ibadetler ya da tasdik ve ikrarla birlikte ibadetler olarak tanımlayanı çürütmek için uygundur.

Bunlardan üçüncüsü: Allah bazı amelleri terkedenin imanını var saymıştır. Nitekim bunu bir âyet-i kerimede**: "Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever.**(Hucurat suresi:9) buyurarak açıklamıştır. Eğer ameller iman gerçeğinden birer parça olsalardı, parçalarından birinin yok olmasıyla gerçeğin kendi de mutlaka yok olurdu.[635]

Bunlardan dördüncüsü: Allah bir çok âyet-i kerimede amelleri imana atfetmiştir. Bunlardan biri de: **"Ama inanıp yararlı iş işleyenlerin konakları Firdevs cennetleridir."** (Kehf: 107) âyet-i kerimesidir. Şüphe yok ki aslolan, matufun, matufun aleyhten ayrı olmasıdır. İkisi de eşit olan şeylerden biri diğerine atfolunmaz. Bir şeyin parçası da bütünü üzerine atfolunmaz.

634 Bunlara yakında-bundan sonraki bölümde-kusursuz bir red cevabı gelecektir. Özellikle kalbin eylemlerine örnekler verilecektir.

635 Burada bazı amelleri terkedenle amel cinsini tamamen terkeden arasında açık bir fark vardır. Cevabın ayrıntısı yakında gelecektir. Nitekim imanın tamamen yok olmasıyla eksilmesi arasındaki farkın açık olması gibi.

Muhammed Muhyiddin şöyle der: İbadetlerin imandan olduğunu söyleyenler, sözlerine kanıt olarak bir takım açıklamalar serdettiler. Burada bunları anarak bu yönteme başvurmakta bir eksikliklerin olduğunu açıklamayı uygun buluyoruz. Böylece bu konuda tam bir basiret içinde bulunmanızı sağlamayı hedefliyoruz.

Dediler ki: Eğer iman, boyun eğme, kabul ve itiraf anlamına gelen tasdikten ibaret olsaydı, imanla mükellef olan bazı kimselerde diğerine göre farklı olmazdı. Bununla birlikte halktan, hatta seçkinlerden hiç kimsenin imanının Peygamber Efendimizin imanına benzemediğine inanırız.

Bu açıklamaya iki cevaptan biriyle karşılık verilebilir:

Birincisi: Bir kimsenin imanıyla diğerinin imanı arasında bir farklılığın olmadığını iddia etmemizdir. Bizim için iman veya küfürden başkası yoktur. Mükellefin inancı şüphe ve tereddüt yaşamayacak derecede kesinlik sınırına eriştiyse o, mü'mindir. Eğer bundan eksik olursa o, kâfirdir.

İkincisi: Mükelleflerden bir kısmının imanlarının diğerlerinin imanlarından farklı olduğunu kabul etmemizdir. Ancak bunun bazı mükelleflerin amellerinin diğerlerinden sayı veya samimiyet açısından fazla veya üstün olduğundan ya da benzeri nedenlerden ileri geldiğini kabul etmeyiz. Belki farklılığın nedeni, kendisi açısından değil de ilgi alanı açısından tasdike bağlanabilir. Dolayısıyla mükelleflerden bazıları inanmaları gereken şeylerin ayrıntısını diğerlerinden daha fazla bilebilirler. Yahutta farklılığın nedeni, bazı mükelleflerin başına zaman zaman dalgınlık musallat olurken diğerlerinin başına hiç bir zaman böyle bir şey gelmemesidir. Veya başka nedenleri vardır.[636]

Muhammed Muhyiddin, açıklama yapanın kanıt olarak dayandığı açıklamaları açıklarken şöyle der: Şüphe yok ki iman, yalnızca tasdiktir. Onun başka bir anlama taşındığına kanıt mevcut değildir. Buyruk ve yasaklara delalet eden belgeler için de isbattan sonra şöyle der:

1-Elde edilen sonuç-yani birinci açıklama-şüphesiz ki iman, kalple tasdiktir. Böyle olduğu Kur'an âyetleri ve hadisi şeriflerin imanın yerini kalp olarak belirlemesiyle sabittir. Hadis bilginlerinin ve mutezilenin ezici çoğunluğunun dedikleri gibi imana, tasdik ve amelin toplamı anlamı yüklendiğini de ileri süremeyiz.Çünkü buna ilişkin bir kanıtımız mevcut değildir. Aynı şekilde bu âyet ve hadislerdeki iman sözcüğünden, imanın dindeki anlamının kastedilmediğini de ileri sürecek değiliz. Çünkü din, iman sözcüğünü genel tasdik anlamından soyutlayarak ona, Peygamber Efendimizin getirdiği bilinen her şeyi tasdik anlamı yüklemiştir. Zira dini belgelerde (âyet ve hadislerde) sözcükleri taşıdıkları dini anlamda anlamak bir görevdir. Bütün bunlar bilindiğine

636 İthafü'l-Mürid, S. 50

göre dini belgelerde geçen iman sözcüğü kendisine yüklenen dini anlamı anlatmaktadır. Dini anlam ise, üzerine hiç bir şey eklenmeden özel tasdikten ibarettir.

2-Amelin imandan bir parça olmadığına ilişkin ortaya konulan kanıtlardan elde edilen sonuç-yani ikinci açıklama-Allahu Teala mü'minleri kendilerine orucu farz kılmadan önce mü'min saymıştı. Amel, iman gerçeğinden bir parça, oruç da imanın bir kısmı olsaydı, mü'minler ancak içlerinden biri de oruç olan bütün amelleri yerine getirdikten sonra mü'min olurlardı.

Muhalifler tarafından denildi ki: Allahu Teala onları, oruçtan önce farz kılınan ibadetleri dikkate alarak mü'min diye adlandırdı. Oysa bu, geçersiz bir sözdür. Çünkü onlara göre iman kavramı kapsamına alınan ameller, Allahu Teala'nın koymuş olduğu bütün amellerdir. Buna göre içlerinden biri kapsam dışına çıkarsa hepsi kapsam dışına çıkar. Çünkü amellerden birinin diğerinden farkı yoktur.[637]

İlgilinin takrir ettiği ve Allah'ın izniyle çürütmesi yakında gelecek olan bu tez, Ezher Üniversitesinin Usûlüddin Fakültesinde uzun yıllar kesintisiz olarak öğrencilere anlattığı ve okuttuğu bir konudur.

Muhammed Muhyiddin Abdülmecid'den aynı çizginin daha fazla kapalı ve karmaşığı bir çizgide seyreden çağdaş bir davetçiye (propagandiste) geçiyoruz.

Bu kişi "İman ve İslâm Kavramlarının Dini Anlamı" başlığı altında şunları söylüyor:

Bizim için önemli olan, iman ve islâmın anlamlarını ve aralarındaki bağlantıyı kavramamızdır. İman,.Muhammed (aleyhisselam)'in getirdiği, kesin olarak sabit olan ve Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kaza ve kadere, hayır ve şerre, namaz, oruç, hac ve zekat ibadetlerine iman, günahsız bir cana haksız yere kıymanın, zina, faiz ve diğerlerinin yasaklığına iman gibi dinin kapsamında geldiği zorunlu olarak bilinen her şeyi kararlı bir şekilde doğrulamaktır.

Bu anlamdaki imanın yeri kalptir. Aşağıdaki anlamdaki islâm da onun bir ayrılmazıdır.

İslâmın anlamı ise; ruhsal yönden kabullenmek ve boyun eğmek, kalben doyuma ulaşmak,.Peygamber'in din olarak getirdiği her şeye razı olmak, dinin bünyesinde geldiğini zorunlu olarak, yani; sorgulamaya, araştırmaya, incelemeye ve müslümanlar arasındaki yaygınlık derecesini test etmeye ihtiyaç duymadan bilmektir. Bu anlamdaki islâmın, tıpkı iman gibi bir kalp ve gönül işi olduğu düşünülebilir. Aralarındaki fark; iman, sözünü ettiklerimizi kararlı bir şekilde doğrulamak, islâm

637 İthâfü'l-Mürid, S. 55

ise kalben rıza göstermek, Allahu Teala'nın koyduğu ve zorunlu olarak bilinen hiç bir yasaya itirazda bulunmamaktır.

Sen bir şeyin varlığını bazen tasdik edersin, fakat ona rıza göstermezsin. Ben islâmın namaz ve zekâtı farz kıldığına inanıyorum, ama bunlara ve bunlar üzerine düzenlenen hükümlere iknâ olmuyorum, diyen nicelerini işittik.

Bu itiraz bu kimseleri gayri müslim yapar. Çünkü itaat ve boyun eğme unsuru yeterince mevcut değildir. Bu durum bizi bu kimselerin imanından kuşkulandırmaktadır. Çünkü bu kimseler Allah'ı ve O'nun hikmetini, ilmini ve rahmetini tasdik etseydiler, gönüllerini teslim eder ve Allah'ın razı olduğu her şeye razı olurlardı. Bu nedenle diyoruz ki: Samimi imandan az önce geçen anlamdaki islâm kaçınılmaz olur.

".. Geriye namaz kılmak, zekât vermek, diğer bütün farzları yapmak gibi islâmın ortaya koyduğu sorumlulukları yerine getirmek ve Allah'ın haram kıldığı ve yasakladığı şeylerden uzak durmak kaldı.

Kişinin müslüman olması için anılan anlamdaki kabullenme ve boyun eğmeyle birlikte islami farzları yerine getirmesi ve yasakları terketmesi mutlaka gerekli midir, yoksa insana müslüman adının verilmesinde bu farz ve yasakları kabullenmesi yeterli midir? Bunlar, bilginlerin iki farklı görüşleridir. Büyük çoğunluk, islâmın buyruklarını yerine getirmenin ve islâmın ilkelerine göre hareket etmenin insana müslüman denilebilmesinde bir şart ve rükun olmadığı görüşündedirler. Bir kısım bilginler ise islâmın ilkelerine göre davranmanın, buyruk ve yasaklarını yerine getirmenin, islâmın sıhhatinin şartı ve rükunlarından biri olduğu görüşündedirler. Buna göre bir kimse müslüman olur, kalbiyle kabul eder, fakat namaz, oruç ve benzeri diğer ibadetleri yerine getirmezse, o müslüman (teslim olmuş) değildir.

Kalben kabullenen fakat islâmın ibadetlerini yerine getirmeyen müslümandır, diyen-bu çoğunluğun görüşüdür-görüşe göre, yani bu görüşü benimseyenler katında bu insan, bir günahkâr ve bir fasık sayılır. Böyle olunca ona, kötü yoldaki müslüman, fasık müslüman ve günahkâr müslüman adını verirler. İslâmın koyduğu yaptırımlar ona uygulanır. Bir farzı terkeden ya da bir yasağı işleyen için bu yaptırımlar, onu bu yanlıştan vazgeçirmek içindir. Bunu iyi anlayın.

Bu günahkâr müslümanın, işi Allah'a kalmıştır. Dilerse onu affeder, dilerse suçu karşılığında azabeder. Fakat iman ve islâm üzere öldüyse, her halükârda sonu cennettir. İşte ehli sünnetin görüşü budur. Allahu Teala şöyle buyurur: **"Allah, kendisine ortak koşulmasını elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar."** (Nisa: 116)

Bu anlamdaki islâmın yeri, insanın içi ve dışıdır. Çünkü dini kabullenmek ve ona razı olmak, insanın iç dünyasına ait bir durum, hükümlerine boyun eğmek ise

dışarıdan gözlenen bir durumdur. Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki, islâm imandan daha kapsamlıdır. Çünkü iman, insanın yalnızca iç dünyasıyla, islâm ise hem iç hem de dış dünyasıyla ilgilidir.

Biz, görünüşte Allah'ın hükümlerini kabul ettikleri ve onları terketmedikleri zaman, insanların müslüman olduklarına karar veririz. Yani insanların sözleri, işleri ve uygulamaları islâmın hükümlerini terkettiklerini ve kabul etmediklerini göstermediği takdirde, onların müslüman olduklarına hükmederiz. Ancak iç dünyalarına gelince, onu yalnızca hiç bir gizlenenin kendisinden gizlenemediği Allahu Teala bilir. Bu yüzden Allahu Teala şu buyruğunda dışardan müslüman göründükleri halde içerden küfürlerini gizleyen bir takım insanlardan söz eder: **"Bedeviler: 'İnandık' dediler, de ki: "İnanmadınız ama İslam olduk deyin; inanç henüz gönüllerinize yerleşmedi."** (Hucurat: 14)

Sonra (davetçi) özetle şöyle der:

İman ve islâmın anlamlarından anlaşıldığı kadarıyla, iman ve islâm arasında-kurtarıcı din gerçeği doğrultusunda-karşılıklı birbirinden ayrılmazlık vardır ki bunun gereği, her mü'minin müslüman ve her müslümanın mü'min olmasıdır. Çünkü.Peygamberi anlatıldığı gibi tasdik eden, mutlaka O'nun getirdiklerine boyun eğen, aynı şekilde O'nun getirdiklerine boyun eğen de mutlaka O'nu anlatıldığı gibi tasdik eden olmalıdır. İşte bu yüzdendir ki, Allahu Teala'nın şu buyruğunda iman ve islâm tek bir anlamda anılmıştır:

"Bunun üzerine, suçlu milletin arasında bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada, kendini Allah'a vermiş sadece bir tek ev halkı bulduk." (Zâriyât: 35, 36,)

Daha sonra yazar (davetçi) "Şehadetleri Söylemenin Hükmü" başlığı altında şunları söyler: Şehadetler: "Eşhedu ellâ ilâhe illallah ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah" cümleleridir. Bunları söylemek, müslümana müslüman bir hanımla evlenme, arkasında namaz kılma, öldüğünde cenaze namazını kılma, müslüman mezarlığına defnetme gibi islâmın dünyevi hükümlerini uygulamanın bir şartıdır. Dilsizlik ya da kalben iman ettikten sonra söylemeye fırsat bulamadan ölmek gibi bir özürden dolayı söylemediyse o zaman Allah katında kurtulmuştur.

Ama söylemeye gücü yettiği ve yeterli süreye sahip olduğu halde şehadet kelimesini söylemediyse bakılır, eğer söylememek inattan kaynaklanıyosa bu küfürdür, kalben tasdik dikkate alınmaz. Ama söylememek yok edilme korkusundan kaynaklanıyorsa Allahu Teala'nın: **"Gönlü imanla dolu olduğu halde**, zor altında olan kimse müstesna." (Nahl: 106) buyruğundan dolayı iman geçerlidir.

Fakat anılanlar dışında kalan herhangi bir nedenle kelime-i şehadeti söylemeyen, ancak kalbiyle tasdik eden ve Allah'ın dini ve hükümleriyle doyuma ulaşan

kimseyi alacak olursak, bu konuda tercih edilen görüş, imanı bilinmediğinden ve bunun bir belirtisi bulunmadığından dolayı müslümanlara uygulanan dünyevi hükümler kendisine uygulanmasa da Allah katında kurtuluşa erdiği yönündedir. Bütün bunlar islâma girmek isteyen kimseler hakkındadır. Ancak mü'minlerin çocukları şehadet kelimesini söylemeseler de zaten mü'mindirler. Ama imanla bağdaşmayan bir davranışları görülürse o zaman durum değişir.[638]

Bir başka modern yazar da şöyle diyor: O takdirde islâm, insanın dış varlığıyla teslim olmasıdır. Dünyada canın korunması, müslüman hanımlarla evlenmenin helal olması ve müslümanlara mirasçı olma gibi islâmi hükümlerin uygulanması, insanın teslim olmasına bağlıdır. Ama iman, islâmın andığımız gerçeklerinden hiç bir şeyle ilgili gönülde en küçük bir kuşku duymaksızın hepsini kalple tastik etmektir. Kıyamet gününde Allah katında kurtuluşa ermek de buna bağlıdır.

Buradan anlaşıldığına göre islâmın dünya ve âhiretin her ikisiyle ilgili hükümleri insana ancak islâm ve imanın her ikisiyle birlikte muttasıf olduğu takdirde uygulanmaktadır. Bu da, kalbiyle benimsemek ve diliyle itiraf etmektir. İnsan her ne kadar şehadetleri söylese de kalbinin derinliklerinde onları tasdik edip benimsemedikçe bunun gerçekte hiç bir anlamı yoktur. Dünya hükümleri insanın iç yüzünü bilme imkânı bulunmadığı ve diliyle söyledikleri doğru kabul edildiği için yalnızca dış görünüşüne göre uygulanır.

Ancak adam yalnızca kalbiyle mü'min olduğu zaman bu durum onu kıyamet gününde kurtarır mı, yoksa diliyle de ikrar ve itiraf edinceye kadar bu durumuyla yetinilir mi, noktasında müslüman bilginler arasında görüş farkı ortaya çıktı. Nevevi bir grup bilginden ikrar ve dille söyleme imkânı varken tek başına kalple imanın kıyamet gününde kurtarıcı olmayacağı yönünde nakilde bulundu.

İbn Hacer ise, Nevevi'nin "Kırk Hadis" adlı eserine yazdığı şerhinde, eş'arilerin büyük çoğunluğunun ve hanefi araştırmacılardan bir kısmının benimsedikleri, "Dille ikrar yalnızca dünya hükümlerini uygulamakta şarttır, kıyamet gününde ise kalple iman yeterlidir." şeklindeki görüşü tercih etmiştir.[639]

Böylece toplumun klasik ve modern görüşe sahip olanları bu önemli çizgide buluşmuş oldular. Bunun gerçeğe tam ters olduğunu bir sonraki bölümde açıklayacağız.

638 Şeyh Hasan Eyyüb;Tebsitu'l-Akâidi'l-İslâmiye, S. 29-33

639 Muhammed Said Ramazan e'l-Bûti, Kübra'l-Yakiniyât, S. 195-196 Son derece üzücü olan, selef-i salihin metodunu benimseyen bazı çağdaş hadis bilginleri amellerin sırf olgunluk şartı olduğu görüşünde bu mürcieye tabi olmuşlar, bu görüşün ehli sünnete ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hatta bu adımı ettiklerimiz bundan daha fazlasını bile yapmışlardır. Anlayamadığım, bu bilginlerin açıklamaları kitap ve sünnette ve selefin icmaında yer alan, selefin bu konuda ehli sünnete karşı olanları kötüleyen ve onları bid'at ve dalaletle niteleyen bolca ifadeleri ve selefin böyle bir tutumdan aşırı titizlikle kaçınmaları, hatta bundan çok daha önemsiz ve asla inanç alanına girmeyen konularda bile mürcieye ters düşmeleri karşısında böyle önemli bir inanç konusunda bu mürcieye nasıl uyduklarıdır. Bkz. Şeyh e'l-Elbâni, Risaletü Hükmi Târiki's-Salâh, S. 42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMANIN AMELLE VE ZAHİRİN BATILLA İLİŞKİSİ

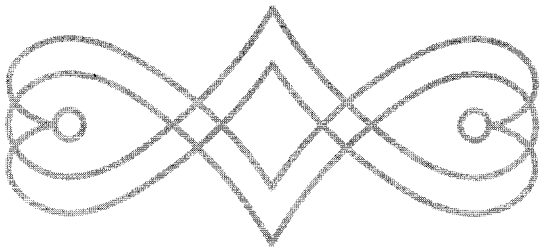

Kapsadığı konular:

* Kalbin imanıyla organların imanı arasındaki ilişki

* Dilin sözüyle kalbin sözü ve ameli arasındaki ilişki

* Kalbin amelinin önemi

* Kalbin amelinin isbatı

* Kalplerin amellerinden bazı örnekler

* Organların, kalplerin amellerindeki etkileri

Kalbin İmanıyla Organların İmanı Arasındaki İlişki:

Kalbin imanıyla organların imanı arasındaki ilişki, iman konularının en önemlilerinden biridir. Bunu anlayamamaktan dolayı, mürcieyi ve belki de müslümanların bir çoğunu sapıklık, genelde organların ameli olmasa da insan kalbiyle imanında mükemmel olur sanırlarken yakalamıştır. Bunun gibi insanların organların amellerini yerine getirmeleri, imanlarının ve ecirlerinin yerine gelmiş olmasını da gerektirir sanmışlardır. Ancak amel üzerindeki hükmün organların amellerinin kalbin ameliyle ilişkisi oranında olduğunu ve sevabın da ona göre hesaplandığını kavrayamıyorlar. Böyle olunca görünüş ve yerine getirme noktasında organların amelleriyle kalbin ameli birleşir. Oysa bu organların amelleri arasında gökle yer arasındaki fark kadar derece ve ecir farkı vardır.

Bu konuyu anlamanın temeli, imanın parçaları arasındaki bağlantı gerçeğini, selefi salihinin yolunun ışığında değerlendirmemizdir. Daha önce imanın söz ve fiil olduğunu anlatmıştık. Bu ise kalp ve organları birlikte kapsar. Bunun ayrıntısı, şu açıklayıcı şemada ortaya çıkar.

A-Söz (Kavl)

a-Kalbin ikrar ve tasdiki (Topluca iman)

b-Dilin ikrar ve tasdiki (şehadet kelimesini söylemek)

B-Fiil (Amel)

a-Kalbin kabul edip boyun eğmesi (kalbin amellerini gerçekleştirmekle)

b-Organların boyun eğip yerine getirmesi (buyrukları yapıp yasakları bırakarak)

Bu iki öğe-söz ve fiil-ya da dört parçası-ki, onlar da şöyledir:

a-Kalbin sözü ve kalbin fiili

b-Dilin sözü ve organların fiilleri

Bu ikisinden geniş bir bünye ya da bir takım şeyleri içine alan kapsamlı bir gerçek oluşur. Bu bünye ve gerçek, dini anlamdaki **"İman"** dır. Tıpkı insan gerçeğinin ceset ve ruhtan ya da akıl ve vicdandan, ağaç gerçeğinin de yerin derinliklerine doğru inen kökler, gövde ve dışarda bulunan dallardan oluştuğu gibi.

Konuya açıklık getiren hususlardan birisi, imanın bileşimini kimsayal bir bileşime benzetmektir. Örneğin tuz, sodyum ve klorürün bileşiminden ya da su, iki atom hidrojenle bir atom oksijenin bileşiminden oluşur. Öyle ki, bileşimdeki oranlar değişse bileşim de mutlaka değişecektir. Dolayısıyla ortaya çıkan bileşimler, tamamen farklı şeylere dönüşecektir.

Ancak bileşim bu noktada durmuyor, aksine bileşime bu atomların ya da moleküllerin ayrıntılı olarak yetmiş küsür parçadan oluştuğunu bunlardan her bir parçanın olğunluğun en üst derecesiyle eksikliğin ya da sürünme ve yok olmanın en alt derecesi arasında değişiklik gösterme yeteneğine sahip olduğunu eklememiz gerekiyor.

Böylece bütün davranışların, farz veya nafile bütün ibadetlerin, genelde iman adı altında toplandığını ve imanın kapsamlı olan bünyesine girdiğini anlıyoruz. Bunun gibi insanların iman ve derecelerinde birbirinden farklı oldukları da ortaya çıkıyor. Bu bileşim ve kaynaşmanın en açık kanıtlarından birisi, imanı amel, ameli de iman olarak isimlendiren âyet ve hadislerin gelmesidir.

Amellerin iman olarak isimlendirilmesini alırsak, bu konudaki âyet ve hadisler önemli derecede fazladır. Hatta İmam Buhari (Allah rahmet eylesin) "Sahih"inin "İman" bölümünde bunun için bir çok altbaşlık açmıştır. Örneğin: Allah yolunda savaş imandandır, Ramazan ayında nafile kılmak imandandır, Ramazanda oruç tutmak imandandır, Namaz kılmak imandandır, Cenazeleri takip imandandır, ve benzeri.. Bu başlıklar altında diğer hadis kitaplarının da rivayetine ortak oldukları sahih hadisler serdetmiştir.

İmanın amel olarak isimlendirilmesine gelirsek, bu konuda da yine İmam Buhari (Allah rahmet eylesin) bazı altbaşlıklar açmıştır. Örneğin: **"İşte bu cenneti yaptıklarınız karşılığı size miras bıraktım."** âyetinden dolayı iman ameldir diyen kimse konusu gibi. İlim sahiplerinden bir çoğu: **"Rabbine yemin ederim ki, yaptıklarından dolayı onların hepsini tamamen sorgulayacağız."** âyet-i kerimesini "Lâilâhe

illallah" dan sorgulayacağız, şeklinde yorumladılar. **"Çalışanlar bunun için çalışsınlar."** (Saffat: 61) âyet-i kerimesini de "Tevhid için" şeklinde yorumladılar.

Sonra Buhari (Allah rahmet eylesin) senediyle Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den Peygamber Efendimize:

-Hangi amel üstündür? diye sorulduğunu, Peygamber Efendimizin de:

-"Allah 'a ve Rasûlüne imandır." diye cevap verdilerini,

-Sonra hangisi? diye sorulduğunu, Peygamber Efendimizin:

-"Allah yolunda savaştır." diye cevap verdilerini,

-Sonra hangisidir? diye sorulduğunu, Peygamber Efendimizin:

-"Kabul olunmuş bir hacdır." diye cevap verdiklerini aktarır.[640]

Bu hadisi İmam Ahmed, Peygamber Efendimizin kölesi Ubeydullah ibn Eslem'den o da Abdullah ibn Habeşi e'l-Haş'ami'den rivayet etmiştir. Aynı hadisi Davud e't-Tayâlisi de yine Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) den rivayet etmiştir. Bu ikisinin dışındakiler de Ebû Zer (radıyallahu anh) den rivayet etmişlerdir. [641]

Yine bu âyetlerden biri de: **"Ey insanlar! Sizi Bana yaklaştıracak olan ne mallarınız ve ne de çocuklarınızdır; yalnız, inanıp yararlı iş işleyen kimselerin, işte onların yaptıklarına karşılık mükafatları kat kattır; işte onlar, yüksek derecelerde, güven içindedirler."** (Sebe: 37) âyet-i kerimesidir.

Buradaki "Yaptıklarına karşılık" cümlesi-daha önce de açıklandığı gibi-kalpleriyle imanlarını, "Yararlı işler" cümlesi de organlarıyla imanlarını ifade etmektedir.

Dini anlamda iman gerçeği bölümünde de geçtiği gibi selef-i salihin'in imandan anladıkları ve üzerinde anlaştıkları anlam budur. Velid ibn Müslim der ki: Ben Evzâî, Mâlik ibn Enes ve Said ibn Abdilaziz'in, "İman amelsiz sözdür" diyenin sözünden bahsettiklerini ve arkasından da "Amelsiz iman, imansız da amel yoktur." dediklerini işittim.[642]

İmam Evzâi'nin açıklaması daha önce geçmişti. O şöyle diyordu: Bizden önceki geçenler imanla ameli birbirinden ayırmıyorlardı. Amel imandan ve iman da ameldendi. Ancak iman daha kapsamlı bir isimdi. Tıpkı bu dinlerde olduğu gibi dinden olan her şeyi bünyesinde toplardı. İmana amel demek de doğru olurdu. İmam Şafi (Allah rahmet eylesin) nin bu konudaki görüşü şöyleydi: Sahabe ve onlardan

640 e'l-Feth, 1/77
641 Silsiletil ehadisil sahiha, 1490
642 e'l-Lalkâi, 848

sonra gelen tabiin ve bizim ulaştıklarımız arasında icma vardı, onlar şöyle derlerdi: İman; söz, amel ve niyettir. Bu üçü birbirinden ayrılmaz. [643]

Bu konuya iki örnekle açıklık getirelim: Bunlardan birisi organların amellerinden, diğeri ise kalplerin amellerindendir. Bunlardan her birinde hem ayrılmazlık hem de farklılık gerçeği kendini gösterecektir.

1-Namaz:

Bu, organların amellerindendir. Bazen iman olarak adlandırılması Kur'an'da gelmiştir. Allah şöyle buyurur: **"Allah sizin inançlarınızı görmezlikten gelecek değildir."** (Bakara: 143) Yani buradaki inançlarınız, daha önce Mescid-i Aksa'ya dönerek kıldığınız namazlarınız demektir.[644] Namazlar, şüphe yok ki, şehadet kelimelerinden sonra dışa vurulan ameli imanın en büyük bölümüdür. Eğer üzerinde kafa yorarsak, onun imanın dört parçasını bünyesinde topladığını görürüz. Bunlar da:

a-Kalbin sözü: Namazın farz olduğunu kalple tasdik ve ikrardır.

b-Kalbin ameli: Kesin iradeyle kabullenmek ve boyun eğmek, yerine getirmek üzere organları harekete geçirmek, yerine getirme halinde niyet etmek.

c-Dilin ameli: Namazdaki okuma ve zikirlerdir.

d-Organların ameli: Kıyam, rükû, secde ve diğerleridir.

2-Utanma duygusu:

Bu, kalple ilgili bir ameldir. İmanın bölümleri hadisinde ve diğerlerinde imanla adlandırıldığı doğrudur. Bununla birlikte kalpteki varlığı ancak belirtisinin dil ve organlar üzerinde görülmesiyle düşünülebilir. Kalpteki utanç duygusunun yoğunluğu organlarda görülen belirtisiyle karşılaştırılır. Bu konuda bir çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bunlardan birisi fiillerle ilgilidir. Peygamber Efendimiz topluluk içindeyken huzuruna giren üç kişiyi anlatır. İçlerinden biri topluluğa girer, diğeri girmekten kaçınır, üçüncüsü ise önce tereddüt eder, sonra arkalara bir yere oturur. Üçüncüsü hakkında Peygamber Efendimiz:

643 S. 188, bkz. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, C. 1, S. 57, ibn Teymiye, iman, S. 280, ve ileride gelecek olan "İman Bileşik Bir Gerçektir" bölümü.

644 Bkz. e'l-Feth, C. 1, S. 95, Nitekim daha önce geçen Abdü Kays hadisinde ve diğer hadislerde iman olarak adlandırılmıştı. Yine de mürcie, namazı imannın dışında kabul etmiş, âyet-i kerimeyi; burada imandan maksat namazlarınız demek değildir, aksine namazları tasdiktir, demişlerdir. Bkz. e'l-Mevâkıf, S, 386

-"Üçüncüsü utandı, Allah'da ondan haya etti"[645] buyurdular. Yani onu gitmekten utanma duygusu alıkoydu demektir. Davranışına bakarak.Peygamber efendimiz utanma duygusuna tanıklıkta bulunmuştur. Şayet gitseydi, hakkında giden için söylediğini söyleyecekti.

Sözde utanmaya gelirsek,.Ali' (radıyallahu anh) nin şu sözü buna bir örnektir: Ben mezili bir adamdım, Peygamber efendimizden (kızını istemeye) utandım, bunun için miktad ibn Esved'i görevlendirdim, benim namıma o istedi. Buna göre Ali' (radıyallahu anh) nin kalbindeki utanç duygusu, doğrudan kendisinin istemesine engel oldu. Bu duygu herkesin kendisinden bildiği bir duygudur. Yani ne zaman ve neden utanacağını kalbindeki duygu oranında bilir.

Bundan sonra utanma duygusundaki ve namazdaki farklılık konusu gelir. Buna göre huşu içinde, kalp huzuruyla ve güzel bir şekilde kılınan namaz, karganın yem topladığı gibi kılınan namaza benzemez. Bunun gibi fazlaca takva, olgunca davranış ve dilin çekingenliği eşliğinde olan utanma duygusu, yanına sadece yapmaktan vazgeçtiği kalan ya da utanmaz birinin söylediğini söyleyen kimsenin utanma duygusu gibi olmaz.

Bu farklılığın örneği, imanın tümündeki ya da bazı şubelerinin aksine bazı şubelerindeki olgunluğa veya bazı şubelerini tamamen kaybetmeye paralel olarak tümünde meydana gelen farklılıktır.

Bu, eylemlerdedir. Bırakmalarda da durum böyledir. Bu durumda yine iki örnek vermemiz gerekecektir ve onlar da şöyledir:

1-Evlilik dışı ilişkiyi bırakmak. Bu, organın eylemidir ve imandandır. Kanıtı, yapandan din koyucunun imanı gidermesidir.

Kalbin sözünü içine alır. O da haramlığını ikrar ve bu konuda Allahu Teala'yı doğrulamaktır.

Kalbin eylemini içine alır. Bu da, mekruhluğunu kabul ve benimseme, ondan tiksinme, organları ondan sakınmayı kesin olarak murad etmedir.

Organların eylemini içine alır, o da, o işi ve öncülerini yapmaktan sakınmaktır.

Kim bu çirkin işi organlarıyla gerçekleştirirse, şüphe yok ki,-özellikle o çirkin işi gerçekleştirme anında-kalbinin eylemi kaybolmuştur. Çünkü kesin bırakma arzusuyla birlikte eylemin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden din koyucu o anda failden imanı gidermiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz: "Evlilik dışı münasebette bulunan mü'minken o işi gerçekleştirmez" buyurmuştur. Ancak din koyucunun katında kalbin

645 e'l-Feth, C. 1, S. 156

sözünün varlığı, failin tamamen dinden çıktığı hükmünü vermekten onu alıkoymuştur. Fakat hariciler bu kuralın dışında kalmıştır. Kalbin imanının silindiğini ve evlilik dışı ilişkiyi helal saydığını gösteren bir davranış sergilerse ehli sünnet velcemaat katında elbette dinden çıkmış sayılır. Ama sırf o çirkin eylemi gerçekleştirmek, kalbin sözünün değil de yalnızca eyleminin silindiğini gösterir.

2-Hased'ten vazgeçmek: Bu da kalbin eylemlerindendir. Peygamber Efendimiz hasedle imanın bir kalpte toplanmayacağını haber vermiştir.[646] Öyleyse organlarda etki ve belirtileri görüldüğü halde kalbin kıskançlıktan boş olduğu düşünülemez. Tıpkı bir kimsenin, davranışlarından herhangi bir açık kanıt gösteremediği halde başka birisi hakkında "Falan haseddir" iddiasında bulunmasının geçerli olmadığı gibi.

Allahu Teala.Yusuf (aleyhisselam)'un kardeşlerini ve babasının yanındaki yerini çekemedikleri için.Yusuf'a neler yaptıklarını bize haber veriyor. Kalplerinde çekememezlik duygusu olmadığı halde onların öyle davrandıklarını düşünmek mümkün değildir. Organların hareketleri yalnızca kalbin kesin iradesini yerine getirme ve gerçekleştirmekten ibarettir. Öyleyse-herhangi bir zorlama veya benzeri durumlar yokken-kalbin iradesinin organlarda gerçekleşmesi, bu iradenin asıl kökeninin kalbte bulunduğunun kesin bir belirtisidir.

Bu, münafıkların sahabeyi (radıyallahu anh) Allahu Teala'nın: **"Size: 'Hayır, bizi çekemiyorsunuz' diyecekler."** (Fetih: 15) buyruğuyla haber verdiği suçlamalarının aksinedir. Çünkü münafıklar, mü'minlerin kendilerini ganimetlere ortak etmelerine engel olan şeyin, çekememezlik olduğunu iddia ettiler. Bu iddia, engelin kendisinden başka bir kanıt ileri süremedikleri bir suçlamadır. Oysa Allahu Teala, mü'minlerin münafıklara: **"Bize uymayacaksınız; Allah sizin için önceden böyle buyurmuştur."** demelerini emretmiştir.

Evet, aslolan kalplerin amelleridir. Nitekim Peygamber Efendimiz: "Takva buradadır." buyurduğu gibi: "Bedende bir çiğnem et parçası vardır, o iyi ise bütün beden iyidir, o kötü ise bütün beden kötüdür. Dikkat! O et parçası kalptir." burmuştur. Bu konuda daha önce geçen ve ileride gelecek olan benzeri belgeler de vardır.

Bunun için sıradışı gizli bir durum meydana gelir. O da, kalbin imanının iyilik yapmak üzere organları harekete geçirmeye mecali kalmayacak derecede zayıflamasıdır. Bunun örneği, hareket ve duygularını kaybeden ancak çok cılız bir kalp atışı bulunan (komadaki) hasta gibidir ki, iyi olmasından ümit kesildiği halde doktorlar bir türlü öldüğüne hükmedemezler. O,-biyolojik fonksiyonlarını yitirdiği için-dıştan ölü hükmündedir, içten ise kendisinde hareket-biyolojik fonksiyonlar-görülmeyen belli belirsiz bir canlılık vardır. İşte hiç bir zaman bir iyilik yapmadıkları halde Yüce Allah'ın kendilerini ateşten çıkardığı cehennemliklerin durumu budur. Konuyla ilgili

646 Süneni nesai 6/12

ayrıntı, ileride gelecektir.[647] Burada konuya, aslını doğru düşünebilmemiz için işaret-te bulundum. Açıklama tamamlandığı zaman, sıradışı durumların üzerine çıkabiliriz.

Azgın mürcie ile-eşa'riler ve onların yolunda gidenler gibi-sıradışılık, tevhid kelimesini dille söylemek-kendilerince-imanda bir şart değildir, diyecek kadar ileri gitti. Hatta dahası var; Allah katında sahibinin kurtuluşu için, imanın kalpte yer alması yeter. Dünya hükümlerine gelince, şehadetleri söyleyen kişinin iman ettiğine hükmemiz için şehadetleri söylemek, yalnızca kalptekine bir belirti sayıldı. Zaten-onlarca-şehadetleri söylemenin tek amacı da buydu. Bu konuda onların,-daha önce ilgili bölümde geçtiği gibi- "İmanın yeri tamamen kalp midir?" ve "Organlarda görülen yalnızca kalpteki imanın bir belirtisi ve sonucu mudur?" dan başka şüpheleri yoktu. Bu şüpheden hareketle akılların hayal ettği bir çok konuyu varsaydılar.

Bu topluluk, islâm toplumunda yayılmasının doğurduğu yıkıcı etkilerinin anlatılmasına ciltler tahammül etmeyen bu büyük yanlışa, imanın kapsamlı gerçeğini ve parçalarının birbirine sağlamca bağlığını kavrayamadığından dolayı düşmüştü. Bunun boyutlarını anlatmak için, kalp peygamberi tasdik ettiği ve dil tevhidi söylediği için imanın doruğunda zannettiğin-eski ve yeni-islâm toplumunun içine düştüğü büyük şirki anmamız yeter.

Buradan, kalbin tasdik dışında kendilerinin yıpranmasıyla imanın yıprandığı ve yok olmasıyla imanın yok olduğu amellerinin bulunduğuna dair ehli sünnet velcemaatin kesin delillerini açıklama görevimiz ortaya çıkmaktadır. Ondan önce "Lâilahe illallah" sözünün önemini ve kendisiyle kulluk edilen diğer sözlerin kalbin imanıyla ilişkisini açıklayacağız. Bu ilişki kaynaşma ve birleşme ilişkisidir. Bundan dolayı ehli sünnet mezhebinde hiç bir zaman "İçten mü'min, dıştan kâfir" ifadesi kullanılmamış ve gerçek hayatta böyle bir kimse bulunmamıştır.

Dilin Sözüyle Kalbin Sözü ve Ameli Arasındaki İlişki

Daha önce de geçtiği gibi mürcie katında iman, felsefi bir teori ya da zihinsel bir söylem gibidir. Bir insana ulaştığında onu tasdik ederse amaç gerçekleşmiş demektir. Eğer bundan fazlasını yaparak kalbinde olanı diliyle haber verir ve "Tasdik ettim veya ikrar ettim" derse, hem içi hem dışı yönünden amaç tamamlanmıştır.

Mürcie bu yüzden tevhid kelimesini söylemenin-kalbin amellerinden tasdikten başkasının varlığını kabul etmediğinden-yalnızca kalpteki tasdiki haber vermek olduğuna inandı. Onlara göre ne zaman bir kimse tevhid kelimesini söylerse, o zaman içiyle dışıyla mü'min olur. Ancak tevhid kelimesini söylemekten kaçınan bunun aksinedir. Bunu dinden çıkmış sayan mürcie gurubuna göre bu kimse, dıştan kâfir

647 Son bölümde "Nakli şüpheler" başlığı altında.

olmakla birlikte içten mü'min de olabilir. Bunun gibi dinden çıkaran bir davranışta bulunduğu zaman, sadece dıştan kâfir olur demişlerdir.[648] Ancak iblis gibi dinden çıkaran bir davranışta bulunduğu ya da yahudi gibi şehadetleri söylemekten kaçındığı için kendisinde imanın olmayacağına dair vahiy gelen kimse hakkında o, kalbinde asla tasdik bulunmayan kimsedir, derler.

Bu sözde gizli olmayan yanılgı ve büyüklenmeler mevcuttur. Burada maksat, tevhid kelimesini söylemenin sırf kalpteki tasdiki haber vermek olarak değerlendirme yanılgısını açıklamaktır.

Kalpten istenenin sırf tasdik olmadığı, aksine-bir kısmını yakında açıklayacağımız-büyük ameller olduğu belirlenince, dilin söylediği sırf bir haber olarak kalmaz.[649] Daha doğrusu dilin söylediği, tasdikin gereğini yerine getirmeye bir temel ve bu yönde bir ilân sayılmaya elverişlidir. Bu yüzden davranışlar, bu yerine getirmeyi mutlaka ya doğrulamalı ya da yalanlamalıdır.

Bazı yahudi bilginlerinden ve bazı Kureyş kâfirlerinden sırf haber verme olayı gerçekleşmiştir. Öyle ki, içlerindeki.Peygamberin (aleyhisselam) her sözünde doğruluğuna olan inançlarını haber vermek üzere onun peygamberliğini ikrarları tesbit edildiği halde bu onların müslüman olduklarını kesinlikle isbat sayılmamıştır.

Bu ikrarlardan birisi İmam Ahmed'in Saffân ibn Assâl (radıyallahu anh) dan rivayet ettiği şeydir. Saffân der ki: Bir yahudi, arkadaşına şöyle dedi:

-Bizi Peygamber'e götür de O'na: "Biz Musa'ya dokuz mucize verdik" âyetiyle ilgili soru soralım. Arkadaşı da ona şöyle cevap verdi:

-Peygamber deme, eğer o seni işitirse onun dört gözü olur.

.Peygamber'e sorularını sordular, O'da yahudilere:

-"Allah'a şirk koşmayın, hırsızlık yapmayın, evlilik dışı ilişkide bulunmayın.. " diye bildirdi. İmam Ahmed:

-.Peygamber'in ellerini ve ayaklarını öptüler ve:

-Tanıklık ederiz ki, sen peygambersin dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

-"Öyleyse sizi bana tabi olmaktan alıkoyan nedir?" diye sorduğunda:

---

648 Üzücü olan şudur ki, davetçi ve yazarların çoğu bu görüşü benimsemişlerdir. Hatta aralarında kendilerinin selef mezhebinden oldukları söylenen bazı kimseler de vardır.

649 Bu da haber vermeyi kapsayan bir temeldir. e'l-İmanü'l-Evsat, S. 102

-.Davud (aleyhisselam) soyundan peygamberi eksik etmemesi için Allah'a yakardı, korkarız ki müslüman olursak, bizi yahudiler öldürür, diye cevap verdiler.[650]

Şeyhülislâm bunu çürütmek üzere mürcieye verdiği cevapta şöyle der: "Diğer taraftan bir gurub yahudi, Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelerek şöyle dediler: "Biz senin peygamber olduğuna şahidlik ederiz. Ancak onlar bu sözleri ile müslüman olmadılar. Çünkü onlar bu sözleri kendi sözlerindeki haberi vermek üzere söylemişlerdi. Yani bizler, senin Allah'ın Rasulü olduğunu biliyor ve bunu kesinlikle söylüyoruz. Bunun üzerine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara, "Peki neden bana tabi olmuyorsunuz?" diye sorunca, şu cevabı verdiler: "Yahudilerden korkuyoruz."

Böylelikle mücerred bir bilgiyi ve bu bilgiyi haber olarak vermenin tek başına iman olmadığı öğrenilmiş olmaktadır. Bunun iman olabilmesi için kendi özlerindekini haber vermekle birlikte bağlanıp itaat etmeyi de içerecek şekilde iman ettiklerini ifade eden sözleri söylemeleri gerekmektedir.[651]

Müslümanlar şehadet kelimesini söylemeyenin kâfir olduğunda görüş birliğine varmışlardır.[652] Kalbiyle tasdik edip dili ile bunu söylemeyen kimseye gelince, böyle bir kimseye dünyada olsun ahirette olsun iman hükümlerinden herhangi bir şey taalluk etmez. Ve bu gibi kimseler de Allahu Teala'nın kullarına **"Ey iman edenler"** şeklindeki hitabın kapsamına girmezler. Çünkü açıklığı ve akla yatkınlığıyla biliriz ki kalbi kesin ve kararlı bir şekilde iman eden bir kimsenin, güç yetirebilmekle birlikte şehadet kelimelerini dili ile söylememesine imkan yoktur. Güç yetirebilmekle birlikte şehadet kelimelerini söylememek, kalpteki tam bir imanın yokluğunu gerektirir.[653]

Bu ilişkinin açıklanmasında şeyhülislâm şöyle der: Ehli sünnetten birisine Ebu Bekir ve Ömer'den Allah'ın razı olmasını iste" denilmesi halinde, onun onları sevmekle onların faziletine inanmakla birlikte onlar için Allah'ın razı olmasını dilemesine engel teşkil edebilecek, özürün olmamasına rağmen, bunu yerine getirmemesi kesinlikle olabilecek bir iş değildir. Yine bir kimsenin içten ve görünüşte Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna dair şahitlik ettiğini söylemesine rağmen, kendisinden getirmesi istendiğinde, ortada buna engel herhangi bir korku ve ümid olmamasına rağmen, öldürülünceye kadar böyle bir isteği yerine getirmemesi düşünülemez. Böyle

650 e'l-Müsned, C. 4, S. 239, Hasâis adlı eserde (C.1, S. 278) şöyle anlatılır; bu bilgiyi Tirmizi, Nesâi, ibn Mâce ve Hakim tahric etmişler, Beyhaki ve Ebû Nuaym da sahih olduğunu bildirmişlerdir. Aynı bilgiyi Tabari (C. 15, S. 172) de rivayet etmiştir. Hafız ibn Kesir'in haberin metninde (C. 5, S. 124 te olduğu gibi) proplem görmesine gelince, onun cevabı vardır. Bu durum bizim o haberden buradaki maksadımızı geçersiz kılmaz. Bu haber, anlatım bakımından Müslim (radıyallahu anh) in Sevbân (radıyallahu anh) dan 315 no ile rivayet ettiğinden daha güçlüdür. Çünkü bu haberin başında "Kulağımla işitiyorum" diyerek imanının olmadığını açıklamıştır.

651 e'l-İman, S. 135

652 e'l-İman, S. 287

653 el-İman e'l-Evsat, S. 95

bir kimsenin batınen, Muhammed'in sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik etmesine imkan yoktur. İşte bu bakımdan öncekilere ve sonrakilere, bütün selef ve halefe göre, kulun ancak kendisi ile kurtulabileceği iman, açık söz ile söylenendir. Ancak cehmiyye –Cehm ve ona katılanlar (ki, onlar da eş'arilerdir)- bu kanaatta değildirler. Nitekim bu konu daha önce de-bölümün başlarında-açıklanmıştı.

Şeyhülislâm devam eder ve der ki: "Şehadet kelimelerini ise, güç yetirmekle birlikte söylemediği takdirde kişinin küfre gireceği hususunda müslümanlar ittifak etmişlerdir. Ümmetin selefine, imamların ve ilim adamlarının çoğuna göre böyle bir kimse zahiren de, batınen de kafirdir. Mürcie'ye mensub ve mürcie'nin cehmiyye kolunu oluşturan Cehm, Salihi ve onlara uyanlar, eğer kalbi ile tasdik eden bir kimse ise, bu kimsenin batında değil de, zahir de kafir olacağını söylemişlerdir. Ancak bu görüşün dayandığı asıl ilkeye daha önceden dikkat çekilmiş bulunmaktadır. Bu İslam'da bid'at olarak atılan, sonradan uydurulmuş bir görüştür. Hiçbir imam böyle bir şey söylememiştir. Batıni imanın, zahir ikrarı gerektirdiğine, hatta başka şeyler de gerektirdiğine ilişkin açıklamalar daha önceden yapılmıştır. Çünkü gerçek şu ki severek, tasdik ederek ve itaat ederek batınen yapılan bir imanın zahir bir ikrar olmaksızın var olmasına imkan yoktur."[654]

Tevhid kelimesini söylemenin kalbin söz ve amelini ve bunların gerçekleşmesini gerektiren bir temel oluşturduğu ortaya çıktığına göre, şu önemli önermeyi şöyle diyerek açıklayalım:

Kalp: Haber özelliği taşıyan tevhid inancının ilgili olduğu yerdir.

Kalbin ameli: İstek ve iradeyle gerçekleşen tevhid inancının ilgili olduğu yerdir.

Buna göre Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve kadere iman, isim ve sıfatların birliğini, kitaplar ve içindekiler, melekler ve onların sıfat ve fiilleri, peygamberler ve onların davet ve haberleri, Berzah ve âhiret halleri, miktar ve ölçüler ve gayb âlemiyle ilgili diğer bilgiler gibi Rabbinden haber verdiği tüm konularda peygamber efendimizi tasdiki içerir.

Böyle olunca kalbin sözü bunları ikrar veya toptan ya da ayrıntılı olarak bunları tasdikten ibarettir, haber özelliği taşıyan tevhid inancı da bundan başkası değildir.

Kalbin ameli ise;-ki bundan sonraki konuda bazı ayrıntıları gelecektir-sevgi, korku, ümit, arzu, kaçınma, sığınma, güvenme, bağlanma, saygı duyma, yardım isteme, yakarma, ululama, tazimde bulunma, boyun eğme, kâinat ve dinle ilgili

654 el-İman e'l-Evsat, S. 151

buyruklarına teslim olma, kader ve dinle ilgili hükümlerine rıza gösterme gibi yönlerden tek başına kendisine kullukla Allah'ı birlemeyi içerir.[655]

Bunlar, Peygamberlerin (aleyhisselam) getirdiği ve Yüce Allah'ın kitaplarda indirdiği tevhidin iki türüdür. Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık ise,-ki amellerin başı ve kula düşen görevin ilki odur- yalnızca tevhidin bu iki türünü benimsemenin ve onlara bağlanmanın temelini atmaktır. Zaten bu nedenle tevhid kelimesi adını almıştır. Buradan anlaşıldığına göre, "Lâilâhe illallah" sözünden maksadın sırf onu dille söylemek olduğunu zanneden, insanların tevhidi en az bileni olmaktadır.

"İnsan Nefsi Gerçeği" bölümünde insanın -dili veya organlarıyla gerçekleştirdiği- dışardan gözlenebilen bütün davranışlarının mutlaka kalbindekini yansıtıp gerçekleştiren ve iradesini dışa vuran davranışlar olması gerektiğini, aksi halde sahibinin dini ve geleneksel anlamda münafık sayılacağını, bunun özellikle ibadetlerde geçerli olduğunu bildiren açıklamalar geçmişti. Buna göre söz ve eylem biçimindeki tüm ibadetlerin, mutlaka kalbin ameliyle birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi halde ibadetlerle cansızların fiilleri veya irade dışı fiiller ya da münafıkların fiilleri arasında bir fark kalmazdı.

İbadetler böyleyken ibadetlerin başı, belki de varlık âlemindeki en büyük şey olan, göklere, yere ve Allah'ın dışında gökleri ve yeri imar edenlere ağır basan şey-ki o da; Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık etmektir- hakkındaki düşünceniz nedir?

Bu nedenle şehadet kelimesini söyleyenlerin durumu kalplerindeki tevhidin değişikliğine göre birbirinden büyük bir farkla ayrılır.

Öyleyse kalplerin söz ve fiilleri değişmeseydi-şehadet kelimesinden maksat onu söylemek olsaydı- tevhidi benimseyen birinin diğerinden, etiket sahibinin-açıklaması ileride gelecektir- diğerinden, dille söyleyenin kalple söyleyenden, önceki hayırlı sahabelerin savaşta silahtan ona sığınanlardan hiç bir üstünlükleri olmazdı.

Yüce Allah'la kulu Musa aleyhisselam arasında geçen şu diyaloga dikkat et. Şöyle ki: Musa:

-Ey Rabbim! Bana bir şey öğret ki Seni onunla anıp Sana onunla yakarayım, diyor. Buna karşılık Yüce Allah ona:

-Ey Musa: "Lâilâhe illallah" de, buyuruyor. Musa ise Yüce Allah'a:

655 Tıpkı kalbin amelinin, mü'minleri sevmek, onlara öğütte bulunmak, alçak gönüllülük, şefkat, büyük günahlardan ve çekememezlikten kaçınmak ve benzeri Allah'ın farz kıldığı ve imanın gereklerinden saydığı başka amelleri de kapsadığı gibi.

-Bunu bütün kulların söylüyor, cevabını veriyor. (Bir rivayette; ben yalnızca bana özgü olsun istiyorum ifadesi eklenmiştir) Bunun üzerine Yüce Allah :

-Ey Musa! Yedi kat gök ve Ben'im dışımda onları imar edenler ve yedi kat yer bir kefede ve "Lâilâhe illallah" diğer kefede olsa, "Lâilâhe illallah" onlara ağır gelirdi.[656]

Bütün müslümanlar "Lâilâhe illallah" derler fakat bir diyen diğerine benzemez. Çünkü kalplerde olan, gökler ve yer ve neredeyse görülemeyecek kadar küçük zerre gibi birbirinden farklıdır.

İmam ibn Kayyim (Allah rahmet eylesin) şöyle der: "Bil ki "La ilahe illallah" kelimesinin ışığı, günah sis ve pasından ışığın zayıf veya kuvvetli olması ölçüsünde sıyrılır. Bu kelimenin nuru vardır. Tevhid ehli sadece Allah'ın bileceği bu nurun kuvvet veya zayıflığı nisbetinde farklılık gösterir. Bazı insanlar var ki, kalbinde bu kelimenin nuru güneş gibi parlar. Bazılarının kalbinde bu nur parlak bir yıldız gibidir. Diğer bazılarının kalbinde büyük bir aleve benzer. Bazılarının kuvvetli bir ışık gibi, bir kısmının da zayıf bir ışık gibi olur. Kıyamet gününde bu nurlar, müslümanların sağ taraflarında ve önlerinde, kalplerindeki bu kelimenin nuru ölçüsünde, ilim, amel, marifet ve yaşayışlarının yansıması olarak ortaya çıkar.

Bu kelimenin nuru ne kadar büyür ve kuvvetlenirse, şüphe ve şehvetleri o ölçüde kırar. Bazen öyle bir hale gelir ki artık onda ne şehvet ne de günah görülür, bütün bunları yok eder. Tevhid'inde samimi olan, yani Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayanın hali böyledir. Hangi günah, şehvet veya şüphe bu nura yaklaşırsa onu yakar. Bu kişinin imanının seması iyiliklerini çalacak şeylere karşı yıldızlarla korunmuştur. Hırsız ancak, her insanın başına gelebilecek dalgınlık ve gafletten istifade ederek yaklaşabilir. Fakat nur sahibi uyanıp kendisinden çalınanı öğrenince ya hırsızın elinden bunları kurtarır, ya da çalışarak bunun kat kat fazlasını elde eder. Cin ve insanların bu tür hırsızlık teşebbüsleri için de böyledir. Nur sahibi bunlara hazinelerini açan ve kağısına sırtını çeviren gibi değildir.

Tevhid, puta tapanların müşrik oldukları halde ikrar ettikleri şekilde kişinin Allah'tan başka yaratıcı olmadığını, Allah'ın herşeyin Rabbi ve meliki olduğunu sadece ikrar etmesi değildir. Aksine Tevhid, Allah'a olan muhabbet, boyun eğme, tevazu gösterme, son derece itaat etme, ibadetindeki ihlas ile bütün söz, fiil, engelleme, bağış, sevgi ve nefretinde sadece onun yüce rızasını dilemesinden dolayı, Tevhid sahibi ile günaha götüren sebepler ve günahta süreklilik arasına engeller koyar. Bunu bilen, Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem "Allah, La ilahe illallah deyip bundan sadece Allah'ın rızasını gözeten kişiye cehennemi haram eder." (Buhari) ve "La ilahe illallah

656 ibn Hibban'a göre (no: 2324) bu hadisin senedinde zayıf bir ravi vardır. Fakat İmam Ahmed, Nuh (aleyhisselam) ve oğlunu anlatan bir hadisi buna tanıklık etmek üzere sahih bir senedle (e'l-Müsned, C. 2, S. 169) rivayet etmiştir.

diyen cehenneme girmez" (müslim) sözlerini ve bunların çoğu insana müşkil gelen anlamlarını da bilir. Öyle ki bazıları bu hadisi mensuh saymış, bazıları emir ve nehiylerin başlaması ve şeriatın istikrar kazanmasından önce varid olduğunu söylemiş, bazıları hadislerdeki cehennemi müşrik ve kafirlerin cehennemi diye izah etmiş, diğer bazıları da "Ebedi cehennem de kalmaz" manasında cehenneme girmeyi, ebedi kalma diye tevil etmişlerdir. Bunlara benzer daha birçok yakışıksız teviller yapmışlardır.

Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem, Tevhid'i sadece dil ile söylemekle hasıl olacak bir şey de kılmamıştır. Böyle bir şey kesinlikle İslam dininde yoktur. Çünkü münafıklar dilleri ile söylüyorlarsa da inkar edenlerden daha aşağıda cehennemin en alt derecesini boylayacaklar. Bu yüzden kalp lisanı şarttır. Kalp lisanını ise bilmek, onu tasdik etmek, nefy ve isbat ile ilgili içine aldığı hakikatları kavramak ve Allah'tan başkasından reddedilmiş ve sadece, O'na has, başkasına olması mümkün olmayan uluhiyet hakikatlarını anlamaktır. Bu mananın kalpte bulunması, söyleyenin ateşten korunmasını gerektiren şeyin ilim, marifet, yakin ve hal derecesinde olmasıdır. Şari'in sevapla nitelendirme yaptığı her sözünde kastedilen aslında kavl-i tam "tam bir şekilde dil ile söyleme" dir. Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem "Kim bir günde yüz defa subhanallah ve bihamdihi derse deniz köpüğü kadar da olsa günahları affedilir" (Buhari ve Müslim) sözünde bu böyledir. Hadiste yalnızca dil ile söylemek kastedilmiştir. Evet manasına gafil, üzerinde düşünmekten aciz biri bunu söyler, ama kalbi diline iştirak etmez, ölçü ve hakikatını bilmez, buna karşılık sevabını umarsa kalbinin durumu ölçüsünde günahları düşer. Çünkü ameller görünüm ve sayıları yönünden kıymet kazanmaz, kalplerde bulunana göre değerlenir. İki amel suraten aynı olabilir, ama aralarında yerle gök kadar fark vardır. İki kişi aynı safta namaz kılabilir. Fakat namazları arasında dağlar kadar fark bulunur.

Amel defteri hadisini düşün. (Tirmizi, Müsned ve İbn-i Mace) Bu defter bir kefeye, doksan dokuz amel defteri de karşı kefeye konur. Her bir amel defterinin uzunluğu bir göz erimi kadardır. Böyle olduğu halde bir defter ağır gelir ve bu defterleri kaldırıp atar. Böylece o kul azab görmez. Her müminin böyle bir deftere sahip olduğu malumdur. Müminlerden birçoğu da günahları yüzünden cehenneme girerler. Fakat o şahsın defterlerini ağır bastıran ve amel defterlerini kaldırıp atan o sır, neden diğer defter sahipleri için gerçekleşmemiştir de o kişinin defteri ağırlık bakımından tek olmuştur.

Bu mana ile ilgili daha fazla izahat istiyorsan, kalbi senin sevginle dolu olan birinin sendeki hatırasını düşün, bir de senden yüz çeviren, sana karşı ilgisiz olup seni unutan, başkası ile meşgul olan, kalbi başkası için çarpan ama yükü senin üzerinde olan bir diğerinin zihnindeki tasavvurunu düşün. İkisinin zihnindeki hayali bir midir? Yahut bu durumdaki iki çocuğun, iki hizmetçinin veya iki hanımın değeri senin yanında bir midir?

Yüz kişinin katili olan köye gitmekten vazgeçmeyen kişinin kalbindeki iman hakikatlarını da düşün. Bu halde kendisine ağır geleni taşıtmış ve ölüm hastalığı ile mücadele etmiştir. Bu başka bir durum, apayrı bir imandır. Şüphesiz bu kişi salih bir köye ulaştırılacak ve oranın ehline dahil edilecektir.

Buna benzer bir hadise de susuzluğundan nemli toprağı yiyen köpeği gören ve duygulanan günahkar insanın kalbine gelenlerdir. Yanında herhangi bir araç bulunmadığı, yardımcı ve göreni olmadığı halde (kalbi incelen günahkar insan) canını tehlikeye atarak kuyuya inip ayakkabısına su doldurmayı göze almış ve köpeği ölüme terketmemiştir. Su ile dolu ayakkabılarını ağzı ile taşımış, böylece kuyudan çıkabilmiş, genellikle insanların dövdüğü bu hayvanın önüne suyu koymuş, herhangi bir karşılık beklemeden suyu içinceye kadar ayakkabıyı eliyle tutmuştur. Bu tarzdaki Tevhid nurları daha önce bu adamın yaptığı günahları yok etmiş ve adam affedilmiştir.

Ameller ve amel sahipleri Allah katında böyledir. Tonlarca bakır amelin üstüne bir zerresi düştüğü takdirde altına dönüştürecek bu kimyevi iksirden gafil kalan kişi gaflettedir."[657]

Şeyhülislâm ikrarın ve şehadetlerin anlamını ve bunların ameli ve boyun eğmeyi gerektirdiğini nefis bir dille ayrıntılı olarak sunmuştur. Allah'ın izniyle yakında tamamını ya da bir kısmını-beşinci bölümde yer alan- "İtaatten yüz çevirme" adlı konuda işleyeceğiz. [658]

KALBİN AMELİNİN ÖNEMİ

Kalp, imanın asıl yeridir. Kalbin imanı, imanın parçalarının en önemlisidir. Bu noktadan hareketle kalbin söz ve ameli, imanın aslı olmuştur.Ki, organlar imanı ne kadar işlese de onsuz bulunmaz. İnsanoğlunun akıllıları arasında organla yapılan her hareketin ancak kalple ilgili bir irade ile gerçekleştiğinde herhangi bir ihtilaf yoktur. Aksi halde bu hareketler ya delilerin icraatlarından ya da iradesini yitiren kararsızların davranışlarından biri olur.

Bu durumda kalp-insan nefsi gerçeği bölümünde de geçtiği gibi-yalnızca organların hükümdarı değil, belki bundan daha da büyüğüdür. Çünkü o, organları yönlendirme merkezi, organların eylem pınarı, iyilik ve kötülüklerinin temelidir. Kalbin iradesi imana bağlı olduğu zaman, organlara ait eylemler de imana bağlı olur. Kalbin iradesi küfrün, nifakın ya da isyanın güdümünde olduğu zaman, organların eylemleri de aynı güçlerin güdümünde olur.

657 Medâricü's-Sâlikin
658 Sarimul musallin ; 518-522

Bu konudaki belgeler çoktur. Bunların bazıları şöyledir:

1-Allahu Teala dostluğu ve beraati gerçekleştirenlerle ilgili olarak şöyle buyurur: **"İşte Allah, imanı bunların kalplerine yazmış, katından bir nur ile onları desteklemiştir."** (Mücadele: 22)

2-Yine şöyle buyurur: "**Ama Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinize güzel göstermiştir."** (Hucurât: 7)

3-Bedevilerle ilgili olarak şöyle buyurur: **"inanç henüz gönüllerinize yerleşmedi."** (Hucurât: 14)

4-Bir başka âyette de şöyle buyurur: **"Bu, Allah'ın içinizde olanı denemesi, kalplerinizde olanı arıtması içindir."** (Âl-I İmran: 154)

Bunların dışında âyetler de vardır. Kâfirlerin kalplerine vurulan mühürlerden, damgalardan ya da onların kalplerinin kapalı veya kilitli olduklarından ve benzeri bahseden âyetler gibi ve ayrıca kendisinde "Göğüslerin kendisi" cümlesi bulunan bütün âyetler gibi.[659]

Bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz üç kez mübarek göğsüne işaret ederek: "Takvâ buradadır." buyuruyor.[660] Başka bir hadisi şerifte de: "Dikkat ediniz! Bedende bir et parçası vardır, o iyi olursa bütün beden iyi olur, o kötü olursa bütün beden kötü olur. Dikkat ediniz! O et parçası kalptir." buyuruyor

Peygamber Efendimiz-İmam Ahmed'in Müsnedinde rivayet ettiği gibi-bir başka hadisi şerifte de: "İslâm açıktadır, iman ise kalptedir." buyuruyor ve: "Takvâ buradadır."[661] diyerek üç kez mübarek göğsüne işaret ediyor.

Ayrıca bir başka sözünde de: "Ey kalpleri çeviren (Allahım)! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl."[662] buyurarak duada bulunuyor.

Bütün bu hadisler, kalbin asıl olduğuna ve kalbin imanının dış parçanın kendisi üzerine oturduğu ve kendisinden dallara ayrıldığı, kendisine sebep sonuç bağlantısıyla bağlı olduğu, daha da ötesi, tek ve kapsamlı bir gerçeğin parçalarının kendisiyle olan bağlantısıyla bağlı bulunduğu ana parça olduğuna delalet eder. İşte bu gerçekten hareketle hiç bir zaman münafık, cihad ve namazla organlarının ameli çok olsa da mü'min olarak adlandırılmamıştır.

659 Bu âyetler oldukça çoktur. Bunlar, kalplerin amellerinin organların amelleriyle bağlantısına işaret eder. Çünkü bunlar çoğunlukla kalplerin amellerinden bahseder.
660 Hadisi Müslim rivayet etmiştir. Hadis no: 2564
661 İmam Ahmed, Müsned, C. 3, S. 153 Hadis hasen bir hadistir.
662 Müsned, Enes (radıyallahu anh) den. C. 3, S. 257, 112, hadis sahihtir.

Hatta cihad eden mü'min bile cihadıyla dünyayı istemeye ya da gösteriş yapmaya niyet ettiğinde ameli hapsolunmakta, hakkındaki sevaplar bir ikab ve azaba dönüşmektedir. İşte bu da, kalbin amelinin önemini anlatan hususlardan biridir. "İnsan nefsi gerçeği" adlı konuda bu hususun ayrıntıları verilmişti.

Tuhaflıklardan biri de, yukarıda geçen kanıtlardan bir kısmıyla mürcienin, imanın sırf kalple tasdik olduğunu, organların amellerinin-hatta kalbin amellerinden tasdik dışında kalanların-imandan olmadığını isbata çalışmasıdır. İşte "İyci"! Mevakıf'da Eş'ari olan arkadaşlarının görüşlerini anlatıyor, onlara göre iman; tasdiktir. Mâtüridiye'nin görüşlerini anlatıyor, onlara göre de iman; Şehadet kelimesiyle birlikte tasdiktir. Ayrıca selefin ve eser sahiplerinin görüşlerini anlatıyor, onlara göre ise iman, bu üçünün toplamıdır. Yani; kalple tasdik, dille ikrar ve organlarla yerine getirmektir. Sonra görüşünü desteklemek üzere şöyle diyor: Bizim için bir kaç yön vardır[663]:

1-Kalbin imanın yeri olduğunu anlatan âyeti kerimeler. Örneğin: **"Onların kalplerine iman yazıldı."**, **"Kalplerinize henüz iman yerleşmedi."** ve **"Kalbi imanla doyuma ulaştığı halde."** Âyeti kerimeleri gibi.

Kalplere vurulan mühürü anlatan âyetler de bunlardandır. Ayrıca bunları Peygamber Efendimizin: "Allahım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl." duası ve "Lâilâhe illallah diyen öldürüldü" sözüne karşı Üsâme'yi: "Kalbini yarmadın ya!" şeklindeki zemmi de destekler.[664]

Bunlara cevap hazırdır. İmanın görünmeyen parçasına delalet eden belgeler, görünen parçasının varlığını-özellikle de bu parça hakkında benzeri belgeler varken-çürütemez. Üstelik bu belgelerden gaye, daha önce de geçtiği gibi kalbin imanının, organların imanı için temel esas olduğunu açıklamaktır.

2-Bu belgeler tasdike değil de aksine ondan daha fazla bir şeylere delalet eder. Allahu Teala o noktayı düşmanlarına karşı aşırı gidenlerin kalplerine yazmamış, mü'minlerin kalplerinde de onu süslememiş, bedevi arapların kalplerine girmesine de yasak koymamıştır. Görüldü ki iman, bazılarının zannettikleri gibi sırf tasdikten ibaret değil, o yalnızca sevgi, hoşnutluk, kesin bilgiye ulaşma ve benzeri şeylerdir.

3-Onlara şöyle bir cevap verilebilir; Mevakıf yazarının öne sürdüğü belgeler üzerinde düşünen kimse, sözkonusu belgelerin bir şekilde organların imanını anlattığını görecektir. Belgelerin bir kısmında anılan iman, "küfür" sözcüğünün karşıt anlamlısı ve "din" sözcüğünün eş anlamlısı olan yaygın iman değildir. Aksine o,

663 Selef mezhebiyle eser sahiplerinin mezheplerini açıklamasına bakınız, Sonra arkadaşlarının görüşlerine karşı çıkışını açıklamasına bakınız. Bununla birlikte çağdaşları, kendilerinin ehlii sünnet velcemaat ya da onlardan olduğunu iddia ediyorlar.

664 S. 385, Sonra daha sonraki iki yönü açıkladı. Ancak onların cevapları açıktır. Yeri geldiğinde açıklanacaktır.

"islâm" sözcüğünün karşılığı olan özel imandır. İkisi-iman ve islâm-bir araya geldiğinde, daha önce geçen: "İslâm, açıktan görülür ama iman kalptedir." hadisinin anlattığı şekilde olur. Bundan fazla açıklamaya yer müsait değildir.

Mürcienin bu inanç-imanı tek başına kalben tasdikle kısıtlama-üzerine kurdukları temellerin en bozuklarından biri de; dinden çıkmayı da aynı şekilde kalben yalanlamayla kısıtlamış olmalarıdır. Hatta puta tapmak, Mushafa ihanet etmek ve peygambere sövmek gibi açıkça dinden çıkmayı gösteren davranışları bile doğrudan dinden çıkaran değil de yalnızca kalben tasdikin olmadığının işareti sayılan davranışlar olarak adlandırıyorlar. [665]

Görüldüğü gibi bu inancın toplum üzerinde boyutları, derin olan etkileri vardır. Daha doğrusu içinde bulunduğumuz şu çağda bu inanç, dinden çıkanı ve çıkmayanı ayırma konusunda içine düşülen sapıklık ve şaşkınlığın temelidir. Haramı helal görme şartını kullanmadaki tolerans buradan doğmaktadır. Mushafa ihanet etmek, peygambere sövmek ve Allah'ın şeriatini yürürlükten kaldırmak gibi açıktan açığa küfür sayılan davranışlarda, bunlar sahibini dinden çıkarmaz, ancak kalbiyle de bunların helal olduğuna inanırsa o zaman başka, dediler. Bir kısmı da dinden çıkaran davranışlarda bulunanın hemen dinden çıkmış sayılmaması, hakkında karar vermeden önce sorgulanması, eğer yaptığının dinden çıkardığına inandığını itiraf ederse, dinden çıktığına, eğer yaptıklarına rağmen kalbiyle tasdik ettiğini ve islâmın içinde bulunduğu dinden çıkma halinden üstün olduğuna inandığını söylerse dinden çıkmadığına karar verilmesi şartını getirdiler.[666]

Bu konu, burada ayrıntılarına inmemizin mümkün olmadığı büyük konulardan biridir. Burada maksat, bu konunun derinlerdeki kökeninin, kalbin ameliyle organların amelleri arasındaki ilişkiyi kavrayamamak olduğunu izah etmektir.

KALBİN AMELİNİN İSBATI

Kalbin imanı daha önce kısmen sunduğumuz önem derecesine haiz olunca, konuya ilişkin bölümün de Yüce Allah'ın âlemlerin hayatını düzeltme ve temizleme amacıyla indirdiği Kur'an-ı Hakim'den geniş bir paya sahip olması gerekir. Kur'an-ı Kerim'de kalbin amellerini ve asıl veya vücub yönünden imandaki önemini açıklayan

665 Bu husus,-eski ve yeni-eşariye mezhebindeki değişmez esaslardan biridir. Örn: Bkz. e'l-Mevakıf, S. 388, Berâetü'l-Eş'ariyyin, C. 1, S. 149, Onlara verilecek en büyük cevaplardan biri de, bizzat eşari'nin bu sözleri "Makâlât" adlı eserde (C. 1, S. 132, 133, 141) Cehmiye, Salihiye ve Müreysiye gibi mürcie fırkalarının kendilerinden aktarmış olmasıdır. Bu ise, şeyhülislâm ibn Teymiye'nin defalarca anlattığı şeylerin doğruluğunu gösterir. Bizim bu araştırmamızdan çıkardığımız sonuç; Eş'arilerin biraz değiştirseler de Cehmiye ve Salihiye mezhebi üzerinde olduklarıdır.

666 Gayeleri-iddialarınca-küfrün mutlak olduğunu tesbittir. Bu davranış ise, tesbit yapanlarınkinden daha çok, ahmakların davranışına yakındır. Yoksa aklı başında biri gidip de dinle savaşan ya da kominist partisine üye olan birine islâmın üstün olduğuna inanıp inanmadığını sorar mı?

çok sayıda âyet yer almıştır. Eğer onları toplamaya ve saymaya kalkarsak konuya ayırmamız gereken bölüm önemli derecede uzar.

Bizim için ehli sünnet velcemaat mezhebinin haklılığı ve kalbin, kalple tasdik dışında kalan diğer amellerinin imana dahil olduğunu inkâr eden mürcienin saçmalığı ortaya çıkacak ve bu gurubun anlayışındaki kaynağın kitap ve sünnet olmadığı açıklığa kavuşacak kadar bilgi vermemiz yeterlidir. Eğer kaynakları kitap ve sünnet olsaydı nasıl olur da böyle sayfalarca âyetleri serdederler ve dini anlamdaki iman konusunda olmayan bir tek âyete güvenir gibi güvenirlerdi? İşin doğrusu sırf haber türünden tasdikte onu söylemiş olan bir topluluktan-.Yusuf'un (aleyhisselam) kardeşlerinden-bizzat Allah hikâye ederek şöyle buyurmuştur: **"sen bize inanmazsın"**

İşte kalbin amellerinden bir kısmı, kendilerine delalet eden âyetlere yakındır. Bu âyetlerden mü'minler ve kâfirler hakkında olanlar vardır. Kâfirler hakkında olanlar, mürcienin başkasını ikrar etmediği tekzib dışındaki işlere de delalet eden âyetlerdir. Konuyla ilgili âyetler çok olmakla birlikte açık ifadesiyle kalbe ya da göğüse dayandırılan amellerin geçtiği âyetlerle yetindim.

1-Bunlardan bir tanesi kalbin titremesidir: **"İnananlar ancak, o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."** (Enfâl: 2)

2-Bir tanesi bağlanmasıdır: **"Bu, kendilerine ilim verilenlerin Kuran'ın, senin Rabbin'den bir gerçek olduğunu bilip de ona inanmaları ve gönüllerini bağlamaları içindir."** (Hac: 54)

3-İnceden inceye şirkten tertemiz olmasıdır: **"İnsanların diriltileceği gün, Allah'a temiz bir kalple gelenden başka kimseye malın ve oğulların fayda vermeyeceği gün, beni rezil etme" demişti."** (Şuarâ: 89)

4-Allah'a yönelmesidir: **"Görmediği Rahman'dan korkan, Allah'a yönelmiş bir kalple gelen"** (Kâf: 33)

5- Mutmain olması: **"Fakat kalbim iyice kansın"** (Bakara: 260), **"Dikkat edin, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur."** (Ra'd: 28) **"Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna."** (Nahl: 106)

6-Allah'tan korkmasıdır: **"Bu böyledir; kişinin Allah'ın nişanelerine hürmet göstermesi, kalplerin Allah'a karşı gelmekten sakınmasındandır."** (Hac: 32), **"Seslerini Peygamberin yanında kısan kimseler, Allah'ın gönüllerini takva ile sınadığı kimselerdir."** (Hucurat: 3)

7-Gönlün huzur ve neşe dolmasıdır: **"Allah kimi doğru yola koymak isterse onun kalbini İslamiyet'e açar."** (En'am: 125), **"Allah kimin gönlünü İslam'a açmışsa, o, Rabbi katından bir nur üzere olmaz mı?"** (Zümer: 22)

8-Kalbin güven duymasıdır: **"İnananların, kalplerine güven indiren O'dur"** (Fetih: 4)

9-Kalbin yumuşamasıdır: **"Sonra hem derileri ve hem de kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar ve yatışır."** (Zümer: 23) Burada yumuşamayı Kur'an-ı Kerim, hem kalbe hem de organlara dayandırmıştır.

10- Allah'a içten bağlanmasıdır: **"İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı daha gelmedi mi?"** (Hadid:16)

11-Kalbin temizliğidir: **"Bu sayede sizin gönülleriniz de, onların gönülleri de daha temiz kalır."** (Ahzâb: 53) Bu açıklama örtünme âyetinde yer alır. Bu durum kalbin eylemiyle organların eylemleri arasında bir kordinenin bulunması gerektiğine işaret eder.

12-Kalbin doğruya yönelmesidir: **"Allah'a kim inanırsa onun gönlünü doğruya yöneltir."** Tegâbün: 11) Bu durum da yine kalbin eylemiyle organların eylemleri arasında bir kordinenin bulunması gerektiğine işaret eder.

13-Kalbin düşünmesidir: **"Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, orada olanları akıl edecek kalpleri,.. olsun."** (Hac: 46)

14-Yine kalbin düşünmesidir: **"Bunlar Kuran'ı düşünmezler mi? Yoksa kalpleri kilitli midir?"** (Muhammed: 24)

15-Kalbin anlamasıdır: **"onların kalpleri vardır ama anlamazlar."** (A'râf: 179)

16-Kalbin inanmasıdır: **"Kalpleri inanmamışken, ağızlarıyla, "İnandık" diyenler."** (Mâide: 41) Özel iman konusunda Yüce Allah:**"Bedeviler, "Biz imana erdik" derler. De ki (onlara ey Muhammed!): "Siz (daha) imana ermediniz: 'Biz (zahiren) teslim olduk' demeniz daha doğrudur; çünkü (gerçek) inanç henüz kalplerinize girmiş değil"** (Hucurat: 14) buyurmuştur. Bu yüzden aralarında Allahu Teala'nın: **"Kalpleri müslümanlığa ısındırılacaklar"** (Tevbe: 60) diye adlandırdığı bir sınıf yer almıştı.

17-Kalbin kinden boşalmasıdır: **"kalbimizde müminlere karşı kin bırakma."** (Haşr: 10)

18-Kalbin rızası ve teslimiyetidir: **"Hayır; Rabbine and olsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, sonra senin verdiğin hükmü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar."** (Nisâ: 65)

Son âyet-i kerimedeki isnadın neden kalbe veya sadra değil de nefse olduğu düşünülebilir. Bunun nedeni ince bir hikmettir. O da; arzu ve itirazların gizlendikleri yerin nefis olmasıdır.

Mü'min olmayan kalbe isnad edilen amellerden bazıları da şöyledir:

1-İnkâr: **"Ahirete inanmayanların kalpleri bunu inkar eder; onlar büyüklük taslarlar."** (Nahl: 22)

2-Kibir:. **"Gönüllerinde, ulaşamıyacakları bir büyüklenme vardır."** (Mü'min: 56), **"Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini bundan dolayı mühürler."** (Mü'min: 35)

3-Yüz çevirme ve eğlenme: **"Rablerinden kendilerine gelen her yeni ihtarı mutlaka, gönülleri gaflet içinde eğlenerek dinlerler."** (Enbiya: 2, 3)

4-Nefret etmek: **"Allah tek olarak anıldığı zaman, ahirete inanmayanların kalpleri nefretle çarpar."** (Zümer: 45)

5-Sapmak: **"Onlar yoldan sapınca, Allah da onların kalplerini saptırmıştı"** (Saf: 5), **"Kalplerinde eğrilik olan kimseler,.. onların çeşitli anlamlı olanlarına uyarlar."** (Âl-I İmran: 7)

6-Körlük: **"Ama yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerde olan kalpler de körleşir."** (Hac: 46)

7-Kilitlenmek, anlayışsızlık ve düşünmemek. Bunları anlatan âyetler daha önce geçmişti.

8-Hastalık: **"Kalplerinde hastalık vardır, Allah hastalıklarını artırmıştır."** (Bakara: 10)

9-Kararma ve katılaşma: **"Sonra kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi, hatta daha da katı oldu."** (Bakara: 74)

10-Duyarsızlık, kapalılık ve örtülü olmak: **"Ama, kafirlerin kalpleri bundan habersizdir."** (Mü'minûn: 63)

11-Körlenmek ve paslanmak: **"Hayır, hayır; onların kazandıkları kalplerini paslandırıp körletmiştir."** (Mutaffifin: 14)

12-Gerçeğe ve gerçekçilere düşmanlık: **"Onların öfkesi ağızlarından taşmaktadır, kalplerinin gizlediği ise daha büyüktür."** (Âl-I İmran: 118)

Bu konudaki ve kalbin amellerinin organların amelleriyle ilgisi konusundaki âyetler çoktur. Hatta bizim kalbin amelleriyle ilgili olarak açıkladığımız âyetlerden daha fazladır. Ancak onlarda kalp sözcüğü geçmemektedir. Korku, ümit, güvenme, bağlanma, yardım isteme, hoşnut olma ve diğer konulardaki âyetler gibi.

Maksat yalnızca mürcienin değil de çoğu müslümanların da ihmal ettikleri imanın büyük parçasını isbattır. İnşaallah maksat da hasıl olmuştur. Ayrıca kalbin bu amelleri hakkında ileride de geniş bilgi verilecektir.

KALPLERİN AMELLERİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Bu konuya, sapma dönemlerinde kalbin amelinin müslüman toplum katında karşı karşıya bulunduğu uzaklaşma, yüz çevirme, dikkate almama ve gizleme gibi muamelelerin kısa bir açıklamasıyla başlıyacağız. Deriz ki:

1-Kelâmcılar:

Bunlar, imanı sadece akli bir mesele şeklinde alarak kalplerin amellerini tamamen görmezlikten geldiler. Kalbe nisbet etseler de gerçekte kalb amellerinden daha çok katıksız zihni amele benzeyen haber türü tasdikten başkasını varsaymadılar.

Bu mezhebin kurucucu, şu sapık bid'atçı "Cehm ibn Safvan"dır[667]. Son derece üzücü olan da mezhebin ortaya çıkışı sırasında hayatta bulunan selef bilginlerinin mezhebin kurucusu Cehm'in ve arkadaşlarının dinden çıktıkları noktasında görüş birliğine varmalarına ve mezhebi ehli kıble olan yetmiş üç fırkanın[668] dışında saymalarına rağmen, müslüman toplum kelâmcılarının çoğunun-bunlar eş'ariler ve mâtüridilerdir-bu mezhebe tabi olmuş olmalarıdır.

Kelamcıların içine düştükleri çelişkilerin en tuhaflarından biri de Ebü'l-Hasan e'l-Eş'ari'nin bizzat kendisinin Makâlât'taki nakil kaynağının Cehm, Salihi ve aslen yahudi olan ve Bâkillâni, Cüveyni ve İci'ye kadar olan ve daha sonra gelen diğer

667 İmam ibn Cerir, kalbin amelini inkâr eden bir mezhebe daha işaret etmiştir. Makâlât adlı eserin "Mürcie fırkaları" bölümüne başvurarak o mezhebin "Gassaniye" olduğunu öğrendim. Bkz. S. 284, Te.i-bü'l-Âsâr, C. 2, S. 199, Makâlât, C. 1, S. 137

668 Bkz. Ebû Ubeyd, Kitabü'l-İman

imamlarının açıkladığı Cehmiye inancını benimseyen Bişr e'l-Müreysi gibi şahısların olmalarıdır.

Burası Cehmiye ile Eş'arileri karşılaştırma yeri değildir. Onun için şimdilik Cehm'in mezhebini bizzat Eş'arinin yazdığı gibi nakletmemiz bizim için yeterlidir. Daha sonra önceki eş'arilerin en büyük imamları ve mezheplerinin yayıcısı[669]olan Kadı Bâkillâni'nin sözleriyle karşılaştıracağız.

Mürcie fırkalarından ve görüş ayrılıklarından söz ederken Eş'ari diyor ki: Mürcie'nin ilk fırkası, imanın, Allah'ı ve peygamberlerini ve onların Allah katından getirdiklerinin tümünü tanımak olduğunu, imanın dışında kalan dille ikrar, kalple saygı, Allah ve Rasûlüne sevgi ve saygı, onlardan korkmak, organlarla amel gibi şeylerin imandan olmadığını.. ileri sürerler. Eş'ari der ki: Bunlar, Cehm ibn Safvan'dan aktarılan sözlerdir.[670]

Bâkillâni-inanılması bir görev olan ve bilinmemesi uygun olmayan şeyi açıklarken-diyor ki: Allah'a imanın kalple tasdik olduğunu bilmek,.. Bunun kanıtı Allahu Teala'nın: **"Biz doğru söylesek de sen bize inanacak değilsin"** buyruğudur.

Dil bilimciler Kur'an'ın inmesinden ve Peygamber'in görevlendirilmesinden önce imanın sözlükte; kalp ve organların diğer fiilleri dışında tasdik anlamına geldiği noktasında görüş birliğine varmışlardı.[671]

Bu, kalb ve organların amellerinin imana girmediği konusunda aralarında bir görüş birliği demektir.

Doğrudur, cehmiye; iman, tanımaktır, eş'ariler; iman, tasdiktir derler. Fakat eş'arilerin tanımakla sırf tasdik arasındaki farkı ortaya koymak için içine girdikleri çaba, aklı başında kimselerin kabullenecekleri bir iş değildir. Bu yüzden şeyhülislâm ibn Teymiye onları şu sözlerle reddetti: "Yine kalbin marifeti ile kalbin sözü kabul edilen boyun eğip bağlanmaktan uzak bir şekilde, kalbin mücerred bir tasdiki arasındaki fark, oldukça incelikli bir konudur. Akılcıların büyük çoğunluğu bunu kabul etmezler. Bunun doğru olduğunu farzetsek bile, aralarındaki farkın düşünülemediği iki ayrı şeyi herkese farz kılmak gerekmez. İnsanların çoğu kalbin marifeti ile tasdiki arasındaki farkı düşünemez. Ve şöyle derler: İbn-i Küllab ve Eş'arinin fark olarak bildirdikleri, hakikati olmayan batıl bir sözdür. Diğer taraftan onun arkadaşlarının pek çoğu arada fark olmadığını kabul etmiştir."

İbn Teymiye sözlerine şöyle devam ediyor: "Burada maksat şudur; insan kendi nefsine dönecek olursa, Allah Resulünün doğru olduğunu bilmesiyle kalbinin bunu

669 Bkz. Tebyinü Kizbi'l-Müfteri
670 Makâlâtü'l-İslâmiyyin, C. 1, S. 130
671 e'l-İnsâf, S. 22, Bu konda eş'arileri red için bkz. ibn Teymiye, S. 141-143, 178-180

emrine itaat ve bağlılıktan mücerred ve bunun gibi kalbin amellerinden olup onun sadık olduğunu ifade eden tasdik arasındaki farkı tesbit etmekte oldukça zorlanır. [672]

Yine kelâmcılar tasdike-kalbin amellerinden-başka bir şey ekleselerdi, elbette iman bölünmez, parçalardan oluşmaz, artmaz ve eksilmez şeklindeki ilkeleri çiğnenmiş ve kuralları bozulmuş olurdu. Bu yüzden İmam Ahmed (Allah rahmet eylesin) Cüzcâni'ye yazdığı risalede onları kendisinden kaçacak yer bulamayacakları bir şekilde şöyle diyerek susturdu: İmanın ikrar olduğunu ileri süren kimseyi alırsak: Bu kimsenin marifet (Allah'ı ve peygemberi tanımak) hakkındaki görüşü nedir? Yani: İkrarda bulunan kimse ikrarla birlikte marifete (Allah'ı ve peygemberi tanımaya) ihtiyaç duyar mı? İkrarda bulunduğunu tasdik eder olmaya ihtiyaç duyar mı? Muhammed ibn Hâtim şöyle der: Tanıdığı şeyi tasdike ihtiyaç duyar mı? Bu durumda eğer ikrarla birlikte marifete ihtiyaç duyacağını ileri sürerse, tanıdığını ikrar ve tasdik eder olmaya ihtiyaç duyacağını itiraf etmiş olur. Bu ise üç şeyden-marifet, tasdik ve ikrar-biridir. İnkâr eder ve: Marifet ve tasdike ihtiyaç duymaz derse, büyük bir "SÖZ" söylemiş olur. Çünkü hiç kimsenin marifeti gözardı edeceğini sanmıyorum.

Mervezi de şöyle der: Hiç kimsenin marifet ve tasdiki gözardı edeceğini sanmıyorum.[673]

Bu özlü satırlarda İmam Ahmed, mürcie'nin bütün gruplarını-kelâmcılarını ve fakihlerini-ağızlarını bile açamayacakları bir şekilde susturdu. Bu gruplar bir noktada birleşiyorlardı, o da; kalbin amellerini imana dahil etmemek ve hepsini yalnızca bir tek amel kabul etmekti. Bu da ya ikrar olacaktı-ki, fakihlerin tercihidir-ya da tasdik ve marifet olacaktı-ki, bu da Cehmiye, Eş'ariye ve Matüridiye'den olan kelâmcıların tercihidir-bu da kendi mezhepleriyle Cehmin mezhebini birbirinden ayırmayı, marifetle-ki bu, Cehmin görüşüdür-tasdiki-ki bu da kendi görüşleridir-birbirinden ayırarak yapan eş'ariye ve mâtüridiye kelâmcılarına en gerekli şeydir.

Bu durumda bu ayrımın kendisi bile onları bu kaçınılmaz yenilgiye düşürür. Bu takdirde ya iman; marifetten soyutlanmış tasdiktir, görüşüne sarılacaklar ki, bunu hiç kimsenin benimseyeceği düşünülemez. Ya da iman; tasdik eşliğinde marifettir, diyecekler ki, bu da yerleşik ilkelerini geçersiz kılar. O da; iman tek bir bütündür, parçalanmaz ve çoğalmaz ilkesidir. İman; tasdik eşliğinde marifettir, dedikleri zaman, marifeti soktukları gibi kalbin diğer amellerini de imana sokmaları gerekir.

Özetlemeye çalışırsak; bu güruh (kelâmcılar) filozoflardan aktardıkları mantıksal sınırlamaların ve teorik zorlanmaların bataklığından kurtularak-bir kısmını sunmuş bulunduğumuz-apaçık vahiy âyetlerini gözden geçirirlerse, kalbin amellerinin

672 e'l-İman, S. 281-283, Bu, cehmiye ve eş'ariye fırkalarının farkını ortaya koyuyor, o da; cehmiye'nin dille inkâr etmekle birlikte imanın kaldığını, eş'ariye'nin de dille küfrü açıklayandan imanın silindiğini kabul etmesidir. Çünkü bu onlar katında kalbin tasdikinin olmadığının bir kanıtıdır.

673 e'l-Hallal, Varak no: 109

tamamının, imanın iki şıkkından en önemlisi olan kalble imanın parçalarından biri olduğunu mutlaka tesbit edeceklerdir.

2-Tasavvufçular:

Tasavvufçuların kalbin amellerindeki sapıklıkları da bir başka türdendi. Bunlar, kalbin amellerine son derece önem verdikleri ve bunları haller, makamlar ve bunların ayrıntıları şeklinde adlandırdıkları halde arzular, bid'atlere sarılmalar ve kendilerinden önceki hintli ve yunanlı putperest seleflerine tabi olmalar, bir kısmı kendilerini dinden çıkaran çelişki ve açmazlara sürüklemiştir.

İçine düştükleri bu açmazlardan biri, kabul ve boyun eğmeyi bünyesinde bir araya getiren "Rıza" konusundaki sapmalarıdır. Bu konuda selefin benimsediği anlayıştan ayrılarak felsefi ve putperest bir anlayışa kaydılar. O da; varlık âlemindeki her şey Allah'ın irade ve takdirinin bir eseri olduğundan dolayı, varlık âleminde yer alan her şeye kayıtsız şartsız rıza göstermektir. Hatta küfre, günahkârlığa ve isyankârlığa bile rıza göstermenin bir görev olduğuna inandılar. "Kâinât Gerçeğine Tanık Olma" ve "Kaderde Allah'ın Sırrını Görmek İsteme" yaftaları altında tamamen cebriyenin çizgisine girdiler.

Ummak ve sevmek konularında da saptılar. Öyle ki, ikisi arasında çelişki türettiler. Umma'yı küçümsediler ve onu "Müridliğin En Düşük Derecelerinden Biri" olarak gördüler. Sevgide ölçüyü kaçırdılar, hatta karşılığı olan korkuyu görmezlikten geldiler. Amaçlarını-kendilerince-cennetine tamah ve cehenneminden korku için değil de Allah'a zatı için kulluk yaptılar. Sevginin doruğunu "Sevgilide Yok Olma" anlayışına dönüştürdüler. Bundan dolayı haklarında selef: "Kim Allah'a sırf sevgi ile kulluk ederse o zındıktır." demişti. Bu anlayış kendilerini, cennet ve cehennemi, peygamberlerin makamlarını, hatta-Allah korusun-"Hulûl ve Vahdet" inancını küçümsemeye kadar sürüklemişti.

Bilimsel açıdan bir kural koydular o da; "Sevgi kalpte bir ateştir, sevgiliden başkasını yakar." şeklindeydi. Bu kuralı-kendilerince-Allah'ın düşmanlarıyla savaş, dinini öğrenme ve öğretme ve davetini dünyalar arasında yayma ile uğraşma gibi sevgiliden alıkoyan kulluklardan kurtulmak için bir vesile saydılar.

Tevekkül konusunda da saptılar. Tevekkülü mutlak bir pasiflik, basit bir ilgisizlik, verenden dilenmek, nefse zarar vermeyi kastetmek, meşru sebepleri terketmek, hatta-dua gibi-en büyük ibadeti terketmek şeklinde algıladılar. Kalbin amellerinden tevekkül ve sevgi gibi bir çok şeyi görmezlikten geldiler. Üstelik, tevekkülün en yüksek derecesinden habersiz kaldılar. O da; dinini yürürlükte tutmakta, yolunda

savaşa çıkmakta, küfür ve bozguna direnmekte, peygamberlerin güvendiği gibi Allah'a güvenmektir.

Zühd anlayışında da saptılar. Onu aktif bir kalp ameli olmaktan çıkarıp, pasif bir görüntüye büründürdüler. Hatta bu anlayışları yüzünden, öğrenme isteğini de yasakladılar. Çünkü böyle bir çaba, dediklerine göre halkın âlime değer vermesine yol açar, bu ise-iddialarınca-zühdü yok eder. Toplumu yoksullukla yoksulluğa kul ettiler. Hatta kendilerine yoksullar, Allahu Teala'ya da yoksulluk adını verdiler.[674]

Sözün özü; neredeyse Tevhid'in şartlarından ve kalbin amellerinden birini bulamazsın ki, onda tasavvufçuların hadisenin yayılmasında gerçekten derin etkisi bulunan sapma ve dönmeleri olmasın. Bizim burada amacımız, hadisenin düşünce ve fırkaların görüşleri alanında araştırılması olmasaydı, gerçeğe ve hayata en layık şekilde konunun geniş ayrıntısına girerdik.

3-Mürcie'nin fakihleri:[675]

Fakihler aslında kalbin amellerini tesbit ediyorlar, önemini inkar etmiyorlar. Fakat onları imanın dışında başka bir şey kabul ediyorlar. Tıpkı organların amellerini imandan çıkardıkları gibi. Kendilerine organların amellerinin imanla ilişkisinin ne olduğu sorulduğunda, onlar imanın gerekleri veya sonuçlarıdır, diyorlar.

Görüşlerinin tehlikesi,-özellikle de son zamanlarda-kalplerin amellerinden bir şeyin ihlali yönündendir. Öyle ki, din koyanın gözünde kendisini ihlal küfür veya masiyet sayılan bir şey, fakihlerin gözünde ikrar ve tasdikten ibaret olan imanı, ancak imanın ayrılmazı veya tabi olanı eşliğinde gerçekleşirse ihlal sayılmaktadır. Bu ise zaman aşımı ve hadisenin gelişimiyle de olsa, bu noktata gevşekliğe yol açması bakımından insana yeter.[676] Bu nedenle ehli sünnet,-daha önce İman Ahmed'in sözlerinde de geçtiği gibi-mürcienin fakihlerini ağızlarını açamayacakları bir şekilde susturdu.

Bu konuda şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: İman; kalbin tasdiki ve dilin söylemesidir, ameller ise imandan değildir diyenler mürcie'dir. Kûfe fakihlerinden bir grup ve onların yandaşları vardı, onların söylemleri Cehm'in söylemi gibi değildi. İnsan söyleyebilme gücü varken imanı söylemezse, mü'min olmaz, diye tanımladılar. Yine iblis ve firavun ve onların dışındakiler, kalpleri tasdik ettiği halde kâfirdirler, diye tanımladılar. Yani bu grup ve yandaşları bu iki konuda eş'arilerin aksine görüş bildirdiler.[677] Fakat bu grup kalplerin amellerini imana dahil etmedik-

674 Geçen konulardaki sapıklıklarını öğrenmek için bkz: Medâricü's-Sâlikin, anılan makamlarla ilgili bölümler, kulluk ve özellikle S. 59-72 ve 131-132 arası ve ileride gelecek olan bu amellerin bir kısmıyla ilgili ayrıntılar.

675 Ya da Hanefi fakihler. Görüşlerinin ayrıntısı S. 371 de geçmiştir.

676 638-Bkz. e'l-İman, S. 377

677 Çünkü eş'ariler dinin küfrünü bildirdiği kimsenin tasdikini geçersiz sayarlar.

leri zaman kendilerini Cehm'in görüşü susturur. Kalplerin amellerini imana dahil ettikleri zaman ise organların amellerini de imana dahil etmeleri gerekir.[678]

Bu noktada önemli bir hususa dikkat çekmek gerekiyor, o da; tabiilerden ve onların öğrencilerinden mürcie hareketini ve bu hareketle ilgisi olan kimseleri kötüleme, onların bid'atlerinden kaçındırma hususunda gelen rivayetler, bu hareketi destekleyen fakihlere yöneliktir. Zira Cehm henüz ortaya çıkmamıştır. Hatta ortaya çıktıktan sonra bile o, Horasan'dadır. Bu hareketi kötüleyen bazı Irak âlimleri ve Kûfe fakihlerinden ve onlara uyanlardan[679] başkasını tanımayan diğerleri Cehm'in akidesinden habersizdirler. Dahası da var; ibn Abdilber gibi Mağrib âlimlerinden bir kısmı, bir kerecik olsun Cehmiye'den söz etmemiştir.[680]

Dördüncü asırda ve daha sonra, mürcieyle eş'ariler arasında sanki kaynaşmaya benzer bir durum meydana geldi. Bu gün onlardan bazı hanefi fakihleri dışında hiç kimse kalmadı. Bunlar arasında selefle mürcie arasındaki ihtilafı sadece sözcüklere yüklenen anlam farkından ibaret olarak görenler vardı. Bu görüşlerini Tahâviye şarihinin sözlerine ve ibn Teymiye'nin açıklamalarının bazı bölümlerine dayandırıyorlardı. Bu konudaki gerçekler daha önce geçmişti.

4-Dördüncü grup, bu bid'at fırkalarından herhangi biri gibi değildir:

Fakat bu grup, selefin kaynağını anlayamamıştır. Dolayısıyla selefin akidesini isbattan acizlik görünümü altında ortaya çıkmıştır. Sırf taklit yolunu tutmuşlardır. Bununla bazı ilke ve hareket noktalarını kavrayamadıkları için modern erteleme olgusunu (mürcie hareketini) önleme yolunda yeterince çaba sergilemeyen son dönem ehli sünnet bilginlerinin bir çoğunu kastediyorum. Bu ilkelerden birisi kalplerin amelleri konusudur. Mürcie'nin, kesin bilgi, kabul etme ve boyun eğme, doğruluk ve samimiyet gibi tevhid kelimesinin şartlarına delil istemeleri ve bunların selefin sözlerinde temel bulmayan ibn Teymiye ve Muhammed ibn Abdulvahhab'ın bid'atlerinden olduğu iddiaları karşısında cevap vermek yormuştur.[681]

İşte bizi kalplerin amelleri konusuna geri dönmeye ve zorunlu olarak o konuyu ele almaya, kalplerin amellerinin iman içindeki yerini ve önemini açıklamaya iten şey de bu durumdur. Kalplerin amellerini ihmal ve onlardan habersizlik, müslüman toplum hayatında önemli derecede yıkıcı iz bırakmıştır. Bunlardan bazıları; ibadet kavramının içinin boşaltılması, kapsamının daraltılması, tevhid inancının zayıfla-

678 e'l-İman, S. 183

679 Bu konunun ayrıntısı, hareketin doğuşu bölümünde geçmişti.

680 Yani, girişte iman konusundaki fırkalardan söz ederken demektir. C. 9

681 Bilindiği gibi ehli sünnet mürcie'ye karşı bu şartların: "Bir kimse farkında olarak ve bilerek, içtenlik ve samimiyetle 'Lâilâhe illallah derse.." hadisi gibi çoğu hadiste bulunduğuna dair delil göstermiştir. Fakat bildiğim kadarıyla imanın kalble olan bölümünü kökünden inkarı şimdiye kadar düşünen olmamıştır.

tılması, müslüman toplumun büyük şirke düşürülmesi gibi şeylerdir. Hatta son dönemlerde mürcie, kalplerin amellerinin ibadete Allah inancına dahil olmadığı fikrini açıktan savunur hale gelerek şöyle demiştir: Ümit, korku, sevgi, saygı, razı olma, teslim olma, boyun eğme, itaat etme ve benzeri kalple yapılan ibadetlerin, hatta yaratılmışlara dua ve onlardan medet ummanın şirkle alâkası yoktur. Bir kimse diliyle "Lâilâhe illallah" demeye ve kalbiyle peygamberin getirdiklerinde doğru olduğuna inanmaya devam ettiği sürece, bunları Allah'ın dışında bir varlığa karşı yaptığı takdirde müşrik olarak adlandırılmaz.

Onların iddialarına göre şirk; yalnızca, bu yaratık tanrıdır ya da kendisine kulluk edilen Rab'dır diye kalple inanmak. Küfür de; yaptığı davranışın insanı dinden çıkaran davranışlardan biri olduğuna kalple inanmaktır. Ancak insanı dinden çıkaran davranışlardan birini bu davranışın kendisini dinden çıkarmayacağına inanarak yapan kimse dinden çıkmış değildir.

Haliyle bu düşünceye selef akidesiyle karşı çıktım. İki yöntem arasında bir takım çarpışma ve çatışmalar meydana geldi. Bunların en belirginleri Şeyhülislâm ibn Teymiye ve daha sonra da Şeyh Muhammed Abdulvahhab zamanında cereyan eden çatışmalardır. Çatışmalar bütün şiddetiyle devam etmiş, azgın mürcie mezhebi islâm dünyasının çoğu bölgelerinde at oynatmıştır.

Görüldüğü gibi bu konu, ehli sünnet velcemaat inancı taşıyan mürcie mezhebine mensup yazarların "Vahhabilik Akımına Reddiye" adıyla meşhur ettikleri davaların tamamının özüdür.[682]

Diğer taraftan konu, "Allah'ın Yasalarından Başka Yasaları Hükümran Kılmak Şehadet Kelimesini Geçersiz Kılan En Büyük Küfürdür" propagandistlerinin ortaya çıkışından ve yasama şirkinin yayılmasından sonra da sürüp gitmiştir.

Bu noktada durum, bazı kalp amelleri üzerinde daha fazla ayrıntı gerektirmiştir. Biz de Allah'ın izniyle buna başlıyoruz:

1-Rıza:

Rıza sözcüğü bir kısım bilginlerin şehadet kelimesini söylerken bulunması gerektiğini ileri sürdükleri şartlardan iki tanesini bünyesinde toplar. Bunlar; benimse-

682 Bu konuda yazılmış bir çok eser vardır. "Berâetü'l-Eş'ariyyin" yazarı (C. 2, S. 214) bunların bir kısmını listelemiştir. Adı geçen eser, bu yazarların mürcie mezhebini ve ibadet kavramının daraltılmasıyla olan şirki belgelendirme konularını işleyen en geniş eserlerdendir. Hatta bu daraltmanın boyutları, adakta bulunma, vesile edinme, hayvan boğazlama (kurban kesme) ve ululama gibi yaklaşma ve uğrunda fedakârlıkta bulunma belirtilerini ibadet kavramından çıkarmaya kadar varmıştır. Hatta puta secde etmenin doğrudan küfür olmadığını açıktan söylemişlerdir. Bkz. C. 1, S. 124-163, Tuhaflıklardan biri de, selef mezhebine mensup bazılarının kimi konularda onlarla uyum göstermesidir.

me ve boyun eğmedir. Hatta rıza sözcüğü bunlardan daha üstün ve daha kapsamlıdır.[683] Rıza sözcüğünü hem bunun için hem de kitap ve sünnette geçen dini içerikli bir sözcük olduğu için tercih ettim.

Rızanın önemini anlamak için Allahu Teala'nın şu buyruğu yeter:

"Bugün, size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslamiyet'i seçtim" (Mâide: 3)

Zengin ve övülmeye lâyık olan Allahu Teala'nın bizim için razı olduğuna biz dünden razı olur ve tereddütsüz uygun buluruz.

Dine razı olmak, islâmın esası ve imanın temelidir. Kula farz olan hiçbir iç sıkıntısı duymadan çekişme ve itiraz ve karşı gelme olmaksızın ona razı olmaktır. Allahu Teala: **"Hayır; Rabbine and olsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, sonra senin verdiğin hükmü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar."** (Nisâ: 65) buyurmaktadır.

Allahu Teala, Rasulü'nü hakem etmedikçe vermiş olduğu hükümde nefislerinde sıkıntıyı kaldırmadıkça ve hükmüne tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmayacaklarına yemin ediyor. Onun hükmünden razı olmanın aslı budur. Hakem kılma, İslam makamında; sıkıntı olmaması iman makamında; teslim olmak da ihsan makamındadır. İşte O'nun hükmüne gerçek rıza da budur.[684]

Bu rıza tek bir aşamalı değildir. Âyette de geçtiği gibi üç aşamalıdır.[685]

Buna göre bir kimse.Muhammed (sallallahu aleyhi ve selem)'in getirdiklerini temel ve ayrıntıda hakem olarak kabul etmez ve sorunlarında onlara başvurmazsa, ileride açıklaması gelecek olan itiraz çeşitlerinden biriyle O'na karşı çıkıyor demektir. Bu nedenle o kimse-bunu kabul etmese de-müslüman olamaz. Nitekim yüce Allah daha önceki âyetlerde şöyle buyurmaktadır: **"Sana indirilen Kuran'a ve senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? tağutlarının önünde muhakeme olunmalarını isterler. Oysa, onları tanımamakla emrolunmuşlardı."** (Nisâ: 60)

Nasıl olmasın? Bu alemde Allah'a edilen ilk isyanın sebebi razı olmamaktır. İblis Allahu Teala'nın Adem'i üstün tutması, ona ikram etmesi gibi ne kevni hükmüne ne de Ademe secde etmesini emri gibi dini hükmüne razı olmamıştır." Oysa Allah'ın varlığını, âhiret gününü, başkasının değil de yalnızca Allah'ın ilâhlığını tasdik ediyordu.

683 Rıza sabrı, sevgi ise arzuyu içine alır.
684 Medâricü's-Sâlikîn, C. 2, S. 192
685 a.g.e.

Hakem kabul etme esasına razı olan, fakat gönlünden sıkıntıyı gidermeyen, hattâ içini bir şüphe kemiren ya da kendisinde bir şüphe meydana gelen, müslüman olup da kalplerine iman yerleşmemiş bulunan köylü araplar gibidirler.

Gönlünden sıkıntıyı giderip de vahyin buyruk, yasak ve haberlerine mutlak teslimiyet derecesine yükselemeyen kimse, sahabenin (Allah onlardan razi olsun) üzerinde ve.Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in Hudeybiye günü gibi en zor pozisyonlarda bile doruğunda bulunduğu ihsan derecesinden aşağıda demektir.[686]

İşte ibn Kayyim'in hakkında şu açıklamayı yaptığı rıza budur: "Cihadın organların amelinden olması gibi, rıza da kalplerin amellerindendir. Çünkü her ikisi de imanın zirvesidir. Ebu Derda imanın zirvesi, hükme sabır, kadere rızadır der."[687]

Rıza, gerek Rablık ve ilâhlık, gerekse itaat ve yaklaşma yönüyle olsun tevhidi tamamen kapsar. Bu nedenle Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Rab olarak Allah'a, din olarak islâm'a ve peygamber olarak.Muhammed'e razı olan, imanın tadını tatmıştır." Bir başka sözünde de: "Ezanı dinlerken: '"Rab olarak Allah'a, din olarak islâm'a ve peygamber olarak.Muhammed'e razı oldum' diyenin günahları affolunmuştur." buyurmuştur.

"Dinin makamlarının yörüngesi bu iki hadis üzerine olduğu gibi, sınır da bunlardır. Bu iki hadis, Allah'ın rablığını ve uluhiyetini kabul ile, Resulünü kabulünü ve ona boyun eğmeyi dinini kabul ve ona teslimi kapsar.

Uluhiyetine rıza, bir olan Allah'ın muhabbetine rızayı, O'ndan korkmayı, O'ndan ummayı, O'na dönmeyi kendisini ona vermeyi, irade ve sevgi kuvvetlerinin tümünün O'na çekilmesini kapsadığı gibi, razı olanın bütün kalbi ile sevgilisi için amel etmesini kapsar ki, bu da ona ibadeti ve O'na karşı ihlası içerir. Rububiyeti kabul (rıza) ise; kulu için idaresinden razı olmayı kapsar, kulun yalnız Allah'a tevekkül etmesini, O'ndan yardım istemesini, O'na güvenmesini ve O'na itimat etmesini ve kendine yaptığı herşeyden razı olmasını içerir.

Birincisi, kendine emrolunana razı olmayı, ikincisi, kendisi için takdir olunana razı olmasını içerir.

Resul olarak peygamberlerinden razı olmaya bir göz atalım: O'na tam manasıyla boyun eğmeyi, mutlak olarak ona teslim olmayı kapsar. Öyle ki o, kendi nefsinden bile kendisine daha sevimli olacak, hidayeti ancak onun kelimelerinden alacak, ancak O'nun hükmüne başvuracak, O'ndan başkasını hakem kılmayacak, O'ndan başkasının hükmüne asla razı olmayacaktır. Ne rabbin isimlerinde, sıfat ve fiillerin-

686 S. 73 ve daha sonraki sayfalarda bununla ilgili açıklamalar geçmişti.
687 e'l-Medârik, C. 2, S. 214

de, ne de iman hakikatleri ve makamların zevkinde, ne de açık ve gizli hükümlerin herhangi birinde. Bütün bunlarda O'ndan başkasının hükmüne razı olamaz. Ancak O'nun hükmüne razı olabilir. Eğer buna gücü yetmezse, O'ndan başkasını hakem yapması, zorda kalanın karnını doyuracak şeyi ancak ölü eti ve kandan temin etmesi kabilindendir. O'nun durumuna uyan en güzel örnek temizleyici olan suyu kullanmaktan aciz olanın, ancak kendisi ile teyemmüm edebileceği topraktır.[688]

Dininden razı olmak ise, söylediği veya hüküm verdiği, emredip yasakladığı zaman bütün kalbi ile razı olur. Hükmünden dolayı kalbinde hiçbir sıkıntı kalmaz. O'na tam manası ile teslim olur. Velev ki nefsinin arzusuna ve hevesine zıt veya taklid ettiği kimsenin ve şeyhinin ve zümresinin görüşüne zıt olsa bile."[689]

Bu nedenle bu rıza, en büyük tevhid sûresi olan En'âm suresinde türleriyle birlikte açıklanmış olarak gelmiştir. Buna göre sure, hepsi de tevhidin ana unsuru olan üç rıza türünü kapsamaktadır.

1-Allahu Teala'ya kendisine yaklaşmada, kendisini ilâh kabul etmede ve kendisine kullukta ortak olmayan bir Rab olarak razı olmak. **"De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir rab mi arayayım?"** (En'âm:164)

2-Allahu Teala'ya yasa koyma ve boyun eğmede ortağı olmayan bir hakem olarak razı olmak. **"Allah size Kitabı açık açık indirmişken O'ndan başka bir hakem mi isteyeyim?"** (En'âm: 114)

3-Allahu Teala'ya kendisine sevgi ve samimiyetinde ortak olmayan bir dost olarak razı olmak. **"De ki: 'Gökleri ve yeri yaratan, beslenmeyip besleyen Allah'tan başka bir dost mu edinirim?'"** (En'âm: 14)

İmam ibn Kayyim bunu açıklar ve şöyle der:

Rab olarak Allah'a razı olmak, yönetimine razı olduğu ve ihtiyaçlarını giderdiği bir Rab olarak Allah'tan başkasına razı olmamak ve O'ndan başkasını Rab edinmemektir. **"De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir rab mi arayayım?"** (En'âm: 164)

İbn Abbas (radıyallahu anh): Rab demek efendi ve ilâh demektir. Yani Allah her şeyin Rabbi iken ben nasıl olur da O'nun dışında bir Rab ararım? demektir, der.

688 Bununla şeyh, Peygamber Efendimiz dışında birine tabi olmayı kastediyor. Bilgisizlik ve benzeri nedenlerle zorda kalan birinin, imamlardan birini taklit etmesi gibi.

689 Bu durumda dünyadaki garipler dışında bütün insanlar sizden uzaklaşırlar, Sakın ola ki, gariplikten ve tek başına kalmaktan korkmayasın. Allah'a yemin ederim ki bu durum, Allah ve Resûlüyle sohbet şerefine ermenin kendisidir. Ünsiyet kurmanın, Allah'ı Rab,.Muhammed'i peygamber ve islâmı din kabul etmenin ruhudur. Medâricü's-Sâlikin, C. 2, S. 172-173

Sûrenin başında:"**De ki: 'Gökleri ve yeri yaratan Allah'tan başka bir dost mu edinirim?'**" (En'âm: 14) buyurmaktadır.

Yani; sevgi ve itaatı içeren dostluktan kaynaklanan mabud, yardımcı, imdada koşan ve sığınılan biri olarak O'ndan başkasına razı olmamaktır. **"Allah size Kitabı açık açık indirmişken O'ndan başka bir hakem mi isteyeyim?"** (En'âm: 114)

Sûrenin ortasında:**"Allah size Kitabı açık açık indirmişken O'ndan başka bir hakem mi isteyeyim?"** (En'âm: 114) buyurmaktadır.

Yani; benimle sizin aranızda karar veren birini arayayım da anlaşamadığımız konularda onun hakemliğine mi başvuralım? İşte O'nun kitabı! O, hakimlerin efendisi. O, ayrıntılı, apaçık, yeterli ve faydalı bir kitap indirmişken, O'nun kitabından başkasının hakemliğini nasıl kabul ederiz? demektir.

Bu âyetler üzerinde hakkıyla düşündüğünüzde, onların Rab olarak Allah'a, din olarak islâma ve peygamber olarak.Muhammed'e razı olmanın ta kendisi olduğunu, hadisin bu âyetlere tercüman olduğunu ve bu âyetlerden türediğini görürsünüz. Bir çok insan vardır ki, Rab olarak Allah'a razı oldukları ve O'nun dışında bir Rab aramadıkları halde, tek başına O'nun dostluğuna ve yardımcılığına razı olmazlar. Hatta dostluklarının hükümdarın kurmaylarının dostluğuna benzeyeceği ve kendilerini Allah'a yaklaştıracağı zannıyla O'ndan başkalarını dost edinirler. Bu da şirkin ta kendisidir. Hattâ tevhid, Allah'tan başkalarını dost edinmemektir. Kur'an müşrikleri **"Allah'tan başkalarını dost edinenler"** diye nitelemeyle doludur.

Müşriklerin Allah'tan başkasını dost edinmeleri, Allah'ın Nebilerini, Rasüllerini ve mü'min kullarını dost edinmekten başka bir şeydir. Zira onları dost edinmek, Allah'a imanı ve Allah'la olan dostluğu bütünlemektir. Böyle olunca Allah dostlarını, yani Nebilerini, Resüllerini ve mü'min kullarını dost edinmek ve O'nun dışında dostlar edinmek, dosluğun bir rengidir. Bu ikisi arasındaki farkı anlayamayan, tevhidi temelinden araştırsın. Zira bu konu, tevhidin aslı ve temelidir.

İnsanlardan bir çoğu da Allah'tan başkasının hakemliğini ister ki, onun hakemliğine başvursun, onun huzurunda duruşmaya girsin ve onun kararına razı olsun. Şu üç konum ve pozisyon, tevhidin öğeleridir; Allah'tan başkasını Rab edinmemek, ilâh edinmemek ve hakem edinmemek.

Rab olarak Allah'a razi olmanın açılımı ise; O'ndan başkasına kullukta bulunmaya öfke duymaktır. İşte ilâh olarak Allah'a razı olmak budur. Bu, Rab olarak Allah'a razı olmayı bütünlemektir. Böyle olunca Rab olarak Allah'a razı olmayı benimseyenin, başkasına kulluğa öfke duymak kesinlikle hakkıdır. Çünkü Allah'tan başkasından

Rablığı soyutlamaya razı olmak, Allah'tan başkasından kulluğu soyutlamayı gerektirir. Tıpkı Rablığın tekliğini bilmek, ilâhlığın tekliğini bilmeyi gerektirdiği gibi.

Sözün özü; Allahu Teala tek başına kendisine sevgi beslenen, saygı duyulan ve itaat edilen olmalıdır. Kim O'nu sevmez, O'na saygı duymaz ve O'na itaat etmezse o, kibirlenmiş demektir. Kişi ne zaman O'nun yanında başkasını sever, saygı duyar ve boyun eğerse o kimse müşriktir. Ne zaman da sevgide, saygıda ve itaatte O'nu tek başına kabul eder ve diğer varlıklardan ayrı tutarsa, işte o zaman muvahhid (tevhid inancını benimseyen) bir kuldur. Yine de her şeyin en iyisini şüphesiz ki, Allahu Teala bilir.[690]

Rızanın karşıtı ve zıttı, Allahu Teala'nın indirdiklerine-bir kısmına ya da tamamına-itiraz ve ondan hoşlanmamaktır. Rızayı kabul etmek ve boyun eğmek olarak yorumladığımız zaman bunların karşıtı, reddetmek, itiraz etmek ve kaçınmaktır.

Toplumun kısmen veya tamamen içine düştüğü bu şeylerin hepsinde marifet ve isbat tevhidine, helal ve haram kılarak dini anlamdaki emre ve ayrıca kevni anlamdaki emre itirazlar vaki olmuştur. Toplumdan bir çoğu da Allah'ın sıfatlarına, koyduğu dini yasalarına, kaza ve kaderine itirazda bulunmuşlardır.

Bütün bu itirazların temelinde, Allah ve Resûlünden başkasından bilgi alma, vahiy dışındaki şeylerden medet umma ve onları hakem kabul etme vardır.

Bunlardan bir kısmı-kendilerince-aklı hakem kabul ederek putperestlerin felsefelerini, kendilerini kaybeden şaşkınların fikir tortularını naklederler. Bu grup kelâmcılardır.

Bir kısmı da manevi zevki, coşkuyu ve keşfi hakem kabul eder, kuruntu ve hurafenin eteklerine teslim olan (sığınan) akla boyun eğerler. Bu grup da tasavvufçulardır.

Diğer bir kısmı da akli kriterleri ve siyasi gelenekleri hakem kabul ederler. Bunun için dini-kendilerince-yararları gerçekleştirmeyi ve akli temelleri gözetmeyi kanıt olarak gösterirler.[691] Buna dayanarak kanları, malları, namusları ve yasaklığına dair açık belgeler bulunan başka şeyleri serbest sayarlar. Bu tutum, yanlış ictihad ve rasgele uygulama çerçevesinde meydana gelmesi yanında, beşeri yasaları hakim kılarak ve onları ilâhi yasalar yerine koyarak, hattâ daha da ileri gidip Allah'ın özellikle cihad (Allah yolunda savaş), örtünme, dostluk, velâyet, vekâlet ve toplum yönetimi konularında indirdiklerinden bir çoğunu küçümseyerek ve kerih görerek, toplumun modern çağda içine düştüğü büyük şirkin ve kapsamlı itirazın da hazırlayıcısı olmuştur. Bırakalım da imam ibn Kayyim, kendi zamanında toplumun ulaştığı

690 e'l-Medâric, C. 2, S. 181, 183,

691 Bunlar bir bakıma müctehid fakihler ve sultanların gözdesi olan âlimler, bir bakıma da çöküş dönemlerinin hakimleridir. İşin doğrusu, dine ters düşen hiç bir şeyde kesinlikle bir yarar yoktur. Çünkü dine dayanmayan hiç bir temelin dikkate alınması doğru değildir.

itiraz boyutlarını, ayrıntılı olarak bize açıklasın. Okuduktan sonra sana: Bizim zamanımızda olsaymış nasıl olacakmış? demen yeterlidir.

İbn Kayyim (Allah rahmet eylesin) şöyle der:

İtiraz, insanlar arasında yayılma özelliğine sahip üç çeşide ayrılır. Ondan korunanlar, yalnızca Yüce Allah'ın koruduklarıdır.

Birincisi: Allahu Teala'nın isim ve sıfatlarına asılsız kuşkularla itirazdır.

Savunucuları bunlara her ne kadar akla dayalı kesin ilkeler diyorlarsa da gerçekte bunlar, bilgisizliğe dayalı saçma hayaller ve zihinde üretilen imkânsız muhallerdir.

Bunlarla Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarına itiraz ediyorlar ve aleyhinde hükümler veriyorlar. Yine bunlarla Yüce Allah'ın zatında ve Resûlünde varlığını bildirdiklerini yok sayıyor, yokluğunu bildirdiklerini de var sayıyorlar. Yine bunlarla Yüce Allah'ın düşmanlarını dost, dostlarını düşman biliyorlar. Yine bunlarla sözleri yerlerinden değiştiriyor, kendilerine belletilenin bir kısmını unutuyor, din konusunda aralarında bölük bölük oluyor ve her bölük kendi tuttuğu yoldan memnun oluyor.

Bu itirazdan koruyan şey, vahye salt teslimiyettir. Kalb vahye teslim olduğu zaman vahiyle gelenin sağlamlığını, akla ve yaratılışa en uygun olduğunu görür. Böyle olunca kulak da akıl da fıtrat da onda buluşur. Bu da imanın en mükemmelidir. Bu mertebeye eren kimse, kulağı, aklı ve fıtratı arasında amansız bir savaş süren kimse gibi değildir.

İkincisi: Allahu Teala'nın buyruk ve dinine itirazdır.

Bu itirazı yapanlar da üç çeşittir.

1-Allahu Teala'ya kişisel görüşleri ve Yüce Allah'ın haram kıldıklarını helal kılmayı, helal kıldıklarını haram kılmayı, görev saydıklarını düşürmeyi, sorumlu tutmadıklarını görev saymayı, geçerli kıldıklarını geçersiz, geçersiz kıldıklarını geçerli saymayı, yürürlüğe koyduklarını kaldırmayı, yürürlükten kaldırdıklarını yürürlüğe koymayı, genel anlamda kullandıklarını sınırlandırmayı, sınırlandırdıklarını genelleştirmeyi bünyesinde barındıran kriterleriyle itirazda bulunanlar.

Bunlar selefin tümüyle zemminde birleştikleri ve yeryüzünün uzak köşelerinden savunucularına seslenerek, insanlardan kaçınmaları ve uzak durmaları konusunda uyardıkları görüşler ve ölçütlerdir.

2-İnanç ve din gerçeklerine Yüce Allah'ın izin vermediği bir dini koymayı ve Resûlünün mübarek ağzından koyduğu dini kaldırmayı, imanın gerçekleri yerine

şeytanın hilelerini ve bilgisiz nefislerin zevklerini geçirmeyi bünyesinde barındıran manevi zevkler, coşkular, hayaller ve asılsız şeytani keşiflerle[692] itiraz.

Merak konusu olan şudur ki, bu işin ehli olanlar zevk sahiplerine karşı çıkıyorlar. Bulundukları durumların hepsi de onlara zevk veriyor, fakat zevkleri Yüce Allah'ın muradına ters düşmeyi, dininden yüz çevirmeyi, zevkin Allah'a bir yakınlaşma olduğu inancını içeriyor. Bu nerede, kötülüğünü itiraf eden şehvet sahipleri, ondan istiğfar edenler, kusur ve ayıplarını ikrar edenler ve bu zevklerin dine aykırı olduğunu kabul edenler nerede?

Bunlar kendilerinin bir din kabul ettikleri, Allah'ın dininden ve yasalarından önde tuttukları, kalplere onlarla pusu kurdukları, kalpleri onlarla Allah yolundan kopardıkları zevklerdedirler. Onların akla uymalarından, bunların manevi zevklerinden, ötekilerin gerçek dışı görüş ve ölçütlerinden, dünyanın viraneliği, varlık âleminin bozukluğu ve din kurallarının yıkılması doğmuştur. Eğer Allahu Teala dini koruyan, ilkelerini açıklayan ve hile yapanın hilesinden himaye eden birini sürekli bulunduracağını garanti etmeseydi, işler çığırından çıktı çıkacaktı.

3- Despot yönetim kademelerinin Allah ve Resûlünün hükmüne tercih ettikleri ve kulları arasında kendisiyle hükmettikleri, onların uğrunda ve onlarla Allah'ın yasalarını, adaletini ve yaptırımlarını işlemez hale getirdikleri zalim siyasetleriyle inanç ve din gerçeklerine kafa tutmaktır.

Sonuçta gruplar şu görüşlere varıyorlar:

İlk grup: Akılla nakil (edille-i şer'iyye) çeliştiği zaman aklı ön plânda tutarız,

Diğerleri: Eserle (hadis ve haberle) kıyas (edille-i şer'iyye'nin dördüncüsü) çeliştiği zaman, kıyası ön plânda tutarız,

Manevi zevk, keşif ve coşku sahipleri: Zevk, keşif ve coşkuyla âyet ve hadislerin zahiri anlamı çeliştiği zaman, zevk, keşif ve çelişkiyi ön plânda tutarız,

Yönetim kadrosu ise: Din ve siyaset çeliştiği zaman, siyaseti ön plânda tutarız, diyorlar.

Böylece her grup dinin karşısında kendine göre bir put ediniyor ve onu hakem kabul ediyor.

Onlar: Sizin nakliniz varsa bizim aklımız var,

Bunlar: Sizin hadis ve haberleriniz varsa bizim de kıyas, rey ve fikirlerimiz var,

692 Buradaki keşifler kelimesi manevi hallere vakıf olma anlamında kullanılmıştır.

Şunlar: Sizler belgelerin dış anlamlarını alıyorsunuz, oysa bizler belgeleri iç yüzlerine ve gerçek anlamlarına göre değerlendiriyoruz,

Diğerleri ise: Sizin dininiz varsa bizim de siyasetimiz var, diyorlar.

Üçüncüsü: Allahu Teala'nın fiillerine, kazasına ve kaderine itiraz.

Bu, cahillerin itirazıdır ve bu, açıkla kapalı arasındadır. Bunun sayılamayacak kadar türleri vardır. [693] Bu itiraz vebalının bedenine vebanın işlediği gibi gönüllere işlemiştir. İnsan sözlerini, ideallerini, isteklerini ve davranışlarını göz önüne getirirse, bunu elbette kalbinde açıkça görecektir. Bütün gönüller Allah'ın plânlamasına, paylaştırmasına ve eylemlerine itiraz ederler. Ancak Allah'a tamamen güvenen, beşerin ulaşabildiği son noktaya kadar O'nu hakkıyla tanıyan bir gönül, bunun dışında kalır. İşte onun payı, tamamen teslim olmak, tamamen boyun eğmek ve tamamen hoşnut olmaktır. [694]

2-Sevgi:

Bütün sözlerin temelinde tasdik bulunduğu gibi[695] din ve inançla ilgili davranışların hepsinin temelinde sevgi de vardır. İnsanın yaptığı bütün davranışlar-daha önce de açıkladığımız gibi-mutlaka kalpten gelen bir iradeden kaynaklanması gerekir. Bu iradenin kökeninde bazen sevgi, bazen de nefret yatmaktadır. Böyle olunca insanı davranışa iten faktör, alternatifsiz ya arzu ve itaat ya da korku ve zorlama olacaktır.

Dinle ilgili davranışlar ikiye ayrılır:

a-Salt ibadet olan davranışlar: Namaz, oruç ve hac gibi.

b-Niyete bağlı olan davranışlar: İbadeti güçlü yapmak niyetiyle yemek, içmek ve uyumak. Allah'a yaklaşmak niyetiyle çoluk çocuğuna harcamada bulunmak ve benzeri gibi ibadetler..

Öncekiler ancak niyetle geçerlidir. Sonrakiler de ancak niyetle karşılık alır ve yaklaşma niteliği kazanır. Sonuç olarak ortaya çıkmıştır ki bütün davranışlarda niyet, temel faktördür.

Bu niyet; irade ve gaye anlamı taşır, ya sevgi veya korku olmanın dışında başka bir şıkkı yoktur. Ama fakihlerin hükümlerde andıkları özel niyet başka bir şeydir.[696]

693 Buna örnek olarak kâfirlerin peygamber seçimine, yahudilerin peygamberin kendilerinden gelmeyişine ve haricilerin, Allah'ın taksimine itirazları ve benzeri verilebilir.

694 e'l-Medâric, C. 3, S. 69-71

695 Şeyhülislâm ibn Teymiye'nin konunun sonundaki sözüne bakınız.

696 Fakihler niyetle, ibadetlerin bir kısmının diğerlerinden ayrılmasını kastederler. Farz namazın sünnet-i müekkededen ayrılması gibi. Burada aranan şey, davranışların amacının yalnız Allahu Teala mı, yoksa başkası mı olduğunun ortaya çıkmasıdır. İşte.peygamber'in sözünde niyet kelimesinin kullanı-

Allahu Teala mü'minle münafığın davranışları şekil ve görüntü bakımından aynı olduğu halde ikisinin durumlarının ve sonlarının niyetlerine bağlı olarak değişeceğini haber verir. Örneğin infak (Allah yolunda harcama) konusunda Yüce Allah şöyle buyurur: **"Arınmak için malını veren, en çok sakınan kimse ise ondan uzak tutulur. O yaptığı iyiliği birinden karşılık görmek için değil, ancak yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır."** (Leyl: 17-21) Bir başka âyette de şöyle buyurur: **"Verdiklerinin kabul olunmasına engel olan, Allah'ı ve peygamberini inkar etmeleri, namaza tembel tembel gelmeleri, istemeye istemeye vermeleridir."** (Tevbe: 54)

Buna göre mü'min, ibadetleri severek ve hoşlanarak yapar, karşılığı kabul görme ve beğenilme olur. Munafık ise ibadetleri hoşlanmayarak ve tembellik ederek yapar, onun da karşılığı geri çevrilme ve boşa gitme olur.

Mü'minlerin kendilerinin iman dereceleri de sevmeye ve hoşlanmaya göre değişir. Peygamber Efendimiz'e ulaşıncaya kadar sıkıntılara göğüs geren, müslüman olur olmaz müslümanlığını kâfirlerin suratlarına haykıran, günlerce onların darp ve işkencelerine katlanan[697] Ebû Zer (radıyallahu anh)'in imanıyla Peygamber'in huzuruna gelen ve Peygamber kendisine:

-"Müslüman ol." dediğinde:

-İçimden dine karşı bir istek duymuyorum ve ondan hoşlanmıyorum,[698]diyen ve kendisine Peygamber'in:

-"Öyle de olsa sen yine de müslüman ol." buyurduğu bedevi'nin imanı arasında ne kadar fark vardır?

Hattâ hak din araştırmasıyla uzun yıllar geçiren, bir rahibin hizmetinden diğerine koşan, bu uğurda kölelik konumuna düşen, Peygamber Efendimizin haberi

mının temelinde yatan şey budur. Ancak Kur'an'da bu niyet, irade diye geçmektedir. Nitekim Allahu Teala: **"Aranızdan dünyayı murad edenler de vardır, âhireti murad edenler de vardır.)** ve ayrıca: **"Sizin Allah rızasını murad ederek verdiğiniz herhangi bir sadaka, böyle (faiz gibi) değildir. İşte onlar, sevaplarını kat kat artıranlardır."** buyurmaktadır. Nitekim Allahu Teala irade'den Allah'ın rızasını amaçlamak olarak da bahseder: **"Siz yalnızca Allah rızasını amaçlayarak harcamada bulunursunuz."** buyurmaktadır. Hadislere gelince, niyet sözcüğünü açıkça ortaya koymuşlardır. Örneğin: "Ameller niyetlere göredir ve her kişi için niyetlendiği şey vardır." Ve "Bir defada yok edilecekler, sonra Allahu Teala onları niyetlerine göre yeniden diriltecektir." Ve "Bir kimsenin niyeti dünya ise Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin." hadisleri gibi. İşte selefin sözlerinde geçen niyet budur. İmanın parçalarını açıklarken geçen: "Güç yalnızca amelledir, amel yalnızca niyetledir, niyet de yalnızca sünnete uygunlukladır." sözlerinde olduğu gibi. Niyetin bu iki anlamı arasındaki fark için bkz. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, önceki hadisin açıklaması.

697 Ebu Zer (radıyallahu anh)ın islâma giriş hikayesi daha önce geçmişti.

698 e'l-Müsned, C. 3, S. 19, 181, ondan hoşlanmıyorum sözünün anlamı, gönlüm şu anda dinden hoşlanmıyor, ona karşı bir istek duymuyor, henüz islâma açık ve ondan sevinç duyar hale gelmedi, demektir. Her şeye rağmen Rasûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisini islâma ve gerçeği kabule yönlendirmiştir.

kendisine ulaştığında hurma ağacının üzerindeyken sevinç ve özleminden ağaçtan düşeyazan Selman e'l-Fârisi'nin müslüman olmasıyla müellefe-i kulûb'un islâma girmeleri arasında bile arapların islâma girerken çektikleri cefa ve uğradıkları horlanma ve küçümsenme bakımından farklar vardır.

Bu noktada sevgi, kalplerin amellerinin temeli ve tevhid kelimesinin şartlarından biri olmuştur. "Çünkü İslam, sevgi, zayıflık ve itaatla Allah'a teslim olmaktır. Muhabbeti olmayanın İslamı yok demektir. Hatta muhabbet, La ilahe illallah kelimesinin aslıdır. Çünkü ilah kelimesi bu şehadette me'luh (ilah edinme) anlamındadır. İlah; kulların, severek, zelil olarak, korkarak, umarak, tazim ederek ve itaat ederek kendisine ibadet ettikleri varlıktır. Buna karşılık mabud ise, kalplerin sevdiği ve önünde zelil olduğu varlıktır. İlah edinmenin aslı, ona ibadet etmektir. Bir şey ibadet ise, sevgi mertebelerinin sonudur. Bir kimseye sevgi hakim olduğunda ve sevgilisi için kendisine boyun eğdirdiğinde "Abbedehu'l-Hub ve teyyemehu" (Sevgi onu itaat altına aldı ve aklını alıp kul köle yaptı) derler ki, bu ifade ibadet etmenin sevgi mertebelerinin sonu olduğuna şahittir. Muhabbet kulluğun aslıdır. Muhabbetsiz, rızasız, hamd ve şükürsüz, korku ve recasız Allah'a dönüş mümkün olur mu? Aslında sabır ancak sevenlerin sabrıdır. Çünkü hoşnutluğunu ve sevgisini elde etmekte ancak sevgili ile tevekkül edilir.

Aslında zühd de bunun gibi sevenlerin zühdüdür. Çünkü onlar, sevgililerin sevgisine ermek için, sevdiklerinden başkasının sevgisinden zühd içinde olurlar.

Yine bunun gibi, aslında haya da sevenlerin hayasıdır. Çünkü o, sevgi ve tazimin arasından doğar. Muhabbetten doğmayan ise sırf korkudur."[699]

Kulun kendileri olmadan şehadet getirmiş sayılmadığı diğer kalp amelleri de böyledir.

Allahu Teala sevgideki içtenliği, mü'minlerle kâfirler arasında bir ayrım kabul etmiştir. Buna göre bir kimse sevgide Allah'tan başkasını O'na ortak eder ve O'nunla eşit görürse, o kimse Allah'tan başkasını O'na denk sayan ve mabud kabul eden müşriktir. Kaldı ki kalbi bir kerecik Allah ve Resûlünün ve O'nun dininin sevgisinden boş kalan ve dinini kerih gören, kalbinde sadece soyut bir tasdik kaldığı sürece iblis ve firavun'un küfürleriyle kâfirdir. Çünkü Allah : **"İnsanlar arasında, Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri ilah olarak benimseyenler ve onları, Allah'ı severcesine sevenler vardır. Müminlerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir."** (Bakara: 165) buyurmaktadır.

Böylece bir kimse Allah'tan başkasını-Allah'ı sevdiği gibi-severse, Allah'tan başkasını ona denk saymış olur. Bu, yaratma ve Rablıkta değil, sevgide denkliktir.

699 e'l-Medâric, C. 3, S. 26

Şüphe yok ki, yeryüzü halkından hiç kimse bu denkliği Rablıkta kabul etmemiş, ancak sevgide kabul etmiştir. Buna göre yeryüzü halkının çoğunluğu, Allah'tan başkasının denkliğini sevgi ve saygıda kabul etmiş olur.

"Bu söz edilen "bir seviyede tutuş" onların cehennemde ilahlarına ve koştukları eşlere, azap görürken söyledikleri ve Allah'ın hikaye edip bildirdiği şu ayette mevzu edilmektedir: **"Vallahi biz apaçık bir sapıklıkta idik; çünkü biz sizi alemlerin Rabbine eşit tutmuştuk."** (Şuarâ: 97-98) Ve biliniyor ki onlar alemlerin Rabbi olan Allah'ı yaratma ve rablıkta onlarla bir tutmuyorlar, ancak ve ancak muhabbet ve tazimde bir tutuyorlardır. Allahu Teala'nın, **"Sonra küfredenler, Rablerine başkalarını denk tutarlar."** (Enam 1) ayetindeki denk tutma işte budur. Yani muhabbet ve tazimden ibaret olan ibadette başkasını ona denk tutuyorlar."[700]

Sevginin ve içtenliğinin soyutlanması şehadet kelimesinin ilk yarısıyla-ki, o da; Allah dan başka ilâh olmadığına tanıklıktır-ilgili olduğuna göre, Peygamber'e tabi olmayı ve O'nun hakemliğine başvurmayı soyutlamak, şehadet kelimesinin ikinci yarısıyla-ki o da;.Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna tanıklıktır-ilgili sevginin gerçekleşmesi demektir.

"Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah affeder ve merhamet eder. De ki: "Allah'a ve peygambere itaat edin". Yüz çevirirlerse bilsinler ki, Allah inkar edenleri sevmez." (Âl-i İmrân: 31, 32,)

İşte bu gördüğünüz sevgi âyetidir ve sıkıntı âyetidir. "Seleften bazısı şöyle der: Bir kısım insanlar Allah'ı sevdiklerini ileri sürmüşlerdir, bunun üzerine Allahu Teala bu sıkıntı âyetini indirmiştir."[701]

Hafız ibn Kesir (Allah rahmet eylesin) şöyle der: Bu âyet-i kerime, Allah'ı sevdiklerini ileri sürüp de Peygamber Efendimizin yolunda olmayan herkesi bağlar. Böyle diyenler bütün söz ve fiillerinde Peygamberin getirdiği şeriatine ve tebliğ ettiği dinine tabi oluncaya kadar aynı zamanda birer yalancıdırlar. Nitekim Buhârî'nin Sahih'inde yer alan bir hadiste Peygamber Efendimiz şöyle buyurur: "Hakkında açıklamamız bulunmayan bir işi yapanın yaptığı iş, tarafımızdan kabul görmez."

De ki: "Allah'a ve peygambere itaat edin". Yüz çevirirlerse" yani buyruklarına karşı çıkarlarsa, (Bilsinler ki, Allah inkar edenleri sevmez." Bu âyet anlatıyor ki, yaşayış biçiminde veya izlenen yolda.Peygamber'e aykırı davranmak, küfürdür. Yani insanı dinden çıkaran bir davranıştır. Oysa Allah bu sıfatı takınanları sevmez. Her ne kadar o kendisi Allah'ı sevdiğini iddia etse ve ileri sürse de bu değişmez. Peygamber Efendimiz de şöyle buyurur: "Sizden biriniz ben kendisine çocukların-

700 e'l-Medâric, C. 3, S. 21
701 a.g.e. S. 22

dan, ana babasından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadığım sürece layıkıyla iman etmiş sayılmaz."[702]

İbn Kayyim'i (Allah rahmet eylesin) şöyle derken buluruz: "Onların Allah'ı sevmemeleri, Allah'ın resulüne uymamalarına bağlanmıştır. Resule uymama onların Allah'ı sevmemelerinin bir neticesidir. Öyle ise onların Allah'ı, Allah'ın da onları sevmesinin gerçekleşmesi Allah'ın Resulü'ne tabi olmadan düşünülemez.

Bu, şunu da gösterir ki Allah'ın Resulü'ne uymak, Allah ve Resulünü sevmek, Allah'ın emirlerine itaat etmektir. Allah ve Resulü kula herşeyden daha sevimli olmadığı müddetçe, kulluk tamam olmaz. Böylece kulun nezdinde Allah ve Resulü'nden daha sevimli bir şey olmaz. Ne zaman ki kulun nezdinde Allah ve Resulü'nden daha sevimli bir şey bulunursa, işte bu, Allah'ın sahibini asla affedip hidayete erdirmediği şirktir. Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **"De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden evler sizce Allah'tan peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fasık kimseleri doğru yola eriştirmez."** (Tevbe: 24)

Kim bu sayılanlardan birine itaat etmeyi, Allah ve Resulü'ne itaatin önüne geçirirse, bunlardan birinin sözünü Allah ve Resulü'nün sözüne tercih ederse, onlardan birinin rızasını Allah ve Resulü'nün rızasının önüne alırsa, bunlardan korkmayı, ummayı, tevekkülü, Allah korkusu, ümidi ve tevekkülüne tercih ederse veya bunlardan biri için amel etmeyi, Allah için amel etmenin önüne alırsa gerçekte bu kişi kendisine Allah ve Resulü herşeyden daha sevimli olan birisi değildir. Dili ile sevdiğini ifade etse bile, bu onun bir yalanı ve bulunduğu halin aksini haber vermesinden başka bir şey değildir. Birinin hükmünü Allah ve Resulü'nün hükmünden öne alanın durumu da böyledir. Ona göre bu takdim edilen şey, Allah ve Resulü'nden daha sevimlidir. Fakat bunlardan birinin hükmünü, sözünü, taatını, rızasını öne alan bir yönden Resule uymuş olabilir. Şöyle ki, emredenin, hükmedenin ancak Resulullah'ın söylediği ile emredip, hükmettiğini zanneder ve ona itaat etmiş, birşeyin hükmünü ona danışmış ve onun görüşlerini kabul etmiş gibi olur. Eğer bu kişi bundan başkasına muktedir değil ise, özürlü sayılır. Resule ulaşmaya muktedir olunca ve ondan başkasına uymanın mutlak olarak veya bazı durumlarda, daha evla olduğunu bilir, Resule ve iltifat edilecek olana iltifat etmezse onun durumundan korkulur. Ve bu kişi vaid (Allahın azabla tehdidi) sınırları içindedir. Eğer ona muhalefet edenin akıbetini hafife alır, onu küçük görür, şeyhine uymaktansa ona uymayı daha uygun görmezse bu kişi Allah'ın sınırını aşan zalimlerdendir. Doğrusu Allahu Teala herşey için bir ölçü koymuştur."[703] *

702 Bu hadisi Buhâri ve Müslim rivayet etmişlerdir. Hadis no: 44
703 Medâricü's-Sâlikîn, C. 1, S. 99, 100 * (Bak)

İbni Kayyım, Peygamber'i sevmenin beraberindeki ayrılmazların bir kısmını açıklarken ki,-bunlar Peygamber'in katında yerine getirilmesi gereken âdâptandır-şöyle der: "Ona karşı olan edebin başı, ona tam teslim olmak ve emrine boyun eğmektir. Akli denilen boş hayallerle karşı koymaksızın onun verdiği haberleri kabul ve tasdik etmektir. O haberler hakkında şek ve şüpheye düşmemeli, onun haberlerine başkalarının görüşlerini tercih etmemeli, onların zihin süpürüntülerine aldırmamalı, onu hüküm kabul etmede, teslimiyette, boyun eğmede ve itaatte tek bilmeli (Tevhid). Nasıl ki Allahu Teala'yı ibadet, huşu, zillet, tevbe ve tevekkül de tek kabul ediyorsa.

Burada iki tevhid vardır. Kulun Allah'ın azabından kurtulması ancak bunlarla mümkündür. Biri, Resule uymanın Tevhididir. Böylece kul ondan başkasına hüküm götürmez. Resulden başkasının hükmüne razı olmaz, şeyhinin, imamının, mezheb sahiplerinin, gurubunun ve büyük kabul ettiği kimselerin hükümlerini Resul'ün hükmünden üstün tutmaz. Bu şeyhler ona izin verirlerse Resulullah'ın emrini yerine getirir ve haberini kabul eder. Öyle ise selameti istemek onun emrinden, haberinden yüz çevirmek ve kulun işi şeyhlere havele etmesidir, aksi takdirde onun kanumlarına tahrif etmiş olur. Ve yaptığı bu tahrife de tevil ve haml adını takar da "ben onu tevil ve hamlediyorum" der.

Zira Allah'a şirk koşmanın dışında mutlak anlamda kulun Rabbine karşı her türlü günahı yüklenmesi, onun için, peygamber'i bu şekilde kabul etmesinden daha hayırlıdır.

Şüphesiz birgün onların büyüklerinden biri ile karşılaştım ve şöyle dedim: "Allah aşkına sana soruyorum, eğer bugün Allah'ın Resulü aramızda canlı olsa, kelamını ve hitabını bize yöneltse, bize herhangi birisinin görüşüne mezhebine kelamına itibar etmeden ona uymak farz mıdır, yoksa onun söylediklerini, insanların görüş ve akılları ile karşılaştırdıktan sonra mı kabul etmemiz farzdır?"

"Bilakis farz olan Resul'den başkasına iltifat etmeksizin, ona uymaya çalışmaktır" dedi. Ben tekrar sordum: "Öyleyse bu farzı bizden tekrar nesheden nedir? Hangi şeyden dolayı neshedilmiştir?" Bunun üzerine elini ağzına koydu, şaşkınlık içinde kaldı, bir kelime bile konuşamadı.

Şunlar da havasın (seçkinlerin) Resulullah'a karşı olan edebidir. Onun emrine muhalefet etmemek, ona şirk koşmamak, sesi yükseltmemek, ona salat ve selamda bulunurken uzuvları titretmemek, onun kelamını yakinin dışında tutmamak, ondan marifetullah bilgisini almak ve Allah'ın hükümlerini ondan öğrenmektir."[704]

Ve şöyle diyor: "Üç özellik vardır ki, kimde bunlar varsa imanın tadını bulur. Allah ve Resûlünün kendisi için diğer her şeyden sevimli olması, sevdiğini sadece

704 İmam bununla tasavvuf erbabının mevlidlerde ve diğer törenlerde yaptıklarına reddi kastediyor.

Allah için sevmesi ve Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra küfre dönmek kendisine ateşe atılmak gibi iğrenç gelmesi."[705]

Allah ve Resûlullah sevgisi dinsiz ve bid'atçilerin ağızlarına sakız yapabilecekleri bir mesele ya da munafıkların kullanabilecekleri bir slogan değildir. Doğrusu o, peygamberin getirdiklerine tabi olarak Allah'ın birliğini ve O'na itaati gerçekleştirmektir. Buna göre Peygamber sevgisi, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna kulun ancak kendisiyle tanıklık ettiği şeydir. Dolayısıyla yalnızca Peygamber'e tabi olmakla, O'nu aziz bilmekle, O'nun şeref ve onuruna saygı göstermekle, O'nun sünnetini yüceltmekle ve O'nun buyruk ve yasakları karşısında kendisine öncelik tanıma düşüncesi taşımamakla gerçekleşir. Nitekim bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz: "Sizden biriniz arzularını benim getirdiklerime uydurmadıkça, hakkıyla mü'min olamaz." buyurmaktadır. [706]

İmam ibn Kayyim, bu büyük esası açıklarken şöyle diyor:

İbadetin temeli Allah sevgisidir. Bunun içinde peygamberlerini, meleklerini ve Allah dostlarını sevmek de vardır. Böyle olunca bunların sevgisi, Allah'ın sevgisinin bütünleyicisidir. Yoksa Allah sevgisi yanında O'nun gibi sevdikleri denk varlıklar edinen kimselerin sevgisi gibi değildir.

Allah'ı sevmek, O'na kulluğun gerçek yönü ve sırrı olunca, bu sevgi ancak buyruklarını yerine getirmekle ve yasaklarından uzak durmakla gerçekleşir. Buyruğa uyulup yasaktan uzak durulduğu zaman, gerçek kulluk ve sevgi ortaya çıkar. Bu yüzden Allahu Teala peygamberine uymayı Allah sevgisine bir simge, sevdiğini iddia edene de bir tanık kılmıştır. Böyle olunca Allahu Teala: **"De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin."** (Âl-I İmran: 31) buyurmuştur.

Âyet-i kerimede Allah'ı sevmeleri, Resûlüne tabi olmaları şartına bağlanmıştır. Aynı zamanda Allah'ın onları sevmeleri de Resûlüne tabi olmaları şartına bağlamıştır. Şartlara bağlanan bir şeyin şartlar bulunmadan meydana gelmesi ve şartlar gerçekleşmeden gerçekleşmesi mümkün değildir. Buradan anlaşılıyor ki, peygambere uymanın olmadığı yerde Allah sevgisi de olmamaktadır.

Doğrusu Allah'ı tanıma konusunda çelişki ve arayış içinde bulunan bunamış akıllara ve hükümlerde adamları taklide ve onların görüşlerine güveniyoruz. Kur'an ve Sünneti sadece nezâketen okuruz, yoksa onlardan dinin esas ve ayrıntılarını alacak değiliz. Kim böyle bir talepte bulunur ve ona boyun eğerse, tedbirlerini boşa çıkarma yolunda ona saldırırız ve kökünü kesmeye çalışırız.

705 Hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir. Hadis no: 43
706 Hadisin senedi hakkında açıklama için bkz. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem.

Şu imamın söylediklerine bakınız. O, kendi çağının gerçeklerini dile getiriyor. O günlerde ibadette Allah 'ı tevhidden ve tabi olmakta Peygamber'i tevhidden sapmalarını anlatıyor. Oysa bunlar Allah ve Resûlünü sevdikleri iddiasındalar. Bir yandan da kelâmın sapıklıkları ve tasavvufun bid'atlarıyla sarılmış durumdalar. Nitekim bu, Eş'arilerin şu sözlerine benzer: Nakli delillerin dış anlamlarını mutlaka kesin kurallarla karşılaştırmalıdır. Çünkü onlar kesindir. Nakli delillerin dış anlamı ise-onların iddiasınca-zandır. [707]

Diğer taraftan tasavvufçuların sahih belgeleri keşif, zevk ve hal ile karşılaştırma, mezhepler arasında ittifaktan yana olanların sahih hadisleri mezhep imamının görüşleriyle karşılaştırma ve benzeri bozuk yorumlarla kamufle edilen görüşler belirtmelerine benzer.

Ben de diyorum ki, eğer bu sapmalar tehlikeli ise, kâfirlerin yasalarını yürürlükte tutmak, yöntemlerini kullanmak, hayat tarzlarını yaşamak, bunları kitap ve sünnete üstün tutmak, dine sarılmaya ve dini hakim kılmaya davet edenlere savaş açmak, hatta olabildiğince köklerini kazımak gibi son dönemlerde meydana gelen sapmalara ne demeli? Bununla birlikte bu açık küfür sahipleri ve kendi dinlerinin adamları Allah'ı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ı sevdiklerini öne sürüyor, iddia ettikleri bu sevgiyi gösteriler, bid'ata dayalı törenler ve diğer "Dırar" faaliyetleriyle anlatmaya çalışıyor, böylece kimi öğüt veren bilginlerin akıllarını çeliyor, helal görmedikleri mazeretine sığınarak Allah'ın verdiği hükümleri bunlar üzerine vermekten kaçınıyorlar.

Bunun, Allah'ın birliğine ve.Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şehadeti bozan, yani ibadette Allah'ı ve tabi olmakta Muhammed'i tek kabul etme anlayışını bozan çağdaş şekli, yorum ve mukayeselerden soyutlanır, fayda ve samimiyet amacından arınır, uluhiyet makamına açıkça hakimiyeti, Allah'ın ve Resûlünün yerine hükmetme yetkisi yasallaşmış biçimde karşımıza çıkar.

Bu şeklin sürekli tekrarlanıp duran belirtilerinden biri de; Allah ve Resûlünün hükmünü kanunların kendisine mutlak yasama hakkı verdiği otoritenin onayına sunmak ve bu hükmü ikrarını onun uygun görmesine bağlamaktır.

Bunun örneği: İçkinin yasak olmasıdır. Bu, islâm dininde zorunlu ve kesin bir hükümdür. Davetçiler ve ılımlı bilginler bunun resmi ve bağlayıcı bir yasa olması yönünde anlatımda bulunmak üzere kendisine anayasa hükmüyle mutlak yasama yetkisi verilmiş bulunan devlet başkanına ulaşmak için yollar arıyorlar. Eğer lûtfeder de talebi kabul ederse, sözünü ettiğimiz davetçi ve bilginler bunu yasama meclisine anlatma fırsatı bulacaklar ki, devlet başkanı da onaylayıp onaylamadığı yolunda görüş bildirecektir.

707 e'l-Medâric, C. 2, S. 387-388

Sonra mecliste benimseyenlerle bütün güven ve cesaretleriyle itiraz edip karşı çıkanların oyları arasında savaş cereyan edecektir. Çünkü onlar doğal davranışlarını sürdürecek ve yasal baskılarını devam ettireceklerdir.

En iyi durumda-belki de en iyi varsayıma göre-karar, çoğunluğa göre çıkacak, bu noktadan itibaren bağlayıcı bir hüküm haline gelecek, beşeri yasanın maddelerinden birinin kapsamına ilgili maddenin fıkralarından biri olarak eklenecek, bununla birlikte yürütmenin başındaki kişi, anayasa hükmüyle koruma altına alınan-dilediği an-bu maddeyi yürürlükten kaldırma yetkisini saklı tutacaktır.

Yani herhangi bir devlet örneğin içki içeni kırbaçlama gibi dinin hükümlerinden bazılarını uygulasa, bu hüküm Allah tarafından konulduğu için bağlayıcılığı ve geçerliliği olan bir yasa niteliği kazanmaz. Aksine kendisine sunulmasından sonra onay veren resmi yasanın yürütmenin başı saydığı kimsenin baskısıyla yürürlüğe giren bir yasa hüviyeti kazanır.

Bu durumda onlara göre Allahu Teala'nın bizzat yasama yetkisi yoktur. O, kendisine itaat edilmeye de layık değildir. Hükmünün doğrudan bağlayıcılık niteliği de yoktur. Hükümlerinden bazıları baskı kaynaklarına ve yasama yetkisine sahip olanların kendi arzularına uygun oluşu nedeniyle seçilip beğenilmiştir. Bu yetkiye sahip olanlar da insanlardır!!

Biz bu müslümanlık iddiasında bulunanlara İmam ibn Kayyim'in kendilerinden öncekilere yönelttiği sorunun aynısını yönelteceğiz ve şöyle diyeceğiz: Varsayalım ki, Peygamber hayatta ve aramızda, O'nun sözleri ve hitabıyla yüzyüzeyiz, bizlere Allahu Teala'nın herhangi bir konudaki hükmünü okudu, doğrudan emrine uymak ve O'na itaat etmek bize farz olur mu, yoksa bize getirdiklerini sözü edilen bu meclislere sunar mıyız?

Diyecekler ki: Hayır, aksine derhal benimsememiz ve mutlaka başeğmemiz gerekir. O zaman deriz ki: Getirdiği din indiği günkü gibi orijinalliğini ve tazeliğini korurken.Peygamber'in şahsının gıyabı mı, ulûhiyet makamına kurulmanız mı, yoksa Rablık kürsüsüne çöreklenmeniz mi, sizin Allah'ın dininden yüz çevirmenizde etkin neden oluyor?!

Allah kendisine rahmet eylesin Şeyh Muhammed ibn İbrahim sahibini dinden çıkaran ve şehadet kelimesine ters düşen Allah'ın indirdiğinin dışındakilerle hükmetmenin türlerinden beşincisini açıklarken şöyle diyor:

Beşincisi: Bu en büyüğü, en kapsamlısı ve en belirginidir. Dine karşı inatlaşmak, hükümlerine karşı büyüklenmek, Allah ve Resûlüne karşı mücadele vermek, hazırlık, altyapı, destek, bütçe, sermaye, kuruluş, yerleşim, denetim, biçimlenme,

bölümlere ayrılma, karar alma, bağlayıcılık ve yetkili mercileri bakımından resmi mahkemeleri şer'i mahkemelere benzetmektir.

Böyle olunca şer'i mahkemelerin beslendiği kaynaklar ve başvuru mercileri tamamen Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünneti olduğu gibi resmi mahkemelerin beslendiği kaynaklar ve başvuru mercileri de Fransa, Amerika ve İngiltere gibi çeşitli ülke yasalarından ve bir dine mensup olan veya olmayan bazı bid'atçilerin görüşlerinden derlenerek birbirine uyarlanan bir çok kanunlardan oluşur.

Günümüzde bu mahkemeler müslüman ülkelerin bir çok şehirlerinde kurulu, hazır ve kapıları açık bekliyor, insanlar da oralara sürüler halinde akın akın gidiyor, oralarda görevli hakimler Allah ve Resûlünün hükümlerine ters düşen bu yasalarla aralarında hüküm veriyor, hükümleri insanların yüzlerine söylüyor, bu hükümler insanlar üzerinde bağlayıcı rol oynuyor ve hakimler insanları bu hükümlere uymaya zorluyor. O halde hangi küfür bu küfrün üzerinde bir küfür olabilir? Bunun dışında hangi davranış şehadet kelimesini söyleyerek Muhammed'in Allah'ın elçisini kabul ettikten sonra ona ters düşmek olabilir?[708]

Tevhid ve şehadetin aslına olan gerçek sevgi bu dereceye varınca, bu aynı zamanda ilahlık ve kullukta tekliğin gerçekleşmesiyle ilgili kalp amellerinin en büyüklerinden olur.

Gerçek sevginin kendisinden, anlamından, gereklerinden ve ayrılmazlarından habersiz olan tasavvufçuların, kelâmcıların ve diğerlerinin içine düştükleri sapıklık işte bu noktada kendini gösteriyor. Bunlardan birini inkâr ediyor ya da dinin koyduğu yerden başka bir yere kaydırıyorlar.

Bu konuların ayrıntıları, bu alanın müsait olmadığı şeylerdendir. Ancak Şeyhülislâm ibn Teymiye'nin, özellikle "e't-Tuhfetü'l-Irâkiye fi'l-Âmâli'l-Kalbiye" adlı risalesinde rasladığım büyük bir sözü de burada serdetmeden geçemeyeceğim.

Merhum diyor ki: Allah sevgisi, daha doğrusu Allah ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgisi, imanın en muazzam gereklerinden, en büyük esaslarından ve en güçlü temellerinden biridir. Hatta tevhid ve şehadet kelimelerini tasdik, din ve iman sözlerinden olan bütün sözlerin anası olduğu gibi, Allah ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgisi de din ve iman etkinliklerinden olan bütün etkinliklerin anasıdır. Böyle olunca vücudun bütün hareketleri, yalnızca bir sevgiden çıkar. Bu sevgi övülen bir sevgi olabileceği gibi yerilen bir sevgi de olabilir.

Buna göre din ve inanç gereği yapılan tüm faaliyetler mutlaka övülen sevgiden çıkmalıdır. Övülen sevginin temeli ise, Allah sevgisinin ta kendisidir. Çünkü Al-

708 Tahkimü'l-Kavânin, S. 6

lah sevgisinden kaynaklanan bir davranışı Yüce Allah, ancak rızası murad edildiği takdirde kabul eder. Nitekim Buhâri'nin Sahih'inde Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğu sabittir: "Ben ortakların ortağa en ihtiyaçsız olanıyım, kim bir ibadeti başkasını bana ortak koşarak yaparsa, ben ondan uzağım, o ibadetin tamamı ortak koştuğu varlığa aittir." [709]

Yine Sahih'te üç kişinin kendileriyle cehennemin tutuşturulacağı hadisi yer alır ve o kişiler şunlardır: "Gösteriş için Kur'an okuyan, gösteriş için cihad eden ve gösteriş için tasaddukta (hayır harcamalarında) bulunan kimselerdir."

Belki de dinin Allah için ihlâsı, Allah'ın kendisinden başkasını kabul etmediği durumdur. Bu da önceki ve sonraki peygamberlerin gönderildikleri, bütün ilâhi kitapların indirildikleri, iman sahiplerinin önderlerinin üzerinde görüş birliğine vardıkları bir noktadır. İşte peygamberî çağrının özeti de budur. Bu, değirmen taşının üzerinde döndüğü Kur'an eksenidir.. Adını ettiğimiz söz, şu satırlarla sona ermektedir: "Dinî davranışın temeli, din'i sırf Allah için yaşamak olunca ki, o da tek Allah'ı murad etmektir. Kendisi için istenen şey, bizzat sevilen şey demektir. Bu da sevginin mükemmelliğidir. Fakat matlubun getirdiklerinin çoğu, ibadet adıyla adlandırılmıştır. Nitekim Yüce Allah'ın: **"Ben insan ve cinleri yalnızca bana kullukta bulunsunlar diye yarattım."** Ve **"Ey inananlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz."** buyrukları ve benzeri gibi.

İbadet sevginin mükemmelliğini ve uç noktasını içerdiği gibi uğrunda alçalmanın da mükemmelliğini ve uç noktasını içerir. Buna göre kendisine saygı duyulmayan ve uğrunda alçalınmayan bir sevgili, mabud olamaz. Bunun gibi kendisine saygı duyulan ama sevgi beslenmeyen bir varlık da mabud olamaz.[710] Bu nedenle Allahu

709 Hadisin tahrici ihlâs konusunda gelecektir.

710 Çünkü ahbar, ruhban ve onların benzerlerinin etbaı, aşırıya giden tarikat şeyhleri gibi ve mürted dini fırkaların imamları gibi, bu kimselerin etbaı liderlerine dinsel boyutunda ve ibadetsel boyutta kendi liderlerine tabi oluyorlar, onlar için tazim, muhabbet, boyun eğme ve itaat eylemlerini bir araya getiriyorlar. Bunun içindir ki onların bu amelleri rububiyet konusunda şirktir. Ve Allahu Teala tabi oldukları kimselere rabler ismini koymuştur. Ve şöyle demiştir, **(Tevbe 31)** Buna binaen tabi olanlar ile tabi olunanların küfür ve sapıklık konusunda hüküm eşit olmuştur. Bu, yönetim ve zorbalık tağutlarına tabi olanların tam tersinedir. Çünkü haklarındaki ikrah şüphesi açıktır. Allahu Teala firavun ve benzerlerinin kavimlerinin onları rab edindikleri ve ibadet ettiklerini haber vermemiştir. Aynen ahbar ve ruhban hakkında haber verdiği gibi, onlar hakkında böyle bir haber vermemiştir. Ancak onun insanların rabbi olduğunu iddia ettiğini haber vermiştir. Ancak Allahu Teala'nın şu sözü ise **(Müminun, 47)** Bunun manası muhabbeti ve tazimi gerektirmeyen bir boyun eğiş ile eğdikleridir. Hatta onlara kötü azabı reva görüyorlardı, erkek çocuklarını boğazlıyorlardı ve kadınları hayatta bırakıyorlardı. İşte mürted olan zorbacı tağutların tebası onlardan çıkan ikrah iddiası veya onlardan gayri kimselerin bununla özür beyan etmesinin bir yönü vardır. Çünkü onların tasallutları ve zorbalıkları, etbalarının kendileri için taati, boyun eğişi ve muvafakat etmeyi göstermelerini takdim etmeyi gerektirmektedir. Bunları yaparken isteksizliği ve buğzun da gizlenmesi ihtimaldir. Dolayısıyla onlar için yapılan ubudiyet devletlerinin sona ermesi ile sona eriyor. Mısır da gerçekleştiği gibi. Salahaddin yönettiği dönemde. Şöyle ki mısır ahalisi rafızalığı ve zındıklığı izhar etmekten hiçbir zorluk çekmeksizin İslam'a ve sünnete döndüler. Bunun içindir ki bu etbaı mutlak bir şekilde tekfir etmek aşırılık ve israftır. Ancak içlerinden sevgi, boyun eğiş, tazimi tağutları için bir araya getiren kimseler, onların riddeti konusunda onlara

Teala şöyle buyurmuştur: **"İnsanlar arasında, Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri ilah olarak benimseyenler ve onları, Allah'ı severcesine sevenler vardır. Müminlerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir."** (Bakara: 165)

Burada Allahu Teala, Rablerine eşler koşan müşriklerin, Allah'ı bırakıp da O'na denk tanrılar edinenler olduğunu, edindikleri tanrıları Allah'ı severcesine sevdiklerini, ama mü'minlerin Allah sevgisinde onların Allah'a ve putlarına olan sevgilerinden daha ileride bulunduklarını açıklamaktadır. Çünkü mü'minler Allah'ı daha çok biliyorlar, sevgi de bilgiyi izliyor ve çünkü mü'minler bütün sevgilerini tek Allah'a tahsis ediyorlar, müşrikler ise sevgilerinin bir kısmını Allah'tan başka bir varlığa ayırıyor, Allah'la O'na koştukları eşleri sevgiye ortak ediyorlar. Bilindiği gibi sevginin tek Allah'a tahsisi daha mükemmeldir. Nitekim Allahu Teala da şöyle buyurmuştur: **"Allah, geçimsiz efendileri olan bir adamla, yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Övülmek Allah içindir, fakat çoğu bilmezler."** (Zümer: 29)

Sevgi adında sınırsızlık ve genellik vardır. Buna göre mü'min, Allahu Teala'yı, Resüllerini, Nebi'lerini ve mü'min kullarını sever. Her ne kadar bunlar Allah sevgisinden olsa da ve her ne kadar Allah'a olan sevgiye başkası lâyık olmasa da bu böyledir. Bu nedenle Allah sevgisi, Allah'a mahsus olan ibadet, O'na sığınma, O'na yönelme ve benzeri ile birlikte anılmıştır. İşte bütün bu isimler, Allahu Teala'ya olan sevgiyi içerir.

Sonra Allahu Teala kendi sevgisinin dinin temeli olduğunu açıkladığı gibi, dinin eksiksizliğinin sevgisinin eksizliği ve dinin eksikliğinin sevgisinin eksikliğiyle olacağını da açıklamaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz de şöyle buyurmuştur: "İşin başı islâmdır, direği nmazdır, tepesinin doruğu da Allah yolunda cihaddır." Bu sözüyle Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem); amel tepesinin doruğunun cihad olduğunu, bunun amelin en üstünü ve en şereflisi olduğunu haber vermiştir. Bu noktada Allahu Teala da şöyle buyurmuştur: **"Hacca gelenlere su vermeyi, Mescidi Haramı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe inananla, Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz? Allah katında bir olmazlar; Allah zulmeden milleti doğru yola eriştirmez. İnanan, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtulanlar onlardır."** (Tevbe: 19-20) Cihad ve mücahidlerin üstünlükleri hakkında âyet ve hadisler oldukça çoktur.

muvafık olmuştur, dolayısıyla onların hükmü, hiçbir gizlilik olmaksızın onların hükmü gibidir. Ancak hakikate vakıf olmak herbir etbaıa nisbetle kolay bir iş değildir. Çünkü durum karışık ve hevasına ve şehvetine tabi olan kimselerle karışmış durumdadır. Amaç bu konu ile ilgili bazı çağdaş davetçilerin yazdıkları ile ilgili beyanda bulunmaktır. Ki onların yazmış oldukları iki gurubun arasını mutlak bir şekilde eşitlendirmektir. Allahu Teala'nın cehennemde tabi olunanlarla tabi olanların münazarasını belirtmiş olduğu ve onların hiçbir beraatin faydayı vermeyeceği anda onlardan beri olduklarını zikretmiş olduğu tabiler ve mustazaflar ile kafirlerin arasındaki bu durumu İslami toplumlara kıyas etmişlerdir. Böyle bir kıyas aşırılıktır ve israftır. Evet bu tabiler sorumludurlar ve herkes yaptığı ile sorguya çekilecektir. Ancak topluca ve genelleştirerek tekfir etmek ise, başka bir şeydir.

Cihadın, kulun nafile olarak yaptığı ibadetlerin en üstünü ve eksiksiz Allah sevgisinin bir kanıtı olduğu bellidir. Allahu Teala da bu hususu şöyle açıklar: **"De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden evler sizce Allah'tan peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fasık kimseleri doğru yola eriştirmez."** (Tevbe: 24)

Allahu Teala sevenlerle sevilenlerin niteliklerini şöyle sıralıyor: **"Ey İnananlar! Sizden kim dininden dönerse o bilsin ki Allah, kendisinin sevdiği ve kendisini seven, inananlara karşı alçak gönüllü, inkarcılara karşı güçlü, Allah yolunda cihad eden, yerenin yermesinden korkmayan bir millet getirir."** (Mâide :54)

Bu âyetten anlaşılıyor ki, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilenlerin özelliği, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü olmaktır. Onlar, Allah yolunda savaşırlar, yerenin yermesinden korkmazlar. Bu durumda şüphesiz ki, Allah sevgisi O'nun yolunda savaşı gerektirir. Çünkü seven, sevdiğinin sevdiğini sever, sevdiğinin kızdığına kızar. Sevdiğinin dostluk ettiğine dostluk, düşmanlık ettiğine de düşmanlık eder. Onun hoşuna gitmek için hoşlanır ve O'nun hoşuna gitmek için öfkelenir. O'nun buyruklarının yerine getirilmesini özendirir ve O'nun yasaklarının işlenmesini engeller. O halde seven, bu konularda sevilene uyum sağlamaktadır. Öyleyse sevilenler, kendilerinin hatırına Rabbin hoşlandığı, yine onların hatırına Rabbin öfkelendiği kimselerdir. Çünkü sevilenler yalnızca Rabbin hoşlandığından hoşlanır, yine Rabbin öfkelendiğine öfkelenirler. [711]

Ben derim ki: Şeyhülislâm burada,-Allah yolunda savaşı ve çaba harcamayı terkettikleri halde ki, Allahu Teala bunlardan yalnızca munafıkların hoşlanmadıklarını haber veriyor-mükemmel bir Allah sevgisi ve dostluğu iddiasında bulunan tasavvufçulara cevap vermeye yönelmiştir. Çünkü Allahu Teala şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın peygamberinin hilafına geri kalanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad hoşlarına gitmedi." (Tevbe: 81)

Şu halde Allah yolunda savaştan hoşlanmayanların, Allah ve Resûlünü sevmeleri ve Allah ve Resûlünün dostu olmaları hiç bir zaman mümkün değildir.

Daha sonra şeyh, sözlerine şöyle devam eder: İşte bu nedenle Peygamber Efendimiz, Rabbinden rivayet ettiği sahih bir hadiste şöyle buyurur: "Kulum, Ben kendisini sevene kadar nafilelerle Bana yaklaşmaya devam eder. Ben kendisini sevdiğimde onun kendisiyle işittiği kulağı, kendisiyle gördüğü gözü, kendisiyle tuttuğu eli ve kendisiyle yürüdüğü ayağı, olurum. Artık Ben'imle işitir, Ben'imle görür, Ben'imle

711 Bkz. e't-Tuhfetü'l-Irâkiyye.

tutar ve Ben'imle yürür. Ben'den isterse elbette veririm, Bana sığınırsa elbette korurum. Mü'min kulumun canını almakta tereddüt ettiğim gibi hiç bir konuda tereddüt etmedim. Ölümden hoşlanmaz, Ben de onun kötü görmesinden hoşlanmam, oysa ölüm mutlaka onun başına gelecektir.."

Şeyh, açıklamalarını şöyle sürdürür: Allah'ı tam olarak seven, o konuda kınayanın kınamasından etkilenmez, aksine bu durum kendisini sevgide sebata teşvik eder. Nitekim şairler bu konuda şöyle demişlerdir:

Kınanmaktan zevk duyarım, sana arzumdan dolayı.

Anmayı sevmemden seni, kınayan kınasın beni.

İşte bunlar, övgüye layık görülen kınanmışlardır. Ve işte bunlar, Allah'ı sevdiklerinden ve O'nun düşmanlarıyla savaşarak rızasını kazandıklarından dolayı kendilerini kınayandan korkmayanlardır. Zira bu konuda kınamalar oldukça çoktur. Ama Allahu Teala'nın hoşlanmadığı şeyleri yapmaktan ve hoşlandığı şeyleri bırakmaktan dolayı kınanmayı alırsak, işte bu, kınanmayı gerçekten hak etmiş olarak kınanmaktır. Bu kınanmaya katlanmak, övgüye değer davranışlardan değildir. Aksine böyle durumlarda yanlışta ısrardan vazgeçip doğruya dönmek daha iyidir.

Böylece Allah ve Resûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşlandıkları davranışları yaparak bu konuda kendilerini eleştirenlerin dil uzatmalarından korkmayan "Melâmiye" ile, Allah ve Resûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşlanmadıkları davranışları yaparak bu konuda kendilerini eleştirenlerin dil uzatmalarına katlanan "Melâmiye"nin aralarındaki fark ortaya çıkmış olmaktadır.[712]

Diyorum ki, bu büyük kalp amelinde ayrıntıya inerek derecelerini, her derecenin delillerini, namaz, zekât ve benzeri inancın gereği olan ibadetlerdeki etkilerini daha geniş ele alırsak sözü uzatmış oluruz. Yerimiz oldukça sınırlı ve bazı açıklamalardan vazgeçerek kısa tutmaya olan ilgi de oldukça fazla. Umarım ki, diğer kalp amelleriyle ilgili açıklamalarımızda faydayı tamamlayan noktaları bulursunuz. Kendisinden yardım dilenen, yalnızca yüce ALLAH'tır.

3-Yakin:

Yakin'in iki anlamı vardır. Dilersen şöyle de: Yakin, kendisine iki açıdan bakılan bir anlamdır:

1-Yakin, bir bakıma imanın temelidir, çünkü şüpheyle iman olmaz.

712 Bunlar bir tasavvuf fırkasıdır, bunlardan Ebû Abdirrahman e's-Süllemi "Melâmiye" adlı eseri yazmıştır

2-Yakin, bir bakıma da iman derecelerinin en yükseğidir.

Birinci anlama göre değerlendirirseniz, bütün mü'minler yakin içindedirler, aksi takdirde mü'min adına layık olamazlar.

İkinci anlama göre değerlendirirseniz, her mü'min yakin içinde değildir. Belki mü'minlerden seçkin bir kesim yakin içinde olabilir.

Birinci anlama göre yakin, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve.Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şehadetin şartlarından biridir. Yani icmali iman-kalbin söz ve inancı-yalnızca onunla gerçekleşir. Buna göre bir kimse Allah veya O'nun Resûlünde (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Resûlünün Allahu Teala'nın katından getirdiklerinde şüpheye düşerse o kâfirdir, onun ne şehadeti ne de imanı geçerlidir.

Kâfirler peygamberlerine şöyle derken Allahu Teala işte bunu haber veriyor: **"Biz sizinle gönderilene inanmıyoruz. Bizi çağırdığınız şeyden de şüphe ve endişe içindeyiz" dediler. Onların peygamberleri: "Gökleri ve yeri yaratan, günahlarınızı bağışlamaya çağıran ve bir süreye kadar sizi erteleyen Allah'tan mı şüphe ediyorsunuz?" dediler."** (İbrahim: 9-10)

Yine onlardan öldükten sonra dirilmeye inanmaları istendiği zaman şöyle dediklerini haber veriyor: **"Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz, yalnız yoktur sanıyoruz, buna dair kesin bir bilgi elde etmiş değiliz."**(Câsiye: 32)

Fakat kıyamet günü olduğu zaman da şöyle derler: **"Rabbimiz! Gördük, dinledik, artık bizi dünyaya geri çevir de iyi iş işleyelim; doğrusu kesin olarak inandık."** (Secde:12)

Bu nedenle Kur'an'ın "Onda şüphe yoktur" nitelemesi bir çok yerde gelmiştir.

Câbir (radıyallahu anh) hadisinde o şöyle der: Bizler Muaz (radıyallahu anh)'ın ölümünden önceki son anlarına tanık olanlardanız. Muaz (radıyallahu anh) diyor ki: Benden kubbenin örtüsünü açın, size Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) den işittiğim bir hadisi aktaracağım. Konuşmanız dışında onu size aktarmam için bir engel yoktur. Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğunu işittim: "Bir kimse Allah'tan başka ilâh olmadığına kalbinden veya yakinen şehadet getirirse, o kimse cehenneme girmez." Ya da "Cennete girer" buyurmuştur. Bir keresinde şöyle buyurmuştu: "Cennete girer, onda ateş iz bırakmaz." [713]

713 El-Müsned, C. 5, S. 236 Hadisin senedi en sahih ve en sağlam senedlerdendir. Zira imam Ahmed, bu hadisi Süfyan ibn Uyeyne'den, o da Amr ibn Dinar'dan, o da Câbir'den rivayet etmiştir. Allah hepsinden razı olsun.

İmam Müslim Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadislerinden-Tebük olayıyla ilgili-şöyle bir hadis rivayet eder; Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir kul, içeriğinden hiç şüphe etmeden şehadet kelimesini söylemiş olarak Allah'a kavuşursa, mutlaka cennete girer." Bir rivayette de: "Cehennemden korunur" şeklindedir.[714]

Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den rivayet olunan bir hadiste Nebi(sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'e şöyle buyurdu: "Şu benim çarıklarımı götür, bu duvarın ötesinde kalbi kesinlikle benimsemiş olarak şehadet kelimesini söyleyen kime raslarsan, onu cennetle müjdele."[715]

Bu anlamdaki bu yakin; Allah'tan başka ilâh olmadığını ve.Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu gerçekten bilmek demektir. Bu nedenle bazı bilginler, Yüce Allah'ın: **"Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur; kendinin günahlarının bağışlanmasını dile."** (Muhammed: 19) buyruğunu ve Peygamber Efendimizin: "Bir kimse Allah'tan başka ilâh olmadığını bilerek ölürse, cennete girer." hadisini kanıt olarak göstererek "Bilgi" nin şehadeti söylemenin şartlarından biri olduğunu açıklamışlardır.[716]

İmam Buhari (radıyallahu anh) Peygamber Efendimizin: "Ben sizin Allah'ı en iyi bileninizim, marifet kalbin eylemidir, çünkü Allah : **"Fakat kalplerinizin kasdettiği yeminlerden dolayı sorumlu tutar."**(Bakara: 225) buyurmuştur, adıyla bir bölüm açmış, ardından da: "Ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım ve Allah'ı en iyi tanıyanınız da benim." hadisini rivayet etmiştir.[717]

Fakat ben burada şehadetin diğer şartlarını-yani bilgiyi de-göremedim. Çünkü yakinden sözetmek, onu da içerir ve onu da kapsar ve çünkü bilginin zıttından yani tevhidi-kısmen ya da tamamen-bilmemekten söz etmek, burada konumuzun sınırlarını aşma ihtiyacı doğuracaktır.

İkinci anlamdaki "Yakin"i alırsak o, imanın özü, hülasası ve çekirdeğidir. Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd (radıyallahu anh): "Yakin, imanın tamamıdır."demiştir.[718] Müsned'de de şöyle denilmiştir: "Allah katında amellerin en üstünü, kendisinde şüphe bulunmayan iman, kin ve nefret duyguları bulunmayan savaş ve kabul olunmuş bir hacdır." [719]

Yakin, tafsili iman olan iman-ı kâmilin karşılığı olması yanında icmali imanın da karşılığıdır. Bu nedenle Kur'an'da, dinde önderliğin şartı olarak gelmiştir. Allahu Tea-

714 Hadis no: 44
715 Hadis no: 52
716 Müslim, Hadis no: 43
717 C. 1, S. 70, Feth'le birlikte
718 a.g.e. S. 48
719 C. 2, S. 258 bu hadisin senet zinciri ve hükmü daha önce geçmişti.

la şöyle buyurur: **"Sabredip ayetlerimize kesin olarak inanmalarından ötürü, aralarından, onları buyruğumuzla doğru yola götüren önderler yaptık."** (Secde: 24)

Sabırla bağlantısını açıklayan âyet-i kerimelerden biri de şöyledir: **"Sabret ki, Allah'ın sözü şüphesiz gerçektir kesin olarak inanmayanlar seni hafife almasınlar."** (Rum: 60) Allahu Teala tevhid inancına sahip olanların önderlerini haber vererek şöyle buyuruyor: **"Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk."** (En'âm: 75)

Buna göre İbrahim aleyhisselam'ın katında iman gerçekleşmişti. Nitekim Allahu Teala bir önceki âyette bunu şöyle haber veriyor: **"İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti."** (En'am: 74) Böyle olunca Yüce Allah İbrahim'i yakin derecesine yükseltti. Tıpkı Allahu Teala'nın ölüleri dirilttiğine inandığı halde yakinin reddiyle gerçekleşen tatmini elde etmek için ölüleri nasıl dirilttiğini görmek istemesi gibi.[720]

Bu yakin, seleften birinin şu sözle anlattığı şeydir: Perde kalksa da yakini artmaz.[721]

Başka biri de şöyle der: Cenneti ve cehennemi gerçekten gördüm. Kendisine nasıl gördüğü sorulunca: Onları Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın gözleriyle gördüm, onları Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın gözleriyle görmek, benim katımda kendi gözlerimle görmemden daha etkilidir. Zira benim gözüm bazen perdelenir ve yanılır, ama Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın gözü böyle değildir.

Bu anlamdaki yakin, Cebrâil (aleyhisselam) hadisinde geçen "İhsan" ın benzeridir. Fakat ihsan, organların amellerinde, yakin ise kalbin amelindedir. Yüce Allah her şeyi en iyi bilendir.

Böyle olunca yakin, genelde inançla ilgilidir. İşte kalple yapılan icmali iman, gayba imandır. Bu iman güçlendiği ve şüpheleri aştığı zaman, sonuçta sanki insan, gözle görmüş gibi olur. İşte bu, yakin'in ta kendisidir.

Bu nedenle gayba ait bilgilerin en büyük kısmı, Allah'a imandan sonra gelir. O da diğer iman esaslarından daha çok kesine yakın bir şekilde âhirete imandır. Nitekim bu konuda Yüce Allah, Bakara, Neml ve Lokman sûrelerinin başında şöyle buyurur: **"Ahirete de yalnız onlar kesinlikle inanırlar."**(Bakara: 4)

720 Bu nedenle Peygamber Efendimiz: "Bizler şüpheye İbrahim'den daha öncelikliyiz" buyurmuştur. Yani O, yakine bizden daha önceliklidir, asla şüphe duymamıştır, demekdir.

721 Bahsedilen kimse, Âmir ibn Abdilkaystır. Bkz. e'l-Medâric, C. 2, S. 400

Böyle olunca âhirete iman,-düzgün fıtratın ve akl-ı selimin de delaletiyle-inancın güçlülüğü bakımından fıtrattan gelen Allah inancının gücü kadar değildir. Nitekim âhiret inancının ayrıntılarında kaynağın, tek başına vahyin olması gibi.

Yakin iki türlüdür:

1-Allah'ın verdiği haberde yakin.

2-Allah'ın şeriatle ve evrenle ilgili işlerinde yakin.

Allah'ın verdiği haberde yakin: Haberin doğruluğuna, gerçekliğine ve-olabilme özelliğine sahipse-olduğuna, kendisinde kuşku bulunmayan bir inançla inanmaktır. Bu da, gayba kesin olarak inanmaktır. Bunun kanıtlarından biri, Allahu Teala'nın şu buyruğudur: **"İbrahim: "Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" dediğinde, "İnanmıyor musun? " deyince de, "Hayır öyle değil, fakat kalbim iyice kansın" demişti."** (Bakara: 260).İbrahim aleyhisselam Rabbinden imanını artıracak bir yeniden dirilme örneği istemişti, böylece kesin ve halis bir imana sahip olacaktı. İsa aleyhisselam'ın havarilerinin sofra isteği de buna yakın istekti. Çünkü onlar da Allahu Teala'nın kudretine inanmakla birlikte aynı şekilde kalplerini yatıştıracak bir örnek istemişlerdi.

Bu yakinin doruğuna Nebi(sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşmıştı. Onun yakini, yalnızca Allahu Teala'nın kendisine din ve inanç konularında verdiği haberlerde değil, aksine bütün haber ve vaadlerde mevcuttu. Hatta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Allahu Teala'nın çok yakında kendisine yardım edeceğine ve kendisini bütün âlemlere galip kılacağına kesinlikle inanıyordu. Oysa kendisi sürekli ıstıraplar, acılar ve işkenceler içinde bulunuyordu. Kendisinden önceki peygamberler gibi yardımın geciktiği düşüncesini taşımıyor, Allah'ın yardımı ne zaman? demiyor, bazılarının yaptığı gibi yardım ve zaferden umudunu kesmiyordu.

Allah'ın,emri konusundaki yakine gelince: Eğer şeriatle ilgili bir konuysa kendi arzu ve isteği, mutmainliği ve teslimiyetiyle yerine getirmesi, eğer kâinatla-doğa kanunları ile-ilgili ise başa gelene rıza ve teslimiyettir.

Bunun doruğu da tek Allah inancını benimseyenlerin önderi.İbrahim'in biricik oğlunu boğazlarken gösterdiği teslimiyet ve Peygamber Efendimizin en büyüklerinden biri Hudeybiye olan zor zamanlarda: "Ben Allah'ın kuluyum, O'nun emrine asla karşı gelmem, O da beni aslâ zayi etmez." mübarek sözleri söylerken yaptıkları ve benzerleridir.

Bu yakin gerçekte, Allahu Teala'nın hükmüne ihsan derecesine yükselen bir teslimiyetle teslim olmaktır. Allahu Teala da bu hususu: **"Hayır; Rabbine and olsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, sonra senin ver-**

diğin hükmü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar." (Nisa: 65) buyruğuyla dile getiriyor.

İşte bu, Allah'ın dinini gerçekleştirmek ve sağlam kulp olan Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklıktır. Yüce Allah bu noktayı da şu buyruklarıyla dile getirmektedir: **"İyilik yaparak kendini Allah'a veren kimse, şüphesiz en sağlam kulpa sarılmış olur."** (Lokman: 22) **"Putları inkar edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır."** (Bakara: 265)

Bu nedenle buyrukları yerine getiren kimseye yakin vasfını ekleyerek Allah'ın dinine uymaya ve yalnızca onu hakem tayin etmeye delalet eden muhkem âyetler gelmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kuran'ı, önce gelen Kitabı tasdik ederek ve ona şahit olarak gerçekle sana indirdik. Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet; gerçek olan sana gelmiş bulunduğuna göre, onların heveslerine uyma! Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık; eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir; o halde iyiliklere koşuşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirir. O halde, Allah'ın indirdiği Kitap ile aralarında hükmet, Allah'ın sana indirdiği Kuran'ın bir kısmından seni vaz geçirmelerinden sakın, heveslerine uyma; eğer yüz çevirirlerse bil ki, Allah bir kısım günahları yüzünden onları cezalandırmak istiyor. İnsanların çoğu gerçekten fasıktırlar. Cahiliye devri hükmünü mü istiyorlar? Yakınen bilen bir millet için Allah'tan daha iyi hüküm veren kim vardır?"** (Maide: 48-50)

Bir başka âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: **"Sonra seni de din konusunda bir şeriat sahibi kıldık, ona uy; bilmeyenlerin heveslerine uyma. Şüphesiz onlar, seni Allah'tan müstağni kılamazlar. Doğrusu zalimler birbirlerinin dostudurlar. Sakınanların dostu ise Allah'tır. Bu Kuran, insanlar için açık belgeler; kesin olarak inanan millet için doğruluk rehberi ve rahmettir."** (Câsiye: 18-20)

Açıklaması daha önce geçtiği üzere Allah 'ın dinini hakem kılmak, islâmın ta kendisidir. Buna göre islâm, kuldan tam bir rıza ile kabulde zorlanma ve itiraza kalkışma düşüncesini silme sınırına ulaştığında ihsan, bu dinin dışındakilerin batıl olduğuna, yalnızca kendisinden daha güzeli ve daha yol göstericisi olmayan islâmın hak olduğuna inanmak İslâm, bu inancın şüpheleri kendisini sarsmayacak ve en küçük bir şüphe duymayacak derecede kökleşmesi hali de, yakin derecesidir.

Sahabe (radıyallahu anh) Allah'ın buyruklarına uymada yakinin en büyük örneklerini vermiştir. Burada sözü uzatmaya durum uygun değildir. Ancak şu iki örneği sunmamız sizin için yeterlidir.

Allahu Teala şarabı yasaklayan âyeti indiriyor, o sırada halk şarabın tiryakisi, şarap depolamakla meşguller, çok aşırı fiatlarla şarap alıp satmaktalar, fakat emir gelir gelmez dökülen şaraplar Medine sokaklarında seller gibi akıyor.

Yine Allahu Teala örtünmeyi emreden âyeti indiriyor, o sırada halk-kadınlı erkekli-içiçe yaşıyor, birbirini çok yakından tanıyor, fakat bu emir kendilerine ulaşır ulaşmaz, kadınların şekli değişiyor, neredeyse sahabe hanımları uzaktan birer tanınmaz görünümünü andırıyor.

Bu iki alışkanlıktan biri kişisel, diğeri ise toplumsaldır. Aynı zamanda bu iki âdet yerleşiklik yönünden tam, değişiklik yönünden zor olan iki âdettir. Fakat tek bir defada ortadan kalkıyor, tek bir anda gönüllerin derinliklerinden sökülüp atılıyorlar. Bu, yalnızca başka toplumlarda bulunmayan yakin sayesinde mümkündür.

4-Sıdk (Doğruluk) ve ihlas (içtenlik):

Bunlar, en büyük kalp amellerinden ve en temel iman ilkelerinden iki tanesidir.

Doğruluğu alırsak bu, imanla nifak arasında bir ayraç, ihlâsı alırsak, bu da tevhidle şirk arasında bir ayraçtır. Kalbin söz ve inancı ya da irade ve niyetinde geçerlidir.

En başı ve en büyüğü Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık olan ameller, ancak ve yalnız doğruluk ve içtenlikle kabul olunur.

Dolayısıyla bunlar, tanıklığın şartlarından ikisini oluşturmaktadırlar. Allahu Teala iman iddialarında ve şehadet sözlerinde münafıkları, kendilerinde dürüstlük bulunmadığı için yalanlamış ve şöyle buyurmuştur: **"İkiyüzlüler sana gelince: "Senin şüphesiz Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet ederiz" derler. Allah, senin kendisinin peygamberi olduğunu, bilir; bunun yanında Allah, ikiyüzlülerin yalancı olduklarını da bilir."** (Munafikûn: 1)

Bir başka âyette şöyle buyurmuştur: **"Allah elbette inananları bilir ve elbette ikiyüzlüleri de bilir."** (Ankebût: 11)

Bir diğer âyette de şöyle buyurmuştur: **"Bu sebeple Allah, doğruları doğrulukları ile mükafatlandırır; ikiyüzlüleri de dilerse azaplandırır veya tövbelerini kabul eder."** (Ahzâb: 24)

Bunun gibi Yüce Allah, hristiyan, yahudi ve müşriklerin dinlerinin hak olduğu iddialarını da ihlâsın yokluğu nedeniyle geçersiz saymış ve şöyle buyurmuştur: **"Kitap ehlinden ve putperestlerden olan inkarcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sahifeleri okuyan,**

Allah katından bir peygamber gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi. Ama, kendilerine kitap verilenler, onlara apaçık belge geldikten sonra ayrılığa düştüler. Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur." (Beyyine: 1-5)

Yine şöyle buyurmuştur: **"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek Allah'dan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilah yoktur. Allah, koştukları eşlerden münezzehtir."** (Tevbe: 31)

Yüce Allah şirkin ihlâsa ters düştüğünü ve onu alıp götürdüğünü bir çok yerde tekrarlamıştır.[722] En büyük ihlâs sûresi olan Zümer sûresindeki şu âyetler bunlardan bazılarıdır: **"Kitabın indirilmesi, güçlü ve Hakim olan Allah katındandır. Biz sana Kitabı gerçekle indirdik. Öyle ise dini Allah için halis kılarak O'na kulluk et. Dikkat edin, halis din Allah'ındır; O'nu bırakıp da putlardan dostlar edinenler: "Onlara, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz" derler. Doğrusu Allah ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Allah şüphesiz yalancı ve inkarcı kimseyi doğru yola eriştirmez."** (Zümer: 1-3)

Sonra şöyle buyurmuştur: **"De ki: "Dini Allah'a halis kılarak O'na kulluk etmekle emrolundum ve müslümanların ilki olmakla emrolundum." De ki: "Rabbime karşı gelirsem, doğrusu büyük günün azabından korkarım." De ki: "Ben, dinimi Allah'a halis kılarak O'na kulluk ederim. "Ey Allah'a eş koşanlar! Siz de O'ndan başka dilediğinize kulluk edin." De ki: "Kıyamet günü kendilerini ve ailelerini hüsrana uğratanlar elbette onlar hüsrandadırlar." Dikkat edin, işte apaçık hüsran budur."** (Zümer: 11-15)

Daha sonra da şöyle buyurmuştur: **"De ki: "Ey cahiller! Bana, Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emredersiniz?" And olsun ki sana da, senden önceki peygamberlere de vahyolunmuştur: "And olsun, eğer Allah'a ortak koşarsan işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun." "Hayır; yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol."** (Zümer: 64-66)

Dürüstlük ve içtenlik mücadelesinde çoğu âbidlerin iddiaları geçersiz, insan ve cinlerden çoğu ise helâk olmuştur. Böyle olunca dürütslük, iman iddiasında bulunan ve öyle gibi görünen kimselerin hepsini veya amellerinden bir kısmını, içtenlik de Allahu Teala ile birlikte başka şeylere ibadet edenlerin ya da ibadet sayılan davranışlardan herhangi birinde Allahu Teala ile birlikte bir başka varlığı murad edenlerin tümünü, bu kavramların dışında bırakmıştır. Nitekim sahih bir hadisi kutside Peygamber Efendimiz de şöyle buyurmuştur: "Ben ortakların ortağa en ihtiyaçsız

722 Rıza konusunda verilen bilgilere bakınız.

olanıyım, kim benimle birlikte başkasını ortak koştuğu bir amel işlerse, kendisini şirkiyle başbaşa bırakırım." [723]

Bu noktada Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık, bir dürüstlük[724], ve bir içtenlik,[725] cümlesi olmuştur. Dürüstlük ve içtenlik bazı hadislerde yanyana gelmiş ve zaman zaman da biribirinin yerine geçmiştir. Bir çok rivayetlerle gelen şefaat hadisleri gibi. Bunlardan birisi şöyledir: "Kıyamet günü benim şefaatimle en mutlu olan kimse, kalbinden ve gönlünden gelerek, içtenlikle 'Lâilâhe illallah' diyen kimsedir." Bir rivayette de bu hadis şöyledir: "Benim şefaatim, kalbi dilini ve dili de kalbini tasdik ederek Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık edenedir." Diğer bir rivayette ise şöyledir: "Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun ortağı bulunmadığına,.Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna kalbi dilini tasdik ederek nice tanıklık eden vardır ki, bu tanıklık kendisini cennete sokar."

Bir başka rivayette de şöyledir: "Sonra peygamberler aleyhisselam içtenlikle Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık edenlerin hepsine şefaat ederler, onları cehennemden çıkarırlar, sonra Allahu Teala merhametiyle onlara acır, sonunda kalbinde zerre kadar imanı olan hiç bir kulu cehennemde bırakmaz ve oradan çıkarır." [726]

Munafıklıkla itham edilen Mâlik ibn Dahşem'in hadisi de böyledir. Peygamber Efendimiz buna ters düşen rivayetlerle de haber vermiştir. Bunlardan birisi şöyledir: "İçtenlikle Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklığı alırsak, kim bunu yaparsa Allahu Teala onu (yakmayı) cehenneme yasaklar."

Buhari'nin rivayetinde "İçtenlikle" yerine "onunla Allah'ın rızasını gözetir" ifadesi yer alır. Bir başka rivayette de: "Beni gerçekle gönderen Allah'a yemin ederim ki, kişi şehadet kelimesini içinden gelerek söylerse, kesinlikle ateş (cehennem) onu ebediyen yakmaz." şeklindedir. Bu, Müslimin rivayetinde gelen: "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın elçisi olduğuma tanıklık etmiyor mu?" şeklindeki genelliği sınırlamaktır.[727]

Dürüstlük ve içtenlik birbirine yakın ve zaman zaman da birbiriyle eş anlamlı olmakla birlikte aralarındaki fark, ikisinin de birbirine zıtlığıyla bilinir.

723 Müslim, Sahih, Hadis no: 2985

724 Bunlardan birisi: **"Doğruyu getiren ve onu tasdik eden"** (Zümer: 23) âyetinin tefsirinde ibn Abbas'tan (radıyallahu anh) rivayet edilen; Doğruyu getiren, Allah'tan başka ilâh yoktur, sözünü getirendir, doğruyu tasdik eden de Peygamber Efendimizdir, açıklamasıdır. Bkz. ibn Kesir, anılan âyetin tefsiri.

725 Bu konuyla ilgili Hasen hadisler gelmiştir. Hepsi için bkz. e'l-Müsned, C. 1, S. 4, 63, C. 5, S. 123

726 Bu rivayetleri İmam Buhari ve İmam Ahmed rivayet etmişlerdir. Bkz sırasıyla. e'l-Feth, C. 1, S. 418, e'l-Müsned, C. 2, S. 373, C. 5, S. 413, C.?, S. 11,

727 Bu hadis bir çok yoldan gelmiştir. Bu rivayetler Müsned'de yer almaktadır. C. 4, S. 44, Buhari, C. 1, S. 519, Müslim, hadis no: 54

Buna göre dürüstlüğün zıttı, yapılan amellerle aslında Allah'ı murad etmenin olmayışıdır. Yalandan iman eden ve namaz kılanın amellerinde olduğu gibi. Bu kimse ne imanı ne de namazı amaçlamaktadır ve bunları yapmaktan amacı tamamen farklıdır. Örneğin münafıkların, can ve mallarını müslümanların silahlarından korumak ve imanla açıkça yüzyüze gelme sorumluluğunu yüklenmekten korktukları için yaptıkları gibi.

İhlâsın zıttı ise; Allah'tan başka birine yönelik olarak iman edip namaz kılan kimsede olduğu gibi, irade ve yönelmede tek başına Allahu Teala'nın olmayışıdır. İşte çoğu bilginlerin de içine düştükleri şirk budur. Aralarında yahudiler, hristiyanlar ve Allah'tan başkasını dost tutan müşrikler vardır. Bunlar peygamberler ve diğer bazı insan ve varlıkları dost tutar, kendilerini Allah'a yaklaştırdıkları iddiasıyla onlara ibadet ederler.

Dürüstlükle içtenliği birbirinden ayıran özelliklerden biri de; dürüstlük sırf inanca özgü değildir. Aksine inançta olduğu gibi amellerde de olur. Ama içtenlik böyle değildir. O, sırf kalbe özgü bir ameldir. Fakat belirtileri organlar üzerinde de görülür. Nitekim daha önce kalp ameliyle organların amelleri arasındaki ilişki konusunda bununla ilgili açıklamayı yapmıştık. Bu da yakin ve ihsan konusundaki önceki açıklamayı andırır. Her şeyi en iyi bilen yalnızca yüce Allah'tır.

Kulun dürüstlükteki payı, imanın şubelerini ve onlarla ilgili amelleri gerçekleştirmesi kadardır. En sonunda "Sıddîklar" derecesine ulaşır. Bu konuda Allahu Teala şöyle buyurur: **"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekat veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır."** (Bakara: 177)

Diğer bazı âyetlerde de şöyle buyurur:

"İnananlar, ancak Allah'a ve peygamberine inanmış, sonra şüpheye düşmemiş; Allah uğrunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmiş olanlardır. İşte onlar doğru olanlardır." (Hucurât: 15)

"Allah'a ve peygamberlerine inananlara, dosdoğru olanlara ve Allah yolunda şehit düşenlere, işte, onlara, Rableri katında nur ve ecir vardır. İnkar edip ayetlerimizi yalanlayanlar, işte onlar da, cehennemlik olanlardır." (Hadid: 19)

Amellerin yanında içtenlik, cesedin yanında ruh gibidir. İçtenlikle yapılan amelle böyle olmayan arasındaki fark, normal canlı bir insanla sabit bakan heykel arasındaki fark gibidir.

Kulun Rabbi için ihlâstan gerçekleştirdiği kadar, Allah'ın kendilerinden şeytan'ın saptırmasını önlediği, her toplulukta övgüsüne layık gördüğü ve toplulukları helâk olurken kurtuluşlarını müjdelediği "Muhlisler" arasında derecesi yükselir.

Allahu Teala iblisin sözünü hikaye ederek şöyle demiştir: **İblis: Senin mutlak kudretine andolsun ki, onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların bir yana, hepsini mutlaka azdıracağım, dedi.** (Sa'd, 82- 83) Sonra genel olarak ümmetlerin helakının peşinden şöyle buyurmuştur: **Yemin olsun ki, onların içinde korkutucular göndermiş idik. Artık bak, o korkutulmuş olanların akibetleri nasıl oluverdi? Allah'ın ihlâsa erdirilmiş olan kulları müstesna.** (Saffat 72-74) Ve özel olarak İlyas'ın kavmi hakkında şöyle demiştir: **Bunun üzerine İlyas'ı yalanladılar. Onun için Allah'ın ihlâslı kulları müstesna; onların hepsi (cehenneme) götürüleceklerdir.** (Saffat 127-128)

Yüce Allah şu sûrede Yusuf aleyhisselamı çirkinlikten koruduğunu açıklarken yaptığı gibi bir çok yerde bu konuyu tekrarlamıştır: **"İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır."** (Yusuf: 24)

Bu nedenle Allah'ın kitabında dürüstlük ve içtenlikten çokça söz edilmiş, Tevbe (Berâet), Ahzâb, Munâfikûn, Muhammed (Kıtâl), Hucurât ve Haşr sûrelerinde olduğu gibi ikiyüzlülüğe ve ikiyüzlülere sitem edilirken dürüstlükten bahsedilmiştir.

A'râf, Zümer, Mü'min (Gafir), Beyyine, Kâfirûn ve hattâ En'âm sûreleri gibi şirkten ve müşriklerden söz eden sûrelerde, açıkça anılmasa da ihlâs ve samimiyetten bahsedilmektedir.

Organların eylemlerinin dürüstlük ve içtenlikle bağlantısı, rıza, sevgi ve yakinle bağlantısı gibi hissedilen açık bir durumdur ve-önceden de açıklandığı üzere-tek iman gerçeğinin parçalarıyla olan bağlantısına delâlet eder.

İşte Yüce Allah'ın kolaylaştırdığı ve kendilerinden bahsetmek için alanı genişlettiği kalp amelleri bunlardır. Üzerinde durduklarımızın onları da içerdiği ve onlara da delâlet ve işaret ettikleri gerekçesiyle tevekkül, sabır, tövbe, sığınma, korku ve umma gibi önemce bunlardan geri kalmayan diğer bazı amellerin üzerinde durmadım. Hatta üzerinde durduklarımızın bir kısmı, bazılarının "Makamlar" adını verdikleri şeyler türündendir. Onlar da, bu amaçlara giden yollar ve bu temellerin ayrıntılarıdır. Çünkü bu üzerinde durduklarımızın tamamı, **"Yalnız sana kulluk**

ederiz" kısmına ilişkindir. Ama tevekkül, sabır ve benzerleri diğer kısma ilişkindir. Bilindiği gibi yardım dilemek, kulluk için bir vesile ve ondan bir ayrıntıdır.

Kalp amellerinden bahsetmeye, Allahu Teala'nın bana bahşettiği bir çok faydadan ikisini anmadan son veremeyeceğim. İmanın parçalarından bu büyük parça üzerinde uzun uzun düşünüyor ve kafa yoruyorum.

Bunlardan birisi: Bu kalp amellerinin tümüyle ilgilidir.

Diğeri ise: Kalplere arız olan büyük hastalık konusuna özgüdür ve o da nifak hastalığıdır.

Birincisi: Bir kimse daha önce açıklaması geçen sayılı kalp amellerini,-rıza, yakin, sevgi, dürüstlük ve içtenliği kastediyorum-Allah'ın kitabı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın sünnetinde geçtiği gibi şehadetler için şart olarak düşünür ve bunları yaratıkların hallerine, âbidlerin tarikatlerine uygularsa, bu şartlardan her birinin, diğerlerini de içerse de özellikle sapık gruplardan birini "Sırât-ı Mustakim" kapsamının dışına çıkardığını görür. Çünkü aralarındaki ayrılmazlık anlaşılması zor bir husus değildir. Bu sapık grupların içine, küfür ve şirk toplulukları ve bu topluluklar içinde yer alan ve bunlara eklenen sapık kitleler girmektedir.

*** Rıza:** Allah'ın emrine, yasalarına ve dinine karşı büyüklenenleri "Sırat-ı Mustakim" kapsamı dışında bırakır.

Bu da ya Ebû Cehil'in peygamberliğin Abdulmenâf oğullarında ve yahudilerin peygamberliğin İsmâil aleyhisselamın soyunda olmasını çekememesi gibi hasetlik ve yarışma ve ayrıca Peygamber Efendimizin Medine'ye dönüşüyle Abdullah ibn Selûl'ün krallık ütopyalarının suya düşmesi gibi bazı sonuçlar nedeniyle olur. Bunların hepsinin de temelinde İblis (aleyhilla'ne) in Âdem aleyhisselama haset etmesi vardır.

Ya da âb-u ecdâdın üzerinde bulundukları yaşantı biçimine ve onlardan miras kalan konum ve pozisyonlara sahip çıkma, yetki ve mevkileri, mal ve servetleri, ihtişamlı sarayları ve uygarlıkları, heybet ve ihtişamları bulunmayan sıradan insanlar uğruna bunları terketmeye gönüllerin yatmaması nedeniyle olur.

"Onlara: "Allah'tan başka ilah yoktur" denildiği zaman şüphesiz büyüklenirler. "Deli bir şair yüzünden ibadet ettiklerimizi mi bırakalım?" derlerdi." (Sâffât: 35, 36)

Üzerinde bulundukları ve kendilerini Allah'ın dinini hor görmeye ve küçümsemeye iten kültür ve medeniyete, bilim ve teknolojiye güvenmeye gelince; bunlar ve bunların dışındakiler, Allah'ın dinini kabullenmeyi ve ona boyun eğmeyi-ki biz bunlara Allah'ın kitabında kullandığı gibi "Rıza" tabirini kullanıyoruz-engelleyen sebeplerdendir.

Bunun islâm dinine mensup kimselerde görülen en büyük belirtileri; felsefi yöntemleri benimsemek, beşeri yasaları hakem kabul etmek, hidayet ve adaleti Allah'ın kitabı ve Resûlün sünneti dışındaki kaynaklarda aramak ve Allah'ın indirdiklerine razı olmamayı ve onlarla yetinmemeyi yansıtan benzeri düşünce ve davranışlar içinde bulunmaktır.

***Sevgi:** Allah'ın emrini, yasalarını ve dinini tamamen veya kısmen beğenmeyenleri, O'nun sevgisine başkalarını ve başkalarının yasalarını ortak eden ve onlara saygı gösterenleri,- Allah'tan başkalarını O'na denk tutan ve Allah'ı severcesine onları sevenleri, ibn Sina ve ibn Rüşd gibi islâmın dışındaki yaşayış biçimlerini hayat tarzı olarak kabul eden ve islâma saygı duyar gibi onlara saygı duyan filozofları ve başkalarını-bu filozoflar doğa yasalarını islâm yasasından daha büyük kabul eder ve böyle inanırlardı, ancak Aristo ve Eflâtun gibi daha önceki filozoflar ve bilge kişiler, islâmın yasalarında büyük bir iyiliğin ve açık bir klavuzluğun bulunduğunu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın en büyük bilgelerden ve en büyük ıslâh edicilerden olduğunu düşünür ve öyle inanırlardı. Örneğin Şeyhülislâm ibn Teymiye zamanında Tatarputu: "İki büyük adam vardır; biri Muhammed, diğeri de Cengizhan'dır, demişti.

Çağdaş filozoflardan-müslüman olan ve olmayan-bir çokları, orta çağlarda insanlık medeniyetinin kuruluşunda etkili olan faktörlerin en başında islâmın geldiğine inanıyor ve bunu tekrarlıyorlar, çağdaş medeniyette payı olabilecek bir çok olumlulukların islâmda daima var olduğunu kabul ediyorlar veya üyeleriyle iki blokun -doğu ve batı bloklarının- ulaştığı uygarlık düzeyine ulaşarak onların içinde bulunduğu ilerleme ve gelişme kervanına katılması mümkün olan üçüncü dünya adını verdikleri blokun ayrıcalığının islâm olduğunu benimsiyorlar.

Sözde filozoflar da şöyle diyorlar: İslâmdaki sistem ve ilkeler, müslümanlara doğu ve batıdan sistem ve ilke ithaline ihtiyaç duyurmamıştır. Fakat müslümanlar da doğu ve batıdaki sistem ve ilkeleri görmezlikten gelemez ve onları islâma muhtaç sayamazlar.

Bunun örnekleri çoktur. Özellikle de dırar mescidlerinin ve bu mescidlerdeki minber görevlilerinin ağzında dolaşmaktadır. Artık islâmla diğer din ve felsefi görüşleri -küfre saygı daha fazla değilse- eşit saymak, sıradan manzaralar haline gelmiştir. Bu insanlar medeni toplumları kâfirler olarak adlandırmaktan çekiniyorlar. Hattâ çoğu zaman bunu yapan insanlardan uzak durmaya çalışıyorlar. Dahası, modern eğitim kurumlarının kitaplarını hazırlayan bir takım yazarlar, sırf müslümanların cennete gireceklerini ve buna karşılık Edison, Pastör ve benzeri bilim ve teknoloji önderlerinin cehenneme gireceklerini savunan kimselerle açıktan alay eder hale geldiler.[728]

728 Ebû Reyye ve Fehmi Hüveyda bunlara örnektir. Bunun için bkz. Yusuf Kemal, Modernistler, günümüz mutezilesidir. S. 111, 112, birinci baskı.

***Yakin:** Filozofları, inkârcıları, konuşmada derinlere dalanları, kâinat ve meydana gelişiyle, insan ve ideolojisiyle ilgili teorisyenleri, bunlara eklenen ve Allah'ın çizdiği rotanın dışında seyreden sosyolog veya psikolog ünvanlı kimseleri kapsamdışı bırakır. Zira onlar yakine erişemezler, ele aldıkları ve beşeri akıl çerçevesi içine girmeyen hiç bir konuda onların ayakları bir halde sabit kalamaz. Bu konuda Allahu Teala'nın şu buyruğu size kâfidir:**"Oysa Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum. Saptıranları hiçbir işte asla yardımcı da edinmedim."** (Kehf: 51)

Eğer sözü uzatma korkusu olmasaydı, Razi, Cüveyni ve Şehristani gibi gerek müslüman gerekse diğer dinlerden bu işle uğraşan kimselerin acizlik, bilgisizlik, şüphe ve hayretten oluşan bir takım itiraflarını serdetmeye devam ederdik.

Bunlara yeryüzünün cahillerini de ekleyebiliriz. Bunlar, dünyanın dinsiz ve hidayetsiz insanlarıdır.

***Dürüstlük:** İman iddialarında yalancı olanları kapsam dışında bırakır. Bunlar münafıklardır ve bunlar bu ümmette oldukça fazladır. Bunların hastalıkları oldukça çoktur, bu nedenle aşağıda bunlardan özel olarak bahsedeceğiz.

***İhlas:** Arap müşrikleri, hristiyanları, yahudileri ve kendi dinlerinin en üstün din olduğunu ileri süren herkesi kapsamdışı bırakır. Bunlar, Allah'ın birliğini ancak sıkıntı ve tehlike anlarında içtenlikle itiraf ederler. Bunlara müslümanlardan ölmüş peygamber ve salihlerle ilgilenen, onlara dua ve ricada bulunan, adak adayan, müşriklerin putlarının kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inandıkları gibi onların kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inanan, şia ve sûfilerden imam ve şeyhlerinin kâinatta tasarruf sahibi olduklarına, gaybı bildiklerine ve ilâhlık özelliklerinden bazı şeyleri kendilerine aktaracaklarına inanan herkes eklenebilir.

Aynı şekilde tabi olma ve itaat etmede şirk koşanlar ve: **"Rabbin'den sana vahyolunana uy, O'ndan başka ilah yoktur, puta tapanlardan yüz çevir."** (En'âm: 106) âyetine ters düşerek beşeri yöntem ve yasalara tabi olanlar da dürüstlük kapsamı dışında kalmışlardır. Bunların hiç birisi Allah için samimi değillerdir ve Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklığın gereğini yerine getirmemişlerdir.

İradelerinde şirk koşanları da bir yönden bunlara eklemek mümkündür. Arzuları peşinde koşanlar ve dünya zevklerine dalanlar da bunlar arasında sayılabilir. Çünkü irade şirki gizli bir şirktir ve ondan kurtulan da oldukça azdır.

O halde kalp amelleriyle ilgili bölümlerin kitap ve sünnette fazla yer almasına şaşmamak gerekir. Zira bu bölümler doğru yolda bulunanları konunun önemi hususunda uyarmakta, bu noktada sapıtan veya yüz çevirenlerin helak olduklarını

açıklamaktadır. Diğer taraftan erteleme akımının yayılma, hattâ islâm toplumunun çökme ve dağılma, islâm davetlerinin hız kesme ve gevşeme faktörlerinin en büyüklerinden birinin bu kalp amellerini gerçekleştirmenin ihmali veya bu noktada aşırı gidilmesi olduğuna hayret etmemek gerekir.

Bir faydalı açıklama daha: MUNAFIKLIK;

Bu, kalp hastalıklarının en büyüğüne ilişkin zorunlu bir uyarıdır. O da munafıklıktır. İnsanların çoğu küfrün mefhum ve manasında hata ettikleri, onu tek bir anlamla-ki o da Allah'ın varlığını, rızık veren, yaratan, yöneten olduğunu inkârdır-sınırladıkları gibi, büyük nifakın mefhum ve manasında da hata ederek onun anlamını da aynı şekilde sınırlamışlardır. Onlar münafıklığı sadece şununla sınırlamışlardır; müslüman görünüp islâmı inkâr etmenin yanında Peygamber Efendimize ve O'nun getirdiklerinin tümüne inancı yalanlamayı, kendisinde islâm dinine inancın hiç bir şekilde olmayışını, islâm dininin ortaya koyduğu ilke ve esaslardan hiç birine razı olmamayı, içinde saklı tutmaktır.

Bu,-her ne kadar munafıklığın en büyüğü ve en belirgini olsa da-munafıklığın tek bir versiyonu değildir. Aksine küfrün olduğu gibi munafıklığın da önem arzedecek sayıda çok çeşidi vardır. Tıpkı insanın mü'min olduğu halde bazen tek bir söz veya fiille dinden çıkması gibi, aynı şekilde dinin kalan kısmına inandığı, ilke ve prensiplerine bağlılık gösterdiği halde bazen kalbe ait söz ve fiillerden tek bir söz veya fiille munafık da olabilir.

Allahu Teala kutsal kitabında munafıkların çok çeşitli hallerini dile getiriyor, bunlardan biri şu âyet-i kerimelerde yer alan kusursuz portredir: **"İnsanlardan, inanmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler vardır. Bunlar Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışırlar, oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değildirler."** (Bakara: 8, 9)

Bir başka yerde şu portre çizilir: **"İkiyüzlüler sana gelince: "Senin şüphesiz Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet ederiz" derler. Allah, senin kendisinin peygamberi olduğunu, bilir; bunun yanında Allah, ikiyüzlülerin yalancı olduklarını da bilir."** (Munafikûn: 1)

Bunlardan biri de daha aşağı durumda olanlardır: **"Kendileri için doğru yol belli olduktan sonra ardlarına dönenleri, bu işi yapmaya şeytan sürüklemiş, onlara ümit vermiştir. Bu, Allah'ın indirdiğini beğenmeyen kimselerin: "Biz bazı işlerde size itaat edeceğiz" demelerindendir. Allah onların gizlediklerini bilir."** (Muhammed: 25, 26)

Bir diğeri de Tebük günü Allahu Teala'nın haklarında şu âyet-i kerimeyi indirdiği Kurrâ (Kur'an-ı Kerim'i çok iyi okuyan) sahabe ile alay edenlerin durumudur: **"Onlara soracak olursan, "Biz and olsun ki, eğlenip oynuyorduk" diyecekler; De ki: "Allah'la, ayetleriyle, peygamberiyle mi alay ediyordunuz?" Özür beyan etmeyin, inandıktan sonra inkar ettiniz. İçinizden bir topluluğu affetsek bile, suçlarından ötürü bir topluluğa da azap ederiz."** (Tevbe: 65, 66)

Şüphe yok ki, Allah'ı ve âhiret gününü-peygamberi yalanlamayı ve Kur'an-ı Kerim'i asılsız saymayı içerecek şekilde- tamamen inkârını saklayanla kâfirlere "bazı konularda size itaat edeceğiz diyen veya Allahu Teala'nın yücelttiği bir şeyle alay eden kimse arasında bir fark vardır.

Buna göre her ne kadar dinden dönme ve küfürleri noktasında haklarındaki hüküm birleşse de, küfrün bir kısmı diğerinden daha katıdır. Nitekim Yüce Allah da bu hususu şöyle dile getirmektedir: **"Sapıtmak için hürmetli ayların yerlerini değiştirip geciktirmek, küfürde gerçekten ileri gitmektir. İnkar edenler Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurmak için, onu bir yıl haram, bir yıl helal sayıyor, böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılıyorlar. Kötü işleri kendilerine güzel göründü. Allah inkar eden toplumu doğru yola eriştirmez."** (Tevbe: 37) **"Bedevilerin küfür ve nifakları her yönden, daha ileridir. Allah'ın, peygamberine indirdiğinin sınırlarını bilmemek, onlara daha layıktır. Allah bilendir, hakimdir."** (Tevbe: 97)

Buradaki ana fikir; bir adamın aslında dine içinden tamamen inandığı halde bazen Allah'ın indirdiği şeylerden birini hoş görmemesi veya o şeyin gönlüne yatmaması ve ona uymanın gereğine inanmaması nedeniyle o kimsenin hükmünün, dini tamamen inkâr edenin hükmü gibi olacağını bilmemizdir. Bunun örneği kalbiyle faizin haramlığını hoş görmeyen, iki tarafın da razı olması halinde bunun insanların çıkarlarına aykırı olduğunu ve akla uygun düşmediğini ve benzerini düşünen kimse gibidir.

Allahu Teala'nın örtünme durumu ve kadınların erkeklerle karışık bulunmaktan kaçınmaları ile ilgili indirdiği hükümleri hoş karşılamayan ve örtünmeyi kadın için bir tür haksızlık ve sıkıntı olarak ya da üremeye bir engel ve toplum çıkarlarına aykırı olarak gören kimse de bir örnektir.

Ya da cihad, kâfirlerle çarpışma, kadınlarını esir etme, mallarını ganimet alma gibi hükümlerin insan onur ve özgürlüğüne yaraşan ve insanlığın eşitliğine uygun düşen hükümler olmadığına inanan kimse de buna örnektir.

Ayrıca bu modern kâfirleri ya da çökmüş uygarlık uzmanlarını,-ki, filozoflar, edebiyatçılar ve mucidler bunlardandır-kıyamet günü Allahu Teala'nın hesaba çekeceğini,

onları cehennemle cezalandıracağını ve hiç bir ibadet ve iyiliklerini kabul etmeyeceğini söylemeyi veya buna inanmayı hoş görmeyen kimseler de buna örnektir.

Bunun yanında herhangi bir din mensuplarının islâm davetçileriyle karşılıklı anlaşma ve bütün dinlerin davetçileriyle karşılıklı mutabakat sağlayarak her yerde kendi dinlerine davet etme kendi dinlerini yayma haklarının bulunduğuna inanan kimse de buna bir örnektir.

Kâfirlere karşı davranışları ve onlarla karşılıklı ilişkileri düzenlemek üzere Yüce Allah'ın indirdiği hükümleri beğenmeyen, onun yerine uygar dünyanın ve birleşmiş milletlerin onayladığı diplomatik anlaşmalar ve uluslararası gelenekler gereği onlara karşı aşağıdan almanın ve hoş görünmenin daha uygun olacağına inanan kimseler de bu örnekler arasındadır.

Allahu Teala'nın yasalaştırdığı azınlıklarla (zimmi) ilgili hükümleri beğenmeyen, zamanın vergileri kaldırma ve yurttaşlar arasında kardeşliği yerleştirme zamanı olduğunu düşünenler de yine bu örneklerden sayılır.

Yine Kur'an ve Sünnette yer alan, kâfir toplumlarla, onların kötülenmeleriyle ve günahları nedeniyle helak edilmeleriyle ilgili haberlerden hoşlanmayan ya da medeniyet tarihlerinin analiz ve sonuç çıkarma açısından batılı yöntemlerin çizgilerini izleyen tekniklerle öğretilmesi görüşünde olan kimseler de söz konusu örnekler arasında bulunur.

Daha bir çok benzer şekiller tümüyle sahibinin kalbindeki en büyük nifakı ortaya koyar. O kimse kalan hükümleri beğenir ve islâm ilkelerini benimser görünse de durumda hiç bir değişiklik olmaz.

Organların amellerinin, kalplerin amelleri üzerindeki etkileri

Organların amellerinin kalbin amelleriyle olan bağlantısından, kalbin amellerinin dalları ve kalpte olanın göstergesi olduklarından bahsederken, kalbin amellerinden ve bu amellerin öneminden, bunlarla ilgili ayrıntılardan imanın cüzlerinin birbiriyle olan bağlantısının açıklanmasından söz etmek, organların ibadet veya kabahat sayılan amellerinin kalbin amellerini etkilemediğini ve onlardan etkilenmediği anlaşılmaz.

Daha önce geçen bahislerden böyle bir sonucun çıkarılmasını önlemek için, organın amelinin kalbin ameli üzerindeki etkisini ele almayı uygun buldum. Zira kalp ve organ amellerinden her birinin tek bir kapsamlı gerçeğin birer ögesi olduğuna en açık şekilde delalet eden karşılıklı etkileşim biçimleri, ancak böylece tamamlanmış olacaktır.

Önce isyan sayılan davranışların kalp üzerindeki etkileriyle başlayıp, daha sonra itaat sayılan davranışların kalp üzerindeki etkileriyle devam edeceğiz.

İsyan sayılan işlerin kalp üzerindeki etkileri önemli derecede fazladır. Rabbâni imam ibn Kayyim, bunlardan bir çoğunu "e'l-Cevabü'l-Kâfi" adlı eserde ayrıntılı olarak açıklamıştır. İşte bunlardan bir kısmını kısa açıklamalarla birlikte aktarıyorum: [729]

1-Faydalı bilgiden yoksunluk: Şüphe yok ki bu bilgi, Yüce Allah'ın kalbe bıraktığı bir ışıktır. İsyan sayılan davranış, bu ışığı söndürür. Bundan dolayı selef, Yüce Allah'ın kendilerini bilginin gerçeğine varis kılması için öğrencilerini günahlardan vazgeçmeye yönlendiriyorlardı.

2-Rabbıyla kul arasındaki yabancılık: Bu öyle bir yabancılıktır ki, sahibi için dünyanın tüm lezzetleri toplansa, bu yabancılığı ondan gideremez. Bunun belirti ve ayrıntılarından birisi, onunla iman ve takva ehli arasındaki yabancılıktır.

3-İsyankârın kalbinde bulduğu karanlık: Şüphe yok ki itaat bir nur ve isyan bir karanlıktır. Karanlık güçlendikçe hayreti artar, sonunda bid'at ve dalâletlere düşer.

İbn Abbas şöyle der: İyiliğin çehrede bir ışığı, kalpde bir nuru, rızıkta bir genişliği, bedende bir gücü ve halkın kalplerinde bir sevgisi vardır. Kötülüğün ise, çehrede bir siyahlığı, kabir ve kalpte bir karanlığı, bedende bir bitkinlik ve gevşekliği, rızıkta bir noksanlığı ve halkın gönüllerinde bir tepkisi ve öfkesi vardır.

4-Kalbin zayıflık ve gevşekliği: İsyanlar kalbi sürekli zayıflatır ve gevşetir, hatta hayatını tamamen kaybettirir. Bu zayıflığın belirtileri beden üzerinde kendini gösterir. Öyleyse fars ve rum bedenlerinin gücünü düşününüz, kendisine en çok ihyaç duydukları anda onlara nasıl ihânet etti ve mü'minler onları beden ve kalplerinin gücüyle nasıl imha ettiler?

5-Ömrün kısalması ve bereketinin yok olması: Kalbin hastalığı ve bereketin silinmesi oranında ömür kısalır ve canlılığı gider. Zira gerçek hayat, kalbin hayatı ve insan ömrü hayat süresidir. Buna göre ibadet ve tâat arttıkça insanın hayatı artar ve gerçek ömrü uzar, isyan ve azgınlık arttıkça da canlılığı kaybolur ve ömrü azalır.

6-Şüphesiz ki kul, her isyan ettikçe günah kendisine hafif gelir ve en sonunda onu alışkanlık haline getirir. Kalbinin günaha karşı duyarlığı kaybolur. Kalbin ameli tamamen yok olur. En sonunda günahı açıktan işleyenler ve onunla övünenler kervanına katılır. Bunun alt derecesi kalbinde günahı küçük görmektir. Böylece işlemek kendisine basit gelir, zamanla tamamen aldırmaz olur. Bu ise işin tehlike boyutudur.

729 "e'l-Cevabü'l-Kâfi" S. 34-83'te

Buhâri (Allah kendisinden razı olsun) Sahih'inde ibn Mes'ûd (radıyallahu anh) dan onun şöyle dediğini rivayet eder: Şüphesiz ki mü'min, günahlarını sanki bir dağın tepesinde gibi görür de günahların kendisi üzerine düşmesinden korkar, günahkâr ise günahlarını sanki burnuna konmuş bir sinek gibi görür de elini salladığında uçacağını düşünür.

7-Zillet: Günah işlemek, mutlaka zillete yol açar. Dolayısıyla onur ve saygınlık tamamen Allah'a boyun eğmektedir. Yüce Allah da bu hususu şöyle dile getirir: **"Kudret isteyen kimse bilsin ki, kudret, bütünüyle Allah'ındır."** (Fâtır:10) Yani kul, güç ve kuvveti Allah'a itaat ve ibadetiyle arar demektir. Böyle olunca kul, güç ve kuvveti, onur ve saygınlığı ancak ibadet ve taatinde bulacaktır.

Seleften bazılarının duası şöyleydi: Allahım! Beni ibadetinle onurlandır, masiyetinle zelil etme. Hasan e'l-Basrî şöyle der: Onların katırları takırdasa da beygirleri eşkin gitse de günahın düşüklüğü kalplerinden ayrılmaz. Yüce Allah'ın çekinmeyeceği bir şey varsa o da kendisine karşı geleni rezil etmektir.

Abdullah ibn Mübarek de şunları söyler:

Gördüm ki, günahlar kalpleri öldürüyor, günahlara düşkünlük düşüklük getiriyor.

Günahları bırakmak kalplerin hayatıdır, günahlara direnmek senin için hayırlıdır.

Dini bozanlar yalnızca krallardır, kötülüğün papazları ve ruhbanlarıdır.

8-Kalbin paslanması, körlenmesi, damgalanması, kilitlenmesi ve mühürlenmesidir: Bu da şöyledir; kalp günahdan paslanır, günah artarsa pas kalbe baskın çıkar, sonunda kalp körlenir. Nitekim Yüce Allah da bu hususu şöyle açıklar: **"Hayır, hayır; onların kazandıkları kalplerini paslandırıp körletmiştir."** (Mutaffifin: 14) Daha sonra pas üstün gelir, bu durum bir damga, bir kilit ve bir mühür halini alıncaya dek sürer. Böylece kalp bir kabuk ve bir kılıf içinde kalır. Bu durum hidayete erdikten ve basiret nasip olduktan sonra gerçekleştiyse kalp, başaşağı gelir ve üstü altı, altı da üstü olur. Bu takdirde düşmanı ona dostluk yapar, dilediği yere onu sevkeder, bu yolla şeytan, insanlardan davetçiler, propagandistler ve ordular edinir.

9-Titizlik ve duyarlılığın kalpten silinmesi: Bu da Allah'ın yasaklarını çiğneme, sınırlarını geçme, dinini zayıflatma ve yitirme, müslüman kardeşlerinin günahları basite alma ve küçük görmeleri, hattâ ailesinin ve kendisinin günaha ve helâke düşmeleri kaygı ve endişesidir. Bu noktada Peygamber Efendimiz, insanların en duyarlı ve titizleriydi. Nitekim Buhâri (radıyallahu anh) nin Sahih'inde şu hadis

yer alır: "Sa'dın duyarlılığına ve titizliğine hayret mi ediyorsunuz? Ben ondan daha duyarlıyım, Allah da benden daha duyarlıdır." [730]

Böyle olunca bu günah ve masiyetler, bu titizlik ve duyarlılığı zayıflatıyor ve hattâ zamanla yok ediyor demektir. Bundan dolayı günahlara düşkün olanların, islâma ve müslümanlara zarar gelmesine, müslümanların sıkıntı ve zahmet çekmelerine aldırmadıklarını, bu tür şeyleri görmezlikten geldiklerini görürsün. Onlar için böyle şeyler hiç önemli değildir. Onların gayeleri şehvetlerini tatmin ve hedefleri hoş vakit geçirmektir. Onlardan birisi gözünün hemen önündeki yanlışı seyreder, fakat kılı kırpmadamaz. En önemlisi onlar, özel duyarlılık ve titizliği de kaybederler. O da namusa karşı duyarlılıktır. Sonunda alçaklık onda bir huy ve karakter haline gelir.

10-Kalbin hayat maddesi (iksiri) olan utanç duygusunun giderilmesi: Utanç duygusu bütün iyiliklerin anasıdır. Onun gitmesi de bütün iyiliklerin hepsinin birden yok olmasıdır.

Günahlar, kulun utanç duygusunu zayıflatır, hatta çoğu kez kuldan bu duyguyu tamamen soyup çıkarır. O zaman kul, ne Allah'tan ne de kuldan utanır. Yasakları çiğnemekle utanç duygusunun azlığı arasındaki ayrılmazlık, hiç kimseye gizli değildir.

11-Allah'a saygı ve O'nu yüceltme duygusunun kalpten silinmesi: Allah'a saygı ve O'nu yüceltme duygusunun günahlardan alıkoyması gibi, günahları işlemek de Allah'a saygı ve O'nu yüceltme duygusunu zayıflatır ve köreltir. Sonunda kul Rabbini hafife alır ve buyruğunu önemsemez. Rabbinin değerini yeterince bilemez.

12-Kalbin hastalanması, olgunluk ve derecelerinde ilerlemeyi engellemesi: Kalplerin amellerinde insanların birbirine üstünlüğü daha önce açıklanmıştı. Buna göre günahlar, sahibini yakin çerçevesinden çıkarır ve ihsan derecesine indirir. Belki de iman çerçevesinden çıkarır. Nitekim sahih bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: "Zina yapan mü'min olduğu halde zina yapmaz ve hırsızlık yapan mü'min olduğu halde hırsızlık yapmaz. Bu esnada islâmın adından başka bir şey kalmaz. Çoğunlukla bu günahlar adamı dinden çıkarır. Zira günahlar küfrün habercisidir.

13-Kalbin azim ve iradesinin zayıflatılması: Kalbin ibadetlerden alıkonulması ve ibadetlere karşı tembelleştirilmesidir. Durum zamanla ibadetleri ağır bulmaktan, ibadetleri beğenmeme ve ibadetlerden tiksinmeye dönüşebilir. Hiç bir ibadedete gönlü açılmaz, hiç bir kabahatten zorlanmaz ve işlemekten sıkıntı duymaz. Yanlışların üzerine atlamakta cesaretli, iyiliklere yönelmekte yüreksiz ve korkak olur.

14-Bir yeri içindekilerle birlikte çökertir gibi kalbi çökertmek: Rezillikleri yaptığı için kalbi aşağıların da aşağısına batırır, fakat sahibi bunun farkına varmaz.

730 C. 9, S. 280

Bu batmanın belirtisi, ibadetlerle temizlenen, yüce işler ve yüksek ahlâk çevresinde dönüp dolaşan kalbin aksine, aşağılık ve bayağılıkların, pislik ve necasetlerin çevresinde dönüp dolaşan, küçük düşürücü basit işlerle ilgilenen bir kalp haline gelmesidir. Nitekim seleften bazıları bunu şöyle dile getirirler: "Bu kalpler sürekli hareketlidir. Bir kısmı Arş'ın çevresinde dönüp dolaşırken, diğerleri tuvaletin çevresinde döner dolaşırlar."

15-Kalbin içerdiği iyiliklerin tamamen silinmesi: Kuşkusuz günah ve kabahatlar kalp üzerinde sürekli çoğalırlar, bu durum disketin içinden görüntü siler gibi kalbin içinden iyilikleri tamamen silip yok eder. Sonuçta kalp, huylarında, davranışlarında ve karakterinde herhangi bir hayvan kalbine formatlanır. Bazıları vardır ki, pezevenk'in kalbi gibi kendisine domuzun davranışları kaydedilmiştir. Bazıları da vardır ki, seçenekleri doğrultusunda kendilerine köpeğin, eşeğin, yılanın veya akrebin.. huyları, davranışları ve karakterleri kaydedilmiştir. Nitekim Allahu Teala da cehalet ve azgınlık sahiplerini bazen eşeklere, bazen köpeklere ve bazen de dört ayaklılara benzetiyor. Bazen de iş tam bir formatlamaya kadar varıyor. Bu da kalple birlikte şeklin de silinmesi oluyor. Allahu Teala'nın aralarından bir kısmını maymun ve domuza dönüştürdüğü zaman İsrailoğulları için meydana gelen durum gibi.

16-Kalbin sıkıntısı, sarsıntısı ve daralması: Gölgenin sahibinin ayrılmazı olduğu gibi bunlar da günahın ayrılmazıdırlar. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: **"Benim Kitabımdan yüz çeviren bilsin ki onun dar bir geçimi olur ve kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz."** (Tâhâ: 124) Dolayısıyla Allah'ın zikrinden yüz çeviren, bunlarla karşılaşacak demektir. Ancak çaresi, günümüzde gözlenen hayatın çilelerinden, sıkıntı ve problemlerinden kurtulmak için alkol ve uyuşturucuya sığınma gibi bunlara içki müptelâlığı eklenmezse şehvetlerin, aşkın, dünya sevgisinin ve liderlik sevdasının sarhoşluklarıyla gizlenir.

Bunlar, organlarla işlenen günahların kalp ve ameli üzerindeki etkilerinden bir kısmıdır. Kalbin rızasını, yakinini, dürüstlüğünü, içtenliğini, Allah'a güvenini ve sevgisini giderirler. Hatta bununla da kalmayıp zamanla gücünü, canlılığını, sağlığını ve rahatını da giderirler. Kalp için iman gerçeklerinin gidişiyle dünya ve âhirette görülecek cezaları bir araya getirirler. Tıpkı bu etkilerde gördüğümüz gibi.

Organlarla yapılan ibadet ve taatlerin kalp amelleri üzerindeki etkilerine gelince; bu konu büyük büyük ciltlere bile ağır gelecek bir konudur. Görüldüğü gibi kalp amelleri onun hayatı, gücü ve enerjisi, organlar ise kalbin dışa açılan gözenek ve pencereleridir. Namazın kazandırdığı rıza (hoşnutluk), itmi'nan (doyuma ulaşma), huşû (alçak gönüllülük) ve inâbeyi (boyun eğme), orucun kazandırdığı yakin (kesin bilgi), tevekkül (güvenme) ve ihlâsı (içtenlik) ya da Allah yolunda savaşın ulaştırdığı muhabbeti (Allah sevgisi), istislâmı (tam teslimiyet) ve sebat (yılmama) duygusunu ciltlere sığdırmak mümkün mü? Diğer ibadetler de böyledir. Bundan do-

layı bir tek ibadeti seçmeyi uygun buldum ki, onun hesabı yalnızca seçkinler katında bilinebilir, o da; "Gözü haramlardan sakınmak"tır.

Yine ibn Kayyim'in aynı eserde yer alan konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalarından özellikle kalbe ilişkin bölümlerini kısaltarak ve açıklamalar yaparak aktarıyorum:

1-Gözü haramlardan sakınmak, kalbin helakine neden olması umulan zehirli okun kalbe ulaşmasını engeller. Çünkü bakış, şeytanın zehirli oklarından biridir.

2- Gözü haramlardan sakınmak, kalbin Allahu Teala'yı sevimli bulmasını ve O'na yakınlık duymasını sağlar. Gözü kontrolsüz bırakmak da kalbi döndürür, dikkatini başka yönlere dağıtır, Allah'tan uzaklaştırır, kulla Rabbinin aralarını açar ve ikisini birbirine yabancılaştırır.

3-Gözü haramlardan sakınmak, kalbe bir nur getirir. Gözü serbest bırakmaksa kalbi karanlıklara sürükler. Bundan dolayı Yüce Allah, önce gözü sakınmayı emretmekte, ardından da nur âyetini zikretmektedir. O, önce şöyle buyurur: **"Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini, korusunlar."** (Nur: 30) Sonra da şöyle buyurur: "Allah göklerin ve yerin Nur'udur. O'nun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil **yuvasına benzer."** (Nur: 35) Yani Yüce Allah'ın, buyruklarını yerine getiren ve yasaklarından uzak duran kulunun kalbindeki nuru demektir.

Kalp nurlandığı zaman iyilikler kümeler halinde her taraftan kendisine yönelir. Karanlıklaştığı zaman aksine belâ ve kötülükler gruplar halinde her yönden kendisine hucüm eder. Kalpte toplanan bid'at ve sapıklıklar, arzu ve heveslere uymalar, hidayetten uzak durmalar, mutluluk vesilelerinden yüz çevirmeler, taşkınlık vesileleriyle oyalanmalar, evet, bütün bunlar ancak ve yalnızca kalpte yerleşen nurla dağıtılır, bu nur kaybedildiği takdirde o kalbin sahibi zifiri karanlık gecelerde yolunu bulamayan kör gibi ortada kalır.

4-Gözü haramlardan sakınmak, kalbi güçlendirir ve neşelendirir. Gözü serbest bırakmaksa, kalbi zayıflatır ve hüzünlendirir. Fakat bunu bazen derin görüş sahipleri dışındakiler hissedemezler.

5-Gözü haramlardan sakınmak, insana kazandıranı ve kaybettireni, dürüstü ve sahteyi birbirinden ayıracağı gerçek bir ileri görüş sağlar. Şüphesiz ki Allahu Teala kula, yaptıkları cinsinden karşılık verir. Kul, Allah için bir şeyi bırakırsa Allahu Teala onun yerine bıraktığından daha hayırlısını verir. Allah için gözünü haramdan sakınırsa, onun yerine basiretinin nurunu serbest bırakır, onun için iman, ilim, irfan ve yalnızca kalp gözüyle görülebilen isabetli ve gerçek ileri görüş kapılarını açar.

Bunun karşıtı ise; Allahu Teala'nın Lût kavmine mensup insanları kendisiyle nitelendirdiği basiretin aksi olan manevi körlüktür. Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurur: **"Senin hayatına and olsun ki, onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı."** (Hicr: 72) Sözünü ettiğimiz kimseleri aklın işlevini yitirmesi olan sarhoşluk ve gözün fonksiyonunu yerine getirmemesi olan körlükle nitelendirmiş, sonra da hikayelerini: **"Bunda görebilen insanlar için ibretler vardır."** (Hicr: 75) buyruğuyla sonlandırmıştır. Bunda da değindiğimiz noktaya işaret vardır.

6- Gözü haramlardan sakınmak, kalbe sebat, güç ve yiğitlik duygusu verir. Onun için basiret ve delilin saltanatını, kudret ve kuvvetin saltanatıyla birleştirir. Bunun karşıtı ise; Hasan e'l-Basri'nin sözünde geçtiği gibi onur kırıklığı, aşağılık, gevşeklik, küçülme, düşüklük ve benzeri sonuçlara yol açan arzuların peşinden gidenler arasında yer almaktır.

7- Gözü haramlardan sakınmak, şeytanın (aleyhilla'ne) kalbe nüfuz yollarını kapatır. Zira şeytan (aleyhilla'ne) kalbe bakışla girer. Bakışla birlikte havanın boş yere sızmasından daha hızlı şekilde sızar. Bakanın gözünde bakılanın şekline girer ve onu, bakana güzelleştirir. Bakan için bakılanı, kalbin kendisine taptığı put haline getirir. Ardından onu vadeder ve kavuşma ümidi verir. Kalp üzerinde şehvet ateşini tutuşturur. Ardından başka yoldan ulaşamadığı günah odunlarını bu ateşe atar. Sonunda kalp alevler içinde kalır. Kendilerinde ateşin tutuşturması, iç geçirme ve yanıklıklar olan bu nefeslerden, kalbi her yönden ateşler kaplar, tandırdaki koyun gibi kalp ateşin ortasında kalır. Bu nedenle haramlara düşkün olan şehvet sahiplerinin sonları, Berzah'ta kendileri için ateş dolu bir fırın yapılması ve bedenlerinin yeniden dirilişine kadar ruhlarının oraya bırakılmasıdır. Nitekim üzerinde görüş birliği bulunan bir hadiste anlatıldığına göre Allahu Teala bunu Peygamber Efendimize rüyasında göstermiştir.

8- Gözü haramlardan sakınmak, yararlarını düşünmek ve onlarla uğraşmak için kalbi boşaltır. Gözü serbest bırakmak ise; kalbin ilgisini başka yönlere çeker, kalple faydalı düşünceler ve uğraşlar arasına girer, kalbin işlerini çığırından çıkarır, arzularına uyma hatasına düşürür ve Rabbini anmaya karşı duyarsız hale getir. Yüce Allah bu noktaya şöyle işaret eder: **"Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye uyma. "** (Kehf: 28) Gözü serbest bırakmak, serbestlik oranında bu üç sonucu doğurur.

9-Kalple göz arasında birbiriyle meşgul olmalarını, birlikte düzelmelerini ve birlikte bozulmalarını sağlayan bir gözenek veya kanal vardır. Böyle olunca kalp bozulduğunda göz, göz bozulduğunda da kalp bozulur.

Düzelme yönünde de durum aynıdır. Göz sağlığını yitirdiği ve yıprandığı zaman, kalp de sağlığını yitirir ve yıpranır, sanki necasetlerin, pisliklerin ve kirlerin

atıldığı bir çöplüğe dönüşür. Bu durumda kalp, Allah'ı tanımanın, Allah sevgisinin, Allah'a boyun eğmenin, Allah'a alışık olmanın, O'nun yakınlığıyla sevinmenin barınmasına uygun bir yer olmaktan çıkar. Orada yalnızca bunların zıtları barınır.

Bunlar, gözü haramlardan sakınmanın, ötelerindeki hikmetleri senin kavramana yardımcı olacak bazı faydalarına bir işarettir.[731]

731 "e'l-Cevabü'l-Kâfi" S. 125-127

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMAN BİLEŞİK BİR HAKİKATTİR VE AMELİN CİNSİNİ TERKETMENİN KÜFÜR OLUŞU

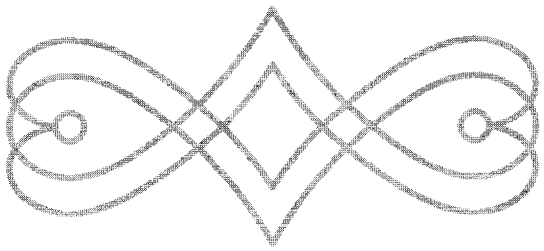

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır:

1-İmanın bileşik bir hakikat oluşu

2-Nakli ve ictihadi şüpheler

Giriş:

Bileşik iman gerçeğine başlamadan önce, bunun ayrılmazının bizzat kendisinin asıl maksat olmadığına dikkat çekelim. O da belirli bir amel cinsini terkedenden imanı silip atmaktır. Bu mesele önemli olmakla birlikte bizim konumuzun omurgasını oluşturmaz. Bizim için önemli olan, imanın bileşik gerçeğini, onun ayrılmazlarını ve tanımını, ehli sünnet velcemaat mezhebinde olduğu gibi açıklamaktır. Yani bu noktada gerçeği bilmek ve inanmaktır. Tıpkı kendilerinde gerçeği bilmek ve inanmak vacip olan-inanç ve ibadetle ilgili-diğer işlerde olduğu gibi. Bunu yaparken iman gerçeği üzerine bina edilen ve kişileri doğrudan ilgilendiren hüküm ve sonuçları, bu kuralın dışında kalan bazı özellikleri veya ârizi durumları bir kenara bırakıyoruz. Çünkü bu hususların bir çoğu, birer ictihad ve araştırma konusudur. Bizim buradaki hedefimiz dini bir hükmün varlığını isbattır, yoksa menatını tahkik değildir.[732]

* Bunu iki şeyden kaçınmak için söylüyoruz.

Mutlaka şartların gerçekleşmesi ve engellerin ortadan kalkması gereken-nitekim bu, insanların en adaletli ve en merhametlisi olan ehli sünnet velcemaat mezhebinin temel esaslarından biridir-muayyen için hüküm vermek, bizim buradaki konumuzun dışındadır. Ama bu durum sırf teorik olarak hükmü bilmeye de engel değildir.

Normalde bir insanın dış görünüşüne göre islâmın hükümlerini uygulamak, eski ve yeni ilim ve davet kademesinden bazılarının duraksama nedenlerinin en önemlilerinden biridir Nitekim bu hususu şeyhülislâmın açıklamalarında ve ayrıca namazı terkedenin dinden çıktığına dair sahabe icmaı bulunmasına rağmen ameli tamamen terkedenin dinden çıktığına dair söylenenlerde görebiliriz. Bunun nedeni, bu söz ve inancın böyle bildikleri veya böyle sandıkları herkese dinden çıkma hükümlerinin uygulanmasını gerektirdiğini düşünmeleridir. Halbuki konuyla ilgili bazı ayrıntılar vardır ve bunlar kısaca şöyledir:

Amel türünü terkeden, kendisine tövbe teklif edilmeden ve önüne bazı kanıtlar konulmadan önce, işin gerçeği bir davet hedefi ve bir inceleme-araştırma konusudur.

732 Bunun örneği; şarap içenin hükmü seksen sopa vurulmasıdır. Sınırların belirlenmesi ise müctehidin, şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini, engellerin ortadan kalkıp kalkmadığını anlamak amacıyla konuyu araştırması, ilgili kararı verip veremeyeceğini ortaya koymasıdır.

Ona, islâmın zahiri hükümlerini uygulamakta bir problem yoktur. Gerçek durumunu bilenin kendisine selamı terketmesi ve müslümanın normal haklarından yoksun bırakması gerekir. Fakat bu durumu bilenin dini bir maksat dışında bunu herkese ilân etme ve buna uymasını isteme gibi bir görevi yoktur. Aynı zamanda davet ve terkte geçerli yöntemler kulllanmak, iyiliğe özendirme ve kötülükten alıkoyma kurallarına uymak durumundadır. İki yarardan en üstününü gerçekleştirmek ve iki zarardan en üstününü engellemek hedeflenmelidir..Peygamber Efendimiz'in münafıkların ileri gelenlerine karşı davranışlarında en büyük örnek ve en güzel model vardır. Buna göre amel türünü terkedenin önüne kanıtlar serildikten ve tövbe etmesi teklifi sunulduktan sonra mutlaka tepkisi şu iki şıktan biri olacaktır:

1-Allah'ın üzerine farz kıldığı ibadetleri-özellikle namazı-yerine getirmeye başlayacak ve o an için durum neyi gerektiriyorsa onu yapacaktır.

Bu kimsenin görünüşüne göre müslüman olduğuna karar verilir. İçyüzü Allah'a bırakılır. Eğer içten de samimi ve dürüst ise ne âlâ, yoksa bu adam, azılı kâfir ve cehennemin en dibinde oldukları halde kendilerine müslüman muamelesi yapılan baş munafıklardan daha önemli değildir. Müslümanların bir çoğunun yaptıkları gibi zaman zaman namazını kılan ve zaman zaman da terkeden biridir. Öyleyse bunlara, içlerinden belirli birinin namazı terkte ısrar ettiğine dair kanıt sunuluncaya kadar islâmın zahiri hükümleri uygulanır. Konunun geniş açıklaması inşaallah yakında gelecektir. [733]

2-Terkettiği ibadetleri veya diğer buyrukları yerine getirmekten kaçınacak, kendisine silah da gösterilse ve hatta öldürülse, ruhunun o durumda çıkmasına razı olacak ve yine de dini görevleri yerine getirmeye yanaşmayacaktır. Bu, ehli sünnet velcemaat mezhebinde en geçerli ve başka alternatifi bulunmayan görüşe göre içten de dıştan da kâfirdir. Aralarında kendisine mürcieye giren şüphe girenler olduysa da bu kimsenin isyankâr olduğunu ve ceza olarak öldürülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Dindeki kesin kurallara ve temel esaslara ters düşmeyen, aksine amacı, özelleştirme ve ilgilendirme yöntemlerinden biriyle hükmü özelleştirmek ve ilgilendirmek olan beklenmedik veya özel durumlar, mürcienin yaptıklarına ters düşer. Örneğin şöyle derler:

733 Mürcienin "adam farzları ikrar ediyor, yapılması gerektiğini biliyor,.Peygamberin bu konularda doğruluğuna inanıyor, fakat yerine getirmekten kaçınıyor ve vurulmak üzere boynunu uzatacak kadar bu konuda ısrar ediyorsa, bu adam içten içe mü'min olabilir. Dış görünüş itibarıyla ister mü'min densin ister kâfir densin farketmez." şeklindeki sözleri, olmayası bir varsayım ve hayal gücünü zorlamaktır. Aksine bunu söylerse onun yalancı olduğuna, Allah'ın dinini terkettiğine, dinle alay ettiğine ve dine karşı büyüklük tasladığına karar veririz. Bu kimse aslında küfür ve inkâr açısından ibadetlerin vacip olduğunu ikrar etmeyenden daha şiddetlidir. Nasıl olur da bu kimsenin farzları gevşeklik ve tembellik nedeniyle terkettiği söylenebilir? Hangi tembellik ve gevşeklik boynu kılıca sunmakla birlikte kalmaya devam eder? Bkz. Mecmûa'l-Fetâvâ, C. 7, S. 192-210, C. 7, S. 610-621 ileride ayrıntısını vereceğiz.

* Dilsiz kimseye dille ikrar vacip değildir. Böyle olunca iman ettiğini dille söylemek, imanın bir ögesi veya bütünün bir parçası olmaz. [734]

* Müslüman olup da ardından islâmın buyruklarını yerine getirme fırsatı bulamadan ölen kimse mü'mindir. Bunun örneği: Farzlardan bazıları inmeden önce vefat eden kimse gibidir. Allahu Teala kesinlikle hiç bir iyilikte bulunmayan nice kitleleri cehennemden çıkaracaktır. [735]

Haricilerin ve mutezilenin bu gibi durumlarda kendi temel esaslarına ters düştüğü için kesin belgeleri reddederlerken söyledikleri sözlerine de ters düşer.

Bunları dikkate aldığımız ve mürcie'nin daha önce açıklanan ilkelerini hatırladığımız zaman ki, bunların en önemlileri: "İman tek bir bütündür, artmaz ve eksilmez, bölünmez ve parçalanmaz, iman derecesinde mü'minler birbirinden üstün değildir." ilkeleri idi. Mürcie bu temele dayandırarak kalp ve organların amellerini imanın dışında tutmuştu.

Geriye, ameli terkeden hakkındaki en önemli şüphelerini bilmek ve bunu ayrıntılı olarak çürütmek, bir yandan da ameli terkedenin ehli sünnet velcemaat katındaki hükmünü detaylı olarak açıklamak kaldı.

Bu şüpheleri kısaca anlatmayı, sonra da ehli sünnet velcemaatin bu konudaki gerçek inançlarını açıklayarak onları detaylı olarak çürütmeyi uygun buldum. Böylece bu konudaki hedefimiz ve asıl maksadımız gerçeği ortaya koymak ve ayrıntılarını sergilemek, sonra da şüpheleri tartışmak ve onları geçersiz kılmak olacaktır.[736] Böyle yapmak durumundayız çünkü kuşkular ve cevaplar içiçe ve imkanlar ölçüsünde kolaylaştırma ve açıklamalar istenmekte. Kendisinden yardım istenen yalnız ve ancak yüce ALLAH'tır.

---

734 Çünkü öge-onlara göre-hiç bir halde düşme ihtimali olmayandır. Oysa bu söz geçersizdir. Zira namazda kıyam bir rükundur, oysa kıyamdan aciz kimsenin otururak kılacağı icma ile sabittir, bu durum kıyamın, namazın bir ruknü veya bir parçası olmasını etkilememektedir. Ama biri çıkar da; konuşmak bir ögedir fakat dilsiz ve benzeri için düşme ihtimali vardır, derse, bunun cevabı şöyle denilmesidir; şüphesiz ki amel bir ögedir, fakat sizin kendisiyle öge olmadığını kanıtladığınız-âhir zamanda islâmın gerilemesi ve dinin çöküntüye uğraması gibi-beklenmedik durumlarda düşme ihtimali vardır, derseniz o zaman başka.

735 Bu bir gerçektir, ancak temel kurallara ters düşmez. Buna göre bir kimse ibadet etme fırsatı bulamadıysa, üzerine ibadet vacip olmaz. Fakat bu durum, aslında ibadetin, imanın bir rüknü olmasını da etkilemez. Eğer ibadetleri yerine getirmemeyi azmettiyse, o zaman ibadetin vacip olmasına vakit bulamamış olsa da cezayı haketmiş olur. Bunun gibi bir kimse üzerine herhangi bir ibadet farz olmadan ölürse, yerine getirmemekten dolayı sorgulanmaz. Bundaki imanın olgunluk derecesi farzlara ulaşan kimsedeki imanının olgunluk derecesi kadar değildir. Daha önce de geçtiği gibi Allahu Teala'nın kulları üzerine farz kıldığı iman, derece bakımından birbirinin benzeri değildir. Aksine bir insana vacip olan iman, diğerine vacip değildir. Bkz. e'l-İman, S. 184-185

736 Bu şüphe başka kişi ve kaynaklardan nakledilmiş olduğu için ileride ona ayrı bir bağımsız bölüm ayırdık.

Bu noktada diyoruz ki, bu kuşkuların en önemlileri şunlardır:

1)Dinden çıkmanın sırf yalanlama olduğu şeklindeki inançları. Çünkü sözlerinde görüldüğü gibi mürcieye göre iman, sırf tasdiktir. Oysa dinde dinden çıkma, yalanlamayla olduğu gibi alay etme, geri durma, kaçınma, yüz çevirme ve kuşku duyma biçimlerinde de olmaktadır. Onların bu sözlerinden "Haramı Helal Görme"-nin dinden çıkardığı da anlaşılabilir. İnşaallah ileride bu konuya değineceğiz.

2)Dışın içle ilgi ve bağlantısını anlamamaları. İşte bundan dolayı "Bileşik İman Gerçeği"ni açıklama zorunluluğu doğmuştur. Allah'ın izniyle bunun da ayrıntılarına ileride gireceğiz.

3)Kendi dinden çıkma anlayışlarına göre organların dinden çıkması için kalbin dinden çıkmasını şart koştular. Halbuki dinden çıkma hem dil, hem organlar ve hem de kalple olur. Yani dinden çıkma kavramına inanç bozukluğu girdiği gibi davranış bozukluğu da girer. Puta secde, kasten ve bilerek Kur'an'a saygısızlık ve benzeri davranış bozukluğuna örnektir.

4)İnkârın dinde kullanıldığı anlamını veya selef asıl anlamı dışında kullandığı halde dinde asıl anlamı dışında kullanıldığını ya da anlamlarından biriyle sınırlandığını kavrama yanılgıları.

İnkâr sözlükte ve selefin örfünde; yerine getirilmesi görev olan bir hakkı yerine getirmekten kaçınmak anlamında kullanılır. Bunun en açık ve yaygın örneği; zekâtı inkâr eden mürted (dinden çıkan) ler şeklindeki adlandırılmadır. Bilindiği gibi onlar, Allah'ın zekâtı farz kıldığını inkâr etmiyorlar ve zekât dinden değildir, demiyorlardı. Eğer zekâtın farz kılnmadığını ve dinden olmadığını söyleselerdi, o zaman elbette dini ve Kur'an'ı inkâr edenler, şeklinde adlandırılırlar, sahabe onların durumunda kesinlikle ihtilafa düşmez, onların dinden çıktıklarını belgelemek için kıyasa ve diğer yöntemlere ihtiyaç duyulmazdı. Onlar yalnızca zekâtı yerine getirmeye karşı çıktılar, yani dinden olduğunu ikrar ettikleri halde vermemekte direndiler, bu nedenle.Ömer'e ve diğerlerine (radıyallahu anh) onlarla çarpışmakta şüphe arız oldu. Sonunda.Ebû Bekir (radıyallahu anh) (namazın farz olduğunu inkâr edenin değil de) üzerinde görüş birliğine varılmış olduğu bilinen namazı terkedenin dinden çıktığı düşücesini delil olarak gösterdi.

Zekâtı vermemekte direnenlerin durumunda sahabenin (radıyallahu anh) önce ihtilaflarında ve sonra da onlarla çarpışmada ve mürted olarak adlandırılmaları noktasındaki ittifaklarında sınır, yerine getirmekten kaçınmak ve bunda direnmektir. Böylece konu, sahabenin şüphesinin giderilmesi açısından "Eğer Ebû Bekir (radıyallahu anh) bize uysaydı, dinden çıkardık"[737] dedirtecek boyuta varmıştı. Nitekim

737 ibn Ebi Şeybe, e'l-Musannef, C. 12, S. 265

selefle eski mürcie arasındaki ihtilafın aslı, ibadetlerin vacipliğini inkâr değil de yalnızca ibadetleri terk noktasındaydı. Ancak hadisenin gelişmesi, şüphelerin karışması, fakih imamlardan ve onlara uyanlardan bazılarına erteleme şüphesinin arız olmasıyla olanlar oldu. Bunların ve ayrıca terk ve benzeri terimlerin açıklamaları ve ayrıntılı cevapları Allah'ın izniyle ileride gelecektir.

5-İleride de geleceği gibi nakli şüpheler için özel bir bölüm ayırdık.

İMAN, BİLEŞİK BİR GERÇEKTİR

İman; bir söz ve ameldir ve selef arasında üzerinde icma bulunan tanım da budur, şeklinde belgelerin desteğine dayanarak yaygınlaştırılan, deliller sıralanarak bağlantı kurulan iman gerçeğinin açıklaması daha önce geçmişti. Bu tanıma yalnızca hak yolundan sapan, vahiy dökümanlarının yol göstermelerinden, akıl ve fıtrat belgelerinin rehberliklerinden yüz çeviren, filozof ve mantıkçıların zihinlerinin salgılarına meyleden, kelâmcı ve tartışmacıların kuruntuları kafalarında yer eden bid'atçiler karşı çıkmıştır.

Daha önce de işaret edildiği gibi iman, iki ögeden oluşur, bunlar da söz ve ameldir. Bunlardan, bir çok detayı bünyesine alan bir tek iman gerçeği oluşur. Tıpkı insan gerçeğinin ruh ve bedenden oluştuğu, birinin tamamen ortadan kalkmasının insan gerçeğinin ortadan kalkması demek olduğu gibi.

Bu noktadan hareketle daha önce yerinde açıklandığı anlamda söz ve amel, imanın birbiriyle kaynaşan, varlıklarının ve şartlıklarının zorunluluk ve güçlülüğü yönünden eşit olan iki ögesi olmuştur. Beraberinde söz bulunmayan amelin varlığı nasıl kesinlikle geçerli değilse, beraberinde amel bulunmayan söz de aynı şekilde kesinlikle geçerli değildir.

İşte kalbin amelinin dilin ameliyle ilişkisini, organların amellerinin kalbin ameliyle ilişkisini, bunlardan her birinin diğerleri üzerindeki etkilerini işleyen bölümlerin içerikleri bunlardır. Diğer taraftan bizim burada üzerinde ayrıca durmak istediklerimiz de bunlardır. Diyoruz ki: Ehli sünnetle mürcie arasında amel konusundaki anlaşmazlığın temeli, imanın bu bileşikliğini mürcienin ikrar etmemesidir. Aksine onlar, imanın tek bir bütün olduğuna inanırlar. O da,-daha önce defalarca geçtiği gibi- kalp ve organların diğer amelleri değil, yalnızca kalbin tasdikidir. Mürcie bir kimsenin kalbi imandan boş olduğu takdirde vacip ve müstehab olan bütün organ amellerini görünüş olarak yerine getirse bile mü'min olamayacağında ittifak etmişlerdir. Ancak bunun Kerramiye'nin savunduğu sözcük farkından doğan bir istisnası vardır ki, o da; böyle bir kimseye-kerramiyeye göre-mü'min adı verilir, bununla birlikte o kâfirdir ve ebedi cehennemdedir. Buna göre mürcie

ile kerramiye hükümde değil de isimde ihtilafa düşmüşlerdir. Fakat bu önermenin aksinde anlaşmazlığa düşmüşlerdir. O da şöyledir; birisi açıktan gözlenebilen vacip amellerden hiç birini kesinlikle yerine getirmese[738], hatta şehadet kelimesini bile söylemese o, bu haliyle olgun mü'mindir.[739]

Bu,-yakında açıklanacağı üzere-ehli sünnetin gerçek hayatta varlığını asla kabul etmediği bir önergedir. Bununla önceki önerge ve mürcienin varlık ve yokluk açısından ikrar ettiği arasındaki fark, iki grup arasında varlığı farz edilen iman kavramı arasındaki farka dayanır. Mürcieye göre iman, yorumladıkları biçimde tasdik olunca, bütün vacip amellerin kaybolması halinde bile varlığını düşünmek, onlar için zor olmamaktadır. Ancak ehli sünnet katında imanın başka bir bileşik anlamı olunca, görünmeyen kısmı olmadan görünen kısmının olacağını düşünmediler. Çünkü bu, kesin olan ve bilinen kısmı bulunmayan bir şeyin, lazım olan aslının ve tam nedeninin bulunduğunu varsaymak kabilindendir. Bu ise, imanın kaynaşık ve bileşik belirtisini çürütmek olur.

Bu nokta selefin bir çok kez anlattığı şeylerdendir. Nitekim Ebû Sevr'in mürcieyi susturmak üzere söylediği şu söz gibi:

Bir adam: Ben Allah'ın emrettiklerini yapıyorum fakat bunu dilimle söylemiyorum, dese bu adam mü'min olur mu?

Eğer hayır, derlerse kendilerine adam: Ben Allah'ın emrettiklerinin hepsini ikrar ediyorum fakat onlardan hiç birini bilmiyorum, dese bu adam mü'min olur mu, denilir.

Eğer evet, derlerse bu sefer de kendilerine: Allah'ın iki durumu birden murad ettiğini ileri sürmüştünüz aradaki fark nedir, denilir.

Bu durumda adamın diğerini terkederek ikisinden biriyle mü'min olması caizse, o zaman diğeri -amel edip de ikrar etmeyen-nin de mü'min olması caizdir. Bununla onun arasında bir fark yoktur.[740]

Bunu destekleyen belge ve dökümanlar ileride gelecektir. Burada maksat, konuyla ilgili anlaşmazlığın temelini açıklamaktır. Bunun açıklaması inceleme ve bölme yöntemini kullanarak yapılabilir. Bunun için şöyle denilir:

Eğer amel imanla ilgiliyse, bunun dört durumu vardır, bir beşincisi daha yoktur.[741]

738 Daha önce de geçtiği gibi çoğunluğun görüşü,-ki, zamanla genel fikri olay haline gelmiştir-şehadet kelimesini söylemek, yalnızca ve kesinlikle dinin hükümlerini dünyada uygulamak için bir belirtidir.

739 Her ne kadar biz, belirtileri bulunmadığı için imanın dünyevi hükümlerini uygulamasak da o kimse âhirette Allah katında kurtulur.

740 e'l-Lâlekâi, Usûlü itikâdi ehlissünne velcemaa, C. 3, S. 851

741 Bu yalnızca teorik bir taksimdir. Aksi halde dördüncü kısmın varlığı söz konusu değildir.

a-İkisinin-kalbin imanıyla organların amelleri- bir arada bulunması, bu durumda ittifakla mü'mindir.

b-İkisinin de bulunmaması, bu durumda ittifakla kâfirdir.

c-Organların amellerinin bulunması, kalbin imanının bulunmaması, bu durumda ittifakla munafıktır.

d- Kalbin imanının bulunması, organların amellerinin bulunmaması, bu durumda ise üzerinde anlaşmazlık vardır.

Buna göre mürcie, dördüncünün hükmünü birincinin hükmüne katarlar. Hatta onlar şöyle derler: Kendisine birinci pozisyon uygun düşen kimsenin imanı, kendisine dördüncü pozisyon uygun düşen kimsenin imanı gibidir. İkisi birbiriyle örtüşür. Çünkü onlara göre ameller, imanın dışındadır. İman tek bir bütündür, artmaz ve eksilmez. İman açısından insanlar-daha önce de açıklandığı gibi-birbirinden üstün değildir. Her ikisi katında da iman eşittir. Hatta derler ki, bundan daha denk bir şey yoktur. Bu da şu demektir; bütün haramları işlemek imandan bir şey eksiltmez ve bütün ibadetleri terketmek, imandan bir şey götürmez. Çünkü imandan bir şey giderse, geriye ondan bir şey kalmaz.[742]

Aralarındaki bu görüş ortaklığı miktarı hepsini-ikrarı dikkate alan ve almayan-bir çırpıda çürütmek için yeterlidir.

Ehli sünnete gelince, iman anlayışlarının özelliğine dayanarak dördüncü şıkkın gerçek hayatta varlığını kesinlikle kabul etmezler.

Sonuç olarak anlaşılmıştır ki, mürcienin iman düşüncelerinin bozukluğu bu durumu düşünmedeki bozukluğa yol açmıştır. Bu noktadan hareketle bu sözlerinin yanlışlığını açıklamak, şüphesiz ki, zorunlu olarak iman düşüncelerinin bozukluğunu ve haliyle onların konuştukları ve niteliklerini belirttikleri iman tanımının dindeki iman tanımı olmadığını ortaya koyar.

Bunun gibi mürcienin iman düşüncelerinin bozukluğu dış görünümle ilgili bazı hükümlerde onlara uyum gösteren ehli sünnete mensup fakih ve imamların çelişkilerine de delalet eder. Bu hükümlerden birisi namazı terkeden ve boynu kılınçla vuruluncaya kadar terkte ısrar eden kimsenin ceza olarak öldürülmesi hükmüdür. Çünkü mürcie fırkaları namazı terkedenin öldürüleceği hükmünde ve kendilerine göre iman kavramında birleşmişlerdir. Fakat imanın söz ve amel olduğuna inanan-ve bu görüş imamının görüşü olan-kimse, nasıl olupta bütün amellerin terkinin dinden çıkarmadığı ancak kalbin tasdiki yok olduğu, yani haramı helal gördüğü ya da vacibi

742 Bu, daha önce-mürcie mezheplerinin temel esasları bölümünde-açıklandığı gibi mürcie fırkalarının tamamının üzerinde ittifak ettikleri bir görüştür.

ikrar etmediği takdirde dinden çıkardığı noktasında onlara uyum sağlamaktadır? Ve yine nasıl olupta bile bile Peygamber'e söven, Kur'an-ı Kerim'e hiyanet eden ve Peygamber'e savaş ilân eden kimsenin dıştan kâfir olsa da içten mü'min olabileceği noktasında onlara uyum sağlamaktadır? [743]

Ehli sünnet bilginleri amelin terkinin imanın ögesinin terki olduğunu ikrar ederlerken, ne felsefi görüşlere ne de zihinsel teorilere dayanmışlardır. Onlar yalnızca son derece açık ve gerçekçi bir yol izlemişlerdir. O da; bu dördüncü durumun ilk kuşak konumlarında bulunmadığıdır. Düşünce plânında olmadığı gibi psikolojik duygularda da yoktur. Diğer taraftan bu dördüncü şık, belgelerin söz ve amelden oluştuğuna tanıklık ettiği dini anlamdaki iman gerçeğiyle de uyuşmamaktadır. Bunun gibi Allah ve Resûlüne itaattan kaçınma, Allah'ın buyruklarını yerine getirmeyi bırakma, farzları eda etmekten aciz kalma ile ilgili diğer bir çok belgelerle-âyet ve hadislere-de uyuşmamaktadır.

Bu aynı şekilde hayırlı seleften ve bu alanda uzman imamlardan gelen bilgilere de ters düşmektedir.

Bazı belgelendirmeler daha önce geçmiş olmakla ve önceki açıklamaları hatırlatmakla birlikte burada diğer bazılarına daha fazla açıklık kazandıracağız.

Böyle olunca diyoruz ki:

1- İlk kuşak gerçeği ışığında ameli terk ve insan nefsi gerçeği:

Genelde fırkaların belgeler üzerindeki fikir tartışmaları, kendilerince belgelerin çelişkileri ve son dönem fakihlerinin belgeleri anlayış farklılıkları dikkate alınmazsa, ilk kuşakta, toplumun ihtilafından önceki selef-i salihin gerçeğinde ve hatta Peygamber aleyhisselam zamanında geçerli olan gerçek hüküm ölçüsü, hâlâ olduğu gibi devam etmektedir.

Bu ölçü, açıklığı yanında ölçülerin en kolayı ve en doğrusudur. İmana yatkın olan fıtrat onu, zihnin kelâmla ilgili tartışmaları ve çeşitlere ayrılan anlaşmazlıkları tanıdığından daha fazla tanır.

Bu da mü'minin asıl maksat hükmünü bilmek olan duruma, ilk kuşakta meydana geldiğini düşünerek, bu örnek kuşağın nasıl olupta bu hükme varabildikleri üzerinde kafa yorarak ya da kendisinin o kuşakta bulunması ve onlar arasında yaşaması halinde durumunun nasıl olabileceğini tasarlayarak bakmasıdır.

743 Bu son bölüm için bkz. e'l-İman, peygamber, S. 384-386 bu nedenle birinin fıkıhla ilgili kitaplarda fakih olarak yazdıklarıyla, kelâmcı olarak yazdıklarının birbirini tutmadığını görürsün.

Böyle baktığı takdirde mü'min, Allah'ın izniyle cevabı ihtilafların karmaşasında ve herkesin labirentlerine dalmaya güç yetiremediği seçeneklerin incelikleri arasında bulduğundan daha kolay ve daha yakın bulacaktır.

Evet, bu sorunun ışığı altında düşünüldüğünde ameli terkin hükmü nedir acaba?

Yani; bu canlı, aktif ve cihad ruhu taşıyan kuşakta onlardan biri olarak, onların adını taşıyarak ve Peygamber Efendimiz'in doğruluğunu ikrar ederek yaşayan, ancak yine de Allah'ın farzlarından hiç birini yerine getirmeyen, Allah'a isyan sayılan davranışların hiç birinden kaçınmayan, Allah'ın indirdiği hükümle hüküm vermeyen, Allah'ın indirdiği buyruklar gelmeye devam ederken onlara uymayan, ibadetleri terkeden, namaz kılmayan, oruç tutmayan, zekât vermeyen, hacca gitmeyen, mü'minleri dost bilmeyen, Allah yolunda onlarla birlikte savaşmayan, iyiliği özendirip kötülüğü engellemeyen, bu ilk kuşakla imandan kaynaklanan herhangi bir ortaklığı bulunmayan, ancak Peygamberi ve O'nun peygamberliğinin parlak belgelerini gören ve kalbinde ikrar eden, buna ek olarak şehadet kelimelerini diliyle söylemek zahmetinde bulunan kimsenin hükmü nedir acaba? [744]

Doğrudur, aslında bu adamı mü'minlerin saflarında soruşturmak uygun değildir. Uygun olan, acaba munafıkların saflarında bulunabilir mi, diye soruşturmaktır.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi munafıklar, Kur'an-ı Kerim'in de açıkça belirttiği üzere savaşa katılıyorlar, hayır hasenatta bulunuyorlar, namaz kılıyorlar, gelişmekte olan müslüman toplumun karşılaştığı korku ve sıkıntı zamanlarında onların yanlarında bulunuyorlardı. Öyleyse bu namazı, cihadı, hayır hasenatı bulunmayan, dıştan da olsa mü'minlerle hiç bir davranışta ortak olmayan kimse acaba onların arasında yaşadı veya yaşamayı düşündü mü?

Daha doğrusu diyoruz ki bu adam, o adamın karşılaştığı durumdan çok daha üstün bir durumla karşı karşıya. Zira bu, daveti savunan, sahibini (sallallahu aleyhi ve sellem) koruyan, baskılara katlanmada O'na ortak olan, O'nun peygamberliğinin doğruluğunu ve getirdiklerinin gerçekliğini gönlünün ta derinliklerinde ikrar ve itiraf eden, bununla birlikte kâfir olarak ölen bir kimsenin hikayesidir. Peygamber aleyhisselam'ın amcası Ebû Talib'i kastediyorum.

Eğer mürcie derse ki: Ebû Talip ölümü sırasında şehadet getirmekten kaçındığı için dinden çıkmıştır ve o, Abdulmuttalib dini üzerinedir.

Biz de deriz ki: Delil sürekli karşınızdadır. O da eğer Ebû Talip önceden mü'min olsaydı ve âhirette Allah katında kurtuluşa erseydi-şehadet kelimesini söylemeyen

744 Şeyhülislâmın bu konudaki sözlerine bkz. C. 7, S. 287 İkrarı terk ve helalı haram görme konusunun sonu.

kimse hakkında dedikleri gibi-Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine şöyle diyerek islâmı arz etme ihtiyacı duymazdı: "Ey amcacığım! Allah'tan başka ilah yoktur, de ki, Allah katında sana tanıklık edeyim."[745]

.Peygamber kendisine şehadet getirmesini teklif etti ve hatta bu konuda ısrar da etti fakat biliyoruz ki o, önceden mü'min değildi ve kesinlikle kendisine kurtuluş sözü de verilmiş değildi. Eğer böyle olsaydı, onun şehadet getirmekten kaçınması, bazılarınızın şehadet kelimesini söylemekten kaçınanlar hakkında açıkladıkları gibi yalnızca günah işlemekten ibaret kalırdı.[746]

Onun durumu böyle olduğuna göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in doğruluğunu kalben tasdikten başka hiç bir şey yapmayan ya da buna kalp ve organların amellerinden soyutlanmış olarak şehadet kelimesini söylemeyi ekleyen kimsenin durumu nasıl olur?!

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında mevcut insan grupları konusunda anlattıklarımıza açıkça delalet eden şeyler vardır. O da bu insanların şu üç grup dışında olmadıklarıdır:

1-Kalpleriyle iman, organlarıyla amel edenler. Bunlar mü'minlerdir.

2-Kalpleriyle inkâr, organlarıyla amel edenler. Bunlar münafıklardır.

3-Kalpleriyle de organlarıyla da inkâr edenler. Bunlar da kâfirlerdir.

Ebû Bekir ibn Ebî Şeybe İman adlı eserde sahih bir senedle Ebû Gılâbe e't-Tâbii'ye rivayet etti ve dedi ki; bana Abdullah ibn Mes'ûd'a[747] soran elçi anlattı ve şöyle dedi; Allah için söyler misin, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar şu üç guruba mı ayrılıyorlardı:

a-Hem içi hem dışı mü'min

b-Hem içi hem dışı kâfir

c-Dışı mü'min, içi kâfir.

Bunu işiten Abdullah; Allahumme evet, dedi.[748]

745 Bkz. Müslim, Sahih, Kitabü'l-İman, Hadis no: 39-42

746 Bunlardan bazıları Ebû Hamid e'l-Gazâli İhya'da ve onu şerheden matüridiye mezhebinden Zebidi'dir. Bkz. İthâfü's-Saâdeti'l-Müttekin, C. 5, S. 255

747 Bu elçi Muaz'ın ibn Mes'ûd'a (radıyallahu anh) gönderdiği elçidir. Dört elçiyi açıklarken Ebû Ubeyd'in rivayetinin de açıkladığı gibi. S. 69

748 sayfa 23, dört risaleden, bu rivayeti şeyh elbani muazın elçisinin cehaleti nedeni ile zayıf saymıştır. Ancak kendisini delil olarak getirdiğimiz bölüm ibn-i ebi şeybenin bundan önce sayfa 19 da rivayet etmiş olduğu eserle desteklenmiştir. Onun sıhhati hiç şüphe yok ki vakıidir.

Buna göre ilk kuşak gerçeğinde ve bu kuşak düşüncesinde mürcienin ileri sürdüğü gibi içi mü'min, dışı kâfir ya da organlarıyla imanı terkeden kalbiyle iman eden kimselerin varlığı söz konusu değildi.[749]

Bu noktadan hareketle Hattâbi şöyle der: Kişi bazen dıştan müslüman, içten kabullenmemiş olur. Fakat içten tasdik edip de dıştan kabullenmemiş olmaz.[750]

Bu nedenle Şeyhülislâm ibn Teymiye fakihlerden bir kısmını kendilerinden açıkça dinden çıkaran davranışlar sadır olan kimseler hakkında: "Dıştan kâfir, içten mü'min" şeklindeki sözlerinden dolayı bu söz mürcienin pisliklerinden biridir açıklamasını yaparak şiddetle eleştiriyor.[751]

Ama insan nefsi gerçeği, açıklamada bulunmaya ve insan davranışının hiç bir şekilde arzu ve iradesinden ayrılması mümkün değildir, dememize ihtiyaç duyurmaz. Çünkü davranışlar, arzu ve iradenin açık belirtisi olmaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla arzu ve iradeye ters düşmeleri kesinlikle düşünülemez.

Şu var ki burada önemli olan, aksine durumu düşünmeye dönmemizdir. Yani, bunun insan nefsi gerçeğine ters düşmediğini açıklamamız için dıştan müslüman gözüküpte içten kabullenmemiş olan munafığın durumunu yeniden ele almamız demektir. Görüldüğü gibi münafığın davranışları şüphesiz ki, kalbindekinin bir göstergesidir. Bazen munafık hakkında denilir ki, onu içine ters düşen dış çizgide görürken, içle dış neden birbirinden bağımsızdır?

Cevabı şudur: Kural geçerlidir, içle dış arasındaki bağımlılık yürürlüktedir. Dışta yaşanan tereddütler ve çizilen zikzaklar, içte yaşanan tereddütler ve çizilen zikzakların dışa yansımasıdır. Munafık gerçekte ve aynı zamanda dıştan da içten de kabullenmiş değildir. İşte işleri incelikleriyle bilen Allah katında munafığın hükmü budur.

Dışının içine uyumsuzluğu ise, bu sadece bizim beşeri kısır bilgimizdedir. Şöyle ki, yapmacık ve zoraki iman davranışlarıyla kalbindeki küfrü bizden gizleyebilir. Bununla birlikte durum, öyle kontrolsüz değildir. Mü'minlerin ileri görüşlerinin, munafığın tanınmasında bir rolü vardır. Arasıra sözün yanlış kullanımı, munafığı sürekli ele verir. Davranışlardaki tutarsızlıklar da aynı şekilde haber verenin içyüzünü ele veren belirtilerdir. Munafıkların dışındakilerde iman zayıflığı olmasaydı, tanımlama açısından durumları en belirgin olanlar munafıklar olurdu. Böyle olunca

749 tabi olarak eşit durumlarda ama ikrah hallerinde bu arızidir. Burada araştırma konusuna girmez. Bilakis selef mezhebinin delillerindendir. Çünkü bu asıldan bir istisnadır.

750 Bunu bu şekilde "Şerhü's-Sünne" adlı eserde Beğavi nakletmiştir. C. 1, S. 11, sahih olan budur. Ama Müslim'in Şerh'inde Nevevi'den naklettiği (C. 1, S. 145 ve devamı) şöyledir: Kişi bazen içten tasdik edip de dıştan kabullenmemiş olabilir. Bu ise bir yanlıştır. Çünkü ifade bu takdirde önü ve sonu ile çelişir. Fakat bu yanlış bazen çoğaltmadan bazen de baskıdan kaynaklanır.

751 Bkz. e'l-İman, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), S. 386

munafıkların davranışları yarışanların değil de bu imanı zayıfların davranışlarına daha çok benzemektedir.

2-Ameli terkin hükmüyle ilgili bazı âyet ve hadisler:

İçteki imandan amelin ayrılmadığına ve salih amelin dünya ve âhirette tek kurtuluş garantisi olduğuna dair bir çok âyet ve hadisler gelmiştir. Dünyada iman ehlinin kılıcından kurtaran odur (Yani kanı helal olmaz). Kıyamet günü cehennem azabından kurtaran da odur. Bu kurtuluş imanın iki ögesinden-söz ve amel-biri olmadan diğerine bağlanmamıştır. Ancak munafık, müslümanların saldırısından nifakı gizli olarak devam ettiği sürece kurtulur. Açığa vurduğu takdirde o, islâm bilginlerinin hakkında-yerimiz elvermediği için- burada bahsedemeyeceğimiz hükümler verdiği bir dinsizdir. İşte bu da imanla amelin ayılmazlığına ve bileşimine bir delildir. [752]

Selefin bu konuda delil getirdikleri bazı âyet ve hadisleri-onlar âyet ve hadislerin anlattıklarını en iyi anlayan insanlardır-açıklıyorum:

1-**"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5)

Bu âyet-i kerimeyle ünlü tabii Atâ ibn Ebi Rebah, mürcieye karşı delil getirdi ve ona Şafii, Hamidi ve İmam Ahmed tabi oldular.

Daha önce aktardığımız Mürcieden Salim e'l-Aftas'ın hikayesinde ravi der ki: Beraberimde bir grup arkadaşımla birlikte Atâ ibn Ebi Rebah'ın yanına girdim, dedim ki:

-Bizim bir ihtiyacımız var yanımıza gelir misin?

Bunu işitince yanımıza geldi ve kendisine, bizden önce bir topluluğun uydurduğunu ve konuştuklarını, namaz ve zekâtın dinden olmadığını söylediklerini haber verdim. Bunu işitince dedi ki: Allahu Teala:"**Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5) buyurmuyor mu?

752 Yani imandandır. Bundan amaç onların şöyle demesidir. Namazı ve zekatı ikrar etmek amel dışında başlı başına bir imandır. Kıssanın sonunda geldiği gibidir. Şöyle ki ravi nafiya şöyle dedi: Onlar şöyle diyorlar, bizler namazın farz olduğunu ikrar ediyoruz, ama namaz kılmıyoruz, içkinin haram olduğunu ikrar ediyoruz ancak içiyoruz, annelerle evlenmenin haram olduğunu ikrar ediyoruz ama evleniyoruz, dedi ki elini elimden çekti ve dedi ki kim bunu yaparsa o kafirdir.

Öyleyse namaz da zekât da dindendir. Şafii de ona uydu ve Humeydi'ye şöyle dedi: Mürcie'nin karşısında bu âyetten daha iyi bir delil getirilemez. [753]

Şafii'ye Humeydi ve İmam Ahmed de uydu. Hilal, Abdullah ibn Hanbel'den o da ibn İshak ibn Hanbel'den rivayet ettiğine göre ibn İshak ibn Hanbel şöyle dedi: Humeydi dedi ki: Bana şöyle haber verildi: Bir takım topluluklar diyorlar ki: Kişi namazı, orucu ve haccı ikrar eder ve ölünceye kadar bunlardan hiç birini yerine getirmez, ölünceye kadar kıbleye sırtı dönük ve arkasına almış şekilde yaşarsa, inkâr etmediği ve inandığı halde terkettiği bilindiği, farzları ve kıbleye dönmeyi ikrar ettiği sürece mü'mindir.

Ben de dedim ki: Bu Allah'ı, Allah'ın kitabını, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın sünnetini ve müslümanların yaptıklarını açıktan açığa inkârdır. Zira Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5)

Hanbel (Ahmed'in oğlu) der ki; Ebû Abdullah (yani İmam) şöyle dedi: Kim bunları söylerse kesinlikle dinden çıkar, Allah'ın buyruğunu ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerini reddeder.

Şu açıklık ve kesinliğe bakınız, ikrar edip inkâr etmediğini açıkça söylüyorlar. Halbuki söz, ölümle karşı karşıya gelip de terkte ısrar eden hakkında değildir.

İmam Âcurri (Allah rahmet eylesin) şöyle der: Organlarla yapılan ameller, kalp ve dille yapılan imanın bir tasdikidir. Böyle olunca bir kimse imanını ameliyle tasdik etmezse,-tıpkı temizlik, namaz, zekât, hac, Allah yolunda savaş, kendi adına Allah'ı bilmeye razı olmak ve amelsiz söz gibi-o zaman mü'min olmaz. Sırf Allah'ı bilmek ve sırf şehadet kelimesini söylemek ona fayda vermez. Ameli terketmesi, kendisinin imanını yalanlamasıdır. Bu böylece biline.

İşte eski ve müslüman bilginlerin görüşleri budur. Kim bunun dışında bir görüş ifade ederse, o pis bir mürciedir. Onu dininden uzak tut. Bunun kanıtı, Allahu Teala'nın şu buyruğudur: **"Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."** (Beyyine: 5)[754]

2-Mürcie karşısında selefin delil getirdiği âyetlerden biri de Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere**

753 Bu sözü ibn Ebi Hatim senediyle Şafii (rahimahullah) menkıbelerinde rivayet etmiştir. Şeyhülislâmda onu, iman adlı eserda nakletmiştir. S. 196

754 Ahlâku'l-Ulema, S. 28

inanan, O'nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekat veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır." (Bakara: 177)

Daha önce de geçtiği gibi İmam Buhari iman konularını işlediği bir bölüme bu âyet-i kerimeyi başlık olarak vermişti.[755]

3-Selefin delil getirdiği şeylerden biri de Tevbe sûresinin âyetleridir. Bilindiği gibi bu sûre son inen sûrelerdendir. Âyet-i kerimeler şöyledir: **"Hürmetli aylar çıkınca, puta tapanları bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayıp hapsedin; her gözetleme yerinde onları bekleyin. Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder."** (Tevbe: 5)

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse, sizin din kardeşiniz olurlar. Bilen kimseler için ayetleri uzun uzadıya açıklıyoruz. Eğer andlaşmalarından sonra, yeminlerini bozarlar, dininize dil uzatırlarsa, inkarda önde gidenlerle savaşın, çünkü onların yeminleri sayılmaz, belki vazgeçerler."** (Tevbe: 11, 12)

Âyetlerde görüldüğü gibi Allahu Teala, Allah'a iman ve şirki terkle birlikte namaz kılmayı ve zekât vermeyi yollarını serbest bırakmanın, kanlarının korunma altına alınmasının ve mü'minlerle kardeşliği hak etmenin şartı saymış, bunları bozmayı da dinden çıkma ve çarpışma nedeni kabul etmiştir.

Bunun için Enes (radıyallahu anh)-ki, mürcie'nin ortaya çıkış dönemine erişenlerdendir-şöyle demiştir: O, Allah'ın hadiseler çıkmadan ve arzular farklılaşmadan önce peygamberinin (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdikleri ve Rabbinden tebliğ ettiği dinidir. Onun tasdiki Allah'ın kitabında, indirdiklerinin sonlarında yer alır. O da Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."** (Tevbe: 5)

Enes (radıyallahu anh) sözlerini şöyle sürdürür: Onların tevbeleri putlardan ilişkiyi kesmek, Rablerine kulluk etmek, namazı kılmak, zekâtı vermektir. Daha Yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurmuştur: ""**Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse, sizin din kardeşiniz olurlar."** (Tevbe: 11)

Hafız ibn Kesir tefsirinde şu açıklamaları yapar: Bunun için Ebû Bekir (radıyallahu anh) zekât vermeyenlerle çarpışmakta bu ve benzeri âyetlere dayandı. Âyetler onlarla çarpışmayı ancak şu fiilleri yerine getirmeleri şartıyla yasaklamıştı; islâma girmek ve gereklerini yerine getirmek. Âyetler bunların en üstününü ve en aşağısını

755 Bkz. e'd-Dürrü'l-Mensûr, Süyûti'nin naklettiği selef delilleri. Ayrıca e'l-Feth, C. 1, S. 50

da belirtmişlerdi. Buna göre imanın şehadetten sonra en üstün ögesi, Allahu Teala'nın hakkı olan namazdır, ondan sonra fakirlere ya da muhtaçlara yönelik bir fayda olan zekât vermektir. Zekât, yaratıklarla ilgili fiillerin en şereflisidir. Bundan dolayı Allahu Teala çoğu zaman namazla zekâtı birlikte anmıştır.

Buhari ve Müslim'in (Allah razı olsun kendilerinden) sahihlerinde ibn Ömer'in (radıyallahu anh) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği bir hadisde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Ben insanlarla Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet getirinceye, namazlarını kılıp zekâtlarını verinceye...kadar çarpışmakla emrolundum." [756]

Ebû İshak Ebû Ubeyde'den, o da Abdullah ibn Mes'ud'dan rivayetle Abdullah ibn Mes'ud'un şöyle söylediğini aktarır: Siz namaz kılmakla ve zekât vermekle emrolundunuz, kim zekât vermezse, onun namazı da yoktur (kabul edilmez).

Abdurrahman ibn Yezid ibn Eslem şöyle der: Allahu Teala namazı kabulden kaçındı, ancak zekâtla birlikte kabulden kaçınmadı. Yine şöyle der: Allah Ebu Bekir'e merhamet etsin, bu konuyu en iyi anlayan O'ydu.[757]

Hafız ibn Kesir'in sonuna kadar zikrettiği âyet ve hadisler, Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahu anh) arasında kısa bir münazaradan sonra sahabe arasında meydana gelen icma'ın dayanağıdır. Bu icma daha sonra subut yönenden en sağlam icma'lardan biri haline gelmiştir. Hatta sahabe kendilerince gerçek anlaşıldıktan ve şüphe ortadan kalktıktan sonra bunun hakkında; Ebû Bekir (radıyallahu anh) bize itaat etseydi küfre düşerdik demişlerdi.

Sahabe (radıyallahu anh) bizden daha çok anlayışlı ve onlara soralım; eğer ibadetleri tamamen terkettikleri halde farz olduğunu ikrar ediyorlarsa müslümandırlar, eğer inkâr ediyorlarsa mürtedtirler (dinden çıkmışlardır) demeye daha uygun insanlardı. Oysa durumlardan her birinin kendine özgü hükümleri vardır.

Sahabenin (radıyallahu anh) icmaı, imama (devlet başkanına) vermekten kaçınmak değil, kesinlikle yerine getirmekten (zekâtı vermekten) kaçınmak-dinden çıkanların yaptığı budur-üzerine gerçekleşmişti ve bunun açıkça dinden çıkmak olduğu kararına varılmıştı. Neden olarak da bu davranışın, Allah'ın maldaki hakkını yürürlükten kaldırmak ve namazla zekâtı birbirinden ayırmak anlamını taşıdığı

756 Bunu Taberani rivayet etmiştir. C. 10, S. 78, ibn Kesir bunu ibn Mürdeveyh ve Muhammed ibn Nasr e'l-Mervezi'nin Namaz bölümünde rivayet ettiklerini anlatır. C. 4, S. 54, Başka bir âyeti açıklarken de Bezzar'ın rivayet ettiğini bildirir. C. 4, S. 58

757 İbn Kesir, Tefsiz, C. 4, S. 54, Bkz. Tabari, önceki konu.

gösterilmişti.[758] Bundan dolayı Ebû Bekir (radıyallahu anh) onları zekât vermeye zorlamıştı. Sonuçta sahabenin icmaı hem namaz hem zekât konusunda gerçekleşmişti. Buna dayanarak kendilerinden gelen bütün belgelerde zekât vermekten kaçınan kimseleri mürted olarak adlandırdıkları, Müseyleme, Sücah ve Esved'in peygamberliklerini ileri sürenler gibi diğer mürtedler yanında savaş kurallarında aralarında hiç bir ayrım yapmaksızın onlarla da savaştıkları görülür. Bu duruma selefin fakihleri de tanıklık ederler. Nitekim Ebû Ubeyd e'l-Kâsım ibn Selâm (Allah rahmet eylesin) şöyle der: Bunu doğrulayan şey,.Ebû Bekir (radıyallahu anh) in Ensâr ve Muhacirlerle birlikte zekâtı vermeyenlerle savaşmasıdır. Onun bu savaşı Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müşriklerle savaşı gibidir. Kan dökme, kadınları esir etme ve malları ganimet olarak alma noktasında ikisi arasında fark yoktur. Zira onlar zekâtı inkâr etmiyorlar, vermekten kaçınıyorlardı.[759]

Şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: Sahabe (radıyallahu anh); sen zekâtın farz olduğunu ikrar mı ediyorsun inkâr mı diye sormadılar. Böyle bir şey ne halifelerde ne de sahabelerde görüldü. Aksine Ebû Bekir (radıyallahu anh) kesinlikle şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ödemekte oldukları bir yıllık zekâtı ya da bir dişi oğlağı bana ödemekten kaçınırlarsa bundan dolayı kesinlikle onlarla savaşa tutuşurum. Böylece savaş sebebini farz olduğunu inkâr değil de sırf ödemekten kaçınmak olarak ilân etti. Onlardan bazı grupların zekâtın farz olduğunu ikrar ettikleri fakat cimrilik yapıp vermedikleri rivayet edilir. Bununla birlikte halifelerin onlar hakkındaki davranış tarzları tekdir, o da onlarla savaşmak, çoluk çocuklarını esir, mallarını ganimet olarak almak, onların cehennemlik olduklarına tanıklık etmek ve hepsine birden dinden çıkanlar adını vermektir.[760]

Çarpışmadaki bu davranış biçimi, kendileriyle çarpışmak vacip veya caiz olan müslümanlara davranış biçimlerinin en katısı ve en şiddetlisidir. Çünkü o, dinden

758 e't-Terğib ve't-Terhib, C. 1, S. 227, 230, 235

-----evet namazı terk edenin tekfiri konusunda icma ettiklerine dair delillerden birisi de ebubekir sıddık ve sahabenin bu hadisidir. Tabiinden bir taife onlardan bunu naklettiği sabittir. Bu yerinde açıklanmıştır. Bunun içindir ki elbani e't-Terğib ve't-Terhib, C. 1, S. 227 da bu hasen saymıştır. Cabirden rivayet edilmiştir. Aynı şekilde ebu Hureyre'den de nakledilmiştir. Bunu hakim rivayet etmiştir ve şöyle demiştir: "İkisinin de şartına göre sahihtir. Zehebi şöyle demiştir: isnadı uygundur. Aynen şeyh elbaninin naklettiği gibidir. Yorumsuz bırakmıştır. İbn-i ebi şeybe'nin iman kitabı, 46. Namazı bırakanın kafir olmadığını söylememiştir, ancak farketsin veya farketmesin ircadan etkilenmiş olanlardır. İlerde geleceği gibi..

759 Ebû Ubeyd, e'l-İman, S. 57, Şeyh elbâni'nin tahkik ettiği dört risale mecmuasından biridir. Tembih: Açık ayetlerin zekat vermenin canın korunmasını ve dinde kardeşliğin sübutu için şart olduğunu ifadesine bir bak. Ve bu ayetleri sahabenin ve selefin anladığını bir bak. Ve nasıl tefsir ettiğine bir bak. Hatta bunların delaletini sıddıkın üzerine yemin etmiş olduğu şey üzerine icma ettikleri halde bilmişlerdir. Sıddık şöyle demişti: Allaha yemin olsun ki elbette ve mutlaka namaz ile zekat arasını ayıranlarla savaşacağım. Onlar şöyle demişti: Eğer ebu bekir bize itaat etmiş olsaydı kafir olurduk. Gördüğün gibi selef tekfir etmiş olduğu bu savaş ile onlarla savaşmıştır. Sonra bununla birlikte hükmü terikissalah risalesinin mukaddimesinde belirtilmiş şeylere bak. sayfa 15. Şöyle diyor : şöyle dense, o dinde kardeş değildir deriz ki bu, kesin olarak batıl bir sözdür. Bunu gösteren herhangi bir delil yoktur.

760 e'd-Dürerü's-Seniyye, C. 8, S. 35

dönme nedeniyle yapılan bir çarpışmadır. Bunun altındaki bütün çarpışmalar, şiddetin dozu açısından bunun altındadır. Hatta haklarında doğrudan kendilerini ve açık özelliklerini bildiren çarpışma belgeleri tevatür (yaygın) derecesinde bulunmasına rağmen hariciler hakkında sahabenin hükmü ve onlara davranışı, dinden döneni kavuşturmamak, yaralısını öldürmemek, kadınlarını esir etmemek ya da mallarının beşte birini almamak, şeklindeydi.

Şeyhülislâm şöyle der: Zekâtı vermeyenle-vermeyi tamamen reddettikleri ya da ikrardan kaçındıkları zaman-savaşma konusuna gelince, bu haricilerle çarpışmaktan daha büyüktür.[761]

Mürcienin ameli terkedenin dinden çıkmadığına dair görüşünün bozuk olduğunu gösteren delillerden biride; fakihlerden ve hadis kitaplarını şerhedenlerden kendilerine irca (erteleme) şüphesi girenler,.Ebû Bekir'le sahabenin (radıyallahu anh) zekât vermekten kaçınanlarla çarpışmalarını dinden dönme ve inkâr çarpışması saymadıkları için, bu çarpışmayı isyankârla çarpışma saymışlardır. Aralarında kıbleye yönelenlerle yapılan her türlü çarpışmayı isyankârlarla çarpışma diye adlandıranlar vardır.[762] Buna göre Ebû Bekir (radıyallahu anh) devlet başkanı ve devlet hazinesi elindeyken sanki onlarla kendisine zekât vermekten kaçındıkları için savaşmış gibidir. Bunun çürütülmesi bir çok yönden açıktır:

761 Minhacü's-Sünne, C. 4, S. 501

762 Kıbleye yönelenlerle çarpışma bir kaç türlüdür. Bunların hepsini.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu sözü kendisinde toplamaktadır: "Dinini terkeden ve cemaatten ayrılan" çünkü belgelerin taranması cemaatin iki anlamının olduğunu göstermektedir:

a-Genel anlamı; bu, din ve sünnettir. Buna göre kim din ve sünnetten ayrılırsa küfür ve bidate sapar.

b-Özel anlamı; bu da başlarında dini bir lider bulunan müslüman topluluktur. Kim ona karşı gelirse o, bağidir ve muharibtir. Bu çeşitlerin hepsi belirteceğimiz gibidir:

1-Riddet savaşı: Bu İslam şiarlarından bir şiara bağlı kalmaktan imtina eden taife ile savaşmaktır. Veya sabit olan şer'i hükümlerden bir hükümden imtina eden taife ile savaşmaktır. Mesela zekatı engelleyenler gibi. Veya mesela tatarlar gibi. Ki onların hakkında şeyhul islam meşhur fetvayı vermiştir. Fert veya cemaat olarak namazı bırakan kimse ise bu aslında kıble ehlinden değildir. Bunlarla savaşmak daha evla ve daha da gereklidir. Bunun riddet savaşı olduğu konusunda ihtilaf etmek caiz değildir.

2-Haricilerle savaşmak: Bu aynen yukarda belirttiğimiz gibidir. Aslında bu tüm bidat ehli ile savaşmak konusunda bir temeldir. Bu iki çeşit hem genel hem özel anlamlarıyla cemaatten çıkmışlardır.

3-Bağilerle savaşmak: Onlar tevil veya içtihaddan dolayı özel bir anlamla cemaatten çıkanlardır. Bunlar bidat ashabı olmayıp şüphe ashabıdır.

4-Muhariblerle savaşmak: Bunlar bağiler cinsindendir. Ancak bunlar şüphe sahibi olmayıp şehvet sahibi kimselerdir. Bunlar mutlak bir şekilde cemaate karşı çıkmamışlardır. Bilakis cemaatin emniyetine karşı çıkmışlardır. Aynen yol kesiciler ve suç şebekeleri gibi. Ancak kendisi için hiçbir şer'iliği olmayan çeşit ise fitne savaşıdır. Sünnet buna karışmaktan nehyetmiştir. Bu yönetim veya dünyalık veya asabiyetçilik ve bunlara benzer nedenlerden dolayı müslümanlar arasındaki savaştır. Bu itibarla Resulullah2ın sallallahu aleyhi ve sellem, "kişinin kanı helal olmaz" sözü çok anlamlar içeren kısa sözlerdendir.

Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla bunu ikrar ettirmek ve yerine getirtmek amacıyla çarpıştı sözünü düşün ve daha önceki Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla vermekten ve ikrardan tamamen kaçındıkları için çarpıştı sözüyle karşılaştır.

Onların zekâtı özellikle devlet başkanına vermekten kaçındıkları tesbit edilmemiştir. Aksine sahih belgelerle tesbit edilen, genel olarak vermekten kaçındıklarıdır. Ama bir kısmının özellikle devlet başkanına vermekten kaçındıklarının anlatılmasına gelirsek, bu hepsi için değil en fazla aralarından bir grup için geçerli olabilir. Oysa hüküm ağır basan çoğunluğa göredir.

Onların genel olarak dinden çıkma ve küfre düşme ile nitelendirilmeleri,-sahih hadislerde de sabit olduğu gibi-genel bir kaçınmayı gösterir.

Onlara karşı katı bir tutumun takınılması ve Müseyleme, Esved ve benzerlerinin arkadaşlarıyla eşit görülmeleri, ancak ve yalnız genel bir kaçınmaya uygun düşmektedir.

Bu fakih ve şarihler şüphe yok ki, zekâtı devlet başkanına vermeyenin dinden çıktığına ve küfre düştüğüne, öldürülmesinin vacip olduğuna, peygamberlik iddiasında bulunanla eşit olduğuna ve sahabenin (radıyallahu anh) diğer yaptıklarına karar verme zorunluluğu hissetmez. Aksine bir kısmıyla ilgili hükümlerinin asıl gayesi, onlarla çarpışmanın dinden çıkanla değil de isyankârla çarpışma şeklinde olabileceğini bildirmektir. Bu fakih ve şarihler ya kaynağın çeşitli olduğunu-ki doğrusu da budur-ikrar ederler ya da sahabenin (radıyallahu anh) icmaına karşı gelmeyi sürdürürler, bu ise bir çelişkidir.

Şeyhülislâm ibn Teymiye (Allah rahmet eylesin) der ki: Şüphe yok ki Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla, kendisine itaat ettirmek amacıyla değil de yalnızca Allah ve Resûlüne itaat ettirmek amacıyla çarpıştı. Zira zekât kendilerine farz kılındı, ardından Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla bunu ikrar ettirmek ve yerine getirtmek amacıyla çarpıştı.[763] Yoksa kendisine itaat edilsin diye değil. Bu nedenle

763 Onun şu sözünü düşün: Onu ikrar etmek ve eda etmek üzere onlarla savaştı" şu geçen sözü ile birlikte "eğer onlar tümüyle eda etmekten imtina ediyorlarsa, veya onu ikrar etmekten imtina ediyorlarsa." İki durumda da hükmün bir olduğu açıklamayı kastetmiştir. "İkrardan imtina durumu ve tümüyle eda etme durumundan imtina etme, vacipliğini inkar eden olduğu farz edilse bu mürcie ile ehli sünnet arasında tekfiri konusunda ittifak olunan kimsedir. Bu vücubunu ikrar edenin hükmü ile ona eda etmekten imtina edenin hükmünün herşeyde onun hükmü ile bir olması çelişki değildir. Bu sıddıkin yaptığı bir şeydir. Ehli sünnette bu yolda gitmektedir. Mürcienin tersine.. Mürcieye göre küfür, ancak yalanlama veya inkar ile olur. Ehli sünnete göre ise hem bunlarla olur, hem diğerleriyle olur. Mesela yüz çevirmek ve kibirlenmek gibi. Bu ikisinin hükmü aynıdır.

Tembih: Zekatı terkedenlerin veya bazılarının küfre düşmediklerini söyleyenlerin hepsinin bugün eğer onu vermekten imtina ederse kafir olmayacağını söylememiştir. Bunlardan bir örnek ibn kayyim'in bedaiul fevaid isimli eserinde bizzat kadi ebu yalanin nakletmiş olduğu şeydir. Şöyle ki sıddık zamanındaki zekat vermeyenleri tevil sahibi saymıştır. Onların küfrüne hükmetmemiştir. Çünkü islam hükümleri daha yayılmış değildi. Sonra şöyle dedi: Eğer günümüzde birisi zekatı engellese küfrüne hükmedilir. 3/104 Yani çünkü İslam hükümleri yayılmıştır. Dolayısıyla onların tevili gibi tevile kabul yoktur.

Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla bunu ikrar ettirmek ve yerine getirtmek amacıyla çarpıştı sözünü düşün ve daha önceki Ebû Bekir (radıyallahu anh) onlarla vermekten ve ikrardan tamamen kaçındıkları için çarpıştı sözüyle karşılaştır.

İmam Ahmed, Ebû Hanife ve diğerleri şöyle dediler: Ben zekâtı veririm ama devlet başkanına vermem, dese, devlet başkanının onunla çarpışma yetkisi yoktur. Bu konuda fakihler arasında tartışma vardır. Ülü'l-Emr'e itaati terk nedeniyle çarpışmayı uygun görenler, bunlarla çarpışmaya evet derler. Bu görüş, bir grup fakihin benimsediği bir görüştür. Bunun İmam Şafii'nin görüşü olduğu anlatılır. Allah ve Resûlüne itaati terk nedeniyle çarpışmayı uygun görüpte belirli bir şahsa itaati terk nedeniyle çarpışmayı uygun görmeyenler, bunlarla çarpışmaya hayır derler.

Özetlemeye çalışırsak; Ebû Bekir (radıyallahu anh) in çarpıştığı kimseler, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a itaatten ve O'nun getirdiklerini ikrardan kaçınmışlardı, dolayısıyla mürted olmuşlardı. Ama Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın getirdiklerini ikrar edipte belirli bir şahsa itaatten kaçınanlar böyle değildir.[764]

Diyorum ki: Namazla zekâtın aralarının ayrılmayacağına dair icma gerçekleştiğine ve bunlar görünen iki ibadet olduklarına göre bunların birbirinden ayrılması bir çok yönden mümkündür.Ebû Bekir (radıyallahu anh) demiştir ki: "Allah'a yemin ederim ki, namazla zekâtın arasını ayıranla mutlaka çarpışırım." ve bunu sahabenin tamamı sözlü ve uygulamalı olarak ikrar etmişlerdir. Öyleyse imanın iç ve dış iki ögesinin ve bileşik iman gerçeğinin iki parçasının arasını ayıran hakkında ne düşünürsün? Demek ki, kalple imanla açıktan davranış arası ayrılabilirmiş.

Yakında Cibril hadisinin şerhinde imanın kalan ögeleriyle ilgili açıklama gelecek ve konu daha fazla aydınlığa kavuşacaktır.

Böylece gerçeği arayan için ortaya çıktı ki dört ruknü ve diğer organ amellerini terk, içten ve dıştan inkârdır. Çünkü onları terk, bileşik iman gerçeğinin onsuz olamayacağı ögesi olan amel cinsini terktir. Bu husus, üzerinde ihtilaf mümkün olmayan hususlardan biridir. Kim bunun aksi bir görüş taşırsa, bilerek ya da bilmeyerek kendisine mürcie şüphesi girmiş demektir.

İmanın dört rüknü diğer vaciplerden, bir kimse kalbiyle onları yapmaya gerek duymaz ve bu yönde çapa harcamazsa, hiç bir zaman mü'min olmamasıyla-yani içten-ayrılır.[765] Çünkü o kimse imanın rüknü olan ve dıştaki davranışlar kendisinden kaynaklanan kalp amelini terketmiştir. Ama çabası zayıflayan ve yerine getirmesi tükenen kimse, küfrün kenarında ve nifakın eşiğindedir.

764 Minhâcü's-Sünne, C. 4, S. 500-501

765 Bu konunun sonunda gelecek olan Sufyan ibn Uyeyne'nin sözüne bakınız. Şöyle ki, mürcienin, lailahe illallah diyen kimsenin farzları terketmek üzere ısrar edici olduğu halde haramları işleme konumunda saydıklarını belirtmiştir. Dedi ki ikisi bir değildir. Çünkü günahı helal saymadan haramları işlemek masiyettir. Kasten farzları bırakmak ise küfürdür.

Müslüman toplumun fakihlerinden gelen namazı-ya da imanın diğer rükunlarını-terkedenin durumuyla ilgili ihtilaflar, önceki görüşleri etkilemez. Bunun da bazı nedenleri vardır:

1-Amel cinsini terk başka şey, tek tek amelleri terk başka şeydir. Özellikle namazı terkedeni dinden çıkmış saymayan katında. Çünkü namaz, ona göre vacipler gurubundandır. Öyle olunca kulun vaciplerin bir kısmını yerine getirmesi onun katında geçerlidir ve namazı terkiyle birlikte Allah katında kula faydalıdır. Onların namazı terkeden dinden çıkmaz şeklindeki sözlerinden, namazı terkin o kimse için yararlı olduğu anlamı çıkmaz. Bu noktada bizim için önemli olan da budur. Dinden çıktığı sabit olsa da diğer amellerinin boşa gitmesini-ileride açıklayacağımız gibi-gerektirse de bu bir gerçektir.

2-Bir kimse imanın dört rüknünden birini-özellikle namazı-terkedenin dinden çıktığı görüşüne karşı çıkarsa, sahabe (radıyallahu anh) nin namaz ve zekâtı terkedenin dinden çıktığı noktasında meydana gelen icma'ından-işaret ettiğimiz gibi bunun oruç ve hac için de geçerli olmasından-sonra onun görüşünü dikkate almak gerekmez. Sahabenin (radıyallahu anh) bu icmaına son dönem fakihlerinden bir çoğu karşı çıktıysa da hiç birisi sahabe veya tabiinden bunun aksini ifade eden açık ve sabit bir nakil getirememişlerdir. Görüldüğü gibi bunu ilk dillendiren mürcie olmuştur. Sonra onları izleyen izleyene. Kişi bu gerçeği öğrendiği zaman, bu görüşün müctehidlerin görüşlerinden ayrılıp bid'atcilerin görüşlerine sapmak olduğunu-her ne kadar savunanların tamamı bid'atciler değilse de-anlamıştır. Bu konunun izahı bir sonraki bölümde gelecektir.

3-Son dönem fakihlerinin eserlerinde bazı imamlardan naklettikleri bu görüşe muhalefetler, şu alternatiflerin dışında kalamaz:

Ya imamdan nakil sabit değildir, sabitse de imamdan rivayetlerden biridir.[766] Bu gibi durumlarda icmaa uygun olan rivayetin alınması daha önceliklidir.

Ya imamın sözü-tamamen terkeden değil de farzlardan birini terkeden hakkında olduğu gibi-ayrıntı bir konu üzerindedir. Bu ayrımın önemini dördüncü fıkrada açıklayacağız.

Ya da imamın sözü açıkça terk konusunda değil de aksine gevşeklik, eksiklik ve devamsızlık konularındadır. Bunu da yine ileride açıklayacağız.

766 İmam Şafii'den namazı terkedenin dinden çıkmadığına dair görüşün yaygın olması ve ayrıca son dönem şafiilerinden ibn Uht e'l-Müzeni'nin ona uyum göstermesi bu ve daha sonraki fırkalara tanıklık eder. İmam Tahâvi, Müşkili'l-Âsâr adlı eserde Şafii'ye namazı terkedenin dinden çıktığı görüşünü atfetmiştir. C. 4, S. 220-320 ibn Uhtü'l-Müzeni İmam Şafii'nin arkadaşı olup önceleri şafii iken daha sonra hanefi olmuştur. Bu durum İmam Şafii'nin mürcie'ye karşı Beyyine sûresindeki âyeti delil gösterdiğine dair önceki nakli pekiştirir.

Ya da imamın sözü özel durumlar için söylenmiş bir sözdür. Huzeyfe (radıyallahu anh) nin: "Onları azaptan kurtarır" sözü gibi. Yani islâmın ezildiği ve ayaklar altına alındığı zaman demektir.[767] Bunu aktaran genel ve kesin bir söz haline getirmiştir.

Ya da bu görüşe muhalif olana icma ulaşmamıştır. Veya görüşünü icmaın kendisine ulaşmasından önce açıklamıştır. Yahut da bunu bir icma olarak görmemiş, onun yerine: "Kim lâ ilâhe illallah derse cennete girer." hadisi gibi kesin nasları dikkate almıştır. Bu ise icmaın varlığını ve gücünü etkilemez.

Ya da bu görüşe ters düşen,-o gün için-kendisine uyulan imamın görüşünü benimsemiş olmalıdır. O görüş de yalnız kendisine uyulan imamın değil, bütün mezheb müctehidlerinin ya da bir kısmının ortak görüşüdür. Özellikle imama uyan, ameli terkin dinden çıkardığı görüşünün haricilere ve mutezileye ait olduğuna inanırsa, tabi olduğu imamın bu görüşte olduğunu kabul etmez. Mezheplerin fakihlerinden bir çoğunun içine düştüğü durum budur. Hattâ Şeyh e'l-Elbâni gibi mezhepçiliğe karşı çıkanlar bile bu duruma düşmüştür.[768]

Ya da imama uyanlardan imamın sözünü inceleyen bunu, görüşün gereğini yerine getirmek olarak görmeyip görüşten dönüş ya da uzak durulması gereken bir çelişki sanmasıdır. Az da olsa bir kısmı bu sözü, gereğin gereğini terke delil göstermişlerdir. Bu da bazılarının sahabenin (radıyallahu anh) ve onlardan sonraki müslümanların namazı terkedenlere özgü bir mezarlık ayırmamalarını delil göstermeleri gibidir. Ancak kaçırdıkları şey, bir mezarlık ayırmanın dış görünüşe göre verilen dünyevi hükmün bir uygulaması ve hükmün uygulamasının dinden çıktıkları görüşünün bir gereği olduğudur.

Bir görüşün gereği dururken, gereğinin gereği şart kılınmaz. Zira âlim bazen-kimi davranışların-dinden çıkardığını söyler, ama devlet başkanı da olsa yargıç da olsa bazı nedenlerden dolayı dış görünüşe hüküm icra etmez. Bazen de mezarlık tahsisi gibi dış görünüşe göre verilen hükmü uygular fakat gerektiği görüşünü benimsemez. Kanıtlanmaktan ne kadar uzak.

4-Bu konudaki ihtilaf, aksi görüşü savunan eserlerin ve benzerlerinin aktardıkları gibi genelliğinden ve kapalılığından kaynaklanmıyor. Hatta anlaşmazlık alanındaki görüşleri açıklamak ve ayrıntılarına girmek, önemsenmemesi mümkün olmayan gerçeklerin açığa çıkmasını sağlıyor.

---

767 Geniş açıklaması Cehennemiler'den söz ederken gelecektir.

768 Bkz. e'l-Elbâni, S. 42-43, kitabın sonunda cehennemiler'den bahsederken bu risaleden de söz edilecektir.

-----Bundan dolayı bir defasında şöyle dediler: Şöyle dediğinde namaz kılmayacağım, o zaman kafirdir. Bir defasında şöyle dediler, namazın terkine azmettiğinde bir defasında şöyle dediler, kasten ve bir defasında şöyle dediler, onun için savaştığında böyle olması çünkü tüm bu durumların bir şeye delalet etmesidir. Ki o da bağlı kalmamaktır.

Bundan dolayı: Aksi görüştekinin sözü, çoğunlukla dış görünümle ilgili hükümde, diğerinin ki ise iç dünya ile ilgili hükümde oluyor. Selefin sözünün çoğu da-yakında açıklayacağımız üzere-son dönem fakihlerinin aksine iç dünya ile ilgili hükümde olmuştur. Bu nedenle namazı terkedenin dinden çıktığı üzerinde gerçekleşen icma ve inançla ilgili kitaplarda bununla örnekleme daha meşhur ve daha açık olmuştur. Zira konu hükme ilişkin olunca namaz, kendisine özgü açıktanlık ve tekrarlanma ile, terkedeni hakkında kesin hüküm verilebilen ve hükmü diğer durum ve zamanlara uygulanabilen yegâne rükundur. Bunun için çoğunlıkla "Namazı terkeden" diyorlar da "Zekâtı terkeden" demiyorlar, onun yerine "Zekât vermekten kaçınan" diyorlar. Zira bunu anlamak, ancak kaçınmakla mümkündür. Oruç ise zekâttan da gizlidir. Hac da ömürde bir kez farz olur.

Terk ve benzeri sözcükler, şüphesiz ki, kendilerinde kapalılık ve karışıklık meydana gelen sözcüklerdir. Anlaşmazlıkların çoğunun nedeni de sözcükler ve hükümlerin genelliğidir. Nitekim Şeyhülislâm ve diğerlerinin ve bunlara bağlı olarak İmam Ahmed'in açıklamaları da bu yöndedir. Ayrıntılar ve sınırlamalar bulunduğu sürece, anlaşmazlıklar artar. Bu nedenle ehli sünnetin kaleme aldığı inançla ilgili eserler, "terkeden" sözcüğüyle emri yerine getirmeyi terkedeni kastederler. Yani kalp amelini terkeden ve buna bağlı olarak da organların amelini terkeden demektir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi bu eserlerin tamamı imanın, kalp ve organlarla yapılan söz ve amel olduğunu açıklarlar. Buna göre namazı terkeden, onların katında genellikle isme layık olandır. Dolayısıyla bu eserler, ayrıntıları işleyen eserler gibi namazı terkedenin hükmü hakkında ayrılığa düşmemişlerdir. Çünkü yazarların tek amacı vardır, o da; doğrudan doğruya dini gerçekleri dile getirmek, bu gerçeklere ters düşen bid'atlere parmak basmak ve aralarındaki benzerlikleri ortadan kaldırmaktır.

Ama ayrıntıları ele alan eserler, tek tek mükelleflerin hükümlerini ve durumlarının derinliklerini araştırdıkları için, çoğunlukla dışa göre verilen hükümleri uygulamayı hedeflerler, dolayısıyla yazarlarının katında "terkeden" sözcügü bir çok bireyi içine alan genel bir ad olur. Buna göre terkeden; farzlığı inkârdan terkeden, tembellikten terkeden ve tek bir farzı terkeden kimseleri içine aldığı gibi sözlerinin kapsamına iç dünya açısından kalp amelini terkeden, kalp ameli zayıf olan, iman zayıflığı ile sırf munafıklık arasında tereddüt eden kimseler de girer.[769]

Namazı terkle ilgili gelen âyetler, yalnızca kâfirlere yöneliktir. Nitekim şu âyet-i kerimeler bunun örnekleridir:

"Onlara "Rüku edin" denildiğinde rükua varmazlar" (Mürselat: 48)

769 Üzücü olan yine de Şeyh e'l-Bâni'nin-Allah ona rahmet etsin-ayrıntı vermeden sırf mürcienin sözünü almasıdır. Öyleki ameli tamamen terkedeni, mü'min ve şefaate hak kazanan kimselerden saymış, kitapçığında da tamamen bu görüşü işlemiştir.

"O, peygamberi doğrulamamış, namaz kılmamış, ama yalanlayıp yüz çevirmişti." (Kiyame: 31-32)

"Suçlulara: "Sizi bu yakıcı ateşe sürükleyen nedir?" diye sorarlar. Onlar derler ki: "Namaz kılanlardan değildik, düşkün kimseyi doyurmuyorduk." (Müddessir: 42-44)

Bu âyet-i kerimelerde namazı terkedenin dinden çıktığına, müslüman olduğunu iddia etse de islâmdan nasibi olmadığına ve "namazı terkeden" ifadesinin kayıtsız şartsız terk eden anlamına geldiğine dair bir delil vardır. Çünkü kâfir böyledir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) in: "Kim namazı terkederse dinden çıkar." buyruğu ve diğer buyrukları da bu âyetleri açıklamaktadır.

Buna göre tamamen namazı terkeden bu kâfirler gurubundandır, çoğu zaman terkeden bu kâfirler gurubuna oldukça yakındır ve durumu onlara benzer. Arasıra kılıp arasıra terkeden, imanla küfür arasında gidip gelmektedir. Böyle bir kimse için önemli olan, onun son durumudur.

Bazıları için konuyla ilgili âyet-i kerimelerde geçen sözcükler karmaşık gelebilir."Bırakmak" ve tamamıyla "Devamı terk" sözcüklerine bakarsak, bunlar şu âyet-i kerimedeki gibi anlaşılmalıdır."**Onların ardından, namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi"** (Meryem 59) Bu nedenle ibn Mes'ud ve diğerleri "Bırakmak" sözcüğü ertelemek anlamına gelir, eğer terk etselerdi elbette dinden çıkarlardı, diye yazdılar.[770]

"Devamı terk", Ubâde ibn Sâbit'in naklettiği şu hadiste geçtiği gibidir: "Kim namazlarına devam etmezse, Allah'ın ona karşı verilmiş hiç bir sözü yoktur. Dilerse azap eder, dilerse de cennetine koyar."[771] Ancak hadisteki terk, dinden çıkma olan tamamen terk değildir.

"İnkâr" da bu sözcüklerden biridir. Selefe göre bu sözcükle-daha önce de geçtiği gibi-zaman zaman yalnızca terk kastedilmektedir. Dolayısıyla bazı son dönem

770 Bkz. Taberi, ibn Kesir, e'd-Dürrü'l-Mensûr ve Edvâü'l-Beyân, adlı eserlerden bu âyetin açıklaması.

-----Ama imam Ahmed'den varid olan tefrit lafzı terk ile ilgili değildir. Bu ancak özürü olmayan bir şeyi özür zanneden kimse ile ilgilidir. Bir çok insanın durumunda olduğu gibi. Hasta olduklarında namazı bırakırlar. İyileştiklerinde de ne yapalım diye soruyorlar. Ama onu bağlı kalmayacağı halde onu bırakan kimse imam Ahmed ve ondan başka kimseler yani bunun için de tekfiri gören kimseler bunu kaza etmesi gerektiğini söylememişlerdir. Çünkü bu küfürdür. Çünkü kafirin tevbesi bağlı kalmayı terketmesiyle, kendisinden dolayı küfre girmiş olduğu şeriatlere bağlı kalmakladır, ister namaz olsun ister zekat olsun ister diğerleri olsun. Elbani bunu düşünmüş olsaydı risalesinde böyle bir şey getirmezdi. Sayfa: 57 veya ihtimal ve kesin olmadığı halde getirirdi.

771 Şeyhülislâmın hadisle ilgili açıklamalarına bakınız. Mecmûu'l-Fetâva, C. 7, S. 578, 641, Aynı açıklamalar 22. Ciltte yer aldığı gibi Elbâni'nin risalesinde de yer alır. S. 44-46 Ancak mukaddimenin sahibi hadis ile namazı terkedenin küfre girmeyeceğine delil getirmiştir. Allahın dilemesine bağlı olduğunu söylemiştir. Bu mukaddimedeki 12 sayfa ile ilerde cehennemlilerle ilgili söyleyeceğimiz tafsilatı karşılaştır.

bilginleri yanlış yaparak onu terkeden karşılığı kullanıyor ve görüş ayrılığı olduğunu varsayıyor. Oysa gerçek, görüş ayrılığının olmayışıdır. Belgelerde görülmeyen görüş ayrılıklarının hiç birini dikkate almak geçerli değildir. Genel ifadeler içeren belgeleri anlamlarından biriyle değerlendirip diğerini dikkate almamak uygun değildir. Bu nedenle Şeyhülislâm (Allah rahmet eylesin) şöyle der:

Namazı ve benzerlerini terkle dinden çıktığını kabul etmeyenler için bir kanıt yoktur. Ancak gösterdikleri kanıt terkedeni kapsadığı gibi inkâr edeni de kapsar. İnkâr edene verecekleri cevap, terkedene verecekleri cevaptır. Bununla birlikte âyetler, dinden çıkmayı yüz çevirme ve uzak durmaya bağlamışlar, hadislerin çoğu da terk sözcüğüyle gelmişlerdir. İnkâr sözcüğü çoğu kez gelmemiş, ancak selefin sözlerinde kullanıldığı görülmüştür. Selef onunla farzlığını ikrarın olmamasını değil de terki ve uzak durmayı kastetmişlerdir.

Namazda tembellik, gevşeklik, unutma ve dalgınlık da böyledir. Kesin terki amaçlamaz. Bu nedenle: "Namazı tembellikten ve gevşeklikten dolayı öldürülünceye dek terkeden" sözünü söyleyen tuhaf karşılanır. Çünkü hem aklen hem de bir gerçek olarak sırf terkden ya da benzerlerinden dolayı öldürmeye davranmak muhaldir. Silah alına dayanmışken hangi tembellik kalır?

Hiç kuşkusuz bu, yerine getirmekte tembellik eden değil ikrarı ve gereğini yerine getirmeyi terkedendir. Tembel, bitkin düşen ve amelde ihmalkâr davranandır. Öyle ki, eğer davetçi güçlü ve ısrarlı davette bulunursa yerine getirir, zayıf ve gevşek davranırsa kesintiye uğratır ve zamanla da bırakır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **"Onlar namaza tembel tembel kalkarlar"** (Nisa:142) Bir diğer âyette de şöyle buyurur: **"Namaza tembel tembel gelirler."** (Tevbe: 54) Bu tembellik, yerine getirme isteğinin zayıflığındandır. Bu zayıflık daha ileri derecede olursa, amelin kendisini terkeder ya da vaktini geçirir, daha sonra da karganın yem topladığı gibi çabucak kılar. Burada anlatılmak istenen şudur: Böyle de olsa yerine getirmek ayrı şey, yerine getirmeyi bırakmak ayrı şeydir.

"Kaçınmak" sözcüğü de bunlardan biridir. Bu ifade zorluk çıkaran, geri duran ya da geciktiren kimse için kullanılır. Ancak bilginlerin kaçınan grup için söyledikleri kaçınmak, daha başka anlamda kullanılır. Bu, bilinçli olarak dini bir görevi yapmamak ya da bir yasağı yapmak amacıyla bir araya gelenler anlamındadır. Bu bir araya geliş ve çarpışma, dinin buyruğuna boyun eğmemenin bir kanıtıdır. Bu noktadan hareketle bunlarla çarpışmak, daha önce de geçtiği gibi dinden dönme nedeniyle çarpışmak olur.

5-Gerçek anlaşmazlık, namazı terkedeni dinden çıkma nedeniyle öldürmek gerektiği görüşünde olanla cezalandırmak nedeniyle öldürmek gerektiği görüşünde olan arasındadır. Çünkü namazı terkte ısrar ettiği sürece hapsolunur veya dövülür

sözü, sıradışı bir sözdür. Bu sözün mürcie ile bağlantısı açıktır. Bu bağlantı ister söyleyenler yönünden isterse bu kapsama girenler yönünden olsun fark etmez.

Fakih bunun üzerinde düşündüğü zaman, namazı terkedenin cezalandırılmak amacıyla öldürülmesine taraftar olan kimsenin ortaya koyduğu bütün kanıtların, aynı zamanda dinden çıkma nedeniyle öldürülmeye de kanıt olmaya elverişli olduğunu, ama aksinin geçerli olmadığını görecektir. Böyle olunca dinden çıkma nedeniyle öldürüleceği görüşündekinin kanıtıyla cezalandırılma nedeniyle öldürüleceği görüşündekinin kanıtı örtüşür. Bu takdirde dilerseniz şöyle diyebilirsiniz: Öldürülmesine ilişkin kanıtlarla dinden çıktığına ilişkin kanıtlar, çelişkisiz bir araya gelmiştir. Böylece namazı terkeden kimsenin dinden çıkma nedeniyle öldürülmesinin, tek doğru olduğu belirlenmiştir.[772]Bunun yanında mü'min bir kimsenin öldürülse bile namaz kılmamakta ısrarının mümkün olmadığı, bunu ancak inatçı bir kâfirin yapabileceği daha önce özellikle açıklanmıştır. İmanın diğer ögeleri de bununla karşılaştırılabilir.

Ubade hadisinde namazlara devamın terkinde, eksik kılınmasında ya da unutulması halinde ceza vaidi geldiği gibi, zekâtın terki halinde de ceza vaidi gelmiştir. Nitekim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "Zekâtını vermeyen hiç bir deve, sığır ve koyun sahibi yoktur ki, hayvanlar olabildiğince büyük ve semiz gelmesinler, sahiplerini boynuzlarıyla toslamasın, tabanlarıyla ezmesinler, en sonuncusu geçince önceki tekrar dönmesin. İnsanların hesabı görülüp bitirilinceye dek böyle sürüp gidecektir."[773]

Kimi rivayetlerde hadis: "Bu durum, kulların hesabı görülüp bitirilinceye devam eder. Sonunda yolunun cennete mi, yoksa cehenneme mi olduğunu görür." şeklinde gelmiştir.

Bazen zekâtı terkeden karşısında irade kapsamına giren genellikle delil getirilir. Bu takdirde zekâtı terkeden kâfir olmaz. Ya da namazı terkedenle zekâtı terkedenin ayrılığına delil getirirler ama bir kaç yönden iş öyle değildir:

1-Bu hadis, zekâtı ya da mal hakkını tamamıyla terke delâlet etmez. Bunun için mutlaka bu konuya ilişkin hadis ve rivayetleri bir araya getirmek gerekir. Onların bir araya gelmesinden maksadın zekâtı vermeyen değil de aksine bu konuda aşırı giden, gevşeklik yapan veya namazda olduğu gibi sürekli terkeden olduğu anlaşılır.

2-Bu rivayet, kısaltılmışa çok benzemektedir. Hadisin tam metni: "Hiç bir altın ve gümüş sahibi yoktur ki, ondan (Allah'ın) hakkını eda etmesin.. Hiç bir deve

772 Bunu açıklayan şeylerden birisi,-usul ve hüküm çıkarma yönünden-namazı terkedenin tevbe edip namazını kılması halinde öldürülmemesidir. Bu, namazı terkedenin öldürülmesinin dinden çıkması nedeniyle olduğunun bir kanıtıdır. Çünkü cezalar tevbeyle düşmez. Dinden çıkanla munafığa gelince bunların tevbesi kabul edilir ve kendilerine ceza verilmez.

773 Hadisi Müslim rivayet etmiştir. Zekât bölümü, zekâtını vermeyenler konusu.

sahibi yoktur ki, ondan (Allah'ın) hakkını eda etmesin, (Allah'ın) devedeki hakkı, sulanmaya götürüldüğü gün sağmaktır[774].. Hiç bir sığır ve koyun sahibi yoktur ki, ondan (Allah'ın) hakkını eda etmesin.." şeklinde devam eder.

Atlar hakkında şöyle dedi: "Sonra Allah'ın hakkını unutmadı, sırtlarındakini de boyunlarındakini de.." Şu tam rivayette de şöyle dedi:"Bu durum, kulların hesabı görülüp bitirilinceye devam eder. Sonunda yolunun cennete mi, yoksa cehenneme mi olduğu gösterilir." Başka bir rivayette de deve, sığır ve koyun hakkında şöyle der: "Bunlarla ilgili hakları yerine getirmez" daha sonra şöyle der: "Hiç bir hazine sahibi yoktur ki, onun hakkını yerine getirmez." burada "Hesap görülünceye kadar" ifadesini zikretmez.

Sahih (Müslim)'te yer alan bir başka rivayette şöyledir: "Kim ki, Allah kendisine mal verir de zekâtını ödemezse, kıyamet günü o mal karşısına, dazlak kafalı bir yılan şeklinde çıkarılır.." Bunda da: "Hesap görülünceye kadar" ifadesi yer almaz. Ancak cehenneme girmeyeceğini ve orada ebedi kalmayacağını kastetmez. Aksine hadis, genellik özelliğini korur. Sonuç olarak bunların tamamı, özel olarak farz kılınan zekâtta değil de genel olarak Allah'ın hakkını terkte azapla tehdidin geçerliliğini gösterir. Hadisteki: "Allah'ın hakkı, herkesin gördüğü bir yerde sağmaktır." ifadesi ve daha önce atlar hakkında söylenenler, bu konuda açıktır.

Müslümanların hepsi de malda zekâtın dışında terki uygun olmayan haklar olduğunda birleşmişlerdir. Bunlar; bakmakla yükümlü olduklarını geçindirmek, üzerine düştüğü zaman fakiri, yolda kalmışı ve yolcuyu doyurmaktır. İşte zekât dışındaki haklardan maksat bunlardır.

Bunlar azap tehdidinin-yalnız zekât vermeyenler için değil-zekât vacip olmayan cinsten de olsa davranışı, malını hapsetme ve faydalarını engellemeye yol açan stokçu ve spekülâtörler için de geçerli olduğunu gösteriyor. Nitekim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin bir ya da iki dinar saklayan biri için: "Bir ya da iki dağlama", kolunda iki bilezik bulunan bir kadına : "Yüce Allah'ın kıyamet gününde onları ateşten birer bileziğe dönüştürmesi sana kolay olur mu?" buyurması ve benzeri gibi. Bilindiği üzere bahsedilen şeyler miktar olarak, belirlenen zekât nisabının altındaki şeylerdir. Böyle olunca mutlaka neden, farz olan zekâtı terkin dışında bir şey olmalıdır.

774 Sürülerin su başına gelişlerinde orada toplanmış muhtaçlara ve oradan geçen yolculara deve ve diğer hayvanlardan süt sağıp ikram etmek, Arapların âdetleri idi. Bu nedenle fakirler su başlarında toplanırlardı. İslâmdan evvel olduğu gibi islâmdan sonra da bu insani davranışa devam edilmiştir. Hadisin bu bölümü o güzel geleneği yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu bölüm, zekâtın dışında hayvanlardaki diğer bir hakkı daha dile getiriyor. O da ahlâki ve insani bir iyiliktir. Farz olan haklar sınırlı, farz olmayan haklar ise sınırsızdır. Sahihi Müslim Tercemesi, M. Sofuoğlu, C. 3, S. 176 (Ç)

Böylece Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanından bu yana kendisinde ihtilaf bulunan hadisler bir araya gelmiştir. Bunu Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve ashabından bir çoğunun durumu izah ediyor. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz malı biriktirmez, üzerinden bir yıl geçirip de farz olan zekât miktarını vermeyi beklemezdi. Aksine O'nun şöyle buyurduğu sabittir: "Uhud dağı kadar altınım olsun istemezdim, ancak olsaydı da hepsini Allah yolunda harcamaktan çekinmezdim" Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı, nafile namazlara erkenden koşuştukları ve üzerine hepsi de aynı şekilde düşkün oldukları gibi, gece-gündüz, açık-gizli, hak sahiplerine harcarlar, üzerlerine düşmeyenlere harcamakta hızlı davranırlar ve bu konuda birbirleriyle yarışırlardı.

Buna göre bir kimse onların durumlarını ve konuyla ilgili belgelerin tamamını düşünürse, bunlardan hiç bir hadisi reddetmez ve hiç birinin yorumu ve anlaşılması kendisine zor gelmez. Ama bir kimse son dönem fakihlerinin yöntemlerine sarılır ve onların yolunu benimserse, o zaman hadislerden bir kısmını reddetmesi, yorumunda yanılgıya düşmesi ya da hüküm çıkarmakta zorlanması kaçınılmazdır. Nitekim bazılarının bu hadis usule-hadis usulüne-aykırıdır, bu hadis ya da âyet mensuhtur (yürürlükten kaldırılmıştır), bu âyet nisapların belirlenmesinden önce inmiştir ve benzeri söyledikleri zanna yakın daha başka şeyler gibi. Her şeyin en doğrusunu yalnızca yüce ALLAH bilir.

Biz asıl konumuz olan bileşik iman gerçeğine dönelim. Diyoruz ki:

Gerçekte Cibril aleyhisselam hadisinin doyurucu bir açıklaması olan "e'l-İmânü'l-Evsat" adlı eserde [775] Şeyhülislâm, bu konuda ayrıntılı bir açıklamada bulunmuş, bileşik iman gerçeğini ve organlarla yapılan amelleri terkedenin, hattâ namaz, oruç, zekât ve hac gibi imanın dört rüknundan birini yerine getirmeyenin ve bunda direnenin dinden çıktığını hiç bir şüphe ve tereddüt bırakmayacak şekilde aydınlığa kavuşturmuştur.[776] Şeyhülislâm şöyle der: "Farz olan dört emre gelince; eğer kişiye hüccetin ulaşmasından sonra bunların herhangi birisinin farz olduğunu inkar edecek olursa, böyle bir kimse kafir olur. Yine haram kılındığı tevatür yoluyla sabit zahir haramlardan herhangi bir şeyin haram olduğunu –zulüm, yalan, içki ve buna benzer- inkar eden kimsenin durumu da böyledir."

Sonra şöyle der: "Bunların farz olduğunu kabul etmekle birlikte bu dört rükundan herhangi bir şeyi terkedecek olursa, böyle birisinin küfrü konusunda ilim adamlarının farklı görüşleri vardır."

Sonra şöyle der: "Bu meselenin iki şıkkı vardır:

775 Bu, Mecmûu'l-Fetâvâdır. C. 7, S. 461-642
776 Bkz. adlı eser, 610-621, ayrıca 210, 218-219, konunun ayrıntısı ilerideki bölümlerde gelecektir.

Birincisi: Zahir küfrün tesbiti,

İkincisi: batın küfrün tesbiti.

İkinci şıkkı açıklamakla başlayalım: İkinci şıkkın esası, imanın önceden de geçtiği gibi hem söz, hem amel olması meselesidir. Kişinin kalbinde sabit bir imanla Allah'ın kendisine namazı, zekatı, orucu, haccı farz kıldığına inanmakla birlikte ömrü boyunca Allah'a tek bir secde etmemesi, Ramazan orucunu tutmaması, Allah için zekatını vermemesi, Allah'ın evini haccetmemesi imkansızdır. Böyle bir durum ancak zındıklıkla birlikte ortaya çıkar. Sahih bir imanla birlikte ortaya çıkmaz.[777]

Sonra kitap ve sünnetten Allah'a itaattan kaçınmanın müslümanların değil de kâfirlerin özelliklerinden olduğuna ilişkin kanıtlar açıklar. Farziyyeti inkâr edenle yerine getirmeyi terk eden arasını ayıranları kanıtlara dayalı olarak güçlü bir şekilde susturur. Bu konuda şöyle der: "Namaz ve benzeri amellerin terki dolayısıyla kişinin kafir olduğunu kabul etmeyenlerin bütün delilleri, terkedeni söz konusu ettiği kadar, inkar edeni de söz konusu etmektedir. O bakımından onları inkar edenlere ilişkin cevap olarak söyledikleri terkedene dair kendilerinin söylediklerine de cevap oluşturur.[778]

Görüldüğü gibi âyet ve hadisler ikisini birbirinden ayırmamış, aynı zamanda-daha önce de açıklandığı üzere-sahabe (radıyallahu anh) de ikisini birbirinden ayırmamıştır. İlerdeki sayfalalarda konuyla ilgili açıklamaları daha da artıracağız.

Burada maksat: Şeyhülislâm (Allah rahmet eylesin) sözünün devamında:

* Namazı terkedenin içten kâfir olduğuna ilişkin görüşü desteklemiş, aksini savunanların şüphelerini boşa çıkarmıştır.

* Zahirin batın ile ilişkisini bilen bir kimse için bu konuda herhangi bir tereddüde yer kalmaz. [779]

* Münafıklar ve küfür inancı üzerine olan hatalı te'vil yapanlar için islâmın hükümlerini uygulamakta bir başka nokta bulunduğunu, bunun da tevbe istenmesi ve belge sunulması şartı olduğunu açıklamış ve şöyle demiştir:

"İşte bu açıklamalarla bu alandaki şüpheler ortadan kalkmaktadır. İnsanların pek çoğu hatta çoğunluğu birçok yerde beş vakit namaza gereken dikkati göstermemektedir. Bununla birlikte bütünüyle de terketmiyorlar. Kimi zaman kılmakta, kimi zaman terketmektedir. Böylelerinde iman ve nifak birlikte vardır. Bu gibi kimselere, miras ve benzeri hükümlerde İslam'ın zahiri hükmü uygulanır. Çünkü bu gibi

777 C. 7, S. 610-611
778 S. 613-614
779 S. 616

hükümler, İbn-i Ubey ve benzeri katıksız münafıklara uygulandığı gibi, bu türden kimselere uygulanması daha bir yerindedir.[780]

Şeyh konuşmasını şu sözlerle noktalar: "Kısaca bu meselede belirleyici olan küfrün açık küfür ve munafıklık küfrü olmak üzere iki tür olduğunu bilmektir. Eğer ahiret ile ilgili hüküm söz konusu edilecek olursa, munafığın ahiretteki hükmü kafirlerin hükmü gibidir. Dünya ile ilgili hükümler söz konusu edilirse, münafıklara müslümanlar hakkındaki hüküm uygulanır.

Böylelikle dinde bir söz ve bir amelin bulunmasının kaçınılmaz olduğu ve kişinin kalbiyle Allah'a ve Resulüne iman eden bir kimse veya kalbi ve diliyle iman eden bir kimse olmakla birlikte zahir olan bir farzı eda etmemesi, namaz kılmaması, zekat vermemesi, oruç tutmaması ve buna benzer herhangi bir farzı işlememesi mümkün olan bir şey değildir."[781]

Bunun yanında şeyh, kalb amelinin kesin irade olduğunu, kesin iradenin ise uygulamaktan geri durmayı mümkün kılmayacağını ayrıntılı olarak açıkladı. [782]

Sonuç olarak bellidir ki, imanın dört ögesine veya bunlardan birine göre kalp amelini terkeden, bu dört ögeyi yerine getirmeyi terkeden demektir. Bunu sürdürmeye kesin kararlı olan ise gerçekte kâfirdir.

Çünkü ya kendisinde-fiili yapmayı kesin olarak gerektiren-kalp ameli ve-farziyeti ikrar-olan kalp sözü yoktur, bu durumda dinden çıktığında kuşku kalmaz.

Ya da kendisinde kalp sözü vardır fakat bu, kalp fiilini benimsemediği için imanın yerleşmesinde yeterli olmamıştır. Buna göre iman, daha önce açıklandığı gibi sırf Allah'ı tanımak ya da sırf Allah'ı bilmektir. Bu da kitap ehlinin (yahudi ve hristiyanların) Muhammed aleyhisselamın uyulması gereken bir peygamber olduğunu ikrar edip de uymamaları, hatta iblisin, Allah'ın kendisine secde etmesini emrettiğini ikrar edip de Allah'a itaat etmemesi türünden bir şeydir.

Bunun gibi namazı, orucu, zekâtı veya haccı terkedenin dinden çıktığını söylemek, ehli sünnetin iman kuralına tamamen uygundur. Bu, ne kimi isyankârları kâfir, ne de kimi isyanları küfür sayma türünden bir şeydir. Konunun genelde bunun tersine olduğunu söylemek, geçerli değildir. Ancak özel olarak selef ve onlara uyanlar değil de müslüman toplumun geneli kastedilirse o zaman durum değişir. Daha geniş açıklama Cibril ve Abdu'l-Kays delegesi hadislerinin şerhinde gelecektir.

780 S. 617
781 S. 620-621
782 S. 616

3-Selefin delil getirdiği şeylerden biri de dinin buyruklarına baş eğmekten kaçınmanın hükmüyle ilgili olarak gelen âyetlerdir:

Şüphe yok ki amel cinsini terkeden, itaatten yüz çevirmiş ve yerine getirmekten kaçınmıştır. Böyle olunca imanın bir ögesini terkedenin imanı terkettiğine delâlet eden âyetler, imanın bu iki ruknün bir araya gelmesinden meydana gelişinin bir kanıtıdır. Bu âyetlerden bazıları şunlardır:

1-"**De ki: "Allah'a ve peygambere itaat edin". Yüz çevirirlerse bilsinler ki, Allah inkar edenleri sevmez."** (Âl-i İmran: 32)

2-"**Munafıklar: "Allah'a ve Peygambere inandık, itaat ettik" derler; sonra da bir takımı yüz çevirirler. İşte bunlar inanmış değillerdir."** (Nur: 47)

3-"**O, peygamberi doğrulamamış, namaz kılmamış, ama yalanlayıp yüz çevirmişti"** (Kıyame: 31-32)

4-"**Oraya, yalanlayıp yüz çevirmiş olan o en azgından başkası yaslanmaz."** (Leyl: 15-16)

5-Allahu Teala Musa ve Harun aleyhisselamın dilinden de şöyle buyurur: **"Doğrusu bize, yalanlayıp sırt çevirene azap edileceği vahyolundu."** (Tâ-Hâ: 48)

Şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: "Böylelikle yüz çevirmenin (tevelli) yalanlama demek olmadığı görülmektedir. Aksine burada yüz çevirmek itaattan uzak olmaktır. İnsanlara düşen, Resul'ün verdiği haberleri tasdik etmek ve emirlerine itaat etmektir. Tasdikin zıddı yalanlamak, itaatin zıddı da yüz çevirmektir. İşte bundan dolayı Allahu Teala: **"İşte o tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış, fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti"** (Kıyamet/31-32) buyurmaktadır. Başka yerde de Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **"Derler ki: Biz Allah'a ve Resulüne iman ve itaat ettik. Sonra onlardan bir gurub yüz çevirirler, onlar müminlerden değildirler."** (Nur/47) Görüldüğü gibi amelden yüz çeviren kimseye sözlü olarak gerekeni yerine getirse bile, iman isminin verilmesi reddedilmektedir."

İbn Teymiye sözünü şöyle sürdürür: "Kur'an ve sünnette ameli olmayan kimselere mümin adının verilmesi pek çok yerde reddedilmiştir. Aynı şekilde munafık hakkında da iman adının kullanılması reddedilmiştir. Açıktan açığa düşmanlık ve muhalefet ile birlikte kalbi ile gerçeği bilen kimseye ise, hiçbir şekilde mümin adı verilmemiştir. Cehmiyye'ye göre ise, eğer bu bilgi kalbinde bulunuyor ise, o, peygamberlerin imanı gibi, kamil bir iman ile mümin kabul edilir. İsterse söylediği-

ni söylesin, yaptığını da yapsın. Cehmiyye'ye göre kalbinden bu bilgi gitmedikçe, imanın da ondan uzaklaşması düşünülemez." [783]

İbn Teymiye ileri gelen imamlarından nakiller yaparak ve sayfalar boyunca mezheplerini eleştirerek bu konuda eş'ariye ile tartışmaya devam eder.

4-Amelin imanla beraber zikredilmesine ilişkin âyetler:

Bunlar,-her ne kadar mürcienin inşaallah ileride dile getireceğimiz ve çürüteceğimiz itirazları varsa da-başından beri selefin kendisiyle delil getirdiği hususlardandır. Bu âyetlerle delil getirenlerden birisi, Ebû Bekir Muhammed ibn e'l-Hüseyn e'l-Âcuri e'ş-Şâfii'dir ve şöyle der:

Ey Kur'an ve ilim, sünnet ve hadis ehli! Ey helal ve haramı öğreterek Allah'ın kendilerini dinde derin anlayış sahibi kıldığı topluluk!Allah size de bize de acısın. Biliniz ki siz, Kur'an'ı Allah'ın emrettiği gibi inceler ve üzerinde kafa yorarsanız, Allahu Teala'nın mü'minlere, kendisine ve peygamberine imandan sonra ameli farz kıldığını anlarsınız.

Allahu Teala mü'minleri amel-i salih sebebiyle kendilerinden razı olduğu ve kendisinin de onlardan razı olduğu tarzında övmüyor ve cennete girme ve cehennemden kurtulma ile ödüllendirme sebebi olarak amel-i salihi yeterli bulmuyor, ancak beraberinde imanın bulunmasını şart koşuyor. Cennete girmek ve cehennemden kurtulmak için kendilerine nasip ettiği imanı, salih amelle birlikte zikrediyor. Böylece imana kalbiyle tasdik, diliyle ikrar ve organlarıyla uygulama şeklinde amel-i salihi de eklemedikçe yalnız imanla cennetine koymayacağını bildiriyor.

Açıktır ki, Kur'an'ı dikkatle inceleyen ve üzerinde kafa yoran, O'nda anlattıklarımızı bulacaktır.

Biliniz ki-Allah size de bize de acısın-ben, Kur'an'ı sayfa sayfa inceledim, Allah Azze ve Celle'nin kitabında bu anlattıklarımı elli dokuz yerde buldum. Allah Tebâreke ve Teâlâ mü'minleri yalnızca imanla cennete almıyor, aksine kendilerine nasip ettiği imana amel-i salih eşlik ettiği takdirde belki merhamet ederek alabileceğini bildiriyor.

Bu ise "İman, Allah'ı tanımaktır" ve Allah bizi onlardan korusun "İman, amel etmese de Allah'ı tanımak ve söylemektir."diyenlere bir reddir.

783 e'l-İman, S. 137, bu Mecmua'l-Fetava'da C. 7, S. 142 de yer alır. Bundan önceki konularda bu yüz çevirmenin küfre sokan bir günah olduğunu söylemiştir.

Sonra Ebû Bekir Muhammed ibn e'l-Hüseyn e'l-Âcuri e'ş-Şâfii, (Allah (c.c.) rahmet eylesin) bu yerleri Bakara sûresindeki: **"İnananlar ve yararlı işler yapanlara, kendilerine altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele."** (Bakara: 25) âyetinden başlayarak, Asr sûresindeki: **"Asra andolsun ki, insan hiç şüphesiz hüsran içindedir. Ancak inanıp yararlı iş işleyenler, birbirlerine gerçeği tavsiye edenler ve sabırlı olmayı tavsiye edenler bunun dışındadır."** (Asr: 1-3) âyetlerine kadar serdetti.[784]

Diyorum ki, Ebû Bekir Muhammed, imanın amelle birlikte olması gerektiğini bildiren âyetlerin tamamını almamış, daha doğrusu bu çalışmasını kendilerinde amelin önce geçtiği âyetleri almayarak sadece imanın önce geçtiği ayetlerle kısıtlamıştır. Oysa bilindiği üzere iki türün bir arada anılması, birbirinin ayrılmazı olduklarını daha iyi gösterir.

Amelin imanla birlikte olması gerektiğini bildiren âyetlerden biri de: **"Rabbine inanmış ve yararlı iş yaparak gelenlere, işte onlara, en üstün dereceler vardır."** (Tâ-Hâ: 75) âyetidir ve bunu zikretmiştir. Aynı sûredeki zikretmediği diğer bir âyeti buna eklediğimiz zaman, amelin imansız, imanın da amelsiz bir işe yaramadığını daha iyi anlarız. O da: **"İnanmış olarak, yararlı işler işleyen kimse, haksızlıktan ve hakkının yeneceğinden korkmaz."** (Tâ-Hâ: 112) âyetidir.

Âyetlerde imanın önce zikredilmesi oldukça çoktur. Çünkü imandan maksat, kalbin söz ve fiilidir. Temel de budur. Buna göre-daha önce de açıklandığı gibi-iç, dışın temelidir. Fakat bazı yerlerde amelin önce zikredilmesi, amelle imanın birbirinden ayrılmayacağını ve ayrıca aşağıdaki âyetlerde görüleceği gibi imanın gerektirdiği ameller arasında önce anılanın daha önemli olduğunu gösterir.

Bu kurama giren âyetlerden biri de şudur: **"Âhireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları şükre değer."** (İsrâ: 19)

Ata, mürcie'den Salim ibn Aftas'la yaptığı ibn Batta'dan naklen açıklaması geçen tartışmada, deliller getirerek şöyle der: "Mü'min ismi ameli, amel de mü'min ismini gerekli kılar."

Burada buna benzer diğer yerlere de dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan daha önce de geçtiği gibi önce gelenin öneminin vurgulanması da amaçlanmıştır. Bu yerlerden biri de: **"Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz."** (Âl-i İmran: 110) âyet-i kerimesidir.

784 Bu konu "Şeriat" bölümünde özel bir konu olarak işlenmiştir.

İyiliği emredip kötülükten alıkoymanın imandan olmadığı ya da imansız da olabileceği söylenemez. Çünkü iman, onun üzerine atfedilmiştir, atıf ise ikisinin birbirinden ayrı şeyler olduğunu gösterir.[785]

Daha doğrusu amaç, imanın gereği olan diğer amellerden ayırarak ve önce zikrederek bu islâmi özelliğe dikkat çekmektir. Yoksa kesinlikle bilinmektedir ki, imanın önüne hiç bir şey geçemez. Çünkü onsuz hiç bir şey kabul olunmaz.

Bazen tevbenin, takvanın, şükrün, namaz kılma ve zekât vermenin, diğer âyetlerde imandan önce zikredildiği görülür.

Tevbenin imandan önce zikredildiği yerler dört tanedir ve onlardan biri şu âyet-i kerimedir: **"Doğrusu Ben, tevbe edeni, inanıp yararlı iş işleyerek doğru yola gireni bağışlarım."** (Tâ-Hâ: 82)

Bununla birlikte tevbe, daha önce geçen şu âyet-i kerimede imanla aynı anlama gelmektedir: **"Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."** (Tevbe: 5)

Şükrün önce zikredildiği yere gelince o da şu âyet-i kerimededir: **"Şükreder ve inanırsanız, Allah size niçin azap etsin?"** (Nisâ:147)

Takva ise şu âyet-i kerimededir: **"Ey inananlar! Allah'tan sakının, peygamberine inanın ki, Allah size rahmetini iki kat versin."** (Hadid: 28)

Namaz ve zekât da şu âyet-i kerimededir: **"Eğer namazlarınızda dikkatli ve daim olur, zekâtlarınızı verir, Benim peygamberime inanır, onlara yardım ederseniz ve Allah'a borç verirseniz, kötü fiillerinizi mutlaka silerim."** (Maide: 12)

Bunun aksi de görülür. O da, imanı zikredip daha sonra ona imanın gereği olan amellerden birini atfetmektir. Bundan maksat da yine o amelin önemine dikkat çekmektir. Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"İnananlar, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler Allah'ın rahmetini umarlar. Allah bağışlar ve merhamet eder."** (Bakara: 218)

Muhacirler mü'minlerdendir, bütün mü'minler Allah'ın rahmetini umarlar. Bunun yerleri, yani rahmet umulan yerler çoktur. Özetle bu âyetlerdeki iman, ya tamamıyla, yani içiyle dışıyla imandır. Fakat imanın gerektirdiği amellerin bir kısmı iman üzerine atfolunur, bir kısmı da imandan önce zikredilir. Bu, açıkça anlaşılmaktadır.

785 İnşaallah ileride "Nakli şüpheler" başlığı altında anlatacağımız gibi, mürcie de atıf konusunda aynı fikri savunur.

Ya da maksat, dışıyla iman, yani Cibril hadisinde geçen imandır. Amellerin imana veya imanın amellere atfedilmesi, onların imandan görünen birer parça olduğunu ve iman olmadan geçerli olmadıklarını gösterir. Bu durum iyice açıktır, anlaşılmayan bir tarafı yoktur. İmanın bileşikliğini en az anlatan yerler, tek başına imanın anıldığı yerlerdir. Bununla birlikte yalnızca iman sözcüğüyle kısıtlanmamakta, aksine iman yerine başka sözcükler de kullanılmaktadır.

Tıpkı daha önce geçen Bakara sûresinin: **"İyilik, yüzlerinizi... çevirmek değil"** ayetindeki "İyilik" sözcüğü gibi. Din, takva, ibadet, hüda, tâat, maruf ve hayır gibi imanın tüm kollarının kapsamlarına girdiği sözcükleri de bunlara eklemek mümkündür.[786]

Bu konu, bileşikliği ve ayrılmazlığı anlatmak amacıyla imanla amelin yan yana geldiği önemli bir yeri anarak sona erer. O da Allahu Teala'nın şu buyruğudur: **"Erkek veya kadın, mümin olarak, kim yararlı işler işlerse, işte onlar cennete girerler, kendilerine zerre kadar zulmedilmez."** (Nisa: 124)

Önemi şuradan gelmektedir ki, Allahu Teala bunu, durumu düzeltmeden söz ve isimle iman iddiasını ve-ister hristiyan ve yahudi, ister hanefi olsun,ister Şafii olsun ve benzeri - bu iddiada bulunanların iddialarını eşit şekilde çürütmek amacıyla zikretmiştir.

Bir önceki âyette şöyle buyurmuş: **"Bu, sizin kuruntularınıza ve Kitap ehlinin kuruntularına göre değildir. Kim fenalık yaparsa cezasını görür, kendisine Allah'tan başka ne dost ve ne de yardımcı bulur."** (Nisa: 123)

Bir sonraki âyette de şöyle buyurmuştur: **"İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim edip, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyandan, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmişti."** (Nisa: 125)

Anlaşılmıştır ki iman, süslenmek ve temenni değil, aksine kalbe yerleşen ve amelle doğrulanan bir şeydir. Yine anlaşılmıştır ki, teslim olandan dince daha iyi bir kimse yoktur. Yani zorlanmadan itaat eden ve tartışmadan boyun eğen demektir. Bu ise her ne kadar kuruntu ve iddialar çoksa da Yüce Allah'ın din olarak kendinden başkasını kabul etmediği İbrahim aleyhisselamın hanif dinidir.

5-Ameli terkin hükmüyle ilgili hadisler:

Daha önce de geçtiği gibi bileşik iman gerçeğini anlatan bir çok sahih hadis gelmiştir. Burada amelin iman, imanın da amel olduğunu gösteren hadislerden söz edeceğiz. Bunların en önemlileri şunlardır:

786 Şeyhülislâm bu ve benzeri sözcüklerin ve zıtlarının açıklamalarına öyle daldı ki, bu bölüm iman adlı eserinin neredeyse ilk üçte birini kaplar.

1-Meşhur Cibril hadisi:

Bu, Buhari ve Müslim'in ibn Ömer ve babası ve Ebû Hureyre (radıyallahu anh) kanalıyla aktardıkları sahih bir hadistir. Birinci kanal daha eksiksizdir. Şu da Müslim'in rivayetidir:

Abdullah ibn Ömer,-hadisin söylenmesine neden olan kaderiye ile ilgili bir giriş konuşmasından sonra-şöyle der:

Bana babam Ömer ibn Hattab anlattı ve şöyle dedi: Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın huzurunda bulunduğumuz sırada ansızın karşımızda beyaz giysili bir adam belirdi, saçları koyu siyahtı, kendisinde yolculuk belirtisi görülmüyordu, aramızda onu tanıyan biri de yoktu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın yanına oturdu, dizini Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın dizine dayadı, uyluklarını yere koydu ve şöyle dedi:

-Ey Muhammed! Bana islâmı anlat. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

-İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık etmen, namazı kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman, yol giderlerini karşılayacak güce sahipsen Ka'be'yi ziyaret etmendir. Adam:

-Doğru söyledin, dedi..Ömer (radıyallahu anh) şöyle dedi:

-Adamın hem sorup hem de tasdik etmesine hayret ettik. Adam sordu:

-Ey Muhammed! Bana imanı anlat. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

-Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere yani iyiliğin de kötülüğün de Allah'tan geldiğine inanmandır. Adam:

-Doğru söyledin diyerek tasdik etti ve yine sordu:

-Bana ihsanı anlat. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

-Allah'a O'nu görürcesine ibadet etmendir, sen O'nu görmesen de O seni görür. Adam yine sordu:

-Kıyametin ne zaman kopacağından haber ver. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

-O konuda sorulan, sorandan daha bilgili değildir. Adam tekrar sordu:

-Kıyametin belirtilerini anlat. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

-Köle kadının kendi efendisini doğurması, yalın ayak, üstü çıplak, fakir davar çobanlarının, yüksek binalar yapmakta yarıştıklarını görmendir.

Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti, ben epeyce bir müddet kaldım. Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana buyurdular ki:

-Ey Ömer! Soru soran bu kişinin kim olduğunu biliyor musun? Ben de:

-Allah ve Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha iyi bilirler, cevabını verdim. Bunun üzerine buyurdular ki:

-O, Cebrâil aleyhisselam'idi, size dininizi öğretmeye geldi.[787]

İbn Mende'de Müslim'in şartına uygun bir rivayette [788]aktarıldığına göre Cebrâil aleyhisselam islâmın rükunlarını saydıktan sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e:

-Bunları yaparsam müslüman olur muyum? diye sordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de:

-Evet, diye cevapladı. İmanın rükunlarını saydıktan sonra:

-Bunları yaparsam mü'min olur muyum? diye sordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de:

-Evet, diye cevapladı. [789]

Yine ibn Mende'nin katında diğer bir kanalda hadisin girişi şöyledir: Bana Ömer anlattı ki, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ömrünün sonlarında bir adam O'na gelerek...ve hadis zikredilir.[790]

Hafız der ki: Ömrünün sonlarının veda haccından sonra olması muhtemeldir. Zira veda haccı son yolculuklarıydı. Oradan dönüşlerinden sonra üç ay geçmeden vefat ettiler. Sanki Cebrâil aleyhisselam bütün hükümlerin inmesinden sonra Resûlullah

787 Müslim, Hadis no: 1, Buhari'ye gelince hadisi Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den rivayet etmiştir. C. 1, S. 1114
788 Hafız da Feth'de böyle yazmıştır. C. 1, S. 119
789 İbn Mende, e'l-İman, C.!, S. 146, Câmiu'l-Usûl, C. 8, S. 101
790 a.g.e. C. 1, S. 114

(sallallahu aleyhi ve sellem)'ın peyderpey tebliğ ettiği dinin emirlerini bizim kaydetmemiz için, tek oturumda anlatmak üzere gelmiş gibiydi.[791]

Şeyhülislâm da şunları söyler: "Şüphe yok ki Cibril aleyhisselam, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a islâm, iman ve ihsandan sorması, haccın farz oluşundan sonra olmuştu. Hac ise hicretin dokuzuncu ya da onuncu yılı farz olmuştu.[792]

Hadisin, bir çok şeyin çözümü bilinmesine bağlı olan zamanı ise şerhinde gelecektir.

2-İmanın dalları hadisi:

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den rivayet edildiğine göre o şöyle der: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İman yetmiş bu kadar ya da altmış bu kadar şubedir. En üstünü Lâ ilâhe illallah sözü, en aşağısı da yoldan rahatsız edici şeyleri gidermektir."[793]

Bir rivayette de: "Utanmak, imandan bir şubedir." şeklindedir.

3-Abdulkays hey'eti hadisi:

İbn Abbas (radıyallahu anh) dan rivayet edildiğine göre; Abdulkays kabilesinin hey'eti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiğinde:

-Bu gelenler kimdir? diye sordu. Onlar da:

-Rebialılar, diye kendilerini tanıttılar.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

-Merhaba, hoş geldiniz. İnşaallah bu ziyaretten memnun kalır, pişman olmazsınız, buyurdu. Misafirler:

-Biz uzak bir yerden geliyoruz. Sizinle bizim aramızda şu kâfir Mudarlılar var. Bu nedenle size ancak haram ayında uğrayabiliyoruz. Öyleyse bize kesin, açık bir amel emret, onu geride bıraktıklarımıza da öğretelim ve bu bizi cennete götürsün, dediler.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de onlara, dört emir ve dört yasakta bulundu. Önce tek olan Allah'a imanı emretti ve sordu:

-İman nedir biliyor musunuz? Onlar:

791 Feth, C. 1, S. 119
792 e'l-İman, S. 228
793 Müslim, no: 57, Buhari, C. 1, S. 51, yukardaki Müslim'in lafzıdır.

-Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) açıkladı:

-İman, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve savaşta alınan ganimetin beşte birini ödemenizdir.

.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şu kapları şıra yapmakta kullanmalarını onlara yasakladı:

Hantem: Topraktan imal edilen küp.

Dübba: Su kabağından yapılan testiler.

Müzeffet: İçi zift-katranla-sıvanmış ya da cilâlanmış kap.

Şu'be der ki:.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Nakir veya Makir'i de eklemiş olabilir.

Nakîr: Hurma kökünden ayrılan çanak.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

-Bunları aklınızda tutun ve arkanızda bıraktıklarınıza da öğretin.[794]

Bu hadisler, iman konusundaki en önemli hadislerdendir. Bunlarla yetindim. Çünkü bunlar diğerlerine de işaret etmektedirler. En önemlileri, en değerlileri ve en sonuncuları Cibril hadisidir. Ümmete tam vaktinde sunulmuştur. [795]

İmanın dalları hadisine gelince o, farzların inmesinden ve imanın dallarının tamamlanmasından sonra söylenmiş olabileceği gibi Allahu Teala kendisine imanın dallarının tamamını indirmeden Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sayılarını bildirmiş de olabilir. Ancak birinci ihtimal akla daha yatkındır. Ama yine de her şeyin en doğrusunu şüphesiz ki, Allahu Teala bilir.[796]

Abdulkays kabilesi hey'eti hadisi ise farzların inmesinden öncedir. Bundan dolayı onda hacdan söz edilmemiştir. Hadiste Mudar kabilesinin hâlâ kâfir olduğunun açıklanması, hadisin farzların tamamının inmesinden önce söylendiğini gösterir.

794 Buhari, C. 1, S. 185, Müslim, no: 23-28

795 Bunun için şeyhu'l-islam ibni teymiye bunun açıklaması ile başlamıştır. Zannedersem bu konuda imam müslime tabi olmuştur Şöyle ki O da bununla kitabın başlangıcında ki iman bölümünü başlamıştır.

796 Bilhassa ravi olan Ebu Hureyre'nin islamı geçikmiştir.

Fakat imanı dört rükunda özetlemesi bakımından önemi açıktır. Buna göre iman, islâmdan ayrı düşünüldüğünde dinin iç ve dış yönünü içermektedir. Yani Cibril hadisinde anılan iman ve islâmın rükunlarını kapsamaktadır.

İmanın dalları hadisi de böyledir. İslâmın beş rüknu, imanın dallarına dahildir. Bunun delili de hadisin, şehadet kelimesini imanın dallarının en üstünü ve önemlisi saymasıdır.

Böyle olunca-Cibril hadisinde olduğu gibi dinin derecelerinden biri şeklindeki özel anlamıyla değil de-bu genel anlamıyla iman, Cibril hadisinin son kısmının da açıkladığı gibi din sözcüğüyle eş anlamdadır.

Bu iman, anılan üç hadisin de anlattığı gibi hem içi hem de dışı birlikte kapsar. Böyle olunca bu üç hadisin içeriği gösteriyor ki iman, iç ve dış amellerin bileşiminden oluşan bir gerçektir. Dolayısıyla imanın gerçekleşmesinde birini diğeri olmadan düşünmek mümkün değildir.

Bir kimse dış amellerden birini terkederse imanın rükunlarından birini terkeder. Bir kimse dış amellerden biri olmadan birinin imanının gerçekleşeceğini ve onun, sırf adına 'kalben tasdik' denilen şeyle kurtulacağını ileri sürerse, artık sapıklığı ortadadır.

İslâm bilginleri ve hadis şarihleri de-özellikle Cibril hadisinin şerhinde-bu hususu böylece belirtmişlerdir. Hadisle ilgili açıklamalarından bir kısmını ve imanın bir bileşim olduğunu gösterdiğini ileride işleyeceğiz.

İsmail ibn Saîd şöyle der: "Ben Ahmed ibn Hanbel'e, "Cebrail'in Resulullah'a İslam hakkında soru sorarken söylediği rivayet edilen şeyleri ben yaparsam müslüman olur muyum?" diye sordum. O da "evet" cevabını verdi. Biri şöyle dedi: "Eğer Cebrail'in Resulullah'a söylediklerini yapmayacak olursa, o kişi yine müslüman olur mu?" diye sordu. Bu sefer: "Bu, hadise karşı gelen bir inatçıdır" dedi." [797]

İmam Ahmed, kendisinden rivayet edilen ve usulune en uygun görüşlerin çoğunda, şehadet dışındaki dört ruknü bilerek ve kasden terkedenin dinden çıktığını benimseyenlerden biridir.

Onun, görünen amellerden birini yerine getirmeyeni dinden çıkmış kabul ettiği kesindir. Aynı şekilde dört ameli birden terkedenin dinden çıktığını kabul ettiği de kesindir. Bu rivayetten delil çıkarma şekli şöyledir:

Cibril hadisi görünen amelin (islâm) ve görünmeyen inancın (iman) rükunlarını içermektedir. Bu hadis, sonra gelmesi nedeniyle kendisinde genel anlamda

797 Şeyhülislâm, İman, S. 354, e'l-Hallal, Varak no: 100

sırf şehadetler söylenerek cennete girileceği açıklanan ya da rükunların sayısında eksiklik ve benzeri bulunan önceki hadislerin tümünü geçersiz kılar.

Hadiste açıklandığına göre kişi görünen rükunları yerine getirdiği zaman müslüman, görünmeyen rükunlarını yerine getirdiği zaman da mü'mindir. Bu ikisinin bileşimi de din gerçeğini oluşturur.

Bilindiği üzere kişi imanın rükunlarını terkederse ittifakla kâfir olur. Bunun gibi islâmın rükunlarını terkederse müslüman olmaz. Bir kimse görünen amellerin başında gelen islâmın dört şartını -namaz, oruç, hac ve zekât- terkettiği halde o kişinin müslüman olduğunu söylerse, hadisteki "Bunları yaparsam ben müslüman mıyım?" sorusuna verilen "Evet" cevabına karşı gelmiş olur.

Cibril hadisinde "İslâm", imanın dalları ve Abdulkays heyeti hadisinde de "İman" adı verilen bu bedensel ibadetler, zorunlu olarak bilinen şu noktaya delalet eder ki, Cibril hadisinde anılan bu bedensel ibadetlerden maksat, onların içtenlikten uzak ve imansız olarak yapılması değildir. Aksi halde bu durum, munafığın durumu olur. Aynı şekilde adına iman denen kalbi ibadetler için de aynı şey söylenebilir. Yani kalbi ibadetlerden maksat da beraberlerinde bedeni ibadetler olmaksızın yapılması değildir. Aksine kalbi ibadetler dinin, islâm derecesinin üzerindeki derecelerinden biridir. Nitekim bu noktayı bütün hadis açıklayıcıları da belirtmişlerdir.[798]

İmam Hattâbi şöyle der: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)Efendimiz'in: "İman yetmiş bu kadar şubedir." buyruğu, dini bir kavram olan imanın dal ve parçalara sahip olan bir anlamın adı olduğunu gösterir. Onun en aşağısı ve en yukarısı vardır. İman adı anlamın tamamıyla ilgili olduğu gibi bir kısmıyla da ilgilidir. İman gerçeği, imanın bütün dallarını gerektirir ve bütün parçalarını ifadeye yeterlidir. Dini anlamdaki namaz da olduğu gibi. Namazın da dalları ve parçaları vardır. Namaz adı bir kısmıyla ilgili olduğu gibi namaz gerçeği tüm parçalarını ifadeye yeterlidir.[799]

İmam Beğavi Cibril hadisinin şerhinde şöyle der:

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hadiste islâmı amellerin görünenlerine, imanı ise inancın gizli olanına isim kıldı. Bunun nedeni amellerin imandan, kalple tasdikin de islâmdan olmaması değildir. Aksine bunlar, bir bütünün ayrıntılarıdır ki, onun tamamı tek bir şeydir ve onların hepsi birden **"DİN"**dir. O nedenle Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bu Cibril 'dir, size dininizi öğretmek üzere gelmiştir." buyurmuştur. Tasdik ve amelin ikisini de birden iman ve islâm

798 Burada gerekli olan bir uyarı var: Biz burada İslam ile iman lafızlarının anlamlarını izah etmeyi kastetmedik. Ve tek başına zikredildiklerinde aralarında olan ilişkiyi beyan etmeyi de kastetmedik. Ta ki bizi bu önemli işten meşgul etmesin diye. Ki bu da dinin ve imanın ikisinden beraber olmasıdır. Bilhassa cibril hadisinde olduğu gibi. Bkz. e'l-Feth, C. 1, S. 114-115

799 Nevevi, Müslim şerhi, C. 1, S. 145

adları bünyesinde toplar. Bunun kanıtı şu âyet-i kerimelerdir: **"Şüphesiz ki, Allah katında din, islâmdır."**, **"Size din olarak islâmı seçtim."** Ve **"Kim din olarak islâmdan başkasına yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir."** Böylece Allahu Teala kulları için râzı olduğu ve kabul ettiği dinin islâm olduğunu haber vermiştir. Din ise seçilme ve kabul edilme konumunda ancak tasdikin amele eklenmesiyle olur. [800]

Ebû Talib e'l-Mekki ancak bir kısmını naklettiğimiz uzun ve nefis bir sözünde şöyle der: "İslam'ın imana karşı durumuna örnek, anlam ve hüküm bakımından iki şehadet kelimesinin birbirine karşı durumuna benzer. Resulullah'ın, peygamberliğine şehadet Allah'ın vahdaniyetine şehadetten farklıdır. Bunlar gerçekte iki ayrı şeydir. Fakat anlam ve hüküm bakımından tek şeymiş gibi, biri diğerine bağlıdır. İman ve İslam da böyledir. Biri diğerine bağlıdır. Bu bakımından onlar tek şey gibidir. İslam'ı olmayan kimsenin, imanı, imanı olmayan kimsenin de İslam'ı yoktur. Çünkü müslüman bir kimsenin müslümanlığı sahih olacak kadar bir imanın bulunmaması söz konusu olmaz. Mümin olan bir kimsenin de, İslam'sız olması söz konusu değildir. O bununla yüce Allah'ın salih ameller için belli bir imanı şart koşması açısından, ancak bununla imanını tahkik ettirebilir. Allahu Teala salih ameller için iman şartını koşmuştur. Bunun tahkiki hususunda şöyle buyurmaktadır: **"Her kim mümin olduğu halde salih amellerden işlerse, onun yaptıkları inkar olunmaz (mukafatsız bırakılmaz)."** (Enbiya/94) İmanın amel ile tahkiki konusunda da şöyle buyurmaktadır: **"Herkim de Ona mümin olarak salih amel işlemiş halde gelirse, İşte onlar için en yüksek dereceler vardır."** (Ta-Ha/75)

Zahiri itibari ile İslami ameller işlediği halde, gayba iman itikadına sahip olmayan bir kimse, İslam'dan çıkacak şekilde munafıktır. Herkim gayba iman ettiği halde imanın hükümlerini ve İslam'ın şer'i buyruklarını yerine getirmez, bunlarla gereğince amel etmezse, bu kişi de beraberinde Tevhid'in sebat gösteremeyeceği bir küfürle kafir olur."

Ebû Tâlib e'l-Mekki şöyle devam eder: "Ameller arasında iman, bedende kalp örneğine benzer. Biri diğerinden ayrılmaz. Cisim sahibi bir kimsenin kalpsiz hayat sahibi olması mümkün olmadığı gibi, cisim olmaksızın da kalp sahibi olmak mümkün değildir. Bunlar birbirlerinden bağımsız şeylerdir, anlam ve hüküm bakımından da ayrıdırlar. Yine bunlar, zahir ve batını bulunan bir tane gibidir. Asıl itibari ile o, birdir. O bakımdan niteliklerinin farklılıkları dolayısıyla iki tanedirler denilemez. İşte İslam'ın amelleri de bu şekilde İslam'dandır ve bunlar imanın dışıdır. Bu da organların amellerindendir. İman ise İslam'ın içidir ve bu da kalbin amelleri arasındadır. Resulullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İslam aleniliktir, iman ise kalptedir." Bir diğer lafızda ise "İman gizlidir" buyurmuştur.[801] İslam, imanın

800 Şerhü's-Sünne, C. 1, S. 10

801 Hadisin tahrici daha önce geçmişti. Hadis inşaallah Hasendir. Anlamının doğruluğuna aynı Cibril (a) hadisi kanıttır. "Dikkat! Bedende bir et parçası vardır, o düzgün olursa bütün beden düzgün olur..."

amelleridir. İman ise İslam'ın inançlarıdır. Buna göre amelsiz iman ve inançsız amel olmaz. Bunun örneği zahir ve batın amellerdir. Bunlardan birisi kalplerin amelleri ile organların amelleri açısından sahipleri ile ilgilidir. Buna örnek, Resulullah'ın şu buyruğudur: "Ameller niyetler iledir" yani bir karar, kanaat (akide) ve maksad olmadan amel olmaz. Çünkü "innema" edatı, bir şeyin tahkikini, onun dışında kalan şeylerin de nehyedildiğini ifade eder. Böylelikle organların muamelat türünden olan amelleri isbat edilirken, kalplerin amelleri de niyetler olarak tesbit edilmiştir. Amelin iman ile ilgisi, dudakların dil ile ilgisine benzer. Dudaklar olmaksızın sağlıklı bir konuşma olamaz. Çünkü dudaklar harfleri bir araya toplar. Dil de sözü açığa çıkartır. Bunlardan birisinin olmaması halinde, konuşma mümkün olmaz. Aynı şekilde amelin sakıt olmasıyla, imanın gidişi söz konusudur. Bundan dolayı Allahu Teala, insana konuşma nimetini hatırlatıp bu nimeti sayıp dökerken, dil ile birlikte iki dudağı da şu buyruğunda zikretmiştir: **"Biz ona iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi?"** (Beled/8-9) Bunun anlamı: Biz onu gören ve konuşan kılmadık mı? Konuşma dil ve iki dudak ile ifade edilmiştir. Çünkü bunlar, konuşmanın mekanıdır ve bu arada iki dudak da zikredilmiştir. Çünkü kendisi ile nimetin cereyan ettiği konuşma, dudaklar olmaksızın tamamlanamaz.

Yine iman ile İslam'ın örneği, dışı bulunan ve yere dikilmiş bir çadıra benzer. Bu çadırın iç tarafında kazıkları ve direkleri vardır. Çadır İslam'ı temsil eder. Onun aleni ve azaların amellerinden meydana gelen rükunları vardır. İşte bunlar çadırın kenarlarını tutan kazıklar gibidir. Çadırın ortasında bulunan direği ise iman temsil eder. O olmaksızın, çadırın ayakta durmasına imkan yoktur. Çadırın ona ihtiyacı vardır. Çünkü, o olmadan ayakta duramayacağı gibi, hepsi birlikte olmadıkça da ayakta duracak gücü olmaz. İşte organların amellerinde İslam'ın durumu da böyledir. İman ile birlikte olmadıkça, İslam'ın ayakta durması mümkün değildir. İman ise kalplerin amelleri arasında yer alır. İslam ile birlikte bulunmadıkça da faydası olmaz. İslam ise, salih ameller demektir."

Ebû Tâlib e'l-Mekki sözlerini şöyle sürdürür: "İşte Resulullah, buna benzer bir şekilde iman ve İslam'ın aynı türden olduğunu haber vermektedir.[802] İbn-i Ömer'den gelen bir rivayette ise: "İslam beş şey üzerine bina edilmiştir"[803] buyurduğu gibi, İbn-i Abbas ile Abdu'l-kays'lıların temsilci heyetlerine dair hadis-i şerifte de onların iman konusunda soru sordukları belirtilirken, onun bu nitelikleri zikrettiği kaydedilmektedir. Böylelikle bunlar görünür bir İslam olmadıkça içte bir imanın olmadığına işaret etmektedir. İçte bir imanla birlikte bulunmadıkça, dıştan bir İslam'ın olmayacağına, iman ile amelin bir olmaksızın diğerinin faydasının olmayacağı, bir arada bulunması gereken iki husus olduğuna işaret etmektedir."

hadisine göre kalbin düzelmesi imanla bedenin düzelmesi de genel imandan olan islâmladır.

802 Yani ikisinin de aynı hükümde olan tek bir şey olduklarını bildirmektedir.

803 Bu hadis meşhur ve üzerinde ittifak edilmiş bir hadistir. Buhari, C. 1, S. 49, Müslim, no: 19, ileride şeyhülislâmın hadisle ilgili açıklamaları gelecektir.

Ebû Talip açıklamalarına devam eder: "Cibril hadisinde iman ile İslam arasında fark gözetmesine gelince: Bu kalplerin amellerine ve kalpteki itikadlarla ilişkin niteliklerini belirttiğimiz bu hususların gereklerini açıklamaktadır. Bu itikadların açıktan yapılması şeklinde nitelendirdiği ve yerine getirilmesini gerekli kıldığı dış fiillerden olup, organların amellerine ilişkin açıklama içermektedir. Yoksa farklılık ve çelişki bakımından, anlam açısından iman ile İslam arasında fark bulunduğundan dolayı bunları zikretmemiştir. Bu hadiste bunların hüküm itibari ile birbirlerinden farklı olduğu konusunda bir delil yoktur. Her ikisi de mümin ve müslüman olan bir tek kulda bir arada bulunur mu? Böylelikle onun zikretmiş olduğu kalbi itikadlar, kalbin niteliği, aleni olarak yapılması söz konusu olan şeylerden zikrettiği de cismin nitelikleri olurdu."

Devamla şöyle der: "Aynı şekilde ümmet, icma ile şunu kabul etmiştir, eğer kişi Cibril hadisinde imanın niteliklerine dair sözü geçen bütün hususlarla kalbinden iman etse ve İslam'ın vasıflarından zikredilen herhangi bir şeyi işlemeyecek olursa, bu kimseye mümin adı verilmez. Yine, o kimse İslam'ın niteliği olarak belirtilen bütün hususları işleyip sonra da imana dair niteliklerini belirttiği şeylere inanmayacak olursa, müslüman olmaz. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem, ümmetin ise dalalet üzere icma etmeyeceğini haber vermiştir."[804]

Şeyhülislâm ibn Teymiye Cibril hadisinin, dinin üç aşamasını içerdiğini anlattıktan sonra hadisin açıklamasına geçerek şöyle diyor: "Resulullah sınırları belli, tanımı yapılan, belirli şeyle ilgili tanımlarında olduğu gibi İslam'' ve imanı da açıklamıştır. Mesela: "Şu nedir?" diye sorulunca, şu ve şudur diye cevap verilmesi bunun gibidir. Nitekim şu sahih hadiste de durum böyledir: "Ona, "gıybet nedir?" diye sorulunca: "Kardeşini, onun hoşuna gitmeyecek bir şekilde anmandır" diye cevap vermiştir. Bir başka hadiste de "Kibir, hakka karşı gelmek ve insanları da hakir görmektir" buyurmuştur."

Ibn Teymiye daha sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) in bütün cevaplarının çeşitli de olsa doğru olduğunu açıklar ve şöyle der: Fakat Cibril hadisinde de geçtiği gibi gerek "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur." Gerekse "İslâm beş şeydir."[805] Hadislerinden amaç, islâmın elemanlardan meydana gelen bir bileşim olduğunu, ondaki bütünlüğün o elemanlardan oluştuğunu ve onlar üzerine oturduğunu anlatmaktır. Öyleyse islâm, o elemanlar üzerine kurulu demektir.

"Burada açıklamak istediğimiz şey, Resulullah'ın: "İslam beş şey üzerine kurulmuştur" sözü, "İslam beş şeyin kendisidir" anlamına gelir. Nitekim Cebrail hadi-

804 Şeyhülislâm ibn Teymiye'nin "İman" adlı eserinden naklen. S. 316-319 bu açıklamaların bir kısmı da İhya'da yer almaktadır. Zebidi, bu bilgileri Gazalinin yanlışlarından temizleyerek aktarmıştır. Sanki Zebidi ezberinden ya da anlam olarak yazmış gibidir.Uyarı: Burada icmada maksad ehli sünnetin sahabeden itibaren kendi asrına kadar icma etmesidir. Sayfa: 319 şeyhul islamın yorumu.

805 Bu hususlar Mecmûu'l-Fetâvâ'nın 7. Cilt, 297 ve 314. Sayfalarında açıklanmıştır.

sinde de söz konusu edilen budur. İslam birkaç bölümden meydana gelir ve bunların toplamı, yine bu bölümler üzerinde yükselir. İslam işte bu temeller üzerinde kurulur. Allahu Teala'nın izni ile bu beş şeyin özel neden İslam diye adlandırıldığını, İslam'ın neden bunlar üzerinde yükseldiğini ve diğer farzlar arasından özellikle neden bunların seçildiğini de açıklayacağız. Abdulkays hey'eti ile ilgili hadiste iman, burada İslam hakkında yapılan açıklamalar doğrultusunda açıklanmıştır. Ancak orada hactan söz edilmemektedir."

Cibril aleyhisselamın, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ömrünün sonlarında gelerek müslümanlara dinlerinin aşamalarını bir oturumda öğretmesindeki hikmeti araştırdığımızda şüphesiz görürüz ki bu öğretme, yeni bir şeyi ilk kez öğretme veya onlar için iman ve islâmın anlamlarının gizliliği nedeniyle öğretme değildir. Aksine hükümlerin gelmesinden ve dinin tamamlanmasından sonra olgunluk derecelerinin iç yüzünü araştırmaları amacına yöneliktir. Bu yüzden selef, kişinin yüreğinden imanın silinmesini bu dini görevlerden bir kısmını ya da tamamını yerine getirmemeye bağlamışlardır.

İşte ibn Teymiye'nin (Allah rahmet eylesin) şu sözlerle ayrıntılı olarak açıkladığı da budur: "Cebrail, Resulullah'a onların işitecekleri bir şekilde soru sormuş ve Resulullah daha sonra şöyle buyurmuştur: "Bu Cibril idi, size dininizi öğretmek üzere geldi." Onlara bu isimleri kamil anlamda açıklamak ve maksat olarak gözetilmesi gereken hakikatlerini açıklamak üzere gelmiştir. Böylelikle onlar bu isimlerin müsemmalarının asgari olan miktarını yapmakla yetinmeye kalkışmasınlar. Nitekim sahih hadiste de Resulullah şöyle buyurmuştur: "Miskin (yoksul) dediğiniz kimse, bir veya iki lokmayla, bir veya iki hurmayla geri çevrilen, kapı kapı dolaşan kimse değildir. Asıl miskin kendisini ihtiyaçtan kurtaracak bir şey bulamayan, bununla birlikte durumu fark edilip de kendisine tasaddukta bulunulmayan ve hayasından dolayı yüzsuyu dökerek insanlardan bir şey istemeyen kimsedir." Onlar "miskin" in ne anlama geldiğini ve onun ihtiyaç sahibi kimse demek olduğunu biliyorlardı ve bu ihtiyacını dilenmek suretiyle açığa koyan kimsedir diye aralarında meşhur olmuştu. Resulullah'ın dilencilik yapmak suretiyle ihtiyacını açığa çıkaran ve insanların da kendisine birşeyler verdiği kişinin, bu vermek suretiyle yoksulluğunun sona ereceğini açıkladı. Dilenmenin böyle bir kimse için bir çeşit meslek olduğunu belirtti. Böyle bir kimse her ne kadar başka şeylerden ihtiyacına yetecek kadarı verilmeyecek olursa, zekata hak kazanan bir miskin (yoksul) olmakla birlikte ihtiyacına yetecek kadarını verecek kimseyi bulduğu takdirde artık o kimse miskin olmaz. Fakat asıl miskin, dilencilik yapmayan ve bununla birlikte muhtaç olduğu bilinmediğinden de kendisine birşeyler verilemeyen muhtaç kişidir. İşte birşeyler verilirken öncelik tanınması gereken kişi budur. Çünkü kesin olarak miskin (yoksul) budur. Ötekinin miskinliği ise dilendiği kimselerin kendisine birşeyler vermesiyle ortadan kalkar. İşte Resulullah'ın: "İslam o beş esastır" demesinden kastı bütün bunların hepsinin

İslam çerçevesine giren farz şeyler olduğudur. İnsanın iki şehadeti söylemesiyle yetinmesi mümkün değildir. Aynı şekilde imanın da bu tafsili şekilde olması gerekir. İcmali iman ile yetinilmez. İşte bundan dolayı İslam, bu şekilde nitelendirilmiştir. Müslümanlar şehadet kelimelerini söylemeyen kimsenin kafir olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Dört amelin işlenmesi hususunda ise, bunları terkeden kimsenin kafir olup olmayacağı hususunda farklı görüşler vardır. Bizler: Ehl-i sünnet günah sebebiyle kafir olunmayacağı üzerinde ittifak etmişlerdir dediğimiz zaman, bundan kastımız zina ve içki içmek gibi günahlardır. Bu esasları terkedenlerin tekfir edilmesi hususunda ise bilinen meşhur bir ayrılık vardır." [806]

İbn Teymiye İmam Ahmed'den bu konudaki rivayetleri aktararak şöyle der:

"Hakem bin Uteybe der ki: Kasten namazı terkeden bir kimse kafir olur. Zekatı kasten terkeden bir kimse kafir olur, haccı kasten terkeden bir kimse kafir olur. Ramazan orucunu kasten terkeden bir kimse kafir olur. Said bin Cübeyr de der ki: Namazı kasten terkeden bir kimse Allah'ı inkar edip kafir olmuş olur. Zekatı kasten terkeden bir kimse Allah'ı inkar edip kafir olmuş olur. Ramazan ayı orucunu kasten terkeden bir kimse Allah'ı inkar eden kafir olur. Dahhak der ki: Namazlar zekatla birlikte olmadıkça kabul makamına yükseltilmez. Abdullah bin Mes'ud der ki: Kim namazı kıldığı halde zekatını vermeyecek olursa, onun namazı yoktur. Bu rivayetleri Esed bin Musa kaydetmiştir.[807]

Abdullah bin Amr dedi ki: Akşamleyin şarab içen kimse müşrik olarak sabahlar. Sabah onu içen kimse müşrik olarak akşamlar. İbrahim Nehai'ye bunun nasıl olduğu sorulunca şu açıklamayı yapar: Çünkü o namazı terkeder. Ebu Abdullah Ahnes, kitabında şöyle demiştir: Sarhoşluk veren şeyi içen kimse namazı terketmeyle karşı karşıya kalır. Namazı terkeden kimse de imandan çıkar."

Ebû Abdillah e'l-Ahnes kitabında şöyle der: Bir kimse sarhoş eden bir madde içerse namazı terkle karşı karşıya kalır, namazı terkeden ise imandan çıkar[808]. Böylece hadislerden ve hadisleri şerheden imamların açıklamalarından anlaşılıyor ki, söz ve amelden ibaret olan iman, bir takım şeyleri bünyesinde toplayan bir bütündür. Ya da dış amellerle iç amellerin birlikteliğinden meydana gelen bir takım şeylerin bileşimi olan bir gerçektir. Bunlardan her birinin tek bir temele oturan bir takım ögeleri vardır.

---

806 Bu, nisbi olarak mufassaldır. Yoksa cibril hadisi hakikatte mücmeldir. Mufassal şudur: Allahu Tealanın sıfatlarının tafsilatına iman etmek. Nebileri tanımak. Onlara tafsilatla iman etmek, kitaplar, rasuller, ahiret günü, kader de böyledir. Ancak şeyh mücmel ile sırf Allah'a iman etmek veya rasul'e, risaletinde doğruluğuna iman etmek ve genel anlamı ile ona ittiba etmek.

807 Bu zat, esedu-ssunne lakabı ile bilinir, güvenilir bir kimsedir. Denildiğine göre müsnedi ilk yazanlardandır. Söylendiği gibi hicri 132-212 yılları arasında yaşamıştır. Bkz. Siyeru âlâmi'n-Nübelâ, C. 10, S. 162

808 e'l-İman, 286-288, Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 302-303

Buna göre iç ameller,-kalbin söz ve amelini içeren-imanın ta kendisidir. Bazen dinin iç elemanlarının kökenleri rükunlar olarak adlandırılır. Bu rükunlar da tek bir gövdede birleşir, o da Allah'a imandır. Bu durumda kitap ve sünnette anılan Allah'a iman; meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman gibi diğer rükunları bünyesinde toplayan bu gövdedir. Rükunlar, diğer inanç dallarına bu gövdeden ayrılır.[809]

Dış ameller, dilin sözünü ve organların amellerini içeren islâmın ta kendisidir. İmanın dış parçalarının aslı, islâmın beş rüknundan başkası değildir. Bu rükunlar ise, temelde tek bir rükunda birleşir. O da: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in O'nun elçisi olduğuna tanıklık etmektir. Geriye kalanlar bu tanıklığın hakları ve ondan ayrılan dallarıdır. Bu durumda müslümanlar, tevhid akidesine sahip olanlar ya da ehli kıble sayılanlar hakkındaki hükümleri içeren ve dünya ve âhiretteki kurtuluşu şehadet kelimesini dille söylemeye bağlayan tüm belgeler (âyet ve hadisler) den maksat, işte bu olmaktadır. Yani, kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in O'nun elçisi olduğuna gereklerini yerine getirerek tanıklık ederse o, kıble ehli sayılan tevhid inancına sahip bir müslümandır. Hakkında dünya ve âhiretle ilgili hukuk kuralları işletilir ve müslümanlara verilen hükümler verilir. Dolayısıyla Cibril hadisi bazı fazladan rükunlar ve kısaca imanın ayrıntılarını içermekle birlikte az önce geçenleri karara bağlamıştır.

Bir kimse dinin yasalarını ve gönüllerin gerçeklerini anladığı takdirde, farkeder ki, her sözün ve davranışın mutlaka bir iç ve bir de dış kısmı vardır. Buna göre sözün dış kısmı dille söylenen sözcük, iç kısmı da kalpte yerleşen iman gerçekleridir. Davranışın dış kısmı bedenlerin hareketleri, iç kısmı da kalpte yerleşen davranış gerçekleri ve insanın maksatlarıdır.[810]

Bu konunun ayrıntılı açıklaması, "İnsan Nefsi Gerçeği" bölümünde işlenmişti. Buradan anlıyoruz ki, dışın mutlaka onu gerçekleştiren, doğrulayan ve ona uyum sağlayan bir içi vardır. Bir kimse kalbiyle dinin içini doğrulamadan dışını yerine getirirse o münafıktır. Bir kimse dışa ters düşen bir iç iddiasında bulunursa o, kâfirdir, münafıktır. Aksine dinin içi, dışını gerçekleştirir, doğrular ve ona uyum sağlar. Dışı da içini gerçekleştirir, doğrular ve ona uyum sağlar. Tıpkı insanın birbiriyle uyumlu bir ruhunun bir de bedeninin olduğu gibi, dinin de birbiriyle uyumlu bir içinin bir de dışının bulunması, içinin insanın içine, dışının da insanın dışına uygun olması gerekir.[811]

809 İşte imanın islâma yakınlık hali budur. İslâmdan ayrıldığı zaman onu içerir ve bünyesine alır.
810 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 13, S. 262
811 a.g.e., C. 13, S. 268 Bu açıklamalarla farzları terk ve küfrü gerektiren taşkınlıkları ortaya koydukları halde içlerinin imanla bayındır olduğunu söyleyen tasavvufçulara atıfta bulunulduğu gözlenmektedir.

Bu açıdan bakıldığında şehadet kelimesi dışı dille söylenen, içi Allah'a iman olan bir sözdür. Allah'a iman ise içi kalpte gizli, dışı şehadet kelimesinde açık bir inançtır. Böyle olunca imanın gerçekleşmesi için bu ikisinin biri diğerinden hiç bir zaman ayrılmamalıdır. Daha sonra-önceden de açıklandığı gibi-elemanlar ayrılır ve kollar bu ikisinden dağılır.

Böyle olunca dini ve gerçeklerini tanımaktan en uzak insanlar, şöyle diyenlerdir: Diğer rükunlar bir yana şehadet kelimesini söylemeden de iman tamamlanır ve kurtuluş elde edilir. Şehadet kelimesi imanın yalnızca bir belirtisinden ibarettir. Şehadeti terketmek, yalnızca kişi hakkında dünyevi hükümleri işletmek açısından imanın olmadığına bir işarettir. Yoksa gerçekte bazen kalpte iman mevcut olabilir.

İslâmın-Allah'a imanın görünen parçası olan-en büyük rükunlarını, bazen gerçeklerin aksine olduğu belge veya görünen belirtilerin (basit bir) tanıklığı derecesine indiriyorlar. Hatta onlar şunu bile söylüyorlar: Bir kimse (hâşâ) Allah'a sövse ve peygamberi katletse, içten mü'min olabilir. Kalbinden batını ilmi silip atmadıkça asla kâfır olmaz.

Kendilerine: Kalben kabul ve dille ikrar etmedikçe bilgisi ve tasdiki olan kimsenin dinden çıkacağına dair âyet ve hadisler gelmiştir, denildiği zaman diyorlar ki: Bir kimse hakkında âyet veya hadis varsa, ondan imanın silindiğini biliriz. Yoksa bakarak ve anlayarak bunun bilemeyiz. Hakkında âyet ve hadis bulunmayanların dış görünümlerine göre hükümler uygulasak da kâfirliklerine kesin karar veremeyiz.

İşte bu büyük yanlış, çağdaş mürcienin öncekilere göre daha büyük yanlışlık ve sapıklıklarla dolu olan bazı esaslar uydurmalarına bir sebepti. Bu esaslar özellikle davetçilerin çoğunun ifrat (aşırı gitme) ve tefrit (geri kalma) tarafları arasında sapıttıkları dinden çıkmış sayma konusundaydı. Günümüz haricileri ise, mürcienin bu düşüncelerine bir tepki olarak doğmuştu. İlk dönemde meydana gelen irca hareketinin, haricilerin kucağında doğmasının aksine, dinden çıkmış saymanın aşırı taraftarları da fanatik mürcienin kucağında doğmuştu. Eğer dışın içle ilişkisi ve bunlardan her birinin diğeriyle olan gerçekliği onlar katında açık olsaydı, bu şiddetli çarpıklıktan kurtulurlardı.

Eski mürcie mensuplarının ömrünün tamamını yaşayıp da bir kez olsun Allah'a secde etmeyen, malının zekâtı olarak bir kuruş vermeyen, içinde hacca gitmek için bir niyet taşımayan, hatta çoğu kez açıkça Allah ve peygamberine söven, Kur'an'a bilerek ve kasıtlı olarak ihanet eden kimsenin kalbinde imanın olabileceğini düşünmeleri, dahası bu gibi fiillerinden biri yüzünden onu öldürürsek; içinden ikrar ediyor idiyse, isyankâr bir müslüman olarak ölmüştür, tevbeden kaçınması halinde kâfir sayıldığından değil de dinden çıkma cezası olarak öldürülür dedikleri gibi, çağdaş mürcie mensupları gelerek şöyle dediler; bir kimse Allah'ın kitabı ve pey-

gamberinin sünnetiyle hükmetmiyor, Allah'ın yasalarından az veya çok yalnızca bir kısmını yürürlükte tutuyor, yürürlükte tuttuklarını da Allah'ın dinine inandığı, Allah'ın emri olarak kabul ettiği ve onu yerine getirmek amacını taşıdığı için değil de, aksine arzusuna uyduğu, kişisel çıkarlarına uygun düştüğü, bu noktayı-gerek yöneticinin kendisi, gerek parti ve gerekse yasama kurulu olsun farketmez- yasama yetkisine sahip olduğu halde dinden çıkmaz. Ta ki kalbinden beşeri yasaları hakimlerin hakimi olan Allah'ın yasalarına üstün tuttuğunu bilirsek o zaman durum değişir. Bunları anlayamadığımız sürece yaptığı her yanlışı günah kategorisine koymak durumundayız. Hatta ardarda kanunlar çıkarsa da, ilahi yasaların uygulanmasına taraftar olanları gözaltına aldırsa da, onlara çeşit çeşit işkenceler uygulatsa da, kâfirlere açıktan dostluk gösterse de, mü'min ve kâfir vatandaşlar arasında Yüce Allah'ın açıkça yasalaştırdığı farkları yürürlükten kaldırsa da, dine uygun olmayan partilerin kurulmasına izin verse de, bunların hepsi de birer günahtır, kalbindekini öğrenip Allah'ın yasa hükmündan başka bir yasa ve hükmü Allah'ın yasa ve hükmüne üstün tuttuğunu bilinceye ya da kendisi küfrü kastedip ona inandığını ve Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmetmeyi helal kıldığını ağzıyla açıklayıncaya kadar o kimseyi dinden çıkarmaz!!

Böylece asrımızın mürciesi bu tür kimselere ne zahiren ne de batınen küfür hükmünü vermemekle daha da aşırı gitmişlerdir. Önceki mürcieler, bu tür kimseler üzerine zahiri hükmü uygulama konusunda ihtilaf etmemişlerdir. Ancak batınen iman sahibi olacağını caiz görmüşlerdir. Şöyle dediler: "Allah ve Resulüne söv-düğünden dolayı onu öldürsek bunun nedeni onun küfrüne delil olmasıdır. Bu ise üzerimize dünya hükümlerinde onu tekfir edip öldürmemizi gerekli kılar. Ancak kalbinde Resulullah'ın doğruluğunu ikrar ediyorsa, o Allah katında mümindir kurtarmıştır." Günümüzün mürciesi ise örneğini verdiğimiz kimselerin zahiren ve batınen imanına hükmediyorlar ve bu durumların, bırakın tekfirini, had cezasını bile gerekli görmüyorlar. Hatta ona dostluğu ve desteği açıkça yapıyorlar.

Günümüzde islâm davetinin karşı karşıya bulunduğu en büyük musibetlerden biri olduğu gibi, ehli sünnet velcemaat inancını, özellikle de inanç ve ibadetin ve inancın icap ve gereklerini günlük hayata yansıtmanın bileşiminden oluşan iman gerçeğini kamuya ve gençliğe açıklamayı ve izah etmeyi gerektiren en belirgin faktörlerden biri de budur.[812] Bu, hakkındaki delilleri daha önce açıkladığımızı umduğumuz gerçeğin ta kendisidir.

Allâme ibn Kayyim bu noktayı, bir kaç kelimeyle şöyle özetlemiştir: İman, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerini bilmek ve tanımak, inanarak tasdik etmek, söyleyerek ikrar etmek, severek isteyerek yerine getirmek, içiyle dışıyla ona göre davranmak ve onu geçerli kılmak, imkân nisbetinde ona çağrıda

812 Sevindirici olan, gençlik ve vatandaşlar arasında ehli sünnet velcemaat inancının yayılmaya başlamasıdır. Allah'tan yönetim kadrosunun da hidayete ermesini dileriz

bulunmaktan oluşan bir gerçektir. Olgunluk derecesi ise Allah için sevmek, Allah için vermek ve Allah için engellemektir.[813]

Bileşik iman gerçeğini belgelerin göstermesi açısından açıkladığımıza göre, geriye bunu tamamlamamız kalmıştır. Bu amaçla karşı çıkanların kuşkularını tartışan teorik deliller açısından bunun doğruluk ve geçerliliğini açıklayacağız.

Bu açıklamayı iki bölümde yapacağız:

Birinci bölüm: Mutezile, hariciler ve mürcienin iddia ettikleri tek ortak gerçekle, bizim açıkladığımız bileşik gerçek arasındaki farkı ortaya koyarak onların görüşlerinin bozukluğunu ve her birisi açısından günahın hükmünü açıklamak şeklinde,

İkinci bölüm: Selefin; kesinlikle ameli terkedenin imanı yoktur, derken dayandıkları kanıtsal kaynağı açıklamak şeklinde olacaktır.

Birinci bölümü açıklarken şöyle dememiz gerekir: Bileşik iman gerçeği teorik ve sembolik olarak yaklaşık bir bina gibidir. Binanın temeli Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklıktır. Sonra onun dört ana unsuru vardır. Onlar da (namaz, oruç, hac ve zekât gibi) ibadetlerdir. Daha sonra bu unsurlardan en azı yoldan zarar verecek şeyi kaldırmak olan bir takım kollar ve parçalara ayrılır. Bu açıklama kapsam açısındandır.

Bileşimdeki moleküllerin gücü açısından iman, sodyum ve klorun bileşiminden oluşan tuza benzer. Nasıl ki bu moleküllerden birinin yokluğu tuzun tuz olma özelliğini yok ederse, imanın bileşimindeki bir elemanın yokluğu da imanın iman olma özelliğini yok eder.

Bundan da önemlisi imanı, aşağıdaki âyetten esinlenerek kökleri, gövdesi, dalları ve yaprakları olan bir ağaca benzetmemizdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın, hoş bir sözü; kökü sağlam, dalları göğe doğru olan, Rabbinin izniyle her zaman meyve veren hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun?"** (İbrahim: 24)

İman, parçalarının sayısı bakımından hadiste de ifade edildiği gibi yetmiş küsürdür. Bu, ehli sünnet velcemaatin görüşüdür.

Ama mutezile, bir yönden hariciler, diğer bir yönden de mürcie, imanın mü'minler arasında her asır ve durumda tek bir ortak gerçek olduğu noktasında hepsi de görüş birliğine varmışlardır. Yani onlara göre iman, belirli bir bütündür, ya hep olur

813 e'l-Fevâid, S. 107

ya da hiç olmaz, bir kısmı gibip bir kısmı kalacak şekilde parçalara ayrılmaz. Bu hususun açıklaması daha önceki bölümlerde yapılmıştı.

Bu mezheplere mensup olanlar bu noktadan hareketle derler ki: Şüphesiz iman, bazı şeylerden oluşan bileşik bir gerçek ya da bazı şeylerin bir araya gelmesinden meydana gelen bir demet değildir. Çünkü, bileşik gerçeğin parçalarından ya da demeti meydana getiren ögelerden birinin yokluğu, o bütünün taşıdığı adın silinmesini ve kendisinin de yok olmasını gerektirir. Bunun için on sayısını örnek verirler ve derler ki: On sayısı, toplamı on olan birlerden oluşur. Sayılardan biri eksildiği zaman on sayısının adı da kendi de yok olur. Bu noktada tartışmanın, yani hariciler ve mutezileyle ehli sünnet arasındaki büyük günah işleyen, vacibi veya nafileyi terkeden hakkındaki tartışmanın sonucu kendini gösterir.

Bu konuda haricilerle mutezile şöyle der: Sizin bu teorinize göre bir vacibi, hatta bir nafileyi terkedenden iman adını silmeniz gerekir. Çünkü size göre iman, bütün bunları kapsar. Dolayısıyla bunları terkedenin (haricilerin dediği gibi) dinden çıktığına hükmetmeniz ya da (mutezilenin dediği gibi) dinde olmakla dinden çıkmak arasında bir yerde bırakmanız gerekir.

Mürcie de şöyle der: Belki aksi daha doğrudur. Büyük günah işleyenden iman ismini silmediğinize göre, imanın bileşik gerçek olduğunu söylememeniz gerekir. Çünkü bileşik gerçeğin elemanlarından birinin yokluğu, ismin de ortadan kalkmasını gerektirir. Büyük günah işleyenden iman isminin silinmediğinde sizinle biz görüş birliği içindeyiz. Bu takdirde amel, imandan olmadığı gibi bileşik gerçeğin varlığı da söz konusu olamaz. Daha doğrusu iman, ortak buluşma noktasıdır. Yani yalnızca kalben tasdiktir.

Bunların cevabları şöyledir:

Bizim: İman söz ve görünen ve görünmeyen amelden oluşan bileşik bir gerçektir, şeklindeki sözümüz, Allah'a hamdolsun günahkâr hakkındaki hükümde ve diğer hükümlerde belgelerle ve akli örneklerle paralellik arzeder. Bu benzetmeyi aleyhlerine çevirerek mutezile ve haricilere diyoruz ki: Sizler büyük günah işleyeni kesinlikle iman adının kapsamı dışında bıraktınız. Sizin örneğinizden yola çıkarsak, ondan bir eksik yapanı sanki kesinlikle hiç bir şey yapmamış kabul ettiniz. Bu durumda (matematiksel olarak) dokuzla sıfırı eşitlediniz. Bu sonuç akıl ve hislerin kabule yanaşmayacağı bir sonuçtur.

Biz diyoruz ki: İman parçalardan oluşur, bir kimse dokuzunu, sekizini veya daha azını yerine getirirse, o imanı eksik olandır. Ondan bu sebeple kesin olarak iman adını silmeyiz. Fakat-belgelerle de olduğu gibi-ondan hiç bir şeyle bağımlı olmayan doğrudan iman adını sileriz de onun yerine bağımlı olan eksik imanı kullanırız. Yani

imanı eksik olan mü'min deriz. Tıpkı daha önceki örnekte, o kimsenin yanında biri dışında on vardır, dediğimiz gibi. Bu istisna hem sözlük, hem de dini açıdan geçerlidir. Çünkü Yüce Allah da: **"Elli dışında bin yıl"** (Ankebut:14) buyurmuştur. Yani dokuzyüz elli yıl demektir.

Mürcieye de diyoruz ki: Siz, bir tekini yerine getireni, onunu da yerine getirmiş gibi kabul ettiniz. Bunu şöyle ifade ettiniz: İsyankâr, kâmil iman sahibidir. Oysa on benzetmesiyle bunun uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Çünkü onunla bu iki noktada ayrılır:

a-Soyut on sayısının bireyleri birbiriyle eşittirler. Ama imanın ilk bireyi, yani Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık, imanın son bireyiyle, yani yoldan zarar verecek şeyleri gidermekle, önemli derecede farklıdır. Böyle olunca ilk bireyin gitmesiyle iman adı silinirken, son bireyin gitmesiyle iman adı silinmez. Buradan anlaşıldı ki örnek, yalnızca yaklaşık bir örnektir.

b-Şüphesiz ki bileşikler, değişik değişiktir. Adını alması için bileşim halinde bulunması şart olanlar olduğu gibi, bunun için bileşim halinde bulunması şart olmayanlar da vardır. İlkine örnek tuz ve-söz amelden oluşması açısından-imandır. Bileşim halinde bulunması şart olmayanların sayısı daha fazladır. Bileşikler ister dini isterse sözlük açısından olsun farketmez.

Dini açıdan bileşikler, itaat, ibadet, iyilik, sadaka, ihsan, Kur'an, hadis ve benzeri gibidir. Bu isimler, kendi cinslerinden az olanlar için de çok olanlar için de, bir kısmının bulunması, bir kısmının yok olması halinde de kullanılır. Örneğin Kur'an, tümü de Kur'an'dır, ondan bir sûre de Kur'an'dır. Bunun gibi ibadetlerin hepsi de imandır, içlerinden her biri de imandır. Dolayısıyla elemanlardan birinin yok olmasıyla iman adının yok olması gerekmez.

Sözlük açısından bileşikler: Deniz, söz, toprak, dağ, köy ve benzeri gibidir. Örneğin deniz adı, denizin tamamına denildiği gibi denizin bir yanına da denilir, suyunun bir parçasına da denilir. Denizin bir kısmının yok olması kalan kısmına aynı adın verilmemesini gerektirmez. İbadetler topluluğundan meydana gelen bileşimi açısından iman da böyledir. En açıklayıcı örnek,-daha önce de geçtiği gibi-ağaç örneğidir:

Mutezile ve haricilerin mezheplerine göre ağaçtan bir dalın kesilmesi, ağacın kendinin de adının da yok olması demektir. Akıl ve duyular açısından bu tezin çürüklüğü açıklama gerektirmeyecek şekilde meydandadır.

Mürcie mezhebine göre ise, ağacın toprak üstünde kalan kısmını ağaç görünmeyecek kadar tabandan tamamen kesmek, ne ağacın adını ne de kendini yok eder. Çünkü derinlerde ağacın kökü mevcut olabilir. Onlara göre ağacın adı, yalnızca

derinlerde tek başına kalan köke verilir. Bununla onların: İman ismi yalnızca tek başına kalple tasdike verilir, şeklindeki sözlerini kastediyorum.

Ehli sünnet velcemaat mezhebine gelince, Allahu Teala onları hem nakli hem de akli delillerde hidayete erdirmiştir. Ağaç adı ağaç olarak kalır. Fakat adlandırma farklı olur. Ağaçta eksilme ve kesilme meydana gelir. Hoşa giden kusursuz bir ağaç murad edildiğinde bu böyle değildir, ağaç adı verilmekle birlikte bu ağaçta eksiklik vardır, denilir. Ama kusursuz bir ağaç değil de genel bir ağaç murad edildiğinde o ağaç fiilen bir ağaçtır. Bununla günahkâra kâmil anlamda mü'min denilemeyeceğini, ama onda imanın var olduğunu, iman adının kendisinden silinemeyeceğini demek istiyoruz.[814]

Mürcie'nin: Dıştan dinden çıkmayı gerektiren davranışlarda bulunan kimse, içten mü'min olabilir, sözleri, tıpkı bir insanın yerde sabit bir kaya görüp de kendisine, kayanın yer altında kalan kısmının bir ağaç kökü olabileceğini söylemek gibidir. Bu da, aklı başında bir insanın asla tasdike yanaşmayacağı bir sözdür!!

Böylece mürcie'nin şüphesinin yersizliği ve onların kanıtı bulunmayan bir tezle sahih nakle ve sarih akla karşı çıktıkları ortaya çıkmıştır. Hatta döneminin eşarilerinin imamı ve aynı zamanda da genel olarak eşarilerin önde gelenlerinden olan Fahrurrazi'nin bile kendi imamı olan Şafii'nin nakletmiş ve inanmış olduğu, selefin "İman söz ve ameldir" fikrinde, bu görüş ile birleşik hakikat ile ilgili şüphelerinin arasını bağdaştırmak zor gelmiştir.

Fahrurrazi, İmam Şafii'nin menkibelerinden bahsederken şöyle der:

İmam Şafii (radıyallahu anh) den aktardık ki iman; söz, inanç ve ameldir. Kelâm bilginleri de derler ki iman; yalnızca kalple tasdiktir. Bu görüşlerine bir kaç yönden delil getirirler.

Fahrurrazi kelamcıların sözlük anlamı ve atıf şüphesiyle delillerini aktardıktan sonra şöyle der: Bilinmelidir ki İmam Şafii (radıyallahu anh) nin görüşünü, utanç verici saymak mümkün değildir. Zira o, delil getirmekte ve isbat etmekte güçlü bir mezhebin benimsediği bir görüştür. Ne var ki bizim arkadaşlarımızdan usul bilginlerinin tercih ettikleri görüş, bu ikinci görüştür.

Bilinmeli ki mürcie topluluğu, kusuru bir başka yönden açıklıyor ve şöyle diyorlar: İlk bakışta anlaşılır ki bir adı alan şey, bir çok şeyin bir araya gelmesinden meydana geliyorsa, bu şeylerin yok olması halinde elbette adlandırılan şeyin de yok olması gerekir. Buna göre amel, iman adıyla adlandırılan bir topluluğun parçası ise, elbette amelin yok olması halinde imanın da kalmaması gerekir.

814 Bileşik iman gerçeği için bkz. Mecmûu'l-Fetâva, C. 7, S. 511-520 ve devamı

Fakat İmam Şafii (radıyallahu anh) bir yandan: Amel iman'ın ifade ettiği topluluğa dahildir, derken, sonra dönüp: İman, amelin yokluğu halinde kalıcıdır, diyor. Bu ise İmam Şafii'nin çelişkiye düşmesi demektir.

Fahrurrazi sözlerini şöyle sürdürür:

Şafii'nin bu itiraza şu cevabı vermesi mümkündür: İmanın iki temeli ikrar ve inançtır. Ameller ise imanın ve onu izleyen şeylerin bir sonucudur. Bir şeyin izleyenine bazen mecaz kabilinden aslın adı kullanılır. Eğer bazen dalların yok olmasından sonra ağacın ismi kalıyor, dalları için bunlar ağaçtır deniliyor ve bu izleyenlerin yok olması halinde isim kalmaya devam ediyorsa, amelin yok olmasından sonra da iman adının kalması ve onu izleyen şeylere iman adının verilmesi normaldir.

Bilinmeli ki böyle düşünüldüğü takdirde ikrar ve inançta iman adı bir gerçektir. Amellere iman denilmesi ise yalnızca mecaz kabilindendir. Fakat burada bu mezhebin terki vardır.[815]

Önermeyi nasıl oluşturduğuna, sonra şüpheyi nasıl açıkladığına, sonra ona doğru bulduğu cevabı nasıl verdiğine, sonra da cevabın kendisinin tüm selefin de mezhebi olan imamının mezhebini terki gerektirdiğini nasıl ikrar ettiğine bakınız. Eğer bahsettiği örnek (ağaç) üzerinde yeterince düşünseydi, elbette o çözemediği sorun kendiliğinden çözülürdü.

Şafii'nin: Ağacın dallarına bazen ağaç denir, sözü ihtimal açısından apaçık bir yanlıştır. Çünkü bunda ihtimal yok, aksine gerçekten dallar ağaçtandır. Bu, hem sözlük, hem akıl, hemde geçen âyette olduğu gibi Allah'ın kelamında böyledir.

Razi'ye şöyle denilebilir: Nasıl olur da ağaç ismi köke gerçek olarak verilirken, dallara mecaz olarak verilir? Oysa isim tüm ağaca ayrım yapmaksızın verilmelidir. Bu gereksiz zorlanma, şüphe meydana gelmesi ve akıl ve nakil gibi kesin kanıtların devredışı bırakılması nedenlerine dayanır. Bununla ehli sünnet velcemaatin doğruluk ve geçerliliği, karşı çıkanların bileşik gerçek kavramıyla ilgili şüphelerinin düşmesi ortaya çıkar.

Bundan sonra ikinci bölümü açıklıyoruz. O da:

Selefin, amel cinsini terkedenden teorik ve pratik açıdan imanı silme noktasında dayandığı kaynaktır.

815 Fahrurrazi, Menâkibüşşafii, S. 52, H. 1279 baskısı. Konuya Mecmûu'l-Fetâvâ da yer vermiştir. C. 7, S. 511, Çünkü burada adı geçen hatip, Fahrurrazidir. Babası Rey şehrinin hatibi olduğu için kendisine ibn e'l-Hatib denilir. Bu noktaya e'l-iman adlı eser de işaret etmiştir. S. 386, Ayrıca bu konuya Fahrurrazi Usûlü'd-Din'de yer vermiştir. S. 127

Daha önce seleften, ameli terkin imanı giderdiğine ilişkin bir çok nakillerde bulunmuştuk. O nakilleri iki önemli ehli sünnet imamından nakillerde bulunarak burada tamamlayacağız. Bu imamlar İmam Ahmed ve hocası Süfyan ibn Uyeyne (radıyallahu anh) dir.

1-Süfyan ibn Uyeyne'den başlarsak onun, İmam Ahmed'in oğlu İmam Abdullah'tan rivayet ettiğine göre İmam Abdullah şöyle der: Bize Süveyd ibn Saîd e'l-Hirevi[816] anlattı dedi ki; biz Süfyan ibn Uyeyne'ye irca hareketini sorduk şöyle dedi: Onlar, bir yandan iman, söz ve ameldir, derlerken, diğer yandan kalben Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık eden ama farzları terkte ısrar[817] eden kimseyi cennetlik sayıyorlar ve farzları terki haramları işlemek derecesinde bir günah kabul ediyorlar, oysa ikisi eşit değildir. Çünkü helal görmeksizin haramları işlemek bir günahtır, fakat bilerek ve kasten özürsüz olarak farzları terketmek dinden çıkmaktır.

Bunun açıklaması, Âdem, şeytan (aleyhillâne) ve yahudi bilginlerinin durumlarındadır.

Âdem aleyhisselamı alırsak, Allah ona ağacı yemeyi yasakladı ve ağacı ona haram kıldı, bunun üzerine Âdem aleyhisselam, melek olmak ya da cennette sürekli kalmak için[818] bilerek ve kasten o ağaçtan yedi, böyle olunca günahkâr adını aldı fakat kâfir sayılmadı.

Şeytan (aleyhillâne) ye gelirsek, kendisine bir tek secde farz kılında, fakat bilerek ve kasten onu inkâr etti,[819] bunun sonucunda kâfir sayıldı.

Yahudi bilginlerinin durumuna gelince, onlar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sıfatlarını ve O'nun hem nebi hem resul olduğunu çocuklarını bildikleri

816 Bu zat, Süfyan'ın öğrencisidir, Müslim onun kanalıyla Süfyan'dan hadis rivayet etmiştir.

817 Bu ısrar konusu daha önce de arzettiğimiz gibi ölümü göze almakla belli olur. Bu tekfir için, hakiki menattır. Yoksa şer'i emrin kendisini inkar etmesi vucubiyetinin inkar etmesi değildir. Bu ısrar kesin bir şekilde onu kılıca arzettiğimizde bilinir. O da onu yapmayı kabul etmez. Biz bunu önceden de izah etmiştik.

818 Bu nedenin gösterilmesi önemlidir. Bundan maksat, Âdem ne Allah'ın emrine itiraz etti, ne onu yerine getirmeyi terketti, fakat kendisini iblisin aldattığı şehvetinin arkasına düştü ve ağaç hakkında Rabbına verdiği sözü unuttu, demektir. Asi mü'minlerin durumları da böyledir

819 İşte selefin sözlerindeki inkârın anlamını ortaya koyan ifadelerden biri de budur. Bundan amaç, emrin kendisini inkar etmek değildir. Ve Allah'ın onu şeriat olarak indirmesini inkar etmek değildir. Ve onu vacip kılmasını inkar etmek değildir. Ki sırf bu manada fukahanın muteaahirleri sıralamışlardır. Çünkü iblis asla böyle bir şey yapmamıştır. İnkarcılardan ve mürtedden bunu yapan çok azdır. Yani şöyle diyen kimseler : Allah zekatı vacip kılmamıştır. Veya namazı farz kılmamıştır. Bu örnek olarak. Bundan amaç emrine itiraz ederek ona tabi olmaktan yüz çevirmek ve ona karşı kibirlenerek Allah'ın emrine boyun eğmemek ve teslim olmamaktır. Bu, kuranın açık bir şekilde belirttiği gibi ibliste meydana gelen durumdur. Ancak vucubiyetin inkarı veya haramlığın inkarı ki sufyan buna şu sözü ile işaret buyurmuştur: "Helal kılmaksızın bu ikisi küfürdür. Helal kılma küfrü yüz çevirme küfrüdür, kibirlenme ve itiraz küfrüdür. Bunlar bazen toplanır ve birbirini gerektirir. Ancak kullanış açısından helal kılma çoğu defa haramları mubah kılmak anlamındadır. Yüz çevirme ve kibirlenme ise vacipleri terketme anlamında kullanılır.

İki ahbar kıssasında geçtiği gibi, ki la ilahe illallahın kalp ameli ile ilişkisi bölümünde irad etmiştik.

gibi bildikleri ve bunu dilleriyle de ikrar ettikleri halde O'nun getirdiği din kurallarına uymadılar ve dolayısıyla kâfir sayıldılar.

Bu noktadan hareket edersek haramları işlemek, Âdem aleyhisselam ve diğer peygamberlerin günahları gibidir, haramları kabul ederek ve inkâr etmeyerek terk de yahudi bilginlerinin küfrü gibidir.[820]

Bu kısa, ama anlamdolu söz, küfrün türlerinin bir ayrıntısı ve farzları terkedeni dinden çıkmış saymanın bir çerçeve açıklamasıdır.

2-İmam Ahmed (radıyallahu anh)'e gelince, Hallal ondan, Ebû Abdirrahim e'l-Cüzcânî'nin mürcieyle ilgili bir sorusuna cevap olarak yazdığı bir mektubunu rivayet eder. Mektubun sonlarında onlara şöyle bir karşılık verir:

Bir kimse derse ki:

-İman, sırf ikrardır. O zaman ona demek lazımdır ki:

-Evet o, sırf ikrarıyla mü'mindir. Zekâtı ikrar etse, fakat her ikiyüzdebir beşi vermese, o (size göre) mü'mindir.

Yine ona demek gerekir ki:

-İkrar edip sonra beline zünnarı bağlarsa, haçlıların ibadetlerini yaparsa, kilise ve havralara giderse, hristiyan ve yahudilerin tüm yaptıklarını yaparsa, fakat bu arada Allah'ı ikrara devam ederse, bu durumda iman sırf ikrardır, diyene göre bu kimsenin mü'min olması gerekir. Onların bu söyledikleri, bütün bunları gerektirmektedir.[821]

Bu, ibadetlere devamı terkedenin hükmü kendisiyle bilinen güçlü bir susturmadır. Bu susturma, dışardan gözlenen iman belirtilerinin yokluğu, imanın yokluğunu göstermez, imanın yokluğu ancak kalben imanın yokluğuna bağlıdır, diyenin görüşünü geçersiz kılmaktır. Böylece dış bölümünün terkiyle iman gerçeğinin yok olması için iç bölümünün terkini bir şart kabul etmişlerdir. Oysa bileşik bir şeyin özelliği-ya da bütünlüğü-elemanlarından birinin yokluğuyla ortadan kalkar. Bu elemanın şu veya bu olması bir şey farketmez.

820 İblis'in küfrü tıpkı, ben asla namaz kılmam, zekât vermem, diyen kimseninki gibi kaçınma ve büyüklenme cinsindendir. Yahudilerin küfrü ise, Kur'an'ın bir çok yerinde geçtiği gibi, Allah'ın emrini bana tebliğ eden falan olursa asla ona itaat etmem, diyenin küfrü cinsindendir. Yani şımarıklık ve çekememezlikten ileri gelen küfürdür. İblis Allahu Teala'nın emrinin doğrudan kendisine itiraz etmiştir, yahudiler ise emri tebliğ edenin seçimine itiraz etmişlerdir. Daha önce de kısada açıklandığı gibi onlar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e eğer Dâvud'un soyundan gelseydin, sana itaat ederdik demişlerdi.

821 e'l-Hallâl, varak no: 109

Şeyhülislâm ibn Teymiye selef imamlarının ibadetlere devamı terkeden ve farzları yapmamakta kalben ısrar edeni, kalbinin derinliklerinde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in doğruluğunu ikrar ya da bu ikrarı diliyle iddia etse de dinden çıkmış, bu görüşe karşı çıkan fakihleri farkında olarak ya da olmayarak irca şüphesine düşmüş saymalarında dayandıkları pratik ve teorik kaynakları açıklamıştır. Bu anlama gelen benzer açıklamaları bir çok yerde tekrarlayarak şöyle demiştir:

"Kalbiyle mümin, diliyle Allah'ın namazı farz kıldığını söyleyen peygamber'in şeriatına ve getirdiklerine bağlı kalan bir kimsenin, veliyyu'l-emr kendisine namaz kılmasını emrettiği halde öldürülünceye kadar bundan kaçınması düşünülemez. Ve böyle bir kimse buna rağmen sadece batında mümin olduğunu, fakat kafir olmadığını söylemek mümkün değildir. Eğer bu kişi "Ben namazın farz olduğunu kabul ediyorum; şu kadar var ki namaz kılmıyorum" diyecek olsa, bu durumu ile birlikte onun bu sözü bir yalan olur. Nitekim mushafı alıp pisliğe atarken "Şehadet ederim ki, bunda bulunan Allah'ın kelamıdır" demesi veya peygamberlerden birisini öldürürken "Şehadet ederim ki, bu Allah'ın Resulüdür" demesine ve kalpteki imana aykırı diğer bir takım fiilleri işlemesine benzer.[822] Kişi, ben bununla birlikte kalben müminim diyecek olsa, o, açığa vurduğu bu sözlerinde yalancıdır.

Bu noktanın iyice düşünülmesi gerekir. Zahirin batın ile ilişkisini bilen bir kimse için bu konuda herhangi bir tereddüde yer kalmaz ve fukaha arasında: Böyle bir kimse farz olduğunu kabul edip fiilen işlemekten uzak olursa öldürülmez veya müslüman olmakla birlikte öldürülür[823], dediklerini bilen bir kimse, mürcie ve cehmiyenin içine düştüğü şüphe ile karşı karşıya kalır."[824]

İbn Teymiye sözünün başında şöyle der: Bir kimse kalbinde Allah'ın namazı, orucu, zekâtı ve haccı kendisine farz kıldığına dair kalbinde kalıcı iman barındırıp da hayatı boyunca bir kez olsun secde etmeden, ramazan orucu tutmadan, hacca gitmeden ve zekât vermeden yaşaması asla mümkün değildir. Bu ancak olsa olsa kalpte bulunan munafıklık ve dinsizlikle bağdaşır. [825]

Sözünün sonlarında da; imanın gereklerini yerine getiren fakat onları ibadet kasdıyla yapmayan kimseye dikkat çekerek şöyle der: Anlaşılmıştır ki, dinde mutlaka söz ve amel bir arada bulunmalıdır. Bir adamın Allah ve Resûlüne kalple ve dille inandığı halde hiç bir dini görevi yerine getirdiğininin görülmemesi, namaz kıldığının, oruç tuttuğunun, zekât verdiğinin ve bunların dışındaki dini görevleri yerine getirdiğinin gözlenmemesi mümkün değildir. Bunun aksi de,-yani bunları yerine getirmesinin Allah'ın kendisine vacip kıldığı için olmaması da-böyledir. Tıpkı

822 aynen şeriatı uzaklaştırıp ve insanları bundan başka bir şey ile mecbur kılan kimse gibi. Ve şöyle diyor: Ben bunun şeriatların en üstünü olduğunu ve en adaletlisi olduğuna iman ediyorum.
823 Had olarak, küfür olarak değil.
824 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 616
825 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 611

Allah'a ve peygamberine iman etmeksizin emaneti iade etmek, hadisi tasdik etmek, kararında ve paylaştırmasında adil olmak gibi. Kâfir böyle davranarak küfründen çıkmış olmaz. Zira müşrikler, hristiyan ve yahudiler de dini görevlerin yerine getirilmesinin birer borç olduğunu kabul ederler. Böyle olunca adam, özellikle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) in ümmetinin yerine getirmekle yükümlü kılındığı görevlerden hiç birini yerine getirmediği halde Allah ve Resûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) iman etmiş olamaz.[826]

İbn-i Teymiye bu konuyu, İbn kayyım namaz kitabında tafsilatlandırdığı gibi tafsilatlandırarak, iman kitabında bu söze açıklık getirmiştir: "İmamların böyle bir kimsenin (yani emredilen hiçbir şeyi işlemeyip, nehyedenleri işleyenlerin) kafir olduğunu söylemelerinin sebebi, bunun gerçekte olmayan bir varsayım olması nedeniyledir. Çünkü bir kimsenin kendisine emredilmiş olan namaz, zekat, oruç ve hac gibi emirlerden hiçbirini yerine getirmezken, gücü yettiğince bütün haramları işlemesi, -abdestsiz ve kıbleden başka tarafa yönelerek namaz kılmaz, annesini nikahlamak gibi- fiilleri işlemesi ve bununla birlikte içten mümin olması imkansız bir şeydir. Böyle birisinin mümin olması bir tarafa, o bu işleri ancak kalbinde iman olmadığından dolayı yapabilir. Bundan dolayı Ebu Hanife'nin arkadaşları, bu gibi sözler söyleyen bazı insanların kafir olduklarını söylerlerdi. Çünkü böyle bir söz onlara göre, hafife almaktı. Böyle bir kimseyi bazı hallerde mürted kabul ediyorlardı. Bununla birlikte Ebu Hanife'ye mensub kimselerle cumhur arasında amel hakkında lafzı bir anlaşmazlık bulunmaktadır ki, o da amelin iman kapsamına girip girmeyeceği konusu ile ilgilidir.[827] İşte bundan dolayı sonradan gelen müteahhir fakihler, gerçekleşmesi imkansız bir meseleyi varsaymışlardır ki, o da şudur: Eğer kişi namazın farz olduğunu kabul ettiği halde, namaz kılması istendiğinde bunu yerine getirmez, öldürülmekle tehdit edilmekle beraber üç defa tevbe etmesi istenmesine rağmen namaz kılmaz ve sonunda öldürülürse, acaba böyle bir kimse kafir olarak mı, yoksa fasık olarak mı ölür? Bu konuda iki görüş ortaya koymuşlardır.

Böyle bir varsayım batıldır. Çünkü bir kişinin, yaratılış olarak, Allah'ın namazı kendisine farz kıldığına, namazı terketmesi karşılığında Allah'ın kendisini cezalandıracağını inandıktan sonra, öldürülmeyi göze alarak bu konuda hiçbir özrü olmaksızın Allah için bir secde bulunmaması mümkün veya yapılabilecek bir iş değildir. Hatta namazın farz olduğunu kabul eden bir kimse, dövülmekle bile tehdit edilse, mutlaka namazını kılar ve mesele hiçbir zaman öldürülmek noktasına kadar gelmez. Bunun sebebi şudur: Öldürülmek büyük bir tehlikedir. Bir kimsenin ona katlanması, ancak büyük bir iş için olabilir. Mesela ondan ayrılması halinde helak olacağına inandığı bir dine bağlılık gibi bir şey için insan öldürmeyi göze alır ve öldürülse bile buna katlanır. Kabul ettiği bu din, ister batıl isterse hak olsun farketmez. Fakat bir kimsenin içten

826 a.g.e., S. 621

827 İbn Kayyim burada Hanefi mezhebinden ve hanefilerin; amel imana dahil değildir, sözlemeleriyle birlikte onların lafızlarla tekfir konusunda aşırıya gitmelerini işaret buyurmaktadır.

de görünüşte de bir fiili yapması gerektiğine inanması halinde hiçbir zaman namaz kılması onun için öldürülmeye katlanmaktan daha zor bir iş olarak kabul edilemez.

Şöyle denilmesi de bunun gibidir: "Ehli sünnetten birisine Ebu Bekir ve Ömer'den Allah'ın razı olmasını iste" denilmesi halinde, onun onları sevmekle onların faziletine inanmakla birlikte onlar için Allah'ın razı olmasını dilemesine engel teşkil edebilecek, özürün olmamasına rağmen, bunu yerine getirmemesi kesinlikle olabilecek bir iş değildir. Yine bir kimsenin içten ve görünüşte Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna dair şahitlik ettiğini söylemesine rağmen, kendisinden getirmesi istendiğinde, ortada buna engel herhangi bir korku ve ümid olmamasına rağmen, öldürülünceye kadar böyle bir isteği yerine getirmemesi düşünülemez. Böyle bir kimsenin batınen, Muhammed'in sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etmesine imkan yoktur. İşte bu bakımdan öncekilere ve sonrakilere, bütün selef ve halefe göre, kulun ancak kendisi ile kurtulabileceği iman, açık söz ile söylenendir. Ancak cehmiyye –Cehm ve ona katılanlar- bu kanaatta değildirler. Eğer dilsiz, ya da İslam'ı açığa vurduğu takdirde kendisine işkence edecek bir topluluktan korktuğu gibi bir mazerete dayandığı kabul edilirse, böyle bir kimsenin kalbinde iman bulunmakla birlikte sözlü olarak bunu ifade etmemesi mümkündür. Küfür sözünü söylemek için zorlanan kimsenin halinde olduğu gibi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kalbi imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, iman ettikten sonra Allah'ı inkar edip, gönlünü kafirliğe açanlara Allah katından bir gazap vardır; büyük azap da onlar içindir."** (Nahl/106)

Bu ayet-i kerime, Cehm'in ve ona uyanların söyledikleri sözlerin tutarsız olduklarına delil oluşturan buyruklar arasındadır. Bu buyrukta zorlama altında olup da kalbi imanla dolu olanlar müstesna, küfrü gerektiren sözler söyleyen kimseleri kafirler için yapılan tehditler kapsamına almıştır. [828]

Mürcie mensupları dini belgelerin ve seleften aktarılan görüşlerin ameli terkedeni ve dinden çıkana özgü davranışlarda bulunanı kâfir sayma noktasında kendilerini desteklemediğini, ameli terkedenin dinden çıktığına hükmetmediğini, davranışların dış görünüşüyle genellikle imanı yok saymadığını, kendilerince buna bir açıklama getiremediklerini ve kaçacak bir yerlerinin de bulunmadığını görünce, bu dini belgelerin ve seleften aktarılan görüşlerin, haramı helal kabul edenler veya vacibi inkâr edenler hakkında olduğunu söylemek zorunda kaldılar. Bu yorum, daha önce İmam Ahmed, Evzâi ve diğerlerinden de aktarıldığı gibi selef-i sâlihin'in dini belgeleri anlayışlarına ters düşen bir yorumdur. Ayrıca dinden çıkmayı sırf haramı helal görmeye indirgemek kısır bir anlayış olduğu kadar doğrulara da ters düşer. Bunun yanında bir çok yönden ehli sünnet velcemaat usûlüne de aykırıdır.

828 e'l-İman, S. 206-208, bu konu Mecmûu'l-Fetâvâ'da C. 7, S. 218-220 de yer alır.

1- Dinden Çıkmanın Esasları:

a-Kalpteki inançla olur:

Allah'ın bir eşi ve ortağı veya bir benzeri bulunduğuna, her şeyi bilmediğine, her şeye gücünün yetmediğine, kıyametin gerçekleşmeyeceğine, mezarlardaki ölüleri diriltmeyeceğine, Kur'an'ın asılsız şeyler içerdiğine, peygamberin getirdiklerinden bir kısmının gerçek olmadığına, islâm dininin bu çağa uygun bir din olmadığına, velilerin kâinatta tasarrufta bulunduklarına, kendilerini çağıranların isteklerini yerine getirdiklerine ve onların yardımlarına koştuklarına inanan kimse gibi.

Bütün renk ve şekilleriyle en büyük nifak da bu guruba girer. Ancak o, geniş bir konudur.

b-Dille söylenen sözle olur:

_Allah'a ve peygambere küfreden, putları öven, peygamberleri yeren, dinle alay eden, dinden çıkmaya ve dinden dönmeye davet eden, dinin hükümlerinden bazılarıyla alay eden ve herhangi bir vesileyle bunu dile getiren kimse gibi.

c-Gözlenen bir davranışla olur:

Peygamberlerle savaşan, onlara uyanları cezalandıran, cami ve mescidleri yıkan, Kur'an-ı kerimleri yakan, Allah'tan başkası için kurban kesen, putlara secde eden, sihri öğrenen ve öğreten, mü'minlere karşı kâfirlerin yanında çarpışan, mü'minlere karşı kâfirlere mal ve silâh yardımı yapan, dinden dönenleri saygıyla karşılayan, onlara ikramlarda bulunan, mü'minlere ihanet eden ve onları küçümseyen, Tağut'u (dönemin yetkilisini) hakem tayin eden ya da rejimin mahkemelerine başvurup kararlarını bekleyen, falcıya giden ve onu tasdik eden ve benzeri davranışlarda bulunan kimse gibi.[829] Bunu kitap ve sünnetten kesin belgeler gösterir. Bid'atlerin ortaya çıkmasından, dinde ileri gelen fakihlerin eserlerindeki "Dinden Dönenlerin Hükmü" bölümlerinde bid'atlere uymalarından önce, müslümanların icmaları da bu yöndedir.[830] Gerek belgelerin gerekse fakihlerin görüşlerinin aktarımı burada uzun sürer. Ancak kendilerine irca (erteleme) şüphesi girenler, icma'ya ters düşüp de fıkhi düzenlemede imamının sözüne tabi olanlar ve düzenlemelerinde veya inanç konusundaki görüşlerinde kelâmcılara uyanlar bu icma'nın dışındadırlar.

829 Bu, bazı fakihlerin ilmi küfür olarak isimlendirmiş olduklarından başka bir kısımdır. Bununla onlar en küçüğünü kastediyorlar. Buna dikkat etmek gerekir. Çünkü ikisinin arasını karıştırmak, amel küfrünün hepsinin dinden çıkarmayacağı zannına götürebilir. Ki bu, mürcie mezhebinin hakikatidir. Gördüğün gibi. Bunlardan bir örnekte şudur: e'l-Elbâni, Risaletü Hükmi Tariki's-Salah, S. 42-44

830 Bkz. Müceddid İmam Muhammed ibn Abdilvahhab'ın "İkna" yazarının: Müslüman olduktan sonra konuşarak, şüphe ederek, inanç yönünden ya da davranış bakımından dinden dönen" şeklindeki sözüne "e'd-Dürerü's-Sinniye" de yaptığı açıklamaya. C. 8, S. 88

Buna göre dinden çıkmayı sırf kalbin sözüne indirgemek, doğrudan dinden çıkmak olmasa da en azından bunu açığa vuran ve gereklerini yerine getirenin durumu gibi açık bir yanılgı ve büyük bir sapıklıktır. Bu ve benzeri nedenlerle seleften bir kısmı cehmiyeyi dinden çıkmış kabul eder ve onları kıble ehli fırkalardan saymazlar. Şeyhülislâm ibn Teymiye, yalanlama, inkâr ve diğer küfür türlerinden biriyle zorlanmadan konuşan kimsenin, içten mü'min olabileceğini savunan birinin, boynundan islâm bağını söküp attığını belgelemiştir.[831]

2-Haramı helâl kabul etmek,
helali de haram kabul etmek başlıbaşına bir küfürdür.

Bu görüşte olan kimse ister haramları işlesin isterse işlemesin farketmez. Bu nedenle Şeyhülislâm, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e söven hakkında şöyle demiştir: Sövme'nin helal olduğuna inanmak, küfürdür. Fiilen sövmek bu inanca eşlik etse de etmese de farketmez.[832]

Bundan dolayı bir kimse zina, faiz ve içki içmek gibi fiilleri yasalaştırsa, bunlara ruhsat veren ve bunların nasıl yapılacağını düzenleyen kararnameler, genelgeler ve kanun maddeleri çıkarsa, bu konulardaki anlaşmazlıkları çözüme bağlayacak ve bu maddelerin güvenliğini sağlayacak mahkemeler belirlese, vatandaşları bu mahkemelerin verecekleri kararlara uymaya zorlasa, o kimse dinden çıkar. İsterse hayatında bir kez zina etmesin, bir damla içki içmesin, bir kuruş faiz yemesin, yine de durum değişmez.

3-Şüphesiz ki küfür, kayıtsız şartsız günahların en büyüğüdür.

Haramı helal görmek, ehli sünnetin-ve mürcie'nin de-icmaıyla küfür derecesinden aşağıdaki günahı küfür derecesine çıkartır. Haramı helal görmek gerçekleştiğinde hangi dereceye yükselecektir. Küfrün ötesinde bir derece yoktur ki, ona yükselsin. Aksine haramı helal görmek, bizzat kendisi küfürdür. Buradan anlaşılmıştır ki, haramı helal görmenin kapsamına kendileri küfür olan günahlar değil de küfür derecesinin altındaki günahlar girmektedir.

Eğer haramı helal görmek fiilen inkâr eşliğinde olursa küfür katmerlenir. Öldükten sonra dirilmeyi inkâr edip ardından da Allah'ı inkâr etmek gibi.

831 e's-Sârimü'l-Meslûl, S. 525 Aynen böyledir. O kimse ki caiz kılmıştır. Onun olmasını açık küfür amelinden.. Batınen mümin olanla ilgili geçen örneklerde olduğu gibi.
832 e's-Sârimü'l-Meslûl, S. 526

4-Küfür türlerinden herhangi birini diğeri için şart koşarak haramı helal görenin dini yalanlaması gerektiğini söylemek doğru değildir, tıpkı dini yalanlayanın, yalanlamayı helal görmesi gerektiğini söylemek doğru olmadığı gibi.

İnatçı, büyüklenen, şüphelenen ve diğerleri için de bu böyledir. Buradan küfür türlerinden herhangi birini diğerleri için kayıt ve şart saymanın doğru olmadığı anlaşılmıştır.[833]

5-Haramı helal görmek, inanç, söz ve davranışla olur.

İnançla oluşu açıktır. Sözle oluşu, zina, faiz veya içki içmek helaldir, diyen kimse gibidir. Kudame ibn Maz'un ve beraberindekilerin içki konusundaki hikayeleri bu kabildendir.[834] Davranışla oluşu da babasının hanımıyla evlenen kimsenin hikayesi gibidir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onun katledilmesini ve malının beşte birinin hazineye alınmasını emretmiştir. Kendisine bunu helal görüp görmediğinin, bunu ikrar edip etmediğinin sorulmasını emretmemiştir. İbn Kayyim (Allah rahmet eylesin) şöyle der: İmam Ahmed, Nesâi ve diğerlerinin Berâ'dan rivayet ettiklerine göre o şöyle der: Dayım Ebû Berde'ye beraberinde Râye olduğu halde (Allah onlardan razı olsun) rasladım. Dedi ki: Beni Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz annesiyle evlenen bir adamı öldürmek ve malını müsadere etmek üzere gönderdi.

İbn Ebi Heyseme de "Tarih" adlı eserinde Muaviye ibn Kurra'nın babası ve dedesi (Allah hepsinden razı olsun) yoluyla aktardığı bir olaydan sözeder ki, o da; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın kendisini babasının hanımıyla gerdeğe giren bir adama göndermesi, onun boynunu vurarak malının beşte birini devlet hazinesine alması olayıdır. Yahya ibn Main, bunun gerçek bir olay olduğunu doğrular.

İbn Mâce'nin Sünen'inde de ibn Abbas hadislerinden birinde ibn Abbas şöyle der: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse doğrudan kendi mahremi ile zina ederse onu öldürünüz."

Cûzcâni de zorla kızkardeşiyle birlikte olan ve Haccac'a şikayet edilen bir adamla ilgili olarak şunları anlatır: Haccac dedi ki: Onu hapsedin ve burada bulunan sahabelere konuyu iletin ve konuyla ilgili bilgi alın. Bunun üzerine konuyu Abdul-

833 Kim küfür çeşitlerinden bir çeşidi diğer bir çeşidinde kasten şart yapıyorsa, Böyle düşünen kimse, abdest veya namazın bozulması için bunları bozan şeyleri bir başka bozana bağlayan kimse gibidir. Örneğin: Kıble dışında namaz kılanın namazının bozulmasını, niyetsiz kılması şartına bağlamak gibi. Buna göre niyet etmişse o kimsenin namazı sahihtir. Ya da sabaha kadar uyuyan birinin abdestinin bozulmasını tuvalete çıkma şartına bağlamak gibi. Buna göre tuvalete çıkmamışsa abdesti bozulmamıştır.

834 Bkz. Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 610

lah bin Mutarrif'ten sordular, o da; ben Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'dan şöyle buyurduğunu işittim: "Bir kimse mü'minlerin namuslarına tecavüz ederse, onu kılınçla ortasından bölün." dedi.

İmam Ahmed, İsmail ibn Said'in rivayetiyle babasının hanımıyla ya da kendisine nikâhı düşmeyen bir hanımla evlenen kişinin öldürüleceğini ve malının devlet hazinesine katılacağını belgelendirmiştir.

Bu, sahih bir görüştür ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ın hükmüne de uygundur.[835]

İbn Kesir: **"Babalarınızın evlendikleriyle evlenmeyiniz."** (Nisa: 22) âyetinin tefsirinde şöyle der: Bundan sonra bir kimse bu işe devam ederse o, dininden dönmüş olur ve dolayısıyla katledilir, malı ganimet sayılır ve devlet hazinesine konulur. Aynı ifadeyi imam Ahmed ve Sünen sahipleri Berâ ibn Âzib kanalından rivayet ederler. [836] Burada bu cezanın verilmesi için yapılan fiili helal görmenin dışında herhangi bir neden yoktur.

6-Dinden çıkmayı haramı helal görmeye indirgemek, hiç kimsenin dinden çıkmamasını gerektirir. İnsanı dinden çıkaran davranışları yaptığı sürece der ki, ben bu haramı helal görmüyorum ve onun haram olduğuna inanıyorum. Hattâ bir kimse haramı helal gördüğünü açıklamadığı veya dinde onun haram olduğuna inandığı sürece (hâşâ) Allah ve Resûlüne söver, mushafa ihanet eder, camiye pisler, mü'minlere karşı kâfirlere yardım eder, bütün envai çeşitleriyle küfrü yasalaştırır.

Daha doğrusu bu düşünceden hareket edilirse insanların çok azı dinden çıkmaya uygun görülür. Zira Ebû Talip dini üzerine vefat etti. Oysa dininin batıl olduğuna, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin dininin hak olduğuna inanıyordu. Hirakl, yaptığının yanlışlığına inandığı halde kendi dinini sürdürdü, çünkü krallık arzusu hakkın çağrısına galebe çalmıştı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uymanın gerekliliğine kalben inanan fakat O'na uymayan yahudi ve hristiyan din adamları da aynı şekildeydi. Hatta Kureyş halkının çoğu da putlara tapınmanın doğruluğuna, bunun tevhidden daha iyi olduğuna ve Allahu Teala'nın putlara tapınmayı yasaklamadığına inanmıyordu.

Görüldüğü gibi halkın çoğunun dinden çıkması, babalarını izlemek, kibirlenmek, boyun eğmeye ve tabi olmaya yanaşmamak yönünden olup, dinden çıkmanın helal olduğuna inanmak yönünden değildi. O halde küfrü gerektiren davranışları yaptıklarında durum nasıl olacaktı? Özellikle islâmdan çıkmanın genelde en büyük günah ol-

835 Zâdü'l-Meâd, C. 3, S. 202, Mısır baskısı. Bkz. Tabari, Te.ibü'l-Âsâr, C. 2, S. 144
836 İbn Kesir Tefsiri, C. 2, S. 215, Şa'b baskısı.

duğunu bilen müslümanların durumu ne olacaktı? Öyleyse dinden çıkmanın haram ve cezasının cehennem olduğuna inanmayan müslüman bulmak çok düşük bir ihtimaldir.

Şimdi bir davranış ve bir de söylediği söz yüzünden dinden çıkmaya örnekler verelim:

a-Davranış yüzünden dinden çıkmaya örnek, sihir yapmaktır.

Allahu Teala sihir yapanların durumlarını şöyle açıklıyor: **"Şeytanların Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında söylediklerine uydular. Oysa Süleyman kafir değildi, ama insanlara sihri öğreten şeytanlar kafir olmuşlardı. Babil'de, melek denilen Harut ve Marut'a bir şey indirilmemişti. Bu ikisi "Biz sadece imtihan ediyoruz, sakın inkar etme" demedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi. Halbuki bu ikisinden, koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Oysa Allah'ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek, faydalı olmayacak şeyler öğreniyorlardı. And olsun ki, onu satın alanın ahiretten bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şeyin ne kötü olduğunu keşke bilselerdi!"** (Bakara:102)

Allahu Teala sihir yapanlar hakkında dinden çıkmakla hükmetti. Onların küfürlerinin nedeninin sihir öğretmek olduğunu, onların bunu bildiklerini, sihir öğrenen kimseye kendilerinin sadece imtihan ettiklerini ve inkâr etmemesi gerektiğini söylediklerini, kendilerinin bu davranışlarının sonucunun büyük bir kayıp olacağına inandıklarını açıkladı. Bu davranışlarının inkâr olduğunu bilmelerini, sihir öğrenene uyarıda bulunmalarını ve bu davranışlarının sonucunun kötü olacağına inanmalarını dinden çıkmalarına bir engel kabul etmedi.

Bunlar, Allah ve Resûlünü ve âhiret gününü inkâr ettikleri için dinden çıkmış sayılmadılar, peygamberlerin Allah sihri haram kıldı sözlerini yalanladıkları için de dinden çıkmış sayılmadılar. Sihrin helal olduğuna inandıkları ya da sihri Allah'ın kitabına üstün tuttukları için de dinden çıkmış kabul edilmediler. Fakat onlar, daha önceki âyette ifade edildiği gibi Yüce Allah'ın kitabını geri plâna attılar. Yani Yüce Allah'ın kitabına uygun davranmayı bıraktılar, kesinlikle aşağılık bir iş ve hattâ sonucu korkunç bir dinden çıkma olduğunu bildikleri ve inandıkları davranışları yine kesinlikle üstün ve hattâ sırf gerçek olduğunu bildikleri ve inandıkları davranışlara tercih ettiler. Bu yüzden Allahu Teala onların dinden çıktıklarına hükmetti ve kendilerinden iman ve takvayı silip yok etti.

Şeyhülislâm şöyle der: O şeytanların Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında söylediklerine uyanlar ve Allah'ın kitabını geri plâna atanlar, sanki âhirette kendilerini

ne kötü bir sonun beklediğini bilmemezlikten gelerek kitabı arkalarına atıyorlar ve böylece dinden çıkıyorlardı.[837]

Bu durumda beşeri yasalarla karar verenlerin, bunun ötesinde bir şey yapmadıklarını, en son yaptıklarının Yüce Allah'ın kitabını bırakarak doğu ve batıdaki yasama şeytanlarının verdikleri kararlara uymak olduğunu, insanları bu yasalarla karar veren mahkemelere başvurmaktan uzak durmaları konusunda uyardıklarını, böyle davranmanın kendilerini dinden çıkaracağını bildirdiklerini, sihir yapmayı sürdürdükleri takdirde kendilerinin varacakları yerin cehennem olduğuna inandıklarını, ama yine de bu yasaları işletmeyi sürdürdüklerini ve onlarla karar verdiklerini varsaysak, onlar hakkındaki karar, dinden çıkma dışında bir şey olur mu?

Nasıl olur da bu adamlar, halkın yaygın şekilde bildikleri gibi yasalarından uzak durulmasını öğütlemezler, hatta beşeri yasaları yapanların cehennemlik olduğunu, Allah'ın yasalarının onlardan daha üstün olduğunu söylemezler,-gerçi sırf söylemek faydasız ya-aksine o yasaları çıkarmakla övünürler, onu bir bayram sayar veya bayram gibi kutlarlar, kendilerini Yüce Allah'ın yasalarını hakim kılmaya çağıranlarla kıyasıya savaşırlar, bizzat kendileri ya da yayın araçları yoluyla ilâhi yasaların yetersizliğini, modern hayatla bağdaşmadığını, hükümlerinin bu çağa uyum sağlamadığını ilân eder ve kendi yaptıkları yasaların milli çıkarlara, barış ve uzlaşmaya, uluslararası gelişmelere ve aydınlık bir geleceğe uygun olduğunu, devlet başkanlarının, parlemento üyelerinin, basın yayın oganlarının, yazar çizerlerin, stratejistlerin, panelistlerin, öğretim üyelerinin ve diğer ilgililerin dillerinde dolaşan benzeri söylemlerle savunurlar.

Evet, nasıl olur da bu adamların bu halleriyle dinden çıkmadıkları, ancak dini yalanlamaları, vacibi inkâr etmeleri, haramı helal görmeleri, haramı helalden üstün ya da helalle eşit görmeleri halinde dinden çıkacakları veya aynı anlama gelen diğer ifadeler söylenebilir? Oysa böyle söylemeleri, aslında küfrün bu türüne bir başka türünü daha eklemeleri demektir.

Şeyh Muhammed ibn İbrahim'e Allah rahmet eylesin ki, Allah'ın kitabı ve Resûlünün sünnetinde, selef-i sâlihinin tümünün mezheplerinde olduğu gibi küfrün bu türlerini ayırarak her birini başlıbaşına bir küfür saydı. Sonra da dinden çıkarmayan söz ve davranışları onlardan ayrı bir bölüm halinde işledi.

Ve-Allah sevabını bol kılsın-şöyle dedi: Bir kimse beşeri yasaları hakem kılsa da, ben onların geçersizliğine inanıyorum dese, bu sözün hiç bir etkisi yoktur. Ak-

837 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 559

sine bu davranış, ilâhi yasaları geçersiz saymaktır. Çünkü bu davranış aynen; ben putlara tapıyorum ama bunun batıl olduğuna inanıyorum, demek gibidir.[838]

b-Söylenen söz yüzünden dinden çıkmanın örneği de; insanı dinden çıkaran bir sözü zor karşısında kalmadan söylemektir.

Bunun kanıtı, Allahu Teala'nın:**"Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkar edip, gönlünü kafirliğe açanlara Allah katından bir gazap vardır; büyük azap da onlar içindir. Bu, dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın da, inkarcı milleti doğru yola eriştirmemesinden ötürü böyledir."** (Nahl:106,107) buyruklarıdır.

Bu dinden çıkışı iki yönden ele alabiliriz:

Bunlardan birisi: Allah onların azabı hak etmelerinin nedenini; **"Bu, onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden."** şeklinde açıklıyor. Buna göre onlar küfrü imana tercih etmediler ve bu konuda peygamberleri de yalanlamadılar. Ayrıca küfrün helal olduğuna da inanmadılar, fakat bunu, dünya hayatını âhirete tercih ederek konuştular.

Diğeri ise: Allahu Teala zor karşısında kalanı müstesna kıldı, buna delil olarak da, küfre götüren sözü zorlanmadan söyleyen kimsenin kalbinin, kayıtsız şartsız küfre açık bulunduğunu gösterdi.

Şeyhülislâm ibn Teymiye, âyetlerden söz ettikten sonra şu açıklamada bulunur: Allahu Teala imandan sonra küfre dönenden ve ona âhirette vereceği cezadan bahsettikten sonra: **"Bu, onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden"** buyuruyor. Böylece onların cezayı bu davranışlarından dolayı hak ettiklerini açıklıyor. Bilindiği gibi doğrulama, yalanlama, bilme ve bilmeme konuları sevme ve öfkelenme konularından başkadır. Oysa mürcie, onlar cezayı yalnızca kalben tasdik ve imanın yokluğundan dolayı hak ettiler, diyorlar. Halbuki Allahu Teala dünya hayatını âhirete tercihi, kaybetmeyi gerektiren sebebin ta kendisi saymıştır. Dünyayı âhirete tercih, bazen küfrün âhirete zarar vereceğini ve âhirette onun cezasından kurtuluş olmadığını bilerek ve tasdik ederek de olur. Ve yine Allahu Teala küfür sözcüğünü zor karşısında kalarak söyleyenleri müstesna kılmıştır. Eğer dinden çıkmak yalnızca kalbin yalanlaması ve bilgisizliği nedenleriyle olsaydı, Allah zor karşısında kalanları diğerlerinden ayırmazdı. Çünkü kalbin yalanlamasını ve bilgisizliğini sağlamak amacına yönelik bir zorlamada bulunmak mümkün değildir. Sonuç olarak anlaşılmıştır ki, dinden çıkaran sözleri zor karşısında kalmaksızın söylemek, insanı dinden çıkarır.

838 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 6, S. 189, Tağut'un anlamı için Allâme şeyh Süleyman ibn Selmân'ın açıklamasına bakınız. e'd-Dürerü's-Sinniye, C. 8, S. 271 ve devamı.

Şeyhülislâm sözünü şöyle noktalıyor: Bir kimse dinden çıkaran sözleri zor karşısında kalmaksızın söylerse, onun gönlü dinden çıkmaya yatkındır.[839]

"e's-Sârimü'l-Meslül" adlı eserde aynı âyetle ilgili olarak şöyle der: Bilindiği gibi Allahu Teala âyetteki küfürle yalnızca kalbin itikadını murad etmemiştir. Çünkü adam bu konuda zorlanamaz. Dolayısıyla Allahu Teala zor karşısında kalanı dinden çıkmanın dışında kabul ederken küfür sözcüğünü söyleyeni ve buna inananı kastetmemiştir. Çünkü Allahu Teala zorlanabileni kastetmiştir, oysa insan hem söylemeye hem de inanmaya değil de yalnızca söylemeye zorlanabilir. Böylece anlaşılıyor ki, Allahu Teala âyet-i kerimede küfür sözcüğünü söyleyeni kastetmiştir. Öyleyse küfür sözcüğünü söyleyene Allah'tan gazap vardır ve küfür sözcüğünü söyleyen için büyük bir azap vardır. Zorlanmaksızın küfür sözcüğünü söyleyen bu yüzden dinden çıkmıştır. Ancak zorlanma sonucu kalbi imanla dolu iken küfür sözcüğünü söyleyen bunun dışında kalmıştır. Ama zorlananlar arasında kalbi küfre açık olanlar yine dinden çıkmışlardır. Sonuçta dinden çıkaran sözcükleri söyleyenler dinden çıkmış olur, ama kalbi imana yatışmışken zorlandıkları için bu sözcükleri söyleyenler bunun dışında kalır.

Şeyhülislâm, dinle ve müslümanlarla alay edenler hakkında: **"Özür beyan etmeyin, inandıktan sonra inkar ettiniz."** (Tevbe: 66) âyetinden hareketle şöyle der: Allahu Teala geçerliliğine inanmadıkları halde sırf o sözcükleri söylemelerinden ötürü onların dinden çıktıklarını açıklamıştır.[840]

7-Dinden çıkmayı haramı helal görmeye indirgemek, onların (mürcie) mezhebinde bile, bazen gerekmeyebilir. Bunun böyle oluşu "istihlal" kelimesinin yalnızca terim olarak haramı helal görme anlamına gelmesindendir. Ama sözlükte ve hatta dini literatürde "Müstehil" haramı sindiren, haram helal ayırmayan ve bu noktaya aldırış etmeyen demektir. Nitekim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bir hadisi şeriflerinde: "Zinayı ve ipeği helal kılarlar" buyurmuştur. O takdirde geleneksel olarak kullanılan kelime maksada delalet etmesi için bir kayda ihtiyaç gösterir. Aynı şekilde diğer belgelere de ihtiyaç gösterir. Böyle olunca başka sözcükleri değil de doğrudan dinden çıkmaya delalet etmeyen, kitap ve sünnette açıkça şüphe, nifak, büyüklenme, yüz çevirme, uzak durma ve benzeri anlamlarda kullanılan bu sözcüğü nasıl olup da tek başına imana ters düşen küfür ölçüsü sayıyorlar?

Bu durum açıklığa kavuştuğuna göre geriye; mürcie'nin ve bilinsizce onlara tabi olanların ameli terkedenin mü'min olduğuna hükmetmeleri ve gözlenen davranışlarla dinden çıkmanın meydana geldiğini kesinlikle kabul etmemeleri sonucu ehli sünnetin ameli terkedenin ya da dinden çıkaran bir davranışı yapanın dinden çıktığını belgelerle isbatlamaları karşısında bu belgelerin haramı helal görenler ya

839 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 560, 561
840 e's-Sârimü'l-Meslûl, S. 524, bunun yanında bkz. C. 7, S. 220

da vacibi inkâr edenler hakkında olduğunu söylemekten başka verecek cevapları ve başvuracak hileleri olmadığını bilmemiz kalmıştır.

Böyle olunca amel cinsini terketmeyi ve insanı dinden çıkaran davranışları işlemeyi diğer farzları terk ve haramları işlemek yerine koydular. Amel cinsini terkedeni ve dinden çıkaran davranışları yapanı Cenâb-ı Hakk'ın dilemesine bağlı olarak kendilerine şefaat vadedilenler kapsamına aldılar, "Bir kimse Allah'tan başka ilâh yoktur, derse cennete girer" ve ileride açıklaması gelecek olan şefaat hadisi benzeri genel anlamdaki belgeleri bu konuda kanıt olarak gösterdiler. Ehli sünnetin: "Biz bir kimseyi bir günah işlemekle onu helal görmedikçe dinden çıkmakla suçlamayız." şeklindeki sözlerini kayıtsız şartsız bu belgelendirmeye eklediler. Bütün bunlardan; bir kimse diğer bir kimseyi işlenmesi dinden çıkaran bir şeyi işlediği ya da terkedilmesi dinden çıkaran bir şeyi terkettiği için-onu helal görmedikçe-dinden çıkmakla itham ederse, ehli sünnetin bu kuralını çiğnemiş, haricilerin ya da-en azından-onlardan bir gurubun görüşünü benimsemiş olur.

Bu, daha önce yapılan açıklamaları kavrayanlar için gizli olmayan açık bir yanılgıdır. Burada bu ifadeyle ilgili konuda eklemede bulunuyor ve şöyle diyoruz:

1-Daha önce de geçtiği gibi haramı helal görme hususu, şirk ya da küfrün altındaki günahlarla ilgilidir. Bundan dolayı bu ifadeyi bilindiği gibi zina etmek ve içki içmek türünden fiili büyük günahlar yüzünden dinden çıkmakla itham eden haricilere ve mutezileye cevap olmak üzere anmışlardır. İnsanı dinden çıkaran türden bir şeyi yapmak, diğer herhangi bir günahı işlemek türünden bir şey olsaydı, genelde dinden çıkardığı açıklanan her davranış-mürcie'nin söylediği gibi-mutlaka helal görme veya inkâr etme şartına bağlansaydı, bizim de; genel bir ifadeyle zina eden kâfirdir, içki içen kâfirdir, dediğimizde bize itiraz ettikleri zaman; bununla yalnızca helal görenleri ya inkâr edenleri kastediyoruz, dememiz mümkündü. Nitekim onların; namazı bırakan kâfirdir, Allah'ın indirdiklerinin dışındakiyle hükmeden kâfirdir, deyip de bununla namazı bırakmayı ve Allah'ın indirdiklerinin dışındakilerle hükmetmeyi helal görenleri kastetmeleri gibi.

Gerçek olan hepsi için genel konuşmak nasıl geçersizse, hepsi için sınırlandırmak da aynı şekilde geçersizdir. En doğru davranış, dördüncü maddede de açıklanacağı üzere belgelere uymaktadır.

Şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: Eğer ehli sünnet günahlar yüzünden dinden çıkmakla suçlamamakta görüş birliği içindeler dersek, bununla yalnızca içki ve zina gibi günahları kastederiz. Ama namaz, oruç ve benzeri rükunları terkedeni dinden çıkmakla itham hakkında, meşhur kavga vardır.[841] İmam Süfyan ibn Uyeyne'nin bu ayrım konusundaki açıklamaları daha önce geçmişti.

841 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 302

2-İfadenin kendisi genel haliyle onların maksatlarına delalet etmez. Zira onda "Kıble ehli" sözüyle sınırlama vardır. Bilindiği gibi zahir amellerin başında gelen namazı terkeden, daha doğrusu dinden çıkaran herhangi bir davranışı işleyerek dinden çıkan kimse, onlara göre kıble ehli olarak adlandırılmaz.

3-Her ne kadar bazıları farketmese de, ifadede ehli sünnetin dikkat çektiği bir genellik vardır. Bu nedenle anlaşmazlığı yok eden ve problemi ortadan kaldıran bir sınırlama getirerek konuşurlar. Örneğin: Biz kıble ehlinden hiç bir kimseyi helallığına inanarak işlemediği sürece hiç bir gühah nedeniyle dinden çıkmakla itham etmeyiz, cümlesinde olduğu gibi. Oysa bence; biz kıble ehlinden hiç bir kimseyi küfre götüren davranışların altındaki bir günahtan dolayı onu helal görerek işlemediği sürece dinden çıkmakla itham etmeyiz cümlesi,-her ne kadar önceki daha edebi olsa da-maksadı anlatmakta daha açık olmaktadır. Diğer taraftan bu cümle, bazen öncekine inançla ilgili günahların girmesinden kaynaklanan problemi de gidermektedir. Dolayısıyla; günah işleyen, günahı helal görmesi nedeniyle dinden çıkmakla itham edilir, denilemez, aksine günah işleyen, red ve inkâr nedeniyle dinden çıkmakla itham edilir, denilebilir. Öyleyse-lütfen-bu konu üzerinde biraz kafa yorunuz.[842]

4-Ehli sünnet velcemaat, her konuda dinin belgelerine uymuşlardır. Eğer din bir şeyi genel olarak dinden çıkma saydıysa, onlar da o şeyi genel olarak dinden çıkma saymışlar ve onu işleyeni genel olarak kâfir diye adlandırmışlardır. Tıpkı namazı terketmek, sihir yapmak ve Allah'ın indirdiklerinin dışındakiyle hükmetmek gibi. Dinin günah cinsinden kabul edip de dinden çıkma diye adlandırdığı şeyi yine aynı şekilde dinden çıkma olarak adlandırmışlar, ancak o davranışları yapanları dinden çıkmakla itham etmemiş, sadece onları yapan olarak adlandırmış ve dinden çıkaran davranışları dinin bölümlere ayırdığı şekilde bölümlere ayırmışlardır. "Müslümanla savaşmak dinden çıkarır..", "Benden sonra kiminiz kiminizin boynunu vuran kâfirlere dönmeyin" ve "Ümmetimde iki şey vardır ki, bunlar dinden çıkarır; nesebi karalamak ve (para karşılığı) ölüye dövünmektir." hadislerinde açıklandığı gibi. Son hadisle önceki arasında sözcüklerdeki belirtiler ve anlam bakımından mürcie bilginlerinin malumu olan bir çok farklar vardır.[843]

Dinin kendisinden günah cinsinden bir fiili işlemesi yüzünden iman adını sildiği kimseden onlar da iman adını silerler, fakat onu islâmdan çıkarmazlar. İşte onla-

842 Tahâviye şerhinde bu ifadeyi açıklarken konu üzerinde ayrıntılı olarak durduk. Allah'tan anlaşılmasını kolaylaştırmasını dileriz. Bkz. Şerhü't-Tahâviye, S. 434

843 Bunlardan birisi, birincide: "Kulla küfür veya şirk arasında namaz vardır." hadisinde olduğu gibi küfür kelimesi elif lamla marife olarak gelmiştir. Ya da: "Kim namazı terkederse dinden çıkar." hadisinde olduğu gibi geçmiş zaman kipiyle yapılan fiille gelmiştir. Ama bunda ya önceki hadiste olduğu gibi mutlak nekre olarak ya da ikinci hadiste olduğu gibi mutlaka dinden çıkaran davranış türünden olmaktan çıkaran sınırlandırmayla gelmiştir. Aksi halde sesini çıkarmasaydı, bilecektik ki o, islâmdan dönmekten kaçınıyor. Burada ayrıntıya inmek sözü uzatacak, konuyla ilgili belgelerin tamamını bir araya toplamak, problemleri giderecektir. Ancak biz konudaki ayrıntılı açıklamayı, Allah'a hamdolsun Tahâvi Şerh'inde verdik.

rın: "Biz onda genel anlamda imanı var sayarız, kesin anlamda imanı var saymayız." sözlerinin anlamı da budur.Bu tıpkı bir hadiste: "Zina eden o esnada imanlı olarak o fiili işlemez.." denilmesi gibidir.

Bir kimse bir günah işlerse onu din, kesin bir dinden çıkma saymaz. O, üzerinde mürcie ile hariciler arasında eski bir anlaşmazlık bulunan bir büyük günah işlemiş olur. Mürcie'ye göre onun hükmü âhirettedir. Eğer tevbe etme, af dileme ve günahları silen iyilikler yapma gibi cezanın uygulanmasını engelleyen davranışlardan herhangi birini yapmadıysa, [844] o kimsenin işi Allah'a kalmıştır, dilerse cezalandırır, dilerse affeder. Bundan dolayı mürcie, büyük günah işleyenlerden bir kısmının cehenneme gireceği ve bir kısmının da ebediyen girmeyeceği konusunda kesin konuşurlar. Nitekim bu konudaki belgelerin bir araya gelmesinin doğurduğu sonuç da budur.

Bütün bunlar, kendisinde bir karışıklık ve bir kapalılık bulunmayan belirli bir metod dahilinde belgelerin uyum içinde birbirini izlemesi ve bir araya getirilmesi sayesindedir.

Ehli sünnetten birisi çıksa da: "Biz, kimseyi helal görmediği bir günah yüzünden dinden çıkmakla suçlamayız." dese, bu sözü bu temel anlayışa göre değerlendirmek ve sözünü ettiğimiz yöntem doğrultusunda anlamak gerekir.

Haricilerle mutezileye gelirsek; onlar büyük günah işleyen hiç kimsenin ebediyen cennete girmeyeceğini kesin olarak söyler, şefaat hadislerini ve benzerlerini inkâr ederler.

Mürcie ise, büyük günah işleyenlerden hiç birinin cehenneme girmemesini uygun bulurlar. Hariciler ve mutezile, ehli sünnet velcemaati mürcie'den sayınca, mürcie de haricileri ve mutezile'yi dinden çıkmakla suçladılar. Ehli sünnet velcemaatle diğer iki grup-hariciler ve mutezile-arasındaki farkları açıkladılar. Bu yüzden dinden çıkaran davranışları yapanı dinden çıkmış saydılar. Bu, ister yapılması gerekeni yapmamak, isterse yapılmaması gerekeni yapmak olsun farketmez. Bu takdirde mürcie, mürcie olmaz.

Günah cinsinden bir şey işleyeni onu helal görmedikçe dinden çıkmakla itham etmezler ve bu takdirde de mürcie harici olmaz.

Bu ifade buradan hareketle kullanmıştır. Böyle olunca anlamını genişletmek veya onu kendi yerinden başka bir yere koymak, doğru bir değerlendirme değildir.

844 Bu engeller için bkz. Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 487 ve Kardeş İsa Sa'di'nin "Mevâniu İnfâzi'l-Vaid" adlı risalesi.

Bu ifadenin burada serdetmediğim bir karinesi ve bir de eki vardır. Asrın hadis bilgini Şeyh Elbâni-Allah ona rahmet etsin-sahibine[845] ait bir sözü daha önceki yanlış anlamayı içermesine rağmen tanık olarak getirmese, ikrar etmese ve belki de övgüde bulunmasaydı, onun yeri "Nakli şüpheler" bölümü olacaktı. Çünkü bazıları sahibine ait olan bu sözü, bir hadis olarak almışlardır.[846] O da: "Kul, kendisini iman dairesine sokan sözü inkâr etmedikçe iman dairesinden çıkmaz." şeklindedir.

İmam Tahâvi-Allah rahmet eylesin-namazı terkedenin dinden çıkmakla itham edilemeyeceğine dair delil getirirken şöyle der: Bunun delili ona namaz kılmayı emrederken bir kâfire namaz kılmayı emretmememizdir. Eğer namazı terkeden yaptığı davranış yüzünden dinden çıksaydı, önce müslüman olmasını, daha sonra da namaz kılmasını emrederdik. Müslüman olmasını emretmeyi bırakarak namaz kılmasını emretmemizde, onun namaz kılmaya uygun bir müslüman olduğunu gösteren bir kanıt mevcuttur. Bundan dolayı Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ramazanda bilerek ve farkında olarak oruç yiyen kimseye, oruçlu olan kimseye emrettiği kefaret vermeyi emretmiştir. Oruç tutma işi ise başkalarından değil, müslümanlardan istenen bir davranıştır.

Adam, islâmı ikrar ettiğinde islâmın kendisine yüklediği beş vakit namaz ve ramazan orucu gibi görevleri yerine getirmeden önce nasıl müslüman olmuş oluyor ise, aynı şekilde islâmı inkâr etmesiyle de kâfir olmuş olur. Kâfir olmak için de müslüman olmak için yaptığının aksini yapmış olması gerekir. İslâmiyete girişi nasıl islâmı ikrarla olmuşsa, kâfirliği de yalnızca islâmı inkârla olmalıdır.[847]

Bu söz, kadı Ebû Ya'la'nın buna benzer bir sözüyle ilgili olarak şeyhülislâmın: Bu, kötü bir ayak kayması ve büyük bir hatadır, demiştir. Tahavi'nin bu sözü de böyle bir kötülemeye müstehaktır.[848]

Tahavi bu sözü, iman tasdik ve ikrardır, küfür de bunun zıttıdır, o da yalanlama ve inkârdır, yani ikrarı inkârdır, diyen hanefi mezhebine mensup mürcie'nin görüşlerine uyarak söylemiştir. Bunların görüşleri daha önce ayrıntılı olarak açıklanmıştı.[849]

Bu sözde yer alan ifadeler üzerinde ayrıntılı olarak durursak, burada sözü uzatmış oluruz. Ancak buradaki en büyük yanlışı açıklamakla yetineceğiz. O da, insan

845 Bu kimse Ebû Ca'fer e't-Tahâvi'dir. Bkz. Şerhü Akideti't-Tahâvi, S. 458 Tahavi-Allah rahmet eylesin hanefi mezhebine mensuptur. Bunun belirtisi, akide adlı eserinde mürcie'ye benzeyişinde kendini gösterir. Nitekim bu eserinde şöyle der: Aslında dinden çıkaran davranışları işleyenler eşittir. Bununla ilgili açıklama daha önce geçmişti.

846 İhya'ya ve Zebidi'nin İhya şerhine bakınız. C. 5, S. 244, Gazali bu sözü "Gûtü'l-Gulûb" yazarından aktarmıştır. Gazalideki ifade: "Bir kimse ikrar ettiğini inkâr etmedikçe dinden çıkmakla itham edilmez." şeklindedir.

847 Müşkilü'l-Âsâr, C. 4, S. 228, İbn Teymiye, Risale, S. 48

848 e's-Sârimü'l-Meslûl, S. 515

849 Şeyh ayrıntılarda hanefi mezhebini taklitten en çok kaçınan insandı, oysa bu konu temel konulardandır ve bu nasıl olabilir?

islâmdan ancak ikrarı terkle çıkar, çünkü islâma ikrarla girmiştir. Bu durumda nasıl olur da islâma girdiği şeyin dışında bir şeyle islâmdan çıkar? Sözüdür.

Bunun anlamı; bir kimse şehadet kelimesini inkâr etmezse, hiç bir şekilde dinden çıkmakla damgalanamaz. Ne inançla ne de davranışla dinden çıkmış sayılmaz. Aksine o, inkâr veya terk ettiği rükun ehlindendir. Söyleneni görmüyor musun? Namazı terkeden hakkında: Kişinin namazı terketmesi halinde kendisine namaz kılmayı emretmemizde, onun namaz ehlinden olduğunu gösteren bir işaret vardır, diyor.

Buna gereken çürütücü cevap için şöyle denilebilir: Bir kimse şehadet kelimesini ikrar ederken Kur'an'ı inkâr etse, bu durumda kendisini şehadet kelimesine iman etmeye çağrıda bulunmayı bırakarak Kur'an'a iman etmeye davet etmemiz, onun Kur'an ehli olduğunu göstermesi gerekir.

Aynı şeyi melekleri, cennet veya cehennemi ve inançla ilgili diğer konuları inkâr eden için de söyleyebilirsiniz.

Amel konusunda ise, bu sözden çıkan sonuca göre zekâtı terkedenlerin kâfir ya da mürted olduklarını söylerken ve bu yüzden kendileriyle çarpışırken sahabenin (radıyallahu anh), hata yapmış ya da sapıtmış olması gerekir. Çünkü adamın bu sözüne göre zekât vermeyenlerin müslüman ve zekât ehlinden olmaları gerekir. Aynı şeyi diğer konularda da söyleyebilirsiniz.

Bu sözün yanlışlığında kuşku yoktur. Hatta hiç düşünmeden okuyan bile bunu anlar. Çünkü, şehadet kelimesini söyleyen bir kimse, şehadet kelimesini söylemeyi terketmedikçe dinden çıkmakla suçlanamaz demek, selef katında ciddi şekilde yergiye layık görülen azgın irca'nın bir türüdür. Onları azgınlık yönünden geçebilen, yalnızca cehmiye'nin ircasıdır. Yani kişinin dinden çıkması için kendilerince tasdik saydıkları kalben ikrarın terkini şart koşmaktır. Bunların her ikisi de dinden kaynaklanan zorunluluk gereği bozukluk ve geçersizlikleri bilinen şeylerdir.

Bu noktada şeyhülislâm şu açıklamada bulunur: "Hatta Haricilerin ve Mürcie'nin, imanın anlamı konusunda söyledikleri şeyler üzerinde düşünen herkes zorunlu olarak bu söylenen sözlerin Resulün söylediklerine aykırı olduğunu bilir. Aynı şekilde Allah'a ve Resulüne itaat etmenin, imanın tamam oluşundan ileri geldiği ve onun günah işleyen her kişiyi kafir olduğunu kabul ettiğini de kesinlikle bilir. Ayrıca şunu da bilir ki, söz gelimi bir kavim Resulullah'a: "Bizler senin bize getirdiklerine kalblerimizle şüphesiz olarak iman ediyoruz. Dilimizle de iki şehadet kelimesini ikrar edip söylüyoruz. Ancak bizler emredip nehyettiğin hiçbir hususta sana itaat etmiyoruz. Namaz kılmıyoruz, oruç tutmuyoruz, haccetmiyoruz, konuşurken doğru söylemiyoruz, emaneti yerine getirmiyoruz, ahde vefa göstermiyoruz, akrabalık bağına riayet etmiyoruz, senin emrettiğin iyilik türünden ne varsa hiçbirini yapmı-

yoruz. Diğer taraftan şarap içiyoruz, bizim için mahrem olan kadınlar ile açıktan açığa zina ediyoruz. Senin ümmetinden gücümüz yeten kimi bulursak öldürüyor, mallarını alıyoruz, hatta seni de öldürüyoruz. Senin düşmanların ile birlik olup sana karşı da savaşıyoruz" deseler; acaba aklı başında olan bir kimse Resulullah'ın böylelerine: "Sizler yetkin bir imana sahip mü'minlersiniz, kıyamet gününde şefaatime layık olacak kimselersiniz, aranızdan hiç kimsenin cehenneme girmemesi umulur" diyebileceği düşünülebilir mi? Böyle düşünmek yerine her müslüman zorunlu ve kesin olarak onun bu gibi kimselere şöyle diyeceğini bilir: "Sizler insanlar arasında, getirdiğimi en ileri derecede inkar eden kafirlersiniz" sonra da bu tutumlarından vazgeçip tevbe etmeyecek olurlarsa, boyunlarını vurun."[850]

Tuhaf olan Şeyh Elbâni'nin, Tahâvi'nin sözünü naklettikten sonra şöyle demesidir: Ben derim ki bu, iyi bir fıkıh, sağlam bir ifadedir ve buna karşı çıkılamaz.[851]

MÜRCİE'NİN (AMELİN İMANA DAHİL OLMADIĞI KONUSUNDAKİ) NAKLİ VE İCTİHADİ ŞÜPHELERİNİN ÇÜRÜTÜLMESİ

Mürcie-eskiler ve çağımızdakiler-amelin imandan olmadığı ve ameli tamamen terketmenin, imanı tamamen yok etmeyeceğine nakli şüpheleri, ictihad ve istinbata dayanan bir takım görüşleri, kanıt olarak ileri sürerler. Bunlardan bir kısmı, onların sözlerinden aktarmalar yaparken daha önce geçmiştir.

850 Mecmûu'l-Fetâvâ, C. 7, S. 287

851 Hükmü Tariki's-Salah, S. 48 Sonra şeyh şöyle dedi: "Bu tamamen geçen imam Ahmedin sözüyle uyuşmaktadır. İmam Ahmedin sözü, sırf terkinden dolayı değil de bilakis çağrıldıktan sonra namazdan kaçmasıyla tekfir olunacağını ifade etmektedir." Deriz ki: Namazı terk edenin tekfir edilmesiyle ilgili imam Ahmedin sözünü görmemezlikten gelsek bile ki bu sözünü bu bölümün başında nakletmiştik. Bu onunla uyuşmaz. Çünkü tahavi namazdan kaçınmakla tekfir etmeyip, ikrardan kaçınanı tekfir ediyor. Şu sözünden bunu anlarız: "Nasıl kişi müslüman oluyorsa, o islam olduğu şeklini bırakmadığı sürece tekfir olunmaz. Onun İslamı, İslam ikrar etmesiyle olmuştur. Dolayısıyla onun riddeti ancak İslamı inkar etmesiyle olur." Şeyh elbani üzerine bu gizli kalmışsa, oruç da keffaret hadisi ile delil getirmesi konusunda hiçbir kabul edilecek yönün olmamasının üzerine gizli kalmasında bir tuhaflık yoktur. Bilakis o, konunun dışındadır. Çünkü konu farz olan namazı veya orucu bırakmaktır. Bu bir şey, onu iptal şeyi yapmak ise başka bir şeydir. Bu aynı bir insanın namazda abdestinin bozulması veya konuşması gibidir. Uyarı: Bir kimse terki dinden çıkaran bir davranışı terkeder ya da inkârı dinden çıkaran bir inancı inkâr ederse, onu yapmaya ya da ona inanmaya, terkinden veya inkârından tevbe etmeye davet edilir, bunları yerine getirmedikçe onun islâma girdiğine karar veremeyiz. Buna göre namazı terkederek dinden çıktığı zaman onun islâma girmesi, namazı kılmakla, öldükten sonra dirilmeyi, cenneti veya cehennemi inkâr ederek dinden çıktığı zaman da onun islâma girmesi bunları ikrar etmesiyle olur. Nitekim sahabe (radıyallahu anh), zekâtı terkedenlerin zekâtı vermelerine kadar onlarla savaşmışlar, zekâtı vermeleriyle onların islâma girdiklerini kabul etmişler, şehadet kelimesini ikrar etmelerini istememişlerdir. Çünkü onlar zaten önceden şehadet kelimesini ikrar etmişlerdi. Nitekim bütün fakihler onların bu davranışlarını dinin herhangi bir rüknunu yerine getirmekten kaçınanlar hakkında delil kabul etmişlerdir. Konunun geniş açıklaması bölümün sonundadır. Bu konunun öneminden dolayı ve şeyhin kabul görmesinden ve ehli sünnetten çağımızın birçok kimselerinden tabi olunduğu için bu kitabın sonunda tavsiye edeceğim bir takım önerileri belirttim.

Amelin imanla ilgisini açıklarken yapılan ve mezheplerinin kökünü kesen genel çürütmelere rağmen, bu şüphelerin ayrıntılı şekilde tartışılması, bir kaç nedenden dolayı zorunludur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-Selefin görüşünün sağlıklı ve geçerliliğin, onların görüşlerini karalayan olmadığı gibi eleştiriye zemin hazırlayan bir açığının bulunmadığının, selefin görüşünün tüm kanıtları bir araya getirdiğinin ve geçerli bir belgeye de kesinlikle ters düşmediğinin açıklanması.

2-Mürcie mezhebinin-daha önce de geçtiği gibi- bağdaştırıcı olması yönüyle imanla ilgili belgelerin kendi esaslarına uygun olanlarıyla yetindiğinin, aslında bu belgelerin çoğunun dinde temel dayanağının bulunmadığının, ilk bakışta insanları yanıltarak haktan ve sünnetten yana olanların mezhebiymiş çağrışımını yarattığının açıklanması.

Bu kanıtları tartıştığımız, aralarından asılsız ve yalanlanmış olanları çıkardığımız, sağlıklı olanları selefin sağlam ve güvenilir mezheb binasında yerlerine oturttuğumuz zaman, bütün şüpheler ortadan kalkar ve-Allah'ın izniyle-kanıt ayakta kalır.

Mürcie katındaki nakle dayalı şüphelerin kökeni, belgelerle delil getirmedeki bilgisizlik ve yanılgıdır. Bu noktayı iki açıdan ele almak mümkündür:

İlki: Sübut açısındandır.

Mürcie'nin hadis uydurucuları, görüşlerini desteklemek üzere uydurdukları hadislerle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e iftira ettiler. Hadis bilginleri ve hadis otoriteleri bu noktayı ortaya çıkardılar. Özetle formule etmeye çalışırsak; kendisiyle ilgili icma daha önce nakledilen: "İman söz ve davranıştır, artar ve eksilir." tezine ters düşen tüm hadisler uydurmadır, senedini araştırmaya ihtiyaç yoktur.[852] İşte başkalarının da karşılaştırılabilecekleri bazı örnekler:

1-Ebû Saîd e'l-Hudri (radıyallahu anh) den rivayet edilen hadis. Ebû Saîd der ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ı şöyle derken işittim: "Bir kimse imanın artıp eksildiğini iddia ederse, artması nifak, eksilmesi dinden çıkmaktır. Eğer tevbe ederlerse ne âlâ. Aksi halde kılınçla boyunlarını vurunuz. Onlar Rahman'ın düşmanlarıdır. Allah'ın dininden ayrıldılar. Küfrü benimsediler. Haysiyetsiz ve aşağılanmış olarak Allah'ı tartışmaya daldılar. Allah yeryüzünü onlardan temizlesin. Dikkat! Onların namazı yoktur. Dikkat! Onların oruçları yoktur. Dikkat! Onların zekâtları yoktur. Dikkat! Onların hacları yoktur. Dikkat! Onların iyilikleri yoktur. Onlar, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)

852 Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler, uydurma hadisleri konu alan kitaplardan her birinin "Kitabü'l-İman" bölümlerine başvursunlar.

de onlardan ilgisini kesmiştir." Bu sözde hadisi, mürcie'den söz sahibi birisi olan ve adına Muhammed ibn Kâsım e't-Taykâni denilen bir adam uydurmuştur.

İbn Hibban konuyla ilgili olarak şöyle der: Bu adam, geçersizliğine ve sübutunun sağlıksızlığına müslüman toplumun tanıklık ettiği haberler getirmektedir. Bu hadisi sözlerine bir örnek olarak verir.[853]

2-Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den rivayet edilen hadis: Sakif kabilesinin temsilcileri Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek O'na, iman artar ve eksilir mi? diye sordular. O da hayır, artması küfür, eksilmesi şirktir, buyurdu.[854]

Bu hadisi Hakem ibn Abdillah Ebû Mutî e'l-Belhî uydurmuştur.

İbn Hibban onunla ilgili olarak şöyle der: Mürcie'nin başkanlarından biriydi, sünnetlere ve sünnetlere sarılanlara kızardı, aynı zamanda görüşlerine itibar edilen biriydi. Tuhaf olan, bu hadisi bir başkasının Ebû Muti'den çalarak kendisinin olduğunu ileri sürmesidir. Bu kimseye Osman ibn Abdillah e'l-Mağribi e'l-Emevi denir.

Hammad ibn Seleme'nin Ebû Müim'den onun da Ebû Hüreyre'den rivayet ettiğine göre Ebû Hureyre şöyle der: Sakif temsilcileri Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın huzuruna çıkarak şöyle dediler: Ey Allah'ın elçisi! Biz senin huzuruna imanla ilgili sorular yöneltmek üzere geldik. İman artar ve eksilir mi? Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da onlara cevap olarak şöyle buyurdular: İman kalplerde, dağlar gibi sabittir. Artması ve eksilmesi küfürdür.

İbn Hibban bu hadis ile ilgili şöyle der: Bu, Hakem ibn Abdillah Ebû Mutî e'l-Belhî'nin Hammad ibn Seleme üzerinden uydurduğu bir şeydir, bu sözü bu ihtiyar çalarak Mutî e'l-Belhî'den rivayet etmiştir.[855]

Tahâviye şârihi Allâme Ali ibn Ali ibn Muhammed ibn Ebi'l-İz'in (Allah (c.c.) rahmet eylesin) güvenilirliğini, arzu ve taassuptan uzaklığını gösteren şeylerden biri de; kendisi hanefi olduğu halde hocası hadisçi Hafız ibn Kesir'den naklen bu hadisin geçersizliğini ve bunun, Ebü'l-Muti dışında başka bir nedeninin de bulunduğunu açıklamasıdır. O da Ebu'l-Muim'dir ki, onun hakkında Şu'be şöyle demiştir: Kendisine iki kuruş veren olsa, yetmiş hadis birden uydurur.[856]

3-İbn Abbas kanalıyla Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) den rivayet edilen hadis. Buna göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: İman bir sözdür, amel ise onun gerekleridir. İman artmaz ve eksilmez.

853 İbn Hibban, Cerh'e uğrayan hadisler, C. 2, S. 311
854 a.g.e., C. 1, S. 250
855 Cerh'e uğrayan hadisler, C. 2, S. 103
856 Bkz. Şerhü'l-Akideti't-Tahâviye, S. 321, 322 Arnavut Şuayb'ın tahkikiyle.

Bu sözü Cüybâri namıyla tanınan Ahmed ibn Abdillah uydurmuştur.

İbn Hibban onun hakkında: Aşırı yalancı deccallardan biridir. Şöyle devam eder: Bütün hadis bilginleri katında güvenilir raviler adına rivayet etmedikleri hadisleri uydurmakla şöhret yapmıştır.[857]

Zehebi ise onun hakkında: Yalanıyla darb-ı mesel olmuştur, demiştir. Ayrıca şu açıklamayı da yapmıştır: İbn Adiy şöyle der: İbn Kiram'ın siparişine göre hadis uydurur, ibn Kiram da kendi kitabında o hadisi Cüybâri'den tahric ederdi.[858]

Böylece mürcie'ye mensup fakihlerle kerramiyeye mensup fakihlerin bu iğrenç sıfatta ortaklıkları ortaya çıkmaktadır.[859]

İkincisi: Anlayış ve hüküm çıkarma açısındandır:

Bir bid'atçinin onlarsız olamayacağı kötü amacı ve arzuya uymayı görmezlikten gelerek diyoruz ki: Şüphesiz imanla ilgili âyet ve hadisleri yanlış anlamalar, mürcie'ye mensup olanlarda da olmayanlarda da görülebilir. Bu da âyet ve hadislerin bizzat delalet ettiği şeylerde ve zikredildiği yerlerde meydana gelen bir sebeptendir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: İman, dinle ilgili bir sözcük olması bakımından dinle ilgili belgelerde kullanımı önemli derecede yaygındır ve bunda yadırganacak bir yön de yoktur.

Kullanımının yaygınlığı yanında söz konusu belgeler kimi zaman genel, kimi zaman sınırlı, kimi zaman iç iman, kimi zaman dış iman, kimi zaman da her ikisi hakkında gelebilir.

İmana bağlı olarak düzenlenen haklar ve cezalar gibi dünyevi hükümlerin Allah katındaki gerçek yönlerini ve doğacak sonuçları açıklamak üzere gelebildiği gibi zaman zaman da uygulamaya ilişkin hükümler amaçlanmadan yerilen bir davranışın bırakılması gerektiğini anlatmak üzere ceza ve yergi ifadeleriyle gelebilir. Bunun gibi iman konusundaki belgeleri sağlam kaynaklarından derleyen kimseler için açık olan daha başka tarzlarda da gelebilir.

İmanın ilk başı ve olgunluk safhaları, iç ve dış yönleri, imanı temel alarak düzenlenen dünyevi hükümleri ve ondan ayrı uhrevi hükümleri vardır. Çoğu kez insan-

857 Cerh'e uğrayan hadisler, C. 1, S. 142

858 e'l-Mizan, C. 1, S. 106-107, Ayrıca Cüybâri ile ilgili olarak bkz. Der'ü Taâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, C. 7, S. 92

859 İnsaf gereği şöyle dememiz gerekiyor: Ehli sünnete mensup bir kısım hadis uydurucuları, mürcie'yi yermek üzere hadisler uydurmuşlar ya da selef bilginlerinden bir kısmının sözlerini onlardan Peygambere aleyhisselama kadar ulaştırmışlardır. Ancak hadis bilginleri her ikisini de aynı şekilde açıklamışlardır. İnsaflarından ve adil davranmalarından dolayı Allah kendilerini iyilikle ödüllendirsin.

lar bunları birbirine karıştırır, imanın aslına ve temeline delalet eden nasları, kâmil ve mutlak iman yerine koyar ve: Organların ameli imandan değildir, iman tamamen yalnızca kalptedir, derler. imanın yerinin kalp olduğunu anlatan "Takva buradadır" hadisi ve benzeri naslar bunun örnekleridir.

Veya imanın dünyevi hükümlerini anlatan bazı belgeleri dini gerçeklikleri yönüyle iman yerine koyarlar. İslâmı ikrar eden veya islâmın bazı belirtilerini davranışlarına yansıtan kimseden el çekme, aynı nedenle malının ve kanının güvence altına alınması, hakkında dini bir hükmün düzenlenmesi gerektiğinde müslümana davranır gibi davranmak ve benzeri konuları işleyen âyet ve hadisler gibi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, efendisine: "Onu azad et, o mü'mindir." buyurduğu cariye hadisi de bunun bir örneğidir.

Ya da insanlar yergi ve tehdit ifadeleri bulunan belgeleri uygulama hükümleri yerine koyarlar. Zina eden ve hırsızlık yapanda imanın bulunmadığını anlatan, komşusundan bir kötülüğün gelmeyeceğinden emin olmayan, müslüman kardeşini kendi nefsini sevdiği gibi sevmeyen hakkında gelen hadisler de bunun örnekleridir.

Yahutta bunun aksi bir hataya düşer, hükümleri işleyen dini belgeleri yergi ve tehdit yerine koyarlar. Tıpkı namaz kılanın dinden çıktığını anlatan ve üzerinde sahabenin icmaı bulunan sabit ve açık belgeler gibi. Ancak mürcie bu belgeleri, birer tehdit ve ağır azar şeklinde algılayarak şöyle derler: Namazı terkeden ve bunda ısrar eden, başının kesileceği kendisine bildirilen ve kendisinden tevbe etmesi üç kez istenen, söylenenleri yapmadığı için öldürülen kimse, müslümandır ve ceza olarak öldürülmüştür.[860]

Aynı şekilde-daha önce de geçtiği gibi-mürcie'nin az önce nakledilen belgeleri hakkında bir çok açıklamalar vardır.

Böyle olunca bu büyük temel üzerinde düşünen ve selefin görüşlerini kavrayan kimse kesinlikle bilir ki o, hak olan görüştür. Kendisinde çelişki olmadığı gibi naslardan biriyle diğeri arasında sürtüşme de yoktur. Diğer taraftan halk arasında meydana gelen anlaşmazlıkların nedenlerinden bir çoğu, iman konusundadır. Kendisinin de halkın da hata ve çelişkiden kurtuluşu ancak her konuda selef-i sâlihinin izinden gitmekle gerçekleşir.

İşte mürcie'nin ameli terketmenin mutlaka imanı gidermeyeceği konusunda delil getirdikleri ya da hüküm çıkardıkları belgelerden örnekler ve ehli sünnet velcemaatin onlara cevapları:

860 Bu konuda bazı fakihler, mürcie'ye göre konunun aslını düşünmeden mürcie'ye uymuşlardır.

1-Cariye hadisi ve azad etme hadisi

Muaviye ibn Hakem e's-Sülemi'nin cariyesiyle ilgili hadis ki, onda şu bölümler yer alır: Benim Uhud ve Cüvaniye çevresinde koyun otlatan bir cariyem vardı, bir gün sürünün yanına vardım, baktım ki sürüsünden, bir koyunu kurt kapmış, ben de bir insanoğluyum ve diğerleri gibi üzülürüm. Fakat (öfkemden) cariyeye bir tokat çıkardım.

Olayın ardından Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın huzuruna geldim. Yaptığımı düşündükçe bana ağır gelmeye başladı. Bunun üzerine dedim ki:

-Ey Allah'ın elçisi! Onu âzâd etmeyeyim mi? Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki:

-"Cariyeyi bana getir." Ben de cariyeyi kendisine getirdim. Cariyeye:

-"Allah nerede?" diye sordular. Cariye de:

-Gökte, cevabını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

-"Ben kimim?" diye sordular. Cariye:

-Siz Allah'ın elçisisiniz, diye cevapladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

-"Onu âzâd et, o mü'mindir." buyurdular.[861]

Bu hadisten mürcie'nin delil çıkarma şekli şöyledir:.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyenin imanına ameli şart koşmaksızın tanıklık etmişlerdir. Dolayısıyla iman, sırf ikrarla sabit olur. Öyleyse iman yalnızca sözdür. Hem söz hem amel değildir.

Bunun cevabı da şöyledir:

Hadisin konu edildiği yer, imana bağlı olarak düzenlenen dünyevi hükmün açıklanmasıdır, yoksa dini anlamdaki gerçek imanın açıklanması değildir. Bu açıklama şu âyet-i kerimede ifadesini bulur: **"İnananlar, ancak Allah'a ve peygamberine inanmış, sonra şüpheye düşmemiş; Allah uğrunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmiş olanlardır. İşte onlar doğru olanlardır."** (Hucurât: 15)[862]

861 Müslim, Sahih, No: 537, Müsned, C. 5, S. 447, Neseî, C. 2, S. 14, Ebû Dâvûd, No: 930, Dias baskısı.

862 Âyet-i kerime, arapların kendilerinin mü'min oldukları iddiasında Allahu Teala'nın buna karşı çıkışını tamamlamak üzere gelmiştir. "Siz iman etmediniz fakat müslüman olduk deyiniz." âyet-i kerimesi ise, çünkü onlar gerçek imanı kastetmişlerdi, öyle olunca Allahu Teala onlardan imanı sildi, gerçek anlamdaki kesin imanı değil de onun yerine genel iman anlamındaki hükümlerin kendisine bağlı olarak düzenlendiği islâmı bıraktı, âyet-i kerimedeki geçerli yön de budur.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in birisi için mü'minlerin evlenme, miras paylaşma, kestiğinin yenmesi, cenaze namazının kılınması ve benzeri dış hükümlerine dahildir anlamında mü'min demesiyle, kendisinde gerçek imanın yerleştiğine, mü'minlerin sıfatlarının olgunlaştığına tanıklık anlamında mü'min demesi arasında büyük bir fark vardır. İşte Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd ibn Ebî Vakkas kendilerine:

-Ey Allah'ın elçisi! Falan hakkında ne buyurursunuz?[863] Vallahi ben onu elbette mü'min olarak görüyorum, dediğinde Sa'd'a üç kere:

-"Ya da müslüman" derken, bunu murad etmişlerdi.[864]

Bilindiği gibi bu cariye, ilk iman edenlerden olmadığı gibi imanına tanıklık edilen sahabilerin en faziletlilerinden de değildi. Aksine hadisin anlatmaya çalıştığı asıl gaye, onun bir müslüman olduğundan daha fazla bir şey değildi. Bu da inancını dışa vuran herkes hakkında görünüşe göre verilen bir hükümdü.

Bu ve benzeri cariyeler hakkında gelen diğer hadis ve rivayetler de bu anlama gelmektetir. Bu konuda Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den, Şureyd ibn Süveyd e's-Sakafi'den ve Ansâr'dan tanınmayan bir adamdan hadisler gelmiştir.[865]Hepsinde de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e birisi:

-Benim bir mü'min cariye âzâd etme borcum vardır bu olur mu? diye soruyor ve o cariyenin âzâd etmeye elverişli mü'min bir cariye olup olmadığı hakkında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den görüş istiyordu. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyeyi sorguluyor, sonra:

-"Âzâd edebilirsin, o mü'mindir." veya yalnızca: "Mü'mindir" buyuruyordu. Yani âzâd etmeye elverişlidir, demek istiyordu.

Bu nedenle İmam Ahmed (Allah rahmet eylesin), bu hadise cevap olarak: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her "Mü'mindir" dediği herkes hakkında raviler "Onu âzâd edebilirsin" dememişlerdir, der ve şöyle devam eder: İmam Malik bu şeyh Hilal ibn Aliyyi'd-Din'den: "O, mü'mindir" demediğini işitti. Bazı raviler: "O mü'mindir" demişlerdir. Bu cümle; cariye imanı ikrar ettiğinde onun dünyevi hükmü, mü'minin hükmüdür, yani ona bir müslümana yapılan muamele yapılır, demektir.[866]

863 Yani; diğerlerine verdiğiniz gibi ona neden vermediniz? demek istemiştir
864 Buhari, kitabü'l-İman, C. 1, S. 79
865 Ebû Hureyre'nin hadisi Müsneddedir. (C. 2, S. 291), Şüreyd'in hadisi Müsned'dedir.(C. 4, S. 388, 389), Nesai'dedir.(C. 6, S. 252), Bunları Ebû Davud, Muaviye ibn Hakem'inkiyle aynı yerde tahric etmiştir. (C. 3, S. 587-589) Tanınmayan adamın hadisi de yine Müsned'dedir.(C. 3, S.451) hadisin metni ileride gelecektir.
866 e'l-Hallal, Varak no: 97

Şeyh muhaddis e'l-Elbâni (Allah rahmet eylesin), İmam Ahmed'in bu sözüne açıklama getirerek şöyle der: Rivayetlerdeki fazlalık, yani "O mü'mindir" ilavesi sahihtir, onda tereddüde gerek yoktur, bu da sahihtir, fakat İmam Ahmed'in maksadı rivayetin zayıf olduğuna işaret değildir, o yalnızca mürcie'nin hadisi kanıt olarak göstermede iki yönden yanıldığını vurgulamak istemiştir. Onlar da:

a-Bazı rivayetler o mü'mindir ifadesini içermemektedir, bu da Malik'in rivayetidir, oysa Malik hafıza ve yetenek bakımından sağlamdır. Böylece cevap, tamamen ortaya çıkmaktadır. Soran:

l) Bu cariye âzâd edilmek için mü'min olması şart koşulan cariye yerine geçer mi, diye soruyor, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de cariyeyi sorguladıktan sonra:

- "Âzâd et" sözüyle cevap veriyor. Bu, cariye bu işi için yeterlidir, demektir. Yoksa konunun dini anlamdaki gerçek imanı açıklamakla hiç bir ilgisi yoktur.

b-Bazı rivayetlerde o mü'mindir, ifadesi varid olmuştur. Bunun anlamı; cariye kendisine sorulanı ikrar edince, mü'min hümünü alır, o da, âzâd edilmeye uygunluktur, çünkü hükmün şartı mü'min olmaktır, o da kendisinde gerçekleşmiştir. Bu iman, dışa vurulduğu takdirde dünyevi hükümleri uygulamak için gerekli olan imandır, yoksa dinen aranan gerçek imanın, içi ve dışıyle gerçekleşmesi değildir.

Şeyhülislâm ibn Teymiye şöyle der: Fakat gösterilen bu hadiste onların lehine delil yoktur. Çünkü dünyada İslam'ın hükümlerinin uygulanmasına sebep olan dış görünüşteki iman, ahirette kişiyi mutlu kimseler arasına katan içteki imanı gerektirmez. Çünkü kendilerine "**-İnsanlar arasında öyle kimseler de var ki,** gerçekte **inanmadıkları hâlde, "Biz** de **Allah'a ve âhiret gününe inanıyoruz!" derler.** (Bakara/8) diye söz edilen munafıklar görünüşte mümin idiler. İnsanlarla beraber namaz kılarlar, oruş tutarlar hacca giderler ve savaşa çıkarlardı. Müslümanlar onlarla kız alıp verirler ve karşılıklı olarak miras alırlardı. Nitekim Resulullah döneminde munafıklar böyleydi. Resulullah munafıklara evlilik veya miras gibi konularda küfürlerini açığa vuran kafirler konusundaki hükümleri uygulamamıştır.[867]

İbn Teymiye şöyle devam eder: "Allahu Teala, mümin bir köle azad etmek suretiyle keffarette bulunmayı emrettiğinde, insanların görevi ancak kalbinde iman olduğunu bildiği kimseyi azad etmek değildir. Bu buyruk onlara "Kalbindeki iman olduğunu bildiğimiz kişiler dışındakini öldürün" denilmesine benzer. Bununla birlikte onlara, insanların kalblerini yarmak emri verilmediği gibi, karınlarını yarmaları da emredilmemişti. O bakımdan imanını açığa vuran bir kişiyi gördüklerinde onu azad etmeleri, onlar için caiz olur. Sözü geçen cariyenin sahibi olan kişi, Resulullah'ın "Bu cariye mümin midir?" şeklindeki sorusu, aslında müslüman ve kafiri birbirin-

867 e'l-İman, S. 197-198

den ayırdetmeye yarayan görünürdeki imanını öğrenmek istemeye yöneliktir. Aynı şekilde köle azad etmeyi adamış bir kimsenin, kalbinde iman olduğunu bildiği kimseyi azad etmekten sorumlu değildir. Çünkü bu husus mutlak olarak bilinebilecek bir husus değildir. Hatta yaratıklardan hiçbir kimse, mutlak olarak bunu bilemez. İşte Resulullah yaratıkların en bilgilisi olduğu halde, yüce Allah ona şöyle hitab etmektedir: **"Çevrenizdeki bedevilerden munafık olanlar vardır. Medine halkından da munafıklığı adet edinmiş kimseler vardır ki, sen onları bilmezsin, onları biz biliriz. Biz onları iki defa azaba uğratacağız."** (Tevbe/101) Bunlar hakkında Resulullah, diğer müminler hakkındaki hükümleri veriyordu. Onlardan herhangi birisinin cenazesi oldumu, o cenazenin namazını kılardı. Ona yasak edilen sadece munafık olduğunu bildiği kimsenin namazını kılmaktı. Aksi takdirde insanların kalplerini araştırması ve gizliliklerini bilmesi gerekirdi. Böylesine ise hiçbir insanın gücü yetmez."[868]

İbn Teymiye daha sonra şunları söyler: "Burada Resulullah, sözü geçen cariye hakkında dış görünüşe göre uygulanacak hükümlerin kendisine bağlı olduğu zahir iman konusunu haber vermiştir. Yoksa Resulullah, Sa'd'ın bir kişi hakkında mümin olduğu konusunda şahitlik etmesi üzerine "veya müslüman" dediği sabit olmuştur. Bu kişi de o cariyenin ortaya koyduğu kadarlık bir iman gösterisinde bulunuyordu, hatta daha fazlasını ortaya koyuyordu. Buna göre dünyada insanların müminler hakkında uyguladıkları zahir hükümlerle, ahiretteki sevap ve ceza gibi hükümler arasında fark gözetmek gerekir. Cenneti hakeden bir müminin, bütün kıble ehlinin ittifakı ile aslında da mümin olması kaçınılmazdır. Hatta munafığa mümin deyip de, imanın söylenen sözden ibaret olduğu inancına sahip olan Kerramiye bile, ancak içten gerçek imanın faydasına olduğuna inanırlar.

Kerramiye'ye mensup birisi, onları munafıkları cennet ehlinden kabul ettiklerini nakletmekteyse de bu, onlara yanlışlıkla nisbet edilmiştir. Çünkü onların tartışmaları, adlandırmayla ilgilidir. Yoksa hüküm hakkında değildir. Buna sebep ise, mürcienin imanın parçalanma kabul etmeyeceği ve artmayacağı hususundaki şüpheleridir. İşte bundan dolayı fukaha, keffarette azad edilmesine yeterli olduğu kabul edilen kölede, azami olarak zahiri ameli şart koşmuşlardır. Çocuk için geçerli olup olmayacağı konusunda ise selefin de bilinen ve aynı zamanda İmam Ahmed'den gelmiş iki rivayetin de ifade ettiği şekilde, iki farklı görüş ortaya atmışlardır. Çocuğun azad edilmesinin yeterli olmayacağı söylenmiştir. Çünkü iman söz ve ameldir. Çocuk ise bizzat iman etmemiştir. Onun imanı dünyevi hükümlerde anne-babasına tabidir. Fakat fukahadan hiçbir kimse azad edilecek kölenin içte mümin olduğunun bilinmesini şart koşmamıştır. Çocuğun azad edilmesinin yeterli olacağı da söylenmiştir. Çünkü azad etmek zahiri hükümlerdendir ve çocuk bu konuda anne-babasına

868 e'l-İman, S. 201-202

tabidir. O, onlardan miras aldığı ve üzerine namaz kılındığı gibi –ki mümin olmayanın üzerine namaz kılınmaz- azad da edilir.[869]

Bunun yanında Hallal, İmam Ahmed'den söz konusu hadise cevap olacak bir rivayet daha anlatır. O da bu hadis, yani Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir cariye getirildiği şeklindeki hadis yanında zikredildiği bir gün İmam Ahmed (radıyallahu anh) in şöyle dediğidir: Mürcie bununla delil getiriyor, oysa bu onların aleyhlerine bir delildir. İman sözdür diyorlar, oysa Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyeye: "Şöyle şöyle iman edeceksin." deyinceye kadar cariyeden razı olmamıştır.[870]

Belki de İmam Ahmed bu cevabı, Müsned'de rivayet ettiği Ansar'dan bir adamın siyah bir cariye getirerek Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e:

-Ey Allah'ın elçisi! Benim mü'min bir cariyeyi serbest bırakma adağım var, eğer bunu mü'min görüyorsanız serbest bırakayım, dediğinde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz cariyeye:

-"Sen Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık eder misin? diye sordu, o da:

-Evet, cevabını verdi.

-"Benim Allah'ın elçisi olduğuam tanıklık eder misin? diye sordu, o yine:

-Evet, cevabını verdi.

-"Öldükten sonra dirilmeye inanır mısın? diye sorduğunda o yine:

-Evet, cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

-"Serbest bırakabilirsin." [871] buyurdu, şeklindeki hadisi anlatırken açıklamış olabilir.

İmam Ahmed'in bu sözünün anlamı, bu hadis mürcie'nin aleyhinde bir delildir. Bilindiği gibi mürcie, imanın tek bir bütün olduğunu ve artıp eksilmeyeceğini savunur, oysa hadiste Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyeye birden çok şey sormuştur, bu da ikrarın bir kaç tür ve adedinin olduğunu gösterir. Öyleyse ikrar bölünebilir, aynı şekilde imanın hepsi de öyledir.

Mürcie'nin sözüne göre cariyeye:

869 e'l-İman, S. 203-204 Bunu anlatan şeylerden biri de Ebû Davud'un söz konusu olan üç hadisi kitabının iman konusuna değil de iman ve adaklar bölümüne almasıdır. Çünkü hadislerin yeri orasıdır.
870 Varak no: 97
871 Müsned, C. 3, S. 451

-"Sen mü'min misin? diye sorması, onun da:

-Evet, demesi ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de:

-"Onu serbest bırak" ve benzeri sırf ikrarın meydana geldiğini gösteren cevaplarla Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yetinmeliydi. Çünkü ikrar daha önce ayrıntılı olarak açıklandığı gibi mürcie'den bazılarına göre imanın yarısı, bazılarına göre imanın şartı ve son dönemdeki mürce'nin çoğuna göre de sırf bir belirtidir.

Ancak imanın bir aslı, bir de olgun hali olduğuna, ikrar sayesinde cariyede imanın islâma girmeye yeterli aslının bulunduğu ortaya çıktığına ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sorulan hüküm onunla gerçekleştiğine göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyenin mü'min olduğuna karar vermiştir.

İmanın bu kadarı tür ve adede ayrıldığına göre olgunluk derecesindeki gerçek iman, nasıl olur da tür ve adede ayrılmaz? Kaldı ki, bu hadiste gerçek imanla ilgili soru ve cevap yer almamıştır. Bunu öğrenmek, vacip olan imanın tüm dallarıyla ilgili sınav yapmayı ve sonuçta kişinin, iman konusunda içinin de dışı gibi olduğunu anlamayı gerekir. İşte şeyhülislâmın dediği gibi imkânsız olan da budur.

Böylece anlaşılıyor ki, mürcie'nin gerçek imanın sırf ikrar ve tasdikten ibaret olduğu savı iflas etmiştir ve bu hadis, mürcie'nin lehinde değil aleyhinde bir delildir.

Bu ve benzeri diğer hadisler, durumu henüz belli olmayan birinin islâmın hükümlerine dahil olup olmadığının, kendisine müslüman mı kâfir mi denileceğinin anlaşılması için yapılan birer sorgulamadır.

Hem sünni hem de mürcie'ye mensup tüm fakihlerce bilinmektedir ki, bir kimse islâmın giriş kapısını araladığında-ki bu, şehadet kelimesini söylemektir-islâma girdiğini ve hükümlerine bağlandığını ilân eder. İmanın bu kadarı beraberinde insana bazı görevler yükler. Bu nedenle mutlaka vacip olan imanı yerine getirmelidir. Yani imanın vacip olan diğer dallarını eyleme dökmelidir. Bunların en önemlileri de-namaz, oruç, hac ve zekâttan oluşan-dört rükundur. Herkesin huzurunda bunları yapmaya zorlanır, örneğin namaz kılmaktan kaçındığı ve bunda ısrar ettiği takdirde kişi öldürülür. Bu öldürme ya selef mezhebine göre dinden çıkma nedeniyle ya da mürcie ve son dönem fakihlerinden onlara uyanlara göre ceza infaz nedeniyle olur.

Soru: Bu cariyenin o ikrarın gereklerini yerine getirmediğini ve örneğin namazı kılmamakta ısrar ettiğini kabul etsek, acaba Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ilk ikrarıyla bırakır ve ona müslüman adını verir miydi? Şüphesiz ki bu, ameli terkedende imanın varlığı konusunu tartışma meselesidir, yoksa müslüman olduğunu gösteren davranışlar sergileyen birinin müslümanlığına karar hükmü değildir.

Evet, bu hadis ve benzerleri, bir kimsenin müslüman olduğuna karar vermek için özel şartlar arayan eski ve yeni hariciler için bir kanıt olabilir. Gerçekte bu şartlar, müslüman ülkesinde müslümanlığını gösteren ve bu noktada herhangi bir eksiklik hissettirmeyen biri hakkına karar vermek bir yana dinden dönen birinin tevbesinin kabul edilmesi ve müslüman olduğuna karar verilmesi içindir, yoksa aslında kâfir olan birinin müslüman olması için değildir. Bu düşüncenin temelinde haricilerin, müslümanlığını kesin olarak bildikleri dışında insanları en başından kâfir sayma görüşleri yatar. Geriye şunun söylenmesi kalmıştır:Eğer hadiste mürcieye mensup fakihlerin bir şüphesi varsa: İman sırf kalple tasdikten ibarettir ve kalple tasdik eden Allah katında kurtulmuştur, diyen cehmiye, eş'ariye ve mâtüridiye gibi aşırı mürcie'nin hadiste asla şüpheleri yoktur.

Aksine hadis, aleyhlerinde bir kanıttır. Zira dünyada da âhirette de iman hükümlerinden hiç biri sadece kalple tasdik üzerine düzenlenmez. Eğer Kerramiye imanın ikrar olduğu noktasında bu hadisi mezheplerine delil olarak gösterselerdi, bu durum mürcie'den daha çok akla yatkın olurdu. Bizler kerramiye mezhebinin geçersizliğinde görüş birliğine varmışken, bu sayede mürcie mezhebinin geçersizliği daha fazla ortaya çıkmıştır. Özellikle arap dilinde tasdik, diliyle tasdik ettim demeye verilen isimdir. Ama bir işin doğruluğuna dille söylemeksizin kalple bağlanmak, arap dilinde tasdik olarak adlandırılmaz.[872]

2-Cehennemiyyin hadisi ya da şefaat hadisi

Bu, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetine şefaat edeceğini ve Yüce Allah'ın kullarına acıyarak kalbinde zerre kadar imanı olanları cehennemden çıkaracağını anlatan hadistir. Bunların en açık sözlü olanı, Ebû Saîd e'l-Hudri'nin rivayetlerinden birinde yer alır ve şöyledir: Allah : Melekler şefaat etti, peygamberler şefaat etti, mü'minler şefaat etti, geriye merhametlilerin en merhametlisinden başka hiç kimse kalmadı, buyurur, ardından cehennemden bir avuç ateş alır, onun içinde hiç bir amel işlemeyen ve kömüre dönüşen bir topluluk, cehennemden çıkar. Daha sonra onları cennetin girişindeki nehirlerden biri olan ve adına hayat nehri denen nehire atar, sonunda bataklıktan çıkan tane gibi nehirden çıkarlar.

Ebû Saîd e'l-Hudri der ki: Nehirden inciler gibi çıkarlar, boyunlarında mühürler vardır, cennetlikler onları tanırlar, ve haklarında bunlar, hiç bir ameli olmadan ve önceden hiç bir hayrı bulunmadan[873] Yüce Allah'ın serbest bıraktıklarıdır, derler.[874]

Bu, Müslim'in hadisi rivayetlerinden biridir. Müslim bu hadisi Ebû Saîd, Enes ve Ebû Hureyre'den çokça rivayet ettiği halde Müslim'in Sahih'inde hadisin bu

872 Burada İmam Ahmed'e verilen üç cevap vardır. Bunları Hallal, 97 nolu varakta açıklamıştır.
873 Buhari'nin rivayet ettiği hadisler de bunu açıklar. C. 13, S. 422
874 Müslim, hadis no: 302

sözcüklerle rivayeti yer almaz. Ancak cennetliklerin sözü, yani; yapılmış hiç bir amelleri olmadığı halde Allah onları cennete koydu cümlesi, Atâ ibn Yesâr kanalıyla Ebû Saîd'den yaptığı bir rivayetinde görülür.[875]

Ama İmam Ahmed, Ebû Hureyre, Enes, Ebû Saîd, Câbir ve Huzeyfe[876] kanalıyla bu hadisi kısa ve uzun olarak rivayet etmiştir. Hadisi bu sözcüklerle rivayet etmemiştir. Ancak yine Atâ ibn Yesar kanalıyla Ebû Said'den rivayet ettiği hadis bunun dışında kalır.

Hadisle delil getirme şekli şöyledir:

Allah, sırf tasdikle gelen, hiç bir amele sahip olmayan bir topluluğu cehennemden çıkardı sözü, ehli sünnet velcemaatin dediği gibi amelin imandan bir öge olmadığını gösterir, çünkü öge, bütün yok olmadıkça yok olmaz, bunlar için iman gerçeği kalıcıdır, hatta içlerinden biri, onların kalbi imanla dolup taşmaktadır, demiştir.[877]

Bu kanıta bir çok yönden cevap verilebilir. Bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a-Bu hadis, imanın artup eksildiği savlarında mürcie'nin aleyhine olan delillerdendir. Zira onlar bu hadisi olduğu gibi almak yerine, işlerine gelecek şekilde yorumluyorlar. Hadisin baş kısmını reddedip son kısmıyla delil getirmek, bir zorlamadır. Bununla birlikte onların yararlandıkları son kısım, sadece rivayetlerden birinde mevcuttur.

Daha önce de açıklandığı gibi mürcie, iman bir bütündür, artmaz ve eksilmez, insan, hiç bir iyilik yapmasa da onun imanı kusursuzdur, oysa hadis, onların savundukları tezlerini en açık şekilde çürütmektedir. İmam Buhari, "İman sahiplerinin amelde birbirinden üstünlüğü" bölümünde senedini Ebû Said'den alarak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştırdığı hadiste şöyle der: "Cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme girerler, sonra Allahu Teala şöyle buyurur: "Kalbinde hardal tanesi kadar iman olan kimseleri cehennemden çıkarınız." Bunun üzerine onları kararmış şekilde cehennemden çıkarıp hayat nehrine atarlar, böylece selin milinde bitki biter gibi biterler.[878]

Yine Buhari "İmanın artması ve eksilmesi" bölümünde şöyle der: Enes'ten rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Lâ ilâhe

875 Buhari, C. 13, S. 422

876 Bkz. Müsned, C. 2, S. 276, 534 Ebû Hüreyre ve Ebû Said kanalıyla ve C. 3, S. 56, Ebû Said'den kısaltılarak, C. 3, S. 144, Enes'ten, C. 3, S. 325, Câbir'den, C. 5, S. 91, 402, Huzeyfe'den kısaltılarak, en son olarak anılan Atâ'dan, C. 3, S. 94

877 Bunu söyleyen Ebû Hamid e'l-Gazâli'dir, Zebidi de ona tabi olmuştur. Şerhü'l-İhya, C. 5, S. 243, Bunu dille söylemeyen için söylemiştir. Ama konuşan ve tasdik edenin dinden çıktığını söyleyen mutezile mezhebidir.

878 -C. 1, S. 72,

illallah deyip de kalbinde bir arpa tanesi ağırlığınca iyilik bulunan cehennemden çıkarılır, Lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde bir buğday tanesi ağırlığınca iyilik bulunan cehennemden çıkarılır, Lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde bir zerre ağırlığınca iyilik bulunan cehennemden çıkarılır." Daha sonra başka bir rivayette de "iyilik" yerine "iman" yer alır. [879]

Bu hadisle de yine Ebû Bekir ibn Huzeyme, iddia edildiğine göre insanların ancak organların imanı olan bedensel ibadetlerde birbirinden üstün olabileceğini, kalbin imanı olan tasdik ve dilin imanı olan ikrarda ise eşit olacaklarını kanıtlamaya çalışmıştır.[880]

b-Bu hadisin çoğu rivayetlerinde bu fazlalık yoktur. Belki de bu hadis cehennemiyyeler'in, namaz kılanlardan ve amel edenlerden olduklarını açıklamaktadır. Namazı terkedeni dinden çıkmakla suçlama konusunda bu rivayetlerle bu belgeleri biribirine eklediğimiz zaman, bu fazlalık bu hadisin namazı terkedeni dinden çıkmakla suçlamaya ters düşmesine engel değildir. Buna göre hadisin, çelişme, tercih etme ve bir araya gelme konularından bilindiği şekilde sahih ve açık belgelere ters düşen dini metinlerin anlaşıldığı gibi anlaşılması gerekir.

İlk olarak tercih yönünden şunlar söylenebilir:

Kendilerinde bu fazlalık yer almayan rivayetler, alanlara göre tercihe daha layıktır. Çünkü fazlalığın yer almadığı rivayetler hem sayıca daha çok, hem de "cennete yalnızca mü'min olan girecektir" ve "iman, söz ve ameldir" şeklindeki kesin ilkelere daha uygun düşmektedir.

Örneğin Ebû Hureyre (radıyallahu anh) nin rivayet ettiği hadisin metni şöyledir:

"Allah kullar arasında hüküm vermeyi sona erdirdiği ve rahmetiyle dilediklerini cehennemden çıkarmayı murad ettiği zaman meleklere, şehadet kelimesini söyleyen ve Allah'a şirk koşmayanlar arasından merhamet etmek istediklerini cehennemden çıkarmalarını emreder. Melekler onları secde izinden tanır, ateş insanoğlunu yer, ancak secde izini yemez, Allah secde izini yemesini ateşe yasaklamıştır, kömürleşmiş şekilde ateşten çıkarılırlar, üzerlerine hayat suyu dökülür, o suyun altında sel çamurunda biten tohum gibi filizlenirler.[881]

Bu, Buhari ve Müslim'in üzerinde ittifak ettikleri bir rivayettir. Tabiilerin ileri gelenlerinden Said ibn Müseyyeb, Buhari'nin ezan konusunda aktardığı bir hadisin rivayetinde, Atâ ibn Yezid'le birleşir. Güzel ittifaklardan biri de, tabii bir ravi olan aynı Müseyyeb'in, Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den aktardığı bir hadisi tamamladıktan sonra şöyle demesidir:

879 Bkz. C. 1, S. 103
880 -Tevhid, S. 294
881 Buhari, C. 11, S. 445, (Kitabü'r-Rikak), C. 13, S. 420 (Tevhid), Kitabü'l-Ezan, Müslim, hadis no: 299_

Ebû Saide'l-Hudri, Ebû Hureyre (radıyallahu anh) ile otururdu, Ebû Hureyre'nin hadisinde hiç bir değişiklik yapmamıştı. Müslim'in rivayeti Ebû Hureyre'nin hadisine tıpatıp uygundu. Ebû Hureyre hadisin sonundaki (Bu senindir) ve (Beraberinde bir o kadarı da) ifadesine geldiğinde, Ebû Said, ben Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'tan: Bu ve bunun on misli senindir dediğini işittim, dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre ben: Beraberinde bir o kadarı, olarak ezberledim, dedi.

Buhari ve Müslim'in Tevhid bölümünde aktardıkları hadiste, Ebû Hureyre rivayet ettiği hadisin: Allah o adama (beraberinde bir o kadarı da senindir) buyurdu, kısmına gelince, Ebû Said: Ey Ebû Hureyre! Orası (beraberinde benzeri on tanesi daha) şeklindedir dedi. Bunu işiten Ebû Hureyre: Ben yalnızca (o senindir ve beraberinde bir o kadarı daha senindir) buyurduğunu ezberledim, dedi. Tekrar Ebû Said: Tanıklık ederim ki, ben Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'tan (bu senindir ve benzeri on tanesi daha senindir) sözünü ezberledim, dedi.

İşte bu rivayeti tercih ettiren sebep budur. İki sahabinin aynı rivayette birleşmeleri, tabii'nin Ebû Said'in değiştirme yapmadığını açıklaması veya Ebû Said'in, anılan kısmın dışında Ebû Hureyre'ye karşı çıkmamasıdır. Buna göre Ebû Hureyre'nin katında, rivayetini Atâ ibn Yesar ibn Ebi Said'in tek başına rivayetine tercih ettirecek fazladan bir bilgi vardır. Özellikle Buhar'nin ezan bölümündeki rivayetinde olduğu gibi kendisiyle Said bin Müseyyeb, bazen bu noktada birleşmektedir.

Bunu destekleyen hususlardan biri de, Atâ ibn Yesar'ın Buhari'de yer alan kendi rivayetinde hadisin, (hiç bir iyilikte bulunmayanlar) kısmına karşı çıkmamasıdır. Atâ'nın metni şöyledir: ".. Siz benim için gerçeği öğrenmekte en katı istekte bulunanlar değilsiniz, sizin için gerçek ortaya çıktı. Sizler, Cebbar olan Allah için kimin güvende olduğunu öğrendiniz. Kendilerinin kurtulduklarını görünce, kardeşleri hakkında şöyle diyecekler: Rabbimiz (onlar) bizim, birlikte namaz kıldığımız, birlikte oruç tuttuğumuz ve birlikte ibadet ettiğimiz kardeşlerimizdir. Bunun üzerin Allah : "Gidiniz, kalbinde bir dinar büyüklüğünde iman bulduğunuz kimseleri (cehennemden) çıkarınız." buyurur. Yüzlerini (yakmayı) cehenneme yasaklar. Onların yanlarına giderler, (görürler ki) bir kısmı ayaklarına kadar, bir kısmı da uyluklarının yarısına kadar ateşte kaybolmuş durumdadırlar. Tanıdıklarını çıkarır ve sonra dönerler. Bunun üzerine Allahu Teala: "(tekrar) gidiniz, kalbinde zerre kadar iman olan kimi bulursanız çıkarınız." buyurur. Onlar da kimi tanıdılarsa çıkarırlar.

Ebû Said der ki: Bana inanmıyorsanız: **"Allah zerre kadar haksızlıkta bulunmaz, ama bir iyilik olursa onu katlar."** âyetini okuyunuz. Peygamberler, melekler ve mü'minler şefaat ederler, Cebbar olan (istediğini yaptıran) Allah şöyle buyurur: "Geriye Ben'im şefaatim kaldı. Ateşten bir avuç avuçlar, (içinde) kömürleşmiş topluluklar çıkar. Cennetin girişindeki nehirlerden birine atılırlar, bu nehrin adına hayat suyu denir, o nehrin iki kenarında selin bataklığında biten bitki gibi biterler.."

Sonra cennetliklerin daha önce geçen: Bunlar Rahman'ın serbest bıraktıklarıdır, yaptıkları hiç bir amel ve işledikleri bir hayır olmaksızın onları cennete koymuştur, şeklindeki sözlerini anlatır.[882]

Burada amelin olmadığına delalet eden şeyi reddetmemiş, ancak cennetliklerin sözlerine ters düşmüştür. Hadiste de görüldüğü gibi onlar, cehennemdekilerin yaptıklarının görünen yanına göre hareket etmişlerdir. Hadisteki ifade: "Tanıdıklarını çıkarırlar" şeklindedir. Bu durumda tanımak, eğer dünyadaki amellerine göre olsaydı, açıktır ki, mü'minleri kendilerinde bir iyilik bulunmayan kimseler olarak tanıyan insanlar da vardır. Eğer-diğer rivayette olduğu gibi-alınlarındaki secde izine göre olsaydı, bazı namaz kılanlarda namazı kötü kılma, yerine getirmede aşırı derecede ihmalde bulunma gibi mü'minlerde görünen bir belirtisi bulunmayan hususların olması akla uzak değildir. Tabiidir ki, her şeyin en iyisini bilen yalnızca yüce Allah'tır.

Ama hadisin başka sahabelerden gelen diğer rivayetlerinde ve Ebû Said'in bunun dışındaki rivayetinde kurtarılan cehennemliklerin amel etmediklerini gösteren bir ifadeye raslanmaz. Aksine açıkça gördüğümüz gibi onlar namaz ehlindendirler.

Buna göre her na kadar bu rivayetin korunmamış olduğunu söylemesek bile mutlaka esaslara ve diğer belgelere uygun olarak tahric edilmesi ve yönlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Ebû Bekir ibn Huzeyme'nin (Allah rahmet eylesin) söyledikleri de bu kabildendir. O şöyle der: Bu sözler, yani hadisteki "hiç bir iyilikleri olmayan" ifadesi, arapların mükemmel olmadığı ya da eksikliği olduğu zaman bir şeyden o ismi atması kabilindendir. Bu esasa göre o ifadenin anlamı, hiç bir zaman mükemmel ve eksiksiz bir amel yapmadılar, demektir. Yoksa üzerlerine vacip olanı ve emrolunduklarını yapmadılar demek değildir.

Ebû Bekir, sözlerini şöyle sürdürür: Ben bu anlamı kitabımın bir çok yerinde açıkladım.[883]

Ben de diyorum ki: Bu yönlendirmeye namazını doğru kılmayan kimseye Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "Dön ve (yeniden) kıl, sen (namaz) kılmadın."[884]buyurması tanıklık eder. Burada Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), adam namaz kıldığı halde kılmamış saymıştır, bundan maksat namazın sağlıklı olarak yerine getirilmediğini vurgulamaktır. Bununla Ebû Ubeyd, böyle bir konuda delil getirmiştir.[885]

882 -Buhari, C. 13, S. 421-422
883 Tevhid, S. 309
884 Buhari, C. 2, S. 277
885 Bkz. iman, S. 41 vd.

Bunun gibi yüz kişiyi öldüren kimse hakkındaki hadiste gelen: "O, hiç bir iyilik yapmamıştı."[886] İfadesi de eksikliğe tanıklık eder. Çünkü adam o iyi bölgeye yönelmiş, varamadan vefat etmiş, azap melekleri hiç bir iyilik yapmadığını görmüş, çünkü o tevbeye yönelmekten başka bir şey yapmamış, sırf tevbeye yönelmesinden dolayı Allah, azap melekleriyle rahmet melekleri arasında adamın bulunduğu yerin yakınlık durumuna göre karar vermiş ve merhametiyle adamı yakın olduğu tarafa katarak cennetliklerden saymıştır. Yoksa adam helak olacaktı.

Allah'tan korktuğundan dolayı aile efradına ölümünden sonra kendisini yakmalarını vasiyet eden adamın hadisi de böyledir. Onda da: "Hiç bir iyilikte bulunmamış olan adam, çoluk çocuğuna: 'öldüğünde kendisini yakmalarını' söylemişti" İfadesi yer alır. Aynı ifade Müslimde de mevcuttur.[887]

Hadisi daha sonra gelen: "Adam kendine kıydı, ya da bir kul kendine kıydı" şeklindeki rivayet tefsir etmektedir. Bunu destekleyen hususlardan biri de, cehennemliklerle ilgili bu hadisin bazı rivayetlerinde cehennemden en son çıkarılan olması bakımından, bu adamın cehennemliklerden olduğu yolundaki bilgidir.[888]

İkinci olarak birleştirme yönünden:

Bu yönün izahına geçmeden önce diyoruz ki: Bir araya gelmenin gereği sağlıklı delil elde etmektir. Böyle olunca bu hadis, genel olarak mürcie'nin isbatlamaya çalıştığı hususta, yani; imanın sırf tasdikten ibaret olduğu konusunda delil olmaya elverişli midir?

Cevap:

Mürcie'nin aşırılarını alırsak, yani; imanın yeri tamamen kalptir, dolayısıyla iman, eş'ariye, matüridiye ve zahiriye mezheplerinde genel olarak benimsendiği gibi kalbin ve diğer organların amelleri değil, kalbin tasdikidir. Daha önce de bazılarından aktardığımız gibi bir kimse kalbiyle tasdik ederse, diliyle söylemese de âhirette Allah katında kurtulur, diyenlerin hiç bir şekilde delilleri yoktur. Çünkü hadisin rivayetleri, cehennemliklerin Allah'tan başka ilâh olmadığına tanıklık edenlerden olduğuna dair kesin esaslardan olması bir yana, kâfirin kesinlikle cennete girmeyeceğine ve ona hiç bir şekilde şefaat edilmeyeceğine, ayrıca şehadet kelimesini söylemekten kaçınanın mü'min olmadığına, daha önce de aktarıldığı gibi bu hükmün dünyayla ilgili konularda değil âhiretle iligili konularda da geçerli olduğuna dair icmaın bulunduğu da sabittir. Buna göre açık yanılgılardan biri de, Ebû Hâmid e'l-Gazâli'nin hadisteki: "Kim ki, kalbinde zerre kadar iman olursa" ifadesini, kendisine şehadet kelimesi

886 -Müslim, H.No: 2766
887 Buhari, C. 13, S. 466, Müslim, H. No: 2765
888 Bkz. Fethü'l-Bâri, C. 11, S. 313

teklif edilen, ancak bunu erteleyen ve o sırada vefat eden kimsenin durumunun, namazdan kaçınanın durumu gibi olabileceğine kanıt olarak kullanmak istemesidir. Bu durumda şehadet getirmekten kaçınan cehennemde ebedi kalmaz.[889]

Böyle bir ihtimal, icma'ya ters düşmez. Şehadet kelimesinden kaçınanı namazdan kaçınanla karşılaştırmak bir kaç yönden geçersizdir:

a-Şehadet namazdan çok daha önemlidir. Çünkü namaz da diğer ibadetler de şehadet kelimesi söylenmeden geçerli değildir.

b-Namazdan kaçınanın dinden çıktığı yönündeki icma, sahabenin uygulamasıyla sabittir.

İçinde: "Kalbinde bir arpa ağırlığında iyilik bulunduğu halde lâ ilâhe illallah diyen, cehennemden çıkarılacak.." ifadesi bulunan Enes rivayetini daha önce açıklamıştık. Buna göre "Lâ ilâhe illallah" sözü mutlaka gerekli olan bir sınırlamadır. Yoksa hadisin hiç bir iyiliği bulunmayan herkesi içerdiğinin söylenmesi doğru olmaz.

Ancak bazılarının buradaki sözden maksat gönülden (veya içinden) söylenen sözdür, şeklindeki tezleri, bozuk yorumlardan biridir.[890] Çünkü sözün, gönülden ve içten söylenen söze yorulması geçerli değildir. Ancak söz, gönüldenlik veya içtenlikle kayıtlanırsa o zaman durum değişir. Ama böyle bir kayıt bulunmazsa, bütün aklı başında kimseler katında bu yorum imkânsızdır. Bu husus ortaya çıkınca, artık bu rivayette bir kanıt kalmamıştır. Ancak iman iki ögeden oluşur. Bunlar; söz ve ikrardır, diyen mürcie'ye mensup fakihlerle, namazı terkeden cehennemde ebedi kalmaz, diyen bazı bilginler için durum değişir. Öyleyse bu takdirde namazı terkeden, dinden çıkaran bir inkârla kâfir değildir.

Konuyla ilgili tartışma bu noktaya (namazı terkedenin dinden çıkaran türden inkârla kâfir olup olmadığı noktasına) indirgeniyor, anlaşmazlık konusu bir adam şehadet kelimesini söylediği halde hiç bir iyilikte bulunmasa da mü'min sayılacak ve cennete girecek mi? sorusuyla genişliyor.

Şüphesiz ki ehli sünnet velcemaat'in ilkeleri,-son dönem bilginleri tereddüt etse de-buna izin vermez.[891] Bu durumda biz bu rivayeti kesinlikle reddetmesek ve namazı terkedenin dinden çıktığı yönünde bilinen icmayı delil olarak göstersek, bu rivayetle o ilkeleri şöyle diyerek bir araya getirmek mümkündür:

889 Bu görüşü Gazâli'den nakli Fetih'te yer almıştır. C. 11, S. 430

890 Bkz. Fethü'l-Bâri, C. 1, S. 104

891 Şevkâni ve bizim şeyhimiz Allâme Muhammed Emin Şenkiti gibi. Bkz. Neylü'l-Evtâr, C. 1, S. 364-377, Ezvâü'l-Beyan, C. 4, S. 322-348 bu görüş namazı terkedenin hükmü hakkındadır, genelde ameli terkedenin hakkında değildir. Namazı terkedenin kâfir olmadığını savunanın görüşü açıklanırken bunların biribirinin ayrılmazı olmadıkları da geçmişti.

Şüphesiz ki bu rivayetler, sabit ilkeye ters düşmeyen, âhiretle ilgili bilmediğimiz gayb haline özgüdür. Genel ilkeye ters düşen delildekinin amacı ise, aksine genele tahsis edilmiş olmaktır.

Tek başına şu rivayet bile bunu kanıtlar. Görmüyor musunuz? Müslim'in metninde şöyle diyor: Mü'minler diyorlar ki: Rabbimiz, onlar da bizimle namaz kılıyor, oruç tutuyor ve amel ediyorlardı. Bunun üzerine Allahu Teala mü'minlere onları çıkarmaları için izin veriyor. İşi bitirip Allahu Teala'ya: Rabbimiz cehennemde iyilik yapan hiç kimseyi bırakmadık, dediklerinde hiç kimsenin bilmediklerini çok iyi bilen ve noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah geliyor, hiç kimsenin imanını bilmediği, mü'min olduğuna hükmetmediği ya da kendilerinde cennetlik olan mü'min kardeşlerinin tanıyacağı secde belirtisi bulunmayan nice toplulukları çıkarıyor.

Câbir'in Müsneddeki rivayetinde olduğu gibi Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ben şimdi bilgi ve rahmetimle çıkarım. Câbir diyor ki: Daha önce çıkardıklarının kat kat fazlasını çıkarır.[892]

Bu durum ne dünyada ne de âhirette bilebileceğimiz türden olan özel bir gayb hali olunca, bunun bilgisini gaybları çok iyi bilen Yüce Allah 'a bırakıyor ve ona karşı çıkmıyoruz. Namazı terkedenin öldürülmesiyle ilgili açık delillerden hareketle bunu bir dinden çıkma olarak biliyoruz. Namazı terkedene dinden çıkanların hükmünü infaz etmek, kanıtı mevcut ve uygulamakla emrolunduğumuz şeylerdendir. Ancak insanların kalbini yarmak ve cehennemliklerden olup olmadığı ihtimalini bilmek, emrolunduğumuz şeylerden değildir.

Eğer ihtimaller veya özel durumlar uğruna dış görünüşe göre hükümler uygulamayı ve kesin kanıtların ifade ettiklerine inanmayı bırakırsak, o zaman ortada ne ilkemiz kalır ne de dinimizden herhangi bir şeyi yürürlükte tutabiliriz.

İmanın söz ve amelin birleşmesinden oluştuğunu bir kural ve ilkeyle bozmaksızın bu rivayetin ifade ettiği özel durumun nasıl ve nedenini açıklamamız zor olmayacaktır. Bunu da şöyle diyerek yapabiliriz:

Bileşik halde bulunan bu imanın kökü kapte, görünen parçası ise organlardadır. Kalpteki kökün güçlülüğü oranında organlardaki parçanın da güçlülüğü söz konusudur. Bazen bu kökte zayıflama görülür, hatta zerre miktarına kadar iner, bu da hadislerin dile getirdiği imanın en düşük sınırıdır. Bununla cennetliklerin bildiği ve tanıdığı imanı kastediyorum.

Ancak bu durum, insanda Yüce Allah'ın bilebileceği türden bundan kat kat daha az imanın olmamasını gerektirmez. Zayıflığın bu derecesinde bulunan bu iman ise,

892 Müslim, C. 3, S. 325

sahibini hiç bir iyilik yapma yönünde harekete geçirmez.[893] Bu durum, daha önce açıklanan ana ilkeye ters düşmez. O da; kalbin imanı organların imanını gerektirir ve dini anlamdaki iman gerçeği bu ikisinden oluşur, şeklindedir. Çünkü bu iman zayıflığı sonradan ortaya çıkan, daha önceki örneğe göre -ki, orada iman gerçeğinin söz ve amelden oluşmasını, insanın ruh ve cesetten oluşmasına benzetmiştik- hükmen ölü sayılan kayıp kimsenin durumuna benzer. Onda insanların hissedemeyekleri derecede zayıf bir hayat belirtisinin bulunması, hakkındaki hükmü değiştirmez.

Bu durumda canlı ve sağlıklı olanların hükümlerini, bunun gibi sıradışı bir durumun hükmüne ya da hayat ve canlılar hakkında bilinen belirli hadislere ters düşen hükümlere uydurmayı savunan hiç kimse çıkmaz.

Bu noktadan özetle, ana ilkelerin ifadelerinin genelliğini koruyarak şu hedefe ulaşabiliriz: Bazı özel durumlar olabilir ki, onlarda amel cinsini ya da namazı terkedenler, cehennemde ebedi kalmayabilir veya cehenneme hiç girmeyebilirler.

İslâm dinine mensup olanlara baktığımız zaman, bu özel durumları kendilerine uygulamak mümkün olan kimseleri mutlaka buluruz. Örneğin:

a-Uzak ülkelerde ve ıssız adalarda yaşayanlar, kendilerine islâmın yalnızca adından başkası ulaşmayanlar bunlardandır. Bulundukları bölgeler dini bilgiden yoksun ve oralarda şirk yaygındır. Bunlar dinden habersizlerdir ya da öğretecek kimseden uzak dururlar. Dolayısıyla dinin hükümlerinden hiç birini bilmezler. Bunun sonucu olarak aralarında mazur görülecekler de cezalandırılacaklar da mevcuttur.

Cezalandırılacaklar da derece derecedir. Bazıları bir kerede islâmın hükmünden çıkarıldıkları gibi bazıları cehennemde ebedi kalmazlar.. böyle böyle gerçek yönünü yalnızca gaybları bilen Allah'ın bildiği bir çok dereceler vardır.

b-Cehalet yaygınlaştığı ve din ortadan kalktığı sırada görülecek olan âhir zamanda insanların şerlilerinden bazıları. Merfu olarak gelmiş olan Huzeyfe hadisi bu konuyu ele alır ve şöyledir: "Elbisenin süslerinin solduğu gibi islâm silinir, öyle ki namaz nedir, sadaka nedir, kurban nedir bilinmez, bir gecede Allah'ın kitabındaki yazılar uçar gider, yeryüzünde ondan bir tek âyet kalmaz, hayatta olan yaşlı ve ihtiyarlar gurubundan insanlar, bizler atalarımızı: Lâ ilâhe illallah, der bulduk, bizler de diyoruz, derler.

Sıla bin Züfer Huzeyfe'ye şöyle dedi: Eğer oruç nedir, sadaka nedir, kurban nedir, bilmiyorlarsa "Lâ ilâhe illallah"ın onlara ne faydası olacak? bunu üç kez tekrarladı ve

893 Ancak daha önce de açıklandığı gibi bu kimse sadece şehadet kelimesini söyler.

üçünde de Huzeyfe ona arkasını döndü. Sonra üçüncü de Sıla'ya dönerek: Ey Sıla! Bu onları cehennemden kurtarır, diye cevap verdi.[894]

Öyleyse Huzeyfe'nin dediği gibi-Allah'tan âfiyet dileriz-âhir zamanda yaşayanlar için şunu diyebiliriz: Lâ ilâhe illallah, onları cehennemden kurtaracaktır. Çünkü o zaman en kötü zamandır ve o zamanda bundan (tevhidden) başkasını bilmeyeceklerdir.

Fakat hiç kimse onların bir kere de olsa cehenneme girmeyeceklerini veya onların, mü'minlerin tanıyamadıkları cehennemliklerden olmayacaklarını kesin olarak söyleyemez. Onları yalnızca Allah bilir ve cehenneme girdikten sonra kendilerine merhamet ederek oradan çıkarır. Âhir zaman insanlarının tümünün veya çoğunun daha çok cehennemliklere yakın oldukları düşünülür. Bunun nedenleri de; yaratıkların en kötüleri olmaları, namaz ehli olmamalarından dolayı alınlarında secde izi bulunmayışı ve bu yüzden mü'minlerin cehennemde kendilerini tanıyamamaları, ayrıca Allah'ın serbest bıraktıkları kimseler olmaları ve hiç bir iyi işleri yokken Allah'ın kendilerini cennete koymasıdır. Yüce Allah, her şeyin en iyisini bilendir.

Bu hadis, özel bir kurtuluşa delalet ettiği kadar asıl ve kurala da delalet etmektedir. Görmez misin ki tabii, tuhaf buldu ve sahabiye sormakta ısrar etti. Bunun nedeni tabiilerin, sahabelerin (radıyallahu anh) ameli terkedenin mü'min olmayışında ve dünyada mü'minlerin kılıncından, âhirette de âlemlerin Rabbinin azabından kurtulamayacağında icmalarının bulunduğunu bilmelerinden başka bir şey değildir. Yine de her şeyin en iyisini bilen yüce Allah'dır.

3-Atıf:

Mürcie, eserlerinin çoğunda, amelin imandan olmadığına delil olarak, Kur'an'da bir çok yerde amelin iman üzerine atfolunmasını göstermekte ve: Matuf, matufun aleyhten başkadır, bu başkalık ve farklılık da, amelin imandan olmadığına delildir, demektedir.

Ehli sünnet velcemaatin buna verdiği cevap, kısaca şöyledir:

İman, Allah kelâmında mutlak (bağımsız) olarak ve amellere yakın olarak gelir.

Mutlak olarak geldiğinde ameller iman kapsamına dahildir, çünkü o takdirde iman, din anlamındadır ve sözü de ameli de içine alır.

894 Hadisi Hakim rivayet etmiştir. C. 4, S. 473 Müslim'in şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebi hadis ile ilgili sahih olduğunu bildirmekten öte bir görüş belirtmemiştir. El-Bani "Silsiletu Ehadis Sahih" isimli kitabında rakam: 87, 1/127. "Onlar oruş, sadaka ve hac nedir bilmiyorlar" sözüne "namaz" ilavesini zikretmiştir. Bu ziyade müstedrek'de yoktur. Şeyhin bu hadis ile namazı terkedenin tekfir edileyeceğine delil getirmesini, yukarda izahımız reddeder.

Amellere yakın olarak geldiğinde ise ehli sünnetin buna verdikleri iki cevapları vardır:

1-Zira bu, özeli genele atıf kabilindendir. Nitekim buna örnek bazı âyetler vardır:

"Allah'a meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olan." (Bakara: 98)

Cebrâil aleyhisselam ve Mîkâil aleyhisselam âyetteki melekler kapsamında varken, üzerine atfedilmişlerdir.

"Peygamberlerden söz almıştık. Senden, Nuh'dan, İbrahim'den, Musa'dan, Meryem oğlu İsa'dan sağlam bir söz almışızdır." (Ahzab: 7)

Sonradan anılan peygamberler de peygamberler kapsamındayken, üzerine atfedilmişlerdir.

"Namazlara ve orta namaza devam edin." (Bakara: 238)

Orta namaz (ikindi namazı) da namazlar kapsamındayken, üzerine atfedilmişlerdir.

Arap dilinde bunun, daha başka bir çok örnekleri vardır. Öneminden dolayı özel, genel üzerine atfedilir. Böylece muhatap, onun şerefi ve onu ihmal etmemesi için uyarılır.

2-Aslında organların amelleri imandan değildir. Daha doğrusu imanın kökü kalptedir. Ameller ise arada bir imandan ayrılan gerekleridir. Fakat din geldi, amelleri imana dahil etti ve iman adı gerçekten amelleri kapsar hale geldi. Din dilinde amellerin iman üzerine atfı çok kullanıldı, bununla pekiştirme amaçlandı, böylece bir kimsenin aranan imanın sırf kalpteki iman olduğu hissine kapılması önlenmek, onun yerine imanın ayrılmazının amel olduğunu ve iman gibi onun da zorunlu olarak bulunması gerektiğini bilmesi istendi.

Görüldüğü gibi iman tek başına anıldığı zaman amel, adına ve bünyesine sokulduğu gibi, atıf yapılan yerlerde de hükmüne bağlanmıştır.

Allah'ın izniyle bu durum, daha önce geçen bileşik gerçek konusuna yeniden dönerek açığa çıkacaktır. Buna göre iki parçadan oluşan bir şeyin parçalarından birini diğerine atfetmeye bir engel yoktur. Her ne kadar bu parçalardan birisi tek başına anıldığında diğerini de içerse de durum değişmez. Özellikle matufun aleyh tek başına anılan ve ameli de içeren esas olur, matuf da onun bir parçası ve ayrılmazı olursa böyle bir atfın hiç bir sakıncası yoktur.

Böyle durumlarda atıf, bileşik gerçeğin toplu olarak bulunması gerektiğini açıklamak için gelir. Çünkü parçalarından birinin olmaması, daha önce de açıklandığı gibi bileşik gerçeğin kendisinin olmaması demektir.

Allah bilir ama, Kur'an'daki atfın tekrarının sırrı böylece ortaya çıkıyor. Buna göre bu tekrar selefin: "İman, söz ve ameldir" şeklindeki icmaına uygundur. Yani daha önce de açıklandığı gibi "İman, inanç ve boyun eğmedir" demektir. Bileşik gerçek bölümünde geçen hadislere ve özellikle de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cibril hadisinde, islâmı tefsir etmesi ve imanı da batın ile tefsir etmesi olarak yorumladığı hadise uygun olan budur.

Bilinmektedir ki, içle dışın her birisi, diğeri olmadan kesinlikle olamaz. Aksine bu ikisinden tek bir gerçek oluşur. O da dindir. Nitekim hadisin sonunda şöyle denilmektedir: "Bu Cebrâil'dir ve size dininizi öğretmek üzere gelmiştir."

İhsanın imandan üstün olması gibi, temel olması bakımından imanın derece ve mertebesi islâmdan daha üstün ise de, mutlak iman adı her ikisini de kapsar. Derece bakımından imandan daha aşağı olan islâm, ancak imanla veya onun bir parçasıyla geçerli olur.

ŞEYH ELBANİ'YE ÖNEMLİ BİR UYARI[895]

İbn Mace'nin rivayet ettiği hadisin başında: "Namaz bilmezler" ifadesi yer alır. Ancak onda da delil konumunda olan Sıla'nın sorusu yoktur. Şeyh Elbâni'ye nisbet edilen:"Namazı terkedenin hükmü" risalesine gelince, bu risalenin başında, Elbâni'nin konuyla ilgili müstakil bir risale yazmak istemediği gibi konuyla ilgili görüşleri de yeterince araştırmamıştır. Bu risale aslında, bazı arkadaşlarının tahricinde acele ettirdikleri bir hadisin açıklamasıdır. Bundan dolayı ben saygıdeğer Elbâni'nin-Allah rahmet eylesin-konuya bir kez daha gözatmasını, böyle kritik bir konuyu, açarak, bazı ayrıntılara girerek ve usullere uyarak tekrar kaleme almasını öneriyorum. Bu ayrıntılar şöyledir:

İlk olarak:

Selef inancını içeren kaynaklara başvurmak-ki, Elbâni bunların gerek basılmış gerek basılmamış olanlarını en iyi bilen insanlardan biridir-ve bunlardan ehli sünnet velcemaat inancını almak. Ehli sünnet inancını sırf ihtilafları ve fıkhı konu alan eserlerden almayacağı gibi hadisleri şerheden eserlerden de almamak. Zira bunlar inancın temel kaynakları değildir. Bunlar, ne Allah'ın sıfatları, ne iman ne de diğer

895 Bu başlık Arapça metinde 894.dipnotta ayrıntılı bir şekilde şeyh al-Bani'nin bir risalesine reddiye olarak yazılan uzun bir konu olduğundan ayrı ve anlaşılır olsun diye tashihçi kardeşiniz Muhammed Selim tarafından atılmıştır.

konularda kaynak niteliği taşırlar. Eğer araştırmacı bunlara başvurursa, bu durumda söz konusu eserlere sızan ve haklarında kitap ve sünnetten ve selefin hiç birinden belge veya yazılı görüş gelmeyen kötülenmiş kelamcıların: "Ameller olgunluğun şartıdır.", "Eğer tembellikten dolayı ameli terkederse öldürülür.", "İnsan ancak ikrar ettiğini inkârla dinden çıkmakla suçlanır." Ve: "Dıştan kâfir sayılır, ama içten hayır." benzeri ifadelerine son derece dikkat etmeli ve özellikle bunlardan sakınmalıdır.

İkinci olarak:

Fırkaları veya fırkaların görüşlerini konu alan eserlere başvurmak. Bunlarda ehli sünnet velcemaatin görüşleri de yer alır ve böylece bu mezheple hariciler ve mutezilenin iman, Allah'ın sıfatları ve hükümlerle ilgili görüşleri arasındaki farklar açıkça bilinir. Mürcie'nin gerçek yönü ortaya çıkar, bu sayede farkına varmadan onların ilkelerinden bazılarını benimsemiş olmaz. Dinden çıkmanın inançla olduğu gibi amelle de olacağı, ikrarı terkle olduğu gibi kabullenmeyi ve boyun eğmeyi terkle de olacağı görüşü pekişmiş olur.

Hatta bu konuda Allah'ın kitabını düşünen kimseye o bile yeter. Zira kitabullah'da yüz çevirmek ve boyun eğmemek nedeniyle dinden çıkmakla suçlamak yer almaktadır. Bu da iblis, Firavun ve çoğu toplulukların dinden çıkmasıdır. Aynı kitapta inanç nedeniyle dinden çıkma da yer alır, munafıkların dinden çıkması gibi. Yine aynı kitapta bir fiilin dinden çıkarttığını ikrar ettiği halde o fiili yapması yüzünden dinden çıkmak da vardır. Sihir öğreten ve bozan kimselerin dinden çıkmaları gibi. Sözleri yüzünden dinden çıkanlar da yer alır. Kur'an'la alay eden munafıkların dinden çıkmaları gibi. Zor karşısında kalmadan dinden çıkaran sözleri kendiliğinden söyleyen de yer alır. Allah'ın hükmünü ikrar ettikleri halde onu sopa ve yüz karalama cezalarıyla değiştirenlerin dinden çıkmaları da yer alır. Ayrıca Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hükmünün daha üstün olduğunu itiraf ediyor ve rüşvet almıyor diye tağutu hakem kabul edenin, şüphe eden, kaçınan ve yüz çevirenin dinden çıkmaları da kitabullahta yer alır.

Üçüncü olarak:

Konuyla ilgili belgeleri bir araya getirmek ve içlerinden (şefaat hadisi gibi) müteşabih olanları muhkeme, zanni delaleti olanları kat'i delaleti olana çevirmek ve bu konuda selefin sözleriyle aydınlanmaktır. Yoksa araştırmacının birden fazla yöne ihtimali bulunan tek bir belgeyi, araştırmasının ekseni yaparak görüşünü onun üzerine bina edip, ona ters düşen tüm belgeleri onun doğrultusunda yorumlaması uygun değildir.

Dördüncü olarak:

Açık belgelerin anlaşılan anlamlarından saparak farklı yorumlara girmeyi, asılsız veya kuruntu gerekçelerle onlara itiraz etmeyi bir kenara atmak gerekir. Eğer

bu zor olacaksa, ehli sünnet bilginlerinin o gerekçelere verdikleri cevaplarına başvurmalıdır. Zira bu konuda gelen belgeleri yorumlamak, geçersiz ve terkedilmiş yorumlar cinsindendir. Sahabenin namazı terkeden hakkındaki icmaını yorumlamak gibi. Oysa şeyh bu icmaı, birden çok eserde tashih etmiştir. Zira icmaa muhalefeti normal karşılamak, sahabeden alınan ve onların icmaına dayanan bütün inanç temellerini yürürlükten kaldırmaya bir kapı açar.

Beşinci olarak:

Saygıdeğer araştırmacı tekfirden sakınmaktan bahsederken, ümmeti küfre sokan şeylerden sakındırmak ile tekfirden sakındırması arasında denge kurmalıdır. Buna göre bir kimsenin dinden çıkardığını zannederek bir günahtan uzak durması, sırf günah olduğunu zannederek küfre düşüren davranışı işlemesinden daha iyidir.

Altıncı olarak:

Dışla iç arasındaki karşılıklı ayrılmazlık ve sözle amel arasındaki bileşiklik ilişkini mahiyet (bütünlük) olarak değerlendirmek ve bu hususu okuyucuya açıklamak. Bunun yanında imanın kalben varlığının, mü'mine uygulanan dünyevi hükümleri uygulamayı gerektirmediğini açıklamayı da ihmal etmemek.

Yedinci olarak:

Selefiye ve zahiriye arasındaki kavrayış, hüküm çıkarma ve delil gösterme farkını ortaya koymak. Selefiyenin bir yönden zapt, dikkat ve muhkemliği, bir diğer yönden de görüşlerde rahatlık, genişlik ve çeşitliliği bir araya getirdiğini, onlarda itibarın adamlara değil hakka olduğunu isbat etmek.

Bu noktada Yüce Allah'ın nimetini dile getirir ve derim ki: Ben, Allah'ın lütuf ve keremiyle iman ve ameli terk konusunda sayılamayacak kadar belge ve selefe ait metin topladım, aralarında kesinlikle hiç bir çelişkiye raslamadım. Çelişki yalnızca araştırmacının görüşünde olur. Tıpkı dış hükümle ilgili belgeyi iç hükümle ilgili belge yerine koymak, ya da bunun aksini yapmak, (cariye hadisinde geçen açıklamalara bakınız) veya genel ve kesin hükümleri, özel durumlara ilişkin hükümlerin yerine koymak (Huzeyfe ve cehennemiye ilgili hadiste geçtiği gibi) ve benzeri gibi.

Sekizinci olarak:

Hadisi aynı yöndeki hadislerle (şahidleriyle) güçlendirme veya-rivayet yolları çoğalsa da-zayıflatma metodundan hiç bir zaman ayrılmamak. Örneğin: Rivayet: "Kim namazı terkederse, dinden çıkar." şeklinde olduğu zaman, rivayet: "Kim namazı terkederse, kesinlikle dinden çıkmıştır." Rivayetiyle güçlenmiş olmaz. Aksine birinci zayıflatılmış, ikinci de yorumlanmış olur. Öyleyse "Tahakküm" nedir? Özel-

likle buna araştırmacının görüşü doğrultusunda metinleri birleştirmek eklenirse. Tıpkı elimizdeki eserin, Allah'a ibadet eden ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayanlar dışında hiç kimsenin cehennemden çıkarılmayacağına, oysa namazı terkedenin, hiç bir ibadette bulunmadığına ve hatta: "Kulla şirk arasında namazı terk vardır." hadisi uyarınca şirk koştuğuna dair mevcut kesin belgelere uygun bir belge olduğu halde "Cennetlikler der ki: Bunlar Allah'ın serbest bıraktıklarıdır, yaptıkları hiç bir iyi iş olmaksızın onları cennete koydu." ifadesine "Cennetlikler der ki" sözcüğünü yerleştirmesi, ama: "Cehennemlikler der ki: Sizler Allah'a ibadet ediyordunuz, O'na hiç bir şeyi ortak koşmuyordunuz, bunun size ne faydası oldu?" ifadesine: "Cehennemlikler der ki" ifadesini yerleştirmemesi gibi. Bu durumda bazen hadis, üzerinde görüş birliğine varılan bir metin olur ve araştırmacı ona Buhari ve Müslim'in dışından, bazı bilginlerin varlığında anlaşmazlığa düştükleri ve aynı şeyi ifade etmeyen başka bir sözcük koyar. İşte bu davranış, birleştirme veya birleşik hale getirme meselesine en başından bir daha göz atmayı gerekli kılmaktadır.

Dokuzuncu olarak:

Hadisleri taklidi kötülemekten mutlaka kaçınmak. Bunun bir çok nedeni vardır ve bunlardan birisi; bu konunun günümüzde hadis ravilerini inceleyen uzmanları da kapsamasıdır. Çünkü onların sırf taklid dışında başka bir kaynakları yoktur ve son dönemlerde hadislerin sahih ve zayıf olduklarını belirlemede bağımsız davranmanın mümkün olmadığı görüşünde olanlarca taklid de bir kanıttır. Burada bu uyarıyı yapıyoruz, çünkü görüş ayrılığına düşenin, örneğin sırf Hanbeli olduğu için görüş ayrılığına düştüğü zannının ortaya çıkmasını uygun bulmuyoruz.

Onuncu olarak:

Selefe ait terimlerin ve hatta dini sözcüklerin, kelamcıların ve benzerlerinin sınırlama ve kullanımlarından kurtarılması gerekir. Bunlardan bazıları; ikrar, tasdik, inkâr, helal görme, dinden çıkaran davranış ve benzeri selef katında bir anlamı, kelamcılar ve onlara uyanlar katında başka bir anlamı olan terim ve sözcüklerdir. İnsanların bazı bilgi türlerine ihtiyaç boyutlarını araştırmayı ertelemek ve diğer çalışmalara öncelik tanınmak, bazen daha uygun ve daha gerekli olabilir. Tıpkı insanların ibadette tenbel davrandıkları, âlimin zilleti ve müftinin maskaralığıyla sevindikleri bir zamanda namazı terkedenin dinden çıktığını açıklamak gibi. Oldukça geniş bir bölüm olan "Davet Metodu ve İlmin Fayda ve Etkileri" konusuna giren (inkâr altında inkâr) Ve benzeri konular bunlardandır. Şeyh: "Hüküm, bilginlerin elinden çıktı.." (S. 62) sözünde bunu göz önüne almıştır. Bu, daha uygundur. Yüce Allah her şeyin en iyisini bilir.Temel kaynaklara başvurarak sözleri imamlara dayandırmaktan şaşmamak gerekir. Örneğin İmam Ahmed'in sözünü mezhepler ve tartışmalarına ait eserlerden değil de kendisinin yazdığı "Kitabü'l-İman"dan almak gibi.

On birinci olarak:

Uslupta bazı noktaları göz önünde bulundurmak. Daha öncekilere göre önemi daha az olan bir husus ise de, ihmali uygun değildir. Örneğin:

a-Kat'ileştirme, kesinleştirme ve pekiştirme ifadelerini mümkün olduğunca az kullanmak. Bu tercihe layık görüş sahibi için gerekli bir husustur. Tercihe layık olmayan ve hatta yanlış görüşe sahip olanlar için durum nedir? siz düşünün. Şunları söylemek beni üzüyor: Kitapçık, girişi saymazsak yirmi sayfadan oluşuyor ve bu tür ifadeler tam yirmi sekiz yerde geçiyor.

b-Aksi görüşte olanları bilgisizlik, taassup, taklit ve inkâr gibi bazı ifadelerle nitelendirmekten kaçınmak. Özellikle bir konudaki muhaliflerin sahabe ve tabiin'den oldukları nakledilmediyse onlar, sahabe ve tabiin'e uyan ve onların yolundan gidenlerdir. Allah'a yemin olsun ki, onlara uyanlara zorluk yoktur.

c-Araştırmacının başkalarının ulaşamadığı bir noktaya ulaştığını veya bir hedefe kendisinden başka varan olmadığını ima eden ifadelerden kaçınmak. Olur ki, başkaları onu geçer ve onun doğru bildiğinin yanlışlığını ondan önce anlar. Ayrıca çoğu kez sivrilmek, sıradışılığa bir kanıttır.

d-Hakkın zafer bulması için soyunmak ve araştırmacının görüşüne ters birinin eliyle de olsa gerçeğin ortaya çıkmasına sevinmek. Böyle bir kimse kendi görüşüne uygun bir çağdaş yazarın ortaya koyduğu eserle değil de aksine, belli bir konuda selefin gerçek inanç ve görüşlerini ortaya koyan bir kimsenin kendisine yol göstermesiyle sevinç duyar. Özellikle Allah'ın, çağdaş yazarları destekleme değil de selefe uyma ve onların görüşlerini muzaffer kılma derecesine yükselttiği şeyh gibi biri varsa.Son olarak saygıdeğer şeyhimize, yapabildiğince eserlerini bizzat denetlemesini veya yayın kuruluna birden çok kişi görevlendirmesini, sonra yayına girmeden yeniden gözden geçirmesini tavsiye ediyorum. Eğer böyle yapmazsa hoşlanmayacağı sonuçların doğabileceğini düşünüyorum. Söylediklerimin her birine ayrı örnekler vermeyi elbette burada düşünemem. Bunun yerine kısaca değinmeyi uygun bulurum. Ancak saygıdeğer şeyh isterlerse, ayrıca ayrıntıları kendilerine gönderebilirim. Allah'ın izniyle hoşgörülerinin bunu kabule müsait olduğuna güveniyorum. Bununla birlikte yakında bu son konuyla ilgili bir örnekten bahsedeceğim. Çünkü şeyhin (Elbâni) öğrencileri bu günlerde oldukça çoğaldı ve anlayış ve kavrayışları da oldukça çeşitlendi. O ayrıca hepimizin hocası sayılır. Söylediklerini en iyi anlayan, bildiğini en iyi anlatan ve gerçeği en fazla seven kendileridir.Şeyh(Elbâni)-Allah rahmet eylesin-bu kitapçıkta (namazı terkedenin hükmü risalesi), namazı terkeden ve öldürülünceye kadar bunda ısrar edenin, asıl dinden çıkmasına hükmedilecek kişi olduğunu, dinden çıkmış sayanların delillerini buna yormak gerektiğini, onun dışındakilerin (dinden çıkmadıklarını ancak) cehennemlik olduklarını açıklıyor, bu konuda ihtilaf eden bilginlerin delillerinin bu noktada birleştiğini ve aynı görüşte

buluştuklarını savunuyor, nedenini de öldürülmeyi namaz kılmaya tercih etmesine bağlıyor. Namazı terkte ısrar edenin bu davranışının amel bakımından değil de inanç bakımından inkâr olduğuna delil olduğunu, kendince insanı dinden çıkaranın amel bakımından değil de inanç bakımından inkâr olduğunu belirtiyor. İşte şeyhin sözleri özetle bunlardır. Buna göre şeyh (Elbâni), her ne kadar dinden çıkmayı inanca indirgeme noktasında mürcie'ye uyum sağladıysa da ölümü göze alacak kadar namazı terkte ısrar edenin içten mü'min olabileceği ve kendisine islâmın dış hükümlerinin uygulanabileceği, yıkama, kefenleme, cenaze namazının kılınabilmesi, müslüman mezarlığına defnedilmesi, miras bırakması ve mirasçı olması.. gibi uygulamaların yapılabileceği noktasında onlara karşı çıkmıştır. Bunlar, şeyhülislâmın (ibn Teymiye) da karşı çıktığı ve imkânsız bulduğu iddialardır. Zira namazı terkedenin bunda ısrarı, namazın vücubuna inanmamanın ve farz olduğunu ikrar etmemenin hal delilidir. Buna göre dinden çıktığında görüş ayrılığına düşmek uygun olmadığı gibi hakkında islâmın hükümlerini uygulamak da doğru değildir. İşte sana şeyh (Elbâni) nin, (namazı terkedenin hükmü) risalesinden (kendi sözlerinden) belgeler: Ben derim ki: Hakimin kendisini ölümle tehdid etmesine rağmen namazı terkte ve kılmaktan kaçınmakta böylesine ısrar eden var ya, işte namazı terkedenin dinden çıktığını söyleyen bütün fırkaların delillerini onda toplamak gerekir. (S. 43)Ben derim ki: Bu, İmam Ahmed'den namazı terkedenin sırf terkinden dolayı değil, aksine yalnızca kılmazsa öldürüleceğini bilmesine rağmen kılmaktan kaçındığından dolayı dinden çıktığını gösteren bir belgedir. Bu durumda sebep, ölümü kılmaya tercih etmesidir. Bu da onun inkârının inanca dayalı bir inkâr olduğunu gösterir. (S. 47) Ve şöyle der: Tek Allah'a inanan bir müslümanı kendisinin yaptığı bir işten dolayı onu-hiç olmazsa bazı dini görevleri-inkâr ettiği anlaşılıncaya kadar dinden çıkmış saymak uygun değildir. Tıpkı namaz kılmaya çağrılan, aksi halde öldürüleceği söylenen kimse gibi. (S. 61)Ve şöyle der: Namazı terkeden kılmaya çağrıldıktan sonra öldürülürse, mutlaka açık bir hikmeti vardır. Mü'min olduğu takdirde tevbe edeceği umulur. Ancak, ölmeyi kılmaya tercih ettiği zaman bu durum, namazı terkinin inkârdan kaynaklandığını gösterir. Böyle iken ölümü, dinden çıktığının kanıtıdır. İbn Teymiyenin daha önceki açıklamasına göre de bu durum, onun dinden çıktığına delildir. (S. 63) İşte şeyhin anlattıkları! Şüphesiz bunların gereği, böyle birine islâmın hükümlerinin uygulanmamasıdır. Buna göre yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz, müslüman mezarlığına defnedilmez, miras bırakmaz ve miras almaz. Şu var ki: Şeyhin risaleden önceki bir öğrencisi,-Sehavi'nin sözüne dayanarak-buna karşı çıktı. Risaleyi okuyanı, öğrencinin girişteki Sehavi'ye uyan görüşüyle Elbâni'nin risaledeki şeyhülislâm (ibn Teymiye)'a uyan görüşü arasında muhayyer bıraktı. Oysa bunlar, bir araya gelmesi mümkün olmayan iki zıt görüştür. Zira şeyhülislâmın farzı muhal ve hamhayal olarak gördüğü şey, Sehavi ve benzerlerinin aynıyla kabul ettikleri şeydir. Elbâni'nin okuyucularının hepsi de şeyhin kendisine bir mukaddime yazan birine ihtiyacının olmadığında birleşirler. Özellikle gelenek, kariyerce üstün olanın kendisinden aşağıda bulunana mukaddime yazmasıdır. Sonra risale küçük, konusu düzensizdir. Fakat şeyh (Elbâni) in: "Bunun bir kopyasını öğrencimiz ve

arkadaşımız falana gönderdik ki, yayına hazırlanmasını üslensin, bir önsöz yazarak saygıdeğer okuyuculara faydalarını açıklasın.." şeklindeki sözlerini okuduğumuzda önsöz yazan kardeşimizden özür dileyerek yaklaşık bir bölüm okuduğumuzu, ancak buna ters düşen şeylerle karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Başka gözlemleri bir kenara bırakınız, her şeyden önce bu risale onun yeri değildir. Bu ters düşme öz ve cevherde, öyle ki, risalede yer alan iki önemli konuda meydana gelmiştir. Bunlar da:1-Dinden çıkmakla hükmetmenin ölçüsü.2-Ölümü göze alacak kadar namazı terkte ısrar edenin hükmü.Dinden çıkmakla hükmetmenin ölçüsüne gelirsek, Elbâni onu ölümü namaza tercih etmek olarak belirlemiş, kendi sözlerinden de anladığınız gibi kesin delille yetinerek dinden çıkmak için namazın vacip olduğunu inkâr ölçüsünü koymamıştır. Oysa esere sunuş yazısı yazan öğrenci, dinden çıkmakla hükmetmenin ölçüsünü, müslümanlar arasında yetişenlerden olmakla birlikte namazın vacip olduğunu inkâr olarak almıştır. (S. 17)Bu noktadan hareketle öğrencinin gözünde namazı terkedenin dinden çıktığını ifade eden bütün deliller, namazı terkedene verilir ve hatta yorumlanır. Gördüğünüz gibi bu da Elbâni'nin delilleri kendisine yorduğu şeyle çelişmektedir. Namazı terkte ısrar eden hakkındaki hükme gelince, şeyh Elbâni bunu dinden çıkaran inkâr olarak kabul ederken, öğrencisi onu müslüman olarak kabul etmiştir. İşte size sunuş yazısında yer alan bazı örnekler:Ama bir kimse namazı hiç bir özrü yokken sırf tenbelliğinden dolayı terkederse, doğru olanı yine bir vakit çıktıktan sonra kendisinden, dinden dönenden istendiği gibi tevbe etmesi istenir, Eğer tevbe etmezse, öldürülür, yıkanır, cenaze namazı kılınır, müslüman mezarlığına defnedilir ve diğer islâmi hükümler icra edilir. Bazı hükümlerine iştirak ettiği için küfürle adlandırılması yorumlanır..S. 18..İşte bunlar, okuyucular katında bir çok soru olan eserlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1-Bu kadar açık çelişkiyi içerdiği halde bu sunuş yazısının amacı nedir?

2-Kılınç tepesindeyken hangi tenbellik kalır?

3-Bak bakalım bu kimse vacibi ikrar mı ediyor yoksa inkâr mı?

4-Dinden dönen gibi tevbe etmesi istenip de nasıl müslüman gibi öldürülecek?

5-Elbâni'nin risaledeki: "Geçerli ve belgelendirilen budur, cumhur bunu kesinleştirmiştir" sözünü hatırladığında şeyhin sözüne ne hüküm verirsin?

6-Allah'ın sıfatları ve kader konularındaki belgelerde okuduğun bir eser veya makale var mıdır ve niçin?

ALEMLERİN RABBİ OLAN ALLAHU TEALA'YA
SONSUZ HAMDU SENALAR OLSUN.

YAYIN EDİTÖRÜNÜN SON SÖZÜ

Ey Rabbimiz! İşimizde aşırılığa kaçmışsak veya ihmalkar davranmışsak veya unutmuş ya da hata etmişsek bizi bundan dolayı hesaba çekme, hatalarımızı ıslah eyle, şüphesiz sen, kulların hakkında merhameti seversin... Ey Rabbimiz! çekiştiğimiz ya da birleştiğimiz meseleleri senin razı olduğun hale çevir... Ey Rabbimiz! Sen bize cennetleri verdin, bizden ise mal ve canlarımızı istedin... Sen bu alışverişte cömert davrandın ve vaadinden dönmedin ki sen zaten vaadinden dönmezsin... Ey Rabbimiz! Sana sığınırız... Bizi senden, rahmetinden, mağfiretinden, rızandan, cennetinden, altlarından ırmaklar akan köşklerden mahrum eyleme.. Ey Rabbimiz! Bizi senin yolunda yaşamaktan, ölmekten, yorulmaktan, üzülmekten, sevinmekten, uykusuz kalmaktan ve çabalamaktan mahrum eyleme... Ey Rabbimiz! Bizler senden, dininden, yolundan, nebinden razı olduk, Sen de bizlerden razı ol... Yolumuzu aç, işimizi kolaylaştır, sabrımızı artır, ilmimizi artır, imkanlarımızı artır, imanlarımızı artır... Ey Rabbimiz! Şüphesiz koşmak ve koşturmak, uykudan ve gafletten kurtulmak ancak ama ancak Senin lütfun ve yardımın ile olur... Rabbimiz yardım eyle... Bizleri razı olduklarından eyle... Ayaklarımızdaki, akıllarımızdaki, ruhlarımızdaki ve kalplerimizdeki bağı çöz... Allahumme amin...

Allahu Teala şöyle buyurur: "Hatırlat, şüphesiz hatırlatmak mü'minlere fayda sağlar." (87 A'la/9) Evet! Bu çalışmayı hazırlamamızın gayelerinden birisi de işte bu emri yerine getirebilmektir. Yani hatırlatmak.. Öncelikle Allah'ı ve dinini hatırlatmak.. Hatırlayın ki ey Müslümanlar, bizler Allah içiniz, O'na ibadet için yaratıldık, yeryüzüne getirilmemizin asıl gayesi O'na ibadettir.. Şüphesiz insan acizdir, unutkandır ve pek nankördür... Bu nedenle birbirimize hatırlatmamız gerekir.. Zira ne de çabuk unutuyoruz verdiğimiz sözleri, verdiğimiz ahitleri...

Şüphesiz dünya imtihan yeridir... Bununla birlikte dünyada mutlaka herşey sınırlıdır... Acı da sınırlı, tatlı da sınırlı... Bu imtihanın kademeleri vardır... İlk kademe küfürden, şirkten çıkıp imana girmektir... En önemli ve en büyük mesele budur dünyada... Kişi Allahu Teala'nın dinini hakim kılabilmek için küfrü tercih edemez... Kişi davet edebilmek için, cihad edebilmek için küfrü tercih edemez.. Şüphesiz insan ve cinlerden olan şeytanlar, bazı hayalleri kişinin gözünde canlandırarak onu kötülüklere sürükler... Fakirlikten korkutarak birçok kötülüğe sürüklemesi gibi... Allahu Teala şöyle buyurur: "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size kötülüğü emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bir bolluk vaadediyor. Allah ihsanı bol olandır. Hakkıyla bilendir." (2 Bakara/268)

Yeryüzünde yerine getirmekle sorumlu olduğumuz bir takım ibadetler ve hedefler bulunmaktadır. Şüphesiz bu ibadet ve hedefler Allah ve Rasulü tarafından bizlere bildirilmiştir. Bir başkasının, kulların yerine getirmeleri amacıyla ibadet ve hedef belirleme gibi bir hakkı bulunmamaktadır. Aynen bunun gibi bu ibadetlerin şekilleri, keyfiyeti ve yine bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak araç ve yollar da yine Allah ve Rasulü tarafından bizlere bildirilmiştir. Allah ve Rasulü tarafından bildirilen bu araç ve yollar dışında ortaya konulan araçlar şüphesiz şer'i değildirler ve Allah katında kabul olunmazlar. Çünkü Allah katında tek din, İslam'dır. Allahu Teala şöyle buyurur: **"Şüphesiz Allah nezdinde (makbul) din İslam'dır."** (3 Al-i İmran/19) Yine Rabbimiz şöyle buyurur: **"Kim İslam'dan başka bir din ararsa, ondan asla kabul olunmaz ve o, ahirette zarara uğrayanlardan olur."** (3 Al-i İmran/85)

Ey iman eden müminler! Görüldüğü gibi insanımızın buhran ve sıkıntılar içinde kıvrandığı günümüzde insanların birçoğu Allah'ın apaçık ve değişmez ayetlerinden ve Resûlullah'ın sahih sünnetinden uzaklaşıp koyu bir taassup ve yoğun bir bağnazlıkla taklidçiliği benliklerine yerleştirmiş ve gruplar halinde İslam'ı yaşadıklarını sanıyorlar.

Asrımızda, müslümanların içinde bulunmuş oldukları duruma baktığımızda şunu görmekteyiz; Âdil ve Hâkim olan Allah'ın bir topluma gönderdiği belalar; onların isyanları, Allah ve Resûlü'nün emirlerine muhalif davranmaları yüzündendir. İster itikadi, ister ameli olsun Kuran ve sünnetten uzaklaşma en korkunç bir şekliyle bugün gözler önündedir. İslam sadece namaz ve oruçtan ibaretmiş gibi kabul edilmektedir. Sünnetin ise yerini bid'at ve hurafeler almış, sünnete uygun İslami bir yaşayış tarzı yerine Avrupa-i bir yaşayış tarzı her yönüyle tercih edilmiştir. İslami amellerini, Kuran ve Sünnet çizgisinde delilli bir şekilde yapmayan, yaptıkları amelleri ise babalarından, atalarından taklid üzere alıp atalar dinini savunan bir toplumun yeniden ortaya çıktığını günümüz koşullarında görmemiz mümkündür.

Atalar dini tarih boyunca varlığını yeryüzünde sürdüre gelmiştir. Peygamberlerin mücadele tarihinde karşılaştıkları sorunların başında atalar dini kuramı yer alır. Bu kuramın mensupları sürekli indirilmiş olan saf şeriatları tahrif etmişlerdir. Bâtılı hak, hakkı bâtıl göstermek için ellerinden gelen bütün gayretleri sarfetmişlerdir. Bu gayretlerin sonucunda yeryüzü bâtıl inanç ve hurafelerle bozguna uğrayan bir yer konumuna gelmiştir.

İşte yeryüzünü bozguna uğratan bu batıl inanç ve hurafelerin İslam dinindeki ortak ismi şirk, küfür, cahiliye, bid'attır. Bu bid'atlerin hepsi şeytani amellerdir. Şeytani amellerin terki ise İslam dininin asli esaslarındandır. Ama insanlar şeytana uyarak bu asli esasa riayet etmemişlerdir. Dini yaşamlarını bid'atler üzerine inşa etmişlerdir. Bu bid'atları da hak olarak benimsemişlerdir. Bunun sonucunda meydana gelen görüntü tamamıyla içler acısıdır. Artık bu ümmette, önceki ümmetlerin helakına ve zem edilmelerine sebep olan itikadi ve ameli etkenlerin birçoğunu

benliğine yerleştirmiştir. İslami ümmet artık çeşitli fırkalara ve görüşlere ayrılarak bölünmüştür. müslümanların çeşitli fırkalara ve görüşlere ayrılmasının ana sebebi; ihtilaf ettikleri meselelerde islami bir tavırla, Kuran ve sünneti hakem kılmayışlarıdır. Evet, bugün müslümanların zafere ulaşamamalarının en büyük sebebi; İslam'dan uzak olmaları, nefiscilik, taassub, söz ve amellerinin bir olmayışından, ihtilaf ve anlaşmazlık anında, Kuran ve Sünneti hakem tayin etmemeleridir. Oysa ki; Allah ve Resûlü birlik ve beraberliği emretmekte, açık delil olduğunda ona tâbi olmayı ve kesinlikle ayrılığa düşmemeyi emretmektedir.

Bu yüzden diyoruz ki; Kur'an ve Peygamberin hadisleri bu gün elimizde bulunmaktadır. Fakat bugün Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in ilâhî risaletle pratize ettiği Kur'an ve Sünnet ve ilk İslam ümmetinin mensuplarında bulunan sorumluluk ve bilinç, İslam'a toptan teslimiyet ruhu maalesef bizde bulunmamaktadır! Kuran'a peygamberi bir bakışı ne yazık ki yakalayabilmiş değiliz...

Şimdi bu gerçeğin ışığı altında ümmete düşen; cehalet karanlığını silip atacak, dinin emirlerini doyasıya yaşayacak ve her türlü fitne olgusuna meydan vermeyecek bir olgunluğa ulaşmak için Kuran ve Sünnete ittibanın gerekliliğini ve sahih hadisle amel etmenin önemini; görev bilip artık boşa geçirmiş olduğu zamanlarını hatırlayıp, hemen Rabbani kaynak olan Allah'ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine dönmesidir. Unutmamamız gerekir ki, kurtuluş ancak Kuran ve Sünnete tabi olmakla gerçekleşir.

Dolayısıyla ebedi ahirette Allah-u Teâlâ'nın şefaatine nail olmak ve rızasını kazanmak isteyenlere, Kur'an ve Sünnetin bu garip zamanında, gücümüz nispetinde acizane onun tarifi mümkün olmayan değerini bir nebze de olsa açıklamak üzere, asrımızın ve yaşadığımız Anadolu topraklarının çoğuna hakim olan ve İslam dinini kesinlikle temsil etmeyen MÜRCİE İNANCINI VE BU BATIL AKİDENİN İSLAM ÜMMETİ ÜZERİNDEKİ KÖTÜ ETKİLERİNİ anlatan bu doktora tezini ana dilimiz olan Türkçeye çevirmekten gurur duyuyor ve mukafatların en güzelini verecek olan Allahu Teala'dan af ve cennet yaşamlarını bizlere nasip etmesini dualarımızla her mekan ve zamanda istiyoruz.

Eğer, Allahu Teala'nın dinine yardım olacağını zannederek ve kendisinde hayır olduğunu umarak bir işe koyulmuşsak ve daha sonra da hata ettiğimiz ortaya çıkmışsa en kısa zamanda bu hatadan vazgeçip doğru olanı yapmalıyız. Çünkü hata etmek masiyet değildir. Ama hatada ısrar etmek ise masiyettir. Nitekim bu ümmetin en ön safında olan sahabeler de Radıyallahu anhum bazı konularda hata etmişlerdir. Ancak kendilerine Kur'an veya Sünnet'ten hata ettiklerine dair delil getirildiğinde bu hatalarından vazgeçmişlerdir. İşte iman fazileti buradadır; hata ettikten sonra vazgeçebilmek... Evet, bu hata uzun seneler ve yorucu çabalar içeren bir hata olabilir. Ancak şunu unutmamalıyız ki, hatadan, bunca içermiş olduğu uzun seneler ve yorucu çabalara rağmen vazgeçebilmek hem imanımızın faziletini gösteren ve hem

de ecrimizi artıran bir ameldir. Nitekim sahabenin bir çoğu cahiliyye hayatını uzun seneler yaşadıktan sonra iman edince, Rahman olan Allahu Teala, onların geçmişte yapmış oldukları tüm günahları affederek büyük bir ecir ile nimetlendirmiştir. Hatada ısrar etmek iman ehline yaraşmayan ve son derece kibirli bir tavırdır. Allahu Teala bizi bu büyük fitneden korusun, Allahumme Amin.

Müslüman kardeşim!

Bu kitapçık, Allahu Teala'nın izniyle faydalı bilgiler içermektedir. Allah'a hamd olsun ki biz, şer'i delili olmayan hiçbir söz söylemiyoruz. Senden de, şer'i bir delili olmadıkça hiçbir sözü kabul etmemeni istiyoruz. Böylece yol kesen eşkıyaların, Allah'a davet adı altında seni aldatmasına izin verme. Rasulullah'ın *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, "Bir ayet dahi olsa benden ulaştırın"[896] ve yine "Şahit olanlar, olmayanlara duyursun"[897] vasiyeti gereğince bu kitapçığın, kardeşlerinin, tanıdıklarının ve diğer Müslümanların arasında yayılması için gayret et. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurur: "Allah'ın senin elinle bir kişiyi hidayete ulaştırması, kızıl develere sahip olmandan daha hayırlıdır."[898]

Kardeşim, bil ki bu ve buna benzer yayınları Müslümanlar arasında yayman, Allahu Teala'nın yolunda bir cihaddır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurur: "Müşriklere karşı mallarınız, canlarınız ve dillerinizle cihad edin."[899]

Allahu Teala, bu ve buna benzer yayınların Müslümanlar arasında yayılması için gayret eden herkesi birçok hayır ile mükafatlandırsın, Allahumme Amin.

Bu kitabı tamamlamayı bizlere nasip eden Allahu Teala'ya sonsuz hamdu senalar olsun. Allahu Teala'nın selamı, rahmeti, merhameti ve beraketi peygamberlere ve peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'e, ehli beytine, ashabına ve kıyamet gününe kadar bu önder şahşiyetleri kendisine en güzel şekilde rehber edinen tevhid ehli mucahid ve mucahide mümin kulların üzerine olsun. AMİNNNNN

Allahu Teala'nın affına ve mukafatına muhtaç kul

SELİM KARATAŞ

896 Buhari
897 Müttefekun Aleyhi
898 Müttefekun Aleyhi
899 Ebu Davud, sahih bir senedle rivayet etmiştir.

ŞEHADET AŞIĞI BİR MÜSLÜMAN'IN

RABBİ OLAN ALLAH-U TEALA'YA DUALARLA YÖNELİŞİ..!

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Mülk ve egemenlik O'nundur ve hamd O'nadır. O, her şeye gücü yetendir. Allah'ı tüm noksanlıklardan tenzih ederim. Hamd Allah'adır. Allah'tan başka ilah yoktur. Ve Allah en büyüktür. Güç ve kuvvet ancak yüce ve büyük olan Allah iledir.

Allah'ım! Hamd sana mahsus olduğu için, senden başka ilah olmadığı için, her şeyden bolca verdiğin için, gökleri ve yeri yaratan sen olduğun için, ey Celal ve İkram sahibi, ey Rahman ve Rahim olan, ey Hayy (diri) ve Kayyum (her an yarattıklarını gözeten) olan, kendisiyle dua edildiği zaman kabul ettiğin, bir şey istenildiği zaman verdiğin, rahmet dilendiği zaman merhamet ettiğin, sıkıntıların giderilmesi istendiği zaman ferahlık verdiğin o en çok sevdiğin pak, tertemiz ve mübarek ismi azam olan isminle beni günahlarımdan su ve kar misali temizleyip bağışlaman ve tövbelerimi kabul etmen için, mükafatların en güzeli olan cennet nimetlerine kavuşmam için yaptığım ibadetleri ve yapacağım bu duayı kabul et ey el-Mucib olan Rabbim.

Allah'ım! Senin kendinden başka ilah olmayan Allah olduğuna ve Muhammed'in de kulun ve resulün olduğuna; seni, arşını taşıyanları, meleklerini ve bütün yarattıklarını şahit tutarak sabahladım ve akşamladım. Biz ve mülk Allah'a ait olarak sabahladık ve akşamladık. Benim veya yarattıklarından her birinin yanında sabahlayan veya akşamlayan her nimet sendendir. Senden bu günün ve gecenin hayrını, fethini, zaferini, nurunu, bereketini ve hidayetini dilerim. Ondaki ve sonrasındaki her türlü şerden sana sığınırım.

Yönümü gönülden gökleri ve yeri yaratana çevirdim ki ben, müşriklerden ve kafirlerden değilim. Namazım, ibadetlerim, yaşamım ve ölümüm alemlerin rabbi olan ve ortağı bulunmayan Allah içindir. Ben bununla emredildim ve ben buna teslim olanlardanım.

Yarattıklarının sayısınca, kendisinin razı olacağı kadar, arşının ağırlığı ve kelimelerinin çokluğunca hamd ederek Allah'ı tüm noksanlıklardan tenzih ederim. Allah'ım! Seni hakkıyla zikredebilmek, sana şükredebilmek ve sana güzelce ibadet, kulluk edebilmek için bana yardım et.

Allah'ım! Senden faydalı bir ilim, temiz bir rızık ve makbul bir amel, kullarını yeniden dirilttiğin gün beni azabından korumanı, kafirler topluluğuna karşı bize yardım etmeni, dost edindiklerinin arasında beni de dost edinmeni, verdiğin nimetlerini bereketli kılmanı, göz açıp kapayıncaya kadar da olsa, beni kendime, nefsime bırakmamanı, Müslümanlara düşman olanları bozguna uğratmanı, onları tuzaklarınla hezimete uğratıp sarsmanı, haramdan uzak durup, helal olanla yetinmemi, fazlından beni zenginleştirmeni ve başkalarına beni muhtaç etmemeni, ibadetlerimizi çoğaltmanı, sevaplarımızı çoğaltmanı ve cennetine rızanı kazanmış bir şekilde girmeyi diliyorum.

Yüce Arş'ın Rabbi olan yüce Allah'tan tüm hastalıklarımıza şifa vermesini dileriz.

Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan ve peygamber olarak Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'den razı oldum.

Şüphesiz ki sen affedicisin ve affetmeyi sevensin Allah'ım! Kelime-i Tevhid üzere Müslüman olan dirimizi, ölümüzü, hazır olanımızı ve olmayanımızı, küçüğümüzü ve büyüğümüzü, öncülerimizi ve bizden önce iman edenleri, erkek ve kadınımızı bağışla. Bizden kimi yaşatırsan İslam üzere yaşat ve bizden kimi vefat ettirirsen de ona iman üzere ölmeyi nasip eyle.

Allah'ım! Bizlere ve bizden önce ölmüş olan Müslüman kardeşlerimize Kevser havuzunun sahibi olan ve ümmetine büyük şefaat etme yetkisi tanıdığın son resul, son müjdeleyici ve korkutucu olan peygamber efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in şefaatini nasip et.

Allah'ım! Evimizi, ailemizi, neslimizi, rızkımızı, işimizi, ilmimizi, amelimizi, emrinle gerçekleşen yağmurları, rüzgarları, Müslümanların yerleşim yerlerini hayırlı ve bereketli kılmanı diliyoruz.

Allah'ım! Ben kendime ve nefsime bilerek veya bilmeyerek, gizli veya aşikar, küçük veya büyük zulmetmiş olabilirim ve bundan dolayı tüm günahlarımı itiraf ediyorum. Pişmanlık duyarak tövbe ediyorum. Tövbemi kabul etmeni ve tüm günahlarımı bağışlamanı istiyorum. Zira tövbeleri senden başka kabul eden, günahları senden başka bağışlayan hiçbir ilah yoktur.

Ey Cebrail, Mikail ve İsrafil'in Rabbi olan Allah'ım! Hak yoldan sapmaktan ve saptırılmaktan, görüşümde hataya düşmekten veya düşürülmekten, adaletsiz davranmaktan veya davranılmaktan, ansızın gelecek ve beni helak edecek belalardan, mazlumun bedduasından sana sığınırım.

Allah'ım! Kabir azabından, cehennem azabından, ölümün ve hayatın fitnesinden ve Mesih Deccal'in fitnesinin şerrinden sana sığınırım.

Allah'ım! Küfre düşmekten, günaha girmekten, nefsimin şerrinden, kadın fitnesinden, acizlikten, tembellikten, borçlanmaktan veya borcumun belimi bükmesinden, fakirlikten sana sığınırım.

Allah'ım! Cimrilikten, korkaklıktan, çok yaşlanarak elden ayaktan düşmekten, dünya fitnesinden, hıyanetten, açlıktan sana sığınırım.

Allah'ım! Ahlakın, davranışların ve arzuların kötü olanlarından, kalbin fitnelere bulaşmasından, faydası olmayan ilimden, bir müslümanın kötülük etmesine sebep olmaktan, gazabına sebep olacak her şeyden, cehennem azabından, kabul edilmeyen bir duadan sana sığınırım.

Allah'ım! Şeytanın ve taraftarlarının şerrinden, hayır getiren hadiseler haricinde, gökten inen ve göğe çıkan şeylerin şerrinden, yerin içinde gizlenen ve yerden biten şeylerin şerrinden, gece ile gündüzün fitnelerinden ve gece ile gündüzün musibetlerinden yüce Allah'ın Kerim olan yönü ve hiçbir iyi ile kötünün aşamayacağı eksiksiz kelimelerine sığınırım.

Allah'ım! Kendini adlandırdığın veya kitabında indirdiğin veya gayb aleminde saklı kalmasını dilediğin isimlerin hürmetine Kuran'ı ve nebevi sünneti gönlümün baharı, keder ve üzüntülerimin yok olmasına vesile kıl.

Her türlü güç ve kuvvet ancak Şanı yüce olan Allah'ın yardımıyladır. Allah'ım! İslam dinini, İslami yaşam düzenini kabul etmeyen ve yeryüzündeki beldelerine hakim olmasını engelleyen, bunun için sinsi planlar, tuzaklar, savaşlar yapan şeytanı temsil eden tağuti düzenleri, taraftarlarını, ordularını parçala, tuzaklarını başlarına geçir, ordularını bozguna uğrat, silahlarını çalışmaz bir şekilde isabetsiz kıl, zelil bir şekilde yenilmelerini nasip et. Cezalarını dünyada da ahirette de arttır.

Allah'ım! İslam dini uğruna tevhidi sancağı dalgalandıran, taşıyan cihad ehli mucahidlerine, mucahidelerine her zaman ve mekanda yardım et. Onları mallarıyla, ilimleriyle, rızıklarıyla destekleyen kimselerden de yardımını ve affını esirgeme. Onlara takva elbisesini ve sabır elbisesini giyindir. Onlara düşmanlarına karşı nice zaferler ver. Onlara izzetli bir şekilde düşmanlarının kalbine ve bedenine korku salmalarını nasip et. Onlara cihad meydanlarında şehadet kanını şehid olarak nasip et. Onlara karşı olanlara da görülmeyen ordularınla, yıldırımların, rüzgarların, kasırgaların, sellerinle helakı ve yenilgiyi tattır. Onların güçlerini arttır, sayılarını çoğalt, atışlarını ve planlarını isabetli kıl, maddiyatlarını ve rızıklarını bereketlendir. Onları sana karşı çokça şükreden, seni çokça zikreden, azabından korkan, sana itaat edip boyun eğen, sana yönelip dua edenlerden kıl. Onların tövbelerini kabul et, günahlarını kar ve su misali temizleyerek bağışla ve dualarını kabul et.

Allah'ım! Bizi hidayete eren ve hidayete rehber olan kullarından eyle. Dalalete ve sapıklığa düşen kullarından eyleme. Dostlarına dost, düşmanlarına da düşman kıl ki, seni seveni bu sevgisi için bizde sevelim, sana buğz eden ve karşı gelene de, senin nefretinle bizde buğz edelim. Allah'ım! Benim dileğim budur ve icabet etmekte sendendir. Çabamız budur ve dayanağımız da ancak sensin.

Allah'ım! Dünya'da da, Ahiret'te de bana iyilikler ve afiyetler nasip eyle. Dinimde de, dünya hayatında da bana, aileme ve sahip olduklarıma karşı afiyet ve mağfiret ihsan et.

Allah'ım! Ömrümün en hayırlı anlarını sonunda kıl. Amellerimin sonunu, yani ölüm anımı senin rızan üzere kıl. En hayırlı günümü seninle buluşacağım o gün kıl.

Allah'ım! Hiçbir kötülüğün zararına uğramadan ve beni saptıracak bir fitneye bulaşmadan senin takdirine rıza göstermeyi, ölümden sonra ateşten uzak serin bir hayatı, senin cemaline bakma lezzeti ile sana kavuşma arzusunu bana nasip et.

Bizi yedirip içiren, barındırıp giydiren, nice nimetleriyle yaşatan ve bizleri Müslüman kılan yüce Allah'ım! Senin sevgini, seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine beni ulaştıracak amelleri bana ihsan et. Allah'ım! Beni iyilikte bulunup da sevinen, kötülük işlediği zaman da istiğfarda bulunan kullarından eyle. Allah'ım! Beni sana çokça şükreden, buyruklarına tabi olan, seni çokça anan ve emirlerine uyan, yasaklarından kaçınan bir Müslüman kul kıl.

Allah'ım! Bana İslam dini üzere temiz, sağlam bir kalp ve doğru söyleyen bir dil bahşet. Bildiğin her türlü hayrı bana kolaylaştırmanı, borçlarımı zamanında ödememi bana kolaylaştırmanı, yoksulları, yetim ve öksüzleri sevmeyi, beni ilgilendirmeyen şeylere bulaşmaktan da merhametinle beni korumanı diliyorum.

Allah'ım! İlmine başvurarak senden iyilik isterim. Kudretine dayanarak senden güç isterim. Senden, yüce ihsanını isterim. Sen güç yetirirsin, ben güç yetiremem. Sen bilirsin, ben bilemem. Sen bilinmeyenleri en iyi bilensin. Allah'ım! Yaptığım ve yapacağım tüm işlerim benim için; dinimde, geçimimde, yaşantımda ve işimin sonunda hayırlı olacağını biliyorsan onu bana takdir et, kolaylaştır ve sonra bereketli kıl. Yaptığım ve yapacağım tüm işlerim, benim için dinimde, geçimimde, yaşantımda ve işimin sonunda şerli olarak biliyorsan onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Ve benim için nerede olursa hayrı takdir et. Sonra da beni ondan razı kıl.

Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Bedenimizi ve bineğimizi bizim hizmetimize veren Allah'ı tüm noksanlıklardan tenzih ederiz. Yoksa biz buna güç yetiremezdik. Şüphesiz ki biz, Rabbimize döneceğiz. Allah'ım! Senden, yaptığımız ve yapacağımız yolculuklarımızda iyilik ve takva, razı olacağın amel

dileriz. Allah'ım! Yaptığımız ve yapacağımız yolculuklarımızı bize kolaylaştır ve onun uzaklığını bize yakın kıl. Allah'ım! Sen, yolculukta dost ve ailemiz için vekilsin. Allah'ım! Yolculuğun meşakkatinden, üzücü manzara görmekten, ailem ve malımda kötü değişiklikler ile karşılaşmaktan sana sığınırım. Ben nefsime zulmettim, beni bağışla. Çünkü günahları ancak sen bağışlarsın.

Allah'ım! Gönüllerimizi hayırlı şeyler üzerinde birleştir ve aramızı düzelt. Bizleri esenlik yollarına ilet ve karanlıklardan aydınlıklara çıkar. Gizli ve açık tüm kötülüklerden ve fitnelerden uzak durmamızı ihsan et. İşittiklerimizi, gördüklerimizi, kalplerimizi, eşlerimizi ve zürriyetimizi mübarek kıl. Tövbelerimizi kabul et; zire sen tövbeleri kabul edip merhamet edensin. Nimetlerine karşı şükreden, onlar için seni öven kişilerden kıl ve nimetlerini bizlere tamamla.

Allah'ım! Cennetteki yüksek dereceleri, yapılabileceklerin en hayırlısını, amellerin en hayırlısını ve cennetteki yüksek makamları, şanımı yükseltmeni, yükümü hafifletmeni, işlerimi ıslah etmeni, kalbimi arındırmanı, namusumu korumanı, gönlümü aydınlatmanı, imanımı sağlamlaştırmanı ve günahlarımı bağışlamanı senden istiyorum.

Allah'ım! Gayb ilmin ve yaratma kudretin ile hayatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin sürece beni yaşat. Ölümün benim için daha hayırlı olduğunu bildiğinde de beni vefat ettir. Allah'ım! Gizli ve aşikâr hallerimde senden hakkıyla korkmayı dilerim. Senden rıza ve öfke anında hak sözü söylemeyi dilerim. Zenginlik ve fakirlikte senden itidalli olmayı dilerim. Bitmeyen bir göz aydınlığı dilerim. Senden, kazaya rıza göstermeyi ve ölümden sonra kolay bir hayatı dilerim. Yüzüne bakmanın lezzetini, zarar verici bir hastalık ve saptırıcı bir fitneye uğramaksızın sana kavuşmanın özlemini dilerim. Allah'ım! Bizi iman zineti ile süsle ve bizi hidâyete ermiş, doğru yolun rehberleri kıl.

Allah'ım! Kulun ve peygamberin Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in senden dilediği her türlü hayırları bana da ihsan et. Kulun ve peygamberin Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in sana sığındığı tüm kötü şeylerden ben de sana sığınırım. Allah'ım! Senden cenneti ve beni cennete yaklaştıracak her türlü söz ve ameli diliyorum. Cehennemden ve beni cehenneme yaklaştıracak her türlü söz ve amelden de sana sığınıyorum.

Allah'ım! Bu risaleyi hazırlayanı, basanı, dağıtanı ve okuyanı tevhid üzere yanına al. Affınla ve mükâfatınla sevindir.

Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de salât eyle. Şüphesiz ki sen; çokça hamd edilen, şan ve şeref sahibisin. Allah'ım! İbrahim'i ve İbrahim'in ailesini mübarek kıldığın gibi,

Muhammed'i ve Muhammed'in ailesini de mübarek kıl. Şüphesiz ki sen; çokça hamd edilen, şan ve şeref sahibisin.

Allah'ım! Sana hamd ederek, seni tüm noksanlıklardan tenzih ederim. Senden başka hakkıyla ibadete layık hiçbir ilah olmadığına şehadet ederim. Senden bağışlanma diler ve sana tövbe ederim... ÂMİN...

OKUNMAYA DEĞER ÇIKAN KİTAPLARIMIZ!

1 - Batıl İnanç ve Hurafelerin Dini Hükmü

Muhammed Selim bin Abdullah

2 - İslam Ümmetini Tekfircilik Hastalığından Sakındırma Konusunda Otuz Risale

Ebu Muhammed Âsım el-Makdisî

3 - İslam Ümmetine Nasihatler

Süleyman Davut

4 - Mürcie İnancı ve İslam Ümmeti Üzerindeki Kötü Tesirleri

Sefer bin Abdurrahman el-Havali

5 – Muhammed Nasuruddin El-elbani'nin Görüşlerine Reddiye

Şeyh Ebu İsra el-Asyuti

6 - Maide Suresi 40-50. Ayetler Tefsiri

Ebu Suheyb Abdulaziz bin Suheyb el-Malikî

İNŞALLAH SATIN ALIP OKUDUĞUNUZ HER KİTABIMIZ BİR SONRAKİ KİTABIMIZI SİZLERE KAZANDIRMAMIZIN TEMİNATI OLACAKTIR..!

ÇOK YAKINDA ÇIKACAK OLAN KİTAPLARIMIZ..!

KENDİ NEFSİNİ, AİLENİ, SORUMLULUĞUN ALTINDAKİLERİ

ALLAH'IN HÜKÜMLERİNE GÖRE

NASIL YÖNETİRSİN?

Hüseyin bin Avde el-Avayşe

TEVHİDİ KAVRAMLARIN

HAKİKATLERİ

Şeyh Ali bin Hudayr

SALİH AMELLERİNİZDEKİ DUALARINIZDA
BİZLERE DE DUA ETMEYİ UNUTMAYIN..!